تفسیر خیر کثیر
پښتو ترجمه
تفسیر ابن کثیر
تصنیف
حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبدالکریم صدیقی وقاری امیر نواز

جلد نمبر ⑤

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآني آیاتونو ټکي په ټکي او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهي مسئلو کښې مسلک حنفي وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خوروونکی

فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دچھاپ حقوق صرف ناشرسره محفوظ دي

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیرترجمه تفسیرابن کثیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵
د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل بن ار
علمی کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزني
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

تسهيل وتكميل

معارف القرآن [پښتو]

پښتو ترجمه او کمپوزنگ

مركز التحقيق والعلوم العصرية

زيرنگراني : مولانا شاه فيصل فاضل وفاق المدارس،
امداد العلوم، جامعه اسلاميه چارسده

تسهيلات وتكميلات از شاه فيصل

① د خلاصه تفسير په مينځ کښې د آياتونو جملې لګول مثلاً ټول تعريفونه الله تعالى لره دى د دې نه وړاندې ((الحمد لله)) لګول.
② د يوې جملې د تفسير نه وړاندې په ..قوله تعالى،، سره د هغې تفسير شروع کول
③ د شيخ الهند رحمة الله په ځائې د آسانتيا د پاره د مولانا شاه فيصل د فهم القرآن تکې په تکې او روانه ترجمه لګول
④ په معارف کښې د عربۍ او فارسۍ شعرونه په پښتو کښې ترجمه کول
⑤ په کومو آياتونو کښې چې مفتي صاحب اختصار کړې دې هلته د نورو تفاسيرونو نه تفسير نقل کول او په لاندې حاشيه کښې لګول

په آخرى مراحلو کښې دې انشاءالله ډير زر به ستاسو د الماړو زينت جوړ شي.

خورونکي

فيصل كتب خانه محله جنگى پيښور

موبائيل : ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

ایاتونه ۲۲۷	سورة الشعراء مكية وهي مائتان وسبع وعشرون اٰية واحد عشرى ركوعا	ركوع گاني ۱۱
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	

طٰسٓمّٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ② لَعَلَّكَ بَاخِعٌ

ط س م | دا | آیتونه دکتاب | صفا بیانونکی دی | شاید چې ته | هلاکونکې ئې |

ط س میم ، دادیو واضح کتاب آیتونه دی | داسې ښکاری چې

نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ③ اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ

دځان خپل اپه دې چې نۀ کیږی دوئ | ایمان راوړنکی | که اوغواړو مونږه | نو نازل به کړو مونږه |

ته ددې خلقود ایمان نه راوړ په غم کښې خپل ژوند بائیلې | که مونږ اوغواړو نو دوئ ته

عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ④

په دوئ باندې | دآسمان نه | یوه نښه | نوشی به | څټونه ددوئ | هغه نښې ته | غاړه ایښودونکی

په دآسمان نه یوه لویه نښه راولیږو | ....نو ددوئ څټونه به ورته ټیټ شی

وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ

اونۀ راځی دوئ ته | یو نصیحت | دطرفه درحمان نه | نوې | مگر | وی دوئ | دهغې نه |

اودوئ ته چې کله هم د رحمان ذات د طرفه څه نصیحت راغلې دې | نو دوئ ترینه

مُعْرِضِيْنَ ⑤ فَقَدْ كَذَّبُوْا فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا

مخ اړونکی | اوس دروغ اوگڼړو دوئ (دا) | پس زر به راشی دوئ ته | خبرونه (حقیقت) | دهغه څیز

مخونه اړوی | نو دوئ خو (قرآن) دروغ اوگڼړلو | ډیر زر به ورته دهغې حقیقت معلوم شی

كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ⑥ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ

چې وو دوئ | چې په هغې پورې | به ئې ټوقې کولې | آیا نۀ گوری دوئ | دې زمکې ته | چې څومره

چې دوئ به ورپورې خندگانې کولې | .... آیا دوئ زمکې ته نه گوری | چې مونږ

اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ⑦ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

زرغونه کړی دی مونږه | په دې کښې | دهر قسم ښه ښۀ (بوټونه) | بیشکه | په دې کښې |

په دې کښې څومره ښه بوټی رازرغون کړی دی | یقیناً په دې کښې (خلقو د پاره)

لَاٰيَةً ۗ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ⑧ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

خامخا یوه نښه ده | اونۀ دی | اکثر ددوئ نه | ایمان راوړونکی | او بیشکه رب ستا | خامخا هغه

نښه ده | ....اوپه دې اکثر خلق ایمان نه راوړی | او بیشکه ستا رب

الْعَزِيزُ	الرَّحِيمُ ۝	وَإِذْ	نَادَىٰ	رَبُّكَ	مُوسَىٰ	أَنِ ائْتِ	الْقَوْمَ
غالب دې	مهربانه دې	او كله چې	آواز اوكړو	رب ستا	موسى ته	چې لاړشه ته	قوم

غالب مهربان دې؛ او هغه وخت (یاد کړه چې) ستا رب موسی ﷺ ته آواز اوکړو چې ته دغې

قوله تعالى:- طسٓمٓ ۝

(لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ) **نبی کریم صلی الله علیه وسلم تسلی ده:-** دمالك رحمه الله روايت شوى تفسير كښې ددې نوم سورة جامعه دې.دحروف مقطعه بحث دسورة بقره دتفسيرپه شروع كښې تيرشوې دې.بيا فرمان دې چه داآياتونه د قرآن مبين دی.چه دا ډيرواضحه بالكل صفا اودحق اوباطل، ښه اوبد په مينځ كښې فيصله اوفرق كونكې دې.ددې خلقوايمان نه راوړلوسره (اې نبي ﷺ) تاسومه خفه كيږئ.لكه چه بل ځائې ارشاددې ﴿فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ﴾ ته ددوى په ايمان نه راوړلوباندې غم اوافسوس مه كوه.په بل آيت كښې دی ﴿لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ﴾ چرته داسې اونه شي چه ته دوى پسې خپل ځان هلاك كړې.چونكه مونږدا نه غواړو.چه خلقوباندې په ايمان زبردستى اوكړئ.كه دامونږ غوښتلې نوځه داسې څيزبه مود آسمان نه نازلولې چه دوى به په ايمان راوړلوباندې مجبوره كيدل.خومونږ ددوى اختيارى ايمان غواړوپه بل آيت كښې دي ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا﴾ كه ستارب غوښتلې نودمخ د زمكې ټول خلق به مؤمنان شوى وو.آياته به په خلقوباندې زبردستى كوې؟ چه ترڅو پورې دوى مؤمنان نه شي.په بل آيت كښې دی كه ستارب غوښتلې نوټول خلق به ئې يوامت جوړكړې وې.دا اختلاف ددين او مذهب هم دهغه مقرركړې شوې دې.اوددې حكمت ښكاره كونكې دې.هغه رسولان راوليږل، كتابونه ئې نازل كړل.خپل دليل اوحجت ئې قائم كړو.انسان ئې په ايمان راوړلو اونه راوړلوكښې اختيارمند كړواوس چه په كومه لاره دې غواړي روان دې شي.چه كله هم يوآسمانى كتاب نازل شو.ډيرو خلقو د هغې نه مخ واړولو.ستا دپوره آرزو باوجود به اكثرخلق بياهم بې ايمانه وي.

قوله تعالى:- فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

د آقادروغژن ګڼړونكونه به انتقام اخستلې شي: په سورة يسين كښې ئې اوفرمائيل.په بندګانوباندې افسوس دې.دوى ته چه څوك هم رسول راغې دوى دهغهٔ پورې ټوقې اوكړلې.په بل آيت كښې دی.چه مونږپرله پسې پيغمبران اوليږل ليكن كوم امت ته چه دهغوى رسول راغې.هغوى دخپل رسول په دروغژن ګڼړلوكښې كمى اونكړلو.دلته ئې هم ددې نه پس فرمائيلى دى.ددې نبي آخرالزمان ﷺ قوم هم هغهٔ لره دروغژن كړې دې.دوى ته به هم ددى بدله ډيرزر ملاوشي.دې ظالمانوته به ډيره زرمعلومه شي.چه دوى په كومه لاره روان دى.بياخپل شان وشوكت،قدرت اوعظمت،عزت او رخصت بيانوى.چه دچاكلام ته، اودچا قاصدنه چه تاسو دروغژن وايئ.هغه دومره لوئې قدرت والا اوقيوم دې.چه هم هغه داټوله زمكه جوړه كړې ده.اوپه دې كښې ئې ساه لرونكى اوبې ساه څيزونه پيداكړى دى.فصلونه، ميوې، باغونه اوګلونه ټول دهغهٔ پيداوښت دې.شعبي رحمه الله فرمائي.چه خلق دزمكې پيداوار دې.په دى كښې چه كوم جنتيان دى هغه عزت مندى.اوكوم چه دوزخيان دى هغه ذليل دى[1] په دې كښې د قدرت دخالق ډيرې نخښې دى.چه هغه فراخه زمكه او اوچت آسمان پيداكړو.ددې باوجود هم اكثر خلق ايمان نه راوړي.بلكه الټه دهغهٔ نبيانوته دروغژن وائى.دهغهٔ كتابونه نه منى.دهغهٔ دحكمونوخلاف كوى.دهغهٔ منع كړې شوى كارونوكښې شوق ساتى.بيشكه ستارب هرڅيزباندې غالب دې.دهغهٔ په وړاندې مخلوق عاجزدې.بياهم هغه په خپلوبندګانوباندې مهربان دې.دنافرمانو په عذاب كښې جلتى نه كوى.

---

[1] الدرالمنثور: ۲۸۹/۶.

تاخیراومهلت ورکوی.چه دوی دخپلو بدوعملونونه منع شی.لیکن چه بیاهم دوی په صحیح لاره نه راځي.نودوی سختئ سره رانیسی.اوددوی نه پوره انتقام اخلی.البته چه څوك توبه اوکړی.اوهغه طرف ته متوجه شی.اودهغه فرمانبردارشی.هغه په هغهٔ باندې دهغهٔ دمورپلارنه هم زیات رحم اوکرم کوی!

وَاِذْ نَادٰی رَبُّكَ مُوْسٰۤی اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ

| او کله چی | آواز اوکړو | رب ستا | موسی ته | چی لاړشه تهٔ | قوم |

ا اوهغه وخت (یادکړه چې) ستارب موسی ﷺ ته آواز اوکړو | چې ته دغې

الظّٰلِمِیْنَ ۝ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ؕ اَلَا یَتَّقُوْنَ ۝ قَالَ رَبِّ اِنِّیْۤ

ظالم ته | قوم دفرعون ته | آیا نهٔ یریږی هغوئ | اووئیل موسی | اے ربه زما | بیشکه زهٔ

ظالمانو ته یعنی دفرعون قوم ته ورشه | آیا هغوئ خان دعذاب نه بچ کوی ؟ | موسی ﷺ اووئیل چې

اَخَافُ اَنْ یُّكَذِّبُوْنِ ۝ وَیَضِیْقُ صَدْرِیْ وَلَا یَنْطَلِقُ لِسَانِیْ

یریږم | چی دروغژن به اوګڼړی مالره | او تنګیږی | سینه زما | اونهٔ چلیږی | ژبه زما |

انئی زماربه! زه ددې خبرې نه ویریږم | چې هغوئ بهٔ مې دروغژن اوګڼړي | اوزما زړه تنګیږی

فَاَرْسِلْ اِلٰی هٰرُوْنَ ۝ وَلَهُمْ عَلَیَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ

نو اولیږه (رسالت) | هارون ته | اوده دهغوئ | په ما باند | ګناه (جرم) | نو زهٔ یریږم |

اوزما ژبه نه چلیږی | نو هارون ته هم وحی اولیږه | اود هغوی په ما باندې یو جرم دعوی ده | زهٔ یریږم

اَنْ یَّقْتُلُوْنِ ۝ قَالَ كَلَّا ۚ فَاذْهَبَا بِاٰیٰتِنَاۤ اِنَّا

چی قتل به کړی مالره | اووئیل الله | هرګز نهٔ | پس لاړشئ دواړه | دنښو زمونږ سره | بیشکه مونږه

چې هسې نه هغوئ ما قتل کړی | الله اوفرمائیل چې هیڅکله نه | تاسو دواړه زما حکمونه یوسئ | مونږ

مَعَكُمْ مُّسْتَمِعُوْنَ ۝ فَاْتِیَا فِرْعَوْنَ فَقُوْلَاۤ اِنَّا

ستاسو سره | اوریدونکی یو | پس ورشئ دواړه | فرعون ته | نو ورته اووایئ دواړه | بیشکه مونږه

تاسو سره یو | هرڅه اورو | نو تاسو دواړه فرعون ته ورشئ | او ورته اووائې چې مونږ دواړه د

رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۝ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِیْۤ اِسْرَآءِیْلَ ۝ قَالَ

استاذی | درب العالمین یو | چی اولیږه | زمونږ سره | بنی اسرائیل | اووئیل فرعون

رب العالمین پیغمبران یو | او ته مونږ سره بنی اسرائیل پریږده | (چې خپل وطن فلسطین ته لاړشو)

اَلَمْ نُرَبِّكَ فِیْنَا وَلِیْدًا وَّلَبِثْتَ

ایا نهٔ وې پاللې مونږ تهٔ | په کور زمونږ کښې | په وړوکوالی (ستا کښې) | او وخت تیر کړې تا |

(فرعون) اووئیل چې ایا مونږ په وړوکوالی کښې ستا پالنه دلته نه وه کړې | او تا دخپل عمر

فِیْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِیْنَ ۝ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِیْ فَعَلْتَ

په کور زمونږ کښې | دعمر ستانه | ډیر کلونه | او بیا اوکړو تا | کار خپل | هغه | چی اوکړو تا

څوکلونو مونږ سره یو ځائې نه وو تیرکړې | او تا هغه کار هم کړې وو کوم چې دې کړې وو (زمونږ سرې

وَاَنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ۝ قَالَ فَعَلْتُهَآ اِذًا وَّاَنَا

اوته | دناشکرونه ئې | اوونیل موسی | کړې وو ما هغه کار | کله چې وم زه |

دې قتل کړې وو| او ته ډیر ناشکره ئې | (موسی ﷺ) اوونیل چې بیشکه ما هغه وخت دا حرکت کړې وو| اوما

مِنَ الضَّآلِّيْنَ۝ؕ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ

دناپوهانو نه | نو اوتښتیدم زه | ستاسو نه | هر کله چې | اویریدم زه ستاسو نه |

نه غلطی شوې وه | نوزه تاسو نه ویریدم | او اوتښتیدم | بیا زما رب

فَوَهَبَ لِىْ رَبِّىْ حُكْمًا وَّجَعَلَنِىْ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ۝

نو راکړه ماته |رب زما | حکم (پوهه پیغمبری) | او جوړنې کړم زه | درسولانونه |

ماته دانائی راکړه | ....او زه ئې په پیغمبرانو کښې شامل کړم

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىَّ اَنْ عَبَّدْتَّ

او دغه نعمت | چې ته احسان کوې دهغې | په ما باند | دادې چې تا غلامان کړی وو |

او دا (زما د پرورش) احسان چې ته په ما کوې | (ددې وجه داده) چې تا بنی اسرائیل غلامان

بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ۝ؕ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ۝ؕ

بنی اسرائیل | اوونیل فرعون | او څه څیز دې رب العالمین |

جوړکړی دی |فرعون اوونیل چې د خلقو رب څوک دې ؟ |

قوله تعالى:- وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰى

لاړشه فرعون طرف ته، موسی ﷺ ته دالله ﷻ حکم:- الله تعالی چه خپل بنده او خپل رسول او خپل کلیم موسی ﷺ ته کوم حکم ورکړې وو. هغه بیانیږی. چه د طور ښی طرفنه ئې هغهٔ ته آواز ورکړو. هغهٔ سره ئې کلام اوکړو. هغه نې خپل منتخب شوې رسول جوړ کړو او هغه نې فرعون او دهغهٔ قوم طرف ته اولیږلو. چه هغه په ظلم باندې کلك وو. او دالله تعالی د ویرې او پرهیزګارئ نوم هم په هغه کښې نه وو پاتې.

قوله تعالى:- قَالَ رَبِّ اِنِّىْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ۝ؕ

دموسی ﷺ عذب او دهغه جواب:- حضرت موسی ﷺ خپلې څه کمزورئ دالله تعالی په مخکښې بیان کړلې. چه هغه دالله ﷻ په مهربانئ سره لرې کړې شوې. لکه چه په سورة طه کښې دموسی ﷺ د سوالاتو نه پس دی (قَالَ قَدْ اُوْتِيْتَ سُؤْلَكَ يٰمُوْسٰى۝) یعنی اې موسی ﷺ استا ټول سوالونه پوره کړې شول. دلته د موسی ﷺ عذر دا بیان شوې دې. چه ماته ویره ده چه هغوی به ما دروغژن کړی. زما سینه تنګه ده. زما ژبه کښې تتوالې دې. نو هارون هم ماسره نبی جوړ کړې. او ما په هغوی کښې یو قبطی بغیر دجرم نه وژلې وو. چه دهغې په وجه ما مصر پرېښودلو. اوس په ورتلو کښې زه ویریږم. چه چرته هغه زمانه بدله وانخلی. الله تعالی جواب ورکړو. چه دهیڅ یوې خبرې ویره مه ساته. مونږ ستا ورستا ملګری جوړوو. او تا ته روښانه دلیل درکوو. هغوی به تاسو ته هیڅ تکلیف نه رسوی. زما وعده ده چه تا به غالب کوم. ته زما آیاتونه ځان سره خو یوسه. زما مد به تاسو سره وی. زه ستا او دهغوی ټولې خبرې اورم. لکه چه فرمان دې. چه زه تاسو دواړو سره یم. اورم وینم. زما حفاظت، زما مدد، زما نصرت او تائید تاسو سره دې. ته فرعون ته لاړشه او په هغه باندې خپل رسالت ښکاره کړه. لکه چه بل آیت کښې دی. چه هغه ته اووایه چه په مونږ دواړو کښې هریو دالله رسول دې. فرعون ته نې اوونیل چه ته مونږ سره بنی اسرائیل اولیږه. هغوی دالله تعالی مؤمنان

بندګان دي.تاهغوی خپل غلامان جوړکړي دي.اوهغوی دې کمزوري کړي دي.ذلت سره دهغوی نه کارونه اخلي.اوهغوی دې په عذابونوکښې ګیرکړي دي.اوس هغوی آزادکړه.

قوله تعالى:- قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا

دفرعون دموسى ﷺ پيغام ته په سپک نظر کتل او د موسى ﷺ جواب: دحضرت موسى ﷺ داپيغام فرعون ډيرپه سپکوالي سره واوريدهٔ.اوهغه ئې اورټلو،وې وئيل چه آياته هغه نه يې؟ چه ته مونږخپل خان سره اوساتلې.ترډيرې مودې پورې مونږستا پرورش کولو.ددې احسان بدله تادا راکړه.چه هم په مونږکښې دې يوکس اووژلو.او زمونږناشکري دې اوکړه.ددې په جواب کښې حضرت کليم الله اوفرمائيل.داتولې خبرې دنبوت نهٔ مخکښې دي.چه هغه وخت زه پخپله ناخبره ووم.دعبدالله بن مسعود ﷺ په قراءت کښې د﴿مِنَ الضَّآلِّيْنَ﴾ په ځاې ﴿مِنَ الْجٰهِلِيْنَ﴾دي.حضرت موسى ﷺ ورته اوفرمائيل. هغه رومبې حال ختم شو. دويم وخت راغې.الله ﷻ زهٔ خپل رسول جوړکړې تاته راليږلې يم.اوس که ته زما وينا اومنې.نو سلامتي به بيامومې.اوکهٔ زما نافرماني کوې نوهلاك به شې.دهغه خطانه پس چه زهٔ ستا نه اوتښتيدم.دهغې نه پس دالله تعالى دافضل په ما باندې اوشو.اوس زړې قصې مه يادوه. زما په آواز باندې لبيك اووايه.او واوره!که تاپواځې په مابانديې احسان کړې دې نوزماپه هريوقوم باندې تا ظلم اوزياتې کړې دي. هغوی دې ټول غلامان جوړکړي دي.زماسره دا سلوك اوهغوی سره دا زياتې او بدسلوکي به برابر برابرشي!

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾ قَالَ

| اووئيل فرعون | او څه شيز دي رب العالمين | اووئيل موسى |

فرعون اووئيل چي د خلقو رب څوک دي ؟ | موسى ﷺ جواب ورکړو

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۭ اِنْ كُنْتُمْ

رب داسمانونو دي | او دزمکي دي | او هغه | چي په منځ ددواړو کښي دي | که يئ تاسو |

چي هغه داسمانونو او زمکي اوددي دواړه په مينځ د هرڅه مالک دي | که چرې تاسو

مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

يقين کونکي | اووئيل فرعون | هغه چاته | چي چاپيره وؤ دهغه نه | ايا نهٔ اورئ تاسو |

يقين کوئي | فرعون خپل (ګيرچاپيره ناستو) درباريانو ته اووئيل | چي تاسو واوريدل ؟

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَاۗىِٕكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۶﴾ قَالَ

اووئيل موسى | (هغه) رب ستاسو دي | او رب دپلارانو ستاسو دي | چي اولني وؤ | اووئيل فرعون

موسى ﷺ ورته اووئيل چي هغه ستاسو هم رب دي | او ستاسود پلار نيکه هم رب دي | فرعون ووئيل

اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

بيشکه | رسول ستاسو | هغه | چي راليږلي شوي دي | تاسو ته | خامخا ليوني دي |

چي ستاسو دا رسول چي تاسوته راغلي دي |.......... دا خو ليوني دي

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۭ اِنْ كُنْتُمْ

اووئيل موسى | رب دمشرق | او دمغرب دي | او هغه چي په منځ ددواړو کښي دي | که يئ تاسو

موسى ﷺ اووئيل هغه (الله ﷻ) د مشرق او مغرب او څه چي ددي په مينځ کښي دي | د ټولو رب دي

تَعۡقِلُوۡنَ ۝
چې دعقل نه څه کار اخلئ!
که تاسو دعقل نه کار اخلئ!

قوله تعالی:- قَالَ فِرۡعَوۡنُ وَمَا رَبُّ الۡعٰلَمِیۡنَ ۝

د فرعون د ربوبیت دعوی۔ چونکه فرعون خپل رعیت (ماتحت) بې لارې کړې وو. او هغوی ته یې یقین ورکړې وو. چه معبود اورب صرف زه یم. زما نه سواهیڅوک نشته. دهغوی ټولوهم داعقیده وه. کله چه حضرت موسیٰ ؑ اوفرمائیل چه زه درب العالمین رسول یم. نوهغه اوونیل رب العالمین څه څیزدې؟ مقصدهم داوو. چه زما نه سواڅوک رب شته هم نه. ته چه کوم څه وائې بالکل غلط دی.

درب العالمین شان دموسیٰ ؑ په ژبه. لکه چه په بل آیت کښې دی. چه هغه تپوس اوکړو ﴿فَمَنۡ رَّبُّکُمَا یٰمُوۡسٰی﴾ اې موسیٰ! ستاسودواړو رب څوک دې؟ ددې په جواب کښې کلیم الله اوفرمائیل. چاچه دهریو پیدائش کړې دې. اوڅوک چه دټولو هادی دې. دلته یاد ساتئ چه بعضې منطقیان دلته غلط شوی دی. اوونیلی ئې دی. چه د فرعون سوال دالله تعالیٰ دماهیت نه وو. دابالکل غلط دی. څکه چه دماهیت تپوس خوبه ئې هله کولې. کله چه مخکښې دوجود قائل وې. هغه خو دسره دالله تعالیٰ دوجود منکر وو. خپله هم دا عقیده به ئې ښکاره کوله. اوبه یویو باندې به ئې دا عقیده منله. اګرچه ددې خلاف حجت او دلیلونه د هغه مخکښې ښکاره شوی وو. پس دهغه په دې سوال چه رب العالمین څوک دې؟ حضرت کلیم الله جواب ورکړو. چه هغه دټولو خالق دې، دټولومالك دې، په ټولو قادردې، دټولومعبود دې. یو دې، یواځې دې، دهغه څوک سره شریك نشته. عالم علوی آسمان اوددې مخلوق، عالم سفلی زمکه اوددې کائنات ټول هغه پیداکړی دی. ددې په مینځ کښې څیزونه هوامارغان وغیره ټولودهغه مخکښې عاجزه اود هغه عبادت کونکی دی. که ستازړه دیقین دولت نه خالی نه وی. که ستا سترګې روښانه وی. نود رب العالمین دا صفتونه دهغه د ذات منلو دپاره کافی دی. په دې اوریدوسره فرعون چونکه هیڅ جواب ورنکړې شو. څکه نې خبره په ټوقوکښې اچولودپاره، خلقولره په خپلې ښودلې شوې عقیدې باندې مضبوطولو دپاره هغوی طرف ته اوکتل. اووې وئیل واورئ! دې زمانه سوا بل چالره الله منې؟ دتعجب خبره ده حضرت موسیٰ ؑ دهغه په دې بې پرواهئ اونه یریدلو. اودالله ﷻ د وجود نور دلیلونه بیانول نې شروع کړل. چه هغه ستاسوټولو اوستاسونه دمخکښې خلقومالك اوپروردګاردې. نن که تاسو فرعون لره الله منئ. نولږ په دې خوسوچ اوکړئ. چه دفرعون نه مخکښې ددنیاوالو الله څوک وو؟ دده نه مخکښې د آسمان او زمکې وجود وو. ددې ایجادکونکې څوک وو؟ بس هغه زما رب دې هغه د ټولې دنیا والو رب دې. دهغه رالیږلې شوې زه یم! فرعون ددلیلونو ددې باران برداشت اونکړې شو. جواب ئې هم نه شو ورکولې . نووې وئیل دې پریږدئ داخوشه پاګل سړې دې. که داسې نه وی. نوزما نه سوا به ئې بل څوك رب ولې منلې؟ کلیم الله بیاهم خپل دلیلونه جاری اوساتل. دهغه دفضول کلام نه بې پرواه شو، وې فرمائیل. چه واورئ! دمشرق او مغرب مالك چه څوك دې هغه زمارب دی. هغه نمر، سپوږمۍ او ستوری د مشرق نه راخیژوی. اومغرب طرف ته ئې کوزوی. که فرعون دخپل خدائی توب دعوه کښې رښتونې دې. نولږدې یوه ورځ ددې خلاف اوکړی مونږته دې اوښائی. دمغرب نه دې راوځ باسی اومشرق ته دې بوځی. هم دا خبره خلیل الله دخپلې زمانې بادشاه ته دمناظرې په وخت کړې وه. مخکښې خوئې دالله صفت بیان کړو. چه هغه ژوندی کوی مړه کوی. لیکن هغه بیوقوف چه کله دې صفت لره دالله سره د خاص کیدلونه انکاراوکړو. اووې وئیل چه داخوزه هم کولې شم. نوخلیل الله ؑ سره ددې چه په دې دلیل کښې ډیر ګنجائش وو. ددې نه هم واضح دلیل هغه ته پیش کړو. چه زما رب د مشرق نه نمر راخیژوی. ته دا د مغرب نه راوخیژوه. اوس خو وارخطا شو. هغه پوهه شوچه که یوما اونه منل نو ولې؟ دا

واضح دليلونه خوبه په دې تولوباندې اثراوکړي.په دې وجه ئې اوس خپل قوت نه د کار اخستلو اراده اوکړله .او حضرت موسیٰ ﷺ ته ئې دهمکی ورکړله وې يرولو.لکه چه روستو راروان دی.

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِي

| اووئيل فرعون | که چرې اونيوۀ تا | معبود | غير زما نه (بل څوک) |

| فرعون اووئيل که تا زما نه بغير بل څوک معبود جوړ کړو

لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُوْنِيْنَ ﴿۲۹﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَیْءٍ

نو مونږ به جوړ کړو تالره | دقيديانونه | اووئيل موسیٰ | اګر که راوړم زۀ تاته | څه څيز (دليل)

نو زه به تا قيدی کړم | موسیٰ ﷺ اووئيل چې | اګر که زۀ درته يو ښکاره دليل پيش کړم

مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾ قَالَ فَاْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَلْقٰى

ښکاره | اووئيل فرعون | راوړه هغه | که ئې ته | د رښتينو خلقو نه | نو اوغورزوله هغه

(نوبيا هم ما بندی کوې) فرعون اووئيل چې (ښه ده) ته خپل دليل رااوړاندې کړه | که ته ريښتوني ئې نو

عَصَاهُ فَاِذَا هِیَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۳۲﴾ وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا

همسا خپله | نو يودم وه | هغه | اژدها ښکاره | اوراويستلو ئې | لاس خپل | نو ناساپه وۀ

موسیٰ ﷺ خپله همسا راوغورزوله | اودهغې نه يوه غټه اژدها جوړه شوه | او لاس ئې (د ترخ نه) بهر کړو

هِیَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗٓ

هغه تاک سپين ځليدونکې | دپاره دکتونکو | اووئيل فرعون | سردارانو ته | چې ناست وۀ دهغه نه ګيرچاپيره

نوټولو کتونکو ته ځلنده سپين ښکاره شو | فرعون خپل ګير چاپيره درباريانو ته اووئيل چې

اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾ يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ

بيشکه داسړې | خامخا جادوګر دې | ډير پوهه | دې غواړې | چې اوباسی تاسو |

داسړې چې ډير ماهر جادوګر دې | دې خو دا غواړې چې تاسو دخپل جادو په زور د ملک

مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ ۖ فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ ﴿۳۵﴾ قَالُوْٓا اَرْجِهْ

دزمکې ستاسو نه | په جادو خپل سره | پس څه | حکم کوئ تاسو | اووئيل هغوئ | ايسار کړه دې

نه بهر اوباسی | نو (دۀ په حقله) تاسو ماته څه مشوره راکوئ؟ | ادوئ اووئيل چې دۀ ته اودۀ

وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِی الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۳۶﴾ يَاْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ

او رور دۀ | او اوليږه | په ښارونو کښې | راجمع کونکې نوکران | چې راولی تاته | هر جادوګر |

رور ته (څه قدرې) مهلت ورکړه | او ټولو ښارونو ته کسان اوليږه | چې ټول پوهه جادوګاران

عَلِيْمٍ ﴿۳۷﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۳۸﴾

پوهه | نو راجمع کړې شو جادوګران | مقرر وخت دورځې | معلومې نه |

راحاضر کړی | نو ټول جادوګران ديو مقررې ورځې په يو مقرر وخت باندې راجمع کړې شول |

قوله تعالى:- قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِيْ

دفرعون موسى ﷺ ته دهمکی:- کله چه په بحث کښې فرعون شکست اوخوړلو.په دليل اوبيان کښې غالب نه شو.نودقوت اوطاقت مظاهره ئې اوکړله.اوپه مال اوطاقت سره ئې دحق لاندې کولواراده اوکړله.اووې وئيل چه اې موسى ازما نه سوا بل څوك به معبود جوړکړې نوپه جيل کښې به دې زوړکړم اوساه به دې اوباسم.حضرت موسى ﷺ هم چونکه وعظ اونصيحت کړې وو.هغهٔ هم اراده اوکړله چه زهٔ هم هغه اودهغهٔ قوم په بله طريقه قائل کړم.نووې فرمائيل.چه که زهٔ په خپلو رښتياؤ باندې يوه معجزه پيش کړم اوته هم اومنې نوبيا؟ فرعون د اؤ کولونه بغيرڅه کولې شو.وې وئيل ښه ده که رښتياوى نو پيش کړه!

قوله تعالى:- فَاَلْقٰى عَصَاهُ

يد بيضاء د موسى ﷺ لويه معجزه:- هغهٔ اوريدوسره خپله همسا کومه چه دهغهٔ په لاس کښې وه.هغه ئې په زمکه اوغورزوله.بس هغه په زمکه پريوتل وو.چه هغې نه د يوې اژدهې شکل جوړشو.او اژدها هم ډيره لويه،تيروغاښونووالا،هيبت ناك،ويرونکې،اوخوفناك شکل والا،وازې خلې سره راروان وواو غرمبيدله.دې سره ئې خپل ګريوان کښې خپل لاس ورکړو.نوهغه دسپوږمۍ پشان پړقيدونکې راووتلو دفرعون قسمت چونکه دايمان نه خالي وو.

قوله تعالى:- قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗ

د فرعون ضد:- داسې واضحه معجزو ليدلوسره هم په خپلې بدبختۍ کلك پاتې شو.نورڅه جوړه نه شوه.خپلو ملګرواو درباريانوته ئې اووئيل.داخو ډير لوئې جادوګردې.پس خپل ملګرى ئې ددې نه منع کول غوښتل چه چرته هغوى دامعجزه اونه ګنړى.هغوى ته ئې اووئيل.چه داخو دجادو کرشمې دى.بيشکه دومره خوماهم اومنله.چه دې دخپلې جادوګرۍ په فن کښې کامل اُستاذدې.بيائې هغوى لره د حضرت موسى ﷺ په دشمنۍ باندې راضى کولودپاره يوه بله خبره جوړه کړله.چه دې به دغه شان کرشموښکاره کولوسره خلق خان طرف ته متوجه کوى.اوکله چه څه خلق ددهٔ سره شى.نودوى به بغاوت راوچت کړى.بيابه تاسو مغلوبه کړى اوپه دې ملك به خپله قبضه اوکړى.نو دده دختمولوکوشش د اوس نه کول پکاردى.اووايئ چه ستاسوڅه رائې ده؟ دالله قدرت اوګورئ! چه په فرعونيانوالله تعالى هغه خبره اووئيله چه په هغې کښې حضرت موسى ﷺ ته دعام تبليغ موقع ملاوشى.اوپه خلقوباندې حق واضح شى.يعنى جادوګر دمقابلې دپاره راغوښتل!

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۳۸﴾ وَّقِيْلَ

| نو راجمع کړې شو جادوګران | مقرر وخت ذورځې | معلومې ته | اواووئيلې شو |

| نو ټول جادوګران ديو مقررې ورځې په يو مقرر وخت باندې راجمع کړې شول او خلقو ته اووئيلې

لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُّجْتَمِعُوْنَ ﴿۳۹﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ

خلقو ته | آيا يئ تاسو | جمع کيدونکى | کيدې شى چې مونږه پيروى اوکړو | دجادوګرانو |

شو | چې آيا تاسو هم جمع کيږى (يعنى جمع شئ) | د دې دپاره که جادوګران غالب شو | نو چې مونږ

اِنْ كَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۰﴾ فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوْا لِفِرْعَوْنَ

که شو هغوئ | هم هغوئ غالب | نو هر کله چې | راغلل جادوګران | نو اووئيل هغوئ | فرعون ته

دهغوئ په لار روان پاتې شو | څه وخت چې جادوګران راغلل | نو فرعون ته ئې اووئيل

اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۱﴾ قَالَ نَعَمْ

آیا وی به دپاره زمونږه | خامخا څه اجر | که شو مونږه | هم مونږه غالب | اووئیل فرعون | هو !

چې که چرې مونږ غالب شو نو آیا مونږ ته به څه انعام هم ملاویږي | فرعون اووئیل چې

وَاِنَّكُمْ اِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۴۲﴾ قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰٓى اَلْقُوْا

او بیشکه تاسو به | په هغه وخت | ضرور دنزدیکانونه یئ | اووئیل | هغوئ ته | موسی | اوغورزوئ

آو ، او په دې صورت کښې به تاسو زما ددې دربار په نزدې کسانو کښې شامل شئ | موسی ﷺ اووئیل چې تاسو څه

مَآ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿۴۳﴾ فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ

هغه څه | چې تاسو | غورزونکي یئ دهغې | نو اوغورزولو هغوئ | رسئ خپلې | اوهمسا ګانې خپلې

غورزول غواړئ | نو هغه اوغورزوئ | هغوئ خپل پړی اوهمساګانې نه اوغورزولې | او

وَقَالُوْا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾ فَاَلْقٰى مُوْسٰى

| اووې وئیل | په عزت دفرعون سره | خامخا مونږ به | غالب کیږو | نو بیا اوغورزوله | موسی

دائې اووئیل چه دفرعون په عزت او جلال قسم دې اچې مونږ به خامخا کامیابیږو | بیا موسی (ﷺ)

عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿۴۵﴾ج

همسا خپله | نو څه ګورې چې هغه | تیروی | هغه څه | چې دروغ جوړ کړې وو هغوئ

خپله همسا اوغورزوله | نو فورا همسا دهغوئ جوړه کړې نظربندی تیرول شروع کړل |

فَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿۴۶﴾لا قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ

نو بې اختیاره پریوتل جادوګران | سجده کونکی | اووئیل هغوئ | ایمان راوړو مونږه | په رب

نو ټول جادو ګران پړمخ په سجده پریوتل | دائې اووئیل چې مونږ په رب العالمین

الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۷﴾لا رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۴۸﴾

العالمین باندې | په رب دموسی اوهارون

ایمان راوړو | چې دموسی ﷺ او هارون ﷺ رب دې |

قوله تعالی:- فَجُمِعَ السَّحَرَةُ

دحق اوباطل معرکه:- مناظره په ژبې اوشوه.اوس فعلی مناظره کیږي.ددې مناظرې ذکر په سورة اعراف، سورة طه اوپه دې سورة کښې دې.دقبطیانو اراده دالله ﷻ نورمړه کول وو.اودالله ﷻ اراده غالب شوه. د ایمان اوکفرمقابله چه کله هم اوشوه.ایمان په کفرباندې غالب شوې دې.الله ﷻ حق په باطل باندې غالب کوی.دباطل سرشلیږی اودخلقو باطلې ارادې په هواکښې الوځي.حق چه راشی باطل تښتی. دلته همدغه شان شویده.په هریوښارکښې سپاهیان اولیږلې شول.خلوروارو طرفونونه ډیرمشهور مشهور جادوګر راجمع کړې شول.چه هغوی په خپل فن کښې کامل اود زمانې استاذان وو.وئیلی شوی دی چه دهغوی تعداد،دولس،یا پنځلس،یا اوولس یانورلس یاڅه زیات دیرش زره یا اتیا زره وو.یا

ددې نه کم وزیات وو.صحیح تعداد الله تعالی ته معلوم دې.ددوی ټولواستاذان او سرداران څلورسړي وو.سابور،عاذور،حطط اومصفیٰ! چونکه په ټول ملك کښې خبرخورشوې وو.دڅلور واړه طرفونونه ډلې ډلې خلق دمقرروخت نه مخکښې مصرکښې جمع شول.چونکه دا قاعده کلیه ده چه ماتحت دخپل بادشاه په مذهب وی.دټولو دژبونه هم دا وځی چه دجادوګرو دغالب راتلونه پس به مونږدهغوی په لاره ځو.دا دچا دژبې نه هم اونه وتل.چه کوم طرف ته حق وی. مونږبه هغه طرف ته ځو. اوس په موقع باندې فرعون سره دخپلو نوکرانو راووتلو.ټول حاکمان سرداران ورسره وو.لښکر اوفوج ورسره وو.جادوګرئې خپل دربارته خپلې مخې ته راوغوښتل.جادوګرو دبادشاه نه وعده واخستله.څکه ئې اوونیل چه کله مونږ غالب راشو.نو بادشاه خوبه دخپلو انعاماتونه مونږنه هیروی.فرعون جواب ورکړو.واه داڅنګه کیدې شی. نه صرف انعام بلکه زه خوبه تاسوپه خپلو خاص سردارانوکښې شامل کړم.اوتاسوبه همیشه زما سره اوسیږئ.تاسوبه زما نزدې خلق جوړشئ.زماټوله توجه به ستاسوطرفته وی.هغوی په خوشحالئ خوشحالئ میدان طرف ته روان شول.هلته چه لاړل موسیٰؑ ته ئې اوونیل. وایه چه ته مخکښې خپله استاذی ښکاره کوې اوکه مونږئې اوښایو.حضرت موسیٰؑ اوفرمائیل نه تاسومخکښې خپل بهړاس اوباسئ. چه ستاسوپه زړهٔ کښې څه ارمان پاتې نه شی.په دې جواب موندلو سره هغوی خپلې چوکې او رسئ میدان کښې اوغورزولې.اووې وئیل.د فرعون په عزت سره به غلبه زمونږه وی.لکه څنګه چه جاهل عوام څه کارکوی.نو وائی دا دفلانی په ثواب سره.په سورهٔ اعراف کښې دی چه جادوګرو د خلقو په سترګو باندې جادو اوکړو.یائې هغوی په هیبت کښې واچول.اوډیرلوئې جادوئې ښکاره کړو.په سورهٔ طه کښې دی.چه دهغوی همساګانې او رسئ دهغوی جادوسره خوزیدونکی معلومیدو.اوس دحضرت موسیٰؑ په لاس کښې چه کومه همسا وه.هغه ئې میدان کښې اوغورزولو.چه هغې په ټول میدان کښې چه کوم څه دهغوی دنظربندئ څیزونه وو.ټول ئې تیر کړل.پس حق ښکاره شو.اوباطل کمزورې شو.اودهغوی شوی کارونه ټول بیکاره شول.داڅه معمولی خبره او وړوکې دلیل نه وو.جادوګر خو د هغې په لیدوسره مسلمانان شول.چه یوسړې دفن ددومره استاذانوپه مقابله کښې راځی.دهغهٔ حال د جادوګرویشان نه ذې.هغه څه خبره نه کوی.یقیناً زمونږ جادو،جادو دې.اوهغهٔ سره دالله معجزه ده. هغوی خوهغه وخت هم هلته د رب په مخکښې سجده کښې پریوتل.اوهم په دغه مجمع کښې ئې د ټولوپه مخکښې دخپل ایمان راوړلواعلان اوکړو.چه مونږپه رب العالمین باندې ایمان راوړلو.بیادخپل قول نور واضح کولودپاره ئې ورسره داهم اوونیل.چه درب العالمین نه زمونږ مراد هغه رب دې.کوم ته چه حضرت موسیٰؑ اوهارونؑ خپل رب وائی.دومره لویه معجزه دومره لوئې انقلاب فرعون په خپلوسترګو اولیدلو.لیکن دملعون په قسمت کښې ایمان نه وو.بیائې هم سترګې کُهلاونه کړلې.اود خان دشمن شو.اوپه خپل طاقت سره ئې حق ختمولو.اووې وئیل.چه آوزه پوهه شوم.موسیٰؑ ستاسو د ټولو استاذ وو.دې تاسومخکښې راولیږلو.بیاتاسوپه ښکاره مقابلې کولودپاره راغلئ.اوخپل مینځ کښې دمشورې مطابق تاسوپه میدان کښې شکست اوخوړلو.اوددهٔ خبره مواومنله.پس ستاسوداچل ښکاره شو.

قَالَ	اٰمَنْتُمْ لَهٗ
اووئیل فرعون	تاسو خبره اومنله دهغه
فرعون اووئیل چې تاسو زما د	

قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ

مخکښې ددې نه | چې زۀ اجازت درکړم | تاسو ته | بيشکه هغه | خامخا مشر ستاسو دې | هغه

اجازت نه وړاندې په موسى ﷺ باندې ايمان راوړو | بيشکه داموسى ستاسو مشردې | چاچې

عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ لَاُقَطِّعَنَّ

چې ښودلې ئې دې تاسو ته | جادو | پس ډير زر به | پته اولږې تاسو ته | خامخا به پريکړم زۀ

تاسوته جادو خودلې دې | ډير زر به تاسوته ددې انجام معلوم شي | زۀ به ستاسو ديواړخ

اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُصَلِّبَنَّكُمْ

لاسونه ستاسو | او خپې ستاسو | دمخالفو طرفونو نه | او پانسي به کړم تاسو |

لاس او دبل اړخ پښه پريکړم | اوتاسو ټول به په سولئ کړم |

اَجْمَعِيْنَ قَالُوْا لَا ضَيْرَ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ

ټول | اووئيل هغوئ | نشته ضرر (پروا) | بيشکه مونږه | رب خپل ته | واپس تلونکې يو

......هغوی اووئيل چې هيڅ خبره نه ده | مونږ خپل رب ته واپس تلونکې يو |

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ

بيشکه مونږه | اميد لرو | چې اوبه ښښې مونږ لره | رب زمونږه | ګناهونه زمونږه | چې وؤ مونږه |

مونږ اميد لرو | چې زمونږ رب به زمونږ ګناهونونه معاف کړي | ځکه چې مونږ د ټولو

اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَسْرِ

اول مومنان (په دغه حاضرينو کښې) | او وحى اوکړه مونږه | موسى ته | چې دشپې بوځه

نه وړمبې ايمان راوړې دې | اومونږ موسى ﷺ ته حکم اوکړو | چې زما بندګان شپه په شپه

بِعِبَادِيْٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ

بندګان زما | بيشکه تاسو | پسې به درځي خلق | نو اوليږل | فرعون | په ښارونو کښې (خبريالان)

(دمصر نه) بهر ته اوباسه | خوتاسو به رالاندې کولې شئ | فرعون ټولو ښارونو ته سپاهيان

حٰشِرِيْنَ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ وَاِنَّهُمْ

راجمع کونکي (دلښکر) | بيشکه دا بنى اسرائيل | خامخا يوه ډله ده | لره | او بيشکه دوئ

اوليږل | ....اووې وئيل چې دا يو وړوکي شان ټولې دې | اودوئ

لَنَا لَغَآئِظُوْنَ وَاِنَّا لَجَمِيْعٌ حٰذِرُوْنَ

مونږ لره | غصه راوستونکي دى | او بيشکه مونږه | خامخا يوه ډله يو | بيدار اوسيدونکي |

مونږ ډير زيات قهرولې يو | او مونږ وسله پورې خلق يو

فَاَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ

نو راوويستل مونږ هغوئ لره | دباغونونه | او دچينونه | او دخزانونه | او دښو ځايونونه

غرض داچې مونږ دغه فرعونيان دباغونو اوچينو اوخزانو او ښائسته کورونو نه بهر اوويستل

كَذٰلِكَ	وَاَوْرَثْنٰهَا	بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ
هم داسې اوكړل مونږه	او په ميراث كښې وركړل مونږه هغه	بني اسرائيلو ته
دامو اوكړل	او مونږ بني اسرائيل د دوئ وارثان جوړ كړل	

قوله تعالى:- قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ

حق غالب اوباطل مغلوب شو او د فرعون دهمكي:- سُبحان الله څنګه كامل ايمان والاخلق وو.حالانكه اوس په ايمان كښې راغلي وو.ليكن دهغوى دصبراوكلكوالي به څه وائي.فرعون پښان ظالم اوجابر ورته ولاړ دې دهمكيانې وركوى او يروى يې.اوهغوى زړه ورتيا سره بې دويرې نه دهغه دطبيعت خلاف جواب وركوى.دكُفر پردې ئې دزړه نه لرې شوى دى.په دې وجه دسينې په زورمقابلې دپاره راغلي دى.اود مادي طاقتونونه بالكل نه ويريږي.ددوى په زړونوكښې داخبره ناسته ده.چه موسى ﷺ سره دالله وركړې شوې معجزه ده.حاصل كړې شوې جادونه دې.دغه وخت ئې حق قبول كړو.فرعون دغصې نه سورشو.او وې وئيل.چه تاسوخوزه د يخ څيز اونه ګنړلم.زما نه باغي شوئ.زمانه موتپوس هم اونه كړو.اود موسى ﷺ خبره مواومنله؟بيايه دې خيال سره چه چرته دمجلس په حاضرينو باندې دده دشكست خوړلو ،بلكه بياد مسلمانيدواثراونه غورزيږي.هغه دهغوى دپوهولو يوه خبره جوړه كړله.اووې وئيل چه آو تاسو ټول دده شاګردان يئ.اودې ستاسو استاذدې.تاسوټول مريدان يئ اودې ستاسو بزرګ دې.تاسو ټولوته دده جادو ښودلې دې.دې دهوكه بازئ ته اوګورئ.دا صرف د فرعون بې ايماني او چل بازي وه.ګني ددې نه مخكښې نه جادوګروكليم الله ليدلې وو.نه دالله رسول ﷺ ددوى د شكل پيژندلو. دالله پيغمبرخوجادو پيژندلوهم نه.چاته به ئې څه ښودلې وې؟دعقلمندئ خلاف ئې داخبره اوكړله بيانې دهمكيانې شروع كړلې.اويه خپل ظالمانه عادت باندې راغې وې وئيل.زه به ستاسوټولو لاسونه خپې ألته پرې كړم.او تاسوبه لنډى بونډى كړم.بيابه موپهانسى كړم.اويوبه هم ددې سزانه پرې نږدم.

قوله تعالى:- قَالُوْا لَا ضَيْرَ

دجادوګرانوفرعون ته جواب:- ټولو متفق طورباندې جواب وركړو.چه خان صاحب په دې كښې څه باك دې؟ څه چه ستانه كيدې شي اوكړه.مونږته هيڅ پرواه شته.مونږله خوالله ﷻطرف ته واپس تلل دى. مونږ به دهغه نه ثواب اخلو.څومره تكليف چه ته مونږته راكوې.دومره اجراوثواب به زمونږ رب مونږته راكوى.په حق باندې مصيبت برداشت كول بالكل معمولي خبره ده.چه ددې مونږته هيڅ ويره نشته. زمونږخواوس بس يوخواهش دې.چه زمونږ رب مونږپه تيرو شووګناهونوباندې اونه نيسى.كومه مقابله چه تاپه مونږه كړې ده.ددې وبال (ګناه) زمونږنه لرې شي.اوددې دپاره مونږسره سوا ددې نه هيڅ وسيله نشته. چه مونږ ټول دټولونه مخكښې الله والاجوړشو.په ايمان كښې مخكښې شو.په دې جواب باندې هغه نورهم غصه شو.اوهغوى ټولو لره هغه قتل كړل. ﷺ

قوله تعالى:- وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى

د فرعون د ګرفت نه د بني اسرائيلو ازادي:- موسى ﷺ دخپل نبوت ډيره زمانه په هغوى كښې تيره كړله. دالله تعالى آياتونه او دليلونه ئې په هغوى باندې واضح كړل.ليكن دهغوى سربښكته نه شو.دهغوى تكبرختم نه شو.دهغوى په بدودماغوكښې هيڅ فرق رانغې.نواوس ددې نه سواهيڅ څيزباقي پاتې نه شوچه په هغوى باندې دالله عذاب راشي.او تباه شي.موسى ﷺ ته دالله وحى راغله چه دشپې شپې بني اسرائيل څان سره زمادحكم مطابق روان كړه.بني اسرائيلوپه دغه موقعه باندې دقبطيانونه ډيركالي

(زيورات)دعاريت په طورواخستل.اودشپې دسپوږمۍ په رڼاکښې چپ چاپ اووتل.مجاهد رحمه الله وائي چه په دغه شپه سپوږمۍ تندر(چاند گهن)؟؟نيولې وه ([1]).

موسى عليه السلام دتللو په وخت کښې ديوسف عليه السلام تابوت هم ځان سره واخستو:- موسى عليه السلام په لاره کښې تپوس اوکړو چه دحضرت يوسف عليه السلام قبرچرته دې؟دبنى اسرائيلويوې بوډۍ قبراوښودلو.هغوى ديوسف عليه السلام تابوت ځان سره يوړلو.وئيلې شوى دى.چه هغوى پخپله هغه اوچت کړې وو.دحضرت يوسف عليه السلام وصيت وو چه بنى اسرائيل کله ددې ځائې نه ځى.نوزما تابوت دې هم دځان سره يوسى ([2]).دابن ابى حاتم په يو حديث کښې دى.چه نبى عليه السلام يو بانډيچى سره ميلمه وو.هغه دنبى عليه السلام ډيره ميلمستيا اوکړله.په واپسۍ کښې نبى عليه السلام اوفرمائيل.کله مونږسره په مدينه کښې هم ملاؤشه.څو ورځې پس بانډيچى نبى عليه السلام ته راغې.نبى عليه السلام اوفرمائيل څه غوارې؟ هغۀ اووئيل آو يوه ښه اوښه سره د کجاوې راکړه.او يوه چيلۍ راکړه.چه هغه پئ ورکوى.نبى عليه السلام اوفرمائيل.افسوس چه تا دبنى اسرائيلو دبوډۍ په شان سوال اونه کړو.صحابو رضى الله عنهم تپوس اوکړو.داواقعه څنګه ده؟نبى عليه السلام اوفرمائيل.کله چه حضرت کليم الله بنى اسرائيل ځان سره روان کړل.نولاره ترې هيره شوه.په زرګونو کوشش ئې اوکړو.ليکن لاره نه ملاويده. هغوى خلق راجمع کړل تپوس ئې ترې اوکړو.چه دا تيارۀ ولې ده؟ نودبنى اسرائيلوعالمانو اووئيل.خبره داده چه حضرت يوسف عليه السلام په خپل آخرى وخت کښې زمونږنه وعده اخستې وه.چه کله مونږدمصرنه څو.نودهغۀ تابوت به هم دځان سره اوړو.حضرت موسى عليه السلام تپوس اوکړو.چه په تاسوکښې چاته پته ده.چه دحضرت يوسف عليه السلام تابوت چرته دې؟ ټولو انکار اوکړو.چه مونږته پته نشته.په مونږکښې سوا د يوې بوډۍ نه څوك هم دهغوى دقبرنه خبرنه دى.هغوى هغه بوډۍ ته سړې اوليږلوهغه ئې راوغوښتله چه ماته د حضرت يوسف عليه السلام قبراوښايه.بوډۍ اووئيل.درته ښائم خومخکښې خپل حق اخلم.حضرت موسى عليه السلام اووئيل ته څه غوارې؟ هغې جواب ورکړو.چه په جنت کښې تاسره ملګرتيا ماته ملاؤشى.په هغوى بانډې دهغې داسوال ډيرګران شو.هغه وخت وحى راغله.چه ددې خبره اومنه.ددې شرط منظورکړه.اوس هغوى موسى عليه السلام يوتالاب ته بوتلو.چه دهغې د اوبورنګ هم بدل شوې وو.وې وئيل چه ددې اوبه اوباسه.کله ئې چه اوبه ويستلې.اوزمکه ښکاره شوه.نووې وئيل اوس داځائې اوکنه.چه کنستل ئې شروع کړل.نو قبرښکاره شو.تابوت ئې ځان سره کيخوده.اوس چه کله روان شول. نولاره صفا ښکاره شوه. اوپه نيغه لار روان شول([3]).ليکن داحديث ډير غريب دې.بلکه حق ته زياته نزدې خوداده.چه دا موقوف دې.يعنى درسول الله صلى الله عليه وسلم فرمان هم نه دې.والله اعلم.

ددوئ دوتلو فرعون ته معلومات اوشو:- دا خلق خوپه خپله لار روان شول.هلته چه د فرعون او فرعونيانو دسحرپه وخت سترګې کُهلاو شوې .نو څوکيدار غلامان وغيره څوك هم نشته.ډيرزيات پريشانه شول. اودغصې نه سرۀ شول.کله چه دامعلومه شوه.چه بنى اسرائيل خودشپې ټول په ټوله تښتيدلى دى.نو نوره هم خاموشى شوه.هغه وخت ئې خپل لښکرجمع کړو ټولوته ئې اووئيل.چه دا دبنى اسرائيلو وړه شان ډله ده.خالص ذليل،سپك،لږشان خلق دى.هروخت ددوى نه مونږته غم رارسى.تکليف راته رسيږى.اوبيا هروخت مونږته ددوى دطرفه پريشانى وى دا معنى د﴿حٰذِرُوْنَ﴾په قراءت بانډې د سلفو يو جماعت داحذرون هم وئيلې دې.يعنى مونږ وسله بنديو.ما اراده کړې ده.چه اوس دوى ته ددوى د سر کشۍ سزاورکړم.دوى ټول يوځائې ګيرکړم.دګاځرو مولوپه شان ئې پرې کړم.دالله شان چه هم داخبره په هغۀ بانډې پريوتله.اوهغه سره دخپل قوم اولښکر په يووخت هلاك شو.(لعنة الله عليه وعلى من تبعه)

---

[1]) الطبرى : ۳۵٤/۱۹.

[2]) الطبرى : ۳۵٤/۱۹.

[3]) حاكم : ٤٠٤/٢، وسنده صحيح.

قوله تعالى:- فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۷﴾

فرعونيان يئ كول د خپلو كورونو نه اوويستل:- دالله تعالى ارشاددې.چه داخلق دخپل طاقت اوكثرت په نشه كښې بنى اسرائيلو پسې دهغوى دختمولوپه ارادې سره اووتل.په دې بهانه مونږهغوى لره دهغوى د باغونو،چينو،اونهرونونه،دخزانواوښائسته كورونونه راوويستل.اوجهنم ته موداخل كړل.هغوى خپل اوچت اوچت،شان وشوكت والامحلونه،شنه تازه باغونه،جارى نهرونه،خزانې،سلطنت،ملك،تخت و تاج،جاه ومال ټول پريښودل،بنى اسرائيلوپسې دمصرنه اووتل.اومونږداټول څيزونه بنى اسرائيلوته وركړل چه هغوى ترننه پورې كمزورى وو.ذليل او خوار وو.چونكه زمونږ اراده شوې وه.چه مونږددوى كمزورى ختمه كړواوداكمزورى خلق په ترقئ كړو اودوى پيشوااووارثان جوړ كړو.دااراده مونږپوره كړله.

فَأَتْبَعُوْهُمْ | مُّشْرِقِيْنَ ﴿۶۰﴾ | فَلَمَّا | تَرَآءَ

نوروان شو هغوئ په هغوى پسې | په وخت دختلو دنمر كښې | نو هر كله چې ايوبل سره ليدل اوكړل

هغوئ د نمر ختلو په وخت كښې بنى اسرائيلو پسې شول | هركله چې

الْجَمْعٰنِ | قَالَ | أَصْحٰبُ مُوْسٰى | إِنَّا لَمُدْرَكُوْنَ ﴿۶۱﴾ | قَالَ

دواړو ډلو | نو اوويئيل | ملګرو دموسى | بيشكه مونږه اونيولې شو | اوويئيل موسى

دواړو ډلو يو بل ته كتل | نو د موسى ﷺ ملګرو اوويئيل | چې مونږ خوبس سم راګير شو

كَلَّا | إِنَّ مَعِيَ | رَبِّيْ | سَيَهْدِيْنِ ﴿۶۲﴾ | فَأَوْحَيْنَآ | إِلٰى مُوْسٰى

هرګزنۀ | بيشكه ماسره | رب زما دې | چې لاربه ښائى ماته | نووحى اوكړه مونږه | موسى ته

موسى ﷺ اوفرمائيل چې هيڅكله نه بيشكه زما رب ماسره دې | اهغه به راته لاره ښائى | هغه وخت مونږ

أَنِ اضْرِبْ | بِّعَصَاكَ | الْبَحْرَ | فَانْفَلَقَ | فَكَانَ | كُلُّ فِرْقٍ

چې اووهه | په همسا خپله | دادرياب | نو اوشليدو هغه | پس شوه | هره حصه |

موسى ﷺ ته حكم اوكړوا چې په خپله همسا درياب اووهه | نودرياب اوشليدو | او(داوبو) يوه ټكړه

كَالطَّوْدِ الْعَظِيْمِ ﴿۶۳﴾ | وَأَزْلَفْنَا | ثَمَّ | الْاٰخَرِيْنَ ﴿۶۴﴾ | وَأَنْجَيْنَا

پشان دغرلوئ | او رانزدې كړل مونږه | هغه ځاې ته | هغه بله ډله | او بچ كړو مونږه |

دلوئې غر په شان شوه | اومونږ بله ډله (كافران) هم نزدې اورسول | اومونږ موسى ﷺ

مُوْسٰى | وَمَنْ | مَّعَهٗٓ | أَجْمَعِيْنَ ﴿۶۵﴾ | ثُمَّ أَغْرَقْنَا | الْاٰخَرِيْنَ ﴿۶۶﴾

موسى | او هغه څوك | چې وو دهغه سره | ټول | بيا ډوب كړل مونږه | هغه نور خلق |

اوهغه ملګرى ټول بچ كړل | بيا دويم فريق (فرعونيان) مو ډوب كړل

إِنَّ | فِيْ ذٰلِكَ | لَاٰيَةً | وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ | مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۶۷﴾ | وَإِنَّ

بيشكه | په دې كښې | يوه نښه ده | اونۀ دى اكثر ددې خلقو نه | ايمان راوړونكى | او بيشكه |

بيشكه په دې واقعه كښې ډير لوئې عبرت (پند) دې | او په دوئ كښې زيات خلق ايمان نه راوړى

رَبَّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيزُ	الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾
رب ستا	خامخا هغه دې	غالب	رحم کونکې

او بیشکه ستا رب غالب او مهربان دې

قوله تعالی:- فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾

دفرعوناوفرعونیانوعبرتناک انجام:- فرعون خپل ټول قوم اولښکر، ټول ماتحت، دمصر اودمصربهر خلق، خپل اودخپل قوم خلق ځان سره روان کړل. ډیرپه تکبراوغرورسره دبنی اسرائیلوختمولو ارادې سره روان شو. بعضې وائی. چه دهغوی تعداد دلکهاؤ نه هم زیات وو. په هغوی کښې یولاکهٔ خوصرف په توررنګ اسونو باندې سوارهٔ وو. لیکن داخبر داهل کتابودې. سوچ پکښې پکاردې. دکعب رحمه الله نه خونقل دی. چه اته لاکهه په داسې اسونوباندې سوارهٔ وو. زمونږ خوخیال دې چه داټول د بنی اسرائیلو دمبالغې نه ډک روایتونه دی. دومره خود قرآن نه ثابته ده. چه فرعون خپل ټول جماعت ځان سره روان کړو. خوقرآن د هغوی تعداد نه دې بیان کړې. نه ددې علم مونږ ته څه فائده راکونکې دی. دنمر راختلوپه وخت هغوی ته دوی اورسیدل. کافرانو مؤمنان، اومؤمنانوکافران اولیدل. دموسی علیه السلام دملګرودخُلې نه بې اختیاره اووتل چه اې موسی! اوس وایه چه څه اوکړو. مونږ اونیولی شو. مخکښې قُلزم سمندردې. شاته د فرعون تباه کونکې سخت زړی لښکردې نه ځائې د پناه شته او نه پښې مزل کوی. ښکاره خبره ده چه دنبی او غیر نبی ایمان برابر نه شی کیدې. حضرت موسی علیه السلام ډیره په تسلئ سره جواب ورکوی. چه مه ویریږئ تاسو ته هیڅوک تکلیف نه شی رسولې. ماخپلې رائې سره تاسونه یئ راوېستلی. بلکه داحکم الحاکمین په حکم سره مې راوستی یئ. هغه وعده خلاف نه دې. دهغې په مخکښې حصه باندې حضرت هارون علیه السلام وو. هم دهغهٔ سره یوشع بن نون وو. یاد آل فرعون مؤمن سړې وو. اوحضرت موسی علیه السلام د لښکرپه آخری حصه کښې وو. د ویرې اود لارې د نه موندلوپه وجه ټول بنی اسرائیل حیران او پریشان شول. او ناقلارئ سره ئې دجناب کلیم الله نه تپوس اوکړو. چه هم په دې لاره دالله تعالی حکم وو؟ هغوی اوفرمائیل. آوپه دومره وخت کښې خوبه فرعونیان په سرباندې راوخیژی. دغه وخت د پروردګاروحی راغله. چه اې نبی! په دې دریاب باندې خپله همسا اووهه. اوبیا زما دقدرت کرشمه اوګوره. هغوی همسا اووهله. چه دهغې په لګیدوسره دالله په حکم اوبه اوشلیدې ددغه پریشانئ په وخت موسی علیه السلام دا دعا اوغوښتله. چه داپه ابن ابی حاتم کښې په دې الفاظوسره نقل ده. (یَامَنْ كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ الْمُكَوِّنُ لِكُلِّ شَيْءٍ وَالْكَائِنُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ اجْعَلْ لَنَا مَخْرَجًا) دا دعا دموسی علیه السلام دخُلې نه وتل وو. چه دالله تعالی وحی راغله. چه په سمندرباندې خپله همسا اووهه.

دریاب ته دالله تعالی حکم او دریاب شلیدل:- حضرت قتاده رحمة الله علیه فرمائی. چه په دغه شپه الله تعالی سمندرطرفته دمخکښې نه حکم لیږلېوو. چه کله زماپیغمبرموسی علیه السلام راشی. اوتاپه لرګی اووهی. نودهغهٔ واوره اواومنه. پس په سمندرکښې ټوله شپه چپې وې. دهغې چپې یوخوابل خوا لګیدلې. چه نه معلوم حضرت کله اودکوم طرفه راشی. اوماپه لرګی اووهی. داسې نه چه ماته پته هم اونه لګی. اوزهٔ د هغهٔ حکم پوره نکړې شم. کله چه بالکل غاړې ته اورسیدلو. نودهغهٔ ملګری حضرت یوشع بن نون علیه السلام اوفرمائیل. اې دالله نبی! دالله تاسوته څه حکم دې؟ هغوی اوفرمائیل هم داچه زهٔ سمندرباندې خپله همسا اووهم. هغوی اونیل. بیا دڅهٔ انتظاردې؟ نوهغهٔ همسا اووهله اووې فرمائیل. دالله تعالی په حکم سره اوشلیږه. اوماته دتلو لاره راکړه. بس هغه وخت هغه اوشلیدلو. لارې په مینځ کښې صفاپه نظر راغلې. اودهغې یوخوا بل خوا اوبه دغرېشان شوې. په هغې کښې دولس لارې راووتلې. د بنواسرائیلو قبیلې هم دولس وې. بیادالله تعالی قدرت داچه دهر دوو ډلوپه مینځ کښې چه کوم غر حائل وو. په

هغې كښې كهړكۍ جوړې شوې.چه هريوه بل لره سلامتيا سره راتلونكى اووينى (١).اوبه په شان د ديوالونو شوې.اوهواته حكم اوشو.هغې دمينځ نه اوبه او زمكه اوچه كړله،لاره ئې صفا كړله.پس په دغه اوچه لاره موسىعليه السلام سره دخپل قوم بې ويرې لاړلو.بيا فرعونيانو لره الله تعالى سمندرته نزدې كړل.بياموسىعليه السلام اوبنى اسرائيلوتولوته خلاصې ملاوشوه.اوپه هغوى كښې څوك هم ډوب نه شول.اوپه باقى ټولو كافرانو كښې څوك هم بچ نه شول.

د موسى عليه السلام او درياب مينځ كښې مكالمه:- حضرت ابن مسعودرضى الله عنه فرمائى.فرعون ته چه كله دبنى اسرائيلو دتښتېدلوخبر ملاوشو.نوهغه يوه چيلۍ ذبح كړله.اووې وئيل چه ددې دڅرمن ويستلونه مخكښې دې ماته شپږلاكهه لښكر جمع كړې شى.موسىعليه السلام چه په منډو منډو كله دسمندر غاړې ته نزدې اورسيدلو.نوسمندرته ئې اوفرمائيل.ته اوشليږه،يوطرف ته شه اومونږته ځائې راكړه. هغه اووئيل دا څه دتكبر خبرې كوې.آيا زۀ ددې نه مخكښې هم كله چودلې يم.او يوطرف ته شوې يم،كوم انسان له مې ځائې وركړې دې.چه تاته ئې دركړم.موسىعليه السلام چه كوم بزرګ سړې وو.هغوى اووئيل.چه اې دالله نبى! چه هم دا لاره اوهم دا ځائې الله تعالى ښودلې دې؟ موسىعليه السلام اوفرمائيل آوهم دا ځائې.هغوى اووئيل.بياخونه تاسو دروغژن يئ نه تاسوته غلط فرمائيلې شوى دى.هغوى دوباره هم دا اووئيل ليكن بياهم څه اونه شول.دغه بزرګ سړى دوباره هم دغه سوال جواب اوكړو.دغه وخت وحى نازله شوه.چه سمندرپه خپله همسا اووهه.اوس دهغوى خيال راغې اوپه همسائې اووهلو.په همسا وهلوسره سمندر لاره وركړله.دولس لارې ښكاره شوې.هريوې ډلې خپله لاره اوپيژندله.اوپه خپله لاره روان شول. اويوبل ته ئې كتل په اطمينان سره ټول لاړل.حضرت موسىعليه السلام خوبنى اسرائيل ځان سره كړل پورې وتل.او فرعونيان په هغوى پسې سمندرته راورسيدل.چه دالله تعالى په حكم سره دسمندر اوبه څنګه وې هغه شان شوې.اوټول ئې ډوب كړل.كله چه دټولونه آخرى بنى اسرائيلى راووتلو.اودټولونه آخرى قبطى سمندرته راغې.دغه وخت دالله تعالى په حكم سره دسمندر اوبه يوځائې شوې.اوټول په ټوله قبطيان يوپه يو ډوب شول.په دې كښې ډيره عبرتناكه نښه ده.چه څنګه ګنهګار تباه كيږى.اونيكان كاميابيږى.ليكن بياهم اكثرخلق دايمان په شان دولت نه محروم دى.بيشكه ستا رب عزيز اورحيم دې.

وَاتْلُ	عَلَيْهِمْ	نَبَأَ
اولوله	په دوئ باند	قيصه

او (دائې نبى) دوئ ته دابراهيمعليه السلام قصه

إِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾	إِذْ	قَالَ	لِأَبِيهِ	وَقَوْمِهِ	مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾
دابراهيمعليه السلام	كله چې	اووئيل هغه	پلار خپل ته	اوقوم خپل ته	دڅه عبادت كوئ تاسو

هم واوروه | هركله چې هغوئ خپل پلار اوخپل قوم ته اووئيل | چې دا تاسو د څه څيز عبادت كوئى

قَالُوا	نَعْبُدُ	أَصْنَامًا	فَنَظَلُّ	لَهَا
اووئيل هغوئ	مونږه عبادت كوؤ	دبتانو	پس هميشه اوسيږو مونږ	دې بتانو ته

هغوئ اووئيل چې مونږ د بتانوعبادت كووا اوهم دهغوئ په عبادت قائم يو

(١) الطبرى: ٣٥٧/١٩.

عٰكِفِيْنَ قَالَ هَلْ يَسْمَعُوْنَكُمْ اِذْ تَدْعُوْنَ

نزدې کيناستونکي | اووئيل ابراهيم | ايا اوري دوئ خبرې ستاسو | کله چې | تاسو اواز کوئ دوئ ته

ابراهيم عليه السلام ورته اووئيل چې ايا دوئ ستاسو خبره اوريدې شي | کله چې تاسودوئ رابلئ ؟

اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ اَوْ يَضُرُّوْنَ قَالُوْا بَلْ وَجَدْنَآ

يا دوئ فائده رسوي تاسو ته | يا ضرر دررسوي تاسو ته | اووئيل هغوئ | بلکه مونډلي دي مونږه

يا تاسو ته څۀ ضرر يا فائده درکولې شي ؟ | هغوئ اووئيل چې نه ،مونږ خو بس

اٰبَآءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ قَالَ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا

پلاران زمونږه | چې دارنګې | کار به ئې کولو | اووئيل ابراهيم | ايا نو کتلي دي تاسو | هغه بتانوته

خپل پلار نيکه په دې کار دغسې مونډلي دي | ابراهيم عليه السلام اووئيل چې ايا تاسو ددغې

كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمُ الْاَقْدَمُوْنَ

چې يې تاسو | چې عبادت ئې کوئ | تاسو | او پلاران ستاسو | چې مخکښې تير شوي دي |

معبودانو حالت هم ليدلې دې | تاسو يا ستاسو پخوانو پلارنيکونو

فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيْٓ اِلَّا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ

پس بيشکه چې دوئ | دشمنان دي زما | مګر نه | رب دمخلوقاتو |

هغه ټول زمادښمنان دي | سوا دهغه رب العالمين نه کوم چې زه پيدا کړم

قوله تعالى:- وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَ

د حضرت ابراهيم عليه السلام دعوت توحيد:- دټولو مؤحدينو دپلار،دالله تعالى دبنده اورسول اوخليل حضرت ابراهيم عليه افضل التحيّة والتسليم واقعه بيانيږي.نبي کريم ﷺ ته حکم کولې شي.چه تاسوخپل اُمت ته داواقعه واوروئ.چه هغوی په اخلاص،توکل،اود يورب عبادت،اود شرك اومشرکانو نه بيزارئ کښې ستاسو اقتدا اوکړي.هغوی د اول ورځې نه دالله تعالى په توحيد باندې قائم وو.او آخر ورځې پورې په دې توحيد باندې کُلك ولاړوو.خپل قوم اوخپل پلارته ئې اوفرمائيل.چه دا بُت پرستي ولې کوئ.

قوله تعالى:- قَالُوْا نَعْبُدُ

د قوم جواب:- هغوی جواب ورکړو.چه مونږ خو دپخوانه ددې بُتانو مجاوري اوعبادت کونکي راروان يو.حضرت ابراهيم عليه السلام دهغوی داغلطي په هغوی باندې واضحه کړله.دهغوی دغلطې طريقې ښکاره کولو دپاره ئې يوه خبره بله هم بيان کړله.چه تاسو ددوی نه دعاګانې غواړئ.اود لرې اونزدې نه دوی رابلئ.نوآيا دوی ستاسو آواز آوري؟ يادکومې نفعې حاصلولودپاره چه تاسو دوی رابلئ.آيا هغه نفع دوی تاسوته در رسولې شي؟ که تاسوددوی عبادت پريږدئ نوآيا دوی تاسوته نقصان در رسولې شي؟ ددې کوم جواب چه دقوم دطرفه ملاوشو.هغه صفاښکاره دې.چه ددوی معبودان په دې کارونو کښې يو کارهم نه شي کولې.هغوی صفا اووئيل چه مونږخو دخپلو مشرانو دتقليدپه وجه بت پرستئ باندې کلك ولاړيو.

دقوم په جواب د ابراهيم عليه السلام وينا:- ددې په جواب کښې حضرت خليل الله عليه السلام دهغوی نه اودهغوی باطلو معبودانو نه دخپل براءت اوبيزارئ اعلان اوکړو.صفا ئې اوفرمائيل.چه ستاسو اوستاسوهغه معبودان دکوم چه تاسو اوستاسو پلار نيکونو عبادت کولو.دهغې ټولونه زه بيزاره يم.داټول زما دشمنان دي.زۀ

صرف د ربنتونی رب عبادت کونکې یم.زۀ مخلص موحدیم.لاړشئ ستاسو او ستاسو دمعبودانونه چه څه کیدې شی اوکړئ.

د نوح ﷺ او هود ﷺ هم دغه شان جواب وو:-حضرت نوحؑ خپل قوم ته هم دا فرمائیلی وو.چه تاسو اوستاسوټول معبودان که ملاوشئ اوماته څه نقصان رارسولی شئ،نوڅه کمی مه کوئ.حضرت هودؑ هم فرمائیلی وو.زۀ ستاسونه اوستاسو دمعبودانونه دالله تعالی نه سوا دټولونه بیزاره یم.تاسوټول که ماته څه نقصان رارسولی شئ نو راورسوئ! زما بهروسه دخپل رب په ذات باندې ده.ټول ساه لرونکی د هغۀ دحکم لاندې دی.هغه نیغې لار والادې.دغه شان خلیل الرحمنؑ اوفرمائیل.چه زۀ ستاسو د معبودانو نه بالکل نه ویریږم.ویره خوتاسوله زما درب نه ساتل پکاردی.چه هغه الله تعالی دې.هغوی اعلان کړې وو.چه په ما او تاسو کښې دشمنی ده.چه ترڅو پورې تاسوپه یوالله باندې ایمان راند وړئ.اې پلاره! زه ستانه او ستادقوم او ستاد معبودانونه بیزاره یم.صرف دخپل رب نه مې اُمید دې.چه هغه ماته نیغه لار اوښائی.هم دا یعنی ((لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ)) لره هغوی کلمه جوړه کړله.

الَّذِیْ خَلَقَنِیْ	فَهُوَ	یَهْدِیْنِ ۝	وَالَّذِیْ	هُوَ	یُطْعِمُنِیْ
هغه رب چې پیدا ئې کړم زۀ	پس هغه	لار ښائی ماته	او هغه رب	چې هغه	خوراك راکوی ماته
او هم هغه ما ته سمه لار ښائی ||او هم هغه رب چې ماباندې خوروی څکوی					

وَیَسْقِیْنِ ۝	وَاِذَا	مَرِضْتُ	فَهُوَ	یَشْفِیْنِ ۝	وَالَّذِیْ
اواوبۀ راکوی ماته	او کله چې	ناجوړه شم زۀ	نوهغه	شفا راکوی ماته	او هغه رب
اوڅه وخت چې زه بیمار شم انو هم هغه ماته شفا راکوی ||او هم (هغه الله ﷻ بۀ)					

یُمِیْتُنِیْ	ثُمَّ یُحْیِیْنِ ۝	وَالَّذِیْ	اَطْمَعُ	اَنْ یَّغْفِرَ	لِیْ
چې مړکوی به ما	بیا به ژوندې کوی ما	او هغه رب	چې امید لرم زۀ	چې اوبه بښی	ماته
راته په وخت مرګ راکوی| اوبیابه مې ژوندې کوی| اوهغه (اللهﷻ) چې دکوم نه زه امیدلرم					

خَطِیْٓئَتِیْ	یَوْمَ الدِّیْنِ ۝
ګناهونه زما	په ورځ دجزاء (قیامت)
چې زماګناهونه بۀ دقیامت په ورځ اوبخښی |	

قوله تعالی:- وَالَّذِیْ هُوَ یُطْعِمُنِیْ وَیَسْقِیْنِ ۝

زما الله څوک دې؟ حضرت خلیل اللهؑ دخپل رب صفتونه بیانوی.چه زۀ خوددې صفتونو والا درب عبادت کونکې یم.دهغۀ نه سوا بل دهیچا عبادت به نه کوم.وړمبې صفت داچه هغه زما خالق دې. هم هغۀ اندازه مقررکړې ده.اوهم هغه دمخلوقاتو هغې طرف ته رهبری کوی.دویم صفت داچه هغه حقیقی هادی دې.چاله چه غواړی په خپله لارئې روانوی.چاله چه غواړی په غلط لارئې روانوی.دریم صفت زما درب دادې.چه هغه رزاق دې.دزمکې اوآسمان ټول اسباب هغۀ پیداکړی دی.دوریځو پورته کول، خورول، دهغې نه باران ورول،په هغې سره زمکه ژوندئ کول (شنه کول) بیا پیداوار زرغونول هم دهغۀ کار دې.هم هغه خوړې او تنده ماتونکې اوبه مونږته راکوی.اوخپل نورمخلوق ته هم.غرض داچه خوراك څکاك ورکونکې هم هغه دې.ورسره بیماری او تندرستی هم دهغۀ په لاس کښې ده.

دمکروه څیزونو نسبت الله ﷻ ته نه دي پکار:-لیکن دخلیل الله‎ﷺ د ادب کمال اوګورئ.چه دبیمارئ نسبت ئې خوخپل طرف ته اوکړو.اودشفا نسبت ئې الله تعالی طرف ته اوکړو.اګرچه بیماری هم دهغهٔ قضاء اوقدرت سره اودهغهٔ جوړشوی څیزدې. هم دا لطافت د سورهٔ فاتحه په دعاکښې هم دې.چه د انعام اوهدایت اسناد خود عالم رب طرف ته شوې دې.اود غضب فاعل ئې حذف کړې دې.اوضلالت ئې بنده طرف ته منسوب کړې دې.په سورهٔ جن کښې دجناتو قول هم اوګورئ.چه هلته هغوی ونیلی دی.چه مونږته معلومه نه ده چه د زمکې مخلوق سره د بدئ اراده کړې شوې ده.یادوی سره ددوی رب د خیر اراده کړې ده؟ دلته هم دخیرنسبت رب طرف ته شوې دې.اود بدئ په اراده کښې دانسبت نه دې ښکاره کړې شوې.دغه شان داآیت هم دې.چه کله زهٔ بیمارشم.نوزما په شفا باندې ددې الله تعالی نه سوا بل څوک قادرنه دې.په دوائی کښې تاثیرپیداکول هم دهغهٔ د وس څیزدې.په مرګ اوژوند باندې هم قادرهغه دې.ابتداء او انتهاء دهغهٔ په لاس کښې ده. هم هغهٔ رومبې پیدائش کړې دې.هغه به دوباره پیداکول کوی.په دنیا اوآخرت کښې دګناهونوپه بخښلوهم هغه قادردې.هغه چه څه غواړی کوی.غفور اورحیم دې.

رَبِّ	هَبْ لِيْ	حُكْمًا	وَّ اَلْحِقْنِيْ
اے ربه زما	راکړه ماته	حکم (حکمت)	او پیوست کړې ما
اې زما ربه ماته حکمت (د دین پوهه) راکړه	اوما په		

بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٣﴾	وَاجْعَلْ لِّيْ	لِسَانَ صِدْقٍ	فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿٨٤﴾	وَاجْعَلْنِيْ
دصالحانو سره	اواوګرځوه ما	ژبه د صدق	په روستو خلقو کښې	اواوګرځوه ما
خپلو نیکانوبندګانو کښې شامل کړه	او زما دنیکنامئ ذکر په راتلونکو نسلونو کښې جاری اوساته			

مِنْ وَّرَثَةِ	جَنَّةِ النَّعِيْمِ ﴿٨٥﴾	وَاغْفِرْ	لِاَبِيْٓ	اِنَّهٗ كَانَ	مِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿٨٦﴾
دوارثانو	دجنت دنعمتونونه	اواوبښه	پلار زما	بیشکه چی دې هغه	دګمراهانونه
اومادنعمتونو نه ډک جنت وارث کړه	او زما پلار هم اوبښهٔ	بیشکه هغه په ګمراهانو کښې شامل دې			

وَلَا تُخْزِنِيْ	يَوْمَ	يُبْعَثُوْنَ ﴿٨٧﴾	يَوْمَ	لَا يَنْفَعُ
اومهٔ شرمنده کوه ما	په هغه ورځ اچې راپورته کولې به شي دا خلق	په هغه ورځ اچې څه فائیده به نهٔ کوی		
اوپه هغه ورځ مې مه شرموه	چې خلق به بیا راژوندی کړی شي	په کومه ورځ چې به نه		

مَالٌ	وَّلَا بَنُوْنَ ﴿٨٨﴾	اِلَّا	مَنْ	اَتَى اللّٰهَ	بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿٨٩﴾
مال	اونهٔ اولاد	ماسوا	دهغه چانه	چی راشی الله ته	په زړهٔ سلامت سره
مال فائده ورکوی او نه اولاد	خو څوک چې الله ﷻ ته (دشرک اوګناهونونه) پاک زړهٔ یوسی				

قوله تعالی:- رَبِّ هَبْ لِيْ حُكْمًا

اخرکښې د ابراهیم علیه السلام یو څو دعا ګانې:دحُکم نه مراد عام عقل الهامی کتاب اونبوت دې.هغوی دالله ﷻ نه دعاکوی چه ماته داڅیزونه رانصیب کړې.په دنیا اوآخرت کښې مې په نیکانوخلقوکښې شامل کړې په صحیح حدیث کښې دی چه رسول کریمﷺ هم په آخری وخت کښې دعا غوښتلې وه چه اې الله! په اعلی

رفیقانو کښې مې ملاو کړې. درې ځل ئې دا دعا کړې وه([1]).په یوحدیث کښې دنبی کریمﷺ دادعا هم نقل ده.((اَللّٰهُمَّ اَحْيِنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَمِتْنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَلْحِقْنَا بِالصَّالِحِيْنَ غَيْرَخَزَايَا وَلَامُبَدَّلِيْنَ)) ([2])یعنی اې الله! مونږ په اسلام باندې ژوندې اوساته، اودمسلمانئ په حالت کښې مرګ راکړې، اوپه نیکانو کښې مو ملاو کړې، په داسې حال کښې چه نه رسوائی وی نه تبدیلی.

بیابله دعاکوی چه زمانه پس هم زما ذکرخیرپه خلقو کښې جاری وی. خلق په نیکو خبرو کښې زما اقتداکوی. الله تعالی هم دهغهٔ ذکرپه روستو نسلونو کښې باقی اوساتلو. هر یوپه هغهٔ باندې سلام لیږی. الله تعالی دهیڅ یونیك بنده نیکی نه بیکاره کوی. یوه دنیا ده چه دهغوی په ژبودهغوی تعریف او صفت جاری دې. په دنیاکښې هم الله تعالی هغوی ته اوچت شان اوخیر ورکړو. عام طورباندې دهر مذهب اوملت خلق خلیل اللهﷺ سره محبت ساتی. اودعاکوی چه زما ذکرخیرڅنګه په دنیاکښې باقی دې. هلته په آخرت کښې هم جنتی جوړکړې شم. اواې الله! زما ګمراه پلارهم معاف کړې. لیکن دخپل کافر پلار دپاره دااستغفار کول په یوه وعده باندې وو. کله چه هغهٔ ته ښکاره شوه. چه هغه (پلار) دالله دشمن دې. کله چه هغه په کفرباندې مړشو. نودهغهٔ دزړهٔ نه دهغهٔ عزت اومحبت ختم شو. اواستغفار کول ئې هم پریښودل. ابراهیم ډیرصفا زړهٔ والا اوصبرناك وو. مونږته هم چه څنګه د ابراهیمﷺ په طریقه باندې دتلوحکم ملاودې هلته داهم فرمائیلی شوی دی. چه په دې خبره کښې دهغوی تابعداری مه کوئ. بیا دعاکوی. چه ماد قیامت د ورځې د رسوایئ نه بچ کړې. کله چه ټول مخکښې روستو مخلوق ژوندی شی. اوپه یومیدان کښې به ولاړوی. رسول اللهﷺ فرمائی. چه دقیامت په ورځ به دحضرت ابراهیمﷺ خپل پلارسره ملاقات اوشی. هغه به اووینی چه دهغهٔ مخ به د ذلت او ګردوغبارنه ګنده وی([3]). په بل روایت کښې دی. چه هغه وخت به هغوی دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړی. چه اې پروردګارا ستا ماسره وعده ده. چه مابه دقیامت په ورځ نه رسواکوې. الله تعالی به اوفرمائی. واوره جنت خوپه کافرباندې قطعاً حرام دې([4]). په بل روایت کښې دی چه ابراهیمﷺ به خپل پلارپه دې حالت کښې اووینی اوبه فرمائی. چه اوګوره ما تاته نه وئیل چه زما نافرمانی مه کوه. پلاربه جواب ورکړی چه ښه اوس به نه کوم. هغوی به دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړی. چه اې پروردګار! تا ماسره وعده کړې ده چه په دې ورځ به مانه رسواکوې. اوس به ددې نه زیاته څه رسوائی وی. چه زماپلار دداسې رحمت نهلرې دې. الله تعالی به اوفرمائی. چه اې زماخلیل! ماخوجنت په کافرانوباندې حرام کړې دې. بیابه اوفرمائی اې ابراهیم! اوګوره ستادخپولاندې څه دی؟ هغویﷺ به لاندې اوګوری چه یوبدشکله وړوکې ځناور په ختهو او اوبو کښې لت پت ولاړدې. چه هغه به دخپونه اونیولې شی جهنم کښې به اوغورزولې شی([5]). حقیقت کښې هم دغه به دهغوی پلاروی. چه هغه به په دې شکل کښې شوې وی. اوخپل مقرر ځائې ته به اورسولې شی.

قیامت کښې به صرف ایمان پکارراځی مال اولاو نه: پدغه ورځ که انسان خپله فدیه مال سره اداکول اوغواړی. اګرچه دټولې دنیا خزانې ورکړی لیکن هیڅ فائده به نه وی. نه به په دغه ورځ اولاد فائده ورکوی که ټولې زمکې والا په خپله بدله کښې ورکول اوغواړی. بیابه هم فائده نه وی. په دغه ورځ نفع ورکونکې څیزایمان اخلاص، اود شرك اواهل شرك نه بیزاری ده. دچا زړهٔ چه صالح وی. یعنی دشرك او

---

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرض النبی صلی الله علیه وسلم ووفاته: ٤٤٣٧.
[2] احمد: ٤٢٤/٣. وسنده صحیح.
[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ ولا تخزنی یوم یبعثون........ ﴾ ٤٧٦٨.
[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿ ولا تخزنی یوم یبعثون........ ﴾ ٤٧٦٩.
[5] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿ واتخذالله ابراهیم خلیلا ﴾ : ٣٣٥٠.

کفرخیرنوالی نه صفا وی.الله رښتوني منی.قیامت یقینی منی.په دوباره ژوندی کیدو باندې ایمان لری.دالله د توحید منونکې وی.عمل کونکې وی.په نفاق وغیره سره ئې زړهٔ مریض نه وی.بلکه د ایمان اواخلاص اونیك عقیدې سره ئې زړهٔ صحیح اوتندرست وی.د بدعتونونه نفرت لری.او سنت سره اطمینان او الفت لری!

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ

او نزدې به کړې شي | جنت | دپاره دپرهیزګارانو | او ښکاره به کړې شي | دوزخ |

او په کومه ورځ چې بهٔ نیکانو ته جنت نزدې کړې شی |......او ګمراهانو ته بهٔ دوزخ ښکاره کړې شی

لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ

دپاره دګمراهانو | اواوبه وئیلې شی | هغوئ ته | کوم ځائې دی هغه معبودان | چې وئ تاسو |

او ورته به اووئیلې شی اچې هغه معبودان مو څه شول| چې تاسو به ئې دالله د عبادت

تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

چې عبادت به موکولو | بې دالله نه | ایا مدد کوی هغوئ ستاسو | یا مدد کوی دخان خپل |

نه بغیر عبادت کولو| ایا هغوئ نن ستاسو مدد کولې شی| یا بدله اخستې شی ؟ |

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ

نو اوبهٔ غورزولې شی نسکور | په هغې کښې | هغوئ | او ګمراهان | او لښکر دابلیس |

نو بیابه دغه معبودان او ګمراهان ټول په دوزخ کښې پرمخې واچولې شی| اودشیطان لښکرې

أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾

ټول | اووائی به هغوئ | او حال داچې هغوئ به | په هغې کښې | جګړه کوی |

به ورسره هم وی |نو کافران به په دوزخ کښې یو بل سره جګړې کوی

تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ

قسم په الله دې اچې وؤ مونږه | خامخا په ګمراهئ ښکاره کښې | چې برابر ولئ مونږ تاسو

اوداسې به وائی اچې قسم مونږ په څرګند ګمراهئ کښې پراته ووا چې تاسومو د رب

بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا

درب العالمین سره | اونهٔ وؤ ګمراهه کړی مونږه | مګر مجرمانو خلقو | پس نشته دې مونږ لره |

العالمین سره برابر ګڼړلئ | اومونږ خو بل چا نهٔ بلکه دې مشرانو مجرمانو ګمراه کړو

مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا

څوك سفارش کونکې | اونهٔ دوست | اخوږ مخلص | پس کاش که وې | مونږ لره |

نو اوس هیڅوک زمونږ سفارشی نشته دې| اونه څوک اخلاص مند ملګرې شته| نو څنګه به

كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ

یو ځل بیا واپس تلل| نو شو به مونږه | دمومنانونه | بې شکه | په دې (قیصه) کښې |

ښه وې که(دنیا ته) یوځل دواپس تلو موقع راکولې شوې| نو مونږ به مسلمانان شوی وو |بیشکه

لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ

خامخا نښه دعبرت ده | اونه دی اکثر ددوئ | مؤمنان | او بیشکه | رب ستا | خامخا هم هغه

په دې واقعه کښې لوئې سبق پروت دې| او ددوئ اکثر خلق ایمان نه راوړی |اوبیشکه رب ستا

الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۰۴﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ٍالْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۰۵﴾

غالب دې | مهربانه دې | دروغ اوګڼړل | قوم دنوح | رسولان |

ډیر زبردست او مهربان دې |دنوح ﷺ قوم پیغمبران دروغژن اوګڼړل |

قوله تعالى:- وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۹۰﴾ لا

د نیکئ نیکه اودبدئ بده بدله اودکافرانود بدحالت بیان:- کوموخلقوچه نیکئ کړې وې،دګناهونونه ئې ځان ساتلې وو.جنت به په دغه ورځ هغوی سره نزدې هغوی ته مخامخ زینت اوښائست سره موجود وی.او سرکشی کونکودپاره به دغه شان جهنم ښکاره وی.دهغې نه به یوسټ راوځی چه هغه به ګنهګارو طرف ته په غضبناکو سترګو سره ګوری.اوداسې شوربه جوړکړی.چه زړونه به وارخطاء شی.ځیګربه په ریدو شی.او مشرکانوته به په رټلواوملامتیا سره اوفرمائیلې شی چه ستاسوهغه باطل معبودان چرته دی دچاچه به تاسودالله نه سوا عبادت کولو.آیا هغوی ستاسوڅه مددکولې شی.یا دخپل ځان څه مددکولې شی؟ نه نه بلکه عبادت کونکی اومعبودان ټول به دوزخ کښې الټه رازوړندکړې شی.او سوزیدلې تیکې به شی.تابع اومتبوع ټول به لاندې باندې جهنم ته اوغورزولې شی.ورسره به د ابلیس ټول لښکرهم داول نه واخله ترآخره پورې وی.هلته به کمزوری خلق لویوخلقوسره جهګړه کوی.او ورته به وائی چه مونږټول عمرستاسو اومنله.نن تاسو دعذابونونه مونږولې نه خلاصوئ؟ رښتیا خودادی چه مونږ بالکل ګمراه وو.د لارې نه لرې شوی وو.چه ستاسوحکمونه مودالله دحکمونوپه شان ګڼړلی وو.او رب العالمین سره مو ستاسوهم عبادت کولو.ګویا تاسومو رب سره برابر ګڼړلی وئ.افسوس چه مونږ لره په دې غلط اوخطرناك لاره باندې مجرمانو اوساتلو.اوس خو زمونږځوك سفارش کونکې هم نشته. خپل مینځ کښې به تپوسونه کوی چه آیا څوك زمونږ شفاعت کونکې شته چه هغه زمونږ شفاعت اوکړی.یا داسې هم کیدې شی چه مونږدوباره دنیا طرف ته واپس کړې شو؟او هلته لاړشو.تراوسه پورې چه مونږکوم عملونه کړی وودهغې خلاف عمل اوکړو.چرته چه زمونږځوك سفارشی مونږته په نظرنه راځی هلته څوك نزدې رښتونې دوست هم نه ښکاری. چه هغه زمونږ همدردی اوغمخواری اوکړی. ځکه چه هغه ته پته ده.چه که یوصالح سړی سره زمونږ دوستی وې.نوهغهٔ به نن ضرورمونږته نفع راکړې وې.اوکه څوك زمونږ دزړه محبوب وې نوضروربه زمونږ شفاعت دپاره رامخکښې شوې وې. اوکه مونږته بیا دنیاته تلل ملاویدلې.نومونږبه په خپله ددې بدوعملونو پوره والی کړې وې.لیکن حق خو دادی چه که دا بدبخت ازلی دوباره هم دنیاته راوستلې شی نوهم هغه بدعملونه به دوباره شروع کړی.په سورۂ ص کښې هم ددې جهنم والو دجهګړې بیان کولو کښې الله تعالی فرمائیلی دی چه د دوی دا جهګړه به په یقین سره وی.

قوله تعالى:- اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ

ابراهیمﷺ چه خپل قوم ته څه اوفرمائیل اوکوم دلیلونه ئې چه هغوی ته ورکړل.اوپه هغوی ئې توحید واضح کړو.په هغې کښې یقیناًدالله الوهیت باندې اودهغهٔ په یووالی باندې صفادلیل موجود دې. لیکن بیاهم اکثرخلق دایمان نه منع شوی دی.په دې کښې هم څه شك نشته چه ستاپالونکې پروردګار پوره غلبې اوقوت والا اوبخښونکې اورحم والادې.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحِ ﷐الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِذْ قَالَ

| دروغ اوګڼړل | قوم دنوح | رسولان | کله چی اوونیل

|دنوح ﷺ قوم پیغمبران دروغژن اوګڼړل | څه وخت چې د هغوئ (دبرادرۍ)

لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۰۶﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ

هغوئ ته | رور دهغوئ | نوح عليه السلام | آیا نهٔ یریږئ تاسو | بیشکه زهٔ | دپاره ستاسو | رسول

رور نوح ﷺ ورته اووئیل اچې آیا تاسو دالله ﷻ نه نه ویریږئی ؟ |بیشکه زه تاسوته امانت دار پیغمبر

أَمِينٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۰۸﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ

امانتدار یم | پس اویریږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اونهٔ غوارم زهٔ ستاسو نه | په دې باندې|

رالیږلې شوې یم| نو دالله ﷻ نه اوویریږئ |او زما تابعداری اوکړئ| او زهٔ ستاسو نه څه

مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ

څه | اجر | نهٔ دې اجر زما | مګر | په رب دمخلوقاتو باند دې | نو اویریږئ دالله نه |

اجر نه غوارم |زما اجر خو درب العالمین په ذمه دې |نو الله ﷻ نه اوویریږئ |

وَأَطِيعُونِ ﴿۱۱۰﴾

اوخبره اومنئ زما |

اوزما تابعداری اوکړئ|

قوله تعالی:- فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۱۰﴾

دَ نوح ﷺ بې لوثه دَ توحید دعوت: په زمکه باندې چه دټولونه مخکښې کله بُت پرستی شروع شوه. او خلق دشیطان په لارو روان شول.نوالله تعالی دخپلو اولوالعزم رسولانوسلسله دحضرت نوح ﷺ نه شروع کړله. هغوی راغلل اوخلق ئې دالله دعذابونونه اویرول.اودهغهٔ دسزاګانونه ئې هغوی خبرکړل. لیکن هغوی دخپلو ناپاکو عادتونونه منع نه شول.دغیرالله عبادت ئې پرې نخودلو.بلکه حضرت نوح ﷺ ته ئې دروغژن اوونیل.دهغهٔ دشمنان جوړشول.اوهغه ته ئې تکلیفونه رسول شروع کړل. د حضرت نوح ﷺ دروغژن ګڼړل ګویا دټولو پیغمبرانونه انکارکول وو.په دې وجه آیت کښې اوفرمائیلی شو چه دنوح ﷺ قوم پیغمبران دروغژن اوګڼړل.

حضرت نوح ﷺ مخکښې خوهغوی ته دالله تعالی نه دویرې ساتلونصیحت اوکړوچه تاسوکوم د غیرالله عبادت کوئ.نودعذاب الله نه تاسونه ویریږئ.لکه څنګه ئې چه دتوحید دتعلیم نه پس دخپل رسالت تلقین اوکړو.اووې فرمائیل.چه زه تاسوطرف ته دالله رسول جوړشوې راغلې یم.اوزهٔ امانت داریم.دهغهٔ پیغام هوبهوهغه دې کوم چه تاسوته اوروم.پس تاسوله خپل زړونه دالله د ویرې نه ډك ساتل پکاردی. او زما ټولې خبرې بغیر دڅه چل ول نه منل پکاردی.

قوله تعالی:- وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ

د هر نبی بیان صرف دالله ﷻ دپاره وو:- او واورئ زه ستاسونه په دې تبلیغی رسالت باندې څه اجرت نه غوارم.زما مقصد ددې نه صرف دادې چه زمارب ماته ددې بدله او ثواب راکړی.پس تاسو د الله تعالی

نه اویریږئ.اوزما وینا اومنئ.زما رښتیا اوزما خیرخواهي په تاسوښه ښکاره ده.زما دیانت داری نوره هم په تاسو واضحه ده.

قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿١١١﴾
اووئیل هغوئ | آیامونږه اومنو | ستا | حال داچې پیروي کړي ده ستا | رذیلانو خلقو
هغوئ اووئیل ایامونږپه تاباندې ایمان راوړو | حالانکه ستا تابعداری نیچ خلقو کړې ده
قَالَ وَمَا عِلْمِيْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١١٢﴾ اِنْ حِسَابُهُمْ
اووئیل نوح | اونشته علم ماته | په هغه عمل | چې وو هغوئ | چې کول به ئې | نهٔ دې حساب ددوئ
نوح ﷺ اووئیل چې ماته خو معلوم نه دی چې هغوئ څه کوی ؟ د هغوئ معامله
اِلَّا عَلٰى رَبِّيْ لَوْ تَشْعُرُوْنَ ﴿١١٣﴾ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٤﴾
مګر | په رب زما دې | که پوهیږئ تاسو | اونهٔ یم زهٔ | شړونکې دمومنانو |
زما درب سره ده | کاش چې تاسو په خبره پوهیدلئ | اوزه مومنان دخان نه شړلې نشم
اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰنُوْحُ
نهٔ یم زهٔ | مګر | یرونکې یم | ښکاره | اووئیل هغوئ | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | اے نوح |
زه خو نور څه نه یم خو یو ښکاره یرونکې یم | هغوئ اووئیل چې ائې نوح ﷺ که ته (ددې خبرونه) منع نه
لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَرْجُوْمِيْنَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ اِنَّ
نو خامخا به شې تهٔ | دویشتل شوؤ نه په ګټه یا په کنخلو | اووئیل نوح علیه السلام | اے ربه | بیشکه |
شوې | نو خامخا به سنګسار کړې شې | نو ح ﷺ دعا اوکړه چې ائې زمار به ! زما
قَوْمِيْ كَذَّبُوْنِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا
قوم زما | دروغ اوګڼلم زهٔ | پس فیصله اوکړه | په منځ زما | او په منځ ددوئ کښې | صفا فیصله |
قوم ماته دروغژن اووئیل | نو ته زما او ددوئ په مینځ کښې فیصله اوکړې
وَنَجِّنِيْ وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٨﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ
او نجات راکړه ماته | او هغه چاته | چې زما سره دې | دمومنانو نه | پس نجات ورکړو مونږ هغه له
اومااله او زما ایماندارو ملګرو ته نجات راکړې | بیا مونږ هغه ته
وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا بَعْدُ
او هغه چاله | چې دهغه سره وو | په کشتئ | ډکه کښې | بیا غرق کړل مونږه | روستو دهغوئ نه
اوهغه سره په بیړئ کښې سوارهٔ ملګروته نجات ورکړو | اوبیامو باقی پاتې خلق ډوب کړل
الْبٰقِيْنَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٢١﴾
باقی پاتې خلق | بیشکه په دې کښې | خامخا نښه ده | اونهٔ وو | اکثر دهغوئ نه | مومنان (منونکی)
بیشکه په دې واقعه کښې لوئې عبرت دې | او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړی

وَاِنَّ رَبَّكَ	لَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الرَّحِيْمُ ﴿۱۲۲﴾ ع
او بیشکه رب ستا | خامخا هغه | غالب دي | مهربانه دي |			
اوبیشکه ستارب غالب او مهربان ذات دي |			

قوله تعالى:- قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿۱۱۱﴾

د قوم بې وقوفانه جواب:- دنوح علیه السلام قوم دپیغمبر دپیغام جواب ورکړو.چه یوځو پریوتي او دروغژنوخلقو ستا خبره منلې ده.زمونږنه دانه شي کیدي چه ددې رذیلانو ملګرتیا اوکړو.اوستا خبره اومنو.ددې په جواب کښې دالله پیغمبرجواب ورکړو.دازما فرض نه دی چه څوك حق قبلولو دپاره راشي چه زۀ دهغۀ نه دهغۀ د قوم اوبیشې معلومې کړم.په دننه حالاتوپاندې خبریدل اوحساب اخستل دالله کاردې. افسوس تاسودومره هم نه پوهیږئ.ستاسوداخواهش پوره کول زماداختیارنه بهردی.چه زۀ ددې مسکینانو نه خپل محفل خالی کړم.زۀ خودالله دطرفه یو خبرورکونکې یم.چه څوك هم زما خبره اومنی هغه زما ،اوڅوك چه اونه منی هغه دې خپله پوهه شي که رذیل وی،که مالداروی اوکه غریب وی.څوك چه زما اومنی هغه زمادې اوزۀ دهغۀ یم!

قوله تعالى:- فَاَنْجَيْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۱۹﴾

فتح دحق وی شکست دَ باطل:-ډیرې مودې پورې حضرت نوح علیه السلام په هغوی کښې اوسیدلو.دشپې ورځې، په پټه اوپه ښکاره ئې هغوی ته دالله دلارې دعوت ورکولو.لیکن څومره چه هغه په خپله نیکۍ کښې زیات شو.هغوی په خپلې بدۍ کښې زیات شول.آخرپه سخت ورته صفائې اووئیل چه که اوس دې مونږته دخپل دین دعوت راکړو.نومونږبه تاپه کانړو اولو اومړبه دې کړو. هغوی هم خپل لاسونه د الله علیه السلام په دربارکښې اوچت کړل.دقوم د دروغژن ګڼړلوشکایت آسمان طرف ته اوختلو.اود فتح دعائې اوکړله. وې فرمائیل اې الله! زۀ مغلوب اوعاجز یم.زما مدد اوکړه.زما ملګری هم بچ کړې.بس الله علیه السلام د هغۀ دعا قبوله کړله.دانسانانو،ځناورو،اود سامان اسباب نه پوره ډکې کشتۍ کښې دسوریدلوحکم ئې ورکړو.ددې نه پس دآسمان او زمکې نه طوفان راوختلو.اود مخ د زمکې کافران ئې د جرړې نه ختم کړل.یقیناً دا واقعه هم عبرتناکه ده.لیکن اکثرخلق یقین نه کوی.په دې کښې هیڅ شك نشته.چه رب ډیرې غلبې والادې.لیکن هغه مهربان هم ډیردې.

كَذَّبَتْ	عَادُ
| دروغ اوګڼړل |	عادیانو |
| .....عادیانو خپل	

الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ ج	اِذْ	قَالَ	لَهُمْ	اَخُوْهُمْ	هُوْدٌ	اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ ج
رسولان	| کله چې	| اووئیل	| هغوئ ته	| رور دهغوئ	| هود	| آیا نۀ یریږئ تاسو |
پیغبران دروغژن اوګڼړل | کله چې دهغوئ رور هود اووئیل اچې آیا تاسودالله دعذاب نه نه ویریږئ						

اِنِّىْ لَكُمْ	رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿۱۲۵﴾ لا	فَاتَّقُوا اللّٰهَ	وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۲۶﴾ ج
بیشکه زۀ ستاسو دپاره |	رسول امانتدار یم |	نو اویریږئ دالله نه |	او خبره اومنئ زما |
واورئ،ازه خوتاسو دپاره امانت دار پیغمبر یم انو الله نه اویریږئ ا او زما تابعداری اوکړئ			

وَمَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

اونهٔ غواړم زهٔ ستاسو نه | په دې باند | هیڅ اجر | نه دې اجر زما | مګر | په رب العالمین باندې دې |

اوزهٔ ستاسو نه په دې دعوت څه بدله نه غواړم ازما بدله خو درب العالمین په ذمه ده

اَتَبْنُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً تَعْبَثُوْنَ ۝ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ

آیا تاسو جوړوئ | په هر اوچت ځائې باندې | نښه | عبث بې فائدې | او جوړوئ تاسو | قلاګانې

آیا تاسو په هراوچت ځائې باندې یادګارونه جوړوئ | او دنګې پخې مانړئ

لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ۝ وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ

شاید چې تاسو به | همیشه اوسئ | اوکله چې | حمله کوئ تاسو | نو حمله کوئ |

ابادوئی | لکه چې همیشه به دلته اوسیږئ |او چې په چا حمله کوئ نو ډیره د ظلم حمله

جَبَّارِيْنَ ۝ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ۝ وَاتَّقُوا الَّذِيْٓ

په جبر یعنی ظلم سره | پس اویریږئ | دالله نه | او خبره اومنئ زما | او اویریږئ | دهغه ذات نه |

پرې کوئ | نو الله ﷻ نه اوویریږئ | او زما تابعداری اوکړئ| اودهغه ذات نه اوویریږئ

اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ۝ اَمَدَّكُمْ

چې امداد ئې کړې دې ستاسو | په هغه څیز | چې تاسو ته معلوم دی | امداد ئې کړې دې ستاسو سره

چاچې ستاسو په هغه څیزونو سره مدداوکړو| کوم چې تاسوته معلوم دی ایعنی هغه

بِاَنْعَامٍ وَّبَنِيْنَ ۝ وَجَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

په څارووُ سره | او په ځامنو سره | او په باغونو او چینو سره | بیشکه زهٔ | یریږم | په تاسو باند |

دڅارووُ او اولاد په صورت کښې ستاسو مدداوکړو| اوپه باغونواوچینو سره |ماته ستاسو په معامله

عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝

عذاب دورځې لوئې نه |

کښې دلوئې ورځې د عذاب نه ویره ده |

قوله تعالی:- اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ هُوْدٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ۝

دهودؑ خپل قوم ته وعظ :-دحضرت هودؑ قصه بیانیږی چه هغوی عادیان چه داحقاف اوسیدونکی وو.الله ﷻ طرف ته راوبلل.احقاف په ملك یمن کښې دحضرموت خواکښې شګلونوغرونو سره نزدې دې. ددوی زمانه دنوحؑ دزمانې نه پس ده.په سورهٔ اعراف کښې هم ددوی ذکر تیر شوې دې.چه دوی دقوم نوح جان نشین جوړکړې شو.اودوی ته ډیرزیاته فراخی اومالداری ورکړې شوه.په ډیر آرام ، طاقت اوقوت کښې پوره،مال اواولاد والا،فصلونه، باغونه، میوې او غلې ډیرې زیاتې، دولت او زر هم ډې،نهرونه اوچینې ځائې په ځائې،غرض داچه هرقسمه اسباب اوسهولت ورته حاصل وو.لیکن د رب دډیرولونعمتونو بې قدری کونکی اوالله تعالی سره شرك کونکی وو.خپل نبی ئې دروغژن اوګڼړلو. دې هم دهغوی نه وو.هغوی ئې ښه پوهه کړل، وې یرول دهمکیانې ئې ورکړې.خپل رسول کیدل ئې

ورته ښکاره کړل.دخپل اطاعت اود الله تعالى دعبادت او وحدانيت دعوت ئې ورکړو.لکه څنګه چه نوح ﷺ ورکړې وو.خپل بې شرم کيدل اود دنيا طالب نه کيدل ئې بيان کړل.دخپل خلوص ذکرئې هم اوکړو.دوى چه به دفخر اوريا په طورخپل مال بربادولو.اوپه اوچتو اوچتو مشهورو غونډو باندې اوچت اوچت علامتونه دخپل قوت اومال ښکاره کولودپاره جوړول. ددې فضول کارنه هغوى لره دهغوى نبى هود ﷺ منع کړل.ځکه چه په دې کښې فضول دولت خرچ کول،وخت بربادول،اومشقت اوچتول دى.چه ددې نه ددين دنياهيڅ فائده اومقصدنه وى اونه ددې خيال کيدلې شي.لوئې لوئې پاخه اواوچت برجونه اوميناربه ئې جوړول.چه ددې باره کښې دهغوى نبى نصيحت اوکړو.چه آياتاسوداګڼړئ چه تاسوبه دلته هميشه اوسيږئ.ددنيامحبت ستاسونه آخرت هيرکړې دې.ليکن يادساتئ،ستاسودا خواهش بې فائدې دې.دنياختميدونکې ده.تاسوبخپله فناکيدونکى يئ.په يو قراءت کښې(كَأَنَّكُمْ خَالِدُوْنَ) دې.

د ابوالدرداء مسلمانانو نصحيت:-په ابن ابى حاتم کښې دى چه کله مسلمانانوپه غوطه کښې محلونه او باغونه جوړول په لويه پيمانه باندې دضرورت نه زيات شروع کړل.نوحضرت ابودرداء ﷺ په جمات کښې اودريدلو.وې فرمائيل چه د دمشق اوسيدونکو! واورئ! خلق ټول جمع شول.نوهغوى دالله دحمد او ثناء نه پس اوفرمائيل.چه تاسوته شرم نه راځى.تاسو خيال نه کوئ.چه تاسوهغه څه جمع کول شروع کړى دى چه هغه تاسونه خورئ.تاسوهغه کورونه جوړول شروع کړى دى چه داستاسو داوسيدو په کارنه راځى.تاسوهغه لرې اوچت آرزوګانې شروع کړى دى چه دهغې پوره کيدل ناممکن دى.آيا تاسو هير کړل؟ ستاسونه مخکښې خلقوهم جمع کول اوسنبهال ساتل.او ډير لوئې اوچت اوچت پاخه اومضبوط محلونه ئې جوړکړى وو.لوئې لوئې آرزوګانې ئې تړلې وې.ليکن نتيجه ئې داشوه.چه هغوى په دهوکه کښې پاتې شول.دهغوى جمع کړې شوى برباد شول.دهغوى کورونه اوکلى وران شول .عاديانو ته اوګورئ! چه دعدن نه واخله عمان پورې دهغوى اسونه او اوښان وو.ليکن نن هغه چرته دى؟ شته دې څوك داسې بيوقوف چه دقوم عاد ميراث د دوه درهموپه بدله کښې هم واخلى.دهغوى دمال او کورونو بيانولوسره ئې دهغوى قوت اوطاقت بيان اوفرمائيلو.چه ډير سرکش،متکبراوسخت وو.دالله نبى ﷺ هغوى ته دالله نه د ويريدلو اودخپل اطاعت حکم ورکړو.چه د رب اطاعت اوکړئ.او دهغهٔ د رسول اطاعت اوکړئ.بيا ئې هغه نعمتونه ورياد کړل.کوم چه الله تعالى په هغوى باندې انعام کړې وو.چه هغه هغوى پخپله هم منل.مثلاً ځاروى څناور،اولاد، باغونه او دريابونه،بيائې خپله خطره ښکاره کړله.چه که تاسو زه دروغژن اوګڼړلم.اوزما په مخالفت باندې کلك شوئ.نوبه تاسوبه دالله عذاب راشى.لالچ او ويره ئې ورته دواړه اوښودل.ليکن هيڅ فائده ئې اونکړله.

اَوَعَظْتَ	عَلَيْنَآ	سَوَآءٌ	قَالُوْا
كه نصيحت كوې ته	په مونږ باندې	برابره خبره ده	اووئيل هغوئ

هغوئ جواب ورکړو چې مونږ دپاره برابر ده | كه ته راته

اَمْ لَمْ تَكُنْ	مِّنَ الْوٰعِظِيْنَ	اِنْ هٰذَآ	اِلَّا	خُلُقُ	الْاَوَّلِيْنَ
يائهٔ كيږې تهٔ	دنصيحت كونكونه	نهٔ دى دا خبرى	مګر	عادتونه دى	دمخكښو خلقو

نصيحت اوكړې او كه اونه كړې | دا خو بس د پخوانو خلقو عادتونه دى | او مونږ

وَمَا نَحْنُ	بِمُعَذَّبِيْنَ	فَكَذَّبُوْهُ	فَاَهْلَكْنٰهُمْ
اوئهٔ يو مونږه	چې عذاب به راكړې شي	نو دروغ اوګڼړو هغوئ هغه	نو هلاك كړل مونږه هغوئ

ته هيڅرې عذاب نشى راكولې انو هغوئ پيغمبر دروغ اوګڼړلو انو مونږ هغوئ هلاك كړل

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً ؕ	وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ ۞	وَاِنَّ رَبَّكَ
بیشکه په دې کښې	خامخا یوه نښه ده	اوڼه دی اکثر ددوئ	منونکی	او بیشکه رب ستا
بیشکه په دې کښې د عبرت نښه ده | او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړی | او				

لَهُوَ	الْعَزِيْزُ	الرَّحِيْمُ ۞
خامخا هغه	غالب دې	او رحم کونکې دې
بیشکه ستا رب هغه ذات دې اچې غالب اومهربان دې |		

قوله تعالی:- قَالُوْاسَوَآءٌعَلَيْنَآ

نصیحت یې حاصل نه کړو اوتباه شول:- دحضرت هود ﷺ داثرنه ډکوبیانونو او دهغوی د رغبت او ویرې نه ډکوخطباتوپه قوم باندې هیڅ اثراونه کړو.اوهغوی صفا اووئیل چه ته مونږته وعظ کوې اوکه نه کوې،نصیحت کوې اوکه نه کوې مونږخوخپل عادتونه نه شو پریښودې.مونږستا خبره اومنو،دخپلو معبودانو نه بیزاره شو.دا یقینًا ناممکن دی.زمونږدایمان نه ته مایوسه شه مونږستا نه منو. په حقیقت کښې دکافرانوهم داحال دې.ددوی پوهه کول بې فائدې دی.الله تعالی خپل نبی آخرالزمان ﷺ ته هم دا اوفرمائیل چه پدې ازلی کافرانوباندې ستانصیحت بالکل اثرنه کوی.ددې نصحیت کولواوپوهه کولو نه پس به هم دوی دغه شان وی.لکه څنګه چه مخکښې وو.دوی قدرتی طورباندې دایمان نه محروم کړې شوی دی.چه په دوی باندې ستاد رب خبره رښتیا کېدونکې ده.دوی ته به ایمان نه نصیب کیږی.

دهرې زمانې کافرانو هم یو شان عادت وو:- د﴿خُلُقُ الْاَوَّلِيْنَ﴾ دویم قراءت ((خَلْقُ الْاَوَّلِيْنَ)) هم دې.یعنی کومې خبرې چه ته مونږته کوې دا خو مخکښې خلقوکړې دی.لکه څنګه چه قریشونبی کریم ﷺ ته وئیلی وو. چه د مخکښې خلقوقصې دی.چه دا سحرماښام تاته وئیلې شی.دا یوبهتان دې.چه تا دخانه جوړکړې دې.اوڅه خلق دې دخان طرفدارکړی دی وغیره،دمشهور قراءت په لحاظ سره معنی دا شوه. چه په څه باندې مونږیو،هم دا زمونږ د پخوانو پلار نیکونومذهب دی.مونږ خوبه دهغوی په لاره ځو. دا هم غلط دی چه مونږته به عذاب راکولې شی.آخرداچه دهغوی د تکذیب اومخالف په وجه هغوی هلاك کړې شول.سخته تیزه سیلۍ په هغوی باندې راولیږلې شوه.اوبرباد کړې شول.هم دا عاد اولی وو. چه دوی ته ارم ذات العماد وئیلې شوی دی .دا ارم دسام بن نوح دنسل نه وو.په عمدکښې دوی اوسیدل.ارم دحضرت نوح ﷺ د نوسی نوم دې.دیو ښارنوم نه دې.اګرچه دبعضې خلقونه داهم نقل دی.لیکن ددې قائل بنی اسرائیل دی.دهغوی نه اوریدلوسره نوروخلقوهم دغه ویناکړې ده.په حقیقت کښې ددې څه مضبوط دلیل نشته.په دې وجه قرآن د ارم ذکرکولوکښې فرمائیلی دی.چه ﴿لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ﴾ددوی په شان نورڅوك په ښارونوکښې نه دی پیداکړې شوی.که ددې نه مراد ارم ښاروو.نو داسې به نې فرمائیلی وو.چه ددې په شان بل یوښارنه دې جوړکړې شوې.د قرآن کریم په آیت کښې دی.﴿ فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ ﴾ عادیانوپه زمکه باندې تکبر اوکړو.او نعره ئې اولګوله.چه زمونږ نه زیات قوت والاڅوك شته؟آیا دوی داهم هیرکړل.چه ددوی پیداکونکې ددوی نه هم زیات قوت والادې؟ په اصل کښې دوی زمونږدآیاتونونه انکار کولو.دامونږمخکښې بیان کړی دی.چه په دوی باندې صرف دغوئی د سپیږمې دسوړی برابرهوا پریښودې شوه.چه دهغوی ښارونه اوکورونه ئې دجرړې نه ختم کړل.چه په کوم خانې تیره شوه هرڅه ئې صفاکړل.شنګارکولوسره ئې ټول څیزونه تباه کړل.دټول قوم سرونه جدا او تنه جدا کړې شوی وو.چه دالله عذاب ئې دهواپه شکل کښې راتلونکې اولیدلو.نوپه قلعه ګانو،محلونو اومحفوظ ځایونوکښې پټ شوی وو.په زمکه کښې ئې کندې اوکنستلې،نیم نیم بدنونه ئې په هغې

کښې ښکته کړل او محفوظ شول. خود الله عذاب څه څيز منع کولې شی؟ دا يومنټ دپاره هم څه مهلت او انتظارنه کوی. ټول ئې هلاك کړل. اودا واقعه د روستو راتلونکو خلقو دپاره يوه د عبرت نخښه جوړه کړې شوه. په دوی کښې اکثرخلق بياهم بې ايمانه پاتې شول

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ الْمُرْسَلِيْنَ (١٤١)

| دروغ اوګڼړل | ثموديانو | رسولان |

| (دغه شان) ثموديانو پيغمبران دروغ اوګڼړل

اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ صٰلِحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ (١٤٢) اِنِّيْ لَكُمْ

کله چې اووئيل | هغوئ ته | رور دهغوئ | صالح | ايا نۀ يريږئ تاسو | بيشکه زۀ | دپاره ستاسو

څه وخت چې ددوئ رور صالح ﷺ دوئ ته اووئيل | ايا تاسو دالله نه نه ويريږئ | زۀ ستاسو دپاره

رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ (١٤٣) فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ (١٤٤) وَمَآ اَسْئَلُكُمْ

رسول يم | امانتدار | پس اويريږئ دالله نه | او اطاعت اوکړئ زما | اونۀ غواړم زۀ ستاسو نه |

يو امانتدار پيغمبر يم | نو دالله ﷻ نه اوويريږئ | او زما حکم اومنئ | اوزه ستاسو نه په

عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ (١٤٥) اَتُتْرَكُوْنَ

په دې کار باند | څه بدله | نۀ ده بدله زما | مګر | په رب العالمين ده | ايا تاسو به پريښودې شئ

دې څه اجر نه غواړم | زما بدله خو د رب العالمين په ذمه ده |........ ايا کوم څيزونه چې

فِيْ مَا هٰهُنَآ اٰمِنِيْنَ (١٤٦) فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ (١٤٧)

په هغه څيزونو کښې | چې دلته په دنيا کښې دی | په داطمينان سره | په دې باغونو | او چينو کښې

دنيا کښې دی | تاسو په دې کښې په امن سره پريښودې شئ ؟ | (يعنی) په باغونو اوچينو کښې

وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ (١٤٨) وَتَنْحِتُوْنَ

اوپه دې فصلونو | اوکجورو کښې | چې غونچکونه دهغې | ښستې پخې ډکې دی | اوراکنئ تاسو (جوړوئ)

او په فصلونو او کهجورو کښې | دکومې غنچې چې نرمې او نازکې وی | اوتاسو غرونه

مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ (١٤٩) فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ (١٥٠) وَلَا تُطِيْعُوْٓا

دغرونو نه | کورونه | غرور کونکی | نو اويريږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اومۀ منئ

تراشئ | او دفخر دپاره په کښې ماڼړئ جوړوئ | نو دالله نه اوويريږئ | اوزما حکم تابعداری

اَمْرَ الْمُسْرِفِيْنَ (١٥١) الَّذِيْنَ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا

حکم | داسراف کونکو خلقو | هغه (مسرفان) | چې فساد کوی | په زمکه کښې | اونۀ کوی کار

اوکړئ | اود زياتی کونکو خبره مه منئ | چې په ملک کښې فساد خوروی | اوسم کارئې دلاسه نه کيږی

يُصْلِحُوْنَ (١٥٢)

داصلاح |

قوله تعالی:- اِذۡ قَالَ لَهُمۡ اَخُوۡهُمۡ صٰلِحٌ

دحضرت صالح علیه السلام قوم ته خطاب:- دالله تعالی دبنده اورسول صالح علیه السلام واقعه بیانیږی.چه هغه خپل قوم ثمودطرف ته رسول جوړشوی اولیږلي شو.داخلق عرب وو.په حجر نومې ښارکښې اوسیدل.دا د وادي القری اوملك شام په مینځ کښې دي.دادعادیانونه پس اودابراهیمیانونه مخکښې وو.شام طرف ته تللوسره ددوی ددې په دې ځائې باندې د تیریدلوبیان د سورهٔ اعراف په تفسیرکښې مخکښې تیرشوې دې.دوی لره ددوی نبی الله طرف ته راوبلل.چه دوی دالله توحید اومنی.اود حضرت صالح علیه السلام د رسالت اقرار اوکړی.لیکن دوی هم انکاراوکړو.اوپه خپل کُفرباندې کلك پاتی شول.دالله تعالی پیغمبرته ئې دروغژن اووئیل.سره ددې چه دالله تعالی نه دویریدلونصیحت ئې اوریدلو،خو پرهیزګاری ئې اختیارنه کړله.د رسول امین د موجودګئ باوجود ئې دهدایت لاره اختیارنه کړله.حالانکه دنبی صفا اعلان وو. چه زهٔ خپل څه بوج په تاسوباندې نه اچوم.زهٔ خوددې رسالت دتبلیغ اجرصرف دالله تعالی نه غواړم. ددې نه پس ئې دالله تعالی نعمتونه هغوی ته وریادکړل.

قوله تعالی:- اَتُتۡرَكُوۡنَ فِیۡ مَا هٰهُنَاۤ اٰمِنِیۡنَ

د دنیا ناپائیداری:- صالح علیه السلام خپل قوم ته وعظ کوی.هغوی ته دالله تعالی نعمتونه وریادوی .او د هغهٔ د عذاب نه ئې خبروی.چه هغه تاسوته فراخه روزی درکوی.هغهٔ ستاسودپاره باغونه،چینې، فصلونه، اومیوې پیداکړی دی.په امن اوسکون سره ستاسود ژوند ورځې پوره کوی.تاسو دهغهٔ په نافرمانئ کولو سره هم پدې نعمتونوکښې اوپدې امن وامان کښې نه شئ پاتې کیدلې.پدې باغونواوپه دې دریابونو کښې،په دې فصلونو اوپه دې باغونوکښې چه ددې غونچې د زیاتوالی په وجه درنې وی.او لاندې رازوړندې وی،چه په دې کښې قطار په قطار تازه کهجورې ډیرې ښائسته ښکاری.چه د نرمو ښائسته خوړو اوخوندورونه ډکې دی.تاسو دالله جل جلاله په نافرمانئ کولوسره دې لره په آرام سره نه شئ بچ کولې.الله جل جلاله چه تاسو داوخت په دې مضبوطو، ښائسته اوچتو اوقیمتی کورونوکښې ساتلی یئ. دالله د توحید اوزمادرسالت د انکارنه پس داهم په خپل ځائې نه شی پاتې کیدې.افسوس چه تاسو دالله دنعمت قدر نه کوئ.خپل وخت، خپلې روپئ بې ځایه بربادوئ.دانقش ونګار والا کورونه په غرونو کښې په ډیر تکلیف اومشقت سره،صرف د ریاکارئ او لوئې دپاره،دخپل عظمت اوقوت خودلودپاره جوړوئ.چه په دې کښې هیڅ نفع نشته.بلکه ددې وبال ستاسوپه سرونو باندې راځی.پس تاسوله دالله جل جلاله نه ویریدل پکاردی.اوزمااتباع اوکړئ.دخپل خالق،رازق،انعام کونکی،احسان کونکی عبادت اودهغهٔ فرمان برداری اودهغهٔ توحید طرف ته پوره متوجه شئ.چه ددې نفع به تاسوته په دنیااو آخرت کښې ملاوشی. تاسوله ددې شکراداکول پکاردی.دهغهٔ تسبیح او تهلیل کوئ. سحراوماښام دهغهٔ عبادت کوئ.تاسوله دخپل دې موجوده سردارانو بالکل منل نه دی پکار.دوی خودالله دحدونونه تیرشوی دی.دتوحید اتباع ئې هیره کړې ده.په زمکه کښې فساد خوروی.په نافرمانئ،ګناه اوفسق وفجورکښې په خپله هم لګیادی اونورخلق هم دې طرف ته رابلی.دحق موافقت او اتباع کوی داصلاح کوشش نه کوی.

قَالُوۡۤا اِنَّمَاۤ اَنۡتَ مِنَ الۡمُسَحَّرِیۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَاۤ اَنۡتَ اِلَّا

| اوونیل ثمودیانو | بیشکه چې تهٔ | دجادو کړې شوؤ نه ئې | نهٔ ئې تهٔ | مګر

هغوئ ورته اووئیل چې په تا خو چرته غټ جادو شوې دې | ته خو زمونږ په شان یو

بَشَرٌ مِّثۡلُنَا ۚۖ فَاۡتِ بِاٰیَةٍ اِنۡ کُنۡتَ مِنَ الصّٰدِقِیۡنَ ﴿۱۵۴﴾

یو انسان ئې | پشان زمونږه | پس راوړه | یوه نښه | که ئې ته | دصادقانونه |

انسان ئې | نو څه معجزه راوړه | که ته (په دې دعوی کښې) ریښتونې یئ | (صالح علیه السلام)

قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ
اووئیل صالح | داوښه ده | دې لره | اوبه څکل دی | او ستاسو دپاره | اوبهٔ څکل دی | دورځې |
اوفرمائیل چې دایوه اوښه ده |چې یوه ورځ داوبوڅښلو وار د دې دي |اودیوې ټاکلې ورځې یووار

مَّعْلُوْمٍ ۚ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ
معلومې | اومهٔ رسوئ دې ته | څه ضرر | پس اوبه نیسی تاسو لره | عذاب | د ورځې |
ستاسو دپاره مقرر دې |اودې اوښې ته تکلیف مه رسوئ| ګنی په تاسو به د یوې لوئې ورځې عذاب راشی

عَظِيْمٍ ۝ فَعَقَرُوْهَا فَاَصْبَحُوْا نٰدِمِيْنَ ۝ لا فَاَخَذَهُمُ
لوئې | پس هغوئ دهغې خپې پریکړې | پس شول هغوئ | شرمنده | نو اونیول هغوئ |
خوهغوئ داوښې پښې پرې کړې | نو بیا په خپلو کړو پښیمانه شول |بیا باندې عذاب

الْعَذَابُ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝
عذاب | بیشکه په دې کښې | نښه ده | اونهٔ دی اکثر ددوئ | منونکی |
راغله| یقیناً په دې واقعه کښې د عبرت نښهٔ ده | اوپه دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړی

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝ ع
او بیشکه رب ستا | خامخا هغه | زبردست دې | رحم کونکې دې |
اوبیشکه چې ستا رب زبردست او مهربان دې |

قوله تعالی:- قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِيْنَ ۝

دصالح ؑ معجزه او دقوم ضد: ثمود یانوخپل نبی ته جواب ورکړوچه په تاخو چا جادوکړې دې.اګرچه یوه معنی داهم شوې ده چه ته دمخلوق نه یې.اوددې په دلیل کښې دعربئ یوشعرهم پیش کولې شی.لیکن زیاته واضحه معنی ړومبئ ده.دې سره هغوی اووئیل.ته خو زمونږ په شان یوانسان یې.ناممکن ده چه په مونږکښې خوپه چا باندې وحی رانه شی.اوپه تا راشی.نورهیڅ نشته دا صرف بناوټ دې.یوښکاره چل دې جوړکړې دې.خالص دروغ اوصفا طوفان دې.ښه مونږ وایوکچرې ته واقعی رښتونې نبی یې. نو څه معجزه اوښایه.دغه وخت دهغوی ټول لوئې واړه جمع وو.اوټولوپه یوځائې معجزه اوغوښتله.پیغمبر تپوس اوکړو.چه تاسوڅه معجزه لیدل غواړئ؟ هغوی اووئیل.چه دا مخامخ لوئې ګټ دې.داد زمونږپه مخکښې اوچوی.اوددې نه دې یوه بلاربه اوښه ددې رنګ داسې داسې راوځی.نبی ؑ اوفرمائیل.ښه که زهٔ د رب نه دعا اوکړم اوهغه هم دا معجزه زماپه لاسونو تاسوته اوښائی.بیاخوبه تاسوته زماد نبوت په منلوکښې څه عذرنه وی؟ ټولو مضبوطه وعده اوکړله.قول او اقرارئې اوکړو.چه مونږبه ټول ایمان راوړو.اوستا نبوت به منو.تاسو ډیر زردامعجزه اوښایئ.هغوی هغه وخت مونځ شروع کړو.بیائې دالله ﷻ نه دعا اوکړله.هغه وخت ګټ اوچودهٔ.اوهغه شان هغه اوښه دهغوی په مخکښې دهغې نه راووتله.څه خلق خود اقرارمطابق مؤمنان شول.لیکن اکثر خلق بیاهم کافران پاتې شول.

نبی صالح ؑ اوفرمائیل.اوس واورئ! یوه ورځ به دا اوبه څکی او یوه ورځ به د اوبوڅکلو نمبر ستاسو مقرر وی.اوس به په تاسوکښې څوک هم دې ته تکلیف نه رسوی.ګنی سخت عذاب به په تاسو راشی. یوې مودې پورې خوهغوی منع شول.اوښه په هغوی کښې اوسیدله. څرن به ئې کولو.اود خپل نمبرپه

ورځ به ئې اوبه څکلې.په دغه ورځ به هغوی دهغې په پیو ښۀ ځانونه مړول.لیکن څه موده پس دهغوی بدبختۍ هغوی راګیر کړل.په هغوی کښې یو لوئې ملعون د اوښې د وژلو اراده اوکړله.اوټول ښاروالا دهغۀ په طرف شول.پس دهغې خپې ئې پریکړلې اومره ئې کړله.چه ددې په نتیجه کښې هغوی سخت پښیمانه او ملامته شول.د الله عذاب هغوی ناڅاپه راګیر کړل.په هغوی زمکې اوخوزولې شوې.اویوې چغې سره ټول په ټوله هلاك کړې شول.زړونه ئې والوتل.اینې ئې ټکړې ټکړې شوې.او دڅه څیزچه وهم اوګمان هم نه وو.هغه راغې.اول اوآخر ټول هلاك شول.اودټولې دنیا دپاره دا ویرونکې واقعه عبرت اوګرځیدله.دومره لویه نخښه ئې په خپلو سترګو اولیدله.خوبیاهم په هغوی کښې اکثروخلقوته ایمان نصیب نه شو.په دې کښې هیڅ شك نشته.چه الله غالب دې اوهغه مهربان دې.

كَذَّبَتْ	قَوْمُ لُوْطٍ
ادروغژن اوګڼړل	قوم دلوط
دلوط ﷺ قوم هم خپل پیغمبران دروغژن اوګڼړل	

الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۶۰﴾	اِذْ قَالَ	لَهُمْ	اَخُوْهُمْ	لُوْطٌ	اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۶۱﴾
رسولان	کله چې اووئیل	هغوئ ته	رور دهغوئ	لوط علیه السلام	آیا تاسو یریږئ نۀ

کله چې ددوئ رور لوط ﷺ اووئیل اچې آیا تاسو (دالله ﷻ) نه نه یریږئ

اِنِّیْ	لَكُمْ	رَسُوْلٌ اَمِیْنٌ ﴿۱۶۲﴾	فَاتَّقُوا اللهَ	وَاَطِیْعُوْنِ ﴿۱۶۳﴾
بیشکه زۀ	ستاسو دپاره	رسول امانتدار یم	پس اویریږئ دالله نه	او خبره اومنئ زما

زه ستاسو په حقله یو امانت دار پیغمبر یم انوتاسو دالله نه اویریږئ اوزما تابعداری اوکړئ

وَمَآ اَسْئَلُكُمْ	عَلَیْهِ	مِنْ اَجْرٍ	اِنْ اَجْرِیَ	اِلَّا	عَلٰی رَبِّ
اونۀ غواړم زۀ ستاسو نه	په دې باندې	اجر	نۀ دې اجر زما	مګر	په رب

اوزۀ ستاسو نه په دې (تبلیغ) څه بدله نه غواړم زما بدله خو درب العالمین په ذمه ده

الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۶۴﴾
العالمین باندې

قوله تعالی:- كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطِ ۨالْمُرْسَلِیْنَ

د لوط ﷺ قوم هم دخپل نبی نافرمان وو:- الله تعالی دخپل بنده او رسول حضرت لوط ﷺ قصه بیانوی. د دوی نوم لوط بن هاران بن آزروو.دا دابراهیم خلیل الله وراره وو.دوی لره الله تعالی دحضرت ابراهیم ﷺ په ژوند کښې ډیر لوئې اُمت طرف ته لیږلی وو.داخلق سدوم اوددې خواؤښا اوسیدل.آخر کار دوی هم دالله تعالی په عذابونوکښې راګیرشول.ټول هلاك شول.او ددوی دکلی په ځائې یو ډنډ (تالاب) دسخا ګنده او ترخو اوبو پاتې شو.دا تراوسه پورې د غوریه ښارونوکښې مشهوردې.چه د بیتُ المقدس اوکرك اوشوبك په مینځ کښې دې.دې خلقوهم د رسول الله ﷺ تکذیب اوکړو. نبی ﷺ هغوی ته دالله تعالی دنافرمانۍ پریښودلو اودخپلې تابعدارۍ کولوهدایت اوکړو. خپل رسول کیدل ئې ورته ښکاره کړل.هغوی ئې دالله تعالی دعذابونونه اویرول.دالله تعالی د خبرومنلو ئې ورته اوفرمائیل. اعلان ئې اوکړو چه زۀ ستاسو پیسوټکوته محتاج نه یم.زه صرف دالله تعالی دپاره ستاسو خیرخواهی کوم. تاسو

د خپل ناکاره کارنه منع شئ: یعنی د ښځونه بغیر سړونه خپل حاجت پوره کولونه منع شئ: لیکن هغوی دالله د رسول اونه منله. بلکه تکلیفونه ئې ورته اورسول.

اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶۵﴾ وَتَذَرُوْنَ مَا

| ایا ورځئ تاسو | نارینوته | دخلقو نه | او پریږدئ | هغه |

ایا په ټوله دنیا کښې صرف تاسو (داسې خلق یئ) اچې دهلکانو سره لواطت کوئ او ستاسو

خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ط بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ

چې پیدا کړې دی | تاسو لره | رب ستاسو | د ښځو ستاسو نه | بلکه یئ تاسو | قوم

رب چې ستاسو دپاره کومې ښځې پیدا کړې دی | هغه تاسو پریږدئی | تاسو خود حد نه تیر شوی خلق ئې

عٰدُوْنَ ﴿۱۶۶﴾ قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ

دحدنه اوړیدونکی | اووئیل هغوئ | که چرې | منع نهٔ شوې تهٔ | اے لوط | نوخامخا شې به تهٔ |

هغوئ ورته اووئیل چې ائې لوط علیه السلام! که ته د خپلو خبرونه منع نه شوې نو ته به

مِنَ الْمُخْرَجِيْنَ ﴿۱۶۷﴾ قَالَ اِنِّيْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِيْنَ ط ﴿۱۶۸﴾

دایستلو شوؤنه | اووئیل هغه | بیشکه زهٔ | دې بدعمل ستاسو لره | د سخت بغض لرونکونه یم

د وطن نه بهر اوویستلې شې | (لوط علیه السلام) اووئیل چې بیشکه زه ستاسو د عملونو نه نفرت کوم

رَبِّ نَجِّنِيْ وَاَهْلِيْ مِمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶۹﴾

اے ربه زما | نجات راکړه مالره | او اهل زما لره | د هغې (بدعملئ) نه | چې دوئ ئې کوی |

ائې زما ربه ! ما او زما خاندان د دې خلقو د عملونو (دوبال) نه اوساتې

فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ اَجْمَعِيْنَ لا ﴿۱۷۰﴾ اِلَّا عَجُوْزًا

پس نجات ورکړو مونږ هغه له | او اهل دهغه له | ټولو له | مګر | بوډئ ښځه |

نو مونږ دې اوددهٔ ټول خاندان بچ کړو | خو بس یو بوډئی چې روستو پاتې کیدونکو

فِي الْغٰبِرِيْنَ ج ﴿۱۷۱﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ج ﴿۱۷۲﴾ وَاَمْطَرْنَا

په روستو پاتې کیدونکو کښې ده | بیا هلاک کړل مونږه | هغه نور | او راواوروؤ مونږه |

کښې پاتې شوه | بیا مونږ ټول تباه کړه |..................او په هغوئ مو یو خاص

عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ج فَسَآءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۱۷۳﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ط

په هغوئ باند | باران | پس بدوؤ | باران ډیرولو شوؤ | بیشکه په دې کښې | خامخا نښه ده

باران اوورولو | څومره خراب باران وو | په هغه خلقو چې د عذاب نه ویرولې شوی وو | بیشکه په دې واقعه

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷۴﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ

اونهٔ دی | اکثر د دوئ | منونکی | او بیشکه | رب ستا | خامخا هغه | غالب دې |

کښې عبرت دې | او په دوئ کښې زیات خلق ایمان نه راوړی | او بیشکه چې ستا رب غالب مهربان دې

الرَّحِيمُ ۝ كَذَّبَ أَصْحٰبُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ

مهربانه دي | دروغ اوګڼل | ایکه والو | رسولان | کله چي | اووئيل | هغوئ ته

دبنړ خاوندانو خپل پيغمبران دروغژن اوګڼل | څه وخت چي شعيب ﷺ دوئ ته اووئيل

شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝

شعيب عليه السلام | ايا نه يريږئ تاسو | بيشکه زه | ستاسو دپاره | رسول يم | امانتدار |

ايا تاسو دالله ﷻ نه نه ويريږئ | زه ستاسو دپاره يو امانتدار پيغمبر يم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ

پس اويريږئ دالله نه | او خبره اومنئ زما | اونه غواړم زه ستاسو نه | په دې باندي | څه اجر |

نو تاسو دالله ﷻ نه اوويريږئ | اوزما خبره اومنئ | او زه تاسونه په دې کار هيڅ بدله نه غواړم

إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ۝

نه دي اجر زما | مګر | په رب العالمين باند دي |

زما بدله خو بس صرف الله ﷻ سره ده |

قوله تعالی:- أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِينَ ۝

دلوط ﷺ دقوم ناکاره خصلت لواطت:-لوط ﷺ خپل قوم ددې خاص بدکارئ نه منع کړل چه تاسو سړوته شهوت سره مه راځئ. البته دخپلو حلال ښځونه خواهش پوره کوئ. کومې چه الله ﷻ ستاسو دپاره ښځې جوړې کړې دي. درب د مقررشوُو حدونو ادب اواحترام کوئ. ددې جواب هغوی سره هم داوو. چه اې لوط! که منع نه شوې نوموږ به تا جلاوطن کړو(د وطن نه به دې اوباسو) هغوی په خپل مينځ کښې مشوره اوکړله. چه داپاك بازخلق خو جداکړئ. په دې کتلوسره لوط ﷺ دهغوی نه دبې زارئ اوجدا کيدو اعلان اوکړو. اووې فرمائيل. چه زه ستاسو ددې بدکار نه ناراض يم. زه دا نه خوښوم. زه الله تعالی ته براءت(بيزاري) ښکاره کوم. بيائې دالله تعالی نه هغوی دپاره خيرې اوکړې. او دځان او خپل کوروالو نجات ئې اوغوښتلو. الله تعالی ټولوته نجات ورکړو. خودهغه ښځې دخپل قوم ملګرتيا اوکړله. اوهم دهغوی سره تباه شوه. لکه چه په سورهٔ اعراف او سورهٔ حجرکښې په تفصيل سره بيان تيرشوې دې. لوط ﷺ منونکی خلق ځان سره روان کړل. اود الله تعالی دفرمان مطابق ددې کلی نه اووتلو. دالله حکم وو چه ستاسويه وتلوبه په هغوی باندې عذاب راځي. دغه وخت په شا دوی طرف ته ګورئ هم مه. بيا په هغوی ټولوباندې عذاب راغي. اوټول برباد شول. په هغوی باندې دآسمان نه دکاڼو باران اوشو. او د هغوی انجام بدشو. داهم عبرتناکه واقعه ده. په هغوی کښې هم اکثربې ايمانه وو. د رب په غلبه کښې او د هغه په رحم کښې هيڅ شك نشته.

قوله تعالی:- كَذَّبَ أَصْحٰبُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝

د شعيب ﷺ خپل قوم ته وعظ:-داخلق دمدين اوسيدونکی ووحضرت شعيب ﷺ هم ددوی نه وو. دوی ته د هغوی رور صرف په دې وجه اونه وئيلې شو. چه په دې آيت کښې ددې خلقونسبت ايکه طرف ته شوې دې. چه دهغې به دې خلقوعبادت کولو. ايکه يوه ونه وه. هم داوجه ده چه لکه څنګه ئې نورو نبيانو ته د هغوی دامتونو روراوفرمائيل. دوی ته دهغوی رور اونه وئيلې شو. ګنې داخلق هم ددوی دقوم وو. بعضې خلق چه هغوی په دې نکته پوهه نه شو. هغوی وائی چه داخلق ددوی دقوم نه وو. په دې وجه شعيب ﷺ ته دهغوی روراونه وئيلې شو. داجدا قوم وو. حضرت شعيب ﷺ خپل قوم طرف ته هم ليږلې شوې وو. او

دي خلقوطرف ته هم.بعضې وائي چه يودريم امت طرف ته هم ددوی بعثت شوې وو.حالانکه دحضرت عکرمهؓ نه نقل دی چه هيڅ يونبی لره الله تعالی دوه ځل نه دې ليږلې.سوا دحضرت شعيبؑ نه،چه يو ځل دوی مدين والو طرف ته اوليږلی شول.او ددوی د تکذيب په وجه دوی يو بڅری سره هلاك کړې شول.او دوباره دوی لره ايکه طرف ته اوليږلی شو.او ددوی دتکذيب په وجه دوی باندې د سوری والا ورځې عذاب راغې.اوهغوی برباد شول.ليکن دا ياد ساتل پکاردی چه ددې په راويانو کښې اسحاق بن بشرکاهلی دې.چه ضعيف دې.دقتادهؓ قول دې.چه اصحاب رس اواصحاب ايکه د شعيبؑ قوم دې.اويو بزرګ فرمائی چه اصحاب ايکه او مدين يودی([1]).والله اعلم.

په ابن عساکرکښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائی چه قوم مدين اواصحاب ايکه دوه قومونه دی اودې دواړوامتونوطرف ته الله ﷻ خپل نبی حضرت شعيبؑ ليږلې وو.ليکن داحديث غريب دې اود دې په مرفوع کيدوکښې کلام دې.ډيره ممکن ده چه دا موقوف وی.صحيح خبره داده چه دا دواړه يوامت دې.دواړه ځايونوکښې ددوی صفت جدا جدا بيان شوې دې.ډله يوه ده.ددې يوغټ دليل داهم دې. چه په دواړوقصوکښې د شعيبؑ وعظ يودې.دواړوته ئې دناپ تول صحيح کولوحکم ورکړې دې.

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا

| پوره ورکوئ | پيمانه | اومهٔ کيږئ تاسو

| تاسو پيمانه پوره پوره ورکوئی |اوخلقو ته

مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا

دنقصان ورکونکونه | اوتول کوئ | په تله | نيغه باندې| اومهٔ ورکوئ کم |

نقصان مه ورکوئی| او په سمه تله باندې تول کوئی| او خلقو ته دهغوئ

النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا

خلقو ته | څيزونه دهغوئ |او مهٔ ګرځئ تاسو | په زمکه کښې | فساد کونکی | اواويريږئ |

په څيزونو کښې تاوانونه مه ورکوئی| او په زمکه کښې فسادونه مه خوروئی | او دهغه

الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

دهغه ذات نه | چې پيدا ئې کړئ تاسو | او خلق | ړومبنئ |

ذات نه اوويريږئی | چې تاسو او ستاسونه وړاندې مخلوقات ئې پيدا کړی دی |

قوله تعالى:- أَوْفُوا الْكَيْلَ

په ناپ تول کښې دکمی ممانعت:-شعيبؑ خپل قوم ته دناپ تول صحيح کولوهدايت کوی.دهوکه کولواوپه ناپ تول کښې دکمی کولونه ئې منع کوی.فرمائی چه کله چاته څه څيز ناپ کوئ. نو پيمانه ډکه ورکوئ.دهغهٔ دحق نه مه کموئ.دغه شان کله چه دبل نه اخلئ نودزيات اخستلو کوشش او تدبير مه کوئ.داولې چه داخستلوپه وخت پوره اخلئ اود ورکولوپه وخت کم ورکوئ؟اخستل ورکول دواړه صفا اوپوره ساتئ. تله ښه ساتئ،چه په دې کښې تول صحيح راځی. ناپ هم پوره ساتئ،په تول کښې عدل(انصاف)کوئ.دهوکه مه کوئ.کم مه تلئ،چاته دهغهٔ څيزکم مه ورکوئ.دچا لاره مه وهئ:غلا غلتی،لوټ مار،فساد کول.لارې شوکولو نه ځان ساتئ:خلق ويرولو او دهمکيانې ورکولو سره دهغوی نه مال مه لوټ کوئ.دهغې الله دعذابونونه اويريږئ چه هغهٔ تاسو اوتول مخکښې خلق پيدا کړی دی.

[1]) الطبری : ۳۹۰/۱۹.

چه هغه ستاسو او ستاسو دمشرانو رب دي.هم دا لفظ په آيت ﴿وَلَقَدۡ اَضَلَّ مِنۡكُمۡ جِبِلًّا كَثِيۡرًا﴾ كښې هم په دې معنى كښې دي.

قَالُوۡۤا اِنَّمَاۤ
| اووئيل هغوئ | بيشكه |
| هغوئ ورته |

اَنۡتَ مِنَ الۡمُسَحَّرِيۡنَ ۟ۙ وَمَاۤ اَنۡتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُنَا
چې ته | دسحر كړې شوو نه ئې | اونۀ ئې ته | مګر | انسان ئې | په شان زمونږه |
اووئيل چې په تاخو جوړې چا جادو كړې دې | او ته خو بس زمونږ په شان انسان يئ

وَاِنۡ نَّظُنُّكَ لَمِنَ الۡكٰذِبِيۡنَ ۟ۚ فَاَسۡقِطۡ عَلَيۡنَا
او بيشكه مونږ ګمان كوؤ په تاباندې | ددروغژنانو نه | پس رااوغورزوه | په مونږ باندې |
اوزمونږ داخيال دې چې ته درغژن يئ | نو كه ته رينبتونې يئ | نو په مونږ باندې د

كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ اِنۡ كُنۡتَ مِنَ الصّٰدِقِيۡنَ ۟ؕ قَالَ رَبِّىۡۤ
يو ټوټه | داسمان نه | كه ئې ته | دربنتينو خلقو نه | اووئيل هغه | چې رب زما |
اسمان نه يوه ټوټه راوغورزوه | شعيب ﷺ اووئيل چې زما رب ته ستاسو عملونه

اَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ۟ فَكَذَّبُوۡهُ فَاَخَذَهُمۡ
ښۀ پوهيږي | په هغه څه | چې تاسو ئې كوئ | پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه لره | نو اونيول هغوئ لره
ښه معلوم دى | خوهغوئ شعيب ﷺ دروغژن اوګڼړلو | نو د سيورى د ورځې

عَذَابُ يَوۡمِ الظُّلَّةِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيۡمٍ ۟ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ
عذاب | دورځې | دسورى | بيشكه چې دا وو | عذاب | دورځې لوئې | بيشكه په دې كښې
عذاب پرې راغلو | بيشكه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه | بيشكه په دې واقعه كښې

لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكۡثَرُهُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۟ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
خامخا نښه ده | اونۀ وو | اكثر دهغوئ | منونكى | او بيشكه | رب ستا | خامخا هغه
هم (خلقو دپاره) نښه ده | مګر په دوئ كښې زيات خلق ايمان نه راوړى | او بيشكه هم

الۡعَزِيۡزُ الرَّحِيۡمُ ۟
غالب دې | رحيم دې |
ستا رب غالب او مهربان دې |

قوله تعالى:- قَالُوۡۤا اِنَّمَاۤ اَنۡتَ مِنَ الۡمُسَحَّرِيۡنَ ۟ۙ

دشعيب ﷺ قوم هم دثموديانو پشان جواب خپل نبى ته وركړې:-ثموديانوچه كوم جواب خپل نبى ته وركړې وو.هم هغه جواب دې خلقو هم خپل رسول ته وركړو.چه په تا باندې چا جادوكړې دې.ستا عقل په ځائې نه دې.ته خوزمونږپه شان انسان يې.اوزمونږ خويقين دې چه ته دروغژن سړې يې.الله تعالى ته نه يې راليږلې.كه ته په خپله دعوه كښې رښتونې يې.نوپه مونږباندې دآسمان نه يوه ټكړه راوغورزوه.

اسمانی عذاب په مونږ باندې راوله.لکه څنګه چه قریشو رسول اللهﷺ ته وئیلې وو.چه مونږ خوپه تا ایمان نه راوړو.چه ترڅو پورې ته د عربوپه دې شګلنه زمکه کښې سمندر اونه بهیوې.تردې پورې ئې اووئیل چه یاخوته په مونږ باندې دآسمان نه څه ټکړه راوغورزوه.لکه چه ستا خیال دې. یاته الله تعالی یا فرشتې په ښکاره راوله.په بل آیت کښې دی چه هغوی اووئیل اې الله! که دا ستا دطرفه دې اوحق دې نوته دآسمان نه کاڼې راو وروه.دغه شان دې جاهل کافرانو اووئیل.چه ته په مونږ باندې دآسمان ټکړه راوغورزوه.پیغمبرﷺ جواب ورکړوچه الله تعالی ته ستاسو عملونه ښه معلوم دی.چه دڅه تاسو لایق یئ هغه به پخپله اوکړی.که تاسودهغۀ په نزددآسمانی عذاب قابل یئ.نوهغه به بغیرتاخیرنه په تاسو باندې آسمانی عذاب راو وروی.الله تعالی ظالم نه دې.چه بې ګناه خلقوته سزاورکړی.آخرچه دوی کوم قسم عذاب غوښتلو.هغه شان عذاب په دوی باندې نازل شو.هغوی ته سخته ګرمی محسوس شوه.اووۀ ورځې پورې ګویا زمکه خوټ کیدله.هیڅ یوځائې کښې،په هیڅ یوسوری کښې یخوالې یا آرام نه ملاویدلو تنګ شول،ناقلاره شول.اووۀ ورځې پس هغوی اولیدل چه یوه توره وریځ هغوی طرف ته راروانه ده.وریځ راغله اودهغوی په سرونو باندې خوره شوه.دوی ټول د ګرمئ او دهوپ نه تنګ شوی وو. دهغې لاندې کیناستل.کله چه ټول په ټوله دهغې سوری ته اورسیدل.نودهغه وریځې نه اور وریدل شروع شو.ورسره زمکې هم په زور زوږسره جهټکې ورکولې.اویو داسې زورسره یوآواز راغی.چه په هغې سره دهغوی زړونه اوچودل. روحونه ئې اووتل.او ټول په ټوله په یوآن کښې تباه او برباد شول.ددغه ورځې د سوری والا سخت عذاب په هغوی کښې یوکس هم پرې نخودلو.

په قوم شعیب درې قسمه عذابونه:- په سورۀ اعراف کښې خوفرمائیلی شوی دی.چه یوې زلزلې سره دوی ټول هلاک کړې شول.په سورۀ هودکښې بیان شوی دی.چه ددوی دتباهئ سبب یوه خطرناکه زړۀ چاودونکې چغه وه.او دلته بیان اوشوچه هغوی لره د سوری والا وریځې عذاب راګیرکړل.نودرې واړه ځایونوکښې د دریو واړو عذابونوپه یویو ذکرکولوسره ددې مقام دعبارت مناسبت په وجه شوی دی.په سورۀ اعراف کښې ددوی ددې ګنډګئ ذکردې چه دوی حضرت شعیبؑ ته دهمکیانې ورکړې وې.چه که ته زمونږدین کښې رانغلې.نومونږبه تااوستاملګری دښارنه اوباسو.چونکه هلته دنبی د زړۀ خوزولو ذکروو.په دې وجه عذاب هم دهغوی د بدنونواو زړۀ خوزولو یعنی د زلزلې اوجهټکې ذکروو.په سورۀ هودکښې ذکردی چه هغوی خپل نبی ته دټوقو په طور وئیلی وو.چه ته خوډیر صبرناك او غوره سړې یې.مطلب داوو.چه ډیر بکواسی او ناکاره سړې یې. نو هلته عذاب کښې د چغې اوسخت آوازبیان وو.دلته چونکه ددوی آرزود آسمان د ټکړې غورزیدلو وو .نو د عذاب ذکرهم دچت په شان وریځې ټکړې سره اوشو.فسبحانه مااعظم شانه.

دقوم شعیب دعذاب کیفیت:- دحضرت عبدالله بن عمرؓ بیان دې چه اووۀ ورځو پورې داسې ګرمی وه چه الله دې مونږبه امان اوحفاظت کښې اوساتی.د یخوالی نوم نه وو.سخت تنګ شول.ددې نه پس یوه وریځ راغله راخوره شوه .د هغې سوری ته یوسړې اورسیدلو.اوهلته ئې راحت اویخوالې بیاموندلو.هغۀ نورخلق هم راوغوښتل .کله چه ټول جمع شول.نو وریځه اوچودله.او دهغې نه اور اووریدلو.داهم نقل دی.چه کومه وریځه چه د چت په طوروه.دهغوی جمع کیدوسره لرې شوه اود نمرنه په هغوی باندې اور اووریدلو.چه هغوی ټول ئې اوسوزول.محمدبن کعب‌رحمه‌الله قرظی فرمائی چه په اهل مدین باندې درې واړه عذابونه راغلل.په ښارکښې زلزله راغله.چه دهغې نه اویریدل اود ښار دحدونونه بهر راغلل.بهر جمع کیدوسره ویره، پریشانی او تکلیف شروع شو.نودهغه ځائې نه اوتښتیدل.لیکن ښارته تللونه اویریدل.هلته ئې اولیدل چه دوریځې یوه ټکړه یوځائې ده.یوکس دهغې لاندې لاړلو. او د هغې یخوالې ئې محسوس کړو .نو ټولوته ئې آواز ورکړو چه دلته راشئ ددې په شان یخوالې او آرام خو ما کله

ليدلې هم نه دي.په دې اوريدوسره ټول دهغې لاندې جمع شول.چه ناڅاپه د يوې چغې اواز راغې.چه په هغې سره زړونه اوچودل.اوټول په ټوله مړه شول.دحضرت ابن عباس‌رضی الله عنه بيان دې.چه سخت ګرزارې او ګرمي شروع شوه .چه هغې سره ساګانې بندې شوې.او بې قلارى ډيره زياته شوه.اويريدل بنارئې پريښودلو،په ميدان کښې جمع شول.دلته وريځ راغله.چه دهغې لاندې يخوالي او راحت حاصلولودپاره ټول جمع شول.هلته اور اووريدلو.اوټول اوسوزيدل.دا وه دڅت والا ډيرې سختې وريځې عذاب،چه هغوى ټول ئې هلاك کړل(١).يقينا دا واقعه سراسر عبرت اودالله دقدرت يوه زبردسته نخښه ده.په هغوى کښې اکثرې ايمانه وو.الله تعالى دخپلو بدو بندګانونه په بدلې اخستلوکښې غالب دې.څوك هغهٔ لره نه شي مغلوب کولې .هغه په خپلونيکوبندګانو باندې مهربان دې.هغوى بچ کوى.

وَاِنَّهٗ لَتَنۡزِيۡلُ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿١٩٢﴾

| او بيشکه دا قران |خامخا نازل کړې شوې پيغام دې | درب العالمين

| اودا قران پاک درب العالمين راليږلې پيغام دې

نَزَلَ بِهِ الرُّوۡحُ الۡاَمِيۡنُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلۡبِكَ لِتَكُوۡنَ

نازل کړې دې | دا قران | روح امانتدار (جبريل) | په زړه ستا باندې| دپاره ددې چې شې تهٔ |

دا روح الامين(جبريل) راوړې نازل کړې دې |ستا (په زړه ئې نازل کړې دې) چې ته (ددې

مِنَ الۡمُنۡذِرِيۡنَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيۡنٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهٗ

دخبر دارونکونه | په ژبه | عربئ ښکاره (صفا) سره | او بيشکه دا قران |

په ذريعه)خلق دالله ﷻ نه اويروې |داپه واضحه عربئ ژبه کښې دې |اوددې ذکردپخوانو

لَفِيۡ زُبُرِ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمۡ يَكُنۡ لَّهُمۡ اٰيَةً اَنۡ يَّعۡلَمَهٗ

خامخا په کتابونو ړومبنو کښې دې|ايا نهٔ ده |دپاره ددوئ | نښه | (داخبره) چې پوهيږى په دې قران

امتونو په کتابونو کښې راغلې دې |ايا دې خلقودپاره داخبره کافى دليل نه دې | چې (ددې کتاب

عُلَمٰٓؤُا بَنِيۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوۡ نَزَّلۡنٰهُ عَلٰى بَعۡضِ الۡاَعۡجَمِيۡنَ ﴿١٩٨﴾

عالمان | دبنى اسرائيلو او که نازل کړې وې مونږه دا | په يو باندې دعجميانونه |

حقيقت) دبنى اسرائيلو عالمانو ته معلوم دې |او که دا کتاب مونږ په چا عجمى باندې نازل کړې وې

فَقَرَاَهٗ عَلَيۡهِمۡ مَّا كَانُوۡا بِهٖ مُؤۡمِنِيۡنَ ﴿١٩٩﴾

پس لوستلې وې هغه دا | په دوئ باندې| نهٔ به وؤ دوئ | په هغې باندې | ايمان راوړونکى |

اوبيا هغه په دوئ باندې لوستلې هم وې |نو دوئ به منلې نه وو |

قوله تعالى:- وَاِنَّهٗ لَتَنۡزِيۡلُ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿١٩٢﴾

درسول الله ﷺ زړه دقران مسكن دې. دسورة په شروع کښې دقرآن كريم ذكرراغلې وو.هغه ذكربيان تفصيل سره بيانيږى.چه دا کتاب قرآن كريم الله تعالى په خپل بنده او نبى حضرت محمد مصطفى ﷺ باندې نازل کړې دې.د روح الامين نه مراد حضرت جبرئيل عليه السلام دې.(٢)چه دهغهٔ په واسطې سره وحى امام

(١) الطبرى : ١٩/٣٩٤.

(٢) الطبرى : ١٩/٣٩٦.

الانبیاءﷺ باندې نازله شوې ده.لکه چه فرمان دې ((قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ))یعنی دا قرآن دالله تعالی په حکم حضرت جبرئیلؑ ستاپه زړه باندې نازل کړې دې.دا قرآن د تیرشوو ټولو الهامی کتابونو رښتیا کونکې دې.دا فرشته زمونږپه نزد داسې عزت والاده.چه ددې دشمن زمونږ دشمن دې.
حضرت مجاهدؒ فرمائی.چه چاته روح الامین اووئیلې شی هغهٔ لره زمکه نه شی خوړلې.دې بزرګ مرتبې والا فرشتې چه دا دفرشتو سرداردہ.ستاپه زړه باندې دا پاك او غوره كلام الله نازل کړې دې.چه دادهرقسمه خیرنوالی نه،کمی اوزیاتی نه،دنقصان او کوږوالی نه پاك دې.چه ته دالله تعالی مخالفین، ګنهګاران دالله تعالی دسزانه د بچ کولو رهبری اوکړې.اوتابعداروخلقوته دالله تعالی د مغفرت او رضا منډئ زیرې ورکړې.داپه واضح فصیحه عربئ ژبه کښې دې.چه هرسړې پوهه شی.اولوستلې ئې شی. چاته عذریاتې نه شی.اوپه هریوباندې قرآن کریم دالله تعالی حجت جوړشی.یوځل نبی کریمﷺ د صحابوؓ په مخکښې دیرفصاحت سره د وریځې صفتونه بیان کړل.چه ددې په اوریدو سره صحابوؓ اووئیل.چه اې دالله رسوله! تاسوخود کمال درجې فصیح اوبلیغ ژبه وایئ.نبیﷺ اوفرمائیل.زما ژبه به داسې پاکیزه ولې نه وی.قرآن هم زماپه ژبه کښې نازل شوې دې.((بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ)) امام سفیان ثوریؒ فرمائی.وحی په عربئ کښې نازل شوې ده.دابله خبره ده چه هرنبی دخپل قوم دپاره دهغوی په ژبه کښې ترجمه اوکړله.دقیامت په ورځ به سریانی ژبه وی.البته دجنتیانو ژبه به عربی وی.(ابن حاتم)
قوله تعالی:- اَوَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ اٰيَةً
د قرآن دحقانیت پوخ ثبوت او دعیسی ؑ خطبه:-فرمائی چه دالله تعالی په تیرو شووکتابونوکښې هم ددې پاك اود الله دآخری کلام پیش ګوئی اوددې تصدیق اوصفت موجود دې.مخکښې نبیانوهم ددې زیرې ورکړې دې.تردې چه هغه ټولونبیانو آخری نبی چه دهغوی نه پس رسول اللهﷺ پورې بل څوك نبی نه وو.یعنی حضرت عیسیؑ بنی اسرائیل راجمع کړل خطبه ئې ورکړله.په هغې کښې فرمائی. ائې بنی اسرائیلو! زهٔ ستاسوطرف ته دالله تعالی رالیږلې شوې رسول یم.چه دمخکینو کتابونو رښتیا ګڼړلو سره سره دراتلونکی رسول حضرت محمدﷺ زیرې هم تاسوته اوروم. زبور دحضرت داؤدؑ دکتاب نوم دې.دلته زُبُرلفظ دکتابونوپه معنی کښې دې.لکه چه فرمان دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوْهُ فِي الزُّبُرِ﴾کوم څه چه دوی کوی ټول په کتابونوکښې لیکلی شوی دی.بیا فرمائی.که دوی پوهه شی ضد اوتعصب اونکړی.نود قرآن په حقانیت باندې دا دلیل څه کم دې.چه پخپله د بنی اسرائیلو عالمان دامنی.په دوی کښې چه کوم حق ویونکی اوتعصب نه کونکی دی.هغوی د توراة هغه آیاتونه خلقوته ښکاره کوی.په کوم کښې چه دنبی کریمﷺ نزول قرآن ذکر اود رسول اللهﷺ دحقانیت خبردې.حضرت عبدالله بن سلامؓ،حضرت سلمان فارسیؓ اوددوی پشان حق ګوحضرات ددنیاپه مخکښې دتوراة اوانجیل هغه آیاتونه پیش کړل. کوم چه د رسول اللهﷺ شان ښکاره کونکی وو.ددې نه پس والا آیت مطلب دادې.چه که دا فصیح اوبلیغ جامع مانع حق کلام مونږپه یوعجمی باندې نازل کړې وې. بیاخوهیڅ شك نه شوکیدلې.چه دا زمونږکلام دې.خود قریش مشرکان په خپل کُفر اوخپله سرکشئ کښې دومره زیات شوی وو.چه دغه وخت هم هغوی ایمان نه راوړلو.لکه چه فرمان دې.چه که دآسمان دروازه هم هغوی دپاره کُهلاؤ شوې وې،او دوی په خپله ختلې وې،بیابه ئې هم دا وئیل چه مونږباندې نشه څکولې شوې ده.زمونږپه سترګو باندې پرده اچولې شوې ده.په بل آیت کښې دی چه که دوی ته فرشتې راغلې وې.او مړو خبرې کړې وې،بیابه هم دوی ته ایمان نه وې نصیب شوې.په دوی باندې دعذاب خبره ثابت شوه.دهدایت لاره ددوئ نه بنده کړې شوې ده .

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ

دارنگې ننتستلې دې مونږه دا ذکر | په زړونو دمجرمانو کښې | نۀ راوړي ايمان دوئ | په دې (قرآن) |

دغه شان مونږ (داعناد او انکار) دمجرمانو په زړونو کښې اچولې دې | دوئ په دې ايمان نه راوړي | تر دې چې

حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً

تر هغې پورې | چې اووينی دوئ عذاب | دردناك | نو رابه شي دغه عذاب دوئ ته | ناساپه |

دردناک عذاب په خپلو سترګو اونه ويني | اخو (هغه عذاب به پرې) داسې ناګهانه راشي

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

او حال دا چې دوئ | به نۀ پوهيږي | نو وائی به دوئ | آيا مونږ ته | مهلت ملاويدې شی نور

چې دوئ بۀ ترې خبر هم نه وی | نوپه هغه وخت کښې به اووائی | چې آيا مونږ له بۀمهلت راکړې

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۲۰۴﴾ اَفَرَءَيْتَ اِنْ مَّتَّعْنٰهُمْ

آيا پس عذاب زمونږ ته | تلوار کوی دوئ | آيا نو ستا څه خيال دې | که نفع ورکړو مونږ دوئ ته |

شی؟ | نو آيا دوئ زمونږ عذاب زر غواړی | ورته اووايه چې که مونږ يو څو کاله دوئ

سِنِيْنَ ﴿۲۰۵﴾ ثُمَّ جَآءَهُمْ مَّا كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۲۰۶﴾

ډير کلونه | بيا راشي دوئ ته | هغه عذاب | چې دې دوئ | چې يرولې کيږي دهغې نه |

په عيش عشرت کښې اوساتو | او بيا پرې هغه عذاب راشی | دکوم چې ورسره وعدې

مَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يُمَتَّعُوْنَ ﴿۲۰۷﴾

نو به کار به رانۀ شی | ددوئ | هغه څيزونه چې وو دوئ | چې فائده به ورکولې شوه دوئ ته په هغې سره

شوی دی | نو ددوئ هغه عيش عشرت به څه کار ورکړی ؟ ....او مونږ چې کوم کلی

وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُوْنَ ﴿۲۰۸﴾ ذِكْرٰى

اونۀ دی هلاك کړې مونږه | دهيڅ ښار نه | مګر | هغې لره به وو | يرونکی | نصيحت |

تباه کړی دی | نو هغوی ټولو ته د نصيحت دپاره يرونکی (پيغمبران) راغلی وو | او مونږ

وَمَا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۰۹﴾

اونۀ وو مونږه | ظالمان |

په چا ظلم نه کوو |

قوله تعالىٰ:- كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ

عذاب دحجت تماميدونه پس راځی. تکذيب، کفر، انکاراونه منل ددې مجرمانوپه زړۀ کښې کينولې شوی وو. دوی چه ترڅو پورې عذاب په خپلو سترګو اونه وينی. ايمان به رانۀ وړی. داوخت که ايمان راوړی نوهم بالکل فضول به وی. لعنت به پرې شوې وی، بدی به ورته ملاوشوی وی. نه به افسوس په کارراشی، نه به معذرت نفع ورکړی. دالله ﷻ عذاب به راځی. او ناڅاپه يکدم به بې خبرئ کښې راځی. دغه وخت ددوی آرزوګانې چه که لږشان مهلت هم ملاوشی نونيکان به جوړشو. هيڅ فائده به نه

ورکوی.یواځې په دوی موقوف نه ده بلکه هرظالم، فاجر،فاسق، کافر،بدکارچه عذاب اووینی نوسم شی.توبه توبه به کوی خوهیڅ فائده به نه ورکوی. فرعون ته اوګوری! حضرت موسیٰ ﷺ هغۀ دپاره خیری اوکړلې چه قبولې شوې.چه عذابونه ئې اولیدل،په ډوبیدوشو،نووې وئیل چه اوس زۀ مسلما نیږم.لیکن جواب ملاوشو.چه دا ایمان فضول دې.دغه شان په نوروآیاتونوکښې دی.چه زمونږ عذابونه ئې اولیدل نودایمان اقرارئې اوکړو.

قوله تعالىٰ:- اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ۞

بیا ددوی یوه بله بدبختی بیانیږی.چه دوی به خپلو نبیانوته وئیل.که رښتونی یې نوعذاب راولې. اګر چه مونږدوی ته مهلت ورکړو،اوڅه ورځو پورې، څه مودې پورې دوی دعذابونونه بچ اوساتو.بیا دوی ته زمونږ مقررعذاب راشی.نوددوی حال،ددوی نعمتونه، ددوی مالداری غرض هیڅ څیز دوی ته ذره برابرهم فائده نه شی ورکولې.دغه وخت خوبه دا معلومیږی چه شاید یوسحر یا یومابنام په دنیاکښې اوسیدلی یو.لکه چه په بل آیت کښې دی. ﴿يَوَدُّ اَحَدُهُمْ﴾ په دوی کښې د یویوکس خواهش دې چه زرزرکاله ژوندې وی.لیکن دومره عمرهم دالله دعذاب نه نشی لرې کولې.دلته ئې هم اوفرمائیل.چه د دوی اسباب به ددوی هیڅ په کارنه راځی.دده د پړمخې غورزیدوپه وخت به دده ټول طاقتونه او اسباب دغه شان پروت په پروت پاتې شی.لکه چه صحیح حدیث کښې دی.چه کافربه دقیامت په ورځ راوستلې شی.بیابه ورته په اورکښې یوه غوپه ورکړی اوټپوس به ترې اوکړې شی.چه تاکله راحت هم موندلې دې؟ نوهغه به اووائې.چه په الله قسم! ماکله هم څه راحت نه دې لیدلې.اویو سړې به راوستلې شی.چه هغۀ به ټول عمر یقینا چه هیڅ راحت نه وی موندلې.هغۀ ته به دجنت هوا ګهلاوکړې شی.او سوال به ترې اوشی.چه تاپه ټول عمر کښې کله څه بدی لیدلې ده؟ نوهغه به اووائی.اې الله ستاپه پاک ذات قسم! ماکله هم څه تکلیف نه دې لیدلې.([1])حضرت عمر ﷺ به عام طوردا شعر وئیلو.چه کله ته خپل مراد ته اورسیدلې.نوګویا تادڅه تکلیف نوم هم نه دې اوریدلې.

قوله تعالىٰ:- وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

د الله ﷻ دعدل بیان:- الله ﷻ ددې نه پس دخپل عدل خبر ورکوی.چه هغه کله هم دحُجت پوره کیدونه مخکښې یوأمت نه دې ختم کړې.رسولان لیږی،کتابونه نازلوی،خبرونه ورکوی،هوښیار کوی،بیا په نه منونکوباندې لوئې لوئې مصیبتونه راځی.پس وې فرمائیل چه داسې کله هم نه دی شوی.چه دنبیانو رالیږلونه مخکښې مونږپه یوأمت باندې عذاب رالیږلې وی.ویرونکی رالیږی،نصیحت بیانوی، عُذرونه لرې کوی.بیاپه نه منونکوباندې عذاب راځی. لکه چه وې فرمائیل.ستا رب هیڅ یوکلې نه هلاکوی.چه ترڅو پورې ددغه کلوپه غټ کلی کښې څوک رسول اونه لیږی.چه هغه هغوی ته زمونږ آیاتونه واوروی.

وَمَا تَنَزَّلَتْ	بِهِ	الشَّيٰطِيْنُ۞	وَمَا يَنْۢبَغِيْ
اونۀ دي نازل کړي	دا قرآن	شیطانانو	اونۀ ښائی (داراوړل)
او دا قرآن پاک شیطانانو نه دې راوړې	او دا دهغوئ دپاره مناسب هم نه		

لَهُمْ	وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ۞	اِنَّهُمْ	عَنِ السَّمْعِ	لَمَعْزُوْلُوْنَ۞
هغوئ لره	اونۀ طاقت لري هغوئ	بیشکه هغوئ	داوریدلو ددې نه	لرې ساتلي شوی دی
دی	اونه دا دهغوئ دوس کار دې	هغوئ ددې (پاک کلام داوریدلو(قدر نه) هم محروم دی		

[1] صحيح مسلم كتاب المنافقين باب صبغ انعم اهل الدنيا فى النار وصبغ اشدهم بوسا فى الجنة: ۲۸۰۷.

قوله تعالى: - وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ۝

قرآن نور دهدايت دي -داعزت والا كتاب چه دې سره خواكښې هم باطل نه شي پاتې كيدې چه دا د حكيم اوحميد الله دطرفه نازل شوې دې.چه دې لره روح الامين راوړلې دې.چه هغه قوت اوطاقت والا دې.دې لره شيطانانو نه دې راوړلې.بيانې ددوى په نه راوړلوباندې درې وجهې بيان كړې دى. يوه خو دا چه دوى ددې لائق هم نه دى.ددوى كارمخلوق بې لارې كول دى.په سمه لار راوستل نه دى. امر بالمعروف اونهى عن المنكر چه داددې كتاب شان دې.دهغوى سراسر خلاف دې.دا نوردې،دا هدايت دې،دا برهان دې،او شيطانان ددې دريو واړوخيزونونه نفرت كوي .دوى خو ظلمت غواړي ،د گمراهۍ مشران دى،جهالت باندې قربان دى.پس په دې كتاب اوهغوى كښې خوتباين اواختلاف دې. چرته هغوى اوچرته دا ،بله وجه داده چه څنگه هغوى ددې اهل نه دى.په هغوى كښې ددې داوچتولو او راوړلو طاقت هم نشته.دا خوهغه عزت او مرتبې والا كلام دې.چه كه يو لونې نه لونې غرباندې نازل شي نوهغه به ټكړې ټكړې كړي.بيانې دريمه وجه بيان كړله.چه هغوى خوددې د نزول په وخت لرې كړې شوي وو.هغوى ته خو اوريدل هم ملاونه شول.په ټول آسمان باندې سخته پهره اوڅوكيدارى وه. دوى اوريدو دپاره ختلي وو.نوپه دوى باندې اور وروليې شو.ددې يوحرف اوريدل هم ددوى دطاقت نه بهر وو چه دالله تعالى كلام په محفوظ طريقه باندې دهغهٔ نبيﷺ ته اورسيږى.او دهغهٔ په واسطې سره دالله مخلوق ته اورسيږى لكه چه په سورة جن كښې پخپله دجناتومقوله بيان شوې ده چه مونږآسمان او لټولونوداموسختې پهرې اوڅوكيدارئ نه ډك بياموندلو.اوځائې په ځائې موشعلې مقرراوموندلې مخكښې خوپه مونږ كيناستلو،يوهنيمه خبره مواوريدله.ليكن اوس خو غوږ ايخودلوسره شعله باندې لگو اوپه سوزولوسره مو ايرې كوي.

فَلَا تَدْعُ	مَعَ اللّٰهِ	اِلٰهًا اٰخَرَ	فَتَكُوْنَ	مِنَ الْمُعَذَّبِيْنَ۝	وَاَنْذِرْ
پس مهٔ رابله تهٔ	دالله سره	معبود بل	پس شې به تهٔ	دسزا كړې شوو نه	اواويروه
نو ته الله ﷻ سره دبل معبود بلنه مه كوه	گنى تاته به عذاب دركړې شي	او نزدي			
عَشِيْرَتَكَ	الْاَقْرَبِيْنَ۝	وَاخْفِضْ	جَنَاحَكَ	لِمَنِ	اتَّبَعَكَ
خپلوان ستا	نزدې	او ښكته كړه	وزر خپل	هغه چاته	چې پيروى نې كړې ده
خپلوان دې (دعذاب نه) اوويروه	اوهغه مومنانو ته خپل اړخ ښكته كړه	كوم چې			
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ۝	فَاِنْ عَصَوْكَ	فَقُلْ	اِنِّيْ		
دمومنانونه	پس كه چرې هغوئ نافرمانى اوكړه ستا	نو اووايه	بيشكه زهٔ		
ستا په قدم پسې روان دى	او كه داخلق ستا خبره اونه منى	نو ورته اووايه چې زهٔ			
بَرِيْٓءٌ	مِّمَّا	تَعْمَلُوْنَ۝	وَتَوَكَّلْ	عَلَى الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ۝	
ذمه وار نهٔ يم	دهغې	چې تاسو ئې كوئ	اوبروسه كوه	په الله غالب رحيم باندې	
ستاسو دكارونوبه بې زاره يم	او په قادر اومهربان الله ﷻ باندې بهروسه كوه				
الَّذِيْ	يَرٰىكَ	حِيْنَ	تَقُوْمُ۝	وَتَقَلُّبَكَ	
هغه الله	چې وينى تا	په هغه وخت كښى	چې پاسې تهٔ (تهجدته)	او وينى گرځيدل ستا	
هغه تاگورى څهٔ وخت چې ته (مونځ دپاره) اودريږې	او په مونځ گزارو كښې ستا ښكته				

فِي السّٰجِدِينَ ﴿۲۱۹﴾	إِنَّهُ	هُوَ	السَّمِيعُ	الْعَلِيمُ ﴿۲۲۰﴾
په سجده کونکو کښې	بېشکه هغه	خاص هغه	ښه اورېدونکې دې	ښه عالم دې
پورته کېدل هم وینې	هغه ډېر ښه اورېدونکې په هر څه پوهه دې			

قوله تعالى:- فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا

دالله ﷻ خپل نبي ته هدايت:- الله تعالى خپل نبي ﷺ ته خطاب کوی فرمائی چه صرف زما عبادت کوه. ما سره څوك مه شريکوه.چه څوك هم داسې اونکړی هغه ضرورمستحق دسزادې.خپل نزدې رشته دار خبردارکړه.چه سواد ايمان نه هيڅ يو څيزنجات ورکونکې نه دې.بيا حکم ورکوی.چه مؤحد د سنت متبع خلقوسره په خوشحالئ سره يوځائې اوسيږه.اوچه څوك هم زما نه منی.که هغه څوك هم وی.ته د هغۀ سره تعلق مه ساته.اوخپله بيزاری ورته ښکاره کړه.دا خاص طورسره خاصوخلقوته تنبيه، عاموخلقوته د تنبيه منافی نه ده.ځکه چه دادهغې حصه ده.بل ځائې ارشاددې.ته هغه قوم اويروه.چه د هغوی مشران هم نه دی يرولی شوی.چه هغوی په غفلت کښې پراتۀ دی.په بل آيت کښې دی ﴿وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ چه ته مکې والا او ددې ګيرچاپيره خلق ټول اويروې.په بل آيت کښې دی.ته ددې نه هغه څوك خبردارکړه څوك چه خپل رب سره دجمع کېدونه ويريږی.په بل آيت کښې ئې ارشاد اوفرمائيلو.چه ته په دې سره پرهيزګارانوته خوشخبری واوروه.او نافرمان اويروه.په بل آيت کښې ئې اوفرمائيل. ﴿لِأُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْ بَلَغَ﴾ چه زه په دې قرآن سره تاسواوچه چاته هم دا اورسيږی اويروم.بل فرمان دې.چه دې سره په دې ټولوډلوکښې څوك هم کفر اوکړی.دهغۀ سزاجهنم دې.دصحيح مسلم په حديث کښې دی.چه دهغه ذات قسم دچا په قبضه کښې زما ساه ده.په دې اُمت کښې چه دچا په غوږ کښې زما خبر اورسی.که هغه يهودی وی اوکه نصرانی اوبياهغه په ما باندې ايمان رانۀ وړی.نوضروربه جهنم ته ځی.ددې آيت په تفسيرکښې ډېر حديثونه دی.واوړئ![1]

قوله تعالى:- وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿۲۱۴﴾

دصفا په غرباندې دنبی ﷺ دتوحيد اعلان:- په مسنداحمد کښې دی.چه کله الله تعالى داآيت نازل کړو.نو نبی کريم ﷺ صفا غرته اوختلو.او يَاصَبَاحَاه کولوسره ئې آواز اوکړو.خلق جمع شول.څوك چه نه شو راتلې هغوی خپل سړی راوليږلو.دغه وخت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل.اې د عبدالمطلب اولاده! اې د فهراولاده! تاسو اوواېئ:که زه تاسوته اووايم.چه ددې غرپه شا باندې ستاسو د دشمن لښکر پروت دې.حملې ته تياردې.موقعه موندلوسره به تاسوټول قتل کړی.نو آيا تاسوبه ما رښتونې اوګڼړئ؟ټولوبه يوآواز اووئيل.چه آو مونږبه تا رښتونې ګڼړو.اوس نبی کريم ﷺ اوفرمائيل واورئ! زه تاسود راتلونکو سختو عذابونونه ويرونکې يم.په دې باندې ابولهب ملعون اووئيل.ته هلاك شې هم ددې اورولو دپاره دې مونږ راغوښتلی وو. ددې په جواب کښې سورة تبت يدا نازل شو[2].(بخاری ومسلم وغيره)

❷ په مسنداحمد کښې دی.چه ددې آيت په نازليدلو دالله تعالى نبی ﷺ پاسيدلو.اووې فرمائيل.اې فاطمه بنت محمد!اې صفيه بنت عبدالمطلب واورئ! زه دالله تعالى په نزدستاسويه څه کارنه شم راتلې.البته ماسره چه کوم مال دې چه څومره غواړئ زه درکولو دپاره تياريم.(مسلم)[3] ابوهريره ﷺ

---

[1]) ددې تخريج سورة آل عمران کښې آيت نمبر ۲۰ لاندې تېر شوې دې .

[2]) احمد:۱/۳۰۷، صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشعراء باب﴿ وانذر عشيرتک الاقربين واخفض جناحک ﴾ : ۴۷۷۰. صحيح مسلم: ۲۰۸، ترمذی : ۳۳۶۳.

[3]) احمد: ۱۸۷/۶، صحيح مسلم کتاب الايمان باب فی قول الله تعالى ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾ :۲۰۵.

فرماني.چه ددې ايت نازليدلوسره نبی کريمﷺ قريش راوغوښتل.اوهغوی ته ئې يويو ته اوعام طور باندې خطاب اوکړو ،وې فرمانيل.چه اې قريشوا خپل ځانونه دجهنم نه بچ کړئ.اې دکعب خاندان والو! خپل ځانونه د اورنه بچ کړئ.اې دهاشم اولاد والو! خپل ځانونه دالله د عذابونونه خلاص کړئ.اې د عبدالمطلب ځامنو!دالله دعذابونونه د بچ کيدو کوشش اوکړئ.اې فاطمه بنتِ محمد! خپل ځان ددوزخ نه بچ کړه.زه دالله سره دهيڅ څيز مالك نه يم.بيشکه ستاسو رشته داری ده.چه دهغې دنياوی حقونو کښې به هرشان اداکولو ته تياريم[1].(مسلم وغيره)

په بخاری کښې هم لږ دالفاظو تبديلئ سره داحديث نقل دې.په هغې کښې داهم دی.چه نبی کريمﷺ خپلې ترور حضرت صفيه‌ؓ او خپلې لور حضرت فاطمې‌ؓ ته داهم اوفرمائيل.چه زما دمال نه دې څه خوښ وی اوغواړه.په ابويعلی کښې دی.چه نبیﷺ اوفرمائيل.اې دقصی،اې دهاشم،اې د عبدمناف اولاده!يادساتئ! زه يرونکې يم.او مرګ بدله ورکونکې دې.ددې چهاپه راروانه ده.اوقيامت د وعدې ځائې دې.[2]

په مسنداحمدکښې دی.چه په نبیﷺ باندې دا آيت نازل شو.نوهغوی يوغرته اوختل.چه دهغې په غونډئ باندې کاڼړی وو.نبیﷺ چه هلته اورسيدلو،نووې فرمائيل.اې بنو عبدمناف! زۀ خو صبر خبردار کونکې يم.زما اوستاسو مثال داسې دې.لکه چه يوسړی دشمن اوليدلو.اوپه منډه دخپلوخلقو خبردارکولو دپاره راغې.چه هغوی حفاظت اوکړی.د لرې نه هغه شور جوړکړو.چه دمخکښې نه خبردار شي[3].(مسلم نسائي وغيره)

حضرت علی‌ؓ نه نقل دی.چه کله دا آيت نازل شو.نونبی کريمﷺ خپل اهل بيت جمع کړل.دا ديرش سړی وو.کله چه هغوی خوراك څکاك اوکړو.نونبیﷺ اوفرمائيل.څوك شته چه هغه زما قرض په خپله ذمه واخلي.اوزما نه روستو زما وعدې پوره کړی.هغه به جنت کښې هم زما ملګرې اوزما په اهل کښې به هم زما خليفه وی.نويوسړی اووئيل.چه تاسوﷺ خو يوسمندر يئ.تاسوسره څوك اودريدلې شي؟ درې ځل نبیﷺ اوفرمائيل.ليکن څوك تيار نه شول.نوما اووئيل اې دالله رسولهﷺ! زه ددې دپاره تياريم[4].(مسنداحمد)

يوبل سند سره ددې نه زيات تفصيل سره روايت دې.چه نبیﷺ بنوعبدالمطلب جمع کړل.دا يوه ډله وه.او ډير خوراکيان وو.يويو سړی به د يوې يوې چيلئ بچې خوړلو.يوه غټه پيالئ به ئې د پيوڅکله نبیﷺ دهغوی ټولو دپاره صرف درې پاؤ ته نزدې خوراك پوخ کړو. ليکن الله تعالی په هغې کښې دومره برکت واچولو.چه ټولوپه مړه خيټه اوخوړلو.اوښه په مړه خيټه ئې اوڅکل.ليکن نه خوپه خوراك کښې کمی ښکاريدله.نه دڅکلوڅيزکم شوې معلوميدلو.بيا نبیﷺ اوفرمائيل.اې د عبدالمطلب اولاده! زه تاسو طرف ته خصوصاً اوټولو خلقوطرف ته عام طورباندې نبی جوړشوې راليږلې شوې يم.دا وخت تاسو سوه معجزه هم زما اوليدله.اوس په تاسوکښې څوك تياردې.چه ماسره بيعت اوکړی.هغه به زما رور او زما ملګرې وی.ليکن يوسړې هم په ډله کښې پانۀ سيدلو، سوا زما نه.اوزه هغه وخت د عمر په لحاظ سره دهغوی ټولونه وړوکې ووم.نبیﷺ اوفرمائيل.ته کينه.درې ځل نبیﷺ هم دا اوفرمائيل.او درې واړه ځل سوا زمانه بل څوك پانه سيدلو.په دريم ځل نبیﷺ زه بيعت کړم.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الايمان باب قول ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾: ۲۰٤، ترمذی : ۳۱۸٤.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الشعراء باب قول ﴿ وانذر عشيرتک الاقربين﴾:٤۷۷۱. صحيح مسلم: ۲۰٦.
[3]) صحيح مسلم: ۲۰۷، السنن الکبری للنسائي : ۱۸۱۵. احمد:۵/۶۰.
[4]) احمد: ۱/۱۱۱، وسنده ضعيف جدا عباد بن عبدالله سخت ضعيف دې او اعمش مدلس راوی دې.

امام بيهقي رحمه الله په دلائل النبوت كښې نقل كړي دي.چه كله دا ايت نازل شو.نو نبي ﷺ اوفرمائيل.كه زۀ خپل قوم ته اوس دا پيش كړم.نوهغوى به اونه مني.او داسې جواب به راكړي.چه مابه خفه كړي.پس نبي ﷺ خاموش شو.په دې كښې حضرت جبرئيل عليه السلام راغې.او وې فرمائيل.حضرت! كه تاسو په ارشاد منلو كښې تاخيراوكړو نوويره ده چه تاته به سزاملاوشي.هم هغه وخت نبي ﷺ علي رضي الله عنه راوغوښتلو.اووې فرمائيل.ماته حكم شوې دې.چه زۀ خپل نزدې رشته داران اويروم.ما دا خيال اوكړو .چه كه دمخكښې نه هغوى ته اووئيلې شي.نودوى به ماته داسې جواب راكړي.چه په هغې سره به ماته تكليف اورسيږي. نو زۀ خاموش شوم.ليكن جبرئيل راغې.اووې وئيل چه كه تاداسې اونكړل.نوتاته به عذاب اوشي.نو اوس اې علي! ته يوه چيلۍ ذبح كړه،غوښه پخه كړه.اوڅه درې سيره غله هم تياره كړه.او يوه غټه پيالۍ دپيوهم ډكه كړه.اود عبدالمطلب اولادهم جمع كړه.ماهم دغه شان اوكړل.اوټولوته مې دعوت وركړو . ځلويښت سړي جمع شول.كه يونيم كم يا يونيم زيات وو. په هغوى كښې دنبي عليه السلام ترونه هم وو.ابو طالب، حمزه، عباس رضي الله عنه او ابولهب كافرخبيث. ما اينګلې پيش كړو.نونبي عليه السلام دهغې نه يو پوټې واخستلو.څه ئې اوخوړلو،بيائې په كټوئ كښې واچولو.اووې فرمائيل.دالله نوم واخلئ او خوراك شروع كړئ.ټولو خوراك شروع كړو. تردې چه خيټې ډكې شوې.ليكن په الله قسم! غوښه هغومره وه څومره چه دايخودلوپه وخت پرته وه.صرف دهغوى دګوتو نخښې وې.خو غوښه لږه هم نه كمه شوې نه وه.حالانكه هغوى كښې به يويوكس ډير زيات غوښه خوړله.بيائې ماته اوفرمائيل اې علي! په دوى پئ اوڅكوه. ما هغه پيالۍ راوړله.ټولوپه نمبرنمبر په مړه خيټه اوڅكل.اوښه ماړۀ شول.ليكن پئ بالكل كم نه شول. حالانكه هغوى كښې به يويوكس دومره پئ څكل.اوس نبي كريم ﷺ څه فرمائيل اوغوښتل ليكن ابو لهب په جلتئ پاسيدۀ.اووې وئيل.اې صاحبه! اوس معلومه شوه.چه دا ټوله جادوګري صرف ددې دپاره وه.نومجمع هم هغه وخت پاسيدله.اوهر يوپه خپله لار روان شو.اونبي كريم ﷺ ته دنصيحت اوتبليغ موقع ملاؤ نه شوه.

په دويمه ورځ نبي ﷺ حضرت علي رضي الله عنه ته اوفرمائيل.نن بيادغه شان هغوى ټولوته دعوت اوكړه.ځكه چه پرون هغۀ ماته د وئيلوموقع رانكړه.مابيا هغه شان انتظام اوكړو. ټولوته مې دعوت وركړو.هغوى راغلل خوراك څكاك ئې اوكړو.بياد پرون پشان نن هم ابولهب پاسيدۀ.هم هغۀ خبره ئې اوكړه.اوهغه شان خوارۀ وارۀ شول.په دريمه ورځ بيا نبي كريم ﷺ حضرت علي رضي الله عنه ته هم دا اوفرمائيل.نن چه كله ټولو خوراك څكاك اوكړو.نونبي عليه السلام په جلتئ سره خپله خبره شروع كړله.اووې فرمائيل.اې بنوعبدالمطلب! په الله قسم! هيڅ يوځوان سړي،خپل قوم ته ددې نه غوره خيرنه دې راوړلې.كوم چه ماتاسوته راوړلې دې.ماد دنيا اواخرت خير راوړلې دې[1].

په بل روايت كښې ددې نه پس داهم دي.چه نبي ﷺ اوفرمائيل.اوس اووايئ په تاسوكښې څوك زما موافقت كوي او زما ملګرتيا كوي؟ ماته دالله تعالى حكم شوې دې چه مخكښې زۀ تاسوته ددې لارې دعوت دركړم.څوك چه نن زما اومني.هغه به زما رور وي.او دا درجې به ملاويږي.ټول خاموش شول.ليكن حضرت علي رضي الله عنه چه هغه دغه وخت په دغه مجمع كښې دټولونه كم عمره وو.او خوږسترګو والا،او غټې خيټې والا،او غټو پنډو والاوو.هغۀ اووئيل.چه اې دالله رسوله ﷺ! په دې كاركښې ستاسو وزارت زه قبلوم. نبي عليه السلام زما په څټ باندې لاس كيخودلو،اووې فرمائيل.چه دا زما روردې.او داسې داسې فضيلتونو والادې.تاسو ددۀ اورئ او منئ.په دې اوريدوسره هغوى ټول په خندا پاسيدل.او ابو طالب ته ئې اووئيل.اوس ته دخپل بچي آوره او منه[2].ليكن ددې راوى عبدالغفاربن قاسم ابومريم

---

[1] دلائل النبوة (۲/۱۷۸. ۱۸۰)

[2] ابن جرير

متروك دي.كذا ب دي.او شيعه هم دي.ابن مديني وغيره فرماني.دهٔ به دخانه حديثونه جوړول.نورو آئمه دحديثوهم دهٔ لره ضعيف ليکلې دې.په بل روايت کښې دی.چه په دې دعوت کښې صرف د څلې د يوې خپې غوښه پخه شوې وه.په هغې کښې داهم دی.کله چه نبیﷺ خطبه ورکړله.نوهغوی فورا اووئيل چه دنن پشان جادو خومونږ.کله هم نه دې ليدلې.په دې باندې نبیﷺ خاموش شو.په هغې کښې دنبیﷺ خطبه داده.چه څوك دې هغه کس چه هغه زما قرض په خپله ذمه واخلي.اوزما په اهل کښې زما خليفه جوړشي.په دې باندې ټول خاموش شول.او عباس رضی الله عنه هم چپ وو.صرف دخپل مال د بخل په وجه ما عباس رضی الله عنه خاموش اوليدلو اوخاموش شوم.نبیﷺ دوباره هم دا اوفرمائيل.دوباره هم هرطرف ته خاموشي وه.اوس خوزهٔ چپ نه شوم پاتې کيدې.اوما اووئيل.زهٔ دغه وخت دهغوی ټولونه کمزوری حالت والا،خوږ سترګو والا، غټې خيټې والا، او درنو پنډو والا ووم.

په دې روايتونوکښې چه کوم دنبی کريمﷺ فرمان دې.چه څوك زما قرض په خپله ذمه اخلي.اوزما نه پس زماد اهل حفاظت په خپله ذمه اخلي.ددې نه دنبیﷺ مطلب داوو.چه زهٔ کله داد دين تبليغ خوروم.او خلق دالله توحيد طرف ته رابلم.نوټول په ټوله به زما دشمنان جوړشي.اوما به قتل کړي.هم دا ويره نبیﷺ ته لګيدلې وه.تردې چه دا آيت نازل شو.﴿وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾الله تعالی به تادخلقو د تکليف رسولونه بچ کوی،،دغه وخت نبیﷺ بې خطرې شو.ددې نه مخکښې به نبیﷺ خپله پهره او څوکۍ:هم کينوله.ليکن ددې آيت نازليدلونه پس ئې داهم لرې کړل.دغه وخت يقينا په ټول بنوهاشم کښې د حضرت علی رضی الله عنه نه زيات ايمان والا اوتصديق اويقين والا څوك نه وو.په دې وجه صرف هغه نبیﷺ سره اقراراوکړو.ددې نه پس نبیﷺ په صفا غرباندې دعوت ورکړو.اوخلق ئې خالص توحيد طرف ته راوبلل.او دخپل نبوت اعلان ئې اوکړو.

قوله تعالی:- فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱۶﴾

تسلی ته نبی ﷺ ته اوترغيب الی الايمان:- په ابن عساکرکښې دی.چه يوځل حضرت ابودرداء رضی الله عنه په جمات کښې ناست وو.وعظ ئې کولو.فتوې ئې ورکولې.مجلس پوره ډك وو.دهريوسترګو دهغوی مخ ته کتل.او شوق سره ئې اوريدل.ليکن دهغهٔ خوې او کوروالا سړی په خپل مينځ کښې ډير بې پرواهۍ:سره په خپلو خبروکښې مشغول وو.چاحضرت ابودرداء رضی الله عنه متوجه کړو.چه نورټول خلق خوپه زړهٔ سره ستاسو علمي خبرې اوري.ستاسو دکورخلق ددې نه بالکل بې پرواه دی.هغوی په خپلوخبروکښې ډير بې پرواهۍ:سره مشغول دی.نوهغوی په جواب کښې اوفرمائيل.ماد رسول اللهﷺ نه اوريدلی دی.ددنيا نه بالکل يوطرف ته کيدونکی انبياء عليهم السلام وی.او په هغوی باندې دټولونه زيات سخت او بوج د هغوی رشته داران وی.هم په دې باره کښې آيت ﴿وانذر﴾ نه﴿تعلمون﴾ پورې دې.

بيا فرمائی.په خپلوټولوکارونوکښې خاص په الله تعالی باندې اُميد ساتۍ:هم هغه ستا حفاظت کونکې اومددګاردې.هم هغه ستا تائيدکونکې او ستاکلمې لره اوچتونکې دې.دهغهٔ نظر هروخت په تا باندې دې.لکه چه فرمان دې﴿وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾دخپل رب په حکمونوباندې صبرکوه.ته زمونږد سترګو په وړاندې يې.دامطلب هم دې.چه کله ته مانځهٔ ته اودريږې.نو زمونږ دسترګومخکښې يې.مونږ ستا رکوع اوسجدې وينو.[1]که ولاړ يې اوکه ناست يې،ياپه بل حالت کښې يې زمونږپه نظرکښې يې.يعنی که په يواځې والی کښې ته مونځ کوې.نو مونږتا وينو.اوکه جماعت سره کوې نوزمونږ دنظر مخکښې يې.[2]دامطلب هم دې.چه الله تعالی به دمونځ په حالت کښې څنګه نبیﷺ ته دهغوی مخامخ څيزونه

---

[1] الطبری : ۹/۴۱۲.
[2] الطبری : ۹/۴۱۳.

خودل، دنبی ﷺ شاته مقتديان به هم دهغوی په نظرکښې وو.لکه چه حديث کښې دی چه نبی ﷺ به فرمائيل.صفونه نيغ ساتئ.زۀ تاسو دخپل شا نه وينم (۱).ابن عباس رضی الله عنه دامطلب هم بيانوی.چه دنبی دشا نه دبل نبی شاطرف ته منتقل کيدل مونږ مسلسل ليدل.ترديږ چه ته په حيثيت د نبی دنياته راغلې.هغه الله ﷻ دخپلو بندګانو خبرې ښه آوری.ددوی په حرکتونو اوخاموشۍ ښۀ پوهيږی.لکه چه فرمائی ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ﴾ته چه په کوم حالت کښې يې،ته چه کوم قرآن لولې،ته چه کوم عمل کوې،په هغې مونږ ګواه يو.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۝ تَنَزَّلُ

ايا خبر درکړم تاسو ته اے خلقو | په هغه چا | چې راکوزيږی پر ي | شيطانان | هغه راکوزيږی |

ايا زه تاسو ته اوښايم چې شيطان په چا باندې راکوزيږی | هغوئ په هر

عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ

په هر دروغژن | ګنهګار باندې | رسوی شيطانان | غوږونو ته اوريدل (خبری) | او اکثر دهغوئ |

دروغژن بدکار باندې راکوزيږی | چې هرې خبرې ته غوږ ايږدی | او دوا سې خلق زيات

كَاذِبُونَ ۝ وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۝ أَلَمْ تَرَ

دروغژنان دی | او شاعران (خلق) چې دی | پيروی کوی دهغوئ | ګمراهان خلق | ايا نۀ وينې تۀ

دروغژن وی | او پاتې شول شاعران نو دهغوئ په لاره خو ګمراه خلق روان دی | ايا تاته معلومه نه ده

أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ۝ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ

چې بيشکه هغوئ | په هره کنده کښې | سرګردانه ګرزی | او بيشکه چې هغوئ | وائی

چې هغوئ په هر ميدان کښې سرګردان ګرځی | او هغه څۀ وائی چې په خپله پرې

مَا لَا يَفْعَلُونَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

هغه څه | چې نۀ يې کوی هغوئ | مګر | هغه کسان | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل

عمل نه کوی | سوا دهغه خلقو نه چې ايمان ئې راوړې دې | او ښه ښه کارونه کوی | او الله

الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ

نيک | او ياد کړو هغوئ الله | ډير | او صرف بدل ئې واغستو | پس دهغې نه

ډير ډير يادوی | او کله چې په هغوئ ظلم اوکړې شی | نو د هغې نه روستو

مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ

چې ظلم اوشو په هغوئ | او زر به پوهه شی | هغه خلق | چې ظلم ئې اوکړو | چې دکوم انجام سره به

خپله بدله نه اخلی | ظالمانو ته به ډير زر معلومه شی | چې هغوئ دعذاب کوم خراب

يَنْقَلِبُونَ ۝

مخ ګيرې هغوئ |

ځائې ته واپس تلونکی دی

(۱) صحيح بخاری کتاب الاذان باب تسوية الصفوف عندالاقامة وبعدها: ۷۱۸.

قوله تعالى:- هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ

قران دكاهن، شاعر ياشيطان قول بالكل نه دې بلكه؟ مشركانوبه وئيل چه دنبي كريم ﷺ راوړلې شوې داقرآن حق نه دې.دوى دادځانه جوړكړې دې.يا دوى ته دجناتو سردار راځى.اوهغه ئې ورته ښائى.پس الله تعالى خپل رسول ﷺ ددې اعتراض نه پاك كړو.اوثابته ئې كړه چه نبى كريم ﷺ كوم قرآن راوړلې دې.دا د الله تعالى كلام دې.هغه نازل كړې.بزرګ، امانتدار،طاقتور فرشتې راوړلې دې.داد شيطان ياجن د طرفه نه دې.شيطانان خود قرآن په تعليم غصه كيږى.ددې تعليم خودهغوى بالكل خلاف دې. دهغوى څه كاردې چه داسې پاكيزه اوپه نيغه لار باندې راوستونكې قرآن هغوى راوړى.او خلقوته نيغه لار اوښائى.هغوى خودځان پشان انسانى شيطانانوته راځى.چه هغوى په مره خيټه دروغ ويونكى وى. بد كرداراوګناهګاروى.داسې كاهنانو،بدكارانو،اودروغژن خلقوته جنات اوشيطانان راځى.ځكه چه هغوى هم دروغژن او بدعمله دى.راتختولې بعضې نيم خبره آورى او رسوى.اوهغه يوه نيمه خبره كومه ئې چه آسمان نه په پټه اوريدلې وى.په هغې كښې نورې خبرې ملاوئ اود كاهنانو غوږونوته ئې رسوى.هغوى د خپل طرفه بيا ډيرې خبرې ملاوهى اوپه خلقوكښې ئې خوروى.بس اوس يوه رښتيا خبره خورښتيا شى.ليكن خلقو دهغوى نورې سل دروغ خبرې هم رښتيا اومنلې.او تباه شول.

قوله تعالى:- تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ

كاهنانو ته خبرې شيطان راوړى:-په بخارى كښې دى چه خلقودكاهنانو باره كښې درسول الله ﷺ نه سوال اوكړو.نونبى ﷺ اوفرمائيل.هغه هيڅ څيزنه دې.خلقو اووئيل.اې دالله رسوله ﷺ! كله كله خو د هغوى خبره رښتياكيږى هم.نبى ﷺ اوفرمائيل.او داهم هغه خبره وى.كومه چه جنات دآسمان نه راتختوى.اود هغوى غوږونوته ئې رارسوى.بيا دهغې سره سل دروغ خبرې دخپل طرفه يوځائې كوى. (۱)

د صحيح بخارى په يوحديث كښې داهم دى.چه كله الله تعالى دڅه كارفيصله په آسمان كښې كوى. نو فرشتې په ادب سره خپلې وزرې خوروى.داسې آواز راځى.لكه چه په يوه غونډئ باندې زنځير شر نګيږى.كله چه دا ويره دهغوى د زړونونه لرې شى.نوپه خپل مينځ كښې تپوس كوى.چه د رب څه حكم اوشو؟نورې جواب وركوى.چه حق ئې اوفرمائيل.اوهغه ډير اوچت اولوئې شان والادې.كله كله دالله ﷺ حكم په غلا پټ اوريدونكى جن په غوږونوكښې هم پريوځى.چه هغه دغه شان يوپه بوهلته رسيدلې وى.د حديث راوى حضرت سفيان رحمه الله دخپلو لاسونوګوتې خورې كړلې.په هغې ئې بل لاس داسې كيخودۀ.اودهغې په خوزولوئې اوخودل.چه دغه شان اوس پورتنئ لاندينئ ته اوهغه دځان نه لاندې والا ته هغه خبره ښائى.تردې چه جادوګرو اوكاهنانوته هغه اورسوى.كله داسې هم كيږى.چه د خبرې رسولونه مخكښې شعله رارسى.اوكله ئې دهغې نه مخكښې هغوى رسوى.په هغې كښې كاهنان جادوګرخپل سل دروغ ملاوى اومشهوروى.چونكه هغه يوه خبره رښتيا راوځى.خلق ټولې خبرې رښتيا ګنړى(۲).ددې ټولو حديثونوبيان به د ﴿حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ﴾ په تفسيركښې راشى. انشاءالله.

قوله تعالى:- وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ

دبخارى په يوحديث كښې داهم دى.چه فرشتې دآسمانى حكم خبرې اترې په وريځوكښې كوى.چه هغه شيطانان اورى او كاهنانوته ئې رسوى.اوهغوى په يو رښتيا كښې سل دروغ ملاوئ.بيا فرمائى.چه د كافرانوشاعرانو تابعدارى ګمراهان خلق كوى.دعربوشاعرانو دستور وو.چه دچا په مذمت اورسوايئ

---

(۱) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قراء الفاجر والمنافق اصواتهم وتلاوتهم ...: ۷۵٦۱.

(۲) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة سبا باب (حتى اذا فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربكم....): ٤۸۰۰. ابوداود: ۳۹۸۹.

کښې به ئې څه وئیل.دخلقو یو جماعت به هغوی سره شو.اودهغوی په آوکښې به ئې آو ملاؤولو.رسول اللهﷺدصحابو﵃یوجماعت سره په عرج کښې روان وو.چه یوشاعرشعرونه ویونکې ملاوشو.نبیﷺ اوفرمائیل.دا شیطان اونیسئ؛یائې اوفرمائیل منع ئې کړئ.څوك چه په تاسوکښې د وینې او زوې نه خپله خیټه ډکه کړي داددې نه غوره ده چه هغه دشعرونونه خپله خیټه ډکه کړي.هغوی په ځنګل کښې ټکرې وهلې او هیڅ اونه لیدل(١).په هرفضول کښې دوی شریکیږي.دکلام په هرفن کښې لګیاوی.کله د چا په تعریف کښې د زمکې اوآسمان لوئې والې ملاوی.(٢)کله دچا په مذمت کښې آسمان زمکه په سراوچتوی.(٣)دروغ تعریفونه،خوشامدی کونکې خبرې،دروغ بدئ،دخانه جوړې شوې بدئ دهغهٔ په حصه کښې را څي.د ژبې باتوران وی.لیکن د کارسست وی.یوانصاری اودبل یوقوم سړی په مقابله کښې هجوه اوکړله.چه په هغې کښې د دواړو قومونو لوئې لوئې خلق هم دهغوی ملګری شول.

په شعر کښې د اعتراف جرم حد کښې د علماء کرامو اختلاف: پس په دې آیت کښې هم دادی چه ددوی سره ملګرتیاکونکې ګمراه خلق هم دادا خبرې جوړوی(٤).چه داکله هم نه وی شوې.په دې وجه عالمانوپه دې خبره کښې اختلاف کړې دې.چه که یوشاعرپه خپل شعرکښې دیوې داسې ګناه اقرار اوکړو.چه په هغې باندې شرعي حد واجبیږي.نوآیاداحد به په هغهٔ باندې جاری کیږی اوکه نه؟دواړوطرف ته عالمان تلی دی.یقیناً هغوی فخر اوغرورسره داسې خبرې جوړوی.چه مادا اوکړل او دامې اوکړل. حالانکه نه به ئې څه کړې وی اونه کولې شی.

امیرالمؤمنین حضرت عمربن الخطاب﵁ دخپل خلافت په زمانه کښې حضرت نعمان بن عدی بن نضلة دبصرې ښار یسار ګورنر کړې وو اودې شاعر وو،ده یوځل پخپلو شعرونوکښې اووئیل چه آیا حسینانو (ښائستاؤ) ته دا خبرنه دې شوې.چه دهغوی محبوب په یسان کښې دې.چه هلته هروخت د شیشې په ګلاسونو کښې د شرابو دورچلیږي.اود کلی دپیغلوجینکو ګانې او دهغوی ګډا اولوبې هم کیږي.البته که زما د یودوست نه کیدې شی نودهغې نه دې غټ او ډك جامونه په ما اوڅکی. لیکن د هغې نه واړه جامونه زما سخت ناخوښه دی.الله دې اوکړی چه امیرالمؤمنین ته زما داخبر اونه رسی. ګنې هغه به بد اوګڼري.اوسزا به راکړي.دا اشعارپه ربښتیا حضرت امیرالمؤمنین﵁ ته اورسیدل.هغه سخت خفه شو.اوهم دغه وخت ئې سړې رااولیږلو.چه ته ماد عهٔدې نه معزوله کړې.اوهغوی یوخط اولیږلوچه په هغې کښې د﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ﴾نه پس د﴿حمٓ﴾درې آیاتونه﴿إِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ﴾پورې اولیکل.بیائې اولیکل. چه ستا شعرونه ما واوریدل زهٔ تا ستاد عهٔدې نه معزولوم .بس دې خط لوستلوسره حضرت نعمان﵁ دربارخلافت ته حاضرشو.او ادب سره ئې عرض اوکړو.چه امیرالمؤمنین! په الله قسم! نه ماکله شراب څکلی، نه مې ډمتوب، ګانې بجانې لیدلی اونه مې اوریدلی.داخو صرف د شاعرئ یو ترنګ وو.امیرالمؤمنین﵁ اوفرمائیل.هم دا زما خیال دې لیکن زما همت نه جوړیږي چه داسې فحش ویونکی شاعرته څه عهده ورکړم.پس معلومه شوه چه دحضرت عمر﵁ په نزدهم شاعرپه خپلو شعرونو کښې دڅه جرم په اعلان باندې حد سره نه شی وهلې.اګرچه هغه قابل دحد وی.څکه چه هغوی هغه وائی چه کوی ئې نه.البته هغه قابل دملامتیا اود رټلو لائق ضروردې.

---

(١) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده : ٣٢٨٨.

(٢) الطبری : ٤١٧/١٩.

(٣) احمد: ٨/٣ صحیح مسلم کتاب الشعر باب انشاد الاشعار وبیان الشعر الکلمة وذم الشعر: ٢٢٥٩.

(٤) الطبری : ٤١٧/١٩.

رسول کریم ﷺ د کاهن او شاعر نه پاک دې:- په حدیث کښې دی چه خیټه ګلمې د پیپ نه ډکول د شعرونو ډکولونه بهتردی([1]).مطلب دادې چه رسول کریمﷺ نه خوشاعردې.نه جادوګردې نه کاهن دې نه دخانه جوړونکې دې.دهغوی ظاهری حال هم دهغوی ددې عیبونونه دپاکوالی ډیر لوئې عادل ګواه دې.لکه چه فرمان دې.چه نه خومونږ هغوی ته شعرونیل خودلی دی.نه هغه ددې لائق دې.داخو صرف نصیحت دې.اوپه قرآن مبین کښې دې.په بل آیت کښې دی چه درسول کریمﷺ قول دې.دشاعرنه دې په تاسوکښې دایمان کمې دی.دا دکاهن قول نه دې.په تاسوکښې دنصیحت منلو ماده کمه ده.داخو د رب العالمین نازل کړې شوې کتاب دی.په دې سورة کښې ئې هم دا اوفرمائیل.چه دا درب العالمین د طرفه نازل شوې دې.روح الامین ستاپه زړه باندې نازل کړې دې.په عربئ ژبه کښې دې.دې دپاره چه ته خلق هوښیارکړې.دې لره شیطانان نه راوړی.نه هغوی ددې لائق دی.نه دهغوی د وس خبره ده.هغوی خوددې داوریدلونه هم لرې کړې شوی دی.څوك چه دخانه جوړونکې او بدکردار وی.هغوی ته شیطانان راځی.چه هغوی راتختولې شوې اوریدلې شوې خبرې اوروی.دهغوی غوږونوته ئې اچوی.خالص دروغ ویونکی پخپله وی.د شاعرانو ملګرتیا د فضولوخلقو کاردې.هغوی خوپه هره وادئ کښې سرګردانه وی.هسې د ژبې خبرې جوړوی. دعمل نه ناآشنا وی.

قوله‌تعالی:- الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

مؤمن شاعران ددې حکم نه مستثنی دی:- ددې نه پس چه کوم فرمان دې.دهغې شان نزول دادې چه ددې نه پس آیت چه په هغې کښې د شاعرانومذمت دې.چه کله نازل شونود رسول اللهﷺ د دربار شاعران حضرت حسان بن ثابت؄، حضرت عبدالله بن رواحه؄ اوکعب بن مالك؄ په ژړا دنبیﷺ دربارته حاضر شول.اووې وئیل چه اې دالله رسولهﷺ! دشاعرانو خودا حال شو اومونږهم شاعران یو. دغه وخت نبیﷺ دا دویم آیت تلاوت کړو.چه ایمان والا اونیك عمل کونکی تاسو یئ.د الله ذکرکثرت سره کونکی تاسو یئ.سره د مظلوم کیدونه بدله نه اخستونکی تاسویئ.پس تاسو دهغوی نه جدا یئ ([2]).(ابن ابی حاتم وغیره).

په یو روایت کښې دحضرت کعب؄ نوم نشته.په یو روایت کښې صرف دحضرت عبدالله؄ په دې شکایت باندې چه اې دالله رسولهﷺ! شاعر خوزۀ هم یم.ددې دویم آیت نازلیدل نقل دی.خودا قابل د شك دې.ځکه چه دا سورة مکئ دې انصارشاعران په مکه کښې نه وو.هغوی ټول په مدینه کښې وو.بیا د هغوی باره کښې دا آیت نازلیدل به یقیناً قابل دغور وی.اوکوم حدیثونه چه بیان شول هغه مرسل دی.په دې وجه اعتماد پرې نه شی کیدې.دا آیت بې شکه د استثناء باره کښې دې.اوصرف هم دا انصاری شاعران ؄ نه بلکه که یوشاعر دخپل جاهلیت په زمانه کښې داسلام اومسلمانانوخلاف هم شعرونه وئیلې وی.اوبیا هغه مسلمان شی توبه اوکړی اودهغې په مقابله کښې دالله ذکر کثرت سره اوکړی. هغه بې شکه د بدئ نه جدادې.نیکئ بدو لره لرې کوی.حالانکه هغۀ مسلمانانوته اود الله دین ته بدونیلی وو.هغه بد وو.لیکن کله چه هغه تعریف اوکړو.هغه بدی په ښۀ والی بدل شوه.لکه چه حضرت عبدالله بن الزبعری؄ داسلام نه مخکښې د نبی کریمﷺ هجوه بیان کړې وه.لیکن داسلام نه پس ئې ډیرتعریف بیان کړو.اوپه خپلو شعرونو کښې ئې ددې هجوه عذرهم بیان کړو.چه هغه وخت زه د شیطان په پنجه کښې راګیر ووم.دغه شان ابوسفیان بن حارث سره ددې چه د رسول اللهﷺ دتره ځوې وو. خود نبیﷺ دشمن وو.او ډیره هجوه به ئې کوله.کله چه مسلمان شو.نوداسې مسلمان شو.چه په ټوله دنیا کښې دنبی کریمﷺ نه زیات محبوب هغۀ ته هیڅوك نه وو.اکثربه ئې درسول اللهﷺ تعریف

---

[1] صحیح مسلم کتاب الشعر باب فی انشاد الاشعار وبیان الشعر الکلمة وذم الشعر: ۲۲۵۸.

[2] الطبری : ۴۲۰/۱۹.

بیانولو.او ډیره مینه اومحبت به ئې ساتلو.

د ابو سفیان د رسول کریم ﷺ نه دړې مطالبې او د هغې منظوري:- په صحیح مسلم کښې دابن عباس رضی الله عنه نه روایت دی.چه ابوسفیان صخربن حرب چه کله مسلمان شو.نونبی کریم ﷺ ته ئې اووئیل.ماته دړې څیزونه راکړئ.یوخو داچه زما څوئې معاویه خپل کاتب جوړکړئ.دویم ماکافرانوته جهاد دپاره اولیږئ. او ماسره یو لښکرهم کړه.چه لکه څنګه به په کفرکښې مسلمانانوسره جنګیدم.اوس په اسلام کښې کافرانوسره جنګ اوکړم.نبی ﷺ دواړه خبرې قبول کړې.یو دریم درخواست ئې هم قبول کړې شو ([1]).پس داسې خلق ددې آیت دحکم نه په دې دویم آیت سره جدا کړې شول.دالله ذکرکه په خپلو شعرونوکښې کثرت سره کوی اوکه په بله طریقه په خپل کلام کښې، یقیناً دا د تیرو شوو ګناهونو بدله اوکفاره ده. دخپل مظلوم کېدو بدله اخلی.یعنی دکافرانو دهجو(مذمت) جواب ورکوی.([2])په خپله نبی کریم ﷺ حضرت حسان رضی الله عنه ته فرمائیلی وو.ددې کافرانو هجو اوکړه جبرئیل علیه السلام تاسره دی.([3]) حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه شاعرچه کله د شاعرانو بدی په قرآن کښې واوریدله نونبی کریم ﷺ ته ئې عرض اوکړو.نبی ﷺ اوفرمائیل.ته دهغوی نه نۀ یې.مؤمن خوچه څنګه خپل ځان سره جهاد کوی.خپلې ژبې سره هم جهاد کوی.په الله قسم! ستاسو شعرونه خوهغوی لره د مجاهدینود غشوبه شلوی([4]).بیائې اوفرمائیل .ظالمانوته به خپل انجام هم معلوم شی.دهغوی عُذر اومعذرت به هم هیڅ په کار رانه شی.نبی کریم ﷺ فرمائی.چه دظلم نه ځان ساتئ.په دې سره به دقیامت په میدان کښې په تیاروکښې پاتې شئ.([5])آیت عام دی.کۀ شاعران وی اوکه غیرشاعران ټولوته شامل دی.

قوله تعالی:- وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

دا ایت مبارک عام دی دې کښې شاعر او غیر شاعر ټول شامل دی:-حضرت حسن رحمه الله د یونصرانی جنازه روانه اولیده نوهم دا آیت ئې تلاوت کړلو. هغوی چه به کله ددې آیت تلاوت کولونو دومره به ئې ژړل چه ساه به ئې بنده شوه.روم ته چه کله حضرت فضاله بن عُبید رحمه الله تشریف یوړلو.هغه وخت یوصاحب مونځ کولو.کله چه هغوی دا آیت تلاوت کړلو.نووې فرمائیل.ددې نه مراد دبیتُ الله بربادونکی دی.وئیلې شوی دی چه ددې نه مراد اهل مکه دی.داهم نقل دی چه مراد مشرکان دی.حقیقت دادې چه آیت عام دی ټولوته شامل دی.په ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی.چه زما پلارحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه دخپل وفات په وخت خپل وصیت صرف په دوو کرښوکښې لیکلې وو.چه هغه داوو.بسم الله الرحمن الرحیم دا وصیت دې دابوبکربن ابی قحافه هغه وخت کله چه هغه دنیا پریښودله.کوم وخت چه کافرهم مؤمن جوړیږی.او فاجر هم توبه اوباسی.او دروغژن هم رښتیا ګڼړلې شی.زۀ په تاسوباندې خپل خلیفه عمربن خطاب رضی الله عنه جوړوم.که هغه عدل اوکړی نو ډیره ښۀ ده. او زما خپل ګمان هم دهغۀ سره دادې اوکه هغه ظلم اوکړی اوڅه تبدیلی اوکړی.نوزۀ په غیب نه پوهیږم ظالمانوته به ډیره زر معلومه شی.چه کوم دتلو ځائې ته هغوی ورځی.

﴿ الحمد لله ﴾ د سورۀ شعرا تفسیرختم شو.

....

....

---

[1]) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة من فضائل ابی سفیان صخر بن حرب رضی الله عنه : ۲۵۰۱.

[2]) صحیح مسلم کتاب بدء الخلق باب/ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۱۳.

[3]) احمد: ۳۸۷/۶، ابن حبان: ۵۸۷۶.

[4]) احمد:۳۸۷/۶،

[5]) صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم: ۲۵۷۸. ابن حبان: ۵۱۷۶.

اياتونه	سورة النمل مكية وهي ثلاث وتسعون اية وسبع ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۹۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	۷

طٰسٓ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ۙ۝۱ هُدًى

ط . س | دا | ایتونه دقرآن دی | او دکتاب مبین (حق بیانونکی) دی | لاربنودونکې دې |

ط س دا د قرآن پاک او روښانه کتاب آیتونه دی | مومنانو دپاره

وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ۝۲ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ

او زیرې دې | دپاره دمومنانو | هغه (مومنان) | چې قائیموئ | مونځ | اوورکوی

هدایت او زیرې دې | هغه کوم چې دمونځ پابندی کوی | اوزکوة ورکوی | او

الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ۝۳ اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

زکات | او هغوئ | په اخرت باندې | خاص هغوئ یقین لری | بیشکه هغه کسان | چې ایمان نۀ راوړی

په اخرت باندې پوخ یقین ساتی | کوم کسان چې په الله ﷻ او په اخرت ایمان نه راوړی

بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ۝۴ ط

په اخرت باندې | ښائیسته کړی دی مونږ | دپاره دهغوئ | عملونه دهغوئ | پس هغوئ | سرګردانه ګرځی

نو مونږ دې خلقوته خپل (بد) عملونه ښائسته کړی دی | نو هغوئ سرګردان ګرځی

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ

دا هغه خلق دی | چې ددوئ دپاره | سختی دعذاب ده | او دوئ | په آخرت کښې |

هم دا کسان دی چې دوئ دپاره سخت عذاب مقرر شوې دې | او هم دوئ به آخرت کښې

هُمُ الْاَخْسَرُوْنَ ۝۵ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَّدُنْ

هم دوئ تاوانیان دی | او بیشکه تۀ چې ئې | خامخا ملاویږی تاته | دا قرآن | دطرفه

تولو نه زیات تاوانیان وی | اوتاته داقرآن پاک د حکیم او علیم ذات د

حَكِيْمٍ عَلِيْمٍ ۝۶

دحکیم او علیم نه |

طرفنه درکولې شی |

قوله تعالىٰ:- طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ۝۱

ترغيب الى القران ،وصفات المؤمنين:- حروف مقطعات کوم چه د سورتونو په شروع کښې راځی په دې باندې پوره بحث د سورهٔ بقره په شروع کښې مونږ کړې دې. دلته ددوباره کولو ضرورت نشته. قرآن کریم چه داګهلاؤ، واضحه، روښانه اوښکاره کتاب دې. دادې آیاتونه دی چه دادمؤمنانو دپاره هدایت او بشارت دې. ځکه چه ښه دوی په دې باندې ایمان راوړی. ددې اتباع کوی. دا رښتیا منی. په دې کښې چه کوم

احکام دی.په هغې باندې عمل کوی.هم داهغه خلق دی.چه مونځونه صحیح طورسره کوی.په فرضو کښې کمې نه کوی.دغه شان فرض زکواة هم نه بندوی.اوپه آخرت باندې هم کامل یقین ساتی. د مرګ نه پس ژوند ،بدله اوسزاهم منی.جنت اودوزخ حق ګڼړی.لکه چه په بل آیت کښې دی چه ایماندارو دپاره خوداقرآن هدایت اوشفاعت دې.اودبې ایمانه خلقوغوږونه خوکاڼړۀ دی.پدې ئې مالوچ ورکړې دې.

پدې کښې پرهیزګارانو دپاره خوشخبری ده او بدکارانودپاره په دې کښې ویره ده.دلته ئې هم فرمائیلی دی چه څوك دا دروغ ګڼړی.اوقیامت راتلونکې نه منی.مونږهم هغوی پرېږدو.دهغوی بدئ هغوی ته ښه ښکاری.هم دوی زیاتیږی اوخوشحالی کوی.اوپخپله سرکشئ او ګمراهئ کښې زیاتیږی.ددوی نظرونه او زړۀ ألتیه شوی دی. دوی ته به په دنیا اوآخرت کښې سختې سزاګانې وی.اود قیامت په ورځ به ټول محشر والو کښې دټولونه زیات نقصان کښې هم داخلق وی.بې شکه ته اې زمونږنبی! زمونږ نه قرآن اخلې.زه حکیم یم.د امر اونهی په حکمت باندې ښۀ پوهیږم.علم والا یم.د وړو او غټوکارونونه ښه خبرداریم.پس د قرآن ټول خبرونه بالکل رښتیا اوصداقت والادی.اوددې ټول حکمونه ټول په ټوله عدل او انصاف والادی.لکه چه فرمان دې ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَّعَدْلًا ﴾

اِذْ قَالَ مُوْسٰى لِاَهْلِهٖۤ اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا ؕ

| کله چې | اووئیل موسی | کوروالو خپلو ته | چې بیشکه ما | اولیدو | وور

| هرکله چې موسی ؑ خپل کور والا ته اووئیل | چې ما اور اولیدلو

سَاٰتِیْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِیْكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ

زر به راوړم زۀ تاسو ته | دهغه ځائې نه | څه خبر | یا به راوړم تاسو ته | لمبه لګیدلې

زۀ ستاسو دپاره دهغې نه څۀ خبر راوړم|یا به یوه بله سکروټه راوړم|چې تاسو ترې نه ګرمی

لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ۝۷ فَلَمَّا جَآءَهَا نُوْدِیَ

دپاره ددې | چې تاسو تاوده شی | نو هر کله چې | راغې هغه هغې وور ته | اواز اوشو |

حاصله کړئ|کله چې موسی ؑ هلته اورسیدو| نو اوازورته اوشو|چې کومې(فرښتې) اور

اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِی النَّارِ وَ مَنْ حَوْلَهَا ؕ

چې برکتناك کړې شوې دې |هغه څوك|چې په دې وور کښې دې | او هغه څوك| چې چاپیره ددې دې

کښې دننه دی | هغه هم برکتی دی |اوکومې چې ددې نه ګیرچاپیره دی |هغه هم مبارکې دی

وَ سُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ۝۸ یٰمُوْسٰۤی اِنَّهٗۤ اَنَا اللّٰهُ

او پاکی ده الله لره | چې پالونکې دمخلوقاتو دې | اے موسی | شان دادې | چې زۀ الله یم |

اوالله پاک د ټولو مخلوقاتو پالونکې دې | ائې موسی یقینًا هم زۀ په حقیقت کښې د عبادت لائق یم

الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ۝۹ لا وَ اَلْقِ عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا

غالب (او) | حکمت والا یم | اواوغورزوه | همسا خپله | نو هر کله چې | اولیدله هغه هغه همسا |

غالب او دحکمتونو خاوند یم|اوته خپله همسا اوغورزوه |نو کله چې موسی ؑ اوکتل

تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّ لَمْ یُعَقِّبْ ؕ

چې خوزیدله | لکه چې هغه | نرې مار دې | نو اوګرځیدو | شاکونکې |اوراونۀ ګرځیدو بیرته

نوهغه داسې خوزیده |لکه چې ماروی |نوپه شا طرف ته ئې منډه کړه |اوروستو ئې اونه کتل

يٰمُوسٰى لَا تَخَفْ إِنِّيْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۰﴾

اے موسی | مه یریږه | بیشکه زه چی یم | نه یریږئ | زما په دربار کښې | رسولان

(مونږ ورته آواز اوکړو چې) ائې موسیٰ! ته مه ویریږه | زما په دبار کښې پیغمبران نه ویریږی

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوْٓءٍ

مګر | هغه څوك | چی ظلم کړې وی | بیا ئې | بدل کړو (عمل خپل) | په نیکئ سره | روستو دبدئ نه

البته چا چې ظلم کړې وی | بیا د بدئ په ځائې نیک کارونه کوی

فَإِنِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِيْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ

نو بیشکه زهٔ | ښښونکې | مهربانه یم | او ننباسه | لاس خپل | په ګریوان خپل کښې | راوبهٔ وځی

نوزهٔ ښښونکې مهربان یم | او ته خپل لاس ګریوان ته داخل کړه | نو بغیر د څه عیب نه به

بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ فِيْ تِسْعِ اٰيٰتٍ إِلٰى فِرْعَوْنَ

تك سپین (ځلیدونکې) | ابې دڅه تکلیف (عیب) نه | په نهه | انښو (معجزو) کښې | (دادوه نښې) فرعون ته

تک سپین راوځی | دا په هغه نهو معجزو کښې ده | چې فرعون اودهٔ

وَقَوْمِهٖ إِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا

او قوم دهغه ته (دتلو دپاره) | بیشکه هغوئ | دی یو قوم | فاسقان (نافرمانه) | نو هر کله چی

دقوم دپاره دی | ځکه چې هغوئ دحد نه وړاندې تیریدونکی خلق دی | نو څه وخت

جَآءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾

راغلې هغوئ ته | نښې زمونږه | ښکاره | نو اوونیل هغوئ | دا جادو دې | ښکاره

چې فرعونیانو ته زمونږ روښانه معجزې راورسیدې | نو هغوئ اوونیل چې داخوښکاره جادو دې

وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا

او انکار اوکړو هغوئ | په دې نښو | او یقین ئې راغلې وو په دې | دنفسونو دهغوئ | په وجه دظلم

اوظلم او کبر په وجه ئې د هغې نه انکار اوکړو | د دې باوجود چې په زړونو کښې ئې پرې یقین

وَّعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴﴾

او دسرکشئ | پس اوګوره | څه رنګې وهٔ | انجام | دفساد کونکو

راغلې ووانو ته اوګوره چې ددغې مفسدانو انجام څهٔ شو ؟ | او مونږ

قوله تعالى:- اِذْ قَالَ مُوسٰى لِأَهْلِهٖٓ إِنِّيْٓ اٰنَسْتُ نَارًا

دموسی ؑ وادئی مقدس کښې ورلیدل اونبوت ملاویدل: الله ﷻ خپل محبوب ﷺ ته دموسی ؑ واقعه وریادوی. چه الله ﷻ هغهٔ لره څنګه بزرګ جوړ کړو. اودهغهٔ نه ئې کاروا خستلو. اوهغهٔ ته ئې زبردستې معجزې ورکړلې. او فرعون او فرعونیانو ته ئې خپل رسول جوړ کړې اولیږلو. لیکن هغې کافرانو دهغوی نه انکار اوکړو. خپل کفر اوتکبرئې پرې نخودلو. دهغوی فرمانبرداری اوتابعداری ئې اونکړله. فرمائی چه

کله موسی ﷺ خپل اهل روان کړو.او لاره ترې هیره شوه.شپه راغله اوهغه هم ډیره سخته تیارې والا وه.نوهغوی اولیدل چه دیوطرفه د اورپه شان شعله په نظر راځی.خپل اهل ته ئې اوفرمائیل.چه تاسو دلته اودریږئ.زۀ دې رڼړا ته ورځم.کیدې شی چه هلته څوك وی چه دهغوی نه لاره معلومه شی.یازۀ د هغه ځائې نه څه اور راوړم.چه تۀ په هغې سره څه ګرمی حاصله کړې.هم دغه شان اوشوه چه هغوی د هغه ځائې نه یولوئې خبر راوړلو.او ډیرلوئې نورئې حاصل کړو.فرمائی چه کله هلته اورسیدلو.دا منظرئې چه اولیدلو نوحیران شو.څه ګوری چه یوه شنه ونه ده.چه دهغې نه اور چاپیره دې.شعلې ئې تیزیږی.اود ونې شین والې نورهم زیاتیږی.چه پورته ئې اوکتل نووې لیدل چه دغه نورآسمان پورې رسیدلې دې.په حقیقت کښې هغه اورنه وو.بلکه نوروو.او نورهم د ﴿رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ وحده لاشريك له﴾ دې([1])
حضرت موسی ﷺ حیران شو.اوهیڅ خبره ئې په پوهه کښې نه راتله.چه ناڅاپه یو آواز راغې.چه په دې نورکښې څوك دې.هغه پاکۍ والا او بزرګۍ والادې.اودهغۀ سره چه کومې فرشتې دی هغه هم مقدس دی ([2]).

الله تعالی اودۀ کیږی نه:- رسول الله ﷺ فرمائی.چه الله تعالی اودۀ کیږی نه.اونۀ هغۀ سره اوده کیدل مناسب دی.هغه تلې لره ښکته کوی او پورته کوی.دشپې کارونه هغۀ طرف ته د ورځ نه مخکښې،اود ورځ کارونه دشپې نه مخکښې خیژی.دهغۀ حجاب نوردې یا اوردې.اوکه هغه لرې شی.نودهغۀ دمخ تجلی به هرهغه څیز اوسوزوی چه هغې ته دهغۀ نظر رسیږی یعنی ټول کائنات.ابوعبیده رحمة الله علیه دحدیث راوی ددې بیانولونه پس دا آیت تلاوت کړلو.دا الفاظ دابن ابی حاتم دی.اوددې اصل په صحیح مسلم کښې دې ([3]).پاك دې هغه چه دټول جهان پالونکې دې.څه چه غواړی هغه کوی،په مخلوق کښې څوك هم دهغۀ مشابه نشته.دهغۀ دمصنوعاتونه هیڅ یوڅیزدچا په احاطه کښې نشته.هغه ډیر اوچت شان والا دې.دټول مخلوق نه جدادې.زمکه او آسمان هغۀ لره نه شی راګیرولې . هغه احد اوصمددې.هغه دمخلوقاتو مثلیت نه پاك دې.

قوله تعالی:- يٰمُوْسٰى اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ

موسی ﷺ ته دالله تعالی خطاب:- بیائې خبر ورکړو.چه پخپله الله تعالی هغۀ سره خطاب کوی.هم هغه دا وخت کلام کوی چه په ټولوباندې غالب دې.ټول دهغۀ ماتحت اودحکم لاندې دی.هغه په خپلو اقوالو او افعالوکښې حکمت والادې.ددې نه پس الله ﷻ حکم ورکړوچه اې موسی ﷺ! چه خپله همسا دخپل لاس نه زمکه باندې اوغورزوه.چه ته ئې په خپلوسترګو اووینې.چه الله تعالی فاعل مختاردې.هغه په هرڅیز باندې قادردې.موسی ﷺ ارشاد اوریدلوسره همسا په زمکه اوغورزوله.په دغه وخت یوحرکت کونکې مار جوړشو.اوډیر لوئې بدن والا مار، ویرونکې شکل والا،په دې غټ والی سره تیزتیز تلونکې.هغې لره ژوندې ګرځیدونکې زبردسته اژدها لیدلوسره حضرت موسی ﷺ اویریدلو.د ﴿جان﴾ لفظ په قرآن کریم کښې دې.دا یوقسم ماردې چه دا ډیرپه تیزئ سره حرکت کونکې اوچك لګونکې وی.
په یوحدیث کښې دی چه رسول کریم ﷺ په کورونوکښې د اوسیدونکو داسې مارانو قتلولونه منع فرمائیلې ده([4])غرض داچه حضرت موسی ﷺ دهغې په لیدلو اویریدلو.اود ویرې نه ایسارنه شو.اومخ ئې واوړلو،شائې کړه اوتښتیدلو.دومره اویریدلوچه په شائې هم اونه کتل.دغه وخت الله ﷻ آواز ورکړو چه اې موسی.اویریږه مه، زۀ تالره خپل خوښ شوې رسول اوعزت والا پیغمبر جوړول غواړم.ددې نه پس

---

[1]) الطبری : ۴۲۸/۱۹.،
[2]) الطبری : ۴۲۹/۱۹.
[3]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله علیه السلام ان الله لا ینام : ۱۷۹.
[4]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال.....: ۳۳۱۳.

استثناء منقطع ده.پدې ایت کښې انسان دپاره ډیرلوئې عبرت دې.چه چاهم څه دګناه کار کړې وی. بیا هغه په هغې باندې پښیمانه شی.توبه اوباسی.الله ﷻ ته رجوع اوکړی.نوالله تعالی داسې توبه قبلوی.
لکه چه په بل آیت کښې دی ﴿وَاِنِّیْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ﴾ الخ،چه څوك هم توبه اوباسی اوایمان راوړی اونیك عمل اوکړی اوپه نیغه لار روان شی.زۀ دهغۀ ګناهونه معاف کونکې یم.او فرمان دې.﴿وَمَنْ یَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ یَظْلِمْ نَفْسَهٗ﴾ الخ څوك چه دیوې ګناه جرم اوکړی.یاڅه ګناه اوکړی.بیا دالله تعالی نه بخښنه اوغواړی نو هغه به یقیناً الله تعالی بخښونکې او مهربانه بیامومی.
ددې مضمون آیاتونه دالله تعالی په کلام کښې نورهم ډیرزیات دی.دهمسا نه د مار جوړیدلو معجزې سره کلیم الله ته بله مُعجزه ورکولې شی.چه تۀ کله هم په خپل ګریوان کښې لاس دننه کړې او رابهرئې کړې.نوهغه به د سپوږمۍ په شان ږقیدونکې راوځی.دا معجزې دهغه نهه معجزو څینې دی.چه په هغې سره به زۀ ستا په وخت وخت سره تائید کوم.چه فاسق فرعون او دهغۀ د فاسق قوم په زړونوکښې ستا د نبوت ثبوت ځائې اونیسی. دا نهه معجزې هغه وې.دکوم ذکرچه ﴿وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی تِسْعَ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ﴾ الخ کښې دې.ددې پوره تفسیرهم ددې آیت لاندې تیرشوې دې.

قوله تعالی:- فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰیٰتُنَا مُبْصِرَةً

د فرعونیانو ضد اود معجزاتو نه انکار:- کله چه داواضحه،ښکاره صفاا وکُهلاو معجزې فرعونیانوته اوخودلې شوې.نوهغوی په خپل ضدکښې راغلل وې وئیل.داخوجادو دې.مونږخپل جادوګرراغواړو. مقابله اوکړه. په دغه مقابله کښې الله ﷻ حق غالب کړو.اودا ټول خلق مغلوب شول.خوبیا ئې هم او نه منله. اګرچه په زړونوکښې ددې حقانیت ناست وو.لیکن ظاهری مقابله ئې پرې نخودله.صرف د ظلم او تکبر په بنیاد باندې ئې حق دروغ ګنړلو.اوس ته اوګوره چه ددې فاسقانو انجام څومره حیرت ناك او څومره عبرتناك شو.په یوځل ټول په ټوله دریاب کښې غرق شول.پس اې دنبی آخرالزمانﷺ دروغژن ګنړونکوا تاسودې نبیﷺ لره دروغ ګنړلوسره اطمینان سره مه کینئ.ځکه چه داخودموسیؑ نه هم اشرف او افضل دې.ددوی دلیلونه اومعجزې هم دهغوی ددلیلونواومعجزونه لوئې دی.پخپله ستاوجود،ستا عادتونه اواخلاق،اودتیروشوؤکتابونوادتیروشوؤنبیانوستاباره کښې زیری دهغوی نه دالله وعده اولوظ باندې ټول څیزونه په تاکښې دی.پس ستاپه نه منلودې دوی نه مطمئن کیږی او بې ویرې کیږی دې نه.

وَلَقَدْ اٰتَیْنَا	دَاوٗدَ وَسُلَیْمٰنَ	عِلْمًا ۚ	وَقَالَا	الْحَمْدُ لِلّٰهِ
اوپه تحقیق سره ورکړې وۀ مونږه	داود او سلیمان ته	علم	اواووئیل دواړو	واچې ثناه ده الله لره

داؤد ؑ او سلیمان ؑ ته ډیر لوئې علم ورکړو او هغوئ دواړو اووئیل چې ټول تعریفونه

الَّذِیْ	فَضَّلَنَا	عَلٰی كَثِیْرٍ	مِّنْ عِبَادِهِ	الْمُؤْمِنِیْنَ ۝۱۵
هغه الله	چې فضیلت ئې راکړو مونږ لره	په ډیرو باندې	دبندګانو خپلوا	مومنانونه

الله ﷻ لره دی چې مونږ ته ئې په خپلو ډیرو مومنانو بندګانو فضیلت راکړې دې

وَوَرِثَ	سُلَیْمٰنُ	دَاوٗدَ	وَقَالَ	یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ	عُلِّمْنَا
او وارث شو	سلیمان	دداود	او اووئیل هغه	اے خلقو	ښودلې شوی دی مونږ ته

او سلیمان ؑ ،د داود ؑ وارث شو او دائې اووئیل چې ائې خلقو ! مونږ ته د مارغانو

مَنْطِقَ الطَّيْرِ	وَاُوْتِيْنَا	مِنْ كُلِّ شَيْءٍ	اِنَّ هٰذَا	لَهُوَ	

خبرې (ژبې) دمارغانو | او راکړې شوې دي مونږ ته | هر قسم څيزونه | بيشکه دا | خامخا هم دا

ژبه خودلې شوې ده | اومونږ ته هرقسم څيزونه راکړې شوي دي | واقعي داهغه ښکاره

الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۶﴾	وَحُشِرَ	لِسُلَيْمٰنَ	جُنُوْدُهٗ	مِنَ الْجِنِّ

فضل ښکاره دې | او راجمع کړې شوې | دپاره سليمان | لښکرې دهغه | دپيريانو نه

فضل دې | اوسيلمان دپاره د پيريانو ، بنيادمو او مارغانو لښکرې راجمع کړې شوې

وَالْاِنْسِ	وَالطَّيْرِ	فَهُمْ	يُوْزَعُوْنَ ﴿۱۷﴾	حَتّٰى

او دانسانانو نه | او دمارغانو نه | پس هغه لښکرې به اِپه حفاظت سره ساتلې کيدې اِترد‌ې (چې يوځل)

او دوئ به (دانتظام دپاره) ځائې په ځائې اودرولې راودرولې شوا تردې چې

اِذَآ اَتَوْا	عَلٰى وَادِ النَّمْلِ	قَالَتْ نَمْلَةٌ	يٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ	

کله | ورغلل هغوئ | په ميدان دميږو باندې | نو اووئيل يو ميږې | اے ميږو

هغوئ دميږو يو ميدان ته اورسيدل | نو يو ميږئ اووئيل چې ائې ميږو !

اُدْخُلُوْا	مَسٰكِنَكُمْ	لَا يَحْطِمَنَّكُمْ	سُلَيْمٰنُ	وَجُنُوْدُهٗ

ننوځئ | کورونو (سوړو) خپلو ته | چې چخنړې نۀ کړې تاسو | سليمان | او لښکرې دهغه

تاسو خپلو خپلو ځايونو ته ننوځئ | هسې نه سليمان ؑ او دهغه لښکرې مو په بې

وَهُمْ	لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۸﴾	فَتَبَسَّمَ	ضَاحِكًا

او حال داچې هغوئ | به خبر هم نۀ وي | نو موسکې شو سليمان | چې خنديدونکې وؤ

خبرئ کښې چخنړې نه کړې | نو سليمان ؑ دهغې په خبره اوخندل | اودائې

مِّنْ قَوْلِهَا	وَقَالَ	رَبِّ	اَوْزِعْنِيْٓ	اَنْ اَشْكُرَ

دوينا دهغه ميږې نه | اووې وئيل | اے ربه زما | طاقت را کړې ماله | چې زۀ شکر ادا کړم

اووئيل چې ائې زما ربه ! ماهميشه په داسې حال کښې اوساته | چې ستاد هغې انعامونو

نِعْمَتَكَ	الَّتِيْٓ	اَنْعَمْتَ	عَلَيَّ	وَعَلٰى وَالِدَيَّ

دنعمت (احسان) ستا | هغه | چې کړې دې تا | په ماباندې | او په مور اوپلار زما باندې

شکر ادا کړم | چې تا ماباندې او زما په مور پلار باندې کړې دی

وَاَنْ اَعْمَلَ	صَالِحًا	تَرْضٰىهُ	وَاَدْخِلْنِيْ	بِرَحْمَتِكَ

او چې عمل اوکړم زۀ | نيک | داسې چې تۀ خوښوې هغه | او داخل کړه ما | په رحمت خپل سره

او چې داسې نيکئ اوکړم | چې تۀ پرې خوشحاله شې | او ماپخپل رحمت سره په خپلو

فِيْ عِبَادِكَ	الصّٰلِحِيْنَ⑲
په بندګانوخپلو کښې اچې صالحان دي	
نیکانو بندګانو کښې شامل کړه	

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ

په حضرت داؤد ﷺ اوحضرت ﷺ باندې دالله تعالى احسانات:پدې آياتونوکښې الله تعالى دهغه نعمتونوخبر ورکوی.کوم چه هغه په خپل بنده حضرت سليمان اوحضرت داؤدعليهم السلام باندې انعامونه فرمائيلي وو.چه څنګه ئې د دواړو جهانونو دولتونه ورکړل.ددې نعمتونوسره ئې دخپل شکر ادا کولو توفيق هم ورکړې وو.دواړو پلار اوځوی به هروخت دالله تعالى په نعمتونو باندې دهغه شکراداکولو.د هغه تعريفونه به ئې بيانول.حضرت عمربن عبدالعزيز رحمه الله ليکلي دي.چه کوم بنده ته الله تعالى کوم نعمتونه ورکړي اوپه هغې باندې هغه دالله تعالى حمد اوکړي.نودهغه حمد ددې نعمتونونه ډير افضل دې.اوګورئ اګرچه په کتاب الله کښې دا نکته موجود ده.بيائې هم دا آيت اوليکلو.اووې ليکل چه دې دواړو پيغمبرانوته کوم نعمت ورکړې شوې وو.دهغې نه افضل به بل کوم نعمت وی.دحضرت داؤد ﷺ د وارث حضرت سليمان ﷺ نوم به هم نه راتلې.ځکه چه دحضرت داؤد ﷺ سل بيبيانې وې.د انبياؤ د مال ميراث نه تقسيمږی.لکه چه دسيد الانبياء ﷺ ارشاد دې.چه مونږ دانبياؤ جماعت يو.زمونږ ميراث نه تقسيمږی.مونږچه څه پريږدو.هغه صدقه دی([1])سليمان ﷺ دالله تعالى نعمتونه يادوی.فرمائي دا پوره ملك اودا زبردست طاقت چه انسانان، جنات، مارغان ټول ئې دفرمان تابع دی.د مارغانوپه ژبه هم پوهيږی.داخاص دالله تعالى فضل وکرم دې.چه داپه هيڅ انسان باندې نه دې شوې.

قوله تعالى:- عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ

د مارغانود انسانانو پشان خبرې کول بې بنياده خبره ده:-بعضې جاهلانو وئيلي دی چه هغه وخت به مارغانوهم دانسانانوپه شان خبرې کولې.داخالص ددوی بې علمی ده.پوهه شئ که چرې واقعی هم دا خبره وې نوبيا په دې کښې دحضرت سليمان ﷺ څه خصوصيت وو؟ چه دې لره هغوی په دې فخرسره بيانوی.چه مونږته دمارغانو ژبه اوښودلې شوه.بياخوبه هرسړی دمارغانو په خبروپوهيدلې.اود حضرت سليمان ﷺ خصوصيت به ختم شوې وې.داخالص غلط دی.د مارغانوپه ژبه به پوهيدلو.ورسره دانعمت هم حاصل شوې وو.چه په يوبادشاهت کښې دکومو څيزونو ضرورت وی.ټول حضرت سليمان ﷺ ته قدرت ورکړې وو.داپه هغوی باندې دالله تعالى ښکاره احسان وو.

د داؤد ﷺ د غيرت او مرګ بيان:-په مسند امام احمد رحمه الله کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائي حضرت داؤد ﷺ ډير غيرت والاوو.کله چه به هغوی دکورنه بهر وتل.نو دروازې به ئې بندولې.بيابه هيچاته دننه دتلو اجازت نه وو.يوځل هغوی دغه شان بهرته تلی وو.لږوخت پس د يوې بی بی صاحبې نظر پورته شو.نووې کتل چه دکورپه مينځ کښې يوصاحب ولاړدې.حيرانه شوه، او نوروته ئې اوښودلو.خپل مينځ کښې ټولو اووئيل.دې دکوم ځائې نه راغې؟ دروازې بند دی.دې داخل څنګه شو؟ په الله تعالى قسم! حضرت داؤد ﷺ هم راغې.هغوی هم هغه ولاړ اوليدلو. او تپوس ئې ترې اوکړو.چه ته څوك يې؟ هغه جواب ورکړو.زه هغه چالره چه دروازه اوځوك نه شي منع کولې،ځوك چه د لوئې نه لوئې هيڅ پرواه نه کوی.حضرت داؤد ﷺ پوهه شو. اووې فرمائيل.مرحبا (په خير راغلې) دې وی مرحبا دې وی ته ملك الموت يې.دغه وخت ملك الموت دهغه روح قبض کړو.نمر راوختلو.اوپه هغه باندې دهوپ راغې. نو حضرت سليمان ﷺ مارغانوته حکم ورکړو.چه هغوی په حضرت داؤد ﷺ باندې سورې جوړکړی.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس: ۳۰۹٤. صحيح مسلم: ۱۷۵۷.

هغوی خپلې وزرې کهلاو کړلې.داسې ګنړ سورې ئې جوړکړه.چه په زمکه باندې تيارۀ شان جوړه شوه.بيائې حکم ورکړو.چه په يوه يوه باندې خپلې ټولې وزرې راټولې کړئ.حضرت ابوهريرهؓ تپوس اوکړو.اې دالله رسولهﷺ! مارغانوبيا داځنګه راټولې کړې؟ نبیﷺ اوفرمائيل.خپل لاسونه ئې راټول کړل وې خودل چه داسې.په هغۀ باندې دغه ورځ سور رنګ مارغان غالب راغلی وو([1]).

قوله تعالى:- حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

د سليمانؑ په ميږو تيريدل او د ميږي خپلو ميږو ته هدايت:- دحضرت سليمانؑ لښکرجمع شو.چه په هغې کښې انسانان،جنات مارغان ټول وو.دهغوی په سرونو به اوسيدل.په ګرمئ کښې به ئې پرې سورې کول.ټول په خپله خپله مرتبه باندې قائم وو.دچا چه کوم ځائې مقرر وو.هلته اوسيدل.کله چه دې لښکرو سره حضرت سليمانؑ روان شو.په يوځنګل تيريدل.چه هلته يو ميږی نورو ميږوته اووئيل.چه لاړشئ خپلو خپلو سوړوته ننوځئ.چرته داسې اونه شي چه د سليمانؑ لښکر روان وی.او تاسو دځپو لاندې کړی.اوهغوی ته پته هم نه وی.حضرت حسنؒ فرمائی.چه ددغه ميږی نوم هرس وو.داد بنو شيصان قبيلې نه وو.ګوډهم وو.دليوۀ قدکښې وو.هغۀ ته وېره شوه.چه دوی ټول به دځپو لاندې راشی.او چخړی به شی.په دې اوريدوسره حضرت سليمانؑ مسکې شو.وې خندل.اوهم دغه وخت ئې دالله تعالى نه دعا اوغوښتله.چه اې الله! ماته دخپلو هغې نعمتونو شکريه اداکولو الهام اوکړې.کوم انعامونه چه تاپه ماکړی دی.مثلاً د مارغانو اوځناورو ژبه ښودل وغيره، اوهغه نعمتونه کوم چه تا زما په مورپلارباندې کړی دی.چه هغوی مسلمانان مؤمنان شول وغيره،اوماته دې دنيك عمل توفيق راکړو.چه په هغې سره ته خوشحاله شوې.اوکله چه زما مرګ راشی نوما په خپلو نيکوبندګانو او اوچتو ملګروکښې ملاوکړې.کوم چه ستا دوستان دی.دمفسرينو قول دې.چه اصل کښې لفظ د ذُباب وی يعنی د مچ برابر،اود کاتب نه غلطئ سره ذياب ليکلې شوې وی يعنی ليوۀ.حضرت سيلمانؑ چونکه دځناورو په خبرو پوهيدلو.نوپه دې خبره هم پوهه شو.اوبې اختياره خندا ورغله.

په ابن ابی حاتم کښې دی چه يوځل حضرت سليمانؑ استسقاء دپاره اووتلو.نو وې ليدل چه يو ميږې الټه ملاست دې.خپلې خپې ئې آسمان طرف ته اوچتې کړی دی دعا کوی.چه اې الله! مونږهم ستا مخلوق يو.د اوبو ورولو محتاج مونږهم يو.که باران اونه شو. نو مونږبه هلاك شو.د ميږی دا دعائې چه واوريدله.نوهغوی په خلقوکښې اعلان اوکړو.چه واپس شئ.دبل چا په دعا سره تاسوته اوبه درکړې شوې.نبی کريمﷺ فرمائی.چه په نبيانو کښې په يونبی يوميږی چك اولګولو.هغوی د ميږيانوپه سوړه کښې د اورلګولوحکم ورکړو.دغه وخت دالله تعالى دطرفه وحی راغله.چه اې پيغمبر! صرف د يوميږی په چك لګولوباندې تا يوه لويه ډله چه هغوی زما تسبيح وئيلې.هلاك دې کړل.که تا خامخا بدله اخستل غوښتل،نوهم دهغې نه به دې اخستې وې.([2])

مَا لِيَ	فَقَالَ	الطَّيْرَ	وَتَفَقَّدَ
اخه وجه ده مالره	نووې وئيل	دمارغانو	اولټول اوکړل هغه
نو وې وئيل			او سليمانؑ دمارغانو حاضري واخسته

لَأُعَذِّبَنَّهُ	مِنَ الْغَآئِبِينَ	أَمْ كَانَ	الْهُدْهُدَ	لَآ أَرَى
زۀ به خامخا سزا ورکوم هغه له	دغائب شوو نه	او که دې هغه	هدهد (مارغه)	چې نۀ وينم زۀ
زۀ به هغه ته ډيره سخته		يا هغه غائب شوې دې ؟		چې داڅه وجه ده چې زه هدهد نه وينم

---

[1]) احمد: ۴۱۹/۲، وسنده ضعيف ،

[2]) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب اذا وقع الذباب فی شراب احدکم .....: ۳۳۱۹. صحيح مسلم: ۲۲۴۱.

عَذَابًا شَدِيدًا	اَوْلَاَاذْبَحَنَّهٗ	اَوْلَيَاْتِيَنِّيْ	بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۱﴾
سزا سخته	يا به خامخا ذبح كوم هغه	يا به راوړي ماته	دليل ښكاره (مناسبه وجه)

سزا وركړم | يا به ئې حلال كړم | او يا به ماته (دخپلې غيرحاضرئ) كلك دليل پيش كړي

قوله تعالى:- وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ

د سليمان ﷺ دمارغانو حاضري اخستل. هُدهُد (ملاچرچك) دسليمان ﷺ په فوج كښې دمهندس كار كولو هغه به خودل چه اوبه چرته دي؟ په زمكه كښې دننه اوبه به هغه ته داسې په نظر راتلې لكه څنګه چه د زمكې پورته څيزونه خلقوته په نظر راځي. كله چه به سليمان ﷺ په ځنګل كښې وو. دهغه نه به ئې تپوس كولو چه اوبه چرته دي؟ هغه به خودل چه فلانې ځائې كښې دې دومره لاندې دي، دومره دي وغيره. حضرت سليمان ﷺ به هغه وخت جناتوته حكم وركولو. اوكوهي به ئې كنستلو. يوه ورځ دغه شان په ځنګل كښې وو. دمارغانو حاضري ئې واخستله. چه د اوبوتلاش كولوحكم وركړي. اتفاق سره هغه موجودنه وو. په دې باندې هغوى اوفرمائيل. نن هُدهُد په نظرنه راځي. آيا په مارغانوكښې چرته پټ شو چه ماته په نظرنه راځي يا په واقع كښې هغه حاضرنه دې؟

ديوخارجي اعتراض او د ابن عباس ؓ جواب:- يوځل دحضرت ابن عباس ؓ نه په دې تفسير اوريدلوسره نافع بن ازرق خارجي اعتراض كړې وو. دې بكواسي به هروخت دحضرت عبدالله ؓ په خبروباندې بې ځايه اعتراض كولو. وې وئيل نن خوتا اوبائيله. حضرت عبدالله ؓ اوفرمائيل ولې؟ هغه اووئيل تاسوچه دا فرمايئ چه هدهد په زمكه كښې لاندې اوبه وينې. داڅنګه صحيح كيدې شي. حالانكه چه يوماشوم جال خوركړي په خاوره ئې پټ كړي. دانه واچوي هُدهُد ښكاركوي. كه هغه په زمكه كښې دننه اوبه وينې. نود زمكې دپاسه جال هغه ته ولې په نظرنه راځي. هغوى اوفرمائيل. كچرې زما داخيال نه وې چه ته به داواوګڼې چه ابن عباس ؓ لاجوابه شو. نوماته دجواب ضرورت نه وو. واوره! كله چه قضا راشي سترګې ړندې شي اوعقل لاړشي. نافع لاجوابه شو. اووې وئيل په الله ﷻ قسم اوس به زه په تاباندې اعتراض نه كوم. ( )

يوه حيران كن واقعه:- حضرت عبدالله برزي رحمه الله يو ولي الله سړې وو. د ګل او زيارت روژه به ئې پابندئ سره نيوله. اتيا كاله عمرئې وو. په يوه سترګه كاڼړ او و. سليمان بن زيد دهغه نه دسترګې تللو سبب معلوم كړو. نوهغه ددې وئيلونه انكار اوكړو. دې هم ورپسې اولګيده. مياشتې تيرې شوې. نه به ورته هغه ښودل نه به دۀ تپوس پريخودلو. آخرتنګ شو. وې فرمائيل واوره! دوه خراسان والا زما خواته برزه كښې چه دا دمشق سره يوښاردې راغلل. اوماته ئې اووئيل. چه زۀ هغوى د برزې وادئ ته بوځم. ماهغوى هلته بوتلل. انګيټئ ئې راويستلې. عود ئې راويستل او سوزول ئې شروع كړل. تردې چه ټوله وادي خوشبوداره شوه. اود هرطرفه ماران راتلل شروع شو. ليكن هغوى بې پرواهئ سره ناست وو. هيڅ يومار طرف ته ئې توجهنه كوله لږوخت پس يومارراغې چه دلاس برابروو. اودهغه سترګې د سرو زرو په شان پرقيدلې. دوى ډير خوشحاله شول. اووې وئيل. دالله ﷻ شكردې چه زمونږ دټول كال محنت په ځائې شو هغوى دغه ماروا خستلو دهغه په سترګوكښې ئې سلائي راښكله بيائې خپلو سترګوكښې هغه سلائي راښكله. ما هغوى ته اووئيل. چه زما په سترګوكښې هم دا سلائي راكاږئ. هغوى انكار اوكړو. ما هغوى ته ډيرمنت اوكړو. مشكل سره هغوى راضي شول. او زما په ښۍ سترګه كښې ئې هغه سلائي راښكله. اوس چه ما اوكتل نوزمكه ماته د يوې شيشې پشان معلومه شوه. لكه څنګه چه پورته څيزونه په نظر راتلل. دغه شان مې په زمكه كښې دننه څيزونه هم ليدل. هغوى ماته اووئيل. چه ښه اوس ته مونږسره لږ لرې

[۱] حاكم: ۲/۴۰۵،

لاړشه.مامنظورکړله.هغوی خبرې کولې اوزۀ نې دخان سره بوتلم.کله چه زۀ دکلی نه ډیرلرې اووتلم.نودواړوزۀ ددواړوطرف نه اونیولم.اویوکس خپلې ګوتې سره زما سترګه ویستله.اووی غورزوله.
او زۀ دغه شان تړلې شوې هلته اوغورزولم،هغوی دواړه چرته لاړل.اتفاق سره هلته یوه قافله تیریدله.
او هغوی زۀ په دې حالت کښې اولیدم.په مانې ترس اوخوړلو،د قید اوتړلونه ئې آزادکړم.او راغلم.دا
زما د سترګې تللو قصه ده.(ابن عساکر)

قوله تعالی:- لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِیْدًا

د سلیمان ﷺ د هدهد باره کښې تنبیه:- دحضرت سلیمان ﷺ ددې هُدهُد نوم عنبرووهغوی فرمانی.چه که په رښتیاهغه غیرحاضردې.نوزۀ به هغه ته سخته سزاورکړم.دهغۀ وزرې به اوباسم.اوهغه به اوغورزوم چه چینجی مینجی ئې اوخوری.یابه ئې زه حلال کړم.یا داچه هغه دخپلې غیرحاضرئ معقوله وجه بیان کړی.په دې کښې هُدهُد راغې.څناوروهغۀ ته خبر ورکړو.چه نن ستا خیرنشته.بادشاه سلامت وعده کړې ده.چه هغه به تا وژنی.هغۀ اووئیل دا بیان کړئ چه دهغۀ الفاظ څه وو؟ هغوی بیان کړل.نوخوشحاله شو اووې وئیل.بیا خوبه زۀ بچ شم.حضرت مجاهد ﷺ فرمائی.چه دهغۀ ددې بچ کیدلو وجه دهغۀ خپلې مورسره سلوك وو.

فَمَکَثَ | غَیْرَ بَعِیْدٍ | فَقَالَ | اَحَطْتُّ | بِمَا

پس وخت تیر کړو هغه | ډیر نۀ (بلکه زر راغې) | نو وې وئیل | چی احاطه اوکړه ما | په هغه څیز

نولږ ساعت تیر نه وو چې هغه راغلو| نو دائې اووئیل چې مایوداسې خبره معلومه کړې ده

لَمْ تُحِطْ | بِهٖ | وَجِئْتُكَ | مِنْ سَبَاٍۭ | بِنَبَاٍ یَّقِیْنٍ ﴿۲۲﴾

چی نۀ ده احاطه کړې تا | په هغې باندې| او راغلې یم زۀ تاته | دسبانه | دخبر یقینی سره

چې تاسوته هم نه ده معلومه ||اوما درته دسبا (دقبیلې) نه یو یقینی خبر راوړې دې

اِنِّیْ | وَجَدْتُّ | امْرَاَةً | تَمْلِكُهُمْ

بیشکه زۀ چی یم | او موندله ما | یوه ښځه | چی بادشاهی (حکمرانی) کوی دهغوئ

مایوه ښځه اولیده چې په هغوئ باندې حکومت کوی ||اوهغې ته

وَاُوْتِیَتْ | مِنْ كُلِّ شَیْءٍ | وَّلَهَا | عَرْشٌ عَظِیْمٌ ﴿۲۳﴾ | وَجَدْتُّهَا

او ورکړې شوی دې هغې ته | دهر څیزنه | او هغې لره | تخت لوئ دې | ما اوموندله هغه

هر قسم اسباب ورکړې شوی دی ||اودهغې(دناستې) تخت ډیر لوئې دې| ما هغه او

وَقَوْمَهَا | یَسْجُدُوْنَ | لِلشَّمْسِ | مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ | وَزَیَّنَ

او قوم دهغې | چی سجدې کوی | نمر ته | په ځانې دالله | او ښائیسته ښکاره کړل

دهغې قوم اولیدو |اچې دالله ﷻ نه بغیر نمر ته سجدې کوی| اوشیطان

لَهُمُ الشَّیْطٰنُ | اَعْمَالَهُمْ | فَصَدَّهُمْ | عَنِ السَّبِیْلِ | فَهُمْ

هغوئ ته شیطان | عملونه دهغوئ |نو منع ئې کړل هغوئ | دلارې نه | پس هغوئ |

هغوی ته داعملونه ښائسته کړې دی | نو دسمې لارې نه ئې منع کړی دی | نو هغوی اوس

لَا يَهْتَدُوْنَ ۝ اَلَّا يَسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِيْ يُخْرِجُ الْخَبْءَ

نيغه لار نۀ مومي| ولې نۀ كوي سجده | الله ته | هغه الله ته| چې رااوباسي | پټ څيزونه |

په نيغه لار نه روانيږي| هغه داچې الله ﷻ ته سجدې نه كوي |اچې دآسمان او

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُوْنَ

په اسمانونو كښې | او په زمكه كښې | او معلوم دي هغه ته | هر هغه څه | چې تاسو ئې پټوئ |

زمكې پټ څيزونه بهر راوباسي |اوڅه چې تاسو پټوئ او څه چې ښكاره كوئې | په

وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۝ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

او هغه څه | چې تاسو ئې ښكاره كوئ | الله چې دې | نشته دې لائق دعبادت | مگر | هغه

هغې ټولو خبر دې|(واورئې) هم الله ﷻ هغه ذات دې دكوم نه سوا چې بل معبود نشته دې

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ۝

چې رب دې | دعرش لوئ |

دعرش عظيم رب دې |

قوله تعالى:-فَقَالَ اَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ

دهُدهُد ملكه سبا متعلق اطلاع وركول:-دهُدهُد دغيرحاضرئ لړشان وخت تيرشوې وو.چه هغه راغې.هغۀ اووئيل اې دالله نبي! دكومې خبرې چه تاته خبرهم نشته مادهغې يو نوې خبر راوړلې اوتاته حاضرشوې يم.زه دسبانه راغلې يم.اوپوخ يقيني خبرمې راوړلې دې.داسبا حميروو چه ديمن بادشاهان وو.يوې ښځې دهغوی بادشاهت كولو.دهغې نوم بلقيس بنت شراحيل وو.داد سبا ملكه وه [1].قتاده﷫ فرمائي چه ددې مور جنې ښځه وه.دهغې دځپو شاته حصه دخاروی د نوك په شان وه.

په بل روايت كښې دی چه دهغې دمورنوم بلتعه وو.ابن جريج﷫ فرمائي چه دهغې د پلارنوم ذی شرخ وو.اودمورنوم ئې بلتعه وو.په لكهونودهغې لښكرې وې.دهغوی بادشاهي كونكې يوه ښځه ما بيا مونډله.دهغې مشير او وزيران درې سوه دولس سړې وو.په هغوی كښې دهريو ماتحت دولس زره جماعت وو.دهغې د زمكې نوم مارب دې.داد صنعاء نه درې ميله فاصله باندې دې.هم دا قول قياس ته نزدې دې.(ددې اكثرحصه د يمن په ملكيت كښې دې.والله اعلم)

قوله تعالى:-وَاُوْتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَّلَهَا عَرْشٌ عَظِيْمٌ ۝

د بلقيس تخت او سازوسامان:-دنياوي ضروری هرقسم اسباب هغې ته ملاودې.دهغې ډيرښائسته تخت دې.چه په هغې باندې هغه ناسته كوی.د سرو زرونه جوړدې.اودجواهراتو نه ډك دی اود مرواريد كاريگری په هغې باندې شوې ده.دا اتيا لاسه اوچت وو،اوځلويښت لاسه پلن وو.شپږسوه ښځې به هر وخت دهغې په خدمت كښې تيارې ولاړې وې.دهغې خاص دفترچه په هغې كښې دا تخت وو.ډير لوئې محل وو.ډير اوچت،كهلاو، فراخه پوخ، مضبوط اوصفاوو.چه دهغې په مشرقی حصه كښې درې سوه شپيته روشندانه وو.او دغومره په مغربی حصه كښې هم وو. هغه ئې په داسې طريقه جوړكړی وو.چه روزانه به نمرپه يو روشندان راوتلو.اوهم دهغې مقابل روشندان كښې به پريوتلو.دربار والوبه سحر او

---

[1] الدرالمنثور: ٦/٣٥١.

مابنام هغې ته سجده کوله.غټان او مشران ، دشاهي محل استوګن ټول افتاب پرست وو.دالله تعالی عبادت کونکې په هغوی کښې يوهم نه وو.شيطان ګناهونه هغوی ته ښه ښکاره کړی وو.اوهغوی ئې بې لارې کړی وو.اوپه نيغه لاره هغوی نه راتلل.نيغه لاره داده چه صرف دالله تعالی ذات دسجدې لائق اومنلې شي.نمر اوسپوږمۍ او ستوری اونه ګنړلې شي.لکه څنګه چه قرآن کښې فرمان دې.چه شپه ورځ،نمرسپوږمۍ ټول دالله ﷻ دقدرت نخښې دي.تاسوله نمرسپوږمۍ ته سجده کول پکارنه دی.سجده صرف هغې الله ﷻ ته کول پکاردی.چه هغه ددې ټولوخالق دې.ترآخره پورې،د ﴿أَلَّا يَسْجُدُوا﴾ يوقراءت ﴿أَلَا يَسْجُدُوا﴾هم دې.د ((يَا)) نه پس منادی محذوف ده.يعنی اې زما قومه! خبردار سجده به صرف دالله تعالی کوئ.چه هغه دآسمان اوزمکې دهريوپټ څيزنه خبرداردې.د﴿الْخَبْءَ﴾ تفسير اوبو، باران اوپيداوار سره هم شوې دې.کيدې شی چه دهدهد په دې کښې داصفت وو،هم دا مرادوی.او ستا پټ اوښکاره کار باندې هم هغه پوهيږی.ښکاره اوپټه خبره هغۀ ته يوشان ده.هم هغه يواځې حق معبود دې.هم هغه د عرش عظيم رب دې.چه دهغۀ نه لوئې هيڅ څيزنشته.چونکه هُدهُد خيرطرف ته رابلونکې،دالله تعالی د عبادت حکم ورکونکې،دهغۀ نه سوا دغير سجدې نه منع کونکې وو.په دې وجه دهغۀ دقتل ممانعت اوکړې شو.په مسنداحمد ،ابوداؤد ،ابن ماجه کښې دی چه نبیﷺ دڅلورو ځناورو دقتل نه منع فرمائيلې ده.د ميږی،د شهدو دمچۍ،د هُدهُد او صرد. ([1])

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ

اووئيل سليمان | چې ګورو به مونږه | چې آيا رښتيا ويلی دی تا

سليمان عليه السلام اوفرمائيل چې مونږ به ددې خبرې تحقيق کوو | چې ته رښتيا

أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَبْ بِكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ

يا ئې ته | ددروغژنانونه | لاړ شه | دخط زما سره | چې دادې | اوويې غورزوه |

وائې | که ته دروغژن يې | ....لاړ شه او زما دا خط يوسه | نو هغوئ ته ئې اوغورزوه

إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

هغوئ ته | بيا | يو اړخ ته شه | دهغوئ نه | پس اوګوره | چې څه جواب ورکوی هغوئ |

بيا ترې نه يو اړخ ته شه | نو ګوره چې هغوئ څۀ جواب درکوی | (چې خط ورته ملاوشو

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾

اووئيل بادشهې | اے درباريانو | بيشکه زۀ چې يم | راغورزولې شوې دې | ماته | يو خط عزتمند

نو ملکه سبا) اووئيل چې ائې زما درباريانو|ماته خو يو قيمتی خط راغورزولې شوې دې

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ

بيشکه دا خط | دسليمان دطرفنه دې | او بيشکه دا خط | شروع شوې دې دنوم دالله نه |

دا د سليمان عليه السلام د طرفنه دې | اودائې ليکلی دی چې بسم الله

[1]) احمد: ۳۳۲/۱، ابوداود: کتاب الادب باب ل قتل اللر : ۵۲۶۷.

الرَّحْمٰنِ	الرَّحِيْمِ ﴿۳۱﴾	اَلَّا تَعْلُوْا	عَلَيَّ	وَاْتُوْنِيْ
چې ښښونکې	مهربانه دې	چې سرکشي (لوئي) مه کوئ	په ما باندي	او راشئ ماته
الرحمان الرحيم		تاسو زما په مقابله کښې سرکشي مه کوئي		او تابعدار راته
مُسْلِمِيْنَ ﴿۳۱﴾				
په حال دمسلمانۍ کښې				
حاضر شئ				

قوله تعالى:- قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ

دحضرت سليمان ؈ دملکه سبا په نوم خط:- دهُدهُد خبر اوريدلوسره حضرت سليمان ؈ ددې تحقيق شروع کړو.چه که دا رښتوني دې.نوقابل دمعافۍ دې.اوکه دروغژن دې نوقابل د سزادې.خکه ئې اوفرمائيل. چه دا خط بلقيس ته کومه چه هلته حکم چلونکې ده، ورکړه.هُدهُد داخط په خُله کښې اونيولو،يائې په وزر پورې اوتړلو او والوتلو.هلته چه اورسيدلو دبلقيس محل ته لاړلو.هغه دغه وخت په خلوت خانه کښې وه.هغۀ د يو روشندان نه دا خط دهغې مخې ته کېخودلو.او ادب سره يوطرف ته شو.هغې ته سخت تعجب معلوم شو.حيرانه شوه.او ورسره څه ويره هم شوه.خط ئې اوچت کړو.مهرئې مات کړو.خط ئې کُهلاوکړو.وې لوستلو.دهغې دمضمون نه خبر شوه.خپل وزيران،اميران، سرداران،اومشران ئې جمع کړل.اووې وئيل.چه يو عزت ناک خط زما مخې ته غورزولې شوې دې.ددې خط عزت ناک کېدل په هغې باندې ددې نه هم ښکاره شوی وو.چه يوځناور داراوړلو.هغې هوښيارتيا اواحتياط سره راو رسولو.مخې ته ئې په ادب سره کېخودلو اويوطرف ته شو.نو پوهه شوه.چه دا خط عزت ناک دې.اود يو عزت ناک سړي رااليږلې شوې دې.بيائې دخط مضمون تېولوته واورولو.چه دا خط دحضرت سليمان ؈ دې.اوددې په شروع کښې ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ ليکلې شوی دی. ورسره دمسلمانيدلو او تابعدار جوړيدلو دعوت دې.اوس تېولو اوپيژندلو.چه دا دالله تعالى د پيغمبر دعوت نامه ده.اوپه مونږ کښې په چا کښې هم دهغوی دمقابلې وس اوطاقت نشته. بيادخط بلاغت،اختصاراووضاحت تېول حيران کړل. چه دا مختصرشان عبارت د ډيرو خبرونه زيات دې.درياب ئې په کوزه کښې بند کړې دې.د علماء کراموويناده.چه د سليمان ؈ نه مخکښې چاهم په خط کښې بسم الله الرحمن الرحيم نه ده ليکلې.

يوغريب اوضعيف حديث په ابن ابى حاتم کښې دې.حضرت بريده ﷺ فرمائي چه زۀ نبى کريم ﷺ سره روان ووم.چه هغوی اوفرمائيل.چه ماته يو داسې آيت معلوم دې.چه هغه زما نه مخکښې دسليمان ؈ بن داؤد نه پس په هيڅ يونبى باندې نه دې نازل شوې.ما اووئيل.اې نبى ﷺ! هغه کوم آيت دې؟ نبى ؈ اوفرمائيل.جمات ته دتلونه مخکښې به ئې زۀ تاته اوښايم.اوس نبى ؈ اووتلو.يوه خپه ئې هم دجمات نه بهر کېخوده.زما په زړۀ کښې راغلل.چه شايد دنبى ﷺ نه هيرشول.په دې کښې نبى ﷺ دا آيت اولوستلو په بل روايت کښې دی چه ترڅو پورې دا آيت نه وو نازل شوې.نبى کريم ﷺ به ((بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ)) ليکلو.کله چه دا آيت نازل شو.نبى ﷺ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ ليکل شروع کړل.دخط مضمون صرف دومره قدرې وو.چه زماپه مخکښې سرکشي مه کوه.ما مه مجبوروه.زما خبره اومنه.دتکبرنه کارمه اخله.مؤحد، مخلص، مطيع جوړه شه ماته راشه.[1]

---

[1] الطبری : ۴۵۳/۱۹.

قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُوْنِيْ فِيْٓ اَمْرِيْ ۚ

اووئيل بادشهي | اے سردارانو | فتوی (مشوره) راکړئ ماله | په کار زما

| هغې اووئيل چې ائې زما درباريانو ! ماته په دې باره کښې رائې راکړئ

مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُوْنِ ۝ قَالُوْا نَحْنُ

نه يم زهٔ فيصله کونکې | ديوکار | تر هغې پورې | چې حاضر شئ تاسو | اووئيل هغوئ | مونږه

زه د هيڅ خبرې خلاصه فيصله تر هغې وخت پورې نه شم کولې اترڅو چې تاسوحاضر نه ئې

اُولُوْا قُوَّةٍ وَّاُولُوْا بَاْسٍ شَدِيْدٍ ۙ۬ وَّالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِيْ

خاوندان دقوت يو | او خاوندان | دجنګ سخت يو | او حکم (اختيار) | تاته دې | پس اوګوره ته

هغوئ اووئيل مونږ ډير زور آور او جنګيالي يو | او نور ستا اختيار دې نو ته په خپله

مَاذَا تَاْمُرِيْنَ ۝ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً

چې څه حکم کوې ته | اووئيل هغې | چې بيشکه بادشاهان | کله چې ننوزي | يو کلي ته

اوګوره چې مونږ ته څه حکم راکول غواړې | هغې اووئيل چې څه وخت بادشاهان يو کلي

اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا اَعِزَّةَ اَهْلِهَآ اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ

نو خرابوي هغوئ هغه کلي | او جوړوي | عزتمند خلق دهغې | ذليلان | او همدارنګې |

ته ننوځي | نوهغه تباه کوي | اودهغه ځائې معزز خلق بې عزته کوي | او دغه شان

يَفْعَلُوْنَ ۝ وَاِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنٰظِرَةٌ

کارونه کوي هغوئ | او بيشکه زهٔ | ليږونکې يم | هغوئ ته | څه تحفې | بيا کتونکې يم زهٔ |

به هغوئ هم کوي | او زهٔ ورته څه سوغات ليږم | نو ګورم چې زما سفيران

بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ۝

چې دڅه جواب سره | واپس راځي | استاذي زما

څه خبر راوړي |

قوله تعالى:- قَالَتْ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّيْٓ اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ۝

د بلقيس وزيرانو سره مشوره او دهغوب جواب:-بلقيس دحضرت سليمان عليه السلام خط هغوی ته واورولو.دهغوی نه ئې مشوره اوغوښتله.اووې وئيل.چه تاسوته معلومه ده.چه ترڅو پورې تاسوسره زهٔ مشوره اونه کړم.اوتاسو موجودنه يئ.زهٔ ديوکارفيصله يواځې نه کوم.په دې باره کښې هم ستاسونه مشوره غواړم. اووايئ چه ستاسوڅه رائې ده؟ټول په اتفاق سره جواب ورکړو.وې وئيل چه زمونږ جنګې طاقت ډير زيات دې.او زمونږ طاقت منلې شوې دې.ددې طرفه خو اطمينان دې.مخکښې چه ستاسو څه حکم وی مونږ تابعدارئ دپاره موجود يو.په دې کښې يوحده پورې دلښکر سردارانو جنګ او مقابلې طرف ته ترغيب ورکړې وو.ليکن بلقيس چونکه هوښياره وه.په انجام پوهيدله.اود هُدهُد په لاسونو دخط ملاويدلويوه ښکاره معجزه ئې ليدلې وه.دائې هم معلومه کړې وه.چه دحضرت سليمان عليه السلام دطاقت په مقابله کښې زما لښکرهيڅ حقيقت نه لری.که د جنګ نوبت راغې.نود ملك بربادېدلونه علاوه به زهٔ هم ژوندئ پاتې نه شم.په دې وجه هغې خپلو وزيرانو او مشيرانوته اووئيل.د بادشاهانو قاعده ده.چه

کله هغوی یوملك فتح کوی.نوهغه بربادوی.دهغه ځائې عزت والاخلق ذلیل کوی.دلښکر سرداران د ښاربادشاهان خصوصیت سره دهغوی په نظرکښې وی.الله ﷻ په ماددې تصدیق اوکړو.چه یقینا دا صحیح دې.هغوی به دغه شان کول.ددې نه پس چه هغې کوم تدبیرباندې سوچ کړې وو.چه یوچال اوکړی.اوحضرت سلیمان ﷵ سره موافقت اوکړی اوصلح اوکړی.

حضرت سلیمان ﷵ دپاره دبلقیس تحفه :-هغې هغه دهغوی په مخکښې پیش کړو.چه داوخت خوزۀ یوه ډیره قیمتی تحفه هغوی ته لیږم.چه ددې نه پس زما قاصدانوته هغوی څه فرمائی؟ ډیره ممکن ده.چه هغوی داقبوله کړی.اومونږ بیا دپاره هم هغوی ته دارقم دجزیې په طورلیږو.اوهغوی ته په مونږ باندې دحملې کولو ضرورت پیښ نه شی.په اسلام قبلولوکښې دغه شان هغې په دې هدیې لیږلو کښې ډیره هوښیارتیا نه کار واخستلو.هغه پوهیدله چه روپئ پیسه داسې څیزدې چه فولاد هم نرموی.اوهغې دا ازمیښت کول هم غوښتل.چه اوګوری چه حضرت سلیمان ﷵ زمونږ دا مال هم قبلوی اوکه نه؟ که قبول ئې کړو.نو پوهه شئ چه هغه یو بادشاه دې.بیادهغوی سره مقابله کولوکښې څه باك نشته.اوکه واپس ئې کړو.نوپه نبوت کښې ئې شك نشته.بیا مقابله سراسر فضول بلکه نقصان دې.[1]

فَلَمَّا	جَآءَ	سُلَيْمٰنَ	
نو هر کله چې	ورغې قاصد	سلیمان ته	

نو څهٔ وخت چې (دسبا) سفیر سلیمان ﷵ ته راغلو | نوهغه ورته

قَالَ	اَتُمِدُّوْنَنِ	بِمَالٍ	فَمَآ	اٰتٰىنَ اللّٰهُ
نو اووئیل سلیمان	آیا امداد کوئ تاسو زما	په مال سره	پس هغه څه	چې راکړی دی ماته الله

اووئیل چې آیا تاسو په مال باندې زما مدد کول غواړئ انو واورئی الله ﷻ چې ماته

خَيْرٌ	مِّمَّآ	اٰتٰىكُمْ	بَلْ	اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ
ډیر بهتره دی	دهغې نه	چې درکړی ئې دی تاسو ته	بلکه تاسو	په تحفو خپلو سره

څه راکړی دی|هغه دهغې نه ډیر ښهٔ دی |کوم چې هغه تاسو ته درکړی دی| بلکه هم تاسو

تَفْرَحُوْنَ ۝	اِرْجِعْ	اِلَيْهِمْ	فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ	بِجُنُوْدٍ
خوشحالیږئ	واپس لاړشه اے قاصده	هغوئ ته	پس وربه ولو مونږ هغوئ ته	داسې لښکرې

پخپلو تحفو خوشحاله اوسئ |ته خپلو خلقو ته واپس لاړ شه| مونږ بهٔ ورپسې داسې فوځونه وراولیږو

لَّا قِبَلَ	لَهُمْ	بِهَا	وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ
چې نهٔ به وی طاقت دمقابلې	هغوئ لره	دهغه لښکرو سره	اواوبه باسو مونږ هغوئ لره

چې دهغوئ به هیڅ مقابله اونکړې شی|او مونږ بهٔ ئې دهغه ځائې نه په ذلت سره اوباسو

مِّنْهَآ	اَذِلَّةً	وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ۝
دهغه (ښار سبا) نه	په داسې ذلت سره	چې هغوئ به خوارو ذلیله وی

اوهغوئ به رسوا شی |

[1] الطبری : ۴۵۵/۱۹.

قوله تعالى:- قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ

دحضرت سليمانؑ دتحفې قبلولونه انکار:- بلقيس ډيره زياته قيمتي تحفه سليمانؑ ته اوليږله. سرۀ زر، ملغلرې، جواهرات وغيره دسروزرو ډيرې زياتې خښتې،دسرو زرو لوخي وغيره، بعضې وائي چه څه هلکان يې دښځويه جاموکښې،اوڅه ښځې ئې دجينکوپه جاموکښې اوليږلې.اووې وئيل که دوی لره هغوی اوپيژندل.نوهغۀ لره نبی منل پکاردی.کله چه دوی سليمانؑ ته اورسيدل. نو هغوی ټولوته د اودس کولوحکم ورکړو.جينکو خود لوخي نه اوبه اوبهيولې خپل لاسونه ئې وينځل.او هلکانو په لوخي کښې لاس دننه کړو،اوبه ئې واخستلې.په دې سره هغوی دواړه جدا جدا اوپيژندل او جدائې کړل.چه دا جينکئ دی اودا هلکان دی.بعضې وائي چه داسې ئې اوپيژندل چه جينکو خو مخکښې دخپلولاسونو دننه حصه(تلې)اووينځلو.اوهلکانو ددې په خلاف بهرحصه مخکښې اووينځله. داهم نقل دی چه د هغوی نه يوډلې خود مړوندنه لاسونه وينځل شروع کړل.او ګوتې پورې ئې وينځل.اويو جماعت ددې په خلاف دلاسونو دګوتونه شروع کړله مړوند پورې ئې وينځل.په دې کښې يوهم منافات نشته.والله اعلم. داهم ذکردی چه بلقيس يو لوښې ليږلې وو.چه دادداسې اوبونه ډك کړه چه هغه نه دزمکې وی نه د آسمان، نوهغوی اسونه اوزغلول اودهغوی دخولونه ئې هغه لوښې ډك کړو.هغې څه خرمهرې يعنی سنک ياناقوس اويوه رسۍ ليږلې وه.هغوی هغه په رسۍ کښې اوپيلل.داټول اقوال عام طورباندې دبنی اسرائيل د روايتونونه اخستلې شوی دی.اوس اللهﷻ ته علم دې.چه په دې کښې په حقيقت کښې کوم څه اوشو،ياهيڅ اونه شو؟البته په ښکاره خود قرآن د الفاظونه معلوميږی.چه سليمانؑ هغې قيمتی تحفې طرف ته هيڅ توجه ورنکړله.اودهغې په ليدلونې اوفرمائيل.چه آيا تاسو ماته دمال رشوت راکوئ په شرك باندې باقی پاتې کيدل غواړئ؟دا بالکل ناممکن دی.ماته رب ډير څه راکړی دی.ملك اومال اولښکرې ټول ماسره موجود دی.ستاسونه په هرشان ښۀ حالت کښې يم.(فَالْحَمْدُلِلّٰهِ)هم تاسوپه دې هديې سره خوشحاله شئ.داکار مې تاسوته اوسپارلوچه په مال راضی شئ او تحفه تاسو ټيټ کړی.دلته خو دوه خيزونه دی.ياشرك پريږدئ يا توره بند کړئ.داهم وئيلې شوی دی. چه دهغې دقاصدانو رارسيدلونه مخکښې سليمانؑ جناتوته حکم ورکړو.اوهغوی زرمحلونه تيارکړل.کوم وخت چه قاصدان دبادشاهۍ تخت ته راورسيدل.دامحلونه ئې اوليدل هوش ئې ختم شو.او وې وئيل دا بادشاه خوبه زمونږ داتحفې خپل سپکاوې اوګڼړی.دلته خوسره زردخاورې حيثيت هم نه لری.ددې نه هم داثابته شوه.چه بادشاهانو له داجائزدی.چه دبهرخلقودپاره څه مشقتونه اوکړی.اودقاصدانوپه مخکښې خپل ښائست ښکاره کړی

قوله تعالى:- اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ

د سليمانؑ د لښکرو بلقيس سره د جهاد اعلان:- بيا سليمانؑ قاصدانوته اوفرمائيل.چه دا هديې هم هغې ته واپس کړئ.اوهغې ته اووايئ چه د مقابلې تياری اوکړئ.ياد ساتئ زۀ به هغه لښکرسره حمله کوم.چه هغوی مخې ته راتلې هم نه شي.دهغوی مونږسره دجنګ کولو طاقت هم نشته.مونږبه هغوی لره دهغوی دبادشاهۍ نه دوه لاسه دوه خپې ذلت او رسوايئ سره اوباسو.دهغې تخت اوتاج به دخپو لاندې کړو.کله چه قاصدانو دهغې تحفې واپس يوړلې اورسيدل.اود بادشاه پيغام ئې هم واورولو. بلقيس ته دهغوی دنبوت يقين اوشو.اوپه خپله هم اوټول لښکر او رعيت (ماتحت) مسلمانان شول. او خپلولښکروسره هغه دحضرت سليمانؑ په خدمت کښې حاضره شوه.کله چه سليمانؑ دهغې دا قصد معلوم کړو.نو ډيرخوشحاله شو.اود الله تعالى شکرئې اداکړو.

قَالَ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا	اَيُّكُمْ	يَاْتِيْنِيْ	بِعَرْشِهَا	قَبْلَ
اووئيل سليمان اے درباريانو	کوم يوله تاسو نه	به راوړي ماته	تخت دهغې	مخکښې
(سليمانؑ) اووئيل چې ائې سردارانو ! څوک به ماته دهغې (ملکې)تخت ددې نه وړاندې راورسوی				

اَنْ يَّاْتُوْنِيْ مُسْلِمِيْنَ۝ قَالَ عِفْرِيْتٌ مِّنَ الْجِنِّ

ددې نه چې راشي هغوئ ماته | مسلمان (تابع) | اووئيل | يو زور ور پيرى | دپيريانونه

چې هغوئ راته تابع راشي؟ انو يو مضبوط پيرى ورته اووئيل | چې څه به ئې درته د دربار

اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ مَّقَامِكَ ۚ وَاِنِّيْ

زۀ به راوړم تاته | دا تخت | مخكښې ددې نه چې ته پاسې | دخائې خپل نه | او بيشكه زۀ |

ختميدونه وړاندې راحاضر كړم | او زه ددې طاقت لرم

عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِيْنٌ۝ قَالَ الَّذِيْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ

په راوړلو دهغې | قوى | امانتگر يم | اووئيل هغه سړي | چې دهغه سره | علم وو دكتاب نه

او امانتدار يم | يو بل سړى چې دكتاب علم ورسره وو | هغه اووئيل

اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَّرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ ؕ فَلَمَّا

زۀ به راوړم تاته | دا تخت | مخكښې ددې نه | چې واپس راشي | تاته | نظر ستا | نو هر كله چې

چې زه ئې د سترگو درپولو نه وړاندې راحاضرولې شم | نو چې سليمان ﷺ هغه تخت

رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ

اوليدو سليمان هغه | پروت | خپل خواته | نو وې وئيل | داكار دفضل درب زمانه دې |

خپل څان سره پروت اوليدو | نو وې وئيل چې دا زما د رب فضل دې |

لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ

دپاره ددې چې وازماني ما لره | چې شكر اوباسم زۀ | يا ناشكرى كوم زۀ | او څوك چې شكر كوى |

چې په ما امتحان اوكړى | چې زه ئې شكر اوباسم | او كه ناشكرى كوم او څوك چې شكر كوى

فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ

نو بيشكه | هغه شكر كوى | دپاره دڅان خپل | او څوك چې ناشكرى كوى | پس بيشكه | رب زما

نو د خپل څان گټې له شكر كوى | او څوك چې ناشكرى كوى | نو زما رب

غَنِيٌّ كَرِيْمٌ۝

بې حاجته دې | كرم والا دې |

غنى دې | او كريم دې |

دبلقيس سره دلښكرو سليمان ﷺ طرفته روانيدل. كله چه قاصدان واپس اورسيدل او بلقيس ته ئې دوباره دنبوت پيغام اورسولو. نو هغه پوهه شوه. اووې وئيل په الله قسم دا ربښتونې پيغمبر دې. او دپيغمبر مقابلې ته څوك نه شى تېنگيدلې. هم دغه وخت ئې دوباره قاصد اوليږلو. چه زۀ دخپل قوم سردارانو سره خدمت كښې حاضريږم. چه په خپله تاسوسره ملاؤشم، دينى معلومات حاصل كړم. او تاسو نه خپله تسلى اوكړم. ددې وينا نه پس ئې دلته خپل يونائب جوړكړو. د بادشاهت انتظامات ئې هغه ته اوسپارل. خپل لاجوابه قيمتى جوړشوې تخت كوم چه د سرو زرو وو. په اووه محلونو كښې ئې تاله كړو. او خپل خليفه ته ئې دهغې دحفاظت خاص تاكيد اوكړو. او دولس زره سرداران چه په هغوى كښې دهريو ماتحت په

زرګونو سړي وو.خپل ځان سره ئې روان کړل.اود سليمانﷺ ملك طرف ته روان شول.جناتويه قدم په قدم اود وخت وخت خبرونه سليمانﷺ ته رسول.

قوله تعالى:- قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا

دسليمان ﷺ دبلقيس دتخت راوړلو حکم اوتخت حاضريدل:- کله چه هغوی ته معلومه شوه.چه هغوی نزدې رارسيدلی دی.نوهغهٔ خپل يودربارکښې چه په هغې کښې جنات اوانسان ټول موجودوو.وې فرمائيل چه څوك شته چه هغه دهغې تخت دهغې د رارسيدلونه مخکښې دلته راوړسوی؟ (١) ځکه چه کله هغه دلته راشي.اوپه اسلام کښې داخله شي.بيابه دهغې مال په مونږباندې حرام شي.(دا قول د قتادهؒ دې.ډيره ممکن ده چه ددې اصل هم څه اسرائيلی روايت وی) په دې اوريدوسره يو طاقتور سرکش جن چه دهغهٔ نوم کوزن وو.چه هغه د يولوئې غرپه شان وو.هغهٔ اووئيل.که چرې تاسوماته حکم راکړئ. نو ستاسوددربارمجلس ختميدلونه مخکښې به ئې زهٔ راوړم. هغوی به دخلقوفيصلې کولې، او جهګړې به ئې خلاصولې،او انصاف به ئې کولو.دسحرنه تر غرمې پورې به عام دربارلګيدلې وو.هغهٔ اووئيل. زهٔ ددې تخت راوړلو طاقت لرم.اوزهٔ امانت دارهم يم.دهغې نه به هيڅ څيزنه پټوم.حضرت سليمانﷺ اوفرمائيل.زهٔ غواړم چه ددې نه هم مخکښې هغه ماته راورسی.ددې نه معلوميږی چه دالله د نبی حضرت سليمان بن داؤد ددې تخت راغوښتلو غرض داوو.چه خپل يو زبردسته معجزه اود پوره طاقت ثبوت بلقيس ته اوښائی.چه دبلقيس هغه تخت هغې ته اوښائی.کوم چه هغې په اووهٔ تاله شوو محلونوکښې ايخودې وو.هغه دهغې دراتلونه مخکښې دسليمانﷺ په دربارکښې موجود دې.(هغه مقصدنه ووکوم چه پورته په روايت دقتادهؓ سره بيان شو)دسليمانﷺ ددې جلتې تقاضې اوريدلو سره هغه کس اووئيل چاسره چه دکتابعلم وو.دابن عباسؓ قول دې چه داآصف وو.چه داد سليمانﷺ کاتب وو.دهغهٔ د پلارنوم برکيا وو.دا ولی الله وو.اسم اعظم ورته معلوم وو.پوخ مسلمان وو.دبنی اسرائيلونه وو.مجاهدؒ وائی چه دهغهٔ نوم اسطوم وو.بليخ هم نقل دې.دهغهٔ لقب ذوالنوروو.

دعبدالله بن لهيعه قول دې.چه داخضر وو.ليکن دا قول ډيرغريب دې.هغه اووئيل چه تاسوخپل نظر واړوئ کوم ځائې ته چه رسيږی نظراوکړه.اوس به تاسولاګورئ چه زهٔ به ئې راوړم.پس سليمانﷺ يمن طرف ته چرته چه دهغې تخت وو.نظرئې اوکړو.دلته هغه پاسيدلو،اودس ئې اوکړوپه دعاکښې مشغول شو.اووې وئيل.((ياذوالجلال والاکرام)) (٢)يائې اوفرمائيل ((ياالهنا واله کل شئ الها واحدالااله الاانت ائتنی بعرشها)) دغه وخت د بلقيس تخت مخې ته راغې.دومره لږشان وخت کښې ديمن نه بيتُ المقدس ته هغه تخت راورسيدلو.اود سليمانﷺ د لښکرپه وړاندې د زمکې نه راووتلو.

قوله تعالى:- فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّى

تخ رارسيدلو باندې دسليمان ﷺ دالله ﷻ نه دعاوشکر:- کله چه سليمانﷺ هغه خپلې مخې ته موجود اوليدلو. نووې فرمائيل.دا صرف زماد رب مهربانی ده.چه هغه زما ازميښت اوکړی.چه زهٔ شکر کوم او که ناشکری؟ څوك چه شکراوکړی هغه خپله فائده کوی.اوڅوك چه ناشکری اوکړی هغه خپل نقصان کوی.اللهﷻ دبندګانو دبندګئ نه بې نيازدې.اوپه خپله دبندګانونه هم دهغهٔ عظمت دچا محتاج نه دې. لکه چه فرمان دې.﴿مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ﴾ الخ څوك چه نيك عمل کوی.هغه دځان دپاره دې.او څوك چه ګناه کوی هغه دځان دپاره دې،بل ځائې کښې دی څوك چه نيکی کوی هغوی دځان دپاره نيکی جمع کوی،موسیﷺ خپل قوم ته فرمائيلی وو.تاسو اودمخ دزمکې ټول انسانان هم که داللهﷻ کفر اوکړی. نودالله ﷻ هيڅ نقصان نه شئ کولې.هغه غنی دې اوحميددې.په صحيح مسلم کښې دی.چه اللهﷻ

---

(١) الطبری : ۴۲۰/۱۹.

(٢) الطبری : ۴۶۶/۱۹.

فرماني. اې زما بندګانو اکه ستاسو ټول مخکښي روستو انسانان جنات، دغوره نه غوره او دنيك بخت نه نيك بخت شي. نوزما بادشاهي زياتيدې نه شي. او که ټول په ټوله بدبخته اونافرمانه شي. نوزما بادشاهي کميدې نه شي. داخو صرف ستاسو عملونه دي. چه جمع کيږي. او هم تاسوته به ملاويږي. چه کومه نيکي بيامومئ نو دالله ﷻ شکرادا کړئ. او کومه بدي چه اووينئ نو صرف خپل نفس ملامته کړئ. (١)

قَالَ نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ

| اووئيل سليمان | نااشنا کړئ | هغې ته | تخت دهغې | مونږ ګورو

| سليمان ﷺ اووئيل چې ددې دتخت شکل بدل کړئ | چې اوګورو

اَتَهْتَدِيْٓ اَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ۝ فَلَمَّا

چې ايا هغه صحيح لاره مومي | يا کيږي هغه | دهغه کسانو نه | چې لارنۀ مومي | نو هر کله چې

چې هغه پيژندې شي | که په هغه ناپوهه خلقو کښې ده چې څيز پيژندلې نشي | نو څۀ

جَآءَتْ قِيْلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ ؕ قَالَتْ كَاَنَّهٗ

راغله هغه | نو ورته اووئيلې شو | ايا دارنګې دې | تخت ستا | اووئيل هغه | لکه چې دا |

وخت چې هغه (ملکه) راورسيده | نو ورته اووئيلې شو | چې ايا ستا تخت ددې په شان دې | هغې اووئيل

هُوَ ۚ وَاُوْتِيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ۝

هغه دې | او راکړې شوې وۀ مونږ ته | علم | مخکښې ددې نه | او وو مونږه | مسلمانان

لکه چې هم دا هم هغه دې | اوله دې نه وړاندې مونږ ته (ستاد صداقت) علم شوې وو | او ستا تابع شوي يو

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ

او منع کړې وه هغې لره | هغه څيزا | چې وه هغه | چې عبادت به ئې کولو | بې دالله نه (دنورو معبودانو)

او هغه ښځه دالله تعالی نه سوا دنورو معبودانو عبادت د اسلام نه منع کړې وه

اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ۝ قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۚ

بيشکه هغه | وه | دقوم | کافرانو | اووئيلې شو | هغې ته | چې ننوزه | دې محل ته

هغه ديو کافرقوم ښځه وه | دې ته اووئيلې شو | چې دې محل ته داخله شه

فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ

پس هر کله چې | اوليدو هغې هغه محل | انو ګمان ئې اوکړو په هغې | داوبو دتالاب | او اوچتې ئې کړې پائينڅې خپلې

څه وخت چې هغې (فرش) ته اوکتل | نو هغه ئې ژورې اوبه اوګنړلې | پينسې ئې اوچتې کړې

عَنْ سَاقَيْهَا ؕ قَالَ اِنَّهٗ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ ۬ ؕ

دپنډو خپلونه | اووئيل سليمان | چې بيشکه دا | محل دې | صفا هوار کړې شوې | دشيشې نه

او خپلې پنډۍ ئې ښکاره کړې | سليمان اووئيل دا خو يو محل دې | چې دشيشې نه جوړ کړې شوې

---

(١) صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب تحريم الظلم: ۲۵۷۷. ترمذی: ۲٤۹۵.

قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ وَاَسْلَمْتُ

اوونیل هغې|ای ربه زما|بیشکه زه چې یم|ظلم کړې دې ما|په ځان خپل باندې|او اطاعت قبول کړو ما

دې|هغې اوونیل چې ائې زما ربه ! ما تر اوسه پورې په ځان ظلم کړې|او نن مې دسلیمان

مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۴﴾

دسلیمان سره|دالله|چې پالونکې دمخلوقاتو دې|

ﷺ سره په الله ﷻ چې رب العالمین دې ایمان راوړوا

دبلقیس دسلیمان ﷺ په خدمت کښې حاضریدل او ایمان راوړل:- ددې تخت راتلونه پس حضرت سلیمان ﷺ حکم ورکړو.چه په دې کښې لږشان بدلون او تبدیلي اوکړئ.بس څه هیرې جواهرات بدل کړې شول.په رنګ روغن کښې تبدیلي اوکړې شوه(¹).لاندې باندې نه هم څه بدل کړې شو.څه کمې زیاتې هم اوکړې شو.چه د بلقیس ازمیښت اوکړې.چه هغه خپل تخت پیژندلې شي اوکه نه؟کله چه هغه راورسیده نو هغې ته اوونیلې شو.چه آیا ستا تخت دادې؟ هغې جواب ورکړو.چه هوبهو هم ددې پشان دې.ددې جواب نه دهغې تیزنظر، عقلمندي، لائق توب او هوښیارتوب ښکاره دې.چه دواړه طرفه ئې مخې ته اوساتل. وې لیدل چه تخت بالکل زما دتخت په شان دې.اوپه ښکاره دهغې دلته رارسیدل ناممکن دې.نوداسې دشك خبره ئې اوکړه.حضرت سلیمان ﷺ اوفرمائیل.ددې نه مخکښې مونږته علم راکړې شوې وو.اومونږ مسلمانان وو.بلقیس لره دالله تعالی نه سوا د نوروعبادت اودهغې کفر دالله تعالی د توحیدنه منع کړې وه.اوداهم کیدې شي چه حضرت سلیمان ﷺ بلقیس لره دغیرالله دعبادت نه منع کړله.ددې نه مخکښې دکافرانونه وه.لیکن دړومبي قول تائید ددې نه هم کیدې شي.چه بلقیس داسلام قبلولواعلان محل کښې داخلیدونه پس کړې دې.لکه چه ډیرنزدې به بیان شي سلیمان ﷺ د جناتوپه لاسونو یومحل جوړکړې وو.چه هغه صرف د شیشې اوکانچ وو.او دهغې لاندې د اوبونه ډك تالاب وو.شیشه ډیره صفاوه.راتلونکې د شیشې فرق نه شوکولې.بلکه هغهٔ ته به هم دامعلومیده. چه ټولې اوبه دي.حالانکه دهغې دپاسه دشیشې فرش وو.

دسلیمان د شیشې د محل جوړلو مقصد څووو؟په دې کښې د علماء کرامو اختلاف دې:- دبعضې خلقو بیان دې چه دې کاریګرئ نه د سلیمان ﷺ مقصد داوو.چه هغوی هغې سره نکاح کول غوښتل.لیکن دائې اوریدلې وو.چه دهغې پنډئ ډیرې خرابې دي.اودهغې ګیټئ د خاروؤ د نوکانوپه شان دی. ددې تحقیق دپاره هغوی داسې کړې وو.کله چه هغه دلته راغله.نود اوبو تالاب ئې اولیدهٔ خپلې پائنڅې ئې اوچتې کړې.هغوی اولیدل چه کومه خبره ماته رارسیدلې ده غلطه ده.دهغې پنډئ اوخپې بالکل د انسانانوپه شان دي.څه نقصان یا بدصورتي پکښې نشته. البته چونکه بې وادهٔ وه.په پنډو باندې ئې ویښته لونې لونې وو.هغوی پترې (بلیډ) سره د کټ کولو مشوره ورکړله.لیکن هغې اوونیل.ددې برداشت به زمانه اونه شي.هغوی جناتوته اوونیل څه څیزجوړکړئ چه هغې سره ویښته ختم شي. نو هغوی هړتال (چونه) پیش کړله.چه دا دوائي دټولونه مخکښې دحضرت سلیمان ﷺ په حکم سره تلاش کړې شوه.

اوځنې وائي چې محل ته د راغوښتلو وجه داوه چه هغه دخپلې بادشاهئ نه،دخپل دربارنه،دخپل رونق نه، دخپل سازوسامان نه،دخپلو خوندونو اوعیش نه،اودخپل ځان نه لویه هستي اووینی.اوخپل مال دولت اونوکران چاکران ئې دنظرونونه اوغورزیږي.چه دې سره تکبر او غرورختمیدل هم یقیني وو. کله چه دننه راغله او تالاب ته راورسیده نوهغه ئې چپې وهونکې دریاب اوګڼړلو پائنڅې ئې اوچتې

(¹) الطبری : ۴۶۹/۱۹.

کړې. دغه وخت اوونيلی شوچه ته غلطه شوې. په دې خوشيشه لګيدلې ده.تاسوددې دپاسه دځپو لونډيدونه بغير راتلې شئ.هغه چه سليمان عليه السلام ته نزدې راورسيده.هغوی دهغې په غوږونو کښې د توحيد خبرې واچولې.اود نمرپرستئ مذمت ئې ورته واورولو.ددې محل په ليدلو.په دې حقيقت باندې نظر اچولو سره،د دربار رونق ليدلوسره هغه دومره پوهه شوه.چه زما بادشاهی خو ددې بادشاهئ ډيره کمه ده لاندې اوبه دی،دپاسه پرې شيشه ده.په مينځ کښې دسليمان عليه السلام تخت دې.دپاسه پرې دمار غانوسورې دې.جنات اوانسانان ټول حاضردی.اوتابع فرمان دی.کله چه هغې ته دتوحيد دعوت ورکړې شو. نود بې دينوپه شان هغې هم د زنديقيانو جواب ورکړو.چه هغې سره دالله تعالی په شان کښې ګستاخی لازميدله.دهغې په اوريدوسره سليمان عليه السلام دالله تعالی په مخکښې سجده کښې پريوتلو.او د هغوی په ليدلودهغوی ټول لښکرهم،اوس خوهغه ډيره پښيمانه شوه.اوسليمان عليه السلام هم اورټله چه څه دې اوونيل؟هغې اوونيل زمانه غلطی اوشوه.اوهم دغه وخت الله تعالی ته په سجده شوه.اووې وئيل.اې الله ماپه خپل ځان باندې ظلم اوکړو.اوس ماحضرت سليمان عليه السلام سره په الله رب العالمين باندې ايمان راوړلو.اوپه رښتونی زړۀ سره مسلمانه شوه.

دسليمان عليه السلام دبادشاهئ متعلق اوږد اومنکر روايت:-په ابن ابی شيبه کښې دلته يو غريب اثر دابن عباس رضي الله عنه نه نقل دې.هغوی فرمائی چه حضرت سليمان عليه السلام به کله په تخت باندې کيناستلو.نوهغوی سره نزدې کرسو باندې به انسانان کيناستل.بيابه هغې سره نزدې کرسوباندې جنات کيناستل.بيابه د هغوی نه پس شيطانان کيناستل.بيابه هوا هغه تخت اوچتولو.او رازوړند به وو.بيابه مارغان راتلل خپلو وزروسره به ئې سورې جوړکړو.بيابه هغوی هواته حکم کولو.اوهغه به روان شو.سحرسحر به ئې د مياشتې فاصلې باندې رسولو.دغه شان به دماښام د مياشتو لرې سفرپوره کيدلو.

يوځل دغه شان هغوی روان وو.د مارغان تلاش ئې چه اوکړو.نوهُدهُد ئې غائب بيا مونډلو.ډيرخفه شو.اووې فرمائيل.هغه ماته په جماعت کښې په نظرنه راځی.په رښتيا غيرحاضردې.نوزۀ به هغۀ ته سخته سزا ورکړم.بلکه حلال به ئې کړم.البته دا جداخبره ده.چه هغه دغيرحاضرئ څه معقوله وجه بيان کړی.په داسې موقع به هغوی د مارغانو وزرې ويستلې اوپه زمکه به ئې غورزولې،چينجو مينجو به هغه خوړلې.ددې نه پس لږوخت کښې پخپله حاضرشو.خپل سبا ته تلل اودهغه ځائې خبر راوړل ئې بيان کړل.حضرت سليمان عليه السلام دهغه د رښتياؤ د ازميښت دپاره هغۀ لره د ملکۀ سبا په نوم باندې يو خط ورکړو،او دوباره ئې اوليږلو.چه په هغې کښې ملکه ته هدايت کولې شی چه زما نافرمانی مه کوه. او مسلمانه شه زما خواته راشه.ددې خط په ليدوسره دملکه په زړۀ کښې ددې خط اوددې د ليکونکی عزت کينی.هغوی خپلو درباريانوسره مشوره کوی.هغوی په خپل قوت باندې نازکوی اووائی چه مونږ تيار يو.صرف د اشارې انتظاردې.ليکن د بد وخت اوخپل شکست باندې نظرکولوسره ددې ارادې نه منع کيږی.اود دوستئ سلسله داسې شروع کوی.چه تحفې اوهديې حضرت سليمان عليه السلام ته ليږی.چه هغې لره سليمان عليه السلام واپس کوی.اود حملې کولو دهمکی ورکوی.اوس هغه دخپل طرفه روانيږی کله چه نزدې اورسی.اودهغې دلښکر دورې سليمان عليه السلام اووينی نوبيا فرمائی.چه ددې تخت راوړئ .يو جن وائی ډيره ښۀ زۀ ئې اوس راوړم.ستاسو ددې ځائې نه دپاسيدونه مخکښې به ئې راوړم. سليمان عليه السلام اوفرمائيل.آيا ددې نه زرممکن ده؟ په دې باندې خوهغه خاموش شو. ليکن دکتاب علم والااوونيل.اوس د سترګې په رپ کښې،په دې کښې ئې چه اوکتل په کومه کرسئ باندې قدم ايښودلو سره چه حضرت سليمان عليه السلام شاهی تخت ته ختلې وو.دهغې لاندې نه دبلقيس تخت رابښکاره شو. هغوی دالله شکراداکړو.خلقوته ئې نصيحت اوکړو.اوپه هغې کښې دڅه ردوبدل کولوحکم ئې ورکړو. د هغې راتلوسره ئې دهغې نه ددې تخت باره کښې تپوس اوکړو.نوهغې اوونيل.ګويا هم هغه دې.هغې د

سليمان﷤ نه دوه څيزونه اوغوښتل.يو داسې اوبه چه هغه نه د زمکې نه راوتلې وي.نه داسمان نه راوريدلې وي.دسليمان﷤ عادت وو.چه کله به دڅه تپوس کولوضرورت پيښ شو.نواول به ئې دانسانانونه تپوس کولو.بيا دجناتونه،بيا دشيطانانونه.ددې سوال په جواب کښې شيطانانو اووئيل.چه دا څه مشکل څيزنه دې.اسونه اوزغلوه او دهغې د خولونه هغې ته يوه ډکه پيالئ ورکړه. ددې سوال دپوره دکيدونه پس هغې دويم سوال اوکړو.چه دالله تعالى رنګ څنګه دې؟ ددې په اوريدو سره سليمان﷤ ډيرغصه شو.اوهم دغه وخت په سجده کښې پريوتلو.اوالله تعالى ته ئې عرض اوکړو. چه اې الله‌ادې داسې سوال اوکړو.چه زه خو ددې ستانه تپوس هم نه شم کولې.دالله تعالى دطرفه جواب ملاوشو.چه بې فکره شه.زه درله کافي يم.هغوی دسجدې نه پاسيدل اووې فرمائيل تاڅه تپوس کړې وو؟ هغې اووئيل د اوبوباره کښې زما سوال وو.هغه تا پوره کړو.بل څه خوماتپوس نه دې کړې. هغې په خپله اودهغې ټول لښکر والو دويم سوال هيرکړو.هغوی دلښکر والونه هم تپوس اوکړو .چه دې دويم سوال کوم کړې وو؟ نوټولو هم داجواب ورکړو.چه سوا داوبونه ئې بل څه دويم سوال نه دې کړې. د شيطانانو په زړهٔ کښې خيال راغې.چه که سليمان﷤ دا خوښه کړله اودا ئې په خپله نکاح کښې واخستله.او اولادئې هم اوشو.نودا زمونږنه هميشه دپاره لاړه.په دې وجه هغوی تالاب جوړکړو.د اوبونه ئې ډك کړو.اودپاسه ئې پرې د شيشې فرش جوړکړو.په داسې طريقې سره کتونکي ته دامعلوم هم نه شي هغه ئې اوبه اوکنړي.کله چه بلقيس دربارته راغله.اوبه هغه خاتې تيريدله.نود اوبوپه خيال ئې خپلې پائنڅې اوچتې کړلې.سليمان﷤ د پنډو وينښته ليدلوسره ناخوښي ښکاره کړله.ليکن ورسره ئې اوفرمائيل.چه ددې دلرې کولوکوشش اوکړه.نو اووئيلې شوچه پترى سره لرې کيدې شي. هغوی اوفرمائيل ددې نشان زما ناخوښه دې.بل څه چل اوښايئ.پس شيطانانو طلا(چونه) جوړه کړله.چه د هغې لګولوسره وينښته لرې شو.پس اول اول بال صفا طلا دحضرت سليمان﷤ حکم سره تيارشوى دى.
امام ابن ابى شيبه﵀ ددې قصې نقل کولونه پس ليکلي دي داخومره ښه قصه ده ليکن زه وايم بالکل منکراوسخت غريب ده.دا دعطاء بن سائب وهم دې.چه هغهٔ دا دابن عباس﵄ په نوم سره بيان کړې دې.او قياس ته زياته نزدې خبره داده.چه دادبنى اسرائيلودرجستړنه اخستې شوې ده.کوم چه مسلمانانو کښې کعب او وهب مشهوره کړې وه.الله تعالى دې هغوی معاف کړى.پس په دې قصوهيڅ اعتماد نشته.بنى اسرائيل خو جدت پسند وو.نوې نوې قصې به ئې جوړولې.بدلول، دځانه جوړول، کمې زياتې کول،دهغوی په عادت کښې داخل وو.دالله﷿ شکردې.چه مونږئې دهغوی محتاج نه يو ساتلي.مونږته ئې هغه کتاب راکړو.اودخپل نبىﷺپه ژبه ئې هغه خبرې راورسولې.چه هغه په نفع کښې، وضاحت کښې،بيان کښې دهغوی دخبرونه ډيرې اعلى او اوچتې دى.ددې سره ډيرې فائده مندې او ډيراحتياط والادى.فالحمد لله.

قوله تعالى:- قِيۡلَ اَهٰكَذَا عَرۡشُكِ ؕ
صرح وائى محل ته اوهراوچت عمارت ته.لکه چه فرعون ملعون هم خپل وزير هامان ته دا وئيلى وو.چه ﴿ يٰهَامٰنُ ابۡنِ لِىۡ صَرۡحًا ﴾ ديمن ديوخاص اعلى اوچت محل نوم هم صرح وو.ددې نه مرادهغه عمارت دې.چه هغه محکم،مضبوط اوقوى وى.د بلور اوصفا شيشې نه جوړکړې شوې وو.په دومة الجندل کښې يوه قلعه ده.دهغې نوم هم ماردده.مقصد صرف دومره وو.چه کله دغه ملکه(بلقيس)دسليمان﷤ دا اوچتوالې،لونې شان وشوکت اودابادشاهت اوليدهٔ.اوپدې کښې غور او فکر سره دحضرت سليمان﷤ سيرت،دهغوی نيکى،او دهغوی دعوت واوريدهٔ.نو يقين ئې اوشو.چه دا د الله ريښتوني رسول دې.هم هغه وخت مسلمانه شوه.دخپل مخکينى کُفر اوشرك نه ئې توبه ويستله.اود سليمان﷤ ددين تابعداره جوړه شوه.دالله تعالى عبادت ئې شروع کړو.چه هغه خالق مالك، متصرف اومختاركل دې.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَاۤ اِلٰی ثَمُوۡدَ

| او لیږلي وو مونږ | ثمودیانو ته |

| اومونږ ثمودیانو ته

اَخَاهُمۡ صٰلِحًا اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمۡ فَرِیۡقٰنِ

رور دهغوئ | صالح | چې بندګي کوئ دالله | نو پس شو | هغوئ | دوه ډلي

دهغوئ رور صالح ﷺ اولیږلوا چې تاسو دالله ﷻ عبادت کوئی | نو هغوئ دوه ټولي شول

یَخۡتَصِمُوۡنَ۝ قَالَ یٰقَوۡمِ لِمَ تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ

چې یو بل سره ئې جګړې شروع کړې | اووئیل صالح | اے قومه زما | ولې تلوار کوئ تاسو

چې په خپل مینځ کښې به ئې جګړې کولې | (صالح ﷺ) اووئیل چې ائې زما قومه! تاسو ولې دنیکئ

بِالسَّیِّئَةِ قَبۡلَ الۡحَسَنَةِ ۚ لَوۡلَا تَسۡتَغۡفِرُوۡنَ اللّٰهَ لَعَلَّکُمۡ

په بدئ | مخکښې دنیکئ نه | ولې نه غواړئ تاسو ښښنه | دالله نه | دپاره ددې چې

کولو نه وړاندې په عذاب راوستو باندې تلوار کوئی | تاسو ولې دالله ﷻ نه معافی نه

تُرۡحَمُوۡنَ۝ قَالُوا اطَّیَّرۡنَا بِکَ وَبِمَنۡ

په تاسو رحم اوکړې شی | اووئیل هغوئ | چې بدفالي نیولي ده مونږه | په تاباندې | او په هغه چا

غواړئی | چې الله ﷻ درباندې رحم اوکړی | هغوئ جواب ورکړو | چې مونږ ته ته اوستا ملګری

مَّعَکَ ؕ قَالَ طٰٓئِرُکُمۡ عِنۡدَ اللّٰهِ بَلۡ اَنۡتُمۡ قَوۡمٌ

چې ستا سره دی | اووئیل صالح | بدفالي ستاسو | دالله سره ده | بلکه یئ تاسو | یو قوم

سپیره ښکاری | صالح اووئیل چې ستاسو سپیره توب دالله ﷻ دطرفنه دي | بلکه تاسو هغه خلق یئ

تُفۡتَنُوۡنَ۝

چې ازمائیلي کیږئ |

چې په ازمیښت کښې اخته شوی یئ

قوله تعالی:- وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَاۤ اِلٰی ثَمُوۡدَ اَخَاهُمۡ صٰلِحًا

دحضرت صالح ﷺ خپل قوم ته بیان د توحید او دهغوئ انکار: حضرت صالح ﷺ چه کله خپل قوم ثمود ته راغې. اود الله تعالی رسالت اداکولوسره نې هغوی ته د توحید دعوت ورکړو. نوپه هغوی کښې دوه ډلي جوړې شوې. یوه ډله د مؤمنانو او دویمه ډله دکافرانو. دوی (1) په خپل مینځ کښې په جهګړه شول. لکه چه بل ځائې کښې دی. چه تکبر کونکو، عاجزی کونکوته اوونیل. چه آیا تاسوصالح دالله رسول منئ؟ هغوی جواب ورکړو. چه مونږپه ښکاره ایمان راوړلې دې. هغوی اوونیل. بس مونږهم دغه شان په ښکاره کافران یو. صالح ﷺ خپل قوم ته اوفرمائیل چه په تاسوڅه شوی دی. چه په ځائې درحمت غوښتلو عذاب غواړئ؟ تاسو استغفار اوکړئ. چه رحمت نازل شی. هغوی جواب ورکړو. چه زمونږ خویقین دې چه زمونږ دټولومصیبتونو سبب ته یې اوستا دا منونکی دی. هم دا فرعونیانو کلیم الله ته وئیلی وو. چه کوم نعمتونه مونږته ملاویږی دهغې لائق خو مونږیو. لیکن کوم مصیبتونه چه رارسی. هغه ټول ستا او

---

(1) الطبری: ۴۷۵/۱۹.

ستا دملګروپه وجه دی.په بل آیت کښې دی ﴿وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ﴾الخ.یعنی که دوی ته څه خیراورسی نو وائی چه دا دالله تعالی دطرفه دې.اوکه دوی ته څه مصیبت اورسیږی نو وائی چه دا ستا دطرفه دی.ته ورته اووایه چه هرڅه دالله تعالی دطرفه دی.یعنی دالله ﷻ قضاء اوتقدیر سره دی.په سورة یسین کښې هم دکافرانوخپلو پیغمبرانوته داوینا موجودده.﴿قَالُوْا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ﴾مونږخو تاسوسره بدفالی اخلو. که تاسومنع نه شوئ.نومونږ خوبه تاسو سنګسار کړو.او سخته سزا به درکړو.جواب ئې ورکړو.چه ستاسوبدفالی خوهروخت ستاسوپه وجودکښې موجود ده.دلته دی چه صالح ﷺ جواب ورکړو چه ستاسو بدفالی خوالله ﷻ سره ده.یعنی هم هغه به تاسوته ددې بدله درکوی.بلکه تاسوخو په فتنه کښې اچولی شوی خلق یئ.په تاسو ازمیښت کولې شی.فرمانبردارئ سره هم اونافرمانئ سره هم.او باوجود ستاسو دنافرمانئ تاسوته مهلت درکولې شی.دادالله ﷻ دطرفه مهلت دې.ددې نه پس تیول دی.

وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ

| اووؤ په ښار کښی | نهه کسان | چې فساد به ئې کولو |

|او په دې ښار کښې نهه سړی وو | چې په ملک کښې ئې

فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ۝ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ

په زمکه کښی| اونۀ به ئې کولو کار داصلاح | اووئیل هغوئ | چې قسمونه اوخورئ | په الله باندې|

فساد خورولو |او سم کار به ئې نه کولو | هغوئ اووئیل چې په خپل مینځ کښې په الله ﷻ

لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا

چې خامخا به دشپې حمله کوؤ په هغه | اوپه کور والو دهغه | بیا به وایو مونږه | ولی دهغه ته |

قسمونه اوخورئی |چې شپه په شپه به صالح ﷺ اودهغه بال بچ مړه کړو| او بیا به دهغه

شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ۝

چې حاضر نۀ وؤ مونږ|په وخت دهلاکت |دخاندان دهغه کښی | او بیشکه مونږه | خامخا رښتینی یو

وارثانو ته اووایو| چې مونږ دهغه دبال بچ دوژلو په وخت کښې موجود نه ووا|اوبیشکه مونږ

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ

او اوکړو هغوئ | (فریب) یو پټ تدبیر | اواوکړو مونږه (هم) | یو پټ تدبیر | حال داچې هغوئ

رښتیا وایو |او ثمودیانو یو پټ تدبیر اوکړو |او مونږ هم یوپټ تدبیر اوکړو |چې هغوئ

لَا يَشْعُرُوْنَ۝ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا

هڅونۀ پوهیدل په هغې | پس اوګوره | چې څرنګ شو | انجام | دپټ تدبیر دهغوئ| بیشکه مونږه

پرې نه پوهیدل | نو اوګوره چې ددغې خلقو د فریب انجام څۀ شو |چې مونږ هغوئ

دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةً

هلاك کړل هغوئ | او قوم دهغوئ | تول | پس دغه دی | کورونه دهغوئ | چې خالی پراتۀ دی

او دهغوئ ټول قوم هم تباه کړل| نو (اوس) دغه کورونه دی | چې ددوئ

بِمَا	ظَلَمُوا	إِنَّ	فِي ذَٰلِكَ	لَآيَةً	لِقَوْمٍ
په سبب دهغې	چې ظلم کوو هغوئ	بيشکه	په دې کار کښې	يوه نښه ده	دپاره دهغه قوم
دکفر په وجه کنډر پراته دی | بیشکه په دې کښې پوهه خلقو دپاره دعبرت نښه ده |					
يَعْلَمُونَ ۝	وَأَنجَيْنَا	الَّذِينَ	آمَنُوا	وَكَانُوا	
چې پوهه لري	اوخلاصې ورکړو مونږ	هغه کسانوله	چې ايمان ئې راوړې وو	اوو هغوئ	
........او څوک چې ايمان دار او پرهيزګار ووا هغوئ ته مو نجات ورکړو					
يَتَّقُونَ ۝					
چې ځان ئې ساتلو دنافرمانۍ نه					

قوله تعالى:- وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ۝

دثموديانونهه بدمعاشيان او دهغوئ فسادونه اودهغوئ هلاکت:- دثموديانوپه ښارکښې نهه فساديان سړی ووچه دهغوی په طبیعت کښې دسره اصلاح هم نه وه.هم دا دهغوی مشران اوسرداران وو.هم ددوی په مشورې اوحکم سره اوښه وژلې شوې وه.دهغوی نومونه دادی (۱).دعمی،دعیم،هریم،داب، صواب، مستع،رياب،قدار ابن سالف. هم دا آخری سړې هغه دې چه پخپل لاس سره ئې داوښې خپې ماتې کړې وې چه ددې بيان په ﴿ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ ﴾ او آيت ﴿اشقاها﴾کښې دې.هم داهغه خلق وو.چه د درهم سکه به ئې لږه شان تراشله اودا به ئې چلوله.سکې کټ کول هم يوقسم فساد دې.په ابوداؤد وغيره کښې حديث دې چه هغې کښې بغيرضرورت نه هغه سکه کټ کول کومه چه مسلمانانوکښې چليږی نبی کريمﷺ منع فرمانیلی دی(۲).غرض داچه ددوی دا فسادهم وو.او نور فسادونه ئې هم ډيرزيات وو.دا ناپاکه ډله يو ځائې شوه.مشوره ئې اوکړه چه نن شپه صالح او دهغهٔ کورنئ قتل کړئ.په دې باندې ټولو قسمونه واخستل.اومضبوط لوظ او وعده ئې اوکړه.ليکن حضرت صالح ته د رسيدلونه مخکښې دې خلقوته دالله تعالى عذاب راورسيدلو.او دوی ئې تباه کړل.د پورته نه يو لوئې ګټ راؤرغړيدلو او ددې ټولو سردارانو سرونه مات شول.ټول په يوځل مړهٔ شول.ددوی حوصلې ډيرې زياتې شوې وې. خاصکر کله چه دوی دحضرت صالح اوښه قتل کړله.اووې ليدل چه هيڅ عذاب رانغلو.نو اوس دالله تعالى نبی قتلولوباندې راضی شول.مشورې ئې اوکړلې.چه چپ چاپ ناڅاپه هغه او دهغهٔ بال بچ هلاك کړئ. دهغهٔ والی، وارثان اوقوم ته اووايئ چه مونږ څه خبريو.که صالح نبی وی.نوهغهٔ ته زمونږلاس نه شی رسيدلې.ګنی هغه هم دهغهٔ اوښې سره مړکړئ.په دې ارادې سره روان شول.هم په لاره کښې ووچه فرشتې په کاڼړی دهغوی ټولو دماغ تکړې تکړې کړل.دهغوی په مشوروکښې چه نورکوم جماعت شريك وو.هغوی چه کله اوليدل.چه دهغوی دتلو موده اوشوه.او واپس رانغلل.نو دوی خبر اخستلو دپاره روان شو. وې کتل چه دټولو سرونه چاؤدلی دی.مازغه ئې ويستلې پراته دی.اوټول مړهٔ دی. هغوی په حضرت صالح باندې ددوی دقتل الزام اولګولو.او دهغوی د وژلو دپاره پورته اوختل. ليکن دهغهٔ قوم وسله بند راغلل وې وئيل.اوګورئ دوی تاسوته وئيلی وو.چه دريې ورځوکښې به دالله تعالى عذاب په تاسوباندې راځی.تاسو دې دريې ورځو تيريدو پورې انتظار اوکړئ.که دې رښتونې دې نودهٔ په قتلولوبه الله تعالى نورهم ناراضه کړئ.او ډير سخت عذاب به راشی.اوکه دې دروغژن دې. نو

---

(۱) الطبری : ۱۹/۴۷۷.

(۲) ابوداود کتاب البیوع باب فی کسر الدرهم : ۳۴۴۹..

بیابه ستا دلاس نه بچ چرته لاړشي؟ نوهغه خلق لاړل.یقینا هغوی ته حضرت صالحؑ صفا فرمائیلی وو چه تاسودالله تعالی اوبنه قتل کړې ده.نو تاسو درې ورځو پورې مزې واخلئ.بیابه دالله تعالی ربنتونې وعده پوره کیږي.دې خلقو دحضرت صالحؑ دژبې نه دې اوریدوسره اووئیل.دې خو دومره موده بنائی راځئ چه مونږهم نن ددهٔ نه فارغ شو.دکوم کانړی نه چه اوبنه راوتلې وه.هم په هغه غر باندې دحضرت صالحؑ یو جمات وو.چه هلته به صالحؑ مونځ کولو.هغوی مشوره اوکړله.چه کله هغه مانځهٔ له راشي.هم هغه وخت ئې په لاره کښې مړکړئ.کله چه غرته اوختل.نووې کتل چه د پورته نه یو لوئې ګټ رارغړیدونکې راروان دې. د هغې نه پټیدو دپاره یوغارکښې پټ شول.ګټ راغې د غار په خُله کښې داسې اودریدلو.چه خُله ئې بالکل بنده شوه.ټول په ټوله هلاك شول.اوچاته پته هم اونه لګیده چه چرته لاړل؟ دلته په دوی باندې دا عذاب راغې.هلته باقی خلق هم هلته هلاك کړې شول.نه د هغوی خبر دوی ته اوشو،نه ددوی خبرهغوی ته.دحضرت صالحؑ اوایماندارو خلقوچاهیڅ نقصان هم اونکړو.اوخپل ځانونه ئې دالله تعالی عذابونوته اوغورزول.هغوی چل اوکړو.مونږ دهغوی د چال بازئ مزه هغوی ته اوڅکوله.اوهغوی ته ددې نه لږمخکښې هم هیڅ علم اونه شو. دهغوی د دهوکه بازئ آخری انجام داشوچه ټول په ټوله تباه او برباد شول.دادی دهغوی کلی چه وران پراته دی.دهغوی دظلم په وجه هغوی هلاك شول.دهغوی رونق دار بنارونه تباه کړې شو.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ

| او(اولیږومونږ) لوط | کله چی | اووئیل هغه | قوم خپل ته

اومونږ لوطؑ اولیږلو څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل ....

اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ۝ اَئِنَّكُمْ

ایا راځئ تاسو | د بې حیایئ کار ته (بدکارئ ته) | او تاسو | ورته ګورئ | ایا تاسو

چې دا تاسو څه دبې حیایئ کار کوئې | حال دا چې تاسو وینئ ګورئ| .... ایا تاسو

لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُوْنِ النِّسَآءِ ؕ بَلْ

خامخا راځئ | سړو ته | دپاره دشهوت | په ځائ دښځو (یا غیر دښځو نه) | بلکه تاسو

د هلکانو نه خپل شهوت پوره کوئ | چې ښځې مو پریخودی دی |حقیقت دادې چې تاسو

اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ۝ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ

یو قوم یئ | چی سخت دجهالت کار کوئ | پس نهٔ وو | جواب | دقوم دهغه | مګر

ډیر جاهل قوم یئ انو دهغې قوم نه بل هیڅ جواب ونشو| خو دا ئې اووئیل

اَنْ قَالُوْٓا اَخْرِجُوْٓا اٰلَ لُوْطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ

داچې | اوې وئیل | چې اوباسئ | اهل خانه دلوط | دکلی ستاسو نه | بیشکه دوئ

چې دلوط خپلوان دخپل کلی نه بهر اوباسئ | ....دوئ خپل ځانونه

اُنَاسٌ يَّتَطَهَّرُوْنَ۝ فَاَنْجَيْنٰهُ وَاَهْلَهٗٓ

داسې خلق دی | چې ځانونه پاك ساتی | پس خلاصې ورکړو مونږ هغه له| او کوروالو دهغه ته

پاک پاکیزه ښکاره کوی | ....نومونږ هغه او دهغه خپلوان بچ کړل |سوا ددهٔ

إِلَّا امْرَأَتَهُ	قَدَّرْنٰهَا	مِنَ الْغٰبِرِيْنَ﴿۵۷﴾	وَأَمْطَرْنَا
مگر ښځې ده غه ته	چې فيصله کړې وه موږ ده غې	د باقي پاتې کيدونکو نه	او راووروو موږ

دښځې نه دکومې په حق کښې چې موږ مقرر کړې وه | چې ورستو پاتې کيدونکو نه بهٔ وي

عَلَيْهِمْ	مَّطَرًا	فَسَآءَ	مَطَرُ	الْمُنْذَرِيْنَ﴿۵۸﴾	قُلِ
په هغوئ باندې	باران (دکاڼو)	پس ډير خراب وو	باران	ديرول کړې شوؤ	او وايه اے نبي

او په هغوئ مو يو قسم باران اووروو | نو د يرولې شوو خلقو څومره خراب باران وو | ته او وايه

الْحَمْدُ	لِلّٰهِ	وَسَلٰمٌ	عَلٰى عِبَادِهِ	الَّذِيْنَ	اصْطَفٰى
ثناده	الله لره	او سلام دې	په بندګانو ده غه باندې	هغه	چې غوره کړې دي الله

ټول تعريفونه د الله ﷻ د پاره دي | او ده غه په منتخب شوو بندګانو دې سلام وي | ايا الله ﷻ غوره دې

آللّٰهُ	خَيْرٌ	أَمَّا	يُشْرِكُوْنَ﴿۵۹﴾
ايا الله	بهتر دې	که هغه معبودان	چې د دوئ ئې شريکوي ده غه سره

که هغه څيزونه چې دوئ ئې ورسره د څانه شريکوي

قوله تعالى:- وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ

دلوط عليه السلام قوم ته نصيحت اودفعلئ نه منع کول: الله ﷻ دخپل بنده اورسول حضرت لوط عليه السلام واقعه بيانوي.چه هغوی خپل اُمت يعنی قوم دهغوی په ناکاره کارباندې اوپرول.چه دهغې کونکې دهغوی نه مخکښې هيڅوک نه وو تيرشوې.يعنی اغلام بازئ باندې ئې اوپرول.دټول قوم داحالت وو.سړوبه سړونه او ښځو به ښځونه شهوت پوره کولو.دې سره دومره بې حياشوی وو.چه دا ناکاره کار ئې پټول هم څه دومره ضروری نه ګڼړل.په خپلومجلسونوکښې به ئې دا بدکارکولو.ښځې به ئې پريښودلې سړوته به راتلل.په دې وجه حضرت لوط عليه السلام اوفرمائيل.چه دخپل دې جهالت نه منع شئ.تاسو خودومره تيرشوی او ناپوهه شوئ چه شرعی پاکوالی سره ستاسونه طبعی پاکوالې هم اووتلو.لکه چه دويم آيت کښې دی. ﴿اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ﴾ الخ. آيا تاسو سړوته راځئ اوښځې پريږدئ کومې چه الله تعالى ستاسو بيبيانې جوړې کړې دی؟ بلکه تاسو دحد نه زياتې کونکې خلق يئ.

قوله تعالى:- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖ

لوط عليه السلام ته د قوم جاهلانه جواب:- دقوم جواب ددې نه سواهيڅ نه وو.چه هرکله لوط اودلوط منونکی خلق ستاسوددې کارنه بيزاره دی.اوهغوی نه ستاسو منی.اونه تاسو دهغوی.نو بيا دهميشه دا جنګ جهګړې اوبکواس ولې نه ختموئ.د لوط(عليه السلام) کورنئ دوطن نه اوباسئ.دهغوی د روزانه جهګړونه نجات حاصل کړئ.

د قوم د فعلئ انجام:- کله چه کافرانو پخه اراده اوکړله.اوپه دې باندې کلك شول.او متفق شول.نوالله ﷻ هغوی هلاك کړل.اوخپل بندګان حضرت لوط عليه السلام او دهغهٔ اهل ئې دهغوی نه اوکوم عذاب چه په هغوی راغلو دهغې نه بچ کړل.البته دهغهٔ ښځه چه هغه دقوم سره ملګرې وه.هغه دمخکښې دغه هلاکيدونکو کښې ليکلې شوې وه.اوهغه دلته پاتې شوه اوعذاب سره تباه شوه.څکه چه هغې به هغوی ته دهغوی په دين اودهغوی په طريقوکښې مدد ورکولو.دهغوی بدکارونه ئې خوښول.هم هغې دحضرت لوط عليه السلام د ميلمنو خبرقوم ته ورکړې وو.ليکن دا خيال ساتئ چه دهغوی په بدکارئ دا شريکه نه وه.دالله تعالى د نبی دعزرګئ خلاف دی.چه دهغهٔ ښځه بدکاره وی. دې قوم باندې دآسمان نه کاڼړی راؤ ورولی شو.چه

په هغې باندې دهغوی نومونه لیکلی شوی وو.په هریو باندې دهغهٔ دنوم کانړې راغې.او یوهم دهغوی نه بچ نه شو.دظالمانونه دالله تعالی عذاب لرې نه دې. په هغوی باندې دالله تعالی حجت قائم شوې وو.هغوی نې اویرول.او دهمکیانې نې ورکړې وې.تبلیغ د رسالت ډیر حده پورې شوې وو.لیکن هغوی په مخالفت کښې،دروغ ګنړلوکښې،اوپه خپله بې ایمانۍ باندې کلك اودریدوکښې کمی اونکړه.دالله تعالی نبی حضرت لوطﷺ ته نې تکلیفونه اورسول.بلکه دهغوی د ویستلو اراده نې اوکړله.هم دغه وخت دې لوئې باران دې کانړو وریدلو هغوی ختم کړل.

قوله تعالی:- وَسَلٰمٌ عَلٰی عِبَادِهِ

دالله ﷻ په نیکانو بندګانو باندې سلام لیږلې :نبی کریمﷺ ته حکم ورکولې شی چه ته اووایه چه د ټولو تعریفونولائق صرف الله ﷻ دې. هم هغه خپلو بندګانوته بې شمیره نعمتونه ورکړی دی.دهغهٔ صفتونه ډیراوچت دی.دهغه نومونه اوچت اوپاك دی.اوحکم ورکولې شی چه ته دالله ﷻ په غوره بندګانو باندې سلام اولیږه.لکه انبیاءاو رسولان،حمد اوصلواة سره ذکرپه آیت ﴿سُبحان ربك﴾ الخ. کښې هم دې.

قوله تعالی:- اصْطَفٰی ط

ددې نه مراد څوك دی:-؟دغوره بندګانونه مُراد اصحاب د رسول دی.اوپخپله انبیاء علیهم السلام په طریقه اولی په دې کښې داخل دی.الله تعالی دخپلو نبیانو او دهغوی دتابعدارو بچ کولو اود مخالفینو د تباه کولو نعمت بیان کړو.اودخپل تعریف کولو اوپه خپلو نیکانو بندګانو باندې دسلام لیږلوحکم نې ورکړو.ددې نه پس دسوال په طورئې د مشرکانو ددې کارنه انکار اوکړو.چه هغوی اللهﷻ سره دهغهٔ په عبادت کښې نور شریکوی.

الحمد لله نورلسمه پاره ختمه شوه

اَمَّنۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَاَنۡزَلَ لَكُمۡ

آیا هغه څوک | چې پیدا کړي ئې دي | آسمانونه | او زمکه | او راوې ورولې | ستاسو دپاره

که هغه پاک ذات چې آسمانونه او زمکه ئې پیدا کړي دي | اوچا چې د آسمان نه ستاسو دپاره

مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنۡۢبَتۡنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهۡجَةٍ

داسمان نه | اوبۀ | پس زرغون کړل مونږه | په دغه اوبو سره | باغونه | تازګئ والا (ښائیسته)

باران اوورولو | نوبیا مونږ د هغې (د اوبو) په ذریعه ښائسته باغونه رازرغون کړي دي

مَا كَانَ لَكُمۡ اَنۡ تُنۡۢبِتُوۡا شَجَرَهَا ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ

نۀ ووَ | طاقت تاسو لره | چې زر غون کړئ | ونې دهغې | آیا شته معبود (بل) | داللّٰه سره

داستاسود طاقت خبره نه وه|چې دهغې باغونوونې مو زرغون کړې وې|آیاداللّٰه سره بل معبود هم شته؟

بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ يَّعۡدِلُوۡنَ ؕ۝۶۰

بلکه دا خلق | داسې قوم دې | چې ځنګ کوی دحق نه |

(نه) بلکه دا هغه خلق دی چې د حق نه ډډه کوی

قوله تعالی:- اَمَّنۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ

حقیقی خالق دهرڅه صرف اللّٰه ﷻ دی:-بیان کولې شی چه د ټول کائنات آبادونکې د ټولو پیدا کونکې ټولوته رزق ورکونکې دټولوحفاظت کونکې د ټول جهان تدبیرکونکې صرف هم یواللّٰه تعالی دې.دا اوچت آسمان اودا پرقیدونکی ستوری هم هغه پیدکړی دی. دا درنه زمکه اوداوچتو څوکو غرونه او دا خواره کړې شوی میدانونه هم هغه پیداکړی دی. پټې باغونه ګلونه میوې دریابونه سمندرونه ځناور پیریان انسانان د اوچې اولمدې عام ځناور داټول هرڅه هم دغه یو اللّٰه تعالی پیداکړی دی. د آسمانونو نه اوبه رانازلونکې هم دغه یواللّٰه تعالی دې دانې دخپل مخلوق د رزق ذریعه هم جوړه کړې ده.باغونه پټې هرڅه هم هغه راټوکوی چه د ښائسته ښکاریدو سره ډیرې فائده مند هم دی. د مزیدار خوندسره سره د ژوندقائم ساتلود پاره دی.تاسونه یا ستاسودباطلو معبودانونه هیڅ یوهم نه دڅه څیزد پیدا کولو قدرت لری اونه د یوې ونې د راټوکولو. بس هم هغه خالق اورازق دې.

دالله ﷻ دخالقیت مشرکان هم قائل وو خو عبادت یې د بل چا کولو:-د اللّٰه ﷻ خالقیت اود هغه روزی رسول مشرکانوهم منله. لکه چه بل آیت کښې ارشاد دې﴿وَلَئِنۡ سَاَلۡتَهُمۡ مَّنۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَسَخَّرَ الشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ لَيَقُوۡلُنَّ اللّٰهُ ۚ فَاَنّٰى يُؤۡفَكُوۡنَ۝﴾([1])یعنی که ته ددوی نه تپوس اوکړې چه هغوی چاپیداکړی دی؟نوبیابه د دوی هم دغه جواب وی چه اللّٰه ﷻ.غرض داچه دوی پیژنی اودوی منی چه خالق کل صرف هم اللّٰه ﷻ دې خود دوی عقلونه کارنه کوی چه د عبادت په وخت کښې اللّٰه تعالی سره نورهم شریك کوی سره ددې چه ښه پوهیږی چه نه هغوی پیدا کونکی دی اونه رزق ورکونکی دی.اود دې خبرې فیصله خو په آسانئی سره هریوعقل مندکولې شی چه د عبادت لائق هم هغه دې کوم چه خالق مالك او رزاق دې. پدې وجه په دې آیت کښې دلته داسوال اوکړې شو چه معبود برحق سره نور هم څوك په عبادت کښې لائق شته؟ آیا اللّٰه ﷻ سره د مخلوق په پیداکولوکښې رزق ورکولوکښې بل هم څوك شریك دې؟ دغه مشرکانو خالق اورازق هم اللّٰه تعالی منلو اوعبادت به نی د نوروکولو.

---

[1] ۴۳/الزخرف:۸۷.

د دې وجه په بل آيت کښې ارشاد دې ﴿أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ [1] خالق اوغير خالق يوشان نه دي بياتاسو خالق اومخلوق څنګه يوشان کوئ؟ دا يادساتئ چه په دې آياتونو کښې ﴿أَمَّنْ﴾ کوم کوم ځائ کښې هم دې نوهلته هم دغه معنى ده چه يوخو هم هغه دې چه دا ټول کارونه کولې شي او په دې باندې قادر وى بل هغه چه هغه په دې کښې يوکارهم نه وى کړې اونه کولې شي آيادا دواړه برابريدلې شي؟ لکه چه بل شق په لفظونو کښې بيان نه کړې شو خود کلام طرز دابښکاره کوى.

يوبل آيت کښې ښکاره داهم دى چه ﴿آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ [2] آيا الله تعالى بهتردې که هغه چه کوم دوى شريکان کړى دى؟ د آيت په خاتمه باندې فرمائى بلکه داهغه خلق دى چه الله ﷻ سره شريك ګرځوى آيت ﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ [3] هم د دې آيت په شان دې يعنى يوهغه سړې چه په خپل زړه کښې د آخرت ويره لرى د خپل رب د رحمت طمع لرى شپې په مونځونو کښې تيروى نوهغه د هغه چا په شان نه شى کيدې د چا اعمال چه داسې نه وى.

بل ځائ دى چه عالم او بې علمه برابرنه دى. هم عقل مندد نصيحت نه فائده اوچتوى اود چا سينه چه د اسلام د پاره کولاوشوې وى اوهغه د خپل رب نه نور اوهدايت اخستې وى هغه د ده په شان نه دې د چا په زړه کښې چه د اسلام د طرف نه انديښنه وى اوزړه ئې سخت وى. الله ﷻ پخپله د خپل ذات باره کښې فرمائيلى دى ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ [4] يعنى چه هغه د مخلوق دهرهر حرکت اوکارنه خبروى ټولې د غيبو خبرې پيژنى په مثال دهغه دې چه هيڅ هم نه پيژنى؟ بلکه د چا چه هډوسترګې اوغوږونه نه وى لکه ستاسودا بتان.

ارشاد دې ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ [5] دوى الله تعالى سره شريکان جوړوى دوى ته اووايه لږ شان د هغه نومونه خو ماته اوښايه نود دې ټولوآياتونوهم دغه مطلب دې چه الله تعالى خپل صفتونه بيان کړى دى او بيانى دا خبر ورکړې دې چه دا صفتونه په چا کښې هم نشته.

					أَمَّنْ	جَعَلَ
					ايا هغه څوك دې	چې جوړه ئې كړه
					.... بلکه هغه ذات چې زمکه ئې	
الْأَرْضَ	قَرَارًا	وَجَعَلَ	خِلٰلَهَا	أَنْهٰرًا	وَجَعَلَ	لَهَا
زمکه	ځائې دقرار	او جوړ ئې کړل	په منځ دهغې کښې	نهرونه	او جوړ ئې کړل	دې زمکې لره
د قرار ځائې ګرځولې دې		او په دې کښې دننه ئې نهرونه جارى کړل			او ددې (دمضبوطتيا) دپاره ئې	

[1] ۱۶/النحل:۱۷.
[2] ۲۷/النمل:۵۹.
[3] ۳۹/الزمر:۹.
[4] ۱۳/الرعد:۳۳.
[5] ۱۳/الرعد:۳۳.

رَوَاسِيَ	وَجَعَلَ	بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ	حَاجِزًا ؕ	ءَاِلٰهٌ	مَّعَ اللّٰهِ ؕ
درانه غرونه	او جوړه یې کړه	په منځ ددوو دریابونو کښې	پرده	ایا شته بل معبود	د الله سره

غرونه جوړ کړل او د دوو دریابونو ترمینځه ئې پرده اوګرځوله | ایا د الله ﷻ سره بل معبود شته

بَلْ اَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ؕ	اَمَّنْ	يُّجِيْبُ	الْمُضْطَرَّ
بلکه زیات خلق ددوئ	نه پوهیږي	ایا څوك دی هغه	چې قبلوی	دعا دبې قراره سړی

(بیخی نشته) خو په دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږي | که هغه ذات چې د بې قراره بنده دعا اوري

اِذَا	دَعَاهُ	وَيَكْشِفُ	السُّوْٓءَ	وَيَجْعَلُكُمْ	خُلَفَآءَ
کله چې	دعا اوغواړي د هغه نه	او لرې کوی	هغه تکلیف	او جوړوئ تاسو	خلیفګان

کله چې هغه ورته بلنه کوی | اومصیبت لرې کوی | اوتاسو ئې په زمکه کښې خلیفګان جوړ کړې یئ

الْاَرْضِ ؕ	ءَاِلٰهٌ	مَّعَ اللّٰهِ ؕ	قَلِيْلًا	مَّا تَذَكَّرُوْنَ ؕ
دزمکې	ایا شته بل معبود	دالله سره	ډیر لږ شان	نصیحت قبلوئ تاسو

.......ایا د الله ﷻ سره بل معبود شته (نه نشته) اخو تاسو ډیر کم نصیحت قبلوئ |

قوله تعالى:- اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا

زمکه نهرونه غرونه سمندرونه هم الله ﷻ پیداکړی دی: زمکه الله ﷻ ولاړه اوساکن پیدا کړه چه دنیا په آرام سره خپل ژوند تیرکړې شی اوبه دې خورشوی فرش باندې راحت حاصل کړې شی. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ﴾(۱) الله تعالی زمکه ستاسود پاره ولاړه اوساکنه جوړه کړه اوآسمان ئی چت جوړ کړو. هغه په زمکه باندې داوبودریابونه اوبهیول چه اخوادیخوابهیږی اوملك ملك ته رسی زمکه خړوب کوی دې دپاره چه په زمکه باندې پټی اوباغونه راوټوکیږی. هغه د زمکې مضبوطیادپاره په دې کښې د غرونو میخونه ورخښ کړل چه هغه خوزیدې راخوزیدې نشی اوولاړه وی. دهغه قدرت ته اوګوره چه یوتریخ سمندردې او یوخوږ دواړه بهیږی په مینځ کښې هیڅ څیز د بندیز یا حجاب اوپرده نشته خوقدرت یو بل نه جدا ساتلې دې نه تریخ په خوږکښې اونه خوږ په تریخ کښې شاملیدلې شی. ترخې اوبه خپلې فاندې ورکوی اوخوږې خپلې. ددې چهانړکړې شوې خوند ناکې مزیدارې اوبه خلق څکی او په خپل څناوروباندې هم څکوی فصلونوباغونو اوبارو وغیره ته دااوبه رسوی لامبل وینځل وغیره. ترخې اوبه د خپلې فاندې نه خلق سودمندکولوسره داد هرطرف نه راګیرې شوی دی دې دپاره چه هواخرابه نه شی.
په یوبل آیت کښې هم د دې دواړو بیان شوی دی ﴿وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾(۲) یعنی ددې دواړو سمندرونو روانونکې هم الله تعالی دی اوهم هغه د دې دواړو په مینځ کښې حداو فاصله کیخودې ده. دلته خپل داقدرتونه خودلوسره بیاسوال کوی چه آیا الله تعالی سره بل هم څوك شته چاچه دا کارونه کړی وی یائی کولې شی؟ دې دپاره چه هغه هم د عبادت لائق اوګنړلې شی. اکثر خلق صرف په بې علمئی سره د غیرالله عبادت کوی. دعبادتونولائق خو صرف هم هغه یوالله تعالی دی.

---

(۱) ۴۰/المؤمن: ۶۴.
(۲) ۲۵/الفرقان: ۵۳.

قوله‌تعالی:- أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ
د دردمندو بې کسوغریبانانودعا څوک اوري؟ په سختواو مصیبتونوکښې د رابللو قابل هم هغه ذات دې د بې کسه اوبې وسه خلقوآسراهم هغه دې.پریوتلی هیرکړې شوی دهوکه شوی اوپه مصیبت کښې اخته شوی هم هغه ته چغې وهي اوهم دهغه طرف ته خیال ساتي.لکه چه ارشاد دې چه تاسو کله د سمندرطوفان د ژوندون نه نااميده کړې نو هم هغه ته آوازونه کوئی اود هغه طرف ته ژړاګانې او زارئی کوئی اوټول هیروئی.دهغه ذات داسې دې چه هریوناقراره هغه سره پناه اخستې شي.د مصیبت وهونکو خلقو مصیبت بغیرد هغه نه هیڅ څوک نه شي لرې کولې.

د یو سړي په تپوسونو د رسول کریم ﷺ هدایات:- یوسړي رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ ته مونږ د کوم څیز طرف ته رابلې؟حضورﷺ اوفرمائیل چه د الله تعالی طرف ته چه یواځې دې د چا چه څوک شریك نشته چه په هغه وخت کښې ستا په کار راځي کله چه ته په څه لانجه کونجه کښې اینختې ئې.هم هغه ذات دې چه کله ته په ځنګلونوکښې لار هیره کړې نوهم هغه ته آوازکوې نوهغه ستا لارخودنه اوکړي که ستاڅوك ورك شوې وي اوته هغه ته سوال اوکړې نو هغه به تاهغه سره ملاو کړي.که قحط راغلې وي نوته د هغه نه دعاکوه نوهغه به تاباندې یوشان باران راووروي. هغه سړي وئيل یارسول الله ﷺ ماته څه نصیحت اوکړه. حضورﷺ اوفرمائیل چاته بدردمه وایه د نیکئی هیڅ یوکار سپك او بې فائدې مه ګڼړه که د خپل مسلمان رور سره په رونړتندی باندې ملاویدل ولې نه وي. که په خپله ډولچه باندې یوتګی باندې اوبه څکل ولې نه وي. خپل تهبندد پنډئی د نیمئی پورې ساته که نه وي نوزیات نه زیات د ګیټوپورې د دې نه زیات زوړندولونه ځان بچ ساته ځکه چه دافخراوغرور دې کوم چه الله تعالی نه خوښوی (۱)

بل روایت کښې نور هدایات:- په یوروایت کښې د هغه نوم جابربن سلیم هجیمی ﷺ دې. په دې کښې دی چه کله زه حضورﷺ له راغلم حضورﷺ په څادر باندې ډډه لګولې وه ناست وودکوم پلاوونه چه د حضورﷺ په قدمونومبارکو باندې پراته وو. زه راغلم تپوس مې اوکړو په تاسو کښې د الله تعالی رسول ﷺ کوم یودې؟ حضورﷺ په خپل لاس مبارك خپل ځان ته اشاره اوکړه.ماوئیل یارسول الله ﷺ زه د یوکلي اوسیدونکې یم څه ادب اوتمیزوغیره نه پیژنم ماته د اسلام د احکامو څه تعلیم راکړه. حضورﷺ اوفرمائیل چه یوه ووړکې غوندې نیکی هم سپکه مه ګڼړه که دخپل مسلمان رورسره دې په خوشحالئی ملاقات اوکړو اوکه د خپلې ډولچې د اوبوغوښتونکي له په لوښي کښې لږې شان اوبه ورکړې.که څوك ستاداسې څه خبره پیژنې اوهغه تاته په دې خبره څه شرم درکوی نوهغه له داسې په دې خبره باندې شرم مه ورکوه دې د پاره چه اجر ملاوشي اوهغه ګناهګار جوړشي د ګیټونه لاندې کپړه زوړندلو نه بچ شه ځکه چه دا کبر دې اود الله تعالی خوښ نه دې. هیڅ چاته هم کنځلې مه کوه. فرمائی د دې اوریدو نه پس ما چرته یوانسان خوڅه بلکه یوځناور ته هم کنځلې نه دی کړې (۲)

بیمار لره بیمارئی کښې خپل ځان دپاره دعا کول پکار دي:-س طاؤس د یوبیمارپوښتنې له لاړو بیمار وئیل زما د پاره د الله تعالی نه دعااوکړه هغوی اوفرمائیل ته پخپله ځان ته دعااوکړه د بې قراره دبې قرارئی په وخت کښې دعاالله تعالی قبلوي.وهب رحمه الله فرمائی چه ما په وړاندینی آسمانی کتاب کښې لوستلې دی چه الله ﷻ فرمائی زمادې په خپل عزت باندې قسم وي کوم سړې چه په ماباندې باور اوکړي اوما اونیسي نوزه به هغه د ده د مخالفینونه بچ کړم اوخامخا به ئې بچ کوم. سره د دې که د زمکې اوآسمانونوټول مخلوق د ده په مخالفت باندې اوده ته په تکلیف رسولوباندې راجمع شي او څوك چه په

(۱) احمد:۵/۶٤ ح۲۰۶۳۶ وسنده صحیح.(مسنداحمد)
(۲) ابوداؤدکتاب اللباس باب ماجاء فی اسبال الازار:٤۰۸٤وسنده صحیح، السنن الکبری للنسائی:۹۶۹٤، احمد:۵/٦٤، ابن حبان:۵۲۱

مابانديږ يقين اونه كړى زما په پناه كښې رانه شى نو هغه به زه د امن اومان نه اخواكړم اوكه غواړم نو په زمكه كښې به ئى دننه كړم اود هغه به هيڅ امداد نه كوم.

يوه ډيره عجيبه واقعه: يوه ډيره عجيبه واقعه حافظ ابن عساكر رحمه الله خپل كتاب كښې نقل كړې ده.يو صاحب فرمائى مابه په يوقچر باندې خلق ددمشق نه زيدانى ته اوړل اوهم په دغه كرايه باندې زما وخت تيريدلو.يوځل يوسړى قچرپه كرايه واخستوماهغه سوركړو اولاړم. يو ځاى كښې دوه لارې راغلې نوهغه وئيل په دې لار لاړشه. ماوئيل زه د دې لارې نه واقف نه يم نيغه لار داده هغه وئيل زه پوره واقف يم داډيره نيزدې لار ده. زه د هغه په وينا هم په هغه لار لاړم. لږ ساعت په ما اوكتل چه يو خوشى تشى ميدان ته مونږ راورسيدو چرته چه هيڅ لار نه ښكاريده يوډير خطرناك ځنګل وو او هر طرف ته مړى پراته وو.زه غلې شوم هغه وئيل لږه دا واګه اونيسه زه هم دلته كوزيږم. ما واګه اونيوله هغه راكوز شو او خپل تهبند ئى اوچت كړواوكپړې تيك كړې اوچاړه ئى راوويستله او په ما ئى حمله اوكړه. ما د هغه ځاى نه رامنډه كړه خو هغه ماپسې شو اوزه ئى راونيولم. ما هغه ته قسمونه وركړل خو هغه هيڅ خيال اونه كړو.ما وئيل چه ښه ده قچر اوداټول سامان چه ماسره دې دا ته واخله خو ماپريږده. هغه وئيل چه داخوزما شو ولې زه تاهم ژوندې نه پريخودل غواړم. ما هغه ته د الله تعالى نه ويره وركړه. د آخرت د عذابونو ذكر مې ورته اوكړو خو دې څيز په هغه باندې هيڅ اثراونه كړو. هغه زما په قتل كولوباندې كلك ولاړ وو.زه ناميده شوم اودمرګ د پاره تيارشوم اوهغه ته مې سوال اوكړوچه مايودوو ركعتو مونځ له پريږده. هغه وئيل ښه ده زر كوه ما مونځ كول شروع كړو خو د رب قسم زماد ژبې نه يوحرف نه وتلو هسې مې داسې لاسونه تړلې ويريدلې ولاړووم او هغه به تندى كوله. هم هغه وخت اتفاقى زما په خله باندې داآيت راغلو [أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ] (١) يعنى هم الله تعالى دې چه د بې قرارئې نه د بې قرارئې په وخت كښې دعااورى او قبلوى اوبې وسى او سختى لرې كوى.بس دا آيت زما د خلې نه وتل وو چه ما اوكتل د ځنګل په مينځ كښې يوپه اس سورخپل اس په تيزئى سره زغلولوسره زمونږ طرف ته راروان دې په لاس كښې ئى نيزه هم نيولې ده او بغيردځه وينا كولونه ئى هغه نيزه د ډاكو په خيټه كښې ورخښه كړه چه د هغه د ګركس نه پورې راپورې اوتله اوهم هلته بې ځانه شو راپريوتلو.سور واګه تاؤ كړه او روانيدل ئى غوښتل خو زه د هغه په پښو پورې اونختلم او بې حاله (په عاجزئى سره او اصرار كولو سره) د الله تعالى د پاره دومره خو راته اووايه چه ته څوك ئى؟ هغه وئيل زه د هغه ذات راليګلې شوې يم چه د مجبورو بې كسو او بې وسودعاقبلوى اومصيبت اوآفت اخواكوى.ماد الله ﷻ شكر ادا كړواوخپل قچراوسامان مې راواخستلو او صحيح سالم واپس راغلم.

بله واقعه:- دغه شان يوه بله واقعه هم ده چه د مسلمانانولښكرد كافرانونه ماتې اوخوړله او واپس شو. په دوى كښې يو مسلمان چه ډير سخى وو موجود وو.دهغه اس ډير تيز وو په لاركښې وران شو دې ولى الله ډير كوشش اوكړو خوځناور هډو قدم اوچت نه كړو. آخر عاجز شو نو ورته ئى اووئيل چه څه خبره ده چه تاړى شروع كړه هم د داسې موقع د پاره خو ماستاخدمت كولو اوته مې په مينه ساتلې وې. اس له الله تعالى ژبه وركړه او جواب ئى وركړو چه تابه زما واښه اوګيادانه وغيره د اس ساتونكى له وركوله هغه به دې نه پټوله اوماله به ئى د خوراك د پاره ډيره كمه دانه راكوله او په مابه ئى ظلم كولو. مالك وئيل چه ته اوس روان شه اوزه الله تعالى په مينځ كښې حاضر ناظر ګڼړم اووعده كوم د نن نه پس به زه تاله په خپله غيږ كښې خوراك دركوم. ځناور چه داواوريده نو په تيزئى سره ئى ټوپ كړو اوډير زد ئى د امن ځاى ته اورسولو. د وعدې مطابق به اوس دې بزرګ په خپل اس باندې په خپله غيږ كښې

(١) ٢٧/النمل:٦٢.

خوراك كولو خلقو د ده نه د دې د وجه تپوس اوكړو نوهغه داواقعه بيان كړه اودا خبره عام مشهوره شوه اوخلق دې بزرګ له د لرې لرې نه د دې واقعه اوريدلود پاره راتلل.د روم بادشاه چه دا خبرواوريدو نو هغه دې په څه طريقه باندې خپل ښكار ته د روستلوډېركوشش اوكړو خو بې فائدې. آخر هغه څوك راوليګل چه چرته په څه بهانه باندې هغه بادشاه له راورسوی.داسړې اول مسلمان وو بيامرتدشو او دې دبادشاه نه راغلو اودلته ده سره ملاوشو دخپل اسلام څرګندونه ئې اوكړه اوتوبه ئې اوكړه اوډير نيكئې سره دلته اوسيدلو.تردې چه د دې ولي الله په ده باندې پوره يقين پيداشو اوهغه ئې نيك او صالح اوګنړلواوهغه سره ئې دوستي جوړشوه او خان سره به ئې ګرځولو. هغه خپل پوره يقين كولوسره او د خپلې ظاهري ديندارئې په وجه ئې هغه په خپله دهوكه كښې راګيركړو اوبادشاه ته ئې خبرووركړو چه فلانكې وخت د درياب غاړې له يوښه مضبوط تكړه سړې راوليګه زه به دې هلته راولم اود دغه سړې په امدادبه داراګيركړم. ددې ځائ نه ئې هغه په دهوكه روان كړواوهلته ئې بوتلو.ناڅاپې داسړې ښكاره شو اوپه دې بزرګ ئې حمله اوكړه د بل طرف نه هغه مرتد حمله اوكړه. دې نيك سړې هغه وخت آسمان ته سترګې اوچتې كړې اودعائې اوكړه اې الله دې سړې خو ماته ستا په نوم سره دهوكه راكړه زه تاته سوال كوم چه ته څنګه غواړې ماد دې دواړونه بچ كړې. هلته د ځنګل نه دوه ليوه ګان په منډه راتلونكې ښكاره شو اودا دواړه سړې ئې راګيركړه ټكړې ټكړې ئې كړل اولاړل اود الله تعالى دابنده ښه په امن او امان سره واپس صحيح سالم تشريف راوړ. رحمه الله.

قوله تعالى:- وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ

دخپل رحمت دا شان بيانولوسره بيا الله عزوجل د طرف نه دا ارشاد بيانولې شي چه هم هغه ذات تاسو د زمكې مالكان جوړوی يوبو شاته راروان دې اوبرابرداسلسله روانه ده. لكه چه ارشاد دې ﴿إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأۡتِ بِـَٔاخَرِينَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٗا﴾([1]) كه هغه اوغواړې نو تاسوټول به د دې ځائ نه فناكړې اونور څوك به ستاسو په ځائ كړې لكه څنګه چه ئې تاسو د نورو خليفه ګان كړې ئې. بل آيت كښې دې ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمۡ خَلَٰٓئِفَ ٱلۡأَرۡضِ وَرَفَعَ بَعۡضَكُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ ٱلۡعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٞ رَّحِيمُۢ﴾([2])هم هغه الله تعالى تاسو د زمكې جانشين جوړكړې ئې اويوله ئې په بل باندې درجې زياتې كړې دی.حضرت آدم ﷺ ته چه ئې خليفه وئيلې وو هغه هم په دې اعتبارسره چه د هغه اولاد به د يوبل جانشين وی. لكه چه آيت كښې ﴿وَإِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ خَلِيفَةٗۖ قَالُوٓاْ أَتَجۡعَلُ فِيهَا مَن يُفۡسِدُ فِيهَا وَيَسۡفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحۡنُ نُسَبِّحُ بِحَمۡدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۖ قَالَ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ﴾([3]) په تفسير كښې په تفصيل سره بيان شوې دې.د دې آيت د دې جملې نه هم دا مراد دې د يونه پس بل اود يوې زمانې نه پس بله زمانه د يوقوم نه پس بل قوم اودا د الله تعالى قدرت دې او په دې كښې د مخلوق مصلحت دې ګنې كه هغه غوښتل نو ټول به ئې هم په يووخت په يو ځائ كښې پيداكړې وو اوبيا په يوځل به ئې فناكړې وو خوهغه دا خبره اوساتله چه يومړشې نو بل پيداشې.

حضرت آدم ﷺ ئې پيداكړو د هغه نسل ئې خوركړواو په دنياكښې يوه داسې طريقه كيخوده چه د هغوی رزق او دهغوی ژوندتنګ نه شی ګنې ټولو انسانو به په زمكه باندې په يوځل په تنګئې سره وخت تيرولو اود يونه به بل ته نقصان رسيدلو. داموجوده طريقه د الله تعالى په حكمت باندې دليل دې دټولو د پيداكولو مړه كولو تللو راتللود هغه په نيز باندې وخت مقرردې. يويود هغه په علم كښې دې د

---

[1] ٤/النساء:١٣٣.

[2] ٦/الانعام:١٦٥. الخ.

[3] ٢/البقرة:٣٠.

هغه د نظرنه څوك هم غيب نه دی. هغه يوه ورځ داسې هم راوړونکې دې چه د ټول به په ميدان کښې راجمع کړی اودهغوی فيصلې به اوکړی. د نيکئی اوبدئی بدله به ورکوی. دا خپل قدرتونه بيانولوسره فرمائی چه شته څوك داسې چه داکارونه اوکړې شی؟ اوچه کله نه شی کولې نود عبادت لائق هم نه شی کيدې داسې صفادليلونه ډير کم سوچ کولې شی اود دې نه هم ډير کم خلق نصيحت حاصلوی.

اَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُّرْسِلُ

ايا هغه څوك دې چی لار ښائی تاسو ته | په تيرو داوچې (بيابان) کښې |او ددرياب کښې |او څوك | راليږی

که هغه چې تاسو ته د اوچې او د سمندرپه تورو تيارو کښې لارې ښائی | اوهغه ذات چې

الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ

هواګانې | په طور دزيری | مخکښی | درحمت خپل نه | آيا شته بل معبود | دالله سره

دخپل (باران) رحمت نه وړاندې زيرې ورکونکی هواګانې راليږی |آيا دالله سره بل معبود شته (نشته)

تَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ؕ۝ اَمَّنْ

لوئ (اوچت) دې الله | دهغه څيزونونه | چی دوئ ئې شريکوی (دالله سره) | آيا هغه څوك دې |

الله ﷻ د دوئ جوړوکړو شريکانونه ډير اوچت دې | ....که هغه ذات

يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ

چی ابتداء کوی | دپيداوښت | بيا | اعاده کوی دهغې | او څوك دې | چی رزق درکوی تاسو له |

چې مخلوقات ئې په اول ځل پيدا کړل |اوبيا به ئې سردوباره پيدا کوی|اوهغه ذات چې تاسو ته

مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ

دآسمان نه |او دزمکې نه | آيا شته بل معبود | دالله سره | ورته اووايه | راوړئ | دليل خپل

د آسمان او زمکې نه روزی درکوی | آيا دالله سره بل معبود شته (نشته) | ته ورته اووايه چې خپل دليل راوړئ

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝ قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ

که يئ تاسو | رښتينی | اووايه | نه پوهيږی | هغه څوك | چی په آسمانونو کښی دی

که چرې تاسو ريښتونی يئ | .....ورته اووايه چې په آسمانونو او

وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ

او په زمکه کښی دی | په غيبو باندې | ماسوا دالله نه | او معلومه نهٔ ده دوئ ته | چی کله به

زمکه کښې دالله ﷻ نه بغير بل څوک په غيبو پوهيږی ؟| او دوئ خو دومره هم خبر نه دی

يُبْعَثُوْنَ ۝ بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ ۫ بَلْ هُمْ

راپاسولې کيږی دوئ | بلکه ورك شوې دې | علم ددوئ | په باره دآخرت کښی | بلکه | دوئ

چې کله به (دوباره) راژوندی کولی شی|بلکه داخرت په باره کښې د دوئ علم ورک دې | بلکه داخلق د آخرت باره کښې

فِيْ شَكٍّ	مِّنْهَا	بَلْ هُمْ	مِّنْهَا	عَمُوْنَ
په شك كښې دي	دآخرت په حقله	بلكه دوئ	دهغې (قيامت) نه	ړانده دي
په شك كښې پراته دي	بلكه دوئ دهغې د راتلو نه خانونه ړانده كړي دي			

قوله تعالى:- أَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

په تياروكښې هدايت اودباران دپاره يخې هواګانې څوك چلوي:-په زمكه اوآسمان كښې الله ﷻ داسې نښې كيخودې دي چه په اوچه يا لمده كښې څوك لارهيره كړي نوهغه دې ته په كتوسره نيغه لار اختيار كړي. لكه ارشاددې په ستوروسره خلق لار ګوري په سمندرونوكښې او په اوچه كښې د دې كتو سره نيغ لاراخلي داوبونه ډكې اوريځې راوريږي دې نه وړاندې هغه يخې اوښكلې ښكلې هواګانې هغه چلوي په كوم سره چه خلق پوهيږي چه اوس به د رب رحمت راوريږي. د رب نه بغيرد دې كارونو كونكې هيڅ څوك نشته اونه څوك په دې باندې قادردې. د ټولوشريكانونه هغه جدا دې پاك دې او اوچت دې.

قوله تعالى:- أَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

په دوباره پيداكولوباندې يو ښائسته مثال:- فرمائي چه رب هغه ذات دې چه په خپل قدرت كامله سره بغيرد نمونې نه مخلوقات پيداكوي. بيابه دوی فناه كړي اودوباره به ئې راپيدكوي. كله چه تاسو هغه په رومبې ځل پيداكولو باندې قادرمنئی نودوباره پيداكول چه د دې نه ډير آسان دی په دې باندې ولې قادر نه منئې؟دآسمان نه باران راورول دزمكې نه غلې راټوكول ستاسودرزق سامان د آسمان او زمكې نه كول هم دهغه كار دې.لكه چه په سورت طارق كښې فرمائي داوبود آسمان اودراټو كيدونكې زمكې قسم. بل آيت كښې دي﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ۭ وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ﴾ ([1]) يعنې الله تعالى ته معلوم دی هريوڅيز چه په زمكه كښې ځائ كړې شوې دې اوكوم چه د دې نه بهر راځي اوكوم چه د آسمان نه راكوزشي اوكوم چه دې ته اوخيژي. د آسمان نه باران راورونكې دې او دا په زمكه كښې د اخوانه ديخوا رسونكې او په دې سره قسم قسم ميوې ګلونه ګيابوټي راټوكونكې هم هغه دې. كوم چه ستاسو اوستاسو د څاروو رزق دې. يقيناً دا ټول څيزونه د يود عقل خاوندد پاره د الله تعالى لوئ لوئ نښې دي. خپل داقدرتونه او ډير بې انتها احسانونوبيانولوسره ارشاد فرمائي آيا الله تعالى سره په دې كارونوكولوكښې نور هم څوك شته چه د هغه عبادت اوكړې شي؟ كه تاسو د الله تعالى نه بغيرنور معبودان منل په څه دعوى سره ثابتولې شئ نوهغه دليل پيش كړئې صرف بې دليل خبرې دی.د دې دپاره بل آيت كښې فرمائي دالله تعالى نه بغيرد چه د نورو عبادت كوی د كوم چه هيڅ دليل دوی سره نشته هغه يقيني كافران دي او د خلاصی نه محروم دی.

قوله تعالى:- قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ

علم غيب صرف د الله ﷻ صفت دې:- الله ﷻ خپل نبی كريم ﷺ ته حكم وركوی چه هغه دې ټول جهانٌ په دې باندې پوهه كړي چه ټول مخلوق كه د آسمان وی كه د زمكې د غيب پيژندلود علم نه خالی دی بغيرد الله ﷻ نه چه وحده لاشريك له دې بل هيڅ څوك د غيبوپيژندونكې نشته. دلته استثناء منقطع ده. يعنی بغيرد الله ﷻ هيڅ څوك پيري او فرښته په غيبونه پوهيږي. لكه چه ارشاد دې﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ۭ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ﴾([2])يعنی

---

[1]) ۳۴/سبا:۲.

[2]) ۶/الانعام:۵۹.

دغیبو کنجیانې هم هغه سره دی کوم چه دهغه نه بغیرڅوک هم نه پیژنی. بل ارشاد دې ﴿اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ ۗ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۗ وَمَا تَدْرِيْ نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوْتُ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ﴾[1] هم الله تعالی سره د قیامت علم دې هم هغه باران راوروی اوهم هغه ته دمور په خیټه کښې دبچی خبردې هیڅ څوک نه پوهیږی چه صبا به څه کوی نه چاته داخبردې چه هغه به کوم ځائ مری؟ علیم اوخبیرصرف هم الله تعالی دی. د دې مضمون نور هم آیاتونه شته. مخلوق ته خو داهم پته نشته چه قیامت به کله راځی؟د آسمانونواوزمکوالا یوهم نه دې خبر چه د قیامت وخت کوم یو دې؟ لکه چه فرمان دې ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۗ يَسْـَٔلُوْنَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۗ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾[2] په ټولوباندې داعلم ګران اوسخت دې هغه خو به ناڅاپی راځی. د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمان دې که څوک وائی چه حضورﷺ د صبا خبره پیژنی نوهغه په الله تعالی باندې یو عظیم بهتان اوتړلو ځکه چه الله تعالی فرمائی د زمکې او آسمان والا کښې هیڅ څوک هم د غیبوپیژندونکې نشته.[3] قتاده رحمه الله فرمائی چه الله تعالی په ستوروکښې درې فائدې ایخودې دې د آسمان ښائست د لار هیروشود پاره لارخودنه او د شیطانانو ویشتل. د بل څه خبرې دې سره عقیده لرل د خپل ځان نه خبره کول تکلیف اوچتول دی اوخپله حصه بیلل دی.

د ستور متعلق دجاهلانوګنده عقیدې:-جاهلانو ستوروسره علم نجوم تړلې اوددې متعلق ئې فضول خبرې جوړې کړی دی چه د دې ستوری په وخت کښې څوک نکاح اوکړی نوداسې به وی اود فلانکی ستوری په وخت سفرکولوسره داسې کیږی د فلانکی ستوری سره چه پیدائش اوشی نوداسې کیږی وغیره وغیره دا ټولې دځان نه خبرې دی. د دوی د دې بکواس خلاف هم اکثر کیږی. د هر ستوری په وخت کښې څوک تور سپین لنډاوږد ښائسته اوبدرنګه پیداکیږی نه یوځناور په غیبوپوهیږی اونه د یوې مرغئی نه غیب حاصلیدې شی اونه ستوری د غیبولارخودنه کوی. واورئی د الله تعالی فیصله شوې ده چه دآسمان اوزمکې ټول مخلوق د غیبونه ناخبره دې. هغوی ته خود خپل راژوندی کیدو وخت هم نه دې معلوم.(ابن ابی حاتم)سبحان الله د قتاده رحمه الله داقول څومره صحیح څومره فائده مند اود معلوماتو نه ډک دې.

د اخرت باره کښې ټول مخلوقات په نه علم کیدو برابر دی:- بیا ارشاد فرمائی چه خبره داده چه د هغه د علم آخرت په وخت کښې د پیژندلونه تنګ راغلی اوعاجز شوی دی. په یوقراءت کښې ﴿بل ادرك﴾ دې یعنی ټول په ټول د آخرت د صحیح علم نه پیژندلوکښې برابردی. لکه چه حضورﷺ د حضرت جبرائیل علیه السلام د سوال په جواب کښې فرمائیلې ووزما اوستا دواړو علم د دې د جواب نه عاجز دی.[4] نودلته هم اوفرمائیلې شو د آخرت نه د هغوی علم غیب دې.کافران د خپل رب نه جاهلان دی ځکه دوی د آخرت هم منکر دی اوهغه ځائ ته د دوی علم رسی نه.یوقول داهم دې چه په آخرت کښې به دوی ته علم حاصلیږی خوبې فائدې دې لکه چه بل ځائ دی په کومه ورځ چه دوی مونږ له راورسی نوډیر اوریدونکی اوکتونکی به شی ولې نن به ظالمان په ښکاره ګمراهئی کښې وی. بیا ارشاد دې چه بلکه داخوبه په شک کښې دی دې نه مراد کافران دی. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿وَعُرِضُوْا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ۗ لَقَدْ

---

[1] ۳۱/لقمان:۳٤.
[2] ۷/الاعراف:۱۸۷.
[3] صحیح مسلم کتاب الایمان باب معنی قول الله عزوجل ﴿ولقدرآه نزلة أخرى﴾:۱۷۷.
[4] صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان الایمان والاسلام والاحسان ووجوب الایمان...:۸.

جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۢ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا۝)[1] یعنی داخلق به د خپل رب په وړاندې صفونه تړلې شوی پیش کیږی. الله تعالی به فرمائی چه مونږ تاسو په اول ځل څنګه پیداکړی وئی اوس تاسو مونږ راوړلئی خوتاسوهم داګنړل چه قیامت خو هیڅ څیز نه دې. مراد دا دې چه په تاسو کښې کافرانو دا ګنړل. نو په پورته آیت کښې هم ضمیر د جنس طرف ته راګرځی خو مراد تری هم کافران دی. هم په دې وجه ئی په آخره کښې اوفرمائیل چه دوی خودې نه هم راندہ دې نابینا کیږی اوسترګې بند کړی دی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ

| اووائي | هغه کسان

| او دا کافران

كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا

چې دحق نه منکر دی | ایا هر کله چې | شو مونږه | خاوري | او پلاران زمونږه | ایا نو مونږ به |

وائي چې ایا هرکله مونږ اوزمونږ مشران خاوري شو | نو ایا مونږ به دوباره (د قبرونو نه) راژوندی

لَمُخْرَجُوْنَ۝ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ

خامخا راایستلي کیږو | خامخا وعدې شوی دی زمونږ سره | ددې قیامت | زمونږ سره هم |

کولي شو؟ |.......مونږ او زمونږ پلار نیکونو سره هم دا وعدې وړاندې شوې وې

وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ۝

او دپلارانو زمونږ سره هم | مخکښې ددې نه | نهٔ دی دا | مګر | قیصې دی | دړومبنو خلقو

.......دا هسې دپخوانو خلقو (جوړې کړې) قیصې دی

قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

ورته اووایه | چې اوګرځئ | په زمکه کښې | پس اوګورئ | چې څرنګې وؤ | انجام

ورته اووایه چې زمکه کښې اوګرځئ | نو اوګورئ چې د مجرمانو انجام څهٔ شو ؟

الْمُجْرِمِيْنَ۝ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِيْ ضَيْقٍ مِّمَّا

دمجرمانو | اوتهٔ غم مهٔ کوه | په حال ددوئ | اومهٔ کیږه ته | په تنګئ کښې د | دهغې

.... | اوته دوئ په حال غم مه کوه | او د دوئ په سازشونو خپل زړه مه

يَمْكُرُوْنَ۝ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ

فریبونونه چې دوئ ئې کوی | اووائي دوئ | کله به وی | دا وعده | که یئ تاسو |

تنګوه | اودوئ وائي چې دا (د عذاب) وعده به کله پوره کیږی | که چرې تاسو رښتونی

صٰدِقِيْنَ۝ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ

رښتینی | اووایه | کیدې شی | چې وی | نزدې | تاسو ته | یوه حصه دهغه عذاب

بیئ (محبوبه) ته ورته اووایه چې کیدیشی چې تاسو کوم عذاب دومره په تلوار غواړئ اد هغې بعضې

[1] ۱۸/الکهف:۴۸. الخ

تَسْتَعْجِلُوْنَ	وَاِنَّ	رَبَّكَ	لَذُوْفَضْلٍ	عَلَى النَّاسِ	وَلٰكِنَّ	
چي غواړئ ئې تاسو په جلتئ	بیشکه	رب ستا	خاوند دفضل دې	په خلقو باندې	ولیکن	

حصه په تاسو پورې لګيدلې وی | اوبیشکه ستا رب په خلقو ډير مهربان دې | خو زيات

اَكْثَرَهُمْ	لَا يَشْكُرُوْنَ	وَاِنَّ	رَبَّكَ	لَيَعْلَمُ	مَا	تُكِنُّ
اکثر ددوئ	شکر نه اوباسي	او بیشکه	رب ستا	خامخا پوهیږي	په هغه څه	چي پټوی ئې

خلق شکر نه اوباسي | اوبیشکه ستا رب ته هغه ټول څه معلوم دي | کوم چې د دوئ زړونه

صُدُوْرُهُمْ	وَمَا	يُعْلِنُوْنَ	وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ	فِي السَّمَآءِ	
سینې ددوئ	او هغه	چي ښکاره کوئ ئې دوئ	او نشته يو پټ څيز	په آسمان کښې	

پټوی او کوم چې ښکاره کوی | ....او په اسمانونو او په

وَالْاَرْضِ	اِلَّا	فِيْ كِتٰبٍ	مُّبِيْنٍ	
او په زمکه کښی	مګر دی	په کتاب	ښکاره کښې	

زمکه کښې دساې هيڅ پټ څيز نشته | مګر په روښانه کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی |

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا

د قيامت منكران په سخت عذاب سره مخ كړې شو:- دلته بيان كولې شى چه د قيامت د منكرانو په پوهه كښې تراوسه پورې دارانغله چه دمره كيدواوسخاكيدونه پس خاوره اوايره كيدونه پس مونږ به بيا څنګه راپيداكولې شو؟هغوى په دې باندې سخت حيران دى.وائى چه د مودو نه خو مونږ هم دا اورو راروان يو ولې مونږ هيڅ څوك هم د مرګ نه پس راژوندي كيدوسره اونه ليده صرف د اوريدلو خبرې دى.هغوى د خپل ځان نه د وړاندې نه اوهغوى د مخكينونه اوريدلى دى او مونږ ته راورسيدې خو دا ټول د عقل نه لرې دى.

قوله تعالى:- قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا

الله ﷻ خپل نبى ﷺ ته جواب ښائى دوى ته لږ شان اووايه چه په زمكه كښې اوګرځئ چه د رسولانو تكذيب كونكى اود قيامت نه منونكى څنګه په دردناك عذاب اود ارمان نه په ډك انجام سره هلاك او تباه شو اوانبياء عليهم السلام اودايمان والا الله ﷻ بچ كړل.دا د انبياء كرامو عليهم السلام د صداقت دليل دې بيائى خپل نبى ﷺ ته تسلى وركړه چه دوى تا اوزماكلام دروغ ګڼړى خوته په دوى باندې افسوس اوخفګان مه كوه. هغوى پسې خپل زړه مه خوره دا دوى چه تاسره كومې دهوكې اوچالبازئې كوى مونږ ته ښه معلوم دى ته بې فكره اوسه تاته اوستا دين ته ترقى وركونكى هم مونږ په دنيااوجهان كښې به مونږ تا اوچت كړو.

قوله تعالى:- قُلْ عَسٰى اَنْ يَّكُوْنَ

تندى ولې كوئې قيامت نيزدې دې:- مشركان خود قيامت دراتلوهډوقائل نه ووپه بهادرئى سره به ئى دازړ غوښتلو اووئيل به ئى كه رښتوې ئى نواوښايه چه كله به وى؟دالله ﷻ دطرف نه په واسطه د رسول الله ﷺ جواب وركولې شى چه ممكن دى هغه ډير نيزدې راغلې وى لكه چه بل آيت كښې دى ﴿قُلْ عَسٰى اَنْ يَّكُوْنَ قَرِيْبًا﴾[1] بل ځائې دى دوى عذابونه زر غواړى اودوى خو په دوزخ كښې راګير كړې شوى دى د ﴿لكم﴾ لام د ﴿ردف﴾ د ﴿عجل﴾ معنى دمتضمن كيدو په وجه ده. څنګه چه مجاهد رحمه الله نه روايت دې بيا

---

[1] ۱۷/الاسراء: ۵۱.

فرمائي چه د الله ﷻ په انسانانو باندې ډير فضل اوكرم دې د هغه بيشميره نعمتونه دوی سره دی. بيا هم په دوی كښې ډيرناشكره دی. څنګه چه ټول ظاهری امور په هغه باندې ښكاره دی دغه شان ټول باطني امورهم هغه ته ښكاره دی. لكه چه فرمائي ﴿ سَوَآءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ ٱلْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِۦ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍۭ بِٱلَّيْلِ وَسَارِبٌۢ بِٱلنَّهَارِ ﴾ [1] بل آيت كښې دی ﴿ يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخْفَى ﴾ [2] بل آيت كښې دی ﴿ أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا۟ مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴾ [3] مطلب هم دا دې چه د هر پټ او ښكاره هغه عالم دې بيابيان فرمائي چه د هرغيب اوحاضر هغه ته علم دې هغه علام الغيوب دې د آسمان او زمكې ټولوڅيزونو كه د هغې تاسوته علم وی كه نه وی الله تعالى سره په كولاوكتاب كښې ليكلې شوی دی. لكه چه ارشاد دې آياتاته نه ده معلومه چه د آسمان اوزمكې د هريوڅيز عالم رب تعالى دې. هر څه په كتاب كښې موجود دی اوالله تعالى ته دا هرڅه آسان دی.

إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَقُصُّ
بيشكه | دا قران | بيانوی
بيشكه دا قران پاک
عَلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَكْثَرَ ٱلَّذِى هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝
په بنی اسرائيلو باندې | اكثر هغه خبری | چی هغوئ | په هغې كښې | اختلاف كوی
بنی اسرائيلو ته زياتې هغه خبرې څرګندوی | چې دوئ په كښې تراوسه اختلاف كوی
وَإِنَّهُۥ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝ إِنَّ رَبَّكَ
او بيشكه دا قرآن | خامخا هدايت دې | اورحمت دې | دپاره دمومنانو | بيشكه رب ستا |
اودا كتاب د ايماندارو دپاره د هدايت ذريعه اورحمت دې | ....بيشكه ستا رب
يَقْضِى بَيْنَهُم بِحُكْمِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ۝
فيصله به كوی | په منځ ددوئ كښې | په حكم خپل سره | اوهغه | غالب | او پوهه دې
به د دوئ په مينځ كښې پخپل حكم فيصله اوكړی | اوهغه غالب ذات دې | او پوهه دې
فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى ٱلْحَقِّ ٱلْمُبِينِ ۝ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ
پس بروسه كوه | په الله باندې | بيشكه ته | په حق ښكاره باندې ئې | بيشكه ته | نشې اوروليې
نوته په الله ﷻ باندې بهروسه كوه | بيشكه ته په واضحه حق باندې يئ | بيشكه ته مړو ته خبرې
ٱلْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا۟ مُدْبِرِينَ ۝
مړو ته | او نشې اوروليې | كڼو ته | بلنه (آواز) | كله چی | واپس اوګرزی دوئ شاكونكی
نه شې آوروليې | اونه كوڼو ته آواز آوروليې شې | څه وخت چې هغوئ شاكړی اوروان شی

[1] ۱۳/الرعد:۱۰.
[2] ۲۰/طه:۷.
[3] ۱۱/هود:۵.

وَمَآ اَنْتَ	بِهٰدِی	الْعُمْیِ	عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ط	اِنْ تُسْمِعُ
اونهٔ ئې ته	لارښودونکې	ړندو ته	چې بچ ئې کړې دګمراهۍ دهغوئ نه	نهٔ شې اورولې ته

اوته ړوندو ته چې په ګمراهۍ کښې پراته دی لاره نشې خودلې | ته خو صرف هغو خلقو

اِلَّا	مَنْ	یُّؤْمِنُ	بِاٰیٰتِنَا	فَهُمْ	مُّسْلِمُوْنَ ﴿۸۱﴾
مګر	هغه چاته	چې ایمان راوړی	په آیتونو زمونږ	پس هغوئ	مسلمانان ، حکم منونکی، دی

ته اورول کولې شې | چې زمونږ په آیتونو باندې ایمان راوړی | اوهغوی تابعدار وی

قوله تعالی:- اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ یَقُصُّ عَلٰی بَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ

دحق اوباطل فیصله کونکې قرآن پاک دې:- دقرآن پاک هدایت بیانولې شی چه په دې کښې کوم ځائ رحمت دې هلته فرقان هم دې اوهلته دبنی اسرائیلویعنی دتورات اودانجیل دحاملانوداختلاف فیصله هم ده. لکه چه دعیسی ﷺ باره کښې چه یهودیانودشلیدلې خُلې خبره اوخراب تهمت لګولې وو او عیسایانوهغوی د دوی د حد نه زیات وړاندې کړی وو. قرآن پاک فیصله اوکړه او د افراط اوتفریط یعنې کمی زیاتی پریخودو سره ئی حق خبره اوخودله چه هغه د الله تعالی بنده اود هغه رسول دې هغه د الله تعالی په حکم سره پیداشوې دې د هغه مور ډیره پرهیزګاره ده صحیح او بالکل بې شکه او صفاخبره هم دا ده. اودا قرآن پاک د مؤمنانود زړونوهدایت دې اود هغوی د پاره سراسر رحمت دې. د قیامت په ورځ به الله تعالی د هغوی فیصلې کوی چه د بدلې په اخستوکې غالب دې اود بنده د اقوالو اواعمالو نه خبردې.

قوله تعالی:- فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ط

تاله هم په هغه باندې کامل یقین ساتل پکاردی د خپل رب په تبلیغ کښې کوتاهی نه دی کول پکار. ته سراسر په حقه ئی مخالفین ازلی بدبخته دی په هغوی باندې ستا د رب خبره په صدق سره راغلې ده چه دوی ته به ایمان نه نصیب کیږی سره د دې چه که ته هغوی ته ټولې معجزې هم اوښائې. ته مړو ته فائده ورکونکې خبرې نه شې کولې ته صرف هغوی ته اورولې شې یعنې قبلوی به ئی صرف هغوی چه غوږ کیږدی واوری او زړه اولګوی ځان پوهه کړی دې سره ایمان اواسلام په هغوی کښې وی. د الله تعالی اورسول الله ﷺ منونکی وی د الله تعالی د دین قائل او عامل وی.

وَاِذَا	وَقَعَ	الْقَوْلُ	عَلَیْهِمْ	اَخْرَجْنَا	لَهُمْ
او کله چې	راشی	خبر دپوره کیدو دوخت	په هغوئ باندې	نو رااوبه باسو مونږ	دپاره دهغوئ

اوهرکله چې ‹د الله د عذاب› وعده د دوئ په حق کښې پوره شی | نو مونږ به د دوی دپاره د زمکې

دَآبَّةً	مِّنَ الْاَرْضِ	تُكَلِّمُهُمْ لا	اَنَّ النَّاسَ	كَانُوْا	بِاٰیٰتِنَا
یو ځناور	دزمکې نه	چې خبرې به کوی دهغوئ سره	چې بیشکه خلق	وو	په آیتونو زمونږ

نه یو ځناور راوباسو | چې خبرې به ورسره کوی | چې دې خلقو زمونږ په آیتونو یقین

لَا یُوْقِنُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع
چې یقین به ئې نهٔ کولو

نه لرلو |

قوله تعالى:- وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً

دَ قیامت نخښې اود دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ،تذکره او دې کښې اقوال:- د کوم ځناور چه دلته ذکر دې دا دخلقو بالکل ورانیدو دالله تعالی د دین پریخودو په وخت کښې آخری زمانه کښې ښکاره کیږی اوخلقو به حق دین بدل کړې وی.بعضې وائی چه دابه مکه مکرمه کښې راوځی اوبعضې وائی یوبل ځائ نه راوځی چه د هغې تفصیل اوس راځی ان شاء الله. هغه به وینا کوی خبرې به کوی او وائی به چه خلقو به د الله تعالی د آیاتونو یقین نه کولو. ابن جریر رحمه الله هم دامختار ګنړی خویه دې قول کښې نظردې. والله اعلم. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه به دا زخمی کوی یوبل روایت کښې دی چه چه هغه به دا اودا دواړه کوی. داقول ډیر ښه دې او په دواړوکښې څه منافات نشته. والله اعلم. هغه احادیث او آثار چه د دابة الارض باره کښې نقل دی په هغې کښې مونږ څه دلته بیانوو. والله المستعان.

د دَابَّةُ الْأَرْضِ متعلق احادیث او اقوال:-[اول قول] صحابه کرام رضی الله عنهم یوځل ناست وو د قیامت ذکر نی کولو.رسول الله ﷺ د عرفات نه تشریف راوړو مونږ نی په ذکر کښې مشغول اولیدلونوونی فرمانیل چه قیامت به نه قائمیږی ترکومې چه تاسو لس نښې نه وی لیدلې. د نمر د مغرب نه راوتل، لوګې، دابة الارض،یاجوج ماجوج راوتل، د عیسی علیه السلام بن مریم راوتل، اود دجال راوتل او په مغرب مشرق او جزیره عرب کښې درې ځل تندر کیدل اود یوأور دعدن نه راوتل چه د خلقو حشر به کوی هم دې سره به شپه تیریږی اوهم دې سره به د غرمې اوده کیدل کیږی. ([1])

دویم قول:- ابوداؤدطیالسی کښې دی دابة الارض به درې ځل راوځی د لرې ځنګل کښې به ښاراود هغې ذکر به ښکار یعنی مکې ته نه رسی. بیا به د یوې اوږدې زمانې نه پس ښکاره کیږی اود خلقو په ژبو به دده قصه راشی تردې چه مکې ته به هم د ده خبرراورسی.بیاچه کله خلق د الله ﷻ د ټولونه زیات د حرمت اوعظمت مسجدحرام کښې وی هم هغه وخت به ناڅاپی اوډیر زر دابة الارض هغوی ته هلته ښکاره شی د رکن او مقام په مینځ کښې به د خپل سرنه خاوری څنډی خلق چه دې وینی نو اخوا دیخوابه شی دې به د مؤمنانوډلې له لاړ شی اود هغوی مخونه به د پړقیدونکی ستوری په شان روښانه کړی نه د هغه نه په تیخته ځوك بچ کیدې شی نه په پټه پاندې تردې چه یوسړې به په مانځه اودریږی او دهغه نه به پناه غواړی. دې به دهغه شاته راشی وائی به اوس مانځه ته اودریدې؟بیابه د هغه په تندی باندې کرښه اوکړی اولاړبه شی.د ده د نښی لګولو سره به کافراومؤمن په صفاتوګه ښکاری.تردې چه مؤمن به کافرته وائی اې کافره زما حق اداکړه اوکافر به مؤمن ته وائی اې مؤمنه زماحق اداکړه.دا روایت د حذیفه بن اسید ﷺ نه موقوفاً هم نقل دې.

دریم قول:- یوروایت کښې دی چه دا به دعیسی علیه السلام په زمانه کښې وی په هغه وخت کښې هغه دبیت الله طواف کوی. خود دې اسناد صحیح نه دی.

څلورم قول :- په صحیح مسلم کښې دی چه د ټولونه اول به کومه نښه ښکاره کیږی هغه د نمر د مغرب نه راوتل دی د دابة الارض د ضحی په وخت کښې راتلل دی. په دې دواړو کښې چه کوم یو اول وی دویم به د دې نه پس وی. ( )

پنځم قول:- په صحیح مسلم کښې دی حضور ﷺ اوفرمانیل دشپږوځیزونونه وړاندې وړاندې نیك اعمال اوکړئی. د نمرد مغرب نه راوتلونه،د لوګی راتلل، د دجال راتلل، د دابة الارض راتلل او په تاسو کښې دهریوخاص امر اوعام امر([1]) داحدیث په نورو اسنادو سره په نورو کتابونوکښې هم شته.([2])

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الایات التی تکون قبل الساعة:۲۹۰۱، ابوداؤد:۴۳۱۱، ترمذی ۲۱۸۳، ابن ماجه:۴۰۴۱،احمد:۶/۴،ابن حبان: ۶۸۴۳. (مسلم وغیره)

[2]) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی خروج الدجال ومکثه فی الارض:۲۹۴۱، ابوداؤد:۴۳۱۰، ابن ماجه:۴۰۶۹.

شپږم قول:- ابوداؤد طیالسی کښې دی حضورﷺ فرمائی دابة الارض سره به د حضرت موسی علیه السلام همساوی اوحضرت سلیمان علیه السلام ګوتمه وی دکافرانو په پوزه باندې په همساسره نښه لګوی اود مؤمنانومخ به په ګوتمه باندې منور کوی تردې چه په یو دسترخوان باندې ناست مؤمنان اوکافران به تول ښکاره شی. ([۳])

اووم قول:- په یوبل حدیث کښې چه په مسنداحمدکښې نقل دې چه د کافرانو په پوزه به په ګوتمه سره مهرلګوی اود مؤمنانومخونه به په همسا سره روښانه کوی. ([۴])

اتم قول:- ابن ماجه کښې د حضرت بریده رضی الله عنه نه روایت دې زه رسول اللهﷺ سره د مکې خواکې یو ځنګل ته لاړم. ماګورکتل چه یو اوچه زمکه ده د کومې ه چاپیره چه شګه ده وئی فرمائیل چه هم دې ځان نه به دابة الارض راوځی. حضرت بریده رضی الله عنه وائی چه زه څوکاله پس حج له لاړم نومالرګې اولیدو چه زما د دې لرګی برابروو. ([۵])

نهم قول:- حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د دې به څلور پښې وی اود صفاد کندې نه به راوځی دومره په تیزئی سره به راوځی لکه چه یوډیر تیز اس خو بیابه هم په دریوورځوکښې د ده د بدن دریمه حصه نه وی راوتلې.

لسم قول: دعبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه چه کله د دې باره کښې تپوس اوشونوهغوی اوفرمائیل چه په جیاد کښې یوغردې دهغې دلاندې نه به راوځی. که زه هلته ووم نو مابه تاسوته داغرخودلې وودې به نیغ د مشرق طرف ته ځی اودومره په زوره به ځی چه هریوطرف ته به د ده آواز رسی بیا به د شام طرف ته ځی هلته به هم چغه وهی اودیمن طرف ته به ځی دلته به هم چغه اووهی اودمابنام په وخت کښې به دمکې نه لاړشي اوسحریه عسفان ته اورسی. خلقو تپوس اوکړو بیا به څه کیږی هغه وئیل بیا ماته پته نه لګی

یوولسم قول:- دعبدالله بن عمررضی الله عنه قول دې چه د مزدلفه په شپه به راوځی.

دولسم قول:- دحضرت عزیر علیه السلام دکلام یو حکایت دې چه د سدوم د لاندې نه به راوځی د ده خبرې به تول اوری. دحامله حمل به د وخت نه وړاندې پریوځی خوږې اوبه به ترخې شی دوستان به دښمنان شی حکمت به اوسوزی علم به اوچت کړې شی د لاندې زمکه به خبرې کوی د انسان به هغه خواهشات وی چه کله به هم نه پوره کیږی. د هغه څیزونو به کوشش وی چه کله به هم نه حاصلیږی. د هغې باره کښې به کارکوی چه کوم چه به خوری هم نه.

دیارلسم قول:- ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه د هغه په بدن باندې به تول رنګونه وی. د ده د دوو ښکرو په مینځ کښې د سور د پاره د یوفرسخ لاروی.

څوارلسم قول:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دابه د پیړې نیزې او چړې په شان وی.

پنځلسم قول:- حضرت علی رضی الله عنه فرمائی د ده به ویښته وی نوکې به ئی وی ږیره به ئی وی لکې به ئی نه وی. دریوورځوکښې به په مشکله دریمه حصه رابهرشی سره د دې چه د تیز اس په شان به روان وی.

شپاړسم قول:- دابن زبیر رضی الله عنه قول دې د ده سر به د غوائی دسر په شان وی سترګې به ئی دخنزیرد سترګو په شان وی غوږونه به ئی د هاتهی په شان وی د ښکرو ځائ به ئی د اوښ په شان وی د شترمرغ په شان ښټ به ئی وی د زمری په شان به ئی سینه وی د شرمخ په شان رنګ به ئی وی د پیشو په شان ملا به

---

[۱]) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی بقیة من احادیث الدجال:۲۹۴۷، احمد:۳۲٤/۲، ابن حبان:٦٧٩٠.

[۲]) ابن ماجه کتاب الفتن باب الایات:٤٠٥٦وسنده حسن.

[۳]) مسندالطیالسی:۲٥٦٤.

[۴]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة النمل:۳۱۸۷

[۵]) ۳۷/الصافات:۲۲.

نی وی دګله په شان لګئی به ئی وی.د اوښ په شان به ئی پښې وی د هرو درواندامونو په مینځ کښې به ئی ددولسو ګزو فاصله وی.دموسی ﷺ همسا اوحضرت سلیمان ﷺ ګوتمه به ورسره وی. د هریومؤمن په تندی به د موسی ﷺ په همساباندې نښه کوی چه خوریږی به اود هغه مخ به روښانه کړی اود هر کافرپه مخ به په سلیمانی ګوتمه باندې نښه لګوی چه خور به شی او ټول مخ به ئی تورشی. اوس به مؤمن اوکافر داسې ښکاره شی چه د اخستلو اوخرڅولو په وخت کښې د خوراك څښاك په وخت کښې خلق به یوبل ته اې مؤمن اواې کافر وئیلو سره رابلی. دابة الارض به د یویو نوم اخلی هغوی ته به د جنت زیرې اویا د دوزخ بدخبرورکوی. ددې آیت هم دا معنی اومطلب دې.

وَيَوْمَ | نَحْشُرُ | مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ

او یاده کړئ هغه ورځ | چې راجمعه به کړو مونږ | د هر امت نه

او په کومه ورځ چې مونږ د هر یو امت نه د هغې خلقو یوه ډله راغونډه کړو

فَوْجًا | مِّمَّنْ | يُّكَذِّبُ | بِاٰيٰتِنَا | فَهُمْ | يُوزَعُونَ ﴿۸۳﴾

یوه ډله | دهغه چانه | چې دروغ به ئې ګڼړل | ایتونه زمونږ | بیا به هغوئ | په ترتیب کړې شی

چې زمونږ ایتونه ئې دروغ ګڼړل | ....نو هغوئ به ډلو کښې تقسیم کړې شی

حَتّٰى | إِذَا | جَآءُوْا | قَالَ | أَكَذَّبْتُمْ

تر هغې پورې | کله چې | راشی هغوئ ټول یو ځائې ته | نو اوبه وائی الله | آیا دروغ ګڼړلی وو تاسو

تردې چې کله هغوئ (زمونږ دربار ته) راشی نو الله ﷻ به اوفرمائی چې آیا تاسو زما آیتونه دروغ ګڼړل

بِاٰيٰتِيْ | وَلَمْ تُحِيْطُوْا | بِهَا | عِلْمًا | أَمَّاذَا

آیتونه زمونږ | او حال دا چې تاسو احاطه نۀ وه کړې | په هغې باندې | په لحاظ دعلم سره | یا څه کار وو

حالانکه تاسو پرې ځان پوه کړې هم نه وو (بلکه بغیرد علم نه انکار کولو) آیا (ددې نه علاوه)

كُنْتُمْ | تَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾ | وَوَقَعَ | الْقَوْلُ | عَلَيْهِمْ | بِمَا

چې وئ تاسو | چې کوو به مو | او رابه شی | خبره دعذاب | په هغوئ باندې | په سبب دهغې

مو نورڅه څه (خراب) کارونه کول | اود هغوئ د ظلم په وجه به د هغوئ په حق کښې به (زمونږ د)

ظَلَمُوْا | فَهُمْ | لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿۸۵﴾ | أَلَمْ يَرَوْا | أَنَّا

چې ظلم اوکړو هغوئ | پس هغوئ | به څه وئیلې نۀ شی | آیا نۀ ګوری دا خلق | چې بیشکه مونږه

د عذاب وعده پوره شی | اوهغوئ به خبرې هم نشی کولې | آیا دوئ اونه لیدل چې مونږ

جَعَلْنَا | الَّيْلَ | لِيَسْكُنُوْا | فِيْهِ | وَالنَّهَارَ | مُبْصِرًا

جوړه کړه | شپه | دپاره ددې چې ارام اوکړی | په هغې کښې | او ورځ | روښانه

د دوی د ارام دپاره شپه جوړه کړه ده | او ورځ مو (د کار کسب دپاره) روښانه جوړه کړې ده

إِنَّ | فِيْ ذٰلِكَ | لَاٰيٰتٍ | لِّقَوْمٍ | يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۸۶﴾

بیشکه | په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړی

بیشکه په دې کښې هغو خلقو دپاره نخښې دی چې ایمان راوړی

قوله تعالی:- وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا

داد حشر میدان دي:- دالله ﷻ خبرې نه منونکو به دالله ﷻ په وړاندې حشر وی اوهلته به په هغوی باندې غصه اورټنه کولې شی دې دپاره چه دهغوی دلت اوخواری اوکړې شی.دهرقوم نه به دهرې زمانې داسې خلق ډلې ډلې جدا جدا پیش کیږی لکه چه ارشاد دې ﴿أُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۱) ظالمان اودهغوی جوړې راجمع کړئی لکه چه بل ارشاد دې ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ (۲) کله چه د نفسونو جوړې ملاوولې شی دا ټول به یوبل ته دیکې ورکوی داول والا به دآخروالا ردکوی.ټول په ټول به د ځناورو په شان راشړلې شی اودالله تعالی مخکې به راوستلې شی.دهغوی په حاضریدوسره به هغه حقیقت انتقام اخستونکې په ډیره زیاته غصه کښې دهغوی نه تپوس کوی دوی به دنیکونه خالی لاس وی.لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ﴾ (۳) یعنی نه هغوی صداقت کړې وو اونه ئې مونځونه کړی وو بلکه دروغ ئې ګنړلې وو اومخ ئې اړولې وو.نوپه هغوی باندې به حجت قایم شی او هیڅ عذر به اونه کړې شی. لکه چه ارشاد باری تعالی دې ﴿هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ﴾ (۴) دا به هغه ورځ وی چه نه به خبرې کولې شی اونه به څه معقول عذر پیش کولې شی اونه به د غیرمعقول عذراجازت ورکولې شی.نود هغوی په ذمه باندې به خبره ثابته شی.حیران اوپریشان به وارخطا ولاړ وی اودخپل ظلم به ښه بدله بیامومی.په دنیاکښې ظالمان وو اوس چه دچا په وړاندې ولاړدی هغه عالم الغیب دې که څه خبره جوړوی نو جوړه به نه شی.

قوله تعالی:- أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

د الله ﷻ دقدرت دلائل:- بیادخپل کامل قدرت بیان فرمائی اوخپل اوچت شان ښانی اوخپل عظیم الشان سلطنت ښانی چه کولاو دلیل دې د هغه د تابعدارنی په فرضیت باندې اود هغه حکمونه په ځائ راوړلو باندې اود هغه د منع کړې شوی کارونو نه د بندیدلو په ضرورت باندې اود هغه د انبیاؤکرامو د ربښتیاو په اصلیت باندې چه هغه شپه د آرام جوړه کړه دې د پاره چه تاسو په هغې کښې آرام حاصل کړئی اود ټول ورځې ستړیوالې ختم کړئی اوورځ ئی رڼړا کړه دې د پاره چه تاسو د خپل روزګار لټون اوکړئی د تجارت سفر اوروزګار په آسانئی سره اوکړې شئی. دا ټول څیزونه خود یومؤمن د پاره د کافی نه هم زیات دلیل دې.

وَمَنْ	فِي الْأَرْضِ	إِلَّا مَنْ	شَاءَ اللَّهُ	وَكُلٌّ
او هغه څوك	چی په زمکه کښی دی	بغیر دهغه چانه	چی اوغواړی الله (بچ کول دهغه)	او ټول به

وَيَوْمَ يُنفَخُ	فِي الصُّورِ	فَفَزِعَ	مَنْ	فِي السَّمَاوَاتِ
اویادکړه هغه ورځ چی پوکې به اووهلې شی	په صور (شپلئ) کښی	نواوبه یریږی	هغه څوك	چه په آسمانونوکښی دی

او په کومه ورځ چې شپیلئ پوک وهلې شی ا .... نو څوک چې په آسمانونو او په زمکه کښې موجود دی هغه ټول به اوویریږی ا مګرهغه څوک چې الله ﷻ ئې اوغواړی ا او ټول به ورته

(۱) ۳۷/الصافات:۲۲.
(۲) ۸۱/التکویر:۷.
(۳) ۷۵/القیامة:۳۱-۳۲.
(۴) ۷۷/المرسلات:۳۵-۳۶.

اَتَوْهُ دٰخِرِيْنَ۝ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً

راشي هغه ته | عاجزه | او (نن) وينې ته | غرونه | ته ګمان کوې په هغې | دمضبوطوالي

د فکر نه زوړند راروان وی || او ته چې غرونو ته ګورې نو دا خيال به کوې اچې په ځائي ولاړ دی

وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ؕ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ

حالانکه دا غرونه | به تيريږي (الوزی) | پشان دالوتلو دوريځې | دا کار نامه ده دالله | دهغه الله

حال دا چې دا غرونه به لکه د وريځو غوندې الوزی |............ دا د الله ﷻ کاريګری ده

اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ؕ اِنَّهٗ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَفْعَلُوْنَ۝

چې محکم ئې جوړ کړې دې | هر څيز | بيشکه هغه | خبر دې | په هغه کارونو | چې تاسو ئې کوئ

چې هرڅيز ئې ډير مضبوط جوړ کړې دې | هغه ستاسو په کارونو ښه خبر دې

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَهُمْ

هغه څوك | چې راشي | دنيکئ سره | نو مقرر ده هغه لره | بهتره بدله | دهغې نه | او دغسې خلق به

څوک چې (زمونږ دربار ته) نيکی راوړی | نو هغه ته به د هغې نه غوره اجر ورکړې شي || او داسې خلق به

مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ اٰمِنُوْنَ۝ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ

ديرې | دهغه ورځې نه | محفوظ وی | او هغه څوك | چې راشي | دبدئ سره

د دغې ورځې دويرې نه په امن کښې وی |............ او څوک چې ګناه اوکړی

فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ؕ هَلْ تُجْزَوْنَ

نو نسکور به اوغورزولې شی | مخونه دهغوئ | په وور کښې | نه درکړې کيږی تاسو ته

نو پړمخې به په دوزخ کښې غوزار کړې شی | (او وئيلې به شی) چې تاسو ته صرف دهغو

اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝

مګر | هغه | چې وئ تاسو | چې کول به مو |

عملونو سزا درکولې شی کوم چې تاسو دنيا کښې کول |

قوله تعالي:- وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ

دقيامت څو نورې نخښې:- الله تعالی دقيامت ويره او دهغې بې آرامی بيانوی په شپيلئ کښې به حضرت اسرافيل ﷺ دالله تعالی په حکم باندې پوکې وهی هغه وخت به په زمکه ډير خراب خلق وی د ډير وخته پورې به شپيلئ وهی کوم سره چه به ټول پريشان حال شی. بغيرد شهيدانونه چه دالله تعالی په نيز ژوندی دی او رزق ورکولې شی. د عبدالله بن عمرو ﷺ نه يوه ورځ يوسړی تپوس اوکړوچه دا ته څه فرمائې چه دومره دومره وخت پورې به قيامت راشی. هغوی سبحان الله يا لااله الاالله يا څه بل څه کلمه چه د حيرانتيا په وخت کښې د تعجب په وخت کښې وئيلې شی اوفرمائيله وئې واوره اوس خو مې زړه غواړی چه چاته يوحديث هم بيان نه کړم. مادا وئيلې وو چه زر به لوئې لوئې اهمې خبرې اووينئی بيت الله به خراب شی اودا به وی او دابه وی وغيره. د رسول الله ﷺ فرمان دې چه دجال به زما په امت کښې څلويښت حصار وی زه په دې نه پوهيږم چه څلويښت ورځې يا څلويښت مياشتې او ياڅلويښت کاله به وی. بيا به الله تعالی (حضرت عيسی ﷺ رانازل کړی) هغه به په شکل کښې بالکل د عروه بن

مسعود﵁ په شان وی هغه به دا اولټوی او هلاك به ئې کړي. بیا به اووه کاله داسې وي چه په هرو دوو کسانوکښې به بغض اودښمني وي.بیا به الله تعالی د شام دطرف نه یوه ښکلې ښکلې هواراوچلوی چه دې سره به هریومؤمن وفات شي اود چا په زړه کښې چه د یوې ذرې برابر ایمان هم وي د هغه روح به هم قبض کړې شي.تردې که څوك د غرپه ډډکښې هم ورننوځی نودا هوابه هلته هم لاړه شي اوهغه به هم هلته فناه کړي. اوس به په زمکه باندې بدخلق پاتې سي چه د مرغو په شان سپك او څناورو غوندې بې عقله وي.دهغوی نه به د نیکئی اوبدئی تمیز کول پاسې هغوی له به شیطان راورسي اووائی به چه تاسوشرمیږئی نه چه د دې بتانوعبادت مو پریخې دې؟دوی به بت پرستی شروع کړي الله ﷻ به دوی ته رزق رسوی اوخوشحاله به ئې ساتي. دوی به هم په دې مستئی کښې وي چه د شپیلئی دپوك وهلو حکم به اوشی.دچا په غوږ کښې چه آواز پریوځی هم هلته به اخوادیخوا شی.دټولونه اول به ئې هغه سړې اوری چه د خپلواوښانود پاره به حوض تیك کوی اوریدو سره به بې هوشه شي اوټول خلق به بې هوشه کیدل شروع شي. بیا به الله تعالی د شبنم په شان باران راووروی په کوم سره چه به دخلقو بدنونه راټوکیږي بیا به په دویم ځل شپیلئی پوك وهلې شي په کوم سره چه به ټول اودریږي آواز به کولې شي چه خلقو د خپل رب طرف ته روان شئی هلته اودریږئی تاسو نه به سوال جواب کولې شي. بیا به فرمائیلې شي داور حصه ترې راوباسه تپوس به کولې شي چه په څومره کښې څومره؟ نواوبه فرمائیلې شي چه هرو زروکښې یوکم زر. دابه وی هغه ورځ چه ماشومان به بوډاګان کړي. دابه وی هغه ورځ چه کله به دپنډئی (درب تجلی) زیارت به کولې شي([1])اولنئی شپیلئی خو به د ویرې شپیلئی وی او دویمه دبې هوشه کیدو اودریمه د بیاراژوندی کیدواود رب العالمین په دربارکښې د پیش کیدو.د﴿اَتَوهُ﴾ قراءت د الف په مدسره هم نقل دې. هریوبه بې وسه خوارذلیل مجبور د ماتحتومحکوم د الله تعالی په وړاندې حاضریږي. د یونه به هم نه شي کیدلې چه حکم عدولی اوکړي لکه چه ارشاد دې ﴿ يَوۡمَ يَدۡعُوكُمۡ فَتَسۡتَجِيبُونَ بِحَمۡدِهِۦ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلًا﴾([2])په کومه ورځ چه الله تعالی تاسوراغواړي او تاسو دهغه حمد او ثنا بیانولو سره حکم اومنې. بل آیت کښې دی چه بیا کله هغه تاسو د زمکې نه راوغواړي نوتاسو ټول به اودریږئی راوبه څئی. د صور په حدیث کښې دی چه ټول روحونه به د صور په سوره کښې کیخودې شي اوکله چه بدنونه د قبرونونه راټوکیږي صور به پوك وهلې شي روحونه به والوزي د مؤمنانو روحونه به نورانی وي د کافرانو روحونه به د تیارو اوظلمت والاوي. رب العالمین خالق کل به فرمائی چه زما دې په خپل جلال او زما په عزت قسم وی هر یوروح به خپل بدن ته لاړشي. څنګه چه زهر هر یو رګ اوریښې ته رسی دغه شان به روحونه په بدنونوکښې خوراه شي. اوخلق به د خپل خپل ځائ نه سر څنډې راپاسی به. لکه چه اوفرمائیلې شو په هغه ورځ به د قبرونونو نه داسې داسې په تندئی سره راوځی لکه څنګه چه به ئې خپلو عبادت خانو له منډې وهلې.دا اوچت غرونه کوم چه ته ولاړ اوکلك ګورې دا به ذره ذره شي د الوتونکی اوریځو غوندې اخوادیخوا خورې شي. اودا به ته روان اووینی او آخربه ریزه ریزه شي او بې نوم اوبې نښې به شي. زمکه به د صفاتلی په شان بې ښکته پورته شي. د صفت دې د هغه صناع یعنی جوړونکی چه د هغه هریوصنعت د حکمت والا مضبوط پوخ او اوچت دې.دچا چه اوچت اواعلی قدرت په پوره توګه په انسانی پوهه کښې نه شي راتلې. دبندیګانو د ټولو اعمال خیراوشر نه هغه خبر دې. دهریوفعل اوکار سزا اوبدله به ضرور ورکوی.د دې اختصار نه پس ئې تفصیل بیانولوسره اوفرمائیل چه نیکی اود توحید اخلاص څوك راوړی هغه به د یوپه بدله کښې لس

---

[1] صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی خروج الدجال ومکثه فی الارض ونزول عیسی ؑ وقتله اياه...: ٤ ٠ ٢٩، السنن الکبری للنسائی:۱۱۶۲۹، احمد:۲/۱۶۶،ابن حبان:۷۳۵۳.

[2] ۱۷/الاسراء:۵۲.

بدلې اخلي اود هغه ورځې دخطرې نه به بې ويرې وي.اوخلق به په ويره كښې په عذاب كښې وي دې به په امن اوثواب كښې وي. په اوچتو اوچتو بالاخانو كښې به په راحت اواطمينان كښې وي. اود چا چه بدئي او بدئي وي ياد چا بدئي د نيكونه زياتې وي د هغې بدله به ملاويږي. د خپلو خپلو كړو بدله به اخلي.د اكثرو مفسرينونه نقل دي چه د بدئي نه مراد شرك دې.

إِنَّمَآ أُمِرۡتُ

| بيشكه هم دا خبره ده | چې ماته حكم شوې دې

| ماته خو صرف دا حكم شوې دې

أَنۡ أَعۡبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلۡبَلۡدَةِ ٱلَّذِي حَرَّمَهَا

چې زۀ بندګي اوكړم | درب | ددې ښار | هغه رب | چې حرم ئې جوړ كړې دهغې نه

چې زه د دې ښار (مكې) د مالک عبادت اوكړم | چا چې دې ښار ته عزت وركړې دې

وَلَهُۥ كُلُّ شَيۡءٖۖ وَأُمِرۡتُ أَنۡ أَكُونَ مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ۝

او هغه لره دې | هر څيز | او ماته حكم شوې دې | چې شم زۀ | دمسلمانانو(غاړه ايښودونكو) نه

اوهر څه د هغه دي | ....اوماته دا حكم شوې دې چې (دهغه) د تابعدارو ځنې شم

وَأَنۡ أَتۡلُوَاْ ٱلۡقُرۡءَانَۖ فَمَنِ ٱهۡتَدَىٰ فَإِنَّمَا

او چې اوروم (خلقوته) | قرآن | پس هغه چا | چې صحيح لار بيا مونده | نو بيشكه

او(د دې حكم راته هم شوې دې) چې دا قرآن پاک دې اوروم | نوڅوک چې په نيغه لار روان شي | نو د

يَهۡتَدِي لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن ضَلَّ فَقُلۡ

هغه صحيح لار مومي | دپاره دفائدې دخان خپل | او هغه څوک | چې بې لارې شوا نو اووايه

خپلې فائدې دپاره به ئې وي | اوڅوک چې ګمراه پاتې شي | نو ته اووايه چې زۀ خو صرف (

إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ۝ وَقُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ

چې بيشكه | زۀ | دخبردارونكو نه يم | او اووايه | چې ثنا خاص الله لره ده

دالله ﷻ د نافرمانئ دانجام نه) ويرونكې يم | اودا اووايه چې ټول تعريفونه د الله ﷻ دپاره دي

سَيُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعۡرِفُونَهَاۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ

زر به اوښائې تاسو ته | نښې خپلې | پس اوبه پيژنئ تاسو هغه | اونۀ دې رب ستا | ناخبره

اوهغه به درته ډير زر خپلې نخښې اوښائي | نو تاسو به ئې ښې اوپيژنئ | او ستا رب ستاسو

عَمَّا تَعۡمَلُونَ ۝

دهغه كارونو نه | چې تاسو ئې كوئ |

دكارونو نه بې خبره نه دې

قوله تعالی:- اِنَّمَآ اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ

د کعبه عزت اوحرمت او توحید بیان:- الله ﷻ خپل عزت مندنبی کریم ﷺ ته فرمائی چه تاسو ﷺ په خلقو کښې اعلان اوکړئی چه زه د دې مکې دښارد رب دعبادت اودهغه د حکم منلوماموریم. لکه چه ارشاد دې چه اې خلقو که ستاسو زما په دین کښې شك وی نو وی دې زه خو به د چاچه تاسو عبادت کوئی کله هم د هغوی عبادت اونه کړم. زه هم د هغه رب تعالی عبادت کونکې یم کوم چه ستاسودمرګ او ژوندمالك دې.دلته دمکې طرف ته د ربوبیت اضافت صرف دبزرګئی اوعزت د اظهار دپاره دې.لکه چه فرمائیلی دی﴿فَلۡيَعۡبُدُوا۟ رَبَّ هَـٰذَا ٱلۡبَيۡتِ﴾(۱)دوی له پکاردی چه ددې ښارد رب ﷻ عبادت اوکړی چاچه دوی د نورو خلقو د اولګې په وخت کښې ماړه اود نورو د ویرې په وخت کښې بې ویرې اوساتل. دلته فرمائی چه دا ښار دحرمت اوعزت والا هم هغه جوړکړې دې.لکه بخاری اومسلم کښې دی حضورﷺ د مکې د فتح په ورځ اوفرمائیل چه دا ښار د هغه وخت نه د حرمت دې کله نه چه الله ﷻ آسمان اوزمکه پیداکړی دی. دې ته به د الله ﷻد حرمت ورکولوسره هم د حرمت والا وی تر هغه وخته پورې چه قیامت راشی مه ددې ازغی پریکوئی مه ددې ښکار ویروئی مه په دې کښې د چا پریوتلې څیزاوچتوئی اوچه څوك ئې اوپیژنی اومالك ته ئې رسول غواړی دهغه دپاره جائز دی.ددې واښه هم مه پریکوئی الخ(۲)داحدیث په ډیروسندونوسره په ډیروکتابونوکښې نقل دې لکه چه د احکامو په کتابونو کښې تفصیل موجود دې.ولله الحمد.بیاد هغه خاص څیز ملکیت ثابتولوسره خپل عام ملکیت ذکر فرمائی چه د هرڅیز رب اومالك هم هغه دې د هغه نه بغیرڅوك نه مالك دې نه معبود.

قوله تعالی:- وَاَنۡ اَتۡلُوَا الۡقُرۡاٰنَ

درسول کریم ﷺ د رسالت بیان:- اوماته هم داحکم دې چه زه موحد مخلص تابعداراوحکم منونکې شم.اوماته دا هم فرمائیلې شوی دی چه خلقو ته دالله تعالی کلام اورولوسره واوروه. لکه چه فرمان دې مونږ دا آیاتونه اودا حکمت ذکر ستا په وړاندې تلاوت کوو.بل آیت کښې دی چه مونږ تاته د موسی ﷺ اود فرعون صحیح واقعه بیانوو.مطلب داچه زه ربانی تبلیغ کونکې یم زه تاسو راببیداروم تاسو ویروم که زما منئی اوپه نیغه لار راځئی نو هم خپله ښیګړه به کوی اوکه زمانه منئی نو زه به خپل د تبلیغ فرض پوره کړم او اوزګاربه شم. وړاندینورسولانوهم داسې کړې وود الله تعالی کلام ئې اورسولو اوخپله لمن ئې پاکه کړه.لکه څنګه چه ارشاد دې په تابانديې صرف رسول دی حساب زمونږپه ذمه دې. بل ارشاددې چه ته صرف ویرونکې ئې اوپه هرڅیزباندې وکیل هم الله ﷻ دې.دالله تعالی دپاره تعریف دې چه په بې خبرې کښې هغوی ته عذاب نه ورکوی بلکه اول ورته خپل پیغام رسوی خپل حجت ختمه وی ښه اوبد ورته ښائې مونږ به تاسو ته داسې آیاتونه اوښایو چه تاسو به پخپله قائل شئی.

لکه چه ارشاد دې ﴿سَنُرِيهِمۡ ءَايَـٰتِنَا فِى ٱلۡـَٔافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ ۗ أَوَلَمۡ يَكۡفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىۡءٍ شَهِيدٌ﴾ (۳) مونږبه پخپله ددوی په نفسونوکښې اوددوی نه ګیرچاپیره داسې نښې ورواوښایوبه کوموسره چه به هغوی ته حق ښکاره شي.

قوله تعالی:- وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ

الله تعالی لوئې وړوکې یوڅیز هم پټ نه دې:- الله تعالی ستاسو دکړونه غافل نه دې بلکه دهغه علم هر لوئ اووړوکي څیز راګیرکړې دې. دنبی کریم ﷺ ارشاد دې ګورئی خلقو الله تعالی په هیڅ یو کار کښې د عمل نه غافل مه ګنړئی د یویوماشی یویو پتنګ او یویو ذرې نه خبردې. (۱)

---

(۱) ۱۰۶/قریش:۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب جزاء الصید باب لایحل القتال بمکة:۱۷۳٤، صحیح مسلم:۱۳۵۳، ابوداؤد:۲۱۸، ترمذی:۱۵۹، ابن حبان:۳۷۲۰، احمد:۳۱۵/۱.

(۳) ٤۱/حم السجدة:۵۳.

دعمربن عبدالعزیز رحمه الله نه روایت دی که چرې هغه غافل وي نود انسان د قدمونونه کوم چه هوا ورانوی به نی غفلت کولو خوهغه د دې نبنوهم حافظ او عالم دې. امام احمدبن حنبل رحمه الله به اکثر دا دوه شعرونه لوستل چه یاخوهم د هغوی دی او یا د بل چا دی:[1]

اذامًاخلوت الدهر یومًا فلا تقل　　خلوت ولکن قل علی رقیب

ولاتحسبن الله یغفل ساعة　　ولاان مایخفی علیه یغیب

کله هم چه ته په خلوت اویوازیوالی کښې نی نوخپل ځان ځان له اویوازې مه ګنړه بلکه خپل رب هم هلته حاضراوناظرګنړه هغه یوساعت هم دچانه غافل نه دې اونه څه پټ فنا څیز د هغه د علم نه بهردې.

﴿الحمدلله﴾ دَ الله تعالی په فضل اواوکرم سره دَ سورت نمل تفسیرختم شو.

تفسیر د سورت قصص

مسنداحمدکښې حضرت معدی کرب رحمه الله فرمائی چه مونږ د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه خواته راغلواوهغه ته مودرخواست اوکړو چه مونږ ته د سورت ﴿طسٓمٓ﴾ د سلو آیاتونوواالا لوستلو سره واوروی. نوهغوی اوفرمائیل چه ماته خودا یادنه دې تاسو لاړشئ دخباب بن ارت رضی الله عنه نه واورئی هغه پخپله درسول الله ﷺ نه اوریدلې دې.مونږ هغوی رضی الله عنه له لاړواوهغوی مونږ ته دامبارك سورت اولوستلو (۲)

ایاتونه	سورة القصص مکیة وهي ثمان وثمانون آیة وتسع رکوعات	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۸۸	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان　زیات رحم کونکې دې	۹

طٰسٓمّٓ ۞ تِلۡكَ اٰیٰتُ الۡکِتٰبِ الۡمُبِیۡنِ ۞ نَتۡلُوۡا عَلَیۡكَ

ط.س.م | دا ایتونه | دکتاب مبین دی | او رووَ مونږه | تاته |

طسم | دا د یو داسې کتاب ایتونه دی چې ښکاره بیانونکې دې | مونږ تا ته د

مِنۡ نَّبَاِ مُوۡسٰی وَفِرۡعَوۡنَ بِالۡحَقِّ لِقَوۡمٍ یُّؤۡمِنُوۡنَ ۞ اِنَّ

دقیصې دموسی | او دفرعون نه | په حقه سره | دپاره دهغه خلقو | چې ایمان راوړی | بیشکه

مونږ دموسی علیه السلام اود فرعون ربنتونی واقعات د هغوخلقو دپاره بیانوو چې ایمان راوړی | بیشکه

فِرۡعَوۡنَ عَلَا فِی الۡاَرۡضِ وَجَعَلَ اَهۡلَهَا شِیَعًا

فرعون | لوئي اوکړه | په زمکه کښې | او کړل ئې | اوسیدونکی دهغې | ډلې ډلې

چې فرعون (دمصر) په زمکه کښې ډیر تکبر کړې وو | اود هغې خلق ئې ډلې ډلې کړی وو | چې یوه

یَّسۡتَضۡعِفُ طَآئِفَةً مِّنۡهُمۡ یُذَبِّحُ اَبۡنَآءَهُمۡ

چې کمزوری (ذلیله) کوله به ئې | یوه ډله | دهغوئ نه | ذبحه کول به ئې | ځامن دهغوئ |

ډله (بنی اسرائیل) به ئې کمزورې کوله | (په دې طریقه چه) د هغوئ ځامن به ئې ذبح کول

---

(۱) ابن ابی حاتم.

(۲) احمد:۴۱۹/۱ المعجم الکبیر: ۳۶۱۴ حلیه الاولیاء: ۱۴۳/۱.

وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ④

او ژوندي به ئې پريښودلې ښځې (جينکۍ) دهغوئ | بيشکه هغه | وو | دفساد کونکونه

اوجينکۍ به ئې (د خدمت دپاره) ژوندئې پريښودې | هغه ډير د فساد کونکو څنې وو

وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا

اواراده لرله مونږه | چې احسان اوکړومونږه | په هغه کسانو باندې | چې کمزورې (ذليله) ساتلي شوي وو

اومونږ دا غوښتل چې دکومې ډلې زور کمولې شې هغې باندې مهرباني اوکړو

فِى الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ ⑤

په زمکه کښې | او جوړ کړل مونږ هغوئ لره | امامان | او جوړ کړل مونږه هغوئ | وارثان (دزمکې)

اودوئ (دملک) سرداران جوړکړو | اوهم دوئ (د دې زمکې) وارثان جوړ کړو

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ

او چې اقتدار ورکړو مونږ | هغوئ لره | په زمکه کښې | اواوښايو مونږ | فرعون ته | او هامان ته

او په ملک کښې ورته اقتدار ورکړو | ....اوفرعون اوهامان

وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ⑥

او لښکرو دهغوئ ته | دطرفه دهغوئ نه | هغه څيز | چې وو هغوئ | چې يريدل به دهغې نه |

اوددوئ لښکرو ته د دې (کمزورو خلقو) دلاسه هم هغه انجام اوښايو دکوم نه چې دوئ ويريدل

قوله تعالى:- اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ

د فرعونسرکشي او په بنى اسرائيلو باندې ظلمونه : دحروف مقطعه بيان وړاندې تيرشوې دې.دا آياتونه دې د واضح ښکاره روښانه صفا اوکولاوقرآن پاك.د ټولوکارونواصليت تيرې شوې او راتلونکې خبرې په دې کښې دي اوټولې رښتيااوښکاره.مونږستاپه وړاندې(اې رسول اللهﷺ)دموسى ﷺاوفرعون رښتونې واقعه بيانوو.لکه چه په نوروآياتونوکښې دى مونږ ستاپه وړاندې بهترين واقعه بيانوو داسې لکه چه ته دهغې دکيدو په وخت کښې هلته موجود وې. فرعون يومتکبر سرکش او بددماغ انسان وو هغه په خلقوباندې ډيره خرابه قبضه لګولې وه اوهغوی ئې په خپل مينځ کښې په جنګ کړې وو او په هغوی کښې اختلاف اچولې وو دې سره ئې هغوی کمزورې کړې وواوپخپله ئې په هغوی باندې په جبر او ظلم سره حکومت کولو خاص کر بنى اسرائيل خو دې ظالم د نيست او نابودکولواراده کړې وه. سره د دې چه په مذهبى اعتبارسره هغوی په دغه وخت کښې دټولونه ښه وو. هغه دوی ډير زيات ذليل کړې ساتلې وو ټول خراب کارونه به ئې هم د هغوی نه اخستل شپه ورځ به دا غريبانان په بيګارکښې راښکلې کيدل. په دې باندې به هم دهغه غصه نه يخې ده.دهغوی نارينه اولاد به ئې قتل کولو دې د پاره چه دوی دطاقت والا جوړنه شي اود دې دپاره هم چه دوی ذليل اوخواروی اوددې ويرې هم چه هغه وئيل چه هم په دوی کښې به د يوماشوم د لاسه زما داسلطنت تباه کيدونکې دې.

قوله تعالى:- يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ۭ

دذبح سبب:-خبره داسې ده چه کله حضرت ابراهيم ﷺ دمصردحکومت نه د خپلې بى بى حضرت ساره رضي الله عنها سره روان وو اود دغه ځائ سرکش بادشاه حضرت ساره بى بى د خپلې وينځې په توګه د دوی نه واخسته چه هغه الله تعالى د دې کافرنه په حفاظت سره اوساتله اود هغه په دې باندې د لاس اوچتولو

قدرت حاصل نه شو نوهغه وخت حضرت ابراهیم عليه السلام دپشنګوئې په توګه فرمائیلي وو زما د اولادنه به دیوهلك په لاس باندې دمصرقوم دا ملك خې اوددوی بادشاه به دهغه په وړاندې په ذلت سره هلاکیږي. په بنی اسرائیلوکښې داروایت راروان وو اود هغوی په درس کښې هم دا ووکوم چه به قبطیانوهم اوریدوکوم چه د فرعون د قوم نه وو هغوی په دربارکښې مخبری اوکړه کله نه چه فرعون دا ظالمانه او سفاکانه قانون جوړکړوچه د بنی اسرائیلوماشومان قتل کونی اود هغوی جینکنی پریږدنی. ولې چه رب ته څه منظوروی هغه خو به په خپل وخت کیږي. حضرت موسی عليه السلام ژوندې پاتې شواود هغه په لاس ئی دا ظالم ذلیل اوخوارکړو. الحمدلله. فرمائی چه مونږ په دې ضعیفانو اوکمزورو باندې رحم کول غوښتل ښکاره خبره ده چه د الله تعالی غوښتنه خو به پوره کیدل خویقیني دی لکه چه فرمائی ﴿وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ﴾[1] مونږ دا پاتې شوی پریوتلې قوم د هغوی د هرڅیز مالك جوړکړو. فرعون د خپل ټول طاقت ښکاره کونه ئی. اوکړه ولې هغه ته خود رب د طاقت اندازه نه وه. آخر دالله تعالی اراده غالب شوه اودکوم یوماشوم د وجه نه چه نی په زرګونو بې ګناه ماشومانوناحقه وینې تونې کړې هغه ماشوم الله تعالی هم د هغه په غیږ کښې لوئی کړو او هم د هغه د لاسه د هغه لښکرواود هغه د مال اوملك خاتمه اوکړه دې د پاره چه هغه پوهه شی او اومنی چه هغه د الله تعالی یوذلیل مسکین بې لاسه بې پښو غلام وو اود رب په غوښتنه باندې د چاغوښتنه غالب کیدې نه شی. حضرت موسی عليه السلام له اود هغه قوم له الله تعالی د مصر حکومت ورکړو اوفرعون چه د ځانه ویریدلو هغه مخامخ راغلو ودې تباه اوبربادشو. فالحمدلله.

وَأَوْحَيْنَا | إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ | أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ | فَإِذَا | خِفْتِ

او اشاره اوکړه مونږه | مور دموسی عليه السلام ته | چې تې ورکړه دهٔ ته | نو هر کله چې | اوویریږې تهٔ |

اومونږ دموسی عليه السلام مور ته الهام اوکړو | چې ته دهٔ ته تې ورکوه | نو کله چې پرې ته اوویریږې

عَلَيْهِ | فَأَلْقِيهِ | فِي الْيَمِّ | وَلَا تَخَافِي | وَلَا تَحْزَنِي ۖ | إِنَّا

په دهٔ باندې | نو اوغورزوه دې | په دریاب کښې | اومه یریږه ته | اومهٔ غمژنه کیږه تهٔ | بیشکه مونږه

نو په دریاب کښې ئې واچوه | اوویریږه مه | او غمژنه کیږه مه | ....مونږ به دا

رَادُّوهُ | إِلَيْكِ | وَجَاعِلُوهُ | مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝ | فَالْتَقَطَهُ

به واپس راولو دې | تاته | اوجوړونکی یو دهٔ لره | درسولانونه | پس راپورته کړو دهٔ لره

بچې تاته واپس درکوو | او دې به د خپلو پیغمبرانو نه یو پیغمبر جوړوو | نود فرعون د کور خلقو

آلُ فِرْعَوْنَ | لِيَكُونَ | لَهُمْ | عَدُوًّا | وَحَزَنًا ۗ | إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

کوروالو دفرعون | چې شي هغه | دپاره دهغوئ | دشمن | او (سبب) دغم | بیشکه فرعون او هامان

موسی عليه السلام (ددریاب نه) رااوچت کړو | چې د هغوئ د دښمنئ اودغم سبب شی | بیشکه فرعون هامان

وَجُنُودَهُمَا | كَانُوا | خَاطِئِينَ ۝ | وَقَالَتِ | امْرَأَتُ | فِرْعَوْنَ | قُرَّتُ

او لښکرې ددواړو | وو | غلط کار کونکی | اواووئیل | ښځې | دفرعون | یخوالي

او د دوئ لښکرې ټول غلطکار وو | اود فرعون ښځې اووئیل چې دا (هلک) زما او ستا دواړو دپاره

[1] ۷/الاعراف:۱۳۷.

عَيْنٍ	لِّيْ	وَلَكَ	لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ	عَسٰى	اَنْ يَّنْفَعَنَآ
دسترګو دې	مالره	او تالره	مه وژنئ دې	کیدې شي	چې فائیده به راکړي مونږ ته

دسترګو یخوالي دې | دې مه قتلوئ | .... کیدیشي چې مونږ ته فائده راکړي

اَوْ نَتَّخِذَهٗ	وَلَدًا	وَّهُمْ	لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۹﴾
یا به اونیسو مونږ دۀ لره	خوئي	او هغوئ	نۀ پوهیدل (په انجام)

یائي په خویتوب اونیسو | اوهغوئ (په اصل حال) نه پوهیدل |

قوله تعالى:- وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيْهِ ۚ

څوک چه الله ﷻ بچ کول غواړي هغه څوک هم نه شي وژلې:- روایت دې چه کله دبني اسرائیلوپه زرګونو بچي قتل کړې شو نوقبطیانوته داویره پیداشوه که بني اسرائیل ختم شونوچه څومره ذلیل کارونه او بې هوده خدمتونه حکومت دهغوی نه اخلی چرته زمونږ نه ئې وانخلی نوپه دربارکښې غونډه اوشوه او خبره اوتړلې شوه چه یوکال نې وژنئې اویوکال ئې مه وژنئې.حضرت هارون عليه السلام په هغه کال باندې پیدا شو په کوم کال چه ماشومان نه شوقتل کولې. ولې موسی عليه السلام په هغه کال باندې پیدا شو په کوم کال چه به عام توګه باندې ماشومان د تیغ نه ویستلې شو. ښځو به ګشت کولواود حامله ښځو به ئې خیال ساتلودهغوی نومونه به ئې لیکل د حمل کیدو په وخت به داښځې ورتلې که جینئې به کیده نو واپس به تلې اوکه هلك به کیدونو زر به ئې جلادیانو ته خبرورکولو. دې خلقو به ښه تیرې چړې راوړې اوهم هغه وخت به راتلل اودمورپلار په وړاندې به ئې ماشوم ټکړې ټکړې کولو اوتلل به.دحضرت موسی عليه السلام دمور چه کله حمل شو نود عامو خلقو غوندې د هغې حمل نه ښکاریدو اوکومې ښځې چه په دې کار باندې مقررې وې اوڅومره دایانې به راتلې چاته هم د حمل پته اونه لګیدله تردې چه حضرت موسی عليه السلام پیداهم شو. د هغوی مورته دې وخت کښې ډیره سخته ویره پیدا شوه چه هر وخت به ویریدله اودې ماشوم سره ئې مینه هم دومره زیاته وه چه دیوې موربه هم خپل بچي سره دومره مینه نه وی. په یوه مور باندې څه موقوف دی الله ﷻ د موسی عليه السلام مخ داسې جوړ کړې ووچه د چانظر په هغه باندې پریوتلود هغه په زړه کښې به ئې محبت کیناستولکه چه د الله تعالی ارشاد دې ﴿وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّيْ ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ ۘ﴾[1]ماد خپل خان محبت په تا باندې اچولې وو.اودموسی عليه السلام مور بی بی به هروخت په خطره اوویره کښې خفه اوسیدله نوالله تعالی د هغې په زړه کښې خیال واچولوچه په ده باندې پټی څکه اود ویرې په وخت کښې دې په دریاب د نیل کښې لاهوکړه د کوم په غاړه چه د هغې کور وو. دغه شان ئې یوه پیټئې اوصندوقچه جوړه کړه په دې کښې ئې حضرت موسی عليه السلام کیخودو. پټی به ئې پرې څکول او په دې کښې به ئې اوده کولو کله چه به څه د ویرې موقعه راتله داصندوق به ئې په دریاب کښې بهیولواوپه پړی باندې ئې هغه تړلې وو دویرې تلو نه پس به ئې هغه راښکلو.یوځل یوسړې داسې کورته راغلوچه دهغه نه دموسی عليه السلام موراوویریدله رامنډه ئې کړه او ماشوم ئې په صندوق کښې واچولو او په دریاب کښې ئې ورلاهوکړو او په تندئې سره پړې تړل هیرشو. صندوق د اوبو چپوسره په تیزئې سره لاړو او په بهیدو بهیدوکښې د فرعون محل سره خواکې تیریدو نووینځو راوچت کړو اود فرعون بی بی له ئې یوړو کولاوئې کړو وئې کتل چه په هغې کښې د یونوراني ښائسته مخ والا صحیح سالم ماشوم پروت وو د هغه په کتوسره د هغې زړه د ده د مینې نه ډك شو اود دې ماشوم دې ښکلې شکل د هغې په زړه کښې ځائ اوکړو. په دې کښې هم د رب عزوجل مصلحت وو چه د فرعون بی بی

---

[1] ۲۰/طه:۳۹.

ته نيغه لاراوښانى اود فرعون په وړاندې د ده ويره راوړې اود هغه غرور ختم كړي. نوفرمائى چه آل فرعون داصندوقچه راوچته كړه اوآخر د هغوى د دښمنئى او د غم اوخفگان ذريعه جوړه شوه. محمدبن اسحاق رحمه الله وغيره فرمائى د ﴿ليكون﴾ لام لام عاقبت دې د تعليل لام نه دې ځكه چه د دوى اراده داسې نه وه.په ظاهره دا ټيك هم معلوميږي.خو معنې ته په كتلوسره كه لام د تعليل لام اوگڼړلې شى نوهم په كښې څه حرج نه ښكارى ددې دپاره چه الله تعالى دصندوقچې د اوچتولود پاره د دې وجه نه جوړ كړې وو چه دې د هغوى د پاره دښمن جوړ كړي اود هغوى دغم او خفگان ذريعه ئې جوړكړي. بلكه په دې كښې يود مزې خبره داهم ده چه د چانه هغه بچ كيدو هم د هغوى په سر وراوختلو.هم په دې وجه د دې نه پس ئې اوفرمائيل چه فرعون هامان اود هغه ملگرى خطاركارو.

قدريه ته د عمر بن عبدالعزيز خط:- روايت دې چه عمر بن عبدالعزيز رحمه الله قدريه كوم خلق چه د تقدير نه منكر دى په يوخط كښې اوليكل چه موسى عليه السلام په وړاندينى علم د فرعون دښمن اود هغه د پاره د غم او خفگان ذريعه وه لكه څنگه د قرآن مجيدد آيت نه ثابته ده خوتاسو وائې چه كه فرعون غوښتل نو موسى عليه السلام به د هغه امدادى اودوست وو؟ بيافرمائى چه داماشوم كتلوسره فرعون رانيغ شوچه هسې نه چرته اسرائيليه ښځې داراغورزولې وى اوچرته داهم هغه نه وى د چا د قتل كولود پاره چه ما په زرگونوماشومان قتل كړل. دې سوچ كولوسره هغه داهم قتل كول غوښتل خود هغه بى بى حضرت آسيه رضي الله عنها د ده سفارش اوكړو. فرعون ئې د هغه د ارادې نه منع كړو چه دامه قتل كوه ممكن ده چه دې زما اوستاد سترگو يخوالې جوړشي. فرعون جواب وركړو چه ستاد سترگو يخوالې خو به وى ولې ماته خود سترگو يخولوهيڅ ضرورت نشته. د الله تعالى شان ته گورئى چه هم دغه شان اوشو.

آسيه رضي الله عنها ته الله تعالى خپل دين ورنصيب كړو اود حضرت موسى عليه السلام په وجه باندې هغې ته هدايت ملاوشو اودامنكر الله تعالى دخپل نبى په لاس باندې هلاك كړو.د نسائى وغيره په حواله سره د سورت طه په تفسيركښې فتون په حديث كښې دا قصه پوره بيان شوې ده. حضرت آسيه رضي الله عنها فرمائى كيدې شى چه دې مونږ ته څه نفع راورسوى د هغې اميد الله تعالى پوره كړو. په دنياكښې حضرت موسى عليه السلام د هغې د هدايت ذريعه جوړشو اوپه آخرت كښې جنت ته د تلو. نور وائى چه داهم كيدې شى چه مونږ دې خپل بچې جوړكړو. د هغې هيڅ اولاد نه وونوغوښتلې چه حضرت موسى عليه السلام په خپل ځوئ سره اونيسى. په دوى كښې په چا كښې هم عقل نه ووچه قدرت څنگه پټه پټه خپله اراده پوره كوى.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ	فَارِغًا	إِن كَادَتْ	لَتُبْدِي بِهِ
اوشو زړهٔ دمور دموسى | خالى دصبر نه (بې قراره)		نزدې وه | چې ښكاره كړي وې هغې راز دهغې	
اود موسى عليه السلام د مور زړهٔ ناقلاره شو | نزدې وه چې د موسى عليه السلام حال ئې (دفرعون خلقو ته) ښكاره كړي وې			
لَوْلَا أَن	رَّبَطْنَا	عَلَىٰ قَلْبِهَا	لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑩
كه چرى نه وې | مضبوط كړې مونږ	زړهٔ دهغې	دپاره ددې چې شى	دباوركونكونه
كه مونږ د هغې زړهٔ مضبوط كړې نه وې | د دې دپاره چې هغه دې په مونږ كلك يقين اوساتى			
وَقَالَتْ	لِأُخْتِهِ	قُصِّيهِ	فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ
او وې وئيل اخور دهغه ته | چې څه روستو په دهٔ پسې | نو كتل هغې هغه ته			دلرې نه
اوهغې د موسى عليه السلام خور ته اووئيل | چې ته ورپسې روستو څه | نوهغې موسى ته دلرې نه (پټ پټ) كتل			

وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ

اوهغوئ (خلق) | نهٔ پوهيدل | او حرام کړي وي مونږه | په هغه باندې | تې ورکونکې ښځې |

اود فرعون خلق پرې نه خبريدل | اومونږ داول نه په هغه باندې دائی ګانې منع کړې وې

مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰٓى اَهْلِ بَيْتٍ يَّكْفُلُوْنَهٗ

دمخکښې نه | اووئيل (خورئې) | آيا خبر درکړم زهٔ تاسو ته | په اهل ديو کور | چې پالنه به کوی دده؛

(چې دهيچا تې ئې نه اخستو)نود موسی خور اووئيل | آيا زهٔ درته يوداسې کورنۍ اوښايم | چې د ده پالنه

لَكُمْ وَهُمْ لَهٗ نَاصِحُوْنَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنٰهُ اِلٰٓى اُمِّهٖ

ستاسو دپاره | او هغوئ به | دپاره دهغه | خير خواهان وی | واپس راوستو مونږ هغه | مور دهغه ته

به ستاسو دپاره کوی | اوهغوی به ددهٔ خيرخواه وی | نو مونږ هغه خپلې مور ته په واپس کړو

كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ

دپاره ددې | چې خوږې شی | سترګې دهغې | او غمژنه نشی | او چې پوهه شی | چې بيشکه

چې د هغې سترګې پرې يخې شی | او چې غمژنه نه وی | ....او چې په دې پوهه شی چې

وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣﴾

وعده دالله | رښتينی ده | وليکن | زيات خلق ددوئ | نهٔ پوهيږی |

د الله ﷻ وعده حقه ده | خو زيات خلق په دې (خبرو) نه پوهيږی |

قوله‌تعالی:- وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًا

د موسیؑ پالنه دفرعون په کورکښې:- دموسی ؑ مورچه کله هغه په صندوقچه کښې واچولواود فرعونيانود ويرې په درياب کښې لاهوکړو نوډيره پريشانه شوه اوبغيرد الله تعالی د رښتونی رسول او د خپل ځيګر ټکړې موسی ؑ نه د هغې دبل څه څيز خيال پاتې نه شو.صبر اوآرام ئې لاړو په زړه کښې به ئې دموسیؑ د خيال نه بل هيڅ خيال نه راتلو.که د الله تعالی دطرف نه د هغې د زړه ساتنه نه کيدله نوهغې به په بې صبرئی کښې راز ښکاره کړې وو خلقوته به ئې وئيل چه دغهٔ شان زماماشوم ضائع شو.ولې الله تعالی د هغې زړه صبرکړو ډاډګيرنه اوتسلی ئې ورکړه اوهغې ته ئې کامل يقين ورکړوچه ستاماشوم به تاته خامخا ملاويږی.دموسی ؑ مور بی بی خپلې مشرې لورته چه لږه غوندې په عقل وه اوفرمائيل چه لورې ته دې صندوقچې ته ګوره اوپه غاړه غاړه ورسره ځه ګوره چه څه کيږی؟ ماته خبر اوکړه نودې د لرې نه هغې ته کتل او روانه وه خوپه داسې طريقه اوناجاړه کښې چه بل چاته پته هم اونه لګی چه داد دې خيال ساتی او ورسره ورسره روانه ده. د فرعون محل ته په رسيدو اود هغه دوينځو راخستو پورې خود هغه خور بی بی اوکتل بيا هلته بهر اودريده چه کيدې شی څه معلومات اوشی چه دننه څه کيږی. هلته دا اوشوچه حضرت آسيه رضی الله عنها فرعون د هغه وينې توېولونه منع کړو او ماشوم ئې په خپله پالنه کښې واخستو. په شاهی محل کښې چه څومره دايانې وې ماشوم ئې ټولونه ورکړو هريوپه ډير محنت او مينه سره په ده باندې د پښيوڅکلوکوشش اوکړوخود الله تعالی په حکم موسی ؑ ديوې ښځې نه هم يوګوټ پئی اونه څکل آخرئی دخپلووينځوپه ذريعه بهر اوويستلو چه چرته بهر څوك دائی پيداکړئی اود چا پئی چه اوڅکی هغه دلته راولئی. رب العالمين ته دامنظور نه وه چه د هغه نبی دې د مورنه بغيرد بل چا پئی اوڅکی اوپه دې کښې د ټولونه لوئی مصلحت داوو چه په

دي بهانه موسى ﷺ خپلې مورته اورسي. وينخوچه کله هغه بهر رااوويستلو نو خورئې اوبيژندلو خو دوی باندې هيڅ هم ظاهر نه کړل اونه دوی ته پخپله څه پته اولګيدې شوه. د هغه مور خو اول ډيره پريشانه وه خود دې نه پس الله تعالى هغې ته صبر اوآرام ورکړې وو اوهغه چپ او په تسلئي سره وه. خورئې ورته اووئيل چه تاسو دومره ولې پريشانه ئې؟ هغوی ونيل چه داماشوم د يوې دائې پئې هم نه څکي مونږ د ده د پاره د يوې دائې لټون کوو. دې اوريدو سره د کليم الله خوربې بى اووئيل که تاسو وائې نو زه د يوې دائې پته درکړم؟ممکن دی چه دا ماشوم د هغې پئې اوڅکي اوهغه د ده پرورش اوکړي اود ده خيرخواهي اوکړي. دې اوريدو سره د هغوی څه شك غوندې پيدا شوچه داجينئې د دې ماشوم د اصليت اود ده د مور پلار نه خبرده دائې راګيره کړه او دی نه ئې تپوس اوکړو تاته څه معلومه ده چه هغه ښځه به د ده کفالت اوخيرخواهي کوی؟ هغې زر جواب ورکړو سبحان الله څوك به دانه غواړي چه په شاهي دربارکښې دې دهغه عزت اواکرام وی اود هغه د انعام په خاطر به څوك دې ماشوم له پئې نه ورکوی؟ د هغوی په عقل کښې هم راغله چه زمونږ اولنې ګمان غلط ووداخوتيك وائی دا پريږدئې اووئيل ښه ده رازه د هغوی کور راته اوښايه. دا هغوی سره خپل کورته راغله دخپلې مور طرف ته ئې ارشاره اوکړه چه دې له ئې ورکړئې نو شاهي نوکرانوهغه ماشوم دې ته ورکړوماشوم ددې پئې اوڅکل ډيرزرداخبرحضرت آسيه رضي الله عنها ته ورکړې شو. دې اوريدو سره هغه ډيره خوشحاله شوه اوهغه ئې محل ته راوغوښتله اوډير څه انعام اواکرام ئې ورکړو. خودا پته ورته نه وه چه په واقعې کښې هم دابښځه ددې ماشوم خپله مور ده. صرف په دې وجه چه موسى ﷺ دهغې پئې څکلې وودهغې نه ډيره خوشحاله شوه ديوڅو ورځو پورې خو هم داسې کار روان وو. آخريوه ورځ حضرت آسيه رضي الله عنها اووئيل زما خواهش دې چه ته هم محل ته راشه هم دلته اوسيږه خوره څکه اودې ماشوم ته پئې ورکوه. دموسى ﷺ مور وئيل چه داخومانه نه کيږي زه د بال بچ ښځه يم زما خاوندهم دې زه به ده ته په خپل کور کښې پئې ورکوم بيابه ئې تاسو کره راليګم. هم دا مقررشوه اوپه دې باندې دفرعون بى بى هم رضامندشوه. د موسى ﷺ د مور ويره په امن سره فقيرې په مالدارئې سره اولګه په مړه سره اوذلت په عزت سره بدل شو. هره ورځ به ئې انعام اواکرام اخستلو خوراك څښاك اوکپړې وغيره به ورته په شاهي طريقه ملاويدلې خپل خوږ ماشوم به ئې په خپله غيږ کښې پاللو. يوه شپه يا يوه ورځ ياد يوې شپې ورځې نه پس الله تعالى د هغې مصيبت په راحت سره بدل کړو.

څوك چې حلاله ګټه کوی او د الله ﷻ نه ويره کوی نو دهغه مثال د موسى ﷺ دمور دې:- په حديث شريف کښې دی چه کوم سړې خپل کارروزګار کوی اوپه دې کښې د الله تعالى ويره اوزما د سنتولحاظ ساتې دهغه مثال د موسى ﷺ د مور په شان دی چه هم په خپل بچی باندې پئې څکوی اواجرت هم اخلی([1]) دالله تعالى ذات پاك دې اوهم د هغه په لاس کښې ټول کارونه دی هم د هغه غوښتنه کيږي او کوم يوکار چه هغه نه غواړي هغه هيڅ کله نه کيږي. يقيناً هغه د هرهغه سړي امدادکوی څوك چه په هغه باندې توکل اوکړي. د هغه حکم منونکې دست ګير هم هغه دې اوهغه د خپلو نيکانو بنديګانوپه سخت وخت کښې په کارراځي اود هغوی تکليفونه اخواکوی اود هغوی تنګي په فراخئې سره بدلوی او د هريوخفګان نه پس ورته خوشحالي ورکوی. سبحانه مااعظم شانه.

قوله تعالى:- فَرَدَدْنَٰهُ إِلَىٰٓ أُمِّهِۦ

موسى ﷺ اعزاز او کرام سره د مور غيږې ته واپس کړې شو:- بيافرمائی مونږ هغه د خپلې مورطرف ته بيا واپس کړو دې دپاره چه د هغې سترګې پرې يخې وی اوهغې ته دخپل بچی خفګان نه وی اودالله تعالى وعدې هم رښتيااوګڼړي اودايقين هم اوکړي چه هغه به ضرور نبى اورسول کيدونکې هم دې.اوس د

[1]) ددې معنى روايت ابن ابى شيبه :۳۴۷/۵، بيهقي:۲۷/۹، المراسيل لابى داؤد:۳۳۳ کښې موجوددې..

موسیٰ ﷺ مور بی بی ښه په تسلئی سره د هغه پالنه کولو کښې مشغوله وه داسې پالنه ئی کوله لکه چه د یواوچتې درجې د پیغمبر کیدل پکاروو. اود رب حکمتونه د بې علمود نظرنه غیب وی.هغوی د رب تعالی دحکمونو غرض اود.هغې منلوسره د نیك انجام سوچ نه کوی اود ښکاره نفع نقصان پابند اوسیږی اوپه دنیاباندې مست وی هغوی سره دابښه نه لګی ممکن دی چه کوم څیز هغوی خراب ګنړی هغه ښه وی اوډیر ممکن دی چه کوم څیز هغوی ښه ګنړی هغه خراب وی. که یوکارخراب ګنړې نو څه معلومه ده چه قدرت په هغې کښې څه فاندې پټې کیخودې دی.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ

او هرکله چې اورسیدو موسی | خوانئ خپلې ته|او برابر شو په عقل|نو ورکړو مونږ هغه ته |حکمت او علم

او کله چې موسی ﷺ خپلې ځوانئ ته اورسیدو | او ښه تکړه شو | نومونږ ورته حکمت اوعلم ورکړو

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ۝ وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ

او دارنګې | بدله ورکوؤ مونږه | نیکانو خلقو له | اوننوتو هغه | ښار ته | په وخت

اومونږ نیکانو خلقو ته هم دغسې بدله ورکووا او (یوه ورځ) موسی ﷺ د خلقو د غفلت په وخت کښې

غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ ۫ هٰذَا

دغفلت | داهل دهغې | نو بیا ئې موندو | په هغې کښې | دوه سړی | چې جګړه ئې کوله | دایو |

ښار ته داخل شو | ....نو هلته ئې دوه سړی په جنګ اولیدل | ....دا(یو)

مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ

دډلې دهغې نه وؤ | او دا بل | ددښمنانو دهغه نه وؤ | نو امداد اوغوښتو دهغه نه | هغه سړی

خو د دهٔ دقوم ځنی وو | او بل د ده د دښمنانو ځنی وو | نوکوم سړې چې د دهٔ دقوم وو | هغه د دښمن

مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى

چې دډلې دهغه نه وؤ | خلاف دهغه سړی اچې ددشمن دهغه نه وؤ | نو سوك ورکړو هغه له | موسی

د سړی په مقابله کښې دموسی ﷺ نه مدد اوغوښتلو ا نو موسی ﷺ ورته یو سوک ورکړو

فَقَضٰى عَلَيْهِ ۫ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ

نو کار ئې تمام کړو دهغه | اووئیل موسی | دا کار دعمل دشیطان نه دې | بیشکه هغه | دشمن دې

نوهغه مړ شو | موسی ﷺ اووئیل چې دا خو یو شیطانی کار اوشو | ....بیشکه هغه

مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ۝ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ ظَلَمْتُ

ګمراهه کونکې دې | ښکاره | اووئیل موسی | اے ربه زما | بیشکه زهٔ چې یم | ظلم اوکړو ما |

ښکاره بې لاره کونکې دشمن دې | موسی ﷺ اووئیل چې ائې زما ربه ! ما په خپل

نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ

په ځان خپل | نو ببښنه اوکړه ماته | نو ببښنه اوکړه الله | هغه ته | بیشکه هغه | خاص هم هغه |

ځان ظلم اوکړو | نوته راته معافی اوکړه | نو الله ورته معافی اوکړه | ......بیشکه هغه

الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ

بښونكي | مهربانه دي | اووئيل موسى | اے ربه زما | په سبب دهغه انعام | چې تاكړې دي په ماباندې

بخښونكي مهربان دي | موسى ﷺ اووئيل چې ائې زما ربه ! تاچې په ماكومه مهرباني كړې ده

فَلَنْ اَكُوْنَ ظَهِيْرًا لِّلْمُجْرِمِيْنَ ﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِي الْمَدِيْنَةِ

نو هر گز به نۀ كيږم زۀ | مددگار | دپاره دمجرمانو خلقو | پس صبا كړو موسى | په هغه ښار كښې |

نو زه بۀ هيچرې د مجرمانو مددگار جوړنشم | ....نو موسى ﷺ په ښار كښې

خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهٗ

يريدونكي | چې خطره ئې محسوسوله | نو ناساپه | هغه سړې | چې امداد ئې غوښتې وۀ دهغه نه |

د ويرې او انتظار په حالت كښې صبا كړو | څۀ گورى چې پرون ترې نه كوم سړي امداد غوښتلې وو

بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهٗ ط قَالَ لَهٗ مُوْسٰٓى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ

پرون | اېيا ئې فرياد كوۀ هغه ته | اووئيل هغه ته | موسى | بيشكه تۀ | خامخا بې لارې ئې |

هغه ورته نن بيا (دمدد دپاره) آوازونه كوى | موسى ﷺ ورته اووئيل چې ته خو ښكاره بې

مُّبِيْنٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِيْ هُوَ عَدُوٌّ

ښكاره | پس هر كله چې | اراده اوكړه موسى | چې اونيسى | هغه سړې | چې هغه | دشمن وۀ |

لارې سړې يئ | نوڅه وخت چې موسى ﷺ هغه سړي ته لاس وراوږد كړو | كوم چې د دواړو په شريكه

لَّهُمَا لا قَالَ يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ كَمَا

ددواړو | نو اووئيل هغه اسرائيلي | اے موسى | آيا تۀ غواړې | چې اووژنې ما | لكه څنگه

دشمن وو | نو هغې (اسرائيلى) اووئيل چې ائې موسى ﷺ ! | ايا ته ما هم هغسې قتل كول غواړې | لكه

قَتَلْتَ نَفْسًاۢ بِالْاَمْسِ ق اِنْ تُرِيْدُ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا

چې تاوژلې دې | يو سړې | پرون | نۀ غواړې تۀ | مگر | چې شې تۀ | زورور

چې پرون دې يو سړې وژلې وو | ته خوبس په دې زمكه كښې زوراور كيدل غواړې

فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿١٩﴾

په زمكه (دمصر) كښې | اونۀ غواړې تۀ | چې شې تۀ | داصلاح كونكونه

........اودا نه غواړې چې د روغې كونكو څنې شې

قوله تعالى:- وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا

د موسى ﷺ دَ لاس نه دَ قبطي قتل:- موسى ﷺ د وړوكوالى ذكركولونه پس اوس دهغه د ځوانئى دواقعه بيان كولې شى چه الله تعالى هغه ته حكمت اوعلم وركړويعنى نبوت ئى وركړو[1] نيكان هم داسې

[1] الدرالمنثور: ۲۳۱/۵.

بدله مومي.بيادهغه واقعه ذکرکولې شي کومه چه د موسی ﷺ دمصر پريخودو ذريعه جوړه شوه اود کومې نه پس چه الله ﷻ هغه ته د رحمت مخ واړولو.ده مصرپريخودو اودمدين طرف ته لاړو.هغوی يوځل ښار ته راغی ياخودماښام نه پس ياماسپښين په وخت[1]خلق په خوراك څښاك يااوده کيدوکښې مشغول دی.په لاره باندې ډير خلق نشته څه ګوری چه دوه کسان په خپل مينځ کښې په جګړه دی يواسرائيلي دې اويوقبطي.اسرائيلي دقبطي موسی ﷺ ته شکايت اوکړواود هغه زورزياتي بيان کړو په دې باندې موسی ﷺ له غصه ورغله اويوه موکه ئې ورکړه په هغې سره چه هغه هم هغه وخت مړشو. موسی ﷺ اوويريدلو وئې وئيل چه داخود شيطان کاردې شيطان دښمن اوګمراه دې اود هغه د نوروګمراه کول هم ښکاره دی. بيائي دالله تعالی نه معافي غوښتله اواستغفارئي کولو الله تعالی هم اوبښلو او ښبونکې مهربان خوهغه دې.اوس ئې وئيل اې الله تعالی تاخومااله عزت بزرګی او نعمت راکړې دې زه دامخې ته ايږدم او وعده کوم چه بيا به هيڅ کله د يونافرمان په هيڅ کارکښې برابرې او امدادنه کوم.

قوله تعالى:- قَالَ يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ

د قتل رازښکاره شو :- د موسی ﷺ د موکې نه قبطي مړشوپه دې وجه د هغوی په طبيعت کښې ويره وه ښار ته په ويره ويره راغلوچه اوګوری څه خبرې کيږی چرته راز خوښکاره شوې نه دې؟څه ګوری چه هم پرونې اسرائيلي يوبل قبطي سره په جنګ دې. د موسی ﷺ په کتوسره هغه د پرون په شان نن هم فرياد اوکړو اوزارې ئې کولې. حضرت موسی ﷺ اوفرمائيل ته ډير شيطان سړې ئې دې اوريدو سره هغه اوويريدو.کله چه حضرت موسی ﷺ د هغه ظالم قبطي طرف ته د هغه د ظلم بندولود پاره لاس وړاندې کولو نودې سړی د خپل کمينه توب او بزدلئې نه دا اوګڼړل چه ګنې هغوی هم ده ته بد اووئيل او هم دې رانيسی نود خپل ځان بچ کولود پاره ئې شور شروع کړوچه موسی ﷺ لکه څنګه چه تا پرون د يوسړی قتل کړې دې نن ما قتل کول غواړې؟پرونئي واقعه خو صرف د ده په وړاندې شوې وه خکه تراوسه پورې چاته پته نه وه لګيدلې خونن د ده په خُله دې قبطي ته معلومه شوه چه داکارد موسی ﷺ دې اودې بزدل اوډرپوك دې سره داهم ښکاره کړه چه ته خو په زمکه باندې سرکشه اوسيدل غواړې او ستا په طبيعت کښې خو اصلاح نشته. قبطي چه داواوريده نواوتختيدو اومنډه ئې کړه د فرعون دربار ته اورسيدواوهلته ئې مخبري اوکړه.دفرعون دزړه دخرابوالي اوس څه حدپاتې نه شواوزر ئې سپاهيانو اوزغلول چه موسی ﷺ راونيسئي او پيش ئې کړئي.

وَجَآءَ رَجُلٌ	مِّنْ اَقْصَا	الْمَدِيْنَةِ	يَسْعٰى	قَالَ	يٰمُوْسٰٓى
او راغې يوسړې	داخرسر	دهغه ښار نه	چې رامنډې ئې وهلې	اووئيل هغه	اے موسی
او يو سړې د ښارد بلې غاړې نه په منډه منډه راغلو	......وې وئيل چې ائې موسی ﷺ				
اِنَّ الْمَلَاَ	يَأْتَمِرُوْنَ	بِكَ	لِيَقْتُلُوْكَ	فَاخْرُجْ	اِنِّيْ
بيشکه سرداران	مشوره کوی	خلاف ستا	چې اووژني تا	نو اوځه ته	بيشکه زه
درباريان ستا په باره کښې مشورې کوی	چې تا اووژني	نو ته د(ملک نه) بهر لاړشه	بيشکه زه		
لَكَ	مِنَ النّٰصِحِيْنَ۝	فَخَرَجَ	مِنْهَا	خَآئِفًا	يَّتَرَقَّبُ
تاته	دنصيحت کونکونه يم	نو اووتو موسی	دهغه ښارنه	ايريدونکې	چې کتل به ئې هر طرفته
ستا خير خواه يم	نو موسی ﷺ د هغه ځائې نه د ويرې اوپريشانئ په حالت کښې اووتلو				

[1] الطبري:۵۳۸/۱۹.

قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ۝ وَلَمَّا
اووئيل موسى | اے ربه زما | نجات راكړې ماته | دقوم ظالم نه | او هر كله چې
دا ئي وئيل چې اې زما ربه ! ما د دې ظالمانو نه خلاص كړه | .... او څۀ وخت چې

تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيٓ اَنْ يَّهْدِيَنِي
توجه اوكړه (روان شو) هغه | طرف | دمدين ته | نو وې وئيل | اميد دې رب زما | چې اوبه ښائي ماته
موسى ﷺ د مدين طرف ته روان شو | .... نو وې وئيل | اميد دې چې زما رب به راته

سَوَآءَ السَّبِيلِ ۝ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ
نيغه لار | او هر كله چې | اورسيدو | اوبو (كوهى) دمدين ته | نو وې مونده |
نيغه لار اوښائى | ....اوكله چې د مدين اوبو (دكوهى غاړې) ته اورسيدو | نو هلته ئې

عَلَيْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ۝ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ
په هغې باندې | يوه ډله | دخلقو نه | چې اوبه كول ئې څاروى | اووې ليدلې | په ډېره دهغوئ نه
د خلقو يوه ډله بيامونده چې (څاروى) خروبوى | او د هغوئ نه ئې يوې ډډې ته ئې دوه

امْرَاَتَيْنِ تَذُودٰنِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا
دوه ښځې | چې رامنع كولې به ئې (ګډې خپلې) | اووئيل موسى | څه دې حال (كار) ستاسو |
ښځې اوليدې چې (خپلې ګډې ئې) منع كړې ولاړې وې | موسى ﷺ اووئيل چې تاسو څه غواړئ

قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ
اووئيل هغوئ دواړو | چې اوبه نۀ وركوو مونږ | تر هغې پورې | چې اوباسى څاروى | دا شپانۀ
هغوئ اووئيل چې مونږ ترهغه وخته (خپلو ګډو ته) اوبه نه وركوو ترڅو چې ګډبانه (خپل كندې كونه) اوبه وركړې

وَاَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ۝ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى
او پلار زمونږ | بوډا دې ډير | نو اوبۀ ئې كړل څاروى | دهغوئ دواړو | بيا | واپس لاړو
اوزمونږ پلار ډير بوډا دې | نوموسى ﷺ د هغوئ دپاره (په ګډو) اوبۀ اوڅكولې | بيا يو اړخ ته

اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّي لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ
سورى ته | پس وې وئيل | اے ربه زما | بيشكه زۀ | هر هغه خيز ته | چې نازل ئې كړې تۀ ماته
په سورى كښې كيناستو | نودعائې اوكړه چې اې زما ربه اچې څه نعمت دې راوليږلو نو

مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ۝
دخير نه | محتاج يم |
زۀ ورته ډير محتاج يم

قوله تعالى:- وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعٰى اووئيل په عربى كښې رجل وائى پښوته. هغه **د قوم فرعون نه يوخيرخواه تذكره:-** دې راتلونكى ته ئې رجل اووئيل په عربى كښې رجل وائى پښوته. هغه چه كله اوكتل چه سپاهيان د موسى ﷺ په لټون كښې روان شو نودې په پښوسره په تيزو منډوپه يوه

نیزدې لاربانديې اووتلو اوزر ئې موسی ﷺ ته خبر ورکړو چه د دې خائې مشرانو ستا د قتل اراده کړې ده تاسو ښار پريږدئی زه ستاسو خيرخواه يم زما خبره اومنئی.

قوله تعالی:- وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ

د مدين سخت سفر:- دفرعون اوفرعونيانو ارادې چه کله د دې سړی په ذريعه موسیٰ ﷺ ته معلومې شوې نوهغوی دهغه ځائې يکې يوازې چپ اوپټ اووتلو تردغه وخته پورې د هغوی ژوندخودشهزادګانو په شان تيرشوې ووسفرورته ډيرسخت معلوم شوخود ويرې ترهې په وجه به ئې اخواديخوا کتل او نيغ رواں وو اودالله ﷻ نه به ئې دعاغوښتله چه ياالله ماله ددې ظالمانويعنی فرعون اوفرعونيانونه خلاصې راکړې.روايت دې چه الله ﷻ د هغوی د لارخودنې دپاره يوه فرښته راوليګله چه په اس باندې هغوی سره وه اوهغوی ته ئې لاراوخودله.والله اعلم.په لږساعت کښې هغه دځنګلونواوبيابانونونه اووتلواود مدين لارې ته اورسيدلو.خوشحاله شواووئی فرمائيل چه ماته دالله ﷻ نه اميد دې چه هغه به مې هم په نيغه لار بوځی. الله تعالی د حضرت موسی ﷺ دا اميد پوره کړو اود دنيااوآخرت نيغه لار ئې نه صرف وراوخودله بلکه د نورو د پاره هم د نيغې لارخودونکې جوړشو.

قوله تعالی:- وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ

موسی ﷺ مدين ته اورسيدو:- مدين سره نيزدې يوکوهی له راغلوچه وئی کتل نو ګډبانه اوبه په راښکلو راښکلو خپلو څاروو باندې څکی اوهلته موسی ﷺ داهم اوليدل چه دوه ښځې دی چه خپلې چيلئی د نوروخلقودڅاروو سره داوبوڅکلونه منع کوی.نوحضرت موسی ﷺ ته په دې چيلو اويه دې ښځوباندې رحم راغلوچه دوی اوبه نه شی راويستلې اود ګډبانونه هم څوك دا خيال نه کوی چه د خپلو راښکلو شوواوبونه دهغوی په چيلوهم اوڅکی.موسی ﷺ د هغوی نه تپوس اوکړو تاسوخپل څاروی د دې اوبو نه ولې منع کوئی؟ هغوی وئيل چه مونږ خو اوبه نه شو راويستلې چه کله د دوی څاروی اوبه اوڅکی او لاړ شی نودا بچ شوې پاتې اوبه به مونږ په خپلو څاروو باندې اوڅکو.

قوله تعالی:- فَسَقَىٰ لَهُمَا

دلسو کسانو بوکه موسی ﷺ په يوازې راوويستله:- زمونږ پلاردې خوهغه ډيربوډا دې. موسی ﷺ پخپله دا اوبه راښکلې او په دوی باندې اوڅکلې. عمر ﷺ فرمائی چه د دې کوهی خُله دې ګډبانو په يو لوئ کاڼې باندې بندکړې وه.کوم کاڼې چه به لسوکسانو په يوځائې ددې نه اخوا کولوموسی ﷺ په يوازې خان هغه اخواکړواوهم يوه ډولچه ئې راويستې وه په هغې کښې الله تعالی برکت واچولو اود دې دواړو جينکوچيلئی مړې شوې. موسی ﷺ ستړې ستومانه اوتږې تږې د يوې اونې د سوری لاندې کيناستو. دمصر نه د مدين پورې پيدل په منډو راغلې وو په پښوکښې پولې شوې وې دخوراك ورسره هم هيڅ نه و. دونو پاڼې اوواښه مابه ئې خوړل او خيټه ئې ملاسره لګيدلې وه اودوښوشين رنګ بهر ترې ښکاريدو.دنيمې کهجورې د پاره هم هغه په دې وخت کښې محتاج وو.سره د دې چه په دغه وخت کښې د ټول مخلوق نه زيات بزرګ د الله تعالی په نيزباندې هم دې وو. صلوات الله وسلامه عليه.

قوله تعالی:- ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى الظِّلِّ

هغه ونه څنګه او د څه وه؟ ابن مسعود ﷺ فرمائی چه زه دشپې په سفرکولوسره مدين ته اورسيدم اود هغه ځائې دخلقو نه مې دهغه ونې باره کښې تپوس اوکړو دکومې لاندې چه دالله ﷻ کليم دمه کړې وه. خلقو ديوې ونې طرفته اشاره اوکړه.ما اوکتل چه هغه يوه تکه شنه ونه ده.زما څاروې ډير اوږې وو هغه به خُله کښې پاڼړه واخستله اوترډيره ساعته پورې شوخوندوهلوخوآخرئی هغه واپس راوويستله ماد کليم الله دپاره دعااوکړه اودهغه ځائې نه واپس شوم.يوبل روايت کښې دی چه هغه ددې ونې دکتود پاره تلې وودکومې نه چه الله ﷻ موسی ﷺ سره خبرې کړې وې لکه څنګه چه به روستو راځی ان شاء الله سدی

رحمه الله فرمائي چه دا دکیکر ونه وه. غرض د دې وني لاندې کیناستو موسی علیه السلام د الله ﷻ نه دعا اوکړه اې ربه زه ستاد احسانونو محتاج یم. د عطاء رحمه الله قول دې چه دې ښځې هم د موسی علیه السلام دعا واوریده. (۱)

فَجَآءَتْهُ إِحْدٰىهُمَا تَمْشِىْ عَلَى اسْتِحْيَآءٍ ز

| پس راغله هغه ته | یوه ښځه ددواړو نه | چې تله | په حیاء سره

| بیا دې دوؤ جینکو کښې یوه ورته (واپس) راغله | چې په حیا سره راروانه وه

قَالَتْ إِنَّ أَبِىْ يَدْعُوْكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا

اوونیل هغې | بیشکه پلار زما | غواړي تالره | دپاره ددې چې درکړي تاته | مزدوري | دهغې

هغې اووئیل چې زما پلار تا غواړي | .... چې تاته زمونږ په دې کندک باندې داوبو

سَقَيْتَ لَنَا ط فَلَمَّا جَآءَهٗ وَقَصَّ عَلَيْهِ

چې اوبه کړل څاروی تا | مونږ لره | پس هر کله چې | راغلو موسی هغه ته | او بیان نې کړه | هغه ته

څښولو بدله درکړي | نوځه وخت چې هغه شعیب ؑ ته ورغلو | اوهغه ته ئې خپله قصه بیان

الْقَصَصَ لا قَالَ لَا تَخَفْ قف نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

قیصه (خپله) | اوونیل هغه | مه یریږه | خلاص شوي ته | دقوم ظالم نه |

کړه | .... نو هغه (شعیب) ورته اووئیل چې مه ویریږه | تا دظالمانو نه خلاصې بیاموندلو

قَالَتْ إِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ

اوونیل | یوې ښځې ددواړو نه | اے پلاره | مزدور اونیسه دهٔ لره | بیشکه غوره

په دې جینکو کښې یوې اووئیل چې ائې زما بابا جانه! | دې په مزدورۍ سره اونیسه | ځکه

مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِىُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾ قَالَ

دهغه چاچې ته ئې مزدور کوې | هغه څوک دې چې قوي وي | امانتدار وي | اوونیل پلار دهغې

چې ښه مزدور کار هغه دې چې قوي او امانتدار وي | .... هغه ورته اووئیل چې

إِنِّىْۤ أُرِيْدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَىَّ هٰتَيْنِ

بیشکه زهٔ غواړم | چې په نکاح درکړم تاله | یوه | ددې دواړو لونړو نه | په دې شرط

زهٔ دا غواړم چې په خپلو دوؤ لونړو کښې دیوې تاسره نکاح اوکړم | خو په دې شرط

عَلٰۤى أَنْ تَأْجُرَنِىْ ثَمٰنِىَ حِجَجٍ ج فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا

چې ته به مزدوري کوې زما سره | اته | کاله | پس که پوره کړل تا | لس کاله

چې ته بد | ته کاله ما سره مزدوري کوې | او که چرې تا لس کاله پوره کړل

فَمِنْ عِنْدِكَ ج وَمَاۤ أُرِيْدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ط

نو هغه به دطرفه ستا نه وي | اونهٔ غواړم زهٔ | چې سختي اوکړم زهٔ | په تا باندې |

نودابهٔ ستا دطرفه احسان وي | او زهٔ تا په مشقت کښې د اچولو څه اراده نه لرم (چې سخت کارونه درباندې کوم)

(۱) الطبری: ۱۹/۵۵۷.

سَتَجِدُنِيٓ	اِنۡ شَآءَ اللّٰهُ	مِنَ الصّٰلِحِيۡنَ	قَالَ	ذٰلِكَ
زر ده چې ته به بيا مومې مالره	که اوغواړي الله	دصالحانونه	اووئيل موسى	چې همدا
ته به انشاء الله ما په معامله کښې ډير ښه بيامومې | موسى ﷺ اووئيل چې دا خبره زما				

بَيۡنِيۡ	وَبَيۡنَكَ	اَيَّمَا الۡاَجَلَيۡنِ	قَضَيۡتُ
وعده شوه په منځ زما | او په منځ ستا کښې	هره يوه | ددې دواړو نيټو		چې پوره کړه ما
او ستا په مينځ کښې فيصله شوه | په دواړو کښې هره يوه نيټه چې زه پوره کړم			

فَلَا عُدۡوَانَ	عَلَيَّ	وَاللّٰهُ	عَلٰى مَا	نَقُوۡلُ	وَكِيۡلٌ
نونۀ به وى زياتي | په ماباندې | او الله | په هغه خبرو | چې وايو ئې مونږه | ساتونکې نګهبان دې					
نو په ما به څه زور نه وى | ....او څه چې مونږ وايو الله ﷻ په هغې باندې ګواه دې					

قوله تعالى:- فَجَآءَتۡهُ اِحۡدٰىهُمَا تَمۡشِيۡ عَلَى اسۡتِحۡيَآءٍ

شيخ کبيراودموسى ﷺ نکاح:- ددې دواړو جينکو په بزوباندې چه کله موسى ﷺ اوبه اوڅکولې، نودوى خپلې بزې کورته واپس بوتلې، پلارئې اوليدل چه نن دوى دوخت نه مخکښې راغلې، نوتپوس ئې ترې اوکړوچه نن څه خبره ده؟هغوى ورته رښتونې واقعه واوروله، شعيب ﷺ ددې دواړونه يوه هم هغه وخت اوليږله چه لاړه شه اوهغه ماته راوله،هغۀ موسى ﷺ ته ورغله اوڅنګه چه دکورنۍ پاك لمنو ښځو دستوروى په شرم اوحيا سره په خپل څادرکښې پټه په پرده کښې روانه وه،مخ ئې هم دڅادرپه پلوښت کړې وو([1])بيادهغې هوښيارتيااوصداقت ته اوګورئ چه صرف دائې ورته اونه وئيل چه زماپلارتا غواړي،ځکه چه په دې کښې دشك دخبروګنجائش وو،صفا ورته اووئيل چه زماپلارتاته د مزودرئ درکولوډپاره اوداحسان بدله خلاصولوډپاره تا رابلې.کوم احسان چه تاپه مونږ په بزوباندې اوبو څکولو سره کړې دې.کليم الله چه اوږې ترې يك يواځې مسافراوبې خرچه وو، ته داموقعه غنيمت معلومه شوه دلته راغې هغۀ ئې يومشر اوکتړلو اودهغۀ په تپوس باندې ئې خپله ټوله قيصه پوره په پوره ورته بيان کړله،هغۀ ورته تسلى ورکړه اووې فرمائيل چه اوس درسره څه ويره ده؟دهغه ظالمانو دلاسه ته راخلاص شوې دلته دهغوى حکومت نشته.

دا شيخ کبير څوک وو؟:-بعضې مفسيرين وائى چه دابزرګ حضرت شعيب ﷺ وو،چه دمدين والوډپاره د الله ﷻ دطرف نه پيغمبرراليږلې شوې وو،همدغه مشهورقول دې.امام حسن بصرى m اونور ډير عالمان دغسې فرمائى،دطبرانى يوحديث کښې دى چه کله سلمه بن سعد غزى ﷺ دخپل قوم دطرف نه بطوراستاذې درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائيل چه دشعيب ﷺ دقوم په کس اودموسى ﷺ په سخرانه دې مرحباوى([2]) چه تاته هدايت اوکړې شو،بعضې وائى چه دې د شعيب ﷺ ورارۀ وو،اوڅوك وائى چه دشعيب ﷺ دقوم يو مومن سړې وو،دبعضوقول دې چه د شعيب ﷺ زمانه خودموسى ﷺ دزمانې نه ډيره مخکښې وه،دهغوى داقول دقران کريم ددې قول نه اخذ کړې شوې دې چه ﴿وَمَا قَوۡمُ لُوۡطٍ مِّنۡكُمۡ بِبَعِيۡدٍ﴾ ([3])دلوط ﷺ قوم ستاسونه ډيرلرې نه دې.اوداهم دقران نه ثابته ده چه دلوطيانوهلاکت دابراهيم ﷺ په زمانه کښې شوې وو،اوداهم ظاهره ده چه دحضرت ابراهيم

[1]) ايضا ۹\۱۹۸۵۸ حاکم ۲\۷\٤۰۷.
[2]) البزاز ۱۸۱۸،طبرانى ٦٣٦٤.
[3]) ۱۱\هود:۸۹.

اوحضرت موسی علیه السلام په مینځ کښې زمانه ډیره اوږده ده،تقریباً دخلورو سووکالو څنګه چه د بعضې مورخینوقول دې.اوبعضې خلقوددې مشکل داجواب ورکړې دې چه دحضرت شعیب علیه السلام عمر ډیراوږدوو،دهغوی مقصدغالباً ددې اعتراض نه بچ کیدل دی ،الله اعلم.یوه بله خبره هم په خیال کښې ساتئ چه کۀ دابزرګ هم حضرت شعیب علیه السلام وې، نو پکاروه چه په قران کښې په دې موقعه دهغۀ نامه واضحه اخستې شوې وې،اوالبته په بعضې حدیثونو کښې داراغلی دی چه داحضرت شعیب علیه السلام وو، خوددې خدیثونوسندصحیح نه دې،څنګه چه به مونږ ډیرزرواضحه کړو انشاءالله.دبنی اسرائیلوپه کتابونوکښې ددۀ نوم یثرون وئیلې شوې دې.والله اعلم.

قوله تعالی:- قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا

دا هم هغه وه چې موسی علیه السلام د راغوښتلو دپاره تلې وه:- دابن مسعود رضی الله عنه خوې فرمائی چه ثیرون د حضرت شعیب علیه السلام وراره وو،دابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه دې یثربی وو،ابن جریر"رح"فرمائی چه دا خبره په هغه وخت ثابتیده هرکله چه ددې په باره کښې څه خبرمروی وواوداسې نه ده.ددۀ په دواړو لونړو کښې یوې دپلارخیال دې طرف ته راګرځولو،داخیال راګرځولووالله هم هغه لوروه چه دموسی دپاره راغوښتودپاره ورغلې وه،ورته اووئیل چه تاسودې زمونږ دبزودڅرولودپاره اوساته،ځکه چه کارکونکې هم هغه ښه وی چه طاقتور وی ، امانتداروی ،پلارتې تپوس اوکړو،چه تاته څنګه پته اولږیده چه په دۀ کښې دادواړه صفتونه شته،لوروروته جواب ورکړوچه لس طاقتوروکسانوپه یوځائې چه کوم کاڼې د هغه کوهی نه لرې کولې شوهغۀ په یواځې هغه لرې کړو،ددې نه ددۀ دطاقت اندازه په اسانۍ سره لګیدې شی.دهغۀ دامانتدارۍ اندازه ماته داسې اوشوه چه کله ماهغه تاته راوستونوددې وجې نه چه هغه دلارې نه ناواقفه ووزۀ دهغۀ نه وړاندې شوم.هغۀ راته اووئیل ،ته زمانه روستو شه، او کوم ځائې کښې چه لاره بدلول وی نوهغه طرف ته کاڼې راغورځوه زۀ به پوهه شم چه په دې لاره تلل پکاردی.(۱)

دریوکسانو ډیرعقل مندئی کارکړې دې؟:- ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دریوکسانوپه شان پوهه، عقلمندی معامله فهمی اودوربینی په بل چاکښې بیانه موندې شوه،دابوبکر رضی الله عنه عقل مندی هرکله چه هغۀ دځپل خان نه پس دخلافت دپاره جناب حضرت عمر رضی الله عنه خوښ کړلو.دحضرت یوسف علیه السلام اخستونکې مصروالا چاچه په یونظرحضرت یوسف علیه السلام اوپیژندلواوخپلې ښځې ته اوفرمائیل چه دې په ښه شان سره ساته، او دهغه بزرګ لورچاچه دموسی علیه السلام په باره کښې خپل پلارته سفارس اوکړوچه دې په کاربانديې اولګوه (۲) دې اوریدوسره ددې جینۍ پلارموسی علیه السلام ته اوفرمائیل،که ستاخوښه وی نوزۀ به په دې مهربانديې پدې دواړوجینکوکښې دیوې نکاح تاسره اوکړم چه اتۀ کاله زمونږ بزې اوڅروه،ددوی دواړو نومونه صفورااولیایاصفورااوشرفاچاته چه به ئې لیاهم وئیله.اصحاب ابی حنیفه mپدې باندې ابستدلال کړې دې چه یو کس دداقسمه بیعه اوکړې چه زه په دوو غلامانوکښې یودسلوپه بدله کښې خرڅوم او اخستونکې منظورکړې نودابیعه ثابته اوصحیح ده.والله اعلم.دې بزرګ ورته اووئیل چه اتۀ کاله خو ضروری دی خو ددې نه پس ددوؤکالوتاته اختیار دې .کۀ په خپلۍ خوشۍ سره دوه کاله زماکارنورهم اوکړې نوښه ده ګنې په تالازم نه ده.تۀ به اووینې چه زۀ بدسرې نه یم.تاته به تکلیف نه درکوم.

قوله تعالی:- عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ ۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا

دې ایت مبارک نه دعلامه اوزاعی استدلال:- امام اوزاعی ددې نه استدلال کړې دې اوفرمائیلې ئې دی چه کۀ څوك اووائی چه فلانی څیزپه نغدوباندې په لس اوپه قرض باندې په شلوخرڅوم نوبیع صحیح ده.اوخریدارته اختیاردې چه په لسونغدونې اخلی یاپه شلوقرض اخلی،هغوی ددې حدیث هم دغه

---

(۱) الطبری:۱۹\۵۶۲، حاکم:۲\٤۰۷.
(۲) حاکم:۲\۳٤۵.

مطلب اخلي په کوم کښې چه دی چه کوم کس په دوؤبیعو کښې یوه بیعه اوکړی دهغۀ دپاره دکمی والا بیعه بیعه ده ګټی سود(۱) خودامذهب غورطلب دې دکوم ددتفصیل چه داځائې نه دی. والله اعلم.
اصحاب امام احمد"رح"ددې ایت نه استدلال کړې دې اوفرمائیلی ئې دی چه په خوراك څښاك اوجامو باندې په مزدورئ اوکارروزګارترې باندې لړول صحیح دی.ددې په دلیل کښې دابن ماجه یوحدیث هم دې چه په دې خبره باندې دې چه مزدورمقررول په هغه مزدورئ باندې چه هغه په په مړه خیټه روټۍ خوری په دې حدیث کښې راغلی دی.چه رسول اللهﷺدسوره طس تلاوت اوفرمائیلوکله چه دحضرت موسیؑذکرپورې راورسیدونووې فرمائیل چه حضرت موسیؑخپله خیټه مړه ساتلودپاره اوخپل شرم ګاه بچ کولودپاره اته یالس کاله پورې خپل ځان نوکراولګولو(۲) ددې حدیث یوبل راوی مسلمه بن علی الخشني دې چه ضعیف دې.داحدیث په بل سندسره هم مروی دی خوهغه سندهم دنظرنه خالی نه دې.کلیم الله دبزرګ شرط قبول کړلواووې فرمائیل چه په مونږ په تاکښې دافیصله اوشوه ماته به اختیاروی چه خواه که لس کاله پوره کوم یاداتوکالونه پس پرېږدم. د اتوکالونه پس به ستاپه مباندې هیڅ دمزدروئ حق لازمی نه وی.مونږ الله تعالی په خپله دې معامله باندې ګواه جوړو،اودهغۀ کار سازی کافی ده.نوګوالس کاله پوره کول مباح دی خوهغه زیاتی څیزدې ضروری نه دې.ضروراتۀ کاله دی.څنګه چه دمنی داخری دوؤورځوپه باره کښې دالله تعالی حکم دې اوڅنګه چه په حدیث کښې دی، حضوراکرمﷺحمزه بن عمرواسلمیؓته فرمائیلې ووچاچه به په کثرت سره روژې نیولې،چه کۀ په سفر کښې روژې نیسې نوتاته اختیاردې ګنی مه نیسه،نوهم تاته اختیاردې.باوجوددې چه په دویم دلیل سره نیول افضل دی.(۳)

موسیؑ لس کاله پوره کړې وو ددې دلائل:-چنانچه ددې دلیل هم راغلې دې چه موسیؑ لس کاله پوره کړې وو،په صحیح بخاری کښې دی چه دسعیدبن جبیرؓنه یویهودی سوال اوکړو چه موسیؑ اتۀ کاله پوره کړې وویالس؟نوهغوی ورته اوفرمائیل ماته پته نشته.بیادعربودیرلوې عالم حضرت ابن عباسؓته ورغلل اودهغۀ نه ئې هم دغه سوال اوکړو،نوهغوی ورته اوفرمائیل چه په دې دواړو مدو کښې کومه موده ډیره پاکه وه،هم هغه هغوی پوره کړه،یعنی لس کاله،دالله پیغمبرچه څه وائی هغه پوره کوی(۴)حدیث فتون کښې دی چه سوال کونکې نصرانی وو،خوپه بخاری کښې چه څه دی هم هغه اولې دې.والله اعلم.په ابن جریرکښې دی چه رسول اللهﷺدحضرت جبرائیل نه سوال اوکړوچه حضرت موسیؑکومه موده پوره کړې وه،نوجواب ورته ملاوشوچه په دې دواړوکښې کوم یوکامل اومکمل موده وه(۵)په یومرسل حدیث کښې دی چه دحضوراکرمﷺنه چاداتپوس اوکړونوحضورﷺدحضرت جبرائیلؑنه تپوس اوکړو،جبرائیلؑ دبلې فرښتې اوتردې پورې چه فرښتې دالله نه تپوس اوکړو. الله تعالی جواب ورکړوچه په دواړوکښې پاك اوپوره موده یعنی لس کاله.په یوحدیث کښې دی چه د حضرت ابوذرؓپه سوال باندې حضور اکرمﷺ دلسوکالودمودې پوره نوم اخستوسره داهم اوفرمائیل چه که ستانه تپوس اوشی چه دکومې جینۍ سره حضرت موسیؑنکاح کړې وه نوجواب ورکړه چه په دواړوکښې کومه یوه کشره وه(۶) اوپه روایت کښې دی حضور اکرمﷺ ډیره موده پوره اوبښودل.

---

(۱) ابی داؤد کتاب البیوع باب فی من باع بیعتین فی بیعه وسنده حسن ابن حبان:۴۳۴\۱۳، بیهقی:۳۴۳\۱۳، حاکم:۴۵\۲.
(۲) ابن ماجه کتاب الرهون باب اجارة الاجیر علی طعام بطنه:۲۴۴۴.
(۳) صحیح بخاری کتاب الصوم، باب الصوم فی السفروالافطار:۱۹۴۳، صحیح مسلم:۱۱۲۱، ابی داؤد:۲۴۰۲، ترمذی:۷۱۱
(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادت ع ۲۶۸.
(۵) حاکم:۴۰۷/۲-۴۰۸،مسندابی یعلی:۲۳۰۸، مسندحمیدی:۵۳۶ وسنده حسن.
(۶) البزار:۲۲۴۴

دموسی ﷺ د خپل سخر نه رخصتی او بزې اخستل.-بیانې اوفرمائیل چه حضرت موسی ﷺ د حضرت شعیب ﷺ نه رخصت واخستواوروان شونو خپلې ښځې ته ني اوفرمائیل چه دخپل پلارنه څوبزې واخله چه په هغې زمونږ گزاره اوشی.هغې دخپل پلارنه سوال اوکړونوهغهٔ ورسره وعده اوکړه چه دې کال هرڅومره برگې بزې وی ټولې ستادی.حضرت موسی ﷺ دبزوپه خیټوخپله امساراکاږله نودهرې یوې دوه دوه درې درې بچی اوشو،اوټول په ټوله دبرگ نسل واله،چه اوس هم په لټولوموندې شی.په دویم روایت کښې دی چه دحضرت شعیب ﷺ ټولې بزې ښائسته دتوررنگ وې،څومره بچی چه په دغه کال اوشوټول بې عیبه وو،اوږدکوږکو غولانخووالهٔ اوډیرپیۍ ورکونکی وو.

ددې ټولوروایتونوانحصارپه عبدالله بن لهیعه باندې دې،چه دښهٔ حافظې واله نه دې اوویره ده چه دا روایتونه مرفوع نه وی.چنانچه په یوبل سندسره دادانس بن مالک ﷺ نه موفوعا مروی دی اوهغه کښې داهم دی چه دټولو بزوپه دغه کال برگ بچی راوړل اودیوې بزې نه علاوه نورټول موسی ﷺ بوتلې.

فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ

پس هر کله چی | پوره کړه | موسی | نیتهه | او روان شو | دټبر خپل سره | نووې لیدو |

نوڅه وخت چې موسی ﷺ نیتهه پوره کړه | او د خپل کوروالا سره (مصرته واپس) روان شو

مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا اِنِّيْٓ

دطرفه د طور نه | وور | اووئیل موسی | کور والو خپلو ته | چی ایسار شئ دلته | بیشکه ما

نودطور(نومې غر) طرف نه ئې اور اولیدو | خپل کور والا ته ئې اووئیل چې تاسودلته ایسار شئ اما

اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْٓ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ

اولیدو | اوور | شاید چی | راوړم تاسو ته | دهغه خائې نه | څه خبر | یا سکروټه

اور لیدلې دې | کیدې شی چې تاسو دپاره د هغې نه څه خبر راوړم | یا د اور یوه شعله چې

مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ فَلَمَّآ اَتٰىهَا

دهغه وور نه | دپاره ددې چې تاسو | ورته تاوده شئ | پس هر کله چې | راغې موسی هغې وور ته

تاسو ورته ځانونه توده کړئ | .... څه وخت چې موسی ﷺ اور ته نزدې اورسیدو

نُوْدِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

آواز اوشو | دطرفه دمیدان ښی نه | په ځائې مبارك کښې | دونې نه |

نو د هغې میدان د ښی طرفنه په هغه مبارک ځائې کښې دیوې ونې نه ورته آواز اوشو

اَنْ يّٰمُوْسٰٓى اِنِّيْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۰﴾ وَاَنْ اَلْقِ

چې اے موسی | بیشکه زهٔ چې یم زهٔ الله یم | رب دمخلوقاتو | او حکم اوشو چې اوغورزوه |

چې ائې موسی ! بیشکه زهٔ هغه الله ﷻ یم چې د ټول مخلوق پروردگار یم | او خپله

عَصَاكَ ۭ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَاۗنٌّ

همسا خپله | پس هر کله چې | اولیده موسی هغه | چې خوزیږی | لکه چې هغه | نرې مار دې |

همسا اوغورزوه | نو څه وخت چې هغه اولیدل چې همسا لکه دمار غوندې حرکت کوی

وَّلّٰى | مُدْبِرًا | وَّلَمْ يُعَقِّبْ ؕ | يٰمُوْسٰٓى | اَقْبِلْ

نو اوګرزيدو هغه | شاکونکې | او په شاتې اونه کتل | حکم اوشو اے موسی | رامخکښې شه |

نو شا طرف ته ئې منډه کړه | او په روستو ئې اونه کتل | (مونږ اوونيل) چې ائې موسی! را اوړاندې شه

وَلَا تَخَفْ ۣ | اِنَّكَ | مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ۝ | اُسْلُكْ | يَدَكَ | فِيْ جَيْبِكَ

او مه يريږي | بيشکه ته | د امان موندونکونه ئې | ننباسه | لاس خپل | په ګريوان خپل کښې |

او ويريږه مه | ځکه چې ته په امن کښې يې | .... او خپل لاس ګريوان ته ورداخل کړه

تَخْرُجْ | بَيْضَآءَ | مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ | وَّاضْمُمْ | اِلَيْكَ | جَنَاحَكَ

را اوبه وزي | سپين ځليدونکې | بې د عيب (تکليف) نه | او جوخت کړه | ځان ته | لاس خپل |

نو بغير د څه عيب نه به ځلنده سپين راوځي | .... او دويرې (دلرې کولو) دپاره

مِنَ الرَّهْبِ | فَذٰنِكَ | بُرْهَانٰنِ | مِنْ رَّبِّكَ | اِلٰى فِرْعَوْنَ

ديرې نه د بچکيدو دپاره | پس دا دواړه | نښې دليلونه دی | د طرفه د رب ستا نه | فرعون ته

خپل لاس بيا خپل ځان سره يو ځائې کړه (نو اولنی حالت ته به واپس شي) دا ستا د رب د طرفنه فرعون

وَمَلَا۟ئِهٖ ؕ | اِنَّهُمْ | كَانُوْا | قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝

او درباريانو د هغه ته | بيشکه چې هغوی | دی | قوم (خلق) فاسقان (نافرمان) |

او د هغه سردارانو دپاره دوه نخښې دی | يقينا هغوئ ډير نافرمانه خلق دی |

قوله تعالى:- فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ

موسیؑ سره د خپلې ښځې مصر طرف ته واپسي:- مخکښې دا بيان تير شو چه موسیؑ لس کاله پوره کړي وو. د قران د دې لفظ (الاجل) نه هم دې طرف ته اشاره ده، والله اعلم. بلکه د مجاهدؒ خو قول دې چه لس کاله د اولس کاله نورنې هم تير کړل. په دې قول کښې دې يواځې دې. والله اعلم. اوس د حضرت موسیؑ خيال او شوق پيدا شو چه چپ په چپه وطن ته لاړ شم. او خپلو خپلوانو سره ملاو شم. نو سره د خپلې ښځې او بزو د هغې خانې نه روان شو، د شپې باران شروع شو، او يخې هواګانې په چليدو شوې، او سخته تياره شوه، اوس که ئې هر څو مره ډيوه بلوله خو رنړا کيده به نه، ډير زيات حيرانه شو په دې کښې ئې اوليدل چه څه لرې لرې اور بل دې. نو خپلې ښځې ته ئې اوفرمائيل چه ته دلته ويساره شه، هلته څه رنړا ښکاري زه هلته ورځم که څوك هلته وو نو د هغه نه به د لارې معلومات هم اوکړم ځکه چه مونږ لاره ورکه شوې ده. يا به زه د هغه ځائې لړشان اور راوړم چه په هغې سره ته ګرمه شې او د يخنۍ څه علاج اوشي. کله چه موسیؑ هلته ورا ورسيد و نو د ميدان د ښې طرف ته د قبلې واله غرنه اوازنې واوريده، ځنګه چه د قران په بل ايت کښې دی. وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ) د دې نه معلوميږی چه موسیؑ داور د راوړلو په اراده د قبلې طرف ته تلې وو، او د قبلې طرف واله غر د ده ښی طرف ته وو. او په يو بالکل تازه اوشنه اونه کښې اور په نظر راتلو. چه د غره په لمن کښې ميدان ته متصل وه، دې چه هلته لاړ او هغه حالت ئې اوليدو حيران پاتې شو، چه ديوې شنې اونې نه داور شغلې په راوتو په نظر راځی. خو اور په څه څيز کښې بل په نظر نه راځی. هم د غه وخت د الله تعالی د طرف نه اواز راغې، عبد اللهؓ فرمائی چه ما هغه اونه د کومې نه چه حضرت موسیؑ ته اواز شوې وو ليدلې ده، هغه يوه سرسبزا و تازه اونه ده چه پړقيږی. بعضې وائی چه دا د عليق اونه وه، بعضې وائی چه د عوسج اونه وه، او د ده لرګې هم د دې اونې وو.

قوله تعالى:- اِنِّيْٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۙ

د اوور نه د الله ﷻ د موسی علیه السلام سره کلام او دوه معجزې ورکول:- کلیم الله واوریدل چه اوازراځی،چه اې موسی علیه السلام زه رب اللعالمین یم،چه داوخت تاسره خبرې کوم.زه چه څه اوغواړم کولې شم.زمانه سواڅوك دعبادت لائق نشته،اونه زماسواڅوك رب شته،زه ددې پاك یم چه څوك زماپه شان وی،په مخلوق کښې هیڅوك زماشریك نشته،زه یکتا،بې مثله اووحده لاشریك یم،زماپه ذات،زماپه صفاتواوزماپه کارونواوزماپه اقوالو کښې څوك زماسره شریك اوملګرې نشته،زه دهرقسمه پاك اونقصان نه لرې یم، هم په دې اوازکښې ورته حکم اوشوچه خپل لرګې په زمکه باندې اوغورځوه،اوزماقدرت پخپلو سترګو اووینه،په بل ایت کښې دی چه اول ئې ترې تپوس اوکړوچه ستاپه ښی لاس کښې څه دی؟ موسی علیه السلام ورته جواب ورکړوچه دازمالرګې دې چه دې ته زه ډډه وهم اودې سره زه دخپلوبزودپاره پاڼې راڅنډم. اونوردېرکارونه هم زماددې سره کیږی.اوس ئې ورته خبرورکړواوپه هغه ئې هغه لرګې په زمکه اوغور خولو،هغه په زمکه پریوتوسره یوه لویه اژدهاجوړه شوه اواخوادیخوا پرشیده،داددې خبرې دلیل ووچه وئیونکې واقعی الله تعالی دې.چه قادرمطلق دې،هغه چه څه څیزته څه اوفرمائی هغه لرې کیدې نه شی.دسوره طه په تفسیرکښې هم ددې پوره بیان تیرشوې دې.دغه ویرونکی مار باوجود ددې چه ډیرزیات پیړوولکه دغشی په شان اخوادیخواتلوراتلو،خوله به ئی کهلاوکړه نو معلومیده به چه اوس به مې تیرکړی.په کوم ځائې چه به تیریدوکاڼړی به مات شو،چه دائې اولیدونو حضرت موسی علیه السلام اوویریدو،اودویرې دلاسه هلته ټینګ نه شو،په اړولې پښواوتختیدواوشاته ئې هم اونه کتل.هم هلته ورته دالله تعالی دطرف نه اوازاوشوچه اې موسی دیخواراشه،مه ویریږه،ته زماپه امن کښې ئې،اوس دحضرت موسی علیه السلام زړه په قلارشو،ښه په اطمینان سره اوبې ویرې هم هلته واپس راغې اوپه ادب سره اودریدو،دامعجزه ورکولونه پس ئې ورته بله معجزه داورکړه چه موسی علیه السلام به خپل لاس په ګریوان کښې ورکړواورابهربه ئې کړو،نولکه دسپوږمۍ په شان پړقیدو،اوښائسته به ښکاریدۀ، داسې نه چه لکه دکوړه دداغ په شان سپین شی داهم دالله تعالی په حکم باندې هلته اوکړل، خپل لاس ئې دسپوږمۍ په شان منوراولیدو،بیائې ورته حکم ورکړوچاتاته ددې مارنه څه ویره رعب معلومیږی نو خپل لاسونه خپل بدن پورې اولګوه نوویره به دې ختمه شی.اوداهم هلته راغلل چه کوم کس دویرې په وخت کښې خپل لاس دالله تعالی ددې فرمان مطابق په خپل زړه باندې کیږدی انشاءالله تعالی دهغۀ ویره به ختمه شی.

حضرت مجاهد رح فرمائی چه په شروع دحضرت موسی علیه السلام په زړه کښې دفرعون نه ډیره ویره وه،بیابه چه کله دوی هغه اولیدونودادعابه ئې لوستله،(اللهم انی ادرابك فی نحره واعوذبك من شره.) اې الله زه تالره ددۀ په مقابله کښې کوم،اوددۀ دبدئ نه ستاپه پناه کښې راځم،الله تعالی ددۀ دزړه نه ویره اورعب لرې کړو،اودفرعون په زړه کښې ئې واچولو،بیاخودهغۀ داحال شوې ووچه حضرت موسی علیه السلام به ئې اولیدو نو دویره نه به ترې متیازې لاړې.دادواړه معجزې یعنی دعصائې موسی اویدبیضاء ورکولوسره ورته الله ﷻ اوفرمائیل چه اوس دفرعون اوفرعونیانوطرف ته رسالت واخله لاړشه اوددلیل په طور ورته دا معجزه پیش کړه،اودهغوی فاسقانوته دالله تعالی لاره اوښایه.

قَالَ رَبِّ	اِنِّيْ	قَتَلْتُ	مِنْهُمْ	نَفْسًا	فَاَخَافُ
اووئیل موسی اے ربه زما	بیشکه زه چې یم	وژلې دې ما	دهغوئ نه	یو کس	پس زه یریږم

موسی علیه السلام اووئیل ائې زما ربه ! ما د هغوئ نه یو سړې وژلې وو | ....زه د دې نه ویریږم

اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾ وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَاَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا

چې قتل به کړي مالره | او رور زما هارون | هغه زيات فصيح دی | زمانه | په لحاظ دژبې سره |

چې ما به قتل کړي | اوزما د رور هارون ﷺ ژبه زما نه زياته روانه چليږي | په دې وجه ته هغه

فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ

پس اوليږه هغه | زما سره | مددګار | چې تصديق کوی زما | بيشکه زۀ | يريږم

ماسره زما مددګار جوړ کړه | چې هغه زما تصديق اوکړي | ماسره داويره ده چې هغوئ به

اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِيْكَ

چې هغوئ به دروغ اوګنړی مالره | اووئيل الله | محکم به کړو مونږه | مټې (لاس) ستا | په رور ستا سره

مادروغژن اوګنړي | الله ﷻ اوفرمائيل چې مونږ به ستا د رور په ذريعه ستا متې مضبوطې کړو

وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُوْنَ اِلَيْكُمَا ۚ

او دربه کړو مونږ | تاسو لره | طاقت | پس نۀ به شي رسولې | تاسو ته (څه نقصان) |

او تاسو دواړو ته به غلبه درکړو | ....نوهغوئ به درته په نقصان سره نشي دررسيدې

بِاٰيٰتِنَآ ۚ اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغٰلِبُوْنَ ﴿۳۵﴾

په سبب دايتونو زمونږ | تاسو دواړو | او هغه څوك | چې پيروی ئې او کړه ستاسو | به غالب وی |

زمونږ د نخښو په وجه به تاسو دواړه اوچې چا ستاسو د دواړو تابعداری اوکړه غالب راځی |

قوله تعالیٰ:- قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا

دموسی ﷺ نبوت اوبعثت اود خپل رور دَ پاره دَ مقام نبوت دعا:- داتيرشوچه موسی ﷺ دفرعون د ويرې نه د هغۀ ښارنه تختيدلې وو،کله چه الله ﷻ ورته دهغه ځائې اوهغوی ته دنبی په طور دتلو دپاره اوفرمائيل نودوی ته هغه هرڅه رايادشو،اوعرض ئې اوکړوچه اې الله زمادلاسه دهغۀ ديوکس ساه وتلې وه نوهسې نه دبدلې په نامه هغه زماپه مرګ پسې اونه لګی.دحضرت موسی ﷺ دوړوکوالی په زمانه کښې چه کله ددوی ﷺ په وړاندې دتجربې په طوريوه سکروټه اويوه کهجوره يايوه ملغلره کيښودې شوې وه نودوی سکروټه رانيولې وه،اوپه خوله کښې ئې اچولې وه.ددې دوجې نه دهغۀ په ژبه کښې نقص پاتې شوې وو، اوهم ددې وجې نه دۀ دخپلې ژبې دپاره دالله تعالی نه دعاغوښتلې وه چه زمادژبې لړونه کهولاو کړه.چه خلق زماپه خبره پوهه شی. اوزماروړهارون زماوزيرجوړکړه،دې سره زمامتې مضبوطې کړه او هغه زماپه کارکښې شريك کړه،چه دنبوت اورسالت فريضه اداشی.اوستابندګانوته ستادلونيوالې دعوت ورکړې شو،دلته هم ددۀ نه دادعانقل ده،چه دوی ﷺ اوفرمائيل چه زماروړهارون زماسره خپل رسول جوړکړه چه هغه زماملګرې اووزيرشی.هغه زماپه خبرو د خلقو باورراولی چه زمامتې مضبوطې وی اوزمازړۀ ډاډه وی.اوداخبره هم ده چه دوه اوازونه ديواوازپه نسبت زيات مضبوط اوداثرنه ډك وی.که زۀ يواځې وم نوويره ده چه چرته هغوی زماخبره ردنه کړی.اوکه هارون ﷺ راسره وونوزماپه خبره به خلق پوهوی،جناب باری ارحم الراحمين ورته جواب ورکړوچه سوال منظوردې اومونږ به ستادروروړپه وجه تاته مدددرکړو ،اوهغه به هم ستاسره نبی جوړکړو.

څنګه چه په بل ايت کښې دی(قداوتيت سؤلك ياموسی) اې موسی استاسوال پوره کړې شو،په بل ايت کښې دی چه مونږپه خپل رحمت هغه اودهغۀ رورهارون نبی جوړکړو.لکه دمشرانووينا ده چه هيڅ يوروړپه

خپل روربانديٍ هغه احسان اونه کړوکوم چه موسی ﷺ په خپل رورهارون ﷺ باندي کړي وو،الله ﷻ ته ئي دعاوکړه اوهغه ئي نبي جوړ کړو،دادموسی ﷺ دلوئي بزرگي دليل دي.چه الله ﷻ ددهٔ داسي دعاهم ردنه کړه.واقعي دي دالله ﷻ په نزدډيري اوچتي مرتبي واله وو،بيافرماني چه مونږ به تاسو ته زبردست دليلونه اوکامل ثبونه درکړوفرعونيان تاسوته هيڅ تکليف نه شي درکولي،ځکه چه تهٔ زماپيغام زما بندگانو ته رسولوواله ئي.داسي زهٔ دخپلودشمنانونه محفوظ ساتم.ددوی مددگاراو حمايتي زهٔ په خپله جوړ شم.انجام کارداچه ته اوستامنونکي به غالبه راځي ځنګه چه فرمان دي،الله تعالی ليکلی دی چه زهٔ اوزمارسولان به غالب راځي.اوالله قوت والا تعالی عزت والا دي.

بل ايت کښي دی ﴿اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا﴾الخ...مونږ دخپلورسولانواوايمان والوددنياپه ژوندکښي هم مددکوو الخ. دابن جرير په نزدددي ايت معنی داده چه زمونږپه ددرکړي غلبي په وجه به فرعونيان تاسوته تکليف دراونه رسوي.اوزمونږ ددرکړي شوي ايتونوپه وجه به غلبه هم تاته حاصله وي.خومخکښي چه کوم مطلب بيان شودهغي نه هم داثابتهٔ ده نوددي څه حاجت نشته.والله اعلم.

فَلَمَّا جَآءَهُمۡ مُّوۡسٰی بِاٰيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوۡا
پس هر کله چی | ورغي هغوئ ته | موسی | دنښو زمونږ سره | چی ځرګندي دی | نو اووئيل هغوئ
نوهرکله چي موسی ﷺ هغوئ ته زمونږ ښکاره دليلونو سره لاړل | نو هغوئ اووئيل
مَا هٰذَآ اِلَّا سِحۡرٌ مُّفۡتَرًی وَّمَا سَمِعۡنَا بِهٰذَا
نهٔ دي دا | مګر | جادو دي | دځانه جوړ کړي شوي | اونهٔ دی اوريدلي مونږه | دا خبري
چي دا خودځانه جوړشوي جادو دي | او مونږ داسي خبري چرته د پلار نيکه
فِيۡٓ اٰبَآئِنَا الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۳۶﴾ وَقَالَ مُوۡسٰی رَبِّيۡٓ اَعۡلَمُ بِمَنۡ جَآءَ
په پلارانو زمونږ | ړومبنو کښی | او اووئيل | موسی ﷺ | رب زما | ښه خبر دي | دحال دهغه چانه
په وختونو کښي هم نه وي اوريدلي | اوموسی ﷺ اووئيل چي زمارب هغه څوک ډير ښه پيژني
بِالۡهُدٰی مِنۡ عِنۡدِهٖ وَمَنۡ تَكُوۡنُ لَهٗ
چی راوړي دي هدايت | دطرفه دهغه نه | او هغه څوک ښهٔ پيژني | چی وی به هغه لره |
چاچي د هغه (الله) د طرفنه هدايت (نيغه لاره) راوړي دي | اوهغه څوک هم ښه پيژني چي د هغه دپاره د
عَاقِبَةُ الدَّارِ اِنَّهٗ لَا يُفۡلِحُ الظّٰلِمُوۡنَ ﴿۳۷﴾
ښهٔ انجام ددنيا | بيشکه | خلاصي نهٔ مومی | ظالمان |
اخرت ښکلي انجام دي | بيشکه ظالمان چري کاميابيدي نشی |

قوله تعالی:- قَالُوۡا مَا هٰذَآ اِلَّا سِحۡرٌ مُّفۡتَرًی

دالله تعالی په وحدانيت باندي دقوم حيرانتيا:-حضرت موسی ﷺ په خلعت نبوت اوکلام باری تعالی سره سرفرازدالله تعالی په حکم باندي مصرته راورسيدو،اوفرعون اودفرعون قوم ته دالله تعالی دوحدت او د خپل رسالت نصيحت کولوسره سره چه الله تعالی ورته کومي معجزي ورکړي وي هغوي ته اوښودلي . دتيولوسره دفرعون پوره يقين راغي چه بي شکه موسی ﷺ دالله تعالی پيغمبر دي. خو د مودو غرور او پخواني کفردسراوچتولونه بغيرپاتي نه شواوژبودزړهٔ خلاف وئيل شروع کړل،چه داخوصرف مصنوعي جادودي.اوس دخپلي دبدبي اوقوت اوطاقت په وجه دحق په مقابله کښي ښه ټينګ اودريدل.اودالله

تعالی دنبیانومقابله کولوته اماده شو.اووې ونیل چه مونږ کله هم اوریدلې نه دی چه الله تعالی یو دې.اومونږخه زمونږدپلارنیکهٔ غوږونه هم ددې خبرې سره اشنانه وو،مونږپلولوسره د خپلولو یو او ورود ډیربتانوعبادت کولودادنوې خبروسره دکوم خوانه راغې،کلیم الله موسی ﷺورته جواب ورکړوچه ما او تاسوالله تعالی ښه پیژنې.اوهم هغه به زمونږاوستاسوپه مینځ کښې فیصله اوکړی. چه په مونږکښې په نیغه لاره څوك دی؟اوڅوك نیك انجامه دی؟ددې علم هم الله تعالي ته دې چه هغه به فیصله اوکړې اوتاسوبه ډیرزراووینئ،چه دالله مدددچاسره کیږی؟ ظالم یعنی مشرك کله هم ښه انجام واله او خوشحاله نه وی اوهغه دخلاصی نه محروم دی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ
او اووئیل | فرعون |
او فرعون اووئیل .... |

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِى فَأَوْقِدْ
اے درباریانو | نهٔ دی معلوم ماته | ستاسو دپاره | یو خدائې | غیر زمانه | پس بل کړه وور |
چې ائې درباریانو ! ماته ستاسو دپاره د خپل ځان نه سوا بل خدائې نه دې معلوم | نوائې هامانه زما دپاره

لِى يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجْعَل لِّى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ
زما دپاره | اے هامانه | په خته باندې | او جوړ کړه | ماله | مانړئ دنګه | شاید چې زهٔ
په ختهٔ باندې اور اولګوه (چې پخه شی) اویوه مانړئ راته جوړه کړه | کیدې شی

أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ
اوخیژم | خدائې دموسی ته | او بیشکه زهٔ | خامخا ګمان کوم په دهٔ | ددروغژنانونه
چې زه په هغې دموسی ﷺ خدائې اولیدې شم | ....اوزه خودې (موسی) دروغژن ګنړم

وَٱسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَظَنُّوٓا۟
او تکبر اوکړو | هغه | او لښکرو دهغه | په زمکه کښې | په ناحقه | او خیال اوکړو هغوئ
او فرعون او د هغه لښکرو په ناحقه په زمکه کښې تکبر اوکړو | اودا ئې خیال وو

أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ
چې بیشکه هغوئ به | مونږ ته | نهٔ واپس کړې کیږی | پس راونیوهٔ مونږ هغه | او لښکرې دهغه
چې چرې به هم مونږ ته پش نشی | ....نومونږ هغه او دهغه لښکرې اونیول

فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ
پس اوغورزول مونږ هغوئ | په دریاب کښی | پس اوګوره | څه رنګې ووٓ | اخری انجام
اوبیا مو په دریاب کښې اوغورزول | ....نو ته ګوره چې ددغې ظالمانو اخره

ٱلظَّٰلِمِينَ وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ
دظالمانو | او جوړ کړل مونږه دهغوئ | مشران | چې رابلی خلق | وور ته
خاتمه څنګه شوه | اومونږ هغوئ پیشوایان جوړ کړی وو چې هم د دوزخ طرفته به ئې خلق رابلل

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾	وَاَتْبَعْنٰهُمْ
او په ورځ دقيامت به | امداد ونکړې شي دهغوئ سره | او روستو اولګوؤ مونږه په هغوئ پسې |		
اود قيامت په ورځ به هم د هغوئ څۀ مددنشي کولې | اوپه دې دنيا کښې مو ورپسې		

فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا	لَعْنَةً	وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	هُمْ	مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾
په دې دنيا کښې	لعنت	او په ورځ دقيامت به	وی هغوئ	دقبيح کړې شوؤ نه (دبدحالونه)
لعنت اولګولو | ....اودقيامت په ورځ به هم د هغوئ حال ډير خراب وی				

قوله تعالى:- وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ

دفرعون دحدنه زياته سرکشي: دفرعون دسرکشئ اودهغۀ دخدايئ ددعوی ذکرکيږي.چه هغۀ دخپل قوم نه بې عقله جوړکړواوپه هغوی ئې خپله دعوی اومنله.دۀ هغه کم ذاته راجمع کړل اواعلان ئې اوکړو چه ستاسو رب زۀ يم.دټولونه اعلی اواوچته هستی هم زماده،ددې په وجه هغه الله تعالی د دنيا او د اخرت په عذابونوکښې راګيرکړلو،اودنوروډپاره ئې دعبرت نشان جوړکړو.دې بدذاتوهغه په خدائ منلوسره د هغۀ دماغ دې حدپورې اورسولوچه هغۀ کليم الله حضرت موسی ﷺاورتلواورته ئې اووئيل چه واوره چه کۀ تازمانه علاوه بل څوك معبودجوړکړونوزۀ به تاپه قيدکښې واچوم.هم په هغه بيکاره خلقوکښې په ناستې سره اودخپل خان په شان خبيث وزيرهامان ته وائی چه تۀ يوه بټئ جوړه کړه اوپه هغې کښې خښتې پخې کړه،اوزماډپاره يواوچت لوړمحل جوړکړه چه په هغې اوخيژم اواوګورم چه واقعی د موسی ﷺخوك خدائ شته هم کۀ نه،ګوچه ماته دهغۀ ددرغوونيلوېته ده خوزۀ دهغۀ دروغ ستاسوټولوپه وړاندې ظاهرول غواړم. ﴿يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴾

فرعون صرف موسی ﷺ دروغژن نه ګڼړلو بلکه د الله ﷻ د وجود هم قائل نه وو:- پدې آيت کښې دی چه يو اوچت محل ئې جوړکړو چه دې نه اوچت دنيا کښې چانه وو ليدلې.ده صرف موسی ﷺ دروغ نه ګڼړلو بلکه د باری تعالی د وجود هم قائل نه وو. پخپله په قرآن پاك کښې دی چه موسی ﷺ ته ئې اووئيل ددې بيان په ايت (وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿﴾) رب العالمين څه دې؟اوهغۀ داهم وئيلې ووچه کۀ تا زمانه علاوه بل څوك الله اومنلونوزۀ به تاقيدکړم.په دې ايت کښې هم دی چه هغۀ خپلودرباريانوته اووئيل چه زماپه علم کښې خوزمانه علاوه بل ستاڅوك الله نشته.کله چه ددۀ اوددۀ دقوم سرکشی دحدنه زياته شوه اودالله ﷻ په ملك کښې دفسادځه انتهاء پاتې نه شوه نودهغوی عقيدې دکوټه پيسوپه شان شوې دقيامت دحساب نه بالکل منکرشونواخردالله تعالی عذابونه په دوی راووريدل. او رب دوی نخښه کړل، او جرړې ئې ورله اوکنستلې،ټول ئې په خپل عذاب کښې راګيرکړل ،اوپه يوه ورځ په يووخت کښې ټول ئې په درياب کښې غرق کړل.خلقواسوچ اوکړئ چه دظالمانوڅنګه عبرت ناك انجام وی، مونږ هم هغه جهنميانولره امامان جوړکړی دی چه دوی خلق دهغه کارونوطرف ته رابلی د کوم په وجه چه هغوی دالله تعالی په عذابونوکښې اوسوزی،څوك چه ددوی په طريقه لاړل هغوی جهنم ته لاړل او چاچه درسولانواونه منل اودالله تعالی ئې اونه منل هغه دهغوی په طريقه دې.دقيامت په ورځ به هم د هغوی هيڅ نه چليږی اونه به ورته دچرته نه څه امدادوراورسی،په دواړه جهانه کښې به دوی په نقصان اوتاوان کښې وی.څنګه چه فرمان دې (اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿﴾)مونږ هغوی لاندې باندې کړل،اودهغوی هيڅ څوك مددګارنه شو،په دنياکښې هم دوی لعنتيان شو،دالله تعالی دهغۀ دفرښتواودهغۀ دنبيانو او د ټولو نيکوبندګانوپه هغوی باندې لعنت دې اوهرښه انسان چه دهغوی نوم واوری نوپه هغوی به لعنت

ورلیږی په دنیا کښې کښې هم دوی لعنتیان شواوپه اخرت کښې به هم دتاوان واله وی،څنګه چه فرمان دی ﴿وَاُتۡبِعُوۡا فِیۡ هٰذِهِ الدُّنۡیَا لَعۡنَةً وَّیَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ﴾ دلته هم لعنت اوهلته هم لعنت.

وَلَقَدۡ	اٰتَیۡنَا	مُوۡسَی	الۡکِتٰبَ	مِنۡۢ بَعۡدِ	مَاۤ اَهۡلَکۡنَا
او په تحقیق سره	ورکړو مونږ	موسی ته	کتاب	پس دهغې نه	چی هلاک کړل مونږه
اومونږ موسی ﷺ ته د پخوانو امتونو د تباه کولو نه پس کتاب (تورات) ورکړوا چی دهغې					

الۡقُرُوۡنَ	الۡاُوۡلٰی	بَصَآئِرَ	لِلنَّاسِ	وَهُدًی
خلق	اولنی	چی سبب درنړا کولو دزړونو ووٓ	دپاره دخلقو	او لاربشودونکې ووٓ
زماني د خلقو دپاره د هوښیارتیا ذریعه وه .... اوسراسر هدایت				

وَّرَحۡمَةً	لَّعَلَّهُمۡ	یَتَذَکَّرُوۡنَ ﴿۴۳﴾
او رحمت ووٓ	دپاره ددې چی خلق تري	نصیحت واخلي
اورحمت وو | چی دوئ تري نصیحت حاصل کړي		

قوله تعالی:-وَلَقَدۡ اٰتَیۡنَا مُوۡسَی الۡکِتٰبَ

توراة نه پس یو قوم په اسمانی عذاب نه بلکه د مؤمنانو دلاسه هلاک شوې دی:- پدې ایت کښې یوه لطیف خبره داده چه دفرعونیانودهلاکت نه پس واله امتونه په داسې اسمانی عذاب سره هلاک نه شو،بلکه چه کوم امت سرکشی اوکړه،دهغوی دسرکشئ بدله هم په هغه زمانه کښې دنیکوخلقودلاسه الله ﷻ ورکړه مومنانودمشرکانوسره جهادکولوڅنګه چه فرمان باری تعالې دی﴿وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ وَالۡمُؤۡتَفِکٰتُ بِالۡخَاطِئَةِ﴾ الخ.یعنی فرعون اوکوم امتونه چه دهغهٔ نه مخکښې تیرشوې ووااودالټاکړې شوې کلواوسیدونکی یعنی قوم لوط داټول خلق دغټوغټوغلطومرتکب شوې وو، او دخپلو خپلو زمانو درسولانوپه نافرمانئ پسې ئې ملاتړلې وه نوالله تعالی دوی ټول په ډیره سختئ سره راونیول ، ددې ډلې دهلاکت نه پس هم د الله تعالی انعام په حضرت موسی ﷺ باندې نازلیدل په کوموکښې چه د یو ډیرلوی انعام ذکردلته دې. چه هغوی ته تورات ملاوشو،ددې تورات دنازلیدونه پس هیڅ قوم د اسمان یادزمکې په عذاب باندې هلاک نه کړې شوسوادهغه کلی د مجرمانونه چاچه دالله تعالی دحرمت نه خلاف دخالی په ورځ ښکارکړې وواوالله تعالی دهغوی نه خنزیران اوبیزوګان جوړکړې وو،داواقعه بیشکه دموسی ﷺ نه پس ده څنګه چه ابوسعید خدری ﷺ بیان فرمائیلې دې اوددې نه پس ئې دخپل قول په شهادت کښې داایت (ولقداتینا) تلاوت اوفرمائیلو.

په یومرفوع حدیث کښې هم دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی دحضرت موسی ﷺ نه پس هیڅ یوقوم په اسمانی یازمکې عذاب باندې هلاک نه کړو،داسې عذابونه چه هرڅومره راغلل دهغوی نه مخکښې راغلل،بیاهغوی داایت تلاوت اوفرمائیلو([1]) بیائې دتورات صفات بیانیږی چه هغه خلقوله دړوندتوب اوګمراهئ نه راویستونکې وواودالله تعالی رحمت وو،چه خلق ددې نه هدایت حاصل کړی اونصیحت هم اوټول په نیغه لارراشی.

وَمَا کُنۡتَ	بِجَانِبِ الۡغَرۡبِیِّ
او نهٔ وې ته	په طرف دمغرب
او ته دکوه طور غربی طرف ته موجود نه وې	

[1]) حاکم:۲/۴۰۸، البزار۲۲۴۸و سنده صحیح مجمع الزوائد۷/۸۸.

إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّـٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾

کله چې | ورکړو مونږ | موسی ته | کار درسالت | اونهٔ وې ته | دحاضرینو نه

ځه وخت چې مونږ موسی ﷺ ته حکم کولو | او ته په هغو خلقو کښې شامل نه وې کوم چې حاضر وو

وَلَـٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ

ولیکن مونږه | راپورته کړل | خلق (نسلونه ډیر دزمانې پورې) | پس اوږده شول (تیر شول) |

بیا مونږ ډیر قومونه پیدا کړل | ......بیا په هغوئ اوږده زمانه تیره شوه

عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ

په هغوئ باندې | عمرونه (زمانه) | اونهٔ وې ته | اوسیدونکې | په خلقو دمدین کښې |

اوته دمدین په خلقو کښې هم ډیره نه وې چې زمونږ ایتونه دې ورته......

تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِنَا وَلَـٰكِنَّا كُنَّا

چې ګنې اوروله به د | په هغوئ باندې | ایتونه زمونږ | ولیکن | دا خو مونږه یو |

اورولې | ......بلکه دا خو هم مونږ یو چې رسولان مو ورته لیږل

مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا

چې درلیږونکي یو (دهغه وخت خبرونه) | اونهٔ وې ته | په طرف دطور کښې | کله چې آواز اوکړو مونږه |

او نه ته دغه وخت د طور غر په لمنه کښې موجود وې | کله چې مونږ (موسی ﷺ) ته آواز کړې وو

وَلَـٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا

ولیکن (دامعلومات نبودل) | رحمت دې | دطرفه درب ستانه | دپاره ددې چې ته اویروې | هغه قوم (خلق)

خو دا ستا د رب د طرفنه یو رحمت دې | چې ته هغه قوم (دنافرمانئ دنتیجونه) اوویروې | چا ته

مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

چې نهٔ دې راغلې هغوئ ته | یو یرونکې | مخکښې ستانه | دپاره ددې چې هغوئ نصیحت قبول کړي

چې ستانه وړاندې څوک ویرونکی نه دې راغلې | د دې دپاره چې دوی ستا نصیحت قبول کړي

وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا

اوکه چرې نهٔ وې داخبره | چې اوبه رسیږي دوئ ته | مصیبت | په سبب دهغو ګناهونو |

اوکه چرې داخبره نه وې | چې په دوئ باندې به د خپلو عملونو په وجه مصیبت راغلې وې

قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ

چې مخکښې لیږلې دی | لاسونو ددوئ | نو اوبهٔ وائي | اے ربه زمونږه | ولې رانهٔ لیږوتا

نوبیا به ئې دا وینا کائې کولې | چې ائې زمونږه ربه ! تا مونږ ته په دنیا کښې

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	وَنَكُوْنَ	اٰيٰتِكَ	فَنَتَّبِعَ	رَسُوْلًا	اِلَيْنَا
دمومنانو نه	او شوی وی مونږ	ستا	اچی پیروی کړې وې مونږ دآیتونو	یو رسول	مونږ ته
					ولې پیغمبر نه وو رالیږلې اچې مونږ ستا په حکمونو عمل کړې وې او مومنان شوې وې

قوله تعالى:- وَمَاكُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ

دموسی ﷺ اود نورو په واقعاتو خبردنبی اکرم ﷺ دَ نبوت دلیل دی:- الله ﷻ دخپل نبی اخرالزمان ﷺ د نبوت دلیل ورکوی چه هغه کس چه ان پړه وی چاچه یوحرف هم لوستلې نه وی اودمخکینو کتابونو نه نا اشنا وی،دچاقوم چه دعلمی مشغلواوتیرشوې تاریخ نه بالکل بې خبره وی،هغه په تفصیل سره په وضاحت سره اوپه کامل فصاحت اوبلاغت سره بالکل ربښتونی،ټیك اوصحیح تیرشوی واقعات داسې بیان کړې ګنې چه هغهٔ په خپلوسترګولیدلې وی.اوګنی چه هغه په خپله دهغې دکیدوپه وخت کښې موجود وو، یا دا د دې امردلیل نه دې چه دادالله تعالی دطرف نه دهٔ ته ښودلې کیږي.اوالله تعالی په خپله دخپل د وحی په ذریعه هغه ټولې خبرې وائي.دحضرت مریم صدیقه"ها"واقعه بیانولو کښې هم قران کریم دا څیز پیش کړې دې اوفرمائیلې ئې دی ﴿وَمَاكُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْيُلْقُوْنَ اَقْلَامَهُمْ﴾ الخ.کله چه هغوی دحضرت مریم دپالنې دپاره قلمونه دفیصلې دپاره اچول هغه وخت کښې ته دهغوی سره موجود نه وې. هرکله چه هغوی په خپلو کښې جهګړه کوله،پس باوجوددعدم موجودګئ اوبې خبرئ ستاسو دا شان واقعه بیانول چه ګویا هغه وخت ته هلته موجودوې اوستاپه وړاندې داټول واقعات تیرشوې وو ستا د نبوت کهره دلیل دې. او صفانخښه ده په دې کاربادې چه ته دادالله تعالی په وحې باندې وائې.

هم دغه شان ئې دحضرت نوح ﷺ واقعه بیان کړله ﴿تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ﴾ داد غیب خبرې دی کومې چه مونږ د وحی په ذریعه تاپورې دررسوو.ته اوستاټول قوم ددې واقعاتونه بالکل بې خبره وو،اوس په صبرسره ګوره اویقین اوساته چه دالله تعالی نه ویریدونکې نیك انجام وی،دسوره یوسف په اخره کښې هم ارشادشوې دې چه دادغیب خبرې دی کومې چه مونږ دوحی په ذریعه تاته درلیږو،ته ددوی په خوا کښې هغه وخت موجودنه وې،کله چه دیوسف ﷺ رونړو کلکه اراده کړې وه اوپه خپلوتدبیرونوکښې لګیدلې وو، په سوره طه کښې ئې عام طورسره اوفرمائیل ﴿كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَاقَدْ سَبَقَ﴾ هم دغه شان مونږ په مخکښې مخکینئ خبرې بیانوو،پس دلته هم د موسی ﷺ پیدائش اودهغهٔ دنبوت دشروع نه واخله تراخره پورې بیانولوسره اوفرمائیل چه اې محمد ﷺ دقبلې دطرف واله غرچرته چه مشرقی اونې دی چه دمیدان په غاړه کښې وې رب العالمین دخپل کلیم سره خبرې اوکړې ته موجودنه وې.بلکه الله سبحانه وتعالی دخپل وحی په ذریعه تاته داټول معلومات درکړل،چه داستادنبوت دلیل شی.په هغه زمانواووختونوباندې کومې چه راروانې دی.اودالله تعالی خبرې هغوی هیرې کړی دی، د تیر شوو نبیانووحی دهغوی دلاسونه ورکې شوې دی.اونه ته په مدین کښې اوسیدې چه دهغه ځائې دنبی شعیب ﷺ حالات دې بیان کړې وې چه دهغه سره اودهغهٔ دقوم سره واقع شوې وې.بلکه مونږ دوحی په ذریعه داټولې خبرې تاته دراورسولې اودټول جهان طرف ته موته خپل رسول جوړکړې اولیږلې.

د ﴿اِذْنَادَيْنَا﴾ نه مردد مراد څه وو او راجح قول:- اونه دطورطرف ته وې کله چه مونږ اوازاوکړو.په نسائی کښې دی حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی چه دااوازاوکړې شو،چه اې امت محمد اتاسوزمانه اوغواړئ ددې نه مخکښې ما تاسوته درکړو،اوتاسوماته دعاګانې کوئ مادمخکښې نه قبولې کړې(۱)مقاتل وائی چه مونږ ستاامت چه لادخپلوپلارانواونیکانوپه شاګانوکښې وواوازورکړوچه کله ته نبی جوکړې شې او

---

(۱) حاکم: ۲/۴۰۸.

اوليږلې شې نوهغوی دې ستااتباع اوکړی.قتادهm فرمائی،ددې مطلب دادې چه مونږ حضرت موسی ﷺته اوازاوکړو،دازيات مطابقت واله يوشان دې،ځکه چه پورته هم دغه ذکردې،پورته عام طور باندې بيان وودلته ئې په خاص طورسره ذکرکړو،څنګه چه په ايت کښې دی﴿وَاِذْنَادٰی رَبُّكَ مُوْسٰی﴾ هر کله چه ستاپروردګارموسیﷺته اوازاوکړو،په بل ايت کښې دی چه په مقدسه وادئ کښې الله تعالی خپل کليم ته اوازاوکړو،په بل ايت کښې دی چه دۀ ته مونږ دطورايمن دطرف نه اوازاوکړو،اوپټې خبرې مو ورسره کولې اوخپل قربت مووړته ورکړو،بيافرمائی چه په دې کښې يوه واقعه هم ستا د موجودګئ يا پخپلوسترګوليدلې نه ده،بلکه دادالله ﷻوحی ده چه پخپل رحمت سره په تانازله وی،اوداهم يو رحمت دې چه تۀ ئې دخپل بندګانوطرف ته نبی جوړکړې اووې ليږلې،چه تۀ دوی خبرداره او هوښيار کړې چه چاته ستانه مخکښې څوك نبی نه وواغلې،چه هغوی نصيحت حاصل کړی.اوهدايت بيا مومی.

قوله تعالی:- وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيْبَهُمْ مُّصِيْبَةٌ

د رسولانو په راوستولو کښې حکمت:- اوددې وجې نه هم چه دهغوی څه دليل باقی پاتې نه شی.اوڅه بهانه دهغوی په لاس کښې پاتې نه شی،دوی دخپل کفرپه وجه عذابونولره په راتګ چه اووينی نوچه دا اونه وائی چه دوی لره څوك رسول راغلې نه وو،چه دوی ته ئې دنيغې لارې تعليم ورکړې وې،اوڅنګه چه په بل ځائې کښې دخپل مبارك کتاب قران مجيددنزول بيان فرمائی،وې فرمائيل چه داځکه دې چه تاسوداونه وايئ چه کتاب خوزمونږ نه مخکښې په دوډلوراکوزشوې وو،ليکن مونږ ددې د ښودلواولوستلونه بالکل غافل وو،که په مونږکتاب نازل شوې وې نويقيناًمونږ به ددې نه زيات په نيغه لاره وې،اوس اووانيه چه تاته په خپله ستادرب دليل اوهدايت اورحمت راغلې دې،په بل ايت کښې دی،رسولان دی زيری ورکولو واله اوويره ولووواله چه ددې رسولانوپس دهيچاڅه حجت په الله ﷻ باقی پاتې نه شی.په بل ايت کښې ئې اوفرمائيل﴿يٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰی فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ﴾ الخ.اې اهل کتاباهغه زمانه چه درسولانونه په عدم موجودګئ کښې روانه وه زمونږ رسول تاسوته راغې،اوس تاسودانه شئ وئيلې چه مونږ ته څوك ويرونکی اوخوشخبرئ واله نه وواغلې،واخلئ خوشخبرئ ورکولوواله اوويرونکې تاسوته دالله تعالی دطرف نه راغئ نورايتونه هم ددې مضمون ډير دی.غرض داچه رسول اللهﷺراغې اوستاسوغذرکټ شو،چه کۀ رسول اللهﷺراغلې وې نومونږ به دهغۀ منلې اومومن شوې به وې.

فَلَمَّا	جَآءَهُمُ	الْحَقُّ	مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوْا	لَوْلَآ اُوْتِيَ
پس هر کله چې	راغي هغوئ ته	حق	دطرفه زمونږ نه	نووې وئيل	ولې ورنۀ کړې شو دۀ ته
خو کله چې دې خلقوته زمونږ طرف نه حق اورسيدو انو دوئ وائی چې دې نبی ته هم هغه څه ولې ورنکړې شو					
مِثْلَ مَآ	اُوْتِيَ	مُوْسٰى ط	اَوَلَمْ يَكْفُرُوْا	بِمَآ	
په شان دهغې	چې ورکړې شوی وۀ	موسی ته	آیا نۀ دې کړې انکار دې خلقو	په هغې	
چې موسی ﷺ ته ورکړې شوی وو | آیا څه چې ددې نه وړاندې موسی ﷺ ته ورکړې شوې وو					
اُوْتِيَ	مُوْسٰى	مِنْ قَبْلُ ج	قَالُوْا	سِحْرٰنِ	تَظٰهَرَا قف
چې ورکړې شوی وۀ	موسی ته	مخکښې ددې نه	اووئيل هغوئ	دواړه جادو دي	چې ديوبل امداد کوی
نودوئ د هغې نه انکار اونکړو | څه وخت چې دوئ وئيلی وو چې دادواړه يو بل سره مدد کونکی جادوګردی					

وَقَالُوْٓا إِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ۝٤٨ قُلْ فَأْتُوْا بِكِتٰبٍ

اواونیل هغوئ | بیشکه مونږه | هر یولره | نهٔ منونکی یو | ورته اووایه | پس راوړئ | یو کتاب

اودا وائی چې مونږ د ټولو نه انکاریان یو | ....(ائې پیغمبره) ته ورته اووایه که چرې تاسو

مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ

دطرفه دالله نه | چې هغه | زیات لارښودونکې وی | ددې دواړونه | زهٔ به هم پیروی اوکړم دهغې |

دعوی کښې رېښتونی یئ انو تاسو دالله دطرفنه یوداسې کتاب راوړئ اچې ددې دواړو کتابونو (قران اوتورات

إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٤٩ فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ فَاعْلَمْ

که چرې یئ تاسو | رښتینی | پس که قبوله نهٔ کړه هغوئ | داخبره ستا | نوپوهه شه

نه په هدایت کښې زیات ښه وی انو زه به هم دهغې پیروی او کړم ابیا که دوئ تاته جواب درنه کړو نوپوهه شه

أَنَّمَا يَتَّبِعُوْنَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ

چې بیشکه | پیروی کوی دوئ | دخواهشاتو خپلو | او څوك دې | ډیر ګمراهه | دهغه چانه |

چې دوئ صرف پخپلو خواهشاتو پسې روان دی | او د هغه سړی نه به زیات ګمراه

اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللّٰهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي

چې روان شو | په خواهشاتو خپلو پسې | بغیر دهدایت | دالله نه | بیشکه الله | لار نهٔ ښائی |

بل څوك وی | چې دالله ﷻ د هدایت نه بغیر دخپل خواهش تابعداری کوی | بیشکه الله ﷻ

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٥٠ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ

قوم(خلقو) | ظالمانوته | اپه تحقیق سره رسولی ده مونږه | دوئ ته | خبره دنصیحت |

ظالمانو خلقو ته لار نه ښائی | اومونږ خلقو ته پرله پسې خپل حکمونه رالیږو

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝٥١

دپاره ددې چې دوئ | نصیحت قبول کړی |

د دې دپاره چې هغوئ نصیحت قبول کړی|

قوله تعالی:- فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ

دکفارودیوسوال جواب:-مخکښې بیان شوچه کهٔ دنبیانودرالیږلونه وړاندې مونږ په هغوی باندې عذاب رالیږلې نودهغوی به داخبره پاتې شوې وه چه کهٔ مونږ له رسولان راغلې وې مونږ به دهغوی خبره ضرورمنله،ددې وجې نه مونږرسولان اولیږل.خاص کرحضرت محمد ﷺ مواخرالزمان رسول اولیږلوس کله چه حضور ﷺ هغوی ته ورغې نوهغوی سترګې واړولې،اومخ ئې اوګرځولو، او د تکبر او دشمنئ سره سره ئې په ضد کولوسره اوونیل چه څنګه حضرت موسی علیه السلام ته ډیرې معجزې ورکړې شوې وې لکه څنګه چه لرګې اولاس اوطوفان اوملخان اوسپګئ اوچیندخان اووینه اودغلومیووکمې وغیره چه دهغې په وجه د الله تعالی دشمنان تنګ شواودریاب شلول اودوریځې سورې کول،او(من وسلوی) راکوزیدل وغیره، چه زبردستې اولوې لوې معجزې وې دهٔ ته ولې ورنکړې شوې؟الله تعالی فرمائی چه داخلق کومه واقعه د مثال په طورسره پیش کوی اوکومې کومې معجزې غواړی که دوی دمعجزې په خپله د کلیم الله دلاسو په کیدوسره لیدلې وې نوڅه ایمان ئې راوړې وو،چه اوس ددوی دایمان دراوړلوڅوك

خواهش اوکړی؟ هغوی دټولومعجزوپه صفاليدوسره وئيلې ووچه دادواړه روڼړه موږ دمشرانو د تابعداریٔ نه لرې کول غواړی.اوځپله لوئی په موږ منل غواړی،موږپه هيڅ کله هم دوی اونه منو، دوانړونبيانولره ئې دروغژن وئيل،اوپه اخره کښې هلاك کړې شو.نووې فرمائيل چه ددوی مشرانوچه دحضرت موسیٰﷺپه زمانه کښې ئې کفرکړې وواودې معجزوليدوسره ئې صفاوئيلې ووچه دادواړه روڼړه جادوګران دی.په خپلو کښې ئې اتفاق کړې دې اوپه موږ خپل خان مشران جوړولودپاره راغلی دی.موږ خوپه دوی دواړو کښې يوهم نه منو.

قوله تعالیٰ:- مِثۡلَ مَآ أُوتِيَ مُوسَىٰٓ

ذکردموسی ﷺ دې خومراد ترې موسی ﷺ او هارون ﷺ دواړه دی:-دلته ذکراګرچه صرف دحضرت موسیٰﷺ دې خوچونکه حضرت هارون ﷺ د هغهٔ سره داسې ملګرې ووچه ګوياهغوی دواړه يووو، نو د يوذکرلره ئې دبل دپاره کافي اوګڼړلو،څنګه چه ديوشاعرويناده،چه کله زهٔ ديوخائی اراده کوم نوماته پته نه وی چه هلته به ماته ګټه ملاويږی يابه زمانقصان کيږی؟نودلته هم شاعردخيرلفظ خونيلې دې خودشرلفظ ئې بيان کړې نه دې.څکه چه په خيراوشردواړوکښې ملازمت تعلق اومصاحبت دې.مجاهد فرمائی چه يهوديانوقريشوته اووئيل چه تاسوپه حضورﷺدااعتراض اوکړئ هغوی ورته اووئيل اوپه جواب اوريدوسره خاموش پاتې شو. (۱)

قوله تعالیٰ:- سِحۡرَانِ تَظَٰهَرَا

يوقول داهم دې چه ددواړوجادوګرانونه مراد حضرت موسیٰﷺاوحضورﷺ دې.يوقول داهم دې چه مرادترې عيسیٰﷺ اوحضورﷺ دې. خو په دې دريم قول کښې دوخت ډيرزيات والې دې،او ددويم قول نه اولنې قول زيات مضبوط اوښه دې.اوډيرقوی هم دې.والله اعلم.

دامطلب د(ساحران) په قرات باندې دې.اودچاقرات چه (سحران) دې هغوی وائی چه مرادترې تورات او قران دې.(۲) چه ديوبل تصديق کونکی دی.څوك وائی چه مرادترې تورات اوانجيل دې.دچاقول دې چه انجيل اوقران ترې مراددې ،والله سبحانه وتعالیٰ اعلم بالصواب.

خوددې په قرات باندې په ظاهره دتورات اوقران معنی ټيك ده.څکه چه ددې نه پس دالله تعالیٰ فرمان دې چه تاسوددې دواړونه زيات دهدايت واله کتاب دالله تعالیٰ په وړاندې پيش کړئ.چه دهغې تابعداری زهٔ اوکړم.تورات اوقران کريم لره اکثرپه يوځائې کښې قران کريم بيان فرمائيلې دې څنګه چه ئې اوفرمائيل﴿قُلۡ مَنۡ أَنزَلَ ٱلۡكِتَٰبَ ٱلَّذِي جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورٗا وَهُدٗى لِّلنَّاسِ﴾ پس دلته دتورات معنی ئې نوراوهدايت ذکراوفرمائيله،بيائې اوفرمائيل﴿ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ مُبَارَكٞ﴾اوداکتاب هم موږ دبرکت واله کړواونازل کړې مودې.اودسورت په اخره کښې ئې اوفرمائيل﴿ثُمَّ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ﴾ بياموږموسیٰﷺته کتاب ورکړو.او فرمان دې چه زموږ ددې نازل کړې شوې مبارك کتاب تاسو پيروی کوئ،دالله تعالیٰ نه ويريږئ چه په تاسورحم اوکړې شی.

دجنات قول په قران کريم کښې دې،چه هغوی اووئيل ،موږ هغه کتاب واوريدو چه دموسیٰﷺنه پس نازل کړې شوې دې.چه دخپل خان نه مخکښې دالله تعالیٰ کتابونولره رښتونې ګرخولوواله دې.دورقه بن نوفل قول دحديث په کتابونوکښې ذکردې چه هغهٔ وئيلې ووچه دې هم هغه دالله تعالیٰ رازداراوپټوخبروباندې پوهيدونکې دې چه دحضرت موسیٰﷺنه پس ستاسوطرف ته راليږلې شوې دې.(۳) کوم کس چه په وسيع نظرئ سره دعلم مطالعه کړې وی په هغه داخبره بالکل ظاهره ده چه په

---

(۱) الطبری: ۵۸۸/۱۹.
(۲) ايضاً:۵۸۹/۱۹.
(۳) صحيح بخاری کتاب بداء الوحی الی رسول الله ﷺ، صحيح مسلم:۱۶۰.

اسمانی کتابونوکښې دټولونه زيات دعظمت اوشرافت اوعزت اوکرامت واله کتاب هم داقران مجيددې چه الله تعالی حميداومجيدپه خپل روف ورحيم نبی اخرالزمانﷺباندې نازل کړو.ددې نه پس دتورات درجه ده،چه په هغې کښې هدايت اونوروو.چه دهغې مطابق به انبياء کرامو حکمونه جاري کول،انجيل خوصرف تورات لره پوره کولوواله اوبعضې حراموله حلال ګرځولوواله وو،

قوله تعالی:- قُلْ فَأْتُوا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللهِ

ددوئ د اعتراض جواب:- خکه ئې دلته اوفرمائيل چه ددې دواړوکتابونونه بهترکتاب که تاسودالله تعالی په وړاندې پيش کړئ نوزهٔ دهغې تابعداری کولوته تياريم.بيانې اوفرمائيل چه څه تاسووايئ که هغه هم دوی اونه کړی اونه ستاسوپه تابعدارئ کښې راشي نوپوهه شه چه دوی ددليل اوبرهان څه حاجت نشته،دوی صرف جګهړه کونکی دی اودخواهش غلامان دی.اوظاهره ده چه دخواهش دپابندو خلقوچه دربانی هدايت نه خالی وی نه زيات څوك ظالم نه دې.په دې کښې توجه کولوسره چه کوم خلق پخپلوخانونوباندې ظلم اوکړی هغوی تراخره پورې دنيغې لارې محروم پاتې شي.مونږ ددوی دپاره تفصيلی قول بيان فرمائيلې دې اوواضحه موکړه،اوښکاره موکړه.مخکينئ اوروستنئ خبرې موبيان کړې،نودقريشوپه وړاندې موهرڅه ظاهرکړل[1] بعضې ددې مرادرفاعه اخلی اودهغهٔ سره نهه نور کسانوهم.دارفاعه دحضرت صفيه بنت حيی ﷺ ماماوو،چاچه تميمه بنت وهب ته طلاق ورکړې وو، د چاچه دويمه نکاح دعبدالرحمان بن زبيرﷺ سره شوې وه.

الَّذِيْنَ | اٰتَيْنٰهُمُ | الْكِتٰبَ

هغه کسان | چې ورکړې وؤ مونږ هغوئ ته | کتاب

چا ته چې مونږ (د قران مجيد) نه مخکښې کتاب ورکړی دې

مِنْ قَبْلِهٖ | هُمْ | بِهٖ | يُؤْمِنُوْنَ | وَاِذَا | يُتْلٰى | عَلَيْهِمْ | قَالُوْٓا

مخکښې ددې نه | هغوئ | په دې قران | ايمان راوړي | او کله چې | اوروليې کيږي | هغوئ ته | نو وائي

هغوئ په دې (قران) باندې هم ايمان راوړي | او کله چې ورته قران لوستلې شی | نو دوئ وائی ....

اٰمَنَّا | بِهٖٓ | اِنَّهُ الْحَقُّ | مِنْ رَّبِّنَآ | اِنَّا كُنَّا

چې ايمان راوړو مونږه | په دې باندې | بيشکه چې دا حق دې | د طرفه درب زمونږ نه | بيشکه وؤ مونږه

چې مونږ په دې ايمان راوړې دې | چې دا زمونږ د رب د طرفه حق دې | مونږ خو (ددې دراتلونه)

مِنْ قَبْلِهٖ | مُسْلِمِيْنَ | اُولٰٓئِكَ | يُؤْتَوْنَ | اَجْرَهُمْ

مخکښې ددې نه | مسلمانان | دا کسان چې دی | ورکړې کيږی به دوئ ته | اجر ددوئ

وړاندې تابعدار ووا................ دغه خلقو ته به د دوئ د صبر به وجه دوه ځله

مَّرَّتَيْنِ | بِمَا | صَبَرُوْا | وَيَدْرَءُوْنَ | بِالْحَسَنَةِ

دوه ځله | په سبب دهغې | چې صبر اوکړو دوئ | او منع کوی دوئ | په نيکئ سره

ځله ثواب ورکولې شي | .... او دوی د نيکئ په ذريعه بدی لری کوی

---

[1] الطبری:۱۹/۵۹۳-۵۹۴.

السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ۝ وَاِذَا
بدئ لره | او دهغه رزق نه | چې ورکړې دي مونږ دوئ ته | خرچ کوی دوئ | او کله چې |
اومونږ چې دوئ ته څه ورکړی دی د هغې نه خرڅ کوی | ....او هر کله چې
سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوْا عَنْهُ وَقَالُوْا لَنَآ اَعْمَالُنَا
واوریده هغوی|عبث خبره |نو مخ ئې واړوؤ | دهغې نه | اووې وئیل | مونږه لره دي | عملونه زمونږه
عبث خبره واوری | نو مخ ترې نه اوګرځوی | او وائی چې زمونږ دپاره خپل عملونه دی
وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي
او دی تاسو لره | عملونه ستاسو | سلامتیا دوی | په تاسو باندې| نهٔ غواړو مونږه
اوستاسو دپاره ستاسو عملونه دی | زمونږ د طرفنه په تاسو سلام دې | مونږ د جاهلانو (ملګرتیا)
الْجٰهِلِيْنَ۝
طریقه دجاهلانو
نه غواړو |

قوله تعالی:-اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ

اهل کتاب ته په نیکوعملونوباندې دوه اجره:-اهل کتاب عالمان چه په اصل کښې دالله ﷻ دوستان وو، د هغوی پاکیزه اوصاف بیانیږی.چه هغوی قران مني.ځنګه چه فرمان دې،چاته چه مونږ کتاب ورکړو، او هغوی په پوهه سره لولی،دهغوی خوبه دې قران باندې ایمان دی.په بل ایت کښې دی چه بعضې اهل کتاب داسې هم دی چه دالله تعالی دمنلوسره ستاطرف ته نازل کړې شوې کتاب اوخان طرف ته نازل شوې کتاب هم مني.اودالله تعالی نه ویریږی.په بل ځائې کښې دی چه داسې اهل کتاب هم شته چه زمونږدقران ایتونه واوری نوپه سجده کښې پریوځی اوپه ژبې سره وائی ﴿سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا۝﴾ په بل ایت کښې دی ﴿وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى﴾ الایه :یعنی دمسلمانانوسره په دوستئ کولوپه اعتبارسره به تاسوپه خلقوکښې نزدی هم دوی بیامومئ:چه خپل خان ته نصاری وائی.ځکه چه په دوی کښې عالمان او مشائخ دی.اوداخلق دکبراوغرورنه خالی دی.اودقران په اوریدو سره په ژړاشي.اواووائی چه زمونږ ایمان دې الله تعالی دې مونږ لره هم ددین دمنلوواله اولیکی. سعید بن جبیرؓفرمائی چه دچاپه باره کښې دافرمائیلې شوې دی دااویابزرګ عالمان وو،چه دحضورﷺپه خدمت کښې دنجاشی دطرف نه رالیږلې شوې وو.حضورﷺهغوی ته سوره یاسین واورولو،چه دهغې په اوریدوسره هغوی په ژړاشو،اومسلمانان شو.دهغوی په باره کښې داایتونه نازل شو،چه هغوی ددې داوریدوسره دخپل موحداومخلص کیدواقرارکوی. اوقبلولوسره مومنان اومسلمانان شی.ددوی ددې صفتونه په وجه الله ﷻدوی ته دوچنده اجرورکوی.اولنې دکتاب دمنلواودویم ددې قران دتسلیم کولو اوبیا دعمل کولو.دوی دحق په اتباع باندې ثابت قدمی کوی چه په اصل کښې یوسخت اواهم کاردې.

درې قسمه خلقوته دوچنده ثواب ملاویږی:-دحضورﷺارشاددې چه درې قسمه خلقوته دوچنده ثواب ملاویږی.اهل کتاب چه دخپل نبی دمنلوسره بیاپه مابادې ایمان راوړی.غلام اونوکرچه دخپل مجازی مالك دحکم پوره کولوسره سره دالله تعالی دحق اداکول هم کوی.اوهغه کس دچاسره چه یو وینځه وی

چه هغې ته علم اوادب اوښائي بياهغه ازاده کړي اونکاح ورسره اوکړي([1]) قاسم سيدنا بن ابو امامه ﷺ وائي چه دمکې دفتح کيدوپه ورځ زه درسول الله ﷺ سره جخت بالکل دسورلئ په خواکښې وم. حضور ﷺ ډيرې ښې خبرې ارشاداوفرمائيلې چه په هغې کښې ئې داهم اوفرمائيل چه په يهودواونصاروکښې څوك مسلمان شي دهغه دپاره دوچنده اجردې .اودهغه دعام مسلمانانو برابر حقوق دي.([2]) بيادهغوی نيك خوئيونه بيانيږي.چه دوی دبدئ بدله په بدئ سره نه اخلي.بلکه معاف کول کوی. اودرګزر کوی.اوهم نيك سلوك کوی.اوخپلې حلالې روزئ دالله تعالى په نامه خرچ کوی.اودخپلو ماشومانو د رزق خيال هم ساتی.زکواة،صدقات،خيرات کښې هم دشومتيانه کارنه اخلي.دفضول خبرونه ځانونه بچ ساتی.دداسې خلقوسره دوستئ نه کوی دداسې مجلسونونه لرې اوځي،بلکه که چرته پرې ناګهانه ورشی نوپه شرافت سره پرې تيرشي.دداسې خلقوسره ناسته پاسته اودوستانه نه کوی صفاورته وائي چه تاسو ته خه کوې هغه تاسره اوزمونږ عمل زمونږ سره يعنی دجاهلانوسختې خبرې هم برداشت کوی.هغوی ته داسې جواب نه ورکوی چه هغوی پرې نورهم غصه شي بلکه چشم پوشي پرې کوی.اوچل ورسره کوی. چونکه پخپله پاك نفس والادی ددې وجې پاکيزه کلام دخولې نه اوباسی.وائی چه په تاسودې سلامتياوی،مونږ نه دجاهلانوپه لاره ځو،اونه دجهالت تګ خوښوو.

رسول کريم ﷺ ته د حبشې وفد او دهغوئ ايمان راوړل اود ابوجهل په پيغور ددوئ جواب:- ابن سحاق ﷺ فرمائي چه حضور ﷺ ته دحبشې نه تقريباًشل نصرانيان راغلل،حضور ﷺ په هغه وخت کښې په جومات کښې تشريف فرماوو.دوی دلته کښيناستل.اوخبرې اترې ئې شروع کړې.دغه وخت قريش په خپلو خپلو بيټکونو کښې دکعبې نه ګيرچاپيره ناست وو.دې عيسائی عالمانوچه کله سوالونه اوکړل او د جوابونوسره دهغوی تسلي اوشوه نوحضور ﷺ دهغوی په وړاندې دين اسلام پيش کړو.اوقران کريم کريم تلاوت ئې هغوی ته واورولو.چونکه داخلق تعليم يافته اودروښانه دماغووالا وو،قران ددوی په زړونو اثر اوکړواودهغوی دسترګونه اوښکې په بهيدوشوې.دوی فوراً دين اسلام قبول کړو.اودالله تعالى په رسول ﷺ باندې ئې ايمان راوړو.ځکه چه په حضور ﷺ کښې کوم کوم صفتونه هغوی په خپلواسمانی کتابونو کښې لوستلې ووهغه ټول ئې په حضور ﷺ کښې موجودبياموندل.کله چه داخلق د حضور ﷺ د خوانه واپس تلل نوابوجهل لعنتی دخپلوملګروسره دوی سره په لاره کښې ملاوشو.او ټولو قريشيانوپه شريکه دوی ته پيغورنه کول اوبدردئې ورته وئيل.چه ستاسونه زيات بدترين وفدمونږ د هيڅ يوقوم نه وو ليدلې.ستاسوقوم تاسوددې کس دحالاتومعلومولودپاره راوليږلئ اودلته چه تاسو راغلئ نوخپل د پلار نيکه مذهب موپريښودو،اودهغه رنګ په تاسوسورشوچه په لږ شان وخت کښې مو خپل دين بدل کړواودهغه کلمه مواووئيله.ستاسونه زيات بې وقوفه خومونږ هډوڅوك ليدلې نه وو وغيره وغيره. هغوی داهرڅه په تسلئ سره واوريدل اوجواب ئې ورکړوچه مونږ تاسوسره دجاهلانوپه شان خبرې کول نه خوښوو،زمونږ دين زمونږ سره اوستاسومذهب تاسوسره،مونږ چه په کومه خيره کښې خپله ښيګړه اوليده هغه موقبوله کړه.داهم وئيلې کيږی چه داوفدنجران دعيسائيانووو.والله اعلم.

داهم وئيلې شوې دی چه داايتونه هم دهغوی په باره کښې نازل شوی دی.دامام زهری رحمه الله نه ددې ايتونودشان نزول په باره کښې تپوس اوکړې شونوهغوی اوفرمائيل،ماخودخپلوعالمانونه هم دغه اوريدلې دی چه داايتونه دنجاشي اودهغه داصحابو ﷺ په باره کښې نازل شوی دی.اودسوره مائده ايتونه ﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنۡهُمۡ قِسِّيسِينَ وَرُهۡبَانًا﴾ نه ﴿مَعَ الشّٰهِدِيۡنَ﴾ پورې ايتونه هم ددوی په باره کښې نازل شوی دی.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب العلم باب تعليم الرجل امته واهله:۹۷، صحيح مسلم:۱۵۴،ابوداؤد:۲۰۵٤، ترمذی:۱۲۱٦ ابن ماجه:۱۹۵٦، احمد:٤/۳۹۰، ابن حبان:۲۲۷.

[2]) احمد:۵/۲۵۹ ج ۲۲۲۳٤، تفسير طبری: ۱٤۲/۲۷ وسنده حسن.

اِنَّكَ لَا تَهۡدِىۡ مَنۡ اَحۡبَبۡتَ

| بیشکه ته چي نې | نشي ښودلی لارته | هغه چاته | چي خوښوي ئې ته |

| ....(ائي محبوبه) ته چي چاته غواړې (پخپلې خوښې) سره هدايت نشي كولي

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهۡدِىۡ مَنۡ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعۡلَمُ

وليكن | الله | ښائي لار | هغه چاته | چي غواړي ئې هغه | او هغه | ښه عالم دي

بلکه الله ﷻ چي چاته هدايت كول اوغواړي نو هدايت ورته كوي | اوهدايت قبلوؤنكي هغه ته

بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ۝ وَقَالُوۡۤا اِنۡ نَّتَّبِعِ الۡهُدٰى

په هدايت موندونكو باندي | اووائي دوئ | كه چري | پيروي اوكړه مونږه | دهدايت (دحق لارې) |

ښه معلوم دی | ....او دوئ (تاته) وائی كه مونږ تاسره د دي هدايت تابعداري اوكړو

مَعَكَ نُتَخَطَّفۡ مِنۡ اَرۡضِنَا ؕ اَوَلَمۡ نُمَكِّنۡ لَّهُمۡ حَرَمًا

ستاسره | نواوبه ويستلي شو | دزمكي زمونږ نه | آيا نۀ دي وركړي مونږ | دوئ ته | حرم

نو د خپل ملک نه به اوشړلي شو | آيا مونږ د دوئ د استوګني دپاره حرم د امن ځائي نه دي ګرځولي

اٰمِنًا يُّجۡبٰٓى اِلَيۡهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىۡءٍ رِّزۡقًا مِّنۡ لَّدُنَّا

ځائي دامن | چي راچلولي كيږي | هغي ته | ميوي | دهر څيز | رزق | دطرفه زمونږ نه |

..............چي دي ته هر قسم ميوې (د ضرورت څيزونه) رارسولي شي ادازمونږ طرفنه ددوئ رزق دي

وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝

وليكن | زيات خلق ددوئ | نۀ پوهيږي |

خوپه دوئ كښي زيات خلق په دي خبره نه پوهيږي |

قوله تعالى:- اِنَّكَ لَا تَهۡدِىۡ مَنۡ اَحۡبَبۡتَ

هدايت وركول دنبي په اختياركښي نه دی:اې نبي!څوك دهدايت طرف ته راوستل ستادوس كارنه دي، ستاكارخوصرف دالله تعالى دپيغام رسول دی.دهدايت مالك رب دي.هغۀ چه په خپل حكمت سره څوك اوغواړي دهدايت دقبلولوتوفيق وركوی،څنګه چه فرمان دي(لَيۡسَ عَلَيۡكَ هُدٰىهُمۡ)ستاپه ذمه ددوی هدايت نه دي كه هغه اوغواړی نۆهدايت وركړی.په بل ايت كښي دی(وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ ۝) كوكۀ ته هرڅومره طمع اوساتي خوپه دوی كښي اكثرايمان نه راوړونكی دی دادالله ﷻ په علم كښي دی چه د هدايت حقدارڅوك دي؟اوضلالت حقدارڅوك دي.بخاری اومسلم كښي دی چه دااايت درسول اللهﷺ د تره ابوطالب په باره كښي نازل شوي وو.چه دحضورﷺ يرزيات طرفتداروو،اوپه هره موقعه به ئې د حضورﷺمددكولو.اودحضورﷺملګرتيابه ئې كوله،اوپه زړۀ سره به ئې محبت كولو،خودامحبت دوشته داریٔ په وجه طبعي ووشرعاً نه وو، كله چه دهغۀ دمرګ وخت رانژدي شونوحضورﷺهغۀ ته اسلام ته د راتلودعوت وركړو.اودايمان راوړلورغبت ئې وركړو، خو د تقديرليك او دالله تعالى خوښه غالبه شوه اودي دلاسونه اوخيدو.اوپه كفرباندي پاتي شو. حضورﷺ دهغۀ دوفات په وخت دهغۀ خواته راغي ،ابوجهل اوعبدالله بن ابي اميه هم دهغۀ په خواكښي ناست وو، حضورﷺ ورته اوفرمائيل(لااله الاالله) اووائيه،زۀ به ددي په وجه دالله تعالى په درباركښي ستادپاره سفارش كونكي جوړشم.ابوجهل او

عبدالله ورته اووئیل،ابوطالبه،ایاته به دخپل پلارعبدالمطلب د مذهب نه اوگرځي،حضورﷺبه پوهولو اوهغوی دواړوبه منع کولو،تردې پورې چه اخری کلمه دهغهٔ دخولې نه هم دااوته چه زهٔ داکلمه نه وائیم، اوزهٔ دعبدالمطلب په مذهب باندې یم.حضورﷺورته اوفرمائیل چه بهتره ده زهٔ به ستادپاره دالله تعالی په درباركښې استغفاركوم ،اودابله خبره ده كهٔ زهٔ منع كړې شوم یاالله تعالی مامنع كړی.لیكن هم هغه وخت ایت نازل شو﴿كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى﴾ یعنی نبی اومومنانو سره هیڅ كله دا خبره نه ښائی چه هغوی دمشركانودپاره استغفاراوكړی خواه كهٔ ددوی نزدې رشته دار هم ولې نه وی.اوهم ددې ابوطالب په باره كښې داایت﴿اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ﴾ هم نازل شو.([1]) ترمذی وغیره كښې دی چه ابوطالب ته ځنكدن په وخت كښې حضورﷺاوفرمائیل چه اې زماتره﴿لا اله الاالله﴾ اووائیه زهٔ به ددې دقیامت په ورځ گواهي وركړم،نوهغهٔ ورته اووئیل چه كهٔ ماسره دخپل خاندان قریش ددې پیغور ویره نه وې چه هغهٔ دمرگ دویرې نه داكلمه اووئیله نومابه داوئیلې وې اوستاسترگې به مې یخې كړې وې.مگربیابه مې هم ستادخوشحالولودپاره وئیله،په دې داایت نازل شو([2])په دویم روایت كښې دی چه په اخره كښې هغهٔ دكلمې وئیلونه انكاراوكړو.اوصفائي اووئیل چه زماوراره زهٔ خودمشرانوپه لاره باندې یم،اوهم پدې خبره دهغهٔ مرگ راغې،چه هغهٔ دعبدالمطلب په مذهب باندې دی.دقیصر استاذې چه كله دحضورﷺپه خدمت كښې حاضر شو اودقیصر خط ئې دحضورﷺ په خدمت كښې پیش كړونو حضورﷺهغه په خپل غیږ كښې كینښودواوهغهٔ ته ئې اوفرمائیل چه تهٔ دكومې قبیلې نه ئې؟هغهٔ ورته اووئیل دتنوع تبرج قبیلې كس یم.حضورﷺورته اوفرمائیل ستااراده دهٔ چه تهٔ دخپل پلار ابراهیم ﷺ دین باندې راشې؟هغهٔ ورته جواب وركړوچه زهٔ دكوم قوم استاذې یم ترڅویورې چه هغوی ته د هغوی د پیغام جواب ورانهٔ رسوم دهغوی مذهب پریخودې نه شم.نوحضورﷺمسكې شو او خپلو اصحابوطرف ته ئې اوكتل اوداایت ئې اولوستلو. ابن ابی حاتم رسول قیصر پورې حسن دې خود رسول قیصر مسلمان كیدل ثابت نه دی نودا روایت مردود دې. سعید ترمذی او ابن حبان ثقه او صدوق گرځولې دې نو په قول راجح كښې هغه حسن الحدیث دې) مشركانوبه دخپل ایمان نه راوړولو یوه وجه داهم بیانوله چه كهٔ مونږ ستار اوړې شوې هدایت اومنونومونږ سره ویره ده چه ددې دین مخالف چه زمونږ گیر چاپیره دی اوپه شمیر كښې زمونږ نه ډیرزیات دی هغوی به زمونږ دشمنان جوړ شي اومونږ ته به تكلیف رااورسوی او مونږ به بربادكړی.الله تعالی فرمائی چه ددوی داحیله هم غلطه ده الله تعالی دوی په حرم محترم كښې ساتلې دی كوم ځائې كښې چه ددنیادشروع كیدونه واخله تراوخه پورې امن او امان دې ،نوداځنگهٔ كیدې شي چه په حالت كفركښې خودلته په امن سره اوخې اوكله چه دالله تعالی رښتونې دین قبول كړی نوامن اوچت شي؟هم دغه خوهغه ښاردې چه دطائف وغیره مختلفوځائیونونه میوې،سامان،اسباب،مال تجارت وغیره تگ راتگ دلته په كثرت سره وی ،ټول څیزونه دلته راځی، اومونږ دوی ته په ناسته روزئ وررسوو،خوپه دوی كښې اكثریت دبې علمودې،ددې وجې داقسمه فضول حیلې اوبې ځائه عذرونه پیش كوی،روایت دې چه داوئیونكې حارث بن عامربن نوفل وو.

وَكَمْ	اَهْلَكْنَا
او څومره ډیر	هلاك كړی دی مونږه
اومونږ داسې ډیر كلی تباه كړی دی........	

[1]) صحیح بخاری كتاب الجنائز باب قال المشرك عندالموت لااله الاالله: ۱۳۶۰، صحیح مسلم: ۱۰۲۴،احمد:۴۳۳/۵، ابن حبان: ۹۸۲. (صحیح مسلم وغیره)

[2]) صحیح مسلم كتاب الایمان باب دلیل علی صحة الاسلام من حضره الموت:۲۵،ترمذی:۳۱۸۸

مِنْ قَرْيَةٍۭ	بَطِرَتْ	مَعِيْشَتَهَا ۚ	فَتِلْكَ	مَسٰكِنُهُمْ
داسي كلي	چې مست شوي وو	په روزګار دژوند خپل باندي	پس دغه دي	كورونه دهغوئ
چې د ژوند په روزګار ځان ته غاوره شوي وو	نو دا ددوئ (تباه شوي) كورونه (ستاسو په وړاندې) دي			

لَمْ تُسْكَنْ	مِّنْۢ بَعْدِهِمْ	اِلَّا قَلِيْلًا ؕ	وَكُنَّا	نَحْنُ
چې نۀ دي اوسيدلي پكښې	روستو دهغوئ نه	مګر ډير لږ	او يو مونږه	خاص هم مونږه
چې د هغوی نه پس ډير كم اباد شوي دي	..........اوآخر هم مونږ ئې وارثان			

الْوٰرِثِيْنَ ۝	وَمَا كَانَ رَبُّكَ	مُهْلِكَ	الْقُرٰى	حَتّٰى	يَبْعَثَ
وارثان	اونۀ دي رب ستا	هلاكونكي	دكلو	تر هغې پورې	چې اوليږي
شو	..........او (ائې زما محبوبه) ستارب تر هغې وخته پورې كلي نه تباه كوي ترڅو چې د هغې په مركز				

فِيْٓ اُمِّهَا	رَسُوْلًا	يَّتْلُوْا	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتِنَا ۚ
په لوئ ښار (مركز) دهغې كلو كښې	يو رسول	چې لولي	په هغوئ باندي	ايتونه زمونږ
كښې څوك پيغمبر راونه ليږي	..........چې زمونږ ايتونه ورته اولولي			

وَمَا كُنَّا	مُهْلِكِي	الْقُرٰٓى	اِلَّا	وَاَهْلُهَا	ظٰلِمُوْنَ ۝
اونۀ يو مونږه	هلاكونكي	دكلو	مګر هله	چې اوسيدونكي دهغې	ظالمان شي
اومونږ يو كلي تباه كونكي نه يو	مګر په دې صورت كښې چې د هغې اوسيدونكي نافرمان وي				

قوله تعالى:-وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيْشَتَهَا ۚ

دسركشانوكلي دعبرت نښانونه جوړشو:- دمكې والوته خبرداري وركړې كيږي،څوك چه دالله تعالى ډير نعمتونه حاصلولوسره غروركوي اوسركشي اوځانونه لوې ګڼړي اودالله ﷻ نه كفركولواونبي انكارئې كولو دالله تعالى روزي خوري اودهغۀ نمك حرامي كوي.هغوی الله ﷻ داسې تباه اوبرباد كړل چه نن د هغوی څوك دتپوس پوښتې واله نشته،په بل ايت كښې دي ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً﴾الخ.دلته فرمائي چه ددوی وران كړې شوي كلي تراوسه پورې وران پراتۀ دي.څه لږې شان پكښې هسې ابادې شوي خو دي ليكن ددوی په كنډروباندې تراوسه پورې وحشت وريږي.صرف هم مونږ ددې مالكان پاتې شوي دسليمان ﷺ **يوې مرغۍ سره مكالمه او دهغې جوابونه:-** يو،دحضرت كعب﵁قول دې چه دالو (ګونګي، يوه مرغۍ ده)نه حضرت سليمان﵇تپوس اوكړوچه تۀ دېتې فصل ولې نه خورې؟هغۀ ورته اووئيل، ددې وجې نه چه حضرت ادم﵇پرې دجنت نه راويستې شوې وو،تپوس ئې ترې اوكړوچه اوبۀ ولې نه څكې؟ځكه چه قوم نوح﵇په دې كښې ډوب كړې شوې وو.تپوس ئې ترې اوكړوچه په ورانوكښې ولې اوسيږې؟دې وئيل ځكه چه دادالله تعالى ميراث دې.بياحضرت كعب﵁(وكنا نحن الوارثين)اولوستلو.

دخبرولو نه وړاندې الله ﷻ يوكلې هم نه تباه كوي:بياالله ﷻ خپل عدل اوانصاف بيان فرمائي چه هغه څوك په ظلم سره نه هلاكوي،اول په هغوی خپل دليل ختم كړي.اودهغوی غذرلرې كړي.اورسولان راولیږي اوترهغوی پورې خپل كلام رااورسوي.ددې ايت نه داهم معلوميږي چه دحضورﷺنبوت عام وو. او حضورﷺام القرى كښې مبعوث كړې شوې وو.اودټولوعربواوعجموطرف ته رسول راليږلې شوې وو. ځنګه چه فرمان دې﴿وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا﴾چه تۀ دمكې والاودنورو ښارونووالاه اوويروې،بيائې اوفرمائيل﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا﴾ اووانيه چه اې خلقوازۀ ستاسو ټولوطرف ته دالله تعالى

رسول یمﷺ.په بل ایت کښې دی ﴿لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ﴾ چه په دې قران سره تاسو هم اوویروم اوهرهغه کس ترچاپورې چه داقران اورسی.په بل ایت کښې دی ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ﴾ددې قران سره په دنیاوالوکښې چه څوک هم کفراوکړی دهغهٔ دوعدې ځائې جهنم دې.په بل ځائې کښې دالله ﷻ فرمان دې ﴿وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا﴾الخ.یعنې ټولوکلولره مونږ دقیامت نه مخکښې ورانونکی یو.یاسخت عذاب ورکونکی یو،الخ،پس خبرئې ورکړوچه دقیامت نه مخکښې به هغه ټول کلی بربادکړی.په بل ایت کښې دی چه مونږ ترڅو پورې رسول اونه لیږوعذاب نه ورکوو.پس دحضورﷺ بعثت ئې عام کړو اودټولوجهان دپاره ئې کړو، اوپه مکه کښې کومه چه دټولې دنیامرکزدې حضورﷺ ئې مبعوث اوفرمائیلو اوپه ټوله دنیائې خپل حجت ختم کړو.په بخاری اومسلم کښې د حضورﷺ ارشاد نقل دې چه زهٔ دټولوتوروسپینوطرف ته نبی رالیږلې شوې یم[1]څکه ئې نبوت اورسالت په حضورﷺ باندې ختم کړو اودحضورﷺنه پس به ترقیامته پورې نه څوک نبی راشی اونه رسول.وئیلې شوې دی چه مراد د(أُمِّ الْقُرَىٰ) نه اصل اولوې کلې دې.

وَمَآ	أُوتِيتُم	مِّن شَيْءٍ	فَمَتَاعُ	ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
او هغه چې | درکړې شوی دی تاسو ته | څه څیز | پس سامان دې | دژوند ددنیا |				
اوتاسو ته چې څه (نعمتونه) درکړې شوی دی | هغه ددنیا د ژوند سامان دې | او د دې زیب وزینت				

وَزِينَتُهَا	وَمَا عِندَ ٱللَّهِ	خَيْرٌ	وَأَبْقَىٰٓ
او ښائیست دې دهغې | اوهغه څه چې دالله سره دی | بهتر دی | او باقی پاتې کیدونکی دی |			
دې | .... اوکوم نعمتونه چې الله ﷻ سره دی هغه ډیر ښه اوباقی پاتې کیدونکی دی			

أَفَلَا تَعْقِلُونَ	أَفَمَن	وَّعَدْنَٰهُ	وَعْدًا حَسَنًا
آیا نو عقل نهٔ چلوئ | آیا پس هغه څوك | چې وعده کړې وی مونږ دهغه سره | وعده نیکه (ښه) |			
آیا تاسو خلق نه پوهیږئ؟ آیا هغه څوک چې مونږ ورسره ښه وعده کړې وی (وعده د جنت) نو			

فَهُوَ لَٰقِيهِ	كَمَن	مَّتَّعْنَٰهُ	مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ
نودی موندونکې دهغې وی اېشان دهغه چاکیدې شی | چې ورکړې وی مونږ هغه له | سامان | دژوند			
هغه به ئې خامخا بیاموی | نودې د هغه چا په شان کیدیشی چاته چې مونږ د دنیا د ژوند			

ٱلدُّنْيَا	ثُمَّ	هُوَ	يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ	مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ
ددنیا | او بیا | هغه | په ورځ دقیامت | سزا ته دپیش کیدونکونه وی |				
سامان ورکړې وی| اوبیا به دقیامت په ورځ (ددوزخ) په حاضریدونکو کښې شامل وی|				

قوله تعالى:- وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ

دنیافانی اواخرت باقی پاتې کیدونکې دې-الله ﷻ ددنیادسپك والی په کښې دخوشحالودکم والی او ذلت او ددې ناپائیدارئ اوبې ثباتئ بدی بیان فرمائی،اوددې په مقابله کښې داخرت دنعمتونو پائیداری او همیش والې،عظمت اودوام ذکرفرمائی،ارشاددې ﴿مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ﴾ستاسو سره چه څه دی

---

[1] صحیح مسلم کتاب المساجد باب المساجدو مواضع الصلاة: ۵۲۹.

فنا کیدونکی دی،اوداالله تعالی سره ټول څیزونه دبقاواله دی،دالله ﷻ سره چه څه دی هغه د نیکو خلقو دپاره ډیربهتراوعمده دی،اوداخرت په مقابله کښې دنیاخوهیڅ نه ده.لیکن افسوس چه خلق دنیا پسې لګیدلې دی،اوداخرت نه غافل دی.کوم چه ډیربهتراوډیرباقی پاتې کیدو واله دی.رسول الله ﷺ فرمائی ،دنیاداخرت په مقابله کښې داسې ده چه په تاسوکښې یوکس په سمندرکښې ګوته غوپه کړی اوراواوباسی بیااوګوری چه دهغۀ ګوتې پورې څومره اوبه نښتې وی ،هغۀ دسمندرپه مقابله کښې څومره دی([1])افسوس چه په دې کښې هم ډیردخپلې کم عملۍ اوبې علمۍ په وجه ددنیالیونی دی.خیال اوکړئ یو هغه چه ته په الله تعالی اودهغۀ په نبیﷺباندې ایمان لرې اویوهغه چه ایمان ئې نه راوړی نه وی دنتیجې په اعتبارسره برابرکیدې شی؟دایمان والوسره دالله ﷻدجنت اودبې شمیره نۀ ختمیدونکی اوغیرفانی نعمتونه وعده ده،اودکافرانوسره دهغۀ خائې دعذاب ویره ده،اګرکه په دنیا کښې څه مزې اوکړی، روایت دې چه دادحضورﷺاودابوجهل لعنتی په باره کښې نازل شوې دې. ([2]) یوقول داهم دې چه دحضرت حمزهؓ،حضرت علیؓ اوابوجهل په باره کښې داایت نازل شوې دې. ([3]) ظاهره داده چه دا ایت عام دې،څنګه چه دالله تعالی فرمان دې چه جنتی مومن به دخپل جنت ددرجونه جهنمی کافران د جهنم په جیل خانه اووینی نواوبه وائی﴿وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ﴾ کۀ په مادخپل رب انعام نه وې نو زۀ به هم په دې عذابونوکښې ګیرشوې وې.په بل ایت کښې دی،﴿وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ د پیریانو یقین دې چه حاضریدونکی والوکښې دی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ

اویادکړئ هغه ورځ چی هغه به آواز اوکړی هغوئ ته | او وبه وائی ورته | کوم ځائې دی | شریکان زما | هغه

او په هغه ورځ به ورته الله ﷻ آواز اوکړی | نو تپوس به اوکړی چې زما هغه شریکان څه شول

كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ۞ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ

چی وئ تاسو | چی ګمان به موپر کولو | اوبه وائی | هغه کسان | چی صحیح ثابت ېږی | په هغوئ باندې

چې تاسو به شریک ګڼړل | ....نو هغه خلق به اووائی چې دالله ﷻ د عذاب فیصله پرې

الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ

داقول | اے ربه زمونږه | دادی هغه کسان | چی ګمراهه کړی وو مونږه | ګمراهه کړل مونږ دوئ

ثابته شوې وی | . اې زمونږه ربه ! دا هغه خلق دی کوم چې مونږه بې لارې کړی وو | څنګه چې مونږ

كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا

لکه څنګه چی | ګمراهه شوی وو مونږه | ذمه وار نۀ یو مونږ ددوئ | تاته | نۀ وو دوئ

په خپله بې لارې وو دغه شان مونږ دوئ بې لارې کړل | اوس مونږ ستا په وړاندې ددوئ نه بیزاره یو

[1] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فنا الدنیا وبیان الحشر یوم القیامة ۲۸۵۸،ترمذی:۲۳۲۳،ابن ماجه: ۴۱۰۸،ابـن حبـان: ۴۳۳۲،احمد:۴/۲۲۸.

[2] الطبری: ۱۹/۶۰۴.

[3] ایضا: ۱۹/۶۰۵.

إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿۶۳﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ

چې مونږ لره به نې عبادت کوؤ | اواوبه وئیلې شي دوئ ته | چې رااوبلئ | شریکان خپل

دوئ خوبه زمونږ عبادت نه کولو | ....او (مشرکانو) ته به اووئیلې شي چې خپل شریکان راوبلئ

فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ

نودوئ به رااوبلئ هغوئ | پس وربه نۀ کړي جواب هغوئ | دوئ لره | اواوبۀ ویني دوئ | عذاب

نو دوئ به نې راوبلي خو هغوئ به هیڅ جواب ورنکړي | اودوئ به (په خپلو سترګو) عذاب اووینی

لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿۶۴﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

کاش چې دوئ وې | نیغه لار اختیارونکی | او یاده کړی هغه ورځ | چې آواز به اوکړی الله دوئ ته

(دا به اووائي) کاش چې دوئ په سمه لار روان راغلي وې | اوپه کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ راوغواړي

فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿۶۵﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ

پس اوبه وائی | څه جواب ورکړې وو تاسو | رسولانو ته | پس پټ به شی | په هغوئ باندې

نو تپوس به ترې اوکړی | چې تاسو پیغمبرانو ته څه جواب ورکړې وو؟ | نو په دغه ورځ به د هغوئ

الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿۶۶﴾

خبرونه | په دغه ورځ (یعنی جواب به ورنۀ کړی) | پس هغوئ به په خپلو کښې تپوس نشی کولې دیو بل نه

نه ټول جوابونه هیر شی | ....او پخپل مینځ کښې به دیو بل نه تپوس هم نشی کولې

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ

پس هر چې دې | هغه څوک | چې توبه نې اوویستله (نن) | او ایمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو

خو چا چې توبه اوویستله | ....او ایمان ئې راوړو | او نیک عملونه

صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿۶۷﴾

نیک | پس کیدې شی | چې وی هغه | دکامیابو خلقو نه |

کوی | ....نو کیدې شی چې دغه خلق کامیابه شی |

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

مشرک اودهغه معبوددالله ﷻ په وړاندې:- مشرکان به دقیامت په ورځ رااوبللې شی اوالله ﷻ به ئې خپلې مخې ته اودروی اوورته به اوفرمائی چه په دنیاکښې تاچه زمانه مقابله کښې دچاعبادت کولوکوم بتان او کاڼړی چه دې منل هغوی چرته دی؟هغوی ته اوازاوکړه اواوګوره چه هغوی ستاڅه مدد کوی؟یاهغوی په خپله دخپل خان څه مدد کولې شی؟دابه ورته صرف درټلوبه طورسره وی،څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ الایه یعنی مونږ تاسوداسې یواځې یواځې اویوبه یو راوستې څنګه چه مونږ تاسو په اول ځل پیداکړې وئې،اوڅه چه مونږ تاسوته درکړې درسولې ووهغه هر څه تاسودځان نه روستو پریښودل،مونږ خونن تاسوسره څه سفارشی هم نه وینوکوم چه تاسودالله تعالی سره شریک ګرځولې وو.خوبه تاسواوهغوی کښې څه مینه پاتې نه شوه،اوستاسوګمان کړې شوې شریکان ټول

ستاسو نه نن ورك شوي دي.په چاچه دعذاب خبره ثابته شوې ده،یعني شیطانان،اوسرکش خلق او د کفرمشران اوشرك طرف ته رابلونکي داټول لوې لوې خلق به په هغه ورځ اووائي چه دې الله مونږ دوی گمراه کړي وو،اودوی زمونږ کفريه خبرې واوريدلې اووې منلې څنگه چه مونږ به لارې شوي وو، دوی هم مونږ بې لارې کړل،مونږ ددوی دعبادت نه ستاپه وړاندې دبيزارئ اظهارکوو،څنگه چه په بل ايت کښې دی،﴿وَاتَّخَذُوْامِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً﴾ الايه هغوی دالله تعالی نه علاوه نورمعبودان جوړکړل چه هغوی ددوی دپاره دعزت باعث جوړشي.خوداسې کيدونکې نه دی هغوی خوبه ددوی دعبادت نه هم انکار اوکړي، او الټابه ددوی دشمنان جوړشي.په بل ايت کښې دی،﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْامِنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾الايه ددې نه زيات گمراه به څوك وی؟چه دالله تعالی نه علاوه نوروته اوازونه کوی،چه ترقيامته پورې به دوی ته او ازور نکړي شی،اوهغوی ددوی د اوازونونه هم غافله دی.اودقيامت په ورځ دحشرپه موقعه باندې به ددوی دشمنانان جوړشي.اوددې خبرې نه به صفاانکاراوکړي چه هغوی ددوی عبادت کړې وو.ابراهيمؑ خپل قوم ته فرمائيلې وو چه تاسودکوموبتانوعبادت شروع کړې دې دوی سره صرف ددنيادوستی ده، دقيامت په ورځ به تاسو ټول ديوبل نه منکرشئ،اوپه يوبل به لعنت وايئ الخ.په بل ايت کښې دی﴿اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا﴾ الايه يعني کوم چه تابعداری کونکي وو،هغوی دهغونه چاچه تابعداری کوله بری اوبيزاره به شی.عذاب مخامخ ليدوسره به ټول تعلقات ختم شی الخ.دوی ته به اوفرمائيلې شی چه تاسو په دنياکښې دچاعبادت کولونن هغوی ته اوازولې نه ورکوئ؟اوس به دوی ورته چغې اووهی ليکن څه جواب به بيانه مومی.اودهغوی به يقين اوشی چه دوی به داورعذاب ته ځي.هغه وخت به دوی ارمان کوی چه کاش دوی په نيغه لاره وې،څنگه چه ارشاددې،﴿وَيَوْمَ يَقُوْلُ نَادُوْا شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ﴾ الايه،په کومه ورځ چه اوفرمائي چه زماهغه شريکانوته اوازاوکړه کوم چه تاډيراوچت گنړل،دوی به ورته اوازونه اوکړي،خوهغوی به هډوجواب ورنکړي.اومونږ به ددوی اودهغوی په ترمينځه پرده جوړه کړو،مجرمان خلق به دوزخ اووينی اوباوربه اوکړي،چه هغوی دې ته پريوتونکي دی.خودهغې نه دبچ کيدوڅه لاره به بيانه مومی.هم ددې قيامت په ورځ به دوی ټولوته واورولې شي اويوسوال به ترې اوکړې شي.چه تاسوپيغمبرانوته څه جواب ورکړو؟اوترکومې پورې مودهغوی ملگرتيا اوکړه؟اول به د توحيدپه باره کښې تپوسونه اوکړې شي.اوس درسالت په باره سوال اوجواب کيږی.هم دغه شان په قبرکښې هم سوال کيږی چه ستارب څوك دې؟مومن جواب ورکوی،چه زمامعبودصرف الله تعالی دې. او زمارسول محمدﷺدې.چه دالله تعالی بنده اودهغهٔ رسول دې.خودکافرنه به څه جواب جوړنه شي.هغه په ويره اوپريشانئ کښې وائی چاماته ددې پته نشته.ړونداوکونکړشي څنگه چه ئې اوفرمائيل﴿وَمَنْ كَانَ فِيْ هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى﴾کوم کس چه دلته ړوندې هغه به هلته هم ړونداولاره به ترې ورکه شوې وی.ټول دليلونه به دهغهٔ دسترگونه اخواشی،چه رشتې،دوستئ نسب دهيڅ قدربه پاتې نه شي.دنسب نامو څه تپوس به نه وی.اوپه دنياکښې توبه ويستونکي اودايمان اونيکئ سره ژوندتيرونکي به بيشکه فلاح اوخلاصل کړي.دلته(عسی) ديقين په معنی کښې ده يعني مومن به ضرورکاميابيږی.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ
| او رب ستا | پيدا کوی
| ....اوستارب چې څه غواړي

مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ؕ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ؕ
هغه څه | چې غواړي ئې هغه | او غوره کوی ئې هغه | نه دې | دوئ لره | هيڅ اختيار(په دې کښې)
هغه پيداکوی | ....اوهم هغه غوره کوی(چې څوک اوغواړي) | ددوئ هيڅ اختيار نشته

سُبۡحٰنَ اللّٰهِ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشۡرِكُوۡنَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعۡلَمُ

پاکي دالله ده | او ډير اوچت دي | دهغې نه | چي دوئ ئي ورسره شريکوی | او رب ستا | پوهيږی

الله ﷻ پاک دي | او ددوئ د شريکانو نه ډير اوچت دي | او ستا رب ته هغه ټول رازونه معلوم دی

مَا تُكِنُّ صُدُوۡرُهُمۡ وَمَا يُعۡلِنُوۡنَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ

په هغه څه | چی پټوی ئې | سينې دهغوئ | او په هغه څه | چی ښکاره کوی ئې هغوئ | او هم دغه الله دي

کوم چې د دوئ زړونه پټوی او کوم چې دوئ ښکاره کوی | .... او الله ﷻ هغه ذات دي

لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الۡحَمۡدُ فِى الۡاُوۡلٰى وَالۡاٰخِرَةِ ۫

چی نشته لائق دعبادت | مګر | هغه دي | هغه لره ثنا ده | په دنيا کښې | او په اخرت کښې

چې د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته | په دنيا او اخرت دواړو کښې دهغه تعريف دي

وَلَهُ الۡحُكۡمُ وَاِلَيۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿٧٠﴾

او هغه لره حکم دي | او هغه ته به | تاسو واپس کيږئ |

او صرف د هغه حکم چليږی | او تاسو به هم هغه ته واپس کيږئ

قوله تعالى:- وَرَبُّكَ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخۡتَارُ ؕ

مختار کل دالله ﷻ ذات دي:- دټول مخلوق خالق اودټولو اختياراتو واله الله ﷻ دي.نه پدې کښې د هغهٔ سره څوک دجهګړې کولو واله نه دهغهٔ شريك او ملګرې شته،څه چه اوغواړی پيداکوی څوک چه اوغواړی خپل خاص بنده ئې جوړکړی.څه چه غواړی کيږی څه چه نه غواړی هيڅ کله کيدې نه شی.ټول کارونه اوټول خيراوشردهغهٔ په لاس کښې دې.دهرڅادهغهٔ طرف ته واپس تلل دی دهيچاڅه اختيار نشته.هم دغه لفظ په دې ايت کښې په دې معنی ﴿اَنۡ يَّكُوۡنَ لَهُمُ الۡخِيَرَةُ مِنۡ اَمۡرِهِمۡ ؕ﴾ کښې دې.په دواړو ځايونو کښې ما نافيه دې.اګرچه ابن جريرداوئيلې دی چه ماپه معنی د(الذي) دی.يعنی الله تعالی خوښوی هغه په چا کښې چه ښيګړه وی،اوهم دغه معنی اخستلوسره معتزليانوپه مراعات صالحين باندې استدلال اوکړو،خوصحيح خبره داده چه دلته ما دنفی په معنی کښې ده،ځنګه چه دابن عباس رضی الله عنه او وغيره نه روايت دې چه دا ايت هم په دې بيان باندې دې چه دمخلوق په پيدائش کښې دتقديرمقررول اختيار لرلو والا رب تعالی يواځې دې.اودنظيرنه پاك دې.ددې وجې نه دايت په خاتمه باندې اوفرمائيل چه کوم بتان وغيره لره دوی درب شريك ګرځوی چه نه څوڅه څيزجوړکړی اونه اختيار اولری الله تعالی ددې ټولونه پاك اوډيرلرې دې.

قوله تعالى:- وَرَبُّكَ يَعۡلَمُ

بيائې اوفرمائيل چه په سينو کښې اوزړونو کښې پټوخبروباندې هم الله تعالی پوهيږی.اوهغه ټولې هم په هغهٔ باندې داسې ظاهرې دی ځنګه چه ښکاره اوظاهرې خبرې،په پټه خبرې اوکړې اوکه په ښکاره اووائې هغه په ټولوخبرداره دې.په شپه کښې اوپه ورځ کښې چه څه کيږی دهغهٔ پټ نه دی.په الوهيت کښې هم هغه يواځې دې اودهغهٔ نه سوابل څوك داسې نشته دچاطرف ته چه مخلوق خپل حاجتونه يوسی.اوچاته چه مخلوق عاجزی اوکړی.څوک چه دمخلوق حاجتونه پوره کونکې اومددکونکې وی.څوك چه دعبادت لائق وی.خالق مختار رب مالك هم هغه دې.هغه چه څه کوی ټول دستائينې قابل دی.دهغهٔ عدل اوحکمت هم دهغهٔ سره دې.دهغهٔ حکمونه څوك ردکولې نه شی.هغهٔ ارادې څوك روستو

کولې نه شي. هغهٔ به ټولو ته دهغوی داعمالو بدله ورکوی دهغهٔ نه ستاسو هيڅ کارونه پټ نه دی. نيکانو ته جزا او بدانو ته سزا به په هغه ورځ ورکوی او په خپل مخلوق کښې به فيصله اوکړي.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ

| اووايه | آيا وينئ تاسو (غور مو کړې دې)

| (ائي محبوبه ﷺ) ته دا اووايه |

اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ

که چرې جوړه کړي | الله | په تاسو باندې | شپه | هميشه | دورځې دقيامته پورې

دا راته اوښائې که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه تر قيامته پورې توره شپه راولي

مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ؕ اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ۝

نو څوک دې | بل خدائې | بغير دالله نه | چې راوړي تاسو ته | رڼړا | آيا پس نهٔ اورئ تاسو

نو دالله ﷻ نه سوا بل څوک داسې معبود شته چې تاسو باندې رڼړا راولي | نو آيا تاسو نه اورئ

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا

اووايه | آيا سوچ کړې دې تاسو | که جوړه کړي الله | په تاسو باندې | ورځ | هميشه

(محبوبه دا هم) ورته اووايه چې دا راته اوښائې که الله ﷻ په تاسو باندې هميشه تر قيامته پورې

اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ

دورځې دقيامته پورې | څوک دې بل خدائې | غير دالله نه | چې راوړي (راولي) تاسو ته | شپه

ورځ راولي | نو د الله ﷻ نه سوا بل څوک معبود شته چې په تاسو شپه راولي | چې

تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ۝ وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ

چې ارام اوکړئ تاسو | په هغې کښې | آيا پس نهٔ وينئ تاسو | او درحمت خپل نه | جوړ کړل هغه

تاسو په کښې ارام اوکړئ | نو آيا تاسو نه وينئ ؟ | ....او هغه په خپل رحمت سره

لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ

ستاسو دپاره | شپه او ورځ | دپاره ددې چې تاسو ارام حاصل کړئ | په هغې کښې |

ستاسو دپاره شپه او ورځ دواړه پيدا کړې دی | چې تاسو د شپې ارام اوکړئ | او (دورځې)

وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۝

او دپاره ددې چې تاسو اولټوئ | دفضل دهغه نه | او دپاره ددې چې تاسو | شکر اوباسئ

خان دپاره د هغه مقرره کړې روزي اولټوئي | ....او چې د هغه (د نعمتونو) شکر اوباسئ

قوله تعالىٰ:- قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ

دالله ﷻ دقدرت ناقابل ترديد دلائل:- دالله ﷻ احسان ته اوګورئ چه ستاسو دکوششونو او تدبيرنه بغير شپه او ورځ برابر مخکښې روستو رواران دی. که هميشه شپه وې نو تاسو به عاجزه شئ ستاسو کارونه به اودريږي په ژوندبه تاسو تنګ شئ تاسو به ستړي شئ تنګ به شئ څوک به بيانه مومئ چه ستاسو دپاره ورځ راواوباسي. چه دهغې په رڼرا کښې تګ راتګ اوکړئ او خپل کارروزګار پکښې اوکړئ. افسوس چه اورئ خوولې هيرې نې کړئ. هم دغه شان که هغهٔ په تاسو دهميشه دپاره ورځ راولي نو ستاسو ژوندونه

به تراخه شي.دبدن نظام به مووران ويجاړشي.سترګې به شي،تنګ به شي،هيڅوك نشته دچاسره چه دا قدرت وي چه هغه شپه راوستې شي.په كومه كښې چه تاسوارام اوكړې شئ، خو تاسو ستركئ لري ولې دالله تعالى نخښې اومهربانوته نه ګورئ،داهم دهغه احسان دې چه هغه شپه اوورځ دواړه پيداكړې دى. چه دشپې تاسوارام حاصل كړئ اودورځې تاسوكارروزګاراوتجارت اوزراعت شغل اوكړئ،تاسوته پكاردي چه تاسودهغه حقيقى مالك اوقادرمطلق شكراداكړئ دشپې اوورځې عبادت كوئ دشپې قصورتلافى په ورځ كښې اودورځې دقصورتلافى په شپه كښې كوئ اودمختلف څيزونه دقدرت نمونې دى اوددې دپاره دى چه تاسونصيحت اوعبرت حاصل كړئ اود رب شكراوكړئ

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ

او ياده ساتئ هغه ورځ | چې آواز به اوكړي الله دوئ ته | پس اوبه وائى | كوم خائې دى | شريكان زما

او په كومه ورځ چې به ورته الله ﷻ اعلان اوكړي | ....نو اوبه وائى چې اوس زما هغه

الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ۝ وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ

هغه | چې وئ تاسو | چې تاسو به پر ګمان كولو | اوراوبه باسو مونږه | دهر امت نه

شريكان څه شول | چې تاسو به پرې (د خدايانو) ګمان كولو | اومونږ به د هر امت نه يو يو

شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا

يو ګواه | نو اوبه وايو مونږه | راوړئ | دليل خپل | نو پوهه به شي هغوئ |

ګواه بهرراوباسو | نوبيابه ورته اووايو چې اوس خپل خپل دليل پيش كړئ | نوهغوئ به پوهه شي

أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝

چې بيشكه حق | الله لره دې | اوورك به شي | دهغوئ نه | هغه څه | چې وو هغوئ | چې دروغ به ئې جوړول

چې حقه خبره هم هغه وه | چې الله كړې وه | اوكومې دروغ خبرې چې به دوى جوړولې هغه به ترې هيرې شي

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ

دقيامت په ورځ به دالله ﷻ شريكان په نظرنه راځي:- مشركان به په دويم ځل اورټلې شي اواوبه فرمانيلې شي چه په دنياكښې چه تاسوڅوك زماسره شريكان ګرځول هغوى چرته دى؟دهرامت نه يو ګواه يعنى د هغه امت پيغمبربه خوښ كړې شي([1])اومشركانوته به اوونيلې شي چه دخپل شريك څه دليل پيش كړئ دغه وخت كښې به دوى يقين اوكړي چه واقعى دعبادتونولائق دالله تعالى نه سوابل څوك نه دې.هيڅ جواب به ورنكړې شي.حيران به پاتې شي اوټول دروغ به ترې هيرشي.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ

بيشكه قارون | وو | دقوم دموسى نه | پس سركشئ اوكړه هغه | په هغوئ باندې |

بيشكه قارون دموسى ؑ دقوم سړې وو | خو دخپل قوم په مقابله ئې تكبر اختيار كړو

وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ

او وركړې وې مونږ هغه ته | دخزانونه | هغه اندازه | چې بيشكه | كنجيانې دهغې |

اومونږ ورته دومره ډيرې خزانې وركړې وې | چې د هغې كنجيانې به د مضبوطو

[1]) الطبرى:۱۹/٦١٤.

لَتَنُوۡٓاُ بِالۡعُصۡبَةِ اُولِي الۡقُوَّةِ ۚ اِذۡ قَالَ - لَهٗ قَوۡمُهٗ

خامخا درنيدي | په داسي ډله باندي | چي خاوندان دقوت به وؤ | كله چي اووئيل | هغه ته | قوم دهغه

كسانو په پوره ډله باندي درني وى | .... څه وخت چي د هغه قوم هغه ته اووئيل چي

لَاتَفۡرَحۡ اِنَّ اللّٰهَ لَايُحِبُّ الۡفَرِحِيۡنَ۝ وَابۡتَغِ

خوشحاليږه مهٔ (غرور مهٔ كوه) | بيشكه الله | نهٔ خوښوى | مغروره خلق | او تلاش كړه

غرور مه كوه | ....يقينا مغروره كسان الله ﷻ نه خوښوى | او الله ﷻ چي تاته

فِيۡمَاۤ اٰتٰىكَ اللّٰهُ الدَّارَ الۡاٰخِرَةَ وَلَاتَنۡسَ نَصِيۡبَكَ

په هغه مال كښى | چى دركړي دي تاله الله | كور دآخرت | او مهٔ هيروه | حصه خپله

كوم مالونه دركړي دى | په هغې كښې د آخرت دپاره څه عمل اوكړه|اوددنيا په مال كښې خپله حصه مه هيروه

مِنَ الدُّنۡيَا وَاَحۡسِنۡ كَمَاۤ اَحۡسَنَ اللّٰهُ اِلَيۡكَ وَلَاتَبۡغِ

ددنيا نه | او احسان كوه | لكه څنګه چى | احسان كړي دي الله | ستا سره | اومهٔ پورته كوه

............او لكه چي الله ﷻ تاسره احسان كړي دي دغه شان ته هم دخلقو سره احسان كوه

الۡفَسَادَ فِي الۡاَرۡضِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَايُحِبُّ الۡمُفۡسِدِيۡنَ۝

فساد | په زمكه كښى | بيشكه الله | نهٔ خوښوى | فسادكونكى

اوپه زمكه كښې فساد مه خوروه | بيشكه الله تعالى فساديان نه خوښوى |

قوله تعالى:- اِنَّ قَارُوۡنَ كَانَ مِنۡ قَوۡمِ مُوۡسٰى فَبَغٰى عَلَيۡهِمۡ

قارون څوک او څه وو:- روايت دي چه قارون دموسى ﷺ دترهٔ خوي وو([1]) دهغهٔ نسب دادي، قارون بن يصهربن قاهيث، اودموسى ﷺ نسب دادي موسى ﷺ بن عمران بن قاهيث([2]) دابن اسحاقm تحقيق دادي چه دي دحضرت موسى ﷺ ترهٔ وو، خواكثرعالمانوني دترهٔ خوي وائى. دي ډير خوش اوازه وو، او تورات به ئې په ډيرخوش اوازۍ سره وئيلو، ددې وجې نه به ورته خلقو منور وئيلو، خوچه څنګه سامرى د منافقت كاركړي وودالله تعالى دشمن هم منافق شوې وو. چونكه ډيرزيات مالداروودې وجې نه پكښې غروررراغلې وو، اوالله تعالى ئې هيركړې وو. په قوم كښې چه عام طورسره د كوم لباس دستور وو دهغهٔ نه ئې يوه ليشت لاندې جامې جوړې كړې وې. چه دهغې سره ددهٔ غرور اومالدارى ظاهره شي. ددهٔ سره دومره مال ووچه ددهٔ دخزانوپه چابيانواوچتولوباندې دطاقتورسړويوه ډله مقرروه، ددهٔ ډير زياتې خزانې وې. دهرخزانې چابى ئې جداوه، چه يوه ليشت به وه. كله چه به دا چابيانوددهٔ سره په قچرو باندې باركړې شوې نوددې دپاره شپيتهٔ قچرې مقررووى. والله اعلم.

قوله تعالى:- قَالَ لَهٗ قَوۡمُهٗ لَاتَفۡرَحۡ

د قوم نيكانو ته نصيحت:- دقوم مشرانو اونيكانو خلقواوعالمانوچه كله ددهٔ سركشى اوتكبردحدنه په زياتيدو باندې اوليدونوددهٔ ته ئې نصيحت اوكړوچه دومره نيغړه مهٔ اودومره غرورمه كوه اودالله تعالى ناشكره مه جوړيږه ګنى دالله تعالى دمحبت نه به لرې شې. دقوم وعظ كونكوورته اووئيل چه دادالله ﷻ

[1] الطبرى:۱۹/۶۱۶.
[2] ايضاً: ۱۹/۶۱۵.

نعمتونه تاسره دی دادالله تعالی درضامندئ په کارونوکښې خرچ کړه چه په اخرت کښې هم ستاحصه پیداشی مونږ درته دانه وائیوچه ته ددنیاعیش اوعشرت مه کوه بلکه ښه خوره څکه ښه اوغونده،ښه پسره وه،دجائزو نعمتونو فائده واخله ،نکاح اوکړه اوراحت اوچت کړه،حلال څیزونه استعمال کړه، خو چه چرته دخپل ځان خیال ساتې نوهلته دمسکینانوهم خیال ساته،چرته چه خپل نفس نه هیروې هلته د الله ﷻحق هم مه هیروه چه ستادنفس هم په تاحق دې ستادمیلماهم په تاحق دې ستادبچوهم په تاحق دې اومسکین غریب هم تاسره په مال کښې حصه داردې.دهرحقدارحق اداکوه او څنګه چه الله تعالی تا سره سلوك کړې دې نوته دنوروسره سلوك اواحسان کوه خپله مفسدانه رویه بدله کړه دالله تعالی مخلوق ته تکلیف رسولونه منع شه ،الله تعالی فسادیانوسره محبت نه ساتی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلۡمٍ عِندِيٓۚ أَوَلَمۡ يَعۡلَمۡ

اووئیل هغه بیشکه راکړې شوې دې ماته دا مال | په وجه دهغه علم|چې زما سره دې |ایا اوهغه ته دا علم نهٔ وو

قارون اووئیل چې دا مالونه خوماته زما د علم او(زما دقابلیت) په وجه راکړې شوی دی | ایا هغه په دې پوهه نشو

أَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَهۡلَكَ مِن قَبۡلِهِۦ مِنَ ٱلۡقُرُونِ مَنۡ هُوَ

چې بیشکه الله | هلاك کړی دی | مخکښې دهغه نه | دخلقو نه | هغه څوك | چې هغه

چې الله ﷻ د هغه نه وړاندې داسې ډیر قومونه تباه کړی دی | چې هغوی د هغه (قارون) نه په زور

أَشَدُّ مِنۡهُ قُوَّةٗ وَأَكۡثَرُ جَمۡعٗاۚ وَلَا يُسۡـَٔلُ

ډیر سخت وؤ | دهغه نه | په قوت کښې | او ډیر زیات وؤ | په ډله کښې | او تپوس به نهٔ کیږی |

کښې زیات وو | ....اوډله پله (ملګری) ئې ډیر زیات وو| اود مجرمانو نه به د ګناهونو په

عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ۝٧٨

په بارهٔ دګناهونو دهغوئ کښې | دمجرمانونه |

بارهٔ کښې تپوس ته هیڅ حاجت نه وی

قوله تعالی:- قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلۡمٍ عِندِيٓۚ

دقارون متکبرانه جواب:- دقوم دعالمانونصیحتونه اوریدوسره قارون چه کوم جواب ورکړودهغې ذکر کیږی.چه هغهٔ اوونیل تاسوخپل نصیحتونه دخپل ځان سره کیږدئ.ماته ښه پته ده چه الله تعالی ماته څه راکړی دی هم دهغې زهٔ حقداروم.زهٔ یوعقلمنداوهوښیارکس یم.اوددې الله تعالی ته هم پته ده .ددې وجې نه هغهٔ دادولت ماته راکړې دې.دبعضې انسانانوداخاصه وی څنګه چه په قران کښې دی چه کله انسان ته څه تکلیف اورسی نوډیرپه عاجزئ سره اوازونه کوی اوکله چه مونږ هغهٔ ته څه راحت ورکړونو وانی ﴿قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلۡمٍ﴾ یعنی الله ﷻ ته پته وه چه زهٔ ددې حقداریم.ددې وجې هغهٔ داماته راکړی دی. په بل ایت کښې دی چه کهٔ مونږ په هغهٔ څه رحمت اوڅکواودهغې نه پس ورته څه مصیبت اورسی نو اووائی چه (هذالی)ددې حقدارخوهم زهٔ وم.

قوله تعالی:- عَلَىٰ عِلۡمٍ عِندِيٓۚ

دقارون سره د څه علم وو؟:بعضې خلقووئیلې دی چه قارون ته دعلم کیمیاپته وه،خوداقول بالکل کمزورې دې.بلکه دکیمیاعلم فی الواقع شته نه،څکه چه یوڅیزلره بعینه بدلول دادالله تعالی دقدرت خبره ده.چه په دې څوك بل څوك قادرنه دې.

فرمان الهی دې چه که ټول مخلوق راجمع شي نويو مچ هم پيدا کولې نه شي.په صحيح حديث کښې دی چه دالله ﷻ فرمان دې،دهغهٔ نه زيات ظالم څوك دی؟چه کوشش کوی چه زماپشان پيدائش اوکړی.که هغه رښتونې دې نويوه زره يايوه اوربشه دې جوړه کړی(۱)داحديث دهغوی په باره کښې دې چه تصو يرونه جوړوی اوصرف دظاهری صورت نقل کوی.ددوی دپاره ئې خودااوفرمائيل بياچه څوك دعوی اوکړی چه هغهٔ ته کيميامعلومه ده اوديوڅيزبدل جوړلې شی ديوذات نه بل ذات جوړوی مثلاً داوسپنې نهٔ سرهٔ زروغيره نوصفاظاهره ده چه دابالکل دروغ دی.اوهيڅ کله کيدې نه شي.اوجهالت اوضلالت دې.اوداخبره بله ده که رنګ وغيره بدل کړی اودهوکه بازی اوکړی.خويه حقيقت کښې دانامکنه ده. .داکيمياګرچه دروغژن جاهل اوفاسقان دی دوی صرف دعوې کوی او مخلوق په دهوکه کښې اچوی.خوداخيال ساتئ چه دبعضې اولياءالله دلاسه چه کوم کرامتونه ښکاره کيږی اوکله کله څيزونه بدل شی دهغهٔ مونږ ته انکارنشته.هغه دالله تعالی دطرف په هغوی يوخاص فضل وی اوهغه هم ددوی دوس خبره نه ده.نه ددوی په قبضه کښې وی اونه څه دکاريګرئ اوصنعت او علم دې هغه صرف دالله ﷻدفرمان نتيجه ده.چه الله تعالی دخپلوفرمانبرداره نيکانو بندګانو د لاسه خپل مخلوق ته ښائی. نو روايت دې چه حضرت حيوه بن شريح مصری"رح"نه يوځل يوسائل سوال اوکړو چه هغه سره هيڅ نه وو اودهغهٔ حاجتمندئ اوضرورت ته په کتوسره دوی په په زړهٔ کښې ډيرزيات خفه شو،اخردوی دزمکې نه يووړوکې کانړې راوچت کړواولږ ساعت پورې ئې په خپل لاس کښې اړولو راړلو اودفقيرپه جولئ کښې واچولونوهغهٔ دسروزروګيټې جوړشو.معجزې اوکرامات په حديثوکښې او اثارو کښې ډيرپه کثرت سره مروی دی.چه دهغې دلته بيانول به دخبرې اوږديدوباعث جوړ شي. د بعضو وينادهٔ چه قارون ته اسم اعظم معلوم وو.چه دهغې په وئيلوسره دهغهٔ دخپل ځان دمالدارئ دعااوکړه.نودومره ډيردولت مند شو.دقارون ددې جواب په ردکښې الله تعالی فرمائی چه داغلطه ده چه زهٔ په چامهربانه شم نوهغه دولت مندکړم.نه ددې نه مخکښې ماددهٔ نه زيات دولت منداومالداره خلق تباه کړی دی.نوداګڼړل چه مالداری زمادمحبت نخښه ده بالکل غلطه ده.څوك چه زماشکرنه اداکوی اوپه کفرباندې قائم وی د هغهٔ انجام خراب وی.دګنهګارانودګناهونودزيات والې دوجې نه بيادهغوی نه ګناهونوسوال هم عبث وی.ددهٔ خيال ووچه په ماکښې خيردې.ددې وجې نه دادالله تعالی فضل په ماشوې دې.هغهٔ ته پته وه چه زهٔ ددې مالدارئ قابل يم که الله تعالی زمانه خوشحاله نه وې اوزهٔ ئې ښه کس نه ګڼړلې نوماته به ئې دانعمت نه وې راکړې.

عَلٰى قَوْمِهٖ	فَخَرَجَ
په قوم خپل باندې	پس راااووتو هغه

نو (يوه ورځ) هغه خپل پوره شان وشوکت سره دخپل قوم په

الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	يُرِيْدُوْنَ	قَالَ الَّذِيْنَ	فِيْ زِيْنَتِهٖ ط
دا ژوند ددنيا	چې غوښتو ئې	نواووئيل هغه کسانو	په زينت (شان وشوکت) خپل کښې

مخکښې راووتلو .... نو کومو کسانو چې د دنيا اراده لرله هغوئ اووئيل چې

لَذُوْ	اِنَّهٗ	قَارُوْنُ لا	مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ	لَنَا	يٰلَيْتَ
خاوند	بيشکه هغه	قارون ته	چې ورکړې شوی دی	په شان دهغې	کاش چې وې مونږ لره

کاش ! مونږ سره هم دغسې څيزونه موجود وې لکه څنګه چې قارون ته ورکړې شوی دی | يقينا دې

(۱) صحيح بخاری کتاب اللباس باب نقض الصور: ۵۹۵۳، صحيح مسلم :۲۱۱۱ مسندابی يعلی: ۶۰۸۶احمد:۲۵۹/۲.

حَظٍّ عَظِيمٍ	وَقَالَ	الَّذِينَ	أُوتُوا الْعِلْمَ	وَيْلَكُمْ	
دحصي لوئ دې	اواووئيل	هغه كسانو	چي وركړې شوې ووٴ علم	افسوس دې تاسولره	
خو د ډيرې برخې خاوند دې | او كوم كسان چې دعلم خاوندان وو |هغوئ اووئيل چې ائې بد نصيبو					
ثَوَابُ اللَّهِ	خَيْرٌ	لِّمَنْ	آمَنَ	وَعَمِلَ صَالِحًا	
ثواب دالله	بهتر دې	دپاره دهغه چا	چې ايمان ئې راوړو	او عمل ئې اوكړو نيک	
د الله ﷻ ثواب د هغه كسانو دپاره ډير زيات غوره دې | كوم چا چې ايمان راوړې اونيک كارونه كوي					
وَلَا يُلَقَّاهَا	إِلَّا	الصَّابِرُونَ			
اونهٔ وركړې كيږي دا	مګر	صبر كونكوته			
اودا خبره هغه چاته خودلې شي چې صبر كوي					

قوله تعالى:- يَٰلَيۡتَ لَنَا مِثۡلَ مَآ أُوتِيَ قَٰرُونُ

دعيش عشرت سامان اوقارون اودنياد پرستو تمنا: قارون يوه ورځ ډيرې قيمتي جامې واغوستې او ډير په شان اوشوكت سره په ښه سورلئ سورشواوسره دخپلوغلامانوچه مخكښې اوروستوترې وو اوهغوى هم ډيرې بهترينې جامې اغوستې وې دې په ډيررعب داب كښې اوغروركښې اووتو،ددهٔ داشان او شوكت اوټاپ باپ اودازينت اوښائست چه ددنياوالواوليدونودهغوى په خوله كښې اوبه راغلې،اووې وئيل چه ارمان مونږ سره هم ددهٔ هومره مال وې دې خوډيرخوش نصيبه اوقسمت واله دې.

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

دنياپرستو ته د عالمانو نصيحت:-عالمانوچه دهغوى داخبرې واورېدې نوهغوى ئې ددې خيال نه منع كول اوغوښتل اوهغوى ئې پوهه كړل چه اوګورئ الله ﷻ چه څه دمومن اونيكوبندګانودپاره دخپل خان سره تياركړې دى هغهٔ ددې نه په كروړچنده ښه اوبهترين دى.تاسولره هغه درجات حاصلولودپاره دا دؤو ورځوژوندپه صبرسره تيرول پكاردى.جنت دصابرانوحصه ده.مطلب داهم دې چه داقسمه پاكې كلمې دصبركونكودژبې نه اوځى.چه ددنيادمحبت نه لرې اوداخرت په محبت كښې غمژن وى.په دې صورت كښې ممكنه ده چه داخبرې دواعظ كونكونه وى بلكه په دې خبروكښې اوددې تعريف په تيره شوې جمله كښې دالله تعالى دطرف نه خبروى.

فَخَسَفْنَا	بِهِ				
پس ډوب كړه (ننه ايستلو) مونږه | په دهٔ باندې					
.............نومونږ قارون اودهغه مانړئ (دواړه)					
وَبِدَارِهِ	الْأَرْضَ	فَمَا كَانَ	لَهُ	مِن فِئَةٍ	يَنصُرُونَهُ
اوپه كور ددهٔ باندې | په زمكه كښې | پس نهٔ وه | هغه لره | هيڅ يوه ډله | چې امداد ئې كړې وې دهغه					
په زمكه كښې ورښخ كړل | نوبيا داسې يو ټولې نه وو چې د الله ﷻ په مقابله كښې ئې د هغهٔ مدد					
مِن دُونِ اللَّهِ	وَمَا كَانَ	مِنَ الْمُنتَصِرِينَ	وَأَصْبَحَ	الَّذِينَ	
په مقابله دالله كښې | اونهٔ شو هغه | په خپله دځان دمدد كونكونه |اوصباكړو(شوصباله) |هغه كسان					
كړې وې | اونه هغه په خپله خپل ځان بچ كړې شوا .... |اوصبا ته هغه خلقو اووئيل چې پرون					

تَمَنَّوْا	مَكَانَهٗ	بِالْاَمْسِ	يَقُوْلُوْنَ	وَيْكَاَنَّ
چې ارزونې کوله	دمر تبې دهغه	په پرون	هغوئ وائي (ئن)	افسوس دې اوس پوهه شو
دهغه په شان جوړيدلو ارماني ووا رښتيا دی چې الله ﷻ په خپلو بندګانو کښې				

اللّٰهَ يَبْسُطُ	الرِّزْقَ	لِمَنْ	يَّشَآءُ	مِنْ عِبَادِهٖ
چې الله فراښه کوی	رزق	دپاره دهغه چا	چې خوښه شي دهغه	دبندګانو خپلو نه
چې د چا په باره کښې اوغواړي نو فراخه رزق ورته ورکوی	او (چا ته چې اوغواړي)			

وَيَقْدِرُ	لَوْلَآ اَنْ	مَّنَّ	اللّٰهُ	عَلَيْنَا
او په اندازه کوی رزق	که چرې نهٔ وې دا	چې احسان اوکړو	الله	په مونږ باندې
نو کموی	.... که چرې په مونږ باندې دالله ﷻ احسان نه وې	نو مونږ به ئې		

لَخَسَفَ بِنَا	وَيْكَاَنَّهٗ	لَا يُفْلِحُ
نو هغه به مونږ ورښخ کړی وو	افسوس دې اوس پوهه شو	چې فلاح (خلاصي) نهٔ مومي
هم په زمکه ښخ کړی وو	.... رښتيا دی چې کافران نشي	

الْكٰفِرُوْنَ ۝
کافران
کاميابيدې

قوله تعالى:- فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ
دتکبرهمدغه سزاده: پورته دقارون دسرکشئ اوبې ايمانئ ذکراوشو،دلته دهغهٔ انجام بيانيږی.په يو حديث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائيل،يوکس خپل ځان پسې ځادررابنکواوپه فخرسره روان ووچه هغه په زمکه کښې ښخ کړې شو،چه دقيامته پورې به هم هغسې روان وی ښخيږی[1] داحمدپه روايت کښې دی چه په دوؤځادرونوکښې په فخراوغرورسره راووتوچه الله تعالى زمکې ته حکم اوکړوچه دې الواق تيرکړه.
يوه عجيبه واقعه:- په کتاب العجائب کښې دی نوفل بن ماحق وائی چه دنجران په جومات کښې ما يو خوان اوليدوچه ډډ کې سينې واله،دخوانئ په نشه کښې مست،تندرست بدن واله،ډېرښکلی رنګ او صورت واله،چه نظربه پرې پريوتونوهم دهغهٔ حسن اوجمال ته به تماشه شوې.نوهغهٔ راته اووئيل چه تهٔ څه ته ګورې؟ماورته اووئيل چه ستادحسن اوجمال ننداره کوم.اوډېرحيرانيږم،هغهٔ راته جواب راکړوچه تهٔ څهٔ په خپله الله تعالى هم حيران دې،نوفل وائی چه دې کلمې وئيلوسره هغه په کميدوشواودهغهٔ رنګ اوښانست په الوتوشو،اوقدئې په کميدوشو،تردې پورې چه يوه ليشت پاتې شو،چه خپل يونزدې رشته دارپه لوستونړی کښې واچولواويوړو.
دقارون دهلاکت سبب:- داهم ذکردی چه دقارون هلاکت دحضرت موسى ؑ په بد دعاسره شوې وو.ددې په سبب کښې ډېرزيات اختلاف دې.

---

[1] صحيح بخاری کتاب اللباس باب من الجرثوبه من الخيلاء: ۵۷۹۰. (بخاری)

اول سبب:یوسبب خودابیانیږی چه قارون یوې بدکارې ښځې ته ډیرزیات مال دولت ورکړواوهغهٔ نې په دې راضي کړه چه عین په هغه وخت کښې کله چه حضرت موسیؑ دبنی اسرائیلوپه مینځ کښې ولاړ وی اوخطبه ورکوی نوتهٔ ورشه اوورته اووانیه چه تهٔ هم هغه نې چه ماسره دې داسې داسې کړی وو. ښځې هم هغسې اوکړل،موسیؑ اورېیدو،اوهم هغهٔ وخت نې دمونځ نیت اوتړلو،اودوه رکعته مونځ نې اوکړواودهغې ښځې طرف ته متوجې شواووې فرمائیل چه ستادې په الله تعالی باندې قسم وی چا چه په اوبوکښې لاره راکړه،اوستاقوم ته ئې دفرعون دظلمونونه خلاصې ورکړواونورهم ډیراحسانات ئې اوکړل،نوچه څه رښتونې خبره وی هغه بیان کړه.دائې چه واوریدل نودښځې رنګ بدل شواوصحیح واقعه دخلقوپه وړاندې بیان کړه،اوالله تعالی ته نې استغفاراوکړو،اوپه رښتونې زړهٔ سره نې توبه ویسته.موسیؑ بیاپه سجده پریوتو اودقارون دپاره نې سزااوغوښته،دالله تعالی دطرف نه وحی راغله چه مازمکه ستاتابع کړې ده،دوی د سجدې نه سرراوچت کړو،اوزمکې ته حکم ورکړوچه تهٔ دې اوددهٔ ماڼې خپلې خیتې ته دننه کړه. زمکې هم دغسې اوکړل،

دویم سبب :-دویم سبب دابیانیږی چه کله دقارون سورلئ په داسې شان اوشوکت سره راووته چه په سپین قچریاندې په قیمتی جاموکښې سوروو.ددهٔ غلامان هم په ریښمینوجاموکښې وو،اوحضرت موسیؑ تقریرکولو،دبنی اسرائیل ټولګې وو،کله چه دې هغه ځائې ته ورغی نودټولونظرپه دهٔ اوددهٔ په شان شوکت پریوتو.حضرت موسیؑ چه کله دې اولیدونوتپوس نې ترې اوکړوچه څنګه راوتې نې؟ هغهٔ ورته اووئیل چه خبره داده چه یوه خبره الله ﷻ تاته درکړې ده، اویوفضیلت ئې ماته راکړې دې.که تاسره نبوت دې نوماسره شان اوشوکت دې.که ستازماپه فضیلت کښې څه شك وی نوزهٔ تیاریم چه زهٔ او تهٔ لاړشواوالله تعالی نه سوال اوکړواواوګوروچه الله تعالی د چا دعا قبلوی.حضرت موسیؑ په دې خبره راضی شو،اودواړه لاړل.حضرت موسیؑ ورته اوفرمائیل چه اول زهٔ دعااوکړم یاتهٔ دعاکوې؟هغهٔ ورته اووئیل چه نااول به زهٔ دعاکوم.اوس هغهٔ دعاغوښتل شروع کړل خوقبوله نه شوه.حضرت موسیؑ ورته اوفرمائیل چه اوس زهٔ دعاکوم.دهٔ ورته اووئیل چه ښه ده اوغواړه.دوی الله ﷻ ته سوال اوکړو چه یاالله!زمکې ته حکم ورکړه چه څه ورته زهٔ وائیم هغه منی.الله تعالی ددهٔ دعاقبوله کړه.اووحی راغله چه مازمکې ته ستاخبرې منلوحکم ورکړې دې.حضرت موسیؑ چه دااوریدل نووې فرمائیل، اې زمکې دې اوددهٔ ملګرې اونیسه،هم هغه ځائې دې اوددهٔ ملګری خښ شو،بیائې اوفرمائیل چه وې نیسه، دوی دځنګونوپورې خښ شو،حضرت موسیؑ ورته اوفرمائیل چه نور نې هم اونیسه،نودوی د نامهٔ پورې خښ شو.بیائې اوفرمائیل چه ددهٔ خزانې اومال هم دلته راوړئ ، هم هغه وخت ددهٔ ټولې خزانې اومال دولت راغی اوهغوی پخپلوسترګوهغه اولیدل بیاحضرت موسیؑ خپل لاس سره اشاره اوکړه، تهٔ دوی سره دخزانو نی دننه کړه،هم هغه وخت کښې دوی ټول برباد شو،اوزمکه چه مخکښې څنګه وه هم هغسې شوه،روایت دې چه تراوُومې زمکې پورې دوی هم هغسې خښ شو.داقول هم دې چه هره ورځ دوی دانسان دقدبرابرلاندې طرف ته ښخیږی. د قیامت پورې به دوی په دې عذاب کښې وی.دلته نورهم ډیربنی اسرائیلی روایتونه دی.خومونږ دهغې بیان پرېښودې دې.نه خومال دهغوی په کار راغې اونه جاه وحشمت اودولت اوغروراوتکبردهغوی دمددپاره راپاڅیدو،اونهٔ نې په خپله ځان بچ کړې شو.تباه شو،بې نشانه شو،وران اوورك کړې شو.هغهٔ وخت دهغه خلقوسترګې هم پرانستې شوې چاچه دقارون مال اوادهغهٔ عزت ته دلالچ په نظرسره کتل اوهغهٔ نې خوش نصیبه ګڼړلواویخ یخ اسویلی به کول،اورشك به نې کولو،چه ارمان مونږ هم دومره دولتمندوې،هغوی ورته اووئیل چه اوس مواولیدل واقعی چه رښتیادی ،دولت مندکیدل دالله تعالی درضامندئ سبب نه دې.داخودالله تعالی حکمت دې چه چاته اوغواړي زیاته ورکړي اوچاته چه اوغواړي کمه ورکړي،په چاچه اوغواړي فراخي

راولي اوپه چاچه اوغواړي تنګي راولي.دهغهٔ د حکمتونوهم هغهٔ ته پته ده.په يوحديث کښې داهم دي چه الله تعالى په تاسوکښې داخلاق تقسيم هم دغسې کړې دي چه څنګه دروزئ،مال خودالله تعالى د طرف نه دهغهٔ دوستانوته هم ملاويږي.اودهغهٔ دشمنانوته هم.البته ايمان دالله تعالى دطرف نه هغهٔ ته ملاويږي څوك چه الله تعالى اوغواړي([1])دقارون دغه شان په زمکه کښې ښنيدل چه هغوخلقواوليدل چاچه دهغهٔ په شان دجوړيدوااميدونه کول وې ونيل چه کهٔ دالله تعالى لطف کرم اواحسان په مونږه باندې نه وې نوزمونږ ددې خواهش په بدله کښې کوم چه زمونږ په زړهٔ کښې ووچه ارمان مونږ هم ددهٔ په شان وې نونن به الله تعالى مونږ دهغهٔ سره ښنې کړې وو.هغهٔ کافرووااوکافردالله تعالى په نزددفلاح لائق نه وي.نه هغوى ته په دنياکښې کاميابى ملاويږي اونهٔ به په اخرت کښې خلاصې بيامومي.

د (وَيْكَاَنَّ) **تحقيق**:-نحوى وائى(ويكان) معنى (ويلك اعلم ان) ده،خومخفف کړې ئې ده او(ويك) پاتې شوه، او ددې دکاف دفتحه سره (اعلم) په مخذوف کيدوباندې دلالت کوى.خودې قول ته ابن جريرضعيف وئيلي دي.خوزهٔ وائيم چه داضعيف وئيل ورته ټيك نه دى.په قران کريم کښې ددې دکتابت په يوځائې کيدل ددې دضعيف کيدووجه جوړيدې نه شي.ځکه چه دکتابت طريقه خواختراعى امردې چه رواج ئې بيا موندواومعتبراوګنړلې شو.دې سره په معنى څه اثرنه پريوځى.والله اعلم.دويمه معنى ددې (الم تران) کړې شوې ده.اوداهم وئيلي شوى دى چه داهم دغه شان دوه لفظه دى.(وى) او(كان) حرف (وى) دتعجب دپاره ده يادخبردارئ دپاره او(كان) معنى کښې اظن دپاره دى.په دې ټولو قولونو کښې قوى قول دادې چه داپه معنى کښې(الم تر)دپاره ده،يعنى تااونه ليدل څنګه چه دقتاده m قول دې هم دغه معنى په عربى شعرکښې هم ترې مرادده.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ

| دا | کور | اخرى | مقرر وۀ مونږ | دپاره دهغه خلقو |

| دا د اخرت کورمونږ هغه خلقو دپاره تيار کړې دي

لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

چى نهٔ غواړى | الوئې په زمکه کښى | اونهٔ فساد | او ښهٔ انجام | دپاره دپرهيزګارانو دي

چې په زمکه کښې تکبر او فساد کول نه غواړى | ....اواخرت خو دپرهيزګارانو دپاره ښه دې

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ

چاچې | اوکړه نيکى | نوهغه لره ده | بهتره | دهغې نه | او چاچې | اوکړه بدى

چا چې دالله ﷻ دربار ته نيکې راوړه | نو هغه ته به د هغې نه غوره بدله ورکولې شي |

فَلَا يُجْزَى الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا

نوبدله به نهٔ ورکړې کيږي | هغه کسانوته | چى کوى | بدکارونه | مګر | هغه | چى وۀ هغوئ |

اوچا چې ځان سره بدى راوړه نو بدکارو کسانو ته فقط هغه هومره بدله ورکولې شي

يَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾

چى کول به ئې |

څومره چې هغوئ کول |

---

[1]) احمد:۱/۳۸۷.

قوله تعالی:- تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ

په پرهیزګاروباندې دانعام تذکره:- فرمائی چه دجنت اواخرت نعمت به صرف هغهٔ ته ملاویږی دچا زړونوچه دالله ﷻ دویرې نه ډك وی.اوددنیاژوندپه عاجزئ اواخلاقوسره تیرکړی.خپل ځان دچانه اوچت اولوی اونه ګنړی.اواخوادیخوافسادنه خوروی اوسرکشی اوفسادنه کوی.اودچامال په ناحقه نه خوری. د رب په زمکه درب نافرمانی نه کوی.دحضرت علی رضی الله عنه نه نقل دی چه دچاداخبره خوښه شی چه دهغهٔ د څپلی تسمه دهغهٔ دملګری دتسمې نه ښه وی نوهغهٔ هم په دې ایت کښې داخل دې. (۱)

قوله تعالی:- عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۭ

ښائسته بدې نه دې خو چې تکبرپه کښې نه وی:- ددې نه مراددادې چه کله هغه فخراوغروراوکړی، کهٔ صرف دښائست دپاره غواړی نوځه نقصان پکښې نشته،ځکه چه دصحیح حدیث نه ثابته ده چه یو کس اوونیل یارسول الله!زماخوداخواهش وی چه زما ځادرهم ښه وی اوزماڅپلئ هم ښه وی نوایاداهم تکبردې.حضور ﷺورته اوفرمائیل،نه داخوښائست دې،الله تعالی جمیل دې اوجمال خوښوی(۲)بیائې اوفرمائیل چه څوك زمونږ خواته نیکی راوړی هغهٔ به د ډیرنیکوثواب بیامومی دامقام فضل دې، او دُ بدئ بدله صرف هم دهغې په شان سزاده دامقام عدل دې.په بل ایت کښې دی ﴿وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ۭ﴾ څوك چه به ځان سره بدی راوړی هغه به پړمخ اورته ځی .تاسوته به هم هغه بدله درکړې شی څه چه تاسوکول.

اِنَّ الَّذِيْ	فَرَضَ	عَلَيْكَ	الْقُرْاٰنَ
بیشکه هغه ذات	چی فرض کړې ئی دې	په تاباندې	دا قرآن

ایقینا هغه الله ﷻ چا چې په تاباندې دقرآن پاک(حکمونه او عمل) فرض کړې دې

لَرَاۗدُّكَ	اِلٰى مَعَادٍ ۭ	قُلْ	رَّبِّيْٓ	اَعْلَمُ	مَنْ
خامخا واپس بوتلونکي دې تالره	ځائي دوعدې ته	اووایه	رب زما	ښه پوهیږی	په هغه چا

هغه به خامخا تا (اصلی) مقام ته واپس ګرځوی(ائې محبوبه) ته ورته اووایه چې زما رب هغه څوك

جَاۗءَ بِالْهُدٰى	وَمَنْ	هُوَ	فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝	وَمَا كُنْتَ
چی راتلهٔ ئي کړی دی په هدایت	اوپه هغه چا	چی هغه	په ګمراهئ ښکاره کښی دې	اونهٔ وې تهٔ

ښه پیژنی چې رښتونې دین ئي راوړې دې | اوڅوک چې په ښکاره ګمراهئ کښې پروت دې| اوستا خو

تَرْجُوْٓا	اَنْ يُّلْقٰٓى	اِلَيْكَ	الْكِتٰبُ	اِلَّا	رَحْمَةً
چی امیدلرلو	چی رااوبه لیږلي شی	تاته	کتاب	مګر	رحمت دې

داامید نه وو چې داکتاب به درباندې نازل شی | دا خو صرف ستاډ رب

مِّنْ رَّبِّكَ	فَلَا تَكُوْنَنَّ	ظَهِيْرًا	لِّلْكٰفِرِيْنَ ۝	وَلَا يَصُدُّنَّكَ
دطرفه درب ستانه	پس مهٔ کیږه تهٔ	مددګار	دپاره د کافرانو	اومنع نهٔ کړی تا(کافران)

رحمت وو | نو ته کله هم د دې کافرانو مرسته مه کوه| .... اوکله چې تاته د الله ﷻ

---

(۱) الطبری: ۶۳۸/۱۹.

(۲) صحیح مسلم کتاب الایمان باب تحریم الکبر وبیانه:۹۱، ترمذی:۱۹۹۹، احمد:۴۵۱/۱.

عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ

دا يتونو دالله نه | روستو ددې نه | چې كله | نازل شي | تاته | او دعوت وركوه | طرف درب خپل ته

حكمونه راورسيدل | نو خيال ساته چې دوئ دې تړې منع نكړې شي | اودخپل رب طرفته بلنه كوه

وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ

اومهٔ كيږه ته | دمشركانونه | اومهٔ رابله | دالله سره | معبود بل

اوپه مشركانو كښې مه شامليږه | .... اودالله ﷻ سره بل معبود (په خپل عبادت كښې) مه رابله

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

نشته دې لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | هر څيز | هلاكيدونكې دې | مګر نهٔ | مخ دهغه

دهغه نه سوا بل معبود نشته | ....دهغه نه سوا هر څيز فناكيدونكې دې |

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾

هغه لره بادشاهي ده | او خاص هم هغه ته به | تاسو واپس كيږئ |

صرف دهغه حكم چليږي | اوتاسو ټول به ورته خامخا واپس كيږئ

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ

دحشرپه ميدان كښې به سوال كيږي: الله تعالى خپل نبي ﷺ ته حكم فرمائي چه درسالت تبليغ كوه، او خلقوته دالله ﷻ كلام اوروه، الله تعالى تالره دقيامت طرف ته واپس بوتلونكې ئې، اوهلته به دنبوت په باره كښې تپوس كيږي. څنګه چه فرمان دې. ﴿فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ﴾ يعنى د امتونو نه اودرسولانوټولونه به مونږ تپوس كوو. په بل ايت كښې دي چه رسولان به راجمع كړي اوالله ﷻ به ترې تپوس اوكړي چه تاسوته څه جواب دركړې شو؟ په بل ايت كښې دي چه نبيان اوګواهان به راوستې شي

قوله تعالى:- مَعَادٍ

د(مَعَادٍ) معنى اومطلب:- دمعادنه مرادجنت هم كيدې شي. مرګ هم كيدې شي، دوباره ژوندهم كيدې شي. چه په دويم ځل ژوندي شي اوجنت ته داخل شي. په صحيح بخاري كښې دي چه ددې مرادمكه ده. (1) دمجاهد نه روايت دې چه ددې نه مرادمكه مكرمه ده، كوم چه دحضور ﷺ دپيدائش ځائې دې. (2) ضحاك ﷺ فرمائي چه حضور ﷺ كله دمكې نه اووتو، لاپه حجفه كښې وو، چه دحضور ﷺ په زړهٔ كښې د مكې شوق پيداشو، پس داايت نازل شو. اوحضور ﷺ سره وعده اوشوه چه واپس به مومكې مكرمې ته رسوو، ددې نه داهم معلوميږي چه دا ايت مدني وي. حالانكه پوره سورت مكي دې. داهم وئيلې شوي دي چه ددې نه مرادبيت المقدس دې. كيدې شي چه دونيونكي غرض ددې نه هم دقيامت وي. څكه چه بيت المقدس دمحشرزمكه ده. ددې ټولوقولونودجمعې كولوصورت دادې چه حضرت ابن عباس ﷺ كله ددې تفسيردحضور ﷺ مكې ته واپس دراتلوچه دمكې دفتح كيدوپه وخت پوره شو او دا د حضور ﷺ د عمر دپوره كيدويوزبردست علامت وو. څنګه چه دوى دسورت (اذاجاء) په تفسيركښې اوفرمائيلو، دكوم چه حضرت عمرهم موافقت كړې دې. اوفرمائيلې ئې ووچه څه تاته معلوم دي هغه ماته هم معلوم دي. هم دغه وجه ده چه هم ددهٔ نه دې ايت سره چرته چه مكه روايت ده هم هلته دحضور ﷺ انتقال هم مروى دې. اوكله قيامت سره تفسيراوكړو څكه چه دمرګ نه پس قيامت دې. اوكله دجنت سره تفسير اوكړوچه د

(1) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة القصص باب (ان الذين فرض عليك القران): ۴۷۷۴.
(2) الطبري: ۶۴۱/۱۹.

حضورﷺداوسیدوخائې دې.او د حضورﷺ دتبلیغ اورسالت بدله ده.چه حضورﷺ انسانانو او پیریانو ته د الله تعالی ددین دعوت ورکړو،اوحضورﷺدتمام مخلوق نه زیات کامل زیات فصیح او زیات افضل وو. بیائې اوفرمائیل چه خپلومخالفینواونه منونکوته اووائیه چه په مونږ کښې دهدایت واله اوګمراهۍ والا الله ﷻ ښهٔ پیژنی.تاسوبه اووینئ چه انجام چاته بهترملاویږی.اوپه دنیااواخرت کښې بهتری اوښیګره دچاپه حصه کښې راځی.

قوله تعالی:- وَمَاكُنتَ تَرْجُوٓا

دیو بل غټ نعمت بیان:-بیاخپل یوزبردست نعمت بیان فرمائی چه دوحی نه نازلیدونه مخکښې ستابه چرې په خیال کښې هم نه راتلل چه په تابه دالله کتاب نازلیږی.داخوپه تااوپه ټول مخلوق دالله تعالی رحمت اوشوچه هغهٔ په تاخپل پاك اوافضل کتاب نازل کړو.اوس تالره هیڅ کله دکافران مددګارکیدل پکارنه دی.بلکه دهغوی نه بیلیدل پکاردی.اودهغوی نه بې زاری ښکاره کول پکاردی.اودهغوی نه دمخالفت اعلان کول پکاردی.بیائې فرمائیلې دی چه دالله تعالی دنازل کړې شوې ایتونونه داخلق چرته تامنع نه کړی،یعنی داچه دوی ستاددین مخالفت کوی اوخلق ستادتابعدارئ نه منع کوی نو د دوی هیڅ قسمه اثرمه اخله،په خپل کارکښې لګیااوسه،اللهﷻ ستاکلمې لره پوره کولوواله دې.ستا د دین مددکولوواله دې،ستارسالت لره غالب کولوواله دې.په ټولودینونوباندې ستادین لره اوچتولوواله دې.ته دخپل رب دعبادت طرف ته خلق رابله،کوم چه یواځې اولاشریك دې.تاته نه دی پکارچه ته د مشرکان ملګرتیااوکړې،دالله تعالی سره بل چاته اوازمه کوه دعبادت لائق هم هغه دې.دالوهیت قابل هم دهغهٔ عظیم الشان ذات دې.هم هغه دائم اوباقی دې.حی وقیوم دې،ټول مخلوقات به مړهٔ شی اوهغهٔ دمرګ نه لرې دې.څنګه چه ئې اوفرمائیل﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ۝﴾ هرڅه چه په دې باندې دی فانی دی.ستادرب مخ به باقی پاتې شی.کوم چه دجلالت او کرامت واله دې.

قوله تعالی:- اِلَّا وَجْهَهٗ

د(وَجْهَهٗ) مطلب:-دوجه نه مرادذات دې.رسول اللهﷺفرمائی چه دټولونه زیات رښتونې کلمه د لبید شاعر ده چه هغهٔ وئیلې وه،(**الاكل شئ ما خلا الله باطل**)یادلرئ درب تعالی نه سواهرڅه باطل دی[1] دمجاهد او ثوری رح نه روایت دې چه هرڅیزباطل دې.مګرهغه کارچه دالله تعالی درضامندئ دپاره اوکړې شی د هغې ثواب پاتې شی.دشاعرانوپه شعرونوکښې هم دوجه لفظ ددې مطلب دپاره استعمال شوې دې اوګورئ:.

استغفرالله ذنبالست محصیه .... رب العباد الیه الوجه والعمل.

زهٔ دالله تعالی نه چه دټولوبندګانورب دې دچاطرف ته چه توجواوقصددې دچادپاره چه عمل دې د خپلو ټولوګناهونوبخښش غوارم.کوم چه زهٔ شمیرلې نه شم.داقول دمخکښنی قول خلاف نه دې داپه خپل ځائې صحیح دې چه دانسان ټول اعمال بربادی صرف هم ددې نیکودبدلې مستحق دې.کوم چه صرف دالله تعالی درضاحاصلولودپاره وی.اوداولنی قول مطلب هم بالکل صحیح دې چه ټول ساه لرونکی فانی اوختمیدونکی دی.صرف دالله تعالی ذات پاك دې چه دفنااوزوال نه اوچت دې .هم هغه اول اوهم هغه اخردې هم دڅیزنه مخکښې وواوهرڅیزنه پس به وی.روایت دې چه کله ابن عمرؓ به خپل زړهٔ مضبوطول غوښتل نوپه ځنګل به چرته دیوکنډرپه دروازه کښې اودریدواوپه درناك اواز سره به ئې وئیل چه ددې جوړونکی چرته دی؟بیابه ئې په خپله په جواب کښې داایت لوستلو.حکم ،ملك او ملکیت هم دهغهٔ دې مالك اومتصرف هم هغه دې.دهغهٔ حکم څوك ردکولې نه شی.دقیامت په ورځ به

---

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب ما يجوز من الشعراء والرجز والحداء وما يكره منه:۶۱۴۷، صحیح مسلم:۲۲۵۶.

ټول دهغهٔ طرف ته واپس ځي،هغهٔ به ټولوته دهغوی دنیکئ بدله ورکوی نیک ته دنیکئ بدله اوبدته د بدئ سزا.الحمدلله،دسوره قصص تفسیرختم شو.

ایاتونه	سورة العنكبوت مكية وهي تسع وستون آية وسبع ركوعات	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۶۹	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۷

الٓمّٓ ۚ ۝١ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا

الف . لام . میم | آیا ګمان اوکړو | خلقو | چې پرې به ښودې شی دوئ | چې اوبه وائی دوئ |

الف لام میم|آیا خلق دا ګمان کوی|چې دوی صرف دا اووائی چې مونږ ایمان راوړې دې نو داسې به

اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ۝ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ

چې ایمان راوړو مونږه | او دوئ به | اونهٔ آزمائیلې شی | حالاتکه آزمائیلی وو مونږه | هغه کسان

پریخودې شی او څهٔ امتحان به پری نشی کولې | ....اومونږ د دوی نه په مخکښو

مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا

چې مخکښې ددوئ نه وو | پس ضرور به معلوموی | الله | هغه کسان | چې رښتینې دی

خلقوهم امتحان کړې وو انو الله به ضرورهغه کسان ښکاره کوی چه د ایمان په دعوی کښې رښتونی دی

وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ۝ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ

او خامخا به معلوموی | دروغژنان خلق | آیا ګمان اوکړو | هغه کسانو | چې کوی کارونه |

او ضرور به دروغژن هم ښکاره کوی | .... آیا کوم خلق چې ګناهونه کوی د هغوی دا خیال دې

السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ۗ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ۝

بد | اچې ګنی وړاندې به شی هغوئ زمونږ نه | ډیربد دې | هغه حکم | چې کوی ئې هغوئ |

چې زمونږ نه بچ شی (اومونږ به ورته سزا ورنکړو) | دوی (زما د قدرت په باره کښې) ډیره غلطه اندازه لګوی

قوله تعالی:- اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا

دمومن خوبه اوس لاامتحان وی:-دحروف مقطعه بحث په سوره بقره کښې تیرشوې دې.بیافرمائی چه دا ناممکنه ده چه مومن دامتحان نه پریښودې شی.په صحیح حدیث کښې دی چه دټولونه سخت امتحان دنبیانووی. بیاد صالحواونیکوخلقو،بیادهغوی نه دکمې درجې واله،اوبیادهغوی نه هم دکمې درجې والادانسان امتحان دهغهٔ ددین داندازې مطابق وی.کهٔ په دین باندې سخت وی نو مصیبتونه هم سخت نازلیږی(۱) هم ددې مضمون بیان په دې ایت کښې دې.﴿اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ﴾ ایاتاسوداګمان کړې دې چه تاسوبه پریښودې شئ حالانکه لاتر اوسه پورې الله تعالی دا ظاهرکړی نه دی چه په تاسوکښې مجاهد څوک دې؟اوصابرڅوک دې؟هم دغه شان په سوره التوبه او سوره بقره کښې تیرشوی دی.چه ایا تاسو دا سوچ کړې دې چه تاسوبه جنت ته هم دغسې لاړ شئ؟اودمخکینوخلقوپه شان سخت امتحانونه به په تاسونه راځی.چه هغوی ته لوږه دردوغیره

(۱) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی الصبرعلی البلاء: ۲۲۹۸وهو حسن، ابن ماجه:۲۳ ، ٤، احمد:۱۷۲/۱،حاکم:٤١/١.

اورسيدو ترديې پورې چه رسول اودهغهٔ ايمان دارو ملګرو اوونيل چه دالله تعالى مددچرته دې؟يقين اولرئ چه دالله تعالى مددنزدې دې.دلته ته ئې هم اوفرمائيل چه ددې نه د مخکينو مسلمانانو هم جانچ پړتال شوې وو، په هغوى هم دسختواومصيبتونومزه اوڅکلې شوه تاکه چه په هغوى کښې کوم په خپله وعده کښې رښتونې دى اوهغه چه صرف زبانى دعوى کونکى دى په هغې کښې فرق اوکړې شى.اوهغهٔ دااونه ګڼړى چه الله تعالى هغه پيژندلې نه دې، هغه هره شوې خبره اوهره کيدونکې خبره باندې خبرداردې.

قوله تعالى:-فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ

دلته علم په معنى د ليدلو دې. په دې باندې داهل سنت دټولواماماناواجماع ده .پس دلته علم رويت يعنى دکتومعنه ده،حضرت ابن عباسؓ(لنعلم)معنى په لنړې سره کوى،ځکه چه دليدوتعلق دموجوده څيزونه سره وى.اوعلم ددې نه عام دې.بيافرمائى چه چاايمان نه دې راوړې هغوى دې داګمان هم نه کوى چه هغوى به دامتحان نه بچ شى لوئ لوئ عذابونه اوسختې سزاګانې دهغوى په تکل کښې دى.دوى زمونږ دلاس نه وتې نه شى.زمونږ نه مخکښې تلې نه شى،ددوى داګمان ډير بد دې دکوم نتيجه چه به ډيره زراووينى.

لَاٰتٍ ط	اَجَلَ اللّٰهِ	فَاِنَّ	لِقَآءَ اللّٰهِ	كَانَ يَرْجُوْا	مَنْ
خامخا راتلونكى ده	نيټه دملاقات دالله	نو بيشكه	دملاقات دالله	چې اميد لرى	هغه څوك

څوک چې دالله ﷻ سره د ملاقات اميد ساتى نو د الله ﷻ مقرر شوې نيټه خامخا راتلونكې ده

فَاِنَّمَا	وَمَنْ جَاهَدَ	الْعَلِيْمُ ۝	السَّمِيْعُ	وَهُوَ
پس بيشكه	او چاچې محنت اوكړو	او په هر څه پوهه دې	هر څه اوريدونكې	او هغه

اوهغه د هر څه اوريدونكې او ليدونكې دې | اوڅوك چې (د الله په تابعدارئ كښې) كوشش كوى نو

عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۝	لَغَنِيٌّ	اِنَّ اللّٰهَ	لِنَفْسِهٖ ط	يُجَاهِدُ
دمخلوقاتونه	خامخا بې پروا دې	بيشكه الله	دپاره نفس خپل	هغه محنت كوى

هغه د خپلې فائدې دپاره كوشش كوى | بيشكه الله ﷻ د ټولو كائناتونه بې پرواه دې

عَنْهُمْ	لَنُكَفِّرَنَّ	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	اٰمَنُوْا	وَالَّذِيْنَ
دهغوئ نه	خامخا به لرې كړو مونږ	او عملونه ئې اوكړل نيك	چې ايمان ئې راوړو	او هغه كسان

اوكومو كسانو چې ايمان راوړې دې | اونيك عملونه ئې كړى دى| مونږ به د هغوئ نه

الَّذِىْ كَانُوْا	اَحْسَنَ	وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ	سَيِّاٰتِهِمْ
چې وو هغوئ	ښه بدله دهغې	او خامخا به بدله وركړو مونږ هغوئ له	بديانې (ګناهونه) دهغوئ

دهغوى ګناهونه لرې كړو | اوهغوى ته به د هغوى د نيكو عملونو ډيره ښه بدله وركړو ....

يَعْمَلُوْنَ ۝

چې كول به ئې |

قوله‌تعالى:- وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ط

نیک کارکول هم جهاددي:-دچاچه داخرت دبدلوامیددي،هغوی دامخي ته کیدی اونیکۍ کوی.دهغوی امیدونه به پوره شی.اودوی ته به نه ختمیدونکي ثواب ملاویږی.الله ﷻ ددعاګانواوریدووالـه اوټول کائنات نه خبرداردي.دالله ﷻ مقررکړې شوې وخت لرې کیږی نه،بیافرمائی چه هرنیك عمل کونکې د خپل خان دپاره ګټه کوی.الله تعالی دبدګانودعملونونه بې پرواه دي.که ټول انسانان متقیان جوړشی نودالله تعالی په بادشاهۍ کښې څه زیات والې نه شی راتلې،حسن ﷺ فرمانی چه جهاد یوازې دتورې چلولونوم نه دې.انسان که دنیکوپه کوشش کښې لګیاوی نوداهم دیوقسم جهاددې.په دې کښې شك نشته چه ستاسونیکۍ دالله ﷻ څه پکارنه راخی،خوبیاهم دادهغهٔ مهربانی ده چه هغه تاسوته په نیکو باندې بدله درکوی.ددې په وجه ستاسوبدئ معاف کوی دورې نه دورې نیکۍ قدرکوی اوپه هغې باندې دلوې نه لوې اجرورکوی.دیوې یوې نیکۍ اوؤه سوه چنده بدله ورکوی.اوبدی یا خو بالکل معاف کړی یادهغې برابرسزاورکوی.هغهٔ دظلم نه پاك دې نیکۍ سواکوی اوخپل طرف نه اجر عظیم ورکوی.دایمان والودسنت مطابق نیکۍ قبلوی اودهغوی ګناهونه معاف کوی اوهغوی ته د نیکو عملونو بدله ورکوی.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ط وَاِنْ

| او هدایت کړې دې مونږه | انسان ته | دمور اوپلار سره | دنیك سلوك | اوکه چرې

اومونږ انسان ته دمور پلار سره د ښه سلوک حکم کړې دې | او «دا حکم مو هم ورکړې دې»

جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ

جګړه کوی ستاسره | چی تهٔ شریك کړې | زما سره| هغه | چی نهٔ وی | تالره | په هغې باند| علم

کدهغوئ ما سره په شرک کولو تامجبور کړی د کوم په جواز چې تاسره څه علم نشته

فَلَا تُطِعْهُمَا ط اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ

نومهٔ منه دهغوئ دواړو | خاص ماته | واپس راتلل دی ستاسو | پس زهٔ به خبر درکړم تاسوته |

نود هغوئ دواړو تابعداری مکوه | ستاسو ټولو ماته پیش کیدل دی | نو زهٔ به تاسو ته ستاسو

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

په هغې کارونو|چی وئ تاسو| چی کول به مو | اوهغه کسان|چی ایمان ئې راوړو|اوعملونه ئې اوکړل

دهغه عملونو خبر درکړم کوم چې تاسو کول|اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې او نیک اعمال

الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ۝

نیك | خامخا به داخل کړو مونږ هغوئ | په صالحانو کښی |

کوی | نو مونږ به یې خامخا په نیکانو کښې شامل کړو

قوله‌تعالى:- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ط

دمورپلار مشروط اطاعت واجب دې:-اول ئې په خپل توحیدباندې په سختۍ سره دقائم پاتې کیدوحکم اوفرمائیلواوس مورپلارسره داحسان حکم ورکوی.ځکه چه هم ددوی په وجه دانسان وجودوی،پلارخرچ

کوی اوپرورش کوی.مور ورسره محبت ساتی اوپالنه ئې کوی.په دویم ایت کښې فرمان دې﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ﴾ الخ.الله تعالی فیصله کړې ده چه تاسودهغهٔ نه علاوه دبل چاعبادت مهٔ کوئ اودموروپلارپوره اطاعت کوئ،په دوی دواړویاپه دوی کښې کهٔ په یوباندې دبوډاتوب وخت راشی نو هغوی ته اف هم مهٔ وایئ رټنه پکښې لادکومې؟بلکه هغوی سره په ادب سره خبرې کوې اودرحم سره د هغوی په وړاندې ښکته کیږئ اودالله تعالی نه دهغوی دپاره دعاغواړئ چه اې الله،په دوی داسې رحم اوکړه څنګه چه به دوی په ماپه وړوکوالی کښې کولو،لیکن داخیال ساتئ که دوی مودشرك طرف ته رابلی نوددوی خبره مه منئ،پوهه شئ چه یوه ورځ تالره زماپه وړاندې ودریدل دی.هغه وخت به زهٔ د خپل عبادت اوزمادحکم مطابق دموروپلاردااطاعت بدله درکوم.اونیکوخلقوسره به دې حشراوکړم.کهٔ تادموروپلارهغه خبرې اونه منلې چه زماداحکاموخلاف نه دی خواه که هغه هر څنګه وی زهٔ به تادهغوی نه بیل کړم.ځکه چه دقیامت په ورځ به انسان دهغهٔ سره وی څوك چه به د هغهٔ په دنیاکښې خوښ وو.ځکه ئې ددې نه پس اوفرمائیل چه په ایمان والواونیك عملو او صالحانو بندګانوکښې به مو ملاو کړم.حضرت سعد ﷺفرمائی چه زماپه باره کښې څلورایتونه نازل شوی دی دا ځکه نازل شوچه زما مور ماته اووئیل چه اې سعد،ایاداالله تعالی حکم زماسره دنیکئ کولونه دې؟کهٔ تا د حضورﷺدنبوت نه انکاراونه کړونووالله زهٔ به خوراك څښاك پریږدم.چنانچه هغې هم دغه شان اوکړل تر دې پورې چه خلقوبه په زبردستئ دهغې خوله پرانسته اوخوراك به ئې دهغې حلق ته اورسولوپس دا ایت نازل شو([1])

وَمِنَ النَّاسِ
| او ځینی دخلقو نه
او په خلقو کښې بعضې داسې دی

مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ
هغه څوك دی | چې وائی | چې ایمان راوړو مونږ | په الله باندې | خو هر کله چې | تکلیف ورکړې شو
چې وائی مونږ په الله ﷻ ایمان راوړې دې | ......خو کله چې ورته دالله ﷻ په لار کښې (لږ ډیر) تکلیف

فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ۗ وَلَئِنْ جَآءَ
په لار دالله کښې | نووې ګنړو | آزمیښت دخلقو | پشان دعذاب دالله | او که چرې | راغی
ورکړې شی | نود خلقو دلاس تکلیف د الله ﷻ د عذاب پشان ګڼړی| او که چرې تاته د خپل رب د طرفه

نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۗ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ
امداد دطرفه درب ستا نه | نو خامخا به وائی هغوئ | بیشکه وو مونږ | ستاسو سره | آیا نه دې الله
څه مدد دراورسی| نو مومنانو ته وائی چې مونږ خو تاسو سره وو | آیا الله ﷻ په ټولو خبرو خبر نه دې

بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ۝ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ
زیات خبردار | په هغه حال | چې په سینو دمخلوقاتو کښې دی | او خامخا به معلوموی الله
چې د مخلوق په سینو کښې پټ دی | ....او الله تعالی به خامخا هغه خلق ښکاره کړی کومو

[1]) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب فی فضل سعد بن ابی وقاص ﷺ:۱۷۴۸،ترمذی:۳۱۸۹.

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ۝

هغه کسان | چي ايمان ئې راوړي دي | او خامخا به معلوموی هغه | منافقان خلق |

چي ايمان راوړي دي | او کوم چي منافقان دی | هغوئ به هم ضرور ښکاره کړی |

قوله تعالى:- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ

داهل ايمان امتحان اومنافق:-دهغه منافقانوذکرکيږی چه په ژبې سره دايمان دعوی کوی.ليکن چرته چه ورته دمخالفينودطرفنه څه تکليف اورسيدونودوی هغه درب عذاب اوګڼړي اومرتدشی.همدغه معنی ابن عباس رضی اللہ عنہ وغيره کړې ده.څنګه چه په بل ايت کښې دی ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ﴾ الخ يعنی بعضې خلق په يوه غاړه باندې اودريږی اودالله تعالی عبادت کوی.که راحت ورته ملاوشونومطمئن شی، اوکه مصيبت وراورسيدونومخ ئې اوګرځولو.الخ..دلته هم دغه بيان کيږی چه حضور ﷺ ته که څه غنيمت ملاوشی څه ګټه ملاوشی نودوی خپل ځانونه دين داره ظاهروی.څنګه چه په بل ايت کښې دی (الذين يتربصون بكم)هغوی تاسوته ګوری که فتح اومددوی نواوازاوکړی چه ايامونږ ستاسونه يو؟اوکه د کافرانوخبره غلبه شی نودهغوی سره خپل سازبازجوړوی،چه ګورئ مونږ ستاسوملګرتيااوکړه او تاسو موبچ کړئ.الله تعالی اوفرمائيل چه ډيره ممکنه ده چه الله تعالی خپل نيک بندګان بالکل غالبه کړی، نودوی به په خپل دې پټ حرکت باندې بالکل ستومانه شی.دلته ئې اوفرمائيل چه داڅه خبره ده چه دوی ته دومره هم معلومه نه ده چه الله تعالی عالم الغيب دې.چرته چه ورته دزبانی خبرې پته ده هلته دزړه خبره هم هغهٔ ته معلومه ده.الله تعالی به نيکئ اوبدئ اوپيژنی اونيك اوبدااومومن اومنافق به جدا جداکړی.دنفس ياران به دګټې دپاره يوطرف ته شی اوپه ګټه تاوان کښې ايمان نه پريښودواله به ظاهرشی.څنګه چه ئې اوفرمائيل﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ﴾الخ مونږ به په تاسو ازميښتونه کوو،تردې پورې چه په تاسوکښې مجاهدين او صابرين مونږ ددنياپه وړاندې ظاهرکړو، او ستاسو دخبروازميښت اوکړو.داحددامتحان ذکرئې اوکړو او وې فرمائيل چه الله تعالی مومنانولره په هغه حالت کښې په کوم چه هغوی ووساتل نه غوښتل ،ترڅوپورې چه دپاك اوپليت فرق اونه شی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا

اووائی هغه کسان | چی کفر ئې کړی دې | هغه کسانو ته | چی ايمان ئې راوړي دي | چی پيروی اوکړئ

اوکافران خلق مومنانو ته وائی چي زمونږ د لارې تابعداری اوکړئ او تاسو هم مشرکان شئ نو اول خو قيامت شته نه اوکه وی)

سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ

دلارې زمونږه | او بار به کړو مونږه | خطاګانې ستاسو | او حال دا چی نهٔ دی هغوئ | بارونکی

نو مونږ به ستاسو دګناهونو پيټی پخپلو ځانونو بار کړو | حالانکه دوئ (مشرکان) د هغوئ د ګناهونو نه

مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ۝ وَلَيَحْمِلُنَّ

دخطاګانو دهغوئ نه | هيڅ څيز لره | بيشکه هغوئ | بالکل دروغژن دی | او خامخا به بار کوی هغوئ

معمولی قدرې هم نشی بار کولې | بلکه دوئ سراسر دروغژن دی | ....اودوئ به خپل پيټی هم

اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

پيټی خپل | او پيټی نور | دپيټو خپلو سره | او خامخاترې به تپوس کيږی | په ورځ دقيامت

اوچت کړی وی | اودوی به د خپلو سره د نورو (دګناهونو) پيټی هم اوچت کړی | اود قيامت په ورځ به

عَمَّا	كَانُوْا	يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣﴾ ع	
دهغې دروغو	چې وؤ هغوئ	چې دخان نه به ئې جوړول	او په تحقيق سره اوليږو مونږ	نوح
ترې د دې دروغو جوړولو په حق كښې خامخا تپوس كيږي	اومونږ نوح عليه السلام		

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

اعمال به ستاسو پخپل كارراشي: كفارقريش به دمسلمانانو دغلولو دپاره هغوى ته داوئيل چه تاسو زمونږ په مذهب باندې عمل كوئ، كه په هغې كښې څه ګناه وى نوهغه په مونږ ده. حالانكه دااصولاً غلطه ده. چه ديوبوج بل اوچت كړى، دوى بالكل دروغ وائى څوك دخپل رشته دار ګناه هم په خپل سر اخستې نه شى. دوست به ددوست په دغه ورځ پوښتنه نه كوى. اودغه خلق به په دغه ورځ د خپلو خپلو ګناهونو بوجونه اوچتوى، اوڅوك چه دوى ګمراه كړې وو، دهغوى بوج به هم دوى په سركړې شى. خوهغه ګمراه كړې شوې خلق به هم بې بوجه نه وى. دهغوى بوج په هغوى باندې دې. څنګه چه ئې اوفرمائيل ﴿لِيَحْمِلُوْٓا اَوْزَارَهُمْ﴾ الخ. يعنى دوى به خپل اوج اوچتوى اوڅوك چه ئې غلولې وودهغوى د غلولو ګناه به هم په دوى وى. په صحيح حديث كښې دى چه څوك خلقودهدايت طرف ته دعوت وركړى ترقيامته پورې چه څوك په هغې باندې ځى هغوى ټولوته چه څومره ثواب ملاويږى هم هغومره ثواب به دهٔ ته هم ملاويږى. ليكن دهغوى ثوابونوكښې به هم څه كمې نه راځى. هم دغه شان كه چابدى خوره كړه اوپه هغې هرڅومره كسانوعمل اوكړودهغوى ټولوچه څومره ګناه وى هم هغومره به ددهٔ هم وى. او د هغوى په ګناه كښې به څه كمې نه كيږى([1]) په يوبل حديث كښې دى چه په زمكه باندې څومره مرګونه كيږى دحضرت ادم عليه السلام هغه خوئ چاچه په ناحقه خپل رورقتل كړې ووپه هغهٔ به ددې مرګ وبال پريوځى. ځكه چه بې ځايه قتل هم دهغهٔ نه شروع شوې وو([2]) دهغوى دټولوبهتانونو او دروغو اوالزامونوبه دقيامت په ورځ تپوس كيږى ابوامامه رضي الله عنه اوفرمائيل، حضور ﷺ د الله ﷻ ټول رسالت وراورسولو، حضور ﷺ داهم اوفرمائيلى دى چه د ظلم نه بچ شئ، ځكه چه دقيامت په ورځ به الله تبارك وتعالى اوفرمائى چه زماپه خپل عزت اوجلال باندې قسم دې چه نن به يوظلم هم نه پريږدم. بيابه يواعلان كونكې اعلان اوكړى چه فلانې فلانې چرته دې؟ هغه به راشى اودغرونوهومره نيكئ به دهغهٔ سره وى. تردې پورې چه دمحشروالوبه دهغهٔ طرف ته نظر شى هغه به راشى اوداللّٰه تعالى په وړاندې به اودريږى. بيابه اعلان كونكې اعلان اوكړى چه كهٔ په دې باندې دچاحق وى، دهٔ په چاظلم كړې وى هغه دې راشى اوخپله بدله دې واخلى. اوس به داخوا ديخوانه خلق راشى اواوبه دريږى. اوددهٔ نه به ګير چاپيره شى اوداللّٰه تعالى په وړاندې به اودريږى. اللّٰه تعالى به ورته اوفرمائى چه زمادې بندګانوته حق وركړه. فرشتې به اووائى اې اللّٰه، اللّٰه تعالى به ورته اوفرمائى ددهٔ نيكئ راواخلئ اودوى ته ئې وركړئ. نو هم دغه شان به اوكړې شى. تردې پورې چه يوه نيكى به هم ورسره باقى پاتې نه شى. او تردې پورې چه بعض مظلوم اوحقدار به باقى پاتې شى. اللّٰه ﷻ به حكم اوفرمائى چه ددوى ګناهونه په دهٔ باندې باركړئ. بيا حضور ﷺ اووريدو او ددې ايت تلاوت ئې اوفرمائيلو ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ﴾([3]) په ابن ابى حاتم كښې دى چه حضور ﷺ اوفرمائيل اې معاذ! د قيامت په ورځ به دمومن دټولو كوششو نه سوال اوكړې شى تردې پورې چه دهغهٔ درنجو اچولو او د ختمې اغږلونه هم. ګوره چه داسې نه وى چه دقيامت په ورځ بل څوك ستانيكئ يوځى.

---

[1]) صحيح مسلم كتاب العلم باب سن سنة حسنة سيئة: ٢٦٧٤، ابى داؤد:٤٥٠٩، ترمذى:٢٦٧١.

[2]) صحيح بخارى كتاب الاعتصام باب اثم من دعا الى ضلال اوسن سنة سيئة: ٧٣٢١، صحيح مسلم:١٦٧٧.

[3]) الدرالمنثوره/٢٧٢، صحيح مسلم كتاب البر باب تحريم الظلم: ٢٥٨١، ترمذى:٢٤٢٠، احمد:٣٧١/٢، مسند ابى يعلى:٦٤٤٩.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا

| او په تحقیق سره اولیږو مونږ | نوح

| او مونږ نوح ؑ

اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ط

قوم دهغه ته | پس موده تیره کړه هغه | په هغوئ کښې | زر کاله | مګر نه | پنځوس کاله

خپل قوم طرف ته لیږلي وو | نو هغه په کښې (د دعوت په غرض) پنځوس کم زر کاله عمر تیر کړو

فَاَخَذَهُمُ الطُّوْفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ۝ فَاَنْجَيْنٰهُ

پس اونیول هغوئ | طوفان | حال دا چې هغوئ | ظالمان وو | بیا بچ کړو مونږ هغه

نو بیا په هغوئ باندې طوفان راغلو | حال دا چې هغوی لوئې ظالمان وو | بیا مونږ هغه (نوح) او په

وَاَصْحٰبَ السَّفِيْنَةِ وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

او ملګري | دکشتئ | او جوړه کړه مونږه هغه | یو نښه (دعبرت) | دپاره دخلقو ددنیا

بیړئ کښې سوارهٔ ټول مومنان بچ کړل | او دا واقعه مود ټولې دنیا دپاره عبرت اوګرځوله

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا

د نوح ؑ داوادې زمانې وعظ:- پدې کښې دحضور ﷺ تسلی ده حضور ﷺ ته خبرورکړې کیږی چه د حضرت نوح ؑ دومره ډیروخت پورې خپل قوم دالله تعالی طرف ته رابللو.شپه ورځ په پټه اوپه ښکاره هر قسمه هغهٔ دالله تعالی ددین دعوت ورکړو،لیکن هغوی په خپله سرکشئ اوګمراهئ کښې نورهم زیاتیدل، ډیرکموخلقوپه هغوی باندې ایمان راوړو،اخردالله تعالی غضب په هغوی باندې دطوفان په شکل کښې راغې اوهغوی ئې نهس نس کړل.نواې پیغمبراخرالزمان ﷺ اتهٔ دخپل قوم نه ددې تکذیب خیال نوې مه ګنړه،اوتهٔ خپل زړهٔ خفه کوه مهٔ.هدایت اوضلالت دالله تعالی په لاس کښې دې .دکوموخلقوچه جهنم ته تګ مقررشوې دې هغوی ته خوځوك هم هدایت ورکولې نه شی.اګرکه ټولې نشانې اووینی خوهغوی ته به ایمان نصیب کیږی نهٔ.نوپه اخره کښې چه څنګه نوح ؑ ته خلاصې ملاو شواوقوم ئې ډوب شوهم دغه په اخره کښې غلبه ستاده،اوستامخالفت کونکی به بیلات کوی.دحضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دخلوېښتوکالوپه عمرکښې حضرت نوح ؑ ته نبوت ملاوشواودنبوت نه پس نهه نیم سوه کاله هغهٔ خپل قوم ته تبلیغ کولو،دطوفان دخاص اوعام هلاکت نه پس هم ترشپیتو کالو پورې ژوندې وو.تردې پورې چه دبنی ادمونسل زیات شو.اوپه دنیاکښې په ګنړشمیره په نظرراغلو.قتاده رحمه الله فرمائی چه حضرت نوح ؑ ټول عمرنهه نیم سوه کاله وو.درې سوه کاله دوی بغیرددعوت نه په هغوی کښې تیر کړل، درې سووکالوپورې دالله تعالی طرف ته خپل قوم رابللو،اودطوفان نه پس درې نیم سوه کاله پورې ژوندې وو.خوداقول غریب دې.اودایت دظاهری الفاظونه خوهم دغه معلومیږی چه دوی دنهه نیم سوه کاله پورې خپل قوم دالله تعالی دوحدانیت طرف ته رابللو،عون بن ابی شداد وائی چه کله د دوی ؑ عمردرې نیم سوه کاله ووهغه وخت دالله تعالی وحی په دوی ؑ باندې نازله شوه،ددې نه پس نهه نیم سوه کاله پورې دوی خلقوته دالله تعالی کلام رسولو،ددې نه پس درې نیم سوه کاله پورې عمر نوربیامونده.خوداهم غریب قول دې.زیات ټیک دحضرت ابن عباس رضی الله عنه قول په نظرراځی.والله اعلم.ابن عمر رضی الله عنه مجاهدته اووئیل چه حضرت نوح ؑ په خپل قوم کښې څومره مودې پورې وو؟هغهٔ ورته اووئیل نهه نیم سوه کاله پورې.دوی ورته اوفرمائیل ددې نه پس دخلقواخلاق اوعمرونه او عقلونه ترنن ورځې

پورې په كميدودى.كله چه دنوحﷺپه قوم باندې دالله ﷻغضب نازل شونوالله تعالى پخپل فضل او كرم سره خپل نبى اودايمان واله كوم چه هغوى سره دهغوى په حكم باندې دطوفان نه مخكښې كشتئ كښې سوارة شوې وو،بچ كړل.په سوره هودكښې ددې ټول تفصيل تيرشوې دې.ددې وجې نه نې مونږ دلته دوباره ذكرنه كوو.مونږدغه كشتئ ددنيادپاره دعبرت نښخه جوړه كړه.ياخوپه خپله دغه كشتئ ځنګه چه دحضرت قتاده قول دې چه داول اسلام پورې هغه دجودى په غرباندې وه.يادې كشتئ په ليدوسره په اوبوكښې دسفردپاره خلقوچه كومې كشتئ جوړې كړې دوى چه دااووينى نودالله ﷻ هغه بچ كيدل وريادشى(١)ځنګه چه فرمان دې ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ۝ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ۝﴾ الخ. زمونږ دقدرت يوه نخښه دهغوى دپاره داهم ده چه مونږ دهغهٔ نسل په يوه ډكه كشتئ كښې كښينولو،اومونږدهغوى دپاره نورې هم دغه شان سورلي جوړې كړې دى.الخ.په سوره الحاقه كښې ئې اوفرمائيل چه كله داوبوطوفان راغې نومونږ تهٔ په كشتئ كښې سوركړلې.اوداواقعه مو ستا دپاره يويادګارجوړه كړه.چه كوموغوږونوته الله ﷻ د ياد ساتلو طاقت وركړې دې هغوى ياد اوساتي. دلته دكس نه دجنس ته ختل شوى دى ځنګه﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ﴾ والا ايت كښې ئې د دنياوى اسمان ستورو لره داسمان ښائست اوفرمائيلواوددې نوعيت ئې دشيطانانودپاره دكانړوويشتل اوفرمائيل،په ايت كښې ئې دانسان دخاورې نه پيدا كيدو ذكر اوفرمائيلو،چه بيامونږ دې ته دنطفې شكل وركړواوپه يو محفوظ ځائې كښې ورته قرارګاه جوړه كړه.اوداهم كيدې شى چه په ايت كښې رضي الله عنهما دضميرمرجع عقوبت اوسزااوكړې شى.والله اعلم.(دلته داخيال ساتئ چه دتفسيرابن كثيرپه بعضونسخوكښې دشروع په تفسيركښې څه عبارات زيات دى چه په بعضونسخوكښې نشته.هغه دادې چه الله تعالى حضرت نوح ﷺلره نهه نيم سوه كاله پورې ازمائيل اوفرمائيل اودهغهٔ دخپل قوم داطاعت ازميښت ئې اوفرمائيل چه دهغوى د تكذيب په وجه الله تعالى هغوى ډوب كړل.بيائې دهغې نه پس اوسيزل،بيائې دحضرت ابراهيمﷺدقوم ذكراوفرمائيلوچه هغوى هم فرمانبردارى اومتابعت اونه كړوبيائې د لوطﷺ ذكراوفرمائيلواودهغهٔ دقوم انجام ئې ذكراوفرمائيلو،بيائې دحضرت شعيب ﷺ واقعات مخې ته كړل، بيائې دعاديانو ، ثموديانو، قارونيانو،اوهامانيانوذكراوفرمائيلوچه په الله تعالى باندې دايمان نه راوړلواودتوحيدنه منلو په وجه دوى ته داداقسمه سزاګانې وركړې شوې.بيائې دخپل پيغمبر اعظم المرسلينﷺ دمشركانواومنافقانودلاسه تكليفونه برداشت كول ذكراوفرمائيل، اوحضورﷺ ته ئې حكم اوكړو چه د اهل كتاب سره په بهترينه طريقه مناظره كوه.

وَاتَّقُوْهُ ؕ	اللّٰهَ	اعْبُدُوا	لِقَوْمِهٖ	قَالَ	اِذْ	وَاِبْرٰهِيْمَ
اواويريږئ دهغه نه	دالله	بندګى كوئ	قوم خپل ته	اووئيل هغه	كله چې	اواوليږومونږه ابراهيم

او ابراهيم ﷺ (مو ليږلې وو) څه وخت چه هغه خپل قوم ته اووئيل اِد الله ﷻ عبادت كوئ او دهغه نه ويريږئ

تَعْبُدُوْنَ	اِنَّمَا	تَعْلَمُوْنَ ۝	اِنْ كُنْتُمْ	لَّكُمْ	خَيْرٌ	ذٰلِكُمْ
عبادت كوئ تاسو	بيشكه	چې پوهيږئ	كه يئ تاسو	ستاسو دپاره	بهتر دې	دا كار

كه تاسو پوهيږئ نو دا خبره ستاسو دپاره غوره ده ....تاسو د الله ﷻ نه سوا د بتانو

تَعْبُدُوْنَ	اِنَّ الَّذِيْنَ	اِفْكًا ؕ	وَّتَخْلُقُوْنَ	اَوْثَانًا	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ
چې عبادت ئې كوئ تاسو	بيشكه هغه څوك	دروغ دځانه	او جوړوئ	دبتانو	بې دالله نه

عبادت كوئ .... او دځان نه دروغ جوړوئ (چې دا خدايان دى) | تاسو چې د الله ﷻ نه سوا

(١) الطبرى: ۱۸/۲۰.

مِنْ دُوْنِ اللهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوْا

بي دالله | نه | هيڅ اختيار نه لري | ستاسو دپاره | درزق دركولو | پس تلاش كړئ

د بل چا عبادت كوئ | هغوئ تاسو ته هيڅ روزي نشي دركولي | نو خپل رزق دالله ﷻ

عِنْدَ اللهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا لَهٗ ۭ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝

په نز دالله | رزق | او بندګي كوئ دهغه | او شكر اوباسئ | دهغه | خاص هغه ته به تاسو واپس كيږئ

سره اولټوئ | اودهغه عبادت كوئ | اودهغه شكر اداكوئ | اوتاسو به هغه ته واپس كيږئ

وَاِنْ تُكَذِّبُوْا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ۭ

| اوكه | دروغ اوګنړئ تاسو | نو دروغ ګنړلي دي | ډير قومونه | مخكښي ستاسو نه

اوكه چرې تاسو (حقه خبره) دروغ ګنړئ انو ستاسو نه وړاندې هم ډيرو قومونو دروغ ګنړلي وه

وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ۝

او نشته | په رسول باندې | مګر | رسول د (پيغام) صفاصفا |

او د پيغمبر په ذمه صرف خپل ښكاره پيغام رسول دی |

قوله تعالى:- وَاِبْرٰهِيْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ

دامام الموحدين حضرت ابراهيم ﷺ دعوت توحيد: دامام الموحدين ابوالمرسلين خليل الله ﷺ بيان كيږي. چه هغهٔ خپل قوم ته دتوحيدالهي دعوت وركړو.دريا كارئ نه بچ كيدواوزړهٔ كښي دپرهيزګارئ قائمولو حكم ئې وركړو.دهغهٔ په نعمتونودشكراداكولودپاره ئې ورته اوفرمائيل اوددې كټه ئې هم ورته اوښود له.چه ددنيااواخرت بدئ ددوی نه لرې شی.اوورسره ئې ورته داهم اوفرمائيل چه د ګومو بتانو تاسو عبادت كوئ داخوبې ضرره اوبې نفعې دی.تاسوپه خپله ددوی نومونه اوبدنونه تراشلې دی. او هغوی هم ستاسوپه شان مخلوق دې.بلكه ستاسونه زيات كمزورې دی.هغوی خو ستاسو د روزئ اختيارهم نه لری.دالله تعالى نه روزئ غواړئ.هم ددې حصې سره ايت ﴿اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ۝﴾ هم دی.چه مونږ ټول ستاعبادت كوواوستانه مددغواړو.داحصه دحضرت اسيه ؓ دعاده.﴿رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ﴾ اې الله! زما دپاره دخپل ځان سره په جنت كښې كور جوړ كړه.چونكه دهغهٔ نه سوابل څوك رزق وركولې نه شي ددې وجې نه تاسوهم دهغهٔ نه روزی غواړئ.اوكله چه دهغهٔ روزی اوخورئ نودهغهٔ نه علاوه دبل چا عبادت مهٔ كوئ.دهغه د نعمتونو شكرپه ځائ راوړئ. په تاسوكښې هريو د هغه طرف ته واپس كونكی دی هغه به هرعامل ته د هغه د عمل بدله وركوی. ګورئ ماته په دروغژن وئيلوسره خوشحاليږئ مهٔ.نظرواچوئ چه ستاسونه مخكښې كوموكسانودنبيانوسره دورغ منسوب كړې وو دهغوی څه حالت شو.يادساتئ دنبيانوكارصرف دالله تعالى پيغام رسول دی.هدايت وركول اونه وركول دالله تعالى په لاس كښې دی.خپل ځانونه په خپله په سعادت مندوكښې شامل كړئ په بدبختانوكښې نهٔ.حضرت قتادهؒ خوفرمانی چه په دې كښې دحضورﷺ نورهم تسلې كړې شوې ده.ددې مطلب تقاضاخوداده چه اولنئ خبره خوختمه شوه ،دې ځائې نه واخله ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ﴾ پورې ټول عبارت بطورجمله معترضه ده،ابن جريرؒ خوپه ښكاره ټكوسره هم دغه وئيلې دی ،خودقران پاك دالفاظونه خوپه ظاهره دامعلوميږی چه داټول كلام دحضرت خليل الرحمان ﷺ دې،ددوی ترد قيامت دقائميدوپورې دليلونه ئې پيش كول،خكه چه ددې ټول كلام نه پس دهغوی دقوم ذكرشوې دې.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ
ايا نهويني دا خلق | چې څرنګې |
ايا دوی نه ويني (اونه ګوری) ....|

يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ
اول شروع كوی | الله | دپيدا وښت (دمخلوق) | بيا دوباره پيدا كوی هغه | بيشكه دا دوباره پيدا كول
چې الله ﷻ څنګه په اول ځل مخلوق پيدا كوی | اوبيا به ئې څنګه سردوباره پيدا كوی؟ | داكار

عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝ قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا
په الله باندې | اسان دی | ورته اووايه | چې اوګرزئ | په زمكه كښې | پس اوګورئ |
په الله ﷻ باندې ډير اسان دې | (محبوبه) اووايه چې په زمكه كښې اوګرځئ | نو اوګورئ

كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ
چې څرنګې | اول شروع كړې ده هغه دپيدا وښت | بيا به الله | پيدا كړی | پيدا كول |
چې الله ﷻ څنګه په اول ځل مخلوق پيدا كړې دې | بيا به الله ﷻ مخلوق په دويم ځل

الْاٰخِرَةَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ يُعَذِّبُ مَنْ
روستنی (په دويم ځل) | بيشكه الله | په هر څيز باندې | قادر دې | عذاب وركوی | هغه چاته
پيدا كړی | بيشكه الله ﷻ په هره څه باندې قادر دی | .... چا ته چې اوغواړی نو عذاب وركوی

يَّشَآءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاِلَيْهِ
چې خوښه ئې شی | او رحم كوی | په هغه چا | چې خوښه ئې شی | او خاص هغه ته |
او په چا چې اوغواړی نو رحم پرې كوی | .... اوهغه ته به تاسو ټول واپس كيږئ

تُقْلَبُوْنَ ۝ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا
به تاسو واپس بوتلې كيږئ | اونه يئ تاسو | عاجزه كونكې (الله لره) | په زمكه كښې | اونه
.... اوتاسو په زمكه اوپه آسمان كښې د الله نه بچ كيدې نشئ ....

فِي السَّمَآءِ ۫ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝
په آسمان كښې | اونشته تاسو لره | بچ كونكې د الله نه | څوك دوست | اونه څوك مدد ګار |
.... اوستاسو دپاره د الله ﷻ نه سوا هيڅوك كار ساز او مددګار نشته

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ اُولٰٓئِكَ
او هغه كسان | چې انكار ئې كړې دې | د ايتونو د الله نه | او د ملاقات د هغه نه | دا كسان چې دی |
اوكوم خلق چې د الله ﷻ د آيتونو او د هغه د ملاقات نه انكار كوی | .... داسې خلق زما

يَئِسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝
نااميد شوی دی | د رحمت زمانه | او هم ددوئ دپاره | عذاب | دردناك دې |
د رحمت نه نااميده دی | او د دغه خلقو دپاره دردناك عذاب مقرر دې |

قوله تعالى:- أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

غورنه کوی چاچه دنيشت نه ورته وجودورکړوهم هغه دعبادت لائق دې. کورو چه هغوی هيڅ هم نه وو، بيا الله ﷻ پيداکړل.خودمرګ نه پس دژوندقائل نه دی.حالانکه په دې باندې دڅه دليل ضرورت نشته. څوك چه په اول ځل پيداکول کولې شی دهغهٔ دپاره په دويم ځل پيداکول ډيراسان دی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ

دالله ﷻ په قدرتنو دلائل اواثبات د قيامت:- بياهغوی ته هدايت کوی چه تاسودزمکې په نشانوکښې غور اوکړئ،داسمانونوستوروراوغرونوته اوځنګلونو ته،او نهرونو ته،او دريابونوته،اوسمندرونوته،او ميووته او پټوته ته لږ شان خواوګورئ داټول نه وو،بياالله تعالى هرڅه پيداکړل،ايا په تاسو دالله ﷻ نخښې نخښانې ظاهرې نه دی؟تاسونه ګورئ چه دومره لوی صانع اوقديرالله څه نه شی کولې؟ هغه خو صرف په اوشه ونيلوسره هرڅه کولی شی.هغه خپل اختياره دې.هغهٔ ته داسبابواوسامان ضرورت نشته. هم دغه مضمون ئې په بل ځائې کښې اوفرمائيلو چه هم هغهٔ په نوی پيدائش کښې پيدا کول کوی اوهم هغه به مويه دويم ځل پيداکوی.داخودهغهٔ دپاره ډيراسان دی.بيانې اوفرمائيل چه په زمکه باندې اوګرځئ اواوګورئ چه الله تعالى په اول ځل پيدائش څنګه اوکړو،نوتاسوته به معلومه شی چه دقيامت په ورځ په دويم ځل دپيدائش کيفيت به څه وی.الله ﷻ په هرڅيزباندې قادردې.څنګه چه ئې اوفرمائيل چه مونږبه دوی ته ددنياپه هره حصه کښې په خپله ددوی دځانونوکښې خپلې نخښې نخښانې دومره اوښايوچه په دوی باندې حق ظاهرشی.په بل ځائې کښې ارشاددې.أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ الخ.ايادوی بغيردڅه څيزنه پيداکړې شوې دی يادوی په خپله د خپل ځان خالق دی.هيڅ نه دی بې يقينه خلق دی.دادالله تعالى شان دې چه څوك اوغواړی عذاب ورکړی اوپه چاچه اوغواړی رحم اوکړی.هغه حاکم دې دقبضې واله دې څه چه غواړی اوکومه اراده کوی جاری کوی څوك دهغهٔ دحکم منلوته انکارکولې نه شی.څوك دهغهٔ اراده بدلولې نه شی.څوك دهغهٔ نه اخواديخواتختيدې نه شی.څوك دهغهٔ نه سوال نه شیکولې،هغهٔ په ټولوباندې غالب دې، د چانه چه اوغواړی تپوس کولې شی ټول دهغهٔ په قبضه کښې دی اودهغهٔ ماتحت دی.دمخلوق خالق او د حکم مالك هم هغه دې.هغهٔ چه هرڅه اوکړل ټول په ټوله عدل دی.ځکه چه هم هغه مالك دې.هغهٔ دظلم نه پاك دې.په حديث شريف کښې دی چه که الله تعالى داڅوواړو اسمانونووالوٌ ته او داڅوواړوزمکووالوٌ ته عذاب ورکړی نوبياهم هغه ظالم نه دې[1]عذاب اورحم ټول دهغهٔ څيزونه دی. ټول به دقيامت په ورځ د هغهٔ طرف ته واپس کړې شی،هم دهغهٔ په وړاندې به پيش کړې شی.په زمکه والوکښې اوپه اسمان والو کښې څوك هغهٔ ته شکست ورکولې نه شی.بلکه په ټولوباندې هغه غالبه دې.هريودهغهٔ دويرې نه رپيږی ټول دهغهٔ ددرفقيران دی.اودهرڅانه زيات غنی دې.ستاسوڅوك ولی اومددګاردهغهٔ نه سوابل څوك نشته.دالله تعالى دايتونونه کفرکونکی دهغهٔ سره ملاقات نه منونکی دالله تعالى درحمت نه محروم دی .دهغوی دپاره په دنيااوپه اخرت کښې دردداوغم نه ډك عذاب دې.

فَمَا كَانَ
پس نهٔ وو
..........نو د

[1] ابی داؤد كتاب السنة باب فی القدر:٤٦٩٩ وسنده صحيح، ابن ماجه:٧٧، احمد:١٨٢/٥، بيهقی: ٢٠٤/١٠، ابن حبان: ٧٢٧.

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْ حَرِّقُوْهُ فَاَنْجٰىهُ

جواب دقوم دابراهيم | مګر | دا چي ووئيل ئې | چي اووژنئ دي | يا اوسوزوئ دې | پس بچ کړو هغه لره

ابراهيم ؑ دقوم دطرفنه صرف دا يو جواب وو | چي دې مړ کړئ يا ئې اوسوزوئ | مګر الله ﷻ هغه د

اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝

الله | دوور نه | بيشکه | په دې کښي | خامخا نښې دي | دپاره دهغه قوم | چي ايمان راوړي

اور نه بچ کړو | بيشکه په دې (بچ کولو) کښي دمومنانو دپاره ډيرې نخښې دي

وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا ۙ مَّوَدَّةَ

او اووئيل ابراهيم | بيشکه | نيولي دي تاسو | بې د الله نه | بتان | ذريعه د محبت

او ابراهيم ؑ اووئيل چي تاسو چې د الله نه سوا د خپلو ځانونو دپاره کوم بتان نيولي دي | نو دا

بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ

په خپل منځ کښي | په ژوند ددنيا کښي | بيا به | په ورځ دقيامت | انکار کوي |

په دنيا کښي ستاسو په خپل مينځ کښي دميني محبت ذريعه ده | خو بيا به د قيامت په ورځ

بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَّيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ۡ

ځيني له تاسو | دځينو نه | او لعنت به وائي | ځيني له تاسو | په ځينو باندې |

د يوبل مخالف شئ | ....او تاسو به په يو بل لعنتونه وايئ

وَّمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝

او ځائې داوسيدو ستاسو | وور دې | او نشته تاسو لره | هيڅوک دمدد ګارانو نه |

او ستاسو د اوسيدو ځائې به دوزخ وي | او هيڅوک به درسره مدد کونکي نه کوي |

قوله تعالى:- فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ

دنمرود او او ابراهيم ؑ: دا ابراهيم ؑ دې عقلي او نقلي دلائيلو وعظ هم په هغوی باندې اثراونه کړو، او هغوی دلته هم دخپل هم هغې دزړۀ دسختيا مظاهره اوکړه.جواب خو د هغو دليلونو ورکولي نه شو لهذا پخپل طاقت سره ئې حق دباوهلو،او خپل طاقت سره ئې دربښتياؤ مخ نيوې کولو،وې وئيل چه يو کنده اوکنئ او په هغې کښې اور بل کړئ او دې په اور کښې واچوائ،چه اوسوزي.ليکن دالله ﷻ ددوی مکر هم په دوی باندې التياکړو.ترمودومودوپورې ئې لرګي راجمع کول،او يوه کنده ئې او کنيسته او دهغې ګير چاپيره ئې يو ديوال اوکړو او په هغې کښې لرګوټي او رورته کړو،کله چه دهغې شغلې تر اسمان اورسيدې او دومره زيات اور بل شو چه په زمکه ددې نه مخکښې دومره اوْرچرته ليدې شوې نه وو،نو ابراهيم ئې په کپړه کښې اوترلو او په منجنيق کښې ئې واچولو او تالې ورکولو سره ئې په اور کښې ورګزار کړو.ليکن الله ﷻ هغه په خپل خليل باندې باغ او بهار جوړ کړو.دوی خوورځې پس دهغې نه صحيح سلامت راووتو،دا وودې په شان قربانئ وې چه دهغې په وجه دۀ ته د امامت منصب ورکړې شو.خپل نفس د خپل رحمان دپاره،خپل بدن دنيزان دپاره او خپل اولاددقربانئ دپاره او خپل مال دفيضان دپاره پيش کړو،هم دغه وجه ده چه ددنيا دټولو د ينونو واله ددوی سره محبت کوی.الله تعالى اور ددوی دپاره باغ جوړ کړو،په دې واقعه کښې دايماندارو دپاره دقدرت الهي ډيرې نشانې دي.

قوله‌تعالى:- مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

بت پرستي او شرک دنيا كښې د كافرانو په مينځ د محبت ذريعه وى:-دوى خپل قوم ته اوفرمائيل چه كومو بتانو نه تاسومعبودان جوړكړى دى داستااتفاق د دنياترحده پورې دې.(مودة) دزبرسره مفعوله له دې.په يو قرات كښې دپيش سره هم دې.يعنى ستاسودبت پرستى ګوچه په دنياكښې به محبت حاصل كړى خو د قيامت په ورځ به معامله ددې التاشى او د محبت په ځائې به نفرت اوداتفاق په ځائې اختلاف پيدا شى.ديوبل سره به جهګړې كوئ په يوبل به الزامونه لګوئ ،په يوبل به لعنت ورليږئ،هره ډله به په بلې ډلې باندې لعنت ورليږى.ټول دوستان به دشمنان جوړشي.اوپرهيزګاراونيكوكارنن هم د يوبل خيرخواه اودوستان به وى.كافران به ټول په ټوله دقيامت په ورځ ډغرې خورى اوپه اخره كښى به جهنم ته پريوځى. څوك به دومره نه وى چه ددوى څه قسمه مدداوكړې شى.په حديث كښې دى چه الله ﷻ به ټول مخكينى اوروستنى په ميدان كښې راجمع كړى.چاته پته لګى چه په دواړوطرفونوكښې د كوم طرف نه دې؟ام هانى رضي الله عنها چه دحضرت على رضي الله عنه خورده جواب وركړوچه الله تعالى اودهغهٔ رسول ﷺ د زيات علم واله دې.بيابه يواعلان كونكې د عرش دلاندې اعلان اوكړى چه اې موحدينو! دتوحيدواله دې سراوچت اوكړى.بيابه هم دغسې اواز اوكړى بيابه په دريم ځل هم دغسې اوازاوكړى اوابه وائى چه الله تعالى ستاسوټولې غلطئ معاف كړلې،اوس به خلق اودريږى اوپه خپلوكښې دجنګ جهګړولين دين اومطالبې به كوى.نودالله تعالى وحده لاشريك دطرف نه به اوازاوشى چه داهل توحيد تاسو په خپل مينځ كښې يوبل بالكل معاف كړئ نوتاسوته به الله تعالى بدله دركړى.[1]

فَاٰمَنَ
| پس اومنو
.... نو

لَهٗ لُوْطٌ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّيْ اِنَّهٗ
هغه لره | لوط | او اووئيل ابراهيم | بيشكه زهٔ | هجرت كونكې يم | رب خپل ته | بيشكه هغه |
لوط عليه السلام دهغه تصديق اوكړو | او ابراهيم عليه السلام اووئيل چې زهٔ د خپل رب دپاره وطن پريږدم | هغه

هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۶﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ
هم هغه | غالب دې | حكمت والا دې | او وركړل مونږه | هغه لره | اسحاق | او يعقوب
غالب او صاحب دحكمتونو دې | اومونږ هغه ته خوئې اسحاق او (نمسى) يعقوب عليه السلام وركړو

وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ
او جارى اوساتله مونږه | په اولاد دهغوئ كښى | سلسله دپيغمبرئ او دكتاب | او وركړومونږ هغه ته
او د هغه په اولاد كښې مو دپيغمبرئ او دكتاب سلسله جارى اوساتله | او هغه ته مو په

اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾
اجر دهغه | په دنيا كښى | او بيشكه هغه به | په اخرت كښى | خامخا دصالحانونه وى |
دنيا كښې لوئې اجر وركړو او په اخرت كښې به هم په نيكانو خلقو كښې شمير وى

---

[1] مجمع الزوائد ۱۰/۲۵۸.

قوله تعالی:- فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ

حضرت ابراهیم ﷺ او حضرت لوط ﷺ:- وئیلې شي چه حضرت لوط ﷺ د حضرت ابراهیم ﷺ وراره وو. لوط بن هارون بن ازر. د دوی د ټولو قوم نه یو خو حضرت لوط ﷺ ایمان زاوړې وو او یوه حضرت ساره ﷺ چه د دوی ښځه وه، په یو روایت کښې دي چه کله د ډښځه هغه ظالم بادشاه د خپلو سپاهیانو په ذریعه خپلې خوا ته راوبلله، نو حضرت ابراهیم ﷺ و وئیلې وو چه ګوره ما په خپله رشته ستا سره د رور خور و نیلې ده، ته هم دغه وائیه، ځکه چه په دې وخت کښې په دنیا کښې زما او ستا نه علاوه بل هیڅوك مومن نشته[1] نو ممکنه ده چه د دې نه مراد داوی چه هیڅ یو ښځه خاوند زمونږ نه علاوه ایماندار نشته. حضرت لوط ﷺ په دوی باندې ایمان خوراوړلې وو مګر دغه وخت کښې ئې هجرت کړې وو او شام ته تلې وو. او بیا د اهل سدوم طرف ته نبی جوړ کړې شوې او لیږلې شوې وو. ځنګه چه بیان تیر شو او مخکښې به راشي. د هجرت اراده یا خو حضرت لوط ﷺ ظاهره کړله ځکه چه د ضمیر مرجع اقرب خو هم دغه ده. حضرت ابراهیم ﷺ ځنګه چه د ابن عباس ﷺ او ضحاك "رح" بیان دې نو ګویا د لوط ﷺ د ایمان راوړلو نه پس دوی د خپل قوم نه لاس وینځلې وو او خپله اراده ئې ظاهره کړه چه چرته لاړشم کید ښې چه د هغه ځائې خلق د الله تعالی جوړشي. عزت د الله تعالی او د هغه د رسول او د مومنانو دې. د حکمت واله اقوال او افعال تقدیر شریعت د الله تعالی دی. قتاده ﷺ فرمائی چه دوی د کوفې نه هجرت اوکړو او ملك شام طرف ته لاړل.

د قیامت د راتلو په وخت کښې به هم ټول خلق شام ته جمع کیږي:- په حدیث کښې دي چه د هجرت نه پس هجرت د حضرت ابراهیم ﷺ د هجرت ګاه طرف ته وی. د دغه وخت کښې به په زمکه باندې بدترین خلق پاتې شي. کوم چه به زمکه اوتوکی. او الله ﷻ به د هغوی نه نفرت کوی. او اور به هغوی لره د بیزو ګانو او خنزیرانو سره زغلوی. د شپې اوورځې به هغوی سره وی او د دوی نه غورځیدونکی به خوری[2] په بل روایت کښې دي چه څوك په دوی کښې روستو پاتې شي هغوی به د اور او خوری. او د نمر ختا نه به څه خلق زما په امت کښې داسې راوځی چه قران به وائی خو د هغوی د مرې نه به ښکته نه ځی، او د هغوی دیو ډلې د ختمیدو نه پس به بله ډله اودریږی. تر دې پورې چه حضور ﷺ د شلو ځلو نه زیات داسې بار بار اوفرمائیل. تر دې پورې چه د دوی په اخری ډله کښې به دجال راوځی. د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ بیان دې چه یوه زمانه خو په مونږ هغه وه چه مونږ به دیو مسلمان رور د پاره درهم او دینار هیڅ څیز نه ګڼړلو. ([3]) او خپل دولت به مو د خپل رور ګڼړلو، بیا هغه زمانه راغله چه دولت مونږ د خپل مسلمان رور نه زیات ګران معلوم شولو. ما د حضور ﷺ نه اوریدلې دی چه کله تاسو د غویانو لکو پسې شاته اولګئ او په تجارت کښې مشغول شئ او د الله تعالی د لارې جهاد پریږدئ نو الله ﷻ به ستاسو په ځټنو کښې د ذلت پټئ واچوی. چه د هغه وخت پورې به ستاسو نه بیلیږی نه تر څو پورې چه تاسو واپس هغه ځائې ته راغلې نه ئې چه چرته وې اوتوبه مونه وی کړې. بیائې هم هغه حدیث بیان کړو چه پورته تیر شو، او وې فرمائیل چه زما په امت کښې به داسې کسان وی چه قران به لولی او بدعملئ به هم کوی. قران پاك به د دوی د تالونه نه کوزیږی. د هغوی علمونو چه تاسو اووینئ نو تاسو به خپل علمونو کمتر او ګڼړئ. هغوی به اهل اسلام وژنی. پس کله چه دا خلق ظاهر شی نو تاسو دوی قتل کړئ بیا به راوځی بیائې مړه کړئ، بیا چه ظاهر شي بیائې قتل کړئ. هغه هم خوش نصیبه دې چه دوی قتل کړی او هغه هم خوش نصیبه دې چه چه د دوی د لاسه قتل

---

[1]) صحیح بخاری کتاب حدیث الانبیاء باب ﴿واتخذ الله ابراهیم خلیلا﴾:۳۳۵۸، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.
[2]) الطبری: ۱۰/۲٦.
[3]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی سکنی الشام ۲٤۸۲ مختصرًا وهو حسن، احمد:۲/۱۹۸-۱۹۹.

شي.کله چه به ددوی ډلې راوځي نوالله تعالی به دوی برباد کړي.بیابه راوځي بیابه ئې بربادشي.هم دغه شان حضورﷺدشلوڅله یاددې نه زیات ځله هم دغه اوفرمائیل.(۱)

قوله تعالی:- وَوَهَبْنَالَهُ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ

مونږابراهیمؑ ته داسحاق دنوم یوځوې ورکړې وو،اواسحاق ته مودیعقوب دنامې،څنګه چه فرمان دې چه کله خلیل الرحمانؑخپل قوم اودهغوی معبودان پرېښودي وونوالله تعالی هغوی ته اسحاقؑاو یعقوبؑ ورکړې وو.اوهریوئې نبي جوړکړو.په دې کښې دااشاره هم ده چه نمسي به هم ستاپه موجودګئ کښې اوشي.اسحاق ځوې وواونمسې زیاتی وو.په بل ایت کښې دی چه مونږ د ابراهیمؑ ښځیؓته داسحاق اودهغهٔ نه روستودیعقوبؑزیرې ورکړو،اووې فرمائیل چه دقوم دپرېښودوپه بدله کښې الله تعالی به ستادکورنئ ته داکلې ورکړي چه ستاسترګې به ورسره یخې وی.پس ثابته شوه چه حضرت یعقوبؑدحضرت اسحاقؑځوې وو.هم دغه دسنت هم ثابت دی.دقران پاك په بل ایت کښې دی چه ایاتهٔ هغه وخت موجودوې کله چه دحضرت یعقوبؑد مرګ وخت رانږدې شو نو خپلو ځامنوته ئې اوفرمائیل چه تاسوبه زمانه پس دچاعبادت کوئ؟هغوی ورته اووئیل چه ستا او ستا د پلار د حضرت ابراهیمؑ،اسماعیلؑ،اسحاقؑ،دالله چه یودې اووحده لاشریك دې.دبخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه کریم بن کریم بن کریم یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دې.علیهم الصلواة والسلام.(۲)

دیوې شبهې ازاله:- دابن عباسؓنه چه کوم روایت دې چه اسحاقؑاویعقوبؑدحضرت ابراهیمؑ ځامن وو،ددې نه مراددځوی ځوی ته ځوې وئیل دی.دانه چه صلبی ځامن دواړه وو.ابن عباسؓ خو پرېږده چه یوادنی کس هم داسې غلطي نه شي کولې.مونږ په خپل اولادکښې کتاب اونبوت کېښودو، دخلیل خطاب هغهٔ ته ملاوشو،امام هغهٔ ته اووئیلې شواودهغهٔ نه پس دهغهٔ په نسل کښې نبوت او حکمت پاتې شو.دبنی اسرائیلوټول نبیان دحضرت یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم دنسل نه دی.دحضرت عیسیؑپورې خوداسلسله هم دغسې روانه وه،دبنواسرائیلودې اخری پیغمبرخپل امت ته صفااووئیل چه زهٔ تاسوته د نبي عربي قریشي،هاشمي خاتم الرسل سیداولادادم زیرې درکوم.کوم چه الله تعالی خوښ کړې دې.حضورﷺدحضرت اسماعیلؑدنسل نه وو،دحضرت اسماعیلؑپه نسل دحضورﷺنه علاوه بل څوك نبي رانغې،علیه افضل الصلواة والتسلیم.مونږ هغوی ته ددنیاثواب هم ورکړواواخرت نیکئ موهم ورکړې.په دنیاکښې فراخه رزق،پاکه اوښکلې بی بی،اوذکرحسن مووړکړو،اودټولې دنیاپه زړونوکښې موستامینه واچوله،باوجوددې چه دخپل اطاعت توفیق مووړخ په ورځ زیات درکړو، دکاملې فرمانبردارئ دتوفیق سره سره ددنیاټولې ښکیرې مودرکړلې،اوپه اخرت کښې موپه صالحانوکښې اوساتلې،څنګه چه فرمان دې،ابراهیمؑدفرمانبرداروډلې نه وو،موحدوواود مشر کانو نه وو،اوپه اخرت کښې دښوخلقوملګرې شو.

وَلُوطًا	اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖٓ	اِنَّكُمْ	لَتَاْتُوْنَ	الْفَاحِشَةَ
اواولیږو مونږ لوط	کله چې	اووئیل هغه	قوم خپل ته	بیشکه تاسو	خامخا ورځئ	کاردبې حیایئ ته

او لوط مو پیغمبر کړو څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئیل آیا تاسو داسې د بې حیایئ کار کوئ

(۱) احمد:۲/۸٤ ج ۵۵٦۲.

(۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء ﴿ام کنتم شهداء........﴾:۳۳۸۲.

مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ۝

چې نه دي ړومبي شوي ستاسو نه | په کولو ددې کار کښې | يو کس (هيڅوك) | د خلقو نه
چې ستاسو نه وړاندې (په ټوله دنيا کښې) بل هيڅ چا نه دې کړې ؟

اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُوْنَ السَّبِيْلَ ۝ۙ

آيا تاسو چې يئ | خامخا ورځي | نارينوته (په شهوت سره) | او شو کوئ | لار
تاسو د نارينوؤ سره بد فعلي (لواطت) کوئ | اولارې شوکوئ | او په ډک مجلس کښې نا مناسب

وَتَاْتُوْنَ فِيْ نَادِيْكُمُ الْمُنْكَرَ ؕ فَمَا كَانَ

او راځئ تاسو (يعني کوئ تاسو) | په مجلسونو خپلو کښې | بدکارونه | پس نهٔ وو
کارونه کوئ | ....نو د هغه د قوم جواب بس صرف دا وو | چې څه

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ

جواب دقوم دهغه | مګر | دا چې ووې وئيل | راوله په مونږ باندې | عذاب د الله | که ئې ته
(لاړ شه) ته د الله ﷻ عذاب راوله (هغه عذاب د کوم چې ته مونږ سره وعده کوې) | که چرې ته

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ عَلَى الْقَوْمِ

د رښتينو خلقو نه | اووئيل لوط | اے ربه زما | امداد اوکړه زما | په قوم
ريښتونئ يئ | ....لوط ؑ دعا اوکړه چې ائې زما ربه ته ددې فسادیانو په مقابله کښې

الْمُفْسِدِيْنَ ۝

مفسدانو باندې |
زما مدد اوکړه |

قوله تعالى:- وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ

دلوطيانو مشهور بدعادات: دلوطيانو دمشهوربدعادتونو نه به لوط ؑ هغوی منع کول.چه د ستاسو په شان بدعادت خوستاسو نه مخکښې چاپيژندوهم نهٔ.کفراوتکذيب اودرسولانو مخالفت خو خير نوروخلقو هم کولو خودسړونه خپل حاجت پوره کول خوچاهم نه ووکړې. دويم بدعادت په هغوی کښې داوو،چه لارې به ئې شوکولې،ډاکې به ئې اچولې،قتل اوفسادبه ئې کولو،مالونه به ئې لوټ کول.په مجلسونوکښې به ئې علی الاعلان بدې خبرې اوخراب حرکتونه کول.څوك چانه منع کول،تردې پورې چه دبعضوقول دې چه هغوی به لواطت هم علی الاعلان کولو.ګويا دسوسائټئ يوه مشغله داهم وه چه هوابه ئې خارج کړه نوخندل به ئې[1] ګډان به ئې جنګول ، چرګان به ئې جنګول،اوبدترين بدئ به ئې کولې،اودهرچاپه وړاندې به ئې غلط کارونه ښه په خوند خوندکول.په يوحديث کښې دی چه څوك به په لاره تلل نوبه هغوی پسې به ئې اوازونه کول،په کاڼوبه ئې ويشتل کول[2] اوشپيلی به ئې وهل، کونترې به ئې ساتلې،برېنډيدل به،کفر،دشمنی،سرکشی، ضد اوپه خپله خبره ټينګيدل ئې تردې حدپورې زيات

---

[1]) الطبری:۳۰/۳۰.
[2]) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة العنکبوت: ۳۱۹۰،احمد:۲٤۱/۶،حاکم:۲/٤۰۹.

شوې ووچه دنبي په پوهولوباندې ئې اووئيل چه څه نصيحت پرېږده ته چه مونږ دکوموعذابونونه ويروې، هغه راوله،نومونږ به هم ستاربښتياواووينو،کله چه حضرت لوطعاجزه شونودالله تعالى په وراندې ئې لاسونه خوارهٔ کړل چه په دې مفسدانوباندې ماته غلبه راکړه اوزمامدداوکړه.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى ۙ

| او کله چې | راغلل | استاذي زمونږه | ابراهيم ته | دزيرې سره

| اوڅه وخت چې زمونږ فرښتو ابراهيم ته د(خوشې پيدا کيدو) زيرې ورکونکي راغلې

قَالُوٓا إِنَّا مُهْلِكُوٓا أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا

نو اووئيل هغوئ| مونږه هلاکونکي يو | خلق | ددې کلې | بيشکه چې | خلق ددې کلې

نو دائې هم ورته اووئيل چې مونږ خو د دغې کلي تباه کونکي يو | ځکه چې دغه خلق ډير

كَانُوا ظٰلِمِينَ ۚ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا

دي | ظالمان | اووئيل ابراهيم | بيشکه | په هغه کلي کښې | لوط دې | اووئيل هغوئ

بدعمله دي | ابراهيم ورته اووئيل هلته خو لوط اوسيږي | .... هغوئ اووئيل

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ

مونږ ته ښه علم دې | په هغه چا | چې په هغې کښې دی | خامخا به بچ کړو مونږ هغه لره |

په هغې کښې چې څوک دی هغه مونږ ته ښه معلوم دی | ....مونږ به لوط او د

وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِينَ ۞ وَلَمَّآ

او(ټول)کوروالا دهغه لره | سوا دښځې دهغه نه | چې ده هغه | دروستو پاتې کيدونکونه | او کله چې

دهغه دکور خلق ضرور بچ کړو | خوصرف ښځه به ئې په پاتې کيدونکو کښې وی | اوهرکله

أَنْ جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ

راغلل | استاذي زمونږه | لوط ته | نو سخت پريشانه شو | په ورتلو دهغوئ | او تنګ شو

چې لوط ته زمونږ فرښتې راغلې | .... نوهغه پرې غمژن شو | .... او د هغوی په راتلونې

بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا

په هغوئ باندې|په لحاظ دزړهٔ سره|اووئيل هغوئ | مهٔ يريږه |اومهٔ غمژن کيږه |بيشکه مونږه

زړه تنګ شو | ....او فرښتو اووئيل چې ته ويريږه مه | او غم مه کوه | ....مونږ

مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِينَ ۞

بچ کونکي يو تالره | او کوروالا ستا لره | سوا دښځې ستانه | ده هغه | دروستو پاتې کيدونکو نه

به تا اوستا دکور خلق ضرور بچ کړو|خو صرف ستا ښځه چې د روستو پاتې کيدونکو نه به وی

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلٰٓى أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ

بيشکه مونږه | نازلونکي يو | په خلقو ددې کلي باندې | عذاب د اسمان نه

مونږ ددې کلي په خلقو باندې د پورته نه عذاب راکوزونکي يو |اودا مونږ دوی سره څه ظلم نه کووبلکه،

بِمَا	كَانُوْا	يَفْسُقُوْنَ ﴿۳۴﴾	وَلَقَدْ تَّرَكْنَا	مِنْهَآ
په سبب دهغې	چې دی دوی	چې فسق (بدکاری) کوی	او پرېښودی ده مونږ	دهغه کلی نه
په دې وجې چې دوی بدعملی کوی		....	اومونږ د دغې تباه شوی کلی څه ښکاره	

اٰيَةً	بَيِّنَةً	لِّقَوْمٍ	يَّعْقِلُوْنَ ﴿۳۵﴾
يوه ښه ښکاره	دپاره دهغه خلقو	چې دعقل نه کار اخلي	
نخښې دعقل مندو دپاره تراوسه پورې پرېخودی دی			

قوله تعالى:- وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى

دلوط ﷺ دقوم تباهی اوبربادی: کله چه دلوط ﷺ اونه منلې شوه نو هغوی دالله تعالی مدد اوغوښتو، چه د هغې باندې فرښتې راولیږلې شوې. دانسان په شکل کښې اول دافرښتې دمیلمنویه شکل کښې اول دحضرت ابراهیم ﷺ کورته راغلې. دوی دمیلمستیا سامان تیارکړو، اودهغوی په وړاندې ئې کیښودو، کله چه ئې اوکتل چه هغوی دې طرف ته څه رغبت نه کوی نوپه زړه کښې اوویریدو، نوفرښتودده زړه خوشحالول شروع کړه اوده ته ئې خبرورکړوچه دده کره به یونیك بچې پیداکیږی ساره ﷺ هم هلته موجود وه، چه دائې واوریدل نوحیرانه شوه، څنګه چه دسوره هود او د سورة حجریه تفسیر کښې تیرشوې دی. اوس ورته فرښتوخپله اصلی اراده ظاهره کړه، چه دهغې په اوریدوسره دخلیل الرحمان خیال راغې چه کۀ دې خلقوته لږ شان نورهم مهلت ورکړې شی نوکیدې شی چه دوی په نیغه لاره راشی. ددې وجې نه ئې ورته اوفرمائیل چه هلته خولوط نبی ﷺ شته، فرښتوورته جواب ورکړوچه مونږ دهغوی نه غافله نه یومونږ ته حکم شوې دې چه هغه اودهغۀ خاندان واله بچ کړو. اوبې شکه دهغۀ ښځه به هلاکیږی. ځکه چه هغه دخپل قوم په کفرکښې دهغوی ملګرتیاکوی. دلته نه چه رخصت شودبلوغ ته دنزدې هلکانویه صورت کښې لوط ﷺ ته ورغلل. ددوی په لیدوسره لوط ﷺ په پریشانئ کښې پریوتو چه کۀ دخان سره ویساروم نوددوی نه په خبروسره به کافران په مندومندوراشی اومابه هم تنګ کړی. اودوی به هم پریشانه کړی. اوکه دخان سره ئې نه ویساروم نودوی به هغوی ته لاسوکښې ورشی، دې دخپل قوم د عادت نه خبروو، ددې وجې نه خفه اوغمژن شو. خوفرښتودده داخفګان لرې کړو، چه ویریږه مۀ، اومه خفه کیږه مونږ خودالله ﷻ فرښتې یو. ددوی دبربادئ دپاره راغلې یوتۀ اوستاخاندان ستادښځې نه بغیر خوبه بچ شئ باقی په دې تولوبه اسمانی عذاب راځی. اودوی ته به ددوی دبدکارئ نتیجه اوښودلې شی. بیاحضرت جبرائیل ﷺ دغه کلی په خپلووزروکښې اوچت کړل. اوداسمان پورې ئې اوچت کړل، او د هغۀ ځائې نه ئې الټا کړل، او بیاپه هغوی باندې ئې دهغوی دناموکانړی راوورول. اوکوم دالله تعالی عذاب چه هغوی لرې ګنړلو، هغه ډیر نزدې راووتو، اوددوی دکلوپه ځائې کښې دترخواوبدبوداره اوبو یو ډنډپاتې شو. چه دخلقودپاره دعبرت حاصلولویوه زریعه جوړه شوه، اوعقل مندخلق چه داظاهری نشانات اووینی اوپه داسې بدې طریقې سره هلاکت اووینی نودالله ﷻ په نافرمانوباندې زړه ورتیانه کوی. دعرب په سفرکښې شپه ورځ دانظاره دهغوی په وړاندې وه

اَخَاهُمْ	وَاِلٰى مَدْيَنَ
رور دهغوئ	او مدین ته (اولیږو مونږه)
اودمدین خلقو ته مود هغوئ (قومی) رور	

Scanned with Ca

شُعَيْبًا فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ

شعيب | پس اووئيل هغه | اے زما قومه | بندګي کوئ دالله | او اميد لرئ | دورځې

شعيب ليږلي وو| نوهغه ورته اووئيل چې ائې زما قومه تاسو دالله ﷻ عبادت کوئ | او دآخرت

الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿۳۶﴾ فَكَذَّبُوْهُ

اخرې | اومۀ جوړيږئ | په زمکه کښې | فسادکونکي | پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه

د ورځې اميد ساتئ | او په ملک کښې فساد مه کوئ | نوهغوئ شعيب ؑ دروغژن اوګڼړلو

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۳۷﴾

پس رااونيول هغوئ | يوې سختې زلزلې | پس شو هغوئ | په کور خپل کښې | مړه پرمخې پراته |

نوزلزلې راګير کړل | ....وهغوئ سحر په خپلو کورونو کښې پرمخې پراته وو

قوله تعالى:- وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا

د اهل مدين حال:- دالله بنده اودهغۀ رښتونې رسول شعيب ؑ په مدين کښې خپل قوم ته وعظ اوکړو، هغوی ته ئې دالله وحده لاشريکه له دعبادت حکم ورکړو.هغوی ئې دالله تعالى د عذابونو اوسزاګانو نه اوويرول.هغوی ته ئې دقيامت دراتلويقين ورکړو،چه دهغې ورځې دپاره تيارې اوکړئ.اودهغې ورځې خيال اوساتئ؛ اوپه خلقو باندې ظلم زياتې مۀ کوئ.دالله تعالى په زمکه باندې فسادمۀ کوئ او د بدو نه ځان ساتئ؛په هغوی کښې يوعيب داهم ووچه په ناپ تول کښې به ئې کمې کولو.اودخلقو حقونه به وهل اوډاکې به ئې اچولې.لارې به ئې بندولې.اوورسره به دالله تعالى اودهغۀ نه رسول نه انکار کولو. هغوی دخپل پيغمبرنصيحتونوته غوږنه کيښودوبلکه هغۀ ته ئې دروغژن اووئيل.ددې په وجه په هغوی باندې دالله تعالى عذاب راغې،سخته زلزله راغله اوورسره دومره تيزاوازهم راغې چه دهغوی زړونه والوتل.اوروحونه ترې اووتل.اوپه لږساعت کښې هرڅه ختم شو.ددوی پوره قيصه په سوره اعراف او په سوره شعراء کښې تيره شوې ده.

وَعَادًا وَّثَمُوْدَ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ

او عاديان | او ثموديان (مونږ هلاک کړل) | او ښکاره شوې دې | تاسو ته (هلاکت دهغوئ) |

اوعاديان اوثموديان مو هلاک کړل | اود هغوی تباهی تاسو ته د هغوی د کورنونو نه ښکاره ده

مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ

دکورونو دهغو نه | او ښائيسته ښکاره کړل| هغوئ ته | شيطان | عملونه دهغوئ

(چې تش کنډرات پراته دی) | اوشيطان هغوی ته د هغوی بد عملونه ښائسته کړی وو

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾ وَقَارُوْنَ

پس منع ئې کړل هغوئ | ادنيغې لارې نه | اوؤ هغوئ | ښه نظر والا (عقل فکر والا) | او قارون

نوهغوئ ئې د نيغې لارې نه منع کړی وو | حالانکه چې هغوئ ډير هوښياران وو | ....او قارون

وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ

او فرعون | او هامان مونږ هلاک کړل | او راغلې وۀ هغوئ ته | موسى | دښښو ښکارو سره |

او فرعون اوهامان مو هم هلاک کړی وو | او هغوئ ته موسى ؑ په ښکاره نخښو سره راغلې وو

سٰبِقِيْنَ	وَمَا كَانُوْا	فِي الْاَرْضِ	فَاسْتَكْبَرُوْا
پس تکبر اوکړو هغوئ | په زمکه کښې | حال داچې نهٔ وو هغوئ | وړاند وتونکي (زمونږنه) |			
خوهغوئ په زمکه (د مصر) کښې تکبر اوکړو اوهغوئ زمونږ د عذاب نه بچ نشو			

اَرْسَلْنَا	مَّنْ	فَمِنْهُمْ	بِذَنْۢبِهٖ	اَخَذْنَا	فَكُلًّا
پس هريو | رااونيوو مونږه | په ګناه دهغه سره | پس خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې اوليږله مونږه					
نو مونږ ټول د هغوئ دګناهونو په وجه اونيول | نو په بعضو باندې مو (په کښې)					

اَخَذَتْهُ	مَّنْ	وَمِنْهُمْ	حَاصِبًا	عَلَيْهِ
په هغه باندې | هواکانړي ورونکې | او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې اونيوو هغه لره				
کانړي اورول | ....او بعضې په کښې يوې چغې رااونيول				

الْاَرْضَ	بِهِ	خَسَفْنَا	مَّنْ	وَمِنْهُمْ	الصَّيْحَةُ
يوې سختې چغې | او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې ننيښسته مونږه | هغه | په زمکه					
..........اوبعضې مو په کښې په زمکه ورخخ کړل					

وَمَا كَانَ اللّٰهُ	اَغْرَقْنَا	مَّنْ	وَمِنْهُمْ
او خينې دهغوئ نه | هغه څوك دي | چې غرق (ډوب) کړل مونږه | اونه وو الله |			
اوبعضې مو په کښې غرق کړل | ....اوالله ﷻ په هغوئ ظلم نه وو			

يَظْلِمُوْنَ	اَنْفُسَهُمْ	وَلٰكِنْ كَانُوْا	لِيَظْلِمَهُمْ
چې ظلم ئې کړې دې په هغوئ باندې | وليکن وو هغوئ | په ځانونو خپلو باندې | چې ظلم ئې کولو			
کړې | ....بلکه هغوئ پخپله په ځانونو ظلم کړې دې			

قوله تعالی:- وَعَادًا وَّثَمُوْدَ

عاداوثمود قارون، فرعون اوهامان هم فنا شو: عاديان دهود عليه السلام قوم وو. په احقاف کښې اوسيدل، چه ديمن په ښارونو کښې دموت سره نزدې دې. ثموديان دصالح عليه السلام قوم وو. دوی په حجر کښې اوسيدل. چه دوادی القری سره نزدې ده. دعربو په لاره کښې ددوی کلې راتلو. کوم چه هغوی ښه پيژندلو. قارون يومالدار کس وو. چه دهغهٔ دډکوخزانوچابيانې به يوې ډلې ګرځولې. فرعون دمصربادشاه وو. اوهامان د هغهٔ وزير اعظم وو. هم په دغه زمانه کښې حضرت موسی کليم الله نبی کړې شواوهغهٔ طرف ته تلې وو. دا دواړه قبطی کافروو. کله چه ددوی سرکشی دحدنه تيره شوه دالله تعالی دتوحيدنه منکر شو او رسولانوته ئې تکليفونه ورکړل اودهغوی خبره ئې اونه منله،

قوله تعالی:- فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ

په دوئ مختلف عذابونه راغلل:- نوالله تعالی دوی په قسماقسم عذابونوسره هلاك کړل. په عاديانوئې هوا ګانې راوليږلې، هغوی په خپل طاقت اوقوت باندې ډيرنازيدل، څوك ئې په خپله مقابله هيڅ نه ګڼړل، او هغوی ئې هوارا اوليږله چه ډيره زياته تيزه وه چه دزمکې کانړي ئې دځان سره اوچت کړل اوپه هغوی باندې ئې اوورول. اوپه اخره کښې ئې زورتردې حده پورې اورسيدوچه دوی به دځان سره اوچت کړل او اسمان پورې به يې اوچت کړل اوبيابه ئې راغوزارکړل. سربښکته به راګوزاريدل اوسربه ترې بيل شو. او

داسې به کیدل لکه دکجهورې اونې وی اوتنې ئې بیلې پرتې وی.اوځانګې ئې جداپرتې وی.په ثمود یانوباندې چه کله دالله ﷻحجت پوره شواودلائل ورکړې شواودهغوې دغوښتنې مطابق چه کله د کانړې دهغوی په وړاندې اوښه راووته خوبیاهم هغوی ته ایمان نصیب نه شوبلکه په سرکشۍ کښې نور هم زیاتیدل،دالله تعالی نبی حضرت صالحؑ ته ئې دهمکۍ ورکولې اوهغه به ئې ویرولو،اودایمان والؤ ته ئې اوونیل چه زمونږ دښارنه اووځۍ ګنې مونږ به تاسوسنګسارکړو.دوی په یوې چغې سره پاره پاره کړې شو.زړونه ئې دویرې نه راووتل اودټولوروحونه والوتل.قارون سرکشي اوتکبراوکړو،دالله ﷻ نافرمانۍ کولوسره سره ئې په زمکه کښې فساد جوړ کړو اوپه تکبرسره به ګرځیدواوخپل ځان ته ئې څه وئیل اوډیرپه غرورکښې شونوالله تعالی هغه سره د خپلومانړوپه زمکه کښې ښخ کړواوتراوسه پورې لاخښیږی.فرعون هامان اودهغه ملګری دسحرپه وخت کښې په دریاب کښې ډوب کړل.په هغوی کښې یو هم بچ پاتې نه شو.چه دهغوی نوم خوئې چرته اخستې.

قوله تعالی:- وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ

الله تعالی چه داهرڅه اوکړل په دوی هیڅ ظلم نه وو بلکه ددوی دظلم بدله وه.ددوی د بدعملو نتیجه وه. د دوی دکړوسزاوه،دابیان دلته بطورعبرت دې چه دنه منونکی امتونوذکراوشو،اوبیا په هغوی هر یوه لره په عذاب سره دهلاکولوذکراوشو.چاوئیلي دی چه دټولونه مخکښې په چاچه د کانړو ورولوذکردې د هغوی نه مرادلوطیان دی.اوډوبیدونکې قوم دنوحؑ وو،خوداقول ټیک نه دې دابن عباس نه داهم روایت دې خوپه سند کښې ئې انقطاع ده.ددې دواړوقومونودهلاکت ذکرهم په دې سورت کښې په تفصیل سره بیان شوبیادډیرې فاصلې نه پس دابیان اوشو.دقتاده نه داهم روایت دې چه دکانړوباران په چاوکړې شودهغوی نه مرادلوطیان دی.اوڅوک چه په چغې سره هلاک کړې شودهغې نه مراد د شعیبؑ قوم دې.خوداقول هم ددې ایتونونه ډیرلرې دی.والله اعلم.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ

مثال داهغه خلقو | چې نیولی ئې دی | بې دالله نه | دوستان | پشان دمثال | دجولا دې |

کومو خلقو چې الله ﷻ پریخودې دې | اونور معبودان ئې جوړ کړی دی | د هغوئ مثال دجولاګی دې

اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۭ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ

چې جوړوی | یو کور | او بیشکه | ډیر کمزورې دکورونو نه | خامخا کور دجولا دې |

چې هغه ځان دپاره یوه جاله جوړه کړی | اوپه کورونو کښې کمزورې کور د جولاګی کور دې

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ

کاش چې وې دوئ | چې پوهیدلې | بیشکه الله | ښهٔ پیژنی | هغه | چې دوئ ورته اواز کوی |

کاش ! چې هغوئ په دې خبره پوهیدلې چې بیشکه الله ﷻ ته هغه ټول څیزونه معلوم دی

مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ

بې دهغه نه | څه څیز | او هغه | غالب دې | او دحکمت خاوند دې | او دا مثالونه |

چې دوئ ئې دالله ﷻ نه بغیر بلنه کوی | اوهغه دقدرت او د حکمتونو خاوند دې | اودا هغه مثالونه دی

نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ۝

بیانوؤ مونږه | دپاره دخلقو | اونهٔ پوهیږی په دې باندې | مګر عالمان خلق |

چې مونږ ئې خلقو ته بیانوؤ | اوپه دې باندې هغه خلق پوهیږی | چې دپوهې خاوندان وی |

قوله تعالى:- مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

په شرک باندې يوښه مثال: کوم کسان چه دالله ﷻ رب العالمين نه علاوه دنوروعبادت اوبندګی کوی د هغوی دکمزورئ اوبې علمئ ذکرکيږی.اودهغوی نه دمدداوپه رزق کښې که سختې راشې نودهغوی نه دمددطمع لری.ددوی مثال داسې دې لکه چه يوجولاګې په خپله جاله کښې دباران اوګرمئ يخنئ نه پناه اخستل غواړی.که دوی ته پته وې نوخالق به ئې نه پريښودې اودمخلوق نه به ئې څه طمع نه کوله. پس ددوی حال دايماندارودحال نه بالکل التيادې.هغوی يوه مضبوطه کړه نيولې ده اودوی د جولاګې په جاله کښې خپل سرونه پټ کړی دی.دهغه زړه دالله ﷻ طرف ته اووجودئې په نيکو عملونو کښې مشغول دې.اوددۀ زړه دمخلوق طرف ته اوددۀ بدن دهغه دعبادت طرف ته ښکته شوې دې.

قوله تعالى:- اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ

تخويف ورکوی مشرکانو ته:- بيا الله ﷻ مشرکان ويروی چه هغه ددوی دشرک نه او ددرغو د معبودانو نه بېخبردې.دوی ته به ددوی دشرارت خونداوڅکوی.چه دوی ئې يادا وساتی.دوی ته په مهلت ورکولو کښې هم دهغۀ مصلحت او حکمت دې.نه داچه هغوی دعليم الله ﷻ بې خبره وی.مونږ په مثالونو سره هم مسائيلويباندې دوی پوهه کړل،خوددوی دسوچ پوهې ماده اوپه دې کښې دغوراو فکر کولو توفيق صرف باعمله عالمانوته وی.چه په خپل علم باندې پوره دی.

قوله تعالى:- وَمَا يَعْقِلُهَآ

په مثالونو پوهيدل د علم دليل دې:- ددې ايت نه ثابته شوه چه دالله تعالى بيان کړې شوې مثالونو باندې پوهيدل دربښتونی علم دليل دې.حضرت عمروبن عاص ؓ فرمائی چه زرمثالونه درسول الله ﷺ نه زده کړی دی[1] ددې نه دهغوی علميت اوفضيلت ظاهردې. حضرت عمروبن مره ؓ فرمائی چه دالله تعالى د کلام کوم ايت زماپه تلاوت کښې راشی اودهغې تفصيلی معنی زماپه پوهه کښې رانشی نو زما زړۀ خوږيږی اوماته سخت تکليف وی.اوماسره ويره وی چه چرته دالله تعالى په نزدزماشميره په جاهلانو کښې خونه ده شوې،ځکه چه دالله تعالى فرمان دادې چه مونږ دخلقوپه وړاندې مثالونه پيش کوو خو د عالمانو نه علاوه په هغې نورنه پوهيږی.

خَلَقَ اللّٰهُ				
پيدا کړی دی الله				
چې دپوهې خاوندان وی الله ﷻ				
السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	بِالْحَقِّ ؕ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۟
اسمانونه	اوزمکه	په حقه سره	بيشکه	په دې کښې يوه نښه ده دپاره دمومنانو
اسمانونه اوزمکه ډير په مناسبه طريقه پيدا کړی دی او په دې کښې مومنانو دپاره غټ دليل دې				

قوله تعالى:- خَلَقَ اللّٰهُ

دخالق حقيقی ذکر:- دالله تعالى دۀيرلوی قدرت ذکر کيږی.چه هم هغه داسمانونواوزمکوخالق دې.هغۀ دا د لوبوتوقواوپه طوريابيکاره اوفضول پيداکړې نه دی.بلکه ځکه ئې پيداکړی دی چه دلته خلق ميشته کړی اوبيادهغوی نيکئ بدئ اوګوری اودقيامت په ورځ دهغوی داعمالومطابق هغوی ته جزا او سزا ورکړی.بدانوته دهغوی اوسيدل اوکړی دبدعملونوپه وجه سزااونيک عملوته په نيکوباندې بهترينه بدله ورکړی.

[1]) الطبری: ۲۰۳/٤، مجمع الزوائد: ۲٦٤/۸.

أُتْلُ مَآ أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ ط

اولوله ته | هغه | چې وحی کیږی | تاته | دکتاب نه | او قائیموه | مونځ |

(ائي نبي) کوم کتاب چې تاته دوحی په ذریعه درکړې شوې دې | هغه لوله او مونځ پابندۍ سره کوه

إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ط وَلَذِكْرُ اللّٰهِ

بیشکه چې مونځ | منع کوی سړي | دبې حیایۍ نه | اودخرابو (ناروا) کارونونه | اوخامخا ذکر دالله

بیشکه مونځ د خرابو او بې حیائۍ دکارونو نه منع کوی | اودالله ﷻ یادول ډیره لویه خبره ده

أَكْبَرُ ط وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

(ددې نه هم) لوئ دې | او الله | پوهیږي | په هغه | چې تاسو ئې کوئ |

............اوالله ﷻ ستاسو په کارونو پوهه دې |

قوله تعالى:: إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ

مونځ دبې حیایۍ نه منع کول کوی:- الله تبارك وتعالى خپل رسول اللهﷺاوایماندارانوته حکم ورکړی چه هغوی دې دقران کریم تلاوت کوی اودادې نوروته هم اوروی.اومونځ دې په پابندۍ سره اداکوی.مونځ انسان خرابوکارونواونالائقه حرکتونونه منع کوی. د نبی کریمﷺفرمان دې.چه کوم مونځ ګزارلره خپل مونځ دګناهونونه اوبدوکارونه نه منع نه کړی هغه دالله تعالى نه ډیرلرې شی. په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله درسول اللهﷺنه ددې ایت دتفسیرپه باره تپوس اوکړې شونوحضورﷺوفرمائیل چه څوك مونځ دخرابوکارونونه منع نه کړی نوپوهه شه چه ددۀ مونځ دالله تعالى په دربارکښې قبول نه شو.په بل روایت کښې دی چه هغه به دالله تعالى نه ډیرلرې لاړشی. په یوموقوف روایت کښې دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه کوم مونځ دښوکارونوواله اودبدوکارونونه دمنع کولووالّه نه وی پوهه شه چه دهغۀ مونځ هغه دالله تعالى نه لرې کوی.رسول اللهﷺفرمائی چه څوك دمونځ خبره نه منی دهغۀ مونځ نه دې.مونځ دبې حیایۍ اوفضول کارونونه دې منع کوی،ددې اطاعت دادې چه ددې فضول کارونونه مونځ ګزارمنع شی.حضرت شعیب علیه السلام ته چه کله ددۀ قوم اووئیل چه اې شعیب علیه السلام!ایاتاته ستامونځ حکم درکوی؟نوحضرت سفیان"رح"ددې په تفسیرکښې اوفرمائیل چه اوپه الله تعالى مې دې قسم وی چه مونځ حکم ورکوی اومنع کول هم کوی.حضرت عبدالله رضی الله عنه ته چااووئیل چه فلانې کس ډیراوږدمونځ کوی ،نودوی ورته اوفرمائیل چه مونځ هغه کس ته نفع ورکوی چه څوك ددۀ خبره اومنی.زماپه تحقیق چه پورته کوم مرفوع حدیث بیان شوددې هم موقوف کیدل زیات صحیح دی.والله اعلم. په بزارکښې دی چه حضورﷺته چااووئیل چه حضورافلانی کس مونځ هم کوی اوغلاهم نه پرېږدی. حضورﷺاوفرمائیل چه ډیرزربه دامونځ دې ددې بدۍ نه واړوی.چونکه مونځ دالله تعالى دذکرنوم دې.ددې وجې نه ئې ددې نه پس اوفرمائیل چه دالله تعالى یادډیرلوې څیزدې.الله تعالى ستاسودټولوخبرونه اوستاسو دصبادکارونونه خبردې.حضرت ابوالعالیه فرمائی چه په مونځ کښې درې څیزونه دی.که دانه وی نومونځ نه دې.① اخلاص اوخلوص،② دالله تعالى نه ویره. ③ ذکرالله. د اخلاص سره خوانسان نیك شی.اودالله تعالى دویرې نه انسان ګناهونه پرېږدی.اوذکرالله یعنی قران سره نیکی اوبدی ورته اوښودلې شی.هغه حکم ورکوی اومنع هم کوی.ابن عون انصاریﷺفرمائی چه کله تۀ په مونځ کښې ئې،نوپه نیکۍ کښې ئې،اومونځ تۀ دبدواوخرابو کارونونه منع کړې ئې،اوپه دې کښې چه کوم دالله تعالى ذکرکوې هغه ستادپاره ډیرفائیدې څیزدې. دحماد قول دې چه دکم نه په کم حالت کښې تۀ به په مونځ کښې دبدۍ نه خوبچ ئې.دیوراوی نه دحضرت ابن عباس رضی الله عنه داقول روایت دې چه

کوم بنده الله تعالی یادوی الله تعالی هم هغه یادوی.هغه ورته اووئیل چه زمونږ سره چه کوم صاحب دې هغه خووائی چه مطلب ددې دادې چه هرکله دالله تعالی ذکرکوې نوهغه به تا یادوی او دا ډیر لوئي څیزدې.دالله تعالی فرمان دی(فاذکرونی اذکرکم) تاسومایادوئ زه به تاسو یادوم.دې اوریدو سره حضورﷺ اوفرمائیل چه هغه رښتیاوئیلي دی یعنی دواړه معنې ئې صحیح دی.داهم اوهغه هم.اوپه خپله دحضرت ابن عباس نه داتفسیرهم مروی دې ،دحضرت عبدالله بن ربیعهm نه یوه ځل حضرت عبدالله بن عباسﷺ تپوس اوکړوچه ددې جملې په مطلب پوهیږې؟هغه ورته اووئیل او،ددې نه مرادسبحان الله،الحمدلله،الله اکبروغیره وئیل دی.دوی ورته اوفرمائیل چه تاعجیبه خبره اوکړه داداسې نه دې بلکه مقصدترې دادې چه دحکم اومنع په وخت دالله تعالی ستایادول ستادذکرنه لوی اوډیراهم دې.دحضرت عبدالله بن مسعودﷺ،حضرت ابودرداءﷺ،سلمان فارسیﷺ وغیره نه هم دغه مروی دی.اودغه هم امام ابن جریرm هم خوښ کړې دې.

وَلَا تُجَادِلُوْٓا
| اومۀ کوئ بحث (جګړه) |
| او اهل کتابو سره په سختئ نه بلکه

اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۖ اِلَّا الَّذِيْنَ
داهل کتابو سره | مګر | په هغه طریقه | چی هغه | ډیره ښه وی | سوا دهغه کسانونه |
په مناسبه طریقه سره بحث کوئ |..............................اوکه څوک په کښې زیاتي

ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ
چی ظلم ئې کړې وی | دهغوئ نه | او وایئ | چی ایمان راوړې دې مونږه | په هغه څیز |
اوکړی نو بیله خبره ده| ....اوتاسو دا وایئ چې زمونږ په هغه کتاب هم ایمان دې | کوم چې

اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا
چی نازل کړې شوې وې | مونږ ته | او چی نازل کړې شوې دې | تاسو ته | او معبود زمونږ |
مونږ ته نازل شوې دې | اوپه هغه کتاب هم چې تاسو ته نازل شوې دې | اوزمونږ

وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾
او معبود ستاسو | یودې | او مونږه | دهغه الله | فرمانبردار یو
او ستاسو معبود یو دې | اومونږ دهغه ټول حکمونه منو |

قوله تعالی:: وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ

اهل کتاب سره دمناظرې طریقه"حضرت قتادهﷺوغیره خوفرمانی چه داایت دجهادحکم دایت سره منسوخ دې. اوس خوهم دغه دی.چه یاخواسلام قبول کړه،یاجزیه ورکړه،اوجنګ اوکړه. خو دنورو بزرګانومفسرینوویناده چه دامحکم اوباقی دې.کوم یهودی یانصرانی چه په دینی اموروباندې ځان پوهول اوغواړی نوهغۀ په مهذبه طریقې سره اوپه ښه اندازکښې پوهول پکاردی.هیڅ عجب نه ده چه هغه نیغه لاراختیارکړی.څنګه چه په بل ایت کښې عام حکم موجوددې.﴿اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾الخ...دخپل رب دلارې دعوت په حکمت اوبهترین نصیحت سره خلقوته ورکړئ. حضرت موسیؑاوحضرت هارونؑلره چه کله دفرعون طرف ته لیږلې کیږی نوفرمان ورته کیږی چه ﴿ فَقُوْلَا لَهٗ

﴿قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى﴾ يعني دهغۀ سره په نرمئ خبرې کوئ، هيڅ عجيبه نه ده کۀ هغه نصيحت قبول کړي.اودهغۀ زړۀ ويلي شي.هم دغه قول دامام ابن جريرؒ دخوښې دې.اودحضرت ابن زيدؓ نه هم دا روايت دې.اوپه دوی کښې چه څوك په ظلم باندې ټينګ شي اوضداوتعصب کوي اودحق دقبلولونه انکاراوکړي نوبيامناظرې اوبحثونه بې فائدې دی.بياخودجنګ اوقتال حکم دې.څنګه چه دالله تعالى ارشاددې ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ الخ...مونږ رسولان په واضحودليلونوسره اوليږل. او د هغوی سره موکتاب اوميزان نازل کړو،چه په خلقوکښې عدل اوانصاف قائم کړي.بيامونږ اوسپنه هم نازله کړې ده.الخ...پس دالله تعالى حکم دادې چه دخيروالۀ سره په نرمئ سره اوڅوك چه نه مني دهغۀ سره دې سختي اوکړې شي.څوك چه جنګ کوی دهغۀ سره دې جنګ اوکړې شي.اويوه خبره داهم ده چه کۀ څوك سربنګته اوجزيه اومني.بيافرمائي چه دکوم څيزذکره اوکهوټه پته تاسوته نه وی دهغې دتکذيب طرفته مه مخکې کيږئ.اومۀ بې اختياره دهغې تصديق کوئ.ممکنه ده چه يوحق حکم تاسواونه منئ اوممکنه ده چه ديوباطل تصديق اوکړئ .پس شرطيه تصديق کوئ.يعني وايئ چه زمونږ دالله تعالى په هرخبره باندې ايمان دې.اوکۀ ستاسو پيش کړې شوې دالله تعالى نازل کړې شوې وی نومونږ دامنو.اوکه تاسوپه کښې کمې بيشې کړې وی نونې نه منو.په صحيح بخاری کښې دی چه اهل کتاب به په عبرانی ژبه کښې تورستلواوزمونږ په وړاندې به ئې په عربئ ژبه کښې ترجمه کولو.په دې باندې حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسودوی ته مۀ دروغژن وايئ اومۀ رښتونې.بلکه دا﴿اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ﴾ نه تردايت داخره پورې وائې،په مسنداحمدکښې دی چه د رسول اللهﷺ خواته يويهودې راغې اووې وئيل چه ايا دا جنازې خبرې کوی؟ پيغمبرﷺ ورته اوفرمائيل چه ددې پته الله تعالى ته ده.هغۀ ورته اووئيل چه ماته پته ده چه دوی يقيناًخبرې کوی.په دې باندې حضورﷺ اوفرمائيل چه دااهل کتاب چه کله تاسوته څه خبره بيان کړي نومۀ دوی دروغژن کوه اومۀ رښتونې.بلکه وائيه چه زمونږ په الله تعالى باندې دهغۀ په کتابونوباندې اودهغۀ په رسولانوباندې ايمان دې.داددې وجې نه چه چرته داسې اونه شي چه تاسودادروغوته رښتيااووايئ يادارښتياوته دروغ اووايئ.دلته داهم خيال ساتئ چه ددې اهل کتاب اکثرخبرې ددروغووی.اکثربهتان اوخان نه ئې جوړې کړې وی.په دوی کښې تحريف اوتبدل اوتغيراوتاويل رواج بيامونده دې.اوصداقت په کښې داسې پاتې شوې دې چه هيڅ هم نه دې.بيايوه خبره بله هم ده چه فرض کړئ خبره رښتياهم ده نومونږ ته ئې څه فائده

چې قران شته بيا د بل دين ضرورت نشته:- زمونږ سره خودالله تعالى تازه اوکامل کتاب موجوددې. چنانچه حضرت عبدالله ابن مسعودؓ فرمائي چه تاسوداهل کتاب نه هيڅ پوښتنه مه کوئ.هرکله چه هغوی په خپله ګمراه دی نوتاسوته به څه لاراوښائي.اوداکيدې شي چه دهغوی بعضې رښتونې خبرې لره تۀ دروغ اوګنړې ، يا د هغوی ددروغوخبرې ته تۀ رښتيا اووائې، ياد ساتئ چه داهل کتابوپه زړۀ کښې دخپل دين يوتعصب دې ،څنګه چه دمال خواهش دې (ابن جرير)په صحيح بخاری کښې دی چه حضرت عبدالله ابن عباسؓ فرمائي چه تاسوداهل کتاب نه سوالونه ولې کوئ؟تاسوخودالله تعالى دطرف نه اوس اوس کتاب نازل شوې دې چه بالکل خالص دې.چه په هغې نه باطل ملاودې اونه به پکښې ملاوشي.تاسوته خوداپه خپله الله تعالى فرمائيلې دی چه اهل کتاب دالله تعالى دين بدل کړې دی.دالله تعالى په کتاب کښې ئې بدلون راوستې دې.اودخپلولاسونوليکلې شوې کتابونوته دالله تعالى کتاب وائی اوددنياګټه ئې حاصله کړه.ولې اياتاسوسره چه کوم دالله تعالى کتاب دې هغه ستاسودپاره کافي نه دې.چه تاسو د هغوی نه تپوسونه کوئ.ګورئ داڅومره ناقدری ده چه په هغوی کښې خويوکس هم ستاسونه نه تپوس نه کوی اوتاسودهغوی نه تپوسونه کوئ؟په صحيح بخاری کښې دی چه يوځل حضرت اميرمعاويهؓ په مدينه منوره کښې دقريشوديوې ډلې په وړاندې اوفرمائيل چه

ګورئ په دې ټولو اهل کتاب کښې او ددوی په خبروکولووالوکښې دټولونه ښه او رښتوني
(حضرت)کعب احباردې ليکن ددې باوجودهم مونږ کله کله دهغهٔ په خبروکښې دروغ بيا مومو.ددې
مطلب دانه دې چه هغه قصداً دروغ وائی بلکه په کوموکتابونوباندې چه دهغوی اعتباردې هغوی په
خپله اوچ لامدهٔ هرڅه راجمع کوی.اوپه هغې کښې په خپله دروغ رښتيااوصحيح غلط هرڅه پراته
دی.په دوی کښې دمضبوط علم دحافظانوهيڅ يوه ډله نه وه داخوپه دې امت مرحومه باندې دالله
تعالی خصوصی فضل دې چه په دې کښې الله تعالی دبهترين زړهٔ اودماغووالا اواعلی فهم اوعقل والا
اوښه حافظان اواتقان والا خلق پيداکړې دی.خوبياهم تاسواوګورئ چه څومره دموضوعاتوذخيره جمع
شوې ده؟اوڅنګه خلقودخپلوځانونونه خبرې جوړې کړې دی.اګرچه محديثينوباطل لره دحق نه بالکل
جداکړې دی.فالحمدلله.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ

او دارنګې | نازل کړې دې مونږه | تاته | کتاب | پس هغه کسان | چې ورکړې وو مونږ هغوئ ته | کتاب

او هم دغه شان مونږ تاته داکتاب راوليږلو | نوچاته چې مونږ وړاندې کتاب ورکړې وو

يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُّؤْمِنُ

هغوئ ايمان راوړي | په دې باندې | او ځينې ددې (مکې د) خلقو نه | هغه څوك دی | چې ايمان راوړي

اوس هغوئ په دې کتاب هم ايمان راوړی | او په دوئ (مشرکانو) کښې هم بعضې خلق په

بِهٖ ؕ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ۝ وَمَا كُنْتَ

په دې باندې | او نهٔ کوی انکار | دايتونو زمونږ نه | مګر کافران خلق | اونهٔ وې تهٔ |

دې (قرآن) ايمان راوړی | اوزمونږ دآيتونو نه خو دکافرانو نه بغير بل څوک انکار نه کوی |

تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ

چې لوستو به دې | مخکښې ددې نه | څهٔ کتاب | اونهٔ ليکلو تاهغه | په ښی لاس خپل سره

اوددې نه وړاندې تا چرته کتاب نه وو لوستې | اونه دې په خپل ښی لاس

اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝ بَلْ هُوَ اٰيٰتٌ بَيِّنٰتٌ

که داسې وې | نو بيا شك کښی پريوتې شو | باطل پرست خلق | بلکه دا قرآن | نښې دی ښکاره |

کتاب ليکلې شو | هغه وخت به درباندې بيا دې باطل پرستوشکونه کول | بلکه دا خو ښکاره دليلونه دی

فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ وَمَا يَجْحَدُ

په سينو (زړونو) کښی | دهغه کسانو | چې ورکړې شوې دې | ورته علم | او انکار نهٔ کوی |

د هغه خلقوپه سينو کښې کومو ته چې علم ورکړې شوې دې | اوزمونږ دآيتونو

بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ۝

دآيتونو زمونږ نه | مګر | ظالمان خلق |

نه څوبنور څوک نه صرف ظالمان انکار کوی |

قوله تعالى:: فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ

اهل كتاب او مكې والو كښې څه منونكى هم شته.:- فرمان دې چه څنګه مونږه په مخكينونبيانوباندې كتابونه نازل كړې وو، هم دغه شان داكتاب يعنى قران مجيدهم مونږه اى زمونږ اخرى رسوله ﷺ په تاباندې نازل كړې دې.پس داهل كتاب نه چه كوموخلقوزمونږ دكتاب قدراوكړو، اوددې دتلاوت حق ئې ادا كړو او چرته چه ئې په خپلوكتابونوايمان راوړووړسره داپاك كتاب هم منى.لكه څنګه چه حضرت عبدالله بن سلام ؓ اوحضرت سلمان فارسى ؓ وغيره، اوپه هغوى خلقويعنى په قريشووغيره كښې هم بعضې خلق په دې باندې ايمان راوړى.خوهغه خلق چه په باطل سره حق پټوى اودنمردرنړانه سترګې پټه وى نوهغوى ددې نه هم منكردى.

قوله تعالى:: وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ

اې نبى ﷺ ته په دې خلقوكښې ترډېرې مودې پورې اوسېدلې ئې، ددې قران دنازليدونه مخكښې دخپل ژوندېوه لويه برخه دې په دې خلقوكښې تيره كړې ده.دوى ته ښه پته ده چه تاتعليم حاصل كړې نه دې.ټول قوم اوټول ملك ته ښه پته ده چه ته بالكل بې تعليمه ئې، په ليكلولوستلوباندې نه پوهيږې.نوهركله چه نن ته يوعجيبه،فصيح اوبليغ اودحكمت نه ډك كتاب لولې نو ظاهره ده چه هغه دالله تعالى دطرف نه دې.ته په داسې حالت كښې چه يوټكې دې هم لوستلې نه دې په خپله تصنيف اوتاليف كولې نه شې.دحضوراكرم ﷺ هم دغه صفت په تير شوو كتابونوكښې وو.څنګه چه په قران كښې نقل دى ﴿ اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ ﴾ الخ.يعنى كوم كسان چه تابعدارى كوى دهغه رسول اونبى امى دچاصفات چه هغه په خپل كتاب تورات كښې ليكلې شوى بياموى چه دوى ته دنيكوحكم وركوى.خونددادې چه د الله تعالى معصوم نبى ﷺ دهميشه دپاره دليك نه لرې اوساتلې شو.يوه كرښه څه چه ديوټكى ليكل هم حضور ﷺ ته نه ورتلل.حضور ﷺ كاتبان مقرركړې ووچه وحى به ئې ليكله.اودضرورت په وخت به ئې د دنياباداشاهانوسره خط اوكتابت هم هغوى كولو.په تيروشوفقهاؤكښې قاضى ابوالوليدباجى وغيره وئيلې دى چه دحديبيه په ورځ حضور ﷺ دا جمله په صلح نامه كښې په خپل لاس ليكلې وه ، چه (هذا ما قاضى عليه محمد بن عبدالله) يعنى داهغه شرطونه دى په كوم چه محمدبن عبدالله فيصله اوكړه .خو دا قول صحيح نه دې.داوهم قاضى صاحب ته د بخارى ددې روايت په وجه اوشوچه په هغې كښې دا الفاظ دى چه (ثم اخذ فكتب) يعنى بياحضور ﷺ په خپله اوليكل.خوددې مطلب دادې چه حضور ﷺ دليكلوحكم وركړلو.څنګه چه په بل روايت كښې بالكل صفاموجوددى، چه (ثم امر فكتب) يعنى بيا حضور ﷺ حكم وركړواواوليكلې شو.دمشرق اومغرب دټولوعالمانو هم دغه مذهب دې بلكه په باجى وغيره په دې قول باندې سخت ردكړې دې اوددې نه ئې دبيزارئ اظهاركړې دې .اوددې قول ترديدئې په خپلوشعرونواوخطبوكښې كړې دى.خوداهم خيال ساتئ چه د باجى صاحب وغيره داخيال هيڅ كله نه ووچه حضور ﷺ په ښه طريقې ليكلولوستلوباندې پوهيدو.بلكه هغوى وئيل چه د حضور ﷺ داجمله په صلح نامه كښې ليكل دحضور ﷺ يومعجزه وه.څنګه چه دحضور ﷺ فرمان دې چه ددجال د دواړو سترګو ترمينځه به كافرليكلې شوې وى اوپه يوروايت كښې دى چه ك ف ر به ليكلې شوې وى .چه هرمومن به ئې اولولى يعنى كه بې تعليمه وى نوهم به ئې اولولى.دابه دمومن يوكرامت وى.ددې په شان يوه فقره ليكل دالله تعالى دنبى ﷺ يومعجزه وه.ددې هركزدامطلب نه دې چه ګنى حضور ﷺ په ليك لوست باندې پوهيدويا حضور ﷺ زده كړې وو.

درسول كريم ﷺ د ليكلو روايت ضعيف دې:: بعضې خلق يوروايت پيش كوى چه په هغې كښې دى چه د حضور ﷺ انتقال اونه شوترهغې پورې ترڅوپورې چه هغوى ليكل لوستل زده كړې نه وو .داروايت بالكل كمزورې دې.بلكه هيڅ اصل نه لرى.دقران كريم دې ايت ته اوګورئ چه څومره په تاكيد سره

دحضورﷺدلیك لوست نه انكاركوي.اوځومره په سختئ اوځومره زورسره ددې انكاركوي چه حضورﷺپه لیكلوباندې پوهیدو.اودائې چه اوفرمائیل چه دښې لاس نه په غالبه اعتبارسره اوونیل شي لیكل خوهم په ښي لاس سره كیږي.هم دغه شان(وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ) كښې دی ځكه چه هره مرغئ دوزروپه مددسره الوزي.پس دحضورﷺ د اُمي كیدوبیان ئې اوفرمائیلو،ارشادكیږي چه كه حضورﷺ لیك لوست والا وې نودې باطل پرستوبه دحضورﷺپه باره كښې دشك گنجانش بیاموندو ځكه چه د مخكینو نبیانوپه كتابونه به ئ لوستلې وې اودنه به نقل كړې وې،لیكن دلته خوحیرانتیاده چه باوجود د داسې نه كیدوبیاهم داخلق زمونږ درسول اللهﷺپه باره كښې داالزام لگوي اووائي چه دا د تیر شوو خلقوقیصئ دی چه دۀ لیكلې دی اوهم هغه ددۀ په وړاندې سحرماښام لوستلې شي. باوجود د دې چه ښه پوهه دی چه زمونږ رسول پاكﷺتعلیم یافته نه دې.ددوی ددې قول په جواب كښې جناب باري تعالی عزاسمه اوفرمائیل،دوی ته جواب وركړه چه داهغه الله تعالی نازل كړې دې چه دزمكې اواسمان دپټوخبرونه خبرداردې.

قوله تعالی:: فِیْ صُدُوْرِ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ط

قران پاك د عالمانو او حافظانو په سینو كښې محفوظ دې:: دلته ئې اوفرمائیل چه داروښانه ایتونه دی چه د علم والوپه سینوكښې دی.په خپله ایات په واضحه اوصفاسوتره الفاظوكښې دی بیادعالمانوپه دې پوهیدل،یادساتل،اوبه پیژندگلوكښې اسان،څنگه چه فرمان دې،﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴾ یعنی مونږداقران دنصیحت دپاره بالكل اسان كړې دې.پس څوك شته چه ددې نه نصیحت حاصل كړي. رسول اللهﷺفرمائي چه هرنبی ته داسې څیزوركړې شوچه دهغې په وجه خلقوپه هغۀ باندې ایمان راوړومانه داسې څیزدالله تعالی وحی راكړې شوه چه الله تعالی زماطرف ته نازله كړه نوزۀ دالله تعالی دذات نه داامیدساتم چه دټولونبیانودتابعدارانونه به زیات زماتابعداران وی.

د قران پاك د نه وینځلو كیدو او نه سوزیدلو مطلب:: دصحیح مسلم په حدیث كښې فرمان باري تعالی دې چه اې نبی!ﷺزۀ به په تاازمیښت كوم،اوستاپه وجه به په خلقوهم ازمیښت كوم،زۀ به په تاداسې كتاب نازل كړم چه هغه به اوبه وینځلې نه شي.تۀ به هغه په اودوكښې اوپه ویخه باندې لولې،مطلب ئې دادې چه ددې حروف په اوبوسره اووینځلې شي لیكن هغه دضائع كیدونه محفوظ دې،څنگه چه په بل حدیث كښې دی چه كه قران په یوه څرمنه كښې وی نواوربه هغه نه سیزي.ځكه چه هغه په سینوكښې محفوظ دې.په ژبه باندې اسان دې.په زړونوكښې موجوددې.اودخپل لفظ اومعنی په اعتبارسره یوژوندئ معجزه ده.هم دغه وجه ده چه په پخوانوكتابونوكښې ددې یوصفت داهم نقل دې چه اناجیلهم فی صدورهم) دهغوی كتاب به دهغوی په سینوكښې وی.امام ابن جریر دا خوښوی چه معنی ئې داده بلكه علم ددې چه ددې كتاب نه مخكښې چاكتاب نه لوستلواونه په خپل لاسوسره ئې څه لیكل داواضحه ایتونه داهل كتاب دعلم والوپه سینوكښې موجوددی.دقتادهmاوابن جریج نه هم دغه شان نقل دی.اواولنئ قول دحسن بصریm دې اوهم دغه په روایت دعوفیm ابن عباسﷺنه نقل دې.اوهم دغه ضحاك ونیلي دې.اوهم دغه زیات ښكاره دې.والله اعلم.

د قران پاك نه انكار ضدی خلق كوي:: بیافرمائی چه زمونږ دایتونونه منل،نه قبلول،دحدنه تیریدونكو او ضدیانوخلقو كاردې.چه نه په حق پوهیږي اونه ددې طرف ته مائله كیږي.څنگه چه فرمان دې چه په چاباندې ستادرب خبره ثابته شوې ده هغوی به هیڅ كله ایمان نه راوړي.اگركه هغوی ته ټول نښانات راشي تردې پورې چه هغوی دغم نه ډك د عذابونو مشاهده اوكړي.

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ
| او وائي دا خلق | ولې | نازلي نه کړې شوې | په ده باندې
| او دوئ وائي چې په دې پيغبر باندې دخپل رب
اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا
نبښې | دطرفه درب خپل نه | ورته اووايه | بيشکه نبښې | دالله سره دي | او بيشکه زه |
د طرف نه څه (غيبي) نبښې ولې رانغلې | ورته اووايه چې نبښې خو دالله ﷻ په قبضه کښې دي
نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ
برونکې يم | ښکاره | آيا کافي نه ده دوئ لره | دانښه چې بيشکه | نازل کړو مونږه | په تا باندې |
او زه خو يو ويرونکې يم | چې صفا صفا ويناکوم | آيا دوئ دپاره دا خبره کافي نه ده | چې مونږ تاته دا
الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً
کتاب | چې اورولې کيږي | دوئ ته | بيشکه | په دې کتاب کښې | خامخا رحمت دې |
کتاب راليږلې دې | چې دوئ ته لوستلې شي | بيشکه په دې کتاب کښې دايماندارو دپاره رحمت
وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝ؑ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ
او نصيحت دې | دپاره دهغه قوم | چې ايمان راوړي | ورته اووايه | کافي دې الله | په منځ زما |
او نصيحت دې | (اې نبي ﷺ) ته ورته اووايه | چې صرف يو الله ﷻ زما او ستاسو په مينځ کښې
وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
او په منځ ستاسو کښې | په حيثيت دګواه سره | معلوم دي هغه ته | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي
ګواهئ دپاره کافي دې | .... هغه ته داسمانونو او د زمکې هر څه معلوم دي
وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا
او په زمکه کښې دي | او هغه کسان | چې ايمان ني راوړو | په باطل باندې | او کفر ني اوکړو
.... او څوک چې په ناحقو يقين کوي | او دالله ﷻ نه انکار کوي
بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝
په الله باندې | دا کسان چې دي | هم دوئ | په خساره کښې دي |
نو هم دغه خلق تاوانيان دي |

قوله تعالى: وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ

دضد په وجه دکافران د معجزو مطالبه:- دکافرانو ضد او عناد بيانيږي.چه هغوی دالله تعالی درسول ﷺ نه داسې نښانات اوغوښتل څنګه چه دصالح ؑ نه هغه قوم غوښتلې وو.بياخپل نبي ﷺ ته حکم ورکوی چه دوی ته جواب ورکړه چه ايتونه،معجزې اونښانات ښودنه زماد قدرت خبره نه ده.دادالله تعالی په لاس کښې دی.که هغه ستاسو نيک نيتونه معلوم کړل نوهغه به درته معجزې اوښائی،اوکه تاسو په خپل ضد کښې لوې لوې خبرې جوړوئ نوالله تعالی ستاسونه ويريږی نه.چه دهغه خوښه ستاسودخوښې تابع

شي.څه چه تاسوغواړئ هم هغه درته اوښائي.څنګه چه په بل ايت كښې دی چه دايتونوراليږلونه مونږ
خوك منع كولې نه شي.په ځائې ددې چه مخكينوبرابرزمونږ نه انكاركولو،ثمودياتوته اوګورئ زمونږ
نشاني اوښه چه كله هغوی ته راغله نوهغوی په هغې باندې ظلم اوكړو،اووائيه چه زه خوصرف مبلغ
يم.پيغام رسونكې يم.استاذې يم،زماكارترستاسوغوږونوپورې دالله تعالى پيغام رسول دی ماتاسوته
ستاسوښه اوبداوښودل ،نيك اوبدمې درته اوښودل اوس تاسوپوهه شئ اوستاسوكار.هدايت اوضلالت
دالله تعالى دطرف نه دې كه هغه څوك ګمراه كړی نوهغه ته څوك لاره ښودلې نه شي.چنانچه په بل
ځائې كښې دی چه په تادهدايت ذمه نه ده دادالله تعالى كاردې.اودهغه په خوښه باندې منحصر ده.

ايادقران معجزه كافي نه ده:: د دوی دې فضول خبروته خولږ شان اوګورئ چه كتاب عزيزدوی ته راغلې
دې چه دهغې هيڅ يواړخ ته باطل خواته هم ورتلې نه شي،اودوی تراوسه پورې نخښې غواړي.حالانكه
داخودټولومعجزونه اوچته معجزه ده.دټولې دنيافصيح اوبليغ ددې دمعارضې نه اوددې په شان دكلام
پيش كولونه عاجزه شودټول قران معارضه به څه اوكړي؟دلسوسورتونويه شان بلكه ديوسورت په شان
سورت پيش كولو چيلنج باوجودئې اونكړې شو.نو ايا دومره لويه اودرنه معجزه ددوی دپاره كافي نه
ده،چه لانور معجزات هم غواړي. دا خوهغه كتاب دې چه په دې كښې دتيروشووخبرويه باره كښې
معلومات دی.اودكيدونكي خبروپكښې پيشن ګوئي ده.اودجهګړو پكښې فيصله ده.اودادهغه په ژبې
سره وئيلې كيږي چه بالكل بې تعليمه دې.چاچه دچانه الف با هم وئيلې نه دی.چه يوټكې ليكلوباندې
هم نه پوهيږي.بلكه كله داهل علم په صحبت كښې هم ناست نه دې.اوهغه كتاب لولي چه دهغې سره د
نورو كتابونو رښتياوالې اودروغ هم معلوميږي،چه دهغې په الفاظوكښې خوږوالې،دكوم په نظم كښې
چه رواني،دكوم په اندازكښې چه فصاحت،دكوم په بيان كښې چه بلاغت،دكوم طرزچه زړا
راښكونكې ،د كوم سياق چه دلچسپ،اودټولې دنياخوبئ په كښې موجوددی.په خپله دبني اسرائيلو
عالمانو هم ددې په تصديق كولوباندې مجبوردی.اوتيرشوې كتابونه په دې باندې شاهدان دی.ښه
خلق په دې منين اوداخوښوی اوعمل پرې كوی.ددې دومره لوې معجزې په موجودګئ كښې بله معجزه
غوښتل صرف انكاردې.

قوله تعالى:: اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ

بيافرمائي چه په دې كښې دايمان والودپاره رحمت اونصيحت دې.داقران حق لره ظاهرونكي اوباطل
لره تباه اوبربادونكې اوتيروشووحالات ستاسوپه وړاندې پيش كوی اوتاسوته دنصيحت او عبرت
موقعه دركوی.دګنهګارانجام تاسوته ښائي اوتاسودګناهونونه منع كوی.اووائيه چه په ماباندې اوپه
تاسوباندې الله تعالى ګواه دې اودهغه ګواهي كافي ده.هغه ستاسوتكذيب اوسركشي او زما او زما په
رښتاوالي اوخيرخواهئ باندې ښه خبرداردې.كه ماپه هغه پورې دروغ تړلې نوهغه به ضرورددې بدله
زمانه اخستې وه،اوهغه داسې كسان بغيردبدلې نه پريږدی.څنګه چه په خپله دهغه فرمان دې چه كه
دې رسول ماپورې يوه خبره هم اوتړی نومابه ددهٔ ښې لاس نيولې وې اومرئ به مې پرې كړې وې. او
څوك به نه ووچه دې ئې زمادلاسه خلاص كړې وې.چونكه په هغه باندې زمارښتياوالې ښكاره دې او
زه هم دهغه راليږلې شوې يم اوزه دهغه نوم اخلم اودهغه وئيلې شوې خبرې تاسوته كوم ددې وجې نه
هغه زماتائيدكوی اوماته ورځ په ورځ غلبه راكوی اوهغه زمادلاسه معجزات باندې معجزات ښكاره
كوی .هغه دزمكې اواسمانونويه غيبوباندې خبرداردې،اودهغه نه يوه زره هم پټه نه ده.دباطل منونكي
او دالله تعالى نه منونكي په نقصان كښې اوذليل دی.دقيامت په ورځ به دوی دخپلويدعملونتيجه
اووينې اوكومې سركشئ چه ئې دلته كړی دی دهغې خوندبه څكي.الله تعالى لره نه منل اوبتانومنل
ددې نه زيات ظلم به څه وی،هغه عليم اوحكيم الله تعالى به ددوې دبدلې نه بغيرهيڅ كله پرې نږدی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ

او زرغواړي ستانه

اودا خلق د عذاب په غوښتلو

بِالْعَذَابِ ؕ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَ هُمُ

عذاب | اوکه نهٔ وې نیټه | مقرر کړې شوی | نو خامخا به راغلې وې | په هغوئ باندې

تندي کوی | اوکه چرې (دوړاندې نه دهرڅیز) وخت مقرر نه وې | نو په دوئ باندې به

الْعَذَابُ ؕ وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝

عذاب | او خامخا هغه به راځی دوئ باندې | ناساپه | او دوئ به | خبر هم نهٔ وی |

عذاب راغلې وو | او عذاب به په دوئ ناګهانه راشی | او دوئ ته به خبر هم نه وی

يَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ؕ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ ۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ۝ لا

او زر غواړي ستانه | عذاب | او بیشکه | دوزخ | خامخا چاپیره دې | دکافرانونه |

دوئ په تاباندې د عذاب راتلو تلوار کوی | او په دې کښې شک نشته | چې دکافرانو نه به جهنم راتاویږی

يَوْمَ يَغْشٰهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ

په کومه ورځ | چې راخورشی په دوئ باندې | عذاب | دپاسه ددوئ نه | او دلاند دخپو ددوئ نه |

په کومه ورځ چې به پرې عذاب د پورته نه اود پښو نه دلاندې نه دوی راګیر کړی

وَيَقُوْلُ ذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝

اوا وبه وائی (ورته الله) | او وڅکئ مزه | دهغه عملونو | چې وئ تاسو | چې کول به موا |

او الله ﷻ به ورته اووائی | چې تاسو څه کول دهغې نه خوند واخلئ |

قوله تعالی:: وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ؕ

تندي مه کوئ عذاب به ضرور راځی: -دمشرکانو دخپل جهالت په وجه دالله تعالی عذاب لره طلب کولو بیان کیږی.دوی به نبی ﷺ ته هم دغه وئیل اوپه خپله به ئې الله تعالی ته هم دغه سوالونه کول چه اې باری تعالی اکه دې ستادطرف نه حق دې نوته په مونږ باندې داسمان نه کانړې راووروه اومونږ نه دردناك عذاب راکړه.دلته هغوی ته جواب ملاویږی چه الله تعالی داخبره مقرر کړې ده چه دې کافرانوته به دقیامت په ورځ عذاب ورکوی اوکه داسې نه وې نوددې په غوښتلوسره به دعذاب توري وریځې په دوی راوریدلې وې.اوس دې هم دوی یقین اوکړی چه داعذاب به راځي اوضرور به راځي.بلکه ددوی په بې خبرئ کښې به په دوی باندې ناګهانه اوپه یوځائې راشی.دوی دعذاب دپاره تندی کوی اومونږ هم په جهنم کښې دوی دڅلوروواړو طرفونه راګیر کړی دی.دابن عباس ؓ نه دانقل دی چه هغه جهنم دغه بحراخضر دې.ستوری به هم په دې کښې راپریوځی،اونمر سپوږمئ به هم په دې کښې بې نوره شی او غوزارکړې شی.اودې به لمبه شي،اوجهنم به ترې جوړشی.دمسنداحمد په مرفوع حدیث کښې دی چه هم سمندر جهنم دې.ددې حدیث راوی حضرت یعلی ته خلقواووئیل چه تاسوخلق نه ګورئ چه الله تعالی فرمائی (اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ؕ) یعنی هغه اورچه دهغې نه ګیرچاپیره قناتونه دی.نووې فرمائیل چه قسم مې

دې وی په هغه باندې دچاپه لاس کښې چه دابویعلی ساه ده زه به هیڅ کله په دې کښې نه داخليږم ،ترڅوپورې چه دالله تعالی په وړاندې پیش نه کړې شم.اوماپورې به ددې یوه قطره نه راونه رسی ترڅو پورې چه دالله تعالی په وړاندې پیش کړې شم.داتفسیرهم ډیرغریب دې.اوحدیث هم ډیر غریب دې.والله اعلم.

قوله‌تعالی:: وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ

جهنم به کافرانو لره هر طرف نه ګیر وی:: بیافرمائی چه په دې دوران کښې به ددوی نه پورته اولا ندې اوروی.څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ﴾ ددوی دپاره جهنم د اوسیدو خائې دې.په بل ایت کښې دی ﴿لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ﴾ یعنی ددوی لاندې اوپورته به هم داورفرش اوسیورې وی. په بل خائې کښې ارشاددې.﴿ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ﴾ الخ....یعنی ارمان چه کافرهغه وخت اوپیژنی هرکله چه دوی به نه د خپلې مخې نه اور لرې کړې شی اونه دخپلې شانه.ددې ایتونونه معلومه شوه چه دهرطرف نه به دې کافرانولره اور خوری .دمخې نه اوروستونه،پورته نه،لاندې نه،دښی ظرف نه،دګس طرف نه،نوپه دوی باندې به دالله تعالی غصه اوقهروی.ددې ځائې نه به ورته هروخت ونیلې کیږی چه واخلئ دعذاب مزه اوڅکئ،پس یو ظاهری جسمانی عذاب داباطنی اوروحانی عذاب.هم ددې ذکرپه ایت﴿يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ﴾الخ.. . او په ایت﴿يَوْمَ يُدَعُّوْنَ﴾الخ... کښې دی.یعنی هرکله چه جهنم ته پړمخې راښکلې شی اوورته به اوونیلې شی چه واخلئ اوس دعذاب مزه اوڅکئ؛په کومه ورځ چه به دوی په دهکوسره په جهنم کښې واچولې شی اوورته به اوونیلې شی چه داهم هغه جهنم دې کوم چه تاسودروغ ګڼړلو،اوس اووایئ داجادودې؟لارشئ اوس جهنم ته لاړشئ،اوس ستاسوصبرکول اونه کول یوشان دی.تاسوبه د خپلو عملونو بدله ضروربیاموئ.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اِنَّ | اَرْضِيْ | وَاسِعَةٌ | فَاِيَّايَ

اے بندګانو زما هغه بندګانو | چې ایمان موراوړې دې | بیشکه | زمکه زما | فراښه ده | پس خاص مالره

ائې زماموٌمنانو بندګانو! زمکه ډیره فراخه ده | ....نو تاسو خالص زما عبادت کوئې.

فَاعْبُدُوْنِ۝ | كُلُّ نَفْسٍ | ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ قف | ثُمَّ | اِلَيْنَا | تُرْجَعُوْنَ۝

بندګی کوئ | هر نفس | څکونکې دمرګ دې | بیا به | خاص مونږ ته | واپس راوستلې شئ

هریو ژوندې به خامخا د مرګ خوند څکی | بیا تاسوټول به ماته راپیش کیږئ

وَالَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ | لَنُبَوِّئَنَّهُمْ

اوهغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې | او عملونه ئې کړی دی نیک | خامخا به دیره کړو مونږ هغوی

او چا چې ایمان راوړې دې | او نیک کارونه کوی | ....مونږ به ورته د جنت

مِّنَ الْجَنَّةِ | غُرَفًا | تَجْرِيْ | مِنْ تَحْتِهَا | الْاَنْهٰرُ | خٰلِدِيْنَ

دجنت نه | په داسې مانړو کښی | چې بهیږی به | لاند دهغې نه | نهرونه | همیشه به اوسیږی

بالاخانو کښې ځائې ورکړوا چې دهغې لاندې به نهرونه بهیږې | همیشه دپاره به په هغې کښې

فِيْهَا ط | نِعْمَ | اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ۝ ق | الَّذِيْنَ | صَبَرُوْا

په هغې کښی | ډیر ښه دې | اجر دعمل کونکو | دهغه عمل کونکو | چې صبر ئې اوکړو

اوسیږی | دنیک (عمل) کوونکو بدله ډیره ښه ده | (یعنی) چا چې صبر کړې وی

وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ۝۵۹ وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ

او په خپل رب باندې | توکل (بروسه) کوي | او څومره ډېر دي | دخناورونه | چې نۀ باروي

او په خپل رب باندې توکل کوي | ....او ډير داسې ساه لرونکي شته

رِزْقَهَا ۖ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ

رزق خپل | الله | رزق ورکوي هغوئ له هم | او تاسو ته | او هغه هر څه | اوريدونکې |

چې خپل ځان له روزي سنباله نه ساتلی | الله ﷻ هغوئ ته هم روزي ورکوي |اوتاسو ته هم|او هغه هرڅه

الْعَلِيْمُ۝۶۰

او په هر څه پوهه دې |

اوري | او په هرڅۀ پوهه دې |

قوله‌تعالى:: يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا

دهجرت ترغيب:-الله تبارك وتعالى په دې ايت کښې ايمان والوته دهجرت کولو حکم ورکوي.چه هغوی کوم ځائې کښې دين قائم نه شی ساتلې، دې ددې ځائې نه لاړشي چرته چه دوی ته ددوی په دين کښې ازادی وی.دالله تعالى زمکه ډيره فراخه ده.چرته چه دوی دالله تعالى دحکم مطابق عبادت اوپه توحيدباندې عمل اوکړې شی هلته دې لاړشی.په مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺفرمائی،ټول ښارونه دالله تعالى ښارونه دی.اوټول بندګان دالله تعالى غلامان دی.کوم ځائې کښې چه تۀ ښيګړه بيامومې هلته اوسيږه.چنانچه صحابه کراموته چه کله په مکه کښې اوسيدل ګران شونوهغوی هجرت اوکړواوحبشې ته لاړل.چه هلته په امن اوامان سره دالله تعالى په دين باندې قائم پاتې شی.دهغه ځائې عقلمنداوپوهه بادشاه اصحمه نجاشی ددوی پوره پوره مدداونصرت اوکړو او هلته دوی په ډيرعزت اواوخوشحالئ سره اوسيدل.بيادې نه پس دالله تعالى په اجازت سره صحابه کرامواورسول الله ﷺ په خپله دمدينې منورې طرف ته هجرت اوکړو.

قوله‌تعالى:: كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ

مرګ نزدې دې د اخرت تيارې اوکړئ ددې نه پس فرمائی چه په تاسو کښې هريوکس لره مړه کيدل او زماپه وړاندې حاضريدل دی.تاسوکه خواه هرچرته ئې،دمرګ دپنجې نه خلاصی بيامونډې نه شئ:پس تاسولره ټول ژوندالله تعالى په اطاعت کښې اودهغۀ په راضی کولو کښې تيرول پکاردی.چه دمرګ نه پس هرکله چه دالله تعالى په وړاندې حاضرشئ نوپه بدئ کښې راګيرنه شئ:ايمان داراونيك عمله خلقولره به الله تعالى دجنت عدن اوچتومنزلونوته اورسوی.چه دهغې دلاندې قسم قسم نهرونه بهيږی.چرته صفااوسپينې اوبۀ،چرته دپاکوشرابو او چرته دپيونهرونه.داچينې به په خپله کوم طرف ته جنتی اوغواړی په بهيدوشی.دوی به هلته هميشه اوسيږی،اونه به دهلته نه ويستې شی اونه به لرې کړې شی.نه به هغه نعمتونه ختميږی اونه به په هغې کښې کمې راځی .مومنانوته دهغوی دنيك عملونو په وجه دجنت اوچتې بالاخانې به مبارك شی.چاچه په خپل ربنتونی دين باندې صبر اوکړو او د الله تعالى طرف ته ئې هجرت اوکړودهغۀ دشمنان ئې پرېښودل او خپلو خپلوانولره اوخپله کوروالولره ئې دالله تعالى په لاره کښې پرېښيودل دهغۀ دنعمتونو اودهغۀ د انعاماتوپه اميدباندې ئې ددنياعيش اوعشرت ته لته ورکړه.

دجنت بالاخانې به دڅا دپاره وي:: په ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اللهﷺفرمائی،په جنت کښې داسې بالاخانې دی چه دهغې ظاهردباطن نه په نظرراځی.الله تعالی هغه ددوی دپاره جوړې کړې دی.څوك چه په بل روټۍ خوری اوخوش کلام اونرم گفتاروی.دمونځ روژې پابندوی،اودشپې هرکله چه خلق په خوب اوده وی دوی مونځونه کوی.اوپه خپل رب باندې کامله بهروسه ساتی،په خپلوټولواحوالوکښې که دنیاوی اوکه دینی.

قوله‌تعالی:: وَكَأَيِّن مِّن دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

هجرت سره رزق نه کمیږی بلکه زیاتیږی:: بیانې اوفرمائیل چه رزق دیوځائې سره خاص نه دې.بلکه دالله تعالی تقسیم کړې شوې رزق عام دې.اوهرځائی کښې دې.څوك چه چرته وی هلته وررسی. د مهاجرین په رزق کښې الله تعالی دهجرت نه پس هغه برکت واچولوچه دوی د دنیا د اطرافو مالکان شو. نووې فرمائیل چه ډیرځناوردی چه نه دخپل رزق دراغونډولوطاقت لری اودهغې نه دحاصلولو،نه دصبادپاره څه ږدی،دالله تعالی په ذمه دهغوی رزق دې.پروردگارهغوی ته دهغوی رزق رسوی.ستاسورازق هم هغه دې.هغه هیڅ مخلوق لره په هیڅ وخت کښې نه هیروی.میږوته دهغوی په سوړوکښې،مرغوته په اسمان اوزمکه اوددې ترمینځه خلا کښې،ماهیانوته په اوبوکښې،هم هغه رزق ورکوی.څنگه چه ئې اوفرمائیل.﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ الخ...یعنی په مخ دزمکې هیڅ یو ځناورداسې نشته چه دهغه روزی د الله تعالی په ذمه نه وی.هم هغه دهغوی داوسیدوځائې ښه پیژنی.داهرڅه د هغه په روښانه کتاب کښې موجوددی.ابن ابی حاتم کښې دی.ابن عمرؓفرمائی.زۀ درسول اللهﷺسره روان وم.دمدینې باغونوکښې یو باغ ته رسول کریمﷺلاړو،اوراپریوتې کهجورې حضورﷺصفاکولې اوخوړلې،ماته ئې هم دخوراك دپاره اوفرمائیل،ماورته اووئیل،حضورﷺزه خوداکهجورې خوړې نه شم. حضورﷺاوفرمائیل لیکن په ماخوداډیرې ښه معلومیږی.ځکه چه دڅلورمې ورځې سحردې چه ماڅه خوړلې نه دی.اونه ماته دخوراك دپاره څه ملاوشوې دی.واوره کۀ ماغوښتې نوالله تعالی ته به مې سوال کړې وواوالله تعالی به زه دقیصراوکسری مالك جوړکړې وې.اې ابن عمراستابه څه حال وی کله چه تۀ به په داسې خلقوکښې ئې چه دټول کال دپاره به غله جمع کوی،اودهغوی یقین اوتوکل به بالکل ختم شوې وی.مونږ لاپه هغه حالت کښې ووچه داایت ﴿وَكَأَيِّن﴾الخ...نازل شو.پس رسول اللهﷺ اوفرمائیل،الله تعالی ماته دخزانودجمع کولواوخواهشاتوپسې دتلوحکم نه دې راکړې،کوم کس چه د دنیا خزانې جمع کړی اودهغې سره باقی ژونداوغواړی،هغه دې پوهه شی چه دحیات والا باقی ژوند خودالله تعالی په لاس کښې دې.گوره زۀ خوبه نه درهم اودینارجمع کوم اونه به دصبادپاره نن روزی جمع کوم.داحدیث غریب دې.اوددې راوی ابوالعطوف جزری ضعیف دې.

د کارغه بچی خوری؟:: دامشهوره ده چه دکارغۀ د بچی کله بنړې راوځی نودهغۀ بنړې وزرې سپین وی. داچه اووینی نوکارغۀ په نفرت سره دهغه نه اوتختی.څوورځې پس دهغووزرورنگ تورشی. نو بیا هله دهغوی موربلارواپس راشی اوهغوی دانه وغیره ورکوی.په شروع ورځوکښې هرکله چه ددوی مور پلارددوی نه متنفرشی اواوتختی اوددوی خواته هم نه راځی،نوهغه وخت کښې الله تعالی واړه واړۀ ماشی ددوی خواته رالیږی،چه ددوی خوراك جوړیږی .دعربو شاعرانو دانظم کړې هم دې. د حضورﷺ فرمان دې چه سفرکوئ چه صحت اوروزی بیا مومئ.په بل روایت کښې دی چه سفرکوئ چه صحت اوغنیمت ملاوشی،په بل حدیث کښې دی چه سفرکوئ نفع به بیامومئ اوروژې نیسئ نوصحت مندبه ئې،جهادکوئ غنیمت به درته ملاویږی،په بل روایت کښې دی چه کوشش کونکی اواسانئ والوسره سفرکوئ،بیانې اوفرمائیل الله تعالی د خپلو بندگانو خبرې اوریدووالا اودهغوی حرکات اوسکنات باندې پوهه دې.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ	مَّنْ خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ
او كه ته تپوس اوكړې ددوئ نه	چې چاپيدا كړې دي	آسمانونه

او په هرڅۀ پوهه دې او كه چرې ته ترې تپوس اوكړې اچې هغه ذات څوک دې چې آسمانونه

وَالْاَرْضَ	وَسَخَّرَ	الشَّمْسَ	وَالْقَمَرَ	لَيَقُوْلُنَّ	اللّٰهُ
او زمكه	او تابع كړې ئې دي	نمر	او سپوږمئ	نو خامخا به اووائي	چې الله

اوزمكه ئې پيدا كړې دي اونمر او سپوږمئ ئې په كار لګولې دي | دوئ بۀ ضرور اووائي

فَاَنّٰى	يُؤْفَكُوْنَ ﴿٦١﴾	اَللّٰهُ	يَبْسُطُ	الرِّزْقَ	لِمَنْ يَّشَآءُ
نو دكوم خائې نه	دوكه كيږې دوئ	الله	فراښه كوي	رزق	دپاره دهغه چاچې خوښه ئې شي

چې الله ﷻ نو بيا دوئ كوم طرف ته اړولې روان دي | الله هغه ذات دې چې پخپلو بندګانو كښې پخپله

مِنْ عِبَادِهٖ	وَيَقْدِرُ	لَهٗ	اِنَّ اللّٰهَ	بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٢﴾
دبندګانو خپلو نه	او تنګوي (روزي)	هغه لره	بيشكه الله	په هر څيز باندې عالم (خبر) دې

خوښه د چا رزق فراخه كوي | او دچا رزق تنګوي | بيشكه الله ﷻ په هر څيز ډير ښه پوهه دې

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ	مَّنْ نَّزَّلَ	مِنَ السَّمَآءِ	مَآءً	فَاَحْيَا
او كه ته تپوس اوكړې ددوئ نه	چې چا نازل كړې دي	دآسمان نه	اوبۀ	پس ژوندئ ئې كړه

اوكه ته ددوئ نه تپوس او كړې | چې چا پورته نه اوبۀ راوولې دي | نوزمكه ئې

بِهِ	الْاَرْضَ	مِنْۢ بَعْدِ	مَوْتِهَا	لَيَقُوْلُنَّ	اللّٰهُ	قُلِ
په هغې باندې	زمكه	روستو	دمرګ دهغې نه	نو خامخا به اووائي	چې الله	ورته اووايه

د مړه كيدو نه پس بيا راژوندئې كړه | نو دوئ به وائي چې الله ﷻ نازل كړې دي | ته اووايه چې

الْحَمْدُ لِلّٰهِ	بَلْ اَكْثَرُهُمْ	لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٦٣﴾
چې ثناده الله لره	بلكه زيات خلق ددوئ نه	دعقل نه كار نۀ اخلي

ټول تعريفونه الله ﷻ دپاره دي اخو په دوئ كښې زيات كسان نه پوهيږي

قوله تعالى:: وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

درزق فراخي اوتنګي دالله تعالى په لاس كښې ده:-الله تعالى ثابتوي چه معبودبرحق صرف هغه دې. خپله مشركان هم داخبره مني چه دزمكې اسمان پيداكونكې،نمراوسپوږمئ لره مسخر كونكې، شپې او ورځې لره پرله پسې راوستونكې،خالق،رازق،مرګ اوژوندباندې قادرصرف الله تعالى دې.هغه ته ښه پته ده چه دمالدارئ لائق څوك دې؟اودغريبئ لائق څوك دې؟دخپلوبندګانومصلحتونه هغۀ ته پوره پوره معلوم دي.پس هركله چه مشركانوته په خپله پته ده چه دټولوڅيزونوخالق صرف الله تعالى دې په هرڅه باندې قابض صرف هغه دې.بيادهغۀ نه علاوه دنوروعبادت ولې كوي؟اودهغۀ نه علاوه په نوروباندې توكل ولې كوي؟هركله چه هغۀ دملك مالك يواځې دې.نودعبادتونولائق هم هغه يواځې دې.توحيدربوبيت منلوسره بيادتوحيدالوهيت نه انكارعجيبه څيزدې.په قران كريم كښې خو د توحيد ربوبيت سره سره دتوحيدالوهيت ذكرپه كثرت سره دې.څكه چه دتوحيدربوبيت دمكې مشركان قائل

خوورونوهغوی ته قائل کيدوسره سره دتوحيدالوهيت دعوت ورکړې کيږي.مشرکانوبه په حج اوعمره لبيك ونيلوسره بياهم دالله تعالى سره دشريکانواقرارکولو، «لبيك لاشريك لك الاشريكا هولك تملكه وماملك» يعنى اې الله مونږ حاضرشوستاڅوك شريك نشته خوداسې شريکان دچامالك اودچادملك مالك هم ته ئې.

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ
اونهٔ دی | دا ژوند
اود دنيا دا ژوند
الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۭ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ
ددنيا | مگر | عبث کار دې او لوبه ده | او بيشکه کور دآخرت | خامخا هغه دې اصلي ژوند |
دلوبو او دتماشو نه سوا بل هيڅ حققيت نه لری | او اصل ژوندون د آخرت دې
لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ فَاِذَا رَكِبُوْا فِي الْفُلْكِ
افسوس چې وې دا خلق | چې پوهيدلې | پس هر کله چې | سواره شي دا خلق | په کشتئ کښې |
کاش !چې دوئ پوهيدلې | .... کله چې دوئ په بيړئ کښې سواره شي
دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ فَلَمَّا
نو رابلي الله | په دا حال کښې چې خالص کونکې وی | دپاره دهغه (الله) | دين (خپل) لره | پس هر کله چې
نو بيا صرف الله ﷻ پاک رابلي | .... خوڅه وخت چې
نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُوْنَ ۝
هغه بچ کړی هغوئ لره | وچې | ته | نو بيا هغوئ | شريك جوړوی دالله سره |
مونږ ئې اوچې غاړې ته واړوو | .... نو بيا الله ﷻ سره شريکان جوړوی
لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ۚ
دپاره ددې چې ناشکری اوکړی هغوئ | په هغه نجات) | چې ورکړې وۀ مونږ هغوئ ته |
نو څه چې مونږ دوئ ته ورکړی دی | .... دهغې ناشکری کوی | او دپاره ددې
وَلِيَتَمَتَّعُوْا فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ۝
او چې نفع واخلي (ددنيا دژوند) | پس ډير زربه | معلوم شي دوئ ته |
چې څو ورځې مزې واخلي انو ډير زر به (په ځان) پوهه شي |

قوله تعالى:: وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۭ

مشرکانوبه دمصيبت په وخت کښې الله تعالى ته اوازکولو:-ددنيادسپك والي اوذلالت ددې دزوال او فنا ذکر کيږي.چه دې لره هيڅ هميش والې نشته،دابه هميشه قائمه نه وی داخوصرف لهولعب دې.داخرت ژوند د دوام اوهميشه باقي پاتې کيدونکې ژوندې.هغه دزوال اوفنا اوذلالت نه لرې دی.که دوی ته پته وې نودې باقي پاتې کيدونکې څيزباندې به ئې فناڅيزته فوقيت نه ورکولو.

بيا فرمائي چه مشركان دبې وسئ په وخت كښې خوالله تعالى وحده لاشريك ته اوازونه كوي .بياد مصيبت اخواكيدوسره اوتكليف لرې كيدوسره دنوررونوموته ولې اخلي؟څنګه چه په بل ځائې كښې دي ﴿وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ﴾ الخ...يعنى هركله چه په سمندركښې په مشكل كښې راګيرشي هغه وخت دالله تعالى نه علاوه نورټول ترينه هيرشي اوكله چه په هغه ځائې كښې خلاصې بيامومي اواوچې ته راشي نوفوراً مخ اوګرځوي.

دعكرمه بن ابى جهل دايمان واقعه:: په سيرت ابن اسحاق كښې دي چه كله رسول اللهﷺمكه فتح كړه، نو عكرمه بن ابوجهل دهلته ته اوتختيدو.اوحبشې ته دتلوپه اراده په كشتئ كښې كښيناستو.اتفاقاً سخت طوفان راغې نوكشتئ اخواديخواتله راتله.څومره مشركان چه په كشتئ كښې ووټولواووئيل چه دا موقعه صرف الله تعالى ته داوازوركولوده.پاڅئ اوپه اخلاص سره الله تعالى ته دعاګانئ اوكړئ دې وخت كښې خلاصې صرف دهغهٔ په لاس كښې دې.دې اوريدوسره عكرمهؓاوفرمائيل،واورئ په الله تعالى مې دې قسم وي كه دسمندرددې بلانه دهغهٔ نه علاوه نورڅوك مونږ ته خلاصې راكولې نه شي نوپه اوچه باندې هم دمصيبتونولرې كولووالا هم هغه دې.اې الله تعالىٰ!زهٔ ستاسره وعده كوم چه كه ددې ځائې نه بچ لاړم نوسيده يعنى نيغ به لاړشم اوحضرت محمدرسول اللهﷺپه لاس كښې به خپل لاس كيږدم او د حضور ﷺ كلمه به اووائيم.زما يقين دې چه دالله تعالى رسول ﷺبه زماخطاګانې معاف كړي.اوبه مابه رحم اوكړي.نوهم دغسې اوشو(لِيَكْفُرُوا) او(وَلِيَتَمَتَّعُوا)كښې چه كوم لام دې دې ته لام عاقبت وائي ځكه چه ددې قصددانه وي اوفى الواقع دهغهٔ طرف ته نظراچولونه هم داخبره ده.اودالله تعالى په نسبت خودالام تعليل دې.ددې پوره تقريرمونږ په ايت ﴿لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ كښې كړې دې.

أَوَلَمْ يَرَوْا

| آيا نهٔ ګوري دا خلق | ۰

| آيا دوئ چرې غور نه دې كړې

أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ

چې بيشكه جوړ كړو مونږ | حرم | امن وركونكې ځائې | حالانكه تښتولې كيږي | خلق |

چې مونږ حرم دامن ځائې ګرځولې دې ااود ګيرچاپيره علاقو نه خلق (په زوره) بهر ويستلې شي

مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ۝

چاپيره ددوئ نه | آيا پس په باطل باندې | ايمان راوړي دوئ | او په نعمت دالله | كفر كوي دوئ |

نو آيا دوئ بيا هم په باطلو معبودانو باندې ايمان راوړي ااود الله ﷻ دنعمتونوناشكري كوي

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ

او څوك دي | ډير ظالم | دهغه چانه | چې دخانه جوړوي | په الله باندې | دروغ | يا دروغ ګڼړي |

اود هغه چا نه غټ ظالم څوك كيديشي اچې په الله ﷻ پورې دروغ اوتړي | بيا كله چې

بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ۝

حق لره | هر كله چې | راشي هغه ته | آيا نشته | په دوزخ كښې ځائې | دپاره دكافرانو |

حقه خبره ورته اورسيږي | نو هغې ته دروغ وائي | آيا دكافرواستوګنه به په دوزخ كښې نه وي ؟

سُبُلَنَا ط	لَنَهْدِيَنَّهُمْ	فِينَا	جَاهَدُوا	وَالَّذِينَ
لارې زمونږ	خامخا به ښايو مونږ هغوئ ته	په دين زمونږ کښې	چې محنت کوي	او هغه کسان

اوڅوک چې زمونږ ددين په لاره کښې کوشش کوي | نو مونږ به ورته خپلې لارې اوښايو

لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ۞	وَإِنَّ اللَّهَ
خامخا دنيك عملو خلقو سره دې	او بې شكه الله

اوبيشكه الله ﷻ نيكانو خلقو سره دي

قوله تعالى:: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا

زمانعمت يادكړئ اوزما په نبي ايمان راوړئ:-الله تعالى قريشوته خپل احسان وريادوي چه هغه دوي ته په خپل حرم كښې ځائې وركړو.كوم ته چه هركس ورشي هغه امن ته وراورسي.ددې سره خواوشاكښې جدال اوقتال اولوټ ماركيږي.اوددې ځائې والا په امن اوامان سره خپل ژوندتيروي.څنګه چه ئې په سوره(**لايلف قريش**)الخ...كښې بيان اوفرمائيل،نواياددې دومره لوې نعمت شكريه داده چه دوي دالله تعالى سره د نوروهم عبادت اوكړي؟دايمان راوړوپه ځائې كفركوي،اوپه خپله هم تباه شي اونورهم دتباهئ په لاريانديې روان كړي.دوي له خوداپكاروو چه دوي ديوخداې په عبادت كښې دهرچانه زيات وې.نبي اخرالزمانﷺددوي پوره رښتوني ملګرې دې.خودوي ددې التېادالله تعالى سره شرك اوكفركول اونبي اكرمﷺنه منل اوهغه ته تكليف اومصيبت رسول شروع كړي دي.په خپله سركشئ كښې تردې حدپورې مخكښې شوې دي چه دالله تعالى پيغمبرﷺئې دمكې نه بهركړو.

نوپه اخره كښې دالله تعالى نعمتونه شوكيدل ددوي نه شروع شو.دبدرپه ورځ ددوي مشران په بې دردئ سره قتل شو.بياالله تعالى دخپل نبيﷺپه لاس مكه فتح كړه.اودوي ئې ذليل اوپست كړل.او د هغه نه زيات لوې ظالم بل هيڅوك نشته چه په الله تعالى پورې دروغ اوتړي.وحې نه راځي اوواني چه زماطرف ته وحې كيږي.اودهغه نه زيات لوې ظالم هيڅوك نه دې چه دالله تعالى رښتونې وحې اودهغه حق اونه منى اودحق رارسيدوباوجودپه دروغوبانديې كلك ولاړوي داسې مفترى اودروغ وئيونكى خلق كافردي.اوددوي ځائې جهنم دې.

د(وَالَّذِينَ جَاهَدُوا)نه **مراد رسول ﷺ او دده اتباع ده**::دالله تعالى په لاره كښې مشقت اوچتونكونه مراد رسول اللهﷺ، درسول اللهﷺاصحاب،اودحضورﷺتابع فرمان خلق دي.چه ترقيامته پورې وي نوفرمائي چه مونږ به ددې كوشش كونكورهنمائى كوواوپه دنيااودين كښې به دوي ته لارې ښائيو.

حضرت ابواحمدهمداني رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراددادې چه كوم خلق په خپل علم بانديې عمل كوي الله تعالى دوي ته ددوي په كارونوكښې هدايت وركوي چه دهغوي په علم كښې نه وي.دابوسليمان داراني ته چه كله داذكركيږي نودوي فرمائي چه دچاپه زړه كښې څه خبره پيداشي اګركه هغه ښه خبره وي مونږلره په هغې بانديې عمل كول پكارنه دي.ترڅوپورې چه دقران اوحديث نه هغه خبره ثابته شوې نه وي.كله چه ثابته شي نوعمل دې اوكړي اودالله تعالى حمددې اوكړي چه دهغه په زړه كښې راغلې ده هم هغه په قران اوحديث كښې هم راوته.الله تعالى دمحسنينوسره دې.

د احسان مطلب::حضرت عيسى ابن مريم عليه السلام فرمائي چه احسان ددې نوم دې چه څوك تاسره بدسلوك اوكړي نوته دهغه سره نيك سلوك اوكړه.داحسان كونكى سره داحسان كولونوم احسان نه دې.والله اعلم.

(**الحمدلله**) دالله تعالى په فضل اوكرم سره دسوره عنكبوت تفسيرختم شو.

اياتونه	سورة الروم مكية وهي ستون اية وست ركوعات		ركوع گاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۶۰	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دي		۶

الٓمّٓ ① غُلِبَتِ الرُّوْمُ ② فِيْٓ اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ

الف . لام . ميم | غلبه حاصله كړې شوه په روم باندې | په نزدې زمكه كښې | او هغوئ به |

الم : روميانو (دشام دملک) په نزدې علاقو كښې (دايران دلاسه) ماتې اوخوړله | او هغوی به

مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ ③ فِيْ بِضْعِ سِنِيْنَ ۬ؕ لِلّٰهِ الْاَمْرُ

روستو دمغلو بوالې خپل نه | زر غالب شي | په يو څو كلونو كښې | خاص الله لره دې | اختيار

ددې ماتې (شکست) نه پس په يو څو كاله كښې دننه دننه بيا غالب شي . | وړاندې هم د الله تعالى

مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ؕ وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ④

مخکښې (يعنى اول هم) | او روستو هم | او په دغه ورځ به | خوشحالي كوى | مومنان |

اختيار وو | او روستو هم (اختيار) د هغه دې | او په دغه ورځ به مسلمانان د الله تعالى په مدد

بِنَصْرِ اللّٰهِ ؕ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ⑤

په امداد دالله سره | امداد كوى الله | دهغه چاچې خوښه ئې شي | او هغه | غالب دې | مهربانه دې |

خوشحالي كوى | هغه چې دهرچا باره كښې اوغواړې مدد ورسره كوى | اوهغه زبردست اورحم كونكې دې

وَعْدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ

دا وعده دالله ده | خلاف نهٔ كوى الله | دوعدې خپلې | وليكن | اكثر خلق |

دا د الله ﷻ وعده ده | الله ﷻ دخپلې وعدې نه هيڅ كله خلاف نه كوى | خوزيات خلق

لَا يَعْلَمُوْنَ ⑥ يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَهُمْ

نهٔ پوهيږى | او پوهيږى خلق | په ظاهرى اړخ | دژوند ددنيا نه | او دوئ |

په دې نه پوهيږى | ....داخلق خو بس ددنيا دژوند په ظاهرى خبرو پوهيږى | او دوى د

عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ⑦

داخرت نه | هم دوئ | غافله دى |

آخرت نه بيخي ناخبره دى |

قوله تعالى: وَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ

روميان به غالبه شي يوه عظيم الشان پيشنگوئ.-- داايتونه هغه وخت نازل شوهركله چه ساه پورشاه فارس دشام اوجزيره او خواوشاعلا قوباندې غالب شو.اودروم بادشاه هرقل تنگ شواوپه قسطنطنيه كښې محصورشو.ترډيره وخته پورې محاصره وه په اخره كښې حالات بدل شواودهرقل فتح اوشوه.په تفصيل سره بيان مخكښې راځى،په مسنداحمد كښې دحضرت ابن عباس رضي الله عنه ددې ايت په باره كښې روايت

دې چه روميانوته شكست اوشو،اومشركانوپه دې باندې ډيرې خوشحالئ اوكړې.خكه چه څنګه دوى بت پرست ووهم دغه شان دايران والا هم دوى په شان وو،اودمسلمانانوخوښه وه چه روميان غالب شي،څكه چه هغوى كم ازكم اهل كتاب څوو.

د ابو بكر صديق ﷺ د مشركانو سره شرط: حضرت ابوبكرصديقؓ چه كله داذكرحضورﷺ ته اوكړو نو حضورﷺ اوفرمائيل چه روميان به ډيرزرغالب شي.صديق اكبرؓ چه كله داخبرمشركانوته اورسولو نو هغوى ورته اووئيل،نوهغوى ورته اووئيل چه راځه شرط اوتړه اووخت مقرركړه.كۀ روميان په دغه موده كښې غالب نه شونوتۀ به مونږ ته دومره دومره راكوې،اوكه تۀ رښتونې اوختې نومونږ به تاته دومره دومره دركوو.دپنځوكالووخت مقررشو.هغه موده پوره شوه،اوروميان غالب رانغلل،نوحضرت ابوبكرؓ خدمت نبوىﷺ ته داخبراورسولو،حضورﷺ دوى ته اوفرمائيل چه تادلسوكالوموده ولې مقرر كړې نه وه،سعيدابن جبيرؓ وائى چه په قران كښې دمودې دپاره لفظ(بضع)استعمال شوې دې اودلسونه په كمودباندې ددې اطلاق كيږى.نوهم دغسې اوشوپه لس كاله كښې دننه دننه روميان بياغالب شو.

امام ترمذى دې حديث ته غريب وئيلې دې.حضرت سفيان m فرمائى چه دبدردجنګ نه پس روميان هم په فارسيانوبه غالب شو،دحضرت عبداللهؓ فرمان دې چه پنځه څيزونه تيرشوې دى، دخان، او لزام،اوبطشه،اودشق قمرمعجزه،اودروميانوغالب راتلل.په بل روايت كښې دى چه دحضرت ابوبكرؓ شرط داؤوكالووو.حضوراكرمﷺ دهغۀ نه تپوس اوكړوچه (بضع)په تاسوكښې څه معنى لرى؟جواب ئې وركړوچه دلسونه كم.بيائې ورته اوفرمائيل چه لاړشه اوموده دوه كاله نوره هم زياته كړه.نوهم په دغه موده كښې دننه دننه دروميانودغالبه كيدوخبرعربوته راورسيدو،اومسلمانانو خوشحالئ اوكړې.هم ددې بيان په دې ايتونوكښې دې.په بل روايت كښې دى چه مشركانودحضرت صديق نه داايت واوريدونووې وئيل چه تۀ په دې كښې هم څان رښتونې ګڼړې؟دوى ورته اوفرمائيل هو.په دې باندې شرط اوتړلې شواوهغه موده تيره شوه اوروميان غالب رانغلل.حضوراكرمﷺ ته چه كله ددې شرط پته اولږيده نوحضورﷺ غمژن شواوجناب صديقؓ ته ئې اوفرمائيل چه تاداسې ولې اوكړل.جواب ورته ملاو شو چه دالله تعالى درسولﷺ په رښتونوالې باندې باوركولوسره.حضورﷺ ورته اوفرمائيل چه بيالاړشه اوموده لس كاله مقرركړه.خوا كښې څيزهم زياتولې شى.دوى مشركانوسره دوباره دمودې زياتولوشرط منظوركړو.لالس كاله پوره شوې نه ووچه روميان په فارس باندې غالب راغلل.اومدائن ته دهغوى فوځونه راورسيدل اودرومية بناء هغوى واچوله،حضرت صديقؓ دقريشونه دشرط مال واخستو او حضورﷺ ته ئې راوړو.حضورﷺ ورته اوفرمائيل چه داصدقه كړه.په بل روايت كښې دى چه داواقعه د شرط تړلودحرام كيدونه مخكښې ده،په دې كښې دى چه مودۀ شپږ كاله مقررشوې وه چه داپيشن ګوئى پوره شوه اوروميان غالب شونوډيرومشركانوايمان راوړو.(ترمذى)

يوه عجيبه واقعه: يوه ډيره عجيبه قيصه امام سنيدبن داودپه خپل تفسيركښې ليكلې ده،چه عكرمهؓ فرمائى چه په فارس كښې يوه ښځه وه چه دهغې څامن به زبردست پهلوانان ياپادشاهان وو.كسرى بو ځلې هغه راوغوښته اوهغې ته ئې اووئيل چه زۀ روميانوباندې يولښكرليږل غواړم.اوستاپه اولاد كښې يوكس د دې لښكرسردارجوړول غواړم.اوس تۀ مشوره راكړه چه څوك سردارجوړكړم؟هغې ورته اووئيل چه واوره زمافلانې څوې هرمزخودلومبړې نه زيات مكاراودشكرى (يوقسم مرغئ ده) نه زيات هوشياردې.دويم څوې فرحان دغشى په شان دې.دريم هلك شهربرازدتولونه زيات حليم الطبع دې.اوس چه ستاكوم يوخوښ وى سردارى وركړه.بادشاه دسوچ فكرنه پس شهربراز ته سردارى وركړه.دۀ لښكردخان سره بوتلو.اوروميانوسره اوجنګيدواوپه هغوى باندې غالب راغې،د هغوى لښكرې ئې كټ

کړې اودهغوی ښارونه ئې وران کړل.اودهغوی باغونه ئې بربادکړل.دغه شین ابادملك ئې ویران اوشاړکړو،اذرعات اوبصری سره دعربوحدونه ملاویدل هلته یوه زبردسته معرکه اوشوه اوهلته فارسیان په رومیانوباندې غالب راغلل.چه په هغې باندې قریشوخوشحالئ کولې،اومسلمانان پرې خفه وو.کفارقریش به مسلمانانوته پیغورونه ورکول چه ګورئ تاسواونصرانیان اهل کتاب دی.اوفارسیان بې تعلیمه دی. زمونږ والا په تاسوباندې غالب شو.هم دغه شان به موږ هم په تاسوباندې غالب کیږو،اوکه جنګ اوشونومونږ به درته اوښائیوچه تاسویه ددې اهل کتاب په شان زمونږ دلاسه شکست خورئ.په دې باندې دقران داایتونه نازل شو.

حضرت ابوبکرصدیقؓچه داایتونه واوریدل نومشرکانوته راغې اووې فرمائیل چه په دې فتح باندې غرورمه کوئ دابه ډیرزرپه تاوان کښې بدله شي.اوزمونږ رونړه اهل کتاب به ستاسوپه رونړوغالبه شي.ددې خبرې یقین اوکړئ ځکه چه دازماخبره نه ده بلکه دازمونږ دنبی اکرمﷺپیشن ګوئی ده.دائې چه واوریدل نوابی بن خلف پاسیدواووې وئیل چه اې ابوفضیل ته دورغ وائې،دوی ورته اوفرمائیل چه اې داالله دشمنه،ته دروغژن ئې،هغهٔ ورته اووئیل چه ښه ده زهٔ دلسواوښانوشرط تړم.که تر دریو کالو پورې رومیان په فارسیانوباندې غالب راغلل،نوزهٔ به تاته لس اوښې درکوم.ګنې تهٔ به ماته راکړې، حضرت صدیق اکبرؓداشرط قبول کړو.بیاراغې اورسول اللهﷺته ئې ددې خبرې ذکر اوکړو .نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل چه ماتاته ددریوکالونه وو وئیلې،(بضع)لفظ په قران کښې دی. او داددریونه تر نهو پورې وئیلې کیږي.لاړشه اوښې هم زیاتې کړه اوموده هم زیاته کړه.حضرت ابوبکرؓ لاړوکله چه ابی بن خلف ته اورسیدونوهغهٔ ورته اووئیل چه کیدې شی تهٔ پښیمانه ئې؟دوی ورته اوفرمائیل واوره زهٔ خود مخکښې نه هم زیات تیارراغلې یم.راځه چه موده زیاته کړواودشرط مال هم زیات کړو.نوسل اوښان مقررشو، اوموده نهه کاله مقررشوه،په دې موده کښې رومیان په فارسیانوباندې غالبه راغلل ،او مسلمانان په قریشوباندې خواره شو.درومیانودغلبې واقعه داسې اوشوه چه کله فارسیان غالبه شو نو د شهربرازرورفرخان شراب څکل اووې وئیل چه مالیدلې دی چه ګویازهٔ دکسری په تخت باندې راغلې یم.اودفارس بادشاه جوړشوې یم.داخبرکسری ته اورسیدو، کسری شهربرازته اولیکل چه زمادې خط ملاویدوسره خپل داروړقتل کړه اوددهٔ سرماته راولیږه.شهربرازورته اولیکل چه اې بادشاه تهٔ دومره تندی مه کوه،دفرحان په شان بهادراودزمری دجرات والا اوددشمن په ګنړه کښې ننوتونکې به تهٔ بل بیانه مومې.بادشاه ورته بیا په جواب کښې اولیکل چه ددهٔ نه زیات بهادراوشیردل پهلوان زماپه دربار کښې ډیونه یوزیات بهترموجوددی.تهٔ ددې غم مه کوه،اوزمادحکم فوراً تعمیل اوکړه. شهر براز ورته بیا د دې جواب اولیکلواوپه دویم ځل ئې بادشاه کسری پوهه کړو ،په دې باندې بادشاه دغصې نه لمبه شو ،هغهٔ اعلان اوکړوچه دشهربرازنه ماسرداری واخسته اودهغهٔ په ځائې دهغهٔ رورفرحان مادخپل لښکر سپه سالارمقررکړو.اوهم ددې مضمون یوخط ئې اولیکلواوقاصدسره ئې شهربرازته اولیږلو،چه تهٔ دنن نه معزول ئې،اوتهٔ خپله عهده فرحان ته ورکړه.اوورسره ئې قاصدته تهٔ یوبټ خط ورکړوچه کله شهرباز خپله عهده پریږدی اوفرحان دهغهٔ په عهده راشی نوتهٔ هغهٔ ته زمادافرمان ورکړه،قاصدچه کله هلته اورسیدونوشهربرازدخط لوستوسره اووئیل چه ماته دبادشاه حکم منظوردی.زهٔ په خوشحالئ سره خپله عهده فرخان ته ورکوم.نوهغهٔ دتخت نه کوزشو،اوفرخان ته ئې قبضه ورکړه.فرخان چه کله دبادشاهئ په تخت باندې کښیناستواولښکراطاعت قبول کړونوقاصدهغه دویم خط دفرخان په وړاندې پیش کړو.په کوم کښې چه دشهربرازدقتلولواودهغهٔ دسردبادشاه دربارته دلیږلوفرمان وو.فرخان چه دا اولوستلو نو شهرباز ئې راوغوښتلواودهغهٔ دقتلولوحکم ئې ورکړو. شهربرازورته اووئیل چه دومره تندی مه کوه،ماوصیت لیکلوته خوپریږده.هغهٔ منظوره کړه،نو شهرباز خپل دفترراوغوښتواوهغه کاغذونه چه بادشاه کسری دفرخان دمرګ دپاره هغهٔ ته لیکلې ووهغه ټول

ني راوښکل اوفرخان ته ني وړاندې کړل.اوورته ني اووئيل چه اوګوره دومره سوال اوجواب زمااودبادشاه ترمينځه ستاپه باره کښې شوې وو، خو ما د عقل نه کاروااخستواوتندی مې اونه کړه.اوتهٔ ديوخط کتوسره زمامرګ ته تيارشوې،لړ شان سوچ اوکړه ،ددې خطونوليدوسره دفرخان سترګې پرانستې شوې اوهغه فوراً دتخت نه کوزشواوخپل رور شهربراز ئې بيامالك جوړکړو. شهربرازهم هغه وخت شاه روم هرقل ته خط اوليکلوچه زهٔ تاسره پټ ملاقات کول غواړم.په يوه کار باندې مشوره کول دی.دانه خوزهٔ دځه قاصدپه ذريعه وئيلې شم اونه درته په خط کښې ليکلې شم.بلکه زهٔ داهم ستاپه وړاندې پيش کوم.پنځوس کسان دځان سره راوله اوپنځوس کسان به زماسره وی.

قيصرته چه کله داپيغام اورسيدونوهغهٔ دهٔ سره دملاقات دپاره راروان شو.ليکن داحتياط دپاره ني دځان سره پنځه زره سوارهٔ کسان راوستل اودځان مخکښې ئي جاسوسان هم اوليږل چه کهٔ څه چل وی ياځه مکروی نوچه ښکاره شی.جاسوسان راغلل اوخبرئې ورکړوچه هيڅ خبره نشته،شهربرازيواځې دخپل ځان سره پنځوس سوارهٔ راوستې دی،اودهغهٔ سره نورهيڅوك نشته،نوقيصرهم مطمئن شو او خپل سوارهٔ ئې واپس کړل.اودخپل ځان سره ئې صرف پنځوس کسان اوساتل،کوم ځائې چه د ملاقات دپاره مقررشوې وو،هلته اورسيدل،هلته يوه ريښمينه قبه وه،دادواړه هلته يواځې کښيناستل،پنځوس کسان بيل پرينبودې شو،دواړه هلته بې وسلې وو،صرف چهړې ورسره وې.اوددواړوطرفونه يو يو ترجمان هم ورسره وو.خيمې ته چه اورسيدل نوشهربرازورته اووئيل چه اې دروم بادشاه خبره داده چه ستاملك لره بربادونکی اوستالښکروته شکست ورکونکی مونږ دواړه رونړه يو.مونږ په خپله چالاکئ اونرتوب سره په دې ملك قبضه کړې ده.ليکن اوس زمونږ بادشاه کسری زمونږ سره حسد کوی.اوزمونږ مخالف جوړشوې دې.ماته هغهٔ زمادروردقتلولودپاره پيغام راوليږلو،ماهغه پيغام اونه منهٔ،نوهغهٔ په چالاکئ سره زماورزمادقتل دپاره راوليږلو،ددې وجې نه مونږ دواړواوس دافيصله کړې ده چه مونږ به ستالښکرته راشواودکسری لښکروسره به ستادطرف نه جنګيږو،قيصرپه خوشحالئ سره داخبره منظور کړله.بيادواړو ترمينځه په اشارواشاروکښې خبرې اوشوې چه دهغې مطلب داووچه دادواړه ترجمانه قتل کړو،داسې اونه شی چه دارازښکاره شی.ځکه چه چرته ددوٸ په ځائې ددريوغوږونوته يوه خبره اورسی نوهغه خوره شی.دواړوپه دې اتفاق اوکړواواودريدل،اوهريوپه خپله چاړه خپل ترجمان قتل کړو،بياالله تعالی کسری هلاك کړو،اودحديبيه په ورځ ددې خبررسول اللهﷺته ملاوشو.درسول اللهﷺ اصحاب په دې باندې ډيرزيات خوشحاله شو،داعجيبه تفصيل اوعجيبه خبره ده.

د ايتونو تشريح او د ورميانو متعلق بحث: اوس دايت دالفاظوپه باره کښې واورئ،حروف مقطعه چه د سورتونو په شروع کښې وی دهغې بحث خو مونږ مخکښې کړې دې.دسوره بقرې شروع اوګورئ. روميان تړول په تولله دعيص ابن اسحاق بن ابراهيم دنسل نه دی،دوی دبنی اسرائيلودتره ځامن دی. روميانوته بنی اصفرهم وانی،دوی ديونانيانوپه مذهب باندې وو.يونانيان ديافث بن نوح داولادنه دی.دترکيانودترهٔ خامن دی.دوی دستوروعبادت کونکی وو.او اوه واړه ستوری به ني منل اودهغې عبادت به ئې کولو،دوی ته متحيره هم وئيلې شی،دوی به قطب شمالی قبله ګڼړله،ددمشق بنياددوی دلاسه اوشو،دوی هلته خپله عبادت ګاه جوړه کړه،چه د هغې محرابونه دشمال طرف ته دی.دحضرت عيسیؑ دنبوت نه پس تردرې سوه کاله پورې دوی په خپلوزړوعقيدوباندې وو،په دوی که به چه څوك دشام اودجزيرې بادشاه شوهغهٔ ته به قيصرونيلې شو ،د تولونه مخکښې دروميانوبادشاه قسطنطين ابن قسطس نصرانی مذهب قبول کړو،دهغهٔ دمورنوم مريم وو،هيلانيه غندقانيه وو.دحران اوسيدونکې وه.اول هغې نصرانيت قبول کړې وو،اودهغې په وئيلودهغې ځوی هم دامذهب قبول کړو،دې ډيرفلسفی،عقلمند،اومکارانسان وو.داهم مشهوره ده چه دهٔ په اصل کښې دزړهٔ نه دامذهب قبول کړې نه وو،ددهٔ په زمانه نصرانيان دلته راجمع شو،اوپه خپلوکښې مذهبی چهيړچهاړ،اختلافات،

اومناظرې شروع شوې.دعبدالله بن اریوس سره لوې لوې مناظرې اوشوې.اودومره ډیرګډوډې اوتفریق اوشو،چه دبیان نه بهرده.درې سوه اتلسوپادریانوپه شریکه یوکتاب اولیکلوچه بادشاه ته ورکړې شو،اوهغه شاهی عقیده اومنلې شوه.اوهم دې ته امانت کبری وئیلې کیږی.چه په حقیقت کښې خیانت حقیره وو،هم دغه فقهی کتابونه په دغه زمانه کښې اولیکلې شو.دې کښې دحلال اوحرام مسئلې بیان شوې.اوددوی عالمانوچه څه غوښتل په هغې کښې اولیکل،چه څومره ئې په زړه کښې راتلل کمې زیاتې،په اصلی دین مسیح کښې اواصلی مذهب کښې تحریف اوتبدیلې اوشو.دنمرخاته طرف ته مونځونه کول شروع شو.دهفتې ورځې په ځائې ئې د اتوار ورځ لویه جوړه کړله.دصلیب عبادت شروع شو.خنزیرحلال اوګرځولې شو،اوډیرتهوارونه ایجادکړې شو .لکه عیدصلیب،عیدغطاس،وغیره وغیره.بیاددې عالمانوسلسلې قائمې کړې شوې،چه یوخوبه لوې پادری وو،بیادهغه نه لاندې درجه په درجه به محکمې وې.رهبانیت اودترك دنیابدعت ایجادکړې شو.کنیسې اوګرجې ډیرې جوړې کړې شوې.اوږقسطنطینه ښاربنیادکیښودې شو.او ددې لوې ښارنوم هم دبادشاه په نوم باندې کیښودې شو.دې بادشاه دولس زره ګرجې جوړې کړې.ددریومحرابونو بیت لحم جوړشو.ددهٔ مورهم قمامه جوړه کړه.دې خلقوته ملکیه وائی،ځکه چه داخلق دخپل بادشاه په دین باندې وو.ددې نه پس یعقوبیه،بیانسطوریه،دوی دنسطورمقلدوو.بیاددوی نورې ډیرې ډلې وې.څنګه چه په حدیث کښې دی.چه ددوی دوه اویاډلې شوې.ددوی بادشاهی برابرراروانه وه.دیونه پس بل قیصر به راتلو،تردې پورې چه اخری قیصرهرقل شو.دې دټولوبادشاهانونه زیات عقلمنداوعالم وو.هوښیار، دوراندیش،اوترلرې پورې لیدوکښې ئې خپله ثانی نه لرله.دهٔ سلطنت ډیرزیات وسیع کړو،اومملکت ئې ترلرې لرې پورې خورکړو.ددهٔ په مقابله کښې فارس بادشاه کسری اودریدو،اوړو وړوبادشاهوهم ددهٔ ملګرتیااوکړه.ددهٔ بادشاهی دقیصرنه هم زیاته لویه وه.داخلق مجوسیان وو.داورعبادت به ئې کولو.په یورتنی روایت کښې خودی چه ددهٔ سپه سالارددهٔ مقابلې ته راغې.

دکسری او قیصر صلح اود قیصر چالاکی:: لیکن مشهوره خبره داده چه پخپله کسری ددهٔ مقابلې ته راغې، قیصرته شکست اوشو.اوهغه په قسطنطنیه کښې ګیرشو.نصرانیانودهغهٔ ډیرزیات عزت کولو.اګرچه کسری تر ډیرې مودې پورې دهغهٔ محاصره اوکړله خودارالسلطنت ئې فتح نه کړې شو.ددې یوه وجه داوه چه ددې ښارنیمه برخه د سمندرطرف ته وه.اونیمه اوچې سره لږیدلې وه.نوبادشاه قیصرته به مدداوسامان دسمندرپه لاره برابر ملاویدو.په اخره کښې قیصریوچال اوکړو.هغهٔ کسری ته جواب اولیږلوچه ته څه غوارې زمانه واخله. او په کوموشرطونوچه غوارې زماسره صلح اوکړه.کسری په دې باندې خوشحاله شو.اودومره مال ئې ترې اوغوښتوچه هغهٔ اودهٔ کهٔ په شریکه دامال راجمع کول غوښتل نوهم راجمع کول ئې ممکن نه وو. قیصر دا قبوله کړه.ځکه چه هغهٔ دې سره دکسری دبې وقوفئ پته اولګوله.چه دې هغه څیزغوارې چه دهغې جمع کول ددنیاداختیارنه بهردی.بلکه که ټوله دنیاراجمع شی نوددې لسمه حصه هم جمع کولې نه شی.قیصرکسری ته خبراولیږلوچه ماته اجازت ملاویدل پکاردی چه زهٔ په خپل ملك شام کښې اوګرځم اودا دولت راجمع کړم.اوتاته ئې حواله کړم.هغهٔ دادرخواست منظورکړو.اوس دروم بادشاه خپل لښکر راجمع کړو،اوهغوی ته ئې اووئیل چه زهٔ دیوضروری اواهم کاردپاره دخپلوخپلوانوسره ځم،که په یوکال کښې دننه راغلم نوداملك زمادې.ګنې تاسوته اختیاردې چه څوك موخوښ وی خپل بادشاه ئې مقرر کړئ. هغوی ورته جواب ورکړوچه زمونږ بادشاه خوهم ته ئې،خواه که ترلسوکالوپورې هم واپس نه شې نوڅه اوشو.دهٔ ددې ځائې یومختصرشان دجانبازانوډله دځان سره کړه اوچپ چاپ اووتو.په پټولارو باندې ډیرپه هوښیارتیا،چالاکئ، اواحتیاط سره ډیرزردفارس ښارونوته اورسیدو.اوناګهانه ئې پرې حمله اوکړه.چونکه ددې ځائې فوځونه خوروم ته تلې وو،عوامویه ترکومې پورې مقابله کوله.هغهٔ قتل عام شروع کړو،اوڅوك چه ورته مخامخ راغلل

نودتوري لاندې ئې کړل.اوهم هغسې روان وو،تردې پورې چه مدائن ته اورسیدو،چه دکسرٰی دسلطنت کرسئ وه.دهغۀ ځائې حفاظت کونکی فوځ باندې هم غالب راغې اوهغوی ئې قتل کړل.

کسرٰی ته د قیصر خط::اودځلورواړوطرفونه ئې مال جمع کړو.اودهغوی ټولې ښځې ئې قیدکړې اوټول جنګیدونکی ئې قتل کړل.دکسرٰی ځوې ئې ژوندې ګرفتارکړو.دهغۀ دمحل سراء ښځې ئې ژوندې ګرفتارې کړې،اوددربارښځې هم اونیولې شوې،اودهغۀ هلك سرګنجې کړې شواوپه خریاندې سورسره دښځوئې دکسرٰی طرف ته اولیږلو.اوورته ئې اووئیل چه واخله کوم مال اوښځې اوغلامان چه تاغوښتل هغه حاضردی.کله چه داقافله کسرٰی ته اورسیده نوکسرٰی ډیرزیات خفه شو.دۀ تراوسه پورې دقسطنطیه محاصره کړې وه پروت وو.اودقیصردواپسئ انتظارئې کولو،چه دۀ ته ددۀ ټول خاندان اوحرم سراء دداسې ذلت په حالت کښې راورسیدۀ.دې سخت غضبناك شو،اوډیرسخته حمله ئې په ښاریاندې اوکړه.لیکن په هغې ورته کامیابی ملاونه شوه.اوس دې دنهرجیجون طرف ته لاړۀ.چه قیصرهلته حصارکړی،ځکه چه فارس نه دقسطنطنیه نه د راتلوهم دغه یوه لاره وه.

د قیصر بله چالاکی:: قیصرچه داواوریدل نودمخکښې نه ئې یوه زبردسته دهوکه اوکړه.یعنی خپل لښکر دسیندددهانې په خواکښې پریخودۀ،اوپه خپله څه لږ شان کسان ئې دځان سره بوتلل او دابو د بهیدو په طرف روان شو. د یوورځ دمزل کولونه پس هغۀ چه دځان سره کوم ګند،خاشنړۀ،اوسوتې وغیره راوړې وې هغه ئې په اوبوکښې لاهوکړې.داځیزونه په اوبوکښې بهیدل اودکسرٰی دلښکرپه خواکښې تیرشو.نوهغوی پوهه شوچه قیصرپه دې ځائې باندې تیرشو.دادهغۀ دځناوروااثاردی.اوس قیصرواپس خپل لښکرته راغې او کسرٰی دهغۀ په لټون کښې مخکښې لاړو.قیصرسره دخپله لښکره دجیحون دهانه باندې پوریوتواولاره ئې بدله کړه اوقسطنطنیه ته اورسیدو.په کوم ورځ چه دې خپل دارالسلطنت ته اورسیدو نصرانیانو ډیرې زیاتې خوشحالئ اوکړې.

کسریر کډوډ شو او قیصر غالب شو::کسرٰی ته چه کله دااطلاع ملاوشوه نودهغۀ عجیبه حال شو، د تیختې لاره ورسره نه وه،نه ئې روم فتح کړې شواونه ورسره فارس پاتې شو.په حیرانتیاکښې پاتې شو. او رومیان غالب شول.دفارس ښځې اودهغۀ ځائې مال دهغوی په قبضه کښې راغې،داټول کارونه په نهه کاله کښې اوشو.اورومیانوخپل بیللې ملك دفارسیانونه دوباره واخستو،اومغلوبه شوې بیاغالبه شو. دا ذرعات اوبصرٰی په معرکوکښې فارس والا غالب شوې وو،دادملك شام هغه حصه وه چه دحجازسره ملاویده.داقول هم دې چه داشکست ورته په جزیرهٔ کښې شوې وو،چه درومیانودسرحدمقام ووااو د فارس سره ملاویدو.والله اعلم.بیاپه نهه کاله کښې دننه دننه رومیان په فارس باندې غالب شو.

په قران کریم کښې د(**بضع**)لفظ دې.اوددې اطلاق په نهه باندې کیږی.اوهم دغه تفسیرددې لفظ په ترمذی اوابن جریروالا حدیث کښې دی.حضوراکرمﷺحضرت صدیق﷛ته اوفرمائیل چه تاله احتیاطاً لس کاله کینبودل پکاروو.ځکه (**بضع**) لفظ اطلاق دریونه واخله ترنهوپورې باندې کیږی.ددې نه پس (**قبل**) او(**بعد**)باندې پیش اضافت لرې کولودجې نه دی.یعنی ددې نه مخکښې اوددې نه پس حکم هم د الله تعالٰی دې.په هغه ورځ په کومه چه روم په فارس باندې غالب شی مسلمانان به خوشحالئ کوی.

ایاد روم غلبه د بدر په ورځ وه؟::دا کثروعالمانوقول دې چه دبدردجنګ په ورځ رومیان په فارس باندې غالب راغلې وو.ابن عباس﷛،سدی ثوری اوابوسعید هم دغه فرمائی.دبوې ډلې خیال دې چه غلبه دحدیبیه په کال باندې شوې وه.عکرمه﷫،زهری اوقتاده وغیره هم دغه قول دې.بعضوددې توجیه دابیان کړې ده چه قیصرروم نذرمنلې ووچه که الله تعالٰی دې په فارس باندې غالب کړونودې به ددې دشکریې په طورپیاده بیت المقدس ته ځی.چنانچه هغۀ نذرپوره کړواوبیت المقدس ته لاړو.دې هم دلته ووچه دحضورﷺخط مبارك ورته اورسیدۀ،چه حضورﷺدحضرت کلبی﷛ په معرفت سره دبصرې

کورنرته لیږلې وو، اوهغهٔ هرقل ته اورسولو، هرقل ته چه څنګه دحضورﷺخط مبارك ملاوشونوپه شام کښې چه کوم دحجازي عرب ووهغوی ئې خان ته راوغوښتل.په دوی کښې ابوسفیان، صخربن حرب اموی هم وو. اوپکښې نورهم دقریشوعزتمندخلق موجودوو. هغهٔ ټول خپل مخې ته کښېنول اوتپوس ئې تري اوکړو. چه په تاسوکښې دهغهٔ دټولونه نزدې رشته دارڅوك دې؟چاچه دنبوت دعوی کړې ده. ابوسفیان ورته اووئیل زه یم. بادشاه هغه مخکښې کښېنولواودهغهٔ ملګری ئې دهغهٔ شاته کښېنول. اوهغوی ته ئې اووئیل چه ګوریٔ زهٔ ددې کس نه څو تپوسونه کوم که دې دڅه خبرې غلط جواب راکړی نوتاسودهٔ دروغ ښکاره کویٔ. دابوسفیان قول دې چه که ماسره ددې خبرې ویره نه وې چه کهٔ زهٔ دروغ اووائیم نوداخلق به ظاهرکړی اوبیابه ددې دروغونسبت زماطرف ته کوی نومابه یقیناً دروغ وئیلې وې. اوس تري هرقل ډیرتپوسونه اوکړل. مثلاًدحضورﷺدحسب نسب په باره کښې، د حضورﷺداوصافواوعاداتوپه باره کښې وغیره وغیره. پدې کښې یوسوال داهم چه ایاهغه غداری کوی؟ ابوسفیان ورته اووئیل چه ترننه پورې خوهغهٔ کله بدعهدی، وعده خلافي اوغداری نه ده کړې. په دې وخت کښې زمونږ دهغهٔ سره یوه معاهده ده. پته نشته چه هغه به په دې کښې څه کوی؟دابوسفیان ددې قول نه مرادصلح حدیبیه ده، په کومه چه دحضورﷺاودقریشوترمینځه داخبره مقررشوې وه، چه تر لسو کالو پورې به په خپل مینځ کښې هیڅ جنګ نه کوو. داواقعه په دې قول باندې پوره دلیل جوړیدې شي چه رومیان په فارس باندې دحدیبیه په کال باندې غالب راغلې وو. ځکه چه قیصرخپل نذردحدیبیې نه پس پوره کړې وو، والله اعلم. خوددې جواب هغه خلق څوك چه وائي چه دروم په فارس باندې غلبه دبدرپه کال کښې شوې وه د اور کولې شي چه چونکه دملك اقتصادي اومالي حالت ډیرزیات پریوتې وو، ددې وجې نه تر څلورو کالو پورې قیصرخپله پوره توجه دملك خوشحالۍ اوسوکالۍ ته ورکړه. ددې نه پس ددې طرف نه اطمینان کیدونه پس هغهٔ خپل نذرپوره کولودپاره روان شو. والله اعلم.

قوله تعالی:: وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ۝

د مسلمانانو د رومیانو په فتح خوشحالي او ددې وجه:: دا اختلاف څه داسې خاص خبره نه ده، او مسلمانان درومیانوپه غلبه باندې خوشحاله شوځکه چه که هغوی هرڅنګه ووبیاهم هغوی اهل کتاب وو. او د هغوی په مقابله کښې دمجوسیانوډله وه، چه دهغوی دکتاب سره هیڅ قسمه تعلق نهٔ وو. نولازمي خبره وه چه مسلمانان به دهغوی په غلبه باندې خفه وو، اودرومیانوپه غلبه باندې به خوشحاله وو. په خپله په قران کښې موجوددی چه دایمان والودټولونه زیات دشمنان یهوداومشرکان دي. اوددوی په دوستئ ساتلو کښې هغه کسان دټولونه وړاندې دی چه خپل ځان ته نصاری وائی، ځکه چه په دوی کښې عالمان اودرویش خلق دی اوتکبرنه کوی. دقران په اوریدوسره دوی په ژړاشي، ځکه چه په حق باندې پوهه شي، بیااقرارکوی چه اې الله، مونږ ایمان راوړوتهٔ مونږ هم په منونکو کښې شمارکړه. پس دلته ئې هم اوفرمائیل چه مسلمانان به په دې ورځ خوشحاله وی. هغه چه دچاغواړی مددکوی، هغه ډیرغالب ډیرلوې مهربانه دې.

حضرت زبیرکلابیؓفرمائی چه مادفارسیانوپه رومیانوباندې غالب کیدل، بیادرومیانوپه فارسیانو باندې غالب کیدل، بیاپه روم اوفارس دواړوباندې دمسلمانانوغالب کیدل په خپلو سترګو د پنځلسو کالو دننه دننه اولیدل. په اخری ایت کښې ئې اوفرمائیل الله تعالی دخپلودشمنانونه په بدله اخستلو باندې قادراودخپلودوستانو خطاګانوګناهونومعاف کولووالادې. کوم خبرچه تاسوته درکړې شوې دې چه رومیان به ډیرزرپه فارس باندې غالب شي دادالله ﷻ خبردې، دالله تعالی وعده ده، دا د پروردګار فیصله ده، داناممکنه ده چه غلطه شي، اونه شي یابدله شي. څوك چه دحق سره نزدې وی الله تعالی هغه هم دالله تعالی نه لرې خلقوباندې غالبه کوی. اوالله تعالی حکمتونوباندې کم علمه خلق پوهیدې نه شي. اکثرخلق ددنیاعلم خوښه لری، دهغې مشکلات په منتهونوکښې ختموی، په دې کښې

ښه دماغ جنګوی، ددې ښه بد، نفع نقصان ډیرښه پیژنی، په یونظرددې ښه بداوپیژنی، د دنیا د ګټلو، د پیسو دجمع کولوپه چل باندې ښه پوهیږی، خوددین په کارونوکښې، ډیرزیات جاهل، کم عقل، اوکم فهم وی. دلته نې نه دماغ کارکوی، نه نې په پوهه کښې راځی، اونه پکښې دغوراوفکرعادت وی، حضرت حسن بصری فرمائی، ډیرداسې هم شته چه مونځ هم ټیك نه شی کولی، خودرهم چه په لاس کښې اونیسی نوفورأنې وزن به درته اوښائی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه ددنیادابادئ، ددې د خوندونو، مزونو سوونوصورتونه ددوی په ذهن کښې راځی، خوپه دین کښې بالکل جاهل، اوداخرت نه بالکل غافل دی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِيٓ أَنفُسِهِم
| ایا اونهٔ کړو فکر دې خلقو | په نفسونو خپلو کښې |
| ایا دویٔ په خپلو زړونو کښې دا فکر نه دې کړې

مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا
نه دی پیدا کړی الله | اسمانونه | او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی | مګر
چې الله ﷻ اسمانونه او زمکه اوددې دواړو په مینځ کښې چې کوم څیزونه دی هغه عبث نه دی

بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ط وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ
په حقه سره | او دنیټې | مقررې سره | او بیشکه | ډیر | دخلقو نه | په ملاقات |
پیدا کړي ابلکه دیو حکمت دلاندې اودیوې مقررې نیټې دپاره پیدا شوی دی|اوډیرخلق هډو دخپل رب

رَبِّهِمْ لَكٰفِرُونَ ۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا
درب خپل سره | خامخا منکر دی | ایا نهٔ ګرزی دویٔ | په زمکه کښې | چې اوګوری |
سره دملاقات کیدو نه منکر دی | ایا دویٔ په زمکه کښې نه دی ګرځیدلی | چې اوګوری

كَيْفَ كَانَ عٰقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ط كَانُوٓا
چې څرنګې | وو | انجام | دهغه کسانو | چې مخکښې ددویٔ نه وؤ | وؤ هغویٔ |
چې ددویٔ نه وړاندینو خلقو انجام څه شو؟ | هغویٔ (خو) ددویٔ نه په طاقت کښې زیات وو

أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ
زیات سخت | ددویٔ نه | په لحاظ دطاقت سره | اواړولی ئې وه | زمکه | او اباده کړی ئې وه هغه
او په زمکه کښې ئیې کرونده هم ډیره کړې وه |او څومره چې نن دویٔ اباده کړې ده

أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنٰتِ ط
زیاته | دهغې نه | چې اباده کړې ده دویٔ | ورغلی وؤهغویٔ ته | رسولان دهغویٔ | دروښانه نښو سره
ددې نه ډیره زیاته هغوی اباده کړې وه |او هغویٔ ته خپلو پیغمبرانو معجزې راوړلې وې

فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِن كَانُوٓا أَنفُسَهُمْ
پس نهٔ وؤ الله | چې ظلم ئې کوٴ په هغویٔ باندې | ولیکن وؤ هغویٔ | په ځانونو خپلو باندې
اوالله ﷻ ورباندې ظلم نه کولو | خو هغویٔ به پخپلو ځانونو ظلم کولو | ....

يَظْلِمُوْنَ۝	ثُمَّ كَانَ	عَاقِبَةَ الَّذِيْنَ	اَسَآءُوا	السُّوْآى
چې ظلم ئې کوؤ	بیاشو	انجام دهغه کسانو	چې بد ئې کړی وؤ	ډیر بد
بیا کومو خلقو چې بدکارونه اوکړل| د هغوئ انجام ډیر بد شو| ځکه چې هغوئ د الله ﷻ				

اَنْ كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِ اللّٰهِ	وَكَانُوْا	بِهَا	يَسْتَهْزِءُوْنَ۝
په دې وجه چې دروغ ئې ګڼرلی وؤ	ایتونه دالله	اووؤ هغوئ	په هغې پورې	چې توقې به ئې کولې
ایتونه دروغ اوګڼرل| ....او په هغې پورې به ئې خنداګانې کولې|				

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ

دالله تعالى په نشاناتو کښې غوراوفکرکوئ:- چونکه دکائنات ذره ذره دالله تعالى دقدرت نشان دې، او د هغهٔ په توحیداوربوبیت باندې دلالت کوی.ددې وجې نه ارشادکیږی چه په موجوداتوکښې غور او فکر کوئ اودالله تعالى دقدرت دې نشاناتوسره خپل مالك اوپیژنئ،اودهغهٔ قدراوتعظیم کوئ.کله عالم علوی ته ګورئ اوکله په عالم سفلی باندې نظراچوئ،اودمخلوقات په پیدائش باندې سوچ کوئ ،او پوهه شئ چه داځیزونه عبث اوبیکاره نه دی پیداکړې شوې،بلکه الله تعالى دادکاروالا اودخپل قدرت نشان جوړکړی دی.دهریویووخت مقرردې.یعنی دقیامت ورځ،کوم چه اکثرخلق منی هم نهٔ.

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ

د مخکښینو قومونو د هلاکتونو نه عبرت اخستل پکار دی:: ددې نه پس دنبیانوصداقت داسې ظاهروی چه اوګورئ ددوی دمخالفین انجام څومره عبرتناك شو؟ او د هغوی منونکوته څنګه ددواړوجهانوعزت ملاوشو.تاسواوګرځئ راوګرځئ اوتیرشوې واقعات معلوم کړئ چه تیرشوی امتونه چه ستاسونه دزیات طاقت والا وواوستاسونه ورسره زیات مال اودولت وو، ستاسونه زیات دقبیلې اوخامنواونمسووالا وو. تاسودهغوی لسمې حصې ته هم نه ئې رسیدلې،هغوی ستاسونه دزیات عمروالا وو،ستاسونه زیاتې ابادئ هغوی کړې وې،ستاسونه زیات پټی اوباغونه د هغوی وو،ددې باوجودچه کله هغوی ته دخپل وخت نبی راغې هغوی ته ئې دلیلونه اومعجزات اوښودل،اوبیاهم دهغې زمانې بدنصیبودهغهٔ اونه منل اوپه خپلوسوچونوکښې ډوب وو،اوپه بدو کارونو کښې مشغول وو،نواخردالله تعالى عذاب په هغوی باندې نازل شو،هغه وخت هیڅوك نه ووچه دوی ئې بچ کړې وې.یایوعذاب ئې ددوی نه لرې کړې وې.دالله تعالى ذات ددې نه پاك دې،چه هغه په خپلو بندګانوباندې ظلم اوکړی،داعذاب خو د هغوی دخپلوبدوکارونوانجام وو.دالله تعالى ایتونه دوی نه منل،دالله تعالى خبروپورې به ئې توقې کولې،څنګه چه په بل ایت کښې دی چه ددوی دبې ایمانئ په وجه مونږ ددوی زړونه اوددوی نظرونه لره اوګرځول،اودوی موپه خپله سرکشئ کښې حیران

پریښودل .په بل ایت کښې دی چه ددوی کوږوالی دوجې نه الله تعالى ددوی زړونه کاږهٔ کړل.په بل ایت کښې دی چه کهٔ اوس هم مخ اوګرځوی نوپوهه شه چه الله تعالى دوی لره ددوی په بعضوګناهونوباندې دنیولواراده کړې ده.ددې په وجه (السواى) به منسوب وی(اساءوا)مفعول به شی.اوداقول هم دې چه سوآى دلته داسې واقع ده چه بدی ددوی انجام شوه،ځکه چه دوی دالله تعالى ایتونولره نه منونکی اوهغې پورې توقې کونکی وو.نوددې معنی په روسره دالفظ به منصوب وی.(کان)خبر دې وی.امام ابن جریر هم دغه توجیه بیان کړې ده.اودحضرت ابن عباس رضی الله عنه اوقتاده رحمه الله نه هم نقل ده.ضحاك هم دغه فرمائی اوظاهرهم دغه دې،ددې نه پس (كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ۝) دې.

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ثُمَّ

خاص الله | شروع کوی | دپیداوښت | بیا | به هم هغه دوباره پیدا کوی دغه پیداوښت | بیا به

هم الله ﷻ مخلوق په اول خل پیدا کوی | بیا په دوئم خل به ئې هم پیدا کوی | بیا به

اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ⑪ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ

هم هغه ته | واپس کړې شئ تاسو | او په کومه ورځ | چې قائم شي (راشي) | هغه ساعت (قیامت)

هم د هغه طرفته تاسو واپس کیږئ | او په کومه ورځ چې قیامت راشي

يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ⑫ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ مِّنْ شُرَكَآئِهِمْ

نوتاامید به حیران پاتې شي | مجرمان خلق | اونهٔ به وي | دپاره دهغوئ | دشریکانو دهغوئ نه

نو مجرمان به ناامیده شي | او د دوئ په جوړ کړو شریکانو کښې به هیڅوک سفارشي پیدا

شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ كٰفِرِيْنَ ⑬ وَيَوْمَ تَقُوْمُ

سفارشیان | اووئ به هغوئ | دشریکانو خپلو نه | منکر | او په کومه ورځ | چې قائیم شي (راشي)

نشي | او دوئ به دخپلو شریکانو نه (په خپله) منکر شي | او په کومه ورځ چې قیامت راشي

السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ⑭ فَاَمَّا الَّذِيْنَ

قیامت | هم په دغه ورځ به | په جدا جدا ډلو کښې تقسیم شي دا خلق | پس هر چې دي هغه کسان

نو په هغه ورځ به دا خلق جدا جدا (ټولي) شي | .... نوچا چې ایمان

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ

چې ایمان ئې راوړې دې | او عملونه ئې کړي دي | نیك | پس هغوئ به | په یو باغ کښې

راوړې وي | او ښه کارونه ئې کړي ووا | نو هغوئ بهٔ (دجنت) په باغ کښې

يُّحْبَرُوْنَ ⑮ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا

خوشحاله ساتلې کیږي | او هر چې دي هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | او دروغ ئې ګڼرلي دي

خوشحاله وي | ....اوچا چې کفر (غوره) کړې ووا او زمونږ ایتونه اوداخرت راتلل ئې

بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ⑯

ایتونه زمونږ | او ملاقات داخرت | پس دا کسان به | په عذاب کښې | حاضر ساتلې کیږي

دروغ ګڼرلي ووا | نو هغوئ به په عذاب کښې (ګرفتار) حاضرولې شي

فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ

پس تسبیح وایئ دالله | په هغه وخت کښې | چې داخلیږئ تاسو په شپه کښې | او په هغه وخت کښې

نو تاسو دماښام او سحر په وختونو کښې دالله ﷻ پاکي بیانوئ

تُصْبِحُوْنَ ⑰ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

چې داخلیږئ تاسو په صبا کښې | او هغه لره | ثناده | په اسمانونو کښې | او په زمکه کښې

او په اسمانونو او په زمکه کښې هم دهغه تعریف دې ....

وَعَشِيًّا	وَّحِينَ	تُظْهِرُوْنَ۝
او (تسبیح وایئ) په آخر دورخ کښې	او په هغه وخت کښې	چې داخلیږئ تاسو په ماسپخین کښې

او دهغه تسبیح کوئ | او دورځې په آخرې وخت کښې | اود ماسپخین

يُخْرِجُ	الْحَيَّ	مِنَ الْمَيِّتِ	وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ	مِنَ الْحَيِّ	وَيُحْيِ
رااوباسی هغه	ژوندي	دمړنه	او رااوباسی هغه مړ	دژوندی نه	او ژوندئ کوی

هغه دمړی نه ژوندي راوباسی | او دژوندی نه مړي | او زمکه د مړه کیدو

الْأَرْضَ	بَعْدَ	مَوْتِهَا	وَكَذٰلِكَ	تُخْرَجُوْنَ۝
زمکه	روستو	دمرګ دهغې نه	او همدارنګې	تاسو به ایستلې کیږئ

نه پس بیا راژوندئ کوی | او دغه شان به تاسوهم راوویستلې شئ |

قوله تعالی:: اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

مبداء د مخلوقاتو او معادو دواړه یو شان دی:- دالله تعالی فرمان دې چه دټولومخکښې مخلوقات هم دغې الله تعالی پیداکړی دی.اوځرنګه چه هغه ددې په پیداکولوباندې هغه وخت قادروو،نواوس د فنا کیدونه پس به پیداکولوباندې هم دغه شان بلکه ددې نه زیات قادردې.تاسوټول دقیامت په ورځ دهغهٔ په وړاندې پیش کیدونکی ئې،هلته به هغه هریوته دخپلواعمالوبدله ورکړی.دقیامت په ورځ به ګناهګاران ناامیده،رسوا اوخاموش شی.دالله تعالی نه علاوه چه په دنیاکښې ئې دچاچاعبادت کولوپه هغوی کښې یوهم به ددوی دسفارش دپاره اونه دریږی.اوهرکله چه دوی دهغوی پوره پوره محتاجه وی هغوی به ترې بالکل مخونه اوګرځوی.اوپه خپله ددوی باطل معبودان به هم ددوی نه بیزاره شی اودوی ته به صفاصفااووائی چه په مونږ اودوی کښې هیڅ تعلق نشته.

دقیامت په ورځې به داعمالومطابق فیصلې وی ::دقیامت دقائمیدوسره به داسې جدا جدا شی چه دهغې نه پس ملاویدل هډوشته نهٔ.نیك خلق خویه (**علیین**)ته اورسولې شی،اوبدخلق به (**سجین**)کښې داخل کړې شی.هغوی به دټولونه په اعلی اوچتوالی کښې وی،اودوی به دټولونه زیات په پستئ کښې وی.بیاددې ایت تفصیل بیانیږی چه نیك نفسونه خویه په جنت خوشحاله وی اوکافران به په دوزخ کښې سوزیږی.

دهرقدرت مالک الله تعالی دې:-ددې رب تبارك وتعالی په کمال قدرت باندې اوعظمت اوسلطنت باندې دلالت دهغهٔ تسبیح اودهغهٔ حمددې.دکوم طرف ته چه الله تعالی دخپلو بندګانو رهبری کوی. اوخپل پاك کیدل اوقابل دحمدکیدل بیانوی.دماښام په وخت کښې هرکله چه شپه دخپل ځان سره تیارې راوړی.اودسحرپه وخت کښې هرکله چه سحردخپل ځان سره رڼاګانې راوړی،ددومره بیانولونه پس واله جمله بیانولونه مخکښې ئې داظاهره کړه چه په زمکه اواسمان کښې دحمداو ثناء قابل هم هغه دې.ددوی پیدائش په خپله باندې دهغهٔ په بزرګئ باندې دلیل دې.بیادسحراوماښام په وخت کښې دتسبیح بیان چه مخکښې تیرشوې وو،دهغې سره ئې دماسخوتن اوماسپخین وخت یوځائې کړو،چه دپوره تیارې اوکاملې رڼاوخت وی.بیشکه ټوله پاکی دهغهٔ دپاره ده.اوځوك چه دشپې تیارولره اوورځې رڼاګانولره پیداکونکې دې،دسحردظاهرولووالا اوشپې لره دسکون نه ډکه جوړولو والا دې.ددې په شان نورهم ډیرایتونه دی.﴿ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا۝ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىهَا۝ ﴾ او ﴿ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى۝ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى۝ ﴾ او ﴿ وَالضُّحٰى۝ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى۝ ﴾ وغیره.

قوله تعالى:: فَسُبۡحٰنَ اللّٰهِ
د الله تعالى د تسبيح او د كامل قدرت بيان:: دمسنداحمدپه حديث كښې دي چه حضوراكرم ﷺ اوفرمائيل، تاسوته اووائيم چه الله تعالى دحضرت ابراهيم عليه السلام نوم خليل اووفادارولې كيښودې وو؟ ځكه چه هغۀ به په سحراومابښام كښې دا كلمات وئيل، بياحضور ﷺ (فسبحان الله) نه (تظهرون) پورې دواړه ايتونه تلاوت اوفرمائيل.دطبراني په حديث كښې ددې دواړوايتونوپه حقله دي چه چادسحراومابښام په وخت كښې دادواړه ايتونه اووئيل هغۀ دشپې اوورځې په وخت كښې دهغۀ نه چه څه قضاشوي ووبياموندل.بياني بيان اوفرمائيلو،چه دمرګ اوژوندخالق ،دمړې نه ژوندې پيداكول،اودژوندونه مړې راويستلووالا هم هغه دې.په هرڅيزاودهغې په ضدباندې هغه قادردې.ددانې نه اونه،داونې نه دانه، د چرګې نه هګئ،او د هګئ نه چرګه،دنطفې نه انسان،اودانسان نه نطفه ،د مومن نه كافر،اود كافرنه مومن،غرض په هرڅيزباندې اودهغې په ضدباندې هغۀ ته مكمل قدرت حاصل دې.اوچه زمكې ته هم هغه ترى (لوندوالې)وركوى.دشاړې زمكې نه هم ښۀ فصلونه زرغونوى .څنګه چه ئې په سوره ياسين كښې اوفرمائيل چه داوچې زمكې تروتازه كيدل اوبيادهغې نه قسماقسم ميوه جات پيداكول هم زمادقدرت كامل نشان دې.په بل ايت كښې دى چه تاسوورته ګورئ چه هغه زمكه چه دورې ترې اوچتيږى هغه په اوبوسره لمده كړى اوشينكې په كښې زرغون كړى.اودهرقسمه پيداوارسره هغه ښۀ كړم.په نوروهم ډيروايتونو كښې ددې په شان مضمون چرته په تفصيل سره اوچرته مجمل بيان اوفرمائيلو.دلته ئې اوفرمائيل چه هم دغه شان به تاسودمرګ نه پس دقبرونونه به بيا ژوندى كړې شئ اوابه دروليې شئ.

<table>
<tr><td colspan="7">وَمِنۡ اٰيٰتِهٖۤ</td></tr>
<tr><td colspan="7">اودنښو دهغه نه(يوه داده)</td></tr>
<tr><td colspan="7">|اودهغه بله نښه دا وى | چې</td></tr>
<tr><td>اَنۡ خَلَقَكُمۡ</td><td>مِّنۡ تُرَابٍ</td><td>ثُمَّ</td><td>اِذَاۤ اَنۡتُمۡ</td><td>بَشَرٌ</td><td>تَنۡتَشِرُوۡنَ</td><td></td></tr>
<tr><td>چې پيدائې كړئ تاسو</td><td>دخاورې نه</td><td>بيا</td><td>دادې تاسو</td><td>يو بشر يئ</td><td>چې رورو خوريږئ(په زمكه كښې)</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">تاسو ئې د ښاورې نه پيدا كړئ | نو په لږو ورځو كښې (سم دم) سړى شوئ | چې خواره واره ګرځئ</td></tr>
<tr><td>وَمِنۡ اٰيٰتِهٖۤ</td><td>اَنۡ خَلَقَ</td><td>لَكُمۡ</td><td>مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>او دنښو دهغه نه (يوه داده)</td><td>چې پيدا كړى هغه</td><td>ستاسو دپاره</td><td>دنفسونو (يعنى جنس) ستاسو نه</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">اودهغه په نښو كښې يوه داده | چې تاسو له ئې ستاسو دخپل جنس نه جوړې راپيدا كړى دى</td></tr>
<tr><td>اَزۡوَاجًا</td><td>لِّتَسۡكُنُوۡۤا</td><td>اِلَيۡهَا</td><td>وَجَعَلَ</td><td>بَيۡنَكُمۡ</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>ښځې</td><td>دپاره ددې چې تاسو سكون حاصل كړئ</td><td>دهغې سره</td><td>او پيدا ئې كړو</td><td>په منځ ستاسو كښى</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">چې ارام ورسره بياموميئ | اوستاسو د (ښځې خاوند) په مينځ كښې ئې مينه اوهمدردى</td></tr>
<tr><td>مَّوَدَّةً</td><td>وَّرَحۡمَةً</td><td>اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ</td><td>لَاٰيٰتٍ</td><td>لِّقَوۡمٍ</td><td>يَّتَفَكَّرُوۡنَ</td><td></td></tr>
<tr><td>مينه</td><td>او رحمت</td><td>بيشكه په دې كښى</td><td>خامخا نښې دى</td><td>دپاره د هغه قوم</td><td>چې غور فكر كوى</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="7">پيدا كړه | په دې كښې د هغه خلقو دپاره نخښې پرتې دى | چې د فكر نه كار اخلى</td></tr>
</table>

قوله تعالی:: وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ خَلَقَكُمْ

په توحيدباندې نفسي دلائل:- فرمائي چه دالله تعالى دقدرت دبې شميره نشاناتونه يوه نشانه داهم ده چه هغهٔ ستاسوپلارحضرت ادمﷺدخاورې نه پيداکړو،تاسوټول ئې دهغهٔ بې قيمته اوبودڅاڅکې نه پيدا کړئ.بيائې ستاسوډيرښکلې صورتونه جوړکړل. دنطفې نه دټينګې وينې په شکل،بيادغوښې د ټوکړې په صورت اوبيائې درله هډوکې پيداکړل.اوهډوکوته ئې غوه ښه واغوستله،بيادرکښې روح واچولو، سترګې،پوزه،اوغوږونه درله ئې پيداکړل.دمورد خيټې نه ئې په سلامتيا سره پيدا کړې. بيا کمزورې ئې درله په طاقت کښې بدله کړه.ورځ په ورځ طاقتوراومضبوط قدوالا او زورنې درکړو.عمر ئې درکړو،د حرکت اوسکون طاقت ئې درکړو،اواسباب اوالات ئې درکړل،اودټولو مخلوقاتو سردارنې جوړ کړئ،داخوادېخواتګ دپاره ئې دتلواسباب درکړل،دسمندرونو اواوچې مختلف قسمه سورلۍ ئې درکړې. عقل،علم،سوچ پوهه،تدبر،غوردپاره ئې زړهٔ اودماغ درکړل،اوددنياپه کارونونې پوهه کړئ. رزق اوعزت حاصلولوطريقې ئې درته اوښودلې،اوورسره ئې داخرت دښکلې کولودپاره علم اوعمل درته اوښودلو.پاك دې هغه الله تعالى چه دهرڅيزصحيح اندازه لګوی،اوهريوپه يوه مرتبه باندې ساتي. په شکل اوصورت کښې،په خبرواترو کښې، مالدارئ فقيرئ کښې،عقل اوهنرکښې،ښه والي بدوالي کښې،سعادت اوشقاوت کښې،هريوئې جداکړو،چه هرکس دالله تعالى ډيرنشانات په خپل ځان کښې اوپه نوروکښې اووينې.

ادمﷺ دټولې زمکې د نچوړنه پيدا دې:: دمسندامام احمدپه حديث کښې دی چه رسول کريمﷺ اوفرمائيل، الله تعالى دټولې زمکې نه يو موټې خاوره واخسته اودهغې نه ئې حضرت ادمﷺ پيداکړو. پس دزمکې د مختلفوحصوپه شان دادمﷺداولادمختلف رنګونه شو.څوك سپين،څوك سور،څوك تور، څوك خبيث، څوك طيب،څوك خوش اخلاق،څوك بداخلاق،وغيره،بيافرمائي چه دالله تعالى د قدرت يونخښه داهم ده چه هغهٔ ستاسودجنس نه ستاسوجوړې جوړې کړې،چه هغوی ستاسوښځې جوړېږی. اوتاسودهغوی خاوندان ئې،خکه چه دهغوی نه تاسوته سکون اوارام اوراحت اسائش حاصل وی. څنګه چه په بل ايت کښې دی چه الله تعالى تاسوديونفس نه پيداکړئ اوهم دهغهٔ نه ئې ښځه پيداکړه،چه هغه دهغې نه راحت حاصل کړې.حضرت حواﷺدحضرت ادمﷺدګسې پوختئ نه چه دټولونه وره ده پيداشوې ده،پس که دانسان جوړه دانسان سره نه ملاويده اودبل څه جنس سره ددهٔ جوړه جوړيده نوموجوده مينه محبت به پکښې نه وو،دامينه محبت ديوجنس دوجې نه دې.دوی په خپل مينځ کښې ئې مينه محبت اورحمت الفت،رحم مهربانی واچوله،پس سړې ياخودمحبت دوجې نه دښځې خيال ساتی يارحم پرې کوی اودهغې خيال ساتی.خکه چه دهغې نه ئې اولادشوی وی.دهغوی پرورش دداروپه ميل ملاپ باندې موقوف دې.عرض داچه ډيروجوهات الله تعالى کيښودې دی چه دهغې په وجه انسان په ارام سره دخپلې جوړې سره خپل ژوندتيروی.دادالله تعالى مهربانی اودهغهٔ دقدرت کاملې يوه زبردسته نشانی ده،په لږ شان غورسره هم دانسان ذهن دې ته رسيدې شی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ	خَلْقُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَاخْتِلَافُ
او دنښو دهغه نه (يوه نښه)	پيدائش	دآسمانونو	او دزمکې دی	او اختلاف دی

او دهغه په نښو کښې دآسمانونو اودزمکې پيداکول هم دی | او ستاسو د ژبو

اَلْسِنَتِكُمْ	وَاَلْوَانِكُمْ	اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ
د ژبو ستاسو	اودرنګو ستاسو	بيشکه	په دې کښې	خامخا ډيرې نښې دی

او رنګونو جدا جدا کول دی بيشکه په دې کښې دپوهانو خلقو دپاره نخښې (اودليلونه) دی

لِّلْعٰلِمِيْنَ۝ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ

دپاره دپوهانو | او دنښو دهغه نه (يوه نښه) | خوب ستاسو دې | په شپه کښې | او په ورځ کښې |

او د هغه په نخښو کښې دا هم ده چې د شپې او ورځې ستاسو اوده کيدل دی |

وَابْتِغَاۗؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ

او تلاش کول ستاسو دی | دفضل دهغه نه | بيشکه په دې کښې | خامخا ډيرې نښې دی |

او د هغه د فضل نه روزی تلاش کول دی | بيشکه چې په دې کښې هغه خلقو دپاره نښې دی | چې

لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ۝

دپاره دهغه قوم | چې خبره اوری |

(په غور) خبرې واورئی |

قوله تعالى: وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

رب العالمين دخپل زبردست قدرت يوه بله نښاني بيان فرمائی چه ددومره اوچت اوکشاده اسمان پيدائش، په دې کښې دستوروکيښودنه،دهغوی پرق اورنړا،په هغوی کښې دبعضوحرکت کول، د بعضو په يوځائې باندې ساکن کيدل،زمکه په کلك شکل کښې جوړول،داکثيف جوړول،په دې کښې غرونه ،ميدان،ځنګل،سيندونه، مورې، کانړی،وغيره اودرول.په خپله ستاسوپه ژبواورنګونو کښې اختلاف ساتل،دعربوژبه بله،دتاتاريانو اوکردو او درومپانو اودفرنګيانو، اوتکروريو او د بربرو ،او د حبشو اوهندوانو،اودايرانيانو،اوصقالبه،اودارمينيانو،اوجزريانو، او الله تعالى ته پته ده چه څومره څومره ژبې بنی ادم په زمکه باندې وائی.دانسانی ژبوداختلاف سره سره ددوی درنګونواختلاف هم د الله تعالى دشان اظهارکوی.خيال اوکړئ چه په لکونوکسان راجمع شی ديوخاندان، يوقبيلې ،او د يو ملك ژبه وی خونامکنه ده چه په هريوکښې څه اختلاف نه وی.حالانکه دبدن داندامونوپه اعتبارسره ښکاره موافقت دې.دټولودوه دوه سترګې،دوه روزې،يوه پوزه،دوه غوږونه،يوتندې،يوه خوله،دوه شونډې،دوه اننګی،وغيره،خوهريوبل ده جدادې.څه نه څه هينت،عادت،خصلت،کلام ،خبرې اترې ، طرز اوادا ،به ضروردا سې وی چه په هغې کښې به ديوبل نه جداوی.اګرچه هغه به ډيرمعمولی اولږشان وی، اګرچه په ښائست اوبدصورتئ به ډيرځيزونه يوشان په نظرراځی،خوکه غوراوکړې شی اوهريولره په بل باندې ممتازکولووالا يونه يوصفت به نظر راشی. هرپيژندووالا ددومره لوې طاقت والا مالك پيژندې شی،اوددې صنعت نه صانع پيژندې شی.خوب هم دقدرت يوه نښانی ده،چه په هغې سره ستومانی ختمه شی.راحت اوارام حاصليږی.ددې دپاره قدرت شپه جوړه کړه،دکار او روزګاردپاره ،د دنيا دحاصلولودپاره،دګټې اوروزګار دپاره،دمعاش دلټولو دپاره، الله تعالى ورځ پيداکړه،چه د شپې نه بالکل خلاف ده،په يقين سره داوريدونکو اوپوهيدونکو دپاره په دې ځيزونو کښې دقدرت نښانات دی.په طبرانی کښې دحضرت زيدبن ثابت ﷺنه روايت دې چه دشپې به زمانه خوب تختيدو ،نو ما حضور ﷺته ددې کارشکايت اوکړو،حضور ﷺراته اوفرمائيل چه دادعاوائيه،(اللهم غارب النجوم وهداب العيون وانت حی قيوم ياحی ياقيوم انم عينی واهدئ ليلی)،ماچه کله دا دعاولوستله نودخوب نه راتلو بيماری دالله تعالى په فضل اوکرم سره ختمه شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ

| او دنښو دهغه نه (يوه داده) | چې ښائی تاسو ته هغه | بريښنا

| او د هغه په نخښو کښې يوه داده چې تاسو ته دبريښنا پرق ښائی

خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِ بِهِ

سره ديري | او دطمعې | او نازلوي هغه | دآسمان نه | اوبه | پس ژوندئ کوی | په هغې سره |

(دتندر) ويره هم ده | او (دباران) اميدونه هم | اوهم هغه دېره نه اوبه راوروی | بيا زمکه د اوچيدو

الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ

زمکه | روستو | دمرګ دهغې نه | بيشکه په دې کښې | خامخا نښې دی | دپاره دهغه قوم |

نه پس راژو ندئ اوتازه کړی | بيشکه په دې کښې د هغه خلقو دپاره نښې دی

يَّعْقِلُوْنَ ۝ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ تَقُوْمَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ

چې دعقل نه کار اخلی | او دنښو دهغه نه (يوه داده) | چې ولاړ دې | آسمان | اوزمکه |

چې دعقل نه کار اخلی | اود هغه دنخښو نه يوه داده چې آسمان او زمکه د هغه په حکم

بِاَمْرِهٖ ۭ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً ڰ مِّنَ الْاَرْضِ ڰ اِذَآ اَنْتُمْ

په حکم دهغه سره | بيا چې کله | هغه رابلئ تاسو | په رابللو سره | دزمکې نه | نو يودم به تاسو

په ځائې قائم دی | نو څه وخت چې هغه تاسو دزمکې ددننه نه راوبلی | نو تاسو به ناګهانه

تَخْرُجُوْنَ ۝

راوزئ (دزمکې نه) |

راوځئ |

قوله تعالى:: وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا

داسمانی بجلئ چمک دهمک.:- دالله تعالى په عظمت باندې دلالت کونکې يوه بله نشانی بيانيږی.چه په اسمانونو کښې دهغهٔ په حکم سره پړقيږی.چه دهغې په ليدوسره تاسوکله کله ويريږئ،چه هسې نه دا پړق څوك هلاك کړی.چرته بجلی راپريوځی وغيره.اوکله ستاسواميدپيداشی چه ښهٔ ده اوس به باران اوشی ،اوبهٔ به زياتې شی.ترسالی به شی.وغيره،هم هغه دې چه داسمان نه اوبه راوروی،اوزمکه چه اوچه پرته وی چه په هغې کښې دشينکی هيڅ نوم نشان نه وو،دمړی په شان بيکاره وه داباران هغه ژوندئ کړی اوشينکی په کښې راوټوکيږی اوهرطرف ته شينکې شی.اوقسماقسم پيداوارپه کښې راوټوکيږی.دعقلمندودپاره په دې کښې دالله تعالى دعظمت يوژوندې تصويردې.هغوی ددې نخښې په ليدوسره يقين اوکړی چه دې زمکې لره ژوندې کولووالا الله تعالى دمرګ نه پس بيادنوې سرنه زمونږ په ژوندی کولوباندې قادردې.دهغهٔ يوه نشانی داهم ده،چه زمکه اواسمان دهغهٔ په حکم باندې قائم دې.هغه اسمان لره په زمکه راپريوتوته نه پريږدی،اوهغه زمکه اواسمان ټينګ کړی دی.اوهغه ئې دزوال نه بچ ساتلی دی.حضرت عمربن خطاب﷜به چه کله تاکيدی قسم خوړل غوښتل نوفرمائيل به ئې چه په هغه الله تعالى مې دې قسم وی دچاپه حکم چه زمکه اواسمان ټينګ شوی دی .

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ

بيابه دقيامت په ورځ هغه زمکه اواسمان بدل کړی.مړی به دخپلوقبرونونه راوويستې شی،په خپله الله تعالى به دوی ته اوازاوکړی اودوی به صرف په يواوازباندې ژوندی شی اودخپلوقبرونونه به راوځی،څنګه چه په بل ايت کښې دی چه په کومه ورځ هغه تاسوته اوازاوکړی نوتاسوبه دهغهٔ حمد کوئ

او هغه ته به جواب ورکړئ، اويقين به اوکړئ چه تاسودېر کم پاتې وئ، په بل ايت کښې دی ﴿ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴾ صرف په يواوازسره به ټول مخلوق دحشرپه ميدان کښې جمع شی، په بل ايت کښې دی ﴿ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴾ يعنی هغه خوبه صرف يواوازوی چه دهغې په اوريدوسره به ټول په ټوله زمونږ په وړاندې حاضرشی.

وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

| او هغه لره دی | هغه څوك | چې په اسمانونو کښی دی | او په زمکه کښی دی

| اوڅومره خلق چې په اسمانونو اوزمکه کښې موجود دی

كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ۝ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ

ټول | هغه لره | فرمان منونکی دی | او هغه | هغه ذات دې | چی اول شروع کوی | دپيداوښت |

ټول دهغه تابع دی | او الله ﷻ هغه ذات دې | چې مخلوق په اول ځل پيدا کوی

ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهٗ

بيا | به ئې هم هغه دوباره پيدا کوی | او دا کار | ډير آسان دې | په هغه باندې | او هغه لره دې |

اوبيا به ئې سردوباره هم راپيدا کوی | اودا کار ورته زيات آسان دې | او په اسمانونو

الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

مثال (صفت) | اوچت | په اسمانونو کښی | او په زمکه کښی | او هغه | غالب | او حکمت والا دې

او زمکه کښې د هغه شان ډير اوچت دې | او هغه ډير زبردست اودحکمتونو خاوند دې

په دويم ځل پيداوښت خوالله تعالی ته ايراسان دې:- فرمائی چه دټولواسمانونواوټولوزمکومخلوق دالله تعالی دې. ټول دهغهٔ وينځې غلامان دی. ټول دهغهٔ ملکيت دی، ټول دهغهٔ په وړاندې عاجزاولاچاره او مجبوره اوبې وسه دی. په يوحديث کښې دی چه په قران کريم کښې چه چرته دقنوت ذکردې، هلته دې نه مراداطاعت اوفرمانبرداری ده، دپيدائش ابتداء هم هغهٔ اوکړه اوپه دويم ځل پيدائش به هم هغه کوی، اوپه دويم ځل پيدائش داول ځل په نسبت عادتاً زيات اسان وی، په صحيح بخاری کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی، دجناب باری تعالی ارشاددې، چه ابن ادم مانه منی، اوهغهٔ له داسې نه ووېکار، هغه ماته بدوائی اوداهم دهغهٔ سره لائق نه وو، دهغهٔ نه منل خودادی چه دې وائی چه څنګه زهٔ دهٔ په اول ځل پيدا کړم هغسې مې په دويم ځل نه شی پيداکولی، حالانکه په دويم ځل پيداکول داول ځل د پيدا کولو په نسبت بالکل اسان وی، دهغهٔ ماته بدردونيل دادی چه وائی چه دالله تعالی اولاددې، حالانکه احد او صمد يم، دچاچه نه اولاداونه مورپلاراونه څوك همسرشته، غرض داچه دواړه پيدائشه دهغه مالك په قدرت کښې دی، نه داکارپه هغهٔ باندې ګران دې اونه سخت، داهم کيدې شی **(هو)** ضميرمرجع **(خلق)** وی **(مثل)** نه مراددلته دهغهٔ توحيدالوهيت اوتوحيد ربوبيت دې نه چه مثال. ځکه دالله تعالی ذات دمثال نه پاك دې، فرمان دې **(ليس کمثله شیء)** دهغهٔ څه بل څه مثال نشته، بعضې اهل ذوق ونيلی دی چه کله د صفا سوتره اوبوپاك صفاحوض ولاړوی اودبادصباهواهغه نه خوزوی نوپه هغې کښې اسمان صفا په نظر راځی، نمرستوری سپوږمئ پکښې واضح ښکاری، هم دغه شان دبزرګانوزړونه دی چه په هغې کښې هغوی هميشه دالله تعالی عظمت اوجلال وينی، اوغالبه ده چه په چاباندې دچاوس نه وی اونه دهغهٔ په مخکښې دچاڅه وس رسی، هرڅيزدهغهٔ په ماتحتئ کښې اودهغهٔ په وړاندې لاچاراوعاجزه

اوبې وسه دې،دهغه قدرت،سطوت،سلطنت،هرڅيزباندې خوردې،هغه حکيم دې،په خپلو اقوالو او افعالو کښې،په شريعت کښې،په تقديرکښې،غرض په هرهرامرکښې.حضرت محمدبن منکدر فرمائي (مثل اعلى) نه مراد (لااله الله) دې.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ۚ هَلْ لَّكُمْ مِّمَّا

بيانوي هغه | تاسو ته يو مثال | دنفسونو ستاسو نه | ايا شته تاسو لره | دهغه غلامانونه |

الله ﷻ ستاسو دپاره (دتوحيد) يومثال هم ستاسو دځانونونه بيان کړې دې | ايا دکومو

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِيْمَا

چې مالکان شوي وي دهغوئ | ښي لاسونه ستاسو | څه شريکان | په هغه مال کښې |

غلامانو چې تاسو مالکان يئ | په هغوئ کښې څوک داسې هم شته | چې په هغه رزق

رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ

چې درکړې دې تاسو له | پس يئ تاسو | په هغه مال کښې | يو برابر | (او) تاسو يريږئ دهغوئ نه |

کښې کوم چې مونږ تاسوته درکړې دې | ستاسو برابر شريک وي | چې تاسودهغوئ داسې خيال اوساتئ

كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ۚ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ

پشان ديريدلو ستاسو | دخپل برابر خلقو نه | دارنګې | واضحه بيانوؤ مونږ ايتونه | دپاره دهغه قوم

لکه چې په خپل مينځ کښې چې ديو بل ساتئ ؟ | مونږ د عاقلانو خلقودپاره دغسې په وضاحت سره

يَّعْقِلُوْنَ ۝ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ

چې دعقل نه کار اخلي | بلکه پيروي کوي | هغه کسان | چې ظلم ئې اوکړو | دخواهشاتوخپلو |

دليلونه بيانوو ، بلکه داظالمان بې دليله دخپلو خواهشاتو تابعداري کوي |

بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ

بغير دعلم نه | پس څوک به لاراوښائي | هغه چاته | چې بې لارې کړې وي | الله | اونشته دپاره دداسې خلقو

نوداسې خلق به څوک په سمه لار روان کړي | کوم چې الله ﷻ ګمراه کړي وي ؟ | او د هغوئ به

مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝

هيڅوک دمددګارانو نه |

هيڅوک مددګار نه وي |

تاسوپه خپل حق کښې شريک نه برداشت کوئ الله تعالى به ئې ولې برداشت کوي:- دمکې مشرکانوبه خپل بزرګان درب شريک ګنړل،خوهغوي ورسره ورسره داهم منل چه داټول دالله تعالى غلامان اوماتحت دي.نوهغوي به دحج اوعمرې په موقعه به لبيك سره ونيل چه(**لبيك لاشريک لک الا شريکا هولک تملکه وماملک**)يعنې مونږ ستاپه درباركښې حاضريو،ستاڅوك شريك نشته،مګرهغه چه په خپله دکوم څيزهغوي مالك نه دي،ټول ستاملکيت دي.يعنې زمونږ دشريکانواودهغوي دملکيت خوته اصلي مالك ئې،پس دلته هغوي په يومثال سره پوهولې کيږي.چه دوي ئې په خپل نفس کښې بيامومي او ډير په ښه طريقې سره غوراوفکراوکړې شي.نوفرمائي چه په تاسوکښې به څوك هم په دې امرباندې راضي

شي؟چه دهغوی په ټولومالونوکښې دهغوی غلامان ددهٔ برابرشریك وي،اوچه هروخت دهغهٔ سره داوېره
وي چه تقسیمولوسره زماجائیداداوملکیت نیمګړې پاتې نه شي.پس څنګه چه داخبره تاسودخان دپاره
نه خوښوئ نودالله تعالی دپاره هم مه غواړئ،څنګه چه غلام دمالك برابری نه شي کولې،هم دغه شان
دالله تعالی یوبنده دالله تعالی شریك نه شي کیدې.داعجیبه بې انصافي ده چه دخپل خان دپاره دکوم
څیزنه نفرت اوکرکه کوئ دالله تعالی دپاره هم هغه خبره ثابتولودپاره کینئ،په خپله په لونړوخفه
کیږئ،صرف دومره اوریدوسره چه تاکره لورشوې ده مخونه موتورشي،اودالله تعالی مقربوفرښتونه
دالله تعالی لونړه وایئ،دغه دخپل خان دپاره داخبره هیڅ کله نه خوښوئ چه خپلوغلامانولره دخپل
خان سره شریك اوبرابراوګنړئ خودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شریکان ګنړئ،څومره زیاته بې
انصافي ده؟دحضرت ابن عباسﷺنه روایت دې چه مشرکانوبه کوم لبیك ونیلواوپه هغې کښې دالله
تعالی سره دنه شرکت اقرارکولوسره بیادهغهٔ دغلامئ دلاندې نورولره به نې شریکان منل،په دې
باندې داایت نازل شواوپه دې کښې بیان دې چه هرکله تاسوخپل غلامان دځان برابرګرځولوباندې
شرم محسوسوئ نودالله تعالی غلامانولره دالله تعالی شریکان ولې ګرځوئ؟داصفاخبره بیانولوسره نې
ارشاد اوفرمائیلوچه مونږهم داقسمه تفصیل اودلائل دغافلانوپه وړاندې ږدو،بیافرمائي اوښائي چه دَ
مشرکانو دشرك هیڅ عقلي سندیانقلي دلیل نشته صرف دجهالت کرشمه ده اودجهالت دپیروۍ
خواهش دې.هرکله چه هغوی دنیغې لارې نه بې لارې شوی دی.نودوی لره سوادالله تعالی بل هیڅوك
په نیغه لاره نه شي راوستې،دوی اګرچه نورولره خپل کارسازاومددګارګنړي خوواقعه داده چه درب د
دشمنانوهیڅوك دوست نه وي.څوك شته چه دهغهٔ دمرضۍ نه علاوه شونډې اوخوزوي؟څوك دې چه په
هغهٔ باندې مهرباني اوکړي په چاچه الله تعالی نامهربانه وي؟دهغهٔ خوښه کیږي اوڅه چه نه غواړي هغه
نه شي کیدې.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ؕ

پس برابر کړه | مخ خپل | دین ته | حال دا چې مائل اوسې حق ته
نو ته همیشه ددین (اسلام) تابعدار اوبو مخیزئ اوسیږه

فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِيْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ؕ لَا تَبْدِيْلَ

قائم اوسه په فطرت دالله | هغه | چې پیدا کړی دی الله خلق | په هغې باندې | نشته دې بدلیدل
دالله ﷻ فطرت هغه دې په کوم چې ئې ټول خلق پیدا کړی دی | .... دالله ﷻ پیدا کړی

لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ

جوړښت دالله لره | دادین (یعنی طریقه) | صحیح ده | ولیکن | اکثر خلق |
څیزونه کښې بدلولون پکارنه دې | .... نو دغه صحیح دین دې | خو زیات خلق

لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ﴿۳۰﴾ مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ

دا طریقه نهٔ پیژني | (ټینګ شئ په دې فطرت) حال دا چې رجوع کونکي یئ | خاص هغه (الله) ته
نه پوهیږي | .... (اې خلقو) الله ﷻ طرفته رجوع اوکړئ |

وَاتَّقُوْهُ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۙ﴿۳۱﴾

اواویریږئ دهغه نه | او قائیم کړئ مونځ | او مهٔ کیږئ | دمشرکانو نه |
اودهغه نه اویریږئ او دمونځ پابندی کوئ | .... اوپه مشرکانو کښې مه شاملیږئ

مِنَ الَّذِيْنَ	فَرَّقُوْا	دِيْنَهُمْ	وَكَانُوْا	شِيَعًا ؕ
دهغه کسانونه	چې جدا جدا کړې ئې دي	دين خپل	او تقسيم شوی دي	په ډلو ډلو کښې

کومو خلقو چې خپل دين ټکړې ټکړې کړو | ....اوډلې ډلې شول

كُلُّ حِزْبٍۭ	بِمَا	لَدَيْهِمْ	فَرِحُوْنَ ۝
هره ډله	په هغه دين	چې دهغوئ سره دي	خوشحاله دي

هره يوه ډله هم په هغه څه خوشحاليده څه چې د هغوی سره دی |

دفطرت نه څکه مراددې:۔په ملت دابراهيم حنيف ټينګ اودريږئ، کوم دين لره چه الله تعالى ستاسو دپاره مقررکړې دې.اوکوم چه اې نبیﷺستاسوپه لاس الله تعالى کمال ته رسولې دې.دالله تعالى په فطرت سليمه باندې هم هغه قائم دې څوک چه ددين اسلام پابنددې.هم په دې باندې يعنى په توحيد باندې الله تعالى تمام انسانان جوړکړی دی.په اول ورځ دټولونه دااقراراخستې شوې ووچه اياځهٔ ستاسو رب نه يم؟نوټولواقراراوکړوچه بيشکه هم تهٔ زمونږ رب تعالى ئې،هغه حديثونه به ډيرزرانشاءالله بيان شی دکومونه چه ثابته ده چه الله تعالى خپل ټول مخلوق په خپل رښتونې دين باندې پيداکړی دی. ګو چه ددې نه پس خلق يهوديت،نصرانيت وغيره ته لاړل،خلقودالله تعالى دافطرت مهٔ بدلوئ،خلق ددې نيغې لارې نه مه بې لارې کوئ،داخوخبرپه معنى کښې دحکم به وی،څنګه چه﴿وَمَنْ دَخَلَهٗ كَانَ اٰمِنًا﴾ کښې ددې معنى ډيره بهترينه اوصحيح ده.دويمه معنى ئې داهم ده چه الله تعالى ټول مخلوقات په فطرت سليمه باندې يعنى په اسلام باندې پيداکړل.دالله تعالى په دې دين کښې هيڅ تغيراوتبدل نشته،امام بخاری ئې هم دغه معنى کړې ده.چه دلته دخلق الله تعالى نه مراددين اوفطرت اسلام دې. په بخاری کښې دحضرت ابوهريرهؓپه روايت سره دحضورﷺفرمان دې چه هرماشوم په فطرت باندې پيدا کيږی. بيادهغهٔ مورپلارهغهٔ يهودی نصرانی اومجوسی جوړکړی،څنګه چه دبزې صحيح سالم بچې وی اوخلق دهغې غوږونه کټ کړی،بياحضورﷺداايت تلاوت اوفرمائيلو﴿ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِیْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ؕ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ﴾ په مسنداحمدکښې دی چه حضرت اسودبن سريعؓفرمائی چه زهٔ درسول اللهﷺخواته راغلم،دحضورﷺسره مې دکفاروسره جهاداوکړو،هلته مونږ دالله تعالى په فضل سره کامياب شو،په دغه ورځ خلقوډيرکافران قتل کړل،تردې پورې چه وړو ماشومانوته ئې هم لاس واچولو،حضوراکرمﷺته چه کله پته اولږيده نوحضورﷺډيرزيات خفه شواووې فرمائيل چه داڅه خبره ده چه خلق دحدنه اوځی، نن ئې ماشومان هم قتل کړل،چاورته اووئيل چه يارسول اللهﷺ اخرهغوی خوهم دمشرکانو اولادوو. حضورﷺاوفرمائيل نه نه،يادساتئ په تاسوکښې بهترين خلق دمشرکانوبچی دی.خبردارماشومان هيڅ کله مهٔ قتلوئ،دنابالغه دقتل کولونه منع شئ، هر ماشوم په فطرت باندې پيداکيږی تردې پورې چه هغهٔ په خپله ژبه څه اووائی بيادهغهٔ مورپلارهغهٔ يهودی نصرانی جوړکړی.دجابربن عبداللهؓپه روايت سره په مسندکښې دی چه حضورﷺفرمائی ،هرماشوم په فطرت باندې پيداکيږی.تردې پورې چه هغه ته ژبه راشی اوس هغه ياخوشاکرجوړشی يا کافر.

مسندکښې دحضرت ابن عباسؓنه روايت دې چه دحضورﷺنه دمشرکانوداولادپه باره کښې سوال اوکړې شونوحضورﷺاوفرمائيل چه کله دوی الله تعالى پيداکړل نوهغهٔ ته ښه پته وه چه دوی څه اعمال کونکی دی.ددوی نه مروی دی چه په يوه زمانه کښې به ماوئيل چه دمسلمانانواولاددمسلمانانوسره دې. اودمشرکانودمشرکانوسره.تردې پورې چه فلانی کس دفلانی نه روايت اوکړواوماته ئې واورولو ،چه هرکله دحضورﷺنه دمشرکانودماشومانوپه باره سوال اوکړې شونوحضورﷺاوفرمائيل الله تعالى ته ښه پته ده دهغهٔ څيزچه هغه ئې کوی.

دي حديث اوريدوسره ماخپله فتوى پريښوده.حضرت عياض بن حمار په مسند امام احمد وغيره كښې حديث دې.چه حضور په يوه خطبه كښې اوفرمائيل چه ماته الله تعالى حكم راكړوچه هغه نن څه ماته ښودلى دى اودهغې نه چه تۀ ترې ناخبره نې هغه زۀ تاته اوښائيم.وې فرمائيل چه څه ما خپلو بندګانوته وركړې دى مادهغوى دپاره حلال كړل.ماخپل ټول بندګان يك طرفه خالص دين والا جوړكړې دى،ددوى خواته شيطان راځى اودوى ددين نه ګمراه كوى.اوحلال په دوى حراموى،دوى ته زماسره دشرك دپاره وائى،چه دهغې څه دليل نشته.الله تعالى دزمكې والوطرف ته نظرواچولواوعرب اوعجم ئې ټول ناخوښه كړل.سواديوڅواهل كتاب نه علاوه.هغه فرمائى چه ماتاسوصرف دازميښت دپاره ليږلى ئې،ستاسوخپل ازميښت به هم كيږى اوستاپه وجه دنوروټولوهم.زۀ به تاسوته هغه كتاب دركړم چه اوبه به ئې نه شى وينځلې،ته به هغه په خوب اوپه ويښه وائې،بياماته الله تعالى ارشاداوفرمائيلوچه زۀ قريش خبرداركړم ،ماخپله انديښنه ظاهره كړه.چه چرته هغوى زماسرمات نه كړى اودروټئ په شان ئې نه كړى؟تووې فرمائيل چه څنګه دوى تاوباسى دغسې به زۀ دوى اوباسم،تۀ ددوى سره جهاداوكړه اوزۀ به ستادملګرتياكوم.تۀ خرچ كوه په تاباندې به خرچ اوكړى شى.تۀ لښكراوليږه زۀ به دهغې نه پنځه چنده زيات لښكراوليږم.فرمانبرداردځان سره كړه اوپه نافرمانوباندې حمله اوكړه.دجنت والا درې قسمه دى،عادل بادشاه،دخيرتوفيق والا اوسخى،نرم زړۀ والا دهرمسلمان سره احسان كولووالا پاك دامن، دسوال اوحرامونه بچ كيدونكې،اودبال بچ والا كس،اهل جهنم پنځه قسمه خلق دى.هغه بې حيثته اوكمينه خلق چه بې زره اوبې كوره دى.چه ستاسوپه لمنوكښې ځانونه راوينغاړى.هغه خيانت كونكى چه په وړو وړوڅيزونوكښې هم دخيانت كولونه بغيرنه پاتې كيږى،هغه خلق چه هروخت خلقولره دهغوى په مالونواواهل وعيال كښې دهوكې وركوى،سحرماښام په دهوكه بازئ اومكروفريب كښې لګياوى، بياحضور دبخيل يادروغ وئيونكي ذكراوكړواووې فرمائيل چه دپنځم قسم خلق بدزبانه او بدګويادى.(مسلم وغيره)

هم دغه فطرت سليمه،هم دې شريعت لره په مضبوطتياسره ټينګ نيول رښتونې اونيغ دين دې. خو اكثرخلق ترې ناخبره دى.اودخپل دې جهالت په وجه دالله تعالى دداسې پاك دين نه لرې بلكه محرومه پاتې شى.څنګه چه په بل ايت كښې دى،ګوستادا حرص وى ليكن په دوى كښې به اكثرخلق بې ايمانه پاتې كيږى.په بل ايت كښې دى چه كۀ تۀ داكثريت اطاعت كونكې شې نوهغوى به تادالله تعالې دلارې نه بې لارې كړى.تاسوټول دالله تعالى لارې ته راغب اوسيږئ اوهم دهغۀ طرف ته ښكته كيږئ،اوهم د هغۀ ويره ساتئ،دهغۀ لحاظ ساتئ،دمونځ پابندى كوئ،چه دټولونه لوې عبادت اواطاعت دى. تاسو مشركان مه جوړيږئ،بلكه خالص موحدين جوړشئ،دهغۀ نه علاوه دبل چانه دخپل مرادطمع مه ساتئ،حضرت معاذ دحضرت عمر نه ددې ايت دمطلب پوښتنه اوكړه نوهغوى ورته اوفرمائيل دا درې څيزونه دى.اول اخلاص،چه فطرت دې اوپه كوم باندې چه الله تعالې مخلوق پيداكړې دې.دويم مونځ چه په اصل كښې دين دې،دريم عصمت چه په اصل كښې پاكى اوبچاودې.حضرت عمر اوفرمائيل تاريښتيااووئيل.تالره په مشركانوكښې شامليدل نه دى پكار،تاله دهغوى ملګرتيانه ده پكار،اونه دهغوى په شان كاركول پكاردى.چاچه دالله تعالى دين بدل كړو،بعضې خبرې ئې اومنلې او دبعضونه ئې انكاراوكړو،(فرقوا) دويم قرات(فارقوا) دې.يعنى هغوى خپل دين پريښودو،لكه څنګه چه يهود،اونصارى،اومجوس،بت پرست،اوباقى باطل مذهبونووالا.څنګه چه ارشاددې،چه كومو خلقو په خپل دين كښې فرق اوكړواوګروه بندى ئې اوكړه.نوتۀ په هغوى كښې نه ئې،دهغوى اخرت دالله تعالى په حواله دې.ستانه مخكښې خلق ډلې ډلې شواوټول په ټول په باطل باندې ټينګ اودريدل ،او هر فرقې به دعوى كوله چه هغه څه دې،اواصلى حقانيت ددوى ټولونه ورك شوې وو.په دې امت كښې هم

تفرقه پیداشوه، خویه دې کښې یوپه حق باندې دې، اوباقی ټول ګمراه دی. دادحق والا ډله اهل سنت والجماعت ده. چه دالله تعالی کتاب اوسنت رسولﷺ لره په په مضبوطیاسره نیونکی دی په چاچه دمخکینۍ زمانې صحابه، وتابعین، اوامامان مسلمین وو. په تیره زمانه کښې هم اواوس هم، څنګه چه په مستدرك حاکم کښې دی چه درسول اللهﷺ نه تپوس اوکړې شوچه په دوی کښې خلاصې بیاموندونکې فرقه کومه یوه ده؟ حضورﷺ اوفرمائیل (من کان علی ما انا علیه الیوم واصحابی) یعنی هغه خلق چه په دې باندې وی په کوم چه نن زۀ اوزماصحابه دی (رونړوغوراوکړئ چه په کوم څیزباندې رسول اللهﷺ اودهغۀ اصحاب رضی الله عنهم دحضورﷺ په زمانه کښې ووهغه وحی الهی، یعنی قران اوحدیث وو، یادخنې امام تقلید.

وَإِذَا مَسَّ

| او کله چې | اورسیږي |

| ..او څه وخت چې خلقو |

النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ

خلقو ته | څه تکلیف | نو رابلي هغوئ | رب خپل | په دا حال کښې چې رجوع کونکې وی | هغه ته

ته تکلیف اورسیږي | ....زنو خپل رب ته زاری شروع کړی |

ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ

بیا چې کله | اوڅکوی الله هغوئ ته | دطرفه خپل نه | (مزه) درحمت | نو په هغه ساعت | یوه ډله

بیا چې کله د خپل رحمت مزه په هغوئ اوڅکوی | ....نوپه هغه وخت کښې یوه ډله

مِّنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا

دهغوئ نه | درب خپل سره | شریك پیدا کوی | دپاره ددې چې ناشکری اوکړی | په هغې |

خپل رب دپاره شریکان جوړول شروع کړی | ....حاصل داچې زمونږ ورکړې شوو نعمتونو

آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا ۗ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته | پس فائیده واخلئ (څه لږې ورځې) | ډیر زر به تاسو ته پته اولږی |

ناشکری کوی | نو تاسو (ددنیاوی لذتونونه) فائدې واخلئ | ډیر زر به تاسو ته انجام معلوم شی

أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا

ایا نازل کړې دې مونږ | په دوئ باندې | څه دلیل | چې هغه | خبری (شهادت کوی) | په هغې

ایا مونږ دې کافرانو ته څه سند رالیږلې دې | چې هغه ورته ددوی د شرك جواز بیانوی

كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً

چې دی دوئ | په هغې سره | شرك کونکې | او کله چې | اوڅکوو مونږه | خلقو ته | رحمت |

.... او کله چې مونږ دې خلقوته د خپلې مهربانئ لږه ډیره حصه اوښایو

فَرِحُوْا بِهَا ط وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ

نوخوشحالیږي په هغې | اوکه اورسیږي دوئ ته | څه مصیبت | په سبب دهغې | چې مخکښې لیږلي دي

نودوئ پرې خوشحاله شي (اوشکر نه کوي) | اوکه دخپل عمل په وجه پرې څه مصیبت راشي

اَيْدِيْهِمْ اِذَا هُمْ يَقْنَطُوْنَ ۝ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

لاسونو ددوئ | نو په هغه وخت | دوئ | نا امیده کیږي | ایا نه ګوري دوئ | چې بیشکه الله

نو زر ناامیده شي (او صبر نه کوي) | .... ایا دوئ ته معلومه نه ده چې الله ﷻ

يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ط

فراخه کوي | رزق | دپاره دهغه چا | چې خوښه ئې شي | او تنګوي (رزق چې اوغواړي)

دچا چې اوغواړي نو چا ته روزي فراخه کړي | او چاته چې اوغواړي نو تنګه کړي

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝ فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى

بیشکه په دې کښې | خامخا ډیرې نښې دي | دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړي | پس ورکړه

بیشکه په دې کښې دایماندارو خلقو دپاره ډیرې نښې دي | نو تاسو خپلو رشته دارو

حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ط ذٰلِكَ خَيْرٌ

| خاوند دخپلولۍ له | حق دهغه | او مسکین له | او مسافر له | دا (طريقه) | بهتره ده

ته مسکینانو اومسافرو ته د هغوئ حق ورکوئ | ....داخبره دهغه خلقو دپاره

لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ز وَاُولٰٓئِكَ هُمُ

دپاره دهغه کسانو | چې غواړي | رضا دالله | او دا خلق چې دي | خاص هم دوئ

ډیره غوره ده | چې دالله ﷻ رضا غواړي | ....او همدا خلق کامیابي موندونکي دي

الْمُفْلِحُوْنَ ۝ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا

فلاح (یعني خلاصې) موندونکي دي | اوهغه چې ورکوئ تاسو | دسود نه | دپاره ددې چې زیات شي

.... | وتاسو خلق چې (کوم رقم) په سود ورکوئ | چې دخلقو

فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ج وَمَآ اٰتَيْتُمْ

په مالونو دخلقو کښې | پس نه زیاتیږي (هغه) | په نز دالله | او هغه چې ورکوئ تاسو

په مال کښې ملاؤ شي نوزیات شي | نوداسې څیز د الله په نیز نه زیاتیږي (بلکه بې برکته وي) | اوتاسو چې د الله

مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ۝

دزکات نه | چې غواړئ تاسو | رضا دالله | نو دا خلق چې دي | هم دوئ | زیاتونکي دي دمال |

د رضا دپاره کوم زکاة ورکوئ | نو داسې خلق (خپل مالونه) دالله ﷻ سره (په څو څو چنده) زیاتوي

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ

الله هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړئ تاسو | بیا ئې روزي درکړه تاسو له | بیا | هم هغه مړه کوي تاسو

الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې پیدا کړئ | بیا ئې روزي درکړه | بیا به درباندې مرګ راولي

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ	هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ	مَّنْ	يَّفْعَلُ
بیا به هم هغه ژوندی کوی تاسو	آیا شته دشریکانو ستاسو نه	هغه څوك	چې کوی
بیا به مو ژوندی کړی	آیا ستاسو په شریکانو کښې څوك داسې شته	چې په دې کارونو کښې یوهم	

مِنْ ذٰلِكُمْ	مِّنْ شَيْءٍ	سُبْحٰنَهٗ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا
ددې کارونو نه	یو څیز (کار)	پاك دې هغه	اواوچت دې	دهغه کارونو نه
اوکړې شی ؟ |............د الله ﷻ دپاره پاکی ده	او ددوئ دپیدا کړو شریکانو نه ډیر			

يُشْرِكُوْنَ
چې دوئ ئې شریك کوی
اوچت دې

قوله تعالى:: وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُّنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ

دانسان عجیبه حالت دې::-الله تعالی دخلقوحالت بیان فرمائی چه په غم درد،مصیبت اوتکلیف په وخت خوهغوی الله تعالی(**وحده لا شريك له**) ډیرپه عاجزئ،زاریٔ،اوډیرپه توجه اوپوره دلسوزئ سره یادوی .او کله چه په دوی نعمتونه راوریږی نودوی داالله تعالی سره شرك کوی.(**ليكفروا**)کښې لام بعضې خوائی چه دالام عاقبت دې.اوبعضې وائی چه دالام تعلیل دې.خوددې لام تعلیل کیدل ددې وجې نه ښه معلومیږی چه الله تعالی ددوی دپاره دامقررکړل اوبیائې دوی ته دهمکی ورکړه چه تاسوته به اوس پته اولګی .دبعضې بزرګانوفرمان دې چه کوتوال یاسپاهی که څوك اویروی نوهغه اوریږی. دحیرانتیا خبره ده چه دهغهٔ په ویرولوسره مونږ نه ویریږودچاپه قبضه کښې چه هرڅیزدې.اودهغهٔ صرف داوئیل دهرکاردپاره کافی دې چه اوشه.بیادمشرکانوبې دلیله کیدل بیان فرمائیلې شی چه مونږ په دوی باندې دشرك دلیل نه دې نازل کړې،بیادانسان یوبیهوده خصلت بطورانکاربیانیږی صرف دیو څو هستیانو نه علاوه عمومی حالت دادې چه دخوشحالوپه وخت په غرورکښې راشی اودسختیٔ په وخت کښې مایوس شی.ګویااوس هیڅ بهتری ملاویدووالا نه ده.اومومن په سختوباندې صبراوپه نرمیٔ باندې نیکیٔ کوی.

دمؤمن په حالت هم حیرانتیا ده:: په صحیح حدیث کښې دی چه په مومن باندې حیرانتیاده،ځکه چه د الله تعالی هره قضادده دپاره بهتروی،په راحت شکرکوی،نوداهم ددهٔ دپاره بهتره وی.اوپه مصیبت باندې صبر کوی ،نوداهم ددهٔ دپاره بهتره وی.هم الله تعالی متصرف اومالك دې.اودخپل حکمت مطابق ئې دا جهان جوړکړې دې،چاته کم ورکوی اوچاته زیات ورکوی.څوك په تنګسیااوتکلیف کښې دې اوڅوك په راحت اووسعت کښې،په دې کښې دمومنانودپاره نخښې دی.

قوله تعالى:: فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ

قرابت دارو وغیره سره دصله رحمیٔ اوحسن سلوک حکم:-قرابت داروسره دنیکیٔ ،سلوك،اوصله رحمیٔ حکم کیږی.مسکین هغهٔ ته وائی دچاسره چه څه هم نه وی.یاڅه وی ولې کافی نه وی.دهغهٔ سره هم د ښه سلوك او احسان حکم کیږی.مسافردچاسره چه خرچه کمه شوی وی اودسفرخرچه ورسره نه وی دهغهٔ سره هم دښیګړې حکم کیږی.دادهغوی دپاره بهتره ده چه غواړی چه دقیامت په ورځ دیدارالهی اوکړی په حقیقت کښې دانسان دپاره ددې نه بل لوې نعمت نشته،په دنیااواخرت کښې به خلاصې هم دغه قسمه خلقوته ملاویږی.

قوله‌تعالى:: وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ

ددې مطلب او تفسير:: ددې دويم ايت تفسيرخودابن عباس‌رضی‌الله‌عنه،مجاهد m ضحاك m قتادهm محمد بن كعب m اوشعبى‌رح" نه داسې مروى دې چه كوم كس څه عطيه په داسې ارادې سره وركړى چه خلق دې ته ددې نه زياته وركړى نواګرچه په دې ارادې سره داهديه وركول خومباح دى خودثواب نه خالى ده.دالله تعالى په نزدددې هيڅ بدله نشته،مګرالله تعالى خپل نبى ﷺ ددې نه هم منع كړو.په دې معنى كښې به داحكم صرف دحضور ﷺ دپاره خاص وى.ددې په شان ايت(ولاتمنن تستكثر)دې.يعنى د زياتې بدلې په نيت دچاسره احسان مه كوه.دحضرت ابن عباس‌رضی‌الله‌عنه نه روايت دې چه دسوديعنى نفع دوه صورتونه دى.يويه بيوپارتجارت،بيعه كښې خوحرام محض دى.دويم سوديعنى زيات والې چه په هغې كښې څه نقصان نشته هغه په دې ارادې سره چاته هديه تحفه وركول دى چه هغه ماته ددې نه زيات راكړى.بياحضور ﷺ داايت تلاوت اوفرمائيلوچه دالله تعالى سره خوثواب دزكوة داداكولودې.زكوة وركونكوته ډيربركتونه ملاويږى.

قوله‌تعالى:: وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ

د زكوة او صدقې دوچند ثواب:: په صحيح حديث كښې دى چه كوم كس يوه كهجوره صدقه هم وركړى خوچه په حلال طريقې سره ئې حاصله كړې وى نوهغه الله تعالى رحمان اورحيم په خپل ښى لاس كښې واخلى اوهغه داسې پالى اوزياتوى ئې لكه څنګه چه په تاسوكښې يوكس داوښ ياداس د بچى پرورش كوى. تردې پورې چه هغه يوه كهجوره داحددغرهومره لويه شى.هم الله تعالى خالق اورازق دې .انسان دخپلې موردخيټې نه بربنډ،بې علمه،بې سترګو،بې غوږواوكمزورې راوخى،بياالله تعالى هغهٔ ته دا هر څه وركړى.مال هم،ملكيت هم،ګټه هم،تجارت هم،غرض بې شميره نعمتونه ورته وركړى .د دوواصحابوبيان دې چه مونږ دحضور ﷺ په خدمت كښې حاضرشو،دغه وخت كښې حضور ﷺ په څه كاركښې مشغول وو.مونږ دحضور ﷺ په هغه كاركښې مدداوكړو،حضور ﷺ اوفرمائيل چه كه سرونه خوزيدل نوبياهم څوك دروزئ نه محرومه نه پاتې كيږى.

قوله‌تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ

انسان بربنډاووږې دنياته راځى،يوپوټكې هم د هغهٔ په بدن باندې نه وى بيارب تعالى هغه له روزئ وركوى،هغه به ددې ژوندنه پس بياتاسووژنى بيا به مودقيامت په ورځ ژوندى كړى.دالله تعالى نه علاوه چه تاسودچاچاعبادت كوئ په هغوى كښې يوهم په دې خبروكښې په يوه هم هيڅ قابونه لرى.په دې كارونوكښې يوكارهم هغه نه شى كولې،الله سبحانه وتعالى يواځې خالق،رازق او دمرګ ژوندمالك دې.هم هغه به دقيامت په ورځ ټول مخلوقات ژوندى كړى.هغه مقدس پاك اوعزت اودجلال والا ذات ددې نه پاك دې چه څوك دهغهٔ سره شريك وى. يا د هغهٔ په شان وى يادهغهٔ برابروى يادهغهٔ اولادوى ياموريلاروى.هغه احددې صمددې،يواځې دې د مور پلاراولادنه پاك دې.دهغهٔ هيڅوك همسر يا برابرنشته.

ظَهَرَ الْفَسَادُ	فِي الْبَرِّ	وَالْبَحْرِ	بِمَا
ظاهر شو فساد	په اوچه كښې	او په درياب كښې	په سبب دهغې
په اوچه لونده (هرځائې) كښې دخلقو (دبدو) عملونو په وجه فساد			
كَسَبَتْ	اَيْدِي النَّاسِ	لِيُذِيْقَهُمْ	بَعْضَ الَّذِيْ
چې ګټلي دى	لاسونو دخلقو	دپاره ددې چې اوڅكوى هغوئ ته	مزه دځينو هغو عملونو
خورشوې دې	چې الله ﷻ دوئ ته د بعضې عملونو (دسزا) خوند		

عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ۝ قُلْ سِيْرُوْا

چې کړې دی هغوئ | دپاره ددې چې هغوئ | واپس راشي | ورته اووایه | چې اوګرزئ

اوڅکوی | ددې دپاره چې دوئ منع شی | ....(ائي پيغمبره) ورته اووايه چې په تږله

فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلُ ط

په زمکه کښې | پس اوګورئ | څرنګې | وؤ | انجام دهغه کسانو | چې مخکښې وؤ ددوئ نه

زمکه اوګرځئ | نو اوګورئی چې ستاسو نه دپخوانو خلقو انجام څه شو ؟

كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِيْنَ۝

وؤ | زيات دهغوئ | مشرکان |

په هغوئ کښې زيات خلق مشرکان وو |

قوله تعالى:: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

دانسان دګناه هونو نتيجه اوبر او بحر مطلب :-ممکن ده دبر يعنی خشکئ نه مرادميدان ځنګل وی، او بحر يعنی تړئ نه مراد ښاراوکلی وی.ګنی ظاهره ده چه برخشکئ ته وائی او بحراوبوته وائی.دخشکئ د فسادنه مراددباران نه کيدل،دپيداوارنه کيدل،اودقحط سالئ راتلل دی.دترئ دفسادنه مراد دبارانونو اودريدل چه دهغې سره داوبوخناورړاندۀ شی.دانسان وژل اوکشتئ په زوراوجبرسره اخستل ،داد خشکئ فساددې.دبحرنه مرادجزيرې اودبرنه مرادښارونه اوکلی دی.ليکن اولنې قول زيات ظاهردې او ددې تائيدمحمدبن اسحاق ددې روايت نه هم کيږی چه حضوراکرم ﷺ دايله بادشاه سره صلح اوکړه، او دهغۀ بحريعنی ښارئې دهغۀ په نامه کړی.دميووا وسبزونقصان په اصل کښې دانسان دګناهونوپه وجه سره دې،

ګناهونو سره دزمکې فساد او اطاعت سره اصلاح کيږی::دالله تعالی نافرمانه زمکې لره ورانونکی دی.داسمان اوزمکې اصلاح دالله تعالی په عبادت اواطاعت کښې ده.په ابوداود کښې حديث کښې دې چه په زمکه باندې يوحدقائميدل دزمکې والوپه حق کښې دڅلويښتو ورځودباران نه بهتردې.داځکه چه دحدپه قائميدوسره به مجرم دګناهونونه منع شی اوکله چه ګناه نه کيږی نوخلقوته به اسمانی اوزمکی برکتونه حاصل وی ،نوپه اخره زمانه کښې هرکله چه حضرت عيسی بن مريم ﷺ راکوزشی اودپاک شريعت مطابق فيصلې به کوی مثلاً دخنزيرقتل،دصليب ماتې،دجزيې ترک يعنی داسلام قبوليت ياجنګ،بياکله دهغوی ﷺ په زمانه کښې دجال اودهغۀ مريدان قتل شی ياجوج اوماجوج تباه شی نوزمکې ته به اووئيلې شی چه خپل برکتونه واپس کړه.نوپه دغه ورځ به يواناردډيروخلقودپاره کافی شی دومره لوې به وی چه دهغې دپوستکی لاندې به ډيرخلق سيورې حاصلوی.ديوې اوښې پئ به دټولې قبيلې دپاره کافی وی.داټول برکتونه به درسول الله ﷺ د شريعت دجاری کولوپه وجه سره وی.ځنګه چه دعدل اوانصاف مطابق شرع زياتيږی ورسره ورسره به برکتونه هم سواکيږی.ددې برخلاف دګناه ګارکس په باره کښې په حديث کښې دی چه ددۀ په مرګ باندې بندګان،ښارونه،اونې خناورټول راحت بياموموی.په مسندامام احمدبن حنبل کښې دی چه د زيادپه زمانه کښې يوه تهيلئ بياموندې شوه چه په هغې کښې دکهجورې دغټ هډوکی هومره د غنمو دانې وې.اوپه هغې کښې ليکلې شوې ووچه داپه هغه زمانه کښې زرغونيدې چه په کومه کښې به دعدل اوانصاف نه کاراخستلې کيدو.زيدبن اسلم ؓ نه روايت دې چه دفسادنه مرادشرک دې.ليکن داقول غورطلب

دې.بیافرمائی چه مال اوپیداوارو کښې اوپه میووغلوکښې کمې دازمېښت په طور او د دوی دبعضواعمالوپه بدله کښې دی.څنګه چه په بل ځائې کښې دی﴿وَبَلَوۡنَٰهُم بِٱلۡحَسَنَٰتِ وَٱلسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ﴾ مونږ هغوی په نیکواوبدوکښې اخته کړل چه دوی راواپس شی. تاسو په زمکه باندې اوګرځئ اوپه خپله اوګورئ چه ستاسونه مخکښې کوم مشرکان وودهغوی څه نتیجې شوې؟درسولانونه منلوپه وجه اودالله تعالی سره کفرکولوڅه وبال په هغوی باندې راغې؟ دا اوګورئ اوعبرت حاصل کړئ.

فَأَقِمۡ وَجۡهَكَ لِلدِّينِ ٱلۡقَيِّمِ

| پس مضبوط اودروه | مخ خپل | دپاره ددین | صحیح

| نو خپل مخ د هغه قوی دین دپاره قائم (تیار) ساته

مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ

مخکښې ددې نه | چې راشی | هغه ورځ | چې نشته واپس کیدل | هغې لره | دطرفه دالله نه |

ددې خبرې نه وړاندې چې هغه ورځ راشی| چې بیا دالله ﷻ (وینا) ته واپس راګرځیدل نه کیږی

يَوۡمَئِذٖ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَن كَفَرَ فَعَلَيۡهِ

هم په دغه ورځ به | دا خلق دیو بل نه جدا جدا شی | هغه چاچې کفر اوکړو | نو په هغه دې وبال |

په هغه ورځ به ټول خلق جدا جدا شی اچې څوک انکار اوکړی| نو د هغه دانکار ضرر به هم هغه ته رسی

كُفۡرُهُۥۖ وَمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا فَلِأَنفُسِهِمۡ يَمۡهَدُونَ ﴿٤٤﴾

دکفر دهغه | او هغه څوک | چې عمل ئې اوکړو نیک | نو دپاره دځانونو خپلو |دخلاصې لارصفا کوی

اوڅوک چې نیک کارونه کوی | نو خپل ځان له سامان (دراحت) تیاروی

لِيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ

دپاره ددې چې بدله ورکړی الله | هغه خلقو ته | چې ایمان ئې راوړې دې |او عملونه ئې کړی دی نیک

نوکوم خلق چې ایمان راوړی | ....او هغوئ نیک عملونه هم کوی

مِن فَضۡلِهِۦٓۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ

دفضل خپل نه | بیشکه هغه | نهٔ خوښوی | کافران | او دنښو دهغه نه (یوه داده)

هغوئ ته به په خپل فضل سره بدله ورکړی| بیشکه الله کافران نه خوښوی| اودهغه په نښو کښې

أَن يُرۡسِلَ ٱلرِّيَاحَ مُبَشِّرَٰتٖ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ

چې رالیږی هغه | هواګانې | زیری ورکونکی | دپاره ددې چې اوڅکوی تاسو ته | درحمت خپل نه

یوه داده چې هغه (دباران) زیرې ورکونکی بادونه رالیږی | د دې دپاره چې دخپلې مهربانئ

وَلِتَجۡرِيَ ٱلۡفُلۡكُ بِأَمۡرِهِۦ وَلِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦ

اودپاره ددې چې روانه شی| کشتئ |په حکم دهغه|اودپاره ددې چې اولټوی ستاسو |دفضل دهغه نه

خوند درباندې اوڅکوی |اوددې دپاره هم چې دهغه په حکم بیړئ روانې وی| اوچې تاسو (دتجارت په ذریعه)

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ۝ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

او دپاره ددې چې| تاسو شكر اوباسئ | او په تحقيق سره | او ليږل مونږه | مخكښې ستا نه |
دهغه مقرركړې روزى تلاش كړئ|اوچې دهغه شكر اداكړئ||اومونږ ستا نه وړاندې ډير پيغمبران خپلو

رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا

ډير رسولان | قومونو دهغوئ ته | پس ورغلل هغوئ ته | دواضحه نښو سره | پس بدل واغستو مونږه
قومونه ته ليږلي وو| نوهغوئ به ورته ښكاره معجزې اوخودلې (خوبيابه ئې هم ايمان راونړو) | نو بيامونږ د

مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا ۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ۝

دهغه كسانونه | چې جرم ئې اوكړو | او وو | حق | په مونږ باندې| امداد كول دمومنانو |
نافرمانو خلقو نه بدله واخسته | اومومنانو سره مدد كول زمونږ ذمه واري وه

قوله‌تعالى:: مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

قيامت به دالله تعالىٰ په يوحكم سره راشي:-الله تعالى خپلوبندګانوته په دين باندې دټينګ اودريدواوپه چستئ سره دالله تعالى دفرمانبردارئ كولوهدايت كوى.اوفرمائى چه دمضبوط دين طرفته مكمل متوجه شئ،ددې نه مخكښې چه دقيامت ورځ راشي.كله چه الله تعالى دهغه ورځې دراتلوحكم اوفرمائى نوبياهغې حكم لره پاراتلونكى وخت لره هيڅ څيز روستوكولې نه شى.په دغه ورځ به نيك او بد جدا جداشي.يوه ډله به په جنت كښې اوبله ډله به په بل اوركښې،كافران به دخپل كفردبوجهـ لاندې راګيروى .اونيك عمله خلق به دخپلونيكوعملونوذخيرې دوجې نه خوشحاله وى.الله تعالى به ددوى نيكئ څوچنده زياتې كړى اودوى ته به دهغې نه څوچنده زياته بدله وركوى.يوه يوه نيكى لس لس بلكه اوُوه، اوُوه سوه بلكه ددې نه زياته به كړې شى اودوى ته به ملاوشى.كافرولره الله تعالى دوستان نه ساتى ليكن په هغوى به هم ظلم نه كيږى

قوله‌تعالى:: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ

داخوهم دهغه نعمتونه دى:-دباران مخكښې خوږې خوږې هواګانې چليدل اوخلقوته دباران اميد وركول ، د دې نه پس باران وردل چه كلى پرې ابادوى،جانداروى،په سمندرونوكښې،سيندونوكښې پرې جهازونه اوكشتئ اوچليږى،څكه چه دكشتوتګ هم په هواباندې موقوف دې.اوس تاسودخپلې ګټې وټې دپاره اخواديخوالاړراشئ،پس تاسوته پكاردى چه دالله تعالى په دې بې شميره نعمتونوباندې دهغهٔ شكريه اداكړئ،

قوله‌تعالى:: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا

دا تسلى ته نبى كريم ﷺ ته ::بياخپل نبى اكرمﷺته تسكين اوتسلئ وركولودپاره فرمائى چه كهٔ خلق تانه منى نوتهٔ داخه نوې خبره مه ګڼړه،ستانه مخكښې هم نورورسولانوته دهغوې امتونوداسې ګډې وډې خبرې اورولې دى.هغوى هم صفاواضحه اوروښانه دليلونه اومعجزې اواحكام راوړى،په اخره كښې نه منونكى دعذاب په شكنجه كښې راګيركړې شواومومنانوته هغه وخت دهرقسمه بدئ نه خلاصې ملاوشو،په خپل فضل اوكرم سره الله تعالى جل شانه په نفس كريم باندې داخبره لازم كړې ده چه هغهٔ به دخپلوايماندارو بندګانومدد كوى.څنګه چه فرمان دې.﴿كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾ په ابن ابى حاتم كښې حديث دې چه رسول اللهﷺفرمائى،كوم مسلمان چه دخپل رورمسلمان عزت بچ كړى په الله تعالى باندې حق دې چه هغهٔ به د ده نه دجهنم اورلرې كړى.بياحضورﷺاولوستل،﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ۝﴾.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ

الله هغه ذات دې | چې رالېږي | هواګانې | پس پورته کوي | وريځې | پس خوروي ئې هغه |

الله ﷻ هغه ذات دې چې بادونه رالېږي نو هغه (بادونه) وريځې راوچتوي | بيا چې الله ﷻ څنګه

فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ

په آسمان کښې | څرنګې | چې غواړي هغه | او ګرزوي هغه | ټوټې ټوټې | پس ته وينې باران |

غواړي نو هغه شان په فضا کښې ئې خوروي | او ټکړې ټکړې ترې جوړوي | نو وينې ګورې چې

يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ

چې راوزي | د منځ دهغې نه | پس هر کله چې | اورسوي هغه | دا باران | هغه چاته چې خوښه ئې شي

دهغې د مينځ نه باران راوريږي | بيا چې الله ﷻ هغه باران په کومو بندګانو باندې اووروي

مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿۴۸﴾ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ

دبندګانو خپلو نه | بيا هغوئ | خوشحالي کوي | او بيشکه چې وو هغوئ | مخکښې ددې نه |

نو هغوئ پرې خوشحالي شروع کړي | اګر که هغوئ دباران د وريدو نه وړاندې ددې

اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ﴿۴۹﴾

چې نازل کړې شي | په هغوئ باندې (باران) | مخکښې دښکاره کيدو دوريځې نه | خامخا نااميده |

خوشحالئ نه وړاندې بيخي نااميده وو | ....

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ

پس اوګوره | نښو درحمت | دالله ته | چې څرنګې | ژوندی کوي زمکه | روستو دمرګ دهغې نه |

نو دالله ﷻ درحمت دې نخښو ته اوګوره | چې څنګه زمکه دمرګ نه پس بيا راژوندئ کوي؟

اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

بيشکه هغه (الله) | خامخا ژوندې کونکې دې | دمړو | او هغه | په هر څيز باندې قادر دې |

هم دغه الله ﷻ دې چې مړي راژوندي کوي | او هغه په هر څه باندې قادر دې

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيْحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوْا

او که اولېږو مونږه | هوا | پس اووينې دوئ هغه (فصل خپل) | زير | نو خامخا به شي |

او که مونږ په دوئ باندې بل شان سيلئ راوسته | او دوئ خپل فصل زير اووينی | نو ددې

مِنْۢ بَعْدِهٖ يَكْفُرُوْنَ ﴿۵۱﴾

روستو دهغې نه | چې انکار به کوي |

نه پس به هم په (زړو نعمتونو) ناشکري اوکړي

قوله تعالی:: اَللّٰهُ الَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ

یخې یخې هواګانې اوباران دالله ﷻ د قدرت دلائل دی:-الله تعالی بیان فرمانی چه هغه هواګانې رالیږی.چه وریځې راوچتې کړی یاخودسمندرونونه یاځنګه چه اودچرته نه چه دالله تعالی حکم وی.بیارب العالمین وریځې لره په اسمان باندې خوره کړی.دازیاته کړی،لږې لره زیاته کړی.تاسوبه اکثرلیدلې وی چه یوه لیشت یادوه لیشتې وریځ راغله اوبیاچه خوره شوه نوداسمانونوغاړې ئې پټې کړې،اوکله به مو داهم لیدلې وی چه دسمندرونونه داوبوډکې وریځې اوچتیږی.هم دامضمون په ایت ﴿وَهُوَ الَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ﴾ الخ..کښې بیان فرمانیلې دې بیاهغه ټوټې اوتهه درتهه کړی.هغه داوبودوچې نه توری وی،زمکې سره نزدې شی بیاباران دهغه وریځونه په وریدوشی.چرته چه اووریږی دهغه ځائې خلق په خوشحالو شی، بیافرمائی چه هم دغه خلق دباران نه ناامیده شوې وو،دپوره ناامیدئ په وخت بلکه دناامیدئ نه پس په دوی باندې بارانونه اووریدل اوهرطرف ته اوبه اوبه شی،دوه ځله(من قبل) لفظ راوستل دتاکیددپاره دی. د،ه، ضمیر مرجع(انزال)دی.اوداهم کیدې شی چه داتاسیسی دلالت وی. یعنی دباران کیدونه مخکښې دوی ددې محتاج وو.اوهغه حاجت پوره شی اودهغې نه مخکښې په وخت ختمیدوباندې دباران نه کیدوپه وجه دوی مایوسه شوی وو.بیاددې ناامیدئ نه پس ناګهانه وریځې راوچتیږی اوباران ورو ی،اوهرطرف ته اوبه په نظر راځی،اودهغوی اوچه زمکه ترشی.قحط سالی په ترسالئ کښې بدله شی،یاخودازمکه یواوچ میدان وواوس هرطرف ته شینکې په نظرراځی،

قوله تعالی:: اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْیِ الْمَوْتٰی

اوګورئ پروردګارعالم دباران په وجه مړه زمکه څنګه ژوندئ کوی؟یادساتئ چه دکوم الله تعالی داقدرت تاسووینئ هغه یوه ورځ مړولره هم دهغوی دقبرونونه راویستونکې دی.هرکله چه دهغوی بدنونه به خاورې شوې وی.پوهه شئ چه الله تعالی په هرڅه باندې قدرت لری.بیافرمائی چه که مونږ تیزه هوااوچلوااوطوفانونه راشی اوددوی داشنه پټی بربادشی نودوی بیاکفرکول شروع کړی.نوپه سوره واقعه کښې هم دغه بیان شوې دې. ﴿اَفَرَءَیْتُمْ مَّا تَحْرُثُوْنَ﴾ نه ﴿مَحْرُوْمُوْنَ﴾ پورې.

قوله تعالی:: وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِیْحًا

حضرت عبدالله بن عمرؓفرمائی چه هواګانې اته قسمه دی.څلوردرحمت دی اوڅلوردزحمت.ناشرات، مبشرات، مرسلات، او ذاریات، څو درحمت دی.اوعقیم،صرصر،عاصف،اوقاصف دعذاب دی.په دې کښې اولنئ دوه داوچې دی.اواخری دوه دلمدې. حضوراکرمﷺفرمائی چه هواګانې ددویمې نه مسخردی یعنی ددویمې زمکې نه،کله چه الله تعالی دعادیانو د هلاکت اراده اوفرمائیله نود هواګانوداروغه ته ئې داحکم ورکړو،هغه تپوس اوکړوچه جناب باری تعالی!ایازه دهواګانوپه خزانه کښې دومره سورې اوکړم څومره چه دغوئی سپیږمه وی؟نودالله تعالی دطرف نه ورته فرمان اوشوچه نه نه که داسې اوشونوټوله زمکه اوڅه چه په زمکه کښې دی ټول به وران ویجاړشی.دومره نه،بلکه دومره سورې اوکړه څومره چه په ګوته کښې وی.اوس صرف ددومره سوری نه هوااوچلیده ترکوم ځائې پورې لاړه هغه ځائې بربادکړو.په څه څیزچه تیره شوه هغه ئې بې نشانه کړه.داحدیث غریب دې اوددې مرفوع کیدل منکردی. زیاته ظاهره داده چه دا په خپله دحضرت عبدالله بن عمرؓقول دې.

الْمَوْتٰی	لَا تُسْمِعُ	فَاِنَّكَ
مړوته	نه شی اوروليې (خبره)	پس بیشکه ته

نو ته مړو ته خبرې اورولې نشې

وَلَا تُسْمِعُ	الصُّمَّ	الدُّعَآءَ	إِذَا	وَلَّوْا	مُدْبِرِيْنَ۝	وَمَآ أَنْتَ	
او نه شي اورولې	کڼرو ته	بلنه	کله چې	اوګرځي	شاکونکې	اونه ئې ته	
اوکڼرو ته آواز رسولې نشې چې کله درته هغوئ شاکړی | ته خو بس هغه							
بِهٰدِ	الْعُمْىِ	عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ؕ	إِنْ تُسْمِعُ	إِلَّا	مَنْ	يُّؤْمِنُ	
لاربښودونکې | ړندوته | دګمراهۍ دهغوئ نه | ته نشې اورولې | مګر | هغه چاته | چې ایمان راوړي							
چاته (ددین) خبره اورولې شې | ....چې زمونږ په ایتونو							
بِاٰيٰتِنَا	فَهُمْ	مُّسْلِمُوْنَ۝					
په ایتونو زمونږه | پس هغوئ | غاړه ایښودونکی دی |							
یقین ساتی | اوهم د هغه فرمانبردار دی |							

قوله تعالى:: فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى

ایا مړی هم اوری؟:-باری تعالی عزوجل فرمائی چه څنګه داستاد وس طاقت نه بهرده،چه مړی کوم چه په قبرونوکښې دی ته ورته خپل اوازواوروې،اوڅنګه چه دا ناممکنه ده چه کوڼرکس هرکله چه هغه مخ اړولې روان وی ته ورته خپله خبره واورولې شې،هم دغه شان کوم چه دحق نه ړانده دی نوته دهغوی رهبری اودهدایت طرف ته راوستل نه شې کولې.اوالله تعالی په هرڅیزباندې قادردې.هغه چه کله اوغواړی مړوته دژوندواوازهم اورولې شی،هدایت اوضلالت دهغه دطرف نه دې.ته خوصرف هغوی ته اورول کولې شې،څوک چه ایمانداروی اودالله تعالی په وړاندې ټیټیدونکی وی.دهغه فرمانبرداره وی اوداخلق حق اوری هم اومنی ئې هم.داحالت خودمسلمان شو.اوددې نه مخکښې کومه خبره چه بیان شوې وه هغه دکافرده.څنګه چه په بل ایت کښې ﴿ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ﴾ الخ...ستااوازبه هم هغه قبلوی چه په غورسره ئې اوری.مړی به الله تعالی راژوندی کړی بیابه ټول دهغه طرف ته واپس کړې شی.په بل روایت کښې دی چه حضورﷺ هغه مشرکانوته کوم چه په جنګ بدرکښې د مسلمانانو دلاسه قتل شوې وو،اودبدرپه کندوکښې دهغوی لاشونه غورځولې شوې وو،دهغوی دمرګ نه درې ورځې پس هغوی ته خطاب اوکړواوهغوی نې اوړټل،اوغیرت نې ورروستو،حضرت عمرؓ چه دااولیدل نوعرض نې اوکړو،چه یارسول اللهﷺ تاسوهغوی ته خطاب کوئ چه مړه شوې دی،نوحضورﷺ ورته اوفرمائیل قسم مې دې په هغه ذات وی دچاپه قبضه کښې چه زماساه ده ته هم زماداخبره کومه چه زه دوی ته کوم دومره نه اورې څومره ئې چه دوی اوری.اودوی جواب نه شی ورکولې،حضرت عائشهؓ چه داواقعه دحضرت عبدالله بن عمرؓ دخولې نه واوریده نووې فرمائیل چه حضورﷺ داسې فرمائیلې دی چه دوی ته اوس ښه پته ده چه مابه دوی ته څه ونیل هغه حق دی. بیاحضورﷺ دمړونه اوریدوبه دې ایت باندې استدلال اوکړو،﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى﴾ حضرت قتاده فرمائی چه الله تعالی دوی ژوندی کړې وو ترڅو دې پورې چه دحضورﷺ خبره دوی واوریده،چه دوی ته پوره پوره پښیمانتیااوشرمندګی وی. خودعالمانوپه نزددحضرت عبدالله بن عمرؓ روایت بالکل صحیح دې.ځکه چه ددې ډیر شواهد دی .ابن عبدالبر دابن عباسؓ نه مرفوعاً یوروایت دصحت سره نقل کړې دې چه کوم دخپل یورور په قبرباندې تیریږی کوم چه ده په دنیاکښې پیژندواوسلام ورته کوی نوالله تعالی دهغه روح واپس کړی تردې پورې چه هغه جواب ورکړی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ	خَلَقَکُمْ
	اللّٰه هغه ذات دی | چی پیدا ئي کړی تاسو |
	اللّٰه ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې د کمزورئی

مِّنْ ضُعْفٍ	ثُمَّ جَعَلَ	مِنْ بَعْدِ	ضُعْفٍ	قُوَّةً	ثُمَّ جَعَلَ
دکمزورئ دحالت نه |	بیا ئي درکړو |	روستو |	د(دې) کمزورئ نه |	طاقت |	بیا ئي درکړه |

په حالت کښې پیدا کړئ \| بیا د کمزورئ نه پس ئې طاقت درکړو \| بیائې د (ځوانئ) دطاقت نه

مِنْ بَعْدِ	قُوَّةٍ	ضُعْفًا	وَّشَیْبَةً ؕ	یَخْلُقُ	مَا	یَشَآءُ ۚ
روستو |	دقوت نه |	کمزوری |	او بوډا والي |	پیدا کوی |	هغه |	چی غواړی هغه |

پس کمزوری راوسته \| او بوډاتوب ئې راوستلو \| هغه چې څه غواړی نو هغه پیدا کوی

وَهُوَ الْعَلِیْمُ	الْقَدِیْرُ ۝	وَیَوْمَ	تَقُوْمُ	السَّاعَةُ
او هغه په هر څه پوهه دې |	او قادر دې |	او په کومه ورځ |	چی قائمیږی |	قیامت |

او اللّٰه ﷻ په هرڅه پوهه او په هرڅه قادر دې \| او په کومه ورځ چه قیامت قیامت راشی

یُقْسِمُ	الْمُجْرِمُوْنَ ۙ	مَا لَبِثُوْا	غَیْرَ سَاعَةٍ ؕ
نو قسمونه به خوری |	مجرمان خلق |	چی وخت نه دې تیر کړې هغوئ |	بې دیوساعت نه |

نو مجرمان بهٔ قسمونه خوری \| چې مونږ (په دنیا کښې) د لږ وخت نه زیات پاتې شوی نه وو

کَذٰلِكَ	کَانُوْا	یُؤْفَکُوْنَ ۝	وَقَالَ	الَّذِیْنَ
دارنګې |	وو هغوئ |	چی دوکې به ئي خوړلې په دنیا کښې |	او وائی به |	هغه کسان |

دوئ په دنیا کښې هم داشان اړولی چلیدل \| .... او کومو کساتو ته چه اللّٰه تعالی علم او

اُوْتُوا	الْعِلْمَ	وَالْاِیْمَانَ	لَقَدْ لَبِثْتُمْ	فِیْ کِتٰبِ اللّٰهِ
چی ورکړې شوې وو |	علم |	او ایمان |	چی وخت تیر کړې دې تاسو |	په کتاب دالله کښی |

ایمان (دواړه) ورکړې وو \| هغوئ به اووائی چې تاسو دالله ﷻ دلیک مطابق (په موجود

اِلٰی یَوْمِ الْبَعْثِ ؗ	فَهٰذَا	یَوْمُ الْبَعْثِ	وَلٰکِنَّکُمْ	کُنْتُمْ
دورځې دراپورته کیدو پورې |	پس داده |	ورځ دپورته کیدو |	ولیکن تاسو |	وئ |

موده کښې قیامت تر ورځې پورې پاتې شوی یئ \| نو دا نن د قیامت هغه ورځ ده \| مګر

لَا تَعْلَمُوْنَ ۝	فَیَوْمَئِذٍ	لَّا یَنْفَعُ	الَّذِیْنَ	ظَلَمُوْا
چی نه پوهیدئ |	پس په دغه ورځ به |	فائده نه ورکوی |	هغه کسانوته |	چی ظلم ئې کړې دې

تاسو پرې نه پوهیدلئ \| نو په دغه ورځ به ظالمانو ته خپل عذرونه هیڅ فائده ورنکړی

مَعۡذِرَتُهُمۡ	وَلَا هُمۡ	يُسۡتَعۡتَبُوۡنَ
عذر دهغوئ	اونۀ به هغوئ	اوبللې شی رضا دالله ته

اونه به دوی ته دالله ﷻ دراضی کولو موقع ورکړې شی

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيۡ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ ضُعۡفٍ

دانسان اصل څو دي::-دانسان په ترقئ اوتنزلئ باندې نظرواچوئی ددۀ اصل خوخاوره ده،بیادنطفې نه، بیا دوینې نه،بیادغو ښې دټکړې نه،بیانی هډوکوته غوښه واغوستې شی،بیا هډوکوته څرمن ورواغوستې شی،بیاپه کښې روح واچولې شی،بیاد موردخیټې نه کمزورې اوناتوان پیداشی،بیاپه لږ لږ غټیږی ،اومضبوط شی،بیادماشوموالی دزمانې مزې واخلی، بیاخوانۍ ته رانزدې شی،بیاځوان شی، او اخر ترقی ئې اودریږی.اوس اندامونه ئې بیاپه کمزورې کیدوشروع شی،طاقت ئې په کمیدوشی،نیم خوانئې عمرته اورسی،بیابوډاشی اوبیامکمل بوډاشی.دطاقت نه پس داکمزوری هم قابل عبرت وی، چه همت ئې کم وی،اوریدل،لیدل،تګ راتګ،ناسته پاسته،راخستل ،نیول غرض دهرڅه ځیزطاقت ئې کم شی.اوپه مزه مزه بالکل ختم شی.اوټول صفتونه ئې متغیرشی.بدن ئې چیچړ شی،اننګی پکښې ننوځی،غابښونه ئې مات شی،ویختۀ ئې سپین شی،داددې دهغۀ طاقت نه پس ضعف اوبوډاتوب.هغۀ چه څه غواړی کولې شی،جوړول اوورانول دهغۀ دقدرت ادنی کرشمې دی.ټول مخلوق دهغۀ غلام،هغه دټولومالك،هغه عالم،هغه قادر،نه دهغۀ په شان دچاسره علم شته اونه دهغۀ په شان قدرت،حضرت عطیه عوفی وائی چه ماداایت(**ضعفا**)پورې دضادپه پیش سره دحضرت ابن عمرؓ په وړاندې اولوستو نو هغوی هم دا تلاوت اوفرمائیلو،اووې فرمائیل چه ماهم درسول اللهﷺ په وړاندې داایت دومره لوستې وو، چه تاااوونیلو،لکه څنګه چه ماستاپه قرات باندې قرات شروع کړو (ابوداود، ترمذی، مسند احمد)

وَيَوۡمَ	تَقُوۡمُ	السَّاعَةُ
او په کومه ورځ	چې قائمیږی	قیامت

او په کومه ورځ چه قیامت قیامت راشی

يُقۡسِمُ	الۡمُجۡرِمُوۡنَ	مَا لَبِثُوۡا	غَيۡرَ سَاعَةٍ
نو قسمونه به خوری	مجرمان خلق	چی وخت نۀ دې تیر کړې هغوئ	بې دیوساعت نه

نو مجرمان بۀ قسمونه خوری | چې مونږ (په دنیا کښې) د لږ وخت نه زیات پاتې شوی نه وو

كَذٰلِكَ	كَانُوۡا	يُؤۡفَكُوۡنَ	وَقَالَ	الَّذِيۡنَ
دارنګې	ووۀ هغوئ	چې دوکې به ئې خوړلې په دنیا کښې	او وائی به	هغه کسان

دوئ په دنیا کښې هم داشان اړولی چلیدل | ....اوکومو کساتو ته چه الله تعالی علم او

اُوۡتُوا	الۡعِلۡمَ	وَالۡاِيۡمَانَ	لَقَدۡ لَبِثۡتُمۡ	فِيۡ كِتٰبِ اللّٰهِ
چی ورکړې شوې ووۀ	علم	او ایمان	چې وخت تیر کړې دې تاسو	په کتاب دالله کښې

ایمان (دواړه) ورکړې وو | هغوئ به اووائی چې تاسو دالله ﷻ دلیک مطابق (په موجود

إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنتُمْ

دورځي دراپورته كيدو پورې | پس داده | ورځ دپورته كيدو | وليكن تاسو | وئ

موده كښې قيامت تر ورځې پورې پاتې شوى يئ | نو دا نن د قيامت هغه ورځ ده | مګر

لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

چې نۀ پوهيدئ | پس په دغه ورځ به | فائده نۀ وركوى | هغه كسانوته | چې ظلم ئې كړې دې

تاسوپرې نه پوهيدلئ | نو په دغه ورځ به ظالمانو ته خپل عذرونه هيڅ فائده ورنكړي

مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

عذر دهغوئ | اونۀ به هغوئ | اوبللې شي رضا دالله ته |

اونه به دوى ته دالله ﷻ دراضى كولو موقع وركړې شى |

قوله‌تعالى:: وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ

په دنيا كښې هم ددروغوقسمونه اوپه اخرت كښې هم:- الله ﷻ خبروركوى چه كافران ددنيااواخرت دكارونونه بالكل جاهل دى.ددوى ددنياجهالت خوداده چه دالله تعالى سره نورشريكوى،اوپه اخرت كښې به داجهالت كوى چه قسمونه به خورى اووائى به چه مونږ په دنياكښې څه لږ شان وخت پاتې وو.
ددې نه به ددوى مقصداوى چه د دومره لږ وخت په مونږ څه حجت قائميدې نه شى.مونږ دې معذوره اوګڼړلې شو.ځكه ئې اوفرمائيل چه دوى دلته څنګه ګډې وډې خبرې كوى په دنياكښې هم دوى بې لارې وو،فرمائى چه ددوى په دې وينابانډې څنګه چه به په دنياكښې ددوى علماء كرامو ددوى دقائله كولوكوشش كوو،په اخرت كښې به هم دوى ته اووائى چه تاسوددروغوقسمونه خورئ.تاسوپه كتاب الله كښې يعنى په كتاب الاعمال كښې دپيدائش نه واخله تردوباره پيداكيدوپورې اوسيدئ، خو تاسو بې علمه اوبالكل جاهلان خلق ئې.پس دقيامت په ورځ به ظالمانولره خپلوكروبانډې معذرت كول بې فائدې وى.اوهغوى به دنياطرف ته واپس نه كړې شى.څنګه چه فرمان دې.﴿وَإِن يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٥﴾﴾ يعنى كۀ هغوى دنياطرف ته واپس راتلل اوغواړى نوراتلې نه شى

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ

| او بيان كړې دى مونږه | دپاره دخلقو |

| اومونږد خلقو دفائدې دپاره

فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ

په دې قرآن كښې | هر قسم مثالونه | اوكه | راوړې تۀ دوئ ته | يوه نښه | نو خامخا به وائى

په دې قرآن پاک كښې هر قسم مضامين بيان كړى دى|اوكه چرې ته دې كافرانو ته څه معجزې پيش كړې

الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

هغه كسان | چې انكار كړې دې هغوئ دمنلو نه | چې نۀ يئ تاسو | مګر | باطلونكى يئ |

نو بيا هم چا چې كفر كړې دې | هغوئ به داوينا كوى چې تاسو خوبس دروغژن يئ

كَذٰلِكَ	يَطْبَعُ اللّٰهُ	عَلٰى قُلُوْبِ	الَّذِيْنَ	لَا يَعْلَمُوْنَ ۝٥٩
همدارنګې	تاپه (مهر) وهی الله	په زړونو	د هغه کسانو	چې علم نهٔ لري
دغه شان الله ﷻ دهغه خلقو په زړونو مهر لګوی | ....کوم کسان چې نه پوهیږي				

فَاصْبِرْ	اِنَّ	وَعْدَ اللّٰهِ	حَقٌّ	وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ
پس صبر کوه (اے نبی ﷺ)	بیشکه	وعده دالله	حقه ده	او هر ګز سپك اونهٔ مومی تالره
نو ته صبر کوه | دالله ﷻ وعده ریښتینې ده | او (خیال ساته) چې دابې یقینه خلق				

الَّذِيْنَ	لَا يُوْقِنُوْنَ ۝٦٠
هغه کسان	چې یقین نهٔ کوی
تا قابو نه کړې شی	

قوله‌تعالی:: وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ

او ستا مسئله بالکل واضح خو دوئ ضدیان دی:-حق مونږ په دې پاك کلام کښې پوره پوره واضح کړې دې.اوپه مثالونوسره مویږې پوهه کړی دی.چه په خلقودابښکاره شی،اوددې په تابعدارئ کښې اولګی.که دوی ته هرڅنګه معجزه راشی که هرڅنګه دحق نشان اووینی نودوی به فوراًبغیردڅه غوراوفکرنه اووائی چه داجادودې.باطل دې.دروغ دی،اوګورئ سپوږمئ ئې دوه ټکړې کیدل اولیدل اوایمان نه راوړی.

په خپله په قران کریم کښې ایت ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ﴾ الخ...کښې دی.چه په چاباندې ستادرب خبره پوره شوې ده هغوی به ایمان نه راوړی،ګوکه هغوی ته هرقسمه نښانات راشی،تردې پورې چه هغوی دردناك عذاب معائنه اوکړی.پس دلته هم فرمائی چه ددې بې علمه خلقوپه زړونوباندې هم داسې مهراولګی،

قوله‌تعالی:: فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

حضورﷺته زړهٔ مه خفه کوه دالله تعالی وعده ریښتونې ده ::اې نبی کریمﷺته صبراوکړه،اوددوی مخالفت اودشمنئ بانې صبرکوه.دالله تعالی وعده ریښتونی ده.هغه به تاپه دوی باندې یوه ورځ ضرورغالبه کوی.اوستامدد به کوی،اوپه دنیا او اخرت کښې به تاته اوستاتابعداروته په مخالفینوباندې غلبه ورکوی.تاته پکاردی چه په خپل کښې لګیا اوسې،په حق مضبوط اودریږه،اویوانچ هم اخوادیخواکیږه مهٔ.په دې کښې ټول هدایت دې ، باقی ټول دباطلوډهیرې دې.حضرت قتادهؒفرمائی چه حضرت علیؓیوه ورځ دسحرمونځ کولو،یوخارجی دهغوی نوم واخستو او په زوره زوره ئې ددې ایت تلاوت اوکړو﴿ وَلَقَدْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝﴾ دوی په خاموشئ سرد دا ایت واوریدواوپه مونځ کښې ئې ددې جواب په ایت﴿ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِيْنَ لَا يُوْقِنُوْنَ ۝﴾ تلاوت اوفرمائیلو،(ابن جریر،ابن ابی حاتم) (هغه حدیث په کوم کښې چه ددې سوره مبارك فضیلت اوددې د سحرپه وخت کښې تلاوت په مانځه کښې مستحب کیدل ثابتیږی.)

یوصحابیؓفرمائی چه حضورﷺیوه ورځ دسحرمونځ په ورکولوکښې ددې سورت قرات اوفرمائیلو، دقرات په دوران کښې هغوی ته څه وهم شان اوشو،چه فارغ شونووې فرمائیل،په تاسوکښې بعضې خلق داسې دی چه زمونږ سره په مانځه کښې شریك شی ولې باقاعده اوتیك اودس نه کوی،تاسوکښې چه څوك زمونږ سره په مانځه کښې شریکیږی هغهٔ له په ښهٔ طریقې سره اودس کول پکار دی. (مسند احمد) ددې اسنادحسن دی.متن هم حسن دې.اوپه دې کښې یوه عجیبه رازاولویه خبره ده اوهغه داچه

دحضورﷺ دمقتدیانو صحیح اودس نه کیدو اثر په حضورﷺ باندې پریوتو، پس ثابته شوه چه د مقتدیانو دمونځ تعلق دامام دمونځ سره دې. (الحمدلله) دسورة روم تفسیر ختم شو.

ركوع گاني	سورة لقمٰن مكية وهي اربع وثلاثون اٰية واربع ركوعات
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ
۴	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې ۳۴

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡحَكِيۡمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَّرَحۡمَةً

ال م | دا | ایتونه | دکتاب حکمت لرونکی دی | لاربنودونکی دې | او رحمت دې |

الف لام میم | دا د داسې کتاب ایتونه دی | چې په حکمت پوره دې

لِّلۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۳﴾ الَّذِيۡنَ يُقِيۡمُوۡنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤۡتُوۡنَ الزَّكٰوةَ

دپاره دنیك عملو خلقو | هغه خلق | چې قائیموی | مونځ | او ورکوی زکاة |

د نیکانو دپاره هدایت او رحمت دې | هغه کسان چې دمونځ پابندی کوی | او زکوة ورکوی

وَهُمۡ بِالۡاٰخِرَةِ هُمۡ يُوۡقِنُوۡنَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى

او هغوئ په اخرت باندې | هم هغوئ | یقین لری | دا کسان | په نیغه لاره دی |

او په اخرت باندې پوره پوره یقین ساتی | دغه خلق دی چې دخپل رب دطرفنه به په

مِّنۡ رَّبِّهِمۡ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الۡمُفۡلِحُوۡنَ ﴿۵﴾ وَمِنَ النَّاسِ

دطرفه درب خپل نه | او دا کسان | هم دوئ | خلاصې موندونکی دی | او ځینی دخلقو نه |

نیغه لار روان وی | او هم دغه کسان کامیاب دی |...... او په خلقو کښې هغه (بدبخت) هم دی

مَنۡ يَّشۡتَرِيۡ لَهۡوَ الۡحَدِيۡثِ لِيُضِلَّ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ

هغه څوك دی | چې اخلی | عبث خبری | دپاره ددې چې بې لارې کړی خلق | دلارې دالله نه |

چې دالله ﷻ نه غافله کونکې خبرې په بیعه اخلی | چې خلق پرې په جهالت سره دالله ﷻ دلارې

بِغَيۡرِ عِلۡمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ

بغیر دعلم نه | او نیسی دې لره | په ټوقو سره | دا کسان چې دی | دې دوئ دپاره | عذاب |

نه بې لارې کړی | او د اللهﷻ په رالیږلې تعلیم پورې ټوقې اوکړی | داسې خلقو دپاره

مُّهِيۡنٌ ﴿۶﴾ وَاِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا وَلّٰى

سپکونکې دې | او کله چې | لوستلې کیږی | په هغه باندې | آیتونه زمونږ | نومخ واړوی |

سپکونکې عذاب دې | او څه وخت چې هغه ته زمونږ ایتونه لوستلې شی | نو دوئ تربنه

مُسۡتَكۡبِرًا كَاَنۡ لَّمۡ يَسۡمَعۡهَا كَاَنَّ فِيۡۤ اُذُنَيۡهِ

تکبر کونکې | لکه چې | نۀ وی اوریدلی هغه هغه آیتونه | لکه چې | په غوږونو دهغه کښې |

په تکبر سره مخ اړوی | لکه چې هډو آوریدلی ئې نه دی | لکه چې غوږونه ئې کاڼره دی

وَقۡرًا ۚ	فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ	اَلِيۡمٍ ۝
دروندوالي وی	پس زيري ورکړه په عذاب	دردناك سره

نو (ائي پيغمبره) ددردناک عذاب زيري ورته ورکړه |

قوله تعالی:: هُدًى وَّرَحۡمَةً لِّلۡمُحۡسِنِيۡنَ ۝

قران هدايت رحمت اوشفاءده:- دسوره بقري دتفسيرپه اول کښې دحروف مقطعاتومعنی اومطلب واضح کړې شوې دې.داقران هدايت شفاء،اورحمت دې.دهغه نيکوکارودپاره چه دشريعت پوره پابند وی. مونځونه اداکوی.دارکانو اوقاتووغيره دحفاظت سره سره نوافل اوسنت وغيره هم نه پرېږدی.فرض زکواة اداکوی،صله رحمی،سلوك اواحسان،سخاوت کوی، داخرت په جزادهغوی کامل يقين دې، د دې وجې نه دالله تعالی طرف ته پوره پوره رغبت کوی.دثواب کارونه کوی،اودالله تعالی په اجرباندې نظرساتی.نه رياکاری کوی اونه دخلقونه شاباش غواړی.ددې اوصافوخاوندان په نيغه لاره دی،دالله تعالی په لاره باندې لګولې شوې دی.اوهم دغه هغه خلق دی چه په دين اودنياکښې فلاح خلاصې اوکاميابی حاصلونکی دی.

قوله تعالی:: وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ يَّشۡتَرِيۡ

ګانې ميوزک موسيقی دکافرانوخوی دې او د ايت مطلب اتفاق سره هم ده دې:- پورته بيان شوې ووچه نيك بخت چاچه دالله تعالی دکتاب نه هدايت بيامونداودهغې په اوريدوسره به ئې نفع حاصلوله، نو دلته بيان کيږی چه دهغه بدبختانو ځوك چه دکتاب الله داوريدونه نفع نه حاصلوی اودهغې په ځانې ډول باجې اوری،چنانچه ددې ايت په تفسيرکښې حضرت عبدالله بن مسعودؓفرمائی،په الله تعالی مې دې قسم وی ددې نه مرادسندرې اوسازونه دی.په بل ايت کښې دی چه دحضورﷺنه ددې ايت د مطلب پوښتنه اوشوه نوحضورﷺدرې ځله قسم اوخوړواووې فرمائيل چه ددې نه مرادسندرې اوسازونه دی.هم دغه قول دحضرت ابن عباس ؓ ،جابرؓ،سعيدبن جبير،مجاهد،مکحول،عمروبن شعيب، علی ابن هذيمه رحمة الله عليهم دې. امام حسن بصریm فرمائی چه داايت دسندرو او سازونوپه باره کښې نازل شوې دې.حضرت قتاده ؓ فرمائی چه ددې مرادصرف هغه نه دی چه په دې لهولعب کښې پيسې خرچ کوی دلته داخستلو نه مرادخوښول اومحبت ورسره ساتل دی.دانسان دپاره هم دغه ګمراهی کافی ده چه دباطل خبره په حق باندې خوښه کړی.اودنقصان څيزدنفعې په څيزباندې مقدم کړی.يوقول داهم دې چه دلغوخبرې اخستلونه مرادسندرغاړو وينځو اخستل دی.چنانچه په ابن ابی حاتم وغيره کښې درسول اللهﷺدافرمان دې چه دګانې وئيونکواخستل اوخرڅول حلال نه دی.اوددې دقيمت خوراك حرام دې.هم ددوی په باره کښې داايت نازل شوې دې.امام ترمذی هم داحديث راوړې دې اوددې ته ئې غريب وئيلې دې،اوددې يوراوی علی بن يزيدته ضعيف وئيلې دې.زه وائيم چه په خپله علی بن يزيد ،دهغهٔ استاذان اودهغهٔ ټول شاګردان ضعيف دی.والله اعلم.دضحاك m قول دې چه ددې مرادشرك دې.داامام ابن جريرفيصله داده چه هره هغه خبره چه دکلام الله اودشرع داتباع نه دې منع کړی هغه ددې ايت په حکم کښې داخل نه دې.

قوله تعالی:: وَاِذَا تُتۡلٰی عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا

غرض ددې نه داسلام اواواهل اسلام مخالفت دې. په يوقرات کښې (ليضل)دې نولام به لام عاقبت وی،يالام تعليل به وی.يعنی امرتقديری به دې کارګزارئ سره خامخاکيږی.داسې خلق دالله تعالی لارې لره ټوقې خندا جوړه کړی.اودالله تعالی ايتونوپورې هم ټوقې کوی،اوس ددوی انجام هم واورئ چه څنګه دوی دالله تعالی لار،دالله تعالی کتاب،پورې ټوقې مسخرې اوسپکاوې کړې وی دقيامت په

ورځ به ددوی سپکاوې اوکړې شي. اوپه خطرناکو عذابونو کښې به ذليل اورسواکړې شي. بيابيان کيږي چه دابدنصيبه چه په سندرو او سازونو او لوبو تهوقوب اندې مئين دې. دقران دايتونونه تختې اودهغې نه غوړونه کانړه کړي،دې داپه ده ښه نه لګی،اوری ئې خوهيڅ توجونه ورکوی،بلکه ددې اوريدل پرې ښه نه لګی،هيڅ مزه نه ورکوی،هغه دافضول کارګنړي،چونکه دهغه په زړه کښې ددې هيڅ اهميت اوعزت نشته نوددې وجې نه هغه ددې نه څه نفع نه شي حاصلولې،هغه ددې نه محض بې پرواه دې.خيردلته دالله تعالی په ايتونوباندې زړه تنګې کيږی،نودقيامت په ورځ به هم هغه عذابونه وی چه ډيربه پرې تنګ شي.دلته قرانی ايتونواوريدوسره ورته خفګان وی هلته به تکليف رسونکی عذابونه خامخاتيروی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
بيشکه هغه کسان | چی ايمان راوړی |
بيشکه څوک چې ايمان راوړی
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتُ النَّعِيْمِ ﴿۸﴾ خٰلِدِيْنَ
اوعملونه اوکړی نيک | دی دهغوئ دپاره | جنتونه | دنعمتونو | هميشه به وی هغوئ |
اودنيکئ کارونه کوی | هغوئ لره د نعمتونو باغونه تياردی | چې هميشه به په کښې
فِيْهَا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۹﴾
په هغې کښې | دا وعده دالله ده | حقه (پخه) | او هغه | غالب دې | دحکمت خاوند دې |
(خوشحاله) اوسيږی | دا دالله ﷻ پخه وعده ده | او هغه زبردست اوصاحب د حکمت دې

قوله تعالی:: اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

قران منونکې دپاره زيري:-دنيکانوخلقوانجام بيانيږی چه چاپه الله تعالی باندې ايمان راوړو ، رسول اللهﷺئې منلو،دشريعت لاندې ئې نيک کارونه کول،دهغوی دپاره جنتونه دی.چه په کښې قسما قسم نعمتونه،خونده ورخوراکونه،بهترينې جامې،ښه ښه سورلئ،پاکيزه اونورانی مخونووالا بيبيانې دی.هلته دوی لره اودې نعمتونولره هميش والې دې کله زوال نشته،نه خوبه دوی مړه کيږی اونه به دا نعمتونه فناکيږی اونه به کميږی،اونه به خرابيږی.داخامخاويقيناً کيدونکی دی.ځکه چه الله تعالی فرمائيلې دی اودالله تعالی خبرې بدليږی نه،اودهغه وعدې ماتيږی نه.هغه کريم دې،منان دې، محسن دې، منعم دې،څه چه غواړی کولې شي.په هرڅيزباندې قادردې،عزيزدې.هرڅه دهغه په قبضه کښې دی.حکيم دی،هيڅ کار،هيڅ خبره ئې دحکمت نه خالی نه ده.هغه قران حکيم لره دمومنانودپاره هادی اوشافی جوړکړې دې.اودبې ايمانوپه غوږونوباندې بوج دې.اوپه سترګوکښې ئې ړوندوالې دې. په بل ايت کښې دی(وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ)يعنی کوم قران چه مونږ نازل کړې دې هغه د مومنانو دپاره شفاء اورحمت دې.اوظالمان خوپه نقصان کښې زياتيږی.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى
هغه پيدا کړل | اسمانونه | بې دستنونه | چې تاسو وينئ هغه | اواوغورزول هغه |
هغه اسمانونه بې د ستنو اودرولی دی | چې تاسو پخپله وينئ | او په زمکه ئې د

فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا

په زمکه کښې | غرونه | چې اونهٔ خوزيږي | په تاسو | او خوراه کړل هغه | په دې کښې |

غرونو ميخونه لګولی دی | چې په تاسو نه جرقيږي | اوهر قسم ځناور ئې په کښې

مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا

هر قسم ګرزنده ځناور | او نازلې کړې مونږه | داسمان نه اوبه | پس زرغون کړل مونږه |

خواره کړی دی | .... او مونږ د اسمان نه اوبه راووروليې | او په زمکه کښې مو

فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ⑩ هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي

په هغې کښې | دهر قسم (ځيزونو) | ښوښونه | دا پيداوښت دالله دې | پس اوښايئ ماته |

هر قسم ښه ځيزونه رازرغون کړی دی| دا خو دالله ﷻ جوړ کړې ځيزونه شول

مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ

چې کوم ځيز | پيدا کړې دې | هغه کسانو | چې سوا دهغه نه دی | بلکه | دا ظالمان | په ګمراهئ |

نو دالله ﷻ نه سوا دوی (د دوی خدايانو) څه پيدا کړی دی | حقيقت دا ددې چې داخلق په ښکاره

مُبِينٍ ⑪

ښکاره کښې دی |

ګمراهئ کښې دی |

قوله‌تعالى:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

دزمکې اواسمان خالق الله تعالى دې:- الله سبحانه وتعالى دخپل قدرت کامله بيان فرمائي چه دزمکې اواسمان اودټولومخلوقاتوخالق صرف هم هغه دې.اسمان هغهٔ بې ستنواوچت کړې دې.اوپه واقعى کښې هم هيڅ ستنه نشته.ګودحضرت مجاهد m داهم قول دې چه ستنې مونږ ته په نظرنه راځى.ددې مسئلې پوره فيصله مادسوره مائدې په تفسيرکښې ليکلې ده.ددې وجې نه دلته ددوباره وئيلو ضرورت نشته.دزمکې دمضبوطتيادپاره اودخوزيدونه دبچ کيدودپاره هغهٔ په دې باندې د غرونو ميخونه ټك وهلی دی.چه هغه تاسودزلزلې اوخوزيدونه بچ کړی.هم دغه شان قسماقسم اومختلف ساه لرونکی دې خالق حقيقى پيداکړی دی.چه ترننه پورې چادهغې شماراونه کړې شو.خپل خان خالق او خلاق بيانولونه پس اوس رازق اورزاق کيدل بيان فرمائي چه ددې اسمان نه ئې باران اوورولواوپه زمکه باندې ئې قسماقسم پيداوارزرغون کړل چه په ليدوکښې خوش نما،په خوراك کښې بې ضرره ، په نفع کښې ډيربهتر،دشعبى قول دې چه انسان هم دزمکې پيداواردې.جنتيان کريم دی او دوزخيان لينم دی.دالله تعالى داټول مخلوق خوستاسوپه وړاندې دې.اوس دچاچه تاسودهغهٔ نه علاوه عبادت کوئ لږ شان اووايئ چه دهغوی مخلوق چرته دې؟چه نشته،نوهغوی خالق نه دی.اوکله چه خالق نه دی نومعبودان هم نه دی.بيادهغوی عبادت سخت ظلم اوبالکل بې انصافى ده.بې شکه دالله تعالى سره شريك ګرځونکې نه زيات ړوند ،کونږ،اوبې عقله،بې علمه،اوبې وقوف به نورڅوك وی؟

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ

| او ورکړې وۀ مونږ | لقمان ته | حکمت | چې شکر کوه | الله لره |

| او بيشکه مونږ لقمان ته اوهوښيارتيا ورکړې وه|او اوموئيل) چې دالله شکر کوه

وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ

او څوک چې شکر اوباسی | پس بیشکه هغه شکر اوباسی | دپاره دځان خپل | او چاچې کفر اوکړو |

او څوک چې شکر کوی | نو دخپل ځان دفائدې دپاره ئې دې| اوڅوک چې ناشکری کوی نو

فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

پس بیشکه الله | محتاجه نه دې | ستائیلې شوې دې |

الله ﷻ بې نیازه دې |ستائیلې شوې دې|

قوله‌تعالی:: وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ

ایاحضرت لقمان نبی وو:. پدې کښې دبزرګانواختلاف دې چه ایاحضرت لقمان نبی وو یانهٔ؟ اکثر حضرات فرمائی چه دې نبی نه وو،پرهیزګارولی اودالله تعالی خوښ بزرګ بنده وو.دحضرت ابن عباس ﷺنه روایت دې چه دې حبشي غلام وو.اوترکان وو.دحضرت جابرﷺنه چه کله سوال اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه حضرت لقمان دلنډقدوالا اولوړې پوزې والا دغټوشونډووالا وو.سعیدبن مسیب فرمائی چه دې دمصراوسیدونکی حبشي وو.حکمت دوی ته ورکړې شوې وو.خونبوت ورته ملاوشوې نه وو.دوی یوځل دتوررنګ یوحبشي غلام ته اوفرمائیل چه دخپل رنګ په وجه خپل ځان دچانه کم مه ګڼړه درې کسان چه دټولوخلقونه ښه وو،ددریواړورنګ توروو.حضرت بلالﷺچه دحضورﷺدرسالت غلام وو.حضرت مهجعﷺچه دجناب فاروق اعظمﷺ غلام وو.اوحضرت لقمان چه دحبشې نه به وو.

دحضرت خالدربعی قول دې چه حضرت لقمان کوم حبشي ترکان وو یوه ورځ ده ته خپل مالك اووئیل چه بزه ذبح کړه.اوددې دوه بهترینې اوښې دغوښې ټوټې ماته راوړه.دهٔ زړهٔ اوژبه وروړه. څو ورځې پس دهغهٔ مالك بیاورته هم دغه حکم ورکړو.چه نن ددې په ټوله غوښه کښې چه کومه بدترینه اوخبیثه ټکړه وی هغه راوړه.دوی نن هم هغه دوه څیزونه وروړل.مالك ترې تپوس اوکړوچه څه وجه ده چه کله مې درنه بهترینې ټوټې اوغوښتې نوهم دغه دې راوړې،اوکله چه مې درنه بدترینې اوغوښتې نوهم دې دغه راوړې.داڅه خبره ده؟دوی ورته اوفرمائیل چه کله دابښه وی نوددې نه بهترینه حصه بله په بدن کښې نشته.اوکله چه دابدې شی نوبیادټولونه بدترې هم دادی.دحضرت مجاهدقول دې چه حضرت لقمان نبی نه وو.نیك بنده وو.دتوررنګ غلام وو.دغټوغټوشونډووالا اودغټوغټوخپووالا وو.دبل بزرګ نه هم دغسې روایت دې چه په بنی اسرائیلوکښې قاضی وو.بل قول دې چه دوی دحضرت داودؑپه زمانه کښې وو.یوځل دی په یومجلس کښې وعظ فرمائیلوچه یوشپونکی اولیدو نووې وئیل چه هغه نه ئې چه ماسره به دې په فلانی ځائې کښې بزې سرولې؟دوی ورته اوفرمائیل چه زهٔ هم هغه یم.هغهٔ ورته اووئیل چه بیاتاته دامرتبه څنګه ملاوشوه؟وې فرمائیل دربښتیاووئیلوپه وجه،اوبې فائدې کارونوپریښودوپه وجه.غرض داچه هم داقسمه آثار دی چه دوی نبی نه وو.لیکن په دې کښې هم ددوی غلام کیدل بیان شوی دی.چه ثبوت دې ددې کارچه دې نبی نه وو.ځکه چه غلامی دنبوت خلاف ده.انبیاءؑبه داوچت نسب والا اوداعلی خاندانونووالا وو.

د جمهورو قول دادې چې نبی نه وو:: ددې وجې نه دجمهوروبزرګانوقو ل دې چه حضرت لقمان نبی نه وو. اودحضرت عکرمهﷺنه مروی دی چه دې نبی وو.لیکن هم هله چه دسندنه ثابت شی.لیکن ددهٔ په سند کښې جابربن یزیدجعفی دې چه ضعیف دې.والله اعلم.وائی چه حضرت لقمان حکیم ته یوکس اووئیل چه تهٔ دنبی حسحاس غلام نه ئې؟دوی ورته اوفرمائیل یم.هغهٔ ورته اووئیل چه تهٔ شپونکې نه ئې؟دوی ورته اوفرمائیل چه اوزه یم.وې وئیل تهٔ دتوررنګ والا نه ئې؟دوی ورته اوفرمائیل ظاهره ده زهٔ

دتوررنګ والا یم.ته راته اووائیه ته دڅه تپوس کول غواړې؟هغهٔ ورته اووئیل چه هم دغه چه بیاڅه وجه ده چه ستامجلس ډك وی خلق ستادروازې ته راځی،اوستاخبرې په شوق سره اوری؟دوی ورته اوفرمائیل چه واوره روره کومې خبرې چه زهٔ تاته کوم په هغې عمل اوکړه نوتهٔ به هم زماپشان شې.سترګې دحراموڅیزونونه بندې کړه.ژبه دبې هوده خبرونه منع کړه.حلال مال خوره،دشرمګاه حفاظت کوه،په ژبه رښتونې خبرې کوه،وعده پوره کوه،دمیلمه عزت کوه،دګاونډی خیال ساته،بې فائدې کارونه پریږده، هم ددې خبروپه وجه ماته بزرګی ملاوشوې ده.

حضرت ابوالدرداءﷺفرمائی چه حضرت لقمان دڅه لویې کورنۍ والا مالداراوزیات خاندان والا نه وو.خوپه هغهٔ کښې ډیرښه ښه عادتونه وو.هغه خوش اخلاقه،خاموش،غوراوفکرکونکې د ژور نظر والا، دورځې نه اودهٔ کیدونکې وو،دخلقوپه وړاندې به ئې لاړې نه توکلې اونه به ئې دخلقوپه وړاندې متیازې غسل وغیره کول،دفضول کارونونه به لرې لرې اوسیدو،خندل به ئې نه اوکوم کاربه ئې چه کولودحکمت نه به خالی نه وو.کوم وخت کښې چه ددهٔ اولادمړ شودهٔ بالکل اونه ژړل.هغه به بادشاهانواوامیرانوته څکه ورتلوچه غوراوفکراوعبرت نصیحت حاصل کړی.هم ددې په وجه دوی ته بزرګی ملاوشوه،دحضرت قتادهﷺ نه یوعجیبه روایت نقل دې چه دهٔ ته په نبوت اوحکمت قبلولوکښې اختیارورکړې شونودوی حکمت قبول کړو.شپه په شپه په دهٔ حکمت راووریدهٔ،اوددهٔ په رګ رګ کښې حکمت ډك کړې شو.سحرددهٔ خبرې اوعادتونه ټول حکیمانه شو.ددوی نه سوال اوشوچه تاسودنبوت په مقابله کښې حکمت څنګه اختیارکړو؟دوی جواب ورکړوچه که الله تعالی زهٔ نبی جوړکړې وې نوهغه بله خبره وه ممکنه وه چه منصب نبوت پوره کړې وې.خوچه کله ماته اختیارراکړې شونوزهٔ اووریدم چه چرته داسې اونه شی چه زهٔ دنبوت بوج اوچت نه کړې شم.ددې وجې نه ماحکمت خوښ کړو.ددې روایت یوراوی سعیدبن بشیردې په چاکښې چه ضعف دې،فالله اعلم.

دلقمان حکمت څهٔ وو؟:: حضرت قتادهﷺددې ایت په تفسیرکښې فرمائی چه دحکمت نه مراداسلام پوهه ده.حضرت لقمان نبی نه وو،نه په هغهٔ وحی راتله،پس مرادترې پوهه،علم اوعبرت دې.مونږ هغهٔ ته خپل شکراداکولوحکم فرمائیلې وو،چه ماتاته کوم عقل اوعلم درکړې دې اوپه نوروخې درته کومه بزرګی درکړې ده،په دې تهٔ زما شکر اداکړه، شکر ګزار په ماڅه احسان نه کوی بلکه خپل ځان سره ښیګړه کوی،څنګه چه په بل روایت کښې دی ﴿ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴾ نیکۍ والا دخپل ځان دپاره ښیګړې تیاروی،دلته فرمان دې چه که څوك ناشکری اوکړی نوالله تعالی ته دهغې ناشکرۍ څه ضررنه رسی،هغه دخپلوبندګانونه بې پرواه دې ټول دهغهٔ محتاج دی اوهغه دټولونه بې نیاز دې.که دټولې زمکې والا کافرشی نودهغهٔ څه کولې نه شی هغه دټولونه غنی دې اودهغهٔ نه سواڅوك معبودنشته،مونږ دهغهٔ نه علاوه دبل عبادت نه کوو

لِابْنِهٖ	لُقْمٰنُ	قَالَ	وَاِذْ
خوئ خپل ته	لقمان	اووئیل	او کله چې

او څه وخت چې لقمان خپل ځوئي ته دنصیحت په طور اووئیل

اِنَّ الشِّرْكَ	بِاللّٰهِ	لَا تُشْرِكْ	يٰبُنَيَّ	يَعِظُهٗ	وَهُوَ
بیشکه شرك	دالله سره	شریك مهٔ پیدا کوه	اے ځویه	نصیحت کوۀ هغه ته	او هغه

چې ائې زما ځویه ته دالله ﷻ سره شریک مه جوړوه .... بیشکه شرک ډیر

لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ

خامخا ظلم دې | لوئ | اووصيت (حکم) کړې دې مونږه | انسان ته | دمور اوپلار دهغه سره (په نيکئ کولو)

لوئي ظلم دې | اومونږ انسان ته دمور پلار سره د نيکئ ډير تاکيد کړې دې | (ځکه چې)

حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَّفِصٰلُهٗ

بار کړې ګورزووئ ده لره | مور ددهٔ | دکمزورئ سره | دپاسه دکمزورى | او پريکول ددهٔ دتى نه |

مور د ډيرې کمزورئي په حالت کښې په خيټه کښې سنبال اوساتلو اوبيا په دوه کاله کښې ئې دتى

فِيْ عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ۭ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ ﴿١٤﴾

په دوه کاله کښې دى | چې شکر اوباسه | زما | او دمور اوپلار ستا | خاص ماته دى راتلل ستاسو

نه پرې کړو | نو بنده ته زما هم اودمورپلار هم شکر کوه | او ماته به (دحساب دپاره) راپيش کيږې

وَاِنْ جَاهَدٰكَ عَلٰٓى اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا

او که زرو اولګوئ دې دواړو په تا | په دې خبره چې تهٔ شريك جوړ کړه | زما سره | هغه |

اوکه چرې دوئ دواړه دربانډې زور واچوى | چې ته ماسره بغير د څه دليل نه څوک شريک اومنه

لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۙ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا

چې نهٔ وى تالره | په هغې علم | پس خبره مهٔ منه دهغوئ دواړو | او ملګرتيا کوه دهغوئ سره |

..........نو ته د هغوئ خبره مه منه | او په دنيا کښې هغوئ سره ښه سلوک کوه

فِي الدُّنْيَا مَعْرُوْفًا ۡ وَّاتَّبِعْ سَبِيْلَ مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ۚ

په دنيا کښې | نيکه | او پيروى کوه | دلارې | دهغه چا | چې رجوع ئې کړې ده | ماته |

اودهغه چا په لاره روان اوسيږه | چې ماته رجوع کوى ....

ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ

بيا خاص ماته دى | راتلل ستاسو | پس زهٔ به خبر کړم تاسو | په هغه عملونو | چې وئ تاسو |

بيا ستاسو دټولو ماته واپس راتلل دى | نو زهٔ به ستاسو دعملونو نه تاسوخبر کړم

تَعْمَلُوْنَ ﴿١٥﴾

چې کول به مو |

قوله تعالى:: وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ

دحضرت لقمان خپل ځوي ته نصيحت:. حضرت لقمان چه خپل ځوى ته کوم نصيحت اووصيت کړې وو د هغې بيان کيږى. دې لقمان بن عنقاء بن سدون وو. ددهٔ دځوى نوم دسهيلى دبيان مطابق ثاران وو. الله تعالى ددهٔ ذکرپه ښه والى سره کړې دې. اوفرمائيلې ئې دى چه ده ته حکمت ورکړې شوې وو. دهٔ چه کوم بهترين وعظ خپل ځوى ته کړې وواودفائدې والا، ضرورى، اوښه نصيحتونه ئې هغهٔ ته کړې وودهغې ذکر کيږى. ظاهره ده چه انسان ته داولادنه زيات خوږ څيزبل څه نه وى، اوانسان خپل بهترين اوقيمتى څيزونه خپل اولادته ورکول غواړى.

اول نصيحت. شرک مه کوه:: نودټولونه مخکښې ئې ورته دانصيحت اوکړوچه صرف دالله تعالى عبادت

کوه،اودهغهٔ سره څوك شريك مه ګرځوه،يادساته چه ددې نه زياته دبې حيايئ اوبدكاربل هيڅ نه دي.
د حضرت عبدالله نه په صحيح بخاری کښې روايت دې چه کله ايت﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾
الخ..نازل شونودرسول اللهﷺپه اصحابوباندې ډيره سخته راغله،اوهغوی حضوراکرمﷺته عرض اوکړو
چه يارسول اللهﷺ! مونږ کښې هغه څوك دې چاچه هيڅ ګناه هډوکړې نه وی؟ او په آيت مبارك کښې دی
چې چا ايمان دظلم سره يوځائې نه کړو نو هم هغه په امن او په نيغه لار باندې.نو حضورﷺ اوفرمائيل
چه دظلم نه مرادعامه ګناه نه ده.بلکه دظلم نه مراد هغه ظلم دې کوم چه حضرت لقمان خپل ځوی ته
نصيحت کولو کښې فرمائيلې ووچه بچيه دالله تعالی سره څوك شريك مه ګرځوه داډيرلوې ظلم دی.

دويم وصيت مور پلار سره ښهٔ سلوك كوه:: د دې اولنی نصيحت نه پس حضرت لقمان دويم وصيت کوی
اوهغه هم ددرجې اوتاکيدپه لحاظ سره واقعی داسې دې چه ددې اولنی وصيت سره يوځائې کړې
شی،يعنی دمورپلارسره سلوك اواحسان كول،دجناب باری تعالی فرمان دې ﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ
وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ﴾.يعنی ستارب دافيصله کړې ده چه دهغهٔ نه علاوه تاسودبل چاعبادت مه کوئ
اودمورپلارسره احسان اوښه سلوك كوئ.

په قران کريم کښې ددوې دواړوځيزونوبيان عموماً يوځائې دې.دلته هم دغه شان دې.(**وهن**:معنی
مشقت،تکليف،ضعف،وغيره ده.يوتکليف خودحمل وی،کوم چه موربرداشت کوی،دحمل تکليف
اوددرهرچاته معلوم دې.بيادوؤکالوپورې ورته پئ ورکوی،اودهغهٔ په پرورش کښې لګياوی،چنانچه په
بل ايت کښې دی﴿ وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ﴾ الخ يعنی کوم خلق چه خپل اولادته پوره پئ
ورکول غواړی نودهغوی دپاره انتهائی ميعاددادې چه مياندې دې کامل دوه کالوپورې دغه
ماشومانوته خپل پئ ورکوی.

چونکه په يوبل ايت کښې فرمائيلی شوی دی﴿ وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ﴾ يعنی دحمل ميعاد او د
پيوپرېښودو ټول درپرش مياشتې دی.نوځکه حضرت ابن عباسؓاولويولويواماماتواستدلال کړې دې
چه دحمل دکم نه کم موده شپږ مياشتې ده.دموردا تکليف داولادپه وړاندې ددې وجې نه ظاهرولې شی
چه اولاددخپلې موردامهربانی اووينی اوشکرګزاری ،احسان اواطاعت کوی.په بل ايت کښې فرمان
عالی شان دې ﴿ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴾ مونږ نه دعا غواړه اووايه چه زمارښتونې پروردګاره
!زماپه مورپلارباندې داسې رحم اوکرم اوکړه څنګه چه په ماپه ماشوم توب کښې هغوی رحم کرم
کولو،دلته ئې اوفرمائيل چه دخپل مورپلاراحسان منداوسه، واوره چه اخری راتګ خوهم زماطرف ته
دې،کهٔ زماداخبره دې اومنله نوپوره جزابه درکړم.

نبی کريم ﷺ چې کله معاذ ؓ امير جوړولو نو هم دغه حکم يې ورته کړې وو:: په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله
حضرت معاذؓ رسول اللهﷺخپل اميرجوړکړواووې ليږلونودوی چه هلته اورسيدل نودټولونه مخکښې
ئې په ولاړه خطبه اولوسته،چه په هغې کښې دالله تعالی دحمدوثناء نه پس اوفرمائيل ،زهٔ تاسو نه
درسول اللهﷺدطرف نه راليږلې شوې يم سره ددې پيغام چه تاسوټول ديوالله عبادت کوئ،اودهغهٔ سره
څوك مه شريکوئ،زماخبرې منئ؛زهٔ به ستاسوپه خيرخواهئ کښې هيڅ کوتاهی نه کومه.ټولولره واپس
دالله تعالی طرف ته تګ دې.پس ياخوبه جنت مکان شی اويا جهنم به داوسيدوځائې وی.بيابه دهلته نه
راوځئ اونه به مرګ راځی،بيافرمائی چه ستاسومورپلارتاسوته ددين اسلام نه علاوه دبل دين
دقبلولودپاره اووائی اګرکهٔ هغوی خپل ټول طاقت خرچ کړی خبردار، تاسودهغوی خبره مه منئ
اوزماسره څوك مه شريکوئ،خوددې هم دامطلب نه دې چه دهغوی سره احسان اوښه سلوك كول
پريږدئ،ستاسوپه ذمه دنياوی حقونه دی هغه پوره کوئ.داسې خبرې دهغوی مه منئ بلکه دهغوی
تابعداری کوئ چه زماطرف ته رجوع کوی.واورئ تاسوټول به يوه ورځ واپس زماپه وړاندې راتلونکی

نې په هغه ورځ به زه تاسوته ستاسودټولواعمالوخبردرکړم.

د ﴿فَلَا تُطِعۡهُمَا﴾ شانه نزول:: دطبراني په كتاب العشرة كښې دى چه حضرت سعدبن مالك ﷺ فرمائى چه داايت زماپه باره كښې نازل شوې دې.مابه دخپل مورپلاردېرزيات خدمت كولو.اودهغوى پوره پوره اطاعت گزاروم.كله چه ماته الله تعالى داسلام طرف ته هدايت راكړو،نوزماموزمانه ډيره زياته خفه شوه اووې وئيل چه خويه،دانوې دين تادكومې نه راوويستۀ.واوره زۀ تاته حكم دركوم چه ددې دين نه لاس اوباسه گنى زۀ به نه خوراك كوم اونه څښاك،اوهم دغسې اوږې به مړه شم.مااسلام پرينښوده، او زمامورخوراك څښاك بندكړو،اودڅلورواړوطرفونوبه ماپسې اوازونه شوچه دې دخپلې مور قاتل دې. زما زړۀ ډيرزيات تنگ شواوخپلې مورته مې باربارااووئيل،خوشامندئ مې اوكړې،پوهه مې كړه،چه د الله دپاره دخپل ضدنه واوړه،داخونا ممكنه ده چه زۀ دارښتونې دين پريږدم.په دې بحث اوتكرار كښې زماپه موردرې ورځې لوږه تنده تيره شوه،اودهغې حالت ډيرزيات خراب شو.نوزۀ هغې ته ورغلم اوماورته اووئيل چه زماموري ،زمابښې موري واوره!تۀ ماته دخپل ځان ته زياته گرانه نې،خوماته دخپل دين نه زياته گرانه نه نې،والله ستايونه كه سل ساه گانې شى اوبه دې لوږه تنده كښې يوه په يوه تولې اوخى،نوهم به زه خپل رښتونې دين پرينږدمه،پرينږدمه.اوس زمامورمايوسه شوه اوخوراك څښاك كول ئې شروع كړل.

يٰبُنَيَّ | اِنَّهَآ | اِنۡ تَكُ | مِثۡقَالَ حَبَّةٍ | مِّنۡ خَرۡدَلٍ

| اے ځويه | بيشكه چې يوڅيز | كه وى | په قدر ددانې | داوړې |

(لقمان اووئيل) كه يو عمل د اورى د دانې هومره وړوكې وى | بيا هغه په يو كانړى كښې

فَتَكُنۡ | فِيۡ صَخۡرَةٍ | اَوۡ فِي السَّمٰوٰتِ | اَوۡ فِي الۡاَرۡضِ | يَاۡتِ | بِهَا اللّٰهُ ؕ

پس وى هغه | په يو گوټ كښې | يا وى په اسمانونو كښې | يا وى په زمكه كښې | رابه ولى | هغه الله

دننه پټ پروت وى يا په اسمانونو كښې يا په زمكه كښې دننه پټ وى | نو الله ﷻ به ئې راحاضركړى

اِنَّ اللّٰهَ | لَطِيۡفٌ | خَبِيۡرٌ ﴿۱۶﴾ | يٰبُنَيَّ | اَقِمِ الصَّلٰوةَ | وَاۡمُرۡ

بيشكه الله | باريك ليدونكې | او ښه خبردار دې | اے ځويه | قائم كړه مونځ | او حكم كوه |

بيشكه الله ﷻ ډير باريك بين او باخبره دې | ائې زما ځويه ! مونځ كوه اوخلقو ته

بِالۡمَعۡرُوۡفِ | وَانۡهَ | عَنِ الۡمُنۡكَرِ | وَاصۡبِرۡ | عَلٰى مَآ | اَصَابَكَ ؕ

| په نيكئ سره | او منع كوه | دبدئ نه | او صبر كوه | په هغه مصيبت | چې اورسى تاته |

دنيكئ حكم وركوه | اودبدئ نه خلق منع كوه | اوچې كوم مصيبت درباندې راشى انو په هغې صبر كوه

اِنَّ ذٰلِكَ | مِنۡ عَزۡمِ الۡاُمُوۡرِ ﴿۱۷﴾ | وَلَا تُصَعِّرۡ خَدَّكَ | لِلنَّاسِ | وَلَا تَمۡشِ

بيشكه دا كار | دلوړو كارونو نه دې | او مۀ اړوه مخ خپل | دخلقو نه | او مۀ گرزه |

بيشكه دا ډير دهمت كار دې | او خلقو ته خپل مخ مه گونجې كوه | اوپه زمكه باندې په تكبر سره

فِي الۡاَرۡضِ | مَرَحًا ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | لَا يُحِبُّ | كُلَّ مُخۡتَالٍ | فَخُوۡرٍ ﴿۱۸﴾

په زمكه كښې | په غرور سره | بيشكه الله | نه خوښوئ | هر غاوره | فخركونكې |

مه گرځه الله ﷻ غاوره فخر كونكى خلق نه خوښوى ....

وَاقْصِدْ فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۭ اِنَّ اَنْكَرَ

او میانه روی کوه | په تلو خپلو کښې | او ښکته ساته | آواز خپل | بیشکه | ډېر ناکاره |

او په خپل تګ کښې اعتدال ساته |او په خپل آواز کښې نرمی کوه | ....بیشکه په

الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ ﴿۱۹﴾

دآوازونونه | خامخا آواز | دخرونو دې |

آوازونو کښې خراب آواز دخر دې|

قوله‌تعالی:: يٰبُنَيَّ اِنَّهَآ اِنْ تَكُ

دایمان نه ډک دریم نصیحت:-دحضرت لقمان دانورنصیحتونه دی.چونکه ټول دحکمتونونه ډك دی، نو قران ئې باربارېیانوی چه په دې عمل اوکړی.فرمائی چه بدی،خطا،ظلم،که داوری ددانې برابرهم وی،خواه که هرڅومره پټ وی،دقیامت په ورځ به الله تعالی هغه پیش کړی.په میزان کښې به کیښودې شی،اوبدله ئې ورکړی شی.په نیك کاربانډې جزااوپه بدکاربانډې سزا.څنګه چه فرمان دې﴿ وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ ﴾ الخ...یعنی دقیامت په ورځ به دعدل تله کیښودې شی اوهریوته به بدله ورکوی . هیڅ ظلم به نه کیږی.په بل ایت کښې دی چه ذره برابرنیکی او ذره برابربدی به هریوکس اووینی.خواه که هغه نیکی یابدی چرته په کورکښې،مانړئ کښې،قلعه کښې،دکانړی په سوری کښې،داسمانونویه ګوټونوکښې،دزمکې دلاندې،چرته چه هم وی دالله تعالی نه پټه نه ده.هغه به مخامخ پیش کړی،هغه ډیردباریك علم والا دې.دوړوکی نه وړوکې څیزهم په هغه باندې ظاهردې.په توره شپه کښې کۀ یومیږې روان وی نودهغۀ دخپوداوازهم هغۀ ته پته لګی.بعضوداهم جائزاېښې دې چه(**انها**)کښې ضمیردشان اودقصې دې.اوهم په دې وجه هغوی(**مثقال**)په لام باندې پیش وئیل جائزکړی دی.خواولنۍ خبره زیاته بهتره ده.بعضې وائی (**صخرة**)نه مرادکانړې دې.چه داؤوه واړوزمکولاندې دې.ددې بعضې سندونه هم سدی ذکرکړی دی که صحیح ثابت شی.دبعضې صحابه کرامونه خودامروی دی.والله اعلم.ډیره ممکنه چه داهم دبنی اسرائیلونه نقل وی خودهغوی دکتابونوهیڅ خبره به مونږ نه رښتیاګنړاونه ددروغو.په ظاهره معلومیږی چه دوری ددانې برابرهم کوم عمل سپك وی،اوداسې پټ وی چه په کانړی کښې دننه وی.څنګه چه دمسنداحمدپه حدیث کښې دی رسول الله ﷺفرمائی چه په تاسوکښې که یوکس څه عمل اوکړی اودیوکانړی دسوری دننه وی اوهلته څوك وی هم نه،نه دروازه،نه کړکئ ،نه څه سورې،نوهم به الله تعالی هغه په خلقوباندې ظاهرکړی.خواه که هرعمل وی نیك یابد.

څلورم نصیحت(**اَقِمِ الصَّلٰوةَ**)::بیافرمائی چه خویه دمونځ خیال ساته.ددې دفرائضو،ددې دواجباتو، ارکانو اوقاتووغیره پوره پوره حفاظت کوه.دخپل وس مطابق دالله تعالی دخبروتبلیغ په خپلو اوپردو کښې کوه. د ښو خبرو د کولو دپاره اودخرابوکارونونه بچ کیدودپاره هرچاته وایه.اوچونکه دنیکئ حکم اودبدئ نه بچ کول،هغه څیز دې چه اکثرپه خلقوباندې بدلګی.دحق پرست انسان سره خلق دشمنی کوی.ددې وجې نه ئې ورسره اوفرمائیل چه دخلقودلاسه درته کوم تکلیف اومصیبت دراورسی په هغې صبرکوه،دالله تعالی په لاره کښې په حقیقت کښې بربنډه توره اوسیږه اودحق په لاره کښې دمصیبتونواوتکلیفونونه مۀ ویریږه. دا ډیر دروندااودځوانانوکاردې.

پنځم ، شپږم ، اووم نصیحت (**وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ**): بیافرمائی چه خپل مخ دخلقونه مۀ ګرځوه اوهغوی سپك مه ګنړه.یاخپل ځان دهغوی نه اوچت ګنړلوسره تکبرمه کوه.بلکه نرمی کوه،خوش خلقئ سره خلقوسره ملاویږه،په خندا کښې خبره کوه.په حدیث مبارك کښې دی چه کۀ دخپل مسلمان رورسره تۀ په

رونړتندی اوخنداسره ملاوشي نوداهم ستانیکی ده.پرتوک اولنګ دګیتهونه لاندې مه ساته. دا تکبر او غرور دې.تکبراو غرور دالله تعالی سخت ناخوښه دې.حضرت لقمان هم خپل خوی ته دتکبرنه کولو وصیت کوی.چه چرته داسې نه وی چه دالله بندګان ته سپك اوګنړې اومخ ترې اوګرځوې، او د مسکینانو سره په خبرو کولو او شرمیږې. مخ چه دې ګرځولې وی اوخبرې کوې داهم په تکبرکښې داخل دی.ډیرپه اوچت اوازسره اورعب داب په اندازکښې خبرې اترې کول منع دی.(صعر)یوه بیماری ده چه داوښانوپه ستونوباندې ظاهرېږی یاپه سرکښې،چه دهغې په وجه دهغوی ستونه کاږه شی.پس متکبرکس ئې ددغې کوږ سټ والا سړی سره مشابه کړې دې.عرب عموماً دتکبرپه موقعه باندې دصعراستعمال کوی،اوداستعمال دهغوی په شعرونوکښې هم موجوددې.

اتم نصیحت (وَلَا تُصَعِّرْ):په زمکه باندې په نازاوغرورسره مه ګرځئ؛داچال دالله تعالی ناخوښه دې.الله تعالی هغه کسان نه خوښوی چه په ځان منین،تکبرکونکی،سرکش، فخر او غرور کونکی وی.په بل ایت کښې دی﴿ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴾ یعنی په زمکه په غرورسره مه ګرځه،نه تهٔ زمکه شلولې شې اونه داسمان اوچت والی ته رسیدې شې،ددې ایت تفسیرهم هغه ځائې کښې تیرشوې دې.

مرح او تکبر څه ته وائی؟: دحضوراکرمﷺپه وړاندې یوځل د غرور ذکر راغې نوحضورﷺددې ډیرزیات مذمت اوفرمائیلو،وې فرمائیل چه په داسې خود پسندو او مغروره کسانوباندې الله تعالی غصه وی.په دې باندې یوصحابیﷺاووئیل چه یارسول اللهﷺ،زه چه کپړې وینځم اوښه سپینې شی نوهغه زماډیرې خوښیږی اوزه هغې سره خوشحالیږم.هم دغه شان په خپلې کښې مې ښه تسمه خوښیږی.دکوړې(چابك) ښائسته غلاف مې خوښیږی.نوحضورﷺته ورته اوفرمائیل چه داتکبرنه دې.تکبرهغهٔ ته وائی چه تهٔ حق سپك اوګنړې اوخلق سپك ګنړې،داروایت اوطریق ډیر اوږد مروی دې.اوپه دې کښې دحضرت ثابتﷺ دانتقال اودوصیت ذکرهم دې.

لسم نصحیت(وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ):اوپه درمیانه اندازکښې تګ کوه،نه ډیره په مزه مزه اونه دنازا انداز سره، اونه ډیرزرزرپه اوږدواوږدوقدمونوسره.

یوولسم نصیحت (وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ):په خبروکښې لاپې مه کوه.اومه بې فائدې چغې سورې وهه، بد ترین اوازدخرې.چه په پوره زور بې فائدې چغې وهی.باوجوددې چه دالله تعالی په وړاندې خپله عاجزی ظاهروی.پس دې بدمثال ورکولوسره ئې پوهه کړوچه هسې چغې سورې وهل اوغصې کول حرام دی.رسول اللهﷺفرمائی چه دبدمثالونولائق مونږ نه یو،خپل ورکړې شوې څیزواپس اخستونکی داسې دې لکه سپې چه څه قې کړی اوواپس ئې اوڅټی.په نسائی کښې ددې ایت په تفسیرکښې دی چه رسول اللهﷺاوفرمائیل چه کله دچرګ اذان واورئ نودالله تعالی نه دهغهٔ فضل غواړئ اوکله چه دخراوازواورئ نودالله تعالی پناه غواړئ.ځکه چه هغه شیطان وینی،په یوروایت کښې دی چه دشپې. والله اعلم.

دحضرت لقمان نور اقوال زرین:- دحضرت لقمان دانصیحتونه ډیردنفع والا دی.ددې وجې نه قران کریم بیان فرمائیلی دی.ددوی نه نورډیرزیات حکیمانه خبرې اودوعظ ونصیحت کلمات مروی دی.دنمونې په طوراوددستورمطابق مونږ لږ شان دلته بیانوو.

① په مسندکښې دحضورﷺدژبې مبارکې نه دحضرت لقمان داقول روایت دې چه کله الله تعالی ته یوڅیزحواله کړې شی نوالله تبارك وتعالی دهغې حفاظت کوی.

② په بل کښې ددوی نه داقول هم مروی دې چه بناوټ نه بچ شه دادتورې شپې په شان ویرونکې څیز دې.اوپه ورځ کښې دمذمت اوبدئ والا څیزدې.

③ دوی خپل خوی ته داهم فرمائیلي وو،چه حکمت سره مسکین خلق هم بادشاهان جوړشي.
④ ددوی فرمان دې چه کله یومجلس ته اورسې نواول داسلامي طریقې مطابق سلام کوه،بیاپه مجلس کښې یوطرف ته کښینه،که نورخلق خبرې نه کوی نوته هم خاموش کښینه.اوکه خلق دالله تعالی ذکرکوی نوته په هغوی کښې دټولونه زیاته حصه اخستلوکوشش کوه.اوکه ګپ شپ شروع کړی نوهغه مجلس پریږده.روایت دې چه دوی کله خپل خوی ته نصیحت کولودپاره کښیناستونوداوری نه ډکه یوه تهیلۍ نې دخان سره کیښوده.اودهرنصیحت نه پس یوه دانه به ئې دهغې نه راویسته،تردې پورې چه تهیلۍ خالی شوه.نودوی اوفرمائیل چه خویه که دومره نصیحت ماغرته کړې وې نوهغه به هم ټوټې ټوټې شوې وو.چنانچه ددوی دخوی هم دغه شان حال شو.
د حبشیانو فضیلت:: رسول الله ﷺ فرمائی چه حبشیان ساتئ؛ څکه چه په دوی کښې درې کسان دجنت سرداران دی.لقمان حکیم،نجاشي رضی الله عنه،اوبلال موذن رضی الله عنه.(دتواضع اوانکسارئ بیان)حضرت لقمان خپل خوی ته ددې نصیحت کړې وو،اوابن ابی الدنیاپه دې مسئله باندې یومستقل کتاب لیکلې دې.مونږ دهغې نه اهمې خبرې دلته ذکرکوو.
د تواضع اهمیت فضیلت:: رسول الله ﷺ فرمائی چه ببرسراودشلیدلو جامو والا چه دچالوې کورته رسیدې نه شی دالله تعالی په نزددهغوی دومره لویه مرتبه وی چه که هغوی په څه څیزباندې دالله تعالی قسم اوخوری نوالله تعالی به هغه فوری پوره کړی.په بل حدیث کښې دی.چه براء بن مالك هم دداسې کسانونه دې .یوځل حضرت عمر رضی الله عنه حضرت معاذ رضی الله عنه دحضور ﷺ دقبرپه ژړا اولیدونوتپوس ئې ترې اوکړو،نوجواب ئې ورکړوچه ددې صاحب قبر ﷺ نه یوحدیث ماواوریدلي دې چه دهغې په یادولوسره ژاړم.مادحضور ﷺ نه واوریدل،فرمائیل ئې چه لږه شان ریاکاری هم شرك دې.الله تعالی هغه دوستان ساتی چه متقیان وی.کوم خلق چه په خلقوکښې پټ دی چه څه په شمارکښې نه دی که هغوی په یوه ډله کښې نه وی نوڅوك دهغوی حال تپوس نه کوی که راشی نوڅوك ئې خیال نه ساتی خوددوی زړونه دهدایت ډیوې دی هغوی دهرې تیارې نه ځان بچ کوی اورڼراحاصلوی.حضور ﷺ اکرم فرمائی چه دشلیدلو جاموخاوندان چه ذلیل شمارېږی دالله تعالی په دربارکښې داسې مقرب دی چه که په الله تعالی باندې قسم اوخوری نوالله تعالی ئې پوره کوی.الله تعالی دوی ته دنیانه ده ورکړې خوکه ددوی دژبې نه دټول جنت سوال هم اوځی نوالله تعالی ئې پوره کوی.
حضور ﷺ فرمائی چه زماپه امت کښې داسې خلق هم شته چه که په تاسوکښې دچادرته هغه خلق راشی اویودینار(اشرفی) یودرهم(روپۍ) بلکه یوه فلوس(پیسه)هم اوغواړی نه تاسوبه ئې ورنکړئ،خودالله تعالی هغوی داسې خوښ دی چه که هغوی دالله تعالی نه ټول جنتونه اوغواړی نوپروردګاربه هغوی ته ورکړی.او دنیا نه خوهغوی ته ورکوی اونه منع کوی.څکه چه داڅه قابل قدرڅیزنه دې.دوی په دوه خیرنوڅادروکښې اوسیږی اوکه په یوه موقعه قسم اوخوری نوچه کوم قسم هغوی اخوږوالله تعالی هغه پوره کوی.
حضورنبی اکرم ﷺ فرمائی چه په جنت کښې بادشاهان هغه خلق دی چه ګدوډاودببرویښتووالا دی. د خاورو اوشګونه ډك،که هغوی دمالدرانوکورونوته تلل اوغواړی نوهغوی ته اجازت نه ملاویږی.که هغوی په یواوچت کورکښې رشته اوغواړی نودهغهٔ ځائې لورهغوی ته نه ملاویږی.ددې مسکینانوسره د انصاف والا سلوك نه کیږی.ددوی حاجتونه اوخواهشات اومرادونه دپوره کیدونه مخکښې په خپله مرهٔ شی.او ارزوګانې ئې په زړهٔ کښې پټې پاتې شی.دقیامت په ورځ به ورته دومره نورملاوشی چه که هغه تقسیم کړې شی نودټولې دنیادپاره به کافی شی.دحضرت عبدالله بن مبارك په شعرونوکښې دی چه ډیرخلق کوم چه په دنیاکښې سپك اوذلیل ګڼړلې شی صبادقیامت په ورځ به دتخت اوتاج والا ،مال

دولت والا، عزت اوجلال والا جوړشوی وی.په باغونونهرونو، او د نعمتونوراحتونوکښې به مشغول وی. رسول کریمﷺفرمائی چه دجناب باری تعالی ارشاددې،چه زمادټولونه زیات محبوب ولی هغه دې چه مومن وی،دکم مال والا،کم جانونووالا،مونځ گذار،عبادت اواطاعت گذار،په پټه اوپه ښکاره فرمانبرداره وی،په خلقوکښې دهغوی عزت اووقارنه وی،دهغوی طرف ته گوتې نه اوچتیږی،اوهغوی په دې صابره وی،بیاحضورﷺخپل لاسونه مبارك اوخنډل اووې فرمائیل چه ددې نه پس ورته مرگ راشی ،دهغهٔ میراث ډیرکم وی اوپه هغې ژړاکونکی ډیرکم وی.فرمائی چه دالله تعالی دټولونه زیات محبوب خلق غریبان دی.چه سره دخپله دینه گرځی،کوم ځائې کښې ددین دکمزورې کیدوویره وی دهغه ځائې نه اوځی،دوی به دقیامت په ورځ دحضرت عیسیؑسره جمع وی.دحضرت فضیل بن عیاضrقول دې چه ماته داخبره رارسیدلې ده چه الله تعالی به دقیامت په ورځ خپل بنده ته اوفرمائی چه ایاماپه تاباندې انعام اواکرام نه ووکړې؟ایاماتاته درکړه نه وه کړې؟ایاماستابدن پټ نه کړو؟ ایا ما دانه وکړې؟هغه نه ووکړې؟ایاخلقوتاته عزت نه وودرکړې؟وغیره،نوکه کیدې شی ترکومې پورې چه د دې سوالونوموقعه کمه ملاوشی نو ښه ده.څه فائده ده چه خلق ئې خوبئ بیان کړی؟اوکه هغوی ئې مذمت هم اوکړی نوزمونږ به څه اوکړی؟زمونږ په نزدخوهغه سړې ډیرښه دې چاته چه خلق بد وائی، اوالله تعالی په نزدښه وی.

د صحابه کرامو او علماء کرامو احوال: ابن محیرز خوبه دعاکوله چه اې الله،زماشهرت دې نه وی، خلیل بن احمد به په خپله دعاکښې ونیل چه اې الله،تهٔ ماته په خپلوسترگوکښې اوچتوالې راکړه او ما په خپل نظرکښې حقیرکړه.اودخلقوپه نظرکښې ماپه درمیانه درجه کښې اوساته. بیا" دشهرت" باب تړلو سره امام صاحب داحدیث بیان کړې دې چه دانسان دپاره دومره بدی کافی ده چه خلق دهغهٔ ددینداریٔ یادنیاداریٔ شهرت ورکړی،اودهغهٔ طرف ته گوتې اوچتیږی،اشارې شروع شی،بس په دې کښې چه راشی نوډیرخلق هلاك شی،مگرهغه څوك چه الله تعالی ئې بچ کړی.واوریٔ الله ستاسوشکلونوته نه گوری،بلکه هغه ستاسوعملونواوزړونوته گوری.دحضرت حسن هم دغه روایت مرسلاً مروی دې کله چه هغوی داروایت بیان کړو ،نوچاورته اوونیل چه ستاطرف ته هم گوتې اوچتیږی،دوی ورته اوفرمائیل چه تهٔ پوهه نه شوې،دگوتې اوچتیدونه مراددینی بدعت یادنیاوی فسق اوفجوردې.

دحضرت علیؓفرمان دې چه شهرت مهٔ حاصلویٔ،خپل ځانونه مهٔ اوچتویٔ،چه په خلقوکښې موخبرې شروع شی،علم حاصل کړیٔ لیکن پټ کړیٔ،چپ اوسیٔ،چه سلامت پاتې شیٔ،نیکان خوشحالهساتیٔ اوبدانونه نفرت کویٔ،حضرت ابراهیم ادهم فرمائی چه دشهرت غوښتونکې دالله تعالی ولی نه وی،دحضرت ایوب فرمان دې چه څوك الله تعالی دوست جوړکړی نوهغه دخلقونه خپله درجه پټوی. محمدبن علاء فرمائی چه دالله تعالی دوستان خلق خپل ځانونه نه ظاهروی.دسماك بن سلمه m قول دې چه دعام خلقوسره په ناسته پاسته اودوستانودزیاتوالی نه پرهیزکوه.حضرت ابان بن عثمان فرمائی چه کهٔ خپل دین سلامت ساتل غواړې نودخلقوسره کم جان پهچان ساته.دحضرت دابوالعالیه معمول ووچه کله دهغهٔ په مجلس کښې ددریونه زیات کسان جمع شوې دی نوهغهٔ به هغوی پریښودل اوپه خپله به لاړو.حضرت طلحهؓکله خپل خواکښې دخلقوگنړه اولیده نووې فرمائیل چه دطمع مچان اوداوریتنگان.دحضرت حنظله نه خلق گیرچاپیره ولاړوونوحضرت عمرؓخپله کوړه راوچته کړه اووې فرمائیل چه تابع ذلت اومبتوع فتنه ده.دحضرت ابن مسعودؓسره چه خلق روان شونوهغوی اوفرمائیل چه کهٔ زماپټې خبرې په تاسوښکاره شی نوپه تاسوکښې به دوه کسانو هم ماپسې شاته تگ نه خوښولو.دحمادبن زیدؓویناده چه کله به مونږ په مجلس کښې دچاپه خواکښې تیریدواوزمونږ سره به ایوب وو،نوخلقوبه سلام کولو،اوهغهٔ به په سختیٔ سره جواب ورکولو،پس دایونعمت وو،دوی به اوږدقمیص اوغوستلو،په دې باندې ورته خلقواوونیل نودوی ورته جواب ورکړوچه په تیره شوې زمانه

کښې دادشهرت ځيزوو.خواوس ددې شهرت ددې په اوچتولوکښې دې.يوځل دوی خپلې ټوپئ په
مسنون رنګ کښې رنګ کړې،څوورځې ئې په پسرکړې اوبيائې کوزې کړې اووې فرمائيل چه ما
اوليدل چه عامو خلقو دانه پسرولی.دحضرت ابراهيم نحقی قول دې چه مه خوداسې لباس اچوه چه
خلق درته ګوته نيسی، اونه دکمې درجې اغونده چه خلق درته په سپك نظرګوری.ثوری m فرمائی چه
دعاموبزرګانوهم دغه معمول وو،چه نه خودوی ډيره قيمتی کپړه اغوسته،اونه بالکل بيکاره . د
ابوقلابه خواکښې يوکس ډيرپه بهترين اوشهرت والا لباس کښې راغې نوهغوی ورته اوفرمائيل چه
دې اوازکولووالا خرنه بچ شئ.حضرت حسن فرمائی چه بعضې خلقوپه زړونوکښې تکبرډك کړې دې،
اوپه ظاهری لباس کښې تواضع اختيارکړې دې.ګوياڅادريودروندستپك دی.دحضرت موسی ﷺ مقوله
ده چه هغوی ﷺ بنی اسرائيلوته اوفرمائيل چه زماپه وړاندې خوددرويشانوپه جامه کښې راغلی ئې
حالاتکه ستاسوزړونه دليوانوپه شان دی.واورئ جامې خواه که دبادشاه په شان واغوندئ خوزړه دالله
تعالی دويرې نه نرم ساتئ(دخواخلاقويبان)حضورﷺ دټولونه دخواخلاقووالا وو.دحضورﷺ نه سوال
اوشو چه کوم يومومن بهتردې؟وې فرمائيل دټولونه خو اخلاقو والا. دحضورﷺ فرمان دې چه باوجود
کم اعمالوصرف دخواخلاقوپه وجه انسان دلوئې نه لوئې درجې اودجنت اعلی منزلونه حاصلوی .او
باوجود دډيرونيکوصرف دبدو اخلاقوپه وجه دجهنم دټولونه لاندې حصې ته لاړشی.فرمائی چه په خو
اخلاقوکښې ددنيااواخرت ښيګړه ده.فرمائی چه انسان دخپلو خو اخلاقوپه وجه دشپې دقيام کونکو او
ورځې روژې نيونکودرجې بياموِمی.دحضوراکرمﷺ نه سوال اوشوچه جنت ته داخليدودپاره عام وجه څه
ده؟وې فرمائيل چه دالله تعالی ويره اوداخلاقوښه والې.تپوس اوشوچه عام طورسره کوم څيزجهنم ته
بوتلونکې دې؟وې فرمائيل دوه سوری څيزونه،يعنی خوله،اوشرمګاه.يوځل ديوخواعرابيانوپه دې
تپوس باندې چه انسان ته دټولونه ښه عطيه څه ملاوشوې ده؟وې فرمائيل چه څوك دټولونه خو اخلاقو
والا وی.فرمائی چه څنګه مجاهدڅوك چه دالله تعالی په لاره کښې جهادکوی سحرماښام ورته اجر
ملاوېږی هم دغه شان په ښواخلاقوباندې الله تعالی ثواب ورکوی.ارشاددې چه په تاسوکښې ماته
زيات محبوب اودټولونه زيات نزدې هغه کس دې چه دټولونه ښواخلاقووالا وی.زماپه نزددټولونه
زيات دبغض اونفرت قابل اودټولونه زيات زمانه لرې دجنت په منزل کښې هغه دې چه بداخلاقه او
بدزبانه وی.فرمائی چه کامل ايماندارډښواخلاقووالا دی.چه دهريوسره په محبت اوسلوك سره
ملاوېږی.ارشاددې چه دچاپيدائش اواخلاق ښه دی هغه به الله تعالی دجهنم خوراك نه جوړوی .ارشاد
دې چه دوه خصلتونه په مومن کښې نه رايوځائې کيږی.بخل اوبدخلقی.فرمائی چه بدخلقئ نه زياته
بله بده ګناه نشته.ځکه چه بداخلاقه ديوې نه يوې لوئې ګناه کښې اخته کيږی.
د حضوراکرمﷺ ارشاددې چه دالله تعالی په نزددبداخلاقئ نه بله لويه ګناه نشته.په ښواخلاقوسره
ګناهونه معاف کيږی.بداخلاقی نيك عملونه بربادوی.څنګه چه سرکه شهد خرابوی. حضوراکرم ﷺ
فرمائی چه غلام اخستلوسره غلامان نه زياتيږی ښوپه خوش اخلاقئ سره ډيرخلق ستامنونکی اوتاسره
محبت کونکی کيدې شی.دامام محمدبن سيرين قول دې چه ښه اخلاق ددين مرسته ده.
دتکبردمذمت بيان:-حضورﷺ فرمائی چه هغه به جنت ته نه خی دچاپه زړه کښې داوری برابرتکبروی.هغه
به پرمخ دوزخ ته خی.ارشاددې چه انسان په خپل غروراوخودپسندئ کښې زياتيږی اودالله تعالی په
نزدپه جبارينوکښې اوليکلې شی .بيا د سرکشانوپه عذاب کښې ګرفتارشی.امام مالك بن دينار m
فرمائی چه يوه ورځ حضرت سليمان بن داؤدﷺ په خپل تخت باندې ناست وو.ددوی په درباريانوکښې
دغه وخت کښې دوه لکه انسانان اودوه لکه پيريان وو.دوی تراسمان پورې اورسولې شوتردې پورې چه
دفرښتودتسبيح اوازونه ئې تر غوږو شو.اوزمکې پورې راوستې شو.تردې پورې چه دسمندرپه اوبو
باندې ددوی خپې لمدې شوې.بياهاتف غيبی ورته اوازاوکړوچه که ددۀ په زړۀ کښې داوری ددانې

برابرهم تکبروي نوچه څومره اوچت تلي وو نودهغې نه زيات به خښ کړې شوې وو.حضرت ابوبکر صديقؓ په خپله خطبه کښې دانسان دپيدائش بيان فرمائيلوکښې اوفرمائيل چه دې د دوو کسانو د تشومتيازودځائې نه راوځې.په داسې شان کښې ئې بيان کړوچه اوريدونکوترې ګرکه اوکړه.دامام شعبي قول دې چه چادوه کسان قتل کړل هغه ډيرلوې سرکش اوجباردې.بياهغوی داايت اولوستلو.
﴿أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّا أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ﴾ اياته ماقتلول غواړې؟څنګه چه پرون تايوکس قتل کړې وو ،ستااراده په په دنياکښې دسرکش اوجبارپه شان داوسيدو معلوميږي. د حضرت حسن ويناه ده چه هغه انسان کوم دورځې دوه ځل خپله ګندګي په خپلو لاسونو باندې وينځي هغه به څه وجه تکبرکوي.اودهغهٔ وصف په خپل ځان کښې پيداکول غواړي چاچه اسمانونه پيداکړي دي.په خپله قبضه کښې ئې ساتلي دي.دضحاك بن سفيان نه ددنيامثال په هغه څيزسره ورکول نقل دي چه دانسان نه اوځي.امام محمدبن حسين بن عليؓفرمائي چه په کوم زړهٔ کښې تکبرلوې والې وي،هم هغومره په هغهٔ کښې عقل کميږي.يونس بن عبيد فرمائي چه دسجدې سره تکبراودتوحيدسره نفاق يوځائې کيدې نه شي.بني اميه به په وهلووهلوسره خپل اولادته په تکبرسره دتلوچل ښودلو،حضرت عمربن عبدالعزيز ته يوځل ددوی دخلافت نه مخکښې تکبرسره په تلوچه حضرت طاوس اوليدونويه ترخ کښې يوچوکه اووهلواووې فرمائيل چه داچال دهغهٔ دې دچاخېټه چه دګندنه ډکه ده.حضرت عمر ډير زيات شرمنده شواووې وئيل چه معافي غواړم مونږ ته په وهلووهلوسره داسې تګ چل ښودلې شوې دې.

دفخراوتکبردمذمت بيان:- رسول اللهﷺفرمائي چه کوم په فخراوغرورسره خپلې جامې لاندې کړې اوځان پسې ئې راکاږي نوالله تعالى به دقيامت په ورځ هغهٔ ته درحمت په نظرنه ګوري.فرمائي چه دهغهٔ طرف ته به الله تعالى نظرنه اچوي،چه خپل لنګ ښکته ساتي.يوکس دوه بهترين څادرونه دځان نه تاوکړې وواويه فخراوغرورسره روان وو،چه الله تعالى هغه په زمکه کښې خښ کړو،اوهغه به ترقيامته پورې خښيږي.

أَلَمْ تَرَوْا	أَنَّ اللَّهَ	سَخَّرَ
آيا نهٔ وينئ تاسو	چې بيشکه الله	تابع کړې دی

آيا تاسو دا نه وينئ چې اللهﷻ داسمانونو

لَكُم	مَّا	فِي السَّمَاوَاتِ	وَمَا	فِي الْأَرْضِ
ستاسو دپاره	هغه څيزونه	چې په اسمانونو کښې دی	او هغه	چې په زمکه کښې دی

او دزمکې ټول څيزونه ستاسو په خدمت کښې لګيا کړی دی

وَأَسْبَغَ	عَلَيْكُمْ	نِعَمَهُ	ظَاهِرَةً	وَبَاطِنَةً ۗ	وَمِنَ النَّاسِ
او پوره کړې دی الله	په تاسو باندې	نعمتونه خپل	ښکاره	او پټ	او څينې دخلقو نه

اوتاسو ته ئې خپل ښکاره او پټ نعمتونه درکړی دی | اوبعضې خلق داسې دی

مَن	يُجَادِلُ	فِي اللَّهِ	بِغَيْرِ عِلْمٍ	وَلَا هُدًى
هغه څوک دی	چې جګړې کوي	په باره دالله کښې	بې دعلم نه	او بې داهدايت نه

چې دالله ﷻ په باره کښې بغير دڅه واقفيت نه اوبغير د څه دليل نه اوبغير د يوروښانه

وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿۲۰﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ

او بي د كتاب روښانه نه | او كله چي | اووئيلې شي | دوئ ته | چي پيروي اوكړئ | دهغه (كتاب)

كتاب نه (تاسره) جګړې كوي | اوكله چې ورته اووئيلې شي چې د هغه حكمونو تابعداري كوئ

اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا

چي نازل كړي دي الله | نو وائي دوئ | بلكه | مونږه پيروي كوؤ | دهغه څيز | چي موندلي دي مونږه

چي الله ﷻ نازل كړي دي | نو داووائي چې نه مونږ خو په هغه لار روان يوا | چي مونږ پري

عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ يَدْعُوْهُمْ اِلٰى عَذَابِ

په هغې باندي | پلاران زمونږه | ايا اګر كه وي | شيطان | چي رابلي دوئ | عذاب |

خپل مورپلار روان موندلي دي | اګر كه په دغه لار باندې ئې شيطان د دوزخ

السَّعِيْرِ ﴿۲۱﴾ وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗٓ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ

دوور ته | او هغه څوك | چي اوسپاري | ځان خپل | الله ته | او هغه وؤ | نيك عمله انسان

انكار ته راولي | اوڅوك چې خپل مخ الله ﷻ ته اوسپاري | او په اخلاص سره نيكي كوي

فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ؕ وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ ﴿۲۲﴾

په حقيقت كښي هغه اونيوله | كړئ محكمه | او خاص الله ته | خاتمه ده | دكارونو |

نو هغه كړئي مضبوطه اونيوله | او اخر دټولو كارونو انجام الله ﷻ سره دي

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ ؕ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

اوهغه څوك | چي كفر ئې اوكړو | پس غمژن دنۀ كړي تا | كفر دهغه | خاص مونږ ته | واپس راتلل دي ددوئ

او چا چې كفر غوره كړو | نو ته دهغوئ دكفر په وجه غم مه كوه | مونږ ته به دوئ ټول واپس كيږي

فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ

پس خبر به كړو مونږ دوئ لره | په هغه عملونو | چي كړي دي دوئ | بيشكه الله | ښه عالم دې

نومونږ به ورته ټول كارونه په ګوته كړوا | بيشكه الله ﷻ ته دزړونو راوزونه ښه

بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۲۳﴾ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ

په خبرو دسينو باندې | مونږ نفع وركوؤ دوئ ته | لره | بيا به خه راكاږو مونږ دوئ

معلوم دي | مونږ دوی ته لږ شان مهلت وركوو | اوبيا به ئې يو سخت

اِلٰى عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۲۴﴾

عذاب | سخت ته |

عذاب طرفته راكاږوا

قوله تعالى:: اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

دالله تعالى دخپلونعمتونواظهار: -الله تبارك وتعالى دخپلونعمتونواظهارفرمائي چه ګورئ داسمان ستوري ستاسودپاره په كاركښې مشغول دي.پرقيدوسره تاسوته رنړادرسوي. وريځې،باران، ږلئ، خشكي تول

ستاسودګټې خیزونه دی.په خپله اسمان ستاسودپاره محفوظ اومضبوط چت دې.دزمکې نهرونه، چینې، سیندونه، سمندر،اونې،پټې،میوې،ګلونه،داټول نعمتونه هم هغهٔ درکړی دی.بیادې ظاهری بې شماره نعمتونونه علاوه باطنی بې شمیره نعمتونه هم هغهٔ تاسوته درکړی دی.مثلاً د رسولانو درلیږل،دکتابونو نازلول،دشك اوشبه وغیره دزړونونه لرې کول وغیره،دومره ډیرلوې اودومره بې شمیره نعمتونه چه چادرکړی دی حق خوداووچه دهغهٔ په ذات ټول په ټوله ایمان راوړې وې، خو افسوس،چه ډیرخلق تراوسه پورې دالله تعالی په باره کښې په شك کښې پراتهٔ دی.اوصرف دجهالت او ضلالت نه بغیردڅه سنداودلیل ټینګ ولاړدی.کله چه دوی ته اووئیلې شی چه دالله تعالی دنازل کړې شوې وحی اتباع کوئ نوډیرپه بې حیائې سره جواب ورکوی چه مونږ خوبه دخپلومشرانوپه نقش قدم باندې ځو،اګرکه ددوی پلارنیکهٔ بې عقله اوبې لارې وو،دشیطان په جال کښې راګیرشوی دی. او د هغهٔ دوی دجهنم په لارروان کړی دی.داوددوی مشران اودادی ددوی خلاف.

قوله تعالی:: وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗۤ اِلَى اللّٰهِ

دالله تعالی فرمانبرداره دالله په حفاظت کښې دې:- فرمائی چه څوك په خپل عمل کښې اخلاص پیدا کړی،چه دالله تعالی رښتونې فرمانبرداره جوړشی،اوشریعت تابعدارشی،دالله تعالی په حکمونو باندې عمل کوی،دالله تعالی دمنع کړې شوې کارونونه منع شی.هغهٔ مضبوط لیکل اخستې دی، ګویادالله تعالی وعده ئې اخستې ده،چه هغوی دعذابونونه خلاص دی.دکارونوانجام دالله تعالی په لاس کښې دې.اې خوږه پیغمبره ﷺ دکافرانوپه کفرباندې تهٔ خفه کیږه مهٔ،دالله تعالی تقدیرهم دغه شان جاری شوې دې،دټولوواپس تلل دالله تعالی طرف دی.هغهٔ وخت به داعمالوبدله ملاویږی،دهغهٔ الله تعالی نه هیڅ خبره پټه نه ده،په دنیاکښې دې مزې اوکړی،بیابه دوی دعذابونوبې وسی تیروی،چه ډیرزیات سخت اوډیرویرونکې دې،څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴾ په الله تعالی باندې دروغ ویونکی دفلاح نه محرومه پاتی شی.ددنیافائده خوجداخیزدې.خومونږ لره د راتلو نه پس دخپل کفربه سخته سزاتیروی.

وَلَئِنْ | سَاَلْتَهُمْ | مَّنْ خَلَقَ | السَّمٰوٰتِ

او که چرې | تهٔ تپوس اوکړې ددوئ نه | چې چا پیدا کړی دی | اسمانونه

او که ته ترې نه تپوس اوکړې چې دا آسمانونه او زمکه چا پیدا کړدی دی

وَالْاَرْضَ | لَيَقُوْلُنَّ | اللّٰهُ | قُلِ | الْحَمْدُ لِلّٰهِ | بَلْ | اَكْثَرُهُمْ

او زمکه | نو ضرور به اووائی | چې الله | ورته اووایه | چې ثناالله لره ده | بلکه | اکثر ددوئ

نو جواب کښې به اووائی چې الله ﷻ نو ته ورته اووایه چې ټول تعریفونه الله ﷻ لره دی اخو په دوئ کښې

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۵﴾ | لِلّٰهِ | مَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ

نهٔ پوهیږی | الله لره دی | هغه څه | چې په آسمانونو کښی دی | او په زمکه کښی دی

زیات خلق نه پوهیږی | په زمکه او اسمانونو کښې چه څه دی هرڅه دالله ﷻ ملکیت دې

اِنَّ اللّٰهَ | هُوَ الْغَنِيُّ | الْحَمِيْدُ ﴿۲٦﴾

بیشکه الله | محتاجه نهٔ دې | ستائیلې شوې دې |

بیشکه الله ﷻ بې نیازه ستائیلې شوې دې |

قوله تعالى:: وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

كله چه خالق الله تعالى دى نومعبودولې نه دې:- الله تعالى بيان فرمائى چه دامشركان داخبره منى چه د ټولو خالق يواځې يوالله تعالى دې.بياهم دنوروعبادت كوى.حالانكه دهغوى په باره كښې ورته په خپله پته ده چه داالله تعالى پيداكړى شوى دى.اودهغه ماتحت دى.كه ددوى نه تپوس اوكړې شى چه خالق څوك دې؟نوددوى جواب بالكل ربښتونې وى چه الله تعالى! نوورته اووايه چه دالله تعالى شكردې چه تاسودومره اقرارخوكوئ.خبره داده چه اكثرمشركان بې علمه دى.دزمكې اواسمان هرووركې اولوې څيزدالله تعالى پيداكړې شوې دې اوهم دهغه ملكيت دې.هغه دټولونه بې نيازه دې.اوټول دهغه محتاج دى.هم هغه قابل دحمددې،هم هغه خوبيانووالا دې.په پيداكولوكښې هم اوپه احكام مقررولو كښې هم هغه دتعريف قابل دې.

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ

او كه چرې | هغه ټول څيزونه | چې په زمكه كښې دى

| اوكه دزمكې په مخ باندې چې څومره ونې دى

مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَّالْبَحْرُ يَمُدُّهٗ

د ونو نه | شى قلمونه | او درياب شى (سياهى) | چې امداد اوكړى دهغې سره

قلمونه شى | او سمندرئې سياهى جوړه شى | اوددې د مدد دپاره

مِنْۢ بَعْدِهٖ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ؕ

روستو دختميدو دهغې نه | اوه دريابونه نور | نو ختمې به نهٔ شى | كلمې دالله (دليكلو نه)

اووهٔ سمندرونه نور راشى |.................. نوبيا به هم دالله ﷻ صفات ختم نشى

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ

بيشكه الله | غالب دې | دحكمت خاوند دې | نهٔ دى پيداكول ستاسو | اونهٔ دوباره ژوندى كول ستاسو

بيشكه الله غالب اوصاحب د حكمت دې | ستاسوپه اول ځل پيداكول اوبيا دوباره ژوندى كول

اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ۝

مګر دى | پشان دنفس | يو | بيشكه الله | هر څه اوريدونكې | هر څه ليدونكې دې

بيخى ديو سړى د راپيداكولو پشان دى | الله ﷻ هره خبره آورى او هر عمل وينى ګورى

قوله تعالى:: وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ

دالله تعالى دتعريف نه قلم اوقرطاس عاجزدى:- الله رب العالمين خپل عزت، كبريائى، بزرګى، جلالت، او شان بيان فرمائى، خپل پاك صفتونه، خپل اوچت نوم،اوبې شميره كلمات بيان فرمائى،چه هغهٔ نه څوك شميرلې شى اونه دهغې احاطه كولې شى.اونه دهغې حقيقت څوك بياموندې شى. سيدالبشر خاتم النبيين ﷺ به فرمائيل"**لااحصى ثناء عليك نت كما اثنيت على نفسك**» اې الله!زهٔ ستا دنعمتونو دومره شميره نه شم كولې څومره چه تابيان فرمائيلى دى.پس دلته جناب بارى تعالى ارشادفرمائى چه كهٔ د ټولې زمكې ټولې اونې قلمونه جوړشى،اوټول سمندرونه سياهى جوړه شى،اوددې سره اووه سمندرونه نور هم يوځائې كړې شى اودالله تعالى دعظمت اوصفات،جلالت اوبزرګئ،كلمات ليكل شروع

کړې، نوداټول قلمونه به اوسولیږي، ختم به شي، ټولې سیاهۍ به ټول په ټوله ختمې شي خودالله تعالی وحده لاشریك له تعریفونه به ختم نه شي. دامهٔ کنړئ چه داوُونه زیات سمندرونه وي نودالله تعالی پوره کلماتو لیکلودپاره به کافي شي. نه، داشمیره خودزیات والي دخودنې دپاره ده. اونه دې داهم اوګنړلې شي چه اوُوه سمندرونه موجوددي. اوهغوی دعالم نه راچاپیره دي. البته دبني اسرائیلوداوُوسمندرونوپه باره کښې داسې روایتونه دي لیکن نه خوهغې ته رښتونې وئیلې کیدې شي اونه هغه دروغ ګنړلې کیدې شي. اوچه کوم مونږ بیان کړې دي، ددې تائیدپه دې ایت کښې دې. ﴿ قُل لَّوۡ كَانَ ٱلۡبَحۡرُ مِدَادًا ﴾ الخ...
یعنی که سمندرسیاهي جوړه شي اودالله تعالی کلمات لیکل شروع شي نودهغهٔ رباني کلماتو ختمیدونه مخکښې به سمندرختم شي. اګرکهٔ هم دغه شان بل سمندرددهٔ مددکښې راوړې. پس دلته ترې هم مرادصرف یوهم دغه شان سمندرراوړل نه دي بلکه هم دهغې په شان یوبل اوبیاهم هغه شان یوبل، اوبیابل، غرض داچه کهٔ هرڅومره راوستې شي خودالله تعالی خبرې ختمیدې نه شي. حسن بصري فرماني چه که الله تعالی لیکل شروع کړي چه زماداامر، نوټول قلمونه به مات شي اوداټولوسمندرونواوبهٔ به ختمې شي. مشرکانوبه وئیل چه داکلام به اوس ختم شي، دکوم ردچه په دې ایت کښې دې، چه نه به درب تعالی عجائبات ختم شي او نهٔ دهغهٔ دحکمت انتهاء شته، اونه دهغهٔ دصفت اوعلم اخره شته. دټولوبندګانوعلم دالله تعالی دعلم په مقابله کښې داسې دې چه دسمندرپه مقابله کښې یوه قطره. دالله تعالی خبرې فناکیږي نهٔ. اونهٔ دهغې څوك ادراك کولې شي. مونږ چه هرڅنګه دهغهٔ تعریفونه اوکړوهغه دهغې نه سوادي.

د یهودیانو سوال در رسول کریم ﷺ جواب: دیهودوعالمانوپه مدینه منوره کښې رسول الله ﷺ ته وئیلې وو چه داتهٔ چه په قران کښې لولې، ﴿ وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾ یعني تاسوته ډیرکم علم درکړې شوې دې. ددې نه څه مراددې، مونږ یاستاسوقوم. حضور ﷺ ورته اوفرمائیل اوټول. هغوی ورته اووئیل چه بیابه تهٔ دکلام الله ددې ایت څه کوې، چرته چه فرمان دې چه په توراة کښې دهرڅیزبیان دې. حضور ﷺ اوفرمائیل، واورئ هغه تاسوسره چه هرڅه دي هغه ټول دالله تعالی دکلمات په مقابله کښې ډیرکم دي. ستاسوچه په څومره ګذاره کیده الله تعالی هم هغومره نازل کړل. په دې باندې داایت نازل شوخوددې نه معلومیږي چه داایت مدني یکاردې، حالانکه مشهوره داده چه داایت مکي دې. والله اعلم. الله تعالی په هر څیز باندې غالب دې. تمام څیزونه دهغهٔ په وړاندې پست اوعاجزه دي. څوك دهغهٔ دارادې خلاف کولې نه شي. هغهٔ په خپلوافعالو، اقوالو، شریعت، حکمت اوپه ټولوصفتونوکښې په ټولوباندې اعلی په ټولو باندې غالب اوقهاردې.

قوله تعالی:: مَّا خَلۡقُكُمۡ وَلَا بَعۡثُكُمۡ إِلَّا كَنَفۡسٖ وَٰحِدَةٍۗ

دالله ﷻ د کمال قدرت بیان: بیافرماني چه خلقولره پیداکول اوهغوی دمرګ نه پس بیا ژوندي کول ماته هم هغسې اسان دي څنګه چه یوکس. دهغهٔ څه خبرې لره حکم فرمائیل کافي دي. د سترګې درپ هومره وخت نه لګي. نه ورته دوباره ویناوی اونهٔ داسباب اومادې ضرورت. په یوفرمان سره به قیامت قائم شي. په یواوازسره به ټول راژوندي شي. الله تعالی دټولوخبرواوریدونکې دې. په ټولو کارونو خبردار دې، دیوکس خبرې اودهغهٔ کارونه څنګه چه دهغهٔ نه پټ نه دي هم دغسې دټول جهان هم دهغهٔ نه پټ نه دي.

أَلَمۡ تَرَ	أَنَّ ٱللَّهَ	يُولِجُ	ٱلَّيۡلَ	فِي ٱلنَّهَارِ	وَيُولِجُ	ٱلنَّهَارَ
آیاتهٔ کورې نهٔ	چې بیشکه الله	ننباسي	شپه	په ورځ کښې	ننباسي	ورځ
آیا تاته نه ده معلومه چې الله ﷻ شپه په ورځ کښې او ورځ په شپه کښې						

فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَّجْرِيٓ

په شپه کښې | او تابع کړی ئې دی | او سپوږمۍ نمر | دا ټول | روان دی |

داخلوی | ....او نمر او سپوږمۍ ئې تابع کړی دی | دا ټول (مخلوقات) د یوې مقررې

اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ

دنیتې مقررې پورې | او بیشکه الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | خبر دې | دا کار

نیتې پورې روان لګیا دی | او الله ﷻ ستاسو د کارونونه خبر دې | ....دا ځکه

بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ

په سبب ددې چې بیشکه الله چې دې | هم دې حق دې | او بیشکه | هغه | چې رابللې ئې دا خلق

چې الله ﷻ په خپله هستئ کښې په خپله کامل دې | او دوئ چې دالله ﷻ نه سوا

مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٣٠﴾

| بې دهغه نه | باطل دی | او بیشکه الله چې دې | هم دې اوچت دې | لوئې دې

دنور چا بلنه کوی | هغه ټول باطل دی | او الله ﷻ دهر څیزنه اوچت او ډیر لوئې دې

قوله تعالی:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ

داورځې اوشپه اوموسمی تغیرات :-شپې لره لږ شان کمول اودورځې زیاتولووالا،اوورځې لره لږ کمول اوشپې لره لږ زیاتولووالا الله تعالی دې.دژمې ورځې وړې اوشپې لوئې،اوګرمئ ورځې لوئې اوشپې وړې دهغهٔ دقدرت ظهوردې.نمراوسپوږمئ دهغهٔ دحکم پابندی.کوم ځائې چه مقرردې هم په هغهٔ ځائې کښې چلیږی.ترقیامته پورې به برابر په خپل چال کښې روان وی.دخپل ځائې نه اخوادیخواکیدې نه شی.

نمر چرته ځی؟::په صحیحین کښې دی چه حضورﷺدابوذرؓنه تپوس اوکړوچه تاته پته شته چه دا نمر کوم خواځی؟جواب ئې ورکړوچه الله تعالی اودهغهٔ رسولﷺته ښه پته ده.حضورﷺورته اوفرمائیل چه دې لاړشی اودالله تعالی دعرش لاندې په سجده پریوځی.اودخپل رب نه اجازت غواړی.نزدې ده چه یوه ورځ به دهٔ ته اوونیلې شی چه دچرته نه چه راغلې ئې،هم هلته واپس لاړشه.دابن عباسؓقول دې چه نمر په منزل د ارټ دې.دورځې په خپل دوران کښې جاری وی.چه پریوځی نودشپې دزمکې نه لاندې په ګردش کښې وی.تردې پورې چه د مشرق نه راوخیژی.هم دغسې سپوږمئ هم.الله تعالی ستاسو د عملونو نه خبرداردې.څنګه چه فرمان دې چه تاته پته نشته،چه زمکه اواسمان کښې چه څه دی دټولو علم الله تعالی سره دې.دټولوخالق اوعالم الله تعالی دې.څنګه چه ارشاددې.الله تعالی اوؤه اسمانونه پیدا کړل،اودهغې په شان زمکې ئې هم پیدا کړې.الخ...دانشانات پروردګارعالم ددې وجې نه ظاهروی چه تاسودالله تعالی په حق وجودباندې ایمان راوړئ اودهغهٔ نه علاوه ټول باطل اوګنړئ.هغهٔ دټولونه بې نیازه اوبې پرواه دې.هرڅوک دهغهٔ محتاج،اودهغهٔ ددرفقیران دی.ټول دهغهٔ مخلوق اودهغهٔ غلامان دی.چاکښې یوې ذرې لره په حرکت کښې دراوستوقدرت نشته.ګوکهٔ ټول مخلوق اراده اوکړی چه یو مچ پیدا کړی ټول به عاجزشی اوهیڅ کله به دومره قدرت بیانه مومی.هغهٔ دټولونه اوچت دې په چاچه هیڅ څیزنشته هغه دټولونه لوئې دې.دهغهٔ په وړاندې دهیچالوې والې نشته،هرڅیزدهغهٔ په وړاندې حقیراوپست دې.

اَلَمْ تَرَ | اَنَّ الْفُلْكَ | تَجْرِیْ | فِی الْبَحْرِ | بِنِعْمَةِ اللّٰهِ
آیا ته کوري نهٔ | چي بیشکه کشتۍ | ګرزي | په دریاب کښي | په فضل دالله سره |
آیا ته کوري نه چي دالله ﷻ په فضل سره بیړۍ په دریاب کښي رواني دي

لِیُرِیَكُمْ | مِّنْ اٰیٰتِهٖ ط | اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ | لَاٰیٰتٍ
دپاره ددي چي اوښائی تاسو ته | دنښو خپلو نه | بیشکه په دي کار کښي | ډیري نښي دی |
چي تاسو ته د خپل قدرت نښي اوښائی | بیشکه چي په دي کښي دهر صبر کونکی

لِّكُلِّ صَبَّارٍ | شَكُوْرٍ ۝ | وَاِذَا | غَشِیَهُمْ | مَّوْجٌ
دپاره دهر صبر کونکی | شکر ایستونکی | او کله چي | لاندي کړي دوئ لره | یوه چپه |
اوهر شکرګذار دپاره نښي دی | اوهر کله چي د(سمندرونو) چپي دڅپرونو پشان

كَالظُّلَلِ | دَعَوُا اللّٰهَ | مُخْلِصِیْنَ | لَهُ الدِّیْنَ ۚ | فَلَمَّا
پشان دچترۍ | نورابلي الله | په دا حال کښي چي خالص کونکی دی | هغهٔ لره | دین | خوهر کله چي
په دوئ باندي راوخیژی | نو دوئ ډیر په اخلاص سره الله ﷻ رابلل شروع کړی | خو چي کله

نَجّٰىهُمْ | اِلَی الْبَرِّ | فَمِنْهُمْ | مُّقْتَصِدٌ ط | وَمَا یَجْحَدُ
بچ کړی دوئ لره | وچي ته | نوځیني ددوئ نه | صحیح پاتي شي په عقیده کښي | او انکار نهٔ کوی
دغوئ د اوچي طرفته نجات مومی | نو ډیر لږ خلق په کښي په اعتدال پاتي کیږی | او زمونږ

بِاٰیٰتِنَاۤ | اِلَّا | كُلُّ خَتَّارٍ | كَفُوْرٍ ۝
دآیتونو (نښو) زمونږ نه | مګر | هر غدار | ناشکره |
دآیتونو نه هغه خلق انکار کوی اچي کوم بي لوظه ناشکره وی |

قوله تعالی:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ

چپي وهونکي سمندراوکشتۍ:- دالله تعالی په حکم سره په سمندرونوکښي جهازونه چلیږی.کهٔ هغهٔ په اوبوکښي دکشتۍ دتېنګولواودکشتۍ داوبودکټ کولوطاقت نه وي ایښي،نوپه اوبوکښي به کشتۍ څنګه چلیدي؟هغه تاسوته دخپل قدرت نشانات ښائی.په مصیبت کښي صبراوپه راحت کښي شکرکونکي ددي ډیرڅه عبرتونه حاصلولي شی.کله چه داکافران په سمندرکښي موجونه راګیرکړی اودوی کشتۍ په خوزیدوشی اوموجونه لکه دغرونوپه شان داخوادیخوانه دکشتوسره لوبي کول شروع کړی نودوی خپل کفرشرك هرڅه هیرکړی.اودوی په ژړافریادکښي یورب ته اوازونه کوی.څنګه چه بل ځاي کښي دی﴿ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِی الْبَحْرِ ﴾ الخ... دریاب کښي چه کله تاسوته ضرردررسی نودالله نه علاوه هرڅه درنه ورك شی.په بل ایت کښي دی﴿ فَاِذَا رَكِبُوْا فِی الْفُلْكِ ﴾ الخ...ددوی په دي منت زارۍ کښي مونږ ته رحم راغي اودوی مود سمندربلي غاړي ته پوریاسل نودیوڅونه علاوه ټول کافرشی.مجاهدm هم دغه تفسیرکړي دي.څنګه چه فرمان دي ﴿ اِذَا هُمْ یُشْرِكُوْنَ ۝ ﴾ لفظی معنی داده چه په دوی کښي بعضي ددرمیاني درجي واله وی.ابن زید‌ هم دغه وائی څنګه چه فرمان دي﴿ فمنهم ظالم لنفسه ﴾الخ..په دوی کښي بعضي ظالمان دی بعضي میانه رودی.الخ...اوداهم کیدي شی چه دادواړه ترې مرادوی نومطلب

به نی داوی چه چاداسې حالت لیدلي وی اودداسې مصیبت نه راوتې وی نوهغهٔ ته پکاردی چه په نیکوکښې پوره پوره کوشش کوی خودوی په مینځ کښې پاتی شی اوځه خوبیاکفرته لاړشی.ختاروانی غدارچه وعده ماتونکې وی.دخترمعنی پوره وعده ماتول دی.کفوروانی منکرته چه دنعمتونوناشکراومنکرشی.شکرخویوطرف ته هیرکړی اوذکرنې هم نه کوی.

یَآیُّهَا النَّاسُ	اتَّقُوْا
اے خلقو	ځان اوساتئ دغضب
ائي خلقو ! دخپل رب د	

رَبَّكُمْ	وَاخْشَوْا	يَوْمًا	لَّا يَجْزِيْ	وَالِدٌ	عَنْ وَّلَدِهٖ
درب خپل نه	اواویریږئ	دهغه ورځې نه	چې بدله به نهٔ ورکوی	یو پلار	دطرفه دځوی خپل نه
عذاب نه اوویریږئی	اودهغې ورځې نه اویریږئ	چې یو پلار به دخپل ځوئې بدله نشی			

وَلَا مَوْلُوْدٌ	هُوَ جَازٍ	عَنْ وَّالِدِهٖ	شَيْـًٔا
اونهٔ به یو ځونې وی	چې هغه بدله ورکونکې وی	دطرفه دپلار خپل نه	هیڅ قدرله
....ورکولي	اونه به یو ځوئې د خپل پلار په څه کار راشي		

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ	حَقٌّ	فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ	الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
بیشکه وعده د الله	حقه ده	پس په دوکه کښې دوانهٔ چوی تاسو لره	ژوند ددنیا
بیشکه دالله ﷻ وعده ریښتوني ده	نوددنیا ژوند مو په دهوکه کښې وانه چوی		

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ	بِاللّٰهِ	الْغَرُوْرُ ﴿٣٣﴾	اِنَّ اللّٰهَ	عِنْدَهٗ
اونهٔ ددوکه کړی تاسو	په معامله دالله کښې	دوکه باز(شیطان)	بیشکه الله چې دی	خاص هم دهغه سره دي
اونه دهوکه باز شیطان مودالله ﷻ په حق کښې دهوکه کښې واچوی	بیشکه الله ﷻ ته د قیامت			

عِلْمُ السَّاعَةِ	وَيُنَزِّلُ	الْغَيْثَ	وَيَعْلَمُ	مَا	فِي الْاَرْحَامِ
علم دقیامت دساعت	او نازلوی هغه	باران	او پیژنی هغه	هغه څه	چې په رحمونو کښې دی
علم دي	او هم هغه باران وروی	او هم هغه د رحم دننه (ماشوم) پیژنی			

وَمَا تَدْرِيْ	نَفْسٌ	مَّاذَا تَكْسِبُ	غَدًا	وَمَا تَدْرِيْ	نَفْسٌ
اونهٔ پوهیږی	یو نفس	چې څه کار به کوی هغه	صباله	اونهٔ پوهیږی	یونفس
او هیچاته معلومه نه ده	چې صبا به څه کوی	او هیچا ته معلومه نه ده چې کوم ځائې			

بِاَيِّ اَرْضٍ	تَمُوْتُ	اِنَّ اللّٰهَ	عَلِيْمٌ	خَبِيْرٌ ﴿٣٤﴾
چې په کومه زمکه	به مری هغه	بیشکه الله	په هر څه عالم دي	خبردار دي
به مر کیږی	بیشکه الله ﷻ ته هرڅه معلوم دی	او په هرڅه پوهه دي		

قوله تعالى:: يَآيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا

دقیامت په ورځ دځانی ځانئ عالم:- الله تعالى خلق دقیامت دورځې نه ویروی اودخپلې تقوی حکم ورکوی ارشاددې چه په دغه ورځ به پلاردخپل بچی اوبچې به دخپل پلارپه څه کاررانشي.دیوبل فدیه به اونه

شی.ته په دنیاباندې باورمهٔ کوه اواخرت مهٔ هیروه.دشیطان په فریب کښې مه راځه،ځکه چه صرف دپردې شاته خپل ښکارکوي.

قوله تعالی: لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ

دعزیر ﷺ قصه: په ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عزیرﷺکله دخپل قوم تکلیف اولیدواوغم او خفګان ئې ډیرزیات شو،خوب ترې اوتختیدو،نودخپل رب طرف ته تیټ شو ، فرمانی چه ماډیرزیات ژړا فریاداوکړو،اوښه مې اوژړل،مونځونه مې اوکړل روژې مې اونیوې، دعاګانې مې اوغوښتې،یوځل مې په ژړاژړاکښې فریادکولوچه زماپه وړاندې یوه فرښته راغله، ما د هغې نه تپوس اوکړوچه ایانیکان خلق به دبدانو شفاعت کوی؟یاپلاربه دبچویه کارراشی؟هغې اوفرمائیل دقیامت ورځ دجهګړودفیصلې ورځ ده.په دغه ورځ به الله تعالی په خپله مخامخ وی.څوك به دهغهٔ داجازت نه بغیرشونډې هم اونه خوزولې شی.څوك به دبل په باره کښې نهٔ نیولې کیږی.نه پلاردخوی په بدله کښې ،اونه خوې دپلارپه بدله کښې،نه وروردورور په بدله کښې،اونه غلام دمالك په بدله کښې،نه به څوك دچاغم دردکمه ولې شی اونه به دچادچاسره شفقت اومحبت وی.یودبل طرف نه نه نیولې کیږی هرکس به په خپل غم کښې راګیروی.هرچاسره به خپل فکروی،هرکس به خپل غمونه ژاړی،هریویه خپل بوج اوچتوی،دبل بوج نه.

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

دغیب دخزانو کنجیانې صرف دالله تعالی په لاس کښې دی:- دادغیب هغه کنجیانې دی دکوم علم چه د الله ﷻ نه علاوه بل هیچاته نشته.مګرددې نه پس چه الله تعالی دااوښائی.دقیامت دراتلوصحیح وخت، نه خوچانبی مرسل ته معلوم دی اونه څه مقربې فرښتې ته،ددې په وخت باندې صرف الله ﷻ خبرداردې. هم دغه شان باران به کله،چرته اوڅومره کیږی ددې علم خوچاته نشته.اوهرکله چه هغه فرښتوته حکم اوشی کومې چه په دې مقرردی نوهله هغوی ته پته اولګی.اوهغه څوك چه الله تعالی ئې ورمعلوم کړی.هم دغه شان دامیدوارې په خیټه کښې څه دی؟په دې هم صرف الله تعالی پوهیږی.اوکله چه دالله تعالی دطرف نه فرښتوته حکم اوشی کومې چه په دې کارمقرردی نوهله هغوی ته پته اولګی.چه نربه وی یاماده؟هلك به وی یاجینۍ،نیك به وی یابد؟هم دغه شان هیچاته دامعلوم نه دی چه سبابه هغه څه کوی؟نه چاته داپته شته چه هغه به چرته مری؟په بل ایت کښې دی﴿ وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ ﴾ دغیب کنجیانې دالله تعالی سره دی چه دهغې علم دهغهٔ نه علاوه بل چاته نشته. په بل حدیث کښې دی چه دغیب کنجیانې هم دغه پنځه څیزونه دی.دکوم بیان چه په ایت (**ان الله عنده**)الخ...کښې دې.مسنداحمدکښې دی چه رسول اللهﷺاوفرمائیل،پنځه خبرې دی چه په هغې دالله تعالی نه علاوه هیڅوك نه پوهیږی.بیاحضورﷺهم ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو.دبخاری دحدیث الفاظ خودادی چه داپنځه دغیب کنجیانې دی.په کوم چه دالله تعالی نه علاوه نورهیڅوك نه پوهیږی.الخ...

پنځه څیزونه نبی ته هم نه دی معلوم: په مسنداحمدکښې دحضورﷺدافرمان دې چه ماته د هر څیز کنجیانې راکړې شوې خوپنځه څیزونه،بیاهم دغه ایت حضورﷺتلاوت اوفرمائیلو،حضرت ابوهریرهؓ فرمانی چه حضورﷺزمونږ په مجلس کښې ناست وو،چه یوصاحب تشریف راوړو،تپوس ئې اوکړو یارسول اللهﷺایمان څه څیزدې؟حضورﷺورته اوفرمائیل،الله تعالی لره، فرښتو لره، کتابونو، رسولانو او دمرګ نه پس ژوندې کیدولره منل.هغهٔ تپوس اوکړواسلام څه دې؟وې فرمائیل دیوالله تعالی عبادت کول،دهغهٔ سره څوك نه شریکول،مونځونه کول،زکواة ورکول،درمضان روژې نیول.هغهٔ تپوس اوکړواحسان څه دې؟وې فرمائیل ستادغه شان دالله تعالی عبادت کول چه ګویاتهٔ هغه وینې،اوکهٔ تهٔ ئې نه وینې نوهغه تاوینی.هغهٔ اووئیل حضوراکرمﷺقیامت به کله وی؟وې فرمائیل ددې علم نه ماته

شته اونه تاته،اوزهٔ درته ددې نخښې ښائيم.کله چه وينځه خپل مالك اوزيږوی،اوکله چه خپې ابله اوبربنډخلق د خلقو سرداران جوړشی. دقيامت علم په هغه پنځوخبروكښې دې دكوم علم چه دالله تعالى نه علاوه بل هيچاته نشته. بياحضورﷺددې ايت تلاوت اوفرمائيلو،هغه كس واپس لاړو، حضورﷺ اوفرمائيل لاړشئ اوهغه واپس راولئ:خلقووريسې منډې كړې خوهغه چرته هم په نظر رانغې.حضورﷺ اوفرمائيل دا جبرائيلؑووچه خلقوته ددين ددخودنې دپاره راغلې وو.(بخاری)

مونږ ددې حديث مطلب په شرح بخاری كښې ښه په تفصيل سره بيان كړې دې.په مسندكښې دی چه حضرت جبرائيلؑخپل لاسونه دحضورﷺپه كونډوباندې ايښودې وواوداسوالونه ئې كړې وو.چه اسلام څه دې؟حضورﷺورته اوفرمائيل چه ته خپل مخ دالله تعالى طرف ته متوجه كړې،اودالله تعالى دوحده لاشريك ګواهی وركړې.اودمحمددبنده اودرسول كيدوګواهی وركړې.كله چه تادااوكړل نوته مسلمان شوې،تپوس ئې اوكړوچه ښه ايمان دڅه نوم دې؟وې فرمائيل الله تعالى باندې،اخرت باندې،فرښتوباندې،كتابونوباندې،نبيانوباندې عقيده ساتل،مرګ اودمرګ نه پس ژوندمنل،جنت اودوزخ،حساب،ميزان،دتقديرخيراوشرباندې ايمان لرل.تپوس ئې اوكړهٔ چه كله زهٔ داسې اوكړم نوزهٔ به مومن شم؟حضورﷺورته اوفرمائيل او،بيائې داحسان تپوس ترې اوكړو،اوجواب ئې بياموندهٔ،كوم چه پورته ذكرشو.بيادقيامت تپوس ئې اوكړو،حضورﷺورته اوفرمائيل،سبحان اللهادادهغهٔ پنځو خيزونونه دې دكوم علم چه صرف الله تعالى دې.بياحضورﷺداايت تلاوت اوفرمائيلو. بيا د نشانانو ذكر ئې هم اوكړو،چه خلق به لوې لوې كورونه جوړكړی.په يوصحيح سندسره په مسندكښې روايت دې چه دبنوعامرقبيلې يوكس حضورﷺته راغې اووې وئيل چه زهٔ راشم؟حضورﷺخپل نوكروراوليږوچه ورشه اوهغهٔ ته ادب اوښائيه.دهٔ ته داجازت غوښتوچل نه ورځی.دهٔ ته اووايه چه اول سلام اوكړه ،بيا تپوس اوكړه چه زهٔ راتلې شم؟هغهٔ واوريدل اوهغه شان سلام ئې اوكړواواجازت ئې اوغوښتو.دې ورغې اووې وئيل چه تازمونږ دپاره څه راوړی دی؟حضورﷺورته اوفرمائيل چه ښيګړه اوصرف ښيګړه .واوره ،ته ديوالله عبادت كوه،لات اوعزی پريږده.په شپه ورځ كښې پنځه مونځونه كوه.په ټول كال كښې ديوې مياشت روژې نيسه.دخپل مالدارانونه زكواة وصولوه اوبه خپلو فقيرانو باندې ئې تقسيموه،هغهٔ تپوس اوكړوچه يارسول اللهﷺاپه علم كښې څه داسې څه باقي شته چه تاسوته ئې پته نشته؟ حضورﷺ ورته اوفرمائيل چه اوداسې علم هم شته چه دهغې پته دالله تعالى نه علاوه بل هيچاته نشته. بيا حضورﷺ دا ايت تلاوت اوفرمائيلو،مجاهد فرمائی چه يوكلی وال راغې اودحضورﷺنه ئې تپوس اوكړوچه زمابنځه حامله ده.راته اووايه چه څه ماشوم به كيږی؟زمونږ په ښاركښې قحط دې راته اوفرمائيه چه باران به كله كيږی؟ددې خوماته پته ده چه زهٔ كله پيداشوې يم،اوس ته دامعلوم كړه چه كله به مرم؟ددې په جواب كښې داايت نازل شو،چه ماته ددې خيزونومطلق علم نشته.مجاهد فرمائی چه دغه دغيب كنجيانې دی.چه دڅه په باره كښې دالله تعالى فرمان دې چه دغيب كنجيانې دالله تعالى سره دی.حضرت صديقهؓ فرمائی چه څوك تاته اووائی چه رسول اللهﷺدسباپه خبرو پوهيدلو نوپوهه شه چه هغه غټ دروغژن دې.الله تعالى فرمائی چه هيچاته پته نشته چه هغه به سباڅه كوی؟دقتاده قول دې چه ډيرخيزونه دی چه دهغې علم الله تعالى هيچاته نه دې وركړې.نه نبی اكرمﷺاونه فرښتوته.دالله تعالى سره دقيامت علم دې.هيچاته پته نشته چه په كوم كال،په كومه مياشت،په كومه ورځ،ياپه كومه شپه كښې به هغه راځی.هم دغه شان دباران علم دهغهٔ نه علاوه چاته نشته چه كله به راځی؟اوچاته پته نشته چه دحاملې ښځې په خيټه كښې به بچې نروی كه ماده.سوربه وی كه تور؟اوهيچاته پته نشته چه هغه به سبانيكی كوی يابدی؟مری به ياژوندې به وی؟ډيره ممكنه ده چه سبامرګ ياافت راشی.نه چاته داخبرشته چه په كومه زمكه كښې به هغه خښيږی.اويابه په سمندركښې اوبهيولې شی.يابه په ځنګل كښې مری؟ نرمې ياسختې زمكې ته به ځی؟په حديث مبارك

کښې دی چه کله دچامرګ په بله زمکه کښې وی نودهغهٔ هم هلته څه کارپیداشی اوهلته ورله مرګ راشی.په بل روایت کښې دی چه دې فرمائیلوسره حضورﷺدا ایت تلاوت اوفرمائیلو.داعشی همدان په شعرکښې دی په کوم کښې چه دامضمون په ډیرښکلې اندازکښې بیان شوې دې.په یوروایت کښې دی چه دقیامت په ورځ به زمکه الله تعالی ته اووائی چه دادی ستاامانتونه.چه ماته دې حواله کړې وو.په طبرانی وغیره کښې هم داحدیث شته دې.

دسوره لقمان تفسیرختم شو.(والحمدلله رب اللعالمین وحسبناالله ونعم الوکیل)

....

تفسیرسوره الم سجده مکیه

دسوره سجدې فضیلت:- حضرت امام بخاری په کتاب الجمعه کښې داحدیث بیان کړې دې چه رسول اللهﷺدجمعې په ورځ دسحریه مونځ کښې ‹الم سجده›او﴿ هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ﴾ الخ...پورې اولوستلو.په مسنداحمدکښې دی چه حضورﷺبه همیشه داودهٔ کیدونه مخکښې سورة‹الم سجده›او﴿ تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ ﴾لوستله.

ایاتونه		سورة السجدة مکیة وهي ثلاثون اٰیة وثلاث رکوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۳۰		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

الٓمّٓ ۝ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

ال م | نازلیدل | ددې کتاب | چې نشته شك | په دې کښې | دطرفه درب العالمین نه دی |

الف لام میم ، دا نازل شوې کتاب دې| چې هیڅ شک په کښې نشته | درب العالمین دطرفه راغلې دې

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ

یا وائی دا خلق | چې دځانه ئې جوړ کړې دې دا قرآن | بلکه دا حق دې | دطرفه درب ستانه دې |

ایا دا خلق وائی چې پیغمبر داکتاب دځانه جوړ کړې دې | نه ، بلکه داستا د رب د طرفه په حقه راغلې دې

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ

دپاره ددې چې ته اوېروې | هغه قوم | چې نهٔ دې راغلې هغویٰ ته | څوك یرونکې | مخکښې ستانه |

چې ته پرې هغه قوم ویروې | چې ستا نه وړاندې ورته هیڅ ویرونکې نه دې راغلې

لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ۝ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

دپاره ددې چې هغویٰ | نیغه لاړ بیا مومی | الله | هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړل | اسمانونه |

کیدې شی چې دویٰ په سمه روان شی | الله هغه ذات دې چې اسمانونه اوزمکه اوددې په مینځ کښې

وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ

او زمکه | او هغه | چې په منځ ددې دواړو کښې دی | په شپږو ورځو کښې | بیا |

چې څه دی هغه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړی دی | ....بیا په

اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۭ مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا شَفِيْعٍ ۭ

برابر شو | په عرش باندې | نشته دې تاسو لره | بې دهغه نه | څوك دوست | او نۀ څوك سفارشي |

عرش باندې قائم شو | د هغه نه سوا ستاسو دپاره نه څوک مددګار شته او نه څوک سفارشي

اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَاۗءِ اِلَى الْاَرْضِ

آيا نو تاسو نصيحت نۀ قبلوئ | بندوبست کوی | دکار (دمعاملاتو) | دآسمان نه | دزمکې پورې |

آيا تاسو ددې نه سبق نه اخلئ | هغه د آسمان نه ترزمکې پورې دهرکار بندوبست کوی

ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا

بيا خيژی | هغه ته | په يوه داسې ورځ کښې | چې دې مقدار دهغې | زر کاله | دهغه مودې نه

بيا به هر کار هغه ته په داسې ورځ کښې پيش کيږی | چې دهغې مقدار به ستاسو د حساب

تَعُدُّوْنَ ۝ ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ

چې شماروئ ئې تاسو | هم دغه الله | عالم دې | په هر پټ | او ښکاره | غالب دې |

مطابق پوره زر کاله وی | همدا الله ﷻ دې چې په پټو او په ښکاره ټولو څيزونو عالم دې | زبردست

الرَّحِيْمُ ۝

مهربانه دې |

او مهربان دې |

قوله تعالى:: تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ

قران کريم صرف دالله تعالى دطرف نه دې:- دسورتونوپه شروع کښې چه کوم مقطعات حروف دی دهغې پوره بحث مونږ دسوره بقرې دتفسيرپه شروع کښې کړې دی.دلته دوباره دبيانولوضرورت نشته.داکتاب قران حکيم بې شکه اوبې شبهې دالله رب العالمين دطرف نه نازل کړې شوې دې. دمشرکانوداقول غلط دې چه حضورﷺدخپله خانه جوړکړې دې.نه يقيناً داالله تعالى دطرف نه دې.څکه نازل شوچه حضوراکرمﷺدغه قوم ويرولوسره پوهه کړی دچاطرف ته چه دحضورﷺنه مخکښې څوك پيغمبرنه ووراغلې.چه دوی دحق اتباع اوکړی اوخلاصی بيامومی.

زمکه اواسمان په کوم ترتيب سره جوړ شو:- دټولوڅيزونوخالق الله تعالى دې.هغۀ په شپږورځوشپوکښې زمکې اواسمانونه جوړکړل.بيائې په عرش باندې قرار بيامونده.ددې تفسيرتيرشوې دې.مالك اوخالق هم هغه دې.دهرڅيزتکميل دهغۀ په لاس کښې دې. دټولو کارونو تدبيرونه هغه کوی.په هرڅيزدهغۀ غلبه ده.دهغۀ نه سوانه څوك دمخلوق والی شته اونه دهغۀ داجازت نه بغيرشفارس کونکې.اې هغه خلقو!چه دهغۀ نه علاوه دنوروعبادت کوئ،په نوروبهروسه کوئ،تاسو پوهيدې نه شئ چه ددومره قوتونوواله به ولې څوك خپل شريك کار جوړ کړی؟ هغۀ دبرابرئ نه،دوزيراومشيرنه،دشريك اوپيهم نه پاك منزه اومبرادې.دهغۀ نه سواهيڅوك معبود نشته. اونه دهغۀ نه علاوه څوك پالونکې شته.په نسائی کښې دی چه حضرت ابوهريرهؓفرمائی چه حضورﷺزمالاس اونيولواووې فرمائيل،الله تعالى زمکې اواسمانونه اوڅه چه ددې په مينځ کښې دی تمام څيزونه پيداکړل اوعرش باندې قيام اوفرمائيلو.خاوره دخالی په ورځ جوړه شوه،غرونه داتوارپه ورځ،اونې دپيرپه ورځ،بدی دنهې په ورځ،نوردچاشنبې په

ورځ، ځناوردزيارت په ورځ، ادم ﷺ دجمعې په ورځ دمازيګرنه پس دورځې په اخرى ګهړئ كښې، دې دټولې زمكې دخاورې نه پيداكړې شوچه په هغې كښې سره توره ښه بده هرقسمه وه.ددې په وجه دادم ﷺ اولادبداوښه شو.امام بخارى دې ته معلل وئيلې دې.

فرمائى چه په بل سندسره روايت دې چه حضرت ابوهريره ﷺ داكعب احبارنه بيان كړې دې، اوحضراتو محدثينوهم دامعلول ښودلې دې،والله اعلم.

قوله تعالى:: يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ

دهغۀ حكم داؤوواړواسمانونودپورته نازليږى اوداؤوواړوزمكونه لاندې پورې رسى.څنګه چه په بل ايت كښې دى.﴿ اَللّٰهُ الَّذِىْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ۚ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ ﴾ الله تعالى اؤواسمانونه جوړكړل اودهغې په مثل اؤوزمكې،دهغۀ حكم ددې ټولوپه مينځ كښې راكوزيږى.اعمال دخپل ديوان طرف ته اوچتولې شى،چه داسمانى دنيانه پورته دې.دزمكې نه اولنې اسمان دپينځوسووكالوپه فاصله دې،اوهم دومره ددې زړۀ دې.دومره ختل كوزيدل دالله تعالى په قدرت سره فرښته دسترګويه رب كښې اوكړى. څكه ئې اوفرمائيل چه يوه ورځ چه دهغې شمارستاسودشميرې په اعتبارسره زركاله ده.ددې كارونو تدبير كونكې الله تعالى دې.هغۀ دخپلوبندګانوداعمالونه خبرداردې.ټول واړۀ اعمال دهغۀ طرف ته اوخيژى.هغه غالب دې،چاچه هرڅيزخپل ماتحت كړې دې.ټول بندګان اوټول ستونه دهغۀ په وړاندې ښكته شوى دى.هغۀ په خپلومومنانوبندګانوډيرزيات مهربانه دې.عزيزدې په خپل رحمت كښې اورحيم دې په خپل عزت كښې.

الَّذِىْٓ — اَحْسَنَ — كُلَّ شَىْءٍ — خَلَقَهٗ

| هغه ذات | چى ډير ښۀ ئې جوړ كړې دې | هر څيز | چى جوړ كړې دې هغه |

| هرڅه چې ئې جوړ كړى دى | هغه ډير ښه (او محكم) ئې جوړ كړى دى

وَبَدَاَ — خَلْقَ الْاِنْسَانِ — مِنْ طِيْنٍ ۚ ⑦ — ثُمَّ جَعَلَ — نَسْلَهٗ

اوشروع اوكړه هغه | دپيدائش دانسان | دختې نه | بيا ئې شروع كړل | پيدا كول دنسل دهغه

اود انسان پيدائش ئې د ښاورې نه شروع كړې دې | بيا د هغه نسل ئې د نچوړ شوؤ

مِنْ سُلٰلَةٍ — مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۚ ⑧ — ثُمَّ سَوّٰىهُ — وَنَفَخَ

دست (يعنې نطفې) نه | داوبو سپكونه | بيا ئې برابر كړو قالب دهغه | او پوك ئې كړو |

اوبې قدره اوبو نه اوچلولو | بيا ئې د هغه اندامونه روغ كړل | او په كښې ئې

فِيْهِ — مِنْ رُّوْحِهٖ — وَجَعَلَ — لَكُمُ — السَّمْعَ — وَالْاَبْصَارَ

په هغې كښې | دروح خپل نه | او درې كړل | تاسو له | غوږونه | او سترګې |

دخپل طرفنه روح پوك وهلو | اوتاسو ته ئې غوږونه ، سترګې او زړونه دركړل

وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ — قَلِيْلًا — مَّا — تَشْكُرُوْنَ ⑨ — وَقَالُوْٓا — ءَاِذَا

او زړونه | ډير لږ دې | هغه شكر | چى تاسو ئې اوباسئ | اووائې دوئ | ايا هر كله چى |

مګر تاسو ډير لږ شكر ادا كوئى | ....او دوئ وائى چې هركله مونږ په زمكه

ضَلَلْنَا	فِي الْأَرْضِ	ءَاِنَّا	لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۵	بَلْ
ورك شو مونږ	په زمکه کښې	نو آيا مونږ به	په پيداوښت نوی کښې (بيا راپيدا کيږو)	بلکه

کښې ختم شو | نوآيا مونږ به بيا دوباره راژوندی کولې شو | ....خبره دا ده چې

هُمْ	بِلِقَائِ رَبِّهِمْ	كٰفِرُوْنَ ⑩	قُلْ	يَتَوَفّٰكُمْ
دوئ	دملاقات درب خپل نه	انکار کونکی دی	ورته اووایه	چی په قبضه کښی به اخلی تاسو

دا خلق د خپل رب دملاقات نه منکر دی | ....(ائي پيغمبره) اووايه چې

مَلَكُ الْمَوْتِ	الَّذِيْ	وُكِّلَ	بِكُمْ	ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ
فرښته دمرګ	هغه فرښته	چی مقرر کړې شوی ده	په تاسو	بيا به رب خپل ته

ملک الموت چې په تاسو مقرر دې ستاسو روحونه به قبض کوی | نو بيا به خپل رب ته واپس

تُرْجَعُوْنَ ⑪ ع

واپس کړې شئ تاسو |

کولې شئ |

قوله تعالى:: اَلَّذِيْٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ

دَ الله تعالى هريوتخليق شاهکاردې :- فرمائی چه الله تعالىٰ سبحانه وتعالى هريوځيز په ښه طريقه بهترين توګه اوپه بهترين ترکيب سره ښائسته جوړکړی دی. دَ هريوځيز پيدائش څومره ښکلې څنګه مستحکم او مضبوط دې. دَ آسمان اوزمکې پيدائش سره پخپله دَ انسان پيدائش باندې غوراوکړه. دَ ده شروع اوګوره دَ خاورې نه پيداکړو. ابوالبشرحضرت آدم ﷺ دَ خاورې نه پيداشو. بيائی دَ هغه نسل دَ نطفې نه روان کړو کوم چه دَ سړی دَ شااوښځې دَ سينې نه راوځی. بيائی هغه يعنی آدم ﷺ دَ خاورې پيداکولونه پس صحيح سالم کړو او په هغه کښې خپل روح پوك وهلو. تاسو ته ئی غوږونه سترګې او عقل درکړو. افسوس دې چه تاسو بيا هم په شکر کولو کښې دَ کثرت نه کارنه اخلئی. دَ انجام په لحاظ سره نيك اوخوشحاله هغه سړې دې چه دَ الله تعالى ورکړې شوې طاقتونه هم دَ هغه په لارکښې خرچ کوی. جل شانه وعز اسمه.

قوله تعالى:: وَقَالُوْٓا ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِي الْاَرْضِ

دَ مرګ فرشتې سره ملاقات:- دَ کافرانوعقيده بيانولې شی چه هغوی دَ مرګ نه پس دَ ژوند قايل نه دی اوهغوی دا محال ګڼړی اووائی چه کله زمونږ ذرې ذرې جدا شی اودَ خاورو سره خاورې شی نوبيابه هم مونږ دَ نوې سر نه جوړولې شو.؟افسوس داخلق دَ خپل ځان په شان الله تعالى باندې هم قياس کوی او په خپل محدود قدرت باندې دَ الله تعالى لامحدود قدرت اندازه کوی. دا خو منی او پوهيږی چه الله تعالى په اول ځل پيداکړې يو نوحيرانتياده چه په دويم ځل باندې راپيداکولو باندې دوی ولې هغه قادر نه منی؟ سره دَ دې چه دَ هغه خو صرف حکم چليږی. کوم چه اووئيل چه اوشه هم هغه اوشی. ددې دَپاره ئی اوفرمائيل چه دَ هغوی دَ خپل پروردګار دَ ملاقات نه انکار دې.

قوله تعالى:: مَلَكُ الْمَوْتِ

دَ مرګ فرشته يوه ده که ډيرې دی؟:: دَ دې نه پس آيت کښې فرمائی چه ملك الموت کوم چه ستاسو په روح قبض کولوباندې مقرردې تاسو به مړه کړی. دَ دې آيت نه خو په ظاهره هم دا معلوميږی چه ملك

الموت د یوې فرښتې لقب دې. دحضرت براء ﷺ هغه حدیث د کوم بیان چه په سورت ابراهیم کښې تیرشوې دې. دَ دې نه هم اول دا خبره په پوهه کښې راځي اوپه بعضې آثاروکښې دَ هغه نوم حضرت عزرائیل ﷺ هم دِې اوهم دا مشهوره ده. (١) اوهغه سره کارکونکې نورې فرښتې هم شته چه دَ بدن نه روح راوباسي اودَ مرئي پورې رسیدو نه پس ملك الموت هغه اخلي. دَ هغه دَ پاره زمکه راغونډه کړې شوې ده اوداسې ده لکه چه زمونږ مخې ته یوه رکیبئ (پلیټ) کیخودې شوې وی چه څه غواړو رااوچتوو. (٢) یومرسل حدیث (٣) هم دَ دې مضمون دې اودَ ابن عباس ﷺ مقوله هم ده.

دملك الموت د پنځه وخته د راتلو مطلب: ابن ابی حاتم کښې دی دَ یوانصاری سرته حضور ﷺ ملك الموت لیدلو سره اوفرمائیل ملك الموت زما صحابي سره آساني اوکړه. هغه جواب ورکړو اې دَ الله تعالی نبي ﷺ تسکین اوخاطر اوساته اوزړه خوشحاله کړه والله زه پخپله ایمان والا سره ډیره نرمی کونکې یم. واوره یارسول الله ﷺ په الله تعالی قسم دَ ټولې دنیاهریوکچه اوپوخ کورکښې که هغه اوچه وی که په لمده په هره ورځ کښې زما پنځه ځل تګ وی هریوورکې او لوئی زه دَ هغوی نه هم ډیر پیژنم څومره چه هغه پخپله خپل ځان پیژني. یارسول الله ﷺ یقین اوکړئي په الله تعالی قسم زه خو پخپله دَ یو مچ نه هم دَ روح قبض کولو قدرت نه لرم ترکومې چه ماته دَ الله تعالی حکم اونه شی. دَ حضرت جعفر ﷺ بیان دې چه دَ ملك الموت په ورځ کښې پنځه ځل دَ هریوسړی تپوس پښتنه کول هم دا دی چه هغه ﷺ پنځه وخته مونځونوکښې ګوری که چرې هغه دَ مونځونوحفاظت کونکې وی نوفرښتې هغه سره نیزدې اوسی اوشیطان دَ هغه نه لرې وی اودَ هغه په آخری وخت کښې فرښته هغه ته دَ لااله الاالله محمدرسول الله تلقین کوی. مجاهد ﷺ فرمائی په هرکورهره ورځ ملك الموت دوه ځل راځي. کعب احبار ﷺ دې سره داهم فرمائی چه هرې یوې دروازې سره اودریږی اوپه ورځ کښې اووه ځل په دې نظر اچوی چه په دې کښې څوك داسې خو نشته چه دَ هغه روح ویستلوحکم شوې وی. بیا دَ قیامت په ورځ دَ ټولو دَ الله تعالی طرف ته واپس کیدل دی. دَ قبرونونه په راوتلوسره دَ محشر میدان کښې دَالله تعالی وړاندې حاضریدلو سره به دَ خپلو کړو میوه بیامومی.

ناكِسُوا	اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ	وَلَوْ تَرٰٓى
ټیټ نیونکی وی	کله چی مجرمان خلق	او کاش چی اووینې ته

اوکاش! ته هغه مجرمان اووینې | چې هغوئ به خپل خدائې ته سرونه ټیټ

وَسَمِعْنَا	اَبْصَرْنَا	رَبَّنَآ	عِنْدَ رَبِّهِمْ ط	رُءُوْسِهِمْ
ښه واوریدل مونږه	ښه اولیدل مونږه	اے ربه زمونږه	په دربار درب خپل کښي	سرونو خپلو لره

نیولی وی | (او وائی به) ائې زمونږه ربه اوس زمونږ سترګې او غوږونه پرانستې شول

مُوْقِنُوْنَ ⑫	اِنَّا	صَالِحًا	نَعْمَلْ	فَارْجِعْنَا
(اوس) یقین کونکی یو	بیشکه مونږه	نیك	چی عمل اوکړو مونږ	پس واپس اولیږه مونږه

نوواپس مو دنیا ته اولیږه | چې مونږ نیک عمل اوکړو | زمونږ اوس یقین اوشو

(١) الطبری: ۱۷۵/۲۰.
(٢) الطبری: ۱۷۵/۲۰.
(٣) الدرالمنثور: ۳۳۲/۵.

وَلَكِنْ	هُدٰىهَا	كُلَّ نَفْسٍ	لَاٰتَيْنَا	وَلَوْشِئْنَا

او كه غوښتلي مونږه | نوخامخا به وركړي وو مونږ | هر نفس ته | هدايت دهغه (داول نه) | ليكن

اوكه مونږ ته منظوروي | نو هر چا ته به مو خپله لاره وركړي وه | خوزما دطرفنه داخبره

وَالنَّاسِ	مِنَ الْجِنَّةِ	جَهَنَّمَ	لَاَمْلَئَنَّ	مِنِّيْ	حَقَّ الْقَوْلُ

ثابته شوه هغه خبره | دطرفه زمانه | چي خامخا به زه ډكوم | دوزخ | دپيريانونه | او دانسانانونه

فيصله شوې ده | چي دوزخ به د (بدكارو) پيريانو او بنيادمو دوارو نه ډكوم

يَوْمِكُمْ هٰذَا	لِقَاءَ	نَسِيْتُمْ	بِمَا	فَذُوْقُوْا	اَجْمَعِيْنَ۝

دټولو نه | پس اوڅكئ مزه | دهغه عمل | چي هير كړو تاسو | ملاقات | ددې ورځې ستاسو |

نواوس (دخپل عمل) خوند اوڅكئ | څكه چي ددې ورځې راتګ مو

بِمَا	عَذَابَ الْخُلْدِ	وَذُوْقُوْا	نَسِيْنٰكُمْ	اِنَّا

نو بيشكه مونږ | هير كړئ مونږه تاسو | اواوڅكئ | عذاب دهميشوالي | په سبب دهغي عمل |

هير كړې ااونن مونږ تاسو هير كړئي ااود خپلو عملونو په بدل كښې دهميشه عذاب

تَعْمَلُوْنَ۝	كُنْتُمْ

چي وئ تاسو | چي كوئ به مو |

خوندونه اوڅكئ |

قوله‌تعالى:: وَلَوْتَرٰى اِذِالْمُجْرِمُوْنَ

دَ قيامت په ورځ د ګناهګارانو خراب حالت:- الله تعالى فرمائى چه كله داګناهګاران خپل بيا راژوندى كيدل په خپلو ستركو اووينى اوبه ډير ذلت او سپكاوى سره ملامته ستږونه ښكته كړې دَ الله تعالى په وړاندې ولاړوى هغه وخت به وائى اې الله زمونږ ستركې اوغړيدې غوږونه مو كولاوشو اوس مونږ ستا د احكامو د هرقسم په ځاى راوړلوته تياريو. په هغه ورځ به د ښه سوچ فكر او هوښياران جوړشى. تول ړونتوب او كونړتوب به ترې لاړشى. پخپله به خپل ځان ملامت كوى اودوزخ ته په تلوكښى به وائى كه د غوږونواوستركونه مو په دنياكښې كاراخستې وې نونن به دوزخيان نه جوړيدو. اوس به الله تعالى ته بيا عرض كوى چه مونږ بيا دنيا ته اوليګه نو مونږ به نيك عمل كولوسره راشو. زمونږ اوس يقين پيداشو چه ستا ملاقات حق دې ستا كلام حقِ دې خوالله تعالى ته ښه معلوم دى كه دا خلق بيا هم اوليګلې شى نوهم هغه حركت به كوى بيابه دَ الله تعالى آياتونه دروغ ګڼړى بيا به انبياء كرام عليهم السلام تنګوى. لكه څنګه چه پخپله دَ قرآن كريم په آيت ﴿ وَلَوْتَرٰى اِذْوُقِفُوْاعَلَى النَّارِفَقَالُوْايٰلَيْتَنَانُرَدُّوَلَانُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَاوَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ۝ ﴾ ([1])

قوله‌تعالى:: وَلَوْشِئْنَالَاٰتَيْنَا

دټولو مخلوقاتو په نه مؤمن كولو كښې دالله ﷻ حكمت دې:: دَ دې دَ پاره دلته فرمائ كه مونږ غوښتل نو هر سړى ته به موهدايت وركولو. لكه چه ارشاد دې كه ستا رب غواړى نودَ زمكې يويوكس به مؤمن جوړ

---

[1] ٦/الانعام:٢٧.

شي. خود الله تعالى فيصله صادره شوې ده چه د انسان او پيريانونه به جهنم ډكولې شي. دا يوه اخري فيصله ده. دَ الله تعالى دَ ذات نه اودَ هغه دَ پوره پوره كلماتو سره عذابونونه مونږ دهغه پناه غواړو. دَ دوزخ والا ته به دَ رټني په توګه ونيلې شي چه دنن ورځې دَ ملاقات نه مزه واخلئي اودَ دې عذابونه اوڅكئي. دا محال ګڼړلو سره تاسو هغه معامله اوكړه چه يوهيرونكې كوي اوس به مونږ هم تاسو سره هم دغه سلوك كوو. دَ الله تعالى ذات دَ هيرې او حقيقي نسيان نه پاك دې. داخو ني صرف دَبدلې په توګه اوفرمائيل. يوبل آيت كښې دى ﴿وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰىكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ﴾ [1] نن به مونږ تاسو هيركړو لكه څنګه چه تاسو دَ دې ورځې ملاقات هيركړې وو. دَ خپل كفر اوتكذيب په وجه اوس دَ هميشه عذاب مزې اوڅتوئي. بل آيت كښې دى ﴿لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا﴾ [2] هلته به يخوالې اوابه نه وي بغيردَ ګرمواوبو وينواو پيپونونه به بل هيڅ نه وي.

بِاٰيٰتِنَا	يُؤْمِنُ	اِنَّمَا
په ايتونو زمونږ	چې ايمان راوړي	بيشكه هم دا خبره ده

بيشكه زمونږ په ايتونو باندې هغه څوك ايمان ....

سُجَّدًا	خَرُّوْا	بِهَا	ذُكِّرُوْا	اِذَا	اَلَّذِيْنَ
سجده كونكې	نو پريوزي	په دې ايتونو سره	ورته نصيحت كيږي	كله چې	هغه كسان

راوړي | چې وخت ورته يادولې شي | نو په سجده كښې پروځي

تَتَجَافٰى	لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۩	وَهُمْ	رَبِّهِمْ	بِحَمْدِ	وَسَبَّحُوْا
جدا وي	تكبر نهٔ كوي	او هغوئ	رب خپل سره	دثنا در	او تسبيح وائي

او دخپل رب حمد او ثناء وائي | او هغوئ تكبر نه كوي | .... د هغوئ اړخونه

وَّطَمَعًا	خَوْفًا	رَبَّهُمْ	يَدْعُوْنَ	عَنِ الْمَضَاجِعِ	جُنُوْبُهُمْ
او دطمعې سره	ديرې	رب خپل	رابلي هغوئ	دځايونو دخوب نه	ډډې دهغوئ

دخوب دځايونونه په ډډه وي | اوخپل رب ته دويرې اواميد دواړو تر مينځه دعا كوي

نَفْسٌ	فَلَا تَعْلَمُ	يُنْفِقُوْنَ ⑯	رَزَقْنٰهُمْ	وَّمِمَّا
يو نفس	پس نهٔ دې خبر	خرچ كوي	چې وركړې دې مونږ هغوئ ته	او دهغې رزق نه

او څه چې مو هغوئ ته وركړې دى دهغې نه خرچ كوي | نو هيڅا ته معلومه نه ده | چې د هغه

جَزَآءً	مِّنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ	لَهُمْ	اُخْفِيَ	مَّآ
دپاره دجزاء	ديخوالى دسترګو نه	دپاره دهغوئ	چې پټ ساتلې شوې دې	دهغه څيز نه

دپاره د سترګو ديخوالي څومره ډيرنعمتونه تيار پراته دى | .... دغه دهغوئ

يَعْمَلُوْنَ ⑰	كَانُوْا	بِمَا
		دهغه عمل	چې وؤ هغوئ	چې كوؤ به ئې

دخپلو عملونو بدله ده |

[1] ٤٥/الجاثية: ٣٤.
[2] ٧٨/النباء: ٢٤.

قوله تعالى:: اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا

دَالله تعالى دَ رضا دَ لټون حکم:- دَ ربښتونی ایماندار نښه داده چه هغه دَ زړه په غوږونو زمونږ آیاتونه اوري اوپه هغې باندې عمل کوی. په ژبه سره ئې هم حق مني اودَ زړه نه ئې هم حق ګڼړي. سجده کوی اودَ خپل رب سبحانه وتعالی تسبیح اوحمدوثنا بیانوی. اودَ حق دَتابعدارئی نه ځان نه پټوی. نه کبر اوغرور کوی. داخراب عادتونه دَ کافرانودی. لکه چه ارشاد دې ﴿ لَكُمْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ﴾[1] یعنی زمادَعبادت نه کبرکونکی به ذلیل اوخوار دوزخ ته ځي.

قوله تعالى:: تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ

ددې ربښتونی ایماندارانو یوخوبي داهم دې چه هغوی دَ شپې خپل خوبونه او بسترې پریږدی او مونځونه اداکوی. تهجد کوی[2] دَ ماښام اوماسخوتن په مینځ کښې مونځ هم ترې بعضو مراد اخستې دې. څوك وائی دې نه مراد دَ ماسخوتن دَ مونځ انتظاردې.[3] یوبل قول دې چه دې نه دَ ماسخوتن اوسحر مونځ په جمع سره مراد دې. هغوی دَ الله تعالی نه دعاګانې کوی دَ هغه دَ عذابونونه دَ خلاصې دَ پاره اودَ هغه نعمتونه حاصلولو دَ پاره. دې سره صدقه اوخیرات هم کوی. دَ خپل حیثیت مطابق دَ الله تعالی په لارکښې ورکړه کوی. هغه نیکئی هم کوی دَ کوم تعلق چه دَ هغوی ذات سره وی اوهغه نیکئی هم دَ لاسه نه پریږدی دَ کوموتعلق چه نورو سره وی دوی. په دې ښکلونیکوکښې دَ ټولونه وړاندې شوی هغه خلق دی څوك چه په درجوکښې هم دَ ټولونه وړاندې دی. یعنی دَ حضرت آدم ﷺ دَ اولاد سردار دَ فخر دوجهان حضرت محمد مصطفی ﷺ لکه څنګه چه دَ عبدالله بن رواحه ؓ په شعرونوکښې دی:

وفينا رسول الله يتلو كتابه — اذا انشق معروف من الصبح ساطع
يبيت يجافى جنبه عن فراشه — اذا استثقلت بالمشركين المضاجع

یعنی په مونږ کښې دَ الله تعالی رسول ﷺ موجود دې چه سحر کیدو سره دَالله تعالی دَ پاك کتاب تلاوت کوی. دَشپې چه مشرکان په زورخوب اوده وی دَ حضور ﷺ اړخ دَ هغوی دَ بسترې نه جدا وی.[4]

دَ دوؤ کسانو نه الله ﷻ زیات خوشحالیږي:: مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالی دَ دووکسانونه ډیر زیات خوشحاله وی یودَ هغه نه چه ښه په خوږ خوب باندې اوده وی خوناڅاپی دَ خپل رب نعمتونه او دَ هغه سزاګانې رایادې کړی او راپاسی خپل نرمه اوګرمه بستره پریږدی اوزما په وړاندې اودریږی مونځ شروع کړی. بل هغه کس چه دَ کافرانو سره په جنګ کښې دې او په جنګ کښې دَ مسلمانانو ډله کمزورې شي خودا سړې په دې پوهیږی چه په تیختته کښې دَ الله تعالی ناراضګی ده او په وړاندې کیدوکښې دَ الله تعالی رضا ده دَ میدان طرف ته وړاندې کیږی اوکافرانوسره جهادکوی تردې چه خپل سر دَ هغه په نوم باندې قربانی کړی. الله تعالی په فخر سره دا خپل فرښتوته ښائی اودَ هغوی په وړاندې دَ هغه دَ عمل تعریف کوی.[5]

جنت ته رسولو والا عمل:: مسنداحمدکښې دی چه حضرت معاذ بن جبل ؓ فرمائی زه نبی کریم ﷺ سره په یو سفر کښې ووم دَ سحر په وخت کښې حضور ﷺ سره نیزدې روان ووم ما تپوس اوکړو اې دَ الله

---

[1] ۴۰/المؤمن:۶۰.

[2] الطبری:۲۰/۱۸۰.

[3] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة السجدة:۳۱۹۶وسنده حسن

[4] صحیح بخاری کتاب الادب باب هجاء المشرکین:۶۱۵۱.

[5] احمد:۱/۴۱۶، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الرجل یشری نفسه:۲۵۳۶وسنده حسن، ابن حبان:۲۵۵۷، حاکم:۲/۱۱۲.

تعالی پیغمبره ﷺ ماته یوداسې عمل اوښایه چه ما جنت ته ورسوی اود دوزخ نه مې جدا کړی. حضورﷺ اوفرمائیل چه تاخودیر د کار سوال اوکړو خو چه الله تعالی په چاباندې آسان کړی نو هغه ته دیر آسان دې. واوره ته د الله تعالی عبادت کوه هغه سره څوك شریك کوه مه د مونځونوپابندی کوه د رمضان روژې ساته د بیت الله حج کوه اوزکوة ورکوه. اوس زه تاته د نیکودروازې اوښایم. روژه ډال دې د ګناهونو صدقه ګناهونه معاف کوی اود انسان د نیمې شپې مونځ. بیا حضور ﷺ آیت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾[1] تلاوت اوفرمائیلو. بیائې اوفرمائیل اوس زه تاته د دې عمل سر د دې ستنې اود دې قب اوښایم چه څومره اوچت دې. د دې ټولو کارونوسر خواسلام دې د دې ستن مونځ دې اود دې د قب اوچتوالې د الله تعالی د لارې جهاد دې. بیا فرمائې چه زه تاته د دې ټولوکارونو سردار اوښایم؟ بیائې خپله ژبه مبارکه اونیوله او وئې فرمائیل دا قابوساته. ماوئیل چه مونږ به په خپلو خبرو اترو باندې هم رانیولې کیږو؟ حضورﷺ اوفرمائیل اې معاذ ﷺ افسوس تاته دا نه ده معلومه چه انسان پړمخې دوزخ ته غورزونکې څیز هم د دې ژبې دا غارې دی.[2] هم دا حدیث په څو سندونوسره روایت دې. په یوکښې داهم دی چه آیت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾[3] لوستلو سره حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل د دې نه مراد د بنده د شپې مونځ کول دی. یوبل روایت کښې د حضورﷺ دا فرمان نقل دې دانسان د نیمې شپې قیام کول بیاد حضورﷺ هم د دې آیت تلاوت فرمائیل نقل دی. یوحدیث کښې دی چه کله د قیامت په ورځ د محشر په میدان کښې ټول وړاندې روستو خلق راجمع کړې شی نو یوآواز کونکې فرښته به په اوچت آواز سره اعلان کوی کوم چه به ټول مخلوق اوری هغه به وائی چه نن به ټولوته معلومه شی چه د ټولونه زیات عزت دار د الله تعالی په نیز څوك دې؟ بیا به واپس آواز کوی چه تهجد کونکی خلق دې راپاسی اود دې آیت تلاوت به فرمائی نودا خلق به راپاسی او په شمیرکښې به ډیر کم وی. حضرت بلال ﷺ فرمائې چه کله آیت نازل شو مونږ په مجلس کښې ناست وو اوبعضې صحابه کرامﷺ خو به د ماښام د مانځه نه واخله ترماسخوتن مانځه پورې په مونځونوکښې مشغول وو نودا آیت نازل شو. د دې حدیث هم دا یوسنددې. بیا فرمائې چه د هغوی د پاره په جنت کښې کوم کوم نعمتونه اوخوندونه پټ ساتلې د دې علم چاته هم نشته. دې خلقو به هم پټ عبادت کولو دغه شان مونږ هم پټ د دوی د سترګویخوالې اود دوی د زړه آرام تیارساتلې چه نه یوې سترګې لیدلې اونه نې په یوزړه کښې خیال تیرشوې. د بخاری شریف حدیث قدسی دې ماد خپلو نیکانوبندیګانود پاره هغه رحمتونه اونعمتونه ایخودې دی چه نه د یوې سترګې په کتوکښې راغلی اونه د یوغوږ په اوریدو کښې اونه د یوزړه په سوچ کښې. دا حدیث بیانولو سره د حدیث راوی حضرت ابوهریره ﷺ اوفرمائیل د قرآن پاك دا آیت ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ﴾[4] په دې روایت کښې د ﴿قرة﴾ په ځای ﴿قرات﴾ لوستل هم نقل دی.[5] یوبل روایت کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې د جنت نعمتونه چه چاته

---

[1] ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

[2] احمد:۵/۲۳۱، ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة:۲۶۱۶وهوحسن،ابن ماجه:۳۹۷۳، السنن الکبری:۱۱۳۹۲.

[3] ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

[4] ۲۳/السجدة: ۱۷.

[5] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة سجدة:۴۷۷۹، باب قوله ﴿فلاتعلم نفس مااخفی.....﴾ صحیح مسلم:۲۸۲۴.

ملاوشو هغه به کله هم بې نعمته نه وی. د هغه کپړې به زړېږی نه د هغه ځوانی به ختمېږی نه د هغه د جنت کښې هغه څه دی چه نه یوې سترګې لیدلی نه یوغوږ اوریدلی اونه دَ یوانسان په زړه کښې دَ هغې وهم اوګمان شوې دې. (۱)

په یوحدیث کښې رسول الله ﷺ دَ جنت صفت بیانولوسره په آخره کښې دافرمائیلې دی اوبیائی دا آیت ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾(۲) تلاوت کړو. (۳) حدیث قدسی کښې دی مادَ خپلو بندیګانودَ پاره داسې نعمتونه تیارکړی دی چه نه سترګولیدلې دی نه غوږونو اوریدلی دی بلکه په اندازه اوخیال کښې هم نه شی راتلې.

د ادنې جنتی جنت: صحیح مسلم کښې نبی کریم ﷺ فرمائی حضرت موسی علیه السلام الله رب العزت ته عرض اوکړو یاالله تعالی دَ ادنی جنتی درجه څه ده؟ جواب ملاوشو چه ادنی جنتی هغه سړې دې چه دَ ټولوجنتیانوجنت ته دَ تلونه پس به راځی هغه ته به وئیلې شی جنت ته داخل شه هغه به وائی یاالله څرنګه لاړشم؟ هریویه خپل ځائ باندې قبضه کړې ده اوخپل څیزونه ئی سنبال کړی دی. هغه ته به وئیلې شی چه آیا ته په دې خوشحاله ئی چه تاته دومره ملاوشی لکه چه په دنیاکښې یولوئ بادشاه سره وو؟ هغه به وائی پروردګار زه په دې باندې خوشحاله یم. الله تعالی به اوفرمائیل ئی ستادَ پاره دومره دی، دومره نور دومره نور دومره نور اوپنځه چنده. دې به وائی بس بس اې زما ربه زه راضی یم. الله تعالی به فرمائی دا ټول مونږ تاله درکړه اودَ دې په لس چنده نور هم درکړل اونور هم چه ستا زړه څه غواړی او په کوم سره ستا سترګې یخې شی دې به وائې چه یاالله زما خو وخکی کولاوشو زړه مې خوشحاله شو. حضرت موسی علیه السلام اووئیل دَ اوچتې درجې د جنتی کیفیت به څنګه وی؟ وئې فرمائیل داهغه خلق دی دَ چاخاطر مدارت اوعزت چه ما په خپل لاس سره کړې اوپه دې باندې خپل مهرلګولې دې بیا نه هغه دَ چا په کتوکښې راغلی نه په اوریدوکښې اونه دَ چا په خیال کښې. د دې مصداق دَ الله تعالی دَ کتاب آیت ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾ (۴) دې (۵)

په جنت کښې حورې او شغل: حضرت عامر بن عبدالواحد رحمه الله فرمائی ماته دا خبررسیدلی دې چه یو جنتی به خپلې حورې سره په مینه اومحبت کښې اویاکالوپورې مشغول وی دَ بل څه څیز طرف ته به دَ هغه هډو خیال نه وی. بیا به بل طرف ته خیال اوکړی نوګوری به چه دَ اولې نه به نوره ډیره ښائسته اونورانی شکل والا حوره وی هغه به دې خپل طرف ته په خیال کیدو باندې خوشحاله شی اووائی به چه اوس به زما مراد هم پوره شی. دې به وائی ته څوك ئی؟ هغه به جواب ورکړی زه هم ستا زیاتی یم. اوس به دې ټول هغې طرف ته متوجه شی بیا به اویاکالوپورې بل طرف ته هډو ګوری نه. دومره موده پس چه کله بیا دَ ده خیال بل طرف ته شی نوګوری به چه د دې نه به هم یوه بله ښائسته حوره وی هغه به وائی چه اوس وخت راغلو چه په تاکښې به زماهم حصه وی. دې به تپوس کوی ته څوك ئی؟ هغه به جواب ورکوی چه زه دَ هغوی نه یم دَ چاپاره کښې چه الله رب العزت فرمائیلې وو چه څوك ئی هم نه پیژنی دَ هغوی دَ پاره اودَ هغوی دَ سترګو یخولودَ پاره الله تعالی کوم کوم څیزونه پټ ساتلی.

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی دوام نعیم اهل الجنة واهلها.....: ۲۸۳۶، احمد:۲/۴۱۶ .(مسلم)

(۲) ۳۲/السجدة:۱۶-۱۷.

(۳) صحیح مسلم کتاب الجنة باب صفة الجنة:۲۸۲۵.

(۴) ۲۳/السجدة: ۱۷.

(۵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلها فیها:۱۸۹، ترمذی:۳۱۹۸، ابن حبان:۶۲۱۶.

په جنت کښې جنتیانو ته تحفې: حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائي فرښتې به جنتیانوله د دنیاد اندازې نه په ورخ کښې درې درې ځل د جنت عدن نه د الله تعالی تحفې راوړي راخی کومې چه د هغوی په جنت کښې نه وی. هم د دې بیان په دې آیت کښې دې. هغه فرښتې به دوی ته وائی چه الله تعالی تاسونه خوشحاله دې.

د جنت درجات: د حضرت ابوالیمان هوزني رحمه الله یاد یو بل بزرګ نه روایت دې د جنت سل درجې دی اوله درجه د سپینو زرو ده اود دې زمکه هم د سپینوزرو ده د دې محلونه هم د سپینوزرودی د دې خاوره مشك دی. دویمه درجه د سرو زرو ده زمکه ئی هم د سرو کورونه هم د سرو لوښی هم د سرو زرو اوخاوره د مشکوده. دریمه مرغلرې، زمکه ئی هم د مرغلرو کورنه هم لوښی هم اوخاوره د مشکو اوباقی درې کم سل خوهغه دی کومې چه نه سترګولیدلی نه غوږونو اوریدلی اونه د یوانسان په زړه کښې د هغې څه خیال تیرشوې. بیاهم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. ابن جریرکښې دی حضور ﷺ د روح الامین علیه السلام نه روایت کوی چه د انسان نیکئی اوبدئی به راوړلې شی بعضې به د بعضو نه کمې کړې شی بیا که یوه نیکی هم باقی پاتې شوه نوالله تعالی به هغه زیاته کړی اویه جنت کښې به وسعت ورکړی (۱)د راوی یزداد نه تپوس اوکړې چه بدئی چرته لاړې؟ نوهغه د دې آیت تلاوت اوکړو ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ﴾ (۲)
یعنی داهغه خلق دی د چا نیك اعمال چه مونږ قبول کړی دی اود هغوی بدئی مونږ معاف کړې. راوی اووئیل چه بیا د دې آیت څه معنی ده. ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۳) فرمائی چه کله بنده یوه نیکی د خلقو نه پټه کوی نوالله تعالی هم د قیامت په ورځ د هغه د آرام څیزونه چه د هغه د پاره ئی پټ ساتلې وووربه کړی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن
ایاپس هغه څوك | چی وی | مومن | کیدې شی پشان دهغه چا
ایا څوک چې مومن وی | هغه د هغه چا پشان کیدې شی

كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُونَ ۝١٨ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
چی وی | فاسق | نهٔ شی برابریدې دا دواړوه | هر چی دی | هغه کسان | چی ایمان ئې راوړې دې |
کوم چې فاسق وی | دویٔ هیڅ کله نشی برابریدې | ....چا چې ایمان راوړو او

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا
او کړی ئی دی عملونه | نېك | پس وی هغوی لره | جنتونه | داوسیدو | په طور دمیلمستیا |
نیک عملونه ئې اوکړل | د هغویٔ داوسیدو دپاره به باغونه وی | ....دا به ملمستیاوی

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝١٩ وَأَمَّا الَّذِينَ
په سبب دهغې عملونو | چی وو هغویٔ | چی کول به ئې | او هر چی دی | هغه کسان |
دهغویٔ دهغه عملونو په بدله کښې کوم چه هغوی کول| ....اوکومو کسانو چې نافرمانی کړی

(۱) الطبری: ۱۸۵/۲۰،
(۲) ۴۶/الاحقاف:۱۶.
(۳) ۳۲/السجدة:۱۷.

فَسَقُوْا فَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا

چې فسق ئې اختيار كړي دي | پس ځائ داوسيدو دهغوئ | وور دې | هركله چې | اراده اوكړي هغوئ

وی | نو د هغوئ د استوګنې ځائې اور دې | .... كله چې ترې د وتلو اراده اوكړي

اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَآ اُعِيْدُوْا فِيْهَا وَقِيْلَ

چې اوځي | دهغې نه | نو واپس به ورغورزولې شي | په هغې كښې | اووئيلې كيږي به |

نو هغوی به په كښې واپس اوغورزولې شي | .... او ورته به اووئيلې شي

لَهُمْ ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ⑳

هغوئ ته | اوڅكئ | عذاب دوور | هغه وور | چې وئ تاسو | هغې لره | چې دروغ به مو ګنړلو |

چې اوس دهغې دوزخ دعذاب خوند اوڅكئ | چې تاسوبه دروغ ګنړلو

وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنَ الْعَذَابِ الْاَدْنٰى دُوْنَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ

او خامخا به مونږ څكوؤ دوئ ته | دعذاب | نزدې نه | مخكښې | دعذاب | لوئ نه |

اومونږ به ورته دهغه لوئې عذاب نه وړاندې دلته نزدې سزا هم وركړو |

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ㉑ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ

دپاره ددې چې دوئ | واپس شي (بغاوت) نه | او څوك دي | ډير ظالم | دهغه چانه |

كيدې شي چې دوئ (حقې لارې) ته واپس شي | او د هغه چا نه غټ ظالم څوك كيدې شي

ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا ؕ

چې نصيحت اوكړې شي هغه ته | په آيتونو | درب خپل سره | بيا | مخ واړوی | دهغې نه |

چې دخپل رب آيتونه ورته راياد كړې شي | اودې ترې نه بيا هم مخ اړوی

اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِيْنَ مُنْتَقِمُوْنَ ㉒ ع

بيشكه مونږه | دداسې مجرمانو نه | خامخا بدله اغستونكې يو |

مونږ به خامخا دمجرمانو نه بدله اخلو |

قوله تعالى:: اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ؕ

مؤمن اوفاسق برابر نه دي:- دَ الله تعالى دَ كرم اوعدل بيان په دې آياتونوكښې دې چه دَ هغه په نيز نيكوكار اوبدكاربرابر نه دي. لكه چه ارشاد دې ﴿ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴾ ([1]) يعنې آيادغه خلق چه كومې بدئې كوی داخيال ئې كړې دې چه دوی به دَ ايماندارو او نيك عمل كونكو په شان كړی؟ دَ هغوی مرګ او ژوند برابردې؟ داځنګه خرابې منصوبې جوړوی. بل آيت كښې دی ﴿ اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۡ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ ﴾ ([2]) يعنې ايماندار اونيك عمل خلق به مونږدَ زمكې دَ فسادیانو برابر كړو؟ پرهيزګاران

([1]) ۴۵/الجاثية:۲۱.

([2]) ۳۸/ص:۲۸.

به دَ ګناهګارانو برابرکړو؟ بل آيت کښې دی ﴿لَا يَسْتَوِيٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ﴾ [۱].
دوزخيان اوجنتيان برابريدې نه شي. دلته هم اوفرمائيلې شو چه مؤمن اوکافر به دَ قيامت په ورځ په يوه درجه کښې نه وي. وائي چه دا آيت دَ حضرت علي ﷺ اوعقبه بن ابی معيط باره کښې نازل شوې دې. [۲] بيانې دَ دې دواړو قسموتفصيل بيان کړو چه کوم يودَ خپل زړه نه دَ کلام الله تصديق اوکړو اودَ هغې مطابق ئې عمل هم اوکړو نو هغوی ته به هغه جنتونه ملاويږي په کوم کښې چه مکانات دی اوچتې بالاخانې دی اودَ آرام اوسيدو ټول سامان. دا دَ هغوی دَ نيکوعملونويدله اوميلمستياده اوکوموخلقو چه اطاعت پريخودو دَ هغوی ځایَ دوزخ دې دکوم نه چه به هغوی نه شي وتلې. لکه چه بل آيت کښې دی ﴿كُلَّمَآ أَرَادُوٓاْ أَن يَخْرُجُواْ مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُواْ فِيهَا وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ﴾ [۳] يعنی چه کله هم دَ هغه ځایَ دَ غم نه خلاصې غواړي ورټونبلې به شي.

قوله‌تعالى:: أُعِيدُواْ فِيهَا

دجهنميانو لاسونه پښې به تړلی وی:: حضرت فضيل بن عياض رحمه الله فرمائي والله دَ هغوی پښې لاسونه به تړلې وی دَ اور شغلې به هغوی ښکته پورته اوړي فرښتې به هغوی ته سزاګانې ورکوی او په رټلوسره به ورته فرمائي دَ دې دوزخ دَ عذاب خوند واخلئ کوم چه تاسو دروغ ګڼړلو.

قوله‌تعالى:: مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ

ددې نه څه مراد دې؟:: دَ ادنی عذاب نه مراد دَ دنيامصيبتونه آفتونه غم درد بيمارئي دی. دا دَ دې دَ پاره وی چه انسان هوښيارشي اودَالله تعالى طرف ته تيټ شی[۴] اودَ غټو عذابونونه خلاصې حاصل کړي.يوقول داهم دې چه دَ دې نه مرادګناهونوهغه مقررکړې شوی سزاګانې دی کومې چه په دنيا کښې ورکولې شی کوم ته چه په شرعی اصطلاح کښې حدودوائي. اوداهم روايت دې چه دې نه عذاب قبر مراد دې. په نسائي کښې دی چه دې نه مراد قحط کالی ده. حضرت ابي ﷺ فرمائي دَ سپوږمئ شليدل دَ لوګي راتلل اونيولکې او بردبادونکې عذاب. [۵] اودَ بدر په ورځ دَ دغه کافرانو قيدکول اودَ هغوی قتل کول څکه چه دَ بدر دې شکست دَ مکې معظمې کور کور دَ ماتم ځایَ جوړکړې وو. دَ دې عذابونوطرف ته په دې آيت کښې اشاره ده. بيافرمائي چه څوک دَ الله تعالى آياتونه واوری دَ هغې په وضاحت باندې پوهه شی بيا دَ هغې نه مخ واړوی اودَ هغې نه انکاراوکړی دَ هغه نه به لوئ ظالم بل څوک وی؟

قوله‌تعالى:: إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه دَ الله تعالى د ذکر نه ډېره مه کوه داسې کونکي بې عزت بې وقعت اولوئي ګناهګاران دی. دلته هم ارشاد فرمائيلې شي چه دَ داسې ګناهګارانو نه به مونږ ضرور بدله او انتقام اخلو. دَ حضرت رسول مقبول ﷺ ارشاد دې درې کارونه چه چا اوکړه هغه مجرم شوچاچه بغير وجه يوه جهنډا اودروله چا چه دَ مور پلار نافرمانی اوکړه چا چه دَ ظالم په ظلم کښې دَ هغه ملګرتيااوکړه. دامجرمان خلق دی اودَ الله تعالى فرمان دې چه مونږ به دَ مجرمانونه تپوس پوښتنه کوو اودَ هغوی نه به پوره بدله اخلو. (ابن ابی حاتم)

---

[۱]) ۵۹/الحشر: ۲۰.
[۲]) الطبری: ۱۸۸/۲۰.
[۳]) ۲۲/الحج: ۲۲.
[۴]) الطبری: ۱۸۹/۲۰-۱۹۰.
[۵]) احمد: ۱۲۸/۵ وسنده صحيح.

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا
| او خامخا ورکړې دې مونږه |
او مونږ موسی علیه السلام ته

مُوۡسَى الۡكِتٰبَ فَلَا تَكُنۡ فِىۡ مِرۡيَةٍ مِّنۡ لِّقَآئِهٖ
موسی ته | کتاب | پس مه کیږه ته | په شك کښې | دملاقات ددغه څیز نه |
کتاب (تورات) ورکړې وو | نو ته دالله ﷻ سره په ملاقات کښې هیڅ شک مه کوه

وَجَعَلۡنٰهُ هُدًى لِّبَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴿۲۳﴾ وَجَعَلۡنَا مِنۡهُمۡ
او جوړ کړې وو مونږ هغه | هدایت | دپاره دبنی اسرائیلو | او جوړ کړل مونږه | دهغوئ نه |
او هغه مو د بنی اسرائیلو دپاره دهدایت سبب ګرځولې وو | او په هغوئ کښې مو نور

اَٮِٕمَّةً يَّهۡدُوۡنَ بِاَمۡرِنَا لَمَّا صَبَرُوۡا ؕ
امامان (مشران) | چې لاره به ئې (خلقو ته) ښودله | په حکم زمونږ سره | هر کله چې | صبر اوکړو هغوئ
ډير پیشوایان پیدا کړې وو | چې زمونږ په حکم به ئې خلقو ته نیغه لاره خودله | ځکه چې دغه نیکانو

وَكَانُوۡا بِاٰيٰتِنَا يُوۡقِنُوۡنَ ﴿۲۴﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ
اووو هغوئ | په آیتونو زمونږ باندې | چې یقین به ئې کوؤ | بیشکه | رب ستاسو دې | هم هغه به
صبر کولو | او زمونږ په آیتونو به ئې یقین کولو | .... بیشکه ستا رب به

يَفۡصِلُ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ فِيۡمَا كَانُوۡا
فیصله اوکړی | په منځ ددې بنی اسرائیلو کښې | په ورځ دقیامت | دهغه خبرو | چې وو هغوئ
پخپله دقیامت په ورځ ددوئ په مینځ کښې د هغه خبرو په باره کښې فیصله اوکړی | کومو کښې چې

فِيۡهِ يَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۲۵﴾
په هغې کښې | چې اختلاف به ئې کولو |
دوی اختلاف کولو

قوله تعالی:: فَلَا تَكُنۡ فِىۡ مِرۡيَةٍ مِّنۡ لِّقَآئِهٖ

د معراج په شپه د حضورﷺ د حضرت موسی علیه السلام سره ملاقات:- فرمائی چه مونږ موسی علیه السلام ته کتاب توراة ورکړودهغه دملاقات باره کښې شك شبه مه کوئی. قتاده رحمه الله فرمائی یعنې دمعراج په شپه.[1] په حدیث کښې دی چه ما د معراج په شپه حضرت موسی علیه السلام بن عمران اوکتلو چه هغه غنم رنګې اوږد قدوالاکورګوچې ویښتو والا ووداسې لکه چه د قبیله شنواة خلق دی. هم په هغه شپه ما حضرت عیسی علیه السلام هم اولیدو هغه درمیانه قد اوسورسپین وونیغ ویښته ئې وو. ما هغه شپه حضرت مالك علیه السلام هم اولیدو کوم چه د دوزخ داروغه دې. اودجال مې اولیدو دا ټول د هغه نښونه دی کومې چه الله

[1] الطبری: ۱۹۳/۲۰.

تعالی حضورﷺ ته اوخودلې. نوتاسو د هغه په ملاقات کښې شك شبه مه کوئ. حضورﷺ يقيناً حضرت موسى ﷺ اوليدلو هغه سره ملاوشو په کومه شپه چه ‹هغوى ته معراج اوکړې شو. (۱)

وَجَعَلْنٰهُ هُدًى نه څه مرادي؟: موسى ﷺ مونږ د بنى اسرائيلو د هدايت د پاره جوړ کړې وو. (۲) اودا هم کيدې شي چه داکتاب مونږ د اسرائيليانو د پاره هدايت جوړکړې وى لکه چه په سورت بنى اسرائيل کښې دى ﴿ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِىْ وَكِيْلًا ﴾ (۳) يعنى مونږ موسى ﷺ ته کتاب ورکړو او هغه مو د بنى اسرائيلو د پاره هادى جوړکړو چه تاسو زما نه بغيربل څوك کارسازمه گنړئ. بيافرمائى چه هغه د الله تعالى احکام په ځائ د راوړو او د هغه نافرمانئ پريخودو او د هغه د خبروتصديق او د هغه د رسولانو په تابعدارئ باندې په صبرکلك ولاړوو نو مونږ د هغوى نه د هدايت پيشواجوړکړل. کوم چه د الله تعالى احکام خلقوته رسوى. د نيکئ طرف ته رابلل کوى د بدو نه منع کول کوى خوچه کله د هغوى حالت بدل شو هغوى په کلام الله کښې بدلون تحريف اوتاويل شروع کړو نوالله تعالى هم د هغوى نه دامنصب واخستلو. نيك عمل اوصحيح عقيدې د هغوى نه لرې کړې شوې. او دوى د دنيانه بچ شوى وو. حضرت سفيان ثورى رحمه الله فرمائى داخلق هم داسې وو انسانانوله لائق دى چه د هغوى پيشواوى چه د هغوى په اقتداکولوسره د دنيانه بچ شى. هغوى فرمائى چه د دين د پاره علم ضرورى دې لکه څنګه چه د بدن د پاره خوراك ضرورى دې. د حضرت سفيان ثورى رحمه الله نه د حضرت على رضي الله عنه د دې فرمان باره کښې تپوس اوشو چه د صبردرجه په ايمان کښې څنګه ده؟ ونې فرمائيل چه داسې دى لکه سر په بدن کښې. آيا تا د الله تعالى دا فرمان نه دې اوريدلې چه مونږ د هغوى د صبرپه وجه هغوى داسې پيشوا جوړکړل چه هغوى به زمونږ د حکم هدايت کولو. هغوى اوفرمائيل چه مطلب دادې چه هغوى ټول کارونه په سر اخستې وونوالله تعالى هم هغوى پيشوا جوړکړل. ارشاد دې چه مونږ بنى اسرائيلو ته کتاب حکمت او نبوت ورکړو اوپاك رزق مو ورنصيب کړو او د جهان په خلقو باندې مو فضيلت ورکړوالخ. دلته ئې هم د آيت په آخر کښې اوفرمائيل چه په کومو عقيدو او اعمالوکښې د هغوى اختلاف وو دهغوى فيصله به پخپله الله تعالى د قيامت په ورځ اوکړى.

اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ		كَمْ
آيا هدايت ملاؤ نهٔ شو دوئ ته		چى څومره ډير
آيادوئ ددې خبرې نه هم سبق وانه خستلو		چې مونږ

اَهْلَكْنَا	مِنْ قَبْلِهِمْ	مِّنَ الْقُرُوْنِ	يَمْشُوْنَ	فِىْ مَسٰكِنِهِمْ ط
هلاك كړى دى مونږه	مخكښې ددوئ نه	قومونه	اچې نن گرځى دوئ	په كورونودهغوئ كښى
ددوئ نه وړاندې څومره قومونه هلاک کړی دی اچې نن دهغوئ په کورونوتيريږی راتيريږی				

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ ط	اَفَلَا يَسْمَعُوْنَ ۝	اَوَلَمْ يَرَوْا	اَنَّا
بيشکه په دې کښې	ډيرې نښې دى	آيا دوئ اورى نهٔ	آيا اونهٔ گورى دوئ	چې مونږه
بيشکه په دې کښې لوئې نښې دى		نو آيا دوئ نه آورى	آيا دوئ چرې غور نه دې کړې	

---

(۱) الطبرى: ۲۰/۱۹٤.

(۲) الطبرى: ۱۲۷۵۸.

(۳) ۱۷/الاسراء: ۲.

نَسُوْقُ	الْمَآءَ	إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ	فَنُخْرِجُ	بِهٖ	زَرْعًا
بیایوو	اوبه	زمکې وچې ته	پس رااوباسو مونږه	په هغې سره	فصل
چې اوچې زمکې طرفته اوبه رسوو	....................نو مونږ ددې په ذریعه فصلونه				
تَأْكُلُ	مِنْهُ	أَنْعَامُهُمْ	وَأَنْفُسُهُمْ	أَفَلَا يُبْصِرُوْنَ ۝	
چې خوراك کوي	دهغې نه	ځاروي ددوئ	او نفسونه ددوئ	آیا دوئ ګوري نۀ	
راټوکوو	............چې ددوئ ځاروي اوپخپله دوي ئې هم اوخوري	آیا دوئ وینی نه ؟			

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوْقُ الْمَآءَ اِلَى الْاَرْضِ

دَ رسولانودَ مخالفت انجام:- آیادوی دَ دې خبرې دَ کتلونه پس هم په نیغه لار نه ځی؟ دَ هغوی نه وړاندې مونږ ګمراه خلق تباه اوبربادکړې دی. نن دهغوی پته نه لګی. هغوی هم رسولان دروغ ګڼړل او دَ الله تعالى دَ خبرونه ئی بې پرواهی اوکړه. اوس هم داتکذیب کونکی دهغوی په مکانونوکښې اوسیږی. دهغې ویرانې دَ هغوی دَ وړاندینو مالکانو هلاکت دهغوی په وړاندې دې خودوی بیاهم عبرت نه حاصلوی. هم داخبره قرآن کریم په څوځایونوکښې بیان فرمائیلې دې. چه غیر آباد کنډرې دا وران محلونه خوستاسودسترګواوستاسودَ غوږونو کولاوولو دَ پاره په خپل ځان کښې ډیرې نښې لری. ګورئی دَ الله تعالى خبرې نه منلو اودَ رسولانو سپکاوې کولو څومره خراب انجام شو. ولې ستاسو غوږونه دَ هغوی دَ خبرو نه نااشنادی؟

قوله تعالى:: اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوْقُ الْمَآءَ

داولې لختی نهرونه آبشارونه اوسمندرونه دَ الله تعالى دَ قدرت نخښې دی:- بیا الله تعالى خپل لطف کرم احسان اوانعام بیان فرمائی چه دَ آسمان نه اوبه نازلوی دَ غرونودَ اوچتوځایونونه رابهیږی لختو دریابونو په ذریعه اخوادیخوا خوریږی. په شاړو زمکوکښې په دې سره آبادی اوشینکې راځی. اوچوالې په لوندوالی سره مرګ په ژوندسره بدلیږی. دَ مفسرینوقول داهم دې چه دَ **(جرز)** دَ مصر زمکه ده خودا ټیك نه دی. اوکه په مصر کښې هم داسې زمکه وی نو وی به په آیت کښې مراد هغه ټولې حصې دی کومې چه اوچې شوی وی کومې چه دَ اوبوحاجت مندې وی سختې شوې وی زمکه دَ یوځایْ کیدو په وجه چاؤدلې وی. بې شکه دَ مصر زمکه هم داسې ده دَ دریائې نیل نه هغه خړوب کیږی. دَ حبشو دَ بارانونو اوبه خپل ځان سره سره خاوره هم راکاږی اودَ مصر زمکه کومه چه شاړه او شګلنه ده هغه ددې اوبواو دَ دې خاورې په وجه دَ کرقابله کیږی او په هرکال کښې دَ هر فصل غله تازه په اوبوسره دوی ته حاصلیږی کومه چه دَ اخوانه دیخوا وی. دَ هغه حکیم کریم منان اورحیم خودا ټولې مهربانئی دی. هم دَ هغه ذات دَ تعریف قابل دې.

یوه عبیبه واقعه:: روایت دې چه دَ مصر خلق دَ بوونه په میاشت کښې حضرت عمرو بن عاص ﷺ له راغله وئی ونیل زمونږ پخوانې عادت دې چه په دې میاشت کښې څوك دریاب دَ نیل کښې ورغورزوو اوکه وئی نه غورزوو نو په دریاب کښې اوبه نه راځی. مونږ داسې کوو چه دَ دې میاشتې په دولسم تاریخ باندې یوه پیغله جینئی راواخلو چه دَ خپل مور پلار یوه لور وی دَ هغې پلار مور له څه ورکړو رضائی کړو اوهغې ته ډیرې قیمتی کپړې اوښکلې کالی وغیره واچوو اودَ ښه ښائسته کولونه پس ئی په دې دریاب کښې وراچوو نودَ دې اوبه روانې شی ګنې اوبه هډو راخیژی نه. سپه سالار اسلام حضرت عمرو بن عاص ﷺ فاتح مصر جواب ورکړو چه دا یودَ جاهلانو او بې وقوفانو رسم دې اسلام دَ دې اجازت نه ورکوی. اسلام خودَ داسې عادتونودَ ختمولودَ پاره راغلې دې. تاسو داسې نه شئی کولې هغوی رامنع

شو د نیل د دریاب اوبه راونه ختې میاشت تیره شوه خو دریاب اوچ پروت دې. خلق تنګ شو اوارادې ئې اوکړې چه مصر پرېږدی دَ دې ځائ استوګنه پرېږدی. اوس د فاتح مصر داخیال راتیرېږی اودَ خلافت دربارته خبر لیګی. هم هغه وخت دَ خلیفة المسلمین امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب ﷛ دَ طرف نه جواب ملاویږی تاچه څه اوکړه نو ښه دې اوکړه اوس زه په دې خپل خط کښې یوه پرچه دَ نیل دَ دریاب باره کښې درلیګم ته دا واخله اوپه دریاب کښې اوغورزوه. حضرت عمرو بن عاص ﷛ دا پرچه کولاوکړه اوونی لوستله نو په دې کښې لیکلې وو چه داخط دې دَالله تعالی دَ بنده امیرالمؤمنین دَ طرف نه دَ اهل مصر دریاب نیل طرف ته پس دَ حمد اوصلوة نه. خبره داده که ته په خپله مرضئ اودَ خپل طرف نه روان ئې نوخیر دې مه روانیږه اوکه الله تعالی چه واحداوقهاردې تاروانوی نوموږ دَ الله تعالی نه دعاغواړو چه تاروان کړې. داپرچه عسکر امیر په دریاب دَ نیل کښې اوغورزوله. اوس لا یوه شپه هم تیره نه وه چه په دریاب دَ نیل کښې شپاړس لاسه ښکته اوبه روانې شوې اوهم هغه وخت دَ مصر اوچ کالی په ترکالئی اوګرانی په ارزانئی سره بدله شوه. دَ خط سره ټول ځایونه شنه اوآباد شو اودریاب په پوره روانئی سره روان شو. دې نه پس چه هرکال به کوم بنیادم ورغورزولې شو هغه بچ شو اودَ مصر نه دا ناپاکه رسم دَ همیشه دَ پاره ختم شو. هم دَ دې آیت دَ مضمون آیت داهم دې. ﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ﴾ (۱)یعنی انسان دې خپل خوراك ته اوګوری چه موږ باران نازل کړو اوزمکه مو اوشلوله غله اومیوې پیداکړې شو. اودغه شان ئې دلته هم اوفرمائیل چه داخلق دې ته نه ګوری؟ حضرت ابن عباس ﷛ فرمائی جرز هغه زمکه ده په کومه چه باران ناکافی وریږی. بیا هغه دَ لختو او نهرونوپه اوبوسره خړوب کیږی. مجاهد رحمة الله علیه فرمائی دازمکه دَ یمن ده. حسن رحمة الله علیه فرمائی چه داسې کلی په یمن او شام کښې دی. ابن زید رحمة الله علیه وغیره قول دې چه داهغه زمکه ده په کومه چه پیداوار نه کیږی اودَ دوړو وی. په دې آیت کښې بیان فرمائیلې دې ﴿وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ﴾ (۲) دَ دوی دَ پاره مړه زمکه هم یوه نښه ده کومه چه موږ ژوندئی کوو.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ

او وائي دوئ | کله به وی | دافتح (فیصله) | که یئ تاسو | رښتینی | ورته اووایه

او دوئ وائی که تاسو رېښتونی یئ نو اوښائي چې دا آخری فیصله به کله وی | ورته اووایه

يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ

په ورځ دفیصلې به | فائده اونۀ رسوی | هغه کسانوته | چې کفر ئې کړې دې | ایمان راوړلو هغوئ

د فیصلې په ورځ به کافرانو ته ایمان هیڅ فائده نه ورکوی | اونه به ورته څه

وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانتَظِرْ

اونۀ به | هغوئ ته | مهلت ملاویږی | پس اوګرزوه مخ | ددوئ نه | او انتظار کوه تۀ

مهلت ورکړې شی | .... نو ته ددوئ دوینا خیال مه ساته | او (دحق دغلبې) انتظار کوه

إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

بیشکه دوئ هم | انتظار کونکی دی |

دوئ هم (لګیا دی) انتظار کوی

(۱) ۸۰/عبس:۲٤.
(۲) ۳٦/یس:۳۳.

قوله‌تعالی:: وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ

کافرانوته دَ قیامت دَ انتظار حکم:- کافرانوبه په اعتراض کولوسره ونیل اې نبی داته چه مونږ ته وانې او خپل ملګرې دې هم مطمئن کړی دی چه تاسو به په مونږ باندې فتح بیامومئی اوزمونږ نه به بدله اخلئی نو هغه وخت به کله راځی؟ مونږ خود مودونه تا مغلوب ښکته او بې وقعته وینو پتیږې ویریږې که ربنتونې نې نودَ خپلې فتح اوغلبې وخت خو اوښایه. الله تعالی فرمائې چه کله دَ الله تعالی عذاب راشی اوکله دَ هغه غصه او غضب نازل شی که په دنیاکښې وی که په آخرت کښې وی هغه وخت نه ایمان نفع ورکوی اونه مهلت ملاویږی. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ۝ ﴾([1])یعنی کله چه هغوی له دَالله تعالی پیغمبرﷺ دلیلونه راوړل راغلونو دوی په خپل علم باندې ناز اوفخر کولو دَ پوره دوو آیاتونوپورې دَ دې نه دَ مکې فتح مراد نه ده. دَ مکې دَ فتح په ورځ خورسول الله ﷺ دَ کافرانو اسلام قبلول فرمائیلې وو اوتقریباً دوه زره کسان په هغه ورځ مسلمانان شوی وو. که په دې آیت کښې دَ مکې فتح مرادوه نو پکار ووچه دَ الله تعالی پیغمبرﷺ دَ هغوی ایمان نه قبلولولکه چه په دې آیت کښې دی چه په هغه ورځ به دَ کافرانو اسلام قبلول نامنظور وی. بلکه دلته دَ فتح نه مراد فیصله ده. لکه چه قرآن پاك کښې دی ﴿ فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِيْ وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ۝ ﴾ ([2]) زمونږ په مینځ کښې ته فتح اوکړه یعنی فیصله اوکړه. اولکه چه بل مقام کښې ارشاد دې ﴿ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۭ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ۝ ﴾ ([3]) یعنی الله تعالی به مونږ راجمع کړی بیابه زمونږ په مینځ کښې فیصلې فرمائی. یوبل آیت کښې دی ﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ ﴾ ([4]) دافیصله غواړې سرکش اوضدیان تباه شو. بل ځائ دی ﴿ مَعَهُمْ ۙ وَكَانُوْا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ ۡ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ۝([5]) دې نه وړاندې به دوی کافرانو باندې فتح غوښتله. بل آیت کښې دَ الله سبحانه وتعالی ارشاد دې اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ ۚ وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَعُوْدُوْا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَّلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ۝ ﴾ ([6]) که ته دَ فیصلې خواهش مندئی نوواخله فتح راغله. بیافرمائی چه ته دَ دې مشرکانونه بې پرواه شه. کوم چه الله تعالی نازل کړی دی هغه رسوه. لکه چه په یوبل آیت کښې دی دَ خپل رب دَ وحی تابعداری کوه اودَ هغه نه بغیربل څوك معبود نشته. بیا فرمائی ته دَ خپل رب وعدې ربنتونې منه دَ هغه خبرې اتل دی. دَ هغه فرمان ربنتونې دې هغه به ډیر زر تا په خپلو مخالفینوباندې غالب کړی اوهغه دَ وعده خلافئی نه پاك دی. دوی هم په انتظاردی غواړې چه په تاسو باندې څه آفت راشی خودَ دوی داغوښتنې بې فائدې دی. الله تعالی خپل نه هیروی نه هغوی پریږدی. ښه ده چه څوك دَ الله تعالی په احکاموباندې کلك دی دَ الله تعالی خبرې نورو ته اورسوی اوهغوی به ایزدی تائید نه څنګه محروم کړې شی؟ دوی چه داڅه په تا باندې لیدل غواړی هغه به هم په دوی باندې راکوزیږی. بدحالئی ماتې په چغوصورو اوفریاد کښې به راګیروی. دَ الله تعالی دَ عذابونو ښکار به وی. اووایه چه الله تعالی مونږ له کافی دې اوهم هغه بهترین کارسازدې.

﴿الحمدلله﴾ دَ الله تعالی په فضل اوکرم اولطف اورحم سره دَ سورت سجده تفسیرختم شو.

---

[1]) ٤٠/المؤمن:٨٣.

[2]) ٢٦/الشعراء:١١٨.

[3]) ٣٤/سبا:٢٦.

[4]) ١٤/ابراهيم:١٥.

[5]) ٢/البقرة:٨٩.

[6]) ٨/الانفال:١٩.

(تفسیرسورت احزاب)

حضرت زر رحمه الله د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه د سورت احزاب څومره آیاتونه شمیرلې کیږي؟ نوهغوی اوفرمائیل درې اویا (۷۳). حضرت ابی رضی الله عنه اوفرمائیل چه نه نه ماخولیدلې دی چه داسورت د سورت بقره سره نیزدې نیزدې وو. هم په دې کښې به هم دا آیت لوستلې کیدو. ((**الشیخ والشیخة اذا زنیا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزیزحکیم**)) یعنی کله چه بوډا سړې او بوډئی ښځه بدکاری اوکړي نوهغه ضرور سنګسار کړی دا سزا د الله تعالی د طرف نه ده الله تعالی ډیر غالب اوحکمت والا دې. [۱] د دې نه معلومیږي چه د دې سورت نه څه آیاتونه د الله تعالی په حکم سره اخواکړې شو. والله اعلم.

ایاتونه		رکوع ګانې
	سورة الاحزاب مدنية وهي ثلاث وسبعون اية وتسع ركوعات	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۷۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۹
يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ | اتَّقِ اللّٰهَ | وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ | وَالْمُنٰفِقِيْنَ ؕ | اِنَّ اللّٰهَ		
اے نبی | او یریږه د الله نه | او مه منه خبره دکافرانو | او دمنافقانو | بیشکه الله		
ائي نبي ﷺ ته د الله ﷻ نه ویره کوه | اودکافرانو اومنافقانو خلقو تابعداری مه کوه | بیشکه الله ﷻ		
كَانَ عَلِيْمًا | حَكِيْمًا ۙ ① | وَّاتَّبِعْ | مَا | يُوْحٰٓى | اِلَيْكَ		
دې عالم په هر څه | ښه حکمت والا | او پیروي کوه | دهغه خبرې | چې دګومي وحي کیږي | تاته |		
ډیر ښه پوهه او صاحب دحکمت دې | اودخپل رب نه چې درته کومه وحي کیږي |		
مِنْ رَّبِّكَ ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | كَانَ | بِمَا | تَعْمَلُوْنَ | خَبِيْرًا ۙ ②		
دطرفه درب ستا نه | بیشکه الله | دې | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | ښه خبردار |		
...... | دهغې تابعداری کوه | بیشکه الله ﷻ ستاسو په کارونو خبر دې		
وَّتَوَكَّلْ | عَلَى اللّٰهِ ؕ | وَكَفٰى | بِاللّٰهِ | وَكِيْلًا ③		
او توکل کوه | په الله باندې | او کافي دې | الله | کار جوړونکې |		
اوپه الله ﷻ بهروسه کوه | ... او هم هغه الله ﷻ کافي کارساز دې |		

قوله تعالی: يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ

خطاب نبی ﷺ ته دې او مراد ترې امت دې:- دتنبیه یوموثرصورت داهم دې چه لوئ ته وایه وړوکي به هوښیاریږي. کله چه الله تعالی خپل نبی ﷺ ته څه خبره په زور اوتاکید سره کوي نوښکاره خبره ده چه په نورو باندې به دغه زور او تاکید نور هم زیات وي. تقوی دې ته وائي چه د الله تعالی د هدایت مطابق د ثواب د غوښتو په نیت سره د الله تعالی د حکم تابعداری اوکړې شي اود الله تعالی د حکم مطابق د هغه د عذابونونه د بچ کیدو د پاره د هغه نافرمانئي پریخودې شي. د کافرانو اومنافقانو خبرې مه منه اومه د هغوی په مشورو باندې کاربندکیږه او مه د هغوی خبرې د قبلیدو په اراده اوره. دعلم اوحکمت مالك هم الله تعالی دې. هغه په خپل وسیع علم سره د هر کار نتیجه پیژني اود خپل ډیر

[۱] عبدالله بن احمد فی زوائده: ۱۳۲/۵ وسنده حسن، الکبری: ۷۱۵، ابن حبان: ۴۴۲۹، مسندالطیالسی: ۵۴۰. (مسنداحمد)

زیات حکمت په وجه د هغه هیڅ یوکار بغیرد حکمت نه نه وی ته خو هم د هغه تابعداری کوه دې د پاره چه دَ خراب انجام او ورانی نه بچ شې. کوم قرآن اوسنت چه ستا طرف ته وحی کولې شی دَ هغې تابعداری کوه اودَ الله تعالی هیڅ یوڅیزهم پټ نه دې.

په الله تعالی باندې توکل ساته :: په خپلو ټولو امورو اوکارونوکښې په الله تعالی باندې یقین ساته. په هغه باندې دَ یقین ساتونکودَ پاره هغه کافی دې. ځکه چه هغه په ټولوکارونو سازولوباندې قادر دې. دَهغه طرف ته ټیټیدونکې کامیاب اوهم کامیاب دې.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ
نهٔ دی پیدا کړی | الله |
..................الله ﷻ دهیڅ |
لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ
یو سړی لره | دوه زړونه | په دننه بدن دهغه کښې | اونهٔ دی ګرځولی | ښځې ستاسو |
په سینه کښې دوه زړونه نه دی پیدا کړې | اوتاسو چې دکومو ښځو نه ظهار اوکړئی
الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ
هغه ښځې | چی تاسو ظهار کوئ | دهغوئ سره | میندې ستاسو | اونهٔ ئې دی جوړ کړی |
هغه ئې ستاسو میاندې نه دی ګرځولې| اونه ئې ستاسو په څوی توب سره نیولی هلکان (په رښتیا)
اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ۭ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ۭ
دخلې بللی خامن ستاسو | حقیقی خامن ستاسو | داخبری دی ستاسو | په خلو ستاسو |
ستاسو حقیقی خامن ګرځولی دی | ....داخو هسې ستاسو دخلې خبرې دی
وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝ اُدْعُوْهُمْ لِاٰبَآئِهِمْ
او الله | وائی حق | او هغه | ښائی | لاره صحیح | رابلئ دوئ | پلارانو خپلو ته |
او الله ﷻ حقه خبره کوی|او هغه نیغه لار ښائی |..........دغه هلکان دخپلو پلارانو په نومونو بلئ
هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ لَّمْ تَعْلَمُوْٓا اٰبَآءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ
دا ډیره دانصاف خبره ده |په نز دالله |اوکه معلوم نهٔ وی تاسو ته |پلاران ددوئ |پس دوئ رونړه دی ستاسو
دا خبره د الله ﷻ په نزد ډیره دانصاف ده| نوکه تاسو ئې پلاران نه پیژنئ |نو هغوئ ستاسو دینی رونړه
فِي الدِّيْنِ وَمَوَالِيْكُمْ ۭ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيْمَآ
په دین کښې | او دوستان دی ستاسو | او نشته په تاسو باندې | ګناه | په هغې کښې |
او دوستان دی | ....اوکه په دې کښې درنه څه غلطی اوشی |نو هیڅ ګناه
اَخْطَاْتُمْ بِهٖ ۙ وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ ۭ
چی خطاشئ تاسو|په هغې |اولیکن شته ګناه |په هغې کښې |چی دکومې اراده اوکړی |زړونه ستاسو
درباندې نشته | خو ګناه په هغه صورت کښې ده | چې څه تاسو د زړه په اراده سره اوکړئی

وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا۝
او دي الله	بښونکي	مهربانه
او الله ﷻ بښونکي او مهربان دي		

قوله تعالى:: مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ

دَ چا نه اخستې شوې حقيقي خوئې نه شي جوړيدې :- دَ مقصدبيانولونه وړاندې دَ مقدمې اوثبوت په توګه مثلأيوه خوئې هغه خبره بيان کړه کومه چه ټول محسوس کوی اوبيادَهغې نه ذهن اخواکولوسره دَ مقصدطرف ته اوړی. ارشاد فرمائی چه داخوښکاره خبره ده چه دَ يوانسان زړونه هم دوه نه وی دغه شان تاسو پوهه شئی چه کومې خپلې ښځې ته ته مور اووائې نوهغه واقعی مور نه جوړيږی. ټيك هم دغه شان دَ بل چا اولاد خپل خوئ جوړولوسره هغه دَ رښتياوخوئ نه جوړيږی. که خپلې ښځې ته سړی په حالت دَ غصې اوغضب کښې اووئيل چه ته په ماداسې ئې لکه زما دَ مور دَ شا نويه دې وينا کولو سره هغه دَ رښتياومور نه جوړيږی. لکه چه ارشاد دې ﴿مَا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ۗ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓئِیْ وَلَدْنَهُمْ ۗ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ۝﴾ ([1]) يعنی داسې وئيلوسره هغوی ميندې نه جوړيږی. مورخو هغه ده دَ چا دَ خيټې نه چه دې پيداشوې دې. دَ دې دواړو خبرو بيانولونه پس ئې اصل مقصدبيان اوفرمائيلو چه ستاسو ساتلې شوی هلکان هم ستاسو حقيقی اولاد نه شی جوړيدې.

قوله تعالى:: وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ

دايت مبارک شان نزول څوک دی؟:: دا آيت دَحضرت زيدبن حارثه ؓ په باره کښې نازل شوې دې. چه دَ حضورﷺ آزادکړې شوې وو حضورﷺ دَ نبوت نه وړاندې په خپل خوئ ولې نيولې وو. هغه ته به زيدبن محمدﷺ وئيلې کيدو. په دې آيت سره دا نسبت او دارشته ماتول منظور دی لکه چه دَ دې سورت په شروع کښې دی ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيْمًا۝ ﴾ ([2]) په تاسوکښې دَ يو سړی هم محمدﷺ پلار نه دې بلکه هغه دَ الله تعالى رسول ﷺ او خاتم النبيين دې اوالله تعالى ته دَهريوڅيز علم دې. دلته فرمائی چه داخوستاسو يوه زبانی خبره ده چه تاسو دَ چا خوئ ته دَ بل چاخوئې وائې په دې سره خو حقيقت بدليدې نه شی. په اصل کښې خودَ هغه پلار هغه دې دَ چا دَ شانه چه دې راوتلې دې. داناممکن دی چه دَ يوسړی دوه پلاران وی. لکه څنګه چه داناممکن ده چه په يوه سينه کښې دوه زړونه وی. الله تعالى حق فرمائيلووالا او نيغه لارخودونکې دې.

بعضې خلق وائی چه دا آيت دَ يوقريشې باره کښې نازل شوې دې کوم چه مشهوره کړې وه چه دَ هغه په سينه کښې دوه زړونه دی اودَ دواړه دعقل اوپوهې نه ډك دی. الله تعالى دَ دې خبرې غندنه اوکړه. دَ حضرت ابن عباس ؓ بيان دې حضوراکرمﷺ په مانځه ووهغه ته څه خطره محسوس شوه نو په دې باندې چه کوم منافقان په مانځه کښې وو هغوی وئيل ګوره دَ ده دوه زړونه دی يوتاسو سره يوهغه سره. په دې باندې دا آيت نازل شو چه الله تعالى دَ چا په سينه کښې دوه زړونه نه دی ايخودې.

زهری ؒ فرمائی چه داخوصرف دَ مثال په توګه فرمائيلې شوی دی يعنی څنګه چه دَ يوسړی دوه زړونه نه وی. ([3]) دغه شان دَ يوخوئ دوه پلاران نه شی کيدې. هم دَ دې مطابق مونږ هم دَ دې تفسير کړې دې. والله سبحانه وتعالى اعلم. اول خودا رخصت وو چه دَ چانه اخستې شوې هلك نسبت پالونکی طرف ته کولوسره خوئ وئيلې شو خواوس اسلام دا ختم کړو اووئې فرمائيل چه دهغوی کوم حقيقی

---

[1] ۵۸/المجادلة:۲.

[2] ۳۳/الاحزاب:۴۰.

[3] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۱۹۹، ، احمد:۱/۱۶۸،

پلاران دي د هغوی طرف ته ئې نسبت کولوسره رابلئي، عدل انصاف نيکي او نيغه لار هم دغه ده.
حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائي چه د دې آيت د نازليدلونه وړاندې به مونږ (حضرت زيد ﷺ) ته زيدبن محمد ﷺ وئيلو خودَ دې دَ نازليدلونه پس مونږ دا وينا کول پريخوده. (۱) بلکه اول خودَ داسې اخستې شوی هلك هغه ټول حقوق وو کوم چه به دَ سکه اوحقيقي اولاد وو. دَ دې آيت دَ نازليدونه پس حضرت سهله بنت سهيل ﷻ دَ حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه عرض ئې اوکړو يارسول الله ﷺ مونږ سالم خپل ځوئ جوړکړې وو اوس خو قرآن پاك دَ هغه باره کښې فيصله اوکړه. ما دَ اوسه پورې دَ هغه نه پرده نه کوله هغه به تلوراتلو. خوزما خيال دې چه زماخاوندحضرت حذيفه ﷺ دَ هغه په داسې تلوراتلو باندې خفه دې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بياځه دی خولاړه شه اوسالم له خپل پئې ورکړه په هغه باندې به حرامه شې. (۲) الغرض داحکم منسوخ شو اوس په صفاالفاظوکښې دَ داسې هلکانو دَ ښځو حلت دَهغوی ځامن جوړونکودَ پاره بيان اوفرمائيلو او کله چه حضرت زيد ﷺ خپله بی بی صاحبه حضرت زينب بنت جحش ﷻ ته طلاق ورکړو نوحضور ﷺ پخپله دَ هغې سره نکاح اوکړه اومسلمانان دَ دې يوګران کار نه هم خلاص شو. فالحمدلله. هم دَ دې لحاظ ساتلو سره چه چرته دَ حرامو ښځو ذکر اوکړې شو نو هلته اوفرمائيلې شو ﴿ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِيْنَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (۳) يعنی چه ستاسو دَ خپلې نطفې نه کوم هلکان وی نودَ هغوی ښځې په تاسو حرام دی اودغه شان رضاعي ځامن دَ نسبي او خانداني په حکم کښې دی. لکه چه دَ بخاری اومسلم په حديث کښې دی چه په رضاعت سره هغه ټولې رشتې حرام کيږی کومې چه په نسب باندې حرامې وی. (۴) داهم يادساتئې چه دَ مينې نه يوکس ته ځوئ وئيل دَايوبل خيز دې دَامنع نه دی.
مسنداحمدوغيره کښې دی ابن عباس ﷺ فرمائي چه مونږ دَ عبدالمطلب دَ ټول خاندان واړه ماشومان دَ مزدلفه نه رسول الله ﷺ هم دَ شپې دَ جمراتو طرف ته رارخصت کړو اوزمونږ پنډئې ټپولو سره حضور ﷺ اوفرمائيل زمابچو دَ نمر دَ راختلونه وړاندې جمرات په کاڼو باندې مه اولئې. (۵) داواقعه دَ لسم هجری د ذی الحجه دَ مياشت ده اودَ دې دلالت ښکاره دې. حضرت زيد بن حارثه ﷺ دَ چا باره کښې چه دا حکم نازل شويه اتم کال دَ هجرت په جنګ موته کښې شهيدشو. په صحيح مسلم کښې روايت دې چه حضرت انس ﷺ ته رسول الله ﷺ خپل ځوئ وئيلو سره راوبللو. (۶) دَ دې بيانولوسره دَ نورو نه اخستې شوی هلکان دَ خپل پلارطرف ته په نسبت کولوسره رابلئې نه دَ پالونکو طرف ته. بيافرمائي چه چرې تاسو ته دَ دوی دَ پلارانو علم نه وی نوهغوی ستاسودينی رونړه او دوستان دی.
دحمزه ﷺ د لوڼړو د کفالت تذکره او د رسول کريم ﷺ فيصله:: حضور نبی کريم ﷺ چه کله دَ عمرة القضاء په کال دَ مکې مکرمې نه راواپس شو نودَ حضرت حمزه ﷺ لوڼړو به کاکا کاکا کولوسره حضور ﷺ پسې شاته منډې وهلې. حضرت علی ﷺ دا واخستې اوحضرت فاطمه ﷻ ته ئې ورکړې اوونئې فرمائيل چه دا ستا دَ تره لوڼړه دی دوی په ښه شان سره اوساته. حضرت زيد ﷺ اوحضرت جعفر ﷺ اوفرمائيل دَ دې ماشومانو حقدار مونږ يودوی به هم مونږ پالو. حضرت علی ﷺ فرمائيل چه نه دا به ماکره وی.

---

(۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب ﴿ادعوهم لابائهم هواقسط عندالله﴾:۴۷۸۲، صحيح مسلم:۲۴۲۵،ترمذی:۳۲۰۹.
(۲) صحيح مسلم کتاب الرضاع باب رضاعة الکبير: ۱۴۵۳، ابوداؤد:۲۰۶۱، ابن حبان:۴۲۱۴ بتصرف يسير. الخ.
(۳) ۴/النساء:۲۳.
(۴) صحيح بخاری کتاب الشهادات باب الشهادة علىالانساب والرضاع:۲۶۴۵، صحيح مسلم:۱۴۴۷.
(۵) ابوداؤد کتاب المناسك باب التعجيل من جمع:۱۹۴۰، نسائی:۳۰۶۶، ابن ماجه:۳۰۲۵، احمد:۲۳۴/۱.
(۶) صحيح مسلم کتاب الادب باب جواز قوله لغير ابنه يابنی....:۲۱۵۱، ابوداؤد:۴۹۶۴، ترمذی:۲۸۳۱.

جعفر﷛ بن ابی طالب ونیل نه زما دتره لونړه دی ماسره به وی اود دوی خاله زما کره ده یعنی حضرت اسماء بنت عمیس ﵂. آخر حضور ﷺ دافیصله اوکړه چه دالونړه دې خپلې تروړسره وی خکه چه ترور دَ مور په ځایْ وی حضرت علی ﷛ ته ئې اوفرمائیل ته زما نی اوزه ستایم. حضرت جعفر ﷛ ته ئې اوفرمائیل ته په صورت اوسیرت کښې زما په شان ئې.

حضرت زید ﷛ ته ئې اوفرمائیل چه ته زمونږ رور اوزمونږ مولی ئې. (۱) په دې حدیث کښې ډیرزیات احکام دی دَ ټولونه بهترخودا دی چه حضور ﷺ خوحق حکم واوړولو اودعوی کونکی ئې هم خفه نه کړل اوحضور ﷺ هم په دې آیت باندې عمل اوکړو اوحضرت زید ﷛ ته ئې اوفرمائیل ته زمونږ رور اوزمونږ دوست ئې. حضرت ابوبکر ﷛ اوفرمائیل هم دَ دې آیت لاندې زه ستاسو رور یم. حدیث مبارك کښې دی چه کوم سړې په قصدسره خپل نسب دَ خپل پلار نه دَ بل چا طرف ته اوکړې هغه کفر اوکړو. (۲) دَ دې نه سخت وعیدموندلې شی اوثابتیږی دَ صحیح نسبت نه خپل ځان اخوا کول ډیره لویه کبیره ګناه ده. بیا فرمائی چه تاسو پخپله چه تاسوکښې څومره طاقت دې اوپه تحقیق سره مو دَ چانسبت دَ چاسره کړو اوپه حقیقت کښې هغه نسب غلط وی نو په دې خطاباندې ستاسو رانیول نشته. دغه شان پخپله الله تعالی مونږ ته دَ دعاتعلیم راکړو چه مونږ دَ هغه په حضور کښې اووایو ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا ۚ أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ (۳) ای الله مونږه په هیره اوخطا غلطی مه رانیسه. دَ صحیح مسلم په حدیث شریف کښې دی کله چه مسلمانانو دادعا اولوستله نوالله تعالی اوفرمائیل چه ما داقبوله کړه. (۴) په صحیح بخاری کښې دی چه کله حاکم په خپل کوشش کښې کامیاب شی اوپه خپل اجتهاد کښې صحت ته اورسی نوهغه ته دوه چنده اجرملاویږی اوکه خطااوکړی نوهغه ته یواجر ملاویږی. (۵) یویل حدیث کښې دی الله تعالی زما امت ته خطاګانې هیره اوکوم کار چه دَ هغوی نه په زور سره اوکړې شی هغوی معاف کړی دی. (۶) دلته ئې هم دا فرمائیلو سره اوفرمائیل کوم کارچه په قصد اواراده دَ زړه سره کوئی هغه بې شکه دَ راګیرولو قابل دې. دَ قسمونوباره کښې هم داحکم دې. پورته چه کوم حدیث بیان شوی دې چه نسبت بدلونکی دَ کفر ارتکاب کړی دې هلته هم دالفظ دې چه سره دَ پیژندګلو. دَ قرآن پاك آیت چه اوس تلاوتًا منسوخ شوې دې په هغې کښې وو ((فان کفرابکم ان ترغبوا عن اباءکم)) یعنی ستاسودَ خپل پلار نه نسبت اړول کفردې. حضرت عمر ﷛ فرمائی الله تعالی زمونږ پیغمبر ﷺ په حقه سره رالیګلې دې هغوی سره ئې کتاب نازل کړې دې په دې کښې دَ رجم هم آیت دې حضوراکرم ﷺ پخپله هم رجم کړې دی (یعنی واده کړی زناکارسنګسارول) اومونږ هم دَ حضور ﷺ نه پس رجم کړې دی. مونږ په قرآن پاك کښې هم دا آیت لوستلې دې دَ خپلو پلاراتود خپل نسب سلسله مه اخواکونی ځکه چه داکفر دې. دَ حضور ﷺ ارشاد مبارك دې ماتاسو په خپلو تعریفونوکښې دومره اوچت اوزیات مه یادونی لکه چه دَ عیسی ﷛ بن مریم علیهاالسلام سره چه اوشو. زه خو دَ الله تعالی بنده یم نوتاسوهم ماته دَ الله تعالی بنده اورسول الله وائې. په یوروایت کښې صرف ابن مریم علیهاالسلام دې.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الصلح باب کیف یکتب هذاماصالح.....:۲۶۹۹، احمد:۲۹۸/۴،ابن حبان:۴۴۸۷۳.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب نمبر:۵ حدیث:۳۵۰۸، صحیح مسلم:۶۱.

(۳) ۲/البقرة:۲۸۶.

(۴) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان تجاوز الله تعالی عن حدیث النفس والخواطر.....:۱۲۶.

(۵) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الحجة علی من قال.......:۷۳۵۳، صحیح مسلم:۱۷۱۶.

(۶) ابن ماجه کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰۴۳ وهوصحیح بالشواهد.

(۱) یوبل حدیث کښې دی په خلقو کښې درې خصلتونه دی چه کفر دې. په نسب کښې پیغوررونه
ورکول په مړی باندې ژړا اود ستورو نه د باران غوښتنه. (۲)

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ
نبي ﷺ | ډیر لائق دې | دمومنانو سره |
نبي ﷺ په مومنانو باندې د هغوئ دخپلو ځانونو
مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ
دهغوئ دخپل ذات نه هم | او ښځې دنبي ﷺ | میندې دهغوئ دی | او خاوندان دخپلوئ |
نه هم زیات حق لری | ....اوددۀ ببیبانې دمسلمانانو میاندې دی |او خپل خپلوان
بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ
ځینې ددوئ | زیات لائق دی | دځینو نورو سره | په کتاب دالله کښې | دمومنانونه |
دالله ﷻ په کتاب کښې دنورو (عامو) مسلمانانو اومهاجرینو په مقابله کښې
وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ
اودمهاجرینو نه | مګر دا | چې اوکړی تاسو ددوستانو خپلوسره | څه احسان (ښیګره) |
زیات تعلق لری | خو که تاسو خپلو دوستانو سره څه نیک سلوک کول غواړئ نو کولې شئ
كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ⑥
دې دا حکم | په کتاب کښې | لیکلې شوې |
داخبره په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې ده |

قوله تعالی:: اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ

د رسول الله ﷺ په خپل امت باندې مهربان کیدل:- الله تعالی رب العزت وحده لاشریك له ته علم دې چه حضوراکرم ﷺ په خپل امت باندې د خپلو ځانونونه هم زیات مهربان دې د دې دپاره ئې حضور ﷺ ته د هغوی د ځانونونه هم د زیات اختیار اوکړو. دادې د خپل ځان د پاره تجویزکوی نه بلکه د رسول الله ﷺ هریوحکم په زړه او ځان سره قبول کړنې لکه چه فرمائی ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ حَتّٰى يُحَكِّمُوْكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴾ (۳) ستاد رب تعالی قسم چه دا به مؤمنان نه وی ترکومې چه په خپل مینځ کښې په ټولو اختلافاتوکښې ستا حکم اونه منی. اوستاټولې فیصلې اوحکمونه په زړه اوځان په رونړتندی باندې قبول کړی. په صحیح حدیث مبارك کښې دی د هغه قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې په تاسوکښې یوکس هم په ایمان نه شی کیدې ترکومې چه زه د هغه د پاره د هغه د نفس نه د هغه د مال نه د هغه د اولاد نه اود دنیاد ټولوخلقو نه زیات محبوب نه شم. (۴)

---

(۱) احمد:۱/۴۷، صحیح بخاری کتاب الحدود باب رجم الحبلی فی الزنااذا احصنت: ۶۸۳۰.
(۲) صحیح مسلم کتاب الجنائز باب التشدید فی النیاحة: ۹۳۴، ابن ماجه: ۱۵۸۱، احمد: ۵/۳۴۲، مسندابی یعلی: ۱۵۷۷.
(۳) ۴/النساء: ۶۵.
(۴) صحیح بخاری کتاب الایمان باب حب الرسول ﷺ من الایمان: ۱۵، صحیح مسلم: ۴۴، مسندابی عوانه: ۱/۳۳۰، احمد: ۳/۱۷۷، ابن ماجه: ۶۷، ابن حبان: ۱۷۹، بدون ذکر (من نفسه).

په یو بل حدیث کښې دی حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل یارسول الله ﷺ تاسو ماته د ټول جهان نه خوښ ئې اوزما د ځپل ځان نه. حضورﷺ اوفرمائیل نه نه عمر ترکومې چه زه تاته ستاد ځپل ځان نه هم زیات محبوب نه شم. دې اوریدو سره فاروق اعظم ﷺ اوفرمائیل د قسم دې په الله تعالی یارسول الله ﷺ اوس نه ماته د هریوڅیز نه ترده چه زما د ځپل ځان نه هم ډیرخوښ ئې. حضورﷺ اوفرمائیل اوس ټیک ده.

(۱) بخاری شریف کښې د دې آیت په تفسیرکښې دی حضور ﷺ فرمائی د ټولومؤمنانوزیات حقدار په دنیااوآخرت کښې پخپله د هغوی د ځپلو ځانونونه هم زه زیات یم. که تاسو غوارئ نو اولولئ ﴿ اَلنَّبِیُّ اَوْلٰی بِالْمُؤْمِنِیْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ۭ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰی بِبَعْضٍ فِیْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُهٰجِرِیْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓی اَوْلِیٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ۭ كَانَ ذٰلِكَ فِی الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا﴾ (۲) واورئ کوم مسلمان چه مال پریږدی مړشی د هغه مال خود هغه د وارثانوحصه ده اوکه څوك مړشو اود هغه په ذمه باندې قرض وو اود هغه واړه واړه بال بچ وی نود هغه قرض زه ذمه وار یم اود هغه ماشومانوپالنه زما په ذمه ده. (۳)

قوله تعالی:: وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ۭ

د ازواج مطهرات د میندو کیدو مطلب: بیا فرمائی د رسول اکرم ﷺ بیبیانې مطهرات رضی الله عنهن حرمت او احترام کښې عزت اواکرام کښې بزرګئ اواعظام کښې په ټولومسلمانانوکښې داسې دې لکه پخپله د هغوی ځپلې میندې. اود مور نور احکام مثلاً خلوت یا د هغوی د لونړو خویندو سره د نکاح حرمت دلته ثابت نه دې. بعضې علماؤ د هغوی لونړه هم د مسلمانانو خویندې لیکلې دی لکه چه امام شافعی رحمة الله په مختصرکښې نصاً فرمائیلی دی خودا د عبارت اطلاق دې نه چه د حکم اثبات. حضرت معاویه ﷺ چه د یوې ام المؤمنین رور وو هغه ته ماما وئیلې شی که نه؟ په دې کښې اختلاف دې امام شافعی رحمة الله وئیلی دی چه وئیلې شی. پاتې شوه داخبره چه رسول الله ﷺ ته ابوالمؤمنین وئیلی شی کنه؟ داخیال ساتئ چه په ابوالمؤمنین کښې به مسلمانانې ښځې هم راشی په جمع مذکر سالم کښې په اعتبارد تغلیب مؤنث هم شامل دې. د ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمان دې چه نه شی وئیلې.

د امام شافعی رحمة الله په دوارو اقوالوکښې د ټولونه صحیح قول هم دا دې. د ابی بن کعب اوحضرت ابن عباس ﷺ په قراءت کښې ﴿امهاتهم﴾ نه پس دا لفظ دې ((وهو اب لهم)) یعنی حضورﷺ د هغوی پلار دې. د شافعی رحمة الله په مذهب کښې یوقول داهم دې اولې شان تائیدد دې حدیث نه هم کیدې شی چه حضورﷺ اوفرمائیل زه ستاسو د پاره د پلار په ځائ یم زه تاسوته تعلیم درکوم. واورئ تاسو کښې چه کله څوك د اودس ماتې د پاره لاړ شی نومه قبلې طرف ته مخ کوئ کینئ مه شاکوئ اونه په ځپل ښی لاس باندې لوټې اخلئ اونه په ښی لاس باندې اودس کوئ. حضورﷺ به د دریو لوټو اخستلو د پاره فرمائیل او په سوټو اوهډوکوباندې به ئې د استنجاء نه ممانعت فرمائیلو. (۴) (نسائی) دویم قول دا دې چه حضورﷺ ته پلار مه وائې ځکه چه په قرآن مجید کښې دی ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِیّٖنَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمًا﴾ (۵) حضوراکرم ﷺ په تاسو کښې د یوسړی هم پلارنه دې. بیافرمائی چه په نسبت د عامو مؤمنانو مهاجرین اوانصارود وراثت زیات حقدار خپلوان دی. د دې نه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ:۶۶۳۲.
(۲) ۳۳/الاحزاب:۶.
(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب ﴿النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم﴾:۴۷۸۱، احمد:۳۵۶/۲.
(۴) ابوداؤد کتاب الطهارة باب کراهیة استقبال القبلة عندقضاء الحاجة:۸ وسنده حسن، نسائی:۴۰، ابن ماجة:۳۱۳.
(۵) ۳۳/الاحزاب:۴۰.

وړاندې چه رسول الله ﷺ په مهاجرينو اوانصاروکښې کوم وخت روروولي قايم کړې وه هم د هغې په اعتبارسره به دوی دَ يوبل وارثان ګنړلې شو اوقسمونه خوړلو سره به ئې چه کوم دَ يو بل حليف جوړشوې وو دوی بِه هم په خپل مينځ کښې وراثت تقسيم کولو دا دې آيت منسوخ کړو. اول به چه انصاری مړ شو نودَ هغه رشته داران به وارثان نه وو بلکه مهاجر به وو. دَ کوم په مينځ کښې چه دَ الله تعالی رسول ﷺ روروولی قايمه کړې وه. (۱) دَ حضرت زبيربن عوام ﷺ بيان دې چه داحکم خاص زمونږ دَ مهاجرو اوانصارو باره کښې نازل شوې دې. مونږ چه کله مکه معظمه پريخوده اومدينې ته راغلو نومونږ سره هيڅ هم نه وو دلته په راتلوسره مونږانصارو سره رور ولی اوکړه. دوی ډير بهترين رونړه ثابت شو تردې چه د مرګ نه پس بِه دَ هغوی دَ مال وارثان هم مونږ وو. دَحضرت ابوبکر ﷺ روروولی حضرت خارجه بن زيد ﷺ سره وه. د حضرت عمر ﷺ فلانکی سره. د حضرت عثمان ﷺ يوزرقی سړی سره وه. پخپله زما دَ حضرت کعب بن مالك ﷺ سره. دې زخمي شو اودا زخم هم ژور وو که هغه وخت دَ هغه وفات کيدلو نوزه به هم دَ هغه وارث جوړشوې ووم. بيا دا آيت نازل شو اودَ ميراث عام حکم زمونږ د پاره هم شو. (۲) بيافرمائي چه وراثت خودَ هغوی نه دې خوکه هسې تاسو دې خپلو مخلصانو دوستانوسره ښه سلوك کول غواړئې نوتاسو ته اختيار دې چه دَ وصيت په توګه هغه له څه ورکولې اخستلې شې. بيافرمائی چه دَ الله تعالی داحکم په دې کتاب کښې دَ اول نه ليکلې شوې وو په کوم کښې چه څه بدلون وغيره نه دی شوې. په مينځ کښې چه په رور ولئی کومه ورثه تقسيم کولې شوه داصرف دَ يوخاص مصلحت لاندې دَ يوخاص وخته پورې وو اوس دا اخواکړې شو اواصلی حکم ورکړې شو. والله اعلم.

				وَاِذْ	اَخَذْنَا
			او ياده کړه کله چې		واغيسته مونږه
او هغه وخت چې مونږ دټولو پيغمبرانو					
مِنَ النَّبِيّٖنَ	مِيْثَاقَهُمْ	وَمِنْكَ	وَمِنْ نُّوْحٍ	وَّاِبْرٰهِيْمَ	وَمُوْسٰى
دټولو پيغمبرانونه	وعده دهغوئ	او ستا نه (هم)	او دنوح نه	او دابراهيم نه	او دموسی نه
نه وعده واخسته ....او ستا نه هم او د نوح ﷺ او ابراهيم ﷺ او دموسی ﷺ					
وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ	وَاَخَذْنَا	مِنْهُمْ	مِّيْثَاقًا	غَلِيْظًا	
او دعيسی خوئ دمريم نه	او واغسته مونږه	دهغوئ نه	وعده	پخه محکمه	
او عيسی خوئې دمريم ﷺ نه هم | اوددې ټولو نه مونږه پوخ لوظ واخستلو .					
لِّيَسْـَٔلَ	الصّٰدِقِيْنَ	عَنْ صِدْقِهِمْ	وَاَعَدَّ		
دپاره ددې چې پوښتنه اوکړی	دربښتنو خلقو نه	په باره دصدق دهغوئ کښې	او تيار کړې دې الله		
چې الله ﷺ د رښتونو خلقو نه د هغوی د رښتياؤ په حق کښې تپوس اوکړی ....او د کافرانو					

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الفرائض باب ذوی الارحام:۶۷۴۷.

(۲) حاکم:۴/۳۴۴-۳۴۵.

لِلْكٰفِرِيْنَ	عَذَابًا	اَلِيْمًا﴿۸﴾
دپاره دکافرانو	عذاب	درد ناک
دپاره ئې دردناک عذاب تیار کړې دې		

قوله تعالٰی:: وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ

دَ اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام اونورو انبیاء کرامو نه عهد:- فرمائی چه دَ دې پنځو اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام نه اودَ عام انبیاء کرامو نه مونږ دَټولونه عهداووعده اخستې وه چه هغوی به زما دَ دین تبلیغ کوی په دې باندې به قایم وی په خپل مینځ کښې به دَ یوبل امداد اوتائیدکوی. اتفاق او اتحاد به ساتی هم دَ دې وعدې ذکر په دې ایت کښې دې ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَاۤ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ۭ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰي ذٰلِكُمْ اِصْرِيْ ۭ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا ۭ قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ﴾ (۱) یعنی الله تعالی دَ نبی ﷺ نه قول او اقرار واخستو چه کوم کتاب اوحکمت تاله درکړم اواودې لیکم اوبیا ستاسره دَ کړې شوی څیز تصدیق کونکې رسول الله ﷺ راشی نوتاسوضرور په هغه باندې ایمان راوړئی اودَ هغه امداد کوئی. اووایئی چه ستاسو دَ دې اقرار شته؟ اوزما په وړاندې دَدې کلکه وعده کوئی؟ ټولو جواب ورکړو اوزمونږ اقرار دې الله تعالی اوفرمائیل بس اوس ګواه اوسیږی اوزه پخپله تاسو سره ګواه یم. دلته ئې دَ عامو پیغمبرانو ذکر کولو سره دَ خاص او جلیل القدر پیغمبرانو نوموئه ئې واخستل. دغه شان دَ هغوی نوموئه په دې آیت کښې ﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ وَلَا تَتَفَرَّقُوْا فِيْهِ ۭ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ ۭ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ﴾ (۲) دلته دَ حضرت نوح علیه السلام ذکر دې چه په زمکه باندې دَالله تعالی پیغمبرو. دَحضرت محمد ﷺ ذکردې چه دَ ټولونه آخری پیغمبروو اودحضرت ابراهیم علیه السلام موسی علیه السلام اوحضرت عیسی علیه السلام ذکر دې. کوم چه درمیانه (مینځنې) پیغمبروو. په دې کښې یولطافت دا دې چه دَ اول پیغمبر حضرت آدم علیه السلام نه پس پیغمبر حضرت نوح ذکر دې اودَ آخر پیغمبر حضرت محمد ﷺ نه اول پیغمبر حضرت عیسی علیه السلام ذکر اوکړو اودَ مینځ پیغمبرانونه حضرت ابراهیم علیه السلام اوحضرت موسی علیه السلام ذکر اوکړو. دلته خو ئې دا ترتیب کیخودو چه دَ فاتح اوخاتم ذکر کولوسره دَ مینځ دَ انبیاء کرامو بیان اوشو اوپه دې آیت کښې دَ ټولونه اول دَ حضرت خاتم النبیین ﷺ نوم واخستلې شو. ځکه چه دَ ټولونه اشرف اوغوره هم هغوی دی. بیا وار په وار څنګه چه راغلی دی هغه شان په ترتیب سره ئې بیان کړل. الله تعالی دې په خپلو ټولوانبیاوکرامو علیهم السلام باندې درود اوسلام نازل کړی.

دَ دې آیت په تفسیرکښې دَ حضور ﷺ فرمان دې دَ پیدائش په اعتبارسره زه دَټولوانبیاء کرامو نه اول یم اودنیاته دَ راتلوپه اعتبارسره دَټولونه آخری یم. نوهم زمانه ئې شروع کړې ده. داحدیث په ابن ابی حاتم کښې دې خودَ دې یوراوی سعیدبن بشیر ضعیف دې او په سندسره دامرسل روایت دې اوهم دا دَیر مشابهت لری. اوبعضو دا موقوف روایت کړې دې. والله اعلم. حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی دَ حضرت آدم علیه السلام په اولاد کښې الله تعالی ته دَ ټولونه زیات ګران اوخوښ پنځه پیغبران دی. حضرت نوح علیه السلام حضرت ابراهیم علیه السلام حضرت موسی علیه السلام حضرت عیسی علیه السلام اوحضرت محمد ﷺ. په دې کښې

(۱) ۳/آل عمران: ۸۱.
(۲) ۴۲/الشوری: ۱۳.

یوزراوی حمزه ضعیف دې داهم ونیلې شوی دی په دې ایت کښې چه کوم عهد اومیثاق ذکردې داهغه دې چه دَ ازل په ورځ دَ حضرت آدم ﷺ دَ شانه ټول انسانان راویستلې وو اخستې شوې وو. دَ حضرت ابی بن کعب ﷺ نه روایت دې حضرت آدم ﷺ اوچت کړې شو هغوی خپل اولاد اوکتلو په هغوی کښې مالدار غریب ښانسته اوهرقسم خلق اولیدل نوونی ونیل اې الله څومره به ښه وه چه دا ټول تا یوشان برابرساتلې وې. الله تعالی ﷻاوفرمائیل چه دا په دې وجه دی چه زما شکر اداکړې شی. په دوی کښې چه کوم پیغمبران علیهم السلام وو حضرت آدم ﷺ هغوی هم اولیدل هغوی دَ نور په شان ړقیدل په هغوی باندې نور وریدلو دَ هغوی نه دَ نبوت او رسالت یوخاص وعده اخستې شوې وه. دَ کوم بیان چه په دې آیت کښې دې. دَ صادقون نه دَ هغوی دَ صدق سوال وی یعنی دَهغوی نه چه کوم احادیث رسول الله ﷺ رارسولې وو. (١) دَهغوی دَ امتونونه چه کومو هم هغوی نه دی منلی هغوی ته به سخت عذاب وی. اې الله ته ګواه اوسه زمونږ ګواهی ده مونږ په زړه سره منوچه بې شکه ستا رسولانو ستا پیغام ستا بندیګانوته بغیردَ څه کمی زیاتی نه رسولې دې. هغوی پوره خیرخواهی کړې ده اوحق نی په صفا توګه ښه په ښکاره طریقه سره واضح کړې دې. په کوم کښې چه څه هیڅ پټ پناه یاذ څه قسم شك پاتې نه شو. اوبدنصیبه ضدی اوجنګالیانو خلقو اونه منل. زمونږ ایمان دې چه ستا دَ ټولو رسولانو ټولې خبرې حق او رښتیا دی اوکومو خلقو چه دَ دوی لار اونه نیوله هغوی ګمراه او باطل دی.

اذْكُرُوا	اٰمَنُوا	يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
یاد کړئ	چې ایمان مو راوړې دې	اے هغه کسانو

ائې ایمان والو ! دالله ﷻ احسان یاد کړئې

جُنُوْدٌ	اِذْ جَآءَتْكُمْ	عَلَيْكُمْ	نِعْمَةَ اللّٰهِ
لښکرې	کله چې راغلې تاسو ته	چې کړې ئې دې په تاسو باندې	نعمت (احسان) دالله

څه وخت چې د(غزوه خندق په موقع) په تاسو باندې ډیر لښکرې راوختلې

وَكَانَ اللّٰهُ	لَمْ تَرَوْهَاؕ	وَّجُنُوْدًا	رِيْحًا	عَلَيْهِمْ	فَاَرْسَلْنَا
او دې الله	چې نه لیدلې تاسو هغه	او لښکرې	سیلۍ	په هغوئ باندې	پس اولیږل مونږه

نومونږ پرې یوه سیلۍ راوستله اوداسې (غیبی) لښکرې مو راولیږلې اچې تاسو نه لیدلې اوتاسوچې

جَآءُوْكُمْ	اِذْ	بَصِيْرًاۚ ⑨	تَعْمَلُوْنَ	بِمَا
راغلل هغوئ په تاسو	کله چې	لیدونکې	چې کوئ ئې تاسو	په هغه کارونو

څه کول هغه الله تعالی لیدل ا څه وخت چې هغوئ ستاسو نه د پورته طرف نه اوستاسو دلاندې طرفنه

الْاَبْصَارُ	زَاغَتِ	وَاِذْ	مِنْكُمْ	وَمِنْ اَسْفَلَ	مِّنْ فَوْقِكُمْ	
نظر دسترګو	خړ شو	او کله چې	ستاسو نه	او دښکته طرف	دپاس طرف ستاسو نه	

په تاسو راوختل ا او(له ویرې نه) ستاسوسترګې بوتې راوتې وې.

---

١) الطبری: ٢١٤/٢٠.

وَبَلَغَتِ	الْقُلُوْبُ	الْحَنَاجِرَ	وَتَظُنُّوْنَ	بِاللّٰهِ	الظُّنُوْنَا۝
او ورسیدل	زړونه	چنغړ کونډوته	او ګمانونه اوکړل تاسو	په الله	قسماقسم ګمانونه

او زړونه مو خلې ته راغلې وو او تاسو په الله ﷻ باندې رنګ رنګ ګمانونه کول

قوله تعالى: يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

په جنګ خندق کښې د الله تعالى د نصرت نازلیدل:- جنګ خندق چه په ۵هجرى د شوال په میاشت کښې شوې وو الله تعالى چه په خپلو مؤمنانوباندې کوم خپل فضل او احسان کړې وو دهغې بیان کولې شي. مشرکانو په پوره طاقت او پوره یوموټې والى سره د مسلمانانود ختمولو په اراده یوزبردست لښکر سره حمله کړې وه. بعضې خلق وائى جنګ خندق په ۴ هجرى کښې شوې وو. (۱)

دجنګ خندق قصه: د دې جنګ قصه داسې ده چه د بنونضیر دیهودیانو سردارانو په کوموکښې چه سلام بن ابى‌حقیق، سلام بن مشکم، کنانه بن ربیع وغیره وو مکې ته راغله اوقریشو ته ئې چه د اول نه تیاروو حضور ﷺ سره د جنګ د پاره په تیارو باندې راضى کړل اوهغوى سره ئې وعده اوکړه چه مونږ به دخپل اثر لاندې خلقو سره ستاسو په ډله کښې شامل یو. د دوى راضى کولونه پس داخلق د قبیله غطفان خلقو سره سازباز کولو سره ځان سره شامل کړل. قریشو هم اخوادیخواګرځیدوسره په ټولوعربوکښې اُور اولګولو اوټول ګډوډخلق ئې ځان سره یوځاى کړل ددوى ټولو سردار ابوسفیان بن صخر بن حرب جوړشو اود غطفان سردار عیینه بن حصن بن بدر مقرر شو. دې خلقو کوشش اوکړو د لسو زرو لښکرئې تیارکړو اومدینې طرف ته لاړل. حضور ﷺ ته چه کله د دې لښکر کشئى پته اولګیده.

خندق د سلمان فارسى رضی الله عنه په مشوره کنستلې شوې وو: نوحضور ﷺ د سلمان فارسى رضی الله عنه په مشوره سره د مدینې په مشرقى طرف کښې خندق یعنې ژوره کنده اوکړه. ددې خندق په کنستلوکښې ټولوصحابه کرامو رضی الله عنهم مهاجرین اوانصارشامل وو او پخپله به حضور پرنور ﷺ بذات اقدس حصه اخستله په کنستلوکښې هم او په خاوره ویستلوکښې هم.

کافرانو د احد د غر سره پړاؤ واچولو: د مشرکانو لښکر بغیرد څه مقابلې مدینې منورې ته راورسیدو او د مدینې په مشرقى حصه کښې د احد غر سره ئې خپله ډیره واچوله اولاندې باندې ئې مسلمانان راګیر کړل. حضور ﷺ د خپل ملګرو صحابه کرامو چه تقریبًا درې زره به وو اوبه بعضې روایاتوکښې صرف اووه سوه وو واخستل اود مقابلې د پاره روان شو. سلع غرحضور ﷺ خپلې شاته کړو اود دښمنانوطرف ته متوجه کیدو سره ئې فوځ په ترتیب کړو. خندق چه کوم حضور ﷺ کنستلې وو او په نورو صحابه کرامو ئې کنستلې وو په هغې کښې اوبه وغیره نه وې هغه صرف یوه کنده وه چه مشرکان ئې بغیرد بندیدلونه نه پریخودل. حضور ﷺ ماشومان اوښځې د مدینې یومحله کښې کړې وو.

مدینه منوره کښې بنو قریظه هم معاهده ماته کړه: د یهودیانو یوجماعت بنوقریظه په مدینه طیبه کښې وو. د مشرق طرف ته دهغوى محله وه. د نبى کریم ﷺ سره د هغوى صلح مضبوطه وه. د هغوى لویه ډله وه. تقریبًا اته سوه کسان جنګیالان سړې په هغوى کښې د جنګ قابل وو. مشرکانو او یهودیانو هغوى له حیى بن اخطب نضرى راولیګلو. هغوى دوى هم په شیشه کښې کوزکړل اوشنه باغونه ئې ورته اوخودل اوځان سره ئې کړل اوهغوى هم په عین وخت کښې مسلمانانوسره بې وعده ګى اوکړه او په ښکاره ئې صلح ماته کړه. د بهر نه د لسو زرو لښکر چه راغلې دى پراته دى د دننه نه د دې یهودیانوبغاوت چه د ترخ د دانې په شان راووتله. مسلمانان د دووديرشو غابښونو په مینځ کښې د ژبې اویا په اوږو کښې د

(۱) صحیح بخارى کتاب المغازى باب غزوة الخندق قبل حدیث:۴۰۹۷.

مالکې برابر غونډې پاتې شو. دې ټولو اووه سوو کسانو کولې څه شو. داهغه وخت وو د کوم نقشه چه قرآن پاک رانښکلې ده چه سترګې حیرانې شوې زړونه اولته شو قسم قسم خیالونه ورته راتلل په کش مکش کښې شو او په سخت امتحان کښې راګیرکړې شو. د پوره میاشتې پورې د دې ګیرې اچولوسخت تریخ صورت وو.

د مشرکانوخودومره طاقت اونه شو چه په خندق باندې راتیرشوې وې او لاس په لاس ئې جنګ کړې وې خو ګیره ئې اچولې وه اومسلمانان ئې تنګ کړل. البته عمرو بن عبدود عامری چه د عربومشهور تکړه پهلوان وو اود سپه سالارئی په هنرکښې ښه بې مثاله وو دې سره ښه بهادر او طاقتور وو یوځل ئې همت اوکړو اوخپل ځان سره یوڅو نور پهلوانان یوځائ کړل او خندق سره ئې خپل اسونه راوستل. د دې حال په کتوسره رسول الله ﷺ خپلو سورو ته اشاره اوکړه خودا ونیلې شی د هغوی د نه تیاری په وجه حضورﷺ حضرت علی ﷺ ته حکم اوکړو چه ته د دوی په مقابله کښې وراوځه. د لږ ساعت پورې خو په دواړو بهادرانوکښې توره چلیدله خو آخر شیرخدا د کفر دیو د تیغ نه اوویستلو په کوم سره چه مسلمانان ډیر خوشحاله شو هغوی اوګڼړله چه فتح به هم زمونږ وی.

اخرتیزه هوا راغله چې هغې ته بادصبا وئیلې شی: الله رب العزت هغه تیزه او تنده هوا راولیګله چه د مشرکانو ټولې خیمې د بیخه اووتلې هیڅ یوڅیز په طریقه باندې پاتې نه شو داور لګول ګران شو د پناه هیڅ ځائ نه ښکاریدو. آخر تنګ شو او په نامردئی سره واپس شو د کوم بیان چه په دې آیت کښې دې. د کومې هوا چه په دې آیت کښې ذکر دې د مجاهد رحمه الله په قول کښې داصبا ده اود دې تائیدد حضورﷺ د دې حدیث نه هم کیږي. ماته د صبا په هوا سره امداد راکړې شوې دې اوعادیان په دبور هواګانو سره هلاک کړې شوې وو. (۱) عکرمه رحمه الله فرمائی جنوبی هوا شمالی هوا ته په دې جنګ احزاب کښې اووئیل چه مونږ او تاسو څو د رسول الله ﷺ امدادکوو نو شمالی هوااووئیل چه ګرمی د شپې نه چلیږي بیا په دوی باندې د صباهوا راولیګلې شوه. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائی زه خپل ماما حضرت عثمان بن مظعون ﷺ د خندق په شپه په سخته یخنئی اوتیزه هواکښې مدینې منورې ته اولیګلم چه خوراك اوبستره راوړه. ماد حضورﷺ نه اجازت اوغوښتو نوحضورﷺ اجازت راکړو اوارشاد ئې اوفرمائیلو چه زما کوم صحابی ﷺ ملاوشی نوهغوی ته وایه چه ماله راشی. اوس زه لاړم اوهوا ډیره تیزه اوشور سره روانه وه ماته چه کوم یومسلمان ملاوشو هغه ته مې د رسول الله ﷺ پیغام اورسولو اوچه چاهم واوریدو په اولته پښوسره ډیر زر د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو تردې چه په دوی کښې چاشاته هم اونه کتل. هوازما ډال دیکه کولواوهغه ماسره لګیدلو تردې چه دهغې اوسپنه زما په پښیه باندې راپریوتله کومه چه ما لاندې اوغورزوله.

هوا سره فرښتې هم راغلې ::دې هواسره سره الله تعالي فرښتې هم نازلې کړې وې کوم چه د مشرکانو زړونه سینې د ویرې اورعب نه ډکې کړې تردې چه د لښکر څومره سرداران وو خپل ماتحتان سپاهیان ئې ځان ته راوغوښتل اوونی وئیل د خلاصی څه صورت اوکورئی د بچ کیدو څه انتظام اوکړئی. دا وو د فرښتو اچولې شوې ویره او رعب اوهم دا هغه لښکر دې د کوم ذکر چه په دې آیت کښې دې چه دالښکرخو تاسونه دې لیدلې. حضرت حذیفه بن یمان ﷺ ته د یوخوان سړی چه د کوفې اوسیدونکې ووائیل اې ابوعبدالله تاسو ډیر خوش نصیب ئې تاسو دالله تعالی رسول ﷺ اولیدلو اود حضورﷺ په مجلس کښې ناست وی نواوښایه چه تاسو به څه کول؟ حضرت حذیفه ﷺ وئیل والله مونږ به خپل ځان قربانی کولو. هغه خوان وئیل چه تره ګوره که مونږ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې وو نووالله د هغوی قدم به مو هم په زمکه نه کیخودو په خپلو اوږو باندې به مو بوتلو. هغه اوفرمائیل وراره ګوره یوه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق وهی الاحزاب: ۴۱۰۵، صحیح مسلم: ۹۰۰.

واقعه واوره. د جنګ خندق په موقعه باندې حضور ﷺ د شپې ډير زيات مونځ کولو چه فارغ شونو معلومه نې کړه چه څوك شته چه لاړشي اود کافرانود لښکر خبرراوړي؟ د الله تعالی نبی ﷺ به دې سره شرط اولګولوچه هغه به جنت ته ځي. هيڅ څوك اونه دريدل ځکه چه د ويرې يخنئ اواولګي انتهاء وه. بيا حضور ﷺ ډير وخت پورې مونځ اوکړو بيائې اوفرمائيل چه شته څوك چه لاړشي اود کافرانو خبر راوړي چه هغوی څه څه کړي دي؟ د الله تعالی رسول ﷺ هغه مطمئن کوی چه هغه به خامخاواپس راځي اوزما دعاده چه الله تعالی دې هغه ماسره په جنت کښې ملګرې کړي. دې ځل هم څوك اونه دريدو او اودريدوبه څنګه؟ د اولګې په وجه نې خيټه ملا سره يوځائ شوې وه د يخنئ په وجه ئې غابنونه کړپيدل د ويرې په وجه نې اينې ويلې کيدې آخر ئې زما نوم واخستو اورسول الله ﷺ آواز راکړو اوس خو بغيرد اودريدو څه بله لار نه وه. وئې فرمائيل حذيفه ته لاړشه اوګوره چه هغوی دې وخت کښې څه کوی؟ ګوره ترکومې چه زما خواله واپس نه ئې راغلې بل څه نوې کار مه کوه. ما ډير ښه اوونيل او په خپله لار روان شوم اوپه بهادرئې سره مشرکانو کښې ورننوتلم هلته په تلو سره عجيبه حال ووئه ښکاريدونکې د الله تعالی لښکر خپل کاريه تيزئې سره کولود نغرونه ديګونه هوااوچت کړل د خيمو لرګی راوتلې دی اُور لګولې نه شي هيڅ يوڅيز په خپل ځائ پاتې نه شو.

دابو سفيان اعلانونه: هغه وخت ابوسفيان اودريدو اوپه اوچت آواز ئې اعلان اوکړو اې قريشو د خپل خپل ملګرې نه هوښيارشئې خپل ملګرې اوګورئې داسې نه چه څوك پردې ولاړوی. مادې اوړاډو سره چه ماسره يوقريشي ځوان وو د هغه لاس مې اونيولو اوتپوس مې ترې اوکړوته څوك ئې؟ هغه ونيل چه زه فلانکې ځوئ د فلانکی يم. ماوئيل چه اوس هوښيار اوسيږه.

ابوسفيان ونيل قريشو په خدائې قسم مونږ دې وخت کښې د څه حصاريدو په ځائ کښې نه يو زمونږ څاروی اوښان هلاك کيږی. بنوقريظه مونږ سره وعده خلافی اوکړه هغوی مونږ ته سخت تکليف راورسولو.بيادې هوا خو مونږ پريشانه کړې يو مونږ خو پوخ څيز خوړلې نه شو. اُور نه شو بلولې خيمې په ځائ نه اودريږی. زه خو تنګ شوې يم ما خواراده کړې ده چه واپس لاړشو. نوزه تاسو ټولوته حکم درکوم چه واپس شئې. دومره وينا کولوسره په خپل اوښ چه په څلوربولی ناست وو ورواوختلو هغه ئې اووهلو اوپه دريوپښوباندې اودريدو بيائې د هغه پښه کولاوکړه. هغه وخت دومره ښه موقعه وه چه که ما غوښتل نو ابوسفيان مې په يوغشی باندې ختمولې شو. خورسول الله ﷺ ماته وئيلې وو چه هيڅ يونوې کار به نه کوې. په دې وجه ما خپل زړه رامنع کړو اوس زه واپس راغلم اوخپل لښکر کښې شامل شوم کله چه زه راورسيدم اومې کتل نو رسول الله ﷺ يوڅادراغوستې کوم چه د هغوی د يوې بی بی وو اوپه مانځه کښې مشغول وو. حضور ﷺ زه اوليدم اود دواړو پښو په مينځ کښې ئې کينولم اوڅادر ئې په مابانديې هم واچولو.بيائې رکوع اوسجده اوکړه اوما څادر اغوستې وو ناست ووم کله چه حضور ﷺ فارغ شو نوما ټوله واقعه بيان کړه. د قريشو د واپس کيدو خبر چه کله غطفان ته اورسيدو نوهغوی هم سامان اوتړلوواوواپس لاړل. يوبل روايت کښې دی چه حضرت حذيفه ﷺ فرمائی چه زه کله لاړم نو سره د کړنګيدلې يخنئ په الله تعالی باندې قسم دې چه ماته داسې ښکاريده لکه چه زه په ګرم حمام کښې يم. هغه وخت ابوسفيان اُور لګولې ګرميدو ما هغه اوکتلو اومې پيژندلو خپل غشی مې په ليندده سور کړو اوغوښتل مې چه ورخوشې کړم اوهغه بالکل زما په نښه کښې وو نامکمن وه چه زمانښه خطا شوې وه ولې ماته د رسول الله ﷺ دا فرمان راياد شوڅه داسې حرکت مه کوه چه هغوی رابيدار شی او پوهه شی. نوماخپله اراده پريخوده. کله چه زه واپس راغلم نوهغه وخت هم ما څه يخنئ محسوس نه کړه بلکه داسې معلوميدله لکه چه زه په حمام کښې روان يم. کله چه حضور ﷺ ته اورسيدم نو ډيره زياته يخنئ مې اوشوه زه رچيدم نوحضور ﷺ خپل څادر په ماواچولو زه سملاستم نو خوب راغلو اوترسحره پورې اوده شوم سحر پخپله حضور ﷺ دې فرمائيلوسره رابيدارکړم اې اوده

کیدونکیه راپاسه. (۱) یوبل روایت کښې دی چه کله دې تابعی ﷬ اووئیل افسوس چه مونږ رسول الله ﷺ لیدلې وې اوډ هغه په زمانه کښې وو. نوحضرت حذیفه ﷛ وئیل چه افسوس ستاسویه شان ایمان زمونږ هم وې چه سره د نه لیدلو پخه اوکلکه عقیده لرئی. ورازه کومه تمناچه تاسو کوئی نوداهم صرف تمنا ده نه ده معلومه چه تاسو به څه کول؟ په مونږ خوداسې سخت وخت راغلې دې دې وینا کولوسره هغوی بیا دا د خندق د شپې پورته بیان شوې واقعه بیان کړه. دې کښې داهم دی چه هواسره سره سیلئی اوباران هم وو. یوبل روایت کښې دی چه حضرت حذیفه ﷛ د حضور ﷺسره خپل واقعات بیانول نویه مجلس کښې ناستو کسانووئیل چه که مونږ موجود وې نو داسې به مو کول او داسې به موکول. په دې باندې هغوی داواقعه بیان کړه. چه دبهر نه د لسو زرو لښکرراګیرکړې وو د دننه نه د بنو قریظه اتوسوویهودیانو لښکر پریشانه کړی وو بال بچ په مدینه طیبه کښې وو. خطره لګیدلې ده که بنوقریظه دې طرف ته مخ کړو نو په یوساعت کښې به د ماشومانو اوښځو فیصله اوکړی. والله د دې په شان د ویرې شپه اوداسې حالت په مونږ چرته نه وو تیرشوې. بیا هغه هواګانې روانې دی هغه سیلئی ده ښه تیاره ده ګړارې بجلی او تندر راپریوځی چه الله تعالی دې حفاظت اوکړی. د ده ملګری کتل چرته دی؟ خپلې ګوتې به هم نه ښکاریدې. کوم منافقان چه مونږ سره هغوی یو په یو دې بهانوجوړولوسره چه زمونږ بال بچ تپول هلته دې اوډ کور ساتندونکې هیڅ څوك نشته. حضور ﷺ له راتلل اواجازت به نی اخستلو اوحضور ﷺ هم یوکس هم منع نه کړو چاچه وئیل زه لاړشم حضور ﷺ به فرمائیل په شوق سره څه. یویوشواوخوئیدل اومونږ صرف درې سوه پاتې شو. حضور ﷺ تشریف راوړو یویو نی اوکتلو اوزما عجیبه حال وو نه ماسره د دښمن نه د بچ کیدو څه وسله شته اونه د یخنۍ نه د بچ کیدو څه کپړه. صرف زما د ښځې یو وړوکې غونډې څادر وو چه زما زنګنونوته هم نه رسیدلو. کله چه حضور ﷺ ماله راغلو نو هغه وخت ما په خپلو زنګنونوکښې سرور کړې ټیټ ناست ووم او رچیدلم. حضور ﷺ تپوس اوکړو داڅوك دې؟ ماوئیل حذیفه. وئی فرمائیل حذیفه واوره والله په ماخوزمکه تنګه شوه چه هسې نه د اودریدو راته اووائی زه خو ډیر خراب یم خوکولې مې څه شو د حضور ﷺ فرمان وو ما وئیل حضوراکرم ﷺ اورم ارشاد؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په دښمنانوکښې یوه نوې خبره کیدونکې ده لاړشه دهغې خبر راوړه. والله په هغه وخت کښې زما نه د چازیاته ویره نه وه نه یخنی وه. خودحضور ﷺ حکم اوریدوسره اودریدم اوروان شوم مااوریدل چه حضور ﷺ ماته دعاکوله اودې دعاسره مااوکتل چه زما په زړه کښې هیڅ ویره اوخطره نه وه. بیا حضور نبی کریم ﷺ ماته آواز راکړو وئی فرمائیل ګوره حذیفه ماته د واپس راتلوپورې هلته څه نوې کار اونه کړې. په دې روایت کښې داهم دی چه ما ابوسفیان اول نه پیژندلو. زه لاړم نوهلته هم دا آوازونه کیدل څنی واپس لاړشئ. ما یوه عجیبه خبره داهم اوکتله چه هغه خطرناکه هوا چه دیګونه ئی اړول هغه صرف د هغوی دلښکرپورې وه والله د هغوی نه یولیشت هم بهر نه وه. ما اوکتل چه کاڼړی په الوتو الوتو په هغوی راپریوتل.

حذیفه فرشتې اولیدې: کله چه واپس لاړم نوما اوکتل چه تقریبا شل سواره دی چه پټکی وهلی دی هغوی ماته اووئیل زه لاړشه اورسول الله ﷺ ته خبرورکړه الله تعالی تاسوته کامیابی درکړه او ستا دښمنانوته نی ماتې ورکړه. په دې کښې داهم دی چه د نبی کریم ﷺ په عادت مبارك کښې داهم داخل وو چه کله به هم د ویرې اومشکل وخت وو نوهغوی به مونځ شروع کولو کله چه ما حضور ﷺ ته داخبر ورکړو نوهم هغه وخت داآیت نازل شو. نو په آیت کښې د لاندې طرف نه د راتلونه مراد بنوقریظه دی دسختې ویرې اوګبراهټ په وجه نی سترګې اولته شوې وې اوزړونه نی خُلې له راغلی وو اوقسم قسم ګمانونه کیدل. تردې چه بعضې منافقانو خو وئیل چه په دې اوس جنګ کښې به کافر غالب راځی. نوډ عامو

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب غزوة الاحزاب:۱۷۸۸، ابن حبان:۷۱۲۵، دلائل النبوة:۴۴۹/۳.

منافقانوبه څه تپوس کوي؟ معتب بن قشیر وئیل حضورﷺ خو مونږ ته وئیل چه تاسو به د قیصر اوکسری د خزانو مالکان جوړیږئ اودلته داحالت دې چه متیازو له تلل هم سخت دی. دامختلف کمانونه د مختلف خلق وو اومسلمانانوخو یقین کولوچه غلبه به هم زمونږ وی لکه چه فرمان دې ﴿ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ﴾ (۱) خو منافقینوبه وئیل چه دې ځل خو به په یوځل ټول مسلمانان سره د حضور ﷺ (نعوذبالله) لکه د ګاځرو مولو پرې کړې شي. صحابه کرامو رضی الله عنهم بالکل د دې ویرې اوپریشانتیا په حالت کښې رسول الله ﷺ ته وئیلي ووحضورﷺ دې وخت کښې مونږ ته د دې نه بچ کیدو څه دعا اوښائې حضورﷺ اوفرمائیل دادعاوائي ((اللهم استرعوراتناوامن روعاتنا)) یاالله زمونږ پرده اوساتې یاالله زمونږ ویره او خطره په امن سره بدله کړې. دیخوا د مسلمانانودا دعاګانې راوچتې شوې اواخوا د رب لښکرې دهواپه شکل کښې راغلې اوکافران ئې پانړې پانړې کړل.(۲) فالحمدلله.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَزُلْزِلُوْا زِلْزَالًا شَدِيْدًا ⑪

په دغه وخت کښې | وآزمائیلې شو | مومنان | اواوجړقولې شو | په جړقولو سختو سره |

په دغه موقع د مسلمانانو پوره امتحان واخستې شو | او په زوره زوره اوجړقولې شو

وَاِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

او یاد کړه کله چې | وئیل | منافقانو | او هغه کسانو | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض وؤ

اوڅه وخت چې منافقانو اوهغه کسانو چې په زړونو کښې ئې بیماري وه |ادا وینا کوله

مَّا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اِلَّا غُرُوْرًا ⑫ وَاِذْ قَالَتْ

چې وعده نۀ ده کړې زمونږ سره | الله | او رسول دهغه | مګر ددوکې | او کله چې اووئیل |

چې مونږ سره خو الله ﷻ او د هغه رسول د دهوکې وعده کړې وه | او څه وخت چې د دوی یوې ډلی

طَّآىِٕفَةٌ مِّنْهُمْ يٰۤاَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوْا ۚ

یوې ډلې | دهغوئ نه | اے دیثرب (مدینې) خلقو | نشته هیڅ ځائې | تاسو لره | نوواپس شئ |

اووئیل | ائې دمدینې خلقو | تاسو (ددښمن مقابلې ته) نشئ ټینګیدې | نوواپس لاړشئ

وَيَسْتَاْذِنُ فَرِيْقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُوْلُوْنَ اِنَّ بُيُوْتَنَا

او اجازت غواړي | یوه ډله | دهغوئ نه | دنبی ﷺ نه | وائي هغوئ | کورونه زمونږه |

اویوډلې د (پیغمبرنه) نه د واپس تلو اجازت غوښتلو | .... دائې اووئیل چې زمونږ کورونه په

عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۚۛ اِنْ يُّرِيْدُوْنَ اِلَّا فِرَارًا ⑬

غیر محفوظ دی | حال دا چې نۀ دی هغه | غیر محفوظ | نۀ لری اراده دوئ | مګر | دتیښتې |

ډاګه پراته دی | حالانکه هغه په ډاګه نه وو | خو دوئ صرف د تیښتې لار کتله

(۱) الاحزاب:۲۲.

(۲) احمد: ۳/۳ ح ۱۰۹۹۶

قوله تعالى:: وَإِذْ يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ

دَ منافقانوَدَ جنګ دَ میدان نه تیخته:- دَ ویرې اوپریشانتنې داحال بیانولې شی کوم چه دَ جنګ احزاب په موقعه باندې مسلمانانوته وو چه دبهر نه دښمن په پوره لښکرو سره ګیره اچولې ولاړ دې. دننه په ښار کښې دَ بغاوت اُورلګیدلې دې. یهودیانوناڅاپې صلح ماته کړه او بې آرامی پیداکړه. مسلمانان دَخوراک څښاک دَ څیزونو پورې تنګ شو. منافقان ښه په ښکاره جداکیدل. دَ کمزورۍ زړه والا خلقو قسم قسم خبرې جوړولې. وئيل چه بس دَ الله تعالی دَ رسول ﷺ وعدې مو اوکتلې. څه خلق دې چه دَ یوبل په غوږونوکښې شپیلی وهی چه ګوره پاګل شوې څه ؟ ګورې نه؟ دوه ګهړو کښې به نقشه بدله شی تختتې واپس شتې واپس ځنې.

یا اهل یثرب ، د یثرب نه مراد مدینه منوره ده :: دَ یثرب نه مراد مدینه طیبه ده. لکه چه په حدیث کښې دی ماته په خوب کښې ستاسو دَ هجرت ځائ ښودلې شوې دې. چه دَدوو غریزو میدانونو په مینځ کښې دې اول خوزما خیال شوې وو چه دا هجر دې خونه دا یثرب دې. (۱) یوبل روایت کښې دی چه هغه ځائ مدینه طیبه ده. البته داخیال هم ساتنې چه په یوضعیف حدیث کښې دی چه څوک مدینې طیبه ته یثرب اووائی هغه دې استغفار اوکړی مدینه خو طابه ده هغه طابه ده. (۲) داحدیث صرف په مسنداحمد کښې دې اوَدَ دې په اسنادوکښې ضعف دې. وئیلې شی چه دَ عمالیق نه کوم سړې راغلې وو او حصار شوې وو د هغه نوم یثرب بن عبید بن مهلائیل بن عوص بن عملاق بن لاود بن ارم بن سام بن نوح وو. دَ دې دَ پاره دابښار هم دَ هغه په نوم باندې مشهورکړې شو. داهم یوقول دې چه په تورات کښې دَ دې یولس نومونه راغلې دی. مدینه طابه جلیله جابره محبه محبوبه قاصمه مجبوره عذرامرحومه طیبه. کعب احبار رحمة الله عليه فرمائی چه مونږ په تورات کښې داعبارت وینو چه الله تعالی مدینې منورې ته اوفرمائیل اې طیبه اواې طابه اواې مسکینه په خزانوکښې مه اخته کیږه په ټولو ځایونو باندې به ستا درجه اوچته وی. څه خلقو خو په دې موقعه په خندق کښې وئيل دلته حضور ﷺ سره دَ پاتې کیدو ځائ نشته خپلوکورونوته واپس لاړشئ. بنوحارثه وئيل یارسول الله ﷺ زمونږ په کورونوکښې دَ غلاکیدو خطره ده. هغه خالی پراته دی مونږ له دَ واپس تلواجازت پکاردې. اوس بن قیظی هم دا وئیلې وو (۳) چه زمونږ په کورونوکښې دَ دښمن دَ ننوتو اندیښنه ده مونږ ته دَ تلو اجازت راکړئ. الله تعالی دهغوی دَ زړه خبره اوخودله چه دوی خو دهوکه کوی په حقیقت کښې هیڅ عذر هم نشته په نامردنې سره تختې دَ جنګ نه ځان پټوی خوښیدل غواړی.

وَلَوْ دُخِلَتْ	عَلَيْهِمْ	مِّنْ أَقْطَارِهَا	ثُمَّ	سُئِلُوا
اوکه چرې داخل شوې وې داکافران	په هغوئ باندې	داطرافو دمدینې ښار ته	بیا	طلب شوې وې دهغوئ نه
اوکه چرې د مدینې د طرف نه پرې ځوک راننوځي				اودوئ ته دفساد جوړولو وینا اوکړی

الْفِتْنَةَ	لَآتَوْهَا	وَمَا تَلَبَّثُوا	بِهَآ
دفتنې جوړولو	نوخامخا به ورغلي وې هغې له	اووخت به نه وړ تیر کړې هغوئ	په جوړولو دفتنې کښې
نو په هغې پسې به (په منډه) ورشی			او په دغه کورونو کښې به ډیر لږ (ناست)

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب اذا رای بقر التحر:۷۰۳۵، صحیح مسلم:۲۲۷۲، ابن حبان:۶۲۷۶.
(۲) احمد:۴/۲۸۵، مسندابي يعلى :۱۶۸۸،
(۳) الطبری:۲۰/۲۲۵.

إِلَّا يَسِيرًا ۝ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ
مګر ډیر لږ | اوووؤ | دا خالق | چې وعده ئې کړې وه دالله سره | مخکښې ددې نه |
پاتې شي | او حال دا دې چې دې خلقو د اول نه الله ﷻ سره دا وعده کړې وه

لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ۝ قُلْ
چې نه به ګرزوي شاګانې | او ده | وعده الله | چې تپوس به ئې خامخا کیږي | ورته اووایه |
چې دوئ به تیښته نه کوي | او دالله ﷻ سره شوې وعده خو خامخا غوښتلې شي | ته ورته اووایه

لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ
هر ګز به فائیده ورنګړي تاسو له | دا تیښته | که اوتښتیدئ تاسو | د مرګ نه | یا دقتل نه
چې تیښته هیڅ فائده نه شي ورکولې | ....که تاسو دمرګ یا دقتل نه تښتئ

وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ قُلْ مَن ذَا الَّذِي
نو بیا به | دژوند نه فائیده وانغستلې شي | مګر | لږه | ورته اووایه | څوک دي هغه کس |
او په دغه وخت کښې به درته د معمولي فائدې نه سوا بل هیڅ په لاس درنشي | ورته اووایه څوک به

يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ
چې اوساتي تاسو | دالله نه | که اراده اوکړي الله | په تاسو باندې | دنقصان (ضرر) | یا اراده اوکړي
تاسو دالله ﷻ نه بچ کړي | که چرې هغه تاسو ته تکلیف درکول اوغواړي | یا که په

بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ
په تاسو باندې | درحمت | اونه شي موندې دوئ | دپاره دځانونو خپلو | په مقابله دالله کښې |
تاسو مهرباني کول اوغواړي | (نو څوک یې منع کولې شي) اودوئ دالله ﷻ نه بغیر

وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝
څوک دوست | اونه مددګار |
بل څوک دوست یا مددګار موندلې نشي |

قوله تعالی: وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم

د جهاد نه دتیختې سزا:- کومو خلقو چه داعذرونه کول اود جهاد نه تختیدل چه زمونږ کورونه یوازې دی د کوم بیان چه پورته تیرشو. د هغوی باره کښې الله تعالی فرمائی که په دوی باندې دښمن د څلورو واړو طرفونو نه راشی او د هر طرف نه راننوځی اوبیاد دوی نه په کفر کښې د داخلیدو سوال اوکړې نو بې تامله به کفر قبول کړی خود لږې ویرې اوخیالی دهشت په وجه د ایمان نه لاس راکاږی. دا د هغوی خرابې بیانوی. بیا فرمائی هم دا خو هغه دی چه اول نی اوږدې اوږدې خبرې کولې که هرڅه ولې اونه شی مونږ د جنګ د میدان نه تیختې والا نه یوولې دوی نه پوهیږی کومې وعدې چه دوی الله تعالی سره کړې وې الله تعالی به د هغې تپوس پوښتنه کوی.

قوله تعالی: قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ

بیا ارشاد کیږي چه دمرګ نه تیختنه د جنګ نه ځان پټول میدان کښې شاکولوسره ځان نه شي بچ کولې. بلکه ډېر ممکن دي چه د الله تعالی ناڅاپې نیول ډېر زر راشي اود دنیالږه شان نفع هم حاصله نه کړې شي.سره د دې چه دنیاخود آخرت غوندې باقي څیز په مقابله کښې ټوله په ټوله سپکه او صرف بې فائدې څیز دې. بیا فرمائي چه بغیرد الله تعالی نه هیڅ څوك نه شي ورکولې نه دبل په ذریعه ورکولې شي نه امدادکولې شي اونه په حمایت سره راتلې شي.الله تعالی خو خپلې ارادې پوره کوي.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ

| بیشکه ښه پیژنی الله | مخه بندونکی (په کار دجنګ کښې) |

الله ﷻ په تاسو کښې هغه کسان ښه پیژني

مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ

ستاسو نه | او ویونکی | رونړو خپلو ته | چې راځئ | زمونږ طرفته | اونه راځي هغوئ |

(چې په جهاد کښې دشریکیدو نه) منع کوي او خپلو رونړو ته وائي چې زمونږ طرفته راشئ

الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ فَاِذَا

جنګ ته | مګر | لږ | چې سخت بخیلان دی | په تاسو باندې (په ملګرتیا کښې) | پس هر کله

او خپله هم په جنګ کښې شرکت نه کوی مګر ډیر کم | ستاسو په حق کښې ډیرشومان دی

جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ

چې راشي یره | نو وینې ته هغوئ لره | چې ګوری | تاته | چاپیره ګرځي سترګي دهغوئ |

نوهر کله چې دویرې وخت راشي | نو ته ئې وینې چې داسې درته ګوری چې (له ویرې نه) ددوئ سترګې

كَالَّذِيْ يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَاِذَا

پشان دهغه چا | چې بیهوشي راوستلې شوې وی | په هغه باندې | دمرګ نه | پس هر کله چې

تاوراتاو کیږي | لکه چې دمرګ بې هوشي پرې راغلې وی | خو چې ویره (تېره شي نه)

ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوْكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ؕ

لاړه شي یره | نو ملاویږی | ستاسو سره | په ژبو تیرو سره | زیات حریصان | په خیر باندې |

لاړه شي | نو دوئ د مال غنیمت په لالچ کښې په تیزو ژبو سره تاسو ته پیغورونه درکوی

اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوْا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ ؕ وَكَانَ

دا کسان چې دی | دوئ هر ګز ایمان نه دې راوړې | پس ضائع کړل الله | عملونه ددوئ | او دې دا کار

دې خلقو هډو ایمان نه دې راوړی | نو الله ﷻ ددوئ ټول عملونه برباد کړل

ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ۝

| په الله باندې | اسان |

| اودا خبره الله ته ډیره اسانه ده |

قوله‌تعالی:: قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ

دَ جهادنه تيختـه په اصل کښې دَ ايمان نه تيختـه ده:- الله تعالى په خپل محيط علم سره هغوی پيژنی کوم چه نور خلق هم دَ جهادنه منع کوی. خپلو ملګرو يارانودوستانو او دَخاندان اوقبيلې خلقوته وائی راځئی تاسو هم مونږ سره شئی. خپل کورونه خپلې زمکې اوبچی مه پريږدئی. پخپله هم جهاد ته نه راځی دايوه بله خبره ده چه کله کله مخ راښکاره کړی اونوم اوليکی. داډير بخيلان دی نه دَ دوی نه تاته څه امداد رسيدلې شی اونه دَ دوی په زړه کښې ستاسره څه همدردی شته نه په مال غنيمت کښې ستاپه حصه خوشحاله دی. دَ ويرې په وخت کښې خودَ دې بزدلانو وارخطاکيږی اوسترګې تږغې تږغې کيږی. دَ نااميدئی په نظر سره ګوری. خوچه ويره ترې لرې شی نو بياراوږدې اوږدې ژبې راوويستې اوغټې غټې دعوې کولې. مونږ له راکړه مونږ له راکړه شورئې جوړکړې وی. مونږ ستاسو ملګری يو مونږ دَ جنګ خدمات پوره کړې دی زمونږ حصه هم شته. خود جنګ په وخت کښې خپل شکل هم نه ښائی دَ منډې وهونکو شاته اوجنګ کونکو پسې شاته پاتې کيږی. دَ مال په طمع اولالچ کښې لکه دَ مچانو په شان اينختې وی ښه ده چه دروغ او نامردی دواړه عيبونه په چا کښې راجمع وی دَ هغه په شان بې خيره انسان به بل څوک وی؟ دَ امن په وخت کښې مکړتوب بداخلاقی خرابې ژبې اودَ جنګ په وخت کښې نامردی ژړه غونې او دَ ښځو په شان خصلتونه. دَ جنګ په وخت کښې دَ حائضه ښځې په شان ځان له يوازې او دَ مال دَ اخستلو په وخت کښې دَ خرو په شان چغې وهل. الله تعالى فرمائی خبره دا ده چه دَ هغوی زړه دَ شروع نه دَ ايمان نه خالی دې ځکه خودَ هغوی عملونه هم بې کاره دی دا ټول الله تعالى ته آسان دی.

يَحْسَبُوْنَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوْا

| ګمان کوی دوئ | په حمله کونکو ډلو باندې | چی لاړنۀ دی تلی هغوئ

| دوئ دا ګمان کوی چې (په مدينه باندې حمله کونکې) لښکرې لا واپس تلې نه دی

وَاِنْ يَّاْتِ الْاَحْزَابُ يَوَدُّوْا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُوْنَ

او که بيا راشی (حمله اوکړی) | ډلې | نو خوښوی به دوئ | کاش چی دوئ | اوسيدونکی وې |

اوکه دغه لښکرې بيا راشی | نو دوئ به دا غوره اوګنړی | چې بهر په ميرو کښې ډيره وی

فِى الْاَعْرَابِ يَسْاَلُوْنَ عَنْ اَنْۢبَآئِكُمْ ۭ وَلَوْ كَانُوْا

په بانډو کښی | چی تپوسونه ئې کولې (دلرې نه) | دخبرونو (يعنی حالاتوی) ستاسو | او که وې دوئ

..........تش ستاسو د حالاتو تپوسونه يئ کولي | اوکه چرې دوئ تاسره هم وی

فِيْكُمْ مَّا قٰتَلُوْٓا اِلَّا قَلِيْلًا ۝۲۰ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ

په منځ ستاسو کښی | نۀ به وؤ کړې جنګ دوئ | مګر لږ | په تحقيق سره ده | ستاسو دپاره

نو په جنګ کښې به ډيره کمه حصه اخلی | (مسلمانانو!) تاسو دپاره (په دې سختو حالاتو) کښې درسول الله

فِىْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ

په رسول دالله کښی | نمونه | ښه بهتره | دپاره دهغه چا | چی اميد لری هغوئ | دملاقات دالله |

په ذات کښې ښائسته نمونه موجوده ده | داسې خلقو دپاره چې دالله ﷻ اودقيامت دورځې

وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ

او دورځې دآخرت | او یادوی الله | ډیر | او هر کله چې | اولیدلې | مومنانو |

نه ویریږی | او الله ﷻ ډیر ډیر یادوی|............. او څه وخت چې مومنانو دغه لښکرې اولیدلې نو

الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ

لښکرې | نو اووئیل دوئ | دا هغه څیز دې | چې ددې وعدې کړې وه زمونږ سره الله |

وې وئیل | چې دا خوهغه موقع ده چې الله ﷻ او د هغه رسول دکومې وعده کړې وه

وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۡ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ

او رسول دهغه |او رښتیا وه خبره دالله | او درسول دهغه | او زیات نۀ کړو دوئ لره دې واقعې | مګر

.... او الله ﷻ اودده رسول ﷺ رښتیا وئیلی وو|؛او کفارو دې حملې،

اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ﴿۲۲﴾

ایمان |او غاړه ایښودل ددوئ |

ددوئ ایمان او اطاعت نور هم زیات کړو|

قوله تعالی:: يَحْسَبُوْنَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوْا ۚ

نفاق بزدلي ده:- د هغوی دَ بزدلئی او ویرې داحال دې چه تراوسه پورې دَ هغوی دَ دې خبرې یقین اونه شو چه دَ کافرانو لښکر واپس شو اوداخطره ده چه هغوی چرته بیاراواپس نه شي. د مشرکانو لښکر کتلو سره ئې وارخطاشي اووائي چه افسوس مونږ مسلمانانوسره په دې ښارکښې هډو وو نه. بلکه چرته دَ باندچیانو سره په شاړو بنجرو او لرې ځنګلونوکښې وې چرته دَ تلونکو راتلونکوخلقونه مو تپوس کولو چه دَ جنګ څه اوشو؟ الله تعالی فرمائی چه که دوی تاسره وی هم نو بې کاره دی دَ دوی زړونه مړه شوی دی دَ نامردئی ګونږی (وینو) هغه ډډ کړی دی دوی به څه جنګ اوکړی اوڅه بهادری به اوښائی؟

قوله تعالی:: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

دَ رسول الله ﷺ ژوندیوه ښکلې نمونه ده:- دا آیت ډیر لوئ دلیل دې په دې امر باندې چه دَ نبی کریم ﷺ ټول اقوال افعال احوال اقتدار منل پیروی کول دَ تابعدارئي لائق دی. په جنګ احزاب کښې هم چه کوم صبر تحمل بې مثاله بهادرئې مثال حضور ﷺ قایم کړولکه دَ الله تعالی دَ لارې تیاری دَ جهاد شوق اود سختئي په وخت کښې هم دَ رب نه دَ آسانئي امید هغه وخت نبی اکرم ﷺ اوخودلو نویقینًا دا ټول څیزونه دَ دې قابل دی چه مسلمانان دې دا دَ خپل ژوندیوعظیم حصه جوړه کړی اودَخپل خوږنبی حبیب کبریااحمدمجتبی احمدمختار حضرت محمد مصطفی ﷺ دَ خپل ځان دَ پاره یوه بهترینه نمونه جوړه کړی اوپه دې صفتونوسره خپل ځان هم متصف کړی. د دې دَ پاره قرآن کښې هغه خلقوته کوم چه په هغه وخت کښې روستوشوی وو اودَ ویرې اوپریشانئي ښکاره کونه ئې کوله فرمائی چه تاسو زما دَنبی ﷺ تابعداری ولې اونه کړه؟زمارسول ﷺ خو په تاسوکښې موجود وو دَ هغه نمونه ستاسو په وړاندې وه. تاسو ته ئې نه یوازې د صبر اواستقامت تلقین کړې وو بلکه دَ ثابت قدمئي استقلال او اطمینان یولوئ غرستاسوپه وړاندې ولاړوو. که تاسو په الله تعالی باندې په قیامت باندې ایمان ساتلونو بیا هیڅ وجه نه وه چه تاسو به خپل رسول ﷺ دَ خپل ځان دَ پاره نمونه اومثال نه ګرځولو؟

قوله تعالى:: وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ

دريښتونى مؤمنانو د ايمان بيان: بياد الله تعالى د ربښتوني مؤمنانو اود الله تعالى د فوځيانو د حضور ﷺ د ربښتونى ملګرو اوكلك ايمان والا بيان كولې شى چه هغوى كله د كمزورى زړه والا كافرانو لښكر اوليدو نو په اول نظركښې اوونيل چه هم په دوى باندې د فتح موندلو مونږ ته خوشخبرى لوزيرې ملاوشوې دې اوهم د دوى د شكست مونږ سره وعده كړې شوې ده. اووعده هم د چا د الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ. اوداناممكن دى چه د الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ وعده غلطه شى. يقيناً د دې جنګ د كاميابئى سهرا به هم زمونږ په سرونووى. د هغوى دې پوره يقين د ايمان ربښتونې جذبه الله تعالى هم اوليدله او په دنيااوآخرت كښې بهترينه كاميابى هغوى ته وركړه. ډير ممكن دى چه د الله تعالى د كومې وعدې په دې كښې ارشاره ده هغه دا آيت وى چه په سورت بقره كښې تيرشوې دې. ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۭ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَاۗءُ وَالضَّرَّاۗءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ۭ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾ (۱) يعني آيا تاسودا اوګنړل چه بغيرد دې نه چه ستاسو ازميښت اوشى تاسو به جنت ته لاړشئى؟ تاسو نه د وړاندې خلقو هم ازميښت شوې دې هغوى په غم تكليف جنګ جګړو كښې راګيركړې شوى وو تردې چه هغوى اوجړقولې شو چه د ايماندارانو اوپخپله د رسول الله ﷺ د خلې مباركې نه اووتل چه د الله تعالى امدادكښې وخت ولې اولګيدو؟يادساتئى د الله تعالى امداد ډير نيزدې دې. (۲) يعني داخوصرف امتحان دې ديخوا تاسو ثابت قدمى اوخودله اخواد الله تعالى امدادراغلو. الله تعالى اود هغه رسول ﷺ ربښتونې دى.

د صحابه كرامو د ايمان تعريف :: فرمائى چه د رسول الله ﷺ دې صحابه كرامو چه د خپل مخالفينو دا دومره ګڼړه اوليده نو د هغوى يقين نور هم زيات شو. دوى په خپل ايمان او خپل تسليم كښې نور هم زيات شو. پوره يقين ئى اوشو فرمانبرداري ئې نوره هم زياته شوه. په دې آيت كښې دليل دې د ايمان په زياتيدو باندې اوپه نسبت د نورو د هغوى د ايمان كلكيدو. د جمهورو ائمه حضراتو هم دغه مذهب دې چه ايمان زياتيږى اوكميږى. مونږ هم د دې تقرير دبخارى شريف د شرح په شروع كښې كړې دې. ولله الحمد والمنه. فرمائى چه دې سختيا او تاو تريخ اودې تنګ حالتى داحال اودانقشه د هغوى چه كومه د ايمان په الله تعالى باندې وه نوره ئى هم زياته كړه اود منلوكوم خوئى چه په هغوى كښې وود الله تعالى اود رسول الله ﷺ خبرې به ئى منلې اوپه هغې باندې عمل كونكى وو په دې تابعدارئى كښې نورهم زيات شو.

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	رِجَالٌ	صَدَقُوْا
خينى دمومنانونه	داسې سړى (خلق) دى	چې رشګتياكړه هغوئ
په مومنانو كښې بعضې داسې دى		چې دالله ﷻ سره ئې

مَا	عَاهَدُوا	اللّٰهَ	عَلَيْهِ	فَمِنْهُمْ	مَّنْ
هغه خبره	چې وعده كړې وه هغوئ	دالله سره	په هغې باندې	پس ځينى دهغوئ نه	هغه څوك دى
خپل لوظ په رښتيا پوره كړو	........نو په دوى كښې ځينې هغه دى چې خپله منښته پوره كړه				

(۱) ۲/البقرة: ۲۱٤.

(۲) الطبرى: ۲۳٦/۲۰.

قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا

چې پوره ئې كړو | نذر خپل | او ځينې د هغوئ نه | هغه دي | چې انتظار كوي | او بدل ئې نۀ كړو عمل خپل

او څوك په كښې لا د وخت انتظار كوي | او دوئ (په خپله رويه كښې) ذره بر بدل

تَبْدِيْلًا ۙ لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ

په بدلولو سره | د پاره ددې چې بدله وركړي | الله | رښتينو مسلمانانوته | د رښتينولۍ د هغوئ

نشو | دا واقعه څكه اوشوه | چې الله ﷻ رښتونو مسلمانانو ته د دوئ د رښتياؤ اجر وركړي

وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ

او چې سزا وركړي | منافقانوله | كه خوښه ئې شي | يا رجوع په رحمت سره وكړي | په هغوئ باندې

او منافقانو ته كه چرې اوغواړي نو سزا وركړي | ....يا د هغوئ توبه قبوله كړي

اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۚ

بيشكه الله | دي | ښښونكي | مهربانه |

بيشكه الله ﷻ ښښونكي مهربان دي

قوله تعالى:: مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا

مومنانو او كافرانو كښې فرق:- د منافقانو ذكر پورته تيرشوچه د وخت نه وړاندې خو د خپل ځان قرباني كولو اوږدې اوږدې دعوې كولې خوپه وخت راتلو كښې پوره بزدل او نامرده ثابت شو. تولې وعدې هم داسې پاتې شوې او د ثابت قدمئ په ځائ شاكړې اوتختيدل. دلته د مؤمنانوذكر كولې شي چه هغوى خپلې وعدې پوره كړې وئې خودلې. بعضود شهادت جام نوش كړو اوبعضې د دې په انتظاركښې بې ارامه ناست دي. په صحيح بخارى كښې حضرت زيد بن ثابت ﷜ فرمائي كله چه مونږ قرآن پاك ليكل شروع كړه نوماته يوآيت نه ملاويدلوسره ددې چه په سورت احزاب كښې هغه آيت ماپخپله د رسول الله ﷺ د مباركې ژبې نه اوريدلې وو. آخر حضرت خزيمه بن ثابت انصارى ﷜ سره دا آيت ملاوشو. داهغه صحابى دې چه دچا ځان له گواهى چه رسول الله ﷺ د دوو كسانو برابره كړې وه. هغه آيت ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا﴾ ([1])

ددې ايت مبارك شان نزول او تفصيل:: دا آيت د حضرت انس بن نضر ﷜ باره كښې نازل شوې دې. ([2]) واقعه دا ده چه هغوى په جنګ بدركښې نه وو شريك شوى د څه چه هغه ته سخت افسوس ووچه د تولونه اول جنګ كوم كښې چه رسول الله ﷺ پخپله بذات خود شريك ووزه شامل نه شوم. اوس چه د جهاد موقعه راشى زه به الله تعالى ته خپل صداقت ښايم. داهم چه زه به څه كوم؟ د دې نه زيانه ويناكولوسره اوويريدو. اوس چه كله د جنګ احد موقعه راغله نوهغه اوكتل چه مخامخ حضرت سعدبن معاذ ﷜ راروان دې هغه ئې چه اوكتلو نو په حيرانتياسره ئې تپوس اوكړوابوعمر چرته روان ئې؟ والله ماته خود احد د غرنه اخواته د جنت خوشبوياني راځى. دې وينا كولوسره هغه وړاندې شو اومشركانوسره ئې ښه توره اوچلوله مسلمانان واپس شوى وو اودې يوازې وو د هغه بې شانه حملو د

[1] ۳۳/الاحزاب:۲۳.. صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الاحزاب باب ﴿فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر...﴾:٤٧٨٤، ترمذى:٣١٠٤.

[2] صحيح بخارى حواله سابق:٤٧٨٣.

کافرانو غابنونه مات کړی وو او په چغو صورو سره راغله اود څلورو واړو طرفونه نې راګیرکړو او شهید کړې شو. په هغوی باندې د اتیاو نه زیات زخمونه راغلی وو څه د نیزې څه د توری اوڅه د غشو. د شهادت نه پس چا هغه اونه پیژندو تردې چه د هغوی خور هغه اوپیژند اوهغه هم د لاسونو د ګوتو بندونه کتلوسره. هم د هغه باره کښې دا آیت نازل شوی دی. (۱) اوهغه هم داسې وو چه څه نې ونیلې وو هغه نې اوخودل ﷺ. یوبل روایت کښې دی چه کله مسلمانان اوتختیدل ، رسول کریم ﷺ عرض اوکړو چه یاالله هغوی چه څه اوکړل د هغې نه خو زه معذوری ښکاره کوم اومشرکانو چه څه اوکړه د هغې نه ویزاره یم. په دې کښې داهم دی چه حضرت سعد ﷺ هغه ته اوفرمائیل زه تاسره یم. ورسره لاړ هم شو خو فرمائیلې چه هغه څه کول هغه زما د طاقت نه بهر وو. (۲) د حضرت طلحه ﷺ بیان په ابن ابی حاتم کښې دی چه د جنګ أحدنه رسول الله ﷺ مدینې ته واپس راغلو نوپه منبرباندې کیناستو او د الله تعالی حمد اوثنا نې بیان کړه او مسلمانانوسره نې همدردی ښکاره کړه. اوکوم کوم چه شهیدان شوی وو د هغوی درجې نې اوخودلې. بیانی د دې آیت تلاوت اوکړو. یومسلمان اودریدو تپوس نې اوکړو د کومو خلقو چه په دې آیت کښې ذکر دې هغه څوك دی. په دې وخت کښې زه مخامخ راروان ووم اود شین بنښن رنګک دوه کپړې مې اچولې وې. حضور ﷺ زما طرف ته اشاره اوکړه ونې فرمائیل اې تپوس کونکیه داهم په هغوی کښې دې. (۳) د هغه خوئ حضرت موسی بن طلحه ﷺ حضرت معاویه ﷺ دربار ته لاړو کله چه د هغه خائې نه واپس راغلو نود دروازې نه بهر وتلې ووچه جناب معاویه ﷺ واپس راوغوښتو او ونې فرمائیل راشه مانه یوحدیث واوره. ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه ستا پلارطلحه ﷺ د هغوی نه دې. دچا بیان چه په دې آیت کښې دې چه هغوی خپله وعده اونذرپوره کړو. (۴)
رب العالمین د هغوی بیان کولوسره فرمائی چه بعضې خود هغه ورځ په انتظاردی چه بیا دې جنګ وی اوهغوی خپله کارګذاری الله تعالی ته اوښائی اود شهادت جام نوش کړی. نو بعضو خوصداقت او وفاداری ثابته کړه اوبعضې د موقعه په انتظارکښې دی. هغوی نه خپله وعده بدله کړه او نه د نذر نه پوره کولو د هغوی څه خیال شته بلکه هغوی په خپله وعده باندې کلك ولاړدی. هغوی د منافقانو په شان په وخت باندې بهانې جوړونکی نه دی. دا ویره اوزلزله صرف د دې د پاره وه چه خبیث اوطیب فرق معلوم شی او ښه اوبدحال هرچاته ښکاره شی. ځکه چه الله تعالی خو عالم الغیب دې د هغه په نیز خوپټ او ښکاره برابر دی. چه کوم نه دی شوی هغه هم داسې پیژنی لکه چه هغه شوی وی. خود هغه عادت دې چه ترکومې مخلوق عمل اونه کړی هغوی ته صرف دخپل علم په وجه سزا اوبدله نه ورکوی. لکه چه الله تعالی ارشاد دې﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ وَنَبْلُوَا اَخْبَارَكُمْ ﴾ (۵) مونږ به ستاسو ښه پړتال اوکړو اومجاهدین اوصابرین به تاسو نه بیل کړو. نود وجود نه د اول علم اود وجود نه پس علم دواړه الله تعالی ته دی اودې نه پس جزا اوسزا. لکه چه فرمائی ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴾ (۶) یعنی الله تعالی چه په کوم حال باندې تاسو نې هم په هغې

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب ثبوت الجنة للشهید:۱۹۰۳،ترمذی: ۳۲۰۰، احمد:۱۹۳/۳.
(۲) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۲۰۱، صحیح مسلم:۲۸۰۵.
(۳) ترمذی حواله سابق:۳۲۰۳وسنده حسن، مسندابی یعلی:۶۶۳بتصرف یسیر.
(۴) ترمذی حواله سابق:۳۲۰۲وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۲۶.
(۵) ۴۷/محمد:۳۱.
(۶) ۳/آل عمران: ۱۸۲. الخ

باندې مؤمنان پرېږدي نوداسې نه ده چه ښه اوبد تميز به نه کوي. نه الله تعالى داسې نه دې چه ناسوله دغيبو خبردرکړي. نودلته هم فرمائي چه هغه په دې وجه صادقانو له دَخپل رښتياؤ بدله ورکوي اووعده خلافو منافقانوته سزا ورکوي ياهغوي ته دَ توبې توفيق ورکوي چه دوی خپله لار بدله کړي او په رښتونی زړه سره دَ الله تعالى طرف ته تيښ شي نوالله تعالى به هم په هغوی مهربان شي اودَ هغوی خطاګانې به معاف کړي. څکه چه هغه دَ خپل مخلوق خطاګانې معاف کونکې او په هغوی باندې مهربانئی کونکې دې. دهغه کرم اورحمت دَ غضب اوغصې نه ډېر زيات شوې دې.

وَرَدَّ اللهُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
او واپس کړل الله	هغه کسان	چې کفر ئې کړې ووَ
اوالله ﷻ کافران په غصه کښې ډک واپس کړل		

بِغَيْظِهِمْ	لَمْ يَنَالُوْا	خَيْرًا ؕ	وَكَفَى اللهُ	الْمُؤْمِنِيْنَ
دغصې دهغوئ سره	چې حاصل ئې نهٔ کړو	هيڅ خير	او کافي شو الله	دمومنانو دطرفنه
اود هغوئ هيڅ مراد پوره نه شو	اوهم الله ﷻ مومنانو دپاره په جنګ کښې			

الْقِتَالَ ؕ	وَكَانَ اللهُ	قَوِيًّا عَزِيْزًا ﴿٢٥﴾	
دپاره دجنګ	او دې الله	قوت والا غالب	
کافي شو	اوالله ﷻ ډېر قوی اوزبردست دې		

قوله‌تعالى:: وَرَدَّ اللهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

په جنګ خندق کښې دَ الله تعالى دَ امداد نازليدل:- الله تعالى خپل احسان بيانوی چه هغه طوفان اوباد او باران راوليګلو اوخپل نه ښکاريدونکې لښکر ئې راکوزکړو اوکافران ئې تس نس کړل اوهغوی په سخته نااميدئی اونامرادئی سره خپله ډېره اخواکولو ته مجبوره شو. بلکه که دوی دَ رحمة للعالمين په امت کښې نه وې نودې هواګانوبه دوی سره هغه کول کوم چه عادیانوسره هغه بې برکته هواکړې وو. دَرب العالمين ارشاددې چه ترکومې ته په دوی کښې ئې نوالله تعالى به دوی ته عام عذاب نه ورکوي نودوی ته ئې صرف دَ خپل شيطانت مزه ور اوڅکله. دهغوی ډله ئې ټکوړه کړه اودهغوی نه ئې خپل عذاب اخواکړو. دَ دوی دا ډله بازی صرف يو خپله نفسانی ډله وه نوڅکه هواهغوی خراب کړل کوم سوچونه اوفکرونه ئې چه کړې وو هغه ټول خاورو سره خاورې شو. دَ کوم ځائ غنيمت؟ دَ کوم ځائ فتح؟ په خپل ځان باندې اخته شو. لاسونه ئې مروړل، غاښونه چيچل اودَ غصې نه تاويدل په ذلت رسوائی نامرادئی او ناکامئی سره واپس شو. دَ دنياتاوان ئې ځان له اودَ آخرت نقصان پرې دپاسه. څکه چه کوم سړې دَ يوکار اراده اوکړي اوهغې ته عملی شکل هم ورکړي نوکه په هغې کښې کامياب شي اوکه نه نوګناهګارخوبه وي. نود رسول الله ﷺ دَ قتل اودهغه دَ دين دَ ختمولو خواهش او دَ هغې تيارې اوبياعمل هرڅه هغوی اوکړل خوقدرت دَ دوارو جهانوبوج په هغوی باندې راواچولو هغوی ئې سوزيدلی زړه واپس کړل. الله تعالى پخپله دَ مؤمنانودَ طرف نه دَ هغوی مقابله اوکړه نه مسلمانانو هغوی سره جنګ اوکړو اونه ئې هغوی اخواکړل بلکه مسلمانان په خپل ځائ باندې پاتې وو اوهغوی منډې وهلې. الله تعالى دَ خپل لښکر عزت اوساته اودَ خپل بنده اورسول ﷺ امدادئی اوکړو اوپخپله کافي شو.

د جنګ احزاب په موقع درسول کریم ﷺ دعاء: د دې د پاره به حضوراکرم ﷺ فرمائیل چه د الله تعالی نه سوا بل څوك معبودنشته هغه یوازې دې هغه خپله وعده رښتیاکړه د خپل بنده امدادئې اوکړو دَ خپل لښکر عزت ئې اوکړو ټولو دښمنانوسره پخپله مقابله شو اوټولوته ئې ماتې ورکړه. دې نه پس نور څوك هم نشته. (١) (بخاری ومسلم). حضورﷺ د جنګ احزاب په موقعه دَ الله تعالی نه دعاکړې وه هغه هم په بخاری اومسلم کښې روایت ده. حضورﷺ فرمائیلې وو ((اللهم منزل الکتاب سریع الحساب اهزم الاحزاب وزلزلهم)) اې الله تعالی اې دَ کتاب نازلونکیه اې زر حساب اخستونکیه دې لښکروته شکست ورکړه اودوی اوخوزوه. (٢) په دې فرمان ﴿ وَكَفَى اللهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ۭ وَكَانَ اللهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ۝ ﴾ یعنی الله تعالی دَ مؤمنانو کفایت په جنګ سره اوکړو. په دې یوه ډیره ښکلې مزیداره خبره ده چه نه یوازې دَ دې جنګ نه مسلمانان خلاص شو بلکه د بیادَ پاره هم همیشه صحابه کرامؓ دې نه بچ شو چه مشرکان په دوی حمله اوکړي. تاسو تاریخ اوګورئی دَ جنګ خندق نه پس دَ کافرانو همت نه دې شوې چه هغوی په مدینه طیبه باندې یا په حضورﷺ باندې چرته پخپله حمله کړې وی. دَ هغوی د سپیرو قدمونونه الله تعالی دَ خپل حبیب پاك ﷺ دَ قرار اوآرام ځائ محفوظ اوساتلو. فالحمدلله. په خلاف دَ دې مسلمانان په دوی باندې ورختلې دی تردې چه دَ عربو دَ زمکې نه الله تعالی کفر او شرك ختم کړو. کله چه دَ دې جنګ نه کافران راواپس شو هم هغه وخت رسول الله ﷺ دَ پیشنګوئې په توګه فرمائیلی وو چه دَ دې کال نه پس به قریش تاسو سره جنګ نه کوی. بلکه تاسو به هغوی سره جنګ کوئی. (٣) هم داسې اوشو. تردې چه مکه معظمه فتح شوه. دَ الله تعالی دَ طاقت مقابله دَ بنده دَ وس کار نه دې. الله تعالی څوك مغلوب کولې نه شی. هغه دَ خپل امدادپه طاقت سره هغه خواره شوی او ګډې وډې شوې لښکر روستوکړو. هغوی ته ئې هسې په نوم باندې هم څه فائده ورنه کړه. هغه اسلام او مسلمانان غالب کړل خپله وعده ئې رښتیا اوخودله اوخپل بنده اورسول ﷺ سره ئې امداد اوکړو. فله الحمد.

	وَاَنْزَلَ	الَّذِيْنَ
	او راکوز کړل الله	هغه کسان
	او په اهل کتابو کښې چې کومو خلقو (دمکې)	
ظَاهَرُوْهُمْ	مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ	مِنْ صَيَاصِيْهِمْ
چې امداد ئې کړې ووُ دحمله کونکو سره	داهل کتابونه	دقلاګانو دهغویٔ نه
دکافرانو مدد کړې ووا	هغویٔ ئې دقلعه ګانو نه لاندې راکوز کړل	

وَقَذَفَ	فِيْ قُلُوْبِهِمُ	الرُّعْبَ	فَرِيْقًا	تَقْتُلُوْنَ	وَتَاْسِرُوْنَ
اووائې چوځ	په زړونو دهغویٔ کښې	داسې رعب	چې یوه ډله	قتلوله تاسو	او قید کوله تاسو
اودهغویٔ په زړونو کښې ئې ستاسو رعب واچولو			چې بعضې مو ترې اوژل	او بعضې مو ترې	

فَرِيْقًا ۝	وَاَوْرَثَكُمْ	اَرْضَهُمْ	وَدِيَارَهُمْ	وَاَمْوَالَهُمْ
بله ډله	او په میراث کښې ئې درکړه تاسو له	زمکه دهغویٔ	اوکورونه دهغویٔ	اومالونه دهغویٔ
بندیان کړل	اوتاسو ئې د هغویٔ د زمکو اودکورونو اود نورو مالونو مالکان کړئ			

(١) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الخندق: ٤١١٤، صحیح مسلم: ٢٧٢٤، دلائل النبوة: ٤٥٦/٣.
(٢) صحیح بخاری حواله سابق: ٤١١٥، صحیح مسلم: ١٧٤٢، بیهقی: ٤٥٦/٣.
(٣) دلائل النبوة: ٤٥٨/٣.

وَاَرۡضًا	لَّمۡ تَطَـُٔوۡهَا ؕ	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ
او هغه زمكه	چې نۀ وۀ كيښودلې قدم تاسو په هغې	او دې الله	په هر څيز باندې
اودهغې زمكې چې تاسو پرې (دجنګ په غرض) قدم قدرې ايخودې نه وو		او الله	په هرڅه پوره پوره
قَدِيۡرًا ﴿۲۷﴾			
قادر			
قدرت لرى			

قوله تعالىٰ: وَاَنۡزَلَ الَّذِيۡنَ ظَاهَرُوۡهُمۡ

دبنوقريظه محاصره:- دومره مونږ اول ليكلې دي چه كله دَ مشركانو اويهوديانولښكر مدينې طيبې ته راغلو اوهغوى ګيره واچوله نودَ بنوقريظه قبيله كومه چه په مدينه طيبه كښې موجود وه اودَ هغوى سره معاهده شوې وه هغوى هم په عين موقعه باندې خپله بې وفائى اوكړه وعده ئې ماته كړه ستركې اوخودلې. دَ هغوى سردار كعب بن اسد په خبروكښې راغلو اوحيى ابن اخطب خبيث هغوى په معاهده ماتولو باندې تياركړل اول خوده اونه منل په خپله وعده باندې ولاړوو. حيى وئيل چه اوخوګوره تاته دَعزت تاج درپه سر كولوله راغلې يم. قريش اودَهغوى ملګرى غطفان اودَهغوى ملګرى اومونږ ټول يويو. مونږ داقسم خوړلې چه تر كومې مونږ يويو مسلمان قيمه قيمه نه كړو دې ځائ نه به نه اخواكيږو. كعب ډير هوښيارسړې وو هغه جواب ردكړو داصرف غلطه خبره ده. داستاسودوس كارنه دې ته مونږته دَذلت طوق رااچول غواړې. ته ډيرسپيره سړې ئې زما دَ مخې نه اخوا شه اوما په خپل مكر كښې مه راګيروه. خوحيى بياهم اخوا نه شو اوهغه ئې پوهه كولو. آخره كښې وئيل چه ګوره كه قريش او غطفان اوتختي نوزه به سره دَ خپلې ډلې ستا ګرهئې ته راشم اوچه كوم ستا اوستادَ قوم حال وى هم هغه به زما اوزما دَ قوم حال وى. آخر په كعب باندې دَحيى جادو اوچليدو اوبنوقريظه صلح ماته كړه. په دې سره حضوراكرم ﷺ اوصحابه كرامو رضي الله عنهم ته سخت خفګان اورسيدو اوډيره ګرانه ورته پريوتله. بياچه كله الله تعالى دَ خپل غلامانوامداد اوكړو

د رسول كريم ﷺ په بنو قريظه د حملې حكم: حضور ﷺ دَ صحابه كرامو سره په كاميابئ او سرفرازئ سره مدينې ته راواپس شو صحابه كرامو وسلې اوسپړدلې اوحضور ﷺ هم وسله كوزه كړه اودَ ام سلمه رضي الله عنها په كور كښې دَ ګرداوغبار نه دَ پاكيدو دَ پاره غسل كولوته كيناستو چه جبرائيل عليه السلام ښكاره شو دَ هغه په سرباندې ريښمى پټكې وو به قچرباندې سور وو په كوم چه ريښمى ګدئ وه وئى فرمائيل يارسول الله ﷺ ولې تاسو ملا خلاصه كړه؟ حضور ﷺ اوفرمائيل او. حضرت جبرائيل عليه السلام اوفرمائيل چه فرښتو خو لاتراوسه پورې خپلې وسلې نه دي اخواكړې زه دَ كافرانو نه اوس اوس راغلم. واورئ دَ الله تعالى حكم دې بنوقريظه طرف ته لاړشئ اودَ هغوى پوره غوړونه راكاږئ. ماته هم الله تعالى حكم راكړې چه زه هم هغوى راګيركړم. حضور ﷺ هم هغه وخت رااپاسيدو تيارشو اوصحابه كرامو رضي الله عنهم ته ئې حكم وركړو وئى فرمائيل چه په تاسوكښې به هريوكس دَ مازيګر مونځ په بنوقريظه كښې كوى. دَ ماسپښين نه پس داحكم ملاوشوې وو.

دَ بنوقريظه قلعه دَ دې ځائ نه په يوڅو ميله فاصله باندې وه دَ مانځه وخت په صحابه كرامو رضي الله عنهم باندې هم په لاره راغلو نوبعضو مونځ اداكړو وئى فرمائيل چه دَ حضور ﷺ دَ دې فرمان كولو مطلب هم دا وو چه مونږ ډير تيزلاړشو اوبعضووئيل چه مونږ خو به هلته رسيدو نه بغيرمونځ نه كوو. كله چه حضور ﷺ ته دا خبره معلومه شوه نو حضور ﷺ چاته هم رټنه ياغصه اونه كړه. حضور ﷺ په مدينه طيبه باندې حضرت ابن ام مكتوم رضي الله عنه خليفه جوړكړو. دَحضرت على رضي الله عنه په لاس كښې دَ لښكر جهنډا وركړه او

پخپله هم حضورﷺ د صحابه کرامو﷢ سره شاته شاته دبنوقریظه طرف ته روان وو. تلوسره ئې د هغوی قلعه راګیره کړه تریپنځه ویشتو ورځوپورې محاصره وه. کله چه یهودیان تریوزې راغله اوتنګ حال شو نو هغوی خپل حکم (ثالث) حضرت سعدبن معاذ ﷛ جوړکړو کوم چه د قبیله اوس سردار وو. بنوقریظه او اوس کښې د جاهلیت په زمانه کښې اتفاق اویوشان والې وو د یوبل ملګری وو په دې وجه د دې یهودیانوخیال وو چه حضرت سعد﷛ به زمونږ لحاظ او خیال کوی لکه څنګه چه عبدالله بن ابي بن سلول بنوقینقاع خلاص کړي وو. بل طرف ته د حضرت سعد﷛ داحال وو چه په جنګ خندق کښې د اکحل په رګ باندې یوغشې لګیدلې وو د کوم نه چه وینه روانه وه. رسول الله ﷺ د هغه په زخم باندې داغ لګولې وو اود جمات خیمې کښې پروت وو چه خواکې عیادت اود بیمارئې تپوس پوښتنه هم کوی. حضرت سعد﷛ چه کومې دعاګانې اوکړې هغې کښې یوه دا دعاهم وه یاالله که اوس هم یوداسې جنګ پاتې وی په کوم کښې چه کافران اوقریش ستا په نبی باندې حمله کوی نوته ما ژوندې اوساته زه به په هغې کښې شرکت اوکړم اوکه تایوداسې جنګ باقی نه دې ساتلې نوخیردې که زما د زخم نه وینه جاری وی خواې زما ربه ترکومې چه بنوقریظه ته دهغوی د سرکشئ سزا په خپلو ستر ګویخولوسره اونه کړم ته زما مرګ روستوکړه. د حضرت سعد ﷛ غوندې مستجاب الدعوات د دعاد قبلیدو شان ته ګوره هغوی دا دعاکوی اواخوا یهودیان بنوقریظه د هغوی په فیصله باندې رضامندې ښکاره کوی اوقلعه مسلمانانوته حوال کوی. حضورﷺ سړې لیګی او هغه د مدینې طیبه نه راغواړی چه ته راشه اود دوی باره کښې خپله فیصله واوروه. بدې په خرباندې راسور کړې شو اوټوله قبیله د اوس ورپورې اونختله چه ګوره حضرت خیال کوه بنوقریظه هم ستاسو سړی دی هغوی په تاسو باندې یقین کړې دې اوستا حلیفان دی. ستاد قوم د غم دردملګری دی تاسو په دوی باندې رحم اوکړئ. هغوی سره په نرمئ سره مخ شئ. ګورئ دې وخت کښې د هغوی هیڅ څوک هم نشته اودا ستاسو په وس کښې دی وغیره. حضرت سعد ﷛ صرف خاموش وو اوهیڅ جواب ئې نه ورکولو. دې خلقو مجبور کړو چه جواب ورکړی ځکه چه دوی نه پریخودلو. آخر هغوی اوفرمائیل چه اوس وخت راغلو چه سعد ﷛ د دې خبرې ثبوت ورکړی هغه ته د الله تعالی په لارکښې د یوملامت کونکی دملامتیاهیڅ پرواه نشته. دې اوریدو سره خود دې خلقو زړونه ډوب شو اوپوهه شو چه د بنوقریظه خیر نشته.

کله چه د حضرت سعد﷛ سورلی هغه خیمې ته اورسیده کوم ځای چه جناب رسول کریمﷺ تشریف فرما وو نوهغوی اوفرمائیل اې خلقو د خپل سردار د استقبال د پاره اودریږئ مسلمانان اودریدل اوهغه ئې په ډیر قدر او عزت سره په ډیراکرام اواحترام سره د سورلئ نه راکوز کړو. دا په دې وجه وو چه دې وخت کښې هغوی د حکم (ثالث) په حیثیت سره وو د هغوی فیصله به پوره توګه باندې نافذ ګڼرلې شوه. د هغوی کیناستو سره نبی کریم ﷺ اوفرمائیل داخلق ستا په فیصله باندې رضامندی اود قلعه نه راوتی دی. اوس چه تاسو د دوی باره کښې څنګه حکم کوئ اوکړئ هغه اوونیل چه زه کوم حکم په دې باندې اوکړم هغه به پوره کولې شی؟ حضورﷺ اوفرمائیل او ولې نه. وئ وئیل اود دې خیمې والا باندې به هم د دې پوره کول ضروری وی؟ حضورﷺ اوفرمائیل یقینًا هغوی وئیل د دې طرف والا باندې هم؟ هغه طرف ته ئې اشاره اوکړه کوم طرف ته چه پخپله رسول الله ﷺ موجود وو. خود حضورﷺ طرف ته ئې اونه کتل د هغوی دبزرګیې اوعظمت په وجه سره. حضورﷺ جواب ورکړو اود دې طرف والا ته هم. هغه اوفرمائیل اوس زما فیصله واورئ. زه وایم چه په بنو قریظه کښې څومره د جنګ والا خلق دی هغه قتل کړئ اودهغوی اولاد قیدکړئ د هغوی مالونه په قبضه کښې واخلئ. رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې سعد﷛ تا په دوی باندې هغه حکم اوکړو چه کوم حکم الله تعالی په دوی

باندې د اووه اسمانونود پاسه کړې دې. یوروایت کښې دی حضورﷺ اوفرمائیل تاد ربښتونی مالك الله تعالى چه کوم حکم وو هم هغه واورلو.

بیا د حضورﷺ په حکم سره خندقونه اوکنستلې شو اوهغوی ئې تړلې راوستل اود هغوی ستونه ئې والوزول دوی په شمیرکښې اوه اته سوه وو. د هغوی ښځې اوماشومان بچی واخستلې شو. مونږ دا ټول واقعات په کتاب السیر کښې ښه په تفصیل سره لیکلې دی. والحمدلله.

د بنو قریظه ذلیله کیدل: فرمائی چه کومو اهل کتابو یعنی یهودیانو د کافرانود لښکرو شاباسې کولو او د هغوی ملګرتیائی کوله دهغوی نه هم الله تعالى د هغوی قلعه ګانې خالی کړې. د دې قوم بنو قریظه لوئ سردار د کوم نه چه د هغوی نسل جاری شوې وو په وړاندې زمانه کښې راغلې وو په حجاز کښې په دې طمع کښې ابادشوې وو چه د کوم نبی آخرزمان ﷺ پیشنګوئی زمونږ په کتابونو کښې ده هغه هم دلته کیدونکې دې نومونږ به د ټولونه اول د هغوی د تابعدارئې په نیك بختئې کښې مسعودشو. خودې ناخلفو چه کله هغه نبی ﷺ راغلو د هغه تکذیب ئې اوکړو د څه په وجه چه د الله تعالى لعنت په دوی باندې نازل شو. د (صیاصی) نه مراد قلعه ګانې دی.(۱) هم د دې معنې په اعتبارسره ښکروته هم صیاصی وائی. داڅکه چه د څناور په ټول بدن کښې هم دا د ټولود پاسه وی. د هغوی په زړونو کښې الله تعالى رعب واچولو. مسلمانان ئې د بیخه ویستل غوښتل خوالله تعالى معامله دوې خلاف اوکړه اولټه شوه طاقت ئې کمزورې شو کامیابې په ناکامیابئې سره بدله شوه نقشه ورانه شوه او ملګرې اوتختیدل. دوی بې پښولاسونوپاتې شو. دعزت خواهش ورته ذلت اوخودلو. د مسلمانانو بربادولو اود هغوی د اوره کولو په خوشحالئې کښې ئې خپل ځان اوره کړو او اوس لا د آخرت بدنصیبی روستو ده. څه قتل کړې شو اوڅه قید کړې شو. د عطیه قرظی بیان دې کله چه زه حضورﷺ ته پیش کړې شوم نوزما باره کښې حضورﷺ ته څه خیال راغلو وئې فرمائیل دې ځان له کړئی ګورئی که د ده د نوم لاندې ویښته وی نو قتل ئې کړئی ګنی په قید کښې کینوئې. وئې کتل نوزه ماشوم ووم ژوندې ئې پریخودم.(۲) د هغوی د زمکې دهغوی د کورونو د هغوی دمالونو مالکان مسلمانان شو بلکه هغه زمکې هم چه تراوسه پورې پرته وه اوکوم ځائ چه د مسلمانانو قدمونه هم نه وو رسیدلی. یعنی د خیبرزمکه یا د مکې مکرمې زمکه یاد فارس زمکه یاد روم زمکه اوممکن دی چه دا ټولې ترې مراد وی. الله تعالى د لویو قدرتونو مالك دې.(۳)

غزوهٔ خندق کښې د صحابه کرامو بهادری او دسعد ﷺ فیصله: مسند احمد کښې د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها بیان دې چه د خندق په ورځ زه اووتلم چه د لښکر څه حال معلوم کړم نوماخپل ځان پسې شاته د یولوئ زور سره راتلونکی کشار واوریدو اود هغه د وسلې ګړنګارمې واوریدو. زه د لارې نه اخواشوم یوطرف ته کیناستم چه اومې کتل نوحضرت سعدبن معاذ ﷺ د لښکر طرف ته روان دې اوهغه سره د هغه رور حارث بن اوس وو د هغه په لاس کښې د ده ډال وو. حضرت سعدﷺ د اوسپنې زغره اچولې وه خو ډیر غټ وو زغره ئې په پوره بدن باندې نه وه راغلې لاسونه ئې کولاو ووشعرونه ئې ونیل اوبه تاویدو اوخوند کښې روان وو. زه د دې ځائ نه لږه نوره وړاندې لاړم اویوې باغیچې ته لاړم هلته څه مسلمانان موجود وو په هغوی کښې حضرت عمر بن خطاب ﷺ هم وو اویوصاحب چه په ځان ئې څه اچولې وو. حضرت عمرﷺ زه اولیدم او بیا څه وو چه ډیر وران شو اووئې فرمائیل دا بهادری ته نه

---

(۱) الطبری: ۲۰/۲۴۹.

(۲) ابوداوٗد کتاب الحدود باب فی الغلام یصیب الحد: ۴۴۰۴ وسنده صحیح، ترمذی: ۱۵۸۴، نسائی: ۳۴۶۰، ابن ماجه: ۲۵۴۱، احمد: ۴/ ۳۱۰، ابن حبان: ۳۷۸.

(۳) الطبری: ۲۰/۲۵۰.

پیژنې دلته جنګ کیږي؟ الله تعالی ته معلومه ده چه څه نتیجه به وي؟ ته دلته څنګه راغلې؟ وغیره وغیره. غرض داچه زه ئې دومره ملامته کړم اوما ونیل چه دازمکه اوشلیږي اوزه په کښې ورننوځم. کوم صاحب مغفر(د اوسپنې ټوپۍ سره) مخ پټ کړې وو هغه د عمر فاروق ﷺ دا خبرې واوریدې د سرنه ئې د اوسپنې ټوپۍ کوزه کړه اومې کتل نو ما اوپیژندو چه دا خو حضرت طلحه بن عبیدالله ﷺ وو. هغه حضرت عمر ﷺ چپ کړو چه څه له ئې ملامته کوې د نتیجه څه ویره ده؟ ولې ته دومره ویریږې چه څوك به اوتختی ونیل ټول هرڅه د الله تعالی په لاس کښې دی. حضرت سعد ﷺ ته یوقریشی شیش واخستو او یوغشې ئې اوویشتلو اوونیل واخله زه ابنِ عرقه یم. د حضرت سعد ﷺ د اکحل په رګ باندې هغه غشې اولګیدو او هم هلته ورخښ شو. د وینو دارې ترې روانې شوې هغه وخت هغه دعااوکړه یاالله ما مه وژنه ترکومې چه د دې بنوقریظه تباهی په خپلو سترګو اونه وینم. د الله تعالی شان دې چه هم هغه وخت وینه اودریده. مشرکان هواګانو اوتختول او مسلمانانوته الله تعالی کفایت ورکړو. ابوسفیان اود هغه ملګری خو اوتختیدل او تهامه ته لاړل. عیینه بن بدر اود هغه ملګری نجد ته لاړل. بنوقریظه خپلې قلعه ته لاړل رابندشو. میدان ئې خالی اولیدو نو رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړو. د حضرت سعد ﷺ د پاره هم په جمات کښې د څرمن یوه خیمه اولګولې شوه. هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ راغلو او په مخ ئې دوړې وې ونې فرمائیل تاسو وسله کولاوکړه اوفرښتې خو تراوسه پورې وسله تړلې دی. پاڅه د بنوقریظه هم فیصله اوکړه او په هغوی باندې حمله اوکړه. حضور ﷺ زر وسله اوتړله او صحابه کرامو ﷺ ته ئې هم د روانیدو اعلان اوکړو. د بنوتمیم کورونه د مسجد نبوی ﷺ سره نیزدې وو په لاره ئې د هغوی نه تپوس اوکړو ولې رونړو؟ څوك مو په تلولیدلی؟ هغوی ونیل او اوس اوس حضرت دحیه کلبی ﷺ لاړو. حالانکه هغه حضرت جبرائیل ﷺ وو خود هغوی ږیره اومخ بالکل د حضرت دحیه ﷺ په شان وو.

اوس حضور ﷺ لاړو اود بنوقریظه د قلعه محاصره ئې اوکړه. کله چه هغوی اوویریدل او تنګ شو نو هغوی ته ئې اوونیل مونږ ته قلعه راکړئی اوتاسو هم زمونږ لاس له راشئی رسول الله ﷺ چه څه غواړی ستاسو په حق کښې به فیصله اوکړی. هغوی حضرت ابولبابه بن عبدالمنذر ﷺ سره مشوره اوکړه نو هغوی اشاره اوکړه چه په دې صورت کښې د خپل ځان نه لاس اووینځئی. هغوی دامعلومه کړه او دائې نامنظوره کړه اوونې ونیل مونږ قلعه خالی کوو ستاسو فوځ ته قبضه درکوو. زمونږ باره کښې مونږ خپله فیصله حضرت سعد ﷺ ته ورکوو. حضور ﷺ دا منظورکړه بیائې حضرت سعد ﷺ راوغوښتوهغوی تشریف راوړو او په خر باندې سور وو په کوم چه د کهجورو د پاڼړو ګدئی وه. هغه په دې باندې ډیر په ګراند باندې سور کړې شوې وو. د هغه قوم هغه راګیرکړې وو او پوهه کول ئې چه ګوره بنوقریظه زمونږ ملګری دی زمونږ دوستان دی زمونږ د مرګ اوژوند شریکان دی. د هغوی چه کوم تعلقات دی هغه تاسو نه پټ نه دی. هغوی په خاموشئی سره د ټولو خبرې اوریدلې کله چه د هغوی محلې ته اورسیدل نودهغوی طرف ته ئې نظر واچولو چه اوس وخت راغلو چه زه د الله تعالی په لارکښې د یو د ملامت کونکی د ملامتیا هیڅ پرواه اونه کړم.

د فیصلې کولو نه پس سعد ﷺ خپله خیمه کښې شهید شو:: کله چه د حضور ﷺ خیمې ته د هغه سورلی راورسیده نو حضور ﷺ اوفرمائیل د خپل سردار طرف ته ورپاڅئی اوهغه په آرام سره راکوزکړئی. حضرت عمر ﷺ اوونیل زمونږ سید خو الله تعالی دې. حضور ﷺ اوفرمائیل راکوزئی کړئی. خلق یوځائ شو اود سورلئی نه ئې راکوزکړو. حضور ﷺ اوفرمائیل سعد ﷺ د دوی باره کښې چه کوم حکم کول غواړې اوکړه؟ هغوی اوونیل د دوی مشران به قتل کولې شي د دوی واړه به قید کولې شي اود دوی مال تقسیم کړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل سعد ﷺ تا په دې حکم کښې د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ پوره موافقت اوکړو. بیا حضرت سعد ﷺ دعا اوغوښتله چه یاالله که ستا په نبی ﷺ باندې د قریشو څه

حمله اوس هم باقي وي نو ما په هغې کښې د شامليدلو د پاره ژوندي اوساته ګنې خپل طرف ته مې اوغواړه. هم هغه وخت د زخم نه وينه روانه شوه اوسره د دې چه زخم نې ډک شوې وو هسې لږ شان باقي وو. هغه بيا هم هغه خيمې ته واپس کړې شو اوهم هلته شهيد شو. پخپله حضرت رسول مقبول ﷺ اوهغوی سره حضرت ابوبکر ؓ او حضرت عمر ؓ وغيره هم هلته راغله ټولو ژړل او ما د حضرت ابوبکر ؓ اود حضرت عمر ؓ په آوازکښې فرق هم کولې شو. هغه وخت زه په خپله حجره (کمره) کښې ووم. په حقيقت کښې د رسول الله ﷺ صحابه کرام ؓ داسې وو لکه چه الله تعالی فرمانيلي ﴿ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡ تَرٰىهُمۡ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبۡتَغُوۡنَ فَضۡلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضۡوَانًا سِيۡمَاهُمۡ فِىۡ وُجُوۡهِهِمۡ مِّنۡ اَثَرِ السُّجُوۡدِ ذٰ لِكَ مَثَلُهُمۡ فِى التَّوۡرٰىةِ ۖ وَمَثَلُهُمۡ فِى الۡاِنۡجِيۡلِ ۚ كَزَرۡعٍ اَخۡرَجَ شَطۡئَـهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسۡتَغۡلَظَ فَاسۡتَوٰى عَلٰى سُوۡقِهٖ يُعۡجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَـغِيۡظَ بِهِمُ الۡكُفَّارَ ؕ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنۡهُمۡ مَّغۡفِرَةً وَّاَجۡرًا عَظِيۡمًا ﴾ په خپل مينځ کښې د يوبل سره پوره محبت اومينه ساتله. حضرت علقمه ؓ تپوس اوکړو ام المؤمنين داخوراته اوفرمائې چه رسول الله ﷺ به څنګه ژړل؟ ونې فرمانيل د حضور ﷺ سترګو به په چاباندې هم اوښکې نه بهيولې اودغم اوخفګان په موقعه به هغوی ﷺ خپله ږيره مبارکه په خپل موټې کښې نيوله.(۱)

يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ	قُلۡ	لِّاَزۡوَاجِكَ	اِنۡ كُنۡتُنَّ	تُرِدۡنَ
اے نبی	اووايه	ښځو خپلو ته	که يئ تاسو	چې غواړئ
ائې نبي ﷺ! خپلو بيبيانو ته اووايه | چې که تاسو د دنيا د				

الۡحَيٰوةَ	الدُّنۡيَا	وَزِيۡنَتَهَا	فَتَعَالَيۡنَ	اُمَتِّعۡكُنَّ	وَاُسَرِّحۡكُنَّ
ژوند	ددنيا	او ښائيست دهغې	نو راشئ	چې څه سامان درکړم تاسو له	او پريږدم تاسو
ژوند خوندونه اوددې ډول سنګار غواړئ | نو راځئ چې زه درله څه لږ ډير سامان درکړم | او ښه					

سَرَاحًا	جَمِيۡلًا	وَاِنۡ كُنۡتُنَّ	تُرِدۡنَ اللّٰهَ	وَرَسُوۡلَهٗ	وَالدَّارَ
په پريښودلو	ښائست سره	او که يئ تاسو	چې غواړئ الله	او رسول دهغه	او کور
په مناسبه طريقه مو رخصت کړم | اوکه تاسو الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ او آخرت غواړئ | نو					

الۡاٰخِرَةَ	فَاِنَّ اللّٰهَ	اَعَدَّ	لِلۡمُحۡسِنٰتِ	مِنۡكُنَّ اَجۡرًا
دآخرت	نو بيشکه چې الله	تيار کړې دي	دپاره دنيك عمله ښځو	ستاسو نه اجر
الله ﷻ په تاسو کښې نيکو بيبيانودپاره ډير لوئې اجر تيار کړې دي				
عَظِيۡمًا ۝				
لوئ				

قوله تعالى:: يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ قُلۡ لِّاَزۡوَاجِكَ

د امهات المؤمنين فضائل:- په دې آياتونوکښې الله تعالی خپل نبی کريم ﷺ ته حکم ورکوی چه خپلو بيبيانوته په دووخبروکښې ديوې دقبلولواختياروركړه. که تاسويه دنيااود دې په ځيزونو باندې پسخيږنې نو راشئ چه زه تاسو د خپلې نکاح نه جداکړم. اوکه تاسو په تنګدستئ باندې دلته په

(۱) احمد:۲/۱۴۱-۱۴۲، صحيح بخاری کتاب المغازی باب مرجع النبی ﷺ من الاحزاب.....:۴۱۲۲، صحيح مسلم:۱۷۶۹مختصرا، ابن حبان:۷۰۲۸.

صبر کولو سره د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ مرضئ او رضامندی غواړئ او د اخرت رونق مو خوښ دې نو په صبر او برداشت باندې ماسره ژوند تیر کړئ الله تعالی به تاسو له د هغه ځائ نعمتونه درکړي. الله تعالی دې د حضور ﷺ د ټولو بیبیانو نه خوشحاله شي چه زمونږ میندې دی ټولو الله تعالی د هغه رسول ﷺ او آخرت خوښ کړو په کومې چه رب راضي شو بیا د آخرت د خوشحالو سره ئې د دنیا خوشحالئ هم ورکړې. د حضرت عائشه رضي الله عنها بیان دې د دې آیت په نازلیدو باندې د الله تعالی نبي ﷺ ماله راغلو چه زه د یوې خبرې تاسره ذکر کونکې یم ته په جواب ورکولو کښې تندی مه کوه خپل مور پلار سره مشوره اوکړه. بیا حضور ﷺ دا آیت لوستلو ما زر جواب ورکړو یا رسول الله ﷺ په دې کښې د مور پلار سره د مشورې کولو هیڅ حاجت نشته زما الله تعالی خوښ دې زما رسول الله ﷺ خوښ دې او د آخرت کور مې خوښ دې. د حضور ﷺ ټولو بیبیانو هم داسې اوکړه کوم چه ما اوکړه. (۱) یو بل روایت کښې دی چه درې ځل حضور اکرم ﷺ حضرت عائشه رضي الله عنها ته اوفرمائیل چه ګوره بغیر د مور پلار د مشورې نه څه فیصله مه کوه.

بیا چه کله حضور ﷺ زما جواب واوریدو نو خوشحاله شو او مسکې شو. بیا حضور ﷺ د نورو بیبیانو حجرو کمرو ته تشریف یوړو هغوی ته ئې د اول نه دا اوفرمائیل چه عائشه صدیقه رضي الله عنها دا جواب ورکړې دې هغوی به وئیل هم دغه جواب زمونږه هم دې فرمائی چه د دې اختیار نه پس کوم چه مونږ اختیار کړو نو دا اختیار په طلاق کښې شمیر نه شو (۲) مسند احمد کښې دی حضرت ابوبکر رضي الله عنه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضریدل غوښتل خلق د حضور ﷺ په دروازه کښې ناست وو او حضور ﷺ د ننه تشریف فرماوو اجازت ملاو نه شو. په دې کښې حضرت عمر رضي الله عنه راغلو هغه هم اجازت اوغوښتو خو ملاو نه شو. لږ ساعت پس ئې دواړه راياد کړل. چه لاړل نو وئې کتل د حضور ﷺ بیبیانې حضور ﷺ سره ناستې دی او حضور ﷺ چپ دې. حضرت عمر رضي الله عنه وئیل ګورئ زه د الله تعالی رسول ﷺ خندوم. بیا ئې وئیل یا رسول الله ﷺ افسوس چه تاسو کتلې زما بی بی نن زمانه پیسې غوښتلې ماسره نه وې کله چه ئې زیات ضد شروع کړو نو زه پاسیدم او د هغې څټ مې تاؤ کړم دې اوریدو سره حضور ﷺ مسکې شو او وئې فرمائیل دلته هم دغه قصه ده ګوره دا ټولې ناستې دی مانه مال غواړي. حضرت ابوبکر رضي الله عنه د عائشه رضي الله عنها طرف ته ورټوپ کړو او حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت حفصه رضي الله عنها طرف ته وئې فرمائیل افسوس دې تاسو د رسول الله ﷺ نه هغه څیز غواړئ چه هغوی سره نشته. هغه خو خیر تیره شوه رسول الله ﷺ هغوی رامنع کړل ګنې دواړو بزرګانو خو خپلې لونړه وهلې. اوس دې ټولو بیبیانو وئیل چه ښه ده غلطي اوشوه بیا به مونږ حضور ﷺ داسې هیڅ کله هم نه تنګوو. بیا دا آیاتونه نازل شو او د دنیا او آخرت د خوښولو اختیارئې ورکړو. د ټولو نه اول حضور ﷺ حضرت صدیقه رضي الله عنها له تشریف یوړو هغې آخرت خوښ کړو لکه څنګ چه په تفصیل سره تیر شو. دې سره ئې دا درخواست هم اوکړو یا رسول الله ﷺ تاسو خپلې یوې بی بی ته هم دا مه فرمائې چه ما دا اختیار کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی زه د پټولو د پاره نه یم رالیګلې بلکه زه ئې خودلو د پاره آسانی راوستلو د پاره رالیګلې یم مانه خو چه څوک تپوس کوی زه به صفا صفا وایم. (۳) د حضرت علي رضي الله عنه فرمان دې د طلاق اختیار ئې نه ورکړې بلکه د دنیا او یاد آخرت د ترجیح اختیار ئې ورکړې وو. (۴) خو د دې په سند کښې هم انقطاع ده او دا د آیت د

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿یایها النبی قل لازواجك ان کنتن.....﴾: ۴۷۸۵-۴۷۸۶، صحیح مسلم: ۱۴۷۵.

(۲) صحیح بخاری کتاب الطلاق باب من خیر ازواجه: ۵۲۶۲، صحیح مسلم: ۱۴۷۷.

(۳) احمد: ۳/۳۲۸، صحیح مسلم: کتاب الطلاق باب بیان ان تخییره امراته لایکون طلاقا الابالنیة: ۱۴۷۸.

(۴) احمد: ۱/۷۸

ظاهری الفاظوهم خلاف ده ځکه چه د اول ايت په اخر کښې صفاموجود دی چه راشئ زه تاسو له ستاسو حقونه درکړم اوتاسو آزادې کړم. په دې کښې دعلماؤاختلاف دې چه که حضورﷺ طلاق ورکړی نو بيا هغوی سره نکاح جائزده که نه؟ خوصحيح قول دا دې چه جائز ده چه په دې سره دَ طلاق هغه نتيجه ملاوشی يعنی د دنياغوښتنه دَ دنيا ښائست اورونق هغوی ته حاصل شی. والله اعلم. کله چه داآيت نازل شو اودَ دې حکم کله حضورﷺ ازواج مطهرات امهات المؤمنين رضی الله عنهن ته واورلو هغه وخت کښې دَ حضورﷺ نهه بيبيانې وې. پنځه قريشيه، عائشه حفصه ام حبيبه سوده اوام سلمه رضی الله عنهن او صفيه بنت حيی چه دَ قبيله نضير وه اوميمونه بنت حارث چه هلاليه وه اوزينب بنت جحش کومه چه اسديه وه اوجويريه بنت حارث رضی الله عنهن کومه چه مصطلقيه وه. (١)

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ	مَنْ يَّأْتِ	مِنْكُنَّ	بِفَاحِشَةٍ	مُّبَيِّنَةٍ
اے ښځو دنبی	هغه ځوك چي راشي	ستاسو نه	كار دبې حيايئ	ښكاره ته

......ائي د پيغمبر بيبيانو په تاسو كښې چي څوك ښكاره ګناه اوكړی | نو هغې ته به

يُّضٰعَفْ	لَهَا	الْعَذَابُ	ضِعْفَيْنِ ط	وَكَانَ	ذٰلِكَ
دوچند به وركړې كيږی	هغې ته	عذاب	په دوچند والی سره	او دې	دا كار

دوه چنده سزا وركولې شی | ....زاو دا كار الله ﷻ ته

عَلَى اللّٰهِ	يَسِيْرًا ۝٣٠
په الله باندې	آسان

ډير آسان دي

قوله تعالى: يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

امهات المؤمنين ته وعظ او نصيحت :- دَ حضور اکرم ﷺ بيبيانويعنی دَ مؤمنانو ميندوچه کله الله تعالی اودهغه رسول ﷺاودَ آخرت ښکلې کور خوښ کړواودَ حضور ﷺ په کور کښې دَ هميشه دَ پاره کيناستې نو اوس جناب الله عزوجل هغوی ته په دې آيت کښې وعظ کوی او ورته ښائی ستاسو معامله د عامو ښځو په شان نه ده. که فرض کړه تاسو د حضورﷺ په تابعدارئی کښې کوتاهی اوکړه اوياتاسو نه څه بداخلاقې اوشوه نوتاسو ته به په دنيااوآخرت کښې سزا وی. ځکه چه ستاسو ډيرې لوئی درجې دی تاسو له د ګناه نه هم ډير لرې کيدل پکاردی ګنی د مرتبې په شان به سختی هم زياته وی. الله تعالی ته تولې خبرې آسانې دی داياد ساتل پکاردی چه دا فرمان دَ شرط په توګه دې اودَ شرط واقع کيدل ضروری نه دی لکه چه ارشاد دې ﴿لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝﴾ (٢)اې نبی که تاشرك اوکړونوستا اعمال به بې کاره شی. دَ نبيانو ذکر کولوسره فرمائی ﴿وَلَوْ اَشْرَكُوْا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝﴾ (٣) که دوی شرك اوکړی نودَ دوی نيکئی به بيکاره شی. بل آيت کښې دی ﴿قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ ۖ فَاَنَا اَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ۝﴾ (٤)که دَ رحمان اولاد وی نوزه به دَ تولونه اول عبادت کونکې شم. بل آيت کښې ارشاد

---

(١) الطبری: ٢٥٢/٢٠.

(٢) ٣٩/الزمر: ٦٥.

(٣) ٦/الانعام: ٨٨.

(٤) ٤٣/الزخرف: ٨١.

دي ﴿لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ (۱) يعني كه دَ الله تعالى اولادمنظوروو نوهغه چه په خپل مخلوق كښې څوك غوښتل خوښ كړې به ئې وو. هغه پاك دې يوازې دې يودې هغه غالب دې او په ټولو باندې حكمران دې. په دې پنځو واړو آياتونوكښې دَ شرط سره بيان دې خوداسې شوي نه دی نه دَ انبياؤكرامو نه شرك ممكن دې نه دَ رسولانو دَ سردار حضرت محمد مصطفى ﷺ نه دامكن دی نه دَ الله تعالى اولاد. دغه شان دَ أمهات المؤمنين باره كښې هم دا چه كوم فرمانيلې شوي دی كه په تاسوكښې څوك ښكاره فضول حركت اوكړي نوهغې ته به دوه چنده سزا كيږي دې نه دامه ګڼرئی چه واقعی به دوی كښې دَ يوې نه څه داسې نافرمانی اوبداخلاقی شوې وی. نعوذبالله.

﴿الحمدلله﴾ دَ يويشتمې سپارې تفسير ختم شو.

---

۱) ۳۹/الزمر: ۴۰.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ

او هغه څوك چې اطاعت كوی (حكم منی) | ستاسو نه | دالله | او دهغه درسول | او عمل كوی

او په تاسو كښې چې څوک دالله ﷻ او دهغهٔ د رسول ﷺ تابعداری كوی | .... او نیک

صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا

نیك | وركوؤ به مونږ هغې لره | اجر دهغې | دوه ځله | او تيار كړې دې مونږ | هغې لره | رزق

عمل او كړی | نو مونږ به هغې ته ددې نه یو په دوه اجر وركړو | او د هغې دپاره مونږ د عزت

كَرِيمًا ۝ يَٰنِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ

ښه | اے ښځو دنبی | نهٔ یئ تاسو | پشان دیوې ښځې | دعامو ښځونه | كه یریږئ تاسو دالله نه

رزق تیار كړې دې | ائې د پیغمبر بیبیانو ! تاسو دنورو عامو ښځو په شان نه یئ | كه تاسو د الله نه ویریږئ

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ

نو مهٔ كوئ تاسو پوستوالې | په خبرو كښې | چې طمع پیدا شی | دهغه سړی | چې په زړه دهغه كښې

نو نرمې خبرې مه كوئی | ګنی د كوم سړی په زړه كښې چې د (فسق) مرض وی دهغه به درته طمع

مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۝ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ

مرض دې (خرابی ده) | او وایئ | خبره | سیده صفا | او قرار اونیسئ | په كورونو خپلو كښې |

پیدا شی | او صفا واضحه خبره كوئ | .... او په خپلو كورونو كښې قلارې

وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او مهٔ ښكاره كوئ زینت | پشان دښكاره كولو دزینت | دجاهلیت ددور | ړومبنی (پخوانی) |

ناستې اوسیږئی | او دجاهلیت د تیرې زمانې په شان ډول سنګار مه ښایئ | اود مونځونو

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا

او قائیموئ | مونځ | او وركوئ زكات | او حكم منی دالله | او درسول دهغه | بیشكه |

پابندی كوئ | او زكاة وركوئی | او دالله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ حكمونه منئ

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ

غواړی الله | چې لرې كړی | ستاسو نه | ګندګی (ګناه) | ائې خاندان د نبی | او پاك كړی تاسو

الله ﷻ ته دا منظوره دهٔ | چې ستاسو نه هره پلیتی لرې كړی | ائې د پیغمبر دكور خلقو | او تاسو ښه

تَطْهِيرًا ۝ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

په پاكولو سره | او یادساتئ | هغه | چې لوستلې كیږی | په كورونو ستاسو كښې | دایتونه دالله نه

پاكې اوساتی | .... او ستاسو په كورونو كښې چې دالله ﷻ ایتونه او د علم خبرې

وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ۝

او دحكمت نه | بیشكه الله | دې | باریك لیدونكې | خبردار |

لوستلې شی | هغه یاد ساتئ | بیشكه الله ﷻ په هر راز پوهه په هر څیز خبر دې |

قوله تعالی:- وَمَن يَقْنُتْ

د فرمانبردارو دپاره دبل اجردي:- پدي آيت کښې الله ﷻ دخپل عدل اوفضل بيان فرمائي او د حضور کرم ﷺ ازواج مطهراتوته خطاب فرمائي چه ستاسوپه اطاعت اونيکوکارئي به تاسوته دبل اجر ملاويږي اوستاسودپاره په جنت کښې د عزت روزي ده. ځکه چه دابه دالله تعالی د رسول ﷺ د درجو په وجه وي اوحضور ﷺ درجات خو به په عليين کښې وي چه د ټولوخلقو نه به اوچت وي. هم د دې نوم وسيله ده. داد جنت د ټولونه اعلي اود ټولونه اوچت منزل دې د کوم چت چه د الله ﷻ عرش دې.

قوله تعالی:- يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ

د حضوراکرم ﷺ د بيبيانو اداب:- الله ﷻ دخپل خوږ نبي دبيبيانوآداب ښائي اوټولې ښځې ددوی ماتحت دي په دې وجه دا احکام د ټولو مسلمانانو ښځود پاره دي. فرمائي چه په تاسوکښې ځوک پرهيزګاري کوي هغه د ډيرې لوئي فضيلت اومرتبې والا ده. سرو سره چه کله تاسو له څه خبره کول پکاروي نو په آوازجوړولو سره خبره مه کوئي دچا په زړونوکښې چه بيماري ده دهغوی به طمع پيداشي بلکه ښه خبره اود دستور مطابق ئې کوئي. نوښځوله د پردو سړو سره په مزه او ښکلې آواز کښې خبرې کول منع دي. په يوځای کيدو سره د مينې خبرې هغه صرف خپل خاوندسره کولې شي.

قوله تعالی:- وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ

بې دشرعي ضرورت نه دکور نه مه اوځئ:- بيافرمائي بغيرد څه ضرورت د کار نه بهر ته مه اوځئي. جمات ته دمانځه دپاره راتلل هم شرعي ضرورت دې.لکه چه په حديث شريف کښې دي دالله ﷻ وينځې د الله ﷻ د جماتونونه مه بندوئي. خوهغوی له پکاردي چه سيدا ساده ځنګه چه په کورونو کښې وي دغه شان راشي[1] په يوروايت کښې دي چه دهغوی دپاره کوربهتردې[2] بزارکښې دي چه ښځې حاضرې شوې اورسول الله ﷺ ته ئې اووئيل د جهادوغيره ټول فضيلتونه خوسړو يوړل اوس تاسو موږ ته هم څه عمل اوښائې په کوم سره چه موږ د مجاهدينودرجې حاصلې کړې شو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تاسو کښې ځوك په خپل کورکښې پرده کښې په عزت سره ناسته وي هغه به د جهادفضيلت حاصل کړي[3] ترمذی وغيره کښې رسول الله ﷺ فرمائي ښځې دسر نه واخله ترپښوپورې د پردې څيز دې. کله چه داد کور نه بهرقدم اوباسي نوشيطان ورته ګوري. دا د ټولونه زياته هغه وخت الله ﷻ ته نيزدې وي کله چه دادکور په دننه کمره کښې وي.[4] ابوداؤد وغيره کښې دي د ښځې دکور دننه کوټې مونځ د کورد مونځ نه بهتردې اود کوټې مونځ د کورد غولي صحن د مونځ نه بهتردې[5] په جاهليت کښې به ښځې بې پردې ګرځيدې. اوس اسلام بې پردګي حرام کړه په ناز اونخروسره ګرځيدل منع دي.لوپټه ئې په مرئي کښې واچوله خو راغونډه ئې نه کړه د څه په وجه چه د مرئي اوغوږونوکالي دنورو په نظر راځي. دادجاهليت سنګارو د کوم نه چه په دې آيت کښې منع کړې شوې دي.

يو عجيبه روايت:- ابن عباس ؓ وغيره نه روايت دې د حضرت نوح ؑ اوحضرت ادريس ؑ په مينځ کښې د زروکالو زمانه وه. په دې زمانه کښې دحضرت آدم ؑ دوه نسلونه آبادوو يوپه غرباندې يوپه نرمه زمکه باندې. د غرونو خلق ښائسته وو اوښځې تورې وې اود زمکې ښځې ښائسته وې اود سړو رنګونه غنم رنګې وو. ابليس د انسان په شکل کښې د هغوی د دهوکه کولو د پاره د نرمې زمکې

---

[1] ابوداؤد کتاب الصلاة باب ماجاء في خروج النساء الى المساجد:۵۶۵وسنده حسن.
[2] ابوداؤدحواله سابق:۵۶۷وسنده صحيح.
[3] البزار:۱۴۷۵ابن حبان:۱/۱۹۹، مجمع الزوائد:۴/۳۰۷،مسندابي يعلى:۳۴۱۶،
[4] ترمذی کتاب الرضاع باب استشراف الشيطان المراة اذا خرجت: ۱۱۷۳،
[5] ابوداؤد کتاب الصلاة باب التشديدفي ذلك: ۵۷۰

خلقو له راغلو اود یوسړي غلام جوړشو اوسیدو بیا هغه د شپیلئ په شان یوځیز جوړ کړو او هغه به ئې غږولو. ددې په آواز باندې خلق مېین شو او راجمع شو. یوه ورځ د میلې مقرره کړې شوه چه په هغې کښې به زرګونو ښځې اوسړی راجمع شو. اتفاقي توګه باندې یوه ورځ یو د غرسړې هم راغلو او د هغوی ښځې ئې اولیدلې نو واپس لاړو او په خپلوخلقو کښې ئې د هغوی ښائست ئې مشهورکړو او س هغه خلق په کثرت سره راتلل اوپه مزه مزه په سړو اوښځوکښې ګډوډوالې زیات شو اود بدکارئ او زناکارئ عام رواج اوشو.

قوله تعالى:- وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ

د رسوم جاهلیت نه پس نور احکام:- هم دا د جاهلیت سنګار وود کوم نه چه دا آیت بندول کوی. د دې کارونود بندیدو نه پس اوس څه احکام بیانولې شي چه دالله ﷻ په عبادت کښې د ټولونه لوئ عبادت مونځ دې.د دې پابندی کوه اودا په ډیر ښه شان سره اداکوئ.دغه شان دمخلوق سره هم نیک سلوک کوئ یعني زکوة ورکوئ.د دې خاص احکامو ذکرکولوسره بیا په عام توګه ئې د الله ﷻ اود رسول الله ﷺ د غرمانبردارئ حکم ورکړو. بیائې اوفرمائیل الله ﷻ ددې اهل بیتو دهر قسم خیری لرې کولو اراده کړې ده هغه به بالکل تاسو پاک صاف کړي.

اهل بیت نه مراد څوک دي؟:- دا آیت په دې خبره باندې نص دې چه د رسول الله ﷺ بیبیانې د دې آیاتونو په وجه په اهل بیت کښې داخلې دی.ځکه چه دا آیت هم د دوی باره کښې نازل شوې دې. د آیت شان نزول خو د آیت په حکم کښې داخل وی.بعضې وائی چه صرف هغه داخلیږی اوبعضې وائی هغوی هم او د هغوی نه سوا هم اودا دویم قول ډیر صحیح دې. حضرت عکرمه رحمه الله خو به په بازارونوکښې آواز کولو سره ګرځیدل. چه دا آیت د حضور ﷺ د بیبیانو باره کښې په خاص توګه نازل شوې دې. (ابن جریر)ابن ابی حاتم کښې دحضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه هم دا روایت دې اوعکرمه رحمه الله خوتردې ځائ پورې فرمائی چه څوک غواړی ماسره دې مباهله اوکړی دا آیت هم د حضور ﷺ د بیبیانود شان باره کښې نازل شوې دې[1] که د دې قول نه دا مطلب دې چه شان نزول هم دا دې بل نه دې نودا ټیک دی او که چرې د دې نه مراد داوی چه په اهل بیتوکښې ددوی نه سوا بل څوک داخل نه دی نوپدې کښې نظر دې ځکه چه په احادیثوکښې د اهل بیتو کښې د ازواج مطهرات رضی الله عنهن نه بغیر نورهم داخل دی. مسنداحمد اوترمذی کښې دی رسول الله ﷺ چه به کله د سحر مانځه له وتلو نود حضرت فاطمه رضی الله عنها دروازې ته به چه اورسیدونو فرمائیل به ئې اې اهل بیت د مانځه وخت اوشو بیا به ئې د دې پاک آیت تلاوت کولو[2] امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی.دابن جریر رحمه الله هم پدې یوحدیث کښې د اووه میاشتو بیان دې. په دې کښې یوراوی ابوداؤد اعمی نفیع بن حارث کذاب دې. داروایت ټیک نه دې.

د اهل بیتو فضیلت اودې متعلق احادیث:- مسند کښې دی چه شدادبن عماروائی زه یوځل حضرت واثله بن اسقع رضی الله عنه له لاړم. هغه وخت هلته څه نورخلق هم ناست وو اود حضرت علی رضی الله عنه ذکر کیدلو هغه دوی ته بدې ردې وئیلې.ماهم دهغوی ملګرتیااوکړه.کله چه هغه خلق لاړل نوماته واثله رضی الله عنه اوفرمائیل تاهم د حضرت علی رضی الله عنه په شان کښې د ګستاخئ الفاظ اووئیل؟ ماوئیل اوماهم د ټولو په ژبه کښې خپله ژبه یو ځائ کړه. وئ فرمائیل چه واوره ماچه څه لیدلی دی هغه تاته اوروم. یوه ورځ دحضرت علی رضی الله عنه کور ته لاړم نومعلومه شوه چه هغوی دحضوراکرم ﷺ مجلس ته تلی دی. زه د هغوی په انتظارکښې کیناستم لږساعت پس مې اوکتل چه رسول الله ﷺ حضرت علی رضی الله عنه حضرت حسن رضی الله عنه اوحضرت حسین

---

[1] الطبری: ۲۶۷/۲۰.

[2] احمد:۲۵۹/۳، ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب:۳۲۰۶ مسندابی یعلی:۳۹۷۸، مسندالطیالسی:۲۰۵۹، المعجم الکبیر:۲۶۷۱، مشکل الاثار:۷۷۴،

ﷺ راروان دی. دواړو ماشومانو دهغوی ګوته نیولې وه. حضورﷺ خو حضرت علی ؓ اوحضرت فاطمه ؓ خپلې مخې ته کینول اودواړه نمسی په خپلو پښوباندې کینول او یوه کپړه ئی پرې واچوله بیانی د دې آیت تلاوت اوکړو وئی فرمائیل اې الله ﷻ هم دا دی زما اهل بیت اوزما اهل بیت ډیر حق دار دی. (۱) په دویم روایت کښې دومره زیاتوالې هم دې چه حضرت واثله ؓ فرمائی ماچه دااولیدل نواومې وئیل یارسول اللهﷺ زه هم ستاسو د اهل بیتونه یم حضورﷺ اوفرمائیل اوته هم زماداهل بیتونه ئی حضرت واثله ؓ فرمائی چه د رسول اللهﷺ دا فرمان زما د پاره ډیر لوئ د امیددې(۲)یوبل روایت کښې دی حضرت واثله ؓ فرمائی زه حضورﷺ سره ووم چه حضرت علی ؓ حضرت فاطمه ؓ حضرت حسن ؓ حضرت حسین ؓ راغله. حضورﷺ خپل څادر په هغوی باندې واچولو وئی فرمائیل اې الله دا زما اهل اوعیال دې اې الله ﷻ دوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی پاك کړه. ما وئیل زه هم. حضورﷺ اوفرمائیل اوته هم. زما په نیزدټولونه زیات مضبوط عمل زما هم دا دې. (۳)

مسنداحمدکښې دی حضرت ام سلمه ؓ فرمائی حضورﷺ زماپه کورکښې ووحضرت فاطمه ؓ شیره یوه ډکه پټیله راوړه نو حضور اوفرمائیل چه خپل خاوند او خپل دواړوماشومان هم راوغواړه نو هغوی هم راغله او خوراك ئی شروع کړو. حضورﷺ په خپله بستره باندې وو لاندې ئی د خیبر یوڅادر خورکړې وو. ما په کوټه کښې مونځ کولو چه دا آیت نازل شو. حضورﷺ په هغوی باندې څادر واچولو او د څادرنه ئی یولاس رابهرکړواود آسمان طرف ته ئی اوچت کړو اودا دعائی اوغوښتله یاالله دا زما اهل بیت اوحمایتیان دی ته ددوی نه ناپاکی لرې کړه اودوی ښکاره کړه.ماخپل سر دکوټې نه رابهر کړو اومې وئیل یارسول الله ﷺ زه هم تاسو ټولو سره یم.حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل یقیناً ته بهترئی طرف ته ئی فی الواقع ته د خیرطرف ته ئی(۴)په دې روایت کښې دعطاء د استاذ نوم نشته چه معلومه شی چه هغه څنګه راوی دې باقی راویان ثقه دی. په بل سندسره هم د دې ام سلمه ؓ نه روایت دې چه یوځل د هغې په وړاندې د حضرت علیؓ ذکرراغلو نوهغې وئیل چه آیت تطهیرخوزما په کورکښې نازل شوې دې.حضورﷺ زماکورته راغلواوئی فرمائیل چه بل چاته کورته د راتلواجازت مه ورکوه. لږ ساعت پس حضرت فاطمه ؓ راغله اوس به ښه ده ما لورد پلار نه څنګه منع کوله بیاحضرت حسن ؓ راغلونمسې د نیکه نه څوك منع کړی؟بیاحضرت امام حسینؓ راغلوماهغه هم منع نه کړو. بیا حضرت علی ؓ راغلو نوهغه مې هم منع نه کړې شو. کله چه دا ټول راجمع شو نو حضورﷺ چه کوم څادراغوستې وو هم په هغې کښې ټول راپټ کړل اووئی فرمائیل یاالله دازما اهل بیت دی دوی نه پلیتی لرې کړې اودوی ښه پاك صفاکړې. نودا آیت هم هغه وخت نازل شو کله چه دوی په څادر کښې راجمع شوې وو. ماوئیل یارسول الله ﷺ زه هم. پته نه لګی چه رسول الله ﷺ په دې خوشحاله نه شو او وئی فرمائیل ته دخیرطرف ته ئی.

دمسندپه یوبل روایت کښې دی چه زما په کورکښې نبی کریم ﷺ موجود ووچه خادم راغلو خبرئی اوکړو چه حضرت فاطمه ؓ اوحضرت علی ؓ راغلی دی. حضورﷺ ماته اوفرمائیل یوطرف ته شه زما اهل بیت راغله. زه د کور په یو ګوټ کښې کیناستم کله چه هغه دواړه ماشومانو اودې دواړو حضراتو تشریف راوړو حضورﷺ دواړه ماشومان په غیږ کښې واخستل اومینه ئی ورسره اوکړه یو لاس ئی د حضرت علی ؓ اوبل د حضرت فاطمه ؓ په سټ کښې واچولو اودواړو سر ئی هم مینه اوکړه او

---

(۱) احمد:۱۰۷/۴،مسندابی یعلی، طبرانی:۲۶۷۰، بیهقی:۱۵۲/۲، حاکم:۱۴۷/۳.
(۲) تفسیرابن جریر:۶/۲۲
(۳) المعجم الکبیر:۲۶۶۹ مجمع الزوائد:۱۶۸/۹.
(۴) احمد:۲۹۲/۶وهو حدیث صحیح.

په ټولو ئې يوتور څادر واچولو وئې فرمائيل اې الله ستا طرف ته نه چه د اور طرف ته زه اوزما اهل بيت. ماوئيل زه هم؟وئې فرمائيل اوته هم(۱) په يوبل روايت کښې دی چه زه دې وخت کښې د کور په دروازه کښې ناسته ووم اوما وئيل يارسول الله ﷺ آيا زه په اهل بيتوکښې يم حضورﷺ اوفرمائيل چه ته د خير طرف ته ئې اود نبی په بيبيانوکښې ئې. يوبل روايت کښې دی چه ما وئيل ما هم په دوی کښې شامله کړه نوونې فرمائيل ته زما اهل ئې. د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضورﷺ يو تورڅادر په سرکړو او هم سحر سحر اووتلو اودا څلورواړه ئې په خپل څادر کښې راپټ کړل اودا آيت ئې اولوستلو(۲)دعائشه رضي الله عنها نه د علی رضي الله عنه باره کښې چاتپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل هغه رسول الله ﷺ ته د ټولونه زيات خوښ دې د هغوی په کورکښې د حضورﷺ لوربی بی ده چه د ټولونه زياته دحضور ﷺ محبوب اوخوښه وه.بيائې دڅادر واقعه بيان کړه اوونې فرمائيل چه زه نيزدې ورغلم اومې وئيل يا رسول الله ﷺ زه هم ستاداهل بيتو نه يم وئې فرمائيل لرې شه ته خويقيناً په خيربانډې ئې.

د حضرت ابوسعيد رضي الله عنه نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل زمااود دې څلوروباره کښې دا آيت نازل شوې دې. يوبل سندسره دا د ابوسعيد رضي الله عنه خپل قول مراد دې. والله اعلم. حضرت سعد رضي الله عنه فرمائی کله چه په حضورﷺ بانډې وحی نازل شوه نوحضورﷺ دا څلور واړه په خپله کپړه کښې واخستل اوونې فرمائيل ياربه دا زما اهل دی اوزما اهل بيت دی. (ابن جرير)

صحيح مسلم شريف کښې دی يزيدبن حبان رحمه الله فرمائی زه اوحصين ابن سبره اوعمربن مسلمه يوځای شو اوحضرت زيدبن ارقم رضي الله عنه له لاړو. حصين وئيل اې يزيد تاته خوډيرې ښيګړې ملاوشوې. تاسو د حضورﷺ زيارت اوکړو د حضورﷺ احاديث دې واوريدل حضورﷺ سره دې جهاد اوکړو د حضورﷺ په امامت کښې دې مونځونه اوکړل غرض دا چه تا ډير خيراوبرکت حاصل کړو. ښه ده مونږ ته خو څه حديث واوروه. هغوی اوفرمائيل وراره اوس زما عمر ډير شوې دې دحضورﷺ زمانه لرې شوه بعضې خبرې مې د ذهن نه تلې دی. اوس ته داسې اوکړه چه کومې خبرې زه پخپله بيان کړم هغه قبولې کړه کنې نو ما مه تنګه وه. واوره د مکې اومدينې په مينځ کښې يو د اوبوځای چه هغې ته خم وائی حضورﷺ په ولاړه مونږ ته يوه خطبه اوفرمائيله د الله ﷻ د حمد اوثنا اووعظ اونصحيت نه پس ئې اوفرمائيل زه يوانسان يم ډيره ممکن ده چه ماله د الله ﷻ يوقاصد راشی اوزه د هغه اومنم. زه په تاسو کښې دوه څيزونه پريږدم اول خوکتاب الله کوم کښې چه هدايت اونور دې.تاسو د الله ﷻ کتاب واخلئ اودا په مضبوطياسره اونيسئ. بيا حضورﷺ د کتاب الله ډيرزيات رغبت ورکړو او د هغې طرف ته ئې مونږ ښه متوجه کړو. بيافرمائی چه د خپلو اهل بيتو باره کښې تاسو ته د الله ﷻ ياد درکوم درې ځل ئې هم دغه کلمه اوفرمائيله. نوحصين دحضرت زيد نه تپوس اوکړو د حضورﷺ اهل بيت څوک دی؟

د اهل بيتونه کوم خلق مراد دی؟:- آيا د حضورﷺ بيبيانې د هغوی اهل بيت نه دی؟ وئې فرمائيل چه د حضور ﷺ بيبيانې خو د هغوی ﷺ اهل بيت دی خود حضورﷺ اهل بيت هغه دی په کومو بانډې چه د حضورﷺ نه پس صدقه خوړل حرامه ده. تپوس ئې اوکړو هغه څوک دی؟وئې فرمائيل آل علی رضي الله عنه آل عقيل رضي الله عنه آل جعفر رضي الله عنه آل عباس رضي الله عنه. تپوس ئې اوکړو چه په دې ټولوبانډې د هغوی نه پس صدقه خوړل حرام دی. وئې وئيل او. په دويم سند سره داهم روايت دې چه ماتپوس اوکړو چه د حضورﷺ بيبيانې هم دهغوی په اهل بيتوکښې داخل دی؟ وئيل نه. په الله ﷻ قسم د ښځې خو داخبره ده چه هغه خپل خاوند سره ډيره موده وی خوکله هغه بيا طلاق ورکړی نوخپل مور پلارکره اوخپل قوم له ځی. دحضورﷺ اهل

---

(۱) احمد:۶/۲۹۶

(۲) صحيح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب فضائل اهل بيت النبی ﷺ:۲۴۲۴.(مسلم وغيره)

بیت دهغوی اصل اوعصبه دی په چاباندې چه دحضورﷺ نه پس صدقه حرامه ده(۱) په دې روایت کښې هم دغه دی خو اولنې روایت اولی دې اوهم دا اخستل ټیك دی اودا په دویم کښې چه کوم دی دې نه مراد صرف په حدیث کښې چه د کومواهل بیتو ذکر دې هغه دی. ځکه هلته خو هغه آل مراد دې په چا چه صدقه خوړل حرام دی. یادا چه مراد صرف بیبیانې نه دی بلکه هغوی سره د هغه او آل دی. هم دا خبره ډیره صحیح ده او په دې سره په دې روایت اود دې نه په وړاندې روایت کښې جمع والې هم کیږی. اوقرآن او اولنی احادیث هم راجمع کیږی. خوکه په دې صورت کښې د دې احادیثو صحت تسلیم کړې شی ځکه چه د دې په بعضې اسنادو کښې نظردې. والله اعلم. کوم سړی ته چه د معرفت نورحاصل وی او په قرآن پاك کښې ورته پوهه هم حاصله وی هغه به یقیناً په یونظر پوهه شی چه په دې آیت کښې دحضور اکرم ﷺ بیبیانې بې شکه شبهې داخل دې د دې د پاره چه دا د پورته کلام هم هغوی سره دې اوهم د هغوی باره کښې روان دی. هم دا وجه ده چه د دې نه پس نې اوفرمائیل چه د الله ﷻ آیاتونه چه ستاسو کورونو کښې یې وحی کیږی اودروسول ﷺ خبرې دکوم درس چه ستاسو په کورونو کښې کیږی هغه یاد اوساتئی او په هغې باندې عمل اوکړئی.

قران پاك د عائشه رضی الله عنها د بسترې نه علاوه د بل چا په بستره باندې نه دې نازل شوی:-نود آیات الله اوحکمت نه مراد دقتاده رحمه الله وغیره دقول مطابق کتاب اوسنت دې(۲)دایوخاص خصوصیت دې چه دهغوی نه بغیربل چاته نه دې ملاو د هغوی په کورونوکښې دالله ﷻ وحی او دالله ﷻ رحمتونه نازلیږی او په دې کښې هم دا عزت حضرت ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ته په طریقه اولی اود ډیر لو نه زیات حاصل دې ځکه چه په حدیث شریف کښې صفاذکردې چه د بل چا په بستره باندې په حضورﷺ باندې وحی نه ده راغلې بغیرد هغې د بسترې نه. (۳) دا په دې وجه هم چه حضوراکرم ﷺ د دې نه بغیرلې پیغلې سره نکاح نه وه کړې د هغې بستره بغیرد رسول الله ﷺ نه د بل چا د پاره نه وه. نود دې درجې د اوچت والی او زیاتې مرتبې په وجه هغه په صحیح توګه حقداره وه.

کله چه د حضورﷺ بیبیانې د هغویﷺ اهل بیت شوې نودحضورﷺ نیزدې خپلوان په طریقه اولی سره د هغویﷺ اهل بیت دی. لکه چه په حدیث کښې تیرشو چه زما اهل بیت ډیر حقدار دی. د دې په مثال کښې دا آیت په ټیك توګه پیش کیدې شی ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ۚ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ أَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ۚ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ﴾(۴)داخونازل شوې د مسجدقبا باره کښې لکه څنګه چه صفا صفا په احادیثو کښې موجود دی خوپه صحیح مسلم شریف کښې دی چه کله دحضورﷺ نه سوال اوشو چه د دې جمات نه کوم یو جمات مراد دې نوحضورﷺ اوفرمائیل چه هغه زما جمات یعنی مسجد نبوی ﷺ (۵) نو چه کوم صفت په مسجدقبا کښې وو په مسجدنبویﷺ کښې هم دې په دې وجه ئې دا جمات هم په دې نوم سره په دې آیت کښې داخل کړو.

د حسن رضی الله عنه خطبه:- ابن ابی حاتم کښې دی د حضرت علی رضی الله عنه د شهادت نه پس حضرت حسن رضی الله عنه خلیفه جوړکړې شو. یوځل هغوی مونځ ورکولو د بنو اسدیوسړی راټوپ کړو راغلواود سجدې په حالت کښې په هغوی چه خنجر ورخښ کړو. هغوی په نرمه غوښه کښې اولګیدل او په دې سره هغوی څومیاشتې بیمار وو کله چه ښه شو نوجمات ته راغلو او په منبرکیناستو خطبه نې ورکړه وئې فرمائیل ای

(۱) صحیح مسلم کتاب فضائل الصابة باب من فضائل علی بن ابی طالب رضی الله عنه:۲۴۰۸.
(۲) الطبری:۲۶۸/۲۰.
(۳) صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبیﷺ باب فضل عائشه:۳۷۷۵.
(۴) ۹/التوبه:۱۰۸.
(۵) صحیح مسلم کتاب الحج باب بیان المسجد الذی اسس علی التقوی...:۱۳۹۸.

عراقیانو زمونږ باره کښې د الله ﷻ نه اوویرېږئ. مونږ ستاسو حاکمان یو ستاسو میلمانه یومونږ اهل بیت یودچا باره کښې چه آیت ﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾[1] نازل شوې دې. په دې باندې هغوی ښه زور واچولو اودا ئې باربار اداکړو په کوم سره چه د جمات خلق په ژړا شو. یو خل علی بن حسین رحمه الله یوشامی ته فرمائیلي وو آیا تاد سورت احزاب آیت تطهیر نه دې لوستلې؟ هغه وئیل او ولې د هغې نه مراد ته ئې؟ وئې فرمائیل او الله ﷻ د ډیر لطف اوکرم لوئ علم او پوره خبر والا دې هغه پوهه شو چه تاسو دهغه دلطف اوکرم اهل ئې خکه چه هغه تاسوته دانعمتونه درکړې اودا فضیلتونه ئې تاسو ته درکړې.

مذکوره ایت مبارک کښې پاکې بیبیانې مراد دې:-نود آیت معنی په مطابق د تفسیرابن جریر دا شوه چه اې د نبی بیبیانو! د الله ﷻ نعمت په تاسو باندې دې هغه تاسو یادکړئ تاسو ئې په داسې کور کښې آباد کړئې کوم خائ چه دالله تعالی آیاتونه اود هغه حکمت لوستلې شي. تاسو له دالله تعالی په دې نعمت باندې شکر کولوپکاردی اود هغه حمدوئیل پکاردی چه په تاسو باندې د الله ﷻ مهربانی اوفضل دې چه هغه تاسو په دې کورونوکښې آبادکړئې([2])د حکمت نه مراد سنت اواحادیث دی الله ﷻ د انجام نه خبردار دې په دې وجه په خپل پوره اوصحیح علم سره اوتللئې اود خپل نبی ﷺ د بیبیانو جوړولود پاره ئې خوښې کړې نودا هم د الله ﷻ په تاسو باندې احسان دې چه لطیف او خبیردې دهر یو ځیز جز(یوه حصه) اوکل (ټول) دې.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ

بیشکه مسلمانان سړی اومسلمانانې ښځې | او مومنانې سړی | او مومنانې ښځې | او فرمان منونکی سړی

بیشکه مسلمانان سړی اومسلمانانې ښځې ، | او مومنان سړی او مومنانې ښځې | او تابعدار سړی

وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ

او فرمان منونکې ښځې | او رښتینی سړی | او رښتینې ښځې | او صبر کونکی سړی |

او تابعدارې ښځې ، | او رښتینی سړی او ریښتینې ښځې | او صابره سړی

وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ

او صبر کونکې ښځې | او عاجزی کونکی سړی | او عاجزی کونکې ښځې | او صدقه ورکونکی سړی

او صابره ښځې | او ویریدنکی سړی او ویریدونکې ښځې | او خیرات کونکی سړی

وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ

او صدقه ورکونکې ښځې | او روژه نیونکی سړی | او روژه نیونکې ښځې | او حفاظت کونکی سړی

اوخیرات کونکې ښځې ، | او روژه دار سړی او روژه دارې ښځې | اودخپلو شرمګاهونو حفاظت

فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا

شرم دخایونوخپلو | او حفاظت کونکې ښځې | او یادونکی سړی الله لره | ډیر |

کونکی سړی اوحفاظت کونکې ښځې | ....اوالله ﷻ ډیر ډیر یادونکی سړی

[1] الاحزاب/۳۳: ۳۳.

[2] الطبری: ۲۰/۲۶۸.

وَّالذّٰكِرٰتِ	اَعَدَّ اللّٰهُ	لَهُمْ	مَّغْفِرَةً	وَّاَجْرًا عَظِيْمًا
او يادونكي ښځي	تيار كړې دي الله	دپاره دهغوئ	ښښنه	او اجر لوئ

او ښځي | الله ﷻ د دې ټولو دپاره لويه ښښنه او لوئي اجر تيار كړې دي

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ

دمومنانونارينانو اوښځو فضائل او علامتونه:- ام المؤمنين حضرت ام سلمه رضي الله عنها يوځل حضورﷺ ته عرض اوكړو آخردي څه وجه ده چه هم د سړو ذكر په قرآن كښې راځي اوزمونږ د ښځو خو هډو ذكر نه كيږي. يوه ورځ زه په خپل كور كښې ناسته ووم خپل سرمې ټيك كولو چه ما دحضوراكرمﷺ آواز په منبر باندې واوريدو. ما ويښته خوهم داسې راغونډكړل او په حجره يعني كوټه كښې كيناستم اود رسول اللهﷺ خبرې مې اوريدې حضورﷺ دغه وخت هم دا آيت تلاوت فرمائيلو([1]) په نسائي وغيره كښې نور ډير روايتونه د هغوى نه مختصر نقل دي. يوروايت كښې دي چه يوځو ښځو حضورﷺ ته داوئيلې وو. بل روايت كښې دي چه نورو ښځوازواج مطهرات رضي الله عنهن ته ني وئيلې وو.

ايمان او اسلام جدا جدا دي:- اسلام اوايمان جدا جدابيانول دليل دې ددې خبرې چه ايمان د اسلام غير دې اوايمان داسلام نه مخصوص اوممتاز دي ﴿ قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ۗ قُلْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا وَلٰكِنْ قُوْلُوْٓا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۗ وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔا ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾([2])والا آيت اود بخاري او مسلم حديث چه زناكارد زنا په وخت كښې مؤمن نه وي.([3]) بيا په دې امر باندې اجماع ده چه په زناسره كفر نه لازميږي.دا په دې باندې دليل دې اومونږ دبخاري په شرح كښې دا ثبت كړې دي(دا يادساتنې چه په دې كښې هغه وخت فرق وي كله چه حقيقي اسلام نه وي. لكه چه امام المحدثين امام بخاري رحمه الله صحيح بخاري كتاب الايمان كښې په كثيرو دلائلوسره ثابت كړې دې. والله اعلم. مترجم)

(وَالْقٰنِتِيْنَ) د قنوت مطلب:- د قنوت نه مراد په سكون سره اطاعت كول دي لكه ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَآءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَّقَآئِمًا يَّحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوْا رَحْمَةَ رَبِّهٖ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۗ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾([4])كښې دي. بل ارشاد دي﴿ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴾([5])يعني دآسمان اوزمكې هريوځيزدالله ﷻ فرمانبردار دې. بيا ارشاد فرمائي ﴿ يٰمَرْيَمُ اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴾([6])يوبل ارشاددي ﴿ وَقُوْمُوْا لِلّٰهِ قٰنِتِيْنَ ﴾([7])يعني د الله ﷻ په وړاندې په آدب فرمانبردارئي په صورت كښې اودريږه. نود اسلام د پاسه مرتبه د ايمان ده او دې په اجتماع سره په انسان كښې د حكم منلواو تابعدارئي كولو ماده پيداكيږي.

(وَالصّٰدِقِيْنَ) رښتيا وئيل ډير غټ صفت دي:- دخبرو صداقت د الله ﷻ ډيرخوښ دى اودا عادت په هر شان سره محمود دې.په كبارصحابه كرامو رضي الله عنهم كښې خوهغه بزرګان هم وو كوموچه دجاهليت په زمانه كښې هم دروغ نه وو وئيلي. رښتونولي د ايمان نښه ده اودروغ د نفاق علامت دې. رښتونې خلاصيږي رښتيااوايه دنيكئي طرف ته لارخودنه كوي اونيكي د جنت طرف ته. د دروغونه بچ شه دروغ دبدكارئي طرف ته لارخودنه كوي. اوفسق اوفجور انسان د دوزخ طرف ته اوړي.انسان په رښتيا وئيلوسره او هر

---

[1]) احمد:٦/٣٠٥ وسنده صحيح.
[2]) ٤٩/الحجرات:١٤.
[3]) صحيح بخاري كتاب المحاربين باب اثم الزناة:٦٨٠٩، صحيح مسلم:٥٧، ابوداؤد:٤٦٨٩، ترمذي:٢٦٢٥،
[4]) ٣٩/الزمر:٩.
[5]) ٣٠/الروم :٢٦.
[6]) ٣/آل عمران:٤٣.
[7]) ٢/البقرة:٢٣٨.

وخت د ربنتیاو اراده کولوسره د الله ﷻ په نیز باندې صدیق لیکلې کیږي. دروغ ویونکي اود دروغو ارادې کونکي د الله ﷻ په نیز دروغژن لیکلې شي.(1)نور هم په دې باره کښې ډیر څه دي.

(وَالصّٰبِرِيْنَ) **د صبر مقام:**-په دې علم باندې چه د تقدیر لیك نه ورانیږي.دتولو نه لوئ صبر دغم د شروع په وخت کښې دې اوددې اجر زیات دې. بیا چه څنګه څنګه وخت تیریږي هغه ته هسې خو صبر راځي. د خشوع نه مراد تسکین دلجمعي تواضع، عاجزي ده اودا په انسان کښې هغه وخت راځي چه کله ئې په زړه کښې دالله ﷻ ویره وي اورب هروخت حاضراوناظرګنړي اودغه شان دالله ﷻ عبادت کونکې وي لکه چه هغه الله ﷻ ته ګوري اوکه دانه وي نوکم نه کم په دې درجه کښې خودې وي چه الله ﷻ هغه ته ګوري.

(وَالْخٰشِعِيْنَ) **خشوع هم لوئې صفت دې:**- دصدقې نه مراد محتاجو مسکینا نوته ضعیفانوته چه دهغوی څه ګټه نه وي اونه د هغوی څوك د ګټې والا وي. هغوی ته خپل فالتو مال ورکوه په دې نیت سره چه د الله ﷻ اطاعت وی اود هغه دمخلوق کار جوړشي.

دبخاري اومسلم په حدیث کښې دي اووه قسمه خلقو له به الله ﷻ د عرش د سوري لاندې ځائ ورکوي په کومه ورځ چه به د هغه د سورې نه بغیربل هیڅ سورې نه وي. په دوی کښې یوهغه دې چه صدقه ورکوي خوداسې په پټه چه د ښي لاس په خرڅ کولوباندې ګس لاس ته خبراونه رسي(2)یوبل حدیث کښې دي چه صدقه ګناهونه داسې ختموي لکه څنګه چه اوبه اُور مړکوي(3)پدې باره کښې نور هم ډیر احادیث دي چه په خپل خپل ځائ موجوددي. د روژې باره کښې په حدیث کښې دي داد بدن زکوة دې (4) یعنی دا پاك صفاکوي اوطبعاً هم ردی ګډوډوالي ختموي. حضرت سعید بن جبیر رحمه الله فرمائي د رمضان روژې ساتلوسره چه څوك هره میاشت درې روژې اوساتي هغه ﴿وَالصّٰٓىِٕمِيْنَ وَالصّٰٓىِٕمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا﴾(5)کښې داخل شو(6)روژه شهوت هم کمه وي.

په حدیث کښې دی اې ځوانانوپه تاسوکښې چه د چا طاقت وي نوهغه دې نکاح اوکړي دې د پاره چه د هغه نظر ښکته وي اوپاکدامني ورته حاصله شي اودچا چه د نکاح طاقت نه وي هغه دې روژې اوساتي هم دا د هغه د پاره لکه خصي کیدل چه وي(7) د دې د پاره د روژې د ذکر کولونه پس ئې د بدکارئ د بچ کیدو ذکر اوکړو اوونې فرمائیل چه دا مسلمان ښځې اوسړي د حراموا او د ګناه د کارونونه بچ شي. خپل دا خاص طاقت په جائزځئ کښې خرچ کوي. لکه چه بل آیت کښې دي داخلق خپل بدن رامنع کوي خوپه دوی باندې په خپلو ښځو او وینځوهیڅ ملامتیانشته.اوددې نه علاوه چه نورڅه غواړي هغه دحدنه تیریدونکي دې.دالله ﷻ د ذکر باره کښې په یوحدیث کښې دي چه کله خاوند خپله ښځه د شپې راپاسوي او دوه رکعته مونځ دواړه اوکړي نوهغوی د الله ﷻ په ذکرکونکوکښې شمیرلې کیږي(8)

حضرت ابوسعیدخدري رضي الله عنه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ تولونه د لوئې درجې والا بنده د قیامت په ورځ

---

1) صحیح بخاری کتاب الادب باب قول الله تعالی ﴿یایها الذین امنوا اتقوالله وکونوامع الصادقین﴾: ٦٠٩٤، صحیح مسلم:٢٦٠٧

2) صحیح بخاری کتاب الاذان باب من جلس فی المسجد ینتظر الصلاة: ٦٦٠، صحیح مسلم: ١٠٣١، ابن حبان:٤٤٨٦

3) ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة:٢٦١٦ وهوحسن، ابن ماجه:٣٩٧٣، ٢١١٠.

4) ابن ماجه کتاب الصیام باب فی الصوم زکاة الجسد:١٧٤٥

5) ٣٣/الاحزاب:٣٥.

6) الدرالمنثور:٥/٣٨٠.

7) صحیح بخاری کتاب النکاح باب قول النبی ﷺ ((من استطاع منکم الباءة...)):٥٠٦٥، صحیح مسلم:١٤٠٠، ابوداؤد: ٢٠٤٦، ترمذی:١٠٨١، ابن ماجه:١٨٤٥، احمد:١/٣٧٨، ابن حبان:٤٠٢٦.

8) ابوداؤد کتاب التطوع باب قیام اللیل:١٣٠٩

د الله ﷻ په نیز خوك دي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کونکي. ماوئیل یارسول الله ﷺ دالله ﷻ دلارې د مجاهدنه هم زيات؟حضور ﷺ اوفرمائيل سره ددې چه هغه په کافرانوباندې توره چلوی اوتردې چه توره ئې ماته شي اوپه وينوکښې رنګ شي نوبياهم د الله ﷻ داپه کثرت سره ذکرکونکې به د هغه نه غوره وی. (۱)هم په مسنداحمد کښې دی چه حضوراکرم ﷺ دمکې په لارروان وو جمدان ته چه اورسيدونوونې فرمائيل دا جمدان دې خان له روان شو اوخان له ئې وړاندې والې اوکړو. خلقوتپوس اوکړو دمفرد(خان له) نه څه مراد دې؟ وئې فرمائيل چه د الله ﷻ ډير زيات ذکر کونکي. بيا فرمانې یاالله په حج اوعمره کښې خپل سرخرونکوباندې رحم اوکړه.خلقو وئيل دويښتوکټ کولو والا دپاره هم دعااوکړنې.حضور ﷺ اوفرمائيل ياالله سرخرونکې اوبښه خلقوبیادکټ کونکودپاره درخواست اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه کټ کونکې هم(۲)دحضور ﷺ فرمان دې چه د الله ﷻ د عذابونود بچ کولو هيڅ يوعمل د الله ﷻ د ذکر نه زيات لوئ نه دې. يوخل حضور ﷺ اوفرمائيل زه تاسوته د ټولو نه بهترډټولو نه پاك اود ټولو نه د اوچتې درجې عمل اوښايم؟چه ستاسويه حق کښې دالله ﷻ په لار کښې د سرو اوسپينوزرو د لوټ کولو نه هم زيات بهتر وی اود دې نه هم زيات بهتروی چه تاسو صباد خپلو دښمنانو سره مقابله اوکړئ تاسو د هغوی ستونه اووهئ اوهغوی ستاسو ستونه اووهی. خلقو وئيل حضور ﷺ خامخانې رااوښائې. وئې فرمائيل دالله تعالى عزوجل ذكر(۳) د مسنداحمد په يوحديث کښې دی يوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه کوم يومجاهدغوره دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل د ټولونه زيات د الله ﷻ ذکر کونکې. هغه بيا دروژه داړباره کښې تپوس اوکړو نو بياورته هم داجواب ملاوشو. بيائې د مونځ زكوة حج صدقه ټولو باره کښې تپوس اوکړو اوحضور ﷺ د هريوهم دغه جواب ورکړو. نو حضرت ابوبكر ﷺ د حضرت عمر ﷺ نه تپوس اوکړو بياخود الله ﷻ ذكر كونكې ډير زيات وړاندې شو حضوراکرم ﷺاوفرمائيل او. (۴) د الله ﷻ د ذکر د كثرت باره کښې نورهم ډيراحاديث راغلې دی. هم د دې سورت آيت ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ ذِكۡرٗا كَثِيرٗا﴾(۵)په تفسيرکښې به مونږ دا احاديث بيانوو. ان شاء الله ﷻ.بيافرمائې چه دانيك صفتونه په چاکښې وی مونږ د هغوی د پاره مغفرت تيارکړې دې او ډير لوئ اجر يعنې جنت.

وَمَا كَانَ	لِمُؤۡمِنٖ	وَلَا مُؤۡمِنَةٍ	إِذَا	قَضَى ٱللَّهُ
او نشته دې حق	يو مومن سړی لره	اونه يوې مومنې ښځې لره	كله چې	فيصله اوكړی الله
او دهيڅ مومن يا مومنې دپاره جائز نه دی		چې كله ورته الله ﷺ او دهغهٔ رسول ديو كار		
وَرَسُولُهُۥٓ	أَمۡرًا	أَن يَكُونَ لَهُمُ	ٱلۡخِيَرَةُ	مِنۡ أَمۡرِهِمۡۗ وَمَن
او رسول دهغه	ديو كار	چې وی هغوئ ته	الختيار	دكار خپل نه / او هغه څوك
حكم اوكړی	چې بيا دې هم هغوئ ته څه اختيار وی		او څوك	

(۱) احمد:۳/۷۵
(۲) احمد:۳/۴۱۱وهو صحيح بالشواهد.
(۳) احمد:۵/۲۳۹.
(۴) احمد:۳/۴۳۸.
(۵) ۳۳/الاحزاب:۴۱.

ضَلٰلًا مُّبِيۡنًا	فَقَدۡ ضَلَّ	وَرَسُوۡلَهٗ	يَّعۡصِ اللّٰهَ
په گمراهۍ ښکاره سره	نو گمراهه شو	او درسول د هغه	چې نافرمانی کوی دالله

چې د الله ﷻ او دهغهٔ درسول ﷺ نافرمانی کوی | نو هغه ښکاره گمراه شو

قوله تعالی:- وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٍ وَّلَا مُؤۡمِنَةٍ

دَ پیغمبر ﷺ دَ حکم په وړاندې دَ چاهيځ اختيار نشته:- رسول الله ﷺ دزیدبن حارثه ؓ پیغام یوړو اود حضرت زینب بنت جحش ؓ کره لاړو. هغې ونیل چه زه هغه سره نکاح نه کوم. حضور ﷺ اوفرمائیل داسې مه وایه اوهغه سره نکاح اوکړه. حضرت زینب ؓ ونیل چه ښه ده بیالږه موقعه راکړه چه زه لږ سوچ اوکړم. اوس لاداخبرې کیدې چه وحی نازل شوه اودا آیت نازل شو. دې اوریدو سره حضرت زینب ؓ اوونیل یارسول الله ﷺ تاسو په دې نکاح سره راضی ئې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه او نو حضرت زینب ؓ جواب ورکړو چه بس بیازما انکارنه دې. زه به دالله تعالی د رسول ﷺ نافرمانی نه کوم. ما خپل ځان د هغه په نکاح کښې ورکړو. بل روایت کښې دی چه د انکار وجه داوه چه د حضرت زیدد نسب نه د هغې نسب ډیردشرافت والا وو. حضرت زید ؓ درسول الله ﷺ آزادکړې شوې غلام وو.

دا ایت مبارک د چا باره کښې نازل شوې دې:- حضرت عبدالرحمن بن زید بن اسلم فرمائی چه دا آیت د عقبه بن ابی معیط د لورام کلثوم ؓ باره کښې نازل شوې دې. دصلح حدیبیه نه پس دټولونه رومبئ مهاجره ښځه هم دا وه. هغې رسول الله ﷺ ته اوفرمائیل حضور ﷺ زه خپل ځان تاته هبه کوم حضور ﷺ اوفرمائیل ماته قبوله ده. بیائې دحضرت زیدبن حارثه ؓ سره د هغې نکاح اوکړه. غالبًا دانکاح د حضرت زینب ؓ د نکاح نه پس شوې ده. په دې سره ام کلثوم ؓ خفه شوه اود هغې رونړه هم وران شو چه زمونږ خوخپله اراده د رسول الله ﷺ سره دنکاح وه نه چه د هغوی ﷺ د غلام سره د نکاح. په دې باندې دا آیت نازل شو بلکه د دې نه هم معامله صفاشوه اواوفرمائیلې شو چه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوۡلٰى بِالۡمُؤۡمِنِيۡنَ مِنۡ اَنۡفُسِهِمۡ وَاَزۡوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمۡ ؕ وَاُولُوا الۡاَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ اَوۡلٰى بِبَعۡضٍ فِىۡ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُهٰجِرِيۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ تَفۡعَلُوۡۤا اِلٰٓى اَوۡلِيٰٓـئِكُمۡ مَّعۡرُوۡفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِى الۡكِتٰبِ مَسۡطُوۡرًا‏ ﴾[1] نبی کریم ﷺ د مؤمنانود ځانونونه هم زیات وړاندې دې. نوآیت ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤۡمِنٍ وَّلَا مُؤۡمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوۡلُهٗۤ اَمۡرًا اَنۡ يَّكُوۡنَ لَهُمُ الۡخِيَرَةُ مِنۡ اَمۡرِهِمۡ ؕ وَمَنۡ يَّعۡصِ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ فَقَدۡ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيۡنًا ﴾[2] خاص دې اود دې نه هم جامع آیت دا دې.

دجلیبیب قصه:- مسنداحمد کښې دی چه یوانصاری ؓ ته رسول الله ﷺ اوفرمائیل ته د خپلې لور نکاح جلیبیب ؓ سره اوکړه. هغه جواب ورکړو ښه خبره ده زه به خپل کور والا سره هم مشوره اوکړم. لاړو مشوره ئې اوکړه نو هغې ونیل دانه شی کیدې. مونږ خود فلانکوفلانکو ددوی نه لویولویو خلقو پیغام واپس کړې دې او اوس جلیبیب ؓ سره نکاح اوکړی. انصاری ؓ د خپلې بی بی جواب اوریدو سره د حضور ﷺ په خدمت کښې تلل غوښتل چه لورنی د پردې نه اخوادا ټولې خبرې اترې اوریدلې ونی ونیل تاسو درسول الله ﷺ خبره غورزوئی؟ کله چه حضور ﷺ په دې خوشحاله دې نوتاسو له انکار نه دی کول پکار. اوس دواړو ونیل چه دا لورموتیك وائی. مینځ کښې رسول الله ﷺ دې د دې نکاح نه انګارکول د رسول الله ﷺ پیغام او خواهش پریخودل دی دا ټیك نه دی. انصاری ؓ نیغ د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوعرض ئې اوکړو یارسول الله ﷺ تاسو په دې خبره باندې خوشحاله ئې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوزه په دې باندې رضامندیم. ونی ونیل بیاتاسو ته اختیاردې چه تاسو نکاح اوکړئی نوبس نکاح اوشوه. یوځل دمدینې مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره اووتل جنګ اوشو په کوم کښې چه حضرت

---

[1] ۳۳/الأحزاب:۶.

[2] ۳۳/الاحزاب:۳۶.

جلیبیب ﷛ شهیدشو. هغه ډیرزیات کافران قتل کړې وو د هغوی مړی د ده سره خواکې پراته وو. د حضرت انس ﷛ بیان دې چه ماپخپله اولیدل چه دهغه کور ډیر موړ وو په ټوله مدینه کښې د هغه نه څوك زیات خرچ والا نه وو. (۱) په یوبل روایت کښې د حضرت ابوبرزه اسلمی ﷛ بیان دې د حضرت جلیبیب ﷛ په طبیعت کښې ټوقې وې په دې وجه ما په خپل کور کښې وئیلې وو چه دې تاسو کره رانه شی. د انصارو عادت وو چه هغوی به د یوې ښځې نکاح نه کوله تردې چه دا معلومه کړی چه حضور ﷺ د هغوی باره کښې څه نه فرمائی بیانی دغه واقعه بیان کړه کومه چه پورته ذکر شوه.
پدې کښې داهم دی چه جلیبیب ﷛ اووه کافران په دې غزوه کښې قتل کړې وو. بیاکافران راجمع شو او هغه ئی شهیدکړو. حضور ﷺ د هغوی په لټون کښې چه کله د هغوی مړی له راغلو نووئی فرمائیل د اووه کسانووژلونه پس شهیدشوې دې. دا زما دې او زه د ده یم. دوه یادرې خل ئی داسې اوفرمائیل. بیائی قبراوکنستلواو په خپلو لاسونومبارکوئی په قبرکښې ورکوزکړو. درسول الله ﷺ په لاسونو مبارکو د هغوی جنازه اوشوه اوهیڅ کټ وغیره نه وو. داهم ذکر نه دی چه هغوی ته غسل ورکړې شوی وی. د الله رسول ﷺ دادعاکړې وه چه یاالله تعالی په ده باندې د خپل رحمتونوباران راووروه اوده له د ژوند ټول خوندونه ورکړه. په ټولوانصاروکښې د هغې ښځې نه د زیات خرچ والا یوه ښځه هم نه وه. (۲) هغې چه کوم وخت کښې د پردې نه اخواته خپل موربلارته وئیلې ووچه د حضور ﷺ خبره مه ردکوئی نوهغه وخت دا آیت ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴾ (۳) نازل شوې وو.
دحضرت ابن عباس ﷛ نه حضرت طاؤس ﷬ تپوس کوی چه د مازیگرنه پس دوه رکعته کولې شی؟ نو هغوی منع کړو اود دې آیت تلاوت ئی اوکړو. نودا آیت لکه چه د شان نزول په اعتبارسره مخصوص دې خود حکم په اعتبارسره عام دې. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ په موجودگئی کښې خونه څوك څه مخالفت کولې شی او نه د منلواونه منلوچاته څه اختیار باقی پاتې کیږی. نه د رائې قیاس کولو حق او نه د یوې خبرې حق. لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (۴) یعنی قسم دې ستادرب خلق به ایماندار نه وی ترکومې چه هغوی په خپل مینځ کښې ټولواختلافاتو کښې تاحاکم اونه منی. بیا ستا په فرمان باندې په زړه کښې څه تنگوالی اونه ساتی بلکه په کولاوزړه سره ئی اومنی. په صحیح حدیث کښې دی د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې چه تاسو کښې یوکس مؤمن کیدې نه شی ترکومې چه د هغه خواهش د هغه څیز تابعدار نه شی کومې چه ما راوړې دې(۵) ددې د پاره دلته ئی هم د دې خلاف څه بدی بیان نه کړه چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نافرمانی کونکې ښکاره په ښکاره گمراه دې. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (۶) یعنی کوم خلق چه د رسول الله ﷺ د ارشاداتو خلاف کوی هغوی له ویریدل پکار دی چه داسې نه وی په هغوی باندې څه فتنه راپریوځی او یا هغوی ته څه دردناك عذاب اورسی.

---

[۱] احمد:۱۳۶/۳وسنده صحیح، ابن حبان:۴۰۵۹، مجمع الزوائد:۳۶۸/۹.
[۲] احمد:۴۲۲/۴وسنده صحیح، ابن حبان:۴۰۳۵،صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل جلیبیب ﷛:۲۴۷۲ مختصرًا.
[۳] ۳۳/الاحزاب:۳۶.
[۴] ۴/النساء:۶۵.
[۵] شرح السنة:۱۰۴ مشکوة کتاب الایمان باب الاعتصام بالکتاب والسنة:۱۶۷.
[۶] ۲۴/النور:۶۳.

وَاِذْ تَقُوْلُ لِلَّذِيْٓ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ

اوياده كړه كله چې ونيل تا | هغه سړی ته | چې احسان كړې وو الله | په هغه باندې | او احسان كړې وو تا | په هغه باندې

او (ياد ساته) هر كله چې تا (زيد بن حارثه ته) په چا چې الله ﷻ احسان كړې وو او تا پرې هم احسان كړې دا او ونيل

اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِيْ فِيْ نَفْسِكَ مَا

چې اوساته | ځان ته | ښځه ستا | او اوويريږه د الله نه | او پټه ساتله تا | په زړه خپل كښې | هغه خبره

چې خپله ښځه پخپله نكاح كښې اوساته | او د الله ﷻ نه اوويريږه | او تا په خپل زړه كښې

اللّٰهُ مُبْدِيْهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ وَاللّٰهُ اَحَقُّ

چې الله | ښكاره كونكې وو د هغې | او ته يريدلې | د خلقو نه | حالانكه الله | زيات حقدار دې |

هغه خبره پټه ساتله | كومه چې الله ﷻ ښكاره كوله | او ته د خلقو د اعتراض نه ويريدلې | حالانكه الله ﷻ

اَنْ تَخْشٰهُ ؕ فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا

د دې چې ته او يريږې د هغه نه | پس هر كله چې | پوره كړو | زيد | هغې نه | حاجت (خپل) |

د دې زيات حقدار دې | چې ته د هغهٔ نه اوويريږې | بيا هر كله چې زيد د خپلې ښځې نه حاجت پوره كړو

زَوَّجْنٰكَهَا لِكَيْلَا يَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ

نو په نكاح دركړه موږ تا ته هغه | د پاره د دې چې | نۀ وي | په مومنانو باندې | څه تنگي (سختي)

(او طلاق ئې وركړو) | نو موږ تا ته هغه په نكاح كړه | د دې د پاره چې د بيا د پاره مسلمانانو ته د هغه چا د

فِيْٓ اَزْوَاجِ اَدْعِيَآئِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ؕ

په معامله د ښځو | د خلې بللو ځامنو خپلو كښې | كله چې | پوره كړي | د هغوئ نه | حاجت خپل |

ښځو په نكاح سره اخستلو كښې هيڅ تنگي پاتې نشي | چې په خوئيتوب ئې نيولي وي | كله چې ترې هغوی حاجت پوره كړي

وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ۝

او دې | حكم د الله | خامخا كيدونكې |

او د الله ﷻ حكم خامخا پوره كيږي |

قوله تعالى:- وَاِذْ تَقُوْلُ لِلَّذِيْٓ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ

د حضرت زيد ﷺ واقعه او د هغه فضيلتونه:- الله ﷻ خبرور كوی چه رسول الله ﷺ خپل آزاد كړې شوې غلام حضرت زيد بن حارثه ﷺ په هرشان سره ښه پوهه كړو په هغه باندې د الله ﷻ انعام وو چه د اسلام او د رسول الله ﷺ د تابعدارئ توفيق ئې وركړو او د حضور ﷺ هم په هغه باندې احسان وو چه هغه ئې د غلامئ نه آزاد كړو. د ده ډير لوئ شان وو او د حضور ﷺ ډير زيات خوښ وو تردې چه ده ته به ټولو مسلمانانو حب الرسول وئيل او د هغه خوئ اسامه ﷺ ته هم. حب بن حب (يعنی محبوب بن محبوب) به ئې ورته وئيل. د حضرت عائشه صديقه ﷺ ارشاد دې په كوم لښكر كښې چه به حضور اكرم ﷺ دې لېگلونود هغه لښكر سردار به ئې هم دې جوړولو. كه دې ژوندې وونود رسول الله ﷺ خليفه به وو[1] بزاركښې دی حضرت اسامه ﷺ فرمائی زه په جمات كښې ووم ماله حضرت عباس ﷺ او حضرت

[1] احمد:۲۸۱/۶، السنن الكبرى:۸۱۸۲ وسنده حسن، حاكم:۲۱۵/۳.

علي ﷺ راغله وئې فرمائيل لاړشه د حضور ﷺ نه زمونږ د پاره اجازت واخله. ماحضور ﷺ ته خبرورکړو حضور ﷺ اوفرمائيل چه معلومه ده هغوی ولې راغلي دی؟ ماوئيل نه. حضور ﷺ اوفرمائيل ماته پته ده لاړ شه راوغواړه. دوی راغله وئې فرمائيل يارسول الله ﷺ لږ شان اوفرمائې چه تاسو ته په خپلو اهل بيتو کښې د ټولونه زيات څوك ډير محبوب دې. حضور ﷺ اوفرمائيل زمالور فاطمه رضي الله عنها. هغوی وئيل چه مونږ د فاطمه بی بی رضي الله عنها باره کښې تپوس نه کوو حضور ﷺ بيااوفرمائيل اسامه بن زيدبن حارثه ﷺ په چاچه الله ﷻ انعام کړې اوماهم(۱)نبی کريم ﷺ دهغه نکاح دخپلې ترور لورامیمه بنت عبدالمطلب لور زينب بنت جحش ﷺ اسديه سره کړې وه. لس ديناره او اووه درهم مهرئې ورکړې وو. يوه لوپټه يو څادر اويوقميص پنځوس مده غله اولس مده کهجورې هم ورکړې وې. تريوکال اوڅه موده د پاسه خودا کور آباد وو خوبياخفگان شروع شو. حضرت زيد ﷺ حضور ﷺ له راغلو شکايت ئې اوکړو نوحضور ﷺ هغه پوهه کړو چه کور مه ورانوه د الله ﷻ نه اوويريږه. ابن ابی حاتم او ابن جرير دلته ډير غير صحيح آثار نقل کړې دی د کوم نقل چه هم مونږ مناسب نه ګنړو اوپريږدونې خکه چه په دې کښې يوهم ثابت او صحيح نه دې. په مسنداحمد کښې هم يوروايت د حضرت انس ﷺ نه نقل دې خوپه دې کښې هم ډير غرابت دې په دې وجه مونږ هغه هم نقل نه کړو.

د زيد اوزينب جدائي اودرسول کريم ﷺ سره نکاح:- صحيح بخاری شريف کښې دی چه داآيت د حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها اوحضرت زيد بن حارثه ﷺ باره کښې نازل شوې دې(۲)ابن ابی حاتم کښې دی چه الله ﷻ د اول نه خپل نبی ﷺ ته خبرورکړې ووچه حضرت زينب رضي الله عنها به ستا په نکاح کښې راځی هم داخبره وه چه کوم حضور ﷺ ظاهره نه کړه اوحضرت زيد ﷺ ئې پوهه کړو چه هغه دې خپله بې بی نه جداکوی. حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائی که رسول الله ﷺ د الله ﷻ وحی د کتاب الله نه يوا يت هم پټول غوښتل نودا آيت به ئې پټ کړې وو(۳) د ﴿وطرا﴾ معنی حاجت ده. مطلب داچه کله زيد ﷺ د هغې نه موړ شواوسره د پوهه کولو ئې يوځاځ وخت تيرول قايم نه کړې شو بلکه طلاق اوشو نوالله تعالی حضرت زينب د رسول الله ﷺ په نکاح کښې ورکړه. په دې وجه د ولی ايجاب اوقبول دمهر اوګواهانو ضرورت پاتې نه شو. مسنداحمد کښې دی چه د حضرت زينب رضي الله عنها عدت پوره شو نورسول الله ﷺ حضرت زيدبن حارثه ﷺ ته اوفرمائيل ته لاړشه او هغې ته زما د نکاح پيغام اورسوه. حضرت زيد ﷺ لاړو هغه وخت هغې اوړه اخل. په حضرت زيد ﷺ باندې دهغې عظمت دومره راخورشوچه په مخامخ ئې ورته خبره هم اونه کړې شوه مخ ئې واړولو کيناستو ذکرئې اوکړو. موربی بی وئيل چه اودريږه زه د الله ﷻ نه استخاره کوم. داخو اودريده مونځ ئې کولو هلته په رسول الله ﷺ باندې وحی نازله شوه په کوم کښې چه الله ﷻ اوفرمائيل ما ستا نکاح هغې سره اوکړه. هم هغه وخت حضور ﷺ بې دڅه خبرورکولونه هلته راغلو.بيادوليمې په دعوت کښې حضور ﷺ په ټولوباندې روټئی غوښه اوخوړله. خلقو خوراك څښاك اوکړولاړل. خويوڅوکسان هلته ناست ووخبرې کولې. حضور ﷺ بهرراوتلو اوخپلو بيبيانوته ئې سلام کولو اوهغوی به دحضور ﷺ نه تپوس کولو چه اوفرمائې چه د بی بی نه خوشحاله ئې؟ ماته يادنه دی چه ماحضور ﷺ ته خبرورکړويا هغه ته خبر ورکړې شو چه خلق دهغه ځاځ نه لاړل دې نه پس حضور ﷺ دهغه کورطرف ته تشريف يوړو زه هم حضور ﷺ سره ووم. ما د حضور ﷺ سره د تلواراده اوکړه

---

(۱) ترمذی کتاب المناقب باب مناقب اسامة بن زيد ﷺ:۳۸۱۹ وسنده حسن.
(۲) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة الاحزاب باب قوله ﴿وتخفی فی نفسك...﴾ :۴۷۸۷، ترمذی۳۲۱۲، ابن حبان:۴۰۴۵، احمد:۱۴۹/۳.
(۳) الطبری:۲۷۴/۴صحيح مسلم کتاب الايمان باب معنی قول الله عزوجل ﴿ولقدراه نزلة أخری﴾ : ۱۷۷وسنده صحيح.

خوهغوی پرده اوکړه اوزما د هغوی په مینځ کښې پرده اوشوه اود پردې آیاتونه نازل شو اوصحابه کرامو ﷺ ته نصیحت اوشو اوفرمائیلې شو چه د نبی اکرم ﷺ کورونوته بې اجازت مه ورځئ. [1]
مسلم وغیره صحیح بخاری کښې دی چه حضرت زینب ﷺ به ازواج مطهراتو رضی الله عنهن ته په فخرسره وئیل چه ستاسو دټولونکاح ستاسو ولیانو او وارثانوکړې دی اوزما نکاح په اووم آسمان باندې الله ﷻ پخپله کړې ده. [2] د سورت نور په تفسیرکښې مونږ دابیان کړې دې. حضرت زینب ﷺ وئیل زما نکاح د آسمان نه راکوزه شوې ده د دې په مقابله کښې حضرت عائشه ﷺ اوفرمائیل چه زماد براءت آیاتونه د آسمان نه راکوزشوی دی د کومې چه حضرت زینب ﷺ اقراراوکړو. [3]
دزینب رضی الله عنها خصوصیات:-ابن جریرکښې دی زینب ﷺ یوځل حضور ﷺ ته اووئیل په ما کښې الله ﷻ درې خصوصیتونه کیخودې دی چه ستاسوپه نوروبیبیانوکښې نه دی. یوخودا چه زما او ستاسو نیکه یودې دویمه دا چه الله ﷻ د آسمان نه زه ستاسو په نکاح کښې درکړم دریم دا چه زمونږ په مینځ کښې سفیرحضرت جبرائیل ﷺ وو. [4] بیافرمائی چه مونږ د هغې سره ستا نکاح کول جائزکړل دې د پاره چه په مسلمانانوباندې د خپل اخستې شوی هلکانو د ښځو باره کښې کله چه هغوی له طلاق ورکړې شی هیڅ ګناه پاتې نه شی. یعنی که هغوی غواړی نودې سره نکاح کولې شی. حضور ﷺ د نبوت نه وړاندې زید خپل ځوئ جوړکړې وو په عام توګه به هغه ته زید بن محمد ﷺ وئیلې کیدو قرآن پاك د دې نسبت نه هم منع اوکړه اوحکم ئې ورکړو چه دې دخپل حقیقی پلار د نسبت طرف ته رابللی. بیا چه کله زید ﷺ زینب ﷺ ته طلاق ورکړو نوالله ﷻ دادخپل نبی په نکاح کښې ورکړه اوداخبره ئې هم اخواکړه.په کوم آیاتونوکښې دحراموښځو ذکرراغلې دې هم هلته همدا اوفرمائیلې شو چه ستاسو د خپل اصلی ځوئې ښځه په تاسو باندې حرامه ده. اود اخستې شوی هلکانو ښځې د دې حکم نه بهردی ځکه چه داسې هلکان په عربوکښې ډیر وو. داد الله ﷻ په امر سره مقرر شوې وه چه د دې کیدل حتمی یقینی اوضروری وو اوحضرت زینب ﷺ ته د اول نه داعزت ملاویدل لیکلې شوی وو چه هغه دې په اذواج مطهرات امهات المؤمنین رضی الله عنهن کښې داخله وی.

مَا كَانَ	عَلَى النَّبِيِّ	مِنْ حَرَجٍ	فِيمَا
نشته	په نبی باندې	څه ګناه (بندیز)	په هغه کار کښې
الله تعالی چې د پیغمبر دپاره د کومې خبرې فیصله کړې ده			

فَرَضَ اللَّهُ	لَهُ	سُنَّةَ اللَّهِ	فِي الَّذِينَ
چې مقرر کړې وی الله	دپاره دهغه	داطریقه دالله ده	په معامله دهغه پیغمبرانو کښې
په هغې کښې په ده هیڅ الزام نشته	د پخوانو (پیغمبرانو) دپاره هم الله ﷻ دغه شان فیصلې کړې		

خَلَوْا	مِنْ قَبْلُ	وَكَانَ	أَمْرُ اللَّهِ	قَدَرًا	مَّقْدُورًا
چې تیر شوی دی	دمخکښې نه	او دی	حکم دالله	یوه ازلی فیصله	مقرر کړې شوی
وې	...........اودالله ﷻ دهر کار اندازه مقرر شوې ده				

[1] صحیح مسلم کتاب النکاح باب اذواج زینب بنت جحش...:۱۴۲۸، السنن الکبری للنسائی: ۱۸۱۸۰، احمد: ۱۹۵/۳
[2] صحیح بخاری کتاب التوحید باب وکان عرشه علی الماء: ۷۴۲۰.
[3] الطبری: ۱۱۸/۱۹.
[4] الطبری

الَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ

دا طريقه ده دپاره دهغه خلقو | چې رسوی | پيغامونه دالله | او يريږی دهغه نه | اونهٔ يريږی هغوی |

دا ټول هغه پيغمبران دی | چې دالله ﷻ پيغامونه ئې خلقو ته رسول | اوله ده نه بهٔ ويريدل

اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ۝ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ

دهيچا نه | مګر دالله نه | او کافی دې الله | دپاره دحساب اغستلو | نهٔ دی | محمد ﷺ |

اودالله ﷻ نه سوا به دهچا نه نه ويريدل | اودحساب اخستلو له يوازې الله ﷻ کافی دې | محمد ستاسو

اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ

پلار ديوکس | دنارينو ستاسو نه | وليکن | رسول دالله دې | او آخری دپيغمپرانو دې |

په سړو کښې دهيچا پلار نه دې | هغه خو دالله ﷻ يو پيغمبر دې | اوآخری نبی دې

وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيْمًا ۝

او دې الله | په هر څيز باندې | ښه عالم |

اوالله ﷻ ته هر څيز ښه معلوم دې

قوله تعالى:- مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيْمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهٗ ؕ

په جائزامورو کښې انبياء عليهم السلام باندې څه پابندی نه وی:- فرمائی چه کله دخپل اخستې شوی ځوئی دښځې سره د هغه د طلاق نه پس نکاح کول جائزدی نو بيا په دې کښې په نبی ﷺ باندې څه بدی ده په وړاندينو انبياء کرامو باندې به کوم حکم د الله ﷻ نازليدو په هغې باندې په عمل کولو کښې په هغوی باندې هيڅ بدی نه وه. ددې نه غرض دمنافقانو دقول ردکول دی چه ګوره د خپل آزاد کړې شوی غلام اودخپل اخستې شوی خوئ ښځې سره ئی نکاح اوکړه. دالله ﷻ مقررکړې شوی کارونه به کيږی. هغه چه څه غواړی کيږی اوچه څه نه غواړی نه کيږی.

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ

د انبياء کرامو صفتونه او ذمه داری:-- دهغوی تعريف کولې شی څوک چه د الله ﷻ احکام مخلوق ته رسوی اودالله ﷻ دا امانت اداکوی اودهغه نه ويريږی. بغيردالله تعالى نه بل د چانه هم نه ويريږی. د چا په شان او شوکت سره په رعب کښې نه راځی اود الله ﷻ پيغام رسولو کښې هيڅ ويره نه خوری. دالله ﷻ نصرت اوامداد کافی دې. ددې منصب په پوره کولو کښې دټولو پيشوابلکه په يوامرکښې د ټولو سردار حضرت محمدرسول الله ﷺ دې. خيال اوکړئی چه په مشرق اومغرب کښې هريوبنيادم ته حضوراکرم ﷺ د الله ﷻ د دين تبليغ اوکړو اوتر کومې چه دالله تعالى دين په ټوله دنياکښې خورنه شو حضور ﷺ د الله ﷻ د دين په خورولو کښې يوشان مشغول وو. دحضور ﷺ نه وړاندې ټول انبياء کرام دخپل خپل امت طرف ته راغلی وو خوحضور ﷺ د ټولې دنيادپاره د الله ﷻ رسول جوړشوې راغلې دی. په قرآن کښې د الله ﷻ ارشاد دې چه خلقوته اعلان اوکړه چه زه ستاسود ټولوطرف ته د الله ﷻ رسول يم. سلام عليه. بيادحضور ﷺ نه پس دتبليغ منصب امت ته ملاوشو. په دوی کښې د ټولوسرداران صحابه کرام ﷺ دی. کوم څه چه هغوی د حضور ﷺ نه زده کړې وو ټول هر څه ئی روستونوخلقوته اوخودل. ټول اقوال افعال او احوال د شپې ورځې د سفراوحضرښکاره اوپټ ئی د دنيا په وړاندې کيخودل الله ﷻ دې په هغوی باندې خپله رضامندی نازله کړی بياد هغوی نه پس د هغوی وارثان شو اودغه شان هر يو روستو راتلونکې دخپل وړاندينی وارث جوړشو اوپه دې سره د الله ﷻ دين خورشو اوقرآن اوحديث د خلقوپه

غوږونو کښې پریوتلو. دهدایت والا ددې په اقتداء کښې منورشو اودخیرد توفیق والا د هغوی په مسلك روان شو د الله تعالی چه کریم ذات دې نه زمونږ دعاده چه هغه دې مونږ هم د دوی نه کړی. آمین.

قوله تعالی:- مَاكَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ

د حضورﷺ اولاد:- مسند احمد کښې دی چه په تاسو کښې دې څوك هم خپل ځان ذلیل کوی نه خلقو وئیل حضورﷺ داڅنګه؟ وئی فرمائیل چه د شرع خلاف کار اووینی اود خلقو د ویرې خاموش پاتې شی د قیامت په روځ به د ده نه تپوس پوښتنه کیږی چه ته ولې چپ پاتې شوې؟ دې به وانی د خلقو د ویرې الله ﷻ به فرمائی د ټولونه زیاته ویره ساتلو قابل خوزما ذات وو([1]) بیا الله ﷻ منع کول کوی چه څانه هم د رسول الله ﷺ خوئ اونه وائې خلقو چه به کوم زیدبن محمد وئیلو اودهغې بیان پورته تیرشوې دې نو الله تعالی فرمائی چه نبی کریم ﷺ د زید پلار نه دې. هم داسې اوشوچه دحضورﷺ یو نارینه اولاد هم بلوغت ته اونه رسیدو. بیا د حضرت ماریه قبطیه ﷠ نه یوماشوم پیداشو دهغه نوم ابراهیم وو خودې هم دینیوڅکلوپه زمانه کښې وفات شو. دحضورﷺ لونړه د حضرت خدیجه بی بی ﷠ نه څلور وې زینب رقیه ام کلثوم اوفاطمه رضی الله عنهن. په دې کښې درې خود حضورﷺ په ژوند کښې وفات شوې صرف دحضرت فاطمه ﷠ وفات دحضورﷺ نه شپږ میاشتې پس شوې دې.

حضور اقدس ﷺ آخری نبی دې:- بیافرمائی چه حضورﷺ د الله ﷻ رسول اوخاتم النبیین دې. کوم ځائ چه الله ﷻ ته ښه پته ده چه کوم ځائ کښې خپل رسول غواړی. دا آیت نص دې په دې امر باندې چه د حضورﷺ نه پس بل نبی نشته اوچه کله نبی نشته نو رسول به څه وی؟ هیڅ یو نبی یا رسول به روستونه راځی. رسالت خود نبوت نه هم خاص څیز دې هر یو رسول نبی دې خو هر نبی رسول نه دې.

قوله تعالی:- وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

د ختم نبوت متعلق احادیث:- په متواتر احادیثوسره هم رسول الله ﷺ خاتم النبیین ثابت دې. د ډیرو زیاتو صحابه کرامو ﷡ نه دا احادیث روایت شوی دی. مسند احمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی زما مثال په انبیاء کرامو کښې داسې دې لکه چه یو سړی ډیر ښکلې او پوره مکان جوړ کړې وی خو په هغې کښې ئې د یوې خښتې ځائ پریخودې وی او په هغې کښې ئې هیڅ نه وی ایخودې. خلق د دې د څلورو وارو طرفو ښه خیال ساتی اود دې په جوړیدو باندې خوشحاله وی ولې وائی چه څومره به ښه وه چه دا یوه خښته ئې هم کیخودې وې. نو زه په انبیاء کرامو کښې هم د دغه خښتې ځائ یم([2]) امام ترمذی ﷫ هم دا حدیث راوړې دې اودې ته ئې حسن صحیح وئیلې دې. مسند احمد کښې رسول الله ﷺ فرمائی رسالت اونبوت ختم شو زما نه پس نه څوك نبی شته نه رسول. په صحابه کرامو ﷡ باندې دا خبره ګرانه پریوتله نو حضورﷺ اوفرمائیل دا زیری ورکونکی صحابه کرامو ﷡ تپوس کوی دا زیری ورکونکی څوك دی؟ وئی فرمائیل د مسلمانانو خوبونه چه د نبوت د اجزاؤ نه یو جز دې. دا حدیث هم په ترمذی شریف کښې دې امام ترمذی ﷫ دې ته صحیح غریب وائی. ([3])

دمحل د مثال والا حدیث په طیالسی کښې هم دې د دې په آخره کښې دادی چه زه د دغه خښتې ځائ یم. په ما سره انبیاء کرام ختم کړې شو دا بخاری مسلم اوترمذی([4]) هم راوړلې دې. د مسند د دې حدیث په سند کښې دی چه زه راغلم اود دغه خالی خښتې ځائ مې ډك کړو. ([5]) مسند کښې دی چه ما نه پس

---

[1]) ابن ماجه کتاب الفتن باب الامر بالمعروف والنهی عن المنکر:٤٠٠٨ احمد:٣/٣٠.

[2]) ترمذی کتاب المناقب باب ((سلوالله لی الوسلة....)):٣٦١٣ وهو حسن، احمد:٥/١٣٦-١٣٧.

[3]) ترمذی کتاب الرویا باب ذهبت النبوة وبقیت المبشرات:٢٢٧٢ وسنده صحیح، احمد:٣/٢٦٧.

[4]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب خاتم النبیینﷺ:٣٥٣٤، صحیح مسلم:٢٢٨٧، مسند الطیالسی:١٧٨٥.

[5]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب ذکر کونه ﷺ خاتم النبیین:٢٢٨٦، احمد:٣/٩.

نبي نشته خود زيري والا. تپوس اوکړې شو يارسول الله ﷺ هغه څوك دى؟ ونې فرمائيل نيك خوب. [1] عبدالرزاق وغيره کښې د محل والا په حديث کښې دى چه خلق دې ته ګوري نود محل والا ته وائي چه تاد دې خښتې ځائ ولې پريخې دې نوزه هم هغه خښته يم. [2] صحيح مسلم شريف کښې دى رسول الله ﷺ فرمائي ماته په ټولو انبياؤکرامو باندې شپږ فضيلتونه راکړې شوى دى. ماته جامع کلمات راکړې شوى دى. صرف په رعب باندې زما امدادکړې شوې دې. زما د پاره دغنيمتونومال حلال کړې شوې دې، زما د پاره ټوله زمکه جمات اواودس جوړکړې شوې دې. زه د ټول مخلوق طرف ته نبي جوړکړې راليګلې شوې يم. اوزما سره انبياء کرام ختم کړې شوى دى. [3] داحديث په ترمذى شريف کښې هم دې او امام ترمذى رحمه الله دې ته حسن صحيح وائي. په صحيح مسلم وغيره کښې د محل والا حديث په مثال والا روايت کښې دا الفاظ هم راغلى دى چه زه راغلم اوماد. دې خښتې ځائ پوره کړو. [4] مسند احمد کښې دى چه زه د الله ﷻ په نيز دانبياؤکرامو ختمونکې ووم د هغه وخت نه چه لا آدم عليه السلام په پوره توګه پيدا کړې شوې هم نه وو. [5]

دَنبي کريم ﷺ نومونه:- په يوبل حديث کښې دى چه زمانومونه دى زه محمد يم، زه احمد يم، او زه ماحي يم، الله ﷻ به زما په وجه کفر ختم کړي اوزه حاشر يم د ټولوخلقو حشر زما د قدمونولاندې دې اوزه عاقب يم د چانه پس چه يونبي هم نشته. [6] حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه فرمائي يوه ورځ حضوراکرم ﷺ مونږ له راغلو لکه چه هغوى رخصت کول کوى اودرې ځل ئى دا اوفرمائيل زه نبي امي يم زما نه پس بل څوك نبي نشته. ماته فاتح کلمات راکړې شوى دى اوډير جامع او په پوره توګه زه پوهيږم چه د دوزخ داروغه ګان څومره دى.اودعرش اوچتونکى څومره دى.زما خپل امت سره پيژندګلو کړې شوې ده. ترکومې چه زه په تاسو کښې يم زما اورئى اومنئى. کله چه زه رخصت شم نود الله ﷻ کتاب اونيسئى اود دې حلال حلال اوحرام ئى حرام اوګڼرئى. [7]

دحضور ﷺ نه پس چه څوك دَنبوت دعوى اوکړي هغه دروغژن دې:- په دې باره کښې نورهم ډير احاديث دى.د الله ﷻ په دې وسيع رحمت باندې دهغه شکر کول پکاردى چه هغه په خپل رحم اوکرم سره دومره لوئ رسول راوليګلو اوهغه ئى خاتم المرسلين اوخاتم النبيين جوړکړو اويوشان آسان ښتونې اوسهل دين دحضور ﷺ په لاسونومبارکو کمال ته اورسيدو.رب العالمين په خپل کتاب کښې اورحمة للعالمين په خپلو متواترو احاديثوکښې داخبرورکړې دې چه د هغوى نه پس هيڅ يونبي نشته. نوچه کوم سړې هم د حضور ﷺ نه پس د نبوت يارسالت دعوى کوى هغه دروغژن مفترى دجال ګمراه اوګمراه کونکې دې سره د دې که جادوګرى اوښائى اولوئ لوئ کمالونه اوکړي او عقل حيرانونکې څيز پيش کړي او قسم قسم نوې نوې څيزونه اوښائى خوعقل مندپوهيږى چه دا ټول فريب دهوکه اومکر دې. د يمن د نبوت دعوى کونکې عنسى اود يمامه د نبوت مدعى مسيلمه کذاب ته اوګورئى چه څنګه هغوى وو هم هغه شان ئى اوګڼړل پوهه شو اود هغوى اصليت په ټولو باندې ښکاره شو. ترڅې چه دټولونه پس به آخر

---

[1] احمد:۵/۴۵۴وسنده صحيح، مجمع الزوائد:۷/۱۷۳.

[2] صحيح بخارى كتاب المناقب باب خاتم النبيين ﷺ:۳۵۳۵، صحيح مسلم:۲۲۸۶، احمد:۲/۳۱۲، ابن حبان:۶۴۰۵.

[3] صحيح مسلم كتاب المساجد باب المساجد ومواضع الصلاة:۵۲۳، ترمذى:۱۵۵۳، ابن ماجه:۵۶۷ مختصراً.

[4] صحيح مسلم :۲۲۸۷وترقيم دارالسلام:۵۹۶۳.

[5] احمد:۴/۱۲۷وسنده حسن التاريخ الكبير:۶/۶۸،ابن حبان:۶۴۰۴، السنة لابن ابي عاصم:۴۰۸،مجمع الزوائد:۸/۲۲۳.

[6] صحيح بخارى كتاب المناقب باب ماجاء فى اسماء رسول الله ﷺ:۳۵۳۲، صحيح مسلم:۲۳۵۴، مسندالطيالسى:۹۲۴، احمد:۴/۸۰، مصنف عبدالرزاق:۹۷۵۷، ترمذى:۲۸۴، ابن حبان:۶۳۱۳، مسندحميدى:۵۵۵.

[7] احمد:۲/۲۱۲

مسیح دجال راځي. دهغه په علامتونوکښې یوعلامت داهم دې چه هریوعالم اوهریومؤمن به د هغه دروغوباندې پوهیږي.

داصلي او جعلي نبي په مینځ کښې فرق:- نوداهم دالله ﷻ یونعمت دې چه داسې دروغژنو دعویداروته دا هډونصیب کیږي نه چه هغوی د نیکئی حکم اوکړي یا د بدئی نه منع کول اوکړي. اوپه کومو احکامو کښې چه د هغوی خپل مقصدوي په هغې باندې ډیرزیات زور ورکوي. د هغوی اقوال اوافعال د ځان نه او د فسق اوفجوروالاوی.لکه چه ارشاد باري تعالی دې ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۝ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾[1] یعنی آیا زه تاسو ته اوښایم چه شیطانان چاله راځي؟ هریو بهتان تړونکي ګناهګار له. د رښتونو انبیاء کرامو حال د دې بالکل خلاف وي. هغوی ډیر زیات دنیکئی والا ډیر رښتوني د هدایت والا استقامت والا د قول اوفعل ښکلې د نیکو حکم ورکونکي د بدو نه منع کونکي وي. اودې سره د الله ﷻ دطرف نه د هغوی تائیدکیږي په معجزو او د عادت نه خلاف څیزونوسره دهغوی صداقت نور زیات ښکاره کیږي. اودومره واضح ښکاره اوصفا دلیلونه د هغوی په نبوت باندې وي چه قلب سلیم د هغې په منلوباندې مجبورکیږي.الله ﷻ دې په خپلو ټولورښتیاو انبیاء کرامو د قیامته پورې خپل درود اوسلام نازلوي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوا	اذْكُرُوا
اے هغه کسانو	چې ایمان موراوړي دي	یادوئ
..............ائي مومنانو تاسو الله ﷻ لره		

اللّٰهَ	ذِكْرًا كَثِيْرًا ۝	وَّسَبِّحُوْهُ	بُكْرَةً	وَّاَصِيْلًا ۝	هُوَ الَّذِيْ
الله	په یادولو ډیرو سره	او پاکي بیانوئ دهغه	سحر	او ماښام	هغه هغه ذات دي
ډیر ډیر یادوئ او سحر ماښام دهغهٔ پاکي بیانوئ	الله ﷻ داسې ذات دې	چې دي په تاسو رحمتونه			

يُصَلِّيْ	عَلَيْكُمْ	وَمَلٰٓئِكَتُهٗ	لِيُخْرِجَكُمْ	مِّنَ الظُّلُمٰتِ
چې رحمت واني	په تاسو باندې	او فرښتې دهغه	دپاره ددې چې راوباسي تاسو	دتیرونه
راوروي	اودهغه فرښتې ستاسو دپاره دعاګانې کوي	چې د (کفر) د تورو تیارو نه مو (اسلام)		

اِلَى النُّوْرِ	وَكَانَ	بِالْمُؤْمِنِيْنَ	رَحِيْمًا ۝	تَحِيَّتُهُمْ	يَوْمَ
رڼا ته	او دي	په مومنانو باندې	ډیر مهربانه	اسقبال دهغوئ به	په هغه ورځ
رڼا ته راوباسي	او دي په مومنانو ډیر مهربان دي	الله ﷻ سره د ملاقات په ورځ			

يَلْقَوْنَهٗ	سَلٰمٌ	وَاَعَدَّ	لَهُمْ	اَجْرًا كَرِيْمًا ۝
چې ملاویږي دهغه سره	په سلام سره وي	او تیار کړي دي الله	دپاره دهغوئ	اجر عزتمند
به ددوئ دعا دا وي	چې السلام علیکم	اوالله ﷻ د دوی دپاره ډیره ښه بدله تیاره کړې ده		

قوله تعالی:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ

د الله ﷻ د ذکر فضائل اومسائل:- د ډیروزیاتو انعام کونکو د پاره د الله ﷻ حکم کولې شي چه مونږله د هغه ذکر په کثرت سره کول پکاردی اوپه دې کښې هم مونږ ته د لویو نعمتونواود ډیر لوئ اجراوثواب

[1] ۲٦/الشعراء: ۲۲۱-۲۲۲.

وعده راکولې شي. یوځل رسول الله ﷺ اوفرمائیل ایا زه ستاسو بهتر عمل اوډیرزیات صفاکار اود ټولو نه د لوئی درجې نیکی اوسره اوسپین زرد الله ﷻ په لارکښې د خرچ کولو نه زیات بهتر اود جهاد نه زیات غوره کار اونه ښایم؟ خلقو تپوس اوکړو حضور ﷺ هغه څه څیز دې؟ ونی فرمائیل د الله ﷻ عزوجل ذکر([1])داحدیث اول﴿ وَالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴾([2])په تفسیرکښې تیرشوې دې. حضرت ابوهریره ؓ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه دادعاواوریده کومه چه زه یووخت هم نه پریږدم. ((**اللهم اجعلني اعظم شكرك واتبع نصيحتك واكثرذكرك واحفظ وصيتك**)) یعنی اې الله ته ماخپل ډیر زیات شکر کونکې فرمانبردار په کثرت سره ذکرکونکې اوستاد احکامو حفاظت کونکې جوړکړې([3])دوه اعرابیان رسول الله ﷺ له راغله. یوتپوس اوکړودټولونه ښه سړې څوك دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك ډیر عمر ته اورسی اونیك عمل اوکړی. بل تپوس اوکړواحکام اسلام خو ډیر زیات دی ماته چرته د یو وړوکی حکم راکړنې چه هم هغې سره اونخلم. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله ﷻ په ذکر باندې هروخت خپله ژبه لمده ساته([4])فرمائی چه هروخت دالله ﷻ په ذکرکښې مشغول اوسه تردې چه خلق تاته لیونې اووائی.([5]) فرمائی چه د الله ﷻ ذکر په کثرت سره کوه تردې چه خلق منافق یا ریاکار اووائی([6])

فرمائی کوم خلق چه په یومجلس کښې کینی اوهلته د الله ﷻ ذکر نه وی هغه مجلس به دقیامت په ورځ په هغوی باندې دارمان اوافسوس ذریعه جوړیږی([7])حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی د هر یو فرض کاریوحددې اوهغه بیاد عذر په حالت کښې معاف هم دې خود الله ﷻ د ذکر هیڅ حدنشته نه یو وخت روستوکولې شی اودا ده که څوك لیونې وی نو هغه بله خبره ده. په ولاړه ناسته د شپې ورځې او چه لمده سفر حضر مالداری اوفقیری صحت او بیماری پټ اوښکاره غرض په هرحالت کښې د الله ﷻ ذکرکول پکاردی. سحر ماښام د الله ﷻ تسبیح بیانول پکاردی. تاسو چه کله هم دا کوئی نوالله تعالی به په تاسو رحمتونه نازلوی اوفرښتې به هروخت تاسو ته دعاګانې کوی([8])په دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی. اوپه دې آیت کښې هم په کثرت سره د الله ﷻ د ذکرهدایت کیږی. بزرګانو دالله تعالی د ذکراودوظائفوډیرمستقل کتابونه لیکلی دی لکه امام نسائی امام معمری ؒ وغیره.

په دې ټولوکښې د ټولونه بهترین کتاب په دې موضوع دامام نووی ؒ دې. سحرماښام د هغه تسبیح کوئی.لکه چه فرمائی ﴿ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴾([9])دالله ﷻ دپاره پاکی ده کله چه تاسو ماښام کوئی یا سحر کوئی هم د هغه دپاره حمددې په آسمانونوکښې اوپه زمکوکښې اوپس د زوال نه اود ماسپښین په وخت کښې. بیا د دې فضیلت بیانول اود دې طرف ته رغبت ورکولود پاره فرمائی﴿ كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ﴾([10]) څنګه چه مونږ په تاسوکښې خپل رسول اولیګلو چه په تاسو باندې زمونږ آیاتونه تلاوت کوی اوتاسو پاك کوی

---

[1]) ترمذی کتاب الدعوات باب نمبر ۲ حدیث:۳۳۷۷وسنده حسن، ابن ماجه:۳۷۹۰،احمد:٤٤٦/٦، حاکم:٤٩٦/١.
[2]) ۳۳/الاحزاب:۳۵.
[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب دعاء ((اللهم اعظم شكرك....)):۳٦٠٤.
[4]) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء ق فضل الذکر:۳۳۷۵ وسنده حسن،ابن ماجه: ۳۷۹۳، احمد:١٩٠/٤، حاکم:٤٩٥/١.
[5]) احمد:٦٨/٣ حاکم:٤٩٩/١، ابن حبان:٨١٧، مسندابی یعلی: ١٣٧٦، شعب الایمان:٥٢٦.
[6]) طبران:١٢٧٨٦ حلية الاولياء:٨٠/٣.
[7]) احمد:٢٢٤/٢وهوحدیث حسن، مجمع الزوائد:٨٠/١٠..
[8]) الطبری: ٢٨٠/٢٠.
[9]) ٣٠/الزمر:١٧. الخ
[10]) ٢/البقرة:١٥١.الخ

او تاسو ته کتاب اوحکمت ښائی اوهغه درته ښائی کوم چه تاسو نه پیژندلو. نوتاسو زما ذکرکوئی زه به تاسو یادوم اوتاسوزما شکر کوئی زماناشکری مه کوئی. په حدیث قدسی کښې الله ﷻ فرمائی: څوک چه ما په خپل زړه کښې یادوی زه هم هغه په خپل زړه کښې یادوم اوڅوک چه ما په یوه ډله کښې یادوی زه هم هغه په ډله کښې یادوم چه دهغه د ډلې نه به بهتروی. [1]

قوله تعالی:- هُوَالَّذِیْ یُصَلِّیْ عَلَیْکُمْ

د صلوة معانی:- صلوة چه کله د الله ﷻ طرف ته مضاف وی نومطلب دا وی چه الله ﷻ د ده نیکی د فرښتو مخامخ بیانوی[2] یوبل قول کښې دی دې نه مراد رحمت دې اود دواړو اقوالوانجام هم یو دې دفرښتوصلوة دهغوی دعااواستغفاردې لکه چه بل آیت کښې دی ﴿اَلَّذِیْنَ یَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ یُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَیُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَیَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِیْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِیْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِیْمِ﴾ [3] دعرش اوچتونکې اودې سره خواوشاد خپل رب حمداوثنابیانوی او په هغه باندې ایمان راوړی اود مؤمنانوبندیګانود پاره استغفار کوی چه اې زمونږه ربه تاسو هریوڅیز په رحمت اوعلم سره راګیر کړې دې.اې الله ته هغه اوبښه کوم چه توبه کوی اوستاپه لار روان دی هغوی له ددوزخ د اُورنه هم خلاصې ورکړه.هغوی هغه جنتونوته بوځه دکوم چه تاهغوی سره وعده کړې اودوی هم هغوی له اورسوه چه د دوی په پلارانو نیکونو ښځو اولاد کښې نیکان وی دوی د بدو نه بچ کړه. الخ. هغه خپل رحمت په تاسو نازلولوسره د فرښتودعاګانې ستاسو په حق کښې قبلوی تاسو د جهالت اوګمراهئی د تیارونه راوباسی اود هدایت اود یقین د نور طرف ته مو اوړی. هغه په دنیا اوآخرت کښې په مؤمنانو باندې رحیم اوکریم دې په دنیاکښې دحق طرف ته د هغوی لارخودنه کوی اورزق ورکوی اوپه آخرت کښې د ویرې خوف نه بچ کوی. فرښتې به راځی اودوی ته به زیری ورکوی چه تاسو د دوزخ نه آزاد ئی او جنتیان ئی. ځکه چه د فرښتوزړونه د مؤمنانو د مینې اومحبت نه ډك دی.

دالله ﷻ مینه او د مور مینه:- حضور ﷺ یوځل خپلو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره په یوه لار روان وو په لارکښې یو وړوکې ماشوم وو. د هغه مور چه کله یوه ډله خپل طرف ته راتلونکې اولیده نو چغې کړې چه زما بچې زما بچې او په منډه راغله ماشوم ئی په غیږ کښې اوچت کړو او یوطرف ته شوه. د مور دې مینې ته چه ئی اوکتل نو صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو یارسول الله ﷺ خیال اوکړئی دا به خپل ماشوم په اُور کښې واچوی؟ حضور ﷺ دهغوی په مطلب باندې پوهه شوه وئی فرمائیل په الله ﷻ قسم هغه به هم خپل دوستان په اُور کښې نه اچوی؟ [4]

په صحیح بخاری شریف کښې دی حضوراکرم ﷺ یوه قیدی ښځه اولیدله چه هغې خپل ماشوم کتوسره راوچت کړو.اوخپلې سینې سره ئی اولګولو او پئی ئی پرې اوڅکول حضور ﷺ اوفرمائیل وایه کنه که د دې په اختیارکښې وی نودا په خپل دا بچې په خپله خوشحالئی سره په اُورکښې اوغورزوی؟ صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو هیڅ چرې هم نه. حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل په الله ﷻ قسم الله ﷻ په خپلو بندیګانو باندې د دې نه ډیر مهربان دې. [5] د الله ﷻ د طرف نه به د دوی تحفه کله چه ملاوشی د هغه سلام به وی. لکه چه ارشاد دې ﴿ سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِیْمٍ ﴾ [6] قتاده رحمه الله فرمائی چه په خپل منځ

---

[1] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿ویحذرکم الله نفسه﴾:۷۴۰۶، صحیح مسلم:۲۶۷۵،احمد:۲۵۱/۲، ابن حبان:۳۲۸.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائکته یصلون علی النبی﴾: تعلیقاً قبل حدیث:۴۷۹۷.
[3] ۴۰/المؤمن:۷.
[4] احمد:۱۰۴/۳ ح ۱۲۰۱۸ مسند ابی یعلی:۳۷۴۷،مجمع الزوائد:۲۱۲/۱۰ . (مسنداحمد).
[5] صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولدوتقبیله ومانقه:۵۹۹۹، صحیح مسلم: ۲۷۵۴، الاسماء والصفات:۱۰۳۹.
[6] ۳۶/یسٓ:۵۸.

کښې به یوبل ته سلام کوي.(۱) ددې تائید هم ددې آیت ﴿ دَعْوٰىهُمْ فِيْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ ۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾(۲) نه کیږي. الله ﷻ د هغوی د پاره لوئ اجر یعنی جنت سره د نعمتونو تیار ساتلې دې. په کوم کښې چه به هریونعمت خوراک څښاک اغوستل اچول ښځې خوندونه نظارې وغیره داسې دی چه نن خودچا په خوب اوخیال کښې هم نه شي راتلې نو په کتو او اوریدو کښې به څه راشي.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ

اے نبي | بیشکه لیږلې ئې مونږ تهٔ | ګواهي کونکې | زیرې ورکونکې | او یرونکې |

ائي پیغمبره ! مونږ ته یو ګواهي کونکې (نیکانو ته)زیرې ورکونکې د (بدانو) ویرونکې

وَّدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ۝ وَبَشِّرِ

او دعوت ورکونکې | الله ته | په حکم دهغه سره | او ډیوه | روښانه کونکې | او زیرې ورکړه |

او دالله ﷻ طرف ته دهغه په حکم رابلونکې اویوه روښانه ډیوه (په دې صفاتو موصوف) لیږلې ئې | او ته

الْمُؤْمِنِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ۝ وَلَا تُطِعِ

مومنانو ته | چی بیشکه | دپاره دهغوئ | دطرفه دالله نه | فضل | لوئ دې | او حکم مهٔ منه |

مومنانو ته زیرې ورکړه | چې په هغوئ باندې دالله ﷻ لوئې فضل کیدونکې دې | اود کافرانو او

الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ

دکافرانو | او منافقانو | او پریږده (پر وامهٔ کوه) | دتکلیفونو دهغوئ | او بروسه اوکړه

منافقانو تابعداری مه کوه | او د دوئ د تکلیفونو دررسولو پرواه مه کوه (بلکه په هغې صبر کوه) او

عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۝

په الله باندې | او کافي دې | الله | چی سرې معاملات ورحواله کړی |

په الله ﷻ بهروسه کوه | او الله ﷻ درله کافي کارساز دې

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۙ

د حضوراکرم ﷺ اوچت صفتونه:- عطاء بن یسار رحمه الله فرمائي ماعبدالله بن عمروبن عاص رضی الله عنه ته اووئیل د حضوراکرم ﷺ صفتونه په تورات کښې څه دي؟ وئې فرمائیل چه کوم صفتونه ستاسو په قرآن کښې دي هم د دې نه بعضې صفتونه ستاسو په تورات کښې هم دي.

د نبی کریم ﷺ صفت په توراة کښې:- په تورات کښې دي اې نبی مونږ ته ګواه اوخوشحالي اوروونکې یرونکې امتونه بچ کونکې جوړکړې ته زما بنده اورسول ئې. ماستانوم متوکل کیخودې دې ته خرابې خبرې کونکې اوفحش خبرې کونکې نه ئې اونه په بازارونوکښې شورکونکې. هغه د بدئي په بدله کښې بدی نه کوي بلکه معافي کوي. دې به الله ﷻ نه قبض کوي ترکومې چه د خلقو کوږ کړې شوې دین د هغه په ذات سره بالکل نیغ نه کړي اوهغوی د لااله الاالله قائل نه شي. په کوم سره چه ړندې سترګې بینا شی او کاڼه غوږونه اوریدونکی جوړشی اود پردو والا زړونونه زنګ لاړشی. (۳)

(۱) الطبری: ۲۰/۲۸۰.

(۲) ۱۰/یونس: ۱۰.

(۳) صحیح بخاری کتاب البیوع باب کراهیة السخب فی السوق: ۲۱۲۵، احمد: ۲/۱۷۴.

د نبی کریم ﷺ صفت د بنی اسرائیلو د یو نبی په ژبه:-ابن ابی حاتم کښې دی حضرت وهب بن منبه رحمه الله فرمائی دبنی اسرانیلویونبی حضرت شعیا علیه السلام باندې الله ﷻ وحی نازله کړه چه خپل قوم بنی اسرائیل کښې اودریږه زه به ستاپه ژبه باندې خپلې خبرې اوکړم. زه په امیانوکښې یوخپل امی نبی لیګونکې یم نه بداخلاق دې نه بدخویه نه بازارونوکښې شورکونکې دې دومره د سکون والا دې که چراغ سره خواکې هم تیرشی نوهغه به مړ نه شی. اوکه پاڼړو باندې تیرشی نوهم دپښې چاپ به ئې معلوم نه شی. زه به هغه زیرې ورکونکې ویرونکې جوړوم لیګم به ئې چه حق خبرې به کوی. زه به دهغه په وجه ړندې سترګې بیناکړم اوکاڼړو غوږونوباندې به واوروم اوزنګ شوی زړونه به صفاکړم.دهرې نیکئی طرف ته به دهغه لارخودنه کوم هریونیك خصلت به په هغه کښې موجودکړم.دزړه تسلی به دهغه لباس وی نیکی به دهغه طریقه وی.تقوی به دهغه ضمیروی.حکمت به دهغه خبرې وی.صدق اووفابه دهغه عادت وی.عفواومعاف کول به دهغه اخلاق وی.حق به دهغه شریعت وی.عدل به دهغه سیرت وی. هدایت به د هغه امام وی.اسلام به د هغه دین وی.احمدبه د هغه نوم وی.ګمراهانوته به د هغه په وجه زه هدایت ورکوم.جاهلانْ به دهغه په ذریعه باندې عالمان جوړوم. د تنزل والا به ترقئی ته رسوم. ناپیژند ګلو به مشهور او معروف جوړکړم. قلت به د هغه په وجه په کثرت سره او فقیری په مالدارئی سره جدا والې په مینې سره اواختلاف په اتفاق سره بدل کړم.مختلف اومتضاد زړونه به متفق او متحدکړم بیل بیل خواهشونه به رایوځائ کړم.دنیا به د هغه په وجه د هلاکت نه بچ کړم. د ټولوامتونونه به دهغه امت اوچت اوغوره کړم.هغوی به د خلقو دفائدې د پاره په دنیاکښې راپیداکیږی. هر یوته به د نیکئی حکم ورکوی اود بدئی نه به ئې منع کوی. هغوی به موحد وی اوهغوی به مؤمنان وی د اخلاص والا به وی. په رسولانو باندې چه کوم څه نازل شوی دی هغه ټول به رښتیامنونکی وی.هغوی به په خپلو جماتونو کښې په خپلو بستروباندې په ګرځیدو راګرځیدو ناسته ولاړه زماتسبیح حمداوثنا بزرګی اولوئی بیانوی.په ولاړه اوناسته به مونځونه اداکوی.دالله ﷻ دښمنانوسره به په صفونوتړلوکښې حملوسره جهادکوی. په هغوی کښې به په زرګونوزما د رضاد پاره خپل کور بال بچ پریږدی اوځی به. مخ لاس به په اودس کښې وینځې. تهبند به د نیمې پنډئی پورې تړی زما په لارکښې به قربانئی کوی زما کتاب به دهغوی په سینوکښې وی. د شپې به عبادت کونکی اود ورځ به مجاهد وی. زه به د هغه نبی په اهل بیت او اولادکښې وړاندیوالې کونکی صدیق شهیداو صالح خلق پیداکوم. د هغه امت به د هغه نه پس دنیا ته دحق هدایت کوی اوپه حق سره به عدل اوانصاف کوی. دهغوی امدادکونکی به زه دعزت والا کړم اود هغوی د یوځائ کونکو به زه امدادکوی. د هغوی په مخالفینو د هغوی په دښمنانو اوباغیانو اوبدخواهانوبه زه خرابې ورځې راولم. زه به هغوی د خپل نبی وارثان جوړکړم چه دخپل رب طرف ته به خلقو له دعوت ورکوی.دنیکو خبرې به ورته ښائی اودبدو نه به ئې منع کوی. مونځونه به کوی زکاتونه به ورکوی وعدې به پوره کوی. دا خیر به زه د هغوی په لاس پوره کوم، کوم چه د هغوی نه شروع شوې وو. هم دا دې زما فضل چاته چه غواړم ورکوم اوزه د ډیر لوئ فضل اوکرم مالك یم.

علی رضی الله عنه او معاذ رضی الله عنه ته د نبی کریم ﷺ هدایت:- ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ حضرت علی رضی الله عنه او حضرت معاذ رضی الله عنه د یمن حاکمان جوړکړې لیګلو وو نودا آیت نازل شو. نوحضور ﷺ هغوی ته اوفرمائیل لاړ شئی زیری واوروئی او نفرت مه خوروی آسانی پیداکړئی سختی مه کوئی ګورئی په ماباندې دا آیت نازل شوې دې. (۱) په طبرانی کښې داهم دی په ماباندې دانازل شوی دی چه اې نبی مونږ ته په خپل امت باندې ګواه جوړ کړې د جنت زیرې ورکونکې اود دوزخ نه ویرونکې جوړکړې اود الله ﷻ په حکم

(۱) طبرانی:۱۱۸۴۱

سره د هغه دتوحيد د شهادت طرف ته خلق رابلونکي جوړکړې اوپه روښانه چراغ قران سره ليګلي ئي([1]) نوهغوی دالله ﷻ په وحدانيت سره چه هغه سره بل څوك معبود نشته ګواه دی.اود قيامت په ورځ به هغوی د خلقو په اعمالو باندې ګواه وی.لکه چه ارشاد دې ﴿وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا﴾([2]) يعنی مونږ به تاپه هغوی باندې ګواه جوړوو راولوبه دې. په بل آيت کښې دی چه تاسو په دوی باندې ګواه ئې اوپه تاسو باندې دارسول ګواه دې.حضورﷺ مؤمنانوته دښکلې اجر اوزيرې اورونکي اوکافران د سخت خراب عذاب نه ويرونکي او اورونکې ئی. اود الله ﷻ حکم دې چه د دې د پوره کولو لاندې ته مخلوق د خالق د عبادت طرف ته رابلونکې ئی. ستا صداقت داسې ظاهر دې لکه د نمر رنړا. اوکه څوك ضدی اونخلی نوهغه بله خبره ده. اې نبی د کافرانو او منافقانوخبره مه منه اومه دهغوی طرفته غوږ نيسه اوهغوی معاف کوه. دا چه کوم تکليفونه دررسوی دا په خيال کښې هم مه راوله اوپه الله ﷻ باندې پوره بهروسه کوه هغه کافی دې.

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ

| اے هغه کسانو |

اي مومنانو.............|

اٰمَنُوْٓا | اِذَا | نَكَحْتُمُ | الْمُؤْمِنٰتِ | ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ

چې ايمان مو راوړې دې | کله چې | نکاح اوکړئ تاسو | دمومنانو ښځوسره | بيا طلاق ورکړئ هغوئ له

هرکله چې دمسلمانانو ښځو سره نکاح اوکړئې | بيا دلاس لګولو نه وړاندې ورته طلاق ورکړئ

مِنْ قَبْلِ | اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ | فَمَا لَكُمْ | عَلَيْهِنَّ

مخکښې ددې نه | چې تاسو مسح کړئ هغوئ | نو لازم نهٔ دې ستاسو دطرفنه | په هغوئ باندې |

نو ستاسو د طلاق په وجه دهغوئ دپاره هيڅ عدت نشته.............

مِنْ عِدَّةٍ | تَعْتَدُّوْنَهَا | فَمَتِّعُوْهُنَّ

هيڅ عدت | چې تاسو مطالبه اوکړئ دپوره کيدو دهغې | پس (نفع) څه مال ورکړئ هغوئ له |

چې شمير ئې کړئ | ....نو څه مناسب سامان ورته ورکړئی |

وَسَرِّحُوْهُنَّ | سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿۴۹﴾

او ازادې کړئ هغوئ | په ازادلو ښو سره |

اوپه ښه طريقه ئې رخصت کړئی |

قوله تعالی:- ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ

که د جماع نه اول طلاق ورکړې شی نوڅنګه ده؟:- په دې آيت کښې ډيراحکام دی. دې نه معلوميږی چه صرف په عقدسره هم دنکاح اطلاق کيږی. ددې په ثبوت کښې د دې نه زيات د صراحت والا آيت بل نشته.پدې کښې اختلاف دې چه لفظ نکاح په حقيقت کښې صرف دايجاب اوقبول دپاره دې؟که صرف د جماع د پاره دې؟ياد دې دواړو د مجموعې دپاره دې؟ په قرآن کريم کښې اطلاق عقداووطی دواړو باندې دې. خو په دې آيت کښې صرف په عقدباندې اطلاق دې. د دې آيت نه داهم ثابتيږی چه د

[1]) مجمع الزوائد:۷/۹۲

[2]) ۴/النساء:۴۱.

دخول نه اول هم سړې خپلې ښځې ته طلاق ورکولې شي. د مؤمنات ذکردلته په وجه دغلبه شوې دې ګنې داهل کتابو په ښځوباندې هم دغه حکم دې. دسلفو يوې لوئې ډلې د دې آيت نه استدلال کولوسره وئيلي دی چه طلاق هم هغه وخت واقع کيږي کله چه د دې نه اول نکاح شوې وی. په دې آيت کښې د نکاح نه پس طلاق فرمائيلې دې نومعلومه شوه چه د نکاح نه اول نه طلاق صحيح دې اونه واقع کيږي (۱)امام شافعي اوامام احمد رحمهما الله اود ډير لوئ جماعت د سلف اوخلف دامذهب دې. د امام مالك اوامام ابوحنيفه رحمهما الله خيال دا دې چه د نکاح نه اول هم طلاق صحيح کيږي. مثلاً يوسړې اووائي چه که ما فلانکې ښځې سره نکاح اوکړه نو په هغه باندې طلاقه ده نوچه اوس کله هم دې سره نکاح اوکړي نو به هغه باندې طلاقه ده. بيا د امام مالك اوامام ابوحنيفه رحمهما الله په دې کښې په هغه سړي باندې اختلاف دې چه اووائي کومې ښځې سره چه هغه نکاح اوکړي په هغه طلاقه ده نوامام ابوحنيفه رحمه الله فرمائي کومې سره چه هغه نکاح اوکړي هغه به طلاقه وی

د نکاح نه وړندې هم د طلاق واقع کول صحيح کيږي

مسلک حنفي:- کله چې يو سړې اجنبی ښځې ته اووائي چې کله هم ته زما په نکاح کښې راشې نو ته دې طلاقه يې نو په نکاح کښې راتلو سره دغه ښځه په هر وار طلاقيږي اګرچې د بل خاوند سره نکاح اوکړي اوهغه ورته طلاق ورکړي (تسهيل الهدايه شرح هدايه ۳۴۱۱۳)۔

اود امام مالك رحمه الله قول دې چه نه به کيږي. ځکه چه يوه خاص ښځه هغه نه ده ياده کړې. جمهور چه د دې خلاف دی د هغوی دليل دا آيت دې. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه چاتپوس اوکړو که د نکاح نه مخکې يو سړې دا وئيلې چه زه د کومې ښځې سره نکاح اوکړم نو هغه په ده طلاقه ده د دې څه حکم دې؟ هغوی دا آيت تلاوت کړو اووئې فرمائيل په دې صورت کښې به طلاق نه کيږي. ځکه چه الله ﷻ رب العزت طلاق د نکاح نه پس فرمائيلې دې نود نکاح نه اول طلاق هيڅ څيز نه دې.

مسنداحمد ابوداؤد ترمذی ابن ماجه کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي بنيادم چه د کوم څيز مالك نه وی په هغې کښې طلاق نشته. (۲) يوبل حديث کښې دی چه کوم طلاق د نکاح نه وړاندې اوشی هغه په يو شميرکښې هم نه راځي(۳)الله ﷻ فرمائي چه کله تاسو ښځو له دنکاح نه اول لاس لګولونه طلاق ورکړئ نو په هغوی باندې هيڅ عدت نشته بلکه هغه چه چاسره غواړي هم هغه وخت نکاح کولې شي.اوکه په داسې حالت کښې دهغې خاوندمړشوې وی نوداحکم نه دې. دا به څلور مياشتې او لس ورځې عدت تيروی. د علماؤ په دې باندې اتفاق دې چه د نکاح نه پس د لاس لګولو نه وړاندې که خاوند دې له طلاق ورکړونوکه مهر مقررشوې وی نود هغې نيم به ورکوی ګنې څه لږ ډير ورکول کافي دی. يوبل آيت کښې دی ﴿ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ (۴)يعنی که مهر مقرر شوې دې اود لاس لګولونه اول ئې طلاق ورکړو نود نيم مهر حقداره ده اويوبل آيت کښې ارشاد باری تعالی دې ﴿ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴾ (۵) يعنی که ته خپلې ښځې له د لاس لګولونه وړاندې طلاق ورکړې نو دا څه د ګناه خبره نه ده. که د هغې مهر مقررشوې نه وی نوهغې له څه نه څه ورکړه اوهغه به دخپل خپل طاقت

---

(۱) الطبری: ۲۸۳/۲۰.

(۲) ابوداؤد کتاب الطلاق باب الطلاق قبل النکاح: ۲۱۹۰ وسنده حسن، ترمذی: ۱۱۸۱، ابن ماجه: ۲۰۴۷، احمد: ۱۸۹/۲، حاکم: ۲۰۵/۲.

(۳) ابن ماجه کتاب الطلاق باب لاطلاق قبل النکاح: ۲۰۴۸ وهو حسن.

(۴) ۲/البقرة: ۲۳۷.

(۵) ۲/البقرة: ۲۳۷.

مطابق مالدار اوغریب د دستور مطابق دې هغې سره سلوك اوكړي په خو خلقو باندې دا ضروري دي.
هم داسې يوه واقعه پخپله حضور اكرم ﷺ سره هم راپيښه شوه چه حضور ﷺ اميمه بنت شراحيل سره نكاح اوكړه دا رخصت شوه راغله.حضور ﷺ لاړو لاس ئې وراوړل غوښتل خو لكه چه هغې دا خوښ نه كړه حضور ﷺ حضرت ابواُسيد ؓ ته حكم اوكړو د دې سامان تياركړه اودوه كپړې ارزقيه دې له وركړه.[1]
نو سراح جميل يعنى په ښه طريقه سره رخصت كول هم دا دى چه كه په دې صورت كښې مهرمقرر وى نونيم وركړنى اوكه مقررنه وى نود خپل طاقت مطابق دې هغې سره سلوك اوكړې شي.[2]

يَاَيُّهَا النَّبِيُّ | اِنَّآ | اَحۡلَلۡنَا | لَكَ
اے نبی | بيشكه مونږه | حلالې كړې | ستا دپاره
| ائې نبي ﷺ! مونږ ستا دپاره ستا بيبيانې حلالې كړې دي

اَزۡوَاجَكَ | الّٰتِيۡٓ | اٰتَيۡتَ | اُجُوۡرَهُنَّ | وَمَا | مَلَكَتۡ
بيبيانې ستا | هغه بيبيانې | چې وركړې دې تا | مهر دهغوئ | او هغه ښځې | چې مالك شى |
چې تا ورته مهر وركړې دې | اوهغه ښځې هم چې ستا په ملكيت كښې دي

يَمِيۡنُكَ | مِمَّآ | اَفَآءَ اللّٰهُ | عَلَيۡكَ
ښۍ لاس ستا دهغوئ | په هغه وينځو كښې | چې په غنيمت كښې دركړې دي الله | تاته |
چې الله ﷻ درته په غنيمت كښې دركړې دي

وَبَنٰتِ | عَمِّكَ | وَبَنٰتِ | عَمّٰتِكَ | وَبَنٰتِ خَالِكَ | وَبَنٰتِ خٰلٰتِكَ
اولوڼړه دترۀ ستا | او لوڼړه دپلار دخور ستا | اولوڼړه | دماما ستا | او لوڼړه دمور دخور ستا
اوستا د ترۀلوڼړه اوستا دترورپانو لوڼړه او ستادماماګانو لوڼړه اوستادخاله ګانولوڼړه

الّٰتِيۡ | هَاجَرۡنَ | مَعَكَ | وَامۡرَاَةً مُّؤۡمِنَةً | اِنۡ وَّهَبَتۡ | نَفۡسَهَا
هغه | چې هجرت ئې كړې دې | ستا سره | او هغه ښځه مومنه | چې اوبښى | ځان خپل |
هغه چې تا سره ئې هجرت كړې دې | اوهغه مومنه ښځه چې خپل ځان (بې عوضه) نبي ﷺ

لِلنَّبِيِّ | اِنۡ اَرَادَ النَّبِيُّ | اَنۡ يَّسۡتَنۡكِحَهَا | خَالِصَةً لَّكَ
نبي ته | كه اراده لرى نبى | چې په نكاح واخلى هغه | دا رعايت خاص ستا دپاره دې |
ته اوبښى | هله كه نبي ﷺ ئې په نكاح كښې راوستل اوغواړي | داحكم خاص ستادپاره دې

مِنۡ دُوۡنِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ | قَدۡ عَلِمۡنَا | مَا | فَرَضۡنَا
نه دپاره د نورو مومنانو | معلوم دى مونږ ته | هغه حدونه | چې مقرر كړى دى مونږه |
نورو مومنانو دپاره داسې (بې مهره د نكاح كولو) حكم نه دې اومونږ ته هغه حكمونه معلوم دى | كوم

---

[1] صحيح بخارى كتاب الطلاق باب من طلق وهل يوجه الرجل امراته بالطلاق:۵۲۵۶.
[2] الطبرى:۲۰/۲۸۳.

عَلَيْهِمْ فِيْٓ اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ

په هغوی باندې | په باره د ښځو د هغوی کښې | او په باره د هغه وينځو کښې | چې مالکان شوی دی د هغې

چې مو په دوی باندې د بيبيانو او وينځو په حق کښې مقرر کړی دی

اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُوْنَ عَلَيْكَ

ښی لاسونه د هغوی | (ته مو ددې حدونو نه جدا ساتلې نې) د پاره ددې | چې نه وی | په تا باندې

.........د دې د پاره چې په تا باندې څه تنګسيا رانشی

حَرَجٌ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا۝

څه تنګی | او دې الله | ښښونکې | مهربانه |

او الله ﷻ ډير ښښونکې مهربان دې |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ

پيغمبر ﷺ ته د ډيرو ښځو اجازت:- الله ﷻ خپل نبی کريم ﷺ ته فرمائی تا چه کومو خپلو بيبيانو ته مهر ورکړې دې هغه ټولې په تا حلالې دی. د حضور ﷺ د ټولو ازواج مطهرات رضی الله عنهن مهر دولس نيمې اوقيې وو د کوم چه ۵۰۰ درهم کيږی. او د ام حبيبه بنت ابی سفيان رضي الله عنها مهر حضرت نجاشی ؓ د خپل خان نه څلورسوه دينار ورکړې وو او د غه شان حضرت صفيه بنت حيي رضي الله عنها مهر صرف د هغې آزادی وه. د خيبر د قيديانو نه هغه هم وه. بيا حضور ﷺ دا آزاده کړه او هم دا آزادی مهر اوګرځوله او نکاح ئی اوکړه. حضرت جويريه بنت حارثه رضي الله عنها مصطلقه په څومره رقم باندې مکاتبه کړې وه هغه پوره رقم هغوی حضرت ثابت بن قيس بن شماس ؓ ته ادا کړو او هغې سره ئی نکاح اوکړه. الله ﷻ دې په ټولو ازواج مطهرات رضی الله عنهن باندې خپله رضامندې نازله کړی. د غه شان کومې وينځې چه د غنيمت په مال کښې د حضور ﷺ په قبضه کښې راغلې هغه هم په هغوی باندې حلال دی. د صفيه او جويريه رضی الله عنهن حضور ﷺ مالك شوې وو بيا حضور ﷺ هغوی آزادې کړې او هغوی سره ئی نکاح اوکړه. ريحانه بنت شمعون نصريه او ماريه قبطيه رضی الله عنهن هم د حضور ﷺ په ملکيت کښې راغلې وې. د حضرت ماريه رضي الله عنها نه د حضور ﷺ يو فرزند هم شوې وو د کوم نوم چه حضرت ابراهيم ؑ وو. د نکاح باره کښې نصرانيانو د افراط او يهوديانو د تفريط نه کار اخستې وو په دې وجه د دې عدل او انصاف آسان او صفا شريعت درميانه لار د حق ښکاره کړه. نصرانيان خود اووه پشتو پورې چه د کومې ښځې او سړی نسب نه ملاويږی هغوی به دا نکاح جائز ګڼړله او يهوديانو به د خور او رور لور سره هم نکاح کوله نو اسلام د خورځې او اوريرې سره نکاح کول منع کړل او د تره لور تړور لور او ماما لور د خاله لور سره ئی نکاح مباح اوګرځوله. ددې آيت په خوبيانو باندې نظر واچونی چه د عم خال، تره او ماما لفظ ئی خو واحد راوړې او د عمات او خالات يعنی ترورياناو او خاله ګانو لفظ ئی جمع راوړې. په کوم کښې چه يو قسم فضيلت د سړو په ښځو باندې ثابتيږی لکه ﴿يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۗ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ ۙ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ۗ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ۝﴾[1] او لکه ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ۗ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ۝﴾[2] دلته هم ظلمات او نور يعنی تيارې او رڼرا ذکر دې او د رڼرا په تياره باندې فضيلت

---

[1] الطبری: ۲۸۳/۲۰.

[2] ٦:الانعام:۱.

دې پدې وجه ئې لفظ ظلمات جمع راوړو اونور ئې مفرد. د دې نورهم ډېر مثالونه ورکولې کيدې شي.
بيا فرمائي چه کومو خلقو تاسره هجرت کړې دې. حضرت ام هانئ ﷞ فرمائي ماپسې د رسول الله ﷺ
غوښتنه راغله نو ما معذرت ښکاره کړو کوم چه حضور ﷺ اومنلواودا آيت نازل شو. زه په هجرت
کوونکې ښځوکښې نه ووم بلکه د مکې د فتح نه پس په ايمان راوړونکوکښې ووم. ([1])
د (هَاجَرْنَ مَعَكَ) مطلب: - مفسرينوهم داوئيلي چه مرادهم دادې چه کوموديني طرف ته حضور ﷺسره
هجرت کړې وی. د قتاده ﷫ نه په يوروايت کښې د دې نه مراد اسلام راوړل هم بيان شوی دی. د ابن
مسعود ﷜ په قراءت کښې (واللاتی هاجرن معك) دې([2])بيافرمائي چه هغه مؤمنه ښځه چه خپل نفس د
نبي ﷺ دپاره هبه کړی اونبي ﷺ هم هغې سره نکاح کول غواړی نوبغيرمهر نه هغه په نکاح کښې
راوستې شي.بيادا حکم په دوو شرطونوسره دې.لکه آيت (وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِيٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ
أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ)([3])کښې يعنې حضرت نوح ﷵ خپل قوم ته فرمائي که چرې زه تاسو ته
نصيحت کول غواړم اوالله تعالى تاسو په دې نصيحت باندې مستفيدکول نه غواړی نو زما نصيحت
تاسو ته هيڅ فائده نه شی درکولې. اولکه د موسى ﷵ په دې فرمان کښې (إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا۟ إِن
كُنتُم مُّسْلِمِينَ)([4])يعنې اې زما قومه که چرې تاسو په الله ﷻ باندې ايمان راوړو اومسلمانان شوی ئې نو
تاسو له هم په الله ﷻ باندې بهروسه اويقين پکاردې. نولکه چه څنګه په دې دواړو آياتونوکښې دوه
شرطونه دی دغه شان په دې آيت کښې هم دوه شرطونه دی. يوخودهغې خپل نفس هبه کول اوبل
درسول الله ﷺ هغه په خپله نکاح کښې راوستلواراده کول. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ له يوه
ښځه راغله اووئې وئيل چه زه خپل ځان تاسوته هبه کول غواړم.بيا هغه د ډير وخته پورې ولاړه وه
نويوصحابي ﷜ اودريدو وئې وئيل يارسول الله ﷺ که تاسو دې سره د نکاح اراده نه لرئې نوزما په
نکاح کښې راکړئې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تاسره څه شته هم؟ چه دې ته ئې په مهرکښې ورکړې.
جواب ئې ورکړو چه د دې تهبندنه علاوه راسره هيڅ نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه که دا ته دې ته
ورکړې نو پخپله به بغيرد تهبندپاتې شې نور څه اولټوه. هغه وئيل ماسره نورهيڅ نشته. حضور ﷺ
اوفرمائيل چه لټون خواوکړه که د اوسپنې چرته يوه ګوته هم وی. هغه ډير کوشش اوکړو خو هيڅ ئې هم
بيا نه موندل. حضور ﷺ اوفرمائيل د قرآن پاك څه سورتونه هم تاته ياد دی؟ هغه وئيل اوفلانکی
فلانکی سورتونه راته ياد دی. نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه بس هم په دې سورتونوباندې دا ما ستا په
نکاح کښې درکړه. داحديث په بخاری اومسلم کښې هم دې([5])حضرت أنس ﷜ چه کله دا واقعه بيان
کړه نود هغه لور هم اوريدله. وئيل په دې ښځه کښې ډيره کمه حيا وه. نوهغوی اوفرمائيل تاته ډيره
بهتره وه چه دحضور ﷺ د خدمت رغبت ئې کولو اوحضور ﷺ ته ئې خپل نفس اوځان پيش کولو. ([6])
ځينې هبه کوونکی ښځې نبی کريم ﷺ رد کړی هم دی: - مسنداحمد کښې دې يوه ښځه دحضور ﷺ په خدمت
کښې حاضره شوه اود خپلې لور ئې ډيرزيات صفتونه اوتعريفونه اوکړل او وئې وئيل حضور ﷺ زما
مطلب دادې چه تاسو هغې سره نکاح اوکړئې. حضور ﷺ قبوله کړه. هغې بياهم تعريفونه کول تردې چه

---

[1]) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب: ۳۲۱٤، حاکم: ۲/۴۲۰، بيهقی: ۷/٥٤.
[2]) الطبری: ۲۰/۲۸۵.
[3]) ۱۱/هود: ۳٤.
[4]) ۱۱/هود: ۳٤.
[5])صحيح بخاری کتاب النکاح باب تزويج المعسر: ٥۰۸۷، صحيح مسلم: ۱٤۲٥، احمد: ٥/۳۳٦،ابوداؤد: ۲۱۱۱، ترمذی
۱۱۱٤، ابن ماجه: ۱۸۸۹،ابن حبان: ٤۰۹۳.
[6]) صحيح بخاری کتاب النکاح باب عرض المراة نفسها على الرجل الصالح: ٥۱۲۰، احمد: ۳/۲٦۸.

ونی وئیل حضورﷺ نه هغه چرته بیماره شوې ده اونه ئې په سر درد راغلې دې. دې اوریدو سره حضورﷺ اوفرمائیل چه بیاخوماته دهغې هیڅ حاجت نشته[1] حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه خپل ځان هبه کونکې بی بی حضرت خوله بنت حکم رضي الله عنها ده. یوبل روایت کښې دی چه دا د قبیله بنوسلیم نه وه. یو بل روایت کښې دی چه دا ډیره نیک بخته ښځه وه. ممکن ده چه ام سلیم حضرت خوله رضي الله عنها وی. او دا هم کیدې شی چه دا چرته بله ښځه وی.

نبی کریم ﷺ دیارلس ښځو سره نکاح کړې وه:- ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ دیارلسوښځوسره نکاح کړې په کوموکښې چه شپږ، خو قریشیه وې. خدیجه عائشه حفصه ام حبیبه سوده او ام سلمه رضي الله عنهن اودرې د بنوعامر صعصعه د قبیلې نه وې اودوه بیبیانې د قبیله بنوهلال بن عامر نه وې. حضرت میمونه بن حارث هم دا وه چه خپل ځان ئې رسول الله ﷺ ته هبه کړې وو اوحضرت زینب دچا کنیت چه ام المساکین وو اویوه ښځه بنی بکربن کلاب داهم هغه وه چه دنیائی اختیارکړې وه اود بنوجون نه یوه ښځه کومې چه پناه غوښتې وه اویوه اسدیه د کوم نوم چه زینب بنت جحش رضي الله عنها ده. دوه وینځې وې. صفیه بنت حیی بن اخطب او جویریه بنت حارث بن عمرو بن مصطلق خزاعیه رضي الله عنهن. دابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه خپل ځان هبه کونکې ښځه میمونه بنت حارث رضي الله عنها وه. خوپه دې کښې انقطاع ده اودادروایت مرسل دې.دامشهوره خبره ده چه زینب بنت جحش رضي الله عنها دچا کنیت چه ام المساکین وو دا زینب بنت خزیمه وه. د قبیله انصار نه وه اودحضورﷺ په ژوند کښې وفات شوه. والله أعلم.

مقصددا چه کومو ښځو حضورﷺ ته دخپل نفس اختیارورکړې وو هغه ډیرې دی. په صحیح بخاری کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې ما به په دغه ښځو باندې غیرت کولو چه خپل نفس به ئې حضورﷺ ته هبه کولو اوزه به ډیره زیاته حیرانه شوم چه ښځې خپل نفس هبه کوی. کله چه دا آیت نازل شو چه ﴿ تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ ۖ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾[2] ته چه په دوی کښې کوموسره غواړې مه کوه اوکوموسره چه غواړې نوهغوی له خپل ځان سره ځائ ورکړه اود کومونه چه تا جداوالې اوکړو که هغه هم ته راواړې نوپه تاځه نقصان نشته. نوما وئیل چه بس الله ﷻ په تاسوباندې ښه وسعت او ارتوالې کړې دې. [3]

ایا دنبی کریم ﷺ په بیبیانو کښې هبه کوونکې هم وه - دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ سره یوه هم داسې ښځه نه وه چه هغې خپل نفس حضورﷺ ته هبه کړې وی. حضرت یونس بن بکیر رحمه الله فرمائی چه دحضورﷺ د پاره دامباح وه چه کومه ښځه خپل ځان پخپله حضورﷺ ته حواله کړی هغه دې حضورﷺ په خپل کورکښې اوساتی ولې حضورﷺ داسې کړی نه دی ځکه چه داکار ئې هم د هغوی په مرضئی سره ساتلې وو. داخبره د بل چا د پاره جائزنه ده اوکه مهر اداکړی نوبیا جائزده. حضرت بروع بنت واشق رضي الله عنها باره کښې چاچه خپل ځان حواله کړې ووکله چه دهغې خاوندمړ شو نورسول الله ﷺ هم دا فیصله کړې وه چه د هغې د خاندان د نورو ښځو په شان دې هغې ته هم مهرورکړې شی لکه مهر مثل مقرروی. دغه شان صرف په دخول باندې مهر واجب کیږی. اوحضورﷺ د دې حکم نه مستثنی وو داسې ښځو له څه ورکول په حضورﷺ باندې واجب نه وو. سره د دې که هغې ته شرف هم حاصل شوې وی ځکه چه هغوی ته بغیرد مهر نه اوبغیرد ولی نه اوبغیرد ګواهانونه نکاح کولو اختیاروو لکه چه د حضرت زینب بنت جحش رضي الله عنها په قصه کښې دی.

---

[1] احمد:۳/۱۵۵ مسندابی یعلی:٤٢٣٤، مجمع الزوائد:۲/۲۹٤.
[2] ۳۳/الاحزاب: ۵۱.
[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ترجی من تشاء منهن...﴾:٤٧٨٨، صحیح مسلم:١٤٦٤.

بغير د مهر او ولی نه ښځې سره نکاح کول جائز نه دي سوی د نبی نه:- حضرت قتاده رحمه الله فرمائي يوې ښځې له هم داجانزنه دي چه خپل ځان بغيرد ولی يا بغيرد مهر نه د چا په نکاح کښې ورکړي. دا صرف درسول الله ﷺ د پاره وو(١)اوپه نورومؤمنانوباندې کوم مونږ مقرر کړی دی هغه مونږ ښه پيژنو يعنی هغوی دځلورونه زياتې ښځې نه شی ساتلې.اوپه نورو مؤمنانو باندې کوم مونږ مقررکړی دی هغه مونږ ښه پيژنو يعنی هغوی د ځلورونه زياتې ښځې نه شي ساتلې(٢)او ددې نه علاوه وينځې ساتلې شی اودهغې هيڅ شمير مقررنه دې. دغه شان د ولی دمهر اود ګواهانو هم شرط دې.نودامت د پاره خوداحکم دې او په حضورﷺ باندې دا پابندئی نشته دې د پاره چه په حضورﷺ باندې هيڅ حرج نه وی. الله ﷻ ډير ښښونکې اومهربان دې.

تُرۡجِيۡ	مَنۡ	تَشَآءُ
جدا کړه ته	هغه ښځې	اچې غواړې ته
په دې بيبيانو کښې ته چې کومه غواړې نو دځان نه ئې		

مِنۡهُنَّ	وَتُـٔۡوِيۡۤ اِلَيۡكَ	مَنۡ	تَشَآءُ ط	وَمَنِ
دهغوئ نه	اواوساته دځان سره	هغه ښځې	چی ته غواړې ساتل دهغې	او هغه ښځې
په ډډه ساته	اوچې ته غواړې نو ځان ته ئې رانزدې کړه	....		اوکومه چې

ابۡتَغَيۡتَ	مِمَّنۡ	عَزَلۡتَ	فَلَا جُنَاحَ	عَلَيۡكَ ط
چې بيا ئې طلب کړې ته	دهغه ښځو نه	چی جدا کړی دی تا	پس نشته دی ګناه	په تاباندې
دې په ډډه ساتلې وی	که هغه (بيانزدې کول) اوغواړې	نو په دې کښې هيڅ ګناه نشته		

ذٰلِكَ	اَدۡنٰۤى	اَنۡ	تَقَرَّ	اَعۡيُنُهُنَّ	وَلَا يَحۡزَنَّ
دا کار	نژدې دې	دې ته چې	يخې به شی	سترګې دهغوئ	اونۀ به غمژنې کيږی
په دې حکم سره زيات اميد دې	چې د هغوئ سترګې يخې شي	او غمژنې نه شي			

وَيَرۡضَيۡنَ	بِمَاۤ	اٰتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ط	وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ	مَا
او راضي به وی هغوئ	په هغې	چې ورکوې ته هغوئ ټولو ته	او الله پوهيږی	په هغه څه
اوته چې څه هغوئ ته ورکړې	هغه ټولې به په هغې راضی وی	......اوالله ﷻ ته ستاسو د		

فِيۡ قُلُوۡبِكُمۡ ط	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلِيۡمًا	حَلِيۡمًا	
چې په زړونو ستاسو کښې دی	او دې الله	په هر څه پوهه	صبرناک	
زړونو حال معلوم دې	....	اوهغه په هر څه پوهم بردبار دې		

قوله تعالى:- تُرۡجِيۡ مَنۡ تَشَآءُ مِنۡهُنَّ

پيغمبرﷺ ته بيبيانې ساتلوکښې اونه ساتلوکښې اختيار دې:- بخاری شريف کښې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دی چه ماله په هغه ښځو شرم راتلو چه خپل ځان حضورﷺ ته هبه کړی. وئيل به ئې چه بغير دمهرنه خپل ځان حضورﷺ ته حواله کولوباندې نه شرميږی؟ تردې چه داآيت نازل شو نوما

(١) الطبرى: ٢٠/٢٨٨.
(٢) الطبرى: ٢٠/٢٨٨.

اووئیل چه ستا رب ستا خواهش پوره کولو کښې جلتی کوی([1])نومعلومه شوه چه دایت نه مراد هم دغه ښځې دی.دهغوی باره کښې دالله نبی ﷺته اختیاردې چه کومه غواړی قبوله کړی اوکومه چه نه غواړی نه قبلوی.بیاد دې نه پس داهم دحضورﷺ په اختیارکښې شته چه کومه قبوله نه کړی اوهغه کله هم غواړی مهربانی پرې اوکړی. د عامر شعبی رحمة الله عليه نه روایت دې کومه چه ئې روستوکړې وه هغه ام شریك وه.

د ﴿تُرۡجِى مَن تَشَآءُ﴾ مطلب دې؟:-د دې جمله یومطلب دا هم بیان کړې شوې دې چه په خپلو بیبیانوکښې حضورﷺ ته داهم اختیار وو چه که غواړی نوتقسیم دې کړی اوکه نه غواړی نو نه دې کوی. کومه چه غواړی مقدم دې کړی اوکومه چه غواړی مؤخر دې کړی دغه شان خاص خبرې اترې هم. خودا یاد ساتئی چه حضورﷺ په خپل پوره عمر برابر په خپلو بیبیانوکښې عدل اوانصاف سره تقسیم کړې دې. د بعضې شافعی فقهاؤ داقول دې چه په حضوراکرمﷺ باندې تقسیم واجب وو.

صحیح بخاری شریف کښې دحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه روایت دې چه د دې آیت د نازلیدلونه پس به دالله ﷻ نبیﷺ زمونږ نه اجازت اخستلو. ماته خو چه به ئې کله هم فرمائیل نوما به وئیل چه که زما په وس کښې وې نو چرې به مې هم بل طرف ته نه پریخودو([2]) نوصحیح خبره چه کومه ډیره ښه ده اوپه دې اقوالوکښې مطابقت هم کوی هغه دادې چه آیت عام دې. خپل خان حواله کونکواود حضورﷺ بیبیانو ټولوته شامل دې د هبه کونکوښځو باره کښې نکاح کول اونه کول اود نکاح والا په ښځوکښې تقسیم کول د حضورﷺ په اختیارکښې وو([3])

رسول کریم ﷺ به د اختیار باوجود نمبر ایخودو:-بیافرمائی چه دغه حکم بالکل مناسب دې اود رسول الله ﷺد ازواج مطهراتو د پاره آسانئی والا دې. کله چه هغوی ته پته اولګیده چه هغه د نمبر مکلف نه دې خوبیاهم مساوات قائموی. نوهغوی به ډیرې خوشحاله وی اوممنون اوشکر ګذاره به وی اود هغوی د انصاف تعریف به کوی. الله ﷻ د زړونودحالت نه خبردې هغه پوهیږی چه د چاکوم طرف ته ډیر رغبت دې.مسنداحمدکښې دی چه حضوراکرم ﷺ به په خپله توګه په پوره عدل سره صحیح تقسیم کولونه پس هم د الله ﷻ په وړاندې داسې عرض کولو اله العالمین ترکومې چه زما په وس کښې وه ما خپل انصاف اوکړو.اوس چه کوم زما په وس کښې نه وی په هغې باندې زما ملامتیامه کوه([4])یعنی د زړه درجوع اختیارماته نشته. الله ﷻ دسینود خبروعالم دې خودحلم اوکرم والا دې سترګې پټوی او معافی کوی.

لَا يَحِلُّ
حلالې نهٔ دی
ددې موجوده ښځو نه علاوه نورې

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ترجی من تشاء منهن...﴾ :۴۷۸۸، صحیح مسلم:۱۴۶۴

[2] صحیح بخاری حواله سابق:۴۷۸۹، صحیح مسلم:۱۴۷۶، ابوداؤد:۲۱۳۶، احمد:۷۶/۶، ابن حبان:۴۲۰۶.

[3] الطبری:۳۰۴/۲۰.

[4] ابوداؤد کتاب النکاح باب فی التقسیم بین النساء:۲۱۳۴، وسنده صحیح، ترمذی:۱۱۴۰،نسائی:۳۳۶۵،ابن ماجه:۱۹۷۱، احمد:۱۴۴/۶، ابن ابی شیبه:۳۸۶/۴، دارمی:۱۴۴/۲، ابن حبان:۴۲۰۵، حاکم:۱۸۷/۲، بیهقی:۹۹۸/۷.

لَكَ	النِّسَآءُ	مِنْۢ بَعْدُ	وَلَآ اَنْ	تَبَدَّلَ	بِهِنَّ	مِنْ اَزْوَاجٍ
ستا دپاره	نورې ښځې	روستو ددې نه	او نه دا	چې بدلوې به ته	په ځائې ددوئ	نورې ښځې

ښځې (واده کول) ستادپاره حلالې نه دي او داهم جائز نه دي چې ته ددوئ په بدل کښې نورې ښځې واخلې

وَّلَوْ اَعْجَبَكَ	حُسْنُهُنَّ	اِلَّا	مَا	مَلَكَتْ
اګر که خوښ دي ستا	ښائيست دهغوئ	مګر حلالې دي	هغه وينځې	چې مالک شي دهغې

اګر که دهغوئ ښائست دې زړه ته پريوځي سوا ددې نه چې ستا وينځه وي

يَمِيْنُكَ	وَكَانَ اللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	رَّقِيْبًا
ښئ لاس ستا	او دې الله	په هر څيز باندې	نګران (ساتونکې)

...............او الله ﷻ د هر څيز نګهبان دې

قوله تعالى:- لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ

دَ ازواج مطهرات رضی الله عنہن دَ پاره دَ الله ﷻ انعام او ددې ايت مبارک اول مطلب:- په اولنو آياتونو کښې تيرشوې دی چه رسول الله ﷺ خپل بيبيانوته اختيارورکړوکه هغوی غواړی نود حضورﷺ په نکاح کښې دې وی اوکه غواړی نو دحضورﷺ نه دې جداشی. خوامهات المؤمنين دحضورﷺ لمن پريخودل خوښ نه کړه. په دې باندې د الله ﷻ د طرف نه په دنياوی بدله کښې يودااملاوشوچه حضورﷺ ته په دې آيت کښې حکم اوشوچه اوس د دوی نه علاوه ته بلې ښځې سره نکاح نه شې کولې نه ته په دوی کښې د يوې پريخودوسره دهغې په بدله کښې بله راوستې شې که هغه څومره ښائسته ولې نه وی؟ اود وينځو خبره بله ده. دې نه پس رب العالمين دحضورﷺ نه دا تنګی اوچته کړه اود نکاح اجازت ئې ورکړو خو پخپله حضوراکرم ﷺ بيابله نکاح اونه کړه.ددې حرج داوچتولو اوبيادعمل نه کولو يوډيرلوئ مصلحت دا وو چه د حضورﷺ دااحسان په بيبيانوباندې وی. د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روايت دې چه دحضورﷺ د وفات نه وړاندې الله ﷻ دهغوی د پاره نورې ښځې هم حلالې کړې وې.([1]) دحضرت ام سلمه رضی الله عنها نه داهم روايت دې چه د حلالولوايت ﴿ تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْۤ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰۤى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَاۤ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴾([2]) دې يعنی چه کوم د دې آيت نه وړاندې تيرشوې دې.په بيان کښې هغه اول او په نازليدوکښې روستودې.سورت بقره کښې همدغه شان دوفات دعدت روستونی آياتونه منسوخ دی اوهم داړومبې آيت دهغې ناسخ دې. والله اعلم.

دويم مطلب:- ددې آيت يوه بله معنی هم د ډيروحضراتونه روايت ده هغوی وائی چه دې نه مطلب دا دې چه د کومو ښځو ذکر د دې نه وړاندې دې د هغې نه سوا حلال دی. د ابی بن کعب رضی الله عنه نه سوال اوشو چه آيا د حضورﷺ کومې بيبيانې وې که هغه د حضورﷺ په موجودګئی وفات شوې وې نو حضورﷺ د نورو ښځو سره نکاح نه شوه کولې؟ هغه اوفرمائيل ولې؟ نوسوال کونکی **(لايحل)** والاآيت اولوستلو. دې اوريدوسره ابی بن کعب رضی الله عنه اوفرمائيل ددې مطلب خودادې چه د ښځوکوم قسمونه دې نه وړاندې بيان شوی دی يعنی نکاح شوې بيبيانې وينځې د تره لونړه ترورګانو ماماګانو خاله ګانو لونړه هبه

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الاحزاب:٣٢١٦وسنده صحيح، احمد:٦/٤١، ابن حبان:٦٣٦٦.(ترمذی نسائی وغيره)

[2]) ٣٣/الاحزاب:٥١.

کیدونکي ښځې اوددې نه سوا چه بل قسم وی په کوموکښې چه داصفتونه نه وی هغه په حضورﷺ باندې حلالې نه دی.(ابن جریر)ابن عباس ﷛ فرمائی چه ددې مهاجرو مؤمنو ښځوسره نکاح کولونه حضورﷺ منع کړې شو.غیر مسلم ښځوسره ئی نکاح حرامه کړې ده.قرآن کریم کښې دی﴿وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾(۱)یعنی دایمان نه پس دکفرکونکی اعمال غرق دی. نوالله تعالی آیت ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾(۲)کښې د ښځود کوم یو قسم ذکر دې هغه خو حلال دی دې نه علاوه نورې حرام دی. (۳)

دریم مطلب:-مجاهد رحمه الله فرمائی چه دې نه سواهرقسم ښځې که هغه مسلمانانې وی یهودنړې اوکه نصرانیانې وی ټولې حرام دی.

څلورم مطلب:-ابوصالح رحمه الله فرمائی چه دبانړه چی او ناپیژندګلو ښځو سره دنکاح نه ئی منع کړې وو خوچه کومې ښځې حلال وې که په هغوی کښې په سوونو واخلی نوهم حلال دی. غرض دا چه آیت عام دې هغه ښځې کومې چه دحضورﷺ په کورکښې وې اوهغه ښځې دکوموقسمونه چه بیان کړې شو ټولو ته شامل دې.اودکوموخلقو نه چه ددې په خلاف روایتونه دی دهغوی نه د دې مطابق هم روایت دې نو هیڅ څه منفی نشته.او پدې باندې یوه خبره باقی پاتې کیږی چه حضورﷺ حضرت حفصه رضی الله عنها ته طلاق ورکړې وو بیائی هغې ته رجوع کړې وه اود حضرت سوده رضی الله عنها نه ئی هم د جدائې اراده کړې وه په کومه چه هغې د خپل نمبر ورخ حضرت عائشه رضی الله عنها ته ورکړه. د دې جواب امام ابن جریر رحمه الله دا ورکړې دې چه دا واقعه د دې آیت د نازلیدلونه د وړاندې ده. خبره هم دا ده خو مونږ وایو د دې جواب هم څه ضرورت نشته ځکه چه په آیت کښې د هغوی نه سوا دنوروښځوسره دنکاح کولو اودا ویستوسره د تورو راوستو نه منع کړې شوې وو. د طلاق نه نه وو منع کړې شوې. والله اعلم. دحضرت سوده رضی الله عنها والا په واقعه کښې آیت ﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾[۴/النساء:۱۲۸]. نازل شوې دې

د حفصه رضی الله عنها د طلاق واقعه:- اودحضرت حفصه رضی الله عنها والا واقعه په ابوداؤد وغیره کښې نقل ده. (۴) ابویعلی کښې دی عمر ﷛ یوه ورځ حضرت حفصه رضی الله عنها له راغلووئی کتل چه هغې ژړل. تپوس ئی اوکړو چه کیدې شی تاته حضورﷺ طلاق درکړې وی واوره که رجوع اوشوه اوبیادامو قعه راغله نو په الله ﷻ قسم چه ترمرګه پورې به تاسره خبرې اونه کړم.(۵) په آیت کښې الله ﷻ حضورﷺ د زیات والی نه اودیوې په ویستلو سره بله راوستلونه منع کړې ووخووینځې حلال کړې وې.ابوهریره ﷛ فرمائی په جاهلیت کښې یوخراب رواج داهم وو په خپل مینځ کښې به ئی د ښځوبدلون کولو. ده به خپله هغه ته ورکوله اوهغه به ده ته ورکوله. اسلام د دې ګنده طریقې نه مسلمانان منع کړل. د یوځل واقعې ذکر دې چه عیینه بن حصن فزاری ﷛ حضورﷺ له راغلو اود خپل جاهلیت د رواج په شان بغیرد اجازت نه راغلو. هغه وخت حضورﷺ سره حضرت عائشه رضی الله عنها ناسته وه. حضورﷺ اوفرمائیل ته ولې بغیراجازت

---

(۱) ۵/المائدة:۵.

(۲) ۳۳/الاحزاب:۵۰.

(۳) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاحزاب ۲٠٢٠، وسنده حسن.

(۴) ابوداؤد کتاب الطلاق باب المرجعة:۲۲۹۳ وسنده صحیح. نسائی:۳۵۹۰، ابن ماجه:۲۰۱۶، ابن حبان:۴۲۷۵،

(۵) مسندابی یعلی:۱۷۲، ابن حبان:۴۲۷۶، دوېمه نسخه:۴۲۶۳ مجمع الزوائد:۲۴۴/۹.

دننه راغلې هغه ونیل واه ماخوترننه پورې د قبیله مضر په خاندان کښې د یوسړی نه هم اجازت نه دې غوښتې بیانی ونیل دا تاسره کومه یوه ښځه ناسته ده؟ حضورﷺ اوفرمائیل ام المؤمنین حضرت عائشه رضي الله عنها ده. هغه ونیل حضور ﷺ دا پریږده اوزه د دې په بدله کښې خپله ښځه تاسو ته درکوم چه په ښائست کښې بې مثاله ده. حضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ خوداسې حرام کړې دی. کله چه هغه لاړو نو موربی بی اوفرمائیل یارسول الله ﷺ داڅوک وو؟ حضورﷺ اوفرمائیل یوبې وقوف سردار وو. تاد هغه خبرې واوریدې په دې سره هم هغه د قوم سردار دې[1] ددې روایت یو راوی اسحاق بن عبدالله بالکل د پریوتې درجې والا دې.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ

اے هغه کسانو چې ایمان مو راوړې دې | مۀ ننوځئ | کورونو دنبی ته | مگر هله | چې اجازت اوکړې شي

اے مومنانو د پیغمبر کورونو ته مه داخلیږئ اخوهله ورداخلیږئ چې دخوراک دپاره درته اجازت اوکړې شي

لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ

تاسو ته | خوړلو دطعام ته | په داحال چې نۀ یئ انتظار کونکی | لوخی دپخکړئ دهغه ته | ولیکن |

.... په دې طریقه چې دهغې طعام دپخلی انتظار مه کوئی | ....خو کله چې

إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا

کله چې | دعوت درکړې شی تاسو ته | نو ننوځئ | پس هرکله چې | خوراك اوکړئ تاسوانو خوارۀ شئ

دعوت درکړې شی نو بیا ورځئ | ....بیا چې ډوډئ اوخورئ | ....نو خوارۀ واره شئ

وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ

او مۀ کینئ مینه کونکی | دپاره دخبرو | بیشکه | دا کار ستاسو | تکلیف ورکوی نبی ته |

او خبرو ته ښخ ناست مه پاتې کیږئ | بیشکه ستاسو په دې خبرو پیغمبر ته تکلیف رسی

فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا

لیکن هغه حیا کوی | ستاسو نه | او الله | نۀ کوی حیا | دبیا نولو دحق نه | او کله چې |

خو هغه ستاسو خاطر کوی | ....او الله ﷻ په صفا وینا کښې دچا خیال نه ساتی | اوهر کله چې

سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ

غواړئ تاسو دهغوئ نه | څه څیز | نو غواړئ دهغوئ نه | روستو | دپردې نه | دا کار ستاسو

د پیغمبر د بیبیانو نه څه څیز غواړئ | نود پردې شاته ئې غواړئ | .... داکار ستاسو

أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ

ډیر پاك دې | دپاره دزړونو ستاسو | او دزړونو دهغوئ | اونۀ دی جائز | ستاسو دپاره |

اود هغوئ دزړونو دپاره ډیره پاکه طریقه ده | ....او تاسو دپاره دا جائز نه دی | چې

[1] البزار:۲۲۵۱، دارقطنی:۲۱۸/۳، مجمع الزوائد:۹۵/۷،

اَنْ تُؤْذُوْا	رَسُوْلَ اللّٰهِ	وَلَآ اَنْ	تَنْكِحُوْٓا	اَزْوَاجَهٗ
چې تکلیف اورسوئ	رسول دالله ته	اونه دا چې	تاسو په نکاح واخلئ	بيبيانې دهغه
دالله ﷺ رسول ته تکليف ورکړئ | يا دا چې د هغه نه پس دهغه بيبيانو کښې چا سره چرې				

مِنْۢ بَعْدِهٖٓ	اَبَدًا ؕ	اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ	عِنْدَ اللّٰهِ	عَظِيْمًا ۝
روستو دهغه نه	هيڅکله	بيشکه دا کار (ستاسو دپاره) | دې	په نز دالله	الويه ګناه
نکاح اوکړئ | ....داخبره دالله ﷻ په نيز ډيره لويه ګناه ده				

اِنْ تُبْدُوْا	شَيْئًا	اَوْ تُخْفُوْهُ	فَاِنَّ اللّٰهَ	كَانَ	بِكُلِّ شَيْءٍ
که ښکاره کوئ تاسو	څه څيز	يا پټوئ هغه	پس بيشکه الله	دې	په هر څيز باندې
که تاسو يوه خبره ښکاره کوئ اوکه پټوئ ئې | ....نو الله ﷻ په هرڅيز ډيرښه عالم دې					

عَلِيْمًا ۝
ښه عالم |

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ

د پردې د حکم نازليدل اود پيغمبر ﷺ دكور احترام:- په دې آيت کښې د پردې حکم دې اود شرعي آدابو او احکامو بيان دې. دحضرت عمر رضی اللہ عنہ د قول مطابق چه کوم آياتونه نازل شوی دی په هغې کښې يودا هم دې. بخاری اومسلم شريف کښې دهغوی نه روايت دې درې خبرې ما اوکړې د کومو مطابق چه الله رب العزت احکام نازل کړل. ماوئيل يارسول الله ﷺ که تاسو مقام ابراهيم قبله جوړه کړئ نو به بهتروی. نوالله تعالى هم دغه حکم اوفرمائيلو ﴿وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّى ؕ وَعَهِدْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْعٰكِفِيْنَ وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ۝﴾[1] ماوئيل يارسول الله ﷺ ماته خوداښه نه ښکاری چه هريوکس دې کورته ننوځي راننوځي تاسو خپلو بيبيانوته د پردې حکم ورکړئ نوښه به وی. نود الله ﷻ د طرف نه د پردې حکم نازل شو.کله چه دحضوراکرم ﷺ ازواج مطهراتو دغيرت د وجه نه څه وئيل اوريدل نوماوئيل په څه غرورکښې مه پريوځئ که حضوراکرم ﷺ تاسو پريږدی نو الله ﷻ به حضور ﷺ ته تاسو نه بهتر بيبيانې ورکړی. نود قرآن پاك هم دا آيت نازل شو[2] په صحيح مسلم کښې يوڅلورم موافقت هم موجوددې او هغه دبدر د قيديانوفيصله ده[3] يوبل روايت کښې دی ۵هجری د ذی قعده مياشت کښې کله چه رسول الله ﷺ حضرت زينب بنت جحش رضی اللہ عنہا سره نکاح اوکړه کومه نکاح چه الله ﷻ پخپله کړې وه هم هغه سحر باندې د پردې آيت نازل شو. بعضې حضرات وائی چه دا واقعه د ۳هجری ده. والله اعلم.

قوله تعالى:- وَلَا مُسْتَاْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ؕ

خوراك نه پس خبرو دپاره نه دی ايساريدل پكار:- صحيح بخاری کښې دی حضور ﷺ چه کله حضرت زينب بنت جحش رضی اللہ عنہا سره نکاح اوکړه نوخلقو له ئې دعوت اوکړو نود خوراك څښاك نه پس په خبرو اتروکښې اخته شو.حضور ﷺ د پاسيدو تياری هم اوکړه خوهغوی پانه سيدل دې كتلوسره حضور ﷺ

---

[1] /البقرة:۱۲۵.

[2] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة البقرة باب ﴿ واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى﴾:٤٤٨٣، ترمذی:٢٩٥٩، احمد:٢٤/١، ابن حبان: ٦٨٩٢.

[3] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب من فضائل عمر رضی اللہ عنہ:٢٣٩٩،

اودریدو.حضورﷺ سره څه خلق خوروان شوخوبیاهم دري کسان هم هلته ناست وو خبرې کولې. حضورﷺ چه کله اوکتل واپس شو نوهغوی هم هغه شان په خبروکښې اخته وو.حضورﷺ بیالاړو کله چه داخلق لاړل نوحضرت انس ؓ حضوراکرم ﷺ ته خبرورکړو.نوبیاحضورﷺ کورته تشریف راوړو. حضرت انس ؓ فرمائي چه ما هم تلل غوښتل نو حضورﷺ په خپل مینځ کښې اوزما په مینځ کښې پرده اوکړه اودا آیت نازل شو[1] یوبل روایت کښې دی چه حضورنبی کریم ﷺ په دې موقعه باندې غوښه اوروټئ ورکړې وه اوحضرت انس ؓ ئې لیګلې وو چه خلق راوغواړه. خلق به راتلل خوړله به ئې او واپس به تلل. کله چه یو هم داسې پاتې نۀ شوګوم چه حضرت انس ؓ راغوښتې وو نوحضورﷺ ته ئې خبر ورکړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوس دسترخوان اوړدکړه. ټول خلق لاړل مګردرې کسان ناست په خبرو کښې لګیاوو. حضوراکرم ﷺ د دې ځایٔ نه لاړو اوحضرت عائشه ؓ کره لاړو اوونئ فرمائیل السلام علیکم یااهل بیت ورحمة الله وبرکاته. مور بی بی جواب ورکړو وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته اوفرمائي حضورﷺ د بی بی نه خوشحاله خو ئې؟ نبی کریم ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ دې تاله برکت درکړي. دغه شان حضورﷺ ټولو بیبیانوکره لاړو اوپه هریوځایٔ کښې هم داخبرې اوکړې. اوس چه کله واپس راغلو وئې کتل نوهغه صاحبان لاتراوسه پورې ناست خبرو کښې لګیا دی. په حضوراکرم ﷺ کښې شرم اوحیا اولحاظ ډیرزیات وو په دې وجه حضورﷺ هیڅ هم اونه فرمائیلې شواوبیا د حضرت عائشه ؓ کمرې ته لاړو اوس پته نه لګی چه ماخبر ورکړو که هغه دریواړه پخپله لاړل نوحضورﷺ راغلو او په چوکاټ ئې قدم کیخودو سره پرده اوکړه اود پردې آیت نازل شو[2] په یوروایت کښې د دریوکسانوپه ځایٔ د دوو سړو ذکر دې[3] ابن ابی حاتم کښې دی د حضور ﷺ په یوه نوې نکاح باندې حضرت ام سلیم ؓ شیره جوړه کړه او په یوخانك کښې کیخوده او حضرت انس ؓ ته ئې اوفرمائیل چه داد الله ﷻ رسول ﷺ له یوسه اوورته اووایه چه دا لږه شان تحفه زمونږ د طرف نه قبوله کړئی اوزما سلام هم ورته وایه. هغه وخت خلق ووم هم په سختئی کښې. زه لاړم حضورﷺ ته مې د موربی بی سلام او پیغام اورسولو. نبی کریم ﷺ چه دا اوکتل نوونئی فرمائیل ښه ده دا کیږده زه لاړم اود کور په یوګوټ کښې مې کیخوده. بیائې اوفرمائیل لاړشه اوفلانکې فلانکې راوغواړه. د ډیرخلقو نومونه ئې واخستل او وئې فرمائیل چه دوی نه علاوه کوم مسلمان هم ملاوشي هغه راوغواړه. ماهم داسې اوکړه چه څوك هم ملاو شو هغه مې رسول الله ﷺ کره د خوراك د پاره راغوښتل. چه واپس شوم نو اومې کتل ټول کور حجره اوبیټهك د خلقو نه ډك وو. تقریبًا درې سوه کسان وو. اوس ماته حضورﷺ اوفرمائیل لاړشه هغه پیاله راوړه ماچه راوړه نوحضورﷺ پرې خپل لاس مبارك کیخودو اودعائی اوکړه اوچه الله ﷻ څه غوښتل دحضورﷺ د ژبې مبارکې نه ئې اداکړل. بیااوفرمائیل لس لس کسان کینوئی بسم الله وئیلو سره دخپلې خپلې مخې نه خوراك شروع کړئی. دغه شان خوراك شروع شو اوټولو اوخوړله. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل پیاله راوچته کړه. حضرت انس ؓ فرمائي چه ما پیاله راوچته کړه نو زه دانه شم وئیلې چه اول په دې کښې زیاته وه که اوس؟ یوڅو کسان دحضورﷺ په کورکښې ناست وو خبرې کولې اوام المؤمنین دیوال طرف ته مخ کړې ناسته وه. د هغوی د دومره وخت پورې نه اخواکیدل په حضورﷺ باندې ګران تیریدل خود شرم اولحاظ د وجه نه ئې څه نه وئیل که هغوی ته د دې خبرې علم شوې وو نوهغوی به وتلې وو خو په بې خیالئی کښې ناست وو. حضورﷺ د کور نه اووتلو اوبیبیانوکوټوته لاړو چه کله واپس شو وئې کتل هغوی هم هغه شان ناست وو. نواوس خودوی ته هم پته اولګیده پښیمانه

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿لاتدخلوا بیوت النبی الا....﴾:۴۷۹۱،صحیح مسلم:۱۴۲۸.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الاحزاب باب قوله ﴿لاتدخلوابیوت النبیالا....﴾:۴۷۹۳.

[3]) صحیح بخاری حواله سابق:۴۷۹۴.

شو او زر اووتل. حضورﷺ دننه لاړواوپرده ئې زوړند کړه. زه هم په حجره کښې ووم چه دا ایت نازل شو حضورﷺ د دې تلاوت کولوسره بهر راغلو. د ټولونه اول دا آیت ښځو واوریدو اود ټولونه اول د دې اوریدونکې هم زه ووم[۱] اول دحضرت زینب رضی الله عنها پیغام اوړلوروایت په آیت ﴿ فَلَمَّا قَضٰی زَیْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنٰكَهَا لِكَیْ لَا یَكُوْنَ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ حَرَجٌ فِیْۤ اَزْوَاجِ اَدْعِیَآىِٕهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴾[۲] په تفسیر کښې تیرشوې دې. د دې په آخره کښې، په بعضې روایاتو کښې داهم دی چه بیاخلقوته نصیحت اوکړې شو. اودهاشم په دې حدیث کښې د دې آیت بیان هم دې. [۳]

ابن جریرکښې دی د شپې وخت کښې به ازواج مطهرات د قضائی حاجت د پاره صحرا ته تلې. د حضرت عمر رضی الله عنه داخوښ نه ووفرمائیل به ئې چه دوی داسې مه پریږدئی. حضورﷺ په دې باندې توجه نه ورکوله. یوځل حضرت سوده بنت زمعه رضی الله عنها اووتله. دفاروق اعظم رضی الله عنه داخوښه وه چه په څه طریقه باندې دا ازواج مطهرات دا وتل بندکړی. ددې دپاره هغوی دقداوقامت نه اوپیژندله اوبه اوچت آواز ئې اووئیل مونږ اې سوده ته اوپیژندلې. دې نه پس دپردې آیاتونه نازل شو. پدې روایت کښې هم داسې دی خومشهوره دا ده چه داوقعه د پردې د نازلیدلونه وړاندې ده.

مسنداحمدکښې د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه د پردې د حکم نه پس حضرت سوده رضی الله عنها وتلې وه الخ. په دې کښې داهم دی چه هم هغه وخت راواپس شوه. نبی کریمﷺ د ماښام خوراك کولو په لاس مبارك کښې یو هډوکې وو. راغله واقعه ئې بیان کړه هم هغه وخت وحی نازل شوه چه کله ختمه شوه نوهم هغه وخت پورې دا هډوکې په لاس مبارك کښې وو لاوس ئې پریخې هم نه وو چه حضورﷺ اوفرمائیل الله جل جلاله تاسو له ستاسود ضرورت د پاره د بهروتلواجازت درکوی[۴] په آیت کښې الله جل جلاله مسلمانان د دې عادت نه منع کوی کوم چه په جاهلیت کښې اود اسلام په شروع کښې په خلقوکښې وو چه بې اجازته به د خلقو کورونوته تلل. نوالله تعالی د دې امت اکرام کولوسره دوی ته دا آدب ښائی. په یوحدیث کښې هم دا مضمون دې چه خبردار ښځوله مه ځئی[۵] بیاالله تعالی هغوی مستثنی کړې چاته چه اجازت ورکړې شی. وئې فرمائیل تاسو ته چه اجازت درکړې شی د خوراك طرف ته نو تاسو د دې د تیاری په انتظارکښې مه اوسیږئی. مجاهد اوقتاده رحمهما الله فرمائی چه د خوراك د پخیدو اوتیاریدو په وخت کښې وررسه. [۶] کله چه پوهه شی خوراك تیارشو نو ورننوځی دا خصلت د الله جل جلاله خوښ نه دې. دا دلیل دې د طفیلی جوړیدو په حرمت. امام خطیب بغدادی رحمه الله ددې په مذمت کښې پوره یو کتاب لیکلې دې. بیافرمائی چه کله راوغوښتې شې نو ځه او کله چه اوخورې نو اوځه. صحیح مسلم شریف کښې دی چه په تاسو کښې کله تاسو ستاسو رور راوغواړی نود هغه دعوت قبلول پکاردی که د نکاح وی که د بل څه[۷] یوبل حدیث کښې دی که ماته د یوې نوکې دعوت هم راکړې شو نوزه به ئې قبول کړم. د دعوت په دستورکښې داهم بیان اوفرمائیل کله چه اوخورې نوکوربه کره پرلت مه غزوه او

---

[۱] صحیح بخاری کتاب النکاح باب الهدیة للعروس:۵۱٦۳،صحیح مسلم:۱٤۲۸،ترمذی:۳۲۱۸.

[۲] ۳۳/الاحزاب:۳۷. الخ

[۳] صحیح مسلم کتاب النکاح باب زواج زینب بنت جحش رضی‌الله عنها ونزول الحجاب...:۱٤۲۸.

[۴] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله تعالی ﴿لاتدخلوابیوت النبی﴾:٤۷۹۵، صحیح مسلم:۲۱۷۰، احمد:٦/۵٦، ابویعلی:٤٤۳۳.

[۵] صحیح بخاری کتاب النکاح باب لایخلون رجل بامراة الاذو محرم.....:۵۲۳۲، صحیح مسلم:۲۱۷۲، ترمذی:۱۱۷۱، احمد:٤/۱٤۹، ابن حبان:۵۵۸۸.

[٦] الطبری:۲۰/۳۰٦.

[۷] صحیح مسلم کتاب النکاح باب الامر باجابة الداعی الی دعوة: ۱٤۲۹.

مه کینه بلکه د هغه ځائ نه ځه(¹) په خبروکښې مه مشغول کیږئ لکه څنګه چه دې دریوکسانوکړې وو اوحضورﷺ ته تکلیف ووخود شرم اولحاظ د وجه نه نې څه نه شوونیلې. دغه شان دا مطلب هم دې چه ستاسو د بغیراجازت نه د حضورﷺ کورته تلل هم په هغوی باندې سخت پریوځي خوهغوی د شرم اوحیا د وجه تاسو ته څه نه شي وئیلې. الله ﷻ تاسو ته صفا صفا بیان فرمائي چه اوس داسې مه کوئ. هغه حق ته د حکم ورکولونه حیا نه کوي.تاسوله چه څنګه بغیرد اجازت نه دحضورﷺ دبیبیانو کره تلل منع دی دغه شان د هغوی طرف ته سترګې اوچتول اوکتل هم حرام دی. که تاسو د هغوی نه څه ضروری څیز اخستل یا ورکول وی نو د پردې نه اخوا دې وی. ابن ابی حاتم کښې دی نبی کریم ﷺ یو خل شیره خوړله حضرت عمر ﷺ ئې هم راوغوښتلو هغوی هم ناست وو خوړله ئې.عائشه صدیقه ﷺ د اول نه په خوراك کښې شریکه وه. حضرت عمر ﷺ د ازواج مطهرات د پردې په خیال کښې ووبه خوراك کښې ئې ګوتوسره ګوتې اولګیدې نو ناڅاپه ئې د خُلې نه اووتل چه افسوس زما منلې شوې وې اوپرده کولې شوه نو د چا نظر به هم نه پریوتلو. (²) هم هغه وخت د پردې حکم نازل شو. بیا د پردې تعریف بیانولې شی چه د ښځو اوسړو د زړونود پاکوالی ذریعه ده. که یوسړی د حضورﷺ د یوې بی بی سره د هغوی نه پس د نکاح کولو اراده کړې وه نو په دې آیت کښې دا حرام اوګرځولې شو خکه چه د حضور ﷺ بیبیانې په ژوند کښې او په جنت کښې دهغوی بیبیانې دی اود ټولومسلمانانوهغه میندې دی په دې وجه دمسلمانانو د هغوی سره نکاح کول حرام دی.داحکم د هغه بیبیانود پاره دې چه د حضورﷺ د وفات په وخت کښې د هغوی په کور کښې وې. د ټولو په نیز اجماعًا دی خو چه کومې بی بی ته حضوراکرم ﷺ په ژوندکښې طلاق ورکړې اود هغې نه جدا شوې دی نو هغې سره څوك نکاح کولې شی که نه؟ په دې کښې دوه مذهبه دی یودا چه دخول نه وی شوی او طلاق ئې ورکړې وی هغې سره بل څوك نکاح کولې شی. قیله بنت اشعث بن قیس د حضوراکرم ﷺ په ملکیت کښې راغلې وه د هغوی د وفات نه پس هغې د عکرمه ﷺبن ابوجهل سره نکاح اوکړه.

په حضرت ابوبکر ﷺ باندې دا ښه نه لګیدل نو حضرت عمر ﷺ پوهه کړو چه اې خلیفه رسول الله ﷺ دا دحضورﷺ بی بی نه وه نه دې ته حضوراکرم ﷺ اختیار ورکړې نه ئې دې ته د پردې حکم ورکړې اود دې د قوم ردت د دې د ردت په وجه الله ﷻ دا د رسول الله ﷺ نه بری کړه دې اوریدو سره د حضرت صدیق اکبرﷺ تسلی اوشوه. نوددې دواړو خبرو بدی بیانولوسره فرمائي رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکول اود هغه بیبیانوسره د هغوی د وفات نه پس نکاح کول دا دواړه ګناهونه د الله ﷻ په نیز ډیرې لوئې دی. ستاسو پټې اوښکاره خبرې ټولې الله ﷻ ته ښکاره دی. د هغه نه وړوکې نه وړوکې څیز هم پټ نه دې. د سترګو خیانت اود زړه پټې شوې خبرې اود زړه ارادې هغه پیژنی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ	فِيْٓ اٰبَاۗىِٕهِنَّ	وَلَآ اَبْنَاۗىِٕهِنَّ
نشته ګناه په هغوئ باندې	په کورته راتلو دپلرونو دهغوئ کښې .... دپیغمبر بیبیانو دپاره خپلو پلارانو ته	اونهٔ د خامنو دهغوئ کښې .... او خامنو ته
وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ	وَلَآ اَبْنَاۗءِ اِخْوَانِهِنَّ	وَلَآ اَبْنَاۗءِ اَخَوٰتِهِنَّ
اونهٔ د رونړو دهغوئ کښې .... او رونړو ته	اونهٔ د خامنو د، ونړودهغوئ کښې .... او وریرو (د رور خامنو)ته	اونهٔ د خامنو دخویندودهغوئ کښې .... او خوریونو (د خورخامنو) ته

(¹) صحیح بخاری کتاب النکاح باب من اجاب الی کراع:۵۱۸۷، احمد:۲/۴۲۴، ابن حبان:۵۲۹۱.

(²) السنن الکبری:۱۱۴۱۹.

وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ

اونۀ د ښځو دميل ملاپ دهغوئ كښى | اونۀ د هغه وينځو كښى | چې مالكان شوى وى |

اوخپلو (مسلمانانو) زنانوّ ته ....او خپلو وينځو ته (په مخامخ كيدو باندي) هيڅ ګناه نشته

اَيْمَانُهُنَّ ۚ وَاتَّقِيْنَ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۵۵﴾

ښى لاسونه دهغوئ | اوا ويريږئ دالله نه | بيشكه الله | دې په هر څيز باندې | حاضر (نظرلرونكي) |

اوتاسو دالله ﷻ نه ويريږئ| ....الله ﷻ په هره څيز باندي ګواه دي

اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

بيشكه چې الله | او فرښتې دهغه | درود (يعني رحمت) ليږى | په نبى ﷺ باندې | اے هغه كسانو |

بيشكه الله اودهٔ فرښتې په نبى باندې درودونه وائى (د الله درود رحمت اود فرښتو درود دعا ده) ائي

اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۵۶﴾

چې ايمان مو راوړې دې | درود اوليږئ | په هغه باندې | او سلام وايئ | په سلام وئيلو سره |

د ايمان خاوندانو ! | تاسو هم په دهٔ باندې درود او سلام وايي

قوله تعالى:- لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ

د ځانه چه د پردې نه ګولو اجازت دي :- پورتنوآياتونوكښې د پردوخلقونه دپردې كولوحكم شوې وود دې دپاره چه دكومو نيزدې خپلوانو نه چه پرده نه وه د هغې بيان په دې آيت كښې كولې شى. په سورت نور كښې هم داسې بيان شوې چه ښځې دې خپل ښائست نه ښكاره كوى خوخپلوخاوندانوته پلارانوته سخرانوته ځامنو ته د خاوندځامنوته رونړو وريرونو خوريانوته ښځوته اوهغوى دچا ملكيت چه د دوى په لاسونو كښې وى د هغوى په وړاندې دا كاركونكى غيرخواهش مند سړو ياماشومانو په وړاندې ددې پوره تفسير د دې آيت لاندې تيرشوې دې. د تره اوماما ذكر دلته ځكه اونه كړې شو چه ممكن دى هغوى د خپلو ځامنوپه وړاندې د دوى صفتونه بيان كړى. حضرت شعبى اوحضرت قتاده ﷫ خود دې دواړو په وړاندې لوپټه كوزول مكروه ګڼړله.[1] ﴿نسائهن﴾ نه مرادمؤمنانې ښځې دى. د ماتحت نه مراد وينځې غلامان دى لكه څنګكه چه اول د دې بيان تيرشوې دې اواحاديث هم مونږ هم هلته نقل كړى دى.سعيدبن مسيب ﷫ فرمائى دې نه مراد صرف هم وينځې دى.دالله ﷻ نه ويريږئى اوهغه په هرڅيز باندې شاهددې.پټ ښكاره هرڅه هغه ته معلوم دى.دهغه موجوداوحاضرويره لرئى اودهغه لحاظ كوئى.

قوله تعالى:- اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ

د آيت د درود اوسلام معانى او په انبياؤ دالله ﷻ صلاة:- په صحيح بخارى كښې د حضرت ابوالعاليه ﷫ نه روايت دې دالله تعالى په خپل نبى ﷺ باندې درودليګل اود خپلو فرښتو په وړاندې دهغه تعريف او صفت بيانول دى اود فرښتو درود د حضورﷺ د پاره دعاكول دى. ابن عباس ﷛ فرمائى لكه د بركت دعا[2] داكثرو اهل علم قول دې چه د الله ﷻ درود رحمت دې د فرښتو درود واستغفاردې[3] عطاء ﷫

---

[1] الطبرى: ٣١٨/٢٠.

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبى....﴾:تعليقًا قبل حديث:٤٧٩٧.

[3] ترمذى كتاب الوترباب ماجاء فى فضل الصلاة على النبى ﷺ تحت رقم:٤٨٥.

نرمائنی د الله ﷻ درود سبوح قدوس سبقت رحمتی غضبی دی. د دې ایت مبارك نه مقصد دا دې چه د حضورﷺ قدر اومنزلت عزت اومرتبه د خلقو په نظر کښې ښکاره شی اوهغوی ته پته اولګی چه پخپله الله ﷻ دحضورﷺ تعریف کوی اودهغه فرښتې هم په حضورﷺباندې درودداوسلام رالیګی. د ملاءاعلی دې خبر ورکولوسره اوس د زمکې والا ته حکم کولې شی چه تاسو هم په حضورﷺ باندې درود اوسلام لیګنی دې دپاره چه د بره مخلوق اوښکته مخلوق په دې باندې اجماع اوشی. د حضرت موسی ﷺ نه بنی اسرائیلوتپوس کړې ووچه آیا الله ﷻ په تاباندې صلوة رالیګی نوالله تعالیٰ وحی راولیګله چه دوی ته اووایه چه اوالله تعالی په خپلو انبیاءکرامو او رسولانوباندې خپل رحمت رالیګی. د دې په شان په دې آیت کښې هم ارشاددې.

الله ﷻ په مؤمنانو باندې هم رحمت لیږی:- په دویم آیت کښې الله ﷻ خبر ورکړې دې چه هم دغه رحمت الله ﷻ په خپلو مؤمنانوبندیګانو باندې هم رالیګی. ارشاددې ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۞ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا﴾(۱)یعنی اې ایماندارو تاسو دالله ﷻ ذکر په کثرت سره کوئی اوسحرماښام دهغه تسبیح بیانوئی هغه پخپله هم په تاسوباندې درود رالیګی اودهغه فرښتې هم.یوبل آیت کښې دی ﴿ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴾ (۲) صبرکونکوته زیرې ورکړئی هغوی ته چه کله څه مصیبت اورسی نو هغوی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ لولی. په هغوی باندې دهغوی درب د طرف نه درود رالیګلې کیږی.حدیث شریف کښې دی الله ﷻاودهغه فرښتې دصفونو په ښی طرف والاباندې صلوة رالیګی. (۳)

د حضور ﷺ صلاة په مؤمنانو:- په دویم حدیث کښې دحضوراکرم ﷺ د یوسړی دپاره دادعا ذکر ده یاالله په آل ابی اوفی باندې خپل رحمت نازل کړه(۴)دجابر ﷺ بی بی حضور اکرم ﷺ ته درخواست اوکړو چه زمادپاره اوزما دخاوندد پاره صلاة راولیګنی نوحضورﷺ اوفرمائیل الله ﷻ دې په تاباندې او ستا په خاوندباندې درود رانازل کړی. (۵)

په رسول کریم ﷺ باندې درود او الفاظ د احادیثو په رڼا کښې:- د درودشریف دبیان ډیرزیات احادیث دی دکومونه چه مونږیوڅو دلته روایت کوو.﴿والله المستعان﴾ بخاری شریف کښې دی هغوی ته اوونیلې شویارسول الله ﷺ مونږ تاسو ته سلام کولوباندې خو پوهیږو د صلوة څه طریقه ده؟ حضورﷺ په التحیات کښې دواړه درود شریف اوخودل خوپه دواړو کښې د وعلی آل ابراهیم لفظ نشته دی(۶) په یوبل روایت کښې دعلی ابراهیم لفظ نشته دې(۷)په یوبل روایت کښې خو اولنې درود په پوره الفاظو سره دې اودویم په څه بدلون سره دې.عبدالرحمن بن ابی لیلی رحمه الله په آخره کښې وعلینا معهم هم وئیلو.(۸)

---

(۱) ۳۳/الاحزاب:۴۳.

(۲) ۲/البقرة:۱۵۵. الخ

(۳) ابوداؤد کتاب الصلاة باب من يستحب ان يلى الامام فى الصف وكراهية التاخر:۶۷۶وسنده حسن، ابن ماجه:۱۰۰۵، ابن حبان:۲۱۶۰.

(۴) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب صلاة الامام ودعائه لصاحب الصدقة....:۱۴۹۷، صحیح مسلم:۱۰۷۸، ابوداؤد: ۱۵۹۰، احمد:۳۵۳/۴، مسندالطیالسی:۸۱۹.

(۵) ابوداؤد کتاب الوتر باب الصلاة على غير النبى:۱۵۳۳وسنده صحیح، احمد: ۱۹۸/۳، دارمی:۲۴/۱،ابن حبان:۹۱۶، بیهقی:۱۵۳/۲.

(۶) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب قوله ﴿ان الله وملائکته یصلون على النبی....﴾:۴۷۹۷، احمد:۲۴۴/۴، صحیح مسلم:۴۰۶.

(۷) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب الصلاة على النبى بعد التشهد: ۴۰۵.

(۸) ترمذی کتاب الوتر باب ماجاء فى صفة الصلاة على النبى ﷺ:۴۸۳وهوصحیح

د سلام الفاظ: دکوم سلام چه دلته ذکر دې هغه په التحيات کښې ((السلام عليك ايها النبی ورحمة الله وبركاته)) دې داالتحيات به نی دقرآن پاك دسورت په شان خودلو. او په يوروايت کښې ((اللهم صل علی محمد عبدك ورسولك)) هم دې اويه روستونی درود کښې لږ شان بدلون دې. (۱) په يوبل روايت کښې د درود الفاظ دادی ((اللهم صل علی محمد وازواجه وذريته كما صليت علی ال ابراهيم وبارك علی محمد وازواجه وذريته كما باركت علی ال ابراهيم انك حميد مجيد))(۲) په بعضې روايتونو کښې د علی ابراهيم نه پس فی العالمين لفظ هم دې(۳) په يو روايت کښې سوال کښې دالفظ هم دې چه مونږ درود په مونځ کښې څنګه اولولو(۴)

تشهد کښې د درو حکم او په دې کښې اختلاف:- دامام شافعی رحمة الله عليه مذهب دا دې چه د مانځه په آخری تشهد کښې که چا درود اونه لوستلو نود هغه مونځ نه صحيح کيږی د درود لوستل دغه ځائ کښې واجب دی. بعضې متاخرينويه دې مسئله کښې د امام صاحب رحمة الله عليه رد کړې دې وئيلې دی چه داصرف هم د هغوی قول دې اود دې خلاف اجماع ده. حالانکه داغلط دی د صحابه کرامو رضی الله عنهم يوې ډلې هم دا وئيلې دی مثلاً ابن مسعود رضی الله عنه حضرت ابومسعودبدری رضی الله عنه اوحضرت جابربن عبدالله رضی الله عنه په تابعينو کښې هم د دې مذهب خلق تيرشوی دی لکه شعبی ابوجعفر باقر مقاتل بن حيان رحمهم الله وغيره اود شافعيه خود ټولو هم دا مذهب دې. د امام احمد رحمة الله عليه هم آخری قول دا دې لکه څنګه چه د ابوزرعه دمشقی بيان دې.اسحاق بن راهويه امام محمد بن ابراهيم فقيه رحمهم الله هم دا وائی. بلکه بعضې حنبلی ائمه هم وئيلې دی چه کم نه کم صلی الله عليه وسلم خو په مانځه کښې وئيل واجب دی. لکه چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم په سوال باندې حضورپاك صلی الله عليه وسلم تعليم ورکړو اوزمونږ بعضې ملګرو هم د حضور صلی الله عليه وسلم په آل باندې درود ليګل هم واجب ګنړلی. غرض دا چه په مانځه کښې د درود واجب کيدلو قول ډير ښکاره دې اويه حديث کښې د دې دليل هم موجود دې. په سلفواوخلفوکښې د امام شافعی رحمة الله عليه نه علاوه ائمه هم د دې قائل دی نودا وينا کول په يو شان سره هم صحيح نه ده چه هم د امام صاحب دا قول دې او د دې خلاف اجماع ده د دې تائيدد دې صحيح حديث نه هم کيږی کوم چه په مسنداحمد کښې ترمذی ابو داؤد نسائی ابن خزيمه وغيره کښې دې چه حضوراکرم صلی الله عليه وسلم اوريدل چه يوسړی بغيرد الله تعالیٰ د حمداوثنا نه او بغير په حضوراکرم صلی الله عليه وسلم باندې د درود شريف وئيلو نه په خپل مونځ کښې دعااوکړه نوحضور صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل دې سړی ډيره تندی اوکړه. بيائی دې راوغوښتو وئی فرمائيل چه کله تاسو کښې څوك مونځ کوی نواول دالله تعالیٰ تعريفونه بيانوئی بيا درود لولئی اوبياچه کوم غواړئی دعا کوئی (۵) ابن ماجه کښې دی چه د چا اودس نه وی د هغه مونځ نشته اوڅوك چه په اودس کښې بسم الله اونه وائی د هغه اودس نشته. څوك چه په نبی کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود اونه لولی د هغه مونځ نشته(۶) څوك چه انصارو سره مينه اونه ساتی د هغه مونځ نشته. خود دې په سندکښې عبدالمهيمن راوی متروك دې په طبرانی کښې دا روايت د هغه د رور نه نقل دې. خو په دې کښې هم نظردې اومعروف روايت هم اولنی دې. والله اعلم. مسنداحمد کښې دی چه مونږ اووئيل حضور صلی الله عليه وسلم مونږ په تاسو باندې سلام وائيلو باندې

---

۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الاحزاب باب قوله تعالی ﴿ان الله وملائكته يصلون علی النبی﴾:۴۷۹۸، ابن ماجه:۹۰۲.

۲) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب نمبر:۱۰ احديث:۳۳٦۹، صحيح مسلم۴۰۷، ابوداؤد:۹۷۹، ابن ماجه:۹۰۵.

۳) صحيح مسلم کتاب الصلاة باب الصلاة علی النبی صلی الله عليه وسلم بعد التشهد:۴۰۵.

۴) ابوداؤد کتاب الصلاة باب الصلاة علی النبی بعدالتشهد:۹۸۱ وهوصحيح، احمد:۴/۱۱۹، ابن خزيمه:۷۱۱، ابن حبان:۱۹۵۹، حاکم: ۱/۲٦۸.

۵) ابوداؤد کتاب الوتر باب الدعاء: ۱۴۸۱ وسنده حسن، ترمذی:۳۴۷۷، نسائی۱۲۸۵، احمد:٦/۱۸، ابن خزيمه:۷۰۹،

٦) ابن ماجه کتاب الطهارة باب ماجاءفی التسمية فی الوضوء:۴۰۰، دارقطنی:۳۵۵۱،حاکم:۱/۲٦۹،بيهقی:۲/۳۷۹.

خو پوهیږو درود راته اوښایئی. نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائیل چه داسې وائې ((اللهم اجعل صلواتك ورحمتك وبركاتك على محمد وعلى ال محمد كما جعلتها على ابراهيم وال ابراهيم انك حميد مجيد))[۱] د دې یوراوی ابوداؤد اعمی د کوم نوم چه نفیع بن حارث دې متروك دې. د حضرت علی ﷺ نه خلقو ته دا دعاخودل هم نقل دی.

((اللهم داحي المدحوات وباري المسموكات وجبار القلوب على فطرتها شقيها وسعيدها اجعل شرائف صلوتك ونواحي بركاتك وفضائل الائك على محمد عبدك ورسولك الفاتح لما اغلق والخاتم لما سبق والمعلن الحق بالحق والدامغ لجيشات الاباطيل كما حمل فاضطلع بامرك بطاعتك مستوفزا في مرضاتك غيرنكل في قدم ولا وهن في عزم واعيا لوحيك حافظا لعهدك ماضيا على نفاذ امرك حتى اورى قبسا لقابس الاء الله تصل باهله اسباب به هديت القلوب بعد خوضات الفتن والاثم وابهج موضحات الاعلام ونائرات الاحكام ومنيرات الاسلام فهو امينك المامون خازن علمك المخزون وشهيدك يوم الدين بعيثك نعمة ورسولك بالحق رحمة اللهم افسح له في عدنك واجزه مضاعفات الخير من فضلك له مهنات غير مكدرات من فوز ثوابك المعلول وجزيل عطائك المحلول اللهم اعل على بناء الناس بناءه واكرم مثواه لديك ونزله واتمم له نوره واجزه من ابتعاثك له مقبول الشهادة مرضي المقالة اذا منطق عدل وخطة فصل وحجة وبرهان عظيم))

خوددې سندتیك نه دې. زمونږ شیخ ابوالحجاج مزی فرمائي چې ددې یوسلامه کندی نه معروف دې او نه د ده ملاقات د حضرت علی ﷺ سره ثابت دې. ابن ماجه کښې دی عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي کله چه تاسو په رسول الله ﷺ باندې درودشریف وائې نوډیر ښکلې درود شریف وائې ډیر ممکن دی چه ستاسو دا درود شریف حضور ﷺ ته پیش کړې شي. خلقو وئیل چه بیا تاسو مونږ ته څه داسې درود اوښایئی هغوی اوفرمائیل دا بهتردې داسې وائې ((اللهم اجعل صلوتك ورحمتك وبركتك على سيد المرسلين وامام المتقين وخاتم النبيين محمد عبدك ورسولك امام الخير وقائد الخير ورسول الرحمة ابعثه مقاما محمودا يغبطه الاولون والاخرون)) ددې نه پس دالتحیات دواړه درو شریف لول [۲] دا روایت هم موقوف دې. د ابن جریر په یو روایت کښې دی حضرت یونس بن حباب رحمه الله د خپل فارس په یوه خطبه کښې د دې آیت تلاوت اوکړو بیائی د خلقو د درود د طریقې د سوال بیان اوکړو دحضوراکرم ﷺ په جواب کښې ((وارحم محمدا وال محمد كما رحمت ال ابراهيم)) نې هم بیان کړو. ددې نه داهم استدلال کړې شوې دې چه د هغوی د پاره د رحم دعا هم دہ. د جمهورو هم دا مذهب دې. د دې نور تائیدد دې حدیث نه هم کیږی په کوم کښې چه دی یواعرابی په خپله دعا کښې وئیلې وو اې الله ﷻ په ماباندې اوپه محمدرسول الله ﷺ باندې رحم اوکړه اومونږ سره په نور چا باندې رحم مه کوه نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه تا خودیر کولاوځیز راتنګ کړو. [۳] قاضی عیاض رحمه الله د جمهورمالکیه نه د دې عدم جواز نقل کړې دې. ابومحمدابن ابوزید رحمه الله هم ددې جواز طرف ته تلې دې.دنبی کریم ﷺ ارشاد دې چه ترکومې ځوك په ماباندې درود رالیګی نوترهغه وخته پورې فرښتې هم دهغه د پاره د رحم دعاګوی.اوتاسوته اختیاردې چه کمې کوئی که زیاتې[۴] رسول الله ﷺ فرمائي دټولونه اوچت به ماسره د قیامت په ورځ هغه وی چه د ټولونه زیات په مادرود وائی. [۵]

ارشاد دې چه ځوك په مایوځل درود راولیګی الله ﷻ په هغه باندې لس خپل رحمتونه رالیګی. په دې یوسړی اووئیل بیا خو به زه د خپلې دعا نیم وخت هم په درود شریف کښې تیروم. وئی فرمائیل چه

---

[۱] احمد:۵/۳۵۳

[۲] ابن ماجه کتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ:۹۰۶،

[۳] صحيح بخاري كتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم: ۶۰۱۰، ابوداؤد: ۳۸۰، ترمذی:۱۴۸، احمد:۲/۲۳۹،

[۴] ابن ماجه کتاب اقامة الصلوات باب الصلاة على النبي ﷺ:۹۰۷،

[۵] ترمذی کتاب الوتر باب ماجاء فی فضل الصلاة على النبي ﷺ:۴۸۴ وسنده حسن، التاريخ الكبير:۵/۱۷۷،ابن حبان:۹۱۱.

ځنګه ستا مرضي وی. هغه ونیل چه بیاخو به زه دریمه حصه کوم؟ حضورﷺ اوفرمائیل که ته غواړې نو. هغه بیا ونیل چه زه خوخپل ټول وخت هم د دې د پاره کوم. ونی فرمائیل دې وخت کښې به تاالله ﷻ د دین اودنیادغم نه خلاص کړی اوستاګناهونه به معاف کړی. د ابی بن کعب ﷺ بیان دې چه د نیمې شپې وخت کښې به حضورﷺ بهر وتلو اوفرمائیل به ئی خوزونکې راتلونکې دې اودې پسې شاشاته لګیدونکې هم دې. حضرت ابی ﷺ یوځل اوونیل یارسول الله ﷺ زه د شپې څه مونځ کوم اود دې نیمه حصه په درودشریف کښې تیروم حضورﷺ اوفرمائیل نیمه حصه هغه ونیل چه نیمه نی کړم که دریمه ئی کړم؟ ونی ونیل چه ښه ده زه به پوره وخت په دې کښې تیروم. رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه بیاخو به الله ﷻ ستا ټول ګناهونه معاف کړی. (۱)

ددې روایت یوبل سندهم دې چه دویمه حصه شپه تیریدو نه پس رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې خلقو الله ﷻ یادکړئی اې خلقودالله ﷻ ذکراوکړئی.ګورئی ړچونکې راروان دې مرګ خپل ځانسره ټول مصیبتونه آفتونه راروان کړی راځی. مرګ خپل ځان سره ټول څیزونه راوړی.ابی ﷺ اوونیل یارسول الله ﷺ زه په تاسو باندې په کثرت سره درود وایم نوپه دې کښې څومره وخت تیرکړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه څومره ته غواړې. ونیل څلورمه حصه؟ ونی فرمائیل چه څومره غواړې زیاته کړې نو نوره بهتره ده. ونیل نیم؟ نوهم دا جواب ئی ورکړو. تپوس نی اوکړو دویمه حصه؟ نوهم دا جواب ملاوشو. ونیل چه بس زه هم ټول وخت په دې کښې تیروم. ونی فرمائیل چه بیاخو به الله ﷻ تا دټول وهم اوغم نه بچ کړی اوستا ګناهونه به معاف کړی(۲)یوسړی حضورﷺ ته اوونیل که زه خپل ټول صلاة هم په تاسوکړم نو؟حضورﷺ اوفرمائیل د دنیااوآخرت ټول مقصدونه به دې پوره شی(۳)حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ فرمائی حضوراکرم ﷺ یوځل د کورنه اووتلوزه ورسره ووم.حضورﷺ د کهجورو یوباغ ته لاړو اوهلته په سجده راپریوتلو دومره اوږده سجده ئی اوکړه اودومره وخت ئی اولګولو چه زه خو اوویریدلم چه روح ترې لاړو.نیزدې لاړم اومې کتل نو حضورﷺ سراواچت کړو مانه ئی تپوس اوکړو څه خبره ده؟ ماخپل حالت ښکاره کړو ونی فرمائیل خبره داوه چه حضرت جبرائیل ﷺ ماله راغلو اوماته ئی اوونیل زه تاته زیرې اوروم الله ﷻ رب العزت فرمائی څوک چه په تاباندې درود لیږی زه به هم په هغه باندې درود لیګم او څوک چه په تا باندې سلام رالیږی زه به هم په هغه باندې سلام ورلیګم. (۴)

یوبل روایت کښې دی چه دا سجده په دې امرباندې دالله ﷻ په شکریه باندې وه(۵)یوځل حضور اکرم ﷺ دخپل څه کارد پاره اووتلوهیڅ څوک نه وو چه ورسره تلې وې نوعمر ﷺ په تندئی سره شاشاته لاړو. ونی کتل چه حضورﷺ په سجده کښې دې نو لرې لاړو اودریدو.حضورﷺسر اوچت کړواوهغه طرف ته ئی اوکتل ونی فرمائیل تادا ډیرښه اوکړه چه زه دې په سجده کښې اولیدم اولرې لاړې.واوره ماله جبرائیل ﷺ راغلوونی فرمائیل ستاپه امت کښې چه څوک یوځل په تا باندې درود اووائی الله ﷻ به په هغه باندې لس رحمتونه راولیګی. اود هغه به لس درجې اوچتې کړی. (۶)

یوځل حضورﷺخپلوصحابه کرامو له راغلو.دمخ مبارك نه ئی خوشحالی ښکاریده. صحابه کرامو ﷺ د سبب تپوس اوکړو نوونی فرمائیل یوې فرښتې ماله دا زیرې راکړو چه زما امتی کله په ما باندې درود

---

(۱) فضل الصلاة علی النبی ﷺ:۱۴

(۲) ترمذی کتاب صفة القیامة باب فی الترغیب فی ذکر الله وذکر الموت.....: ۲۴۵۷، احمد:۱۳۶/۵، حاکم:۵۱۳/۲،

(۳) احمد:۱۳۶/۵

(۴) احمد: ۱۹۱/۱ حاکم:۳۳۳/۲،مجمع الزوائد:۲۸۷/۲.

(۵) احمد:۱۹۱/۱.

(۶) المعجم الصغیر: ۹۰/۲

اولولی نوداللهﷻ لس رحمتونه به په هغه باندې رالیګلې کیږی.دغه شان دیوسلام په بدله کښې به لس سلامونه([1])یوبل روایت کښې دی چه په یودرودبه لس نیکنې ملاویږی لس ګناهونه به معاف کیږی اولس درجې به ئې زیاتیږی اوهم ددې په مثال به هغه ته واپس کولې شی([2])کوم سړې چه په مابانډې یوځل درود راولیګی اللهﷻ به په هغه لس رحمتونه نازل کړی([3]) فرمائی چه په مابانډې درود رالیږئی هغه ستاسو دپاره زکوة دې اوزمادپاره وسیله غواړئی هغه په جنت کښې یوه اوچته درجه ده چه هم یوکس ته به ملاویږی څه عجیبه ده چه هغه هم زه یم([4])دحضرت عبدالله بن عمرو ؓ قول دی چه په حضوراکرم ﷺ باندې څوك درود لیګی اللهﷻ اود هغه فرښتې په هغه باندې اویاځل درود لیګی. اوس چه څوك غواړی نوکم دې کړی اوچه څوك غواړی نوزیات دې کړی. واورئې یوځل نبی کریم ﷺ مونږ له تشریف راوړو داسې لکه چه څوك یوکس رخصت کوی. درې ځل ئې اوفرمائیل زه امی نبی محمدﷺ یم زما نه پس څوك نبی نشته ماته ډیرواضحه ډیر کولاو جامع اوختم کونکې کلام راکړې شوې دې.ماته د دوزخ د داروغه ګانو اود عرش د اوچتونکو فرښتوشمیر خودلې شوې دې په مابانډې خاص پرزونې شوی دی اوما ته اوزما امت ته عافیت راکړې شوې دې. ترکومې چه زه په تاسوکښې موجودیم اورئې اومنئې اوکله چه زما رب ماواخلې نو کلام الله کلك اونیسئې. ددې حلال حلال او حرام ئې حرام اوګڼړئی([5])فرمائی چه دچا په وړاندې زماذکر اوشی هغه له پکاردی چه په مابانډې درود راؤلیږی دیوځل درود لیګلوسره اللهﷻ په هغه باندې لس رحمتونه نازلوی([6])یودرود لس رحمتونه ورکوی اولس ګناهونه معاف کوی([7])بخیل هغه دې چه دچاپه وړاندې زما ذکراوکړې شواوهغه په ما باندې درودونه لولی([8])یوبل روایت کښې دی داسې سړې د ټولونه زیات بخیل دې. په یومرسل حدیث کښې دی چه دانسان د پاره دومره بخل کافی دې چه دهغه په وړاندې زما نوم واخستې شی اوهغه درود اونه وائی.فرمائی هغه سړې بربادشو چاسره چه زما ذکر اوکړې شواوهغه په مابانډې درودونه ونه لیږلو.هغه هم برباد شو چه دهغه په ژوندکښې رمضان راغلواود ختمیدوپورې هغه خپل ګناهونه معاف نه کړې شو. اوهغه هم بربادکړې شوڅوك چه د هغه مور پلارد بوډاوالی زمانې ته اورسیدو اوبیاهم هغه جنت ته اونه رسیدو.([9])

داحادیثو خلاصه او د درود حکم:- دا احادیث دلیل دې په دې خبره چه په حضوراکرم ﷺ باندې درود وئیل واجب دی. دعلماؤد یوې ډلې هم داقول دې لکه طحاوی اوحلیمی وغیره. ابن ماجه کښې دی چه څوك په مابانډې درودوئیل هیرکړی هغه د جنت لارهیره کړه.([10]) داحدیث مرسل دې خود اولنو احادیثو

---

[1]) نسائی کتاب السهو باب فضل التسلیم علی النبیﷺ:۱۲۸٤ وسنده حسن، احمد:٤/۳۰، ابن حبان:۹۱۵، حاکم:۲/٤۲۰..

[2]) احمد:٤/۲۹

[3]) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب الصلاة علی النبیﷺبعدالتشهد:٤۰۸،ابوداؤد:۱۵۳۰، ترمذی:٤۸۵،ابن حبان:۹۰٦، احمد:۳/۳۸۲.(مسلم)

[4]) احمد:۲/۳٦۵مسندابی یعلی:٦٤۱٤.

[5]) احمد:۲/۱۷۲

[6]) السنن الکبری:۹۸۸۹ابی یعلی:٤۰۰۲،مسندالطیالسی:۲۱۲۲..

[7])نسائی کتاب السهو باب الفضل فی الصلاة علی النبیﷺ:۱۲۹۸وسنده صحیح الادب المفرد:٦٤۳، احمد:۳/۱۰۲،ابن حبان:۹۰٤.

[8])ترمذی کتاب الدعوات باب رغم انف رجل ذکرت عنده:۳۵۳٦وسنده حسن، السنن الکبری۹۸۸٤، احمد:۱/۲۰۱، حاکم:۱/۵٤۹.

[9]) ترمذی کتاب الدعوات باب رغم رجل ذکرت عنده....:۳۵٤۵،وسنده حسن .

[10]) ابن ماجه کتاب اقامة الصلوات باب الصلاة علی النبی ﷺ:۹۰۸،

سره د دې پوره تقویت کیږی. بعضې خلق وائی چه په یومجلس کښې یوځل وئیل خو واجب دی او بیا مستحب دی([۱])د ترمذی په یوبل حدیث کښې چه څوك په یومجلس کښې ناست وی اود الله ﷻ ذکر او درود کولونه بغیر راپاسی هغه مجلس به د قیامت په ورځ په هغه باندې وبال وی. که الله ﷻ غواړی نو په عذاب به ئی کړی اوکه غواړی نو معاف به ئی کړی([۲]) په یوبل روایت کښې دذکرالله ذکر نشته په دې کښې داهم دی چه که هغه جنت ته هم لاړشی خود ثواب نه د محرومتیاپه وجه به هغه ته سخت افسوس وی. بعضې خلق وائی چه په ټول عمر کښې یوځل درودوئیل واجب دی بیامستحب دی دې د پاره چه د آیت تعمیل اوشی. قاضی عیاض رحمه الله په رسول الله ﷺ باندې د درود لیګلووجوب بیانولو سره د دې قول تائید کړې دې. خوطبری فرمائی چه د آیت نه خو هم استحباب ثابتیږی اوپه دې باندې ئی داجماع دعوی کړې ده. ډیر ممکن دی چه دهغه مطلب هم دا وی چه یوځل واجب دی او بیامستحب لکه د رسول الله ﷺ د نبوت ګواهی ورکول. زه خووایم چه ډیر داسې اوقات دی چه مونږ ته په رسول الله ﷺ باندې د درود وئیل حکم دې. خوبعضې وخت کښې واجب وی اوبعضې ځائ کښې واجب نه وی. اذان اوریدوسره اوګورئی مسنداحمد کښې حدیث دې چه کله ته اذان واورې نوچه څه مؤذن وائی هغه ته هم وایه بیا په ماباندې درود وایه د یوبه ځائ به لس ځل درود الله ﷻ په تاراولیګی. بیازما د پاره وسیله غواړه چه په جنت کښې یومنزل دې اوهم یوبنده د هغې مستحق دې اوزما امید دی چه هغه بنده به هم زه یم. واورئی چه څوك زما د پاره د وسیلې دعاکوی د هغه د پاره زما شفاعت حلالیږی. ([۳]) اود درود زکاة کیدو په حدیث کښې هم د دې بیان تیرشوې دې. ارشاد دې چه کوم سړې درود راولیګی اووائی ((اللهم انزله المقعد المقرب عندك يوم القيمة)) د هغه د پاره به زما شفاعت د قیامت په ورځ واجب شی. ([۴]) ابن عباس رضی الله عنه نه دادعانقل ده. **((اللهم تقبل شفاعة محمد الكبري وارفع درجته العليا واعطه سؤله في الاخرة والاولي كما اتيت ابراهيم وموسى))**

جمات ته د تلواود راوتودعا:- مسندکښې دی حضرت فاطمة الزهری رضی الله عنها فرمائی کله چه به حضور ﷺ جمات ته تلونو د درود اوسلام نه پس به ئی لوستل **((اللهم اغفرلي ذنوبي وافتح لي ابواب رحمتك))** اوچه کله به دجمات نه وتلو نو د درود اوسلام نه پس به ئی وئیل **((اللهم اغفرلي ذنوبي والفتح لي ابواب فضلك))**([۵]) دحضرت علی رضی الله عنه فرمان دې کله چه جمات ته لاړشې نو په حضور ﷺ باندې درودوایه.

د مانځه په آخری قعده کښې د التحیات درود:- د دې بحث اول تیرشوې دې اوپه اول تشهد کښې دې ته چا واجب نه دی وئیلی البته د مستحب کیدو یوقول د امام شافعی رحمه الله دې سره د دې چه دویم قول د دې خلاف هم د دوی نه نقل دې.

په مانځه کښې د درود شریف لوستلو حکم

مسلك حنفی:- د حنفیانو په نیز په مانځه کښې په آخری قعده کښې درود شریف وئیل فرض نه دی بلکه مسنون دې.(تسهیل الهدایه شرح هدایه (۳۵۱۱۱)۔

---

[۱]) ترمذی تحت رقم ۳۵۴۵

[۲]) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء في القوم يجلسون ولايذكرون الله: ۳۳۸۰وهوصحيح، احمد: ۴۴۶/۲، ابن حبان: ۵۹۰.

[۳]) صحيح مسلم كتاب الصلاة باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه: ۳۸۴، ابوداؤد: ۵۲۳، ترمذی: ۳۶۱۴، احمد: ۱۶۸/۲، ابن حبان: ۱۶۹۰، بیهقی: ۴۱۰/۱.

[۴]) احمد: ۱۰۸/۴ المعجم الوسط: ۳۳۰۹، مجمع الزوائد: ۱۶۳/۱

[۵]) ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء مايقول عند دخول المسجد: ۳۱۴ابن ماجه: ۷۷۱، احمد: ۲۸۲/۶، مسندابي يعلى: ۶۸۲۲، شرح السنة: ۳۸۱، ابن ابي شيبه: ۳۳۸/۱.

د جنازې په مانځه کښې په حضور ﷺ باندې درودلوستل:- سنت طريقه دا ده چه په اول تکبيرکښې سورة فاتحه اولولی په دويم تکبيرکښې درود اولولی په دريم کښې د مړی دپاره دعاوکړی او په څلورم کښې ((اللهم لاتحرمنا اجره ولاتفتنا بعده)) الخ لولئی. د يوصحابی ﷺ قول دې چه د جنازې مسنون مونځ دا دې چه امام تکبير اوائی نو په مزه باندې الحمداولولئی بيا په حضور ﷺ باندې درود اووايئی اود جنازې د پاره په اخلاص دعا اوکړئی اوپه تکبيرونوکښې هيڅ مه وائې بياپه مزه باندې سلام اوګرځوئی. (١)

د جنازې په مونځ کښې د سورة فاتحې لوستلو حکم

مسلک حنفی:- زمونږ (د حنفيانو) په نيز د اولنی تکبير نه پس د سورة فاتحه لوستل مشروع نه دی. (تسهيل الهدايه ۷۳/۲)-

د اختريه مانځه کښې حضرت ابن مسعود ﷺ حضرت ابوموسی ﷺ او حضرت حذيفه ﷺ له راغلوولید بن عقبه ﷺ اوئيل داخترورخ ده د تکبيرونوڅه کيفيت دې؟عبدالله ﷺ اووئيل تکبيرتحريمه وئيلو سره د الله ﷻ حمد اوکړه بيا په رسول الله ﷺ باندې درود اووايه بيادعااوغواړه بياتکبير اوکړه، بياهم دا اوکړه تکبير اووايه، بيا دا اوکړه تکبير اووايه اوبياهم دا اوکړه تکبيراووايه بيا تکبير اووايه. بيا قراءت اوکړه اوبياتکبيرونيلو سره رکوع اوکړه. بيا اودريږه اولوله اود خپل رب حمدبيان کړه په حضور ﷺ باندې صلوة اولوله دعااوکړه اوتکبير اووايه اوهم دغه شان اوکړه بيارکوع ته لاړشه. حضرت حذيفه ﷺ حضرت ابوموسی ﷺ هم د دې تصديق اوکړو.

د دعا په ختميدوباندې:- ترمذی شريف کښې د حضرت عمر ﷺ قول دې چه دعاد زمکې اوآسمان په مينځ کښې زوړنده وی تردې چه درود شريف اولولی نو خيژی(٢) يومرفوع روايت داسې هم راغلې دې چې کښې دی چه ددعا په اول کښې په مينځ کښې اوپه آخره کښې درودشريف لولئی. په يوغريب اوضعيف حديث کښې دی چه ما د سور د پيالئی په شان مه کوئی کله چه هغه خپل ټول ضروری څيزونه اخلی نوداوبو کټورې هم ډکوی که د اودس ضرورت پيش شونواودس به اوکړی که تکې شو نو اوبه نی څکی ګنی هسې به ئی واړوی. د دعا په شروع کښې د دعاپه مينځ کښې اوددعاپه آخره کښې په ماباندې درودشريف لولئی. خاصکرپه دعائی قنوت کښې ددرود شريف ډيرتاکيد دې. حضرت حسن ﷺ فرمائی ماته رسول الله ﷺ داکلمات اوخودل کوم چه په وتروکښې لولم. ((اللهم اهدنی فيمن هديت وعافنی فيمن عافيت وتولنی فيمن توليت وبارك لی فيما اعطيت وقنی شرما قضيت فانك تقضی ولا يقضی عليك انه لايذل من واليت ولايعزمن عاديت تبارکت ربنا وتعاليت))(٣) د نسائی په روايت کښې په آخره کښې داالفاظ هم دی. ((وصل الله علی النبی))(٤)

د جمعه په ورځ اودجمعې په شپه درود شريف وئيل:- مسنداحمدکښې دی دټولونه غوره ورځ د جمعه ورځ ده. هم په دې ورځ حضرت آدم ﷺ پيداکړې شو اوهم په دې ورځ واخستې شو هم په دې ورځ شپيلئی ده اوهم په دې ورځ بې هوشی ده.نوتاسو په دې ورځ په ما باندې په کثرت سره درود لولئی. ستاسو درود ماته پيش کولې شی. صحابه کرامورضوان الله عليهم اجمعين اووئيل چه تاسو خو به په زمکه کښې وراسته کړې شوی ئی. بيابه زمونږ درود تاسو ته څنګه پيش کولې شی؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ په زمکه باندې د انبياء کرامو بدنونه خوړل حرام کړی دی. ابوداؤد نسائی وغيره کښې هم دا

(١) حاکم: ۳٦٠/١وهوصحيح، النسائی ٧٥/٤ح ١٩٩١، بيهقی: ٣٩/٤، الام للشافعی: ٢٣٩/١.
(٢) ترمذی کتاب الوتر باب ماجاء فی فضل الصلاة علی النبی ﷺ: ٤٨٦.
(٣) ابوداؤدکتاب الوتر باب القنوت فی الوتر: ١٤٢٥-١٤١٦ وهوصحيح، ترمذی: ٤٦٤، ابن ماجه: ١١٧٨، احمد: ٢٠٠/١.
(٤) نسائی کتاب قيام الليل باب الدعاقی الوتر: ١٧٤٧.

حديث دې(۱)ابن ماجه كښې دى دجمعه په ورځ په كثرت سره درود وائې پدغه ورځ فرښتې حاضريږي ترکومې پورې چه څوك په مادرود وائى هغه ماته پيش كولې شى ترڅو چه هغه فارغ شوې نه وى. تپوس اوکړې شو د مرګ نه پس هم؟ ونى فرمائيل الله ﷻ په زمکه باندې د انبياء کرامو بدنونه سخا كول اوخاورې كول حرام كړى دى د الله ﷺ انبياءكرام ژوندى دى اوهغوى ته رزق وركولې شى. (۲) دا حديث غريب دې اوپه دې كښې انقطاع ده. عباده بن نسى ابوالدرداء ﷺ نه دې ليدلې. والله اعلم بيهقى كښې هم حديث دې چه د جمعه په ورځ او د جمعه په شپه په ماباندې درود وائې (۳)خوهغه هم ضعيف دې. يوروايت كښې دى چه دهغوى بدن زمكه نه خورى چاسره چه روح القدس كلام كړې وى خو داحديث هم مرسل دې. په يوبل مرسل حديث كښې هم د جمعه په ورځ اوشپه كښې په كثرت سره د درود شريف وئيلو حكم دې. دغه شان په خطيب باندې هم په دواړو خطبوكښې درود وئيل واجب دى دې نه بغيريه خطبه صحيح نه وى. ځكه چه داعبادت دې او په دې كښې دالله تعالى ذكر واجب دې نود رسول الله ﷺ ذكر هم واجب دې. لكه اذان اومونځ. د امام شافعى اوامام احمد ﷫ هم دا مذهب دې.

په خطبه كښې د درود شريف وئيلو حكم

مسلک حنفى:- په خطبه كښې د درود شريف لوستل سنت دى (عالمگيرى كتاب الصلاة (۲۸۱۳)-

دسلام متعلق نور روايات:- ابوداؤد كښې دى كوم مسلمان چه په ماباندې سلام لولى الله ﷻ زما روح راواپس كوى تردې چه زه د هغه د سلام جواب وركوم(۴)ابوداؤدكښې دى خپل كورونه قبرونه مه جوړونى زما په قبرباندې عرس اوميله مه لګوئى هلته په ماباندې درود وائى كه تاسو هرځائ كښې ئى خوستاسو درودماته رسولې شى(۵)قاضى اسماعيل بن اسحاق خپل كتاب فضل الصلوة كښې يوروايت راوړلې دې يوسړې به هرسحر د رسول الله ﷺ روضه ته راتلو اودرود اوسلام به ئى وئيلو. يوه ورځ هغه ته حضرت على بن حسين بن على رحمة الله عليه اوونيل ته هره ورځ داسې ولې كوې؟ هغه ونيل په حضورﷺ باندې سلام وئيل زما ډير خوښ دى. هغوى اوفرمائيل واوره زه تاته يوحديث اوروم. ما د خپل پلار نه هغه زما د نيكه نه اوريدلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيل زما په قبرباندې اختر مه جوړونى اونه خپل كورونه قبرونه جوړونى تاسو چه كوم ځائ كښې هم ئى دهغه ځائ نه په ماباندې درود اوسلام راليګئى ماته رارسى. (۶) د دې په اسناد كښې يوراوى مبهم دې د كوم نوم چه ذكر نه دې اوپه سندسره داروايت مرسل نقل دې. دحسن بن حسن بن على رحمة الله عليه نه روايت دې هغه د رسول الله ﷺ قبر سره څه كسان اوليدل اوهغوى ته ئى داحديث واورولو چه د حضورﷺ په قبرباندې ميله لګول ئى منع كړى دى(۷) ممكن دى چه دهغوى د څه بې ادبئى په وجه داحديث هغوى ته د اورولو ضرورت پيش شوې وى.مثلاً هغوى چرته په اوچت آوازكښې خبرې كولې. داهم روايت دې چه هغوى يوسړې د حضورﷺ روضې ته وار په وار په راتلوسره اوليدونوونى فرمائيل چه ته اوكوم سړې چه په اندلس كښې وى د سلام ليګلو په اعتبارسره بالكل يوشان ئى.طبرانى كښې دى چه تاسوكوم ځائ كښې هم ئى سلام ليګئى سلام ماته رسولې شى. طبرانى كښې دى چه حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوكړو اوونى

---

۱) ابوداؤد كتاب الصلاة الجمعة باب فضل يوم الجمعة:۱۰۴۷ نسائى:۱۳۷۵،ابن ماجه:۱۰۷۵ ، احمد:۸/۴، ابن حبان:۹۱۰.

۲) ابن ماجه كتاب الجنائز باب ذكر وفاته ودفنهﷺ:۱۶۳۶.

۳) بيهقى:۲۴۹/۳.

۴) ابوداؤد كتاب المناسك باب زيارة القبور:۲۰۴۱

۵) ابوداؤد كتاب المناسك باب زيارة القبور:۲۰۴۲وسنده حسن.

۶) مسندابى يعلى:۴۶۹

۷) مصنف عبدالرزاق:۶۷۲۷.

فرمائيل داخاص راز دې. كه تاسو مانه تپوس نه كولو نو مابه هم نه خودلو. واورئی ماسره فرښتې مقرر دی كله چه زما ذكر ديومسلمان په وړاندې كولې شی او هغه په ماباندې درود وائی نو فرښتې وائی الله ﷻ دې/تاوبښی اوپخپله الله ﷻ اودهغه فرښتې كومې چه په زمكه باندې دی آمين وائی[1] دا حديث ډير غريب دې اوددې سندډير ضعيف دې. مسند احمد كښې دی د الله ﷻ فرښتې دی چه په زمكه ګرځی راګرځی زما د امت سلام ماته رارسوی[2] په نسائی وغيره كښې هم داحديث دې. يو حديث كښې دی چه څوك زما قبرسره په ماباندې سلام وائی هغه زه اورم اوچه څوك د لرې نه سلام راليږی هغه ماته رارسولې شی. داحديث سنداً صحيح نه دې. محمدبن مروان صغير متروك دې.

د تلبيه په وخت كښې:-زمونږ د ملګروقول دې چه د احرام والا كله لبيك وائی نوهغه هم درودونيل پكاردی. دارقطنی وغيره كښې د قاسم بن محمد بن ابوبكر صديق رحمه الله فرمان دې چه خلقو ته به د دې خبرې حكم كولې شو.

په صفا باندې:-په صحيح سندسره د فاروق اعظم رضي الله عنه قول نقل دې كله چه تاسو مكې ته اورسئی نو اووه ځل طواف كوئی. په مقام ابراهيم باندې دوه ركعته مونځ اداكړئی بياصفا ته اوخيژئی دومره چه د هغه ځائ نه بيت الله په نظرراشی. هلته اودرېږئی اووه تكبير وائې د دې په مينځ كښې د الله ﷻ حمد اوثنا بيان كړئی. درود لولئی اودځان د پاره دعا اوغواړئی بيا په مروه باندې داسې اوكړئی.

د ذبح كولو په وخت:-زمونږ ملګرودا هم وئيلی دی چه دحلالې په وخت كښې هم دالله ﷻ نوم اخستو سره درود ونيل پكار دی.آيت ﴿وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ﴾[3] نه هغوی تانيدغوښتې دې ځكه چه ددې په تفسير كښې دی چه كوم ځائ دالله ﷻ ذكراوكړې شی دحضورﷺ نوم به هم اخستې شی جمهوردې مخالف دی وائی چه دلته صرف دالله ﷻ ذكر كافی دې.لكه دخوراك په وخت كښې اودجماع په وخت كښې وغيره. په دې وخت كښې درود ونيل د سنتونه ثابت نه دی. په يوحديث كښې دی چه د الله ﷻ په ټولو انبياؤ كرامو اورسولانو صلوة اوسلام ليكئی هغوی هم زما په شان د الله ﷻ راليكلې شوی دی. خود دې په سندكښې دوه ضعيف راويان دی عمر بن هارون او دهغه استاذ د غوږ د خبرو اوريدو په وخت كښې هم درود ونيل په يوحديث كښې دی كه د دې اسناد صحيح ثابت شی نو په صحيح ابن خزيمه كښې دی.كله چه ستاسو په غوږكښې آواز راځی نومايادوئی اودرود لولئی اوفرمائی چاچه زه په ښيګړه سره يادكړم هغه به الله ﷻ هم يادكړی. د دې سندغريب دې اود دې په ثبوت كښې نظردی

مسئله:-اهل كتابت داخبره مستحب ګڼړی چه كله ليكونكې دحضوراكرم ﷺ نوم ليكی نودې سره دې درودليكی.په يوحديث كښې دی كوم سړې چه په يوكتاب كښې په ماباندې دروداوليكی دهغه د درود ثواب به ترهغه وخته پورې جاری وی تركومې پورې چه هغه كتاب موجودوی.خو په يوڅو وجوهاتو دا حديث صحيح نه دې. بلكه د امام ذهبی رحمه الله استاذ دې ته موضوعی وائی.حديث په ډيرو طريقو سره نقل دې خود دې يوسندهم صحيح نه دې. خطيب بغدادی رحمه الله په خپل كتاب آداب الراوی والسامع كښې ليكلی دی ماد امام احمد رحمه الله دلاس ليكلې شوې كتاب كښې په ډيروځايونوكښې درسول الله ﷺ نوم ليدلې دې خويوځائ كښې هم درود نه وو ليكلې شوې. هغوی به زبانی درود لوستلو.

(فصل)په غير نبی د صلاة حكم او په غير نبی د صلاة حكم:-دنبيانونه علاوه په غيرنبيانوباندې صلوة ليږل

---

[1] طبرانی:۲۷۵۳مجمع الزوائد:۹۶/۷.

[2] نسائی كتاب السهو باب التسليم علی النبیﷺ:۱۲۸۲وسنده صحيح، احمد:۴۵۲/۱.

[3] ۹۴/الم نشرح:۴.

کہ تبعا وی نو بې شکه جائزدې لکه چه په حدیث کښې دی((اللهم صلی علی محمدواله وازواجه وذريته)) او په صرف غیرنبیانو باندې صلوة لیکلوکښې اختلاف دې.بعضې داجائزګڼړی اوپه دلیل کښې داآیت ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَٰئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾([1]) اوآیت ﴿أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ﴾([2]) او ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾([3])پیش کوی.اودا حدیث هم چه رسول الله ﷺ له به دچاصدقه راتله نو فرمائیل به ئې ((وَصَلِّ عَلَيْهِمْ))عبدالله بن ابی اوفی ﷺ فرمائی کله چه زما پلاړحضورﷺ له د صدقه مال راوړو نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائیل ((اللهم صلی علی ال ابی اوفی)) (بخاری اومسلم)([4])یوبل حدیث کښې دی یوښځې وئیل یارسول الله ﷺپه مااوزما په خاوندباندې صلوة راولیګه نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائیل ((صل ى الله علیك وعلى زوجك)) ([5]) خو جمهور علماء د دې خلاف دی اووائی چه په نورو باندې د انبیاؤکرامو نه علاوه خاصة درودلیکل منع دی. د دې د پاره چه د دې لفظ استعمال د انبیاء علیهم السلام د پاره دومره زیات شوې دې چه اوریدوسره په ذهن کښې دا خیال راځی چه دانوم د یونبی دی نواحتیاط هم په دې کښې دې چه د غیرنبی دپاره دې دا الفاظ نه شی وئیلې. مثلاً ابوبکر ﷺ یاعلی ﷺ دې نه شی وئیلې سره د دې چه په معنی کښې هیڅ قباحت نشته لکه څنګه چه محمد عزوجل نه شی وئیلې. سره د دې چه ذی عزت اوذی مرتبه هغوی هم دی.څکه چه دا لفظ دالله ﷻ دذات دپاره مشهورشوی دی.اوپه کتاب اوسنت کښې دصلوة استعمال دغیرانبیاء دپاره شوې دې. هغه ددعا په توګه وو هم په دې وجه دهغې نه پس آل ابی اوفی چا په دې الفاظوسره بیا نه دې یادکړې. نه حضرت جابرﷺ اود هغه بی بی. هم دا مسلك مونږ ته هم ښه لګی والله اعلم.

د غیر نبی دپاره د ،،علیه السلام ،، وئیلو حکم

مسلک حنفی:- د ،، سلام،، لفظ ابتداء مستقلا د غیر نبی دپاره استعمالول جائز نه دی لکه داسې نشی وئیلې چی ((السلام علی ابی بکررضی الله عنه)) البته تبعاً د غیر نبی دپاره هم د دې استعمال جائز دې لکه داسې وئیلی شی ((والسلام علی نبیناوعلی رفیقه ابی بکر) اجمل الحواشی بتغیر شرح اصول شاشی (ص،۱۸).

بعضې خلق یوه بله وجه هم بیانوی چه د غیر انبیاؤ د پاره دا الفاظ صلوة استعمالول د بې دینه خلقو طریقه ده اوهغوی د خپل بزرګانو په حق کښې داسې الفاظ استعمالوی. نودهغوی اقتداء مونږ له نه دی کول پکار. په دې کښې هم اختلاف دې چه دامخالفت د کومې درجې پورې دې د حرمت په توګه که د کراهت په توګه یاخلاف اولی. صحیح دا دی چه دا مکروه تنزیهی دی څکه چه دبدعتیانو طریقه ده په کوم باندې عمل کول چه ټیك نه دی اومکروه هم هغه وی په کوم کښې چه نهی مقصود وی. دیر اعتبار په دې کښې په دې وجه دې چه د صلوة لفظ به سلفو هم د انبیاؤکرامو د پاره وئیلو لکه څنګه چه د عزوجل لفظ د الله ﷻ د پاره وئیلې کیږی. پاتې شو سلام نود دې باره کښې شیخ ابومحمدجوینی رحمه الله فرمائی چه داهم د صلوة په معنی کښې دې نو په غائب باندې د دې استعمال مه کوه اوچه کوم نبی نه وی دهغه د پاره دې خاصة نه وائی نوعلی ﷺ نه دی وئیل پکار. د ژوندو اومړو هم دغه حکم دې اوچه څوك مخامخ موجود وی هغه ته خطاب کولوسره سلام علیك یا سلام علیکم یا السلام علیك

---

[1] ۳۳/الاحزاب:٤۳.

[2] ۲/البقرة:۱۵۷.

[3] ۹/التوبة:۱۰۳.

[4] دَ دې تخریج اول تیرشوې دې.

[5] دَ دې تخریج اول تیرشوې دې.

یا علیکم وئیل جائز دی اوپه دې باندې اجماع ده. دلته دا هم یاد ساتل پکاردی چه د عامو مصنفینود قلم نه علی ﷺ راوځی یاعلی کرم الله وجهه راوځی نود معنې په لحاظ په دې کښې هیڅ حرج نشته خو په دې سره په نورو صحابه کرامو ﷺ کښې بې ادبی شان کیږی. موږ له ټولو صحابه کرامو ﷺ سره ښکلې عقیدت ساتل پکاردی. دا د تعظیم اوتکریم الفاظ دی د دې د پاره د حضرت علی ﷺ نه زیات حضرت ابوبکر ﷺ اوحضرت عمر ﷺ مستحق دی. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه دنبی کریم ﷺ نه علاوه په بل چاباندې صلوة نه دی لیکل پکار. اود مسلمانانو ښځو اوسړو د پاره د مغفرت دعا کول پکاردی. حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه یوځل په خپل خط کښې اولیکل چه بعضې خلق د آخرت په اعمالوسره د دنیا د راجمع کولوپه فکر کښې دی اوبعضې مولاناګان حضرات په وعظ کښې د خپلو خلیفه ګانو اوامیرانو د پاره د صلوة هم هغه الفاظ وائی کوم چه د رسول الله ﷺ د پاره وو. کله چه تاله زما داخط دراورسی نوهغه ته وایه چه صلوة صرف د نبیانود پاره دې اود عامومسلمانانودپاره د دې نه علاوه چه څه غوارې دعاکوه.

حضرت کعب رحمة الله علیه وائی هرسحراویازره فرښتې راکوزیږی اود رسول الله ﷺ قبرراګیروی اود خپلو وزرو په راغونډولوسره د رسول الله ﷺ د پاره د رحمت دعاکوی او اویازره د شپې راځی. تردې چه د قیامت په ورځ چه کله دحضوراکرم ﷺ قبر اوشلولې شی نو ورسره به اویازره فرښتې وی. (فرع) امام نووی رحمة الله علیه فرمائی چه په حضور اکرم ﷺ باندې په یوځائ صلوة اوسلام لیکل پکاردی. صرف صلی الله علیه یا صرف علیه السلام مه وائې. په دې آیت کښې هم د دواړو حکم دې. نواولی هم دا دی چه داسې وائی صلی الله علیه وسلم تسلیما.

إِنَّ الَّذِينَ	يُؤْذُونَ	اللَّهَ	وَرَسُولَهُ	لَعَنَهُمُ اللَّهُ
بیشکه هغه کسان	چی تکلیف رسوی	الله ته	اورسول دهغه ته	لعنت ونیلي دي په هغوئ باندي الله
بیشکه څوک چي الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ ته تکلیف ورکوی ......نو الله ﷻ				
فِي الدُّنْيَا	وَالْآخِرَةِ	وَأَعَدَّ	لَهُمْ	عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾
په دنیا کښی	او په اخرت کښی	او تیار کړي ئي دي	دپاره دهغوئ	عذاب سپکونکي
بدپرې په دنیا اوآخرت کښي لعنت وروی او هغوئ دپاره ئي رسوا کونکي عذاب تیار ساتلي دي				
وَالَّذِينَ	يُؤْذُونَ	الْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنَاتِ	بِغَيْرِ مَا
او هغه کسان	چی تکلیف رسوی	مومنانو سړوته	او مومنانو ښځو ته	بغیر دهغې عمل نه
او څوک چي مؤمنانو سړو او مومنانو ښځو ته هیڅه بیسه (بغیر د څه وجي) تکلیف				
اكْتَسَبُوا	فَقَدِ احْتَمَلُوا	بُهْتَانًا	وَإِثْمًا	مُّبِينًا ﴿٥٨﴾ ع
چی کړي وی هغوئ	پس هغوئ په سر اغستلی ده سزا	دغټ دروغو	او دګناه	ښکاره
ورکوی نو هغوئ ډیر لوئي بهتان لګوی ....او ښکاره ګناه کوی				

قوله تعالی:- إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

الله تعالی رسول ﷺ اومؤمنانوته تکلیف ورکول ګناه ده:- کوم خلق چه دالله ﷻ داحکامو نافرمانی کولوسره دهغه دمنع کړې شوی کارونونه نه منع کیږی اود هغه په نافرمانوباندې کلك ولاړ وی اوهغه خفه کوی اودهغه رسول ﷺ پسې قسم قسم بهتانونه تړی هغوی ملعون اومعذب دی.

الله ﷻ ته دتکلیف ورکولو مطلب:-عکرمه رحمه الله فرمائی دې نه مراد تصویرونه جوړونکی دی. بخاری او مسلم کښې درسول الله ﷺ ارشاددې چه الله ﷻ فرمائی ماته بنیادم تکلیف راکوی هغه زمانې ته کنځلې کوی اوزه زمانه یم اوهم زه د شپې ورځې اړول رااړول کوم(۱)مطلب دا چه د جاهلیت والا به وئیل هائې زما نه دې هلاکه شی دې خوزمونږ سره دا اوکړه اودې مونږ سره داسې اوکړه. دالله تعالی افعال زمانې طرف ته منسوب کولوسره بیازمانې ته بدردوئیل نولکه د افعالو فاعل یعنی الله ﷻ ته بدردې وئیل دی.

نبی کریم ﷺ ته تکلیف رسول:- حضرت صفیه رضی الله عنها سره چه کله نبی کریم ﷺ نکاح اوکړه نو په دې باندې هم بعضې خلقو خبرې جوړول شروع کړې وو. د ابن عباس رضی الله عنه د قول مطابق دا آیت هم دې باره کښې نازل شوې(۲) یت عام دې که څنګه دې هم د الله ﷻ رسول ﷺ ته تکلیف ورکړو هغه به د دې آیت لاندې ملعون اومعذب وی. څکه چه رسول الله ﷺ ته تکلیف رسول داسې ده لکه چه الله ﷻ ته تکلیف رسوې. څنګه چه د حضورﷺ په تابعدارئ کښې د الله ﷻ تابعداری ده.

صحابه کرامو ته تکلیف رسول بهتان او غټه ګناه ده :-حضوراکرم ﷺ فرمائی زه تاسو ته الله ﷻ دریا دوم ګورئی الله ﷻپه مینځ کښې راوستوسره زه تاسوته وایم چه زماصحابه کرام زمانه پس نښه مه جوړوئی. زما دمحبت په وجه هغوی سره هم محبت ساتئی هغوی سره بغض اوکینه ساتونکې ماسره دښمنی کونکې دې هغوی ته چه چاتکلیف ورکړوهغه ماته تکلیف راکړو او چاچه ماته تکلیف راکړو هغه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو. اوچاچه الله ﷻ ته تکلیف ورکړو نو یقین اوکړئی چه هغه به ئی لکه دبوسو والوزوی(۳)داحدیث په ترمذی کښې هم دې. کوم خلق چه ایمانداران د دې بدوطرف ته نسبت کوی کوم نه چه هغوی بری دی هغوی ډیر لوئ بهتان کونکی دی اوزبردست ګناهګاردی. په دې وعیدکښې د ټولونه اول خوکافران داخل دی بیا رافضی شیعه ګان چه په صحابه کرامورضی الله عنهم باندې عیبونه لګوی. او الله ﷻ چه د چا تعریفونه کړی دی په هغوی باندې دوی بد وائی. الله ﷻ صفافرمائیلی دی چه هغه د انصارواومهاجرینونه خوشحاله دې.په قرآن کریم کښې ځائ په ځائ دهغوی ستاینې اوتعریفونه موجود دی خودا بې خبرخراب ذهن خلق هغوی ته بدوائی. د هغوی مذمت بیانوی اوپه هغوی کښې هغه خبرې یاد وی د کوم نه چه هغوی بالکل جدادی. حق دا دې چه د الله ﷻ د طرف نه د هغوی زړونه رانده شوی دی. څکه د هغوی ژبې هم اولټه روانې دی. د تعریف شوو خلقو بدوائی اود بدو خلقو تعریفونه کوی.

عامو مسلمانانو ته د تکلیف رسول حکم:-دنبی کریم ﷺ نه سوال اوشوچه غیبت څه ته وائی نو هغوی اوفرمائیل چه ستا خپل رور داسې یادول که هغه ئی واوری نویدورته معلومیږی. سوال اوکړې شو چه که هغه خبره په هغه کښې وی نو؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه هم دغه خو غیبت دې کنی بیاخو بهتان دې. (۴)یوځل حضوراکرم ﷺ د صحابه کرامورضی الله عنهم نه سوال اوکړو چه د ټولونه لویه سودخوری څه ده؟ هغوی وئیل الله ﷻ ته معلومه ده اود هغه رسول ﷺ ته. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله ﷻ په نیز د ټولونه زیات سود د مسلمان بې عزتی کول دی. بیاحضورﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. (۵)

---

(۱)صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿یریدون ان یبدلوا کلام الله﴾:۷۴۹۱، صحیح مسلم۲۲۴۶، ابوداؤد:۵۲۷۴، احمد:۲۳۸/۲، ابن حبان:۷۵۱۶.

(۲) الطبری:۳۲۳/۲۰.

(۳) ترمذی کتاب المناقب باب من سب اصحاب النبی ﷺ:۳۸۶۲.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب فی الغیبة:۴۸۷۴وهو صحیح، ترمذی:۱۹۳۴،احمد:۳۸۴/۲، ابن حبان:۵۷۵۸.

(۵) ابن ابی حاتم ومسندا بی لیلی:۴۶۸۹.

يَاَيُّهَا النَّبِيُّ	قُلْ	لِاَزْوَاجِكَ	وَبَنٰتِكَ	وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ	يُدْنِيْنَ	
اے نبی ﷺ	اووايه	ښځو خپلو ته	او لونړو خپلو ته	او دښځو دمومنانو ته	چې زوړند دوی	

اې پيغمبره! خپلوبيبيانو ته او خپلو لونړو ته اود نور مسلمانانو بيبيانو ته اووايه | چې په خپلو

عَلَيْهِنَّ	مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ	ذٰلِكَ	اَدْنٰٓى	اَنْ يُّعْرَفْنَ
دپاسه دځانونو خپلو	پلو دځادرونو خپلو نه	داطريقه	زياته نزدې ده	چې اوپيژندې شي هغوئ

ځانونو ځادرونه راښکته ساتي | دغه شان به زر پيژندې شي | او دوئ ته به (دبې هوده سړو دطرفنه)

فَلَا يُؤْذَيْنَ	وَكَانَ اللّٰهُ	غَفُوْرًا	رَّحِيْمًا ۝٥٩	لَئِنْ لَّمْ	يَنْتَهِ	
او تکليف ورنۀ کړې شي	او دې الله	بښونکې	مهربانه	که چرې	منع نۀ شو	

څه تکليف نه رسي | او الله ﷻ بښونکې مهربان دې | ....که چرې منافقان او هغه خلق چې

الْمُنٰفِقُوْنَ	وَالَّذِيْنَ	فِيْ قُلُوْبِهِمْ	مَّرَضٌ	وَّالْمُرْجِفُوْنَ
منافقان خلق	او هغه کسان	چې په زړونو دهغوئ کښې	خرابي وي	او افواګانې خورونکې خلق

زړونو کښې چې بيماری ده | ....اوهغه خلق چې په مدينه کښې افواهګانې خوروی

فِي الْمَدِيْنَةِ	لَنُغْرِيَنَّكَ	بِهِمْ	ثُمَّ	لَا يُجَاوِرُوْنَكَ
په مدينه کښې	خامخا به مونږه مسلط کړو تا	په هغوئ باندې	بيا	به په ګاونډ کښې پاتې نۀ شي ستا سره

منع نه شول | ....نومونږ به وريسې تا ورپاخوؤ | نوبيا به دوئ تاسره په مدينه کښې

فِيْهَآ	اِلَّا	قَلِيْلًا ۝٦٠	مَّلْعُوْنِيْنَ	اَيْنَمَا	ثُقِفُوْٓا
په دې ښار کښې	مګر	ډير لږ	لعنتونه به پر وئيلې کيږی	هر چرته چې	موندې کيږی

ډيرلږ پاتې شي | ....او لعنتيان به شي | ....هر ځائې چې موندلې شي

اُخِذُوْا	وَقُتِّلُوْا	تَقْتِيْلًا ۝٦١	سُنَّةَ اللّٰهِ	فِي الَّذِيْنَ
رانيولې کيږی به	اووژلې کيږی به	په سختنو وژلوسره	داطريقه دالله ده	په معامله دهغه کسانو کښې

نونيولې به شی | او قتلولې به شی | ....الله ﷻ د پخوانو خلقو پحقله هم دا طريقه ساتلې

خَلَوْا مِنْ	قَبْلُ	وَلَنْ تَجِدَ	لِسُنَّةِ اللّٰهِ	تَبْدِيْلًا ۝٦٢	
چې تير شوی دی	مخکښې ددې نه	او هر ګز به ته بيا اونۀ مومې	طريقې دالله لره	هيڅ بد ليدل	

ده | ....اود الله ﷻ په طريقه کښې به هيڅ قسم تبديلی بيا نه مومې

قوله تعالىٰ:- يَاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ

مؤمنانوښځو ته دپردې حکم:- الله ﷻ خپل نبی کريم ﷺ ته فرمائي چه تاسو مؤمنانوښځو ته اووائې خاص کرخپلو بيبيانواولونړو ته ځکه چه هغوی د ټولې دنياد ښځو نه بهتراوغوره دی چه هغوی دې خپل ځادرونه لږ زوړند ساتي. دې د پاره چه د جاهليت د زمانې د ښځونه جدا ښکاري. دغه شان د وينځو

نه هم د ازادوښځو پیژندګلواو فرق ښکاره شي.جلباب هغه څادر ته وائی کوم چه ښځې د لوپټې دپاسه اچوی.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی الله ﷻ مسلمانانوښځوته حکم ورکوی چه کله هغوی د خپل څه کار دپاره بهراوځي نوچه کوم څادرهغوی اچوی نوهغه دې په سرباندې راښکته کوی اومخ دې پټوی صرف یوه سترګه دې کولاوساتی.(١) امام محمدبن سیرین رحمة الله علیه په سوال باندې حضرت عبیده سلیمانی رحمة الله علیه خپل مخ اوسرپټولو سره اوګسه سترګه پټولوسره اوخودل چه د آیت مطلب دا دې(٢)دحضرت عکرمه رحمة الله علیه قول دې چه په خپل څادرباندې خپله غاړه پټه کړنی. حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی د دې آیت نازلیدلونه پس د انصارو ښځې چه به کله وتلې نوداسې پټې به ګرځیدلې لکه د هغوی په سرونو چه مرغنی دی.تورڅادرونه به ئې په خپل ځان اچول(٣)کله چه دزهری رحمة الله علیه نه سوال اوشو چه وینځې هم څادرونه اچوی که دخاوندانووالاوی اوکه بغیردخاوندانووی.وئی فرمائیل چه لوپټې خودې ضرور اچوی که هغه دخاوندوالاوی اوڅادردې نه اچوی دې دپاره چه په هغوی کښې آزادو ښځوکښې فرق وی

کافرانوښځو ته د کتلودحرمت وجه:-دحضرت سفیان ثوری رحمة الله علیه نه نقل دی چه د ذمی کافرانو ښځو ښائست کتل صرف دزناد ویرې په وجه سره منع دی. نه داچه دهغوی د حرمت اوعزت د وجه نه ځکه چه په آیت کښې دمؤمنانوښځو ذکردې.څادر رازوړندول د آزادې اوپاك دامن ښځو نښه ده ځکه چه دوی به دڅادر د زوړندولوسره به پیژندګلو کیږی چه دا نه خرابې ښځې دی اونه وینځې دی. د سدی رحمة الله علیه قول دې فاسق خلق د شپې تیاره کښې په لاره تیریدونکو ښځو ته آوازونه کوی د دې دپاره دا نښه شوه چه د کور د ښځو اووینځونوکرانو وغیره ښځو کښې فرق اوشی او په دغه پاکوښځوباندې څوك څله کولاونه کړې شی. بیافرمائی چه د جاهلیت په زمانه کښې د بې پردګئی کوم رسم وو کله چه تاسو دالله ﷻ د دې حکم عمل کونکی جوړشنی نوالله تعالی به مو ټول تیرشوی خطاګانې معاف کړی او په تاسویه رحم اوکرم اوکړی. بیافرمائی که منافق خلق بدکاره خلق اود دښمنانو د دروغوخبرې الوزونکی اوس هم منع نه شواود حق طرفدار نه شو نو اې نبی ﷺ مونږ به تاپه هغوی باندې غالب اومسلط کړو بیاخو به هغوی په مدینه کښې حصارهم نه شی اوډیر زربه تباه کړې شی.اوکومې ورځې چه دهغوی په مدینه کښې دپاتې کیدو تیریږی هغه به هم په لعنت خواریدواوذلت کښې تیریږی.دهرطرف نه به رټلې شی ددربار نه به شړلې شوی وی کوم ځائ چه لیدلې شی راګیرولې به شی.اوپه ډیره خرابه طریقه باندې به قتل کولې شی.پداسې کافرانواومنافقانوباندې کله چه هغوی دخپلې سرکشئی نه نه منع کیږی مسلمانانوته غلبه ورکول دازمونږزړه طریقه ده په کومه کښې چه نه څه بدلون شوې اونه به اوشی

يَسْـَٔلُكَ	النَّاسُ	عَنِ السَّاعَةِ ط	قُلْ	إِنَّمَا	عِلْمُهَا
تپوس کوی ستانه	خلق	په باره دقیامت کښې	ورته اووایه	بیشکه	علم دقیامت
دا خلق ستا نه دقیامت (دنیټې) په باره کښې تپوس کوی	ته ورته اووایه چې دهغې حال				
عِنْدَ اللّٰهِ ط	وَمَا يُدْرِيكَ	لَعَلَّ السَّاعَةَ	تَكُونُ	قَرِيبًا ۝	
خاص دالله سره دي	اوڅه خبر ئې تا	کیدې شي چې قیامت	وی	نزدې	
(صرف) الله ﷻ ته معلوم دي	اوتاته څه معلومه ده؟ کیدیشي چې قیامت ډیر زر رانزدې شي				

(١) الطبری: ۲۰/۳۲٤.

(٢) الطبری: ۲۰/۳۲۵.

(٣) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی قول الله تعالی ﴿یدنین علیهن من جلابیبهن﴾: ۴۱۰۱، وسنده حسن.

اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ

بيشكه چي الله | لعنت کړي دي | په کافرانو بندي | او تيار کړي ئي دي | دپاره دهغوئ |

بيشکه الله ﷻ کافران د خپل رحمت نه لرې ساتلي دی | ....او هغوئ دپاره ئي

سَعِيْرًا ۙ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا

دغرغندو وور | هميشه به وی | په هغې کښې | تل ترتله | نهٔ به مومی | دوست |

دلمبو اور تيار کړي دي | هميشه به په کښې پراته وی | هيڅوک به خپل يار يا مددګار بيا

وَّلَا نَصِيْرًا ۚ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ

اونهٔ مددګار | په کومه ورځ | چې به اړولې کيږي | مخونه دهغوئ | په وور کښې |

نه مومی | په کومه ورځ چې دهغوئ مخونه په دوزخ کښې اړولی راړولی شي

يَقُوْلُوْنَ يٰلَيْتَنَآ اَطَعْنَا اللّٰهَ وَاَطَعْنَا

واني به هغوئ | کاش چې وې مونږه | چې حکم منلي وې مونږه دالله | او حکم منلي وې مونږه |

نو دابه وائي چې ائي کاش ! که مونږ دالله ﷻ حکمونه منلي وې | اود رسول

الرَّسُوْلَا ۝ وَقَالُوْا رَبَّنَآ اِنَّآ اَطَعْنَا سَادَتَنَا

درسول | او وائي به هغوئ | اے ربه زمونږه | بيشکه مونږه | خبری اومنلي | دسردارانو زمونږه

خبره مو منلي وې | اودابه وائي چې ائي زمونږ ربه ! مونږ دخپلو سردارانو او مشرانو خبره منلي وه

وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّوْنَا السَّبِيْلَا ۝ رَبَّنَآ اٰتِهِمْ

او دمشرانوزمونږه | نو هغوئ بې لارې کړو مونږه | دنيغې لارې نه | اے ربه زمونږه | ورکړه دوئ ته |

نو مونږ ئې د نيغې لارې نه بې لارې کړي ووا .... ائي زمونږه ربه ! هغوئ ته

ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ۝

دوچند | دعذاب نه | او لعنت اوکړه په دوئ | لعنت سخت

دوچنده سزا ورکړه |............... اولوئې لعنت پرې اووروه

قوله تعالى:- يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ؕ

د قيامت قائميدوعلم صرف الله ﷻ ته دي :خلق داګنړی چه قيامت به کله راځی د دې علم نبی کريم ﷺ ته دې دحضور ﷺ نه به ئې سوال کولو نوالله ﷻ ټولوته دخپل نبی ﷺ په ژبه اوخودل چه دهغه نبی ته بالکل علم نشته داصرف الله ﷻ ته معلومه ده. په سورت اعراف کښې هم دا بيان دې اوپه دې سورت کښې هم. اولنې سورت په مکه کښې نازل شوې وو اودا په مدينه کښې په کوم باندې چه ښکاره کړې شو چه دشروع نه ترآخره پورې دقيامت دصحيح وخت اندازه تاته معلوم نه وه.اودومره الله ﷻ تاسو بنديګانوته معلومه کړې وه چه د قيامت وخت نيزدې دې لکه چه بل آيت کښې دی ﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝﴾ [1] او

---

[1]) ٥٤/القمر:١.

بل آیت کښې دی ﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِیْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ﴾ (۱) او ﴿اَتٰۤی اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰی عَمَّا یُشْرِكُوْنَ﴾ (۲) وغیره.

قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِیْنَ

کافران دالله ﷻ د رحمت نه لرې دی:- الله ﷻ کافران د خپل رحمت نه لرې کړی دی په هغوی باندې خپل دهمیشه لعنت نازل کړې دې. دآخرت په کورکښې دهغوی د پاره دوزخ تیار دې چه ډیرشغلې وهونکې ځیز دې په کوم کښې چه به هغوی دهمیشه دپاره وی نه به چرې وتلې شی اونه به خلاصیدلې شی اونه به هلته ځوك فریاد اوریدونکې وینې. نه به ئې ځوك دوست اوامدادی وی چه خلاص ئې کړی یا بچ ئې کړې شی. دوی به دوزخ کښې پرمخې اچولې شی. هغه وخت به ارمان کوی چه افسوس مونږ د الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ تابعدار وې. د قیامت په میدان کښې به هم دهغوی دغه ارزو وی. په لاسونوبه چکونه لګوی او وائی به چه افسوس مونږ په قرآن پاك باندې عمل کولو. افسوس چه مونږ فلانکې دوست نه وو جوړ کړې. هغه خو مونږ د قرآن پاك اواحادیث رسول نه دهوکه کړو. په واقع کښې هم شیطان انسان ذلیل کونکې دې.

یوبل آیت کښې دی ﴿رُبَمَا یَوَدُّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِیْنَ﴾ (۳) ډیر زر به کافران خواهش کوی چه افسوس هغوی مسلمانان وو. هغه وخت به وائی چه اې الله مونږ دخپلوسردارانو اوخپلو علماؤ تابعداری کړې وه دامیرانواومشائخو پسې لګیدلې وودرسول ﷺ خلاف مو کول اودامو ګنړل چه زمونږ مشران په نیغه لاردی دوی سره حق دی. نن ثابته شوه چه په حقیقت کښې هغوی هیڅ هم نه وو. هغوی خو مونږ صرف دهوکه کړې یو. اې الله ته دوی ته ډبل عذاب ورکړه یود هغوی د خپل کفر اوبل زمونږ د بربادکولو اوپه دوی باندې ډیر خراب لعنت نازل کړې. په یوقراءت کښې ﴿کبیرا﴾ په بدله کښې ﴿کثیرا﴾ دې مطلب د دواړو یوشان دی.

بخاری اومسلم کښې دی حضرت ابوبکرصدیق ﷺ د رسول الله ﷺ نه د یوې داسې دعادرخواست اوکړو کومه چه هغه په مانځه کښې وائی نوحضوراکرم ﷺ دادعا وراوخودله ((**اللهم انی ظلمت نفسی ظلما کثیرا وانه لایغفرالذنوب الا انت فاغفرلی مغفرة من عندك وارحمنی انك انت الغفور الرحیم**)) یعنی اې الله ما ډیر ګناهونه کړی دی. زه دامنم چه تانه بغیرداځوك معاف کولې نه شی. نوته دخپلې ښښنې نه ما اوبښه اوپه ماباندې رحم اوکړه ته ډیر ښښونکې اومهربان ئې (۴) پدې حدیث کښې هم ﴿ظلما کثیرا اوکبیرا﴾ په دواړو لفظونو کښې چه کوم غواړې اختیارکړه. لکه په آیت کښې په دواړو قراءتونوکښې چه کوم غواړې لوستلې شی. خو دواړه جمع کولې نه شې. والله اعلم. د حضرت علی ﷺ یوملګری دهغوی مخالفینوته وئیل چه آیا تاسو به الله ﷻ له په تلوکښې داوائې ﴿رَبَّنَاۤ اِنَّاۤ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَاَضَلُّوْنَا السَّبِیْلَا﴾

اٰذَوْا	كَالَّذِیْنَ	لَا تَكُوْنُوْا	یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
اې هغه کسانو چی ایمان مو راوړې دې امه کیږئ تاسو اپشان دهغه کسانواچی هغوئ تکلیف رسولې وو			
انې مومنانو ! تاسو د هغه چا په شان مه کیږئ ! چې موسی ﷺ ته ئې تکلیفونه			

---

(۱) ۲۱/الانباء:۱.

(۲) ۱۶/النحل:۱.

(۳) ۱۵/الحجر:۲.

(۴) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الدعاء قبل السلام:۷۳۴، صحیح مسلم:۲۷۰۵، ترمذی:۳۵۳۱، ابن ماجه:۳۸۳۵، احمد ۱/۴، ابن حبان:۱۹۷۶.

مُوْسٰى	فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ	مِمَّا	قَالُوْا ؕ	وَكَانَ
موسی ته	پس بري کړو هغه له الله	دهغه خبرو نه	چې کړې وې هغوئ	او وو هغه

ورکول| نو الله ﷻ هغه دخلقو دخبرو نه بری کړو| او هغه دالله ﷻ

عِنْدَ اللّٰهِ	وَجِيْهًا ؕ ﴿۶۹﴾
دالله سره	عزت والا

په نیز ډیر عزت مند وو

قوله تعالی:- اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ

دحضرت موسی ؑیوه عجیبه واقعه اودموسی ؑبرات:-صحیح بخاری شریف کښې حضرت موسی ؑ ډیر شرمیدونکې اوډیر لحاظ کونکې وو(۱)هم دامطلب دې دقرآن پاك ددې آیت. په کتاب التفسیر کښې خوامام صاحب ؒ داحدیث دومره مختصر راوړې دې خود احادیث انبیاء په بیان کښې دا ډیر اوږد راوړې دې. په دې کښې داهم دی چه د ډیر شرم اوحیا په وجه به ئې خپل بدن د چا په وړاندې نه بربنډولو.بنی اسرائیل دهغوی په تکلیف ورکولوباندې وواودا خبره ئې مشهوره کړه چه دهغه په بدن باندې دبرص مرض داغونه دی یادهغه هګئی لوئې شوی دی یاڅه بل څه آفت دې په دې وجه دې دومره پرده کوی.دالله ﷻ اراده اوشوه چه دا بدګمانی دهغوی نه لرې کړی. یوه ورځ حضرت موسی ؑ خان له بربنډ غسل کولو.په یوکاڼړې باندې هغوی کپړې ایخودې وې کله چه د غسل نه فارغ شو راغلو.کپړې ئې اخستې نو کاڼړې وړاندې اوخونیدو هغوی خپله همساواخسته اوهغه پسې روان شو. هغه په منډوشو هغه هم اې کاڼړیه اې کاڼړیه زما کپړې زماکپړې آوازکولوسره هغه پسې منډې وهلې. د بنی اسرائیلو یوه ګڼړه هلته ناسته وه کله چه هغه دلته راورسیدو نودالله ﷻ په حکم سره کاڼړې اودریدو.هغه خپلې کپړې واچولې بنی اسرائیلو دهغوی ټول بدن اولیدلواوچه کومې کمې کوزې خبرې دهغوی په غوږونوکښې پریوتلې وې د هغې نه الله ﷻ خپل نبی پاك کړو. په غصه کښې حضرت موسی ؑ درې څلور یا پنځه لرګی هغه کاڼړې اووهلو. رسول الله ﷺ فرمائی والله د دې لرګی نښې په هغه کاڼړې باندې پریوتلې.هم د دې براءت وغیره ذکر په دې آیت کښې دی(۲) داحدیث مسلم کښې نشته دا روایت په نورو ډیرو سندونوسره په ډیروکتابونوکښې دې. بعضې روایتونه موقوف هم دی.

بله واقعه:-دحضرت علی ؓ نه روایت دې یوځل حضرت موسی ؑ اوحضرت هارون ؑ غرته تلې وو. کوم ځائ چه د حضرت هارون ؑ وفات اوشو. خلقو د حضرت موسی ؑ د طرف نه بدګمانی شروع کړه اوهغه نی تنګولو چه پروردګارعالم فرښتوته حکم اوکړواوهغوی هغه راوچت کړو اود بنی اسرائیلو په مجلس نی تیرکړو الله ﷻ هغه له ژبه ورکړه او د خپل قدرتی مرګ ځرګندونه ئې اوکړه. د هغه د قبر صحیح نشان نامعلوم دې. صرف د هغه غونډئی خلقوته علم دې اوهم هغه ځائ د هغوی د قبر په نوم یادیږی (۳)کیدې شی چه تکلیف هم دا وی اوکیدې شی چه هغه تکلیف وی دکوم ذکر چه اول شوې. خوزه وایم چه داهم کیدې شی چه دا اوهغه دواړه وی بلکه د دې نه علاوه نور هم تکلیفونه وی.

زمونږ په نبی کریم ﷺ باندې بهتان:- نبی کریم ﷺ یوځل په خلقو کښې څه تقسیم اوکړو په دې باندې یو سړی اوونیل په دې تقسیم سره دالله ﷻ درضامندئی اراده نه ده کړې شوې. حضرت عبدالله ؓ فرمائی چه ماکله داواوریده نو ما اوونیل اې د الله ﷻ دښمنه زه به ستا د دې خبرې خبر رسول الله ﷺ ته خامخا

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاحزاب باب ﴿لاتکونوا کالذین اذوا موسی﴾:۴۷۹۶.
(۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب نمبر:۲۸ حدیث :۳۴۰۴، صحیح مسلم:۳۳۹، بتصرف یسیر، ترمذی: ۳۲۲۱.
(۳) حاکم: ۶۷۹/۲.

رسوم.نوزه لاړم اورسول الله ﷺ ته مې خبراورسولو دحضوراکرم ﷺ مخ مبارك تك سور شواوونی فرمائیل دالله تعالی رحمت دې وی په موسی علیه السلام باندې د دې نه ورته ډیر زیات تکلیفونه ورکړې شوی وو خوصبرئی کړې وو(١)یوبل روایت کښې دی درسول اکرم ﷺ عام ارشاد وو چه هیڅ څوك دې هم ماله د چاد طرف نه هیڅ خبره هم نه رارسوی.زه غواړم چه زه تاسوکښې راشم کینم نوچه زما په زړه کښې دچاخبره سخته نه لګی.یوځل څه مال حضور ﷺ له راغلوحضور ﷺ دا په خلقو کښې تقسیم کړو. دووکسانود دې نه پس په خپل مینځ کښې خبرې کولې.حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه هغوی سره تیریدلو. یوکس بل ته ونیل چه والله دې تقسیم سره نبی کریم ﷺ نه د الله ﷻ د خوشحالئی څه اراده کړې اونه د آخرت د کور. زه اودریدم اود دواړوخبرې مې اوریدې. بیاد رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم اومې ونیل چه تاسوخوونیلی چه د چاخبرې تاسوله نه راوړی.اوسئنی واقعه ده چه زه روان ووم د فلانکی اوفلانکی نه مې داخبرې واوریدې.ددې په اوریدوسره دحضور ﷺ مخ مبارك دغصې نه تك سور شواوپه هغوی باندې داخبره ډیره درنه پریوتله.بیائی زما طرف ته اوکتل ونې فرمائیل عبدالله پریږده.ګوره موسی علیه السلام ته د دې نه هم زیات تکلیف ورکړې شو خوهغه صبراوکړو(٢) قرآن پاك فرمائی موسی علیه السلام د الله ﷻ په نیزد ډیرې لوئې مرتبې والا وو مستجاب الدعوات وو. کومه دعاچه به ئی کوله قبلیدله به. اود الله ﷻ دیدار نه وو ځکه چه داد انسانی طاقت نه بهروه. د ټولونه زیات دهغوی د شان اوشوکت ثبوت ددې نه ملاویږی چه هغه دخپل رورحضرت هارون علیه السلام دپاره نبوت اوغوښتو.الله ﷻ هغه هم ورکړو. فرمائی ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا﴾(٣) مونږ هغه له په خپل رحمت سره د هغه رور هارون علیه السلام نبی جوړ کړو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ	ءَامَنُوا	ٱتَّقُوا ٱللَّهَ
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	اوویریږئ دالله نه

......ائې د ایمان خاوندانو ! دالله ﷻ نه اوویریږئ

وَقُولُوا	قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾	يُصْلِحْ	لَكُمْ	أَعْمَٰلَكُمْ
اووایئ خبره	تیك	صحیح به کړی	تاسو لره	عملونه ستاسو

اوخبره پخه (اوریښتونې) کوئ ....الله ﷻ به ستاسو عملونه قابل د قبول کړی

وَيَغْفِرْ	لَكُمْ	ذُنُوبَكُمْ	وَمَن	يُطِعِ ٱللَّهَ
او معاف به کړی	تاسو لره	ګناهونه ستاسو	او هغه چاچې	اطاعت اوکړو دالله

اوستاسو ګناهونه به معاف کړی .... اوچاچې دالله ﷻ اودهٔ

وَرَسُولَهُ	فَقَدْ فَازَ	فَوْزًا	عَظِيمًا ﴿٧١﴾	إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ
او درسول دهغه	نو کامیاب شو	په کامیابئ	لویې سره	بیشکه وړاند کړو مونږه دا امانت

د رسول ﷺ خبره اومنله | نو هغه ډیر زیات کامیاب شو | بیشکه مونږ اسمانونو زمکې

(١) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان:٤٣٣٥، صحیح مسلم:١٠٦٢، احمد:١/٢٣٥، ابن حبان:٢٩١٧.

(٢) ابوداؤد کتاب الادب باب فی رفع الحدیث من المجلس:٤٨٦٠ مختصراً.

(٣) ١٩/مریم:٥٣.

عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلْنَهَا

اسمانونو ته | او زمكي ته | اوغرونو ته | نو انكار اوكړو هغوئ | چي بار كړي دغه امانت |

او غرونو ته (دحكم منلو د ذمه وارئ اوچتولو) امانت پيش كړو | نو ټولو ددې (

وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ ط اِنَّهٗ كَانَ ظَلُوْمًا

اواويريدل | دهغې نه | او بار كړو هغې لره | انسان | بيشكه هغه | دې | ډير ظالم |

غتې) ذمه ورائ دقبلولو نه انكار اوكړو | اوددې نه ويريدل | او صرف انسان وو چي ذمه واري ئي قبوله كړه | هغه

جَهُوْلًا ۝ لِّيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ

ډير ناپوهه (غير ذمه وار) | دپاره ددې چي عذاب وركړي | الله | منافقانو سړو ته |

بيشكه ډير ظالم اونادان دې | نو نتيجه ئې دا شوه | چي الله ﷻ منافقانو سړو

وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ وَيَتُوْبَ اللّٰهُ

او منافقانو ښځو ته | او مشركانو سړو ته | او مشركانو ښځو ته | او توبه قبوله كړي الله |

اومنافقانو ښځو او مشركانو سړو او مشركانو ښځو ته سزا وركوي | او دمومنانو

عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝

د مومنانو سړو | او دمومنانو ښځو | او دې الله | ښښونكي | مهربانه |

سړو اودمومنانو ښځو توبه به قبوله كړي | اوالله ﷻ ښښونكي مهربان دې

قوله تعالى:- وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ۝

مومن له نيغه خبره كول پكاردي:- الله ﷻ خپلومؤمنانوبنديگانوته دخپلې تقوى هدايت وركوى هغوى ته فرمائي چه داسې دې د هغه عبادت كوى لكه چه هغه په خپلوسترګوباندې وينې اوخبره بالكل صفا نيغه رښتيااوښكلې كوى. كله چه هغوى په زړه كښې تقوى په ژبه صداقت اختياركړې نود دې په بدله كښې الله ﷻ هغوى ته د نيكواعمالوتوفيق وركوى اود هغوى به ټول ګناهونه معاف كړي. بلكه په راتلونكي وخت كښې به هم هغه له د استغفار توفيق وركړى دې د پاره چه ګناه ئې باقي پاتې نه شي. د الله ﷻ اورسول الله ﷺ تابعدار اورښتوني كامياب دى د دوزخ نه لرې اوپه جنت سره كامياب دى. يوه ورځ دماسپښين د مانځه نه پس حضوراكرم ﷺ دسړوطرفته متوجه شو ونې فرمائيل ماته دالله ﷻ حكم شوې دې چه زه تاسو ته د الله ﷻ نه د ويريدلو اود نيغې خبرې كولوحكم دركړم. بيائې ښځو طرف ته توجه اوفرمائيله اوهم دائي اوفرمائيل. (ابن ابى حاتم) ([1])دابن ابى الدنياكتاب التقوى كښې دى حضوراكرم ﷺ به هميشه په خطبه كښې داآيت تلاوت فرمائيلو خود دې سندغريب دې. د ابن عباس ﷺ قول دې د چاچه داخبره خوښه وى چه خلق دې دهغه عزت اوكړى هغه له دالله ﷻ نه ويريدل پكاردى.عكرمه رحمه الله فرمائي قول سديد لااله الا الله دې.خباب رحمه الله فرمائي رښتوني خبره قول سديد دې.مجاهد رحمه الله هره يوه نيغه خبره قول سديد دې.داټول په قول سديد كښې داخل دى.

قوله تعالى:- اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د الله ﷻ د امانت نه څومره مراد دى؟:- دحضرت ابن عباس ﷺ بيان دې چه د امانت نه مراد دلته اطاعت دې داپه حضرت آدم ﷺ باندې دپيش كولونه وړاندې په زمكه آسمانونواوغرونوباندې پيش كړې شو

[1]) احمد: ۳۹۱/۴ مجمع الزوائد: ۹۷/۷،

خوهغوي د امانت بوج اوچت نه کړې شو اوخپله معذوري اومجبوري ئې ښکاره کړه.الله ﷻ اوس دا حضرت آدم عليه السلام ته پيش کړو چه دا ټول انکاري شو اوس ته څه وائې.هغه تپوس اوکړو اې الله په دې کښې خبره څه ده؟ ورته فرمائيل که په ځائ دې راوړو نوثواب دې اوکه بدی دې اوکړه نوسزا به خورې. هغه وئيل زه تياريم. د هغوي نه داهم روايت دې د امانت نه مراد فرائض دی. په نوروباندې چه کوم پيش کړې شوي ووددا د حکم په توګه نه وو بلکه جواب ئې ترې غوښتې وو نود هغوي انکار اظهار د مجبورئې ګناه نه وه. بلکه په دې کښې د يوقسم تعظيم وو چه سره د پوره طاقت د الله ﷻ د ويرې نه ږچيدل چه هسې نه پوره ئې نه کړې شو اواونه وهلې شو. خو انسان چه ساده وو هغه د امانت دا بوج په خوشحالئي خوشحالئي سره اوچت کړو([1])هم دهغوي نه داهم روايت دې چه دمازيګروخت سره نيزدې ئې دا امانت اوچت کړې وو. اود ماښام نه وړاندې ترې خطااوشوه([2])د حضرت ابی رضي الله عنه بيان دې چه د ښځې پاکدامنئ هم د الله ﷻ امانت دې([3]) دقتاده رحمه الله قول دې دين فرائض حدودټول دالله ﷻ امانت دې([4])دجنابت غسل هم دبعضو په نيز امانت دې. زيدبن اسلم رحمه الله فرمائي درې څيزونه دالله ﷻ امانت دې دجنابت غسل، روژه اومونځ. مطلب دا چه دا ټول څيزونه د الله ﷻ په امانت کښې داخل دی. ټول احکام په ځائ راوړل د ټولوممنوعاتونه ځان ساتلوباندې انسان مکلف دې څوك ئې چه په ځائ راوړی ثواب به مومی او کوم ځائ چه ګناه اوکړی سزا به خوری.امام حسن بصری رحمه الله فرمائي خيال کوئې آسمان سره د دومره پوخوالی ښائست اود نيکانوفرښتود مسکن کيدو سره د الله ﷻ امانت برداشت نه کړې شو کله چه هغوي دامعلومه کړه چه که په ځائې رانوړل نو عذاب به وی. زمکې د صلاحيت او سختوالی اوږدوالی پلنوالی اوويريدله اوخپله عاجزی ښکاره کړه. غرسره د خپل اوچتولی طاقت او سختوالی دې نه اوږچيدو اوخپله کمزوري ئې ښکاره کړه.

اول اسمان ، بيا زمکې او بيا غرونو عجز ښکاره کړې وو:- مقاتل رحمه الله فرمائي اول آسمان جواب ورکړو اووئې وئيل چه هسې خو مونږ تابعداريوخودا زمونږ دوس خبره نه ده ځکه چه د نه پوره کولوپه صورت کښې خطره ډيره زياته ده. بيائې زمکې ته اووئيل چه که پوره دې کړو نو ډيرفضل اوکرم به درباندې اوکړم. خو هغې وئيل چه هسې خو هرقسم تابعداره يم خودا چه اووئيلې شو عمل اوکړه نودا زما د وسعت نه بهر دی.بياغرونوته اووئيلې شوهغوي هم جواب ورکړو چه نافرمانئ خومونږ کولې نه شو که امانت دې راباندې واچولو اوچت به ئې کړو خو دا زمونږ د وس کار هم نه دې. مونږ معاف کړه.

ادم عليه السلام قبول کړو:- بياحضرت آدم عليه السلام ته اووئيلې شوهغه وئيل اې الله که پوره مې کړو نوڅه به راکوې؟ ورته فرمائيل لويه بزرګی اوجنت به ملاويږی رحم اوکرم به وی. اوکه پوره تابعداری اونه کړې شوه او نافرمانئ دې اوکړه سخته سزا به وی اوپه اور کښې به واچولې شې. هغه وئيل اې الله ﷻ منظور ده. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ما ستوروله ځائ ورکړو فرښتې مې اوچتې کړې خودا نه شم اوچتولې. داخود فرائضوتحمل دې د کوم چه ماکښې طاقت نشته. زمکې وئيل په ما کښې دې ونې اوکرلې دريابونه دې جاری کړل خلق دې آبادکړل. خودا امانت زماد وس کار نه دې. زه د فرضو پابند کيدوسره د ثواب په اميدباندې د عذاب احتمال نه شم اوچتولې. غرونوهم دغه اووئيل. خو انسان دا په ټوپ وهلوسره قبول کړل. بعضې رواياتوکښې دی چه ترډريوورځوپورې دا سوال زاری کيدله اوخپله بې وسی ئې خودله.خوانسان دا په خپل سرباندې واخستل. الله ﷻ هغه ته اوفرمائيل اوس واوره که ته نيك نيتې

---

[1] الطبری: ۳۳۷/۲۰.

[2] حاکم:۲/ ٤۲۲ وسنده حسن.

[3] الطبری: ۳۳۸/۲۰،حاکم:۲/ ٤۲۲.

[4] الطبری: ۳۳۹/۲۰.

وي نوزماامدادبه همیشه تاسره وی.ستاپه سترګوباندې زه دوه بنړې (دسترګو وینبته) کوم زما د خفګان دځیزونونه ته دا رابندوه.زه ستاپه خُله باندې دوه شونډې جوړوم کله چه هغه زمادمرضئ خلاف خبرې کول غواړی ته دابندوه. ستا د شرمګاه د حفاظت د پاره زه جامې درليګم زماد مرضئ خلاف ته دامه کولاووه.زمکې اوآسمان د ثواب اوعذاب نه انکاراوکړو اوپه فرمانبردارئی کښې مسخر پاتې شو خو انسان دا اوچت کړل.په يوبالکل غريب مرفوع حديث کښې دی امانت او وفا په انسان باندې د نبيانو معرفت نازل شو د الله ﷻ کلام دهغوی په ژبوکښې نازل شو د نبيانو په طريقوسره هغوی هر نيك او بد معلوم کړو.د هرسړی نيکی او بدی ورته معلومه شوه. يادساتئی د ټولونه اول په خلقو کښې امانتداری وه.بيادوفا اووعدې ساتلوذمه واری پوره کول وو.دامانتدارئی تت غونډې نشان دخلقو په زړونو باندې پاتې شو.کتابونه دهغوی په لاسونوکښې دی.عالم عمل کوی اوجاهل پوهيږی خو خان ئی ناجاره کړې دې.اوس دا امانت اووفا ماته اوزما امت ته راورسيده يادساتئی چه الله ﷻ هم هغه هلاك کوی چه خپل خان په خپله هلاك کړی. دا پريږدی اوپه غفلت کښې پريوځی. خلقو هوښيار اوسئی ګورئی خيال کوئی د شيطانی وسوسونه بچ اوسئی. الله ﷻ تاسو ازميښت کوی چه په تاسو کښې د نيکواعمالووالاڅوك دې.حضوراکرم ﷺ فرمائی چه کوم سړې سره د ايمان نه دا څيزونه راوړی جنت ته به ځی. پنځه وخته د مونځ حفاظت کونکې وی اودس رکوع سجده اود وخت سره زکوة ادا کوی د زړه په خوشحالئی سره د زکوة پيسې راوباسی. واورئی والله دا بغيرد ايمان نه نه شی کيدې. او امانت ادا کوئی.

دامانت د ادا کولو مطلب:- دحضرت ابوالدرداء رضی الله عنه نه تپوس اوشوچه د امانت ادائيګئی څه مراد دې؟ وئی فرمائيل د جنابت غسل. نو الله ﷻ بنيادم باندې په خپل دين کښې د يوڅيزدې نه علاوه امانت نه دې ورکړې[1]تفسير ابن جريرکښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د الله ﷻ دلارې قتل ټول ګناهونه معاف کوی.ولې دامانت خيانت نه ختموی.دې خيانت کونکوته به دقيامت په ورځ وئيلې شی لاړشئی د هغوی امانتونه اداکړئی. دوی به جواب ورکړی اې الله د کوم ځائ نه ئی اداکړو؟ دنياخولاړه درې ځل به داسوال اوجواب کولې شی. بيا به حکم کولې شی چه دوی د دوی مورهاويه له بوځئی فرښتې به ورله ديکې ورکوی راګذاربه ئې کړی. تردې چه هغوی به د دې بيخ ته اورسی نودوی ته به هم د دې امانت په شکل کښې د دوزخ اور په نظر راشی دوی به داواخلی پاس به راخيژی.کله چه غاړې له راورسی نوبښه به ئې اوخوښيږی بيابه ورپريوځی اود دوزخ لاندې پورې به راګذارشی. بيابه ئې راولی اوبيابه ورپريوځی .هميشه به په دې عذاب کښې وی.امانت په اودس کښې هم شته اوپه مانځه کښې هم.امانت په خبرو اتروکښې هم دې اود دې ټولونه زيات امانت په دې څيزونوکښې دې چه چاسره د امانت په توګه کيخودې شی.

د حضرت براء رضی الله عنه نه سوال کولې شی چه دا ستارور عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څنګه حديث بيانوی؟ نوهغه دده تصديق کوی چه اوئيك دې[2]دحضرت حذيفه رضی الله عنه نه روايت دې چه د رسول الله ﷺ نه مادوه احاديث اوريدلی دی. يوخو ما په خپلو سترګو باندې اوليدل اود دويم دښکاره کيدو انتظار دې. يو خو دا چه هغوی اوفرمائيل امانت دخلقو په جبلت کښې نازل شوې. بيا قرآن نازل شو بيااحاديث بيان شو بيا حضورﷺ د امانت د اوچتيدو باره کښې اوفرمائيل انسان به اوده شی چه دهغه دزړه نه به امانت اوچت کړې شی اوداسې نښه به ئې پاتې شی لکه چه په پښه باندې چرته داور سروټکه راپريوځی.داسې به خلق لين دين اواخستل اوخرخول کوی.خو تقريبًا يوکس به هم ايماندار نه وی. تردې چه مشهوره به

---

[1] ابوداوٗد کتاب الصلاة بالمحافظة على الصلوات:۴۲۹،مجمع الزوائد:۴۷/۱.

[2] الطبری:۲۰/۳۴۰وسنده ضعيف بطوله واصل الحديث سنده حسن.

شي چه فلانکي قبیله کښې امانتدار دي اوتردې پورې به وئیلې شي چه داسړې څومره عقل مند څومره هوښیار اود فراست والا دې سره د دې چه دهغه په زړه کښې به د اورې د دانې برابر هم ایمان نه وي. حضرت حذیفه ﷺ فرمائي چه د دې نه وړاندې خو به ما هریوسره قرض دار کولو ځکه چه که مسلمان وي نوهغه به ماله خپل حق پخپله راکړې اوکه یهودي نصراني دې نواسلامي حکومت به ئې ماله راکوي. خواوس صرف فلانکي فلانکي ته قرض ورکوم باقي مې بند کړې دي. (۱)

څلور خبرې:- مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې څلورخبرې چه په تاسو کښې وي بیاکه ټوله دنیا هم وفات شي نوتاته هیڅ نقصان نشته. د امانت حفاظت او د خبرو اترو صداقت حسن اخلاق او حلال رزق. (۲)

د امانت قسم خوړل:- دحضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله کتاب الزهدکښې دی جبله بن سحیم حضرت زیاد سره وو اتفاقي د هغوی د خُلې نه په خبروکښې دا اووتل قسم دې د امانت په دې باندې حضرت زیاد رحمه الله په ژړا شو اوډیر ئې اوژړل. زه اوویریدم چه مانه چرته لویه ګناه اوشوه. ماوئیل څه هغه دا مکروه ګڼړل؟ونې فرمائیل اوحضرت عمر بن خطاب ﷺ خوبه داډیرمکروه ګڼړلو اود دې به ئې منع فرمائیله. ابوداؤد کښې دي رسول الله فرمائي هغه زمونږ نه نه دي څوک چه د امانت قسم اوخوری(۳)امانت داری کوم چه حضرت آدم ﷺ اوکړو د دې به داتیجه وي چه منافق ښځې اوسړې او مشرک ښځې اوسړې یعنی هغه چه په ظاهره مسلمان اوپه باطن کښې کافر وو اوهغه چه ډننه اوبهر ټول کافر دی هغوی ته خوبه سخته سزا ملاویږي اوپه مؤمنانو ښځو اوسړو باندې به دالله ﷻ رحمت نازل شي. څوک چه الله ﷻ اودهغه فرښتې اودهغه رسولان مني اودالله ﷻ رښتوني فرمان بردارو الله ﷻ ښنونکي اومهربان دې.

(الحمدلله) د سورت احزاب تفسیر ختم شو.

آیاتونه		سورة سبا مکیة وهي اربع وخمسون اٰیة وست رکوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ		
۵۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۶

اَلْحَمْدُ	لِلّٰهِ	الَّذِیْ	لَهٗ	مَا	فِی السَّمٰوٰتِ	وَمَا
ټوله ثناء	الله لره ده	هغه الله	چې هغه لره دی	هغه څه	چې په آسمانونو کښې دی	او هغه څه

ټول تعریفونه صرف یو الله ﷻ لره دی اچې دهر هغه څه مالک دې چې په آسمانونو

فِی الْاَرْضِ	وَلَهُ الْحَمْدُ	فِی الْاٰخِرَةِ ط	وَهُوَ الْحَكِیْمُ
چې په زمکه کښې دی	او هغه لره ده ثنا	په آخرت کښې (هم)	او هغه خاوند دحکمت دې

اوزمکه کښې دی‌ا په دنیا او آخرت کښې ټول تعریفونه هغه لره دی‌ا اوهغه صاحب دحکمت اوپه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب رفع الامانة:۶۴۹۷، صحیح مسلم:۱۴۳، ترمذی:۲۱۷۹، ابن ماجه:۴۰۵۳، احمد:۵/۳۸۳، ابن حبان:۶۷۶۲، بیهقی: ۱۰/۱۲۲.

(۲) احمد:۲/۱۷۷

(۳) ابوداؤد کتاب الایمان والنذور باب کراهیة الحلف بالامانة: ۳۲۵۳، وسنده صحیح، ابن حبان: ۱۳۱۸، احمد:۵/۳۵۲.

اَلْخَبِيْرُ ①	يَعْلَمُ	مَا	يَلِجُ	فِي الْاَرْضِ	وَمَا	يَخْرُجُ
او خبردار دی	معلوم دی هغه ته	هغه څه	چې ننوځي	په زمکه کښې	او هغه	چې راوزي
هر څه خبر دی	هغه ته ټول معلوم دي	هر هغه څه کوم چې زمکه کښې ورننوځي			او هر هغه څه کوم	

مِنْهَا	وَمَا	يَنْزِلُ	مِنَ السَّمَآءِ	وَمَا	يَعْرُجُ	فِيْهَا ط
دهغې نه	او هغه	چې نازلیږي	داسمان نه	او هغه	چې خیژي	په هغې کښې
چې ترې بهر راوځي		اوکوم چې د آسمان نه راکوزیږي		او کوم چې آسمان ته خیژي		

وَهُوَ الرَّحِيْمُ	الْغَفُوْرُ ②
او هغه رحم کونکې	ښښونکې دې
اوهغه ډیر رحم کونکې ډیر زیات ښښونکې دې	

قوله تعالى:- اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

ټول تعریفونه هم د الله ﷻ د پاره دي:- ددنیااوآخرت ټول نعمتونه اورحمتونه دالله تعالی د طرف نه دي.دټولوحکومتونوحاکم هم هغه یودې. د دې د پاره دهرقسم اوهریو تعریف اوثنا مستحق هم هغه دې. هم هغه معبوددې اودهغه نه بغیربل څوك دعبادت لائق نشته.هم دهغه دپاره ددنیااوآخرت حمد او ثنا ضروری ده او هم د هغه حکومت دې اوهم د هغه طرف ته به ټول واپس کولې شي. په زمکه او آسمان کښې چه څه دي ټول د هغه ماتحت دي څومره چه هم دي ټول د هغه غلامان دي. هم د هغه په قبضه کښې دی. په ټولوباندې تصرف هم دهغه دې. لکه چه بل آیت کښې دي ﴿وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى﴾[1] په آخرت کښې به هم د هغه تعریفونه وی. هغه په خپلو ټولوافعالو اقوالواوتقدیر ټولوکښې دحکمت والا دې اوداسې خبردار دې چه د هغه نه هیڅ یو څیز پټ نه دې د چانه چه یوه ذره پټه نه ده څوك چه په خپلواحکاموکښې حکیم څوك چه دخپل مخلوق نه خبردارڅومره څاڅکی چه دآسمان نه د باران زمکې ته ځي څومره دانې چه په هغې کښې کرلې شي دهغه دعلم نه بهرنه دي. کوم چه د زمکې نه راټوکیږي راوځي هغه هم هغه پیژني دهغه دمحیط وسیع اوبې حسابه علم نه یوڅیز هم لرې نه دې. د هر یوڅیز شمیرکیفیت اوصفت هغه ته معلوم دې. دآسمان نه چه کوم باران راوریږي د هغې د څاڅکو شمیر هم د هغه په علم کښې محفوظ دې. کوم رزق چه دهغه ځایٔ نه راکوزیږي.دهغه په علم سره چه کوم نیك اعمال پورته آسمان ته خیژي هغه هم د هغه په علم کښې دي.هغه په خپلو بندیګانوباندې پخپله د دې نه هم زیات مهربان دې په دې وجه د هغوی د ګناهونونه دخبریدوسره هغوی له زرسزا نه ورکوی بلکه مهلت ورکوی چه هغوی توبه اوباسی اوبدی پریږدی د رب طرف ته رجوع اوکړی. بیاغفوردې دیخوا بنده ټیټ شو وئی ژړل دیخوائی ښښنه اوکړه معاف ئی کړو توبه کونکې رټلې نه شي توکل کونکې نقصان نه شي اوچتولې.

وَقَالَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	لَا تَأْتِيْنَا
اووائی	هغه کسان	چې کافران دی	ولې نه راځی مونږ ته
او کافران وائی چې په مونږ به			

[1] ۹۲/اللیل:۱۳.

السَّاعَةُ ط قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَاْتِيَنَّكُمْ لا

قیامت | ورته اووایه | چی هو | قسم دې په رب زما | چی خامخا به راځی تاسو ته |

دقیامت نه راځی | (ائي پیغمبره) ته ورته اووایه چې ولې به نه راځی ؟ | زما دې په رب قسم وی

عٰلِمِ الْغَيْبِ ج لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ

چی عالم دې په غیب باندې | نۀ پټیږی | دهغه نه | په اندازه | دیوې ذرې | په اسمانونو کښی |

چې په غیبو عالم دې | چې خامخا به راځی | د هغه نه په زمکه او اسمانونو کښې یوه ذره هم پټه نه ده |

وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَآ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ

اونۀ په زمکه کښی | او نۀ وړوکې | دهغې نه | اونۀ لوئ | مګر دی | په یو کتاب |

.... اوددې (ذرې) نه وړوکې اونه ترې نه غټ څیز | خودا ټول هرڅه په یو ښکاره کتاب

مُّبِيْنٍ ۝ لا لِّيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ښکاره کښی | دپاره ددې چی بدله ورکړی الله | هغه کسانوته | چی ایمان ئې راوړی دی |

(لوح محفوظ) کښې درج دی | د دې دپاره چې الله ﷻ هغه مومنانو ته اجر ورکړی

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ط اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝

او عملونه کوی نیك | دا کسان چی دی | ده دپاره ددوئ | ښښانه | او رزق | عزتمند |

څوك چې نیك کارونه کوی | هم داهغه خلق دی | چې دوئ دپاره مغفرت او دعزت روزی ده

وَالَّذِيْنَ سَعَوْ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ

او هغه کسان | چی کوشش کوی | په ایتونو زمونږ کښی | چی شکست ورکونکی دی هغې لره |

اودا هغه خلق دې کوم چې زمونږ د ایتونو د ناکامه کولو کوشش کوی | هغوئ

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ اَلِيْمٌ ۝ وَيَرَى الَّذِيْنَ

دا کسان چی دی | دې دپاره ددوئ | عذاب | دعذاب دردناك نه | اووینی هغه کسان

ته به د (رنګ په رنګ) سختو نه ډك دردناك عذاب ورکولې شی | او کومو خلقو

اُوْتُوا الْعِلْمَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ

چی ورکړې شوې دې هغوئ ته علم | چی هغه کتاب | چی نازل کړې شوې دې | تاته | دطرفه درب ستا نه

ته چې علم ورکړې شوې دې | هغوئ پوهیږی چې کوم (کتاب) ستا د رب دطرفه په تانازل شوې دې

هُوَ الْحَقَّ لا وَيَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝

چی هغه حق دې | او ښودنه کوی | لارې ته | دغالب | او ستائیلې شوی خدائې |

هغه رښتونې دې | اودا کتاب (خلقو ته) د غالب اودتعریفو لائق الله ﷻ لار ښائی |

قوله تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

قیامت حق دې اوپه دې باندې دالله ﷻ دخپل ذات قسم :پوره قرآن پاك کښې درې آیاتونه دی چه کوم کښې چه دقیامت په راتلو باندې قسم خوړلوسره بیان فرمائیلې شوې دې.یوخوسورت یونس﴿ وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ

قُلۡ اِیۡ وَرَبِّیۡۤ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ۚ وَمَاۤ اَنۡتُمۡ بِمُعۡجِزِیۡنَ ﴿ (١) خلق تانه تپوس کوی چه آیاد قیامت راتلل حق دی؟ ته دوی ته اووایه او او زمادرب قسم هغه یقیناً حق دې اوتاسوالله تعالى مغلوب کولې نه شئی. دویم آیت هم دادی. اودریم آیت په سورت تغابن کښې ﴿زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ؕ قُلْ بَلٰى وَرَبِّىْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ؕ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ﴾ (٢)یعنى د کافرانو دا خیال دې چه هغوی به د قیامت په ورځ نه شی را اوچتولې ته ورته اووایه چه اوزمادرب قسم تاسوبه خامخا را اوچتولې شئی. بیابه تاسو ته دخپلو اعمالوخبر درکړې شی اوداخو الله ﷻ ته ډیرآسان دی.نودلته ئی هم دکافرانوانکارد قیامت نه ذکر کړوخپل نبی ﷺ ته ئی دهغې قسمیه جواب اوخودلو بیاد دې نورتاکیدکولو سره فرمائی چه هغه الله ﷻ چه عالم الغیب دې دچانه چه یوه ذره پټه نه ده هرڅه د هغه په علم کښې دی سره د دې که هډوکی سخا شی د هغې ذرې ګډې وډې شی. خوهغه چرته دی؟څومره دی؟ټول هغه پیژنی. هغه د دې ټولو په راجمع کولوباندې قادر دې لکه څنګه چه ئی اول پیداکړی دی هغه د هریوځیز پیژندونکې دې اوټول څیزونه هغه سره د هغه په کتاب کښې لیکلې شوی دی. بیا ئی د قیامت د راتلو حکمت بیان کړو چه ایماندارانو ته به د هغوی دنیکئی بدله ملاویږی هغوی له به مغفرت اورزق کریم ورکولې شی. اوچاچه د الله ﷻ د خبرو نه ضد اوکړو درسولانو ئی اونه منل ډیر خرابې اوسختې سزاګانې به وی.نیکان مؤمنان به بدله او بدکاره کافران به سزا خوری. لکه چه فرمائی دوزخیان او جنتیان یوشان نه دی. جنتی کامیاب او مقصد حاصلونکی دی.

قوله تعالى:-لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ

د قیامت راتلو کښې حکمت:-یوبل آیت کښې دی ﴿اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۫ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ﴾(٣)یعنی مؤمن اومفسد متقی او فاجر برابر نه دی. بیائی د قیامت یوبل حکمت بیان کړوچه ایماندار به هم دقیامت په ورځ دنیکانو بدله اوبدانوسزا ګوری نودعلم الیقین نه به عین الیقین حاصل کړی اوهغه وخت به وائی زمونږ د رب رسول ﷺ مونږ له حق راوړی وو.هغه وخت به وئیلې شی چه داده هغه وعده کومه چه رحمن کړې وه اورسولانو رښتیا رښتیا وئیلې وو.الله ﷻ خولیکلې ووچه تاسو به دقیامته پورې اوسیږئی نواوس دقیامت هغه ورځ راغله اوالله تعالى عزیز دې. یعنی اوچت د عزتونووالا دلوئ حکومت والا ډیرعزت والا دپوره غلبې والا نه په هغه د چا وس اونه د چازور هریوځیز دهغه په وړاندې ښکته اوعاجز.هغه د تعریف قابل دې پخپلو اقوالو افعالوشرع او فعل کښې دې ټولو کښې دهغه ټول مخلوق د هغه ثناخوان دې. جل وعلا.

وَقَالَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	هَلْ نَدُلُّكُمْ	عَلٰى رَجُلٍ	يُّنَبِّئُكُمْ
اووائی هغه کسان	چی کفر ئې کړې دې	ایا مونږه او ښایو تاسو ته	یوداسې سړې	چی خبردرکوی تاسو ته
اوکافران (یوبل ته) اووئیل	چې راشئ چې داسې سړې درته اوښایو	چې هغه درته داخبردرکوی		
اِذَا	مُزِّقْتُمْ	كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ	اِنَّكُمْ	لَفِيْ خَلْقٍ
کله چی	ذرې ذرې کړې شئ تاسو	په کامل ذره کیدوسره	نو بیشکه تاسو به	خامخا په پیداوښت
چې په څه وخت کښې به تاسو ریزه ریزه شئ	نوبیا به تاسو دوباره راپیدا کولې شئ			

(١) ١٠/یونس:٥٣.
(٢) ٦٤/التغابن:٧.
(٣) ٣٨/ص:٢٨.

جَدِيْدٍۚ	اَفْتَرٰى	عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا	اَمْ بِهٖ
نوی کښې (بیا راپیدا شئ)	معلومه نه ده چې ایا تړی	په الله پورې	دروغ	یا په دهٔ

ایا دهٔ په الله ﷻ باندې دروغ جوړ کړی دی | او که لیونې شوې دې

جِنَّةٌ ؕ	بَلِ الَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ	بِالْاٰخِرَةِ	فِي الْعَذَابِ
لیونتوب دې	نهٔ بلکه هغه کسان	چې ایمان نه راوړی	په آخرت باندې	په عذاب کښې به وی

(په دې کښې یوه هم) نه ده | بلکه کوم خلق چې په اخرت یقین نه ساتی | هغوئ په عذاب کښې او په

وَالضَّلٰلِ	الْبَعِيْدِ ۝	اَفَلَمْ يَرَوْا	اِلٰى مَا	بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ
او په گمراهئ	لرې کښې دی	ایا نهٔ گوری دوئ	هغې ته	چې مخکښې ددوئ دې

اوږده گمراهئ کښې پراته دی | آیا دوئ آسمان او زمکې ته نه دی کتلی

وَمَا	خَلْفَهُمْ	مِّنَ السَّمَآءِ	وَالْاَرْضِ ؕ	اِنْ نَّشَاْ	نَخْسِفْ
اوهغې ته	چې روستو ددوئ دې	داسمان نه	اودزمکې نه	که مونږه اوغواړو	انو ډوبه به کړو

چې ددوئ نه وړاندې او روستو خواره شوی دی | که چرې مونږ اوغواړو نو دوئ به

بِهِمُ	الْاَرْضَ	اَوْ نُسْقِطْ	عَلَيْهِمْ	كِسَفًا	مِّنَ السَّمَآءِ ؕ
دوئ	په زمکه	یا به راوغورزوؤ	په دوئ باندې	یوه ټوټه	داسمان نه

په زمکه کښې ښخ کړو | یا به په دوئ د آسمان نه ټکړه راوغورزوؤ

اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيَةً	لِّكُلِّ عَبْدٍ	مُّنِيْبٍ ۝ ع
بیشکه	په دې کښې	اخامخانښه ده	دپاره دهر بنده	رجوع کونکی

بیشکه په دې کښې دهغه بنده دپاره دعبرت نښه ده چې الله ﷻ طرفته رجوع کوی

قوله‌تعالی:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا هَلْ نَدُلُّكُمْ

په بیاراپاسیدوباندې دکافرانو ټوقې :کافران اوملحدان چه د قیامت راتلل محال گڼړی اوپه دې باندې به نې د الله ﷻ دنبی ﷺ پورې ټوقې کولې.دهغوی دکفریه کلماتو ذکرکولې شی چه هغوی به په خپل مینځ کښې وئیل واورنې په مونږ کښې یوصاحب دې چه فرمائی چه کله مړه شو اوخاورې شو اوچورې چورې اوذره ذره شو د هغې نه پس به مونږ راژوندی کولې شو نوددې سړی باره کښې خو دوه خیاله کیدې شی.یاخودا چه په ښه هوش سره هغه په قصدسره د الله ﷻ په ذمه یو دروغ وائی اوکوم چه هغه نه دی فرمانیلی دهغه طرف ته نسبت کولوسره وائی اوکه دا نه وی نود هغه دماغ خراب شوی دی لیونې دې. بغیر سوچ اوفکر چه څه نی په زړه کښې راغله په ژبه باندې وراوخیژول وئی وئیل.

قوله‌تعالی:- بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

د کافرانو د خبرې جواب او عقلی دلیل:-الله ﷻ هغوی ته جواب ورکوی چه دا دواړه خبرې نه دی.حضور اکرم ﷺ رښتونې دې نیك دې لارموندونکې هوښیار دې دباطنی اوظاهری بصیرت والا دې. خوپه دوی څه اوکړې شی چه دا منکر خلق اوجاهلان د ناپوهئی نه کاراخلی.اوپه غوراوفکرسره د خبرې بیخ ته د رسیدوکوشش نه کوی.یوانکارئی زده کړې دې چه هغه ځای په ځای اوبې ځایه استعمالوی.دکوم په وجه چه حق خبره او نیغه لاردهغوی نه پاتې شی اودیر لرې لاړشی اوځی.آیا دهغه په قدرت کښې تاسو

څه کمې ګورنې چاچه محیط اسمان اوبسیط یعنې کولاوزمکه پیداکړه؟چرته چه څې نه داسمان سورې ختمیږي اونه د زمکې فرش.لکه چه ارشاد دې ﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيۡنٰهَا بِاَيۡىدٍ وَّاِنَّا لَمُوۡسِعُوۡنَ۝ وَالۡاَرۡضَ فَرَشۡنٰهَا فَنِعۡمَ الۡمٰهِدُوۡنَ۝﴾(۱)مونږ آسمان په خپلو لاسونوسره جوړکړو اومونږ د وسعت والا یو.زمکه هم مونږ خوره کړه اوهم مونږ ښه خورونکي یو.

دلته ئې هم اوفرمائیل چه وړاندې ګوره اوروستوګوره ته دغه شان ښې طرف ته نظر اوکړه او ګس طرف ته خیال اوکړه نوکولاوآسمان اوارته زمکه به په نظرراشي. د دومره لوئ مخلوق خالق په دومره زبردست قدرتونو باندې قادر آیا ستاسو په شان وړوکې مخلقو فناکولوسره بیا په راپیداکولوباندې قدرت نه لرئ؟ هغه خو قادر دې که غواړي نو تاسو به زمکه کښې ورخښ کړي یا به په تاسو آسمان رامات کړي یقیناستاسوظلم اوګناه هم د دې قابله ده. خود الله ﷻ حکم اومعافی ده چه هغه تاسو ته مهلت درکړې دې. په چاکښې چه عقل وي په چا کښې چه د لرې نه د کتلوماده وي په چاکښې چه د غور اوفکر کولو عادت وي په چاکښې چه د الله ﷻ طرف ته ټیټیدونکې طبیعت وي دچاپه سینه کښې چه زړه او په زړه کښې حکمت اوپه حکمت کښې نور وي نو هغه دا زبردست نښې لیدونه پس دهغه قادر مطلق اوخالق الله ﷻپه دې قدرت کښې هیڅ شك نه شي کولې چه د مرګ نه پس بیا راژوندی کیدل دی. د آسمانونو په شان تنبوان اود زمکو په شان فرش چه چا پیداکړې دی هغه ته د انسان پیداکول ګران دی؟ چا چه هډوکي غوښه اوخرمن په اول ځل پیداکړه هغه ته د سځاکیدواوذره ذره کیدونه اوشیندلې کیدو نه پس رایوځای کول راپاسول اوکینول څه ګران دی؟

هم دا ئې په بل آیت کښې اوفرمائیل ﴿ اَوَلَيۡسَ الَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنۡ يَّخۡلُقَ مِثۡلَهُمۡ ؕ بَلٰی وَهُوَ الۡخَلّٰقُ الۡعَلِيۡمُ۝﴾(۲) یعنې چاچه آسمانونه اوزمکې پیداکړې هغه د دوی په شان پیداکولوباندې قادر نه دې؟ بې شکه قادردې بل آیت کښې دی ﴿لَخَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ اَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ النَّاسِ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ۝﴾(۳)یعنې د انسانانو د پیدائش نه ډیرګران خود آسمانونواوزمکو پیدائش دې خواکثر خلق بې علمی کوی.

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا							
اوپه تحقیق ورکړې وو مونږه							
اوبیشکه مونږداؤد							
دَاوٗدَ	مِنَّا	فَضۡلًا ؕ	يٰجِبَالُ	اَوِّبِىۡ	مَعَهٗ	وَالطَّيۡرَ ۚ	
داود له	دطرفه خپل نه	فضل	اے غرونو	ایو کړئ آواز	دهغه سره	اومرغانو ته هم دا حکم دې	
ته خپل نعمتونه ورکړې وو	(او حکم مو کړې وو چې)ائي غرونو داؤد ؑ سره تسبیح لولئ						
وَاَلَنَّا	لَهُ	الۡحَدِيۡدَ ۙ	اَنِ اعۡمَلۡ	سٰبِغٰتٍ	وَّقَدِّرۡ		
او نرمه کړه مونږه	دپاره دهغه	وسپنه	چې جوړوه	زغرې	او اندازه کوه		
او مارغانو ته هم داحکم وو	اومونږ دهغه دپاره اوسپنه نرمه کړې وه (او حکم مو اوکړو) پوره پوره						

(۱) ۵۱/الذاریات:۴۷-۴۸.
(۲) ۳۶/یس:۸۱.اخ
(۳) ۴۰/المؤمن:۵۷.

فِي السَّرْدِ	وَاعْمَلُوْا	صَالِحًا ط	اِنِّيْ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ
په اوودلو کښې	او عمل کوئ	نيك	بيشکه زۀ	په هغه کارونو	چې کوئ ئې تاسو
زغرې جوړوه	او د کړو جوړولو اندازه مقرر کړئ		اوښه عملونه کوئ	بيشکه زه ستاسو عملونه	
بَصِيْرٌ ۝					
ليدونکې يم					
وينم گورم					

قوله تعالى:- وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ط

د حضرت داوٗد ﷺ فضيلت:- الله ﷻ بيان فرمائي چه هغه په خپل بنده اورسول حضرت داوٗد ﷺ باندې دنياوي اواخروي رحمت نازل کړو نبوت ئې هم ورکړو بادشاهي ئې هم ورکړه لښکرې سامانونه طاقت او قوت ئې هم ورکړوبيائې يوه پاکه معجزه داهم ورکړه يوطرف ته د حضرت داوٗد ﷺ د الله ﷻ ذکر په خوږ آوازسره شروع کړو نوبل خوامرغئي اوغرونه هم په وجد کښې راغله. غرونو هم په آوازسره آواز ملاو کړو اودالله تعالى حمداوثنائې شروع کړه. مرغوخپلې وزرې خوزول پريخودل اوپه قسم قسم ښکلې ښکلې آوازونو کښې د خپل رب د وحدانيت سندرې وئيل شروع کړې. په صحيح حديث کښې دي چه دشپې حضرت ابوموسى اشعري ﷺ د قرآن پاك تلاوت کولود کوم په اوريدوچه د الله ﷻ رسول ﷺ اودريدو. د ډيروخت پورې اوريدو بيا ئې اوفرمائيل ده ته د حضرت داوٗد ﷺ د آواز څه حصه ملاوشوې[1] د ابوعثمان نهدي رحمه الله بيان دې والله مونږ د حضرت ابوموسى ﷺ د آواز نه خوږ آواز چرته دباجې هم نه دې اوريدلې. **(اوبي)** معنى په حبشي ژبه کښې داده چه تسبيح بيان کړه. خوزمونږ په نيز په دې کښې د نور غورهم ضرورت دې. د عربوپه لغت کښې دا لفظ د ترجيع په معنى کښې موجود دې نوغرونو اومرغوته حکم کيږي چه هغوى دې د حضرت داوٗد ﷺ د آواز سره خپل آواز هم ملاوکړي. د تاويب يوه معنى د ورځې د تګ هم راځي.

لکه چه (سرى) معنى د شپې تګ ته وائي خودامعنى دلته څه ډير ښه مناسبت نه لري دلته خو هم دا مطلب دې چه دحضرت داوٗد ﷺ دتسبيح په آواز کښې تاسو هم خپل آواز ملاوکړئ اوپه خوش آوازئي سره درب حمد بيان کړئ. اوپه هغه باندې دافضل اوشو چه دهغه دپاره اوسپنه نرمه کړې شوه. نه هغه ته اوسپنه په بهټئې کښې د اچولوضرورت اونه په ستکونوباندې دوهلوضرورت. په لاس کښې راتلوسره به داسې شوه لکه تار[2] اوس به د دې اوسپنې نه د الله ﷻ په حکم پخپله زغرې جوړولې بلکه داهم وئيلې شوي دي چه په دنياکښې د ټولونه اول زغره هم هغوى جوړه کړې وه[3] هره ورځ به ئې يوه زغره جوړوله اوپه شپږ زره درهمه به خرڅيدله. دوه زره به ئې د کور د خرچې دپاره کيخودلې څلور زره به ئې د خلقو په خوراك څښاك کښې خرچ کولې. د زغرې جوړولوترکيب پخپله الله ﷻ ورخودلې وو چه ټيك ټيك کړئ ساته او حلقې ورې مه ساته چه ټيك نه کيني ډيرې لوئې نه وى چه سستې شى. بلکه په ناپ تول اوپه صحيح اندازه باندې کړې اوحلقې وى.

د داوٗد ﷺ فرښتې سره ملاقات او دهغه نه تپوس:- يوځل الله ﷻ يوه فرښته په انساني شکل کښې نازله کړه.دحضرت داوٗد ﷺ هغې سره ملاقات اوشو. نوچه څنګه به ئې د نورونه تپوس کولوهم داسې د هغه

---

[1] صحيح مسلم کتاب صلاة المسافرين باب استحباب تحسين الصوت بالقرآن:۷۹۳،احمد:۳۴۹/۵، بيهقي:۲۳۰/۱۰.

[2] الطبري:۳۵۹/۲۰.

[3] الطبري:۳۵۹/۲۰.

نه هم تپوس اوکړو. هغه وئیل چه داوٗد ﷷ خو ډیر ښه سړې دې خوکه یوه کمی په کښې نه وه نو کامل به وو. هغه په ډیر شوق سره تپوس اوکړوچه هغه څه؟ چه هغه خپل بوج دمسلمانانو په بیت المال باندې اچولې دې. پخپله هم د دې نه اخلی اوخپل بال بچ باندې هم د دې نه خوری. دحضرت داوٗد ﷷ په زړه کښې خبره کیناسته چه داسړی تیك وائی.هم هغه وخت الله ﷻ ته ښکته شو او سوال اوزاری شروع کړه اودعائی اوکړه چه اې الله ماته څه داسې کارروزګار اوښائې په کوم سره چه زما خیته ډکیږی ماته دځه جوړولو چل اوښایه په کوم سره چه زه دومره حاصلوم چه هغه ماله اوزما بال بچ له کافی وی. الله ﷻ هغه ته زغرې جوړول اوخودل اوبیائی په خپل رحمت سره اوسپنه دهغه دپاره بالکل نرمه کړه. د ټولو نه اول زغرې هم هغه جوړې کړی دی.یوه زغره به ئی جوړوله اوخرڅوله نودهغې ګټه به ئی درې حصې کوله.یوه حصه به ئی دخپل خوراك څښاك د پاره یوه د صدقه کولود پاره او یوه به ئی پریخودله چه د دویمې زغرې جوړولو پورې دالله تعالی بند ګانوته ورکول.

د داوٗد ﷷ بې انتها خو اوازې:- حضرت داوٗد ﷷ ته ذکر ورکړې شوې وو هغه بې مثال وو د الله ﷻ کتاب لوستلو ته به کیناستو آواز وتلوسره به مرغئی ځناور ځاوری غرونه اوکاڼړی هرڅه په وجد کښې راتلل اوهریوځیز به په سکون او صبرسره د محویت په عالم کښې دهغوی په آواز سره اثراخستونکې جوړیدواوپه کتاب الله کښې به مشغول شو. شیطانانو ټولې باجې د حضرت داوٗد ﷷ د ذکر نه ویستې دی.دهغوی دبې مثاله خوږ آواز دا ټول ځیزونه نقلونه دی.خپل دا نعمت بیانولو سره حکم ورکوی اوس تاسوله هم پکاردی چه نیك عمل اوکړنی زما د فرمان خلاف اونه کړنی. دا ډیره خرابه خبره ده چه د چا دومره بې حسابه احسان وی اود هغه حکم منل پریږدی زه ستاسو د عملونوساتندونکې یم ستاسو هیڅ یو عمل لوئ وړوکې نیك اوبدمانه پټ نه دې.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ

| او دپاره دسلیمان | تابع کړه مونږه هوا | دصبامزل دهغې هوا | دیوې میاشتې هومره وو

| اومونږ هوا د سلیمان ﷷ تابع کړې وه | چې سحر به ئې هم دمیاشتې هومره

وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهٗ عَيْنَ

او دماښام مزل دهغې هوا | دمیاشتې دلارې هومره وو | اواوبیوله مونږه | دپاره دهغه | چینه

مزل کولو | اودماښام به ئې هم دمیاشتې هومره مزل کولو | اومونږ د هغه دپاره دویلې شوې تانبې چینه

الْقِطْرِ ۭ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ

دویلی کړې شوی تانبې | او تابع کړل مونږه دهغه دپاره دپیریانو نه | هغه څوك | چې کار به ئې کوؤ

جاری کړې وه | او بعضې پیریان داسې وو چې د هغه په وړاندې به ئې دالله ﷻ په حکم کار خدمت کولو

بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۭ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا

په مخکښې دهغه | په حکم درب خپل سره | او چاچې به مخ واړوؤ | دهغوئ نه | دحکم زمونږ نه

اوکه چرې په هغوی کښې به چا زمونږ دحکم (یعنی اطاعت دسلیمان) نه کوږ شو (نافرمانی اوکړه)

نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ⑫ يَعْمَلُوْنَ لَهٗ

نو څکوؤ به مونږ هغه ته | خوند دعذاب اوور | جوړول به هغوئ | دپاره دهغه

نومونږ به هغه ته دجهنم د عذاب مزه اوڅکوؤ | دې پیریانو بهٔ د حضرت سلیمان ﷷ دپاره ددهٔ

مَا يَشَآءُ	مِنْ مَّحَارِيْبَ	وَتَمَاثِيْلَ	وَجِفَانٍ
هغه څيزونه چې غوښتل به هغه	دنگک دنگک محلونه	او تصويرونه	او لوئ لوښي

دمرضئ څيزونه جوړول الکه دنگک دنگک ځايونه | اوتصويرونه | او دتالاب غوندې لوئې لوئې خانکونه

كَالْجَوَابِ	وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ	اِعْمَلُوْٓا	اٰلَ دَاوٗدَ	شُكْرًا
پشان دتالاب	او ديګونه په يو ځائې پراته درانهٔ	عمل کوئ	اے آل داود	دشکر

اولوئې لوئې ديګونه اچې (هم په يوځائې به) پراته وو | ائې دداؤد ﷺ کورنئ (دالله ﷻ) شکراوباسئ

وَقَلِيْلٌ	مِّنْ عِبَادِيَ	الشَّكُوْرُ
او لږ دي	ادبندګانو زمانه	شکر ايستونکي

او زما په بندګانو کښې شکر کونکي ډير کم دي |

قوله تعالى:- وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ

په حضرت سليمان ﷺ باندې د الله ﷻ انعامونه:- په حضرت داوٗد ﷺ باندې چه کوم نعمتونه نازل کړې وودهغې بيان کولونه پس دهغه ځوئ حضرت سليمان ﷺ باندې چه کوم نعمتونه نازل کړې وو دهغې بيان کولې شي چه دهغه دپاره ئې هوادحکم منونکې جوړه کړې وه.دپوره مياشتې فاصله به ئې سحر سحروهلې وه اودومره فاصله به ئې ماښام وهله.مثلاًددمشق نه ئې تخت سره دفوج اوسامانونو راوالو زولواويه لږ ساعت کښې اصطخر ته اورسولو چه دتيز سور د پاره هم د پوره مياشتې سفردې. دغه شان ماښام د هغه ځائ نه تخت والوتلو او هم ماښام کابل ته اورسيدو([1])دتابعې داوبو په شان الله ﷻ د هغوی دپاره چينې روانې کړې وې په کوم کارکښې په کومه طريقه اويه کوم وخت کښې چه غوښتل بې دځه تکليف نه اخلئي. دا تانبه هم د هغوی د وخت نه په کارکښې راغلې ده.دسدی رحمه الله قول دې چه تر دريوورځو پورې بهيدله.

د پيريانو او انسانانو قسمونه :- پيريان ئې د هغوی په ماتحتئي کړل.ځه چه به هغوی غوښتل خپل وړاندې به ئې ترې کارونه اخستل. اويه هغوی کښې چه به کوم يو پيرې دحضرت سليمان ﷺ د حکم تابعداری نه کوله زر به ئې په اُور کښې سوزولو. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي د پيريانو درې قسمه دی يود وزرو والا يو قسم د مار په شان اووانی چه دريم قسم هغه دې چه په سورلوباندې سوريږی کوزيږی وغيره. داحديث ډير غريب دې.د ابن انعم رحمه الله نه روايت دې چه د پيريانودرې قسمه دی د يود پاره خو عذاب او ثواب دې يوقسم د زمکه اوآسمان په مينځ کښې الوزی اويوماران اوسپې دی.دانسانانو هم درې قسمونه دی يوهغه کومو ته چه به الله ﷻ دعرش دسورې لاندې ځائ ورکوی په کومه ورځ چه به بغيردهغه سورې نه بل سورې نه وی.اويوقسم په مثال د ځاروو دی بلکه د دوی نه هم ډيرخراب اودريم قسم په انسانی صورتونوکښې شيطانی زړه لرونکې.حسن رحمه الله فرمائي چه پيرې د ابليس داولادنه دې اوانسان دحضرت آدم ﷺ د اولادنه دې. په دواړو کښې مؤمن هم دی اوکافرهم په عذاب اوثواب کښې دواړه شريك دی په دواړوکښې ايماندار ولی الله دی.دواړو کښې بې ايمانه شيطان هم دی.

د محاريب معنی:- (محاريب) وائي بهترين عمارت ته د کور بهترين حصې ته د مجلس د صدارت ځائ

[1] الطبری: ۲۰/ ۳٦۲.

ته په قول د مجاهد رحمه الله هغه عمارتونوته چه د محل نه ئې کمه درجه وي. ضحاك رحمه الله فرمائي جمات ته. قتاده رحمه الله وائي چه لويولويومحلونواوجماتونه ته.ابن زيد وائي كورته.﴿تماثيل﴾ وائي تصويرونوته دا د تانبې وو د قتاده رحمه الله په قول دا د خاورې او شيشې وو. ﴿جواب﴾ جمع ده د ﴿جابية﴾ جابيه هغه حوض ته وائي په كوم كښې چه اوبه راځي دا په مثال د تالاب وو. ډير لوئ لوئ خانكونه وو دې د پاره چه د حضرت سليمان عليه السلام د فوج دپاره ډيرخوراك په يوځل تياريدې شو اود هغوي په ورانديې راوړې شو. او كلك كړې شوي ديګونه چه د دروندوالي په اخواديخواكولي نه شو. هغه ته الله ﷻ فرمائيلي وو ماچه تاته د دين اودنياكوم نعمتونه دركړي په دې باندې زما شكر اداكړه. شكر مصدر دې بغيرد فعل نه يامفعول له دې. او په دواړو تقديرونوباندې په دې دلالت دې چه شكر څنګه په كوم قول اواراده سره كيږي په فعل سره هم كيږي. لكه يو شاعر وائي:

افادتكم النعماء مني ثلاثة يدي ولساني والضمير المحجبا

يدې كښې هم شاعرد نعمتونوشكر په دريواړو طريقوسره مني. فعل سره ژبې سره اوزړه سره. د حضرت ابوعبدالرحمن سلمي رحمه الله نه روايت دې چه مونځ هم شكردې او روژه هم شكردې اونيك عمل كوم چه ته دالله ﷻ دپاره اوكړې هم شكردې اود ټولونه غوره شكر حمددې([1])محمدبن كعب قرظي رحمه الله فرمائي شكردالله ﷻ تقوي اونيك عمل دې.آل داؤدبه دواړه قسمه شكر اداكولو.قولاً هم اوفعلاً هم. ثابت بناني رحمه الله فرمائي حضرت داؤد عليه السلام په خپل بال بچ اولاد اوښځوباندې داسې د وختونو په پابندئي سره نفل مونځ تقسيم كړې وو چه هروخت به څوك نه څوك په مانځه كښې مشغول ښكاريدو. بخاري اومسلم شريف كښې رسول الله ﷺ فرمائي الله ﷻ ته د ټولونه خوښ د حضرت داؤد عليه السلام مونځ وو. هغوي به نيمه شپه اوده كيدل دريمه حصه شپه به ئې قيام كولو اوشپږمه حصه به اوده كيدو.دغه شان د ټولو روژونه د الله ﷻ خوښې روژې هم د هغه وې. هغوي به يوه ورځ روژه وه او بله ورځ بغيرروژې. په هغوي كښې يوه خوبي داهم وه چه دښمن سره د جهادپه وخت ئې مخ نه اړولو([2]) ابن ماجه كښې دي د حضرت سليمان عليه السلام موربي بي هغوي ته اوفرمائيل ګرانه بچې د شپې ډير مه اوده كيږه. د شپې ډير خوب انسان د قيامت په ورځ فقير جوړوي.([3])

ابن ابي حاتم كښې په دې موقعه باندې د حضرت داؤد عليه السلام يو اوږد حديث نقل دې. هم په دې كتاب كښې داهم روايت دې چه حضرت داؤد عليه السلام د الله ﷻ په حضوركښې عرض اوكړواې رب العالمين ستا څنګه شكر اداكړم شكركول خو پخپله ستايونعمت دې. جواب ملاوشوداؤد عليه السلام اوس تا زما شكر ادا كړو كله چه تا دااوپيژندل چه دا ټول نعمتونه هم زما د طرف نه دي. بياد يوې واقعه خبر وركولې شي چه بنديګانوكښې شكر كونكي بنديګان ډير كم دي.

فَلَمَّا	قَضَيْنَا	عَلَيْهِ
پس هر كله چې	حكم اوكړومونږه	په هغه باندې
	نوځه وخت چې مونږ په هغه دمرګ	

[1] الطبري: ۳۶۹/۲۰.

[2] صحيح بخاري كتاب احاديث الانبياء باب احب الصلاة الى الله صلاة داؤد: ۳۴۱۹-۳۴۲۰، صحيح مسلم: ۱۱۵۹، ابوداؤد: ۲۴۴۸، السنن الكبرى: ۱۳۲۷، ابن ماجه: ۱۷۱۲.

[3] ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب ماجاء في قيام الليل: ۱۳۳۲.

الْمَوْتَ | مَا دَلَّهُمْ | عَلٰى مَوْتِهٖٓ | اِلَّا | دَآبَّةُ الْاَرْضِ

دمرګ | نو خبر نهٔ کړل هغه پیریانو لره | په مرګ دهغه باندې | مګر | وینه دزمکې |

حکم جاري کړو | نو هغوئ ته بل چانه خوېو وينه (چينجى) دمرګ پته ورکړه

تَاْكُلُ | مِنْسَاَتَهٗ ۚ | فَلَمَّا | خَرَّ | تَبَيَّنَتِ | الْجِنُّ

چې خوړله ئې | همسا دهغه | پس هر کله چې | راپرېوتو هغه | نو پوهه شول | پیریان |

چې د هغه همسا ئې خوړله | نو څه وخت چې هغوئ راپرېوتلو | نو پیریانو ته ښکاره شوه

اَنْ لَّوْ كَانُوْا | يَعْلَمُوْنَ | الْغَيْبَ | مَا لَبِثُوْا | فِي الْعَذَابِ

که چرې وې هغوئ | چې پوهيدلې | په غیبو باندې | نو وخت به نهٔ وو تیر کړې هغوئ | په عذاب

که چرې مونږ دغیبیو په کارونو خبر وې | نو په دې ذلیل عذاب کښې به (دومره موده)

الْمُهِيْنِ ؕ

سپکونکی کښې |

نه تیروله

قوله تعالى:- فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ

د حضرت سلیمان ؑ د مرګ ذکر:- دحضرت سلیمان ؑ دمرګ کیفیت بیانولې شی اودا هم چه کوم پیریان دهغوی دحکم لاندې کار روزګارکولو هغوی ته ددوی مرګ څنګه معلوم شوهغه دمرګ نه پس هم لرګي ته اډه وهلې ولاړ وو اودوي هغه ژوندې ګڼړلوسرتيټې په سختوسختوکارونوکښې مشغول وو. مجاهد رحمه الله وغیره فرمائي چه تقریبا یوکال داسې تیرشو. دکوم لرګي په ډاډچه هغه ولاړ وو کله چه هغه وینواوخوړلواوهغه ډډشو نو هغوی راپریوتل. اوس پیریانواوانسانانوته دهغوی دمرګ پته اولګیده. ددغه وخت پورې نه پیریانوته اونه انسانانو ته د دې خبرې یقین وو په دوی کښې یوهم په غیبوباندې پیژندونکې نشته.

یو منکر روایت :- په یومرفوع منکر اوغریب حدیث کښې دی خوتحقیقی خبره دا ده چه د دې مرفوع کیدل ټيك نه دی فرمائي حضرت سلیمان ؑ چه به کله مونځ کولو نوخپلې مخې ته به ئې یوه ونه لیدله دې نه به ئې تپوس کولو چه ته څنګه ونه ئې؟ستانوم څه دې؟هغې به خودل.هغه به دا په استعمال کښې راوستله.یوځل هغوی دغه شان په مانځه اودریدل اوونه ئې اولیدله نوتپوس ئې ترې اوکړو ستا نوم څه دې؟ هغې وئیل خروب. تپوس ئې اوکړود څه د پاره ئې؟ وئیل د دې کور د تباهئ د پاره. بیا هغه دعااوکړه چه ياالله زما دمرګ خبر پیریانوته مه ورکوه دې د پاره چه انسانانوته یقین پیداشی چه پیریان په غیبوباندې نه پوهیږي.اوس هغوی په یولرګي باندې ډډه اولګوله او اودریدو اوپیریانوته ئې ګران ګران کارونه حواله کړه.دهغوی وفات اوشوخود لرګي په امدادباندې هغه هم داسې ولاړود. پیریانو به کتل اودائی ګڼړل چه هغه ژوندې دې. په خپل خپل کارکښې لګیاوو یوکال پوره شو او وینو دغه لرګي خوړلو د پوره کال په تیریدوباندې ئې دغه لرګې اوخوړلو اوس سلیمان ؑ راپریوتلو او انسانانو ته پته اولګیدله چه پیریان په غیبونه پوهیږي. ګڼی ټول کال به په دې مصیبت کښې اخته نه وو.خود دې راوی عطاء بن مسلم خراساني په بعضې احادیثوکښې نکارت وو.

بل روایت:- دبعضې صحابه کرامو نه روایت دې چه دسلیمان ﷺ عادت ووچه هغوی به کال په کال دوه دوه کاله یا کموزیاته موده په مسجدقدس کښې اعتکاف ته کیناستو په آخری ځل دوفات په وخت کښې هم هغوی په مسجدبیت المقدس کښې وو.هرسحر به یوه ونه دهغوی په وړاندې راښکاره کیده هغوی به د دې نه د نوم تپوس کولو دکار تپوس به ئې کولواوهغې به خودل نوهغوی به هم په دې کار کښې اخستله. آخریوه ونه ښکاره شوه کومې چه خپل نوم خروبه اوخودلو ونې وئیل ته د څه مطلب دپاره ئې؟ وئې وئیل د دې جمات د ورانولودپاره حضرت سلیمان ﷺ پوهه شو ونې فرمائیل چه زما په ژوندکښې خودا جمات ورانیدې نه شي. خوته زما د مرګ او ورانیدود پاره ئې. هغوی دا په خپل باغ کښې اولګوله. د جمات په مینځ کښې د یولرګی په ډډهباندې اودریدو او مونځ ئې شروع کړو. هم هلته وفات شو.خوچاته د دې علم اونه شو. شیطانانوتېولوخپل کار کولو چه هسې نه مونږ سستی اوکړو او د الله تعالی رسول ﷺ راشي نومونږ ته به سزا راکړي. دوی دمحراب وړاندې روستوراغله په دوی کښې یو ډیرلوئ حرامی شیطان وو هغه وئیل ګورئې په دې کښې خو وړاندې روستوسوړې دی که زه د دې ځائ نه واخله ترهغه ځائ پورې لاړشم نوزما طاقت به اومنئې؟ نوهغه لاړو اوراووتلو. دلته د سلیمان ﷺ واز رانغلو. کتلې خوئې شوته څکه چه سلیمان ﷺ ته به ئې یونظرکتل اومړه کیدل به.خود ده په زړه کښې څه خیال شان تیرشو هغه بیاجراءت اوکړو اوجمات ته لاړو. ونې کتل چه هلته په تلوسره هم هغه اونه سوزیدو نود هغه همت نور هم زیات شو. هغه پویونظرسره هغه ته اوکتل نو چه وئې. کتل هغه راپریوتلواووفات شوې وو.اوس راغلو اوټولوته ئې خبراوکړو خلق راغله محراب ئې اوکنستلونو واقعي دالله ﷺ پیغمبرئې ژوندې اونه لیدلو. هغوی ئې دجمات نه راوویستل.دوفات دمودې دعلم حاصلولو دپاره هغوی دا لرګې وینوته وړاندې واچولو. د یوې شپې ورځې پورې چه وینودا څومره اوخوړلو هغه ئې اوکتلونواندازه ئې اولګوله اومعلومه ئې کړه چه د هغوی د وفات پوره کال شوې وو. ټولوخلقوته معلومه شوه چه د دې پیریانوبه ځان خودلو چه دوی په غیبوباندې پوهیږی دا صرف دهوکه وه. ګنې ټول کال ولې په مصیبت کښې اخته وو. د هغه وخت نه پیریان د وینوچینجوته اوبه اوخاوره راوړي. لکه چه د هغوی شکریه اداکوی دائې هم وئیلې وو که چرې تاسو څه خوراك څښاك کولونو مونږ به تاسو ته د ښه نه ښه خوراك رارسولو. خودا خبرې ټولې دبنی اسرائیلو د عالمانودی په دې کښې چه کومې دحق مطابق دی هغه قبولې اوچه دحق خلاف وی نومردود. د دواړو نه جداشنې هغه نه د تصدیق قابلې دی او نه د تکذیب. والله أعلم.

بل روایت:- دحضرت زیدبن اسلم نه روایت دې چه سلیمان ﷺ ملك الموت ته وئیلې ووزما دمرګ به ماته لږ شان وړاندې وائې. حضرت ملك الموت هم داسې اوکړه نوحضرت سلیمان ﷺ په پیریانوباندې یودبغیر دروازې د شیشې مکان جوړولو حکم اوکړو اوپدې کښې ئې په یولرګی باندې ډډه اولګوله او مونځ ئې شروع کړو اوداهرڅه د مرګ د ویرې نه وو. حضرت ملك الموت هم په خپل وخت راغلو اوروح ئې ترې قبض کړو.بیادلرګی په ډډه وهلوباندې هغه هم دغه شان یوکال ولاړوو. پیریانو به د اخوادیخوا نه کتلواو هغه ئې ژوندې ګڼرلو اود هغه د ویرې په خپلو کارونوکښې مشغول وو.خوچه کوم چینجی د هغوی لرګې خوړولو نو چه نیم ئې اوخوړولو نو لرګی بوج برداشت نه کړې شو اوهغوی راپریوتل پیریانوته د هغوی د مرګ یقین اوشو اواوتختیدل. د نورو هم ډیرو سلفونه دا روایت دې.

لَقَدْ كَانَ	لِسَبَإٍ	فِي مَسْكَنِهِمْ	آيَةٌ ج
په تحقیق سره وه	دپاره دسبا قوم	په کورونو دهغوئ کښې	ننښه

|............ بیشکه دسبا دقوم دپاره ددوئ په آبادئ کښې (دالله ﷻ) ننښې وې | چې

جَنَّتٰنِ عَنْ يَّمِيْنٍ وَّشِمَالٍ ۬ كُلُوْا مِنْ رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوْا

دوه باغونه | ښي طرفته | او ګس طرفته | خورئ | د رزق | د رب خپل نه | او شکر اوباسئ

ددې ښي او ګس طرفته دوه باغونه (خواره) وو (اجازت ووچې) د رکړې رزق خورئ او دهغه شکر اوباسئ

لَهٗ ؕ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَّرَبٌّ غَفُوْرٌ ۝۱۵ فَاَعْرَضُوْا فَاَرْسَلْنَا

دهغه | وطن دې | پاک | او رب دې | ښونکې | پس مخ واړووْ هغوئ | پس اولیږو مونږه

دا (ستاسو ښار) پاکیزه ښار دې او (ستاسو رب) ښونکې رب دې انو هغوئ زمونږ دحکم نه مخ واړولو نومونږ په

عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنٰهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

په هغوئ باندې | سیلاب دبند | او بدل ورکړو مونږه هغوئ ته | دووۀ باغونو دهغوئ سره |

هغوی باندې دزور سیلاب راپریښودو او د دواړو اړخونو د (ګورو) باغونو په بدل کښې مو ورته داسې باغونه

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَّاَثْلٍ وَّشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ

دوه باغونه نور | خاوندان | دمیوې | بې مزې (ترخې) | او دجاوکې ونې | او څه قدرله | دبیرې نه |

ورکړل | چې بې خونده میوې او غزونه اولږې غوندې د بیرو جاړې په کښې

قَلِيْلٍ ۝۱۶ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا ؕ

لږ | دا عذاب | بدله ورکړه مونږه هغوئ له | په سبب دهغې | چې کفر ئې اوکړوا

ولاړې وې | دا مو وررته د ناشکرئ بدله ورکړه | او مونږ داسې سزاګانې صرف

وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ۝۱۷

او جزا نۀ ورکوو مونږه | مګر | ناشکره ته |

ناشکره خلقو ته ورکووا

قوله تعالى:- لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِيْ مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌ ۚ

د قوم سباتذکره:- قوم سباپه یمن کښې اوسیدل اود هغوی په شان تبع ئې هم وه. بلقیس هم د هغوی نه وه. په ډیرونعمتونواومزوکښې وو. په آرام اوسکون سره ئې ژوندتیرولو. د الله ﷻ رسول هغوی له راغلو اوشکر کولوتلقین ئې ورته اوکړو. درب د وحدانیت طرف ته ئې راوبلل اوهم د هغه عبادتونو باندې ئې پوهه کړل نود څه زمانې پورې خو هم داسې پاتې شو خوچه بیاکله هغوی سرکشی اوکړه اومخ واړولو اود الله ﷻ احکام ئې په بې پرواهئی سره پریخودل نوپه هغوی باندې دډیرزورسیلاب راغلوټول ملك باغونه اوفصلونه وغیره ئې تباه برباد کړل د کوم تفصیل چه دا دې.

د تباهئ تفصیل او د سبا متعلق احادیث:- د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه سبا د ښځې نوم دې که دسړي اوکه دځاي؟ حضور ﷺ اوفرمائیل دایوسړې وودهغه لس ځامن وو په کوم کښې شپږ په یمن کښې آبادشوې وواوڅلور په شام کښې. مذحج، کنده، ازد، اشعري، انماراوحمیردا شپږ قبیلې په یمن کښې دی. لخم، جذام، عامله او غسان داڅلور قبیلې شامی دی[1] فرده بن مسیك ﷺ فرمائی ماد رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو آیا زه پخپل قوم کښې منونکی اووړاندې کیدونکی واخلم اودنه منونکو او

[1] احمد: ۳۱۶/۱

روستو کیدونکوسره جنګ اوکړم؟حضورﷺ اوفرمائیل او.کله چه زه لاړم نوحضورﷺ زه راوغوښتم وئې فرمائیل ګوره اول هغوی له داسلام دعوت ورکړه چه اونه مني نوبیادجهادتیاری اوکړه. ما وئیل حضور ﷺ داسباد څه نوم دې؟ دحضورﷺ جواب تقریبا هم داسې دې لکه چه داپورته تیرشو. په دې کښې داهم دی چه د قبیله انمار کښې بجیله او خثعم هم دی(۱)په یوبل اوږدروایت کښې د دې آیت د شان نزول متعلق هم دې سره دی چه حضرت فرده ﷺ رسول الله ﷺ ته وئیلي وویارسول الله ﷺ د جاهلیت په زمانه کښې دقوم سباعزت وواوس ماته دهغوی دمرتدکیدو ویره ده نوکه تاسو اجازت راکړئي نوزه به ورسره جهاداوکړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه د دوی باره کښې حکم نه دې راکړې شوې. نودا آیت نازل شو الخ. خوپه دې کښې غرابت دې دې نه خودامعلومیږی چه داآیت مدنی دې سره ددې چه داسورت مکی دې.

د سبا نسب نامه:-محمدبن اسحاق دسبا نسب نامه داسې بیانوی. عبدالشمس بن یشجب بن یعرب بن قحطان،دې ته سبا ځکه وائې چه هم دوی د ټولونه وړاندې په عربوکښې د دښمن د قیدکولورواج شروع کړې وو اوهم دوی د ټولونه اول د غنیمت مال په فوج کښې د تقسیم کولورواج اچولې وو. په دې وجه دوی ته رائش هم وائي. مال ته ریش او ریاش هم ورته په عربی کښې وائي. داهم ذکر دی چه دې بادشاه د رسول الله ﷺدتشریف راوړو نه وړاندې د هغوی پیشین ګوئی کړې وه چه د ملك مالك به زمونږ نه پس یو نبی وی چه د حرم عزت به کوی. د هغه نه پس به د هغه خلیفه ګان وی د چاپه وړاندې چه به د دنیابادشاهان سرښکته وی. بیا به په مونږ کښې هم بادشاه راځی او په بنوقحطان کښې به هم نیکان باشاهان وی.د دغه نبی نوم به احمدﷺ وی. افسوس چه زه هم د هغه نبی په زمانه کښې وې اود هرقسم خدمت مې غنیمت ګڼړلو. اې خلقو کله هم چه د الله ﷻ هغه رسول ﷺ ښکاره شی په تاسو باندې فرض دی چه د هغه ملګرتیااوکړئی اود هغه امدادکونکی جوړشئی ځوك هم چه هغه سره ملاو شي په هغه باندې زما دطرف نه دا فرض دی چه هغه دې د هغوی په خدمت کښې زما سلام اورسوی. (اکلیل همدانی) دقحطان باره کښې درې اقوال دی.یودا چه هغوی د ارم بن سام بن نوح د اولادنه دی. دویم کښې دی چه هغوی عابر یعنی حضرت هودﷺ د نسل نه دی دریم دا چه د حضرت اسماعیل ﷺ بن ابراهیم ﷺ دنسل نه دی.دا ټول په تفصیل سره حافظ ابن عبدالبر رحمه الله خپل کتاب الانباه کښې ذکر کړی دی. په بعضې روایتونوکښې چه داکوم راغلی دی چه سبادعربونه وو. د دې مطلب دا دې چه د دې خلقونه د کوم د نسل نه چه عرب شوی دی د هغوی نسل د ابراهیمی نه مشهور نه دې. والله اعلم. صحیح بخاری کښې دی چه قبیله اسلم کله نښه بازی کوله اوحضورﷺ د هغې سره تیرشو نوحضورﷺ اوفرمائیل اې د اسماعیل ﷺ اولاده غشي ورولئي ستاسو پلاران هم ډیر غشي ورونکی وو. (۲) دې نه خودا معلومیږی چه د سباسلسله خودخلیل الرحمن پورې رسی.اسلم دانصارویوه قبیله وه اوټول انصار د غسان نه وو اودا ټول یمنیان وو اود سبااولاد وو. داخلق مدینې ته هغه وخت راغلی وو کله چه په سیلاب د هغوی وطن تباه شو یوه ډله راغله دلته آباده شوې وه. دویمه شام ته لاړه. غسانی ورته په دې وجه وائی چه هم د دې نومې د اوبویوځائ باندې دوی ولاړوو. داهم وئیلې شوی دی چه دا د مشلل سره نیزدې دې. دحضرت حسان بن ثابت ﷺ د شعر نه هم د دوی ثبوت ملاویږی. چه یود اوبو والا ځائ یادهغه کوهی نوم غسان وو.داچه کوم حضوراکرم ﷺ فرمائیلی دی چه دهغه لس اولاد وو دې نه مراد صلبی اولاد نه وو.ځکه چه بعضې بعضې په کښې د دوو دوو دریودریو نسلونونه پس هم دی. لکه چه په کتب انساب کښې موجود دی. داکوم چه په شام اویمن کښې آبادشوی دی داهم د سیلاب د راتلونه پس ذکردې بعضې هم هلته اوسیدل اوبعضې اخوادیخوا لاړل.د دیوال قصه داسې ده چه دواړو طرفوته

---

(۱) ابوداؤد کتاب الحروف:۳۹۸۸وسنده حسن، ترمذی:۳۲۲۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب التحریض علی الرمی...:۲۸۹۹، احمد:۴/۵۰، ابن حبان: ۴۶۹۳.

غروودکوم خائ نه چه چینی اونهرونه رابهیدل اود هغوی ښارونوته به راتلل دغه شان به لختی او سیندونه هم اخوادیخوا نه راتلل. د دې په پخوانوپادشاهانوکښې چا د دې دواړو غرونوپه مینځ کښې یومضبوط پیشتی جوړه کړې وه. د کوم دیوال په وجه چه اوبه اخوادیخوا شوې وې ښائسته دریاب به ترې روان وو.دکوم دواړو طرفونوته چه باغونه اوفصلونه لګولې شوي وو.د اوبودزیاتوالی اود ښکلې زمکې په وجه داعلاقه ډیره شنه اوآباده وه تردې چه دحضرت قتاده رحمه الله بیان دې چه یوې ښځې به په سرباندې شکرئی کیخوده او تله به نو په روانه کښې به هغه شکرئی د میوونه ډکه شوې وه. د ونونه چه به کومه میوه پخپله راپریوتله هغه به دومره زیاته وه چه په لاس سره د راشوکولو ضرورت به نه وو.(۱) دا دیوال په مارب کښې وو چه د صنعاء نه په دریومنزلوباندې وو او د سد مارب په نوم سره مشهوروو.

د ملک سبا ښائست:- داب و هوا دښکلې والی صحت اومزاج په اعتدال سره دالله ﷻ مهربانئی سره داسې ووهلته به ماشی مچان اوزهریله ځناور هم نه وو.دا د دې د پاره وو چه داخلق الله ﷻ اودهغه توحید اومنی په ځان اودزړه په خلوص سره د هغه عبادت اوکړی. داوه هغه د قدرت نښه دکومې ذکر چه په دې آیت کښې دې.ددواړوغرونوپه مینځ آباد کلې اودکلی دواړو طرفوته تک شنه میوه دار باغونه او تک شنه فصلونه وو. دوی ته الله ﷻ فرمائیلې وو چه د خپل رب ورکړې رزق خورئی اود هغه په شکرکښې اخته اوسئی. خوهغوی دالله تعالی توحیداود هغه دنعمتونوشکر هیرکړو اود نمر عبادت ئې کولو. لکه چه ملاچرګك حضرت سلیمان علیه السلام ته خبرورکړې وو چه ﴿وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ﴾(۲)یعنی ما تاله د سبا یوپوخ خبر راوړې دې یوه ښځه د هغوی بادشاهی کوی هغې سره هرڅیز موجود دې او په یو عظیم الشان تخت دبادشاهئی ناسته ده. بادشاه او رعایا ټول د نمر عبادت کوی. شیطان د هغوی لار وهلې ده. بې لارې شوی دی.

ملک سبا ته دولس پیغمبران راغلی وو:- روایت دې چه دولس یادیارلس پیغمبران هغوی له راغلې وو. آخردهغوی علم رنګ راوړاوکوم دیوال چه هغوی جوړکړې وو هغه مږو د دننه نه ډډکړو اودباران په موده کښې رامات شو او په اوبوکښې لاهوشو. د دې دریابو اوچینو دباران ټولې اوبه راغلې د هغوی کلی دهغوی محلونه د هغوی باغونه اوفصلونه ټول تباه بربادشو. لاسونه ئې مروړل چه هیڅ چل ول ئې هم اونه چلیدو بیا خو هغه تباهی راغله چه په دې زمکه باندې یوه میوه داره اونه نه شوه اودریدې د شوې کیکرازغی اوهم داسې بې میوې اوبدمزه ونې راټوکیدلې.اوداده چه څه دبیرو ونې هم راټوکیدلې وې چه نسبتا د نورو ونونه څه د کار وې. اوهغه خوډیرې ازغیژنې اودکمې میوې والا وې. دا وو دهغوی دکفراوشرك سرکشنی اوکبریدله چه نعمتونه ترې لاړل اوزحمتونوکښې اخته شول. کافرانوته هم داسې اود دې په شان سختې سزاګانې ورکولې شی .حضرت ابن جریر رحمه الله فرمائی د ګناهونوبدله هم دا وی چه په عبادتونوکښې سستی راشی په روزګارکښې تنګی راشی او په خوندونوکښې سختې راشی.یعنی چرته ئې چه د راحت مخ اولیده نو څه زحمت پرې راپریوتلو اومزه ئې خاورې شوه.

وَجَعَلْنَا	بَيْنَهُمْ
او آباد کړي وو مونږه	په منځ دهغوئ کښې
او مونږ دهغوئ د ملک اود هغو کلو	

(۱) الطبری: ۲۰/۳۷۲.
(۲) ۲۷/النمل: ۲۲. اخ

وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بٰرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً

او په منځ دکلو کښې | هغه کلو کښې | چې برکت کیښودې وو مونږه | په هغې کښې | کلي ښکاره

ترمینځه چې برکتونه مو په کښې اچولي وو نور ډیر کلي آباد کړي وو | چې ښکاره پراته وو

وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ؕ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا

او په اندازه کړې وو مونږ | په هغې کښې | مزل | ځئ راځئ | په دې کښې | دشپې | او دورځې

اوپه هغې کښې مو دتګ راتګ (سمې پخې) اندازې مقرر کړې وې اچې بې غمه په کښې شپه او ورځ

اٰمِنِينَ ﴿۱۸﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا

په امن سره | نو اووئیل هغوئ | اے ربه زمونږه | لرې والې پیدا کړه | په منځ | دسفرونو زمونږ کښې

تګ راتګ کوئ | نو هغوئ اووئیل چې ائې زمونږه ربه ! | زمونږ دا سفري لرې اوږدې کړه

وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ

اوظلم اوکړوهغوئ | په ځانونو خپلو باندې | پس جوړ کړل مونږه هغوئ | قیصې | او خوارهٔ کړل مونږه هغوئ

اوپه خپل ځان ئې زیاتې اوکړو | نو مونږ ترې نه قیصئ جوړې کړې | اوخواره واره مو کړل

كُلَّ مُمَزَّقٍ ؕ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿۱۹﴾

په پوره خوږولو سره | بیشکه په دې کښې | نښې دی | دپاره دهر صبر کونکې | شکر ایستونکی |

په دې واقعه کښې هر صبر کونکی اوشکر ګذار انسان دپاره (دعبرت) نخښې دی

قوله تعالٰی:- وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ

دسبا په قوم باندې دالله تعالٰی نور انعامونه: په هغوی باندې چه کوم نور نعمتونه وو دهغې ذکرکولې شی چه نیزدې نیزدې آبادئی وې یومسافرته هم په سفرتلوکښې دخوراك څښاك یاځه توښې داوړلو ضرورت نه وو.په هریو منزل باندې پخې مزیدارې تازه ښکلې اوخوږې میوې موجود وې. هره یوه شپه دې په یو کلي کښې تیرولې شوه او په آمن او امان سره ښه په مزه څه راځه. وائی چه کلي صنعاء سره نیزدې خواو شاکښې وو. د **(باعد)** دویم قراءت **(بعد)** دې په هغه آرام اومزوکښې پلن شواوڅنګه چه بنی اسرائیلو د من اوسلوی په بدله کښې اوګه اوپیاز وغیره غوښتې وو هغوی هم د لرې لرې سفرونوکولو غوښتنه اوکړه چه په ځنګل هم راشی اوغیرآباد بیابانونه هم راشی نود خوراك څښاك خوند به هم راپیداشی. د موسی ؑ په قوم باندې دې غوښتنې ذلت اورسوائی واچوله دغه شان هغوی ته هم د رزق د فراخئی نه پس هلاکت نصیب شو. په اولړه او ویره کښې پریوتل. اطمینان او امن ئې غرق شو. هغوی کفر کولو سره خپل کارخراب کړو اوس صرف دهغوی قصې پاتې شوې.اوپه خلقوکښې دهغوی افسانې پاتې شو. ګډوډشو او تردې چه تباه شو نو په عربوکښې هغوی ته د سبایانوپه شان مثال ورکوی.

دملك سبا د یو کاهن قصه:- عکرمه رحمه الله دهغوی قصه بیانولوسره وائی چه په دوی کښې یوه کاهنه ښځه اوکاهن سړې وو چاله چه به پیریانود اخوادیخوانه خبرې راوړلې. دې کاهن ته چرته پته اولګیده چه ددې کلي دتباهئی زمانه رانیزدې ده اود دې ځائ خلق تباه کیدونکی دی. دې وو هم ډیر مالدار او جائیداد من سړې وو هغه سوچ کولو چه ماله څه کول پکاردی اود دې حویلو مکانونو باغونو په نسبت کښې څه انتظام کول پکاردی.اخریوه خبره هغه له ذهن کښې راغله چه دهغه دسخرګنئ خلق ډیر زیات وواوهغه قبیلې هم مالداره وې هغه خپل خوئ راوبللو اوورته ئې اووئیل واوره صبابه ماسره خلق

راجمع کیږی زه به تاته دیوکار اووایم ته انکاراوکړه زه به تاته بدې ردې وایم ته ماته هم په جواب کښې کنځل کوه زه به راپاسم اوتاله به څپیړه درکړم ته هم د دې په جواب کښې ما په څپیړه اووهه. هغه وئیل بابا څانه مانه به داځنګه اوشی؟ کاهن ورته وئیل ته نه پوهیږې یوه هم داسې اهمه معامله مخې ته ده اوتاله زما حکم منل پکاردی. هغه اقرار اوکړو. کله چه بله ورځ د هغه ملاویدونکی خلق راجمع شو هغه خپل دې خوئ ته دځه کار اووئیل هغه صفاانکاراوکړو. هغه ده ته کنځلې اوکړې نو ده هم هغه مخامخ کنځلې اوکړې. دې په غصه کښې ورپاسیدو اوهغه ئې اووهلو. ځوئ هم واپس شو اوپلارې اووهلو دې په غصه شو او وئې وئیل چاړه راوړئی زه خو به دې حلال کړم. ټول خلق اوویریدل او ډیر ئې پوهه کړو خو ده هم داوئیل چه زه به دې حلال کړم. خلقو منډې تړړې شروع کړې اود هلك ماماګان ئې خبر کړه راغله اول خو ئې ښه منت زاری اوکړه خوهغه چرته منله. هغوی وئیل چه ته ده له څه بله سزا ورکړه. د ده په بدله کښې چه مونږ له څه سزا راکول غواړئی راکړئی هغه وئیل چه زه خو به دې باقاعده راسلوم او حلالوم به ئې. هغوی وئیل چه ته داسې نه شې کولې. دې نه وړاندې به مونږ تامړ کړو. هغه وئیل چه ښه ده کله خبره تردې ځائ راورسیده نوزه په داسې ښارکښې اوسیدل نه غواړم چرته چه زما اوزما د اولاد په مینځ کښې نور خلق راشی. زما نه زما کورونه جائیدادونه زمکې هرڅه واخلئی اوزه چرته بل خوا ته ځم. هغه هرڅه خرڅ کړل او نقد قیمت ئې وصول کړو. کله چه د دې طرف نه تسلی اوشوه نوخپل قوم ته ئې خبر ورکړو. واورئی د الله ﷻ عذاب راروان دې اودزوال وخت مو نیزدې راروان دې. اوس چه په تاسو کښې څوك داوږدسفراونوی کورونوخواهش مند دی نوهغه دې عمان ته لاړشی اوچه څوك د خوراك څښاك شوق مند وی هغه د. بصرې ته لاړشی اوچه څوك مزیدارې کهجورې او باغونوکښې کینی او په آزادئی سره خوړل غواړی نو هغه دې مدینې ته لاړشی. د قوم د ده په خبروباندې یقین وو کوم ځائ چه کوم ځیز خوښ شو نوهم هغه طرف ته ئې مخ کړو منډئې کړه. بعضې د عمان طرف ته بعضې د بصرې طرف ته او بعضې د مدینې طرف ته. دغه طرف ته درې قبیلې اوس خزرج او بنوعثمان تلې وې. کله چه داخلق بطن مر ته اورسیدل نو بنو عثمان ته ئې اووئیل چه زمونږ خوداځائ ډیر خوښ دی. اوس به مونږ وړاندې نه ځو نوهم دلته آباد شو اوهم په دې وجه باندې هغوی ته خزاعه وئیلې شی ځکه چه هغوی د خپلو ملګرونه روستوپاتې شو. اوس اوخزرج برابر مدینې ته اورسیدل اوهم دلته راغله قیام ئې اوکړو.

دا کاهن څوک وو؟؟ دا اثرهم ډیر عجیبه دې د کوم کاهن چه په دې کښې ذکر دې د هغه نوم عمروبن عامردې دادیمن سردار وو اودسبادلویوخلقو نه وو اود هغه کارکاهنی وه. په سیرت ابن اسحاق کښې دی چه دټولونه وړاندې دې دیمن نه وتلې وو ځکه سدمارب ډډکونکې مږې هغه لیدلې وې اوپوهه شوې وو چه اوس دیمن خیرنشته دادیوال به راپریوځی اوسیلاب به هرڅه لاندې باندې کړی. نوهغه خپل دټولونه وړوکی خوئ ته دغه مکر کوم چه پورته ذکر شو اوخودلو. په دغه وخت کښې هغه په غصه سره اووئیل چه زه په داسې ښار کښې نه اوسیږم. زه خپل جائیداد اوزمکې هم په دې وخت خرڅوم خلقووئیل دعمرو داغصه غنیمت اوګڼرئی ګران اوارزان هر څه ئې خرڅ کړل خان ئې اوزګارکړو لاړو قبیله اسد هم ده سره شوه. په لارکښې عکه هغوی سره اوجنګیدل. برابر برابر جنګ اوشو د کوم ذکر چه عباس بن مرداس سلمی په خپلو شعرونوکښې کړې دې. بیا دوی د دې ځائ نه لاړل او مختلفو ښارونو کښې خواره شول. آل جفنه بن عمرو بن عامر شام ته لاړل اوس اوخزرج مدینې ته لاړل. خزاعه مر ته او ازدسراة مراة ته، ازدعمان کښې دلته سیلاب راغلو دمارب بندئې مات کړوسدی رحمه الله پدې قصه کښې بیان کړې دې چه هغه د خپلې مقابلې د پاره خوئ نه وراره ته وئیلې وو. د بعضې اهل علم بیان دې چه دهغه ښځه د کومې نوم چه طریفه وو په خپل کهانت سره دا خبره معلومه کړه او ټولوته ئې اوخودله

بل روایت کښې دی چه په عمان کښې غسانی او ازدهم هلاك کړې شو. سره د خوږو اویخو اوبو او میووفصلونو اود بې حسابه رزق دعرم په سیلاب باندې داحال شو چه یوې یوې نوړئی او یویو څاڅکی ته محتاج شو. دا نیول اودا عذاب سختی اوسزا چه کومه هغوی ته اورسیده دې نه هریوصبرکونکې اوشکر کونکې عبرت حاصلولې شی چه د الله ﷻ نافرمانئی څنګه انسان راګیروی عافیت اخواکوی او آفت راولی.په مصیبتونو باندې صبراونعمتونوباندې شکرکونکی به پدې کښې دقدرت دلائل اووینی. رسول الله ﷺ فرمائی الله تعای دمؤمن باره کښې حیرانونکی فیصله کړې ده که راحت ملاو شواودې شکراوکړی نواجربه مومی اوکه ده ته مصیبت اورسی اوصبراوکړی نوبیابه هم اجر مومی.غرض دا چه مؤمن ته په هرحال کښې اجر اوثواب ملاویدنکې دې.دهغه هریوکار نیك دې تردې چه په مینه کومه نوړئی دې دخپلې ښځې په خُله کښې واچوی په دې باندې هم ده ته ثواب ملاویږی.([1])
بخاری اومسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی حیرانتیاده د هغه مؤمن د پاره چه د الله ﷻ هره فیصله دهغه دښیګړې دپاره وی که ده ته راحت اوخوشحالی ملاویږی نوبه شکرکولوسره نیکی حاصلوی اوکه بدی اوغم وررسی نو صبرکوی اوبدله حاصلوی.دانعمت صرف هم مؤمن ته حاصل دې د چاهرحالت چه بهتری او ښیګړې والا دې. ([2]) حضرت مطرف رحمه الله فرمائی صبراوشکر کونکې بنیادم ښومره ښه دې چه کله ورته نعمت ملاوشی نوشکر کوی او کله چه ورته زحمت ملاوشی نو صبرکوی.

وَلَقَدْ | صَدَّقَ | عَلَيْهِمْ | إِبْلِيسُ | ظَنَّهُ
او په تحقیق سره | ربنتیا اوموندو | په معامله دهغوئ کښې | ابلیس | ګمان خپل |
او شیطان دهغوئ په حق کښې خپل (دګمراهئ) ګمان صحیح بیا موندو

فَاتَّبَعُوهُ | إِلَّا | فَرِيقًا | مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝ | وَمَا كَانَ | لَهُ
پس پیروی اوکړه هغوئ دهغه | مګر نهٔ | یوې ډلې | دمومنانونه | اونهٔ وو | شیطان لره |
نو دایماندارو دیو ټولی نه بغیر نور ټول خلق دهغه په لار روان شول| او د شیطان په هغوئ

عَلَيْهِم | مِّن سُلْطَانٍ | إِلَّا | لِنَعْلَمَ | مَن يُؤْمِنُ
په هغوئ باندې|څه اقتدار(تسلط) | مګر |دپاره ددې چې معلوم کړومونږ|هغه څوك چې ایمان راوړی
باندې نور هیڅ وس نه رسیدو | مګر ددې (امتحان) دپاره چې مونږ هغه خلق کوم چې

بِالْآخِرَةِ | مِمَّنْ | هُوَ | مِنْهَا | فِي شَكٍّ ط | وَرَبُّكَ
په آخرت باندې| دهغه چانه | چې هغه | دآخرت نه | په شك کښې وی | او رب ستا
په آخرت یقین لری دهغه خلقو نه جدا ښکاره کړو | څوک چې په دې کښې شک کوی |او ستارب

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ | حَفِيظٌ ۝ ع
په هر څیز باندې | ساتونکې نګران دې |
دهر څیز نګران دې |

---
[1]) احمد:١٧٣/١ وحدیث الشافعی (ح١٢٩ وسنده صحیح) یغنی عنه، عمل الیوم واللیلة:٧٥ ،١٠. (مسنداحمد)
[2]) صحیح مسلم کتاب الزهد باب المؤمن امرة کله خیر: ٢٩٩٩،ابن حبان:٢٨٩٦، احمد:٣٣٣/٤عن صهیب رضی الله عنه.

قوله تعالى:- وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ

دَ شيطان دهوكه: دسباد قصې دبيان نه پس د شيطان د نورومريدانو په عام توګه بيان کولې شي چه هغوى دهدايت په ځاىٔ ضلالت اودښيګړې په ځاىٔ بدى اخلى. ابليس چه دالله تعالى د دربار نه شړلې اورټلې شونوهغه وئيلي ووچه زه به د آدم عليه السلام اولاد دهرقسم نه تباه کولوکوشش کوم اوديوې لږې شان ډلې نه بغيربه باقى ټول ستادنيغې لارې نه اړوم.هغه دااوکړه او وئې خودل اوبنيادم ئې په خپله پنجه کښې اونيولو. کله چه حضرت آدم عليه السلام د خپلې خطاپه وجه د جنت نه راکوز کړې شو اوابليس لعين هم هغه سره راکوز کړې شو هغه وخت هغه ډيرخوشحاله وو او په زړه کښې فخر کولوچه دا مې دهوکه کړو اود ده اولاددهوکه کول خو زما د ګس لاس کار دې. د دې خبيث وينا وه چه زه به بنيادم ته شنه باغونه ښايم په غفلت کښې به ئې ساتم اوقسم قسم دهوکې به ورکوم او په خپل جالونوکښې به ئې راګير ساتم.دکوم په جواب کښې چه الله رب العزت فرمائيلي وو زمادې هم په خپل عزت قسم وى چه د مرګ د زنکدن نه وړاندې هغه کله هم توبه اوکړى زه به ئې قبلوم. هغه چه کله هم ماته آواز کوى زه به د هغه طرف ته متوجه کيږم.ماته چه کله هم هغه توبه اوکړى زه به ئې زرقبلوم. مانه چه کله هم هغه څه غواړى زه به ئې ورکوم. اومانه چه کله هم هغه ښښنه غواړى زه به ئې ښښم. [1]

قوله تعالى:- وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ

دهغه هيڅ غلبه حجت زبردستى وهل ټکولو په انسان باندې نه ووصرف دهوکه مکر اوفريب وو په کوم کښې چه دا ټول اونختل. په دې کښې دالله تعالى حکمت دا وو چه د مؤمن اوکافر فرق معلوم شى او د الله ﷻ حجت ختم شى. آخرت منونکى به دشيطان نه منى.ددې منکر به درحمان تابعدارى نه کوى. الله ﷻ په هرڅيز باندې ساتندونکې دې.دمؤمنانوډله دهغه دحفاظت امداد اخلى.پدې وجه ابليس د هغوى هيڅ هم نه شى کولې.اودکافرانو ډله خوئخپله الله ﷻ پريږدى په دې وجه دهغوى نه دالله ﷻ ساتل اخوا کيږى اود شيطان دهريوفريب ښکارجوړيږى.

قُلِ ادْعُوا | الَّذِيْنَ

اووايه (اے نبی ﷺ) چې رااوبلئ | هغه کسان

اووايه چې تاسو دالله ﷻ نه بغير

زَعَمْتُمْ | مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ | لَا يَمْلِكُوْنَ | مِثْقَالَ | ذَرَّةٍ

چې تاسو ګڼلي دى معبودان | غير دالله نه | چې مالکان نهٔ دى هغوئ | په مقدار | ديوې ذرې

په بل چا د الله ﷻ ګمانونه کوئ | هغوئ ټول راوبلئ | هغوئ خو په اسمانونو او زمکه کښې د ذرې

فِي السَّمٰوٰتِ | وَلَا فِي الْاَرْضِ | وَمَا لَهُمْ | فِيْهِمَا | مِنْ شِرْكٍ

په اسمانونو کښى | اونهٔ په زمکه کښى | او نشته هغوئ لره | په دې دواړو کښى | څه شرکت

برابر اختيار هم نه لرى | اونه دهغوئ په دې کښې څه حصه شته | اونه په هغوئ کښې

وَمَا لَهُ | مِنْهُمْ | مِّنْ ظَهِيْرٍ | وَلَا تَنْفَعُ | الشَّفَاعَةُ

او نشته دپاره دالله | دهغوئ نه | څوک مددګار | اونهٔ ورکوى فائيده | سفارش

څوک دالله ﷻ په مقابله کښې امداد کولې شى اودالله په دربار کښې سفارشونه هيڅ فائده نه ورکوى

---

[1] الدرالمنثور:٦/٦٩٥.

عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ؕ حَتّٰٓى

په دربار دهغه كښې | مګر | دپاره دهغه چا | چې اجازت وركړې وى الله | دپاره دهغه | تر هغې پورې
خود چا په حقله چې هغه اجازت وركړى | ....ترديې چې څه وخت

اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ

چې كله | لرې كړې شي يره | دزړونو دهغوئ نه | نو هغوئ به اووائي | چې څه | اوونيل |
دهغوئ دزړونو نه هيبت كم شي| نو ديو بل نه تپوسونه كوى | چې ستاسو رب څه حكم

رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ

رب ستاسو | نو اوبهٔ وائي (سفارش كونكي) | چې حق ئې اوونيل | او هغه | ډير اوچت
راليږلي دې | ....هغوئ وائي چې حقې خبرې دى| او دې ډير اوچت دټولو نه لوئي دې |

الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

او ډير لوئ دې |

قوله تعالى:- قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۚ

ټول اختيارات هم الله ﷻ سره دى:- بيان كولې شى چه الله ﷻ يوازې دې واحددې احد دې فرددې صمد دې.دهغه نه بغيرڅوك دعبادت لائق نشته. هغه بې مثاله بې شريك اوبې مثل دې.دهغه څوك شريك نشته څوك ملګرې نشته مشير نشته وزير نشته امدادى نشته پشتنى والا نشته. نو بيا ضدكونكې او خلاف ويونكيه ته چرته؟ كوم كوم ته چه چغې وهې اووهه اوګوره معلومه كړه چه د يوې ذرې هم اختيار نه لرى. صرف بې وسه بالكل محتاج اوعاجز دى. نه په زمكوكښې د هغوى څه چليږى نه په آسمانونو كښې لكه چه بل آيت كښې دى ﴿وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ ؕ﴾(١)هغوى دكهجورې ديو پوستكى هم مالكان نه دى اوصرف داهم نه چه د دوى خپل اختيارى حكومت نشته بلكه دشركت په توګه ئې هم نشته. نه الله ﷻ د دوى نه په څه كاركښې امداد اخلى بلكه داټول فقيران اومحتاجان دى. د هغه ددرغلامان اود هغه بنديګان دى.

د الله ﷻ د اجازت نه بغير هيڅوك هم سفارش نشى كولې:- دهغه عظمت لوئى عزت داسې چه بغيرد هغه داجازت نه د چا هم جراءت نشته دهغه په وړاندې دچادسفارش د پاره شونډې اوخوزوى.لكه چه ارشاد دې﴿مَنْ ذَا الَّذِىْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ﴾ (٢)څوك دې؟ چه د هغه په وړاندې د چا شفاعت د هغه د اجازت او رضامندئى نه بغيراوكړې شى. يوبل آيت كښې دى ﴿ وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِى السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِىْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾﴾(٣)يعنى دآسمانونوټولې فرښتې هم دهغه په وړاندې دچادسفارش دپاره شونډې نه شى خوزولې خوچه د چاد پاره الله ﷻ د خپلې رضامندئى اجازت وركړى. بل ځائ ارشاد دې ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿۲۸﴾﴾(٤)هغه خلق صرف دهغوى سفارش كولې شى دچادپاره چه دالله ﷻ رضامندى وى. هغوى خو پخپله دالله ﷻ د ويرې نه رپيږى. د ټول اولاد

---

(١) ۳۵/فاطر:۱۳.
(٢) ۲/البقرة:۲۵۵.
(٣) ۵۳/النجم:۲۶.
(٤) ۲۱/الانبياء:۲۸.

ادم سردار لویٔ شفیع او سفارشي حضرت محمدرسول الله ﷺ هم چه کله د قیامت په ورځ باندي مقام محمود ته تشریف یوسي چه الله ﷻ راشي اودمخلوق فیصلې اوکړي دهغه وخت په باره کښې رسول الله ﷺ فرمائی زه به د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوځم هم الله ﷻ ته پته ده چه ترڅومې به په سجده کښې پروت یم. په دې سجده کښې به د خپل رب دومره تعریفونه بیانوم چه دې وخت کښې هغه الفاظ هم ماته یاد نه دی. بیابه ماته اوویلې شي ای محمد ﷺ خپل سر اوچت کړه اوخبره کوه ستا خبره به اوریدې شي ته غواړه تاته به درکولې شي. ته شفاعت کوه قبلولې به شي.[1]

درب د عظمت یوبل مقام بیانولې شي چه کله هغه دخپلې وحی کلام کوی اود آسمان مقرب فرښتې دا اوری نود ویرې نه رچیږی اود بې هوشئ والا په شان کیږی. اوچه کله د هغوی د زړونونه ویره اخوا شي. د **(فزع)** دویم قراءت **(فرغ)** هم راځي. د دواړو مطلب هم یو دې. نو بیاداوی په خپل مینځ کښې معلومات کوی دې وخت کښې درب کوم یوحکم نازل شو؟ نود عرش والا خپل ځان سره اوهغوی د خپل ځان سره دغه شان درجه په درجه د رب تعالی حکم رسوی. بې د څه کمې زیاتی نه هم دغه شان ټیك ټیك رسوی.ددې آیت یومطلب داهم بیان شوې دې چه کله دزنکدن وخت راځي هغه وخت مشرکان دا وائی اودغه شان د قیامت په ورځ چه کله د غفلت نه رابیدار شي اوبه هوش کښې راشي نو هغه وخت به داوائی چه ستاسو رب څه اوویل؟ جواب به ملاؤ شي حق. فرمائی حق ئې اوفرمائیل د کوم ځیز نه چه په دنیاکښې بې پرواه وئی نن به د هغه په وړاندې پیش کولې شي. نود زړونونه د ویرې لرې کیدو مطلب دا شو چه کله د سترګونه پرده اوچته کړې شي هغه وخت به ئې ټول شکونه او تکذیبونه جدا شي. نو نه د مرګ د وخت اقرار کول به نفع ورکړی اونه به د قیامت د ورځې د میدان اقرار کول نفع وراورسوی. خود امام ابن جریر رحمه الله په نیز اولنې تفسیر غوره دې یعنی دې نه مراد فرښتې دی. او هم دا ټیك هم دې اوهم د دې تائید د احادیثو اوآثارونه هم کیږی.

په صحیح بخاری کښې د دې آیت په تفسیرکښې په دې موقعه باندې دی کله الله ﷻ د یوامر فیصله په آسمان کښې کوی نو په عاجزئی سره خپلې وزرې ښکته کوی اود رب کلام داسې واقع کیږی لکه د هغه زنځیر کوم چه په کاڼې وهلوسره غږیږی. کله چه ویره کمه شي نوتپوس کوی ستاسو رب دې وخت کښې څه اوفرمائیل؟ جواب ملاویږی چه څه ئې اوفرمائیل حق دی اوهغه لوئی اوکبیردې. بعضې ځل داسې هم کیږی چه کوم پیریان د فرښتو خبرې اوریدو له پورته تلی دی اوچه د یوبل دپاسه قط په قط ولاړ دی اوهغوی څه کلمه اوری د بره والا د ځان نه ښکته ته اودغه شان وار په وار لاندې یوبل نه اوروی اوهغوی ئې دکاهنانوغوږونوته رسوی. هغوی پسې ډیر زرد اُور شغله دهغوی دسوزولو د پاره راتوپ کوی خوکله کله هغه راشي اود دې نه وړاندې وړاندې یو بل ته رسوی او کله د رسولونه وړاندې وړاندې سوزولې شي.کاهن دې یوې کلمې سره سل دروغ یوځایٔ کړی اوخلقو کښې خوروی. هغه یو خبره رښتاشي اوهغوی ددوی مریدان جوړیږی چه ګوره داخبره ددوی دوینا برابره اوشوه.[2] مسند احمد کښې دی حضوراکرم ﷺ یوځل صحابه کرامو رضي الله عنهم سره ناست وو تشریف ئې ایخودې وو.یوستورې راجداشواویوه زبردسته رڼاوشوه.حضور ﷺ اوفرمائیل دجاهلیت په زما نه کښې ددې ستوری راپریوتو نه څه مطلب وو؟ هغوی وئیل چه مونږ به په دې موقع داګڼړل چه یا خو یو ډیر لویٔ سړې پیداشو یا مړ شو.دحضرت زهری رحمه الله نه تپوس اوشو آیا د جاهلیت په زمانه کښې به هم ستوری راجوداکیدل. وئیل اوخو ډیرکم اودحضور ﷺ د راتلونه پس خو ډیر زیات شوی دی.حضور ﷺ اوفرمائیل ګورئی د دې د چاد

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی **(لما خلقت بیدی)**: ۷٤۱۰، صحیح مسلم:۱۹۳.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحجرباب قوله **(الامن استرق السمع فاتبعه شهاب مبین)**: ٤۷۰۱، ابوداؤد: ۳۹۸۹، ترمذی:۳۲۲۳، ابن ماجه: ۱۹٤، ابن حبان:۳٦.

مرګ يا ژوند سره هيڅ تعلق نشته. خبره دا ده چه کله زمونږ رب د يوې خبرې فيصله په اسمانونوکښې کوی اود عرش حاملانې فرښتې دهغه تسبيح بيانوی بياد اووم آسمان والا بيادشپږم آسمان والا اودغه شان دا تسبيح د دنياد آسمان پورې رارسی. بيا د عرش سره خواوشاکښې فرښتې دعرش د اوچتونکو فرښتونه تپوس کوی الله ﷻ څه اوفرمائيل؟هغوی دوی ته ښائی اودغه شان هره يوه دښکته والادپورته نه تپوس کوی هغه ئې ورته ښائی تردې چه داول آسمان والاته خبر راورسی. کله اوچتيدونکی پيريان هغه اوری نوپه دوی باندې داستوری راويشتلې شی. کومه خبره چه الله ﷻ ته وررسول منظور وی هغه دوی راواخلی اوهغې سره ډيرباطل اودروغ يوځائ کړی اوپه خلقو کښې مشهوره کړی. (١)

ابن ابی حاتم کښې دی الله ﷻ چه کله دخپلې وحی امرکوی اوآسمانونه د ويرې نه رچيږی اوفرښتې د ويرې نه په سجده راپريوځی. د ټولونه اول حضرت جبرائيل ﷺ سر اوچتوی اود الله ﷻ فرمان اوری. بيا ئې د هغوی په ژبه نورې فرښتې اوری. اوهغوی وائی چه الله ﷻ حق اوفرمائيل هغه وچت او د لوئې والا دې. تردې چه هغه د الله ﷻ امانتداره فرښته د چاطرف ته چه داوی هغه ته ئې رسوی. دحضرت ابن عباس ﷺ اوقتاده ﷫ نه روايت دې چه دا د هغه وحی ذکر دې کوم چه د حضرت عيسی ﷺ نه پس د نبی نه کيدو په زمانه کښې بنده شوې وه او بيا د شروع نه په ختم المرسلين ﷺ باندې نازله شوه. حقيقت دا دې چه ددې شروع وحی هم په دې آيت کښې داخليدلوکښې هيڅ شك نشته. خوآيت شامل دې دې ته اودې ټولوته.

قُلْ　مَنْ يَّرْزُقُكُمْ　مِّنَ السَّمٰوٰتِ　وَالْاَرْضِ ؕ

| ورته اووايه | چې څوك رزق درکوی تاسو ته | داسمانونونه | او دزمکې نه

(اې پيغمبره) ته تپوس اوکړه چې تاسوته د اسمان او زمکې نه څوک روزی درکوی |

قُلِ　اللّٰهُ ۙ　وَاِنَّآ　اَوْ اِيَّاكُمْ　لَعَلٰى هُدًى　اَوْ فِىْ ضَلٰلٍ

ورته | اووايه چې الله | او مونږه | يا تاسو | ضرور په هدايت باندې يو | يا په ګمراهئ

ورته اووايه چې الله (روزی درکوی) |او بيشکه مونږ يا تاسو يا خو په سمه لاره روان يو| يا به ښکاره

مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾　قُلْ　لَّا تُسْئَلُوْنَ　عَمَّآ

ښکاره کښې يو | ورته اووايه | تپوس به نشی کيدې ستاسو نه | په باره دهغې

ګمراهئ کښې پراته يو| ته ورته اووايه چې تاسو نه به زمونږ دجرمونو په باره کښې تپوس نه کيږی

اَجْرَمْنَا　وَلَا نُسْئَلُ　عَمَّا

جرمونو کښې چې کړی وی مونږه | او تپوس به نشی کيدې زمونږ نه | په باره دهغه کارونو کښې

..........اونه به مونږ نه ستاسو دعملونو (په باره کښې) تپوس کيږی

تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾　قُلْ　يَجْمَعُ　بَيْنَنَا　رَبُّنَا　ثُمَّ يَفْتَحُ

چې تاسو ئې کوې | اووايه | جمع به اوکړی | په منځ زمونږ کښې | رب زمونږه| بيا به فيصله اوکړی

ته ورته اووايه چې زمونږ رب به ټول راجمع کړی | نو بيا به زمونږ په مينځ کښې سمه روغه

---

(١) صحيح مسلم كتاب السلام باب تحريم الكهانة واتيان الكهان:٢٢٢٩، ترمذی:٣٢٢٤، ابن حبان: ٦١٢٩، احمد:٢١٨/١.

بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ط وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ

په منځ زمونږ کښې | په حقه سره | او هغه | ښهٔ فيصله کونکې دې | ښهٔ عالم دې | اووايه

فيصله اوکړي | اوهغه په فيصله کولو کښې ډير ښه پهٔ هرڅه پوهه دې | ته ورته اووايه

اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ كَلَّا ط بَلْ

رااوښايئ ماته | هغه معبودان | چې پيوست کړي دي تاسو | دهغه سره | شريکان | هرګز نهٔ | بلکه

چې ماته خو لږ هغه شريکان اوښائې | چې تاسو دالله ﷻ سره يوځائې کړي دي | ، هيچرې نه ،

هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

هم دغه الله دې | چې غالب دې | حکيم دې |

بلکه الله ﷻ صرف يو دې | چې ډير زبردست اودحکمت خاوند دې

قوله تعالى:- قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط

دَ الله ﷻ دَ بعضې صفتونوذکر:- الله ﷻ داخبره ثابتوی چه هم هغه خالق اورازق دې اوصرف هم هغهٔ د الوهيت والادې.لکه څنګه چه ددې خلقودا اقرار دې چه د آسمان نه بارانونه راورونکې اودزمکو نه غله راټکونکې صرف هم الله ﷻ دې. هم داسې دوی له دا هم منل پکاردی چه د عبادت لائق هم صرف هغه دې.

قوله تعالى:- وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ

د مسلمانانو اوکافرانو مينځ کښې لوئې فرق دې:- بيافرمائی چه په مونږ اوتاسو کښې دومره لوئ اختلاف دې نولامحاله يوپه هدايت اوبل په ضلالت دې. دانه شی کيدې چه دواړه فريقه په هدايت باندې وی يا دواړه په ضلالت باندې وی.مونږ موحديو اود توحيد دلائل ښکاره ښکاره او ډير واضحه مونږ بيان کړی دی اوتاسو په شرك باندې ئی چه دهغې ستاسو په لاس کښې هيڅ دليل نشته. نويقيناً مونږ په هدايت باندې يقيناً تاسو په ضلالت باندې ئی.د رسول الله ﷺ صحابه کرامو﷡ کافرانو مشرکانوته هم دا وئيلې وو چه په مونږ کښې يوضرور رښتونې دې ځکه چه د دومره مخالفت او تباين نه پس د دواړو رښتونی کيدل خوعقلاً هم محال دی([1])د دی آيت يوه معنی داهم بيان کړې شوې ده چه صرف مونږ په هدايت اوتاسو په ضلالت باندې ئی. زمونږ اوستاسو هيڅ تعلق نشته. مونږ تاسو نه او ستاسو اعمالو نه بالکل خلاص يو اوچه په کومه لار مونږ روان يو اوتاسوهم په هغه لار راشئی نو بې شکه تاسو زمونږ ئی اومونږ ستاسو يو ګنی زمونږ اوستاسو په مينځ کښې هيڅ تعلق نشته. يوبل آيت کښې دی که چرې دوی تا دروغ ګڼړی نوورته اووايه زما عمل ماسره اوستاسو عمل تاسو سره دې. تاسو زما په عمل چېر کوئی او زه ستاسو د کړو نه ويزاره يم.

سورت﴿ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴾([2])کښې هم ددې بې تعلقئی اوخلاصی ذکردې.رب العالمين به ټول مخلوق دقيامت په ميدان کښې راجمع کولوسره رښتونې فيصلې کوی.نيکانوته به دهغوی بدله او بدانوته د هغوی سزاورکولې شی.په هغه ورځ به تاسوته زمونږ حقانيت اوصداقت معلوم شی.لکه چه ارشاد دې ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴾([3])دقيامت په ورځ به ټول جداجداشی.ايمانداربه دجنت باغيچوکښې

---

[1] الطبری:٤٠١/٢٠.

[2] ١٠٩/الکافرون:١. الخ

[3] ٣٠/الروم:١٤.الخ.

خوشحاله اوفریمانه وی. اوزمونږ اياتونه اود اخرت ورځ دروغ ګڼړونکی به د دوزخ په کندوکښې حیران اوپریشان وی. هغه حاکم اوعادل دې. د حقیقت حال نه خبردار دې تاسو داخپل معبودان لږ شان ماته هم اوښائې خود کوم ځائ نه به ثبوت ورکړې شئی. سره د دې چه زما رب بې مثاله بې شریك اوعدیم المثل دې.هغه یوازې دې هغه دعزت مالك دې.چاچه ټول پخپله قبضه کښې کړی دی اوپه هریوباندې غالب راغلې دې.حکیم دی په خپلو اقوالو اوافعالوکښې.دغه شان شریعت اوپه تقدیرکښې هم د برکت والا منزه اود مشرکانود ټولو تهمتونونه جدادې.

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ ۔ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ

| اونۀ ئي لیږلې مونږ تۀ | مګر ټولو خلقو ته

او ائي نبی ﷺ مونږ ته ټولو خلقو

بَشِیۡرًا ۔ وَّنَذِیۡرًا ۔ وَّلٰكِنَّ ۔ اَكۡثَرَ النَّاسِ ۔ لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۸﴾

زیري ورکونکي | او یرونکې | ولیکن | زیات دخلقو نه | نۀ پوهیږي |

دپاره (د جنت) زیرې ورکونکې او (دعذاب) نه ویرونکې جوړ کړې لیږلې | خو زیات خلق په دې نه پوهیږي

وَیَقُوۡلُوۡنَ ۔ مَتٰی ۔ هٰذَا الۡوَعۡدُ ۔ اِنۡ كُنۡتُمۡ ۔ صٰدِقِیۡنَ ﴿۲۹﴾ ۔ قُلۡ

او وائي دوئ | کله به وی | دا وعده (قیامت) | که یئ تاسو | رشتینی | ورته اووایه |

اودوئ وائی چې دا (دقیامت وعده) به کله پوره کیږي | که چرې تاسو ریښتونی یئ | ته ورته

لَّكُمۡ ۔ مِّیۡعَادُ یَوۡمٍ ۔ لَّا تَسۡتَاۡخِرُوۡنَ ۔ عَنۡهُ

مقرره ده ستاسو دپاره | نیته دیوې ورځې | چې تاسو روستو والې نشئ کولې | دراتلو دهغې نه

اووایه چې تاسو سره دیوې داسې ورځې وعده ده | چې نه به ترې یو ساعت روستو

سَاعَةً ۔ وَّلَا تَسۡتَقۡدِمُوۡنَ ﴿۳۰﴾ ع

یو ساعت | اونۀ ئي مخکښې راوستلې شئ (یو ساعت) |

کیدیشی اونه به ترې مخکښې کیدیشی |

قوله تعالى:- وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِیۡرًا وَّنَذِیۡرًا

پیغمبر ﷺ نذیر اوبشیردي :- الله ﷻ خپل بنده اورسول ﷺ ته فرمائي مونږ ته خپل ټول کائنات ته رسول جوړ کړې لیږلې نی. لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿ قُلۡ یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّیۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَیۡكُمۡ جَمِیۡعَا الَّذِیۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ یُحۡیٖ وَیُمِیۡتُ ۪ فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهِ النَّبِیِّ الۡاُمِّیِّ الَّذِیۡ یُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوۡهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ﴾ ([1]) یعنی اعلان اوکړه اې خلقو زه ستاسو ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم. یوبل آیت کښې دی ﴿ تَبٰرَكَ الَّذِیۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰی عَبۡدِهٖ لِیَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِیۡنَ نَذِیۡرًا ﴾ ([2]) دبرکت مالك دې هغه الله چاچه په خپل بنده باندې قرآن نازل کړو دې دپاره چه هغه ټول جهان هوښیار کړی.دلته نی هم اوفرمائیل چه اطاعت کونکوته د جنت زیرې ورکړه اونامنونکوته د دوزخ. خواکثر خلق دخپل جهالت په وجه درسول الله ﷺ نبوت نه مني.لکه چه ارشاددې ﴿ وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ بِمُؤۡمِنِیۡنَ ﴾ ([3]) که ته هر څومره غواړې خواکثر خلق به بې ایمانه وی بل

---

[1]) ۷/الاعراف:۱۵۸.
[2]) ۲۵/الفرقان:۱.
[3]) ۱۲/یوسف:۱۰۳.

ځائ ارشاد دي که د لوئ ډلې اومنې نوهغوی پخپله هم تاد نیغې لارې نه اخواکړی.د رسول الله ﷺ رسالت دعاموخلقو طرف ته وو.د عربواوعجموټولوطرف ته.الله ﷻ ته د ټولو نه زيات ګران هغه دې چه د ټولونه زيات د هغه د فرمان تابعداروی. (۱)

درسول کریم ﷺ بهتری په ټولو انسانانو ده:ابن عباس ﷺ فرمائی الله ﷻحضرت محمدﷺ ته په آسمانونووالاباندې اوپه نبيانوباندې اوپه ټولوباندې غوره والې ورکړې دې.خلقو ددې دلیل معلوم کړو نوحضورﷺ اوفرمائیل ګورئی قرآن فرمائی چه هريورسول ئی خپل قوم ته د هغوی په ژبه کښې اولیګلو دې دپاره چه هغه په دوی کښې ښه په کولاو باندې تبلیغ اوکړی اودحضوراکرم ﷺ متعلق فرمائی چه مونږ ته دعامو خلقو طرف ته رسول جوړکړې لیګلې.په بخاری اومسلم شریف کښې درسول مقبولﷺ ارشادمبارك دې ماته پنځه صفتونه داسې راکړې شوی دی چه مانه وړاندې یو نبی ته هم نه دی ورکړې شوی.دپوره میاشت په فاصله باندې زما امدادصرف په رعب سره کړې شوې دې. زما د پاره ټوله زمکه جمات اوپاکه ګرځولې شوې ده.زما په امت کښې چه په چاباندې په کوم ځائ کښې دمانځه وخت راشی هغه دې هم هغه ځائ کښې مونځ اوکړی. زمانه وړاندې د يونبی دپاره دغنيمت مال حلال نه وو ګرځولې شوې. زما دپاره غنيمتونه حال کړې شو.ماته شفاعت راکړې شو.هرنبی صرف دخپل قوم طرف ته لیګلې شواوزه دټولوعامو خلقوطرف ته لیګلې شوې يم.يعنی پيريانو انسانانو عربو او عجمو طرف ته. (۲)

قوله تعالى:- وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ

د منکرينو د قيامت سوال اودهغې جواب:-بيادکافرانودقيامت محال کيدل بيانوی.تپوس کوی چه قيامت به کله راځی؟لکه چه بل ځائ ارشاددې بې ايمانه د دې دپاره تندی کوی اوايمانداردې دويرې نه رچيږی.اوداحق ګنړی. الخ. جواب ورکوی چه ستاسو د پاره د وعدې ورځ مقرره شوې ده. په کوم کښې چه وړانديوالې روستووالې کمې زياتې ناممکن دې.لکه ﴿إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾(۳) نورنی اوفرمائیل ﴿وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ﴾(۴) يعنی هغه مقررشوې وخت روستوکيږی نه. تاسو ته د دغه مقرر وخت پورې وخت دې کله چه هغه ورځ راغله بيابه څوك شونډې هم اونه خوزولې شی. په هغه ورځ به بعضې نيك بخت وی اوبعضې بدبخت.

كَفَرُوا	وَقَالَ الَّذِينَ	
چی کافران دی	اووائی هغه کسان	
	اودا کافران وائی چې	

وَلَوْ تَرَىٰ	بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ	وَلَا بِالَّذِي	بِهَٰذَا الْقُرْآنِ	لَن نُّؤْمِنَ
اوکاش چی ته اووینې	چی مخکښی ددې نه دې	اونه هغه کتاب	دا قرآن	هرګز مونږ نه منو

مونږ به هیڅکله په دې قرآن باندې ايمان نه راوړو اونه په هغه کتاب چې ددې نه وړاندې نازل شوی وو

(۱) الطبری:۲۰/۴۰۵.

(۲) صحيح بخاری کتاب التيمم باب نمبر:۱، حديث:۳۳۵و صحيح مسلم:۵۲۱، احمد:۵/۱۴۵.

(۳) ۷۱/نوح:۴.

(۴) ۱۱/هود:۱۰۴.

بَعْضُهُمْ	يَرْجِعُ	عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ	مَوْقُوْفُوْنَ	إِذِ الظّٰلِمُوْنَ
خینی دهغوئ	واپس کوی به	په دربار درب خپل کښی	اودرولې شوی وی	کله چی داظالمان خلق

اوکه ته هغه وخت اوګورې چې څه وخت دا ظالمان به خپل رب ته مخامخ اودرولې شی اِپه یو بل باندې

لِلَّذِيْنَ	اسْتُضْعِفُوْا	الَّذِيْنَ	يَقُوْلُ	الْقَوْلَ ۚ	إِلٰى بَعْضٍ
هغه کسانوته	چی کمزوری ګڼرلې شوی وؤ	هغه کسان	وائی به		خینی نوروته اخبره (داسې چی)

به الزامونه لګوی ا.................کمزوری خلق به غټانو خلقو ته دا وائی چې

قَالَ	مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣١﴾	لَكُنَّا	لَوْلَا أَنْتُمْ	اسْتَكْبَرُوْا
اوبه وائی	مومنان	نو خامخا وؤ به مونږ	که چری نهٔ وې تاسو	چی ځان ئې غټ ګڼرلې وؤ

که تاسو موجود نه وئ انو مونږ به ایمان راورې وې انو غټان به کمزورو

أَنَحْنُ	اسْتُضْعِفُوْا	لِلَّذِيْنَ	اسْتَكْبَرُوْا	الَّذِيْنَ
آیا مونږه	چی کمزوری ګڼرلې شوی وؤ	هغه کسانوته	چی ځان ئې غټ ګڼرلې وؤ	هغه کسان

ته جواب ورکړی | چې ایا تاسو مونږ دهدایت قبلولو نه منع کړی وئ | څه وخت چې هدایت

بَلْ كُنْتُمْ	إِذْ جَاءَكُمْ	بَعْدَ	عَنِ الْهُدٰى	صَدَدْنٰكُمْ
بلکه وئ تاسو	چی راغلې وؤ تاسو ته	روستو دهغې نه	دهدایت نه	منع کړی وئ تاسو

تاسو ته راغلې وو ؟ | بلکه تاسو په خپله قصور کړې وو

لِلَّذِيْنَ	اسْتُضْعِفُوْا	وَقَالَ الَّذِيْنَ	مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣٢﴾
هغه کسانوته	چی کمزوری ګڼرلې شوی وؤ	اواوبهٔ وائی هغه کسان	مجرمان

او کمزوری خلق به دغه غټانو ته اووائی چې (داخو) ستاسو

إِذْ تَأْمُرُوْنَنَآ	وَالنَّهَارِ	بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ	اسْتَكْبَرُوْا
چی تاسو به حکم کوؤ مونږ ته	او دورځې وؤ	بلکه مکرونه دشپې وؤ	چی ځان ئې غټ ګڼرلې وؤ

دسبا بیګاه مکرونو مونږ منع کړی وو ا چې تاسو به راته هروخت ویناګانې کولې

وَأَسَرُّوا	أَنْدَادًا ؕ	لَهٗ	وَنَجْعَلَ	بِاللّٰهِ	أَنْ نَّكْفُرَ
او پټه به کړی دوئ	شریک	هغه لره	او جوړ کړو	دالله سره	چی مونږه کفر اوکړو

چې مونږ دالله ﷻ نه انکار اوکړو | اوهغه دا چې هغه لره شریکان جوړ کړو ا او

فِيْ أَعْنَاقِ	الْأَغْلٰلَ	وَجَعَلْنَا	الْعَذَابَ ؕ	رَاَوُا	لَمَّا	النَّدَامَةَ
په څټونو کښی	پټۍ	اووابه چوؤ مونږه	عذاب	اووینی دوئ	هر کله چی	پښیمانتیا

چې عذاب اووینی نو خپله پښیمانی به پټوی ا..........اومونږ به دهغوخلقو په غاړه کښې طوقونه

كَانُوْا	اِلَّا مَا	هَلْ يُجْزَوْنَ	كَفَرُوْا	الَّذِيْنَ
چې وو دوئ	مګر دهغه عمل	نه به ورکړې کېږي بدله	چې کفر ئې کړې دې	دهغه کسانو
کوم چې ئې کړې وي	دوئ ته به هم دهغه عملونوسزا ملاویږي		اکومو چې کفر کړې دې	واچوؤ
				يَعْمَلُوْنَ۝
				چې کوؤ به ئې
				وو

قوله تعالى:- وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ

د کافرانو نه منل اوسرکشي:- د کافرانودسرکشئ اودباطل دضدبيان کولې شي چه هغوی فيصله کړې ده که د قرآن پاك دحقانيت په زرګونودليلونه اووينی خومنی به ئی نه.بلکه ددې نه په وړاندې کتاب هم ايمان نه راوړی.دوی له به د خپلې وينا مزه هغه وخت راشي چه کله دالله ﷻ په وړاندې ددوزخ په غاړه په ولاړه ولاړه مشران کشرانوته اوکشران مشرانو ته الزامونه ورکوی اوهريويه بل قصوروار ګڼړی. تابعداران به خپلوسردارانوته وائی که تاسومونږ نه رامنع کولو نومونږ به خامخا ايمان راوړلې وو.د هغوی مشران به هغوی له جواب ورکوی چه آيا مونږ تاسو رامنع کړې وئی؟مونږ يوه خبره اوکړه تاسو ته پته وه چه دابې دليله خبره ده.

بل طرف ته د دليلونوباران په تاسو راوريدو اوستاسو دسترګو په وړاندې وو بيا تاسو د هغه تابعداری پريخوده زمونږه مو ولې منل؟ ستاسو خپله بې عقلی وه اوستاسو پخپله شهوت خوښ وو.ستاسو خپل زړونه دالله ﷻ دخبرونه تختيدل.درسولانوتابعداری پخپله ستاسو په ځانونواوطبيعتونوباندې ګرانه او سخته تيريده.ټول قصور هم ستاسو خپل وو مونږ ته ولې الزام راکوئی؟دابې دليله دخپلوبزرګانو منونکی به بياجواب ورکړی چه شپه ورځ ستاسودهوکه بازی جعل سازی مکرفريب مونږ ته تسلی راکړه چه زمونږ افعال اوعقيدې ټيك دی.مونږ ته باربارکفراوشرك نه پريخودل زوړدين نه بدلول د پلارانونيکونو په زړو طريقو قايم اودريدل اوزمونږ ملا تپول همدغه سبب شوزمونږد ايمان نه د بنديدلوهم تاسوبه راتلنی اوددروغو عقلی خبرې به موراته کولې اوداسلام نه به موا روول.دواړه الزامونه به هم ورکوی اوصفائی به هم کوی خوپه زړه کښې په خپلو کړو باندې پښيمانه وو.

قوله تعالى:- وَجَعَلْنَا الْاَغْلٰلَ فِيْٓ اَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

د دې ټولولاسونه به سټ سره په طوق اوزنځير سره اوتړلې شي.اوس به هريوته د هغه د اعمالو مطابق بدله ورکولې شي. ګمراه کونکوته هم اوګمراه کړې شووته هم. هريوته به پوره پوره عذاب ورکولې شي. رسول الله ﷺ فرمائی چه کله دوزخيان د دوزخ د رسولود پاره اوشړلې شی نوددوزخ د يوې لمبې په وجه به دهغوی دبدن ټوله غوښه اوسوزی او پښو کښې به ئی راپريوځی.

ابن ابی حاتم کښې حسن بن يحيی نعشی رحمه الله فرمائی چه د دوزخ په هره يوه قيدخانه کښې هريوغر اوهريوزنځير په هريوقيدباندې به د دوزخی نوم ليکلې وی.کله چه د سليمان دارانی رحمه الله په وړاندې دا بيان کړه نو هغوی ډير خفه شو او وئی فرمائيل هائې هائې بيابه څنګه حال وی په هغه باندې چه دا ټول عذابونه پرې اچولې شوی وی. په پښوکښې بيړئی وی په لاسونوکښې هتکړئی په سټ کښې طوق وی بيا د دوزخ غارته ورديکه کړې شی. الله ﷻ دې مونږ بچ کړی اومونږ دې الله سلامت اوساتی.اللهم سلم اللهم سلم.

وَمَآ اَرْسَلْنَا	فِىْ قَرْيَةٍ	مِّنْ نَّذِيْرٍ	اِلَّا	قَالَ	
اونهٔ دي ليږلي مونږه	په يوكلي كښې	څوك يرونكي	مگر	اووئيل	

او مونږ چې كوم كلي ته هم يو پيغمبر ليږلي دي | نود هغې كلي

مُتْرَفُوْهَآ لا	اِنَّا	بِمَآ	اُرْسِلْتُمْ
مالدارو خلقو دهغه كلي	بيشكه مونږه	په هغه پيغام سره	چې راليږلې شوى يئ تاسو

مالدارو به وئيل | .... چې تاسو كوم حكمونو راوړى دى مونږ د هغې نه

بِهٖ	كٰفِرُوْنَ ﴿٣٤﴾	وَقَالُوْا	نَحْنُ	اَكْثَرُ	اَمْوَالًا
په هغې سره	نهٔ منونكي يو	او اووئيل هغوئ	مونږه	زيات يو	په لحاظ د مال سره

انكار كوو | .... او هغوئ دا هم وئيلي دي | چې مونږ د مال او اولاد په لحاظ سره ستاسو

وَّاَوْلَادًا لا	وَّمَا نَحْنُ	بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿٣٥﴾	قُلْ	اِنَّ رَبِّىْ	يَبْسُطُ
او اولاد سره	اونهٔ يو مونږه	عذابيدونكي	ورته اووايه	بيشكه رب زما	فراخه كوى

نه ډير زيات يو | او مونږ ته به هيڅ عذاب نشي راكولي | ته ورته اووايه چې زما رب

الرِّزْقَ	لِمَنْ	يَّشَآءُ	وَيَقْدِرُ	وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ	النَّاسِ
رزق	دپاره دهغه چا	چې غواړي هغه	او په اندازه كوى رزق	وليكن	زيات دخلقو نه

دچا باره كښې او غواړي | نو روزى ورته فراخه كړى | يا (روزى) ورته تنگه كړى | خو زيات خلق په دې

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٦﴾ ع	وَمَآ اَمْوَالُكُمْ	وَلَآ اَوْلَادُكُمْ	بِالَّتِىْ
نهٔ پوهيږي په حقيقت	اونهٔ دي مالونه ستاسو	اونهٔ اولاد ستاسو	داسې څيز

خبره نه پوهيږي | او ستاسو دا مالونه او اولاد تاسو زمونږ په دربار كښې

تُقَرِّبُكُمْ	عِنْدَنَا	زُلْفٰٓى	اِلَّا	مَنْ	اٰمَنَ
چې نزدې كوى تاسو	مونږ ته	په نزديكت سره	ماسوا	دهغه چانه	چې ايمان ئې راوړو

نزدې كولې نشي | .... البته هغه خلق چې ايمان راوړى | او هغوئ نيك

وَعَمِلَ صَالِحًا ز	فَاُولٰٓئِكَ	لَهُمْ	جَزَآءُ	الضِّعْفِ
او عمل ئې اوكړو نيك	پس دا خلق دي	چې ده دپاره ددوئ	بدله	ددوچندوالى

عمل هم اوكړى | نو هغوئ ته بهٔ دخپل عمل دوچنده بدله وركولې شى

بِمَا	عَمِلُوْا	وَهُمْ	فِى الْغُرُفٰتِ	اٰمِنُوْنَ ﴿٣٧﴾
په سبب دهغې عملونو	چې كړى دى دوئ	او دوئ به	په دنگو ماڼو كښې	په امن سره وسى

او هغوئ به د جنت په بالاخانو كښې په امن سره اوسيږى |

وَالَّذِيْنَ يَسْعَوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ

او هغه کسان | چې کوشش کوي | په آيتونو زمونږ کښې | دپاره دعاجزه کولو (دآيتونو زمونږ) |

او کوم خلق چې زمونږ دایاتونو د ناکامه کولو کوشش کوي

اُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ۝ قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَبْسُطُ الرِّزْقَ

دا کسان به | په عذاب کښې | حاضر کړې شوي وي | اورته اووايه | بيشکه رب زما | فراخه کوي رزق

نوهغوی به عذاب ته ورمخامخ کړې شي | ....ورته اووايه چې زما رب په خپلو بندګانو کښې

لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۭ وَمَآ

دپاره دهغه چا | چې غواړي | دبندګانو خپلو نه | او په اندازه کوي رزق | دپاره دهغه | او هغه

چې دچا دپاره اوغواړي روزي فراخه کوي | اوچا دپاره چې اوغواړي نو روزي تنګوي | او څه چې

اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيْرُ

چې خرچ کوئ تاسو | څه خيز | پس هغه | دهغې په ځاني نور درکوي | او هغه | بهتره

دالله ﷻ په لار کښې خرچ کوئ | نوهغه به دهغې بدله درکوي | او هغه ډير ښه روزي

الرّٰزِقِيْنَ۝

رزق ورکونکې دې |

ورکونکې دې |

قوله تعالي:- وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ

رسول الله ﷺ ته تسلی ورکول:- الله ﷻ خپل نبی پاك ﷺ ته تسلي ورکوي اود وړاندينو پيغمبرانو په شان اخلاق ساتلود پاره ورته فرمائي چه کوم يوکلي ته کوم يورسول تلې دې دهغه مقابله شوې ده. لويوخلقو کفرکړې اوغريبانانوتابعداری کړې ده. لکه چه دنوح ؑ قوم خپل نبی ته وئيلي وو﴿ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ۝﴾([1]) مونږ په تاباندې څنګه ايمان راوړوستامنونکی خو ټول د ښکته درجې خلق دی. هم دا مضمون په دويم آيت ﴿وَمَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ ۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍۭ بَلْ نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ۝﴾([2])کښې دې. دصالح ؑ د قوم کبرژن خلق ضعيفانوته وائی ﴿اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ۝﴾([3])آياتاسو د حضرت صالح ؑ د نبی کيدو يقين دې؟ هغوی وئيل اومونږ خومؤمنان يو نو هغه کبرژنوصفا اووئيل چه مونږ خوئی نه پيژنو. يوبل آيت کښې دی ﴿ وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِّيَقُوْلُوْٓا اَهٰٓؤُلَاۗءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنْۢ بَيْنِنَا ۭ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشّٰكِرِيْنَ۝﴾([4])يعنی دغه شان مونږ يو په بل سره فتنه کښې واچولو دې دپاره چه هغوی اووائی چه هم داخلق دی په چاباندې چه الله ﷻ په مونږ تيولوکښې احسان اوکړو الله ﷻ شکرکونکی نه پيژنی؟يوبل ارشاد دې چه په هريوکلی کښې دهغې غټان خلق مجرم اومکار وی. يوبل

---

[1] ٢٦/الشعراء:١١١.

[2] ١١/هود:٢٧.

[3] ٧/الاعراف:٧٥.

[4] ٦/الانعام:٥٣.

ارشاد دي ﴿وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا۟ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ فَدَمَّرْنَٰهَا تَدْمِيرًا﴾ ([1]) کله چه ديوکلي مونږ د هلاکت اراده اوکړونو دهغې سرکشه خلقو ته څه احکام ورکوو هغوی ئې نه مني بيائې مونږ هلاك کړو. نودلته هم فرمائي چه مونږ کوم يوکلي ته نبی اورسول ليګلې د هغه ځائ شان اوشوکت والا مالداران او سرداران اولويو خلقو ډير زر د خپل کفر اعلان کړې دې.

هره زمانه کښې د نبی تابعدران کمزوری خلق وی:- ابن ابی حاتم کښې دی ابورزين رحمه الله فرمائي دوه کسان په خپل مينځ کښې شريك وو يود سمندر نه اخوا لاړو اوبل هم هلته پاتې شو. کله چه د رسول الله ﷺ بعثت اوشو نوهغه خپل ملګری نه په ليکلو سره معلومه کړه چه د حضور ﷺ څه حال دې؟هغه په جواب کښې اوليکل چه ښکته اوپريوتې خلق دهغه خبره مني.شريفانو قريشودهغه اطاعت نه دې کړې. هغه خط لوستلوسره هغه خپل تجارت اومعاملات پريخودل او زر خپل شريك له راغلو دا ليك لوست والا سړې و.دآسماني کتابونو په علم پوهيدلو.دهغه نه ئې تپوس اوکړواوښايه رسول الله ﷺ چرته دې؟ معلومه ئې کړه اودحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو. د حضور ﷺ نه ئې تپوس اوکړو تاسو خلق د کوم خيزطرف ته رابلئی حضور ﷺ ارکان اسلام دهغه په وړاندې بيان کړل هغه زر ايمان راوړو.حضور ﷺ اوفرمائيل چه تاددې تصديق ولې اوکړو؟ هغه ونيل په دې خبره چه د ټولوانبياؤکرامو د شروع په زمانه کښې هميشه ضعيفان اومسکينان خلق په هغوی باندې ايمان راوړونکی وی. په دې باندې دا آياتونه نازل شو حضور ﷺ هغه پسې سړې اوليګلو اوورته ئې اوونيل چه ستاد خبرې صداقت الله ﷻ نازل کړو.

هر قل هم دابوسفيان نه دغه شان سوال کړې وو:- دغه شان هرقل ونيلې کله چه هغوی د ابوسفيان نه د هغوی د جاهليت د زمانې متعلق تپوس کړې ووچه آياشريفانوخلقودهغه تابعداری کړې که ضعيفانو؟ نوابوسفيان جواب ورکړې وو چه ضعيفانو. په دې باندې هرقل ونيلې وو چه د هررسول اول تابعداری کونکی هم دغه ضعيفان خلق وی. ([2])

قوله تعالى:- وَقَالُوا۟ نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَٰلًا وَأَوْلَٰدًا

بيافرمائي چه دا خوشحاله خلق په خپل مال او اولادباندې فخرکوی اودا دليل جوړوی د دې خبرې چه هغوی د رب خوښ دی. که د الله ﷻ خاص پرزونې او مهربانئی په هغوی باندې نه وې نودوی ته به ئې دا نعمتونه نه ورکول. اوچه کله دلته رب مهربان دې نو په آخرت کښې به هم هغه مهربان وی. قرآن پاك هرځائ د دې ردکړې دې.

يوبل ځائ ارشاد دې ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ﴾ ([3]) آيادهغوی داخيال دې چه دمال اولاد کثرت د هغوی دپاره بهتردی؟نه بلکه دا خرابوالې دې خوهغوی بې عقله دی.يوبل آيت کښې دی ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ﴾ ([4]) دهغوی مال اولاددې تا په دهوکه کښې وانچوی. پدې سره به د هغوی په دنياکښې هم سزا کولې شی اوترمرګه پورې به هم دوی په کفرباندې وی. يوبل آيت دې ﴿ذَرْنِى وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ ([5]) يعنی ما او هغه سړې پريږدئی کوم چه ما پيداکړې دې يوازې اوپه کثرت سره مې مال ورکړې دې اوتابعدار ځامن مې ورکړی دی اوهغه ته مې هر قسم عيش ورکړې او هغه دا طمع ده چه زه هغه ته نورهم زيات ورکړم. داسې نه ده دې زمونږ د

---

[1]) ۱۷/الاسراء:۱٦.

[2]) صحيح بخاری کتاب بدء الوحی باب کيف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:۷،صحيح مسلم:۱۷۷۳.

[3]) ۲۳/المؤمنون:۲۵.

[4]) ۹/التوبه:۸۵.

[5]) ۷٤/المدثر:۱۱،اخ

اياتونو مخالف دي لږه زمانه پاتې ده چه دې به زه د دوزخ په غرونوباندې ورخېژوم. د هغه سړي واقعه هم ذكر شوې ده د چاچه دوه باغونه وو دمال والا وو اوداولاد والا وو خويوځيز هم فائده ورنه کړه. د الله ﷻ په عذاب سره ټول هر څه هم په دنياكښې تباه كړې شو او تورې خاورې شو.

مال او اولاد نه بلكه ايمان او عمل د كاميابى نخښه ده:- الله ﷻ چه د چارزق زياتول غواړى نو زياتوى اوالله ﷻ چه دچارزق كمول غواړى نوكموى.دنياخوهغه خپلو دوستانواودښمنانوټولوته وركوى. غنى يا فقير كيدل دهغه درضااونارضادليل نه دې بلكه پدې كښې نورحكمتونه وى كوم چه اكثرخلق نه پيژني. مال اولادوركول زمونږدپرزونې دليل جوړول غلط دى.داڅه زمونږپه نيزدمرتبه زياتولوځيزنه دې. رسول الله ﷺ فرمائى چه الله ﷻ ستاسو صورتونواوشكلونوته نه ګورى بلكه زړونواو عملونوته ګورى. (۱)

اود هغه په نيزباندې درجواوچتولوځيز ايمان او نيك عمل دې. د هغوى د نيكو په بدله كښې به هغوى له ډيرې زياتې بدلې وركولې شى.يوه يوه نيكى به لس لس چنده بلكه اووه سوه كولې شى.دجنت په اوچتو منزلونواو درجوكښې به دهرې ويرې خفګان غم نه به په امن كښې وى.هيڅ غم تكليف به نه وى او نه به څه سزا او صدمه وى. رسول الله ﷺ فرمائى په جنت كښې به داسې بالاخانې وى دكوم ظاهرچه به دباطن نه اوباطن دظاهر نه ښكارى. يواعرابى ونيل دابالاخانې د چاد پاره دى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك نرمې خبرې كوى په نورو بندې خوراك كوى او په كثرت سره روژې ساتى اود خلقو د خوب په وخت كښې تهجد كوى. (۲)

كوم خلق چه د الله ﷻ د لارې نه نور خلق منع كوى د رسول الله ﷺ د تابعدارئى نه خلق منع كوى اود الله ﷻ دآياتونوتصديق ته نى نه پريږدى هغوى به د دوزخ سزاګانوكښې حاضرولې شى خرابه بدله به وركوى.بيا فرمائى چه الله ﷻ دخپل كامل حكمت مطابق چاته چه غواړى ډيره زياته دنياوركوى اوچاله چه غواړى ډيره كمه وركوى. دې په آرام دې اوهغه په غم دردكښې اخته دې. د رب حكمتونو باندې هيڅ څوك نه پوهيږى دهغه مصلحتونه هم هغه ښه پيژني.لكه چه فرمائى ﴿أُنظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا﴾(۳) ته ګوره چه مونږ څنګه يوله په بل باندې فضيلت وركړې دې اوآخرت په درجو كښې اوفضيلتونوكښې ډيرلوئ دې.لكه څنګه چه مالدارى اوغريبى سره ددرجوښكته والې پورته والې دلته دې دغه شان به په آخرت كښې هم د اعمالومطابق هم درجې اومرتبې وى.نيكان خلق به دجنت په اوچتوبالاخانوكښې اوبدان خلق به ددوزخ په ښكته طبقه اوجيل خانوكښې وى.په دنيا كښې دټولونه بهتر سړې درسول الله ﷺ د فرمان مطابق هغه دې چه رښتونې مسلمان وى او په اندازه د كفايت رزق وررسى اود الله ﷻ د طرف نه ورته صبرهم وركړې شوې وى. (۴)

قوله تعالى:- ﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۥ﴾

دانفاق فى سبيل الله فضيلت:- دالله ﷻ دحكم يادهغه د اباحت لاندې كوم څه چه خرچ كونى دهغې بدله به هغه تاسو له په دواړه جهانه دركوى. په صحيح حديث كښې دى ته خرچ كوه نوپه تاباندې به هم خرچ اوكړې شى.يوبل حديث كښې دى چه هرسحريوه فرښته دعاكوى اې الله ﷻ دبخيل مال ختم اوبرباد كړې.دويمه دعاكوى اې الله ﷻ خرچ كونكى له نيكه بدله وركړه(۵)حضرت بلال ؓ ته حضور اكرم ﷺ

---

(۱) صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب تحريم ظلم المسلم وخذله......:۲۵٦٤.

(۲) ترمذى كتاب صفة الجنة باب ماجاء فى صفة غرف اهل الجنة:۲۵۲۷وهوحسن، ابن ابى شيبه:۲٦۵/۸، مسندابى يعلى:۴۲۸. (ابن ابى حاتم)

(۳) ۱۷/الاسراء:۲۱.

(۴) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب فى الكفاف والقناعة:۱۰۵۴، ترمذى:۲۳۴۸، ابن ماجه: ۴۱۳۸، احمد: ۱٦۸/۲

(۵) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قوله تعالى ﴿فامامن اعطى واتقى...﴾:۱۴۴۲، صحيح مسلم:۱۰۱۰.

یوځل اوفرمائیل اې بلال خرچ کوه او عرش والا د طرف نه د تنګئی خیال هم مه کوه([1])ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی ستاسود دې زمانې نه پس داسې زمانه راتلونکې ده چه پرې کونکې خوړونکې ده.مال به وی خو مالدار به په خپل مال باندې داسې غاښونه ورخښ کړې وی چه چرته خرچ نه شی.بیا حضوراکرم ﷺ د دې آیت ﴿وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَهُوَ یُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَیْرُ الرّٰزِقِیْنَ﴾ ([2]) تلاوت اوکړو.

بد ترین خلق:- بل حدیث شریف کښې دی بدترین خلق هغه دی چه د بې وسه او بې قراره خلقو څیزونه په کم قیمت باندې اخلی ګرځی یادساتئی داسې بیع حرام ده.دبې قراره بیع حرام ده.مسلمان د مسلمان رور دی نه دې هغه باندې ظلم کوی اونه دې هغه رسواکوی. که تانه کیدې شی نونورو خلقو سره ښه سلوك او ښیګړه کوه د هغه هلاکت ته مه زیاتوه. داحدیث په دې سندسره غریب دې اوضعیف هم دې. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دې آیت غلط مطلب وانخلئی په خپل مال کښې په میانه روئی سره خرچ کوه. روزئی تقسیم شوی دی رزق مقسوم دې.

ثُمَّ	جَمِیْعًا	یَحْشُرُهُمْ	وَیَوْمَ
بیا	ټول	چې به راجمع کړی هغه دا انسانان	او په کومه ورځ
.............نود		.............او په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ ټول راجمع کړی	

یَعْبُدُوْنَ۝	اِیَّاکُمْ کَانُوْا	اَهٰٓؤُلَآءِ	لِلْمَلٰٓئِکَةِ	یَقُوْلُ
عبادت کولو	چې تاسو لره به ئې	ایا دا خلق وو	فرښتو ته	به اووائی
		چې ایا دې خلقو بهٔ ستاسو عبادت کولو		فرښتو نه بهٔ تپوس اوکړی

بَلْ کَانُوْا	مِنْ دُوْنِهِمْ	اَنْتَ وَلِیُّنَا	سُبْحٰنَکَ	قَالُوْا
بلکه وو دوئ	بې ددوئ نه	ته مولی ئې زمونږ	پاکی ده تالره	اوبه وائی فرښتې
دوئ سره نه دې	زمونږ تعلق خو تاسره دې		ته پاک یې	هغوئ به اووائی چې (ائې زمونږ ربه)

بِهِمْ	اَکْثَرُهُمْ	الْجِنَّ	یَعْبُدُوْنَ
په دې پیریانو شیطانانو باندې	زیات خلق ددوئ	دپیریانو شیطانانو	چې عبادت به ئې کوؤ
	په دوئ کښې زیاتو خلقو په پیریانو	چې دوئ خو بهٔ د پیرانو عبادت کولو	حقیقت دادې

بَعْضُکُمْ	لَا یَمْلِكُ	فَالْیَوْمَ	مُّؤْمِنُوْنَ۝
خینی ستاسو	اختیار نهٔ لری	(اوبهٔ فرمائی الله) پس نن ورځ به	ایمان راوړونکی وؤ
	.....نو نن تاسو کښې څوک یو بل ته دنفع یا		ایمان لرلو

ظَلَمُوْا	لِلَّذِیْنَ	وَنَقُوْلُ	وَّلَا ضَرًّا	نَّفْعًا	لِبَعْضٍ
چې ظلم ئې کړی وی	هغه کسانوته	اواوبه وایو مونږه	اونهٔ دضرر رسولو	دنفعې رسولو	دپاره دخینو
.....او مونږ به ظالمانو ته اووایو چې			قدرت نه لری		نقصان رسولو

---

[1] طبرانی: ۱۰۲۰.

[2] ۳۴/سبا:۳۹.

ذُوْقُوْا	عَذَابَ النَّارِ	الَّتِيْ	كُنْتُمْ	بِهَا	تُكَذِّبُوْنَ﴿٤٢﴾
اوڅکئ	عذاب دوور	هغه	چې وئ تاسو	په هغې	چې دروغ به مو ګڼړلو
دډې اور دعذاب مزه اوڅکئ کوم چې بهٔ تاسو دروغ ګڼړلو					

قوله تعالى:- ثُمَّ يَقُوْلُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ

د الله ﷻ دفرښتو سوال: مشرکان شرمنده کول بې جوابه کولو اوبې عذره کولودپاره به دفرښتونه سوال کولې شي دکوموچه دځان نه دوی شکلونه جوړکړې وواودې مشرکانوبه په دنیاکښې دهغوی عبادت کولوچه هغوی به دوی الله ﷻ سره ملاوکړی.سوال به کولې شي چه آیاتاسودوی ته دخپل عبادت کولو وئیلې وو؟لکه چه په سورت فرقان کښې دی﴿ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادِيْ هٰٓؤُلَآءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيْلَ﴾([1])يعنى آيا تاسودوی ګمراه کړې وو؟ که دوی پخپله دهوکه شوې وو؟دحضرت عیسی ؑ نه به سوال کولې شي چه آیا تا دې خلقو ته وئیلی وو راغلې وې چه الله ﷻ پرېږدئی زما اوزما د مور عبادت کوئی.هغه به جواب ورکړی اې الله ستا ذات پاك دې ماته چه د کوم څیز وینا کول ضروری نه وو مابه څنګه وئیل. دغه شان به فرښتې هم خپل ځان خلاص کړی وائی به ته خو د دې نه ډیراوچت او لوئ نی چه ستادې څوك شريك وی مونږ خو پخپله ستا بندیګان یو. مونږ د دوی نه ویزاره وو اواوس هم دوی نه جدایو.دوی به دشیطانانوعبادت کولوهم شیطانانود دوی دپاره بتانوعبادت ښانسته کړې وو او دوی ئې ګمراه کړې وو. په دوی کښې د اکثرو عقیده هم په شیطان باندې وه.

لکه څنګه چه د الله ﷻ ارشاد دې﴿ اِنْ يَّدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلَّآ اِنٰثًا ۚ وَاِنْ يَّدْعُوْنَ اِلَّا شَيْطٰنًا مَّرِيْدًا ۙ لَّعَنَهُ اللّٰهُ ۘ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيْبًا مَّفْرُوْضًا ﴾([2])يعنى دې خلقوالله تعالى پرېښې دې اود ښځوعبادت کوی اودسرکش شیطان عبادت کوی.په کوم چه د الله ﷻ غصه ده.نوچه کومو کومو سره اې مشرکانوتاسو مینه ساتلې وه په هغوی کښې یوهم تاسوته څه نفع دراونه رسولې شوه. ددې سختنې اوعذاب په وخت کښې به داتول د دروغومعبودان تاسونه یودم لرې شی.څکه چه هغوی ته دچاته دڅه څیزد نفع ورکولو هیڅ اختیارد سره وونه.نن به مونږ پخپله مشرکانوته وایوچه واخلئی کوم ددوزخ عذاب مودروغ ګڼړلونن دهغې مزه اوڅکئی.

وَاِذَا تُتْلٰى	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتُنَا	بَيِّنٰتٍ	قَالُوْا	مَا هٰذَآ
او کله چې لوستلې کیږی	په دې خلقو باندې	ایتونه زمونږ	صفا واضحه	نو وائی دوئ	نهٔ دې دا
او هرکله چې بهٔ دوئ ته زمونږ ښکاره ایتونه بیانولی شوا نو دوئ به وئیل چې دا (پیغمبر)					

اِلَّا	رَجُلٌ	يُّرِيْدُ	اَنْ يَّصُدَّكُمْ	عَمَّا	كَانَ يَعْبُدُ
مګر	یو سړې دې	چې غواړی	چې منع کړی تاسو	دهغه معبودانونه	چې عبادت به ئې کولو
خو یو داسې سړې دې چې تاسو دهغه بتانو نه منع کوی دکومو چې بهٔ ستاسو پلار نیکه					

اٰبَآؤُكُمْ ۚ	وَقَالُوْا	مَا هٰذَآ	اِلَّآ	اِفْكٌ	مُّفْتَرًى ۗ	وَقَالَ
پلارانو ستاسو	اووائی دوئ	نهٔ دې (داقرآن)	مګر	دروغ دی	دځانه نه جوړ کړې شوی	اووائی
عبادت کولو او دوی وائی چې داقرآن خو جوړ شوې دروغ دی اوڅه وخت چې کافرانوته						

[1] ٢٥/الفرقان:١٧.

[2] ٤/النساء: ١١٧-١١٨.

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّا

هغه کسان | چې کافران شوي دي | حق ته | هر کله چې راغې دوئ ته | چې نۀ دې دا | مګر

حق راغلو | ....زنو هغوی اووئيل چې دا خو ښکاره

سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُوْنَهَا

جادو دې | ښکاره | اونۀ دي ورکړي مونږ دوئ له | څه کتابونه | چې ګني لولي هغه

جادو دې او مونږ دوئ ته داسې (آسماني الهامي) کتابونه نه وو ورکړي اچې ګني دوئ بۀ لوستل

وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيْرٍ ۝ ط وَكَذَّبَ الَّذِيْنَ

اونۀ وۀ ليږلي مونږ | دوئ ته | مخکښې ستانه | څوك يرونکې | او دروغ ګنړلي وو | هغه کسانو

او مونږ ستاسونه وړاندې دوئ ته هيڅ ويرونکې نه وو ليږلې | او (دغسې) ددوئ نه مخکنو خلقو

مِنْ قَبْلِهِمْ ۙ وَمَا بَلَغُوْا مِعْشَارَ مَآ اٰتَيْنٰهُمْ

چې مخکښې ددوئ نه وو | اونۀ دي رسيدلي دوئ | لسمې برخې ته | دهغې | چې ورکړي وو مونږ هغوئ ته

هم (پيغمبران) دروغژن ګنړلي وو | او مونږ چې هغوئ ته څه ورکړي وو | هغوی دهغې لسمه برخه

فَكَذَّبُوْا رُسُلِيْ قف فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ۝ ع

پس دروغ اوګنړل هغوئ | رسولان زما | پس څه رنګې | وۀ | عذاب زما |

هم نه دی | خو هغوئ زما پيغمبران دروغ اوګنړل | نو زما دطرفنه پرې څنګه عذاب راغلو |

قوله تعالى:- وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا

د قران پاک د منکرينو د خباثتونو ذکر او دهغوئ انجام :- دکافرانو هغه شيطاني بيانيرې د کوم په وجه چه هغوی درب دعذابونو مستحق شوي دی. دالله ﷻ کلام تازه په تازه دهغوی غوره رسول ﷺ په ژبه اوری قبلول منل اوددې مطابق عمل کول خو يوطرف ته وائی چه ګورئی داسړې تاسودخپل زوړ اوربښتونی دين نه منع کوی اودخپلو باطلوخيالونوطرف ته تاسو راغواړې. داقرآن پاك خو ده پخپله جوړکړې دې اودخپل ځان نه ئی بيانوی اوداخو جادو دې اود دې جادو څه پته خبره نه ده بالکل ښکاره دې. بيا فرمانی چه نه خودې عربوته اول څه کتاب نازل شوې دې اونه دحضوراکرم ﷺ نه دوی ته څوك رسول راغلې دې. پدې وجه د دوی دمودو خواهش وو که مونږ کښې څوك رسول د الله ﷻ راغلی وواوبه مونږ باندې د الله ﷻ کتاب نازل شوی وی نومونږ به د ټولونه زيات تابعدار اوپابند وو. خوچه کله الله ﷻ د دوی دزړه دا ارمان پوره کړونولګياشو په انکاراوتکذيب کښې. ددې نه د وړاندينوامتونونتيجې د هغوی مخې ته دی. هغوی په قوت اوطاقت مال اومتاع کښې اوپه دنياوی اسبابوکښې د دوی نه ډير زيات وو. اودوی خولااوس دهغوی لسمې حصې ته هم نه دی رسيدلي. خوزما د عذابونو په وخت کښې نی نه مال په کار راغلو اونه خاندانونه اونسبونه په کار راغله نه هغه قوت اوطاقت هغوی ته څه فائده ورکړه بربادکړې شو.

لکه چه ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْـِٕدَةً ۡ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝﴾ [1] يعنی مونږ هغوی ته قوت اوطاقت

[1]) ۴۶/الاحقاف: ۲۶.

ورکړي وو سترګي اوغوږونه ئي هم لرل زړه ئي هم وو خوزماپه اياتونوباندي دانکارپه وجه په هغوی چه کوم عذاب راغلو هغه وخت هيڅ څيز هيڅ فائده ورنه کړه اوچاپوري چه به ئي ټوقي کولي هم هغوی دوی راګيرکړل.آياداخلق په زمکه ګرځيدوسره دوړاندينوخلقوانجام ته نه ګوري چه ددوی نه په شمير کښي زيات اوپه طاقت کښي وړاندي وو.مطلب دادي چه د رسولانوپه تکذيب کولوسره دوی اوره کړي شو د جرړي نه راويستلي شواوغورزولي شو.ته ګوره اوغوراوکړه چه ماڅنګه د خپلو رسولانو نصرت اوامداد اوکړواوڅنګه مي په تکذيب کونکوباندي عذاب راکوزکړو.

اَنْ تَقُوْمُوْا	بِوَاحِدَةٍ	اَعِظُكُمْ	قُلْ اِنَّمَآ
چي ودريږئ تاسو	په يوي خبري سره	چي زۀ نصيحت کوم تاسو ته	ورته اووايه بيشکه همدا خبره ده

(ائي پيغمبره) اووايه چي زۀ درته د يوي خبري نصيحت کوم | هغه دا چي تاسو خاص دالله ﷻ دپاره دوه دوه

مَا بِصَاحِبِكُمْ	ثُمَّ تَتَفَكَّرُوْا	وَفُرَادٰى	مَثْنٰى	لِلّٰهِ
نشته په ملګري ستاسو باندي	بيا فکر اوکړئ	او يو يو	دوه دوه	خاص دپاره دالله

او يو يو اودريږئ بيافکر اوکړئ ستاسو دا ملګري (پيغمبر يقيناً) ليوني نه دي

عَذَابٍ	بَيْنَ يَدَيْ	لَّكُمْ	نَذِيْرٌ	اِلَّا	اِنْ هُوَ	مِّنْ جِنَّةٍ
دعذاب	مخکښي (دراتلو)	تاسو لره	خبردارونکي	مګر	نۀ دي هغه	څه ليونتوب

..............دي خو ستاسو دپاره دسخت عذاب راتلونه وړاندي ويرونکي دي

شَدِيْدٍ

سخت نه

قوله تعالیٰ:- قُلْ اِنَّمَآ اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ

پيغمبر ﷺ مجنون نه دي:- حکم کولي شي چه کافران تاته مجنون وائي دوی ته اووايه چه يوکارخو اوکړئي چه په خلوص سره دښمني اوضدپريږدئي اولږ شان پخپل مينځ کښي سوچ اوکړئي يوبل نه معلومات اوکړئي چه آيا محمد ﷺ مجنون دي؟اوپه ايماندارئي سره يوبل ته جواب ورکړئي. هرسړي دي ځان ځان سره هم سوچ اوکړي اويوبل نه دي هم تپوس اوکړي خوداشرط دي چه ضد اودښمني پريږدئي. تاسوته به پخپله پته اولګي اوستاسو زړه به آواز اوکړي چه په حقيقت کښي رسول الله ﷺ ته جنون نشته بلکه هغه پخپله ستاسو خير خواه اودرد منددي. د يوراتلونکي خطري نه د کومي نه چه تاسوبي خبره ئي تاسو خبروي.

قوله تعالیٰ:- اَنْ تَقُوْمُوْا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى

ددي نه مونځ مراد اخستل صحيح نه دي:- بعضي خلقو د دي آيت نه ځان له اوپه جمع سره مونځ کول مراد اخستي دي اوددي په ثبوت کښي يوحديث شريف هم پيش کړي دي.خوهغه حديث ضعيف دي چه حضور ﷺ فرمائيلي دي ماله دري څيزونه راکړي شوي دي چه مانه اول نه دي ورکړي شوي اودا زه د فخرپه وجه نه وايم. زماد پاره د غنيمت مال حلال کړي شوي دي مانه وړاندي هغه د چادپاره هم حلال نه وو.هغوی به دغنيمت مال راجمع کولواوسيزلوبه ئي. اوزه د هريو سور اوسپين طرف ته ليګلي شوي يم هريونبي هم دخپل قوم طرف ته ليګلي کيدو.زماد پاره ټوله زمکه جمات اود اودس څيز جوړکړي شوي دي. چه زه ددي په خاوره تيمم کوم اوکوم ځائ کښي چه هم يم اودمانځه وخت راغلو نومونځ اداکړم. الله ﷻ فرماني چه دالله ﷻ په وړاندي په ادب سره اودريږه. دوه دوه يويواو ديوي مياشتي په

فاصله باندې زما نصرت په رعب سره کړې شوې دې. (۱) داحديث سندا ضعيف دې اوډيرممکن دی چه پدې کښې دآيت ذکراو دا د جمع نه ياځان له کولوپه معنی کښې اخستې شوې وی. دا د راوی خپل قول وی اوداسې بيان کړې شوې وی چه په ظاهره هغه د حديث الفاظ معلوميږی ځکه چه د حضورﷺ خصوصيات په صحيح سند د احاديثو ډير روايت دی اوپه يوکښې هم دا الفاظ نشته. والله اعلم.

قوله تعالى:- إِنۡ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم

رسول كريم ﷺ نذير وو ددې متعلق احاديث:- خلق د هغه عذاب نه ويرونکې ووکوم چه د هغوی مخې ته دې اودکوم چه دوی بالکل بې خبره اوبې فکره ناست دی.په صحيح بخاری شريف کښې دی نبی اکرمﷺ يوځل په صفاغونډئی باندې اوختلو اودعربود دستورمطابق ياصباحاه وئيلوسره داوچت آواز چه کوم علامت وو لکه چه څوك د يواهمې خبرې د پاره راغواړی.دعادت مطابق دې اوريدو سره ټول خلق راجمع شو.حضورﷺ اوفرمائيل واورئی که زه تاسوته اووايم چه ستاسو دښمن په تاسو باندې حمله کول غواړی اوعجيبه نه ده چه سحرياماښام په تاسو باندې حمله اوکړی نوتاسوبه مارښتونې اوګنړئی؟ ټولو په يوځل جواب ورکړو او بې شکه مونږ به تا رښتونې اوګنړو. حضورﷺ اوفرمائيل واورئی زه تاسو د هغه عذاب نه

ويرول غواړم کوم چه ستاسو په وړاندې دې. دې اوريدو سره ابولهب ملعون وئيل ستا لاسونه دې مات شی تا مونږ د دې دپاره راجمع کړې يو. په دې باندې سورت ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾ (۲) الخ نازل شو (۳) دا احاديث ﴿وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ﴾ (۴) په تفسيرکښې تيرشوی دی.

د رسول كريم ﷺ اود امت مثال:- مسند احمد کښې دی رسول اللهﷺ راووتلواومونږله نی تشريف راوړدې ځل نی آواز اوکړو. وئی فرمائيل خلقوزمااو خپل مثال پيژنئی؟هغوی وئيل الله ﷺ ته اودهغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. رسول اللهﷺ اوفرمائيل زما اوستاسو مثال د هغه قوم په شان دې په کوم باندې چه دښمن حمله کونکې وو. هغوی خپل سړې اوليګلو چه لاړشه او دښمن اوګوره اود هغوی د تګ راتګ نه مونږ خبرکړه. هغه چه کله اوکتل چه دښمن دهغوی طرف ته راروان دې او نيزدې رسيدلی دې نوهغه په ټولوخپل قوم طرف ته راوړاندې شو چه هسې نه زماد خبرورکولونه وړاندې د دښمن حمله اونه شی. په دې وجه هغه هم په لارکښې خپله کپړا خوزول شروع کړه چه هوښيار شئی دښمن راورسيدو.درې ځل نی دا اووئيل(۵)يوبل حديث کښې دی چه زه اوقيامت په يوځائ راليګلې شوې يو.نيزدې وه چه قيامت مانه وړاندې راغلې وو. (۶)

قُلۡ	مَا سَأَلۡتُكُم	مِّنۡ أَجۡرٖ	فَهُوَ لَكُمۡۖ
ورته اووايه	هغه چې ماغوښتلې وی ستاسو نه	څه اجر	پس هغه دستاسو وی
ته ورته اووايه چې که ما ستاسو نه څه معاوضه غوښتې وی			نو هغه ستاسو شوه

---

(۱) ابن ابی حاتم.

(۲) ۱۱۱/اللهب:۱.

(۳) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة سبا باب ﴿ان هوالانذيرلکم بين يدی عذاب شديد﴾: ۴۸۰۱، صحيح مسلم:۲۰۸.

(۴) ۲۶/الشعراء:۲۱۴.

(۵) احمد:۲۴۸/۵وسنده حسن، مجمع الزوائد:۳۱۴/۱۰.

(۶) احمد:۲۴۸/۵وسنده حسن، مجمع الزوائد:۳۱۴/۱۰.

اِنْ اَجْرِیَ	اِلَّا	عَلَی اللّٰهِ ۚ	وَهُوَ	عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ	شَهِیْدٌ ﴿۴۷﴾	قُلْ
نۀ دي اجر زما	مګر	په الله باندې دې	او هغه	په هر څيز باندې	ګواه دې	ورته اووايه

زما اجر خو بس صرف د الله ﷻ سره دې | او هغه په هر څه باندې پوره خبر دې

اِنَّ رَبِّیْ	یَقْذِفُ	بِالْحَقِّ ۚ	عَلَّامُ	الْغُیُوْبِ ﴿۴۸﴾
بیشکه رب زما	را اچوی په زړه کښې ماته	حق	هغه ښه عالم دې	په پټو حقیقتونو باندې

ته ورته اووایه چې زما رب همیشه حق ته غلبه ورکوی | دغیبو په خبرو ډېر ښه عالم دې

قُلْ	جَآءَ	الْحَقُّ	وَمَا یُبْدِئُ	الْبَاطِلُ	وَمَا یُعِیْدُ ﴿۴۹﴾
ورته اووايه	چې راغې	حق	اونۀ دنوی سره پیدا کولې شی څه څیز	باطل	اونۀ ئې دوباره پیداکولې شی

ورته اووايه چې اوس حق راورسیدو | اوباطل نه ورانډې څه څیزوو | اونه اوس څه حیثیت لری

قُلْ	اِنْ ضَلَلْتُ	فَاِنَّمَآ	اَضِلُّ	عَلٰی نَفْسِیْ ۚ
ورته اووایه	که زۀ بې لارې شوې یم	نو پس بیشکه	وبال دبې لارې کیدو زما	په خان زما دې

ورته اووايه چې که زۀ ګمراه یم | نو د هغې وبال به صرف په ما باندې واقع کیږی

وَاِنِ اهْتَدَیْتُ	فَبِمَا	یُوْحِیْٓ	اِلَیَّ	رَبِّیْ ۭ	اِنَّهٗ
او که زۀ په سمه لار یم نو دا به وی	په سبب دهغې	چې وحی کوی	ماته	رب زما	بیشکه هغه

او که زه په نیغه لار روان یم | نو دادهغه وحی په وجه روان یم | اکومه چې ما ته زما رب کړې ده | هغه

سَمِیْعٌ	قَرِیْبٌ ﴿۵۰﴾
هر څه اوریدونکې	نزدې دې

هرڅۀ آوری ډېر نزدې دې |

قوله تعالی:- قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۭ

پیغمبر ﷺ د انسانیت محسن دې: حکم کولې شی چه مشرکانوته اووایه دا زه چه ستاسو خیرخواهی کوم تاسوته د دین احکام دررسوم، وعظ اونصیحت کوم په دې باندې زه تاسو نه هیڅ بدله نه غواړم. بدله خوبه هم الله ﷻ راکوی چه د ټولوڅیزنو دحقیقت نه خبرداردې. زمااوستاسو حالت هغه ته ښه معلوم دې بیانئی چه دا اوفرمائیل ددې په شان آیت ﴿ یُلْقِی الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰی مَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ لِیُنْذِرَ یَوْمَ التَّلَاقِ ﴾ ([1]) الخ. یعنی الله ﷻ پخپل فرمان سره دحضرت جبرائیل ؑ په ذریعه چه چاته ئې خوښه وی وحی لیګی. هغه په حق سره فرښته نازلوی اوعلام الغیوب دې د هغه نه دآسمان اوزمکې هیڅ یوڅیزپټ نه دې. د الله ﷻ دطرف نه حق اومبارك شریك راغلې دې. باطل اوبه خراب اولنډې بوچې شی برباد به شی لکه چه ارشاددې ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَی الْبَاطِلِ فَیَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۭ وَلَكُمُ الْوَیْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ﴾ ([2])مونږ په باطل باندې حق نازلولو سره باطل ټکرې کوو اوهغه خاورې کوو. رسول الله ﷺ دمکې دفتح په ورځ کله په بیت الله شریف کښې داخل شو نودهغه ځائ بتان به ئې د خپلې لینډې په لرګی سره راغورزول او په ژبه مبارکه

[1] ۴۰/غافر:۱۵.
[2] ۲۱/الانبیاء:۱۸.

به نې وښيل ﴿ وَقُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴾([1])حق راغلو باطل ختم شو اوهغه وو د ختميدو دپاره ([2])دباطل او ناحق دباؤ ټول ښکته شو. د بعضې مفسرينونه روايت دې چه دلته د باطل نه مراد ابليس دې.يعني هغه نه څوك اول پيداكړى نه به نې بيارا پيداكړې شي نه مړى ژوندى كولې شي اونه هغه ته بل داسې څه قدرت حاصل دې. خبره خودا هم صحيح ده ولې دلته دامطلب نه دې.والله اعلم.
بيا چه دااوفرمائيلې شو د دې مطلب دادې چه خير ټول په ټول هم دالله ﷻ د طرف نه دې اودالله ﷻ په رااليږلې شوى وحى كښې دې.هم هغه سراسرحق بيان دې اوهدايت دې.گمراه كيدونكى پخپله ورانيږى اوهم خپل نقصان كوى. د حضرت عبدالله بن مسعود ؓ نه چه كله د مفوضه د مسئله تپوس كړې شوې وو نوهغوى فرمائيلې وو دا زه په خپله رائې سره بيانوم. كه صحيح وى نود الله ﷻ د طرف نه ده اوكه غلط نو زما اود شيطان د طرف نه دى اوالله تعالى اود هغه رسول ﷺ دې نه برى دې. ([3]) هغه الله ﷻ دخپلو بنديگانو خبرې اوريدونكې دې اونيزدې دې اود آواز كونكى آواز هروخت اورى اوقبلوى. د صحيح په حديث كښې دى رسول الله ﷺ يوځل خپلو صحابه كرامو ؓ ته اوفرمائيل تاسو چرته كونړ يا غائب ته آواز نه كوئى چاته چه تاسو آواز كوئى هغه اوريدونكې دې نيزدې دې او مجيب دې.([4])

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ

| او كاش چې اووينې ته | كله چې | اويريږى دوئ | اونۀ به وى لاردبچ كيدو

| اوكه ته دوى هغه وخت اووينې چې دوئ به ويريدلى وى | نو خلاصيدې به نشي

وَأُخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝ وَقَالُوٓا ءَامَنَّا

او نيولې كيږى به | دځائې نزدې نه | اوا وبه وائى په هغه وخت كښې | چې ايمان راوړو موږ

اود نزدې نه به رانيولې شي |................. او دابۀ وائى چې (بس) موږ په دې دين

بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ۝

په دې باندې | او څرنگ به وى | دوى لره | نيول | دځائې لرې نه |

ايمان راوړو | خواوس ددومره لرې ځائې نه د دوئ لاس چرته ورسيدې شى؟

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ

او كفر كړې وۀ دوئ | په دې سره | مخكښې ددې نه | اوويشتل به كول دوئ | په غيبو سره |

حال دادې چې دوئ ترې د وړاندې نه انكار كولو | ....اودوئ د لرې نه بې ليدو

مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ۝ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا

دځائې لرې نه | او پرده به واچولې شى | په منځ ددوئ كښې | او په منځ | دهغه څيز كښې

خيالى غشى ويشتل | اوددوئ اوددوئ د خواهشاتو په مينځ كښې به يو ديوال اودرولې شى

---

[1] ۱۷/بنى اسرائيل:۸۱.
[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب﴿وقل جاء الحق وزهق الباطل﴾، ٤٧٢٠، صحيح مسلم:۱۷۸۱، ترمذى: ۳۱۳۸
[3] ابوداؤد كتاب النكاح باب فيمن تزوج ولم يسم لها صداقا حتى مات:۲۱۱٦وهو صحيح، نسائى:۳۳٦۰.
[4] صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة خيبر:٤۲۰۲، صحيح مسلم:۲۷۰٤، احمد:٤/٤۰۲، ابوداؤد:۱۵۲۷

يَشۡتَهُوۡنَ	كَمَا	فُعِلَ	بِاَشۡيَاعِهِمۡ	مِّنۡ قَبۡلُ
چې آرزونې کوی دوئ	لکه څنګه چې	شوې وو(داکار)	دملګرو ددوئ سره	مخکښې ددې نه
لکه څنګه چې ددې نه وړاندې ددوئ غوندې خلقو سره شوې ووا او هغوئ هم				
اِنَّهُمۡ	كَانُوۡا	فِىۡ شَكٍّ	مُّرِيۡبٍ	
بيشکه دوئ	اوؤ	په داسې شك کښې	چې پريشانه کونکې وو	
ددوئ پشان ښکاره شک کښې پراته وو				

قوله تعالى:-وَلَوۡ تَرٰىۤ اِذۡ فَزِعُوۡا فَلَا فَوۡتَ

دقيامت په ورځ به تيښتې پښيمانتيا او اقرار هيڅ نفع نه ورکوي:- الله ﷻ فرمائي اې نبي ﷺ كاش چه تا د دې کافرانو دقيامت د ورځې هغه ويريدل ليدلې چه هرڅومره دعذابونونه خلاصيدل غواړی خود بچ كيدوبه هيڅ يوصورت نه بياموهی.نه په تختيدوسره اونه په پټيدوسره نه د چا په حمايت سره اونه د چا په پناه سره بلکه ډيرزربه راونيولې شي. ديخوادقبرونونه راووتل اوبل خوارا ګير کړې شو.اخوااودريدل اوديخوا راګير کړې شو.خوصحيح هم دادی چه دقيامت دورځې عذاب دې. بعضې وائي چه دبنوعباس د خلافت په وخت کښې دمکې اومدينې په مينځ کښې دهغوی د لښکرويه زمکه کښې دورخښيدل مراد دې.ابن جرير رحمه الله دې بيانولوسره ددې په دليل کښې يوحديث نقل کړيدې چه بالکل موضوع اود خان نه جوړشوې دې.خو په تعجب باندې تعجب کيږی چه امام صاحب دا موضوع نه دې بيان کړې. د قيامت په ورځ به وائي چه مونږ ايمان قبلوو. په الله ﷻ باندې اود هغه په فرښتوباندې د هغه په کتابونو باندې اودهغه په رسولانوباندې ايمان راوړو. لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَلَوۡ تَرٰىۤ اِذِ الۡمُجۡرِمُوۡنَ نَاكِسُوۡا رُءُوۡسِهِمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ رَبَّنَاۤ اَبۡصَرۡنَا وَسَمِعۡنَا فَارۡجِعۡنَا نَعۡمَلۡ صَالِحًا اِنَّا مُوۡقِنُوۡنَ﴾[1] كاش چه تاليدل ګناهګاران خلق دخپل رب په وړاندې سرونه ښکته کړې ولاړوی اوپه شرمندګئی سره وائي اې الله مونږ اوليدل مونږ واوريدل مونږ ته يقين راغلو.اوس ته مونږ بيادنياته اوليګه نومونږ به ئې دزړه نه اومنو.لکه څنګه چه د ډير لرې ځيز داخستلوډپاره دلرې نه لاس راوړاندې کړی اوهغه د ده لاس له نه شي راتلې.همدغه شان حال د دې خلقو دې په آخرت کښې هغه کارکول غواړی کوم چه په دنياکښې کول پکاروو نوپه آخرت کښې هغه ايمان راوړل بې کاره دی.اوس به نه دنياته راواپس کولې شي اونه به د هغه وخت ژړا فرياد اوزاری توبه ويستل او فريادونه کول ايمان اواسلام هيڅ په کار نه راځی.ددې نه وړاندې په دنياکښې خو منکر وئی نه موالله ﷻ منلو اونه مو په رسول الله ﷺ باندې ايمان راوړو نه د قيامت قائل شوئی اوهسې چه په ناليدلو اندازې سره نښې اولی.دغه شان دالله ﷻ خبرې په خپلو ګمانونوسره ردکولې.نبی ته ئې کله کاهن وئيل کله شاعرکله جادوګراوکله مجنون او دا صرف دځان نه فضول خبرې وې. اوس په ايمان او د هغوی په مينځ کښې پرده راغله. په توبه کښې اوپه هغوی کښې پرده راپريوتله. دنيادوی نه پاتې شوه اودوی د دنيا نه جداشو. ابن ابی حاتم په دې مقام کښې عجيبه او حيرانونکې اثر نقل کړې دې کوم چه مونږ پوره نقل کوو.

دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې په بنی اسرائيلوکښې يو فاتح سړې وو چاسره چه ډيرمال ووکله چه هغه وفات شو اودهغه ځوئ د هغه وارث شو نوده يرپه خرابه طريقه باندې مال الوزولو.دهغه ترونو هغه ملامته کړو او پوهه ئې کړو هغه په غصه کښې راغلوتول ځيزونه ئې خرڅ کړل او روپې راواخستې

---

[1] ۳۲/السجدة:۱۲.

عین ځجاجه له راغلو یومحل ئې جوړکړو اوهم دلته اوسیدلو.یوه ورځ په زوره سیلئې راغله په هغې کښې یوه ډیره ښائسته او ښکلې ښځه هغه له راغله. هغې د دې نه تپوس اوکړو ته څوك ئې؟ هغې وئیل بنی اسرائیلی یم. وئیل دامحل اومال ستا دې؟هغه وئیل او.تپوس ئې اوکړو ستا ښځه هم شته؟ هغه وئیل نه.هغې وئیل ته بیاد خپل ژوندخوندڅنګه اوچتوې؟ اوس هغه تپوس اوکړو چه آیا ستا خاوندشته؟هغې وئیل نه. وئیل بیا خو ما قبول کړه.هغې جواب ورکړو چه زه ددې ځایٔ نه دیومیل په فاصله باندې اوسیږم صباته دخان سره د ټولې ورځې خوراك څښاك راواخله ما کره راشه.که په لار کښې څه عجائبات اووینې نو ویریږه مه. هغه قبوله کړه او بله ورځ ئې توښه واخسته روان شو.یومیل لرې چه لاړونویوښکلې عالی شان محل ئې اولیدلو.ورتګولوسره یوښکلې ځوان راغلو تپوس ئې اوکړو ته څوك ئې؟ جواب ئې ورکړوبنواسرائیلی یم. وئیل څنګه راغلې ئې؟ وئیل د دې مکان مالکې رابللې یم. وئیل په لار کښې دې څه خطرناك څیزونه اولیدل؟ جواب ئې ورکړو او که چرې ماته دا نه وو وئیلې شوې چه ویریږه مه نوزه خو به د ویرې نه هلاك شوې ووم. زه لاړم یوې پلنې لار ته اورسیدم چه اومې کتل یوسپئې خُله کولاوکړې ناسته وه زه اوویریدلم اومنډه مې کړه چه اومې کتل هغه زما نه وړاندې وړاندې ده.هغه ده اودهغې بچې دهغې په خیټه کښې غاپی.هغه ځوان وئیل ته دانه شې موندلې. دا خو تاته د آخرې زمانې د یوخبرې مثال اوخودلې شو چه یوځوان به د بوډاګانویه مجلس کښې کینی او هغوی سره به د خپل راز پټې خبرې کوی. چه زه نور وراوړاندې شوم نواومې کتل چه یوسل چیلئې دې دکومو غلانځې چه د پشیونه ډکې دې یوبچې دې چه پئې څکی چه کله پئې ختم شی هغه ته پته اولګی چه نور څه باقی پاتې نه شو نوهغه خُله کولاوکړې لکه چه نور غواړی.دې ځوان دربان وئیل ته داهم نه شې حاصلولې.دامثال تاته اوخودلې شو دهغه بادشاهانو چه په آخره زمانه کښې به راځی د خلقو نه به سره زراوسپین زرراکاړی تردې چه پوهه به شی چه اوس چاسره هیڅ هم پاتې نه شو نوبیا به هم هغوی ظلم اوزیاتې کوی خُلې به ئې کولاوکړې وی.هغه وئیل چه زه نور وړاندې شوم نومااوکتل یوه ونه ده ډیره تکه شنه اوتازه ښکلې رنګ ښکلې شکل مادهغې یوښاخ راماتول غوښتلنودبلبونې نه آوازراغلو اې دالله ﷺ بنده زما ښاخ مات کړه.بیاخود هرې یوې ونې نه هم داآواز راتلو دربان وئیل ته داهم نه شې حاصلولې. په دې کښې اشاره ده چه په آخره زمانه کښې به د سړو کمې وی اود ښځوکثرت به وی. تر دې چه د یوسړې د طرف نه به یوې ښځې ته پیغام لیکلې شی نولس شل ښځې به هغه خپل طرف ته رابلی.هغه وئیل زه لږ نور وړاندې شوم نو ما اوکتل چه دیودریاب په غاړه یوسړې ولاړدې اوخلقو له اوبه راډکوی اوورکوی بیا پخپل مشك کښې اچوی. خوپه دې کښې یوڅاڅکې هم نه حصاریږی. دربان وئیل ته په دې هم نه پوهیږی. په دې کښې مثال دې چه په آخر زمانه کښې به داسې علماء اووعظ کونکی وی چه خلقوته به علم ښائی ښکلې خبرې به کوی ولې پخپله به عمل نه کوی بلکه پخپله به په ګناهونوکښې اخته وی.بیاچه وړاندې شوم نو مایوه چیلئې اوکتله بعضې خلقودې پښې نیولې وې بعضو لکئې نیولې وه بعضو ښکرې نیولې وې بعضې په دې باندې سواره دی اوبعضې د دې پئې لشی. هغه وئیل دامثال دې د دنیاکومو چه د دې پښې نیولې دی هغه دی چه د دنیانه پریوتل خو دا ورته ملاونه شوه. کومو چه ښکرې نیولې دی داهغه دی چه خپله ګذاره کوی خو په سختئې سره. کومو چه لکئې نیولې ده داهغه دی د چانه چه دنیا تختیدلې ده. سواره هغه دی چه دنیائې پخپله پریخودې ده اودنیا نه صحیح فائده اوچتونکی دی.کوم چه تا د چیلئې نه پئې راویستونکی اولیدل دوی ته خوشحالی ده دا دمبارکئې مستحق دی.هغه وئیل چه زه نور وړاندې شوم نواومې کتل چه یوسړې د کوهی نه اوبه راوباسی اوپه یوحوض کښې وراچوی. د کوم حوض نه چه اوبه واپس کوهی ته ځی.هغه وئیل داهغه سړې دې چه عمل کوی خو قبلیږی نه. هغه وئیل زه بیا وړاندې لاړم اومې کتل یوسړې دانې په پټی کښې اوکرلې هم هغه وخت فصل تیارشو اوډیر ښکلې مزیدار غنم راوتل. وئیل داهغه

سرې دې چه د چانیکنی الله ﷻ قبلوی. هغه ونیل چه زه نور وړاندې شوم نو یوسړې پړمخې پروت دې ماته ئې ونیل روره زما لاس اونیسه ماکینوه. والله د کله نه چه زه پیداکړې شوې یم ناست نه یم. زما په لاس نیولوسره هغه اودریدو او تیز په منډه شو تردې چه زما د سترګونه پناه شو. دې دربان ونیل دا ستا عمر وو چه لاړو ختم شو. زه ملك الموت یم اود کومې ښځې سره چه ته ملاویدو له راغلې نې د هغې په شکل کښې هم زه ووم. د الله ﷻ په حکم سره تاله راغلې ووم چه ستا روح په دغه ځای کښې قبض کړم اوبیا تا دوزخ ته اورسوم د دې باره کښې دا آیت﴿ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴾(۱)نازل شوې.دااثر غریب دې اوددې په صحت کښې هم نظردې.د آیت مطلب ښکاره دې د کافرانوچه کله مرګ راځی. دهغوی روح ددنیاد ژوند په مزوکښې اینختې وی. خو مرګ ورته مهلت نه ورکوی اود هغوی د خواهش او دهغوی په مینځ کښې دا حائل شی. لکه څنګه چه د دې مغرور اومفتون سړی حال شو چه لاړود ښځې په لټون کښې اوملاقات ئې اوشو ملك الموت سره چه امید ئې پوره شی د هغې نه وړاندې ئې روح لاړو. بیافرمائی چه د دوی نه وړاندې امتونوسره هم داسې اوشو هغوی هم د مرګ په وخت کښې د ژونداوایمان آرزو کوله چه صرف یوبې کاره څیز وو. لکه چه ارشاد باری تعالی دې﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴾(۲) کله چه هغوی زمونږ عذابونه اوکتل نوونئی ونیل مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ایمان راوړو اوکوم کوم چه مونږ د الله ﷻ شریکان جوړ کړې وو دهغه ټولونه مونږ انکار کوو.خودهغه وخت ایمان هغوی ته هیڅ فائده ورنه کړه.دهغوی نه وړاندې خلقوکښې هم د الله ﷻ هم دغه طریقه روانه وه. کافران د نفع نه محروم پاتې شو.دلته فرمائی چه په دنیاکښې خو په ټول ژندکښې په شك شبه اوترددکښې پاتې وو.پدې وجه دعذاب د لیدلونه پس ایمان راوړل بیکاره شو.دحضرت قتاده رحمه الله داقول دسروزرو په اوبود لیکلوقابل دې چه هغوی فرمائی د شکونواوشبهاتونه بچ شئی په دې باندې چه چاته مرګ راغلو هغه به د قیامت په ورځ په دې باندې اوچتولې شی.اوڅوك چه په یقین باندې مړشو نوهم په دې یقین باندې به راوچتولې شی.

والله سبحانه وتعالی الموفق للصواب.

د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د هغه په لطف اورحم سره د سورت سباتفسیرختم شو.

تقبل الله منا وقضی الله حاجاتنا.

....

آیاتونه	سورة فاطر مکیة وهي خمس واربعون آیة وخمس رکوعات	رکوع ګاني
آیاتونه	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	رکوعات
۴۵	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۵

الْحَمْدُ	لِلَّهِ	فَاطِرِ	السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ	جَاعِلِ
ټوله ثنا	خاص الله لره ده	چې پیدا کونکې دې	داسمانونو	او دزمکې	مقررونکې دې

ټول تعریفونه صرف یو الله ﷻ دپاره دی ....چې د اسمانونو او زمکې پیدا کونکې دې

(۱) ۳٤/سبا:٥٤.

(۲) ٤٠/المؤمن:٨٤.

الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُولِيٓ أَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ؕ يَزِيدُ

دفرښتو | پیغام رسونکي | خاوندانې | دوزرو | دوه | دریو | او څلورو دی | زیاتوالي کوي

او فرښتې ئې خپلې پیغام رسونکې جوړ کړې اچې دوه دوه او درې درې او څلور څلور وزرې ئې دی | د چا

فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ؕ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

په پیداوښت دمخلوق کښې | هغه چې خوښه ئې شي | بیشکه الله | په هر څیز باندې | قادر دې |

په پیدائش کښې چې اوغواړې نور زیاتوی|.......... بیشکه الله ﷻ په هر څه قادر دې

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ

هغه چې پرانیزی | الله | دپاره دخلقو | درحمت نه | پس نۀ وی بندونکې هیڅوک | هغې لره |

الله ﷻ چې خلقو ته د رحمت (دروازه) پرانیزی | نو څوک ئې بندولې نشي | اوکوم

وَمَا يُمْسِكْ ۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنۢ بَعْدِهِ ؕ

او هغه چې بند کړی | پس نۀ وی لیږونکې | هغه څیزلره هیڅوک | روستو دبندولو دهغه نه |

څیز چې هغه بند کړی نو څوک ئې د بندولو نه پس جاری کولې نشي

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

اوهغه غالب دې | حکمت والا دې |

اوهغه غالب صاحب د حکمت دې |

قوله‌تعالی:- الْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

د الله ﷻ تعریف او د کمال قدرت بیان:- ابن عباس ؓ فرمائی د ﴿فاطر﴾ بالکل ټیك معنی ما د ټولونه اول دیو اعرابی د ژبې نه اوریدلې معلومه کړې ده. هغه یویل خپل ملګری اعرابی سره په جګړه راغلو. دیرکوهی باره کښې دهغوی اختلاف وو نوهغه اعرابی ونیل (انا فطرتها) یعنی اول اول هم ماجوړ کړې دې[۱] نومعنی هم دا شوه چه دشروع نه بې نمونې صرف په خپل قدرکامله سره الله ﷻ زمکه اوآسمان پیدا کړل. دضحاك رحمه الله نه روایت دې چه دفاطر معنی خالق ده[۲] دخپل ځان اوخپلو نبیانو په مینځ کښې هغه خپلې فرښتې قاصدان جوړکړې دی چه د وزرو والادی الوزی دې دپاره چه ډیرزر دالله ﷻ پیغام د هغه رسولانوته اورسوی.په هغې کښې بعضې ددوو وزرو والا دی د بعضو درې درې وزرې دی دبعضو څلور څلور وزرې دی اود بعضو د دې نه هم زیاتې دی. حدیث شریف کښې دی رسول الله ﷺ د معراج په شپه جبرائیل علیه السلام اولیدلو نود هغه شپږ سوه وزرې وې اود هرو دوو وزرو په مینځ کښې د مشرق اومغرب هومره فاصله وه[۳] دلته هم فرمائی رب تعالی چه څه غواړی پخپل مخلوق کښې زیاتوالې کوی.دچاد پاره چه غواړې ددې نه هم زیاتې وزرې ورکوی اوپه کائنات کښې چه څه غواړی آبادوی.ددې نه مرادښکلې آوازهم اخستې شوې دې.یوشاذ قراءت (فی الحلق) "ح" سره هم دې. والله اعلم.

---

[۱]) الدرالمنثور:۳/۷.

[۲]) الدرالمنثور:۳/۷.

[۳]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب اذا قال احدکم آمین والملائکة فی السماء:۳۲۳۲-۳۲۳۳، صحیح مسلم:۱۷٤.

قوله تعالى:- مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ

الله تعالى په هر څيز باندې غالب دې :- دا الله ﷻ غوښتلې شوې هرڅه کيږي اوبغير د هغه د غوښتنې نه هيڅ هم نه کيږي. کوم څه چه هغه ورکړي دهغې بندونکې څوك نشته اوکوم چه بند کړي هغه څوك ورکونکې نشته. د فرض مانځه دسلام نه پس د الله ﷻ رسول ﷺ به هميشه دا کلمات لوستل ((لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير اللهم لا مانع لما اعطيت ولامعطى لما منعت ولاينفع ذالجد منك الجد)) حضور ﷺ به دفضول خبرونه ډيرو سوالونونه اود مال د بربادئې نه منع کول. اوحضور ﷺ به جينکئې ژوندې خښول اود ميندو نافرمانى کول اوپخپله اخستلواونورا خستلوته نه پريخودل نه هم منع کول[1] صحيح مسلم شريف کښې دى چه رسول الله ﷺ به د رکوع نه سر اوچتولو ((سمع الله لمن حمده)) ونيلوسره فرمائيل ((اللهم ربنا لك الحمد ملا السماء والارض وملاما شئت من شئ بعد اللهم اهل الثنآء والمجد احق ما قال العبد وكلنا لك عبد اللهم لا مانع لما اعطيت ولامعطى لما منعت ولاينفع ذالجد منك الجد))[2] اوهم ددې آيت په شان آيت ﴿وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗۤ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾[3] نورهم ددې دمثال ډيرآياتونه دى. امام مالك رحمه الله فرمائى چه باران به وريدلونوحضرت ابوهريره ﷺ به فرمائيل په مونږ باندې د فتح د ستورى نه باران راووروللې شو. بيابه ئى د دې آيت تلاوت کولو. (ابن ابى حاتم)

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ
| اے | خلقو | ياد کړئ | احسان دالله |
| ....ائې خلقو په تاسوچې دالله ﷻ کوم نعمتونه دى

عَلَيْكُمْ ؕ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ
چې دې په تاسو باندې | آيا شته څوك پيدا کونکې | بغير دالله نه | چې رزق درکوى تاسو ته |
هغه ياد ساتئ | آيا دالله ﷻ نه بغير بل څوک خالق شته | چې تاسوته دآسمان

مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ فَاَنّٰى
دآسمان نه | او دزمکې نه | نشته دې لائق دعبادت | مګر هم هغه دې | آخر دکوم ځائې نه |
اود زمکې نه روزى در رسوى ؟ | د هغه نه سوا بل څوک معبود نشته | نو دا تاسو کوم طرفته اړولى

تُؤْفَكُوْنَ ۝ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ ؕ
تاسو دوکه خورئ | اوکه دوئ دروغ ګڼړى تالره | نو دروغ ګڼړلې شوى دى | رسولان | مخکښې ستانه
شئ | اوکه دوئ تادروغژن اوګڼړى | نو تانه وړاندې هم پيغمبران دروغژن ګڼړلې شوى وو

وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۝ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ
او خاص الله ته | واپس کيږى | ټول معاملات | اے | خلقو | بيشکه وعده دالله | حقه ده |
اواخر ټولې مقدمې به الله ﷻ ته پيش کيږى | ائې خلقو دالله ﷻ وعده بالکل رېښتونې ده

---

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب مايكرهن قيل وقال: ٦٤٧٣، صحيح مسلم: ٥٩٣، احمد: ٤/٢٥٤. (بخارى ومسلم).
[2] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب مايقول اذارفع راسه من الركوع: ٤٧٧، ابوداؤد: ٥٨٤٧، احمد: ٣/٨٧، ابن حبان: ١٩٠٥.
[3] ٦/الانعام: ١٧.

فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ	الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا	وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ	بِاللّٰهِ
پس په دوکه کښې وانچوی تاسو | ژوند	ددنیا	اونهٔ دوکه کړی تاسو	په باره دالله کښې
نو ددنیا دا لږ ژوند مو خطا نه کړی | ....او دالله په باره کښې مو دهوکه باز (شیطان)			

الْغَرُوْرُ ۝	اِنَّ الشَّيْطٰنَ	لَكُمْ	عَدُوٌّ	فَاتَّخِذُوْهُ	عَدُوًّا
هغه غټ دوکه باز | بیشکه چی شیطان | ستاسو دپاره | دشمن دی | نواونیسی هغه لره | دشمن |					
دوکه نکړی | بیشکه شیطان ستاسو ښکاره دښمن دی | نو تاسوئې همیشه په دشمنئ سره اونیسئ					

اِنَّمَا	يَدْعُوْا	حِزْبَهٗ لِيَكُوْنُوْا	مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ۝
بیشکه هغه رابلی | دِله خپله | دپاره ددې چی شی هغوئ | دملګرو ددوزخ نه |			
هغه خو (لګیادی) خپله ډله ....پدې مقصد راغواړی | چې دوزخیان شی			

قوله تعالیٰ:- يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ؕ

دَ الله ﷻ په نعمتونوسره دَ الله ﷻ پیژندګلو:- ددې خبرې دلیل بیانولې شی چه د عبادتونولائق صرف هم یوالله ﷻ ذات دې ځکه چه خالق اورازق هم هغه دې.بیادهغه نه بغیردبل چا عبادت کول سخته غلطی ده.په اصل کښې دهغه نه بغیرد عبادت لائق څوك شته نه.بیا تاسو د دې ښکاره دلیل او برهان نه پس څنګه دهوکه شوئی؟ اود نورو د عبادتونود پاره تیتیږئی. والله اعلم.

قوله تعالیٰ:- اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوْهُ عَدُوًّا ؕ

شیطان دخلقو ښکاره دښمن دې :-اې رسول الله ﷺ که ستاد زمانې کافران ستا مخالفت کوی اوستاد خودلې شوی توحیداوپخپله ستاد رښتونې رسالت دروغ ګڼړی نو ته زړهٔمه خفه کوه. د وړاندینو نبیانو سره هم داسې شوی دی. د ټولوکارونو واپس کیدل هم د الله ﷻ طرف ته دی.هغه به ټولوته د هغوی د ټولوکارونو بدله ورکړی اوبدله اوسزا به ټوله وی.خلقو دقیامت ورځ حق ده هغه یقیناً راتلونکې ده هغه وعده کلکه ده.دهغه ځائ دنعمتونوپه بدله کښې ددې ځائ دافانی عیش اوعشرت کښې مه اینخلئی. د دنیا ظاهری عیش د هغه ځائ د حقیقی خوشحالئی نه تاسو محروم نه کړی دغه شان د شیطان مکار نه هم هوښیاراوسیږئی.دهغه په تلونکی راتلونکی جادوکښې اونه انخلئی.دهغه ددروغو اوچاپروسئی په خبروکښې رانه شئی اودالله ﷻ د رسول ﷺ حق کلام پرینږدئی دسورت لقمان په آخره کښې هم دا فرمائیلی دی.غروریعنی دهوکه باز نی دلته شیطان ته وئیلی دی[1]کله چه د مسلمانانواومنافقانو په مینځ کښې دقیامت په ورځ دیوال اودرولې شی په کوم کښې چه به دروازه وی دکوم په دننه حصه کښې چه به رحمت وی اوبهرحصه کښې عذاب هغه وخت به منافقان مؤمنانوته وائی چه آیامونږ ستاسو ملګری نه وو؟ دوی به جواب ورکړی چه اوملګری خو وی ولې تاسو خپل ځان په فتنه کښې واچولو اوسوچونه مو کول او شك شبه مو لرې نه کړه. د خواهشاتو په پوره کولو کښې ډوب وئی. تردې چه د الله ﷻ حکم راورسیدو اودهوکه باز شیطان تاسو په دهوکه کښې اوساتلئی. په دې آیت کښې هم شیطان ته غرور وئیلې شوی دې.

قوله تعالیٰ:- اِنَّمَا يَدْعُوْا حِزْبَهٗ

د شیطان ددهوکې بیان:-بیانې شیطانی دښمنی بیان کړه چه هغه خو تاسو خبروی او ستاسو ددښمنئی

---

[1] الطبری: ۴۳۸/۲۰.

بوج ئې په خپل سر اوچت کړې دې. بیا تاسو ولې د هغه په خبرو کښې راځئ او دهغه په دهوکه کښې اینخلئ؟ دهغه او د هغه د فوځ خو بالکل هم داخوښه ده چه هغه تاسو هم خپل ځان سره په راښکلو دوزخ ته یوسي الله ﷻ قوي دې عزیز دې اوزمونږ دعاده چه هغه دې مونږ د شیطان دښمنان کړي او د هغه د مکر دې مونږ په حفاظت کړي. او د خپل کتاب اورسول الله ﷺ د سنتو د تابعدارئ توفیق راکړي. هغه په هرڅیز قادردې او د دعاګانو قبلونکې دې. لکه څنګه چه دې آیت کښې د شیطان د دښمنئ بیان کړې شوې دې دغه شان دسورت کهف د آیت ﴿وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ وَذُرِّيَّتَهٗٓ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِيْ وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ؕ بِئْسَ لِلظّٰلِمِيْنَ بَدَلًا﴾[1] کښې هم د هغه د دښمنئ ذکر دې.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَالَّذِيْنَ

هغه کسان | چې کافران شوي دي | دهغوئ دپاره | عذاب سخت دې | او هغه کسان |

هغه خلق کومو چې کفر اختیار کړو | د هغوئ دپاره سخت عذاب مقرر دې | اوچا چې

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝

چې ایمان ئې راوړې وي | او عملونه کوي نیک | دهغوئ دپاره | بښنانه ده | او اجر لوئ دې |

ایمان راوړې دې | اودنیکئ کارونه کوي | نو هغوئ دپاره ببښنه او ډیر لوئې اجرمقرر دې

اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ

آیا پس هغه څوك | چې ښائیسته کړې شوې وي | هغه ته | بدعمل دهغه | پس اووینی دې هغه |

آیاچا ته چې خپل بدعمل ښائسته ښکاره شوې وي | او هغه پرې دنیک عمل ګمان کوي | (نو هغه دنیکانو

حَسَنًا ؕ فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ

نیك | پس بې شکه الله | ګمراهه کوي | هغه څوك چې غواړي | او نیغه لار ښائي | هغه چاته

برابر کیدشي) الله ﷻ چې څوک ګمراه کول غواړي ګمراه ئې کړي | اوچې چاته هدایت کول غواړي

يَّشَآءُ ۫ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

چې غواړي | پس نه دځي (نه دخفه کیږي) زړه ستا | په دوئ باندې | دوجې دافسوس غم نه | بیشکه الله

نو هدایت ورته وکړي | نو ته په دوئ باندې د غم کولو په وجه ځان مه هلاکوه | بیشکه الله ﷻ

عَلِيْمٌ ۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ۝

| ښه عالم دې | په هغې | چې دوئ ئې کوي |

دوئ په کارونو ښه خبر دې

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ

دشیطان منونکو له عذاب او نه منونکو له جنت:- پورته بیان تیرشوې ووچه د شیطانانو د تابعدارانو ځائ دوزخ دې ددې دپاره دلته بیان کولې شي چه دکافرانودپاره ډیرسخت عذاب دې. څکه چه دوی د شیطان تابعدار او د رحمن نافرمانه دی. د مؤمنانونه چه کومه ګناه هم اوشي ډیره ممکن ده چه الله ﷻ به هغه

---

[1] ۱۸/الکهف: ۵۰.

معاف کړي اوکومې نیکئی چه دهغوی دی په هغې باندې به هغوی ته ډیردروند اجراوثواب ملاویږی.
کافرانواوبدکارانوخپلې بدعملئی نیکئی ګنړلې ناست دی.نوپه داسې ګمراه خلقو باندې ستا څه وس دې؟هدایت اوګمراهی هم دالله ﷻ په لاس کښې ده.ته په دې باندې مه خفه کیږه دالله ﷻ مقدرات جاری شوی دی.دمالك الملوك مصلحت په دې کښې دالله ﷻ نه بغیربل څوك هم نه پیژنی. په هدایت اوضلالت کښې هم د هغه حکمت دې هیڅ یوکار د هغه ربښتونی حکیم د حکمت نه خالی نه دې.دخلقو ټول کارونه هغه ته ښکاره دی.
حضورﷺ فرمانی الله ﷻ خپل ټول مخلوق په تیاره کښې پیداکړی دی بیانی په هغوی باندې خپل نور واچولو. نو په چا چه هغه نور پریوتلو هغه دنیاته راغلو په نیغه لار روان شو اوچاته چه په دغه ورځ نور ملاونه شو هغه دنیاته په راتلوسره هم د هدایت نه فائده مندنه شو.پدې وجه زه وایم چه د الله ﷻ عزوجل د علم مطابق قلم روانیدو سره اوچ شو.(١)
یوبل روایت کښې دی مونږله حضوراکرم ﷺ تشریف راوړو وئی فرمائیل دالله ﷻ د پاره ټول تعریفونه دی چه د ګمراهئی نه دې په هدایت راولی اوپه چاچه غواړی ګمراهی ګډه وډه کړی.(٢)داحدیث هم ډیر زیات غریب دې.

<table>
<tr><td colspan="5">وَاللّٰهُ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ</td></tr>
<tr><td colspan="5">| اوالله | هغه ذات دې | چې رالیږی | هواګانې |</td></tr>
<tr><td colspan="5">الله ﷻ هغه ذات دې چې بادونه رالیږی ....| ددوئ په کارونو ښه خبر دې</td></tr>
<tr><td colspan="5">فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا</td></tr>
<tr><td colspan="5">پس پورته کوی | وریځې | پس لیږو مونږه هغه | زمکې مړې ته | پس ژوندئ کوو مونږه |</td></tr>
<tr><td colspan="5">نوهغه وریځې خوزې کړی | نومونږئې مړې (اوچې) زمکې ته وراولیږو | نو زمکه پرې دمرګ</td></tr>
<tr><td colspan="5">بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ﴿۹﴾</td></tr>
<tr><td colspan="5">په هغې سره زمکه | روستو دمرګ دهغې نه | دارنګې به وی | راپورته کیدل ددوباره ژوند |</td></tr>
<tr><td colspan="5">نه پس بیا ژوندئ کړو | ....هم دغسې به (ستاسو) دوباره ژوندون وی</td></tr>
<tr><td colspan="5">مَنْ كَانَ یُرِیْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِیْعًا ؕ اِلَیْهِ یَصْعَدُ</td></tr>
<tr><td colspan="5">هغه څوك | چې غواړی | عزت | پس الله لره دې | عزت | ټول | اخاص هغه ته | خیژی</td></tr>
<tr><td colspan="5">څوک چې د عزت اراده لری | نو ټول عزت صرف د الله دې | هغه (الله) طرفه ته ښه خبره (کلمه طیبه)</td></tr>
<tr><td colspan="5">الْكَلِمُ الطَّیِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهٗ ؕ وَالَّذِیْنَ</td></tr>
<tr><td colspan="5">کلمې (خبری) پاکې | او عمل نیك | پورته کوی هغه | او هغه کسان</td></tr>
<tr><td colspan="5">پورته خیژی | اوښه کارونه هغه (آسمان طرفته) پورته کوی | ....اوڅوک چې</td></tr>
</table>

(١) حاکم: ١/ ٣٠ ح ٨٣ وسنده صحیح.
(٢) ابن ابی حاتم.

يَمْكُرُوْنَ	السَّيِّاٰتِ	لَهُمْ	عَذَابٌ شَدِيْدٌ ط	وَمَكْرُ	اُولٰٓئِكَ
چې جوړوي سازشونه ناكاره	هغوئ لره دي	عذاب سخت	او سازش	ددې خلقو چې دي	
بد سازشونه جوړوي	هغوئ دپاره سخت عذاب مقرر دې	..............اوددې خلقو ټول تدبيرونه			
هُوَ	يَبُوْرُ ۞	وَاللّٰهُ	خَلَقَكُمْ	مِّنْ تُرَابٍ	ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ
هغه	تباه كيدونكې دي	او الله	پيداكړئ تاسو	دخاورې نه	بيادنطفې نه
ناكم دي	..................اوالله ﷻ هغه ذات دې	چا چې تاسو د خاورې نه ، بيا ئې د نطفې نه پيدا كړئ			
ثُمَّ جَعَلَكُمْ	اَزْوَاجًا ط	وَمَا تَحْمِلُ	مِنْ اُنْثٰى	وَلَا تَضَعُ	اِلَّا
بيا يې كړئ تاسو	جوړئ جوړئ	اونه قبلوي حمل	يوه ښځه	اونه ږدي حمل	مگر
بيا ئې جوړې جوړې اوگرځولئ	اوهيڅ يوه زنانه چه كله (په خپل رحم كښې) حمل باركوي	يا ئې زيږون كيږي			
بِعِلْمِهٖ ط	وَمَا يُعَمَّرُ	مِنْ مُّعَمَّرٍ	وَّلَا يُنْقَصُ		
په علم دهغه كښې وي	او عمر نۀ ملاويږي	يو عمر ملاويدونكي ته	اونۀ څه كمې كيږي		
نو په ټولو هغه پوهيږي	.اونه د چا عمر زياتيږي اونه د چا په عمر كښې كمې كيږي				
مِنْ عُمُرِهٖٓ	اِلَّا	فِيْ كِتٰبٍ ط	اِنَّ	ذٰلِكَ	عَلَى اللّٰهِ	يَسِيْرٌ ۞
دعمر دهغه نه	مگر (هغه)	په كتاب كښې وي	بيشكه	دا كار	په الله باندې	آسان دې
داهر څه په لوح محفوظ كښې ليكلى موجود دى	اوداټول كارونه الله ﷻ ته ډير آسان دى					

قوله تعالى:-وَاللّٰهُ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ

دَ الله ﷻ دَ قدرتونوبيان:- د مرگ نه پس په ژوندى كيدو باندې قرآن كريم په عام توگه د اوچې زمكې په شين كيدوباندې استدلال كړې شوې دې.لكه په سورت حج وغيره كښې دى دبنديگانود پاره په دې كښې پوره عبرت اودمړو په ژوندى كيدو باندې پوره دليل په دې كښې موجود دې.چه زمكه بالكل اوچه پرته ده هيڅ تازه والې پدې كښې نه ښكارى. خوأوريخې راوچتيږى اوبه راوريږى د هغې اوچوالې په تازه والى اومرگ په ژوندبدليږى.ياخويودكې هم په نظرنه راتلو يا په ميلونوباندې شينكې پيدا كيږى.دغه شان به د بنيادمواجزا په قبرونوكښې شيندلې پراته وى يوبه دبل نه جداوى خودعرش د لاندې نه داوبوراوريدلوسره به ټول بدنونه دقبرونو نه راوتوكيږى.لكه دزمكې نه چه دانې راټوكيږى. په صحيح حديث كښې دى بنيادم ټول په ټول سخاكيږى خودملا هډوكې نه سخاكيږى هم د دې نه به پيدا كړې شوې دې اوهم د دې نه به ترتيب وركولې شى(١) دلته ئې هم نښه اوخودله وئې فرمائيل دغه شان د مرگ نه پس ژوند دې. د سورت حج په تفسير كښې داحديث تيرشوې دې.

قوله تعالى:-كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ۞

د بيا راپورته كيدو مثال:- ابو رزين ﷺ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړوحضور ﷺ الله ﷻ به دامړى څنگه راژوندى كوى؟ اودهغه په مخلوق كښې ددې خبرې څه دليل دې؟حضور ﷺ اوفرمائيل اې ابوزرين! آيا ته دخپل كلى زمكې سره خواكې په داسې حال كښې نه ئې تيرشوې چه هغه اوچه شاړه پرته وى بيا چه

(١) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة عم يتساءلون:٤٩٣٥، صحيح مسلم:٢٩٥٥، ابوداؤد: ٤٧٤٣، ابن ماجه : ٤٢٦٦ ،احمد:٢/٣٢٢، ابن حبان:٣١٣٩.

داته پرې تیریږي اوګورې چه هغه تکه شنه جوړه شوې ښکاري اوبه تازګئي سره خوزیږي.ابوزرين ﷺ جواب ورکړو چه اوحضورﷺ دامې اکثر په کتلوکښې راغلی دی.حضورﷺ اوفرمائیل چه بس هم دغه شان به الله ﷻ مړي هم راژوندی کوی(۱)کوم سړې چه په دنیااوآخرت کښې په عزت سره اوسیدل غواړی هغه له د الله ﷻ تابعداری کول پکاردی هم هغه دامقصد پوره کونکې دې. د دنیااوآخرت مالك هم هغه دې. ټول عزتونه هم دهغه په قبضه کښې دی.

بل آیت کښې دی چه کوم خلق مؤمنان پریږدی اودکافرانوسره دوستی کوی چه هغوی سره دې زمونږ عزت وی هغه دې د عزت نه لاس اووینځي. عزتونه خود الله ﷻ په قبضه کښې دی. یوبل ځائ کښې ارشاد رباني دې﴿ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ۝ ﴾ (۲)یعنی عزتونه هم د الله ﷻ د پاره دی دهغه درسول ﷺ د پاره اودایماندارانود پاره خومنافقان بې علم دی.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه د بتانویه عبادت کښې عزت نشته اود عزتونومالك خوهم الله ﷻ دی.(۳)دقتاده رحمه الله په قول د آیت مطلب دا دې چه د عزت غوښتونکی ته د الله ﷻ د احکامو پوره کولوکښې مشغول کیدل پکاردی. (۴) اوداهم وئیلې شوی دی چه که څوك په دې باندې ځان پوهه کول غواړی چه د چاد پاره عزت دې هغه دې پوهه شي ټول عزتونه هم د الله ﷻ دپاره دی. ذکر تلاوت دعا وغیره پاکې کلمې هم دهغه طرف ته خیژی.

قوله تعالى:- اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

کلمه او نیک اعمال به برې او ګناهونه بهٔ لاندې راځي.-حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي مونږ چه څومره احادیث ستاسو په وړاندې بیانوو د ټولو تصدیق د کتاب الله نه درکولې شو. واورئ مسلمانانو بنده چه کله ((سبحان الله وبحمده والحمدلله ولااله الا الله والله اكبر تبارك الله))لولی نودا کلمې فرښته د خپل وزرلاندې اوری اوآسمان ته خیژی. د فرښتوکومې یوې ډلې سره چه تیریږی هغه ډله د دې کلماتو د ذکرکونکی دپاره د ابښنې دعاګانې غواړي.تردې چه رب العالمین ته وړاندې داکلمې پیش کولې شي بیا هغوی د﴿ اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهٗ ؕ وَالَّذِيْنَ يَمْكُرُوْنَ السَّيِّاٰتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَمَكْرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُوْرُ۝ ﴾ (۵) تلاوت اوکړو(۶).

حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائي ((سبحان الله او لااله الاالله او الله اكبر)) دعرش نه ګیرچاپیره رو رو آواز راوباسی لکه دشاتود مچوبنړاړې چه وی. دخپل ویونکی ذکردالله ﷻ په وړاندې کوی اونیك اعمال نی په خزانوکښې محفوظ کیږی.مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائي کوم خلق چه دالله ﷻ جلال د هغه تسبیح دهغه حمد دهغه دلوئې اودهغه د وحدانیت ذکر کوی. دهغه دپاره داکلمې دعرش سره نیزدې دالله ﷻ په وړاندې ذکرکوی.آیاتاسونه غواړئی چه څوك نه څوك دې ستاسو ذکردالله ﷻ په وړاندې کوی(۷)دحضرت ابن عباس ﷺ فرمان دې د پاکو کلمونه مراد د الله ﷻ ذکر دې اود نیك عمل نه مراد دفرائضواداکول دی. نوچه کوم سړې دالله ﷻ ذکراود فرائضوادائیګی کوی دهغه عمل اود هغه ذکرالله ﷻ ته پورته خیژی.اوچه څوك ذکر اوکړی او فریضه ادانه کړی دهغه کلام دهغه په عمل باندې واپس کولې شی(۸)دغه شان حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه کلمه طیبه نیك عمل اوری اودبزرګانونه

---

(۱) احمد:۱۱/۴سنده حسن،
(۲) ۶۳/المنافقون:۸.
(۳) الطبری:۲۰/۴۴۳.
(۴) الطبری: ۲۰۴۴۴.
(۵) ۳۴سبا:۱۰.
(۶) حاکم:۲/۴۲۵وهواثرحسن،
(۷) ابن ماجه کتاب الادب باب فضل التسبیح:۳۸۰۹وسنده حسن، احمد:۴/۲۶۸.
(۸) الطبری: ۲۰/۴۴۵.

هم دغه نقل دي.

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّاٰتِ

اواياس بن معاويه قاضي رحمه الله فرمائي که نيك عمل نه وي نو کلمه طيبه پورته نه خيژي. حسن او قتاده رحمهما الله فرمائي قول بغيردعمل نه مردوددې. د بدو په شيش کښې هغه خلق ناست وي چه په مکر او رياکارئي سره اعمال کوي[1] لکه خلقوته داښائي چه هغه دالله ﷻ فرمانبرداري کوي خوپه حقيقت کښې هغه د الله ﷻ په نيز د ټولونه زيات خراب دې. کومې نيکئي چه هغه کوي هغه صرف د ځان خودنې د پاره کوي. دوي د الله ﷻ ذکر ډيرکم کوي. عبدالرحمن رحمه الله فرمائي دې نه مراد مشرك دې. خوصحيح دادي چه داآيت عام دې مشرك په دې کښې په طريقه اولي داخل دې د هغوي دپاره خوسخت عذاب دې اودهغوي مکر فاسد اوباطل دې. دهغوي دروغ که نن نه وي نوصبابه راښکاره شي.عقل مندبه د هغوي دمکرنه خبرشي.کوم سړې چه څه کوي دهغې اثردهغه د مخ نه ښکاره کيږي.دهغه ژبه هم په هغه رنګ باندې رنګ کيږي.څنګه چه ئي باطن وي هم هغه شان دهغې عکس په ظاهرباندې هم ښکاري. د رياکار بې ايماني د ډيرې مودې پورې پټ نه شي پاتې کيدې. اوکه څوك بې وقوف د هغه په جال کښې راګيرشي هغه بله خبره ده. مؤمنان پوره عقل منداوهوښيار وي اوهغوي د دې دهوکه بازونه پوره خبر وي اود هغه عالم الغيب نه خو څه خبره پټيدې نه شي.

قوله تعالى:- وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ

د انسان پيدائش دالله تعالى د کمال علم ذکر:-الله ﷻ ستاسو پلار حضرت آدم عليه السلام دخاورې نه پيداکړو اود هغه نسل ئې دبې قيمته اوبونه جاري اوساتلو بيائې تاسوجوړه جوړه پيداکړئي.يعني سړې اوښځه او داهم دهغه کرم لطف اواحسان دې چه د سړو د پاره ئې ښځې جوړې کړې چه دهغوي دسکون اوراحت سبب دې.دهرې يوې حمل دارې د حمل اود هربچي دپيدا کيدوخبرهغه ته دې.بلکه دهرې پاڼې رارژيدو اوپه تياره کښې دپرتې دانې نه اودهريولوند اواوچ څيزنه هغه خبردې بلکه دهغه په کتاب کښې هغه ليکلې شوې دې. د دې آيت په شان ﴿ اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيْضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ؕ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهٗ بِمِقْدَارٍ ﴾ ([2]) والا آيت هم دې اوهم هلته دهغې تفسير هم تيرشوې دې.

قوله تعالى:- وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ؕ

د نقص عمر او زيادت مطلب:- دغه شان الله ﷻ عالم الغيب ته داهم علم دې چه کومې نطفې ته اوږد عمرملاويدونکې دې .داهم هغه سره ليکلي دي.﴿ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴾ کښې "ه" دضمير مرجع جنس ته دې. عين نه دې څکه چه دعمر اوږدوالې په کتاب کښې دې.اودالله ﷻ په علم کښې دهغه دعمر نه کمې نه شي کيدې. د جنس طرف ته هم ضميرراګرځي لکه چه په عربوکښې وئيلې شي (عندي ثوب ونصفه) يعني ماسره يوه کپړا ده اودبلې کپړې نيمه ده. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې د کوم سړي د پاره ما د اوږدوالي امر مقدرکړې دې هغه به دا هم دغسې پوره کوي. خوهغه اوږدعمر زما په کتاب کښې ليکلې شوې دې هم هغې ته به رسي.اوچاد پاره چه ماکم عمر مقررکړې دې د هغه ژوند به هم هغه عمر ته رسي.دا هرڅه د الله ﷻ په رومبي کتاب کښې ليکلې شوي موجود دي اورب ته دا ټول هرڅه آسان دي.([3]) دعمر د ناقص کيدو يومطلب داهم کيدې شي چه کومه نطفه د پوره کيدو نه وړاندې پريوځي هغه هم د الله ﷻ په علم کښې ده.بعضې انسانان سل سل کاله عمر لري

---

[1] الطبرى: ٢٠/٤٤٧.
[2] ١٣/الرعد:٨.
[3] الطبر: ٢٠/٤٤٧.

او بعضې پیداکیدو سره مري. دشپیتوکالونه کم عمروالا هم دناقص عمروالا دي. داهم ونیلي شوي دي چه دموریه خیټه کښې د عمر اوږدوالي یاکم والي لیکلې کیږي. د ټول مخلوق یوشان عمر نه وي څوک داوږد عمروالا اوڅوك دکم عمر والا وي. دا ټول الله ﷻ سره لیکلي شوي دي اوهم د هغې په شان په ظهور کښې راځي. بعضې وائي چه د ې معنی داده چه کوم اجل لیکلې کیږي اوددې نه کوم تیریږي ټول دالله ﷻ په علم کښې دي اوهم دهغه په کتاب کښې لیکلې شوي دي. بخاري اومسلم وغیره کښې دي حضوراکرم ﷺ فرمائي چه څوك غواړي دهغه رزق اوعمردې زیات شي نوهغه دې صله رحمي کوي. [1] ابن ابی حاتم کښې دي حضوراکرم ﷺ فرمائي دچا اجل راتلوسره هغه ته مهلت نه ملاویږي. دعمر د زیاتوالی نه مراد د هغه نیك اولاد کیدل دي. د کومودعاګانې چه د هغه د مرګ نه پس د هغه قبرته هم رسي. هم دادعمر زیاتوالې دې. دا الله ﷻ ته آسان دی اود دې علم هغه سره دې. د هغه علم ټول مخلوق راګیر کړې دې. هغه هریوڅیز پیژني دهغه نه هیڅ هم پټ نه دی.

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۖ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ

اونه دی برابر | دواړه دریابونه | دا خوږ دې | تنده ماتونکې دې | تیریدونکې دی (مزې دار دې)

اودوه قسمه دریابونه یو قسم خوږ ،تنده ماتونکې دې| او څکل ئې مزیدار دی

شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا

اوبهٔ ددې | اودا (بل) | مالګین دې | حلق غوڅونکې دې | او دهر یونه | خورئ تاسو | غوښې |

او(دویم قسم) مالګین ، تریخ دی | او د هریو نه تاسو تازه غوښه (دکبانو وغیره) خورئی

طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ وَتَرَى الْفُلْكَ

تازه | او رااوباسئ تر تاسو | دښائیست سامان | چې تاسو اغوندئ هغه | اووینې ته کشتئ |

اوکالی (موتی وغیره) راوباسی| چې تاسوئې اغوندئ| اوته په کښې بیړئ (اوجهازونه)

فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

په دې کښې | څیرونکې اوبو لره | دپاره ددې چې تاسو تلاش کړئ | دفضل دهغه نه |

وینې| چې داوبو سینه شلوی| او وړاندې ځی | دا دې دپاره چې تاسو دهغه پیدا کړې روزی اولټوئ

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑫

او دپاره ددې چې تاسو | شکر اوباسئ |

اود ا ددې دپاره چې تاسو دهغه شکر اوباسئ

قوله تعالی:- وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ د الله ﷻ **دعجیبه قدرت بیان:-** دمختلفوڅیزونود پیدائش بیانولونه پس ئې خپل زبردست قدرت ثابت کړو. دوه قسمه دریابونه ئې پیداکړل په کوموکښې چه لوئې لوئې کشتئي اوجهازونه روان دی. اود دواړوقسم دریابونونه قسم قسم کبان تاسو راوباسئي اوتازه غوښه خورئي. بیاد دې نه کالي راوباسئي یعنې لؤلؤ او مرجان. داکشتئي برابر اوبه پریکوی د هواګانو مقابله کوی روانې دی دې د پاره چه تاسو

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب من یبسط له فی الرزق الصلة الرحم: ۵۹۸۶، صحیح مسلم: ۲۵۵۷، ابوداؤد: ۱۶۹۳.

دهغه فضل اولټوئي.تجارتي سفرونه په دې باندې پوره کړئي.تاسو دسمندرونونه اود دريابونونه او کشتونه نفع حاصلوئي.چرته چه تلل غواړئي نو رسئي.ددې قدرت مالك الله ﷻ د زمكې اوآسمان خيزونه ستاسو دپاره مسخركړي دي اوداصرف هم دهغه فضل اوكرم دې.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
ننباسي هغه | شپه | په ورځ كښې | او ننباسي | ورځ |
هغه شپه په ورځ كښې او ورځ په شپه كښې |
فِي الَّيْلِ ۙ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَّجْرِي لِاَجَلٍ
په شپه كښې | او تابع كړې دى هغه | نمر | اوسپوږمئ | هر يو چليږي | ديوې نيتې |
داخلوي| او نمر اوسپوږمئ ئې په كار لګولې دى | هر يو خپلې مقررې نيتې پورې روان دى
مُّسَمًّى ۭ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۭ وَالَّذِيْنَ
مقررې پورې| هم دغه الله | رب ستاسو دې | هغه لره بادشاهي ده | او هغه كسان |
هم دغه الله ﷻ ستاسورب دې | بادشاهي هم د هغه ده | .... اودهغه نه بغير چې تاسو
تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ ۭ
چې رابلئ ئې تاسو | بې دالله نه | نۀ دى مالكان هغوئ | دپردې دزړي دخرما |
څوك رابلئ | نوهغوئ د كهجورې د هډوكې دپاسه پروت نرم پوستكي هم اختيار نه لرى
اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ ۚ وَلَوْ سَمِعُوْا مَا اسْتَجَابُوْا
كۀ تاسو رااوبلئ هغوئ | نو نۀ اورى هغوئ | بلنه ستاسو | او كه واؤې ورى | نو جواب نشي دركولې
كه تاسو ئې اوبلئ نو هغوئ ستاسو بلنه هم نه آورى |او(فرض كړه)،كه دوئ ئې واورى| نو دوئ تاسوته
لَكُمْ ۭ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ ۭ وَلَا يُنَبِّئُكَ
تاسو لره | او په ورځ دقيامت به | انكار كوى هغوئ |دشرك ستاسو نه |اونشي خبر دركولې تاله هيڅوك
جواب نشي دركولې | اود قيامت په ورځ به ستاسو د شرك نه انكار اوكړي |اود سم خبردار(الله ﷻ)
مِثْلُ خَبِيْرٍ ۧ
په مثل | دخبردار (الله) |
پشان بل هيڅوك خبر نكړې شي|

قوله تعالى:- يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۙ

دورځې اوشپې پيداكول د الله ﷻ دقدرت نښې دي:- الله ﷻ د خپل كامل قدرت بيان كوى چه هغه شپه د تيارې والا او ورځ د رڼاوالا جوړكړې دى. كله شپې لوئي اوكله ورځې لوئي.كله دواړه يو شان كله يخني ده اوكله ګرمي ده. هم هغه نمر سپوږمئي ولاړ او ګرځيدونكي ستوري تابعدار كړې دى. په مقرر مقدار باندې د الله ﷻ د طرف نه په مقرر شوى چال باندې روان دى. د پوره قدرتونووالا اود كامل علم والا الله ﷻ دا نظام قايم ساتلې دې كوم چه يوشان روان دې اود مقرر وخته پورې يعنى د قيامته پورې

به هم داسې روان وي. کوم الله ﷻ چه داهرڅه کړي دي په اصل کښې هم هغه الله ﷻ د عبادت لائق دې او هم هغه د ټولو پالونکې دې. د هغه په شان څوک هم د عبادت لائق نشته.

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ

دالله ﷻ نه سوا هرڅوک عاجز او بې خبر دي:- کوم کوم بتانو ته چه دالله ﷻ نه بغير کوم کوم خلق آوازونه کوي که هغه فرښتې ولې نه وي اود الله ﷻ سره لوئي درجې لرونکي ولې نه وي خو ټول په ټول د هغه په مخکې مجبوراوبالکل بې وسه دي. د کهجورې دهډوکي دپاسه دنرئي جلئي غونډې څيز هم دوی ته اختيار نشته. د آسمان اوزمکې دسپک نه دسپک څيز هم هغوی مالکان نه دي. کوم چه تاسو د الله ﷻ نه بغير رابلئي هغوی ستاسو آواز اوري هم نه. ستاسو بتان وغيره بې ساه څيزونه دغوږونووالا نه دي چه واوري. بې ساه څيزونوهم چرته د چا اوريدلي دي؟ اوفرض کړه ستاسو آواز اوري هم نوچه دهغوی په قبضه کښې څه څيز شته نه نوهغوی ستاسو حاجت نه شي پوره کولې. د قيامت په ورځ به دا ستاسو د شرك نه انکاري شي. تاسو نه به ويزاره ښکاري.

لکه چه فرمائي ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ﴾([1]) يعني د دوی نه به زيات گمراه څوك وي چه دالله ﷻ نه بغيرداسې چا ته چغې وهي چه د قيامته پورې به د هغوی وينا قبوله نه کړې شي. بلکه دهغوی ددعانه هغوی بې خبره اوغافل دي اوبه ميدان محشر کښې به هغوی د دوی دښمنان شي اود هغوی د عبادت نه به منکر شي. بل آيت کښې دی ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾([2]) يعني د الله ﷻ نه بغير نې نورمعبودان جوړکړي دي دې د پاره چه هغوی د دوی د پاره دعزت ذريعه جوړشي. خوداسې کيدونکي نه دي بلکه هغوی به د دوی دعبادت نه هم انکاري شي اودهغوی مخالف اودښمنان به شي. ښه ده اوښايه د الله ﷻ په شان رښتياخبرې څوك خودلې شي؟ هغه چه څه فرمائيلي دي هغه به خامخا کيږي. کوم څه چه کيدونکي دي هغې نه الله ﷻ پوره خبردې. د هغه په شان خبر بل څوك نه شي ورکولې.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ	أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ	إِلَى اللَّهِ	وَاللَّهُ
اے خلقو	تاسو محتاج يئ	الله ته	او الله چې دې
ائې خلقو! تاسو ټول دالله ﷻ محتاج يئ او الله ﷻ			

هُوَ الْغَنِيُّ	الْحَمِيدُ	إِنْ يَشَأْ	يُذْهِبْكُمْ	وَيَأْتِ
هم هغه بې حاجته دې	ستائيلې شوې دې	که هغه اوغواړي	نو لرې به کړي تاسو	او رابه ولې
بې پرواه او ستائيلې شوې دې .... که هغه اوغواړي نو تاسوبه ختم کړي او نور نوې				

بِخَلْقٍ	جَدِيدٍ	وَمَا ذَلِكَ	عَلَى اللَّهِ	بِعَزِيزٍ	وَلَا تَزِرُ
مخلوق	نوې	اونه دي دا کار	په الله باندې	څه گران	اونه به اوچتوی
مخلوق به پيدا کړي او دا کار الله ﷻ ته هيڅ گران نه دې .... او هيڅوک به د بل چا					

وَازِرَةٌ	وِزْرَ	أُخْرَى	وَإِنْ تَدْعُ	مُثْقَلَةٌ	إِلَى حِمْلِهَا
يو بوج اوچتونکې	بوج	دبل کس	اوکه رااوبلي	يو بوج والا سړي	اوچتولو دبوج خپل ته
بار اوچت نکړې شي او (فرض کړه) که باراوړونکې دخپل بار اوچتولو دپاره څوک رااوبلي نو يو پوتې					

[1] ٤٦/الاحقاف:٥.
[2] ١٩/مريم:٨١.

لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۗ اِنَّمَا

نواوچت به نهٔ کړې شي | دهغه (دبار) نه | هيڅ څيز | اګر که وی هغه | نزدې خپلوان | بيشکه

به ترې هم اوچت نکړې شي | اګر که نزدې خپلوان ئې وی | (ائې پيغمبره ﷺ!) ته خو بس

تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۗ

تهٔ خبردارولې شی | هغه خلق | چې يريږی هغوئ | درب خپل نه | بې ليدو | او قائموی مونځ |

داسې خلق ويرولې شې | چې دخپل رب نه بې ليدو ويريږی | اومونځونه پابندی سره کوی

وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ

او هغه چاچې ځان پاك کړو | پس بې شکه | هغه ځان پاکوی | دپاره دځان خپل | او خاص الله ته |

او څوك چې پاك شو | نو دخپل ځان دپاره پاك شو | اوالله ﷻ ته دهر څيز واپس کيدل دی

الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾

واپس تلل دی دټولو |

قوله‌تعالی:- اَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ اِلَى اللّٰهِ ۚ

الله تعالی ټول فناکولوباندې قادردې :- الله ﷻ د ټول مخلوق نه بې نيازه دې اوټول مخلوق د هغه محتاج دې هغه غنی دې او ټول فقيران دی. هغه بې پرواه دې اوټول دهغه حاجت مندد ی. دهغه په وړاندې ټول خوار دی هغه عزيز دې. دهيڅ قسم حرکت او سکون باندې څوك قادرنه دی.دساه اخستو پورې څوك وس نه لری.مخلوق بالکل بې وسه دې. غنی بې پرواه اوبې نيازه صرف هم الله ﷻ دې په ټولوخبرو باندې قادر هم هغه دې. هغه چه څه کوی په هغې کښې د تعريف قابل دې. دهغه يوکار هم د حکمت او تعريف نه خالی نه دې. په خپل قول کښې خپل فعل کښې په خپل شرع او تقدير مقررولو کښې. غرض دهرقسم هغه بزرګ او لائق دحمد اوثنادې.اې خلقو دالله ﷻ قدرت شته چه هغه تاسو ټول غرق او برباد کړی اوستاسو په ځائ نورخلق راولی. په رب باندې داکار هيڅ ګران نه دې. که د قيامت په ورځ نې څوك په بل چاباندې بارکول کوی نوداخوښه به هم د هغوی پوره نه شی.

هيڅ څوك به ملاونه شی چه دهغوی بوج اخوا کړی. خپل خپلوان به هم ترې مخ واړوی شابه کړی که هغه مور پلار اواولاد ولې نه وی. هرسړې به په خپل حال باندې مشغول وی هريوبه په خپل غم کښې اخته وی.حضرت عکرمه ﷺ فرمائی ګاونډی به ګاونډی پسې اولګی. الله ﷻ ته به وائی چه د ده نه خو تپوس اوکړه ده زما نه خپله دروازه ولې بنده کړې وه. کافران به مؤمنانوپسې اولګی اوکوم احسان چه هغه په دنياکښې ورسره کړې وو هغه به وريادکړی وائی به چه نن زه ستا محتاج يم. مؤمن به هم د هغه سفارش کوی اوکيدې شی چه دهغه عذاب لږشان کم شی خود دوزخ نه خلاصيدل محال دی. پلار به خپلو خامنوته خپل احسان وريادکړی اووائی به چه د اوری د دانې هومره نن ماله د خپلې نيکئی نه څه راکړه. هغه به وائی پلاره ته خو څيز ډير کم غواړې خودا نن چه کومه ويره تاته ده هم هغه ماته هم ده زه خو هيڅ هم نه شم درکولې. بيابه ښځې له ورشی اوورته به وائی ماتاسره په دنياکښې څنګه سلوك کړې دې؟ هغه به وائی ډير ښه. دې به وائی چه نن زه ستا محتاج يم ماته يوه نيکی راکړه چه د عذابونونه خلاص شم. جواب به ورته ملاوشی چه سوال خودې ډير کم دې خوچه په کومه ويره کښې نن ته نی هم هغه ويره ماته هم ده. نن خوزه هيڅ سلوك نه شم کولې.دقرآن کريم په بل آيت کښې دی ﴿لا

يَجْزِيْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ۡ وَلَا مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ۭ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۪ وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿۳۳﴾ (۱) يعني نن به نه پلارد خوئ په کار راشي اونه به خوئ د پلارپه کار راشي. يوبل ارشاد دې ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيْهِ ﴿۳٤﴾﴾ (۲) نن به انسان دخپل رور نه مور نه پلارنه ښځي نه اولاد نه تختي. هر سړې به په خپل حال کښې مست او بې خوده وي. هريوبه د بل نه غافل وي. ستا د وعظ اونصيحت نه هغه خلق فائده اخستې شي چه عقل مندواودفراست خاوندان وي د خپل رب نه په قدم قدم باندې ويرېږي دالله ﷻ اطاعت کوي مونځونه پابندئي سره داکونکي وي. نيك عملونه به پخپله تاسو ته فائده درکړي. کوم پاکوالې چه تاسو کوئي دهغې نفع به هم تاسو ته دررسي. آخر الله ﷻ له تلل دي د هغه مخې ته پيش کيدل دي. حساب کتاب به دهغه په وړاندې کيږي. دعملونوبدله هغه پخپله ورکونکې دي.

وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿۱۹﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ

| اونهٔ برابرېږي | ړوند | او نظر والا | اونهٔ تيارې

او ړوند اوليدونکي (دواړه) برابر يدي نشي | اونه تيارې

وَلَا النُّوْرُ ﴿۲۰﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ﴿۲۱﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَآءُ

اونهٔ رڼرا | اونهٔ سورې | اونهٔ دنمر ګرمي | اونهٔ برابرېږي | ژوندي

اورڼرا يوشان کيديشی | اونه يخ سيورئ اونه دنمرتو يو شان کيديشی | اونه ژوندي

وَلَا الْاَمْوَاتُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَآ اَنْتَ

اونهٔ مړي | بيشکه الله | اوروی | هغه چاته | چي خوښه ئي شي | اونهٔ ئي تهٔ

او مړي برابريدي شی | الله ﷻ چي چا ته اوغواړي نو خبره ورته اوروی | اوته په قبرونو

بِمُسْمِعٍ مَّنْ فِي الْقُبُوْرِ ﴿۲۲﴾ اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذِيْرٌ ﴿۲۳﴾

اورونکي | هغه چاته | چي په قبرونو کښي دی | نهٔ ئي تهٔ | مګر | يرونکي |

کښي پرتو (مړو) ته خپل اواز اورولي نشې | ....ته خوبس صرف ويرونکي ئي

اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ بِالْحَقِّ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا ۭ وَاِنْ مِّنْ اُمَّةٍ

بيشکه چي ليږلي ئي مونږ تهٔ | دحق سره | زيري ورکونکي | اوويرونکي | اونهٔ وؤ | يوامت |

مونږ ته په دي سره پيغمبر راليږلي يې | اوداسي يو امت نشته | چي هغي ته (دالله ﷻ دنافرمانۍ) نه

اِلَّا خَلَا فِيْهَا نَذِيْرٌ ﴿۲٤﴾ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَ

مګر | تير شوي دي | په هغي کښي | خبرداړونکي | او که دوئ دروغ اوګنړي تا | نو دروغ ګنړلی دی

ويرونکي نه وی راغلي | او که چرې داخلق تا دروغژن کوی | نو کوم خلق چې د دوی نه

الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

هغه کسانو | چی مخکښی ددویٔ نه وؤ | راغلی وؤ هغویٔ ته | رسولان دهغویٔ | دواضحه دليلونو سره

وړاندې تير شوی دی | هغه هم دغه شان دروغژن ګنړلي شوی وو | هغویٔ ته رسولانو

(۱) ۳۱/لقمان:۳۳.

(۲) ۸۰/عبس:۳٤.

وَبِالزُّبُرِ	وَبِالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ﴿۲۵﴾	ثُمَّ اَخَذْتُ	الَّذِيْنَ
او دصحيفو سره	او دكتاب روښانه سره	بيا رااونيول ما	هغه كسان

ښكاره معجزې ، صحيفې اوروښانه كتابونه راوړي ووا بيا كومو خلقو چې انكار اوكړو

كَفَرُوْا	فَكَيْفَ كَانَ	نَكِيْرِ﴿۲۶﴾
چې وې نه منل هغه	پس څرنګې وه	سزا زما

نوهغوئ مې راونيول | نو اوګوره چې زما عذاب څنګه ووا

قوله تعالى:- وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ﴿۱۹﴾

ژوندى اومړه برابرنه دى:- ارشادكولې شي چه مؤمن اوكافربرابرنه دى څنګه چه بينااونابيناتياره او رڼړا سورې اوګرمئى ژوندې اومړ برابر نه دى. لكه څنګه چه په دې څيزونوكښې دزمكې اوآسمان فرق دې دغه شان په ايمانداراو بې ايمانه كښې هم ډيرزيات فرق دې.مؤمن په مثال دبينا رڼړا سورې او ژوندى دې په خلاف د كافر چه د ړوند تيارې اوګرمئى دې. لكه چه فرمائى ﴿اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِي الظُّلُمٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۭ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴿﴾﴾ [1] يعنى چه كوم مړه وو هغه مونږ بياراژوندى كړل اوهغوى ته مو نور وركړويه كوم سره چه په خلقو كښې ګرځى. داسې سړې او كوم چه په تياروكښې راګيرشوى وى د كوم نه چه وتلې هم نه شي. دا دواړه برابركيدې شى؟ يوبل آيت كښې دى ﴿مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ۭ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ﴿﴾﴾ [2] يعنى ددواړوډلومثال مؤمن دسترګوالا غوږونو والا رڼړاوالا اونوروالا دې.بيا په نيغه لاردې چه په صحيح طريقه به د سورو او نهرونووالا جنت ته رسى اوددې په خلاف به كافرړوندكوڼړاو په تياروكښې راګير شوى وى دكومې نه چه وتلې نه شى اوتيك به دوزخ ته رسى چه د ګرم تند تيزګرمئى والا داُور مخزن دې.الله ﷻ چه چاله غوارې هغه ته ئې واوروى يعنى داسې د اوريدو توفيق وركړې چه واورى نو قبلوى هم. ته مړوته نه شې اورولې.يعنى څنګه چه څوك د مرګ نه پس په قبركښې خښ كړې شى اوته هغه ته چغې وهې نودابې كاره دى.دغه شان كافران دى چه هدايت اودعوت دهغوى دپاره بې كاره دې.دغه شان په دې مشركانو باندې هم دهغوى بدبختى راخوره شوې ده اود هغوى د هدايت هيڅ صورت باقى پاتې نه دې ته هغوى په يوشان هم هدايت ته نه شې راوستې. ته خو صرف خبروركونكې ئې. ستا په ذمه باندې صرف تبليغ دې هدايت اوضلالت وركول د الله ﷻ د طرف نه دى.

قوله تعالى:- اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذِيْرٌ﴿﴾

د انبياء كرامو بعثت د عذر ختمولو دپاره شوې دې:- د حضرت آدم عليه السلام نه واخله ترننه پورې رسولان راتله دې د پاره چه دهغوى عذرباقى پاتې نه شى.لكه چه بل آيت كښې فرمائى ﴿وَّلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ﴿﴾﴾ [3] يوبل ځاى ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلٰلَةُ ۭ فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ﴿﴾﴾ [4] وغيره.دهغوى تادروغ ګڼړل څه نوې خبره نه ده. د دوى نه وړاندې خلقو هم د الله ﷻ رسولان دروغ ګڼړلى چه لوئ لوئ معجزې ښكاه ښكاره دليلونه اوصفاصفا

---

[1] ٦/الانعام:١٢٢.
[2] ١١/هود:٢٤.
[3] ١٣/الرعد:٧.
[4] ١٦/النحل:٣٦.

اياتونه ئی راوړی راغلې وو اودهغوی په لاسونوکښې نورانی صحيفې وې.اخردهغوی ددروغوګڼرلو نتيجه داشوه چه ماهغوی په عذابونواوسزاګانوکښې راګيرکړل.ګوره چه بيازمادانکارنتيجه څه اوشوه څنګه تباه اوبرباد کړې شو.والله اعلم.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ

| آيا نه ګورې ته | چې بيشکه الله | نازلې کړې |

| آيا تا نه دې ليدلې چې الله ﷻ

مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا

دآسمان نه | اوبه | پس راااوويستلې مونږه | په هغې سره | ميوې | چې مختلف دی |

د پورته نه اوبه راوروی | ....بيادهغې په ذريعه مونږ رنګ رنګ ميوې راټوکولې

أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا

رنګونه دهغې | او دغرونونه | لوټې دی | سپينې | او سرې | چې مختلف دی | رنګونه دهغې |

اودغه شان غرونو کښې هم نګ رنګ غرونه دی| څه سپين او څه سرۀ دی |چې دهغې هم قسم قسم رنګونه دی

وَغَرَابِيبُ سُودٌ ۝ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ

او ځينې تک توروی | او دخلقو نه | او دګرزيدونکو زنده سرو نه | او دخاروؤ نه |

او څه تک تور دی | او دغه شان په انسانانو اوپه ځناورو اوپه څاروؤ کښې هم

مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ

چې مختلف دی |رنګونه دهغې | همدغه رنګې | بيشکه يريږی د الله نه | دبندګانو دهغه نه |

بعضې داسې دی | چې رنګونه ئې بدل بدل دی | دالله ﷻ نه خو بس د هغه په بندګانو کښې عالمان

الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۝

عالمان خلق | بيشکه الله | غالب دی | ښښونکې دی |

ديريږی | ....بيشکه الله ﷻ په هر چا غالب اوښښونکې دی |

قوله تعالی:- مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

مختلف رنګونه هم دالله ﷻقدرت دی :-درب د قدرتونوکمالونه ګوره چه هم په يو قسم څيزونوکښې قسم قسم رنګونه ښکاری. يواوبه د آسمان نه راکوزيږی اوهم په دې سره د مختلف قسم او رنګ په رنګ ميوې راپيداکيږی.سورسپين شين وغيره. دغه شان د هريوخوشبوجداجدا د هريوخوند بيل بيل. لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝﴾[1] يعنی چرته انګوردی اوچرته کهجورې دی چرته فصلونه وغيره دی دغه شان د غرونوپيدائش هم په قسم قسم دې څه سپين دی څه سره دی اوڅه تور دی.په چا لارې او وادئی دی ځوك اوږده دی اوڅه کندې کپرې.ددې بې ساڅيزونونه پس په سا والا باندې نظرواچوه.انسانان ځناور څاروی اوګوره په دوی کښې هم دالله ﷻ وضع کړې شوې ګل کارئی

[1] ۱۳/الرعد:۴.

دی.بربرحبشی طماطم بالکل تك تور وی صقالیه رومی بالکل سپین عرب درمیانه هندی دوی سره نیزدې نیزدې. وبل آیت کښې دی﴿وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾[1] ستاسود خبرو اختلاف ستاسودرنګونواختلاف هم دیوپوهیدونکی دپاره دکامل قدرت یوه نښه ده.دغه شان ځاروی اونور ځناوررنګونواوشکلونوکښې جداجدادی.بلکه هم دیوقسم ځناوروکښې دهغوی رنګونه هم مختلف دی. بلکه دیوقسم ځناور په بدن باندې مختلف رنګونه وی.سبحان الله دټولونه ښه خالق الله ﷻ څنګه دبرکتونووالا دې. مسندالبزارکښې دی یوسړی د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو چه الله ﷻ د رنګونوګډوډوالې هم کوی حضورﷺ اوفرمائیل او. داسې رنګ ورکوی چه چرې به هم پیکه کیږی نه سور زیړ اوسپین. [2] داحدیث مرسل اوموقوف هم نقل دې.

قوله تعالی:- إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ

حقیقی عالم څوک ته وائی ؟:- دې نه پس ئې اوفرمائیل چه څومره د الله ﷻ نه ویره کول پکاردی دومره ویره خو دهغه نه صرف علماء کوی؟ځکه چه هغوی پوهیږی اوپیژنی. په حقیقت کښې چه کوم سړې د الله ﷻ دکوم قدرت متعلق څومره معلومات ډیرلری نوهم هغه هومره به د دغه عظیم قدیر علیم الله ﷻ عظمت او بزرګی دهغه په زړه کښې زیاتیږی اودومره به د هغه ویره دهغه په زړه کښې زیاته وی څوک چه پوهیږی الله ﷻ په هرڅه باندې قادر دی هغه به قدم په قدم دهغه نه ویریږی. د الله ﷻ سره هغه ته ریښتونې علم حاصل دې. څوك چه د هغه ذات سره څوك شریك نه کړی. دهغه حلال کړې شوې حلال او حرام کړې شوی کارونه حرام اوګنړی. د هغه په فرمان باندې یقین اوکړی د هغه د وصیت ساتنه اوکړی دهغه ملاقات حق اوګنړی اود خپلو عملونو حساب ریښتیا اوګنړی. ویره یوقوت وی چه د بنده اوالله ﷻ د نافرمانئی په مینځ کښې حائل کیږی نوعالم خو وائی هم ده ته چه پټ هم د الله ﷻ نه ویریږی او دالله ﷻدرضامندئی رغبت کوی اودهغه دخفګان دکارونونه نفرت کوی.ابن مسعودﷺ فرمائی چه د خبرو زیاتوالی نوم علم نه دې علم نوم دې په کثرت سره دالله ﷻ نه ویریدلوته. دحضرت امام مالك رحمه الله قول دې چه د روایاتوکثرت علم نه دې علم خویونور دې کوم چه الله ﷻ د خپل بنده په زړه کښې اچوی.احمدصالح مصری رحمه الله فرمائی علم د روایاتود کثرت نوم نه دې بلکه علم نوم دې دهغه د کوم تابعداری چه د الله ﷻ د طرف نه فرض دې یعنی کتاب اوسنت اوکوم چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم او ائمه حضراتو نه رسیدلې وی هغه په روایت سره حاصلیږی. نوراورنړا کومه چه د بنده نه وړاندې وړاندې کیږی هغه علم اود هغې په مطلب باندې ښه پوهیږی.

علماءکرامو قسمونه:- روایت دې چه دعلماؤدرې قسمونه دی عالم بالله عالم بامرالله اوعالم بالله او بامرالله.عالم بالله عالم بامرالله نه دې اوعالم بامرالله عالم بالله نه دې. اوعالم بالله اوبامرالله هغه دې چه دالله ﷻ نه ویریږی اوحدود اوفرائض پیژنی. عالم بالله هغه دې چه دالله ﷻ نه ویریږی خوحدوداو فرائض نه پیژنی.عالم بامرالله هغه دې چه حدود اوفرائض خوپیژنی خودهغه زړه د الله ﷻ د ویرې نه خالی وی.

يَتْلُونَ	إِنَّ الَّذِينَ
چې لولی	بیشکه هغه کسان
بیشکه هغه کسان چې	

[1] ۳۰/الروم:۲۲.

[2] البزار:۲۹٤٤.

كِتٰبَ اللّٰهِ	وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَاَنْفَقُوْا	مِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ
كتاب دالله	او قائيموي مونځ	او خرڅ كوي	دهغې نه	چې وركړى دى مونږ هغوئ له

خوک دالله ﷻ دكتاب تلاوت كوي | اود مونځ پابندي كوي | ....او زمونږ دوركړى رزق نه

سِرًّا	وَّعَلَانِيَةً	يَّرْجُوْنَ	تِجَارَةً	لَّنْ تَبُوْرَ ۝
په پټه	او په ښكاره	اميد لري هغوئ	دداسې تجارت	چې هرګز به نقصان نه كوي

په پټه او په ښكاره خيراتونه كوي | هغوئ دداسې تجارت اميد لري | چې هيڅرې تاوان نه كوي

لِيُوَفِّيَهُمْ	اُجُوْرَهُمْ	وَيَزِيْدَهُمْ	مِّنْ فَضْلِهٖ ط
دپاره ددې چې الله پوره وركړي هغوئ له	اجرونه دهغوئ	اوزيات وركړي هغوئ له	دفضل خپل نه

دا ځكه چې الله ﷻ هغوئ ته (دخپل عمل) پوره پوره اجرونه وركړي | اوپخپل فضل ئې نور زيات كړي

اِنَّهٗ	غَفُوْرٌ	شَكُوْرٌ ۝	وَالَّذِيْٓ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ
بيشكه هغه	ښښونكي دې	قدردان دې	او هغه	چې وحى كړې دې مونږه	تاته

هغه بخښونكې قدردان دې او مونږ چې تاته داكتاب د وحى په ذريعه رالېږلي دې

مِنَ الْكِتٰبِ	هُوَ الْحَقُّ	مُصَدِّقًا	لِّمَا	بَيْنَ يَدَيْهِ ط
دكتاب نه	هغه حق دې	تصديق كونكې دې	دهغه كتابونو	چې مخكښې ددې نه ووْ

دا بالكل حق (كتاب) دې | اوددې نه وړاندې چې كوم كتابونه نازل شوى دى | دهغې تصديق كونكى دى

اِنَّ اللّٰهَ	بِعِبَادِهٖ	لَخَبِيْرٌ	بَصِيْرٌ ۝	ثُمَّ
بيشكه الله	په بندګانو خپلو باندې	خامخا خبردار دې	نظر ساتونكې دې په هر څيز	بيا

بيشكه الله ﷻ دخپلو بندګانو په حال ښه خبر دې | ....هرڅۀ وينى كورى | ....بيا

اَوْرَثْنَا	الْكِتٰبَ	الَّذِيْنَ	اصْطَفَيْنَا	مِنْ عِبَادِنَا ج
وارثان كړل مونږه	ددې كتاب	هغه كسان	چې غوره كړل مونږه	دبندګانو خپلو نه

داكتاب مونږه هغه بندګانو ته په ميراث كښې وركړو | چې مونږ په نورو بندګانو كښې غوره كړى وو

فَمِنْهُمْ	ظَالِمٌ	لِّنَفْسِهٖ ج	وَمِنْهُمْ	مُّقْتَصِدٌ ج
پس خينې دهغوئ نه	ظلم كونكې دى	په ځان خپل	او خينې د هغوئ نه	ميانه حال دى

نو اوس په كښې څوک په خپل ځان زياتې كوى | اوڅوک په كښې ميانه حال دى

وَمِنْهُمْ	سَابِقٌ	بِالْخَيْرٰتِ	بِاِذْنِ اللّٰهِ ط	ذٰلِكَ	هُوَ
او خينې دهغوئ نه	مخكښې كيدونكې دى	دنيكو سره	په حكم دالله	دا	هغه

اوڅوک په كښې دالله ﷻ په فضل په نيكۍ كښې مخ په وړاندې روان دى | ....هم دا

الْفَضْلُ	الْكَبِيْرُ ۝ ط
فضل	لوئ دې

ډير لوئې فضل دې |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتٰبَ اللّٰهِ

دمؤمنانوصفتونه:- دمؤمنانوبندیګانویونیك صفت بیانولې شی چه هغوی دالله تعالی د کتاب په تلاوت کښې مشغول وی.په ایمان کښې وړاندې کیږی.عمل هم د لاس نه نه پریږدی.دمانځه پابندزکوة خیرات اموخته پټ اوښکاره د الله ﷻ بندیګانو سره ښه سلوك کونکی دی اودخپل مال دثواب دالله ﷻ نه امیدواردی.دکوم ملاویدل چه یقینی دی لکه څنګه چه ددې تفسیرپه شروع کښې فضائل قرآن په ذکرکښې مونږ بیان کړی دی چه کلام الله به خپل ملګری ته وائی چه هریوسوداګر خپل تجارت پسې دې اوته ټولو تجارتونوپسې ئې دوی ته به د دې پوره ثواب ملاویږی بلکه ډیر زیات به ورته ملاویږی د کوم چه دوی خیال هم نه شی کولې.الله ﷻ د ګناهونوبښونکې دې اود لږ اووړوکی عمل هم قدردان دې.حضرت مطرف رحمه الله خو دې ته دقاریانو آیت وائی.دمسندپه یوحدیث کښې دی الله ﷻ چه کله د یو بنده نه راضی کیږی نوپه هغه د نیکو ثناکوی کومې چه هغه کړې نه وی.اوکله چه دچانه ناراض شی نو دغه شان د بدو(۱) خوداحدیث ډیرزیات غریب دې.

قوله تعالى:- هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا

قرآن پاک دَ الله ﷻ رښتونې کلام دې :قرآن پاك د الله ﷻ حق کلام دې څنګه چه وړاندینو کتابونو د دې خبرورکولودې هم دهغه وړاندینورښتونوکتابونوصداقت ثابت کوی.رب خبیر اوبصیردې.د فضیلت هر یو مستحق ښه پیژنی. انبیاءکرامو ته الله ﷻ په انسانانوباندې هغه د خپل وسیع علم په وجه فضیلت ورکړې دې.بیائی په انبیاءکرامو کښې پخپلوکښې مرتبې مقررکړی دی.اوعلی الاطلاق محمد ﷺ درجه د ټولونه لویه ده الله ﷻ دې په خپلو ټولو انبیاءکرامو باندې سلام اولیګی.

قوله تعالى:- ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتٰبَ

په قرآن پاک باندې عمل کونکې خلق او دهغوئ درې قسمونه:- د کوم کتاب چه پورته ذکر شوې وو هغه بزرګ کتاب یعنی قرآن پاك مونږ هغه د خپلو خوښ کړې شوو په لاس کښې ورکړو یعنی د دې امت په لاسونوکښې. بیا په دې درې قسمه خلق شو. بعضې خولږ شان وړاندې روستوشوهغه د نفس ظالمان ګڼړلې کیدل دهغوی نه څه دحرمت والا کارونه هم شوی.بعضې درمیانه درجه کښې دی کومو چه د محرماتونه ډډه اوکړه واجبات ئې په ځائ راوړل خوکله کله یو مستحب کار هم د هغوی نه پاتې شو او کله تړې وړه غونډې نافرمانی هم شوې. بعضې په درجوکښې ډیر وړاندې شو واجبات خوپریږده چه مستحبات هم دهغوی نه نه دی پاتې شوی. محرمات څه چه دمکروهاتونه هم یوشان جداشو بلکه بعضې وخت ئې مباح څیزونه هم د ویرې نه پریخودی دی.

د (اصْطَفَيْنَا)نه مراد څوک دی؟:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د خوښ کړې شوی بنده نه مرادامت محمدیه دی چه دالله تعالی هریود کتاب وارث جوړکړې دې. په دوی کښې چه کوم په خپلو ځانونو باندې ظلم کوی هغوی به اوبښلې شی اوپه هغوی کښې چه کوم درمیانه خلق دی دهغوی نه به په آسانئ سره حساب اخستې شی. اوپه دوی کښې چه کوم په نیکوکښې وړاندې کیدونکی دی هغوی به بې حسابه جنت ته بوتلې شی(۲)طبرانی کښې حضوراکرم ﷺ فرمائیلی زماشفاعت زمادامت د کبیره ګناه کونکو دپاره دې.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی سابق خلق خوبه بغیرد حسابه جنت کښې داخل کړې شی اوپخپلونفسونو باندې ظلم کونکی اواصحاب اعراف به د حضرت محمد ﷺ په شفاعت سره جنت ته ځی. (۳) الغرض د

---

(۱) احمد:۳/٤٠ ابن حبان:۳٦۸، مسندابی یعلی:۱۳۳۱، مجمع الزوائد:۲۷۲/۱.

(۲) الطبری:٤٦٥/۲۰.

(۳) طبرانی:۱۱٤٥٤

دي امت وړوکي ګناهګاران به هم د الله ﷻ په خوښ کړي شوو بنديګانو کښې داخل وي.فالحمدلله.
د اکثروسلفوقول هم دادې خوبعضې سلفوداهم فرمائيلي دي چه داخلق خونه په دې امت کښې داخل دي اونه غوره شوي اوخوښ کړې شوي دي. نه د کتاب وارثان دي بلکه دې نه مرادکافرمنافق اوپه ګس لاس باندې عمل نامه ورکړې شوي خلق دي. نودادريواړه قسمه هم هغه دي د کومو بيان چه د سورت واقعه په اول اوآخره کښې شوې دې. يعني چه داکوم درې قسمونه شميرکړې شوي دي دا د غوره خلقو نه دي بلکه د بنديګانودي يعني ﴿عبادنا﴾ دي چه هغه کوم کوم قسمونه دي. خوصحيح قول هم دا دې چه داهم په دې امت کښې دي. امام ابن جرير رحمه الله هم دا قول خوښوي اود آيت ظاهري الفاظ هم دغه دي. د احاديثونه هم دا ثابتيږي. په يوحديث کښې دي دادريواړه لکه چه يودي اودريواړه جنتيان هم دي[1]داحديث غريب دې اود دې حديث په راويانوکښې يوراوي دې چه د هغه نوم ذکر نه دې.اوپه مرتبوکښې فرق کيدل لازمي دي.په دويم حديث کښې دي حضورﷺ د دې آيت تلاوت کولونه پس اوفرمائيل سابقين خو به بې حسابه جنت ته داخليږي اود درميانه خلقو نه به په آسانئي سره حساب اخستې شي.او پخپلو نفسونوباندې ظلم کونکي دمحشر په اوږدوالي کښې به رامنع شي. بيابه ئې د الله ﷻ په رحمت باندې تلافي اوشي او دوي به وائي چه د الله ﷻ شکردې چه هغه زمونږ نه غم اوتکليف لرې کړو.زمونږ رب ډيرغفوراو شکوردې چاچه په خپل فضل سره د اوسيدو داسې ځاې راکړو چرته چه مونږ له هيڅ درد اوتکليف نشته.[2]
د ابن ابي حاتم په الفاظوکښې کمې زياتې دي ابن جرير رحمه الله هم دا حديث روايت کړې دې. په دې کښې دي چه ابوثابت رضي الله عنه جمات ته راتلواوحضرت ابودرداء رضي الله عنه سره کيناستو اودعائې کوله اې الله زما دپاره د وحشت سامان راکړې اوزماپه غريبئي باندې رحم اوکړې اوماته څوك ښه غوندې ملګرې کړې. دې اوريدو سره صحابي رضي الله عنه د هغه طرف ته متوجه شو اوورته فرمائي چه هم زه ستا ملګرې وو. واوره زه د رسول الله ﷺ هغه حديث نن تاسو ته اورم کوم چه ما ترننه پورې چاته نه دې بيان کړې. بيا د دې آيت تلاوت اوکړووني فرمائيل﴿سَابِقٌ بِالْخَيْرٰتِ﴾خو به جنت ته بې حسابه ځي او﴿مُّقْتَصِدٌ﴾ دخلقو نه به په آسانئي سره حساب اخستې شي. او﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ﴾ ته به لکه چه دې دنيا کښې غم اوتکليف اورسي د کوم نه چه به خلاصې بيامومي نووائي به دالله تعالى شکردې چاچه مونږ نه غم اودردلرې کړو. په دريم حديث کښې دي حضوراکرمﷺ د دې درېواړو باره کښې فرمائيلي دي چه دا ټول هم د دې امت نه دي[3]په څلورم حديث کښې دي چه زما د امت به درې حصې وي يوه بې حسابه او بې عذابه جنت ته تلونکې ده، دويمه سره آسان حساب کيدونکې دې او بيا جنت ته داخليدونکې. دريم به هغه ډله وي د کومونه چه به تپوس پوښتنه خامخاکيږي. خوبيا به فرښتې حاضريدوسره وائي مونږ دوي په لااله الاالله وحده ونيلو سره ويني. الله ﷻ به فرمائي رښتيادي چه زمانه بل څوك معبود نشته. ښه ده ما دوي د خپل دې وينا په برکت پريخودل. دوي جنت ته بوځئي اود دوي خطاګانې په دوزخيانو باندې واچوئي. هم د دې ذکر﴿وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ﴾[4]کښې دي.يعني هغوي به خپل بوج سره ددوي بوج اوچتوي.د دې تصديق پدې کښې دې په کوم کښې چه د فرښتو ذکردې. الله ﷻ پخپلو بنديګانوکښې کوم چه دکتاب وارثان جوړکړي دي دهغوي ذکرکولوسره د هغوي درې قسمه خودلې شوي دي. په دې کښې چه په خپلو ځانونوظلم کونکي دي. د دې تپوس پوښتنه به کيږي.

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الملائكة: ۳۲۲۵، احمد:۷۸/۳.
[2]) احمد:۱۹۸/۵
[3]) طبرانی:۴۱۰، مجمع الزوائد:۹۹/۷، حاکم:۴۲٦/۲.
[4]) ۲۹/العنکبوت:۱۳.

حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه د دې امت به د قیامت په ورځ درې ډلې وی. یوه بې حسابه جنت ته تلونکې، یوه په آسانئی سره حساب اخستونکې یوه ګناهګاره چه دهغې په نسبت به الله معلومات فرمائی سره د دې چه هغه ته ښه معلومه ده چه داڅوك دی؟ فرښتې به وائی اې الله ﷻ دوی سره خو لوئ لوئ ګناهونه دی. ولې دوی چرې هم تاسره څوك شریك نه دې ګرځولې. الله رب العزت به فرمائی چه دوی زما په رحمت کښې داخل کړه. بیا حضرت عبدالله ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوکړو. (ابن جریر).دویم اثر دادې چه د حضرت عائشه صدیقه ﷺ نه د دې آیت باره کښې سوال اوکړې شو نوهغوی فرمائی بچې دا ټول جنتی خلق دی. ﴿سابق بالخیرات﴾ هغه خلق دی کوم چه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې وو. کوموته چه پخپله رسول الله ﷺ د جنت زیرې ورکړې دې. ﴿مُّقْتَصِدٌ﴾هغه دی کوم چه د هغوی د نقش قدم تابعداری کړې تردې چه هغوی سره ملاوشو. ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ زمااوستاپه شان دی.[1] خیال اوکړئی چه حضرت عائشه صدیقه ﷺ سره د دې چه ﴿سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ﴾ نه بلکه د دې نه هم د بهتر درجې والا نه ده خوځنګه خپل ځان عاجزګنړی. په حدیث کښې راغلی دی چه په ټولوښځو باندې دحضرت عائشه صدیقه ﷺ هغه فضیلت دې کوم فضیلت چه ثرید ته په نورو خوراکونوباندې دې.[2] حضرت عثمان بن عفان ﷺ فرمائی ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾خوزمونږ بدوان خلق دی﴿ مُّقْتَصِدٌ﴾ زمونږ د بناریو خلق دی اوسابق زمونږ مجاهد دی. (ابن ابی حاتم) حضرت کعب احبار ﷺ فرمائی درې قسمه خلق د دې امت نه دی اوټول جنتیان دی. ځکه چه الله ﷻ د دې دریواړوقسموخلقوذکرکولونه پس دجنت ذکر فرمائیلو سره بیافرمائی﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴾[3]داخلق دوزخیان دی.(ابن جریر) حضرت ابن عباس ﷺ د کعب ﷺ نه د دې آیت باره کښې سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائیل دکعب درب قسم دا ټول هم په یوه زمره کښې دی.اود عملونو په مطابق د هغوی درجې کمې زیاتې دی. ابواسحاق سبیعی ﷺ هم د دې آیت باره کښې فرمائی چه دا درې واړه قسم ډلو خلاصې بیامونډلې دې.

محمدبن حنفیه ﷺ فرمائی داامت مرحومه دې.ددې ګناهګاران به اوبښلې شی اوددوی مقتصدبه الله ﷻ سره په جنت کښې وی اود هغوی سابق به په اوچتو درجوکښې وی. محمدبن علی باقر ﷺ فرمائی چه دلته کوموخلقوته ﴿ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ ونیلې شوې دې داهغه خلق دی کومو چه ګناهونه هم کړی وو او نیکئی هم. دا احادیث اوآثار مخې ته کیخودو سره داخوصفامعلومیږی چه په دې آیت کښې عموم دې اود دې امت دی دریواړو ډلوته دا شامل دې. نوعلماء کرام ددې نعمت سره د ټولونه زیات د رشك قابل نی. اود دې رحمت د ټولونه زیات حقداردې.

ددین په طلب کښې د وتونکی فضیلت:.لکه چه دمسنداحمدپه حدیث کښې دی یوسړې د دمشق نه حضرت ابودرداء ﷺ له څی اوهغوی سره ملاقات کوی نوهغوی معلومات کوی چه خوږه رورہ دلته دې څنګه راتګ اوکړو؟ هغه وائی د دې حدیث د اوریدو د پاره راغلې یم کوم چه تاسو بیانوئی. تپوس ئی اوکړودځه تجارت په غرض سره نه ئی راغلې؟جواب ئی ورکړو نه. تپوس ئی اوکړوبیا به دې څه بل مطلب وی؟ ونیل هیڅ مطلب مې نشته. بیائی تپوس اوکړوچه د حدیث دطلب د پاره دې داسفراوکړو؟ جواب ئی ورکړو چه او. وئی فرمائیل چه واوره ماد رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړې چه د علم د لټون دپاره په یوه لار لاړشی الله ﷻ به هغه دجنت باغونوته اورسوی.د الله ﷻ د رحمت فرښتې د طالب

[1] حاکم:۲/٤۲٦
[2] صحیح بخاری کتاب اصحاب النبی باب فضل عائشة رضی الله عنها: ۳۷۷۰، صحیح مسلم:۲٤٤٦.
[3] ۳۵/فاطر:۳٦.

علمانودپاره وزرې خوروی.ځکه چه هغوی دده نه ډیر خوشحالیږی.اودهغه دخوشحالئی غوښتنې کوی.دعالم دپاره دزمکې او آسمان هریوڅیزاستغفارکوی.تردې چه په اوبوکښې دننه کبان هم. په عابد باندې د عالم فضیلت داسې دې لکه د سپوږمئی فضیلت چه په ستورو باندې دې. عالمان د انبیاؤ کرامو وارثان دی. انبیاؤکرامو په خپل وراثت کښې درهم اودینارونه نه دی پریخی د هغوی وراثت د دین علم دې چاچه دا واخستلو هغه ډیر لوئ دولت حاصل کړو(۱)د دې حدیث ټول طریق الفاظ اوشرح ما د صحیح بخاری کتاب العلم په شرح کښې په تفصیل سره بیان کړی دی. فالحمدلله. د سورت طه په شروع کښې هغه حدیث تیرشوې دې کوم کښې چه رسول الله ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به الله ﷻ علماؤ ته فرمائی ما خپل علم اوحکمت هم د دې د پاره درکړې وو چه زه تاسو اوبښم که تاسو هرڅنګه نی د دې ماته هیڅ پرواه نشته.(۲)

جَنّٰتُ عَدۡنٍ | يَّدۡخُلُوۡنَهَا

| جنتونه دی دهمیشه اوسیدو | چی ننوزی به دا خلق هغې ته |

| دوئ دپاره د همیشه اوسیدو باغونه دی | چې دوئ بهٔ ورته داخلیږی

يُحَلَّوۡنَ | فِيۡهَا | مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ | وَّلُؤۡلُؤًا

ښائیسته کولې به شی | په هغې کښی | په بنګړو دسرو زرو سره | او په ملغلرو سره |

هلته به ورته ....د سرو زرو بنګړې او ملغلرې اچولې شی

وَلِبَاسُهُمۡ | فِيۡهَا | حَرِيۡرٌ | وَقَالُوا | الۡحَمۡدُ | لِلّٰهِ | الَّذِیۡۤ

او جامې دهغوئ به | په هغې کښی | دریښمو وی | او وائی به | ثناده | الله لره | هغه (الله) |

او هلته به دهغوی جامې د ریښمو وی | اودا بهٔ وائی چې ټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی | کوم

اَذۡهَبَ | عَنَّا | الۡحَزَنَ | اِنَّ رَبَّنَا | لَغَفُوۡرٌ | شَكُوۡرُ

چی لرې نې کړو | زمونږ نه | خفګان | بیشکه رب زمونږ ه | خامخا ښښونکې دې | قدرکونکې دې

چې زمونږ نه غم لرې کړو | ....زمونږ رب یقینا ښښونکې اوقدردان دې

الَّذِیۡۤ | اَحَلَّنَا | دَارَ الۡمُقَامَةِ | مِنۡ فَضۡلِهٖ | لَا يَمَسُّنَا

هغه ذات|چی دیره نې کړومونږه|په کورداستوګنې کښی |په فضل خپل سره|اوس) نهٔ رسیږی مونږ ته

هغه ذات چې مونږ ئې په خپل فضل سره دهمیشه اوسیدو ځائې ته راوستوا چې نه به په کښې

فِيۡهَا | نَصَبٌ | وَّلَا يَمَسُّنَا | فِيۡهَا | لُغُوۡبٌ

په دې کښی | مشقت (سختی) | اونهٔ رسیږی مونږ ته | په دې کښی | ستړې والې |

راته څهٔ تکلیف رارسی | اونه به چرې ستړې کیږو | اوکومو کسانو چې کفر کړې دې

---

(۱) ابوداؤد کتاب العلم باب فی فضل العلم: ۳٦٤١ ترمذی: ۲٦۸۲،ابن ماجه: ۲۲۳، احمد: ۱۹٦/۵، ابن حبان: ۸۸.

(۲) الطبری: ۱۳۸۱.

قوله‌تعالى:- جَنّٰتُ عَدْنٍ

په جنتيانوباندې انعامونه: فرمائي چه کوم غوره خلق مونږ دکتاب الله وارثان کړي دي هغوی به د قيامت په ورځ دهميشه والي د موداموالي اوابدي نعمتونووالا جنتونوته رسوو. چرته چه به هغوی ته دسرو زرو او سپينو زرو بنګړي اچولې شي. په حديث کښې دي چه دمؤمن کالي به ترهغه ځائ پورې وي دکوم ځائ پورې چه د ده د اودس اوبه رسي[1] دهغه لباس به هلته د خالص ريښمو وي د څه نه چه هغوی په دنيا کښې منع کړې شوی وو.

قوله‌تعالى:- يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا

دنيا کښې سرۀ زر او ريښم استعمالولونکي به جنت کښې ددې نه محروم وي:- حديث کښې دي کوم سړې چه دلته په دنياکښې حرير اوريښم اغوندي هغه ته به په آخرت کښې دانه شي اغوستلې[2] يوبل حديث کښې دي چه دا ريښم د کافرانو د پاره په دنياکښې دي اود ستاسود مؤمنانود پاره په آخرت کښې دی.[3] حديث کښې دی رسول الله ﷺ د جنتيانود کالو باره ذکر کولوسره اوفرمائيل دوی ته به د سرو زرواو سپينوزروکالي اچولې شي چه مرغلرې به په کښې پيللې شوې وی. دهغوی په سرونوبه د ياقوتو تاجونه وی چه بالکل بادشاهانه غوندې به وی هغوی به ځوانان وی د بغيرويښتو والا سره ښښنو سترګو والا. هغوی به دالله تعالى شکريه اداکولوسره وائي د الله ﷻ احسان دې چاچه زمونږ نه خوف اوويره ختمه کړه اود دنيا اوآخرت دپريشانو اوپښيمانونه ئې مونږ له خلاصې راکړو. په حديث شريف کښې دی لا اله الا الله والا باندې به په قبرونوکښې اوپه ميدان محشرکښې هيڅ ويره اوغم نه وی. زه خوهغوی اوس وينم چه د خپلوسرونونه دوړې څنډی وائي دالله ﷻ شکر دې چاچه مونږ نه غم اوخفګان لرې کړو به طبراني کښې دی د مرګ په وخت کښې به هم په هغوی باندې څه ويره نه وی. دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د هغوی لوئ لوئ او ډيرزياتې خطاګانې به معاف کولې شي. او وړې وړې اود کم مقدار والا نيکئ به په قدر سره قبلولې شي. دوی به وائي دالله ﷻ شکردې چاچه په خپل فضل اورحم سره لطف اوکرم سره داپاك اواوچت مقامات راکړه. زمونږ عملونه خود دې قابل نه وو. په يوبل حديث شريف کښې دی په تاسوکښې يوهم دهغه عمل جنت ته نه شي رسولې. خلقو تپوس اوکړو تاسو هم؟ وئي فرمائيل زه خو په هغه صورت کښې چه د الله ﷻ رحمت ماسره وی[4] هغوی به وائي چه دلته خومونږ ته نه د څه قسم مشقت اومحنت شته اونه ستړې کيدل او تکليف شته. روح ئې ځان له خوشحاله دې او بدن ئې ځان له. دابدله ده د کوم چه په دنياکښې دالله ﷻ په لارکښې تکليفونه اوچت کړي وو. نن راحت اوهم راحت دې. دوی ته وئيلې شوی دی د خپلې خوښې اود خپل زړه د خوښې خوراك څښاك کوئي. دهغې په بدله کښې چه په دنياکښې تاسو زما فرمان بردارئي کړی دی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا	لَهُمْ	نَارُ جَهَنَّمَ	لَا يُقْضٰى	عَلَيْهِمْ
او هغه کسان چې کفر ئې کړې دې	هغوئ لره دې	اوور ددوزخ	حکم به نۀ کيږي	په هغوئ باندې
اوکومو کسانو چې کفر کړې دې. هغوئ دپاره د دوزخ اور تيار دې			نه به د هغوی په حق کښې د مرګ فيصله	

[1] صحيح مسلم كتاب الطهارة باب تبلغ الحلية حيث يبلغ الوضوء: ۲۵۰.
[2] صحيح بخارى كتاب اللباس باب لبس الحرير للرجال وقدرمايجوزمنه: ۵۸۳٤، صحيح مسلم: ۲۰٦۹، السنن الكبرى: ۹۵۸٤.
[3] صحيح بخارى حواله سابق: ۵۸۳۱، صحيح مسلم: ۲۰٦۷.
[4] صحيح بخارى كتاب المرضى باب تمني المريض الموت: ۵٦۷۳، صحيح مسلم: ۲۸۱٦، احمد: ۲/۲٦٤، ابن حبان: ۳٤۸.

فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي

چې مړه شي | اونهٔ نه سپك كړې شي | دهغوئ نه | دعذاب ددغه دوزخ نه | دارنګې | ابدله وركوو مونږه

كيږي چې مړه شي | (او بې غمه شي) اونه به تري د دوزخ عذاب كمولې شي امونږ هر يو كافرته هم دغه شان

كُلَّ كَفُورٍ ۚ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا ۚ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا

هر كفر كونكي ته | او هغوئ به فرياد كوي | په هغې كښې | اے ربه زمونږه | او باسې مونږه

سزا وركوو | او دوئ به په كښې دننه چغې وهي | چې ائې زمونږ ربه مونږ ددې اور نه بهرته اوباسه

نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ؕ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ

چې عمل اوكړو | نيك | مختلف دهغې نه | چې وؤمونږه | چې كوؤبه مونږ | آيا عمر نهٔ وؤ دركړې مونږ تاسو ته

چې د نيكئ كارونه اوكړو | دهغې نه خلاف چې پخوا به مو كول | (الله تعالى به اوفرمائي) چې آيا مونږ تاسو

مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ

هغه قدرله | چې نصيحت اخلي | په هغې كښې | هغه څوك | چې نصيحت اغستل غواړي

ته دومره عمر نه وو دركړې | كه چا په كښې نصيحت قبلول غوښتئ نو قبلولې ئې شوا او ولې تاسو ته

وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ؕ فَذُوقُوا فَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ نَّصِيرٍ ۟

او راغلي وؤ تاسو ته | خبردارونكې | پس اوځكئ مزه | پس نشته دې ظالمانولره | څوك مددګار

ويرونكې نه وو راغلي ؟ نو اوس د عذاب خوند اوځكئ | د ظالمانو د پاره به څوك مددګار نه وي

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ

د دوزخيانوسزا:- دنيكانوخلقو حال بيانولونه پس اوس دخرابوخلقو حال بيانولې شي چه دوی به د دوزخ په اوركښې سوزيږي اولولپه كيږي. هغوی له به هلته مرګ هم نه راځي چه مړه شي. لكه چه بل آيت كښې دی ﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيٰى﴾([1])نه به هغوی له هلته مرګ راځي اونه به ښه ژوندملاويږي. صحيح بخاری كښې دی رسول الله ﷺ فرمائي كوم چه ابدی دوزخيان دی هغوی ته به هلته مرګ نه راځي اونه به ورته ښه ژوندملاويږي. ([2]) هغوی به وائي اې د جنت داروغه هم ته الله ﷻ ته دعااوكړه چه هغه مونږ له مرګ راولي. خوجواب به ملاويږي چه تاسو خو به هم دلته پراته ئې. نوهغوی خو به مرګ د ځان د پاره راحت ګڼړي. خوهغه به ورله راځي نه، نه به مري اونه به ئې په عذابونوكښې څه كمې راځي. لكه چه بل آيت كښې دی ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۝ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾([3])يعنی كافران به هميشه په عذاب كښې پراته وی كوم عذاب چه به چرې هم نه اخواكيږی نه به كميږی. دوی د تولې ښيګړې نه نااميده شي يوبل ځای ارشاد دې ﴿كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيرًا﴾([4])ددوزخ اوربه هميشه تيزيږی.

[1]) ۸۷/الاعلى:۱۳.
[2])صحيح مسلم كتاب الايمان باب اثبات الشفاعة واخراج المؤحدين من النار:۱۸۵، احمد:۱۱/۳، ابن ماجه:۴۳۰۹، ابن حبان:۱۸۴.
[3]) ۴۳/الزخرف:۷۴-۷۵.
[4]) ۱۷/الاسراء:۹۷.

فرمائي ﴿فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا﴾(١) واخلئي اوس مزه اوڅکئي ستاسو د پاره هم عذاب دې چه ستاسو دپاره به زياتيږي اودکافرانوهم دغه بدله ده.هغوی به چغې صورې وهي اوهائي وائي به کوی ددنيا طرف ته به واپس کيدل غواړي اقراربه کوی چه اوس به مونږ ګناه نه کوونيکئي به کوو. خوالله تعالی ښه پوهيږي که دوی واپس هم لاړشي نوهم هغه سرکشي به کوی. د دې د پاره به د دوی دا ارمان نه شي پوره کولې. لکه چه بل ارشاد دې چه دوی ته به د دې سوال په جواب کښې وئيلې شي چه تاسو هم هغه ئی چه کله به د الله ﷻ د وحدانيت بيان کيدلو نوتاسو به انکارکولو. هلته به تاسوله د هغه سره به شرك کولوکښې مزه درتله. نوکه اوس هم تاسو واپس کړې شوئی نو هم هغه به کوئی د کوم نه چه منع کولې شوئی. نو فرمائی به په دنياکښې تاسو ډير ژوندتيرکړو تاسو په هغه اوږد ژوندکښې هرڅه کولې شو. مثلاً اوياکاله ژوندی پاتې شوئی.

قوله تعالی:- أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم

طويل عمر هم په انسان حجت وی:-قتاده رحمه الله فرمائي چه اوږدعمر هم دالله ﷻ د طرف نه حجت پوره کيدل دی.دالله ﷻ نه پناه غوښتل پکاردی چه دعمرزياتيدوسره انسان په بدوکښې هم وړاندې کيږي.که اوګورې نودا آيت چه د کله نه نازل شوې دې هغه وخت بعضې خلق هم د اتلسو کالودعمر وو. وهب بن منبه رضی الله عنه فرمائي چه دې نه مراد شل کاله عمر دې. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي د څلويښتوکالوپه عمرکښې انسان له هوښياريدل پکاردی.ابن عباس رضی الله عنه فرمائي دومره عمر ته رسيدل د الله ﷻ د طرف نه عذر بنديدل دی. هم دهغوی نه شپيته کاله نقل دی. اوهم دغه زيات صحيح هم دی. لکه چه په بو حديث کښې هم دی.

امام ابن جرير رحمه الله ددې په سندکښې کلام کوی خود هغه کلام ټيك نه دې. دحضرت علي رضی الله عنه نه هم شپيته کاله روايت دی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه د قيامت په ورځ به يوآواز داهم وی چه شپيتو کالو عمر پورې رسيدونکی کوم ځائ دې؟ خود دې سندصحيح نه دې. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ فرمائي څوك چه الله تبارك وتعالی د شپيتو اوياؤ کالو عمر ته اورسول نودهغه به هيڅ يوعذردالله ﷻ په نيز نه چليږي(٢)صحيح بخاری کتاب الرقاق کښې دی دهغه سرې عذر الله ﷻ پرې کړوڅوك ئی چه شپيته کاله په دنياکښې اوساتلو(٣) ددې حديث نور اسنادهم دی. که چرې نه هم وی نو صرف دامام بخاری رحمه الله داپه خيل صحيح کښې نقل کول ددې دصحت د ثبوت دپاره کافي وو.د ابن جرير رحمه الله داويناچه د دې د سند لټولو ضرورت نشته د امام بخاری په صحيح وئيلوپه مقابله د يوې اوربشې هم قيمت نه لري. والله اعلم.بعضې خلق وائي چه دطبيبانو په نيز خپل عام عمر يوسل اوشل کاله دې.دشپيتوکالوپورې خوانسان لوئيدوته وړاندې کيږي بيا په کميدوباندې شروع شي. نو په آيت کښې هم داعمر مراد اخستل ښه دی اوهم دا د دې امت غالب عمر دې. يوحديث کښې دی زما د امت عمرونه د شپيتواو اوياؤکالو پورې دی اود دې نه وړاندې کيدل ډيرکم دی.(ترمذی وغيره)(٤)

امام ترمذی رحمه الله خود دې حديث په نسبت فرمائي ددې بل يوسندهم نشته.خوحيرانتياده چه امام صاحب رحمه الله داڅنګه اوفرمائيل. د دې يوبل سند په ابن ابی الدنياکښې موجود دې. اوپخپله په ترمذی شريف کښې هم دا حديث په بل سندسره کتاب الزهدکښې نقل دې. په يوبل ضعيف حديث کښې دی زما په امت کښې به د اوياؤکالوعمر والاهم ډيرکم وی. يوبل روايت کښې دی د حضوراکرم ﷺ نه د

---

(١) ۷۸/النباء: ۳۰.
(٢) الطبری: ۲۷۵/۲.
(٣) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب من بلغ ستين سنة فقد.....: ۶۴۱۹، بيهقی: ۳۷۰/۳.
(٤) ترمذی کتاب الدعوات باب اعمار امتی بين الستين الی السبعين: ۳۵۵۰، وهوحسن، ابن ماجة: ۴۲۳۶.

امت دعمر باره کښې سوال اوکړې شو نوحضوراکرم ﷺ اوفرمائیل چه پنځوس شپیته کاله عمر ئې دې. تپوس اوکړې شو داویاؤکالو والا؟ وئې فرمائیل ډیرکم.الله ﷻ دې په هغوی باندې اواتیاؤکالوپورې عمروالا باندې رحم اوکړی. (بزار)د دې حدیث یوراوی عثمان بن مطر قوی نه دې.

د رسول کریم ﷺ عمر مبارک څومره وو؟:-په صحیح حدیث کښې دی د رسول الله ﷺ عمر درې شپیته کاله وو (۱)یوقول دې چه شپیته کاله وو. داهم وئیلې شوی دی پنځه شپیته کاله وو. والله ا علم. (تطبیق دا دې چه شپیته کاله ویونکی راوی دهایانې لګوی اواکائیانې پریږدی.دپنځه شپیتوکالووالا د پیدائش اووفات کال هم شمیری. د درې شپیتو کالووالا دا دواړه کاله نه لګوی نوهیڅ اختلاف نشته. فالحمدلله. مترجم)

قوله‌تعالی:- وَجَآءَكُمُ النَّذِيرُ ط

د نذیر څه مطلب دې؟:-اوس تاسو له به ویرونکی راشی یعنی دسپینو ویښتووالایاپخپله رسول الله ﷺ ډیرصحیح قول دویم دې.لکه چه ارشاد دې ﴿هٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ﴾ (۲) داپیغمبرنذیردې. نوعمر ورکول رسول جوړول لیګل خپل حجت ئې پوره کړو.دقیامت په ورځ هم چه کله مرګ غواړی نوهم دا جواب به ورته ملاویږی تاسوله حق راغلی وو.یعنی درسول ﷺ په ژبه مبارکه مونږتاسوته دحق پیغام د ررسولې وو خوتاسو اونه منلو. یوبل آیت کښې دی ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾(۳)مونږ چه ترکومې رسول اونه لیګو عذاب نه کوو. په سورت تبارك کښې ارشاد دې کله چه دوزخیان په دوزخ کښې واچولې شی نو داروغه به د هغوی نه تپوس کوی ولې تاسو له ویرونکی نه وو راغلې؟ دوی به جواب ورکړی چه او راغلی وو خومونږ هغه اونه منل هغوی مو واړه ګنړلو او وئیلې موچه الله ﷻ خو څه کتاب هډو رالیګلې نه وو ته هسې د ځان نه وائې. تو نن به د قیامت په ورځ دوی ته وئیلې شی د نبیانود مخالفت مزه اوڅکئی چه ټول عمر مو دروغ ګنړل اوس نن بدله اوچتوئی. واورئی هیڅ څوك به نه اودریږی چه ستاسو پکار راشی ستاسو څه امداد اوکړې شی هغوی مو د عذابونونه خلاص کړی اوبېچ موکړی.

اِنَّ اللّٰهَ	عٰلِمُ	غَيْبِ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	اِنَّهٗ عَلِيْمٌ	بِذَاتِ
بیشکه الله	عالم دې	په پټو څیزونو داسمانونو	او دزمکې	بیشکه هغه پوهیږی	په پټو رازونو
بیشکه الله ﷻ ته د اسمانونو او زمکې ټولې پټې خبرې معلوم دی				اوهغه ته د زړونو	
الصُّدُوْرِ ۝	هُوَ الَّذِيْ	جَعَلَكُمْ	خَلٰٓئِفَ	فِي الْاَرْضِ ط	
دسینو باندې	هغه هغه ذات دې	چې جوړئې کړی تاسو	خلیفګان	په زمکه کښې	
پټ رازونه معلوم دی	هغه داسې ذات دې چې تاسو ئې په زمکه باندې اباد کړئ				
فَمَنْ	كَفَرَ	فَعَلَيْهِ	كُفْرُهٗ ط	وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ	
پس هغه چا	چې کفر اوکړو	نو په هغه باندې ده	سزا دکفر دهغه	اونهٔ زیاتوی کافرانو لره	
نوچا چې کفر غوره کړو	نو دهغه دکفر سزا به هم هغه ته ملاویږی	او د کافرانو کفر هغوی دپاره د الله په نیز			

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب وفاة النبی ﷺ:٤٤٦٦، صحیح مسلم:۲۳٤۹.
(۲) ۵۳/النجم:۵٦.
(۳) ۱۷/الاسراء:۱۵.

الْكٰفِرِيْنَ	وَلَا يَزِيْدُ	مَقْتًا ۚ	اِلَّا	عِنْدَ رَبِّهِمْ	كُفْرُهُمْ
كافرانو لره	اونهٔ زياتوي	غضب (دالله)	مگر	په نز درب دهغوئ	كفر دهغوئ

د زياتي غصي سبب گرځي | اود كافرانو كفر هم د هغوی د تاوان سبب گرځي

الَّذِيْنَ	شُرَكَآءَكُمُ	اَرَءَيْتُمْ	قُلْ	خَسَارًا ۝	اِلَّا	كُفْرُهُمْ
هغه	شريكان ستاسو	ايا وينئ تاسو	ورته اووايه	خساره (زيا نكارى)	مگر	كفر دهغوئ

.... | ائي محبوبه) تپوس اوکړه چې ايا تاسو ته خپل هغه

مِنَ الْاَرْضِ	مَاذَا خَلَقُوْا	اَرُوْنِيْ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ	تَدْعُوْنَ
دزمكې نه	څه څيز پيدا كړي دي هغوئ	اوښايئ ماته	بې دالله نه	چې تاسو رابلئ هغوئ

شريكان معلوم دي چې تاسو ئې د الله ﷻ نه سوا رابلئ راته اوښائې چې هغوئ په زمكه كښې

كِتٰبًا	اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ	فِي السَّمٰوٰتِ ۚ	شِرْكٌ	اَمْ لَهُمْ
څه ليكلې خط	يا وركړي دي مونږ دوئ له	په اسمانونو كښې	شراكت	يا دې هغوئ لره

څه پيدا كړي دی | يا په اسمانونو كښې د هغوئ څه شركت شته | يا (مونږ هغوئ ته څه كتاب

بَعْضُهُمْ	اِنْ يَّعِدُ الظّٰلِمُوْنَ	بَلْ	مِّنْهُ ۚ	عَلٰى بَيِّنَتٍ	فَهُمْ
خيني ددوئ	نهٔ كوی وعده دا ظالمان	بلكه	دهغې نه	په ښكاره دليل دی	چې دوي

وركړي دي | چې هغوئ دكتاب په دليل ټينګ ولاړ دی | (داسې يو خبره هم) نه بلكه دا ظالمان يوبل

وَالْاَرْضَ	السَّمٰوٰتِ	يُمْسِكُ	اِنَّ اللّٰهَ	اِلَّا غُرُوْرًا ۝	بَعْضًا
او زمكه	اسمانونه	ساتي په قرار	بيشكه الله	مگر ددوكې	دخينو سره

سره د دروغو وعدې كوی | يقينا الله ﷻ اسمانونه او زمكه دواړه د راپريوتو نه راټينګ كړی دی |

مِنْ اَحَدٍ	اِنْ اَمْسَكَهُمَا	وَلَئِنْ زَالَتَآ	اَنْ تَزُوْلَا ۚ
بل هيڅوك	نو اوبه نهٔ ساتي دا دواړه په قرار	او كه بې ځايه شو دواړه	چې بې ځايه (نهٔ) شي

............او كه دوئ ديو ځائې نه بې ځايه شي نو دالله تعالى نه سوا بل هيڅوك ئې نشي راټينګولې

غَفُوْرًا ۝	حَلِيْمًا	كَانَ	اِنَّهٗ	مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ
ښښونكې	صبر ناك	دې	بيشكه هغه	روستو دالله نه

الله تعالى ډير بردبار ا و ښښونكې دې |

قوله تعالى:- اِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيْبِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

د الله ﷻ د كامل علم بيان: الله ﷻ دخپل وسيع او بې پايانه علم بيان فرمائی چه هغه خودزمكې اوآسمان دهرڅيز عالم دې. دزړونو رازونه اود سينوپه خبرو باندې خبردار دې. هرعمل كونكى ته به دهغه د عمل بدله وركوی. هغه تاسو په زمكه كښې ديوبل خليفه جوړكړی نی. دكافرانود كفر وبال اونقصان هم پخپله په هغوی باندې دې. هغه چه په خپل كفرباندې وراندې كيږی د الله ﷻ خفګان په هغوي باندې زياتيږی

او دهغوی نقصان نور هم زیاتیږي. په خلاف دمؤمن چه څومره د هغه عمر زیاتیږي نیکئی هم زیاتیږي او درجې ورته حاصلیږي اود الله ﷻ په نیزباندې نور هم مقبول کیږي.

قوله تعالى:- أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ

باطلومعبودانوهیڅ نه دی پیداکړی: الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته فرمائي چه ته مشرکانوته اووایه چه د الله ﷻ نه بغیرتاسو چاچاته آوازونه کوئی تاسو ماته هم لږشان اوښائی چه هغوی څه پیداکړي دی؟یادا ثابت کړئی چه په آسمانونوکښې دهغوی څومره حصه داري ده؟څکه چه هغه نه خالق دی اونه حصه دار نوتاسو بیاما ولې پریږدئی اوهغوی ته آوازونه کوئی. هغوی خودیوې ذرې هم مالکان نه دی. ښه ده که دا هم نه وی نوکم نه کم د خپل کفراوشرك چرته یوکتابی دلیل پیش کړئی خوتاسو داهم نه شئی کولې. حقیقت دادې چه تاسو صرف خپل نفسانی خواهش اوخپلې رائې پسې لګیدلې ئی هیڅ دلیل نشته دروغو اودهوکه کښې اخته شوی ئی.یو بل ته دهوکه ورکوئی.دخپلو دروغژنومعبودانو کمزورئی مخې ته کیږدئی اودالله ﷻ چه رښتونې معبود دې قدرت اوطاقت ته اوګورئی چه زمکه اوآسمان د هغه په حکم سره قائم دی.هریودخپل خپل ځای شوې دې او ولاړدې.اخوادیخوا خوزیدې هم نه شی.آسمان په زمکه د راپریوتونه الله ﷻ منع کړې دې.دا دواړه د هغه په حکم باندې ولاړدی. د هغه نه بغیر هیڅ څوك نشته چه هغه رامنع کړی اوئی نیسی او په نظام باندې قایم اوساتی.حلیم اوغفورالله تعالى ته اوګوره چه دمخلوق اومملوك دنافرمانئی سرکشئی کفراوشرك کتلوسره هم د برداشت او ښښې نه کار اخلی.وخت اومهلت ئی ورکړې اوګناهونه معاف کوی.

قوله تعالى:- إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

ددې متعلق یو منکرحدیث:- ابن ابی حاتم کښې ددې آیت د تفسیر لاندې یوغریب بلکه منکر حدیث دې چه د حضرت موسی ﷺ یوه واقعه حضوراکرم ﷺ یوځل په منبرباندې بیانولوسره اوفرمائیل چه د هغه په زړه کښې خیال تیرشو چه دا الله ﷻ کله اوده کیږی هم؟ نو الله ﷻ هغه له یوه فرښته راولیګله چه هغې دې دریو ورځوپورې اوده کیدو ته پرینخودو. بیائی دهغه په یوبولاس کښې یویو بوتل ورکړو اوحکم ئی ورکړو چه د دې حفاظت کوه داپریوته ځی.مات نه شی. حضرت موسی ﷺ دا په لاسونو کښې اونیول او حفاظت ئی کولوخود خوب غلبه وه پرکالې پرې راغلولږ شان جوته شونوداسې اوشوچه هغه هوښیارشو اوبوتل ئی پریوتوله ورنه کړو. خوآخر خوب غالب شو او بوتلې د لاس نه پریوتلې په زمکه ذره ذره شوې. مطلب دا دې چه اوده کیدونکې خودوه بوتلې هم نه شی نیولې نو که الله ﷻ اوده کیدو نودزمکې اوآسمان داحفاظت به نی څنګه کولو خوپه ظاهره داسې معلومیږی چه دا د حضوراکرم ﷺ فرمان نه دې بلکه د بنی اسرائیلو جوړکړې شوې دې.

دحضرت موسی ﷺ غوندې جلیل القدرپیغمبرهم داسې تصور کولې شی چه الله ﷻ اوده کیږی سره د دې چه الله ﷻ په خپلو صفاتوکښې فرمائیلی دی چه هغه ته نه پرکالې راځی اونه خوب. د زمکې او آسمان ټولوڅیزونومالك صرف هم هغه دې. بخاری اومسلم کښې حدیث دې الله ﷻ نه اوده کیږی اونه او ده کیدل دهغه د شان سره ښائی.هغه له ښکته پورته کوی.دورځې عمل د شپې نه وړاندې اود شپې عمل د ورځې نه وړاندې د هغه طرف ته خیژی. د هغه پرده نور دې یا اُوردې. که داکولاوکړی نودهغه د مخ تجلیات به ترکوم ځای پورې چه نظر رسیدې شی ټول مخلوق به اوسوزوی.(۱) ابن جریرکښې دی یو سړې حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ له راغلو هغوی دده نه تپوس اوکړو دکوم ځای نه راغلې؟ هغه وئیل د شام نه. تپوس ئی اوکړو هلته چاسره ملاوشوې؟وئیل کعب سره. تپوس ئی اوکړو کعب څه خبره اوکړه؟ هغه وئیل چه دا آسمان د یوې فرښتې د اوږې پورې تاویږی. تپوس ئی اوکړوته دا رښتیااوګڼړل

(۱)صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله علیه السلام (ان الله لاینام...) :۱۷۹، ابن ماجه:۱۹۵، احمد:۳۹۵/۴،ابن حبان:۲۶۶.

که دروغ؟ جواب ئې ورکړو هيڅ مې هم نه دی کړی. وئې فرمائيل چه بياخوتاهيڅ هم نه دی کړی. وئيل واوره کعب غلط وئيلی بيا هغوی هم د دې آيت تلاوت اوکړو. ددې اسناد صحيح دی په دويم سند کښې د راتلونکی نوم دې چه هغه حضرت جندب بجلي ﷺ وو حضرت امام مالك رحمه الله هم ددې ترديدکولو چه آسمان په گردش کښې دې اود دې آيت نه به ئې دليل اخستلو اود دې حديث نه هم. په کوم کښې چه دی په مغرب کښې يوه دروازه ده کومه چه د توبې دروازه ده هغه به بنديږی نه ترکومې چه نمر د مغرب نه نه وی راختلې(١)داحديث دی.والله سبحانه وتعالی اعلم.

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ
اوقسمونه به خوړل دوئ په الله باندې
اودې کافرانو به په الله ﷻ
جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ لَّيَكُوْنُنَّ
په سختو قسمونو خپلو سره | که راغلې وې دوئ ته | يو خبردارونکې | نو خامخا به وې دوئ |
باندې ډير سخت قسمونه خوړل | که چرته دوی ته څوک ويرونکې راغلو | نو مونږ
اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيْرٌ
زيات په صحيح لار | ديو دپخوانو امتونو نه | پس هر کله چې | راغې دوئ ته | خبردارونکې |
به د بل هر | امت نه زيات په هدايت شو | ....خو څه وخت چې ورته ويرونکې راغلو
مَّا زَادَهُمْ اِلَّا نُفُوْرَا ۙ اِسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ
نو زيات ئې نۀ کړو دوئ لره | مگر په نفرت کښې | په سبب دتکبر کولو | په زمکه کښې |
نودې سره ددوئ نفرت نور هم زيات شو | .... چې په دنيا کښې ئې خپل ځان غټ اوگڼړلو او
وَمَكْرَ السَّيِّئِ ؕ وَلَا يَحِيْقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِهٖ ؕ
او په سبب دتدبير خراب | اونۀ چاپيريږی | تدبير خراب | مگر | په اهل خپل |
خراب خراب سازشونه ئې جوړ کړل | اود خرابو سازشونو نقصان پخپله سازشگرو ته رسيږی
فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ
پس نۀ کوی انتظار دوئ | مگر | دطريقې دړومبنو خلقو | پس هر گز به تۀ بيا نۀ مومې |
نوآيا دا خلق د مخکښو خلقو د انجام انتظار کوی؟ | نو ته به دالله تعالی په قانون کښې څه بدلی
لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا
طريقې دالله لره | څه تبديلی | او بيا به نۀ مومې تۀ | طريقې دالله لره | اوړيدل دلارې مقررې نه |
بيا نه مومې| اود الله ﷻ قانون به هيڅکله اوړيدونکې بيا نه مومې

قوله تعالى:- وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ

(١) ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل التوبة والاستغفار..... ٣٥٣٥ وهوحسن، ابن ماجه: ٤٠٧٠، احمد:٢٤١/٤،ابن حبان: ١٣٢١.

د كافرانودهدايت قبلولوقسمونه خوړل:-قريشواوعربود حضورﷺ د بعثت نه وړاندې ډير قسمونه خوړلي ووكه دالله تعالى يورسول مونږ له راغلونومونږ به د ټولې دنيانه زيات دهغه تابعداري كوو.لكه چه بل ځاى فرمان دي﴿أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ﴾[1] يعنى ددې دپاره چه تاسوداأونه وئيلې شئى چه زمونږنه په وړاندې ډلوباندې كتابونه نازل شوولې مونږ خود هغې نه ناخبره پاتې يوكه په مونږباندې كتاب نازل شوې وونومونږ به دهغوى نه ډيرهدايت بياموندونكې وو.واخلئى اوس خوپخپله ستاسودرب دطرفنه تاسوته دليل راورسيدو.هدايت اورحمت ئى پخپله ستاسوپه لاسونو كښې دركړو.اوس اوښائې چه درب دآياتونو تكذيب كونكو اودهغې نه مخ اړونكونه زيات ظالم څوك دې؟په نوروآياتونوكښې دي چه دوى به وئيل كه مونږ سره دوړاندينوخلقو عبرت ناك حالات اوواقعات وې نومونږ به د الله ﷻ مخلص بنديگان جوړشوې وو. خوبيا هم هغوى ددې راتلونه پس هم كفراوكړو. اوس به ډيرزر هغوى ته د دې انجام معلوم شي. هغوى له د الله ﷻ آخرى پيغمبر اود هغه آخرى او غوره كتاب راغلي دې.خودوى په كفركښې نورهم زيات شو. هغوى د الله ﷻ دخبرې منلونه كبراوكړو. پخپله ئى اونه منل اودې سره ئى پخپل مكردالله ﷻنوربنديگان دهغه د لارې نه رامنع كړل. خوهغوى له يقين كول پكاردى چه د دې نقصان به پخپله هم په دوى باندې وى دوى د الله ﷻ نه بلكه خپل ورانې كوى.

قوله‌تعالى:-وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ

د دهوكه بازو نه ځان ساتئى ددوئ انجام خراب وى:-نبى كريم ﷺ فرمائى چه ددهوكه بازئى نه پرهيز كوئى دمكرېوج هم په مكار باندې وى اودهغې جواب وركول به دالله ﷻ په وړاندې وى.حضرت محمدبن كعب قرظى رحمه الله فرمائى د دريو كارونو كونكى خلاصې نه شي موندلې د دغه كارونوبال او نقصان به هم په دوى وى. مكر بغاوت اووعدې ماتول بيا هغوى هم دا آيت تلاوت كړو. هغوى ته صرف ددې انتظاردې چه دهغوى په شان د هغوى نه د وړاندې خلقو حال شو چه د الله ﷻ د رسولانو تكذيب اود رسولانود فرمان مخالفت په وجه د الله ﷻ دهميشه والى عذاب په هغوى راغلونوداخود الله ﷻ عادت دې اوته غوراوكړه چه دالله ﷻ عادت بدليږى او واپس كيږى نه. په كوم قوم چه د الله ﷻ د عذاب اراده اوشوه بياد دې ارادې په بدلولوباندې څوك هم قدرت نه شي لرلې نه دهغوى نه عذاب اخوا كولې شي اونه هغوى د دې نه بچ كيدې شي اونه ئى څوك بچ كولې شي. والله اعلم.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟	فِى ٱلْأَرْضِ .	فَيَنظُرُوا۟	كَيْفَ كَانَ	عَٰقِبَةُ	ٱلَّذِينَ
آيا نهٔ گرځى دوئ	په زمكه كښى	چې اوگورى	څرنگې وو	انجام	دهغه كسانو
آيا دوئ د زمكې په مخ تگ راتگ نه كوى | چې دا اوگورى چې دپخوانو خلقو					

مِن قَبْلِهِمْ	وَكَانُوٓا۟	أَشَدَّ	مِنْهُمْ	قُوَّةً ۚ	وَمَا كَانَ
چې مخكښى وو ددوئ نه	او وو هغوئ	زيات سخت	ددوئ نه	په قوت كښى	اونهٔ دې
انجام څهٔ شو | ....حال دا چې هغوئ ددې خلقو نه زيات زرآور وو | او داسې څوك نشته					

ٱللَّهُ	لِيُعْجِزَهُۥ	مِن شَىْءٍ	فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ	وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ	إِنَّهُۥ كَانَ
الله	چې عاجزه كړى هغه لره	هيڅ څيز	په اسمانونو كښى	اونهٔ په زمكه كښى	بيشكه هغه دې
چې هغې دې الله لره عاجزه كړې شي | نه په اسمانونو كښې او نه به زمكه كښې | هغه					

[1] ٦/الانعام:١٥٦.

عَلِيۡمًا	قَدِيۡرًا۝	وَلَوۡ	يُؤَاخِذُ اللّٰهُ	النَّاسَ	بِمَا	كَسَبُوۡا
په هر څه عالم	قادر	او كه چرې	نيولې الله	خلق	په سبب دهغې	چې دوی ئې كوی

په هر څه پوهه او صاحب د قدرت دې | او كه چرته الله ﷻ د (ګناهونو)

مَا تَرَكَ	عَلٰى ظَهۡرِهَا	مِنۡ دَآبَّةٍ	وَّلٰكِنۡ يُّؤَخِّرُهُمۡ
نۀ به وه پرېښودې هغه	په شا دهغې	څه زنده سرې	وليكن روستو كوی دوئ

په سبب خلق نيول | .... نو د زمكې په مخ به هيڅ ساه لرونكې باقي پاتې شوې نـ.وو | خو

اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى	فَاِذَا	جَآءَ اَجَلُهُمۡ	فَاِنَّ اللّٰهَ	كَانَ
نيتې مقررې ته	پس هر كله چې راشي	نيته ددوئ	پس بيشكه الله	دې

الله تعالى ورته تريو نيتې پورې مهلت وركوی | نو څه وخت چې ټاكلې وخت راشي | نو الله تعالى

بِعِبَادِهٖ	بَصِيۡرًا۝
په بندګانو خپلو باندې	ليدونكې

دبندګانو عملونه وينې ګورې (بدله به وركړی).

قوله تعالى:- اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ

د تيروشوو قومونود انجام نه عبرت واخلئ: حكم كولې شی چه دې منكرانوته اووايه چه په زمكه كښې دې اوګرځی اودې ګوری چه د دوی په شان د دوی نه د وړاندې خلقو څه انجام شوې. دهغوی نعمتونه واخستې شو دهغوی محلونه وران كړې شودهغوی طاقت ختم كړې شو.دهغوی مال تباه كړې شو د هغوی اولاد هلاك كړې شو.دالله تعالى عذابونه دهغوی نه په يوشان طريقه هم اخوانه شو راتلونكې مصيبت ئې اخوا نه كړې شو راښكلې شو تباه اوبربادكړې شو. هيڅ ئې هم په كار رانغله اونه څه څيز فائده وراورسوله. الله ﷻ ته څوك ماتې نه شی وركولې. هغه هيڅ يوكار عاجز كولې نه شی. دهغه هيڅ اراده دمراد نه جدا نه ده.دهغه يوحكم هم څوك اخواكولې نه شی هغه دټول كائنات عالم دې.هغه په ټولوكارونوقادردې.كه هغه دخپلوبنديګانوپه ګناهونو باندې نيول كول نودټولو آسمانونو او زمكو والا به هلاك شوې وو.څناور اورزق ټول به برباد شوې وو.څناورو ته به دهغوی دسوړو اوجالو پورې عذابونه رسيدل. په زمكه باندې به هيڅ يوڅناور بچ نه پاتې كيدو. خو اوس ئې وخت وركړې دې عذابونه ئې روستوكړی دی.وخت راروان دې چه قيامت به قائم شی اوحساب كتاب به شروع شی. دتابعدارئی بدله او ثواب به ملاويږی د نافرمانئی عذاب او سزا به وی. داجل راتلونه پس به بيا وخت نه ملاويږی. الله ﷻ خپلو بنديګانوته ګوری اوهغه ډير ښه كتونكې دې.

(فالحمدلله) دالله تعالى په فضل اوكرم لطف اورحم سره د سورت فاطر تفسير ختم شو.

اياتونه		سورة يٰس مكية وهي ثلاث وثمانون اٰية وخمس ركوعات		ركوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۸۳		شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې		۵

يٰسٓ۝	وَالۡقُرۡاٰنِ الۡحَكِيۡمِ۝	اِنَّكَ	لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ۝
ياسين	قسم دې په قرآن حكيم باندې	بيشكه ته	خامخا درسولانو نه ئې

ياسين په قران پاك باندې قسم دې | چې د حكمتونو نه ډك دې | ته پيغمبرانو كښې يو (پيغمبر) يئ

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝٤ۭ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ۝٥ۙ لِتُنْذِرَ

په لاره نيغه باندې ئې | نازل شوې دې | دغالب او رحيم دطرفنه | دپاره ددې چې ته اويرووې

(دهدايت) په نيغه لار ولاړ يې | (داقران) دغالب اومهربان (الله تعالی) طرفنه نازل شوې دې | چې

قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ۝٦

يو داسې قوم | چې نه دی يرولی شوی | پلاران ددوئ | پس دوئ | ناخبره دی |

ته پرې هغه خلق (دعذاب نه) اوويروې | چې د هغوئ پلار نيکه چرې ويرولی شوی نه وو انو خکه بې خبره پاتې

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٧

په تحقيق ثابته شوی ده خبره د عذاب | په زياتو خلقو ددوئ باندې | پس دوئ | ايمان نه راوړی |

دی | په دوئ کښې په زياتو خلقو (دتقدير) وينا ثابته شوې ده | نو اوس دوئ ايمان نه راوړی

د سورت ياسين فضيلت:-ترمذی شريف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی دهريوخيز زړه وی اودقران کريم زړه سورت ياسين دې.سورت ياسين لوستونکی ته دلسوقرآن پاك د ختم ثواب ملاويږی([1])داحديث غريب دې اوددې يوراوی مجهول دی. پدې باب کښې نور هم روايتونه دی خوسندأ هغه هم داسې څه ډيربنه نه دی. يوبل حديث کښې دی کوم سړې چه د شپې سورت ياسين اولولی هغه ببښلې شی اوڅوك چه سورت دخان اولولی هغه هم ببښلې شی([2]) د دې اسناد ډيرښکلی دی.دمسندپه حديث کښې دی سورت بقره د قرآن پاك قوب دې اوددې اوچتوالې دې. د دې يويوآيت سره اتيااتيافرښتې راکوزيږی. ددې يوآيت يعنی آيت الکرسی دعرش لاندې نه راوړل شوې دی اودې سره ملاوشوې دې.سورت ياسين د قرآن پاك زړه دې داچه کوم سړې په نيك نيتښی سره د الله ﷻ د رضاد پاره اولولی دهغه گناهونه معاف کولې شی. داد هغه خلقو په وړاندې تلاوت کوئی چه د زنکدن په حالت کښې وی. ([3]) د بعضو علماؤ کرامو قول دې د کوم کارپه وخت کښې چه سورت ياسين لوستلې کيږی الله ﷻ هغه آسانوی.دمړکيدونکی په وړاندې چه ددې تلاوت کولې شی نورحمت اوبرکت نازليږی اوروح ئې په آسانئی سره اوځی.والله ﷻ اعلم.مشائخو هم فرمائيلی دی چه په داسې وخت کښې سورت ياسين لوستلو سره الله ﷻ تخفيف آسانی کوی.بزارکښې د رسول الله ﷺ فرمان دې زما خوښه ده چه زما د امت هريوکس ته داسورت ياد وی([4])حروف مقطعات کوم چه د سورتونوپه شروع کښې وی لکه دلته چه بټ د دې پوره بيان مونږ د سورت بقره د تفسيرپه شروع کښې کړې دې. دلته بياد سردوباره کولو ضرورت نشته.

قوله‌تعالی:-يٰسٓ ۝۱

ددې څه مطلب دې؟:-بعضې خلقو وئيلې دی چه ديسٓ نه مراد "اې انسان" دې بعضې وائی چه په حبشی ژبه کښې د"اې انسان" په معنی کښې دالفظ دې. څوك وائی چه دا دالله ﷻ نوم دې. بيافرمائی چه قسم دې د محکم اومضبوط قرآن پاك د کوم خواله چه هم باطل نه شی راتلې چه په يقين سره اې محمد ﷺ ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې. په رښتونی ښکلې مضبوط مزيدار نيغ اوصفا دين باندې ته ئې. دا

[1]) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل يسين:٢٨٨٧دارمی:٤٥٦/٢،

[2]) مسندابي يعلی:٦٢٢٤.

[3]) احمد:٢٦/٥.

[4]) البزارکشف الاستار:٢٣٠٥.

صراط مستقیم د رب رحمن اورحیم دې. دادین هم د هغه نازل کړې شوېدې. کوم چه د عزتونووالا اوپه مؤمنانوباندې خاص مهرباني کونکې دې.
لکه چه ارشاددې ﴿وَاِنَّكَ لَتَهۡدِیۡۤ اِلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ﴾([1])ته یقیناً دنیغې لارې خودنه کوې چه دهغه الله ﷻ نیغه لارده چه دزمکې اوآسمان مالك دې اودچاطرف ته چه د ټولوکارونوانجام دې دې د پاره چه ته عرب اوویروې د چامشران هم چه نه دی هوښیارکړې شوی اوهغه غافل دی. د هغوی ځان له ذکر په د ټوجه نه دې چه نورد دې تنبیه نه جدا دی. لکه څنګه چه د بعضې کسانو په ذکر سره د عامو نفی نه کیږی. دحضوراکرم ﷺ بعثت عام وود ټولې دنیاطرف ته. د دې دلائل په وضاحت سره اوپه تفصیل سره آیت ﴿قُلۡ یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّیۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ اِلَیۡكُمۡ جَمِیۡعَا الَّذِیۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ یُحۡیٖ وَیُمِیۡتُ ۪ فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهِ النَّبِیِّ الۡاُمِّیِّ الَّذِیۡ یُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَکَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوۡهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ﴾([2])په تفسیر کښې بیان شوی دی.په اکثرو خلقو باندې دالله ﷻ د عذابونوقول ثابت شوې دې. د هغوی خوایمان نه نصیب کیږی اوهغوی به ستا تکذیب کوی.

اِنَّا جَعَلۡنَا فِیۡۤ اَعۡنَاقِهِمۡ اَغۡلٰلًا فَهِیَ اِلَی الۡاَذۡقَانِ فَهُمۡ
بیشکه اچولی دی مونږه | په څټونو ددوئ کښی | پټئ | پس هغه | دزنو پورې(رسیدلی دی) | پس دوئ
مونږ ددوئ څټونو ته داسې داسې طوقونه اچولی دی | چې تر زنو پورې ئې راختلی دی | په دې

مُّقۡمَحُوۡنَ ﴿۸﴾ وَجَعَلۡنَا مِنۡۢ بَیۡنِ اَیۡدِیۡهِمۡ سَدًّا وَّمِنۡ خَلۡفِهِمۡ
اوچت کړې شوی دی | او جوړ کړې دي مونږه | مخکښی ددوئ نه | دیوال | او روستو ددوئ نه |
وجه ددوئ سرونه بره طرفته اوچت پاتې شوی دی | او مونږ یو دیوال ددوئ مخې طرفته اودرولې دې

سَدًّا فَاَغۡشَیۡنٰهُمۡ فَهُمۡ لَا یُبۡصِرُوۡنَ ﴿۹﴾ وَسَوَآءٌ عَلَیۡهِمۡ
دیوال | پس پټ کړی دی مونږه دوئ | پس دوئ | هیڅ نۀ وینی | او یو شان ده | په حق ددوئ کښی
او بل دیوال ددوئ شا طرف ته دې | بیا دبره نه موپټ کړی دی | نو (وړاندې روستو) هیڅ نه وینی | اوددوئ پحقله

ءَاَنۡذَرۡتَهُمۡ اَمۡ لَمۡ تُنۡذِرۡهُمۡ لَا یُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۱۰﴾ اِنَّمَا تُنۡذِرُ مَنِ
که یروې ته دوئ | او که نۀ یروې ته دوئ | دوئ ایمان نۀ راوړی | بیشکه ته یرولې شې | هغه څوك
دواړه خبرې برابردی | که ته ئې ویروې او که نه ئې ویروې | خودوئ ایمان نه راوړی | (ائې نبی) ته خو بس

اتَّبَعَ الذِّکۡرَ وَخَشِیَ الرَّحۡمٰنَ بِالۡغَیۡبِ ۚ فَبَشِّرۡهُ
چې پیروی کوی | دنصیحت | او یریږی | درحمان نه | بې لیدو | پس زیرې ورکړه هغه ته
هغه څوك ویروې اچې نصیحت پسې روانیږی | او درحم کوونکی الله ﷻ نه بې لیدو کتو ویره کوی

بِمَغۡفِرَةٍ وَّاَجۡرٍ کَرِیۡمٍ ﴿۱۱﴾ اِنَّا نَحۡنُ نُحۡیِ الۡمَوۡتٰی وَنَکۡتُبُ
په بښنې سره | او په اجر عزتمند سره | بیشکه مونږه | ژوندی کوو مړی | او لیکو مونږه |
نوداسې سړو ته د بښنې او ښه اجر زیرې ورکړه | مونږ به ټول مړی بیا راژوندی کوؤ | او هغه ټول عملونه

---

[1] ٤٢/الشوری:٥٢.
[2] ٧/الاعراف:١٥٨.

مَا قَدَّمُوْا	وَاٰثَارَهُمْ ۚ وَكُلَّ شَیْءٍ	اَحْصَیْنٰهُ

هغه چې مخکښې لیږلی دی دوئ او روستو عملونه ددوئ او هر څیز شمارلي یعنی درج کړې دې مونږه

لیکو کوم چې دوئ دځان نه وړاندې لیږي او کوم چې روستو شاته پاتې کیږي او مونږ هر یو څیز په

فِیْۤ اِمَامٍ مُّبِیْنٍ ⑫

په کتاب واضحه کښې

ښکاره کتاب کښې محفوظ ساتلي دي

قوله تعالى:- اِنَّا جَعَلْنَا فِیْۤ اَعْنَاقِهِمْ

د کافرانو د نه منلو تذکره او د هغوی انجام:- الله ﷻ فرمائي چه د دې بدنصیبو هدایت ته رسیدل ډیر ګران بلکه محال دی. دوی خود هغه خلقو په شان دی د کوم لاسونه چه سټ پوري اوتړې او د هغوی سر پورته خیژی. د سټ ذکر کولو سره ئی د لاس ذکر پریخودو. خو مراد ترې هم دا دې چه سټ یو ځائ کولو سره لاسونه تړلې شوی دی او سرونه ئی اوچت دی. کیږی داسې چه په وینا کښې د یو څیز ذکر کولو سره دویم څیز هم دهغې نه په پوهه کښې راځی او دهغې ذکر پریخودې شی. دعربو شاعرانو په شعرونو کښې هم دا خبره موجودده. "غل" وائی دواړه لاسونه دسټ پورې رسولو سره سټ سره یو ځائ تړلو ته. په دې وجه نی دسټ ذکر اوکړو او د لاسونو ذکر ئی پریخودو مطلب دا دې چه مونږ دهغوی لاسونه دهغوی سټونو سره تړلی دی. خکه چه هغوی چرته دخیر کار ته لاس نه شی وړاندې کولې. دهغوی سرونه اوچت دی او د هغوی لاسونه دهغوی په مخ باندې دی. هغوی د هرې ښیګړې نه بې وسه دی. دسټونو د دې طوق سره دهغوی وړاندې دیوال دې یعنی دحق نه بندیزدې روستو هم دیوال دې یعنی د حق نه بندیزدې په دې وجه په تردد کښې پراته دی حق ته کتلې هم نه شی نه د حق طرف ته لار بیامومی او نه دحق نه فائده اوچتوی. دابن عباس رضي الله عنه په قراءت کښې ﴿فَاَغْشَیْنٰهُمْ﴾ عین سره دې دا یو قسم دسترګې بیماری ده چه انسان نابینا کوی([1]) نو داسلام ایمان او دهغوی په مینځ کښې د څلور واړو طرفونه بندیز دې لکه چه بل آیت کښې دی په چاچه ستاد رب کلمه حق شوې ده هغوی خو ایمان نه راوړی. که ته هغوی ته ټول آیاتونه هم اوښائې تردې چه دردناك عذابونه پخپله اووینی. ځوك چه الله ﷻ منع کړی هغوی د کوم ځائ نه دا منع کول اخوا کولې شی.

قوله تعالى:- سَدًّا

ددې مبارك شان نزول:- یوځل ابوجهل ملعون اوونیل که ما محمد ﷺ اولیدو نو داسې به او کړم او هغه شان به اوکړم په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. خلقو به هغه ته وئیل چه دا دې محمد ﷺ خو هغه ته ښکاریدو نه او تپوس به ئی کولو چه کوم ځائ دې؟ کوم ځائ دې؟([2]) یوځل هم دې ملعون په یوه ګڼړه کښې وئیلې وو چه ګورئی دې وائی که تاسو دهغه تابعداری اوکړه نو تاسو به بادشاه جوړشئی. او د مرګ نه پس به تاسو جنت ته لاړشئی او که تاسو ددې خلاف اوکړو نو هم دلته به د ذلت په مرګ مردار شئی او هلته به په عذابونو کښې راګیرشئی. نن دې راشی. هم هغه وخت رسول الله ﷺ تشریف زاوړو. د هغه په موټی کښې خاوره وه.

[1]) الطبری: ۲۰/٤۹٦.
[2]) الطبری: ۲۰/٤۹٥.

حضورﷺ د سورت يس د شروع نه ﴿لَا يُبْصِرُونَ﴾ پورې لوستلو راروان وو الله ﷻ هغه ټول ړانده کړل او حضورﷺ د هغوی په سرونوباندې خاوره واچوله اوتيرشو. ددې بدبختانو ډلې په ډلې د حضوراکرمﷺ دکورنه چاپيره ګيره اچولې وه.دهغې ډيرروستوپس يوصاحب د کورنه راووتلو.دهغوی نه ئې تپوس اوکړوچه تاسو دلته څنګه ګيره اچولې ده؟ هغوی وئيل د محمدﷺ په انتظار يونن به ئې ژوندې نه پريږدو. هغه وئيل واه واه هغه خو لاړه اوستاسو په سرونوئې خاورې واچولې اووتلو. که يقين مو نه وی نوخپل سرونه اوڅنډئی اوس چه کوم يوهم سر څنډی نو خاوره ترې راوځي. دحضوراکرمﷺ په وړاندې چه کله د ابوجهل داخبره اوکړې شوه نوحضورﷺ اوفرمائيل چه هغه ټيك وئيلی په حقيقت کښې زماکاميابی د هغوی د دواړو جهانود عزت ذريعه ده اوزما نافرمانی دهغوی د پاره د ذلت ذريعه ده او هم داسې به وی. په دې باندې د الله ﷻ مهرلګيدلې دې. دوی د نيکې خبرې اثرنه اخلی. په سورت بقره کښې هم ددې مضمون يوداسې آيت تيرشوې دې.يوبل آيت کښې دی﴿إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ [1] يعنی په چاچه د عذابﷺ کلمه ثابته شوه هغوی ته ايمان نه نصيب کيږی سره د دې که نه هغوی ته ټولې نښې ښکاره کړې تردې چه په خپلو سترګو د الله ﷻ عذاب اووينی.

قوله تعالی:- إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ

د نبی کريم ﷺ بيان په مؤمن اثر کوی په کافر نه کوی:-اوستانصيحت په هغوی باندې اثرکولې شی څوك چه نيکې خبرې تابعداری کونکی دی د قرآن پاك منونکی دی. بغيرد کتلودالله ﷻ نه ويريږی اوپه داسې ځائ کښې هم د الله ﷻ ويره لری کوم ځائ چه بل څوك کتونکې نه وی. هغوی ته معلومه ده چه الله ﷻ زمونږ په حال باندې خبردې اوزمونږ کارونوته ګوری.داسې خلقوته خودګناهونود معافئ عظيم اوجميل اجر ورکولو زيرې وراورسوه. لکه چه بل آيت کښې دی کوم خلق چه په پټ ځائ کښې هم د الله ﷻ ويره لری د هغوی د پاره مغفرت اولوئ ثواب دې. هم مونږ يو چه مړی به سوزوو. مونږ د قيامت په ورځ هغوی له نوې ژوندورکولوباندې قادر يو. اوپه دې کښې دی چه مړه زړونه ژوندی کولوباندې هم الله ﷻ قادر دې. هغه ګمراه شوی هم په نيغه لار اچوی لکه بل مقام کښې د مړو زړونوذکرکولوسره قرآن حکيم فرمائی﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ [2] پوهه شئی چه الله ﷻ زمکه دهغې دمړکيدونه پس راژوندنی کوی.مونږ ستاسودپوهې دپاره ډير ښه بيان کړل اومونږ د هغوی وړاندې ليګلې شوی اعمال ليکو اود هغې آثارهم. يعنی کوم ئې چه د ځان نه پس پريخې راغلی که خيرئی باقی پريخې وی نونيکه بدله ګنی سزا به خوری. دحضوراکرمﷺ فرمان دې کوم سړې چه په اسلام کښې نيکه طريقه روانه کړی اوهغه څوك هم کوی نو ټولوته به بدله ملاويږی اودهغوی بدله به هم نه کميږی.اوکوم سړې چه يوه بده طريقه روانه کړی نود هغې بوج به هم په هغه وی اودهغوی بوج هم څوك چه د هغې نه پس په دې عمل کونکی وی خودهغه بوج به نه شی کمولې. [3]

په يواوږدحديث کښې دې د قبيله مضر د څادر اچونکوخلقو واقعه هم ده. اوپه آخره کښې ﴿وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا﴾ لوستلوذکر هم دې.د صحيح مسلم شريف په يوبل حديث کښې دی کله چه انسان مړشی نو د هغه ټول عملونه کټ شی خودرې عملونه علم د کوم نه چه نفع حاصله کړې شی نيك اولادچه دهغه د پاره دعااوکړی اوهغه صدقه جاريه چه دهغه نه پس هم باقی وی [4] دمجاهد رحمه الله نه ددې آيت په تفسير کښې روايت دې ګمراه خلق چه کومه ګمراهی پريږدی. د سعيدبن جبير رحمه الله نه روايت دې هره هغه

[1] ۱۰/يونس:۹۶-۹۷.
[2] ۵۷/الحديد:۱۷.
[3] صحيح مسلم كتاب الزكاة باب الحث على الصدقة ولوبشق تمرة....:۱۰۱۷. (مسلم)
[4] صحيح مسلم كتاب الوصية باب ما يلحق الانسان من الثواب بعدوفاته:۱٦۳۱.

نیکی اوبدی کومه چه هغه جاری کړې وی اوخپل ځان نه پس نی پریښودی. بغوی رحمه الله هم داقول خوښوی. ددې جملې په تفسیرکښې دویم قول دادې چه د آثار نه مراد د قدم نښې دی کوم چه د اطاعت یا معصیت یعنې ګناه طرف ته اوچت شی. (١)

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی اې بنیادمه که چرې الله ﷻ ستاد یوعمل نه غافل شوې وو نوستاد قدم دنښونه به غافل شوې ووکوم چه هوا ورانوی. خوالله تعالی تبارك وتعالی د دې نه اوستاد یوعمل نه غافل نه دې. ستا ځومره قدمونه چه دهغه په اطاعت کښې اوچتیږی ټول هغه سره لیکلې شوی دی. په تاسوکښې چه دچا نه کیدې شی هغه دې د الله ﷻ دفرمانبردارئی طرف ته قدم اوچتوی. هم د دې معنې نورهم ډیر احادیث دی. اولنې حدیث په مسنداحمد کښې دې حضرت جابربن عبدالله ﷺ فرمائی مسجدنبوی ﷺ سره خواوشا څه کورونه خالی شونودقبیله بنوسلمه خلقو اراده اوکړه چه هغوی د خپلې محلې نه راپاسی اودلته نیزدې کورونوکښې جمات سره آبادشی. کله چه د دې خبر رسول الله ﷺ ته اوشو نوونئی فرمائیل ماته داخبره معلومه شوې ده دا ټیك ده؟هغوی جواب ورکړو او. حضوراکرم ﷺ دوه ځل اوفرمائیل اې بنو سلمه په خپلو کورونوکښې اوسیږئی ستاسو قدمونه الله ﷻ سره لیکلې کیږی. (٢)

دویم حدیث:- د ابن ابی حاتم په روایت کښې دی. هم د دې باره کښې داآیت نازل شوې اوهم دې قبیلې خپله اراده بدله کړه. د بزار هم په دې روایت کښې دی بنوسلمه د خپلو کورونود جمات نه د لرېوالی شکایت حضوراکرم ﷺ ته اوکړو. په دې باندې دا آیت نازل شو اوبیاهغوی هم هلته اوسیدل(٣)خویه دې کښې غرابت دې ځکه چه په دې کښې د دې آیت په دې باره کښې نازل بیان شوی دی اوداپوره سورت مکی دې. والله اعلم.

دریم حدیث:- ابن جریرکښې د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د کومو بعضې انصارو د کورنه مسجد نبوی لرې وو هغوی جمات سره نیزدې کورونوته راتلل غوښتل. په دې باندې دا آیت نازل شو نوهغوی وئیل چه اوس به مونږ داکورونه نه پریږدو. (٤) داحدیث موقوف دې.

څلورم حدیث:- مسنداحمد کښې دی چه یومدنی صحابی ﷺ په مدینه طیبه کښې وفات اوشو نو حضور ﷺ دهغه د جنازې مونځ اوکړو وئی فرمائیل کاش چه دې د خپل وطن نه چرته بل ځای وفات شوې وې.چاوئیل دا ولې؟ ونی فرمائیل چه کله یومسلمان په غیروطن کښې وفات شی نودهغه د وطن نه واخله د هغه ځای پورې زمکه ناپ کوی اودومره ځای ورته جنت کښې ملاویږی. (٥)

ابن جریرکښې دحضرت ثابت رحمه الله نه روایت دې زه حضرت انس ﷺ سره دمانځه دپاره جمات ته لاړم. زه زرزرپه غټو غټوقدمونوباندې روان ووم نوهغوی زمالاس اونیولواوځان سره نی په مزه مزه په ورو ورو قدمونوسره بوتلم کله چه مونږ د مانځه نه فارغ شونوهغوی اوفرمائیل زه حضرت زیدبن ثابت ﷺ سره جمات ته روان ووم اوپه تیزو قدمونو روان ووم نوهغه ماته اوفرمائیل اې انس آیاتاته معلومه نه ده چه دا د قدمونونښې لیکلې کیږی. (٦)د دې قول نه د ړومبی قول نور هم تائید کیږی ځکه چه کله د قدم نښې لیکلې کیږی نوخوره کړې شوې نیکی اوبدی به ولې نه لیکلې کیږی. والله اعلم.

قوله تعالی:- فِيْٓ اِمَامٍ مُّبِيْنٍ۝

---

(١) الطبری: ٤٩٧/٢٠.
(٢) صحیح مسلم کتاب المساجد باب فضل کثرة الخطالی المساجد: ٦٦٥، احمد: ٣٣٢/٣،ابن حبان: ٢٠٤٢.
(٣) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة یس: ٣٢٢٦ حاکم: ٤٢٨/٢.
(٤) ابن جریر الطبری.
(٥) نسائی کتاب الجنائزباب الموت بغیرمولده: ١٨٣٣ وسنده حسن، ابن ماجه: ١٦١٤، احمد: ١٧٧/٢.
(٦) الطبری: ٤٩٨/٢٠.

د امام مبين مطلب: - ټول کائنات او ټول موجودات په مضبوط کتاب لوح محفوظ کښې ليکلي دي چه ام الکتاب دې[1] هم دا تفسيرد بزرګانونه ايت ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾[2] په تفسير کښې هم نقل دي.چه دهغوی عمل نامه کوم کښې چه خيراوشر ليکلي دی لکه د قرآن پاك آيت ﴿ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا ۚ وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾[3] او آيت ﴿ وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾[4] کښې دی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ

او بيان کړه | دوئ ته | يو مثال | دخلقو دکلي | کله چي |

| (ائي پيغمبره) دوئ ته ديو کلي د خلقو قصه واوروه ، |

جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۳﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ

راغلل هغه کلي ته | رسولان | کله چي | اوليږل مونږه | هغوئ ته | دوه رسولان

کله چې هغه کلي ته پيغمبران ورغلل|کله چې مونږ هغوئ ته دوه کسان اوليږل

فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا

پس هغوئ دروغ اوګڼړل دواړه | پس قوی کړل مونږه | په دريم سره | نو اووئيل هغوئ | بيشکه مونږه

نو هغوئ هغه دواړه دروغژن اوګڼړل| نو مونږ ديو دريم کس په ذريعه دغه دواړه مضبوط کړل| نو دې

إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿۱٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ

تاسو ته | راليږلې شوی رسولان يو | اووئيل هغوئ | چې نه يئ تاسو | مګر | انسانان يئ

پيغمبرانو اووئيل|چې بيشکه مونږ ستاسو طرفته راليږلي شوی يو|هغه خلقو جواب ورکړو

مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾

پشان زمونږه | اونه دې نازل کړې | رحمان | هيڅ خيز | نه يئ تاسو | مګر | دروغ وايئ

چې تاسو خو زمونږ په شان انسانان يئ | او الله ﷻ هيڅ نه دی نازل کړې| دا خو تاسو دروغ وائې

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾

اووئيل رسولانو | رب زمونږه | پوهيږی | چې مونږه | تاسو ته | خامخا راليږلي شوی رسولان يو

هغه نبيانو اووئيل چې زمونږ رب ته معلومه ده| چې مونږ خاص هم تاسو ته را ليږلي شوی يو

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾

او نشته په مونږ باندې | مګر رسونه ښکاره |

او زمونږ نوره ذمه واری نشته |خو (تاسوته) ښکاره حکم رسول دی|

---

[1] الطبری: ۲۰/٤٩٩.
[2] ۱۷/بنی اسرائيل: ۷۱.
[3] ۱۸/الکهف: ٤٩.
[4] ۳۹/الزمر: ٦٩.

قوله تعالى:- وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا اَصۡحٰبَ الۡقَرۡيَةِ

ذ يوكلي والوواقعه:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم فرمائي چه تاسو خپل قوم ته د وړاندينوخلقو قصه بيان کړئي چا چه د دوی نه مخکې خپل رسولان دغه شان دروغ ګڼړلي وو. دا واقعه د انطاکيه ښارده د هغه ځائ د بادشاه نوم انطيخس وو. د هغه د پلار اونيکه هم دا نوم وو دا ټول بت پرست وو. هغوی له د الله ﷻ درې پيغمبران راغلې ووصادق مصدوق اوشلوم دالله تعالى درود اوسلام دې په هغوی وی. خودې بدنصيبو ټول دروغ اوګڼړل([1]) ډير زر دا بيان هم راروان دې چه ډيرو مشرانو دا اونه منل چه دا واقعه د انطاکيه وی.اول دوی له دوه پيغمبران راغله دوی اونه منل. ددې دوو په تائيد کښې بيادريم پيغمبر راغلو د اولنو دوورسولانونومونه شمعون اويوحنا وو اود دريم رسول نوم بولص وو. دې ټولو اووئيل چه مونږ دالله ﷻ ليګلې شوی يوچاچه تاسو پيداکړی ئی.هغه زما په ذريعه باندې تاسو ته حکم اوکړو چه تاسو دهغه نه بغيرد بل چا عبادت مه کوئی.دحضرت قتاده بن دعامه ﷫ خيال دې چه دا دريواړه بزرګان دحضرت مسيح ﷺ راليګلې شوی وو.

قوله تعالى:- قَالُوۡا مَاۤ اَنۡتُمۡ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُنَا ۙ

د قوم د منلو نه انکار او اعتراض او د هغوئ جواب:- د کلي دې خلقو جواب ورکړوچه تاسو خو زمونږ په شان انسانان ئی بياتاسو ته ولې د الله ﷻ وحي راغله اوزمونږ طرف ته رانغله. اوکه تاسو رسولان وئی نويکار وه چه تاسو فرښتې وئی. اکثرو کافرانو هم دا شبه د خپلې خپلې زمانې د پيغمبرانو په وړاندې پيش کړې وه. لکه چه د الله سبحانه وتعالى ارشاد دې ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّهُمۡ كَانَتۡ تَّاۡتِيۡهِمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوۡا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ قَوِىٌّ شَدِيۡدُ الۡعِقَابِ﴾([2])يعنی خلقوله رسولان راغله او هغوی جواب ئی ورکړوچه انسانان زمونږ د هدايت دپاره راغله.يو بل آيت کښې دی ﴿قَالُوۡۤا اِنۡ اَنۡتُمۡ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُنَا ؕ تُرِيۡدُوۡنَ اَنۡ تَصُدُّوۡنَا عَمَّا كَانَ يَعۡبُدُ اٰبَآؤُنَا فَاۡتُوۡنَا بِسُلۡطٰنٍ مُّبِيۡنٍ﴾ ([3]) يعنی تاسو خوزمونږ په شان انسانان ئی. ستاسوخوښه صرف دا ده چه مونږ د خپلوپلارانو نيکونود دمعبودانونه منع کړئی ځئی چرته ښکاره غلبه راوړئی.

بل ځائ ارشاد دې ﴿وَلَئِنۡ اَطَعۡتُمۡ بَشَرًا مِّثۡلَكُمۡ اِنَّكُمۡ اِذًا لَّخٰسِرُوۡنَ﴾([4])يعنی کافرانواووئيل که تا د خپل ځان په شان د انسانانوتابعداری اوکړه نوتاسويقينًا په ډيرلوئ نقصان کښې پريوتلنی.د دې نه هم په ډير وضاحت سره آيت ﴿وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنۡ يُّؤۡمِنُوۡۤا اِذۡ جَآءَهُمُ الۡهُدٰى وَيَسۡتَغۡفِرُوۡا رَبَّهُمۡ اِلَّاۤ اَنۡ تَاۡتِيَهُمۡ سُنَّةُ الۡاَوَّلِيۡنَ اَوۡ يَاۡتِيَهُمُ الۡعَذَابُ قُبُلًا﴾ ([5]) کښې د دې بيان دې. هم دا دې خلقو دې دريواړو نبيانوته اووئيل چه تاسو خو زمونږ په شان انسانان ئی اوپه حقيقت کښې الله ﷻ هيڅ هم نه دی نازل کړی تاسو هسې غلط خبرې کوئی. پيغمبرانوجواب ورکړوالله تعالى ته ښه معلومه ده چه مونږ دهغه رښتوني رسولان يو که مونږ دروغژن وو نوپه الله ﷻ باندې د دروغو تړلو سزا به مونږ ته الله ﷻ راکوله. خوتاسو به ګورئی چه هغه به زمونږ امداد اوکړی مونږ ته به عزت راکړی هغه وخت به تاسو ته پخپله ښکاره شی چه څوك د اعتباراوانجام په توګه ښه پاتې شو. لکه چه بل ځائ ارشاددې ﴿ قُلۡ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيۡنِىۡ وَبَيۡنَكُمۡ شَهِيۡدًا ۚ يَعۡلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا بِالۡبَاطِلِ وَكَفَرُوۡا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الۡخٰسِرُوۡنَ﴾([6])زمونږ او ستاسو په مينځ کښې د الله ﷻ ګواهی کافی ده هغه خود آسمان اوزمکې غيب پيژنی. په باطل باندې ايمان ساتل اود الله ﷻ نه کفر کونکی په نقصان کښې

---

[1] الطبری: ۲۰/ ۵۰۰.
[2] ٤۰/المومن: ۲۲.
[3] ١٤/ابراهيم: ١۰.
[4] ٤۰/المؤمنون: ۳٤.
[5] ١٧/بنی اسرائيل: ۹٤.
[6] ۲۹/العنکبوت: ۵۲.

دی. واورئی زمونږ په ذمه صرف تبلیغ کول دی که اومومنل نو هم ستاسو خپله فائده ده اوکه نه منئ نوبیخپله به پښیمانه شئ. زمونږ هیڅ هم نه شئ کولې. صبابه د خپلوکړو مزه څکئ.

قَالُوْٓا	اِنَّا تَطَيَّرْنَا
اووئیل دکلي خلقو	بیشکه مونږه بدفالي نیسو
هغه خلقو اووئیل چې مونږ خو	

بِكُمْ	لَىِٕنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا	لَنَرْجُمَنَّكُمْ	وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
په تاسو	که چرې منع نهٔ شوئ تاسو	نو خامخا به مونږ سنګسار کړو تاسو	اوخامخا به اورسي تاسو ته
تاسو سپیره ګنړو	که تاسو (ددې تبلیغ نه) منع نه شوئ	نو مونږ به مو سنګسار کړو	اوزمونږ د طرفه به

مِّنَّا	عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑱	قَالُوْا	طَآىِٕرُكُمْ	مَّعَكُمْ
زمونږ نه	عذاب دردناک	اووئیل رسولانو	بدفالي ستاسو	خو ستاسو سره ده
درته ډیر دردناک عذاب دراورسي		اپیغمبرانو اووئیل چې ستاسو سپیره توب پخپله تاسو پورې انښتي دي		

اَىِٕنْ ذُكِّرْتُمْ	بَلْ اَنْتُمْ	قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ⑲
ایا که نصیحت اوشي تاسو ته (نو دا بدفالي ده)	بلکه تاسو	قوم یئ د حدنه اوړیدونکي
ایا که تاسو ته نصیحت اوکړې شي	(نو دا نحوست دې؟)	نه بلکه تاسو د حد نه تیر شوی خلق یئ

وَجَآءَ	مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ	رَجُلٌ	يَّسْعٰى	قَالَ	يٰقَوْمِ
او راغي	دلرې طرفه دهغه ښار نه	یو سړې	چې منډې ئې راوهلې	اووئیل هغه	اے قومه زما
اود دغه ښار د بلې غاړې نه یو سړې په منډه منډه راغلو				او ورته ئې اووئیل چې ائي زما قومه!	

اتَّبِعُوا	الْمُرْسَلِيْنَ ⑳	اتَّبِعُوْا	مَنْ	لَّا يَسْـَٔلُكُمْ	اَجْرًا
پیروي اوکړې	درسولانو	پیروي اوکړئ	دهغه چا	چې نهٔ غواړي ستاسو نه	څه بدله
تاسو ددې پیغمبرانو تابعداري اوکړئ		دهغه چا په لار چې تاسو نه هیڅ بدله نه غواړي			

وَّهُمْ	مُّهْتَدُوْنَ ㉑
او هغوئ	په نیغه لار دي
او په سمه لار قائم ولاړ دي	

قوله تعالى:- قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

کافرانوبه د رسولانومتعلق بدګماني کوله:- دې کافرانو رسولانوته اووئیل ستاسو په راتلو سره مونږ ته هیڅ خیراوبرکت ملاونه شو بلکه نوربداوبدي راورسیده.تاسو ئې سپیرهٔ خلق. چرته چه څئ مصیبتونه به راځي.واورئ که تاسو د خپلې دې طریقې نه منع نه شوئ اوهم دا وینامو کوله نومونږ به تاسو سنګسارکړواوسختې دردناکې سزاګانې به درکړو.رسولانو جواب ورکړو چه تاسو پخپله شیطانان ئې او ستاسو عملونه خراب دی اوهم په دې وجه په تاسو باندې مصیبتونه راځي چه څنګه کوئ هم هغه شان به درته ملاویږي.

داسې بدفالي فرعونیانو هم کړې وه.:هم دا خبره فرعونیانوموسی ﷺ اودهغه قوم مؤمنانوته وئیلې وه. کله چه به ورته څه راحت ملاویدو نو وئیل به ئې مونږ خوددې مستحق یواوکه چرې څه خفګان ورته

رسیدونودموسی ﷺ اود هغه د قوم په بدګمانئی سره به ئی دا محمول کول.دکوم چه په جواب کښې الله ﷻ اوفرمائیل ﴿اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ﴾[1] یعنی دهغوی دمصیبتونو وجه هم دهغوی بدعملونه دی د کومې وبال چه زمونږ د طرف نه هغوی ته رسی.

د صالح ﷺ قوم هم داسې فد فالی کړې وه:- د صالح ﷺ قوم هم خپل نبی ته ونیلې وو اوهم دا جواب ئی ورکړې وو. پخپله نبی اخر الزمان حضرت محمد ﷺ ته هم داسې ونیلې شوی وو لکه چه دالله تعالی ارشاد دې. ﴿وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ ۭ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۭ فَمَالِ هٰٓؤُلَاۗءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا﴾[2]

یعنی که دې کافرانوته څه نقصان کیږی نووائی چه دا ستاد طرف نه دی ته ورته اووایه دا ټول هرڅه د الله ﷻ د طرف نه دی. په دوی څه شوی دی چه دوی په دې خبره باندې هم ځان نه پوهه کوی بیافرمائی چه صرف په دې وجه چه مونږ تاسو ته نصیحت اوکړو ستاسو خیرخواهی مو اوکړه تاسوته مو نیغه لار اوخودله.ستاسو دالله ﷻ دتوحیدطرف ته لارخودنه اوکړې شوه.تاسو ته ئی داخلاص اوعبادت طریقې اوخودلې اوتاسومونږسپیره ګنړئی اومونږداسې ویروئی اومقابلې له راغلې.حقیقت دادې چه تاسو اسراف کونکی خلق ئی دالله ﷻ دحدودونافرمائی کوئی اود حدنه تیریږئی مونږ ته ګورئی مونږ ستاسو ښیګړه غواړو.تاسو هم خپل ځان ته اوګورئی چه تاسوزمونږ نه بدی ګنړئی.وائې اوښائی داڅه د انصاف خبره ده. افسوس تاسو د انصاف د دائرې نه اووتلئی

قوله تعالی:- وَجَاۗءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

دحضرت حبیب ذکر:- روایت دې چه د دې کلی خلق دومره سرکش شو چه هغوی پټ د انبیاؤکرامو د قتل کولو اراده اوکړه. آخریومسلمان سړې چه د دې کلی په آخری حصه کښې اوسیدلو د چا نوم چه حبیب وو اودرسئی کار به ئی کولو وو هم بیمار اود جذام بیماری ئی وه. ډیر سخی سړې څه چه به ئی ګټل د هغې نیمه حصه به ئی د الله ﷻ په لارکښې خیرات کول د زړه نه ډیر نرم وو اوفطرت ئی ډیر ښه وو.[3] دخلقو نه ځان له په یوغارکښې کیناستل اود الله ﷻ عبادت ئی کولو. هغه چه د قوم دابده اراده په څه طریقه معلومه کړه نوصبر نه شو اورامنډې کړې راغلو. بعضې وائی چه بتیارې وو اویوقول دې چه دا دهوبی وو. عمر بن حکم رحمه الله فرمائی چه دې موچی وو. الله ﷻ دې په هغه باندې رحم اوکړی هغه خپل قوم پوهه کول شروع کړه چه تاسو د دې رسولانوتابعداری کوئی د دوی وینا اومنئی دهغوی په لار روان شئی ګورئی چه دوی خپله هیڅ فائده نه کوی دوی تاسونه د خپل رسالت د تبلیغ هیڅ بدله نه غواړی. د خپلې خیرخواهئی هیڅ مزدوری تاسو نه نه غواړی. د زړه د درد د وجه نه تاسو له د الله ﷻ د توحید دعوت درکوی. اود نیغې او رښتونې لارې خودنه درته کوی اوپخپله هم په دې لار روان دی. تاسو له خامخا د دوی په دعوت باندې لبیک وئیل پکار دی اود هغوی اطاعت کول پکاردی. خوقوم دهغه یوه هم وانوریده بلکه هغه ئی شهید کړو. رضی الله تعالی عنه وارضاه.

﴿الحمد لله﴾ د تفسیرابن کثیر دووه ویشتم سیپاره ختمه شوه.

---

[1]) ۷/الاعراف: ۱۳۱.

[2]) ٤/النساء: ۷۸.

[3]) الطبری: ۲۰/٥۰٤.

وَمَا لِيَ	لَآ اَعْبُدُ	الَّذِيْ	فَطَرَنِيْ	وَاِلَيْهِ
او څه شوي دي مالره	چې زه بندګي اونه کړم	دهغه الله	چې پيدا ئې کړم زه	او خاص هغه ته

او زه به ولې دهغه (رب) عبادت نه کوم| چې زه ئې پيدا کړې يم| اوتاسو ټول به هغه ته

تُرْجَعُوْنَ﴿۲۲﴾	ءَاَتَّخِذُ	مِنْ دُوْنِهٖٓ	اٰلِهَةً	اِنْ يُّرِدْنِ	الرَّحْمٰنُ	بِضُرٍّ
په تاسو واپس کيږئ	آيا زه اونيسم	بې دالله نه	نور خدايان	که اراده اوکړی	رحمان	دضرر

واپس کيږئ| آيا زه د الله ﷻ نه سوا د نورو مبعودانو عبادت اوکړم| که رحمان (الله ﷻ) راته

لَّا تُغْنِ	عَنِّيْ	شَفَاعَتُهُمْ	شَيْـًٔا	وَّلَا يُنْقِذُوْنِ﴿۲۳﴾	اِنِّيْٓ
نو دفعه به نۀ کړی	زمانه	سفارش دهغوئ	هيڅ څيز	اونۀ به خلاص کړی مالره	بيشکه زۀ به

څه ضرر راسول غواړی| نو د هغوئ سفارش راته هيڅ فائده نشی رسولې |اونه مې ترې خلاصولې شی

اِذًا	لَّفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴿۲۴﴾	اِنِّيْٓ اٰمَنْتُ	بِرَبِّكُمْ
بيا په دغه وخت کښی	خامخا په ګمراهئ ښکاره کښی يم	بيشکه ما ايمان راوړو	په رب ستاسو

که زۀ داسې اوکړم| نو په هغه وخت به په ښکاره ګمراهئ کښې شم| بيشکه ما ستاسو په رب ايمان راوړې دې

فَاسْمَعُوْنِ﴿۲۵﴾
پس واورئ زمانه

نوزما خبره واورئ|

قوله تعالی:: وَمَالِيَ لَآ اَعْبُدُ الَّذِيْ فَطَرَنِيْ

د حبيب د قوم په وړاندې د توحيد بيان:- هغه نيک بخته سړی چه کله د الله تعالی د رسولانو تکذيب ترديد اوسپکاوې اوکتلو نوپه منډه راغلو اوچاچه خپل قوم ته د نبيانو د تابعدارئ رغبت ورکړې وو هغه اوس خپل عمل اوعقيده دهغوی په وړاندې پيش کوی اوهغوی دحقيقت نه خبروی اودايمان دعوت ورکوی نووائی چه زه خوصرف دخپل خالق اومالك الله تعالی چه وحده لاشريك له دې عبادت کوم. خکه چه صرف هم هغه زه پيدا کړې يم نوزه به د هغه عبادت ولې نه کوم؟ بياخوداسې نه ده چه مونږ د هغه د قدرت نه اوځو اوياأوس هغه سره زمونږ څه تعلق پاتې نه شو؟ نه بلکه ټول په ټول به بيا د هغه مخې ته راجمع کيدونکي يو. هغه وخت به هغه د هرې نيکئ اوبدئ بدله ورکوی. دا څومره د شرم خبره ده چه زه هغه خالق او قادرپريږدم او د نورو عبادت اوکړم چه نه خوداسې څه طاقت لری چه د الله تعالی د طرف نه څه مصيبت راشی اوهغه رانه اخوا کړی نه دا د هغه د وينا اوريدو په وجه ماته څه بدی رارسولې شی. که الله تعالی ماته څه تکليف رارسول غواړی نوهغه لرې کولې نه شی منع کولې نه شی نه ماد هغې نه بچ کولې شی. که زه د داسې کمزورو عبادت کول شروع کړم نوزما نه بل ګمراه او دهوکه خوړلې بل څوک کيدې شی؟ بيا خو به نه يوازې په ما بلکه د دنياپه هريونيك انسان به زماګمراهی ښکاره شی. زماد قوم خلقو د کوم حقيقی معبود اوپروردګارنه چه تاسو منکرشوی ئې واورئ زه د هغه په ذات باندې ايمان لرم.

اوددې آيت دامعنی هم کيدې شی چه هغه د الله تعالی والا نيك سړی د خپل قوم نه مخ واړولود الله تعالی هغه رسولانوته ئې اوئيل چه د الله تعالی پيغمبرانو تاسو زما د ايمان ګواه اوسيږئ ما د الله تعالی په ذات باندې ايمان راوړو چاچه تاسو په حقه سره رسولان جوړکړی راليګلی ئې. نولکه دې په

خپل ایمان راوړلو باندې د الله تعالی رسولان ګواه جوړول غواړي. داقول په نسبت د وړاندینی قول نه نور هم زیات واضحه دې. والله اعلم.

حضرت ابن عباس ﷺ وغیره فرمائی چه دې بزرګ هم دومره وینا کړې وه چه ټول کافران پرې راغونډ شو او ونې وهلو. څوك وو چه دا ئې بچ کولو؟ بیائی په کاڼړو ویشتلوسره هم هغه شهیدکړو.([1]) رضی الله تعالی عنه وارضاه. دې د الله تعالی رښتونی بنده اود الله تعالی ولی الله کانړی خوړل ولې په ژبه باندې هم داوئیل اې الله زما قوم ته هدایت اوکړې دوی نه پوهیږی. ([2])

قِيۡلَ ادۡخُلِ الۡجَنَّةَ ؕ قَالَ يٰلَيۡتَ قَوۡمِىۡ

| اوونیلې شو (هغه ته) | چې ننوزه جنت ته | اوونیل هغه | افسوس | چې قوم زما

| هغه ته اوونیلې شو | چې ته جنت ته داخل شه | هغه اوونیل | .... اتې افسوس چې

يَعۡلَمُوۡنَ ۙ﴿۲۶﴾ بِمَا غَفَرَ لِىۡ رَبِّىۡ وَجَعَلَنِىۡ مِنَ الۡمُكۡرَمِيۡنَ ﴿۲۷﴾

پوهیدلې | په هغه | چې اوبخښلم زهٔ | رب زما | اووې ګرزولم زهٔ | دعزتمند خلقو نه |

زماقوم ته داخبره معلومه وې | چې زه خپل رب اوبخښلم | او په عزتمندو خلقو کښې ئې شامل کړم

وَمَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلٰى قَوۡمِهٖ مِنۡۢ بَعۡدِهٖ مِنۡ جُنۡدٍ مِّنَ السَّمَآءِ

او نازل نهٔ کړو مونږه | په قوم دهغه باندې | روستو دهغه نه | څه لښکر | دآسمان نه |

اومونږ دهغه نه پس دهغه په قوم باندې د(عذاب دپاره) دآسمان نه څه لښکرې نه وې رالیږلې

وَمَا كُنَّا مُنۡزِلِيۡنَ ﴿۲۸﴾ اِنۡ كَانَتۡ اِلَّا صَيۡحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا

اونهٔ ووٗ مونږه الیږونکی دلښکرو | نهٔ ووٗ (هغه عذاب) | مګر وه چغه | یوه | پس په هغه دم

اونه لښکر راکوزولو ته زمونږ حاجت وو | هغه (عذاب) خوبس یوه چغه وه | نو ټول

هُمۡ خٰمِدُوۡنَ ﴿۲۹﴾

ووٗ هغوئ | یخ یخ پراتهٔ |

په هم هغه وخت ساړهٔ شول |

قوله‌تعالی:: قِيۡلَ ادۡخُلِ الۡجَنَّةَ"

دٔ مومن د پاره دٔ جنت زیرې :- حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه دې کافرانوهغه کامل مؤمن ډیر خراب اووهلوهغه ئې راګذار کړواودهغه په خیټه کیناستل اوپه پښوباندې چخنړی کړو تردې چه د هغه کولمې روستو نه راووتلې. هم هغه وخت هغه ته د الله تعالی د طرف نه د جنت زیرې ملاوشو. هغه الله تعالی د دنیاد غم دردنه آزاد کړو اوپه امن او آرام سره ئې جنت ته اورسولو. د هغه په شهادت سره الله تعالی خوشحاله شو. جنت د هغه د پاره کولاوکړې شو اود داخلیدو اجازت ورکړې شو. خپل اجر او ثواب عزت اواکرام ته په کتلوسره هغه بیا اوونیل چه افسوس زما قوم دالیدلې چه زه خپل رب اوبښلم اوزمائی ډیر زیات اکرام اوکړو. ([3]) په واقع کښې مؤمن د ټولوخیرخواه وی اوهغه دهوکه باز او بدخواه

[1]) الطبری: ۵۰۸/۲۰.

[2]) الطبری: ۵۰۸/۲۰.

[3]) الطبری: ۵۰۹/۲۰.

نه وی. هغه د الله تعالی والا سړی په ژوند کښې هم د خپل قوم خیرخواهي اوکړه او د مرګ نه پس هم د هغوی خیرخواه وو. داهم مطلب دې چه هغه وئیل چه افسوس زما قوم ته دا معلومه شوې وې چه ماله په څه وجه رب دابخښنه راکړه اوولې زما عزت اوکړو نولامحاله هغوی به هم د دې څیز د حاصلولو کوشش کولوپه الله تعالی به ئې ایمان راوړلو اود رسولانومنل به ئې کول. الله تعالی دې په هغه باندې رحمت اوکړی اود هغه نه دې خوشحاله شی. ګورئی چه د قوم د هدایت څومره خواهش مندوو.

عروه بن سعود رضي الله عنه هم دغه شان شهید کړې شو:: حضرت عروه بن مسعود ثقفی رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې عرض اوکړو حضور ﷺ که اجازت وی نو زه به خپل قوم له د دین د تبلیغ د پاره لاړشم او هغوی ته به د اسلام دعوت ورکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل هسې نه چه هغوی تاقتل کړی. جواب ئې ورکړو چه حضور ﷺ ددې خبرې خو احتمال نشته ځکه چه د هغوی ماسره دومره مینه او عقیدت دې که چرې زه اوده شم نوهغوی ما راپاسوی هم نه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده بیا لاړشه. دې لاړو چه کله د لات اوعزی بتانوسره دې تیریدلو نو وئې وئیل اوس ستاسو تباهي راغله په دې خبره باندې ټول قبیله ثقیف غصه شوه. هغه ویناکول شروع کړه چه اې زما د قوم خلقو تاسودا بتان پرېږدئ لات او عزی په اصل کښې هیڅ څیزونه نه دی. اسلام قبول کړئ نو سلامتیا به درته حاصله شی. اې زما رونړو تاسو یقین اوکړئ چه دا بتان هیڅ حقیقت نه لری. ټوله ښیګړه په اسلام کښې ده. وغیره. اوس ئې لاصرف درې څل داکلمه لوستلې وه چه یودوزخی بدنصیبه د لرې نه یوغشی اوویشتلو او د اکحل په رګ باندې اولګیدلو اوهم هغه وخت شهیدشو. حضور ﷺ له چه کله داخبر راورسیدو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه دې هم داسې وو لکه چه دسورت یاسین والا چه وئیلې افسوس چه زما قوم زما مغفرت او عزت پیژندلې وې.[1]

دحبیب بن زید قصه:: حضرت کعب احبار رحمه الله ته چه کله د حبیب بن زید بن عاصم رضي الله عنه ذکر اوکړې شوځوک چه د قبیله مازن بن نجار نه وو کوم چه په جنګ یمامه کښې مسیلمه کذاب شهیدکړې وو نو هغوی اوفرمائیل چه د الله تعالی قسم داحبیب رضي الله عنه هم د هغه حبیب په شان دې د کوم ذکر چه په سورت یاسین کښې دې. د هغه نه دې کذاب د رسول الله ﷺ باره کښې تپوس اوکړو نوهغه اوفرمائیل بې شکه هغه د الله تعالی رسول ﷺ دې. هغه وئیل چه زما هم ته ګواهي ورکوې چه زه هم رسول یم؟ نو حضرت حبیب رضي الله عنه اوفرمائیل چه زه نااورم. هغه وئیل د محمد ﷺ باره کښې ته څه وائې؟ هغه اوفرمائیل زه د هغه رسالت په صدق سره منم. هغه بیا سوال اوکړوزماد رسالت باره کښې څه وائې؟ جواب ئې ورکړو زه نه اورم. هغه ملعون وئیل د هغه باره کښې خو اورې اوزما باره کښې بیاکوڼرشې نه اورې. د دې نه پس به ئې یوځل تپوس کولو او په دې جواب ورکولو به ئې ترې د بدن یواندام پرې کولو. بیابه ئې تپوس کولو اوهم داجواب به ئې ورکولو اوبیابه ئې ترې یواندام پرې کولو دغه شان ئې د بدن یویوجوړ کټ کړو او په خپل رښتونی اسلام باندې ترآخره پورې قایم پاتې شو اوچه کوم جواب ئې ود ترآخره پورې ئې هم هغه ورکولو تردې چه شهیدکړې شو. (رضي الله تعالی عنه وارضاه)

قوله تعالی:: وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ

د هغه قوم د هلاکت بیان:: ددې نه پس چه په هغه خلقو دالله تعالی کوم غضب نازل شواو په کوم عذاب سره هغوی غرق کړې شو د هغې ذکرکولې شی. هغوی دالله تعالی د رسولانوتکذیب کړې وو اود الله تعالی ولی ئې قتل کړې ووبه د دې وجه نه په هغوی باندې د الله تعالی عذاب نازل شو اوهلاک کړې شو. د هغوی د بربادولو د پاره خو الله تعالی نه د آسمان څه لښکر راولیګلو نه ئې څه خاص تیارې اوکړو نه ئې په هغوی پسې فرښتې راکوزې کړې اونه د لوئ نه د لوئ کارد پاره هغه ته د دې ضرورت

---

[1] حاکم:۳/۶۱۵-۶۱۶، ابن ابي حاتم:۱۲/۶۱بدون الایه.

شته د هغه خو صرف حکم ورکول کافي دی نه ئي د دې نه پس هغوی ته څه تنبيه اوکړه بلکه بغير د مهلت نه ئي په عذاب کښې راګير کړل اوبغيرد دې نه نه د هغوی څوك نوم اخستونکې پاتې شو اونه ئي څوك د اوبو ورکونکي پاتې شو. د اول نه ترآخره پورې يو يونې ټول فنا کړل. حضرت جبرائيل ﷺ راغلو اود هغوی د ښار انطاکيه د دروازې چوکاټ ئي اونيولو او دومره په زوره چغه ئي اووهله چه د هغوی ايني ئي اوشلولې زړونه ئي ترې اوويستل اوروحونه ترې لاړل.

دا درې رسولان وو د عيسى ﷺ قاصدان نه وو: دحضرت قتاده ﷺ نه روايت دې چه هغوی له کوم درې رسولان راغلي وو دا دحضرت عيسى ﷺ راليګلې شوی قاصدان ووخوپه دې کښې لږ شان کلام دې.اول خودا چه دقصې د ظاهرنه دا معلوميږي چه هغه مستقل رسولان وو. ارشاد دې ﴿إِذۡ أَرۡسَلۡنَآ﴾ کله چه مونږ د هغوی طرف ته دوه رسولان اوليګل کله چه هغوی دا دواړه دروغ اوګنړل نود هغوی د امداد د پاره مونږ دريم رسول اوليګلو. بيا د الله تعالى دې رسولانو اهل انطاکيه ته اوونيل ﴿إِنَّآ إِلَيۡكُم مُّرۡسَلُونَ﴾ يعنی مونږستاسوطرف ته رسولان يو. نوکه دا دريواړه د حضرت عيسى ﷺ د حواريانو نه د حضرت عيسى ﷺ راليګلې شوی وونوهغوی‌له داويناکول مناسب نه وو بلکه هغوی به څه داسې جمله ونيله د کوم نه چه معلوميدلّه چه دا د حضرت عيسى ﷺ قاصدان دی. والله اعلم.

بيادا هم يوه قرينه ده چه د انطاکيه کافران د هغې په جواب کښې وائی ﴿قَالُواْ مَآ أَنتُمۡ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحۡمَٰنُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا تَكۡذِبُونَ﴾ (١) تاسو خو هم زمونږ په شان انسانان ئي ګورئی چه هم دا کلمه کافرانوهميشه رسولانوته ونيلې ده که هغوی د حواريانو نه وونوبياخود هغوی دعوی د رسالت مستقل نه وه. بيا دې خلقو دوی ته دا الزام ولې ورکولو؟

دويم د اهل انطاکيه طرف ته د حضرت مسيح ﷺ قاصدان تلی وو اوهغه وخت د دغه کلی خلقو په هغوی باندې ايمان راوړې وو بلکه هم دا هغه ړومبې کلې دې چه ټولو په ټولويه حضرت عيسى ﷺ باندې ايمان راوړو. د دې د پاره د نصرانيانو هغه څلور ښارونه کوم چه مقدس ګنړلې شي په هغې کښې يوداهم دې. د بيت المقدس هغوی په دې وجه قائل ووچه هغه د حضرت عيسى ﷺ ښاردې اوانطاکيه ته به ئي د حرمت والا ښار څکه ونيلو چه د ټولونه اول هم د دې ځائ خلقو په حضرت عيسى ﷺ باندې ايمان راوړې وواوداسکندريه د عظمت وجه دا ده چه دلته هغوی د خپل مذهبی عهديدارانو مقررولو اجتماع کړې وه اود روميه د حرمت په دې وجه قائل ووچه داد شاه قسطنطين ښاروو. هم دې بادشاه د هغوی د دين امداد کړې وواوهم دلته د هغه تبرکات وو. بياچه کله هغوی قسطنطنيه ښارآباد کړونوهغه تبرکات ئي د روميه نه دلته راوړل کيخودل.

سعدبن بطريق وغيره نصرانی مؤرخينو په تاريخونوکښې دا ټول واقعات ذکر کړی دی. مسلمانانانو تاريخ دانانوهم دا ليکلی دی. نومعلومه شوه د انطاکيه والا دحضرت عيسى ﷺ د قاصدانو منلی وو اودلته بيان دې چه هغوی اونه منل او په هغوی باندې د الله تعالى عذاب راغلواوهغوی تباه برباد کړل نوثابته شوه چه داواقعه بله ده. دا رسولان په مستقل رسالت باندې ماموروو اوهغوی اونه منل چه په هغې سزا کړې شو اوبې نومه اوبې نښې کړل اود سحرد چراغ په شان مړه کړې شو. والله اعلم.

دريم دا چه د انطاکيه والا خلقو قصه دحضرت عيسى ﷺ د حواريانوسره واقع شوه نودا خو قطعًا د تورات د نازليدلو نه د پس وخت ده اود حضرت ابوسعيدخدری ﷺ اوسلفو يوجماعت نه نقل دی چه د تورات د نازليدلونه پس يوکلی هم الله تعالى په خپل آسمانی عذاب باندې بالکل نه دې برباد کړې بلکه مؤمنانو ته ئي د کافرانوسره د جهاد حکم ورکړو اوکافران ئي په دې سره خوار اوذليل کړل لکه

---

(١) ٣٦/يس:١٥.

چه آيت ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ۝﴾ ([1]) په تفسير كښې دى اود دې كلى په آسمانى هلاكت باندې قرآنى آياتونه شاهد دى د كوم نه چه عدل واضح دې نو د دې نه دا هم ثابتيږى چه داواقعه د انطاكيه نه ده لكه د بعضې سلفواقوال هم دا مطلق اود مقرر مقام نه آزاده ګنړى. د هغوى قول دې چه دې نه مراد مشهوربناريه انطاكيه نه ده اوداهم كيدې شى چه انطاكيه نومې يوبل بناروى اوداواقعه د هغه ځاۍ وى. ځكه چه كومه انطاكيه مشهوره ده د هغې د الله ﷻ په عذاب سره تباه اوبربادكيدل مشهورنه دى نه د نصرانيت په زمانه كښې اونه د دې نه وړاندې. والله سبحانه وتعالى اعلم. داهم يادساتئى چه د طبرانى يومرفوع حديث كښې دى چه په دنياكښې درې كسان سبقت كولوكښې د ټولونه وړاندې وتلې دى.دحضرت موسى عليه السلام سبقت كونكې خوحضرت يوشع بن نون وو اود حضرت عيسى عليه السلام طرف ته وړانديوالې كونكې هغه وو د كوم ذكر چه په سورت ياسين كښې دې اود محمدﷺ په خدمت كښې وړاندې كيدونكې حضرت على رضي الله عنه بن ابى طالب وو. ([2]) داحديث بالكل منكر دې صرف حسين اشقر دا روايت كوى اوهغه شيعه اومتروك دې. والله اعلم.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَاْتِيْهِمْ
اے افسوس دې | په حال دبندګانو باندې | نۀ دې راغلې دوئ ته |
| افسوس دې ! ددغه بندګانو په حال چې كله ورته څوک پيغمبر
مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ۝ اَلَمْ يَرَوْا
يو رسول | مګر | وۀ دوئ | چې په هغه پورې به ئې ټوقې كولې | آيا نۀ وينى دوئ |
ورغلې وو | نو دوئ به ورپورې ټوقې كولې| .... ايا دوئ دې خبرې ته
كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ
چې څومره هلاك كړى دى مونږه | مخكښې ددوئ نه | دقومونو نه | چې بيشكه هغوئ |
نه ګورى | چې ددوئ نه وړاندې مونږ څومره قومونه تباه كړل| .... كوم چې به دوى ته
اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ۝ وَاِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ۝
دوئ ته | نۀ واپس كيږى | اونۀ دى دا ټول | مګر دا ټول به | مونږ ته | حاضر كړې كيږى |
واپس رانشى | ....او ټول به مونږ ته مخامخ پيش كړې شى
وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا وَاَخْرَجْنَا
او نښه دتوحيد ده | دپاره ددوئ | زمكه | مړه | ژوندۍ كړه مونږه هغه | او رااوويستله مونږه |
اودوئ دپاره يوه نښه مړه (اوچه) زمكه هم ده | ....چې مونږ هغه راژوندۍ كړه
مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ۝ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ
دهغې نه | دانه (غله) | پس دهغې نه | خورى دوئ | او پيدا كړل مونږه | په هغې كښې | باغونه
اوغلې مو ترې نه رازرغون كړې| ..... نودوئ دهغې نه خوراكونه كوى| اومونږ په دې كښې دكهجورو

([1]) ٢٨/القصص:٤٣.

([2]) طبراني:١١١٥٢مجمع الزوائد:١٠٢/٩.

مِّنْ نَّخِيْلٍ	وَّاَعْنَابٍ	وَّفَجَّرْنَا	فِيْهَا	مِنَ الْعُيُوْنِ
دكجورو	او دانګورو	او جاري كړي مونږه	په هغې كښې	دچينونه
او انګورو باغونه پيدا كړي دي ....او په دې كښې مو چينې جاري كړې دي				
لِيَاْكُلُوْا	مِنْ ثَمَرِهٖ	وَمَا عَمِلَتْهُ	اَيْدِيْهِمْ	
دپاره ددې چې اوخوري دوئ	دميوې دهغې نه	اونۀ دي كړې دا پيداوښت	لاسونو ددوئ	
ددې دپاره چې دوئ ددغې باغونو ميوې اوخوري	اوداڅيزونه ددوئ لاسونو نه دي جوړ كړي			
اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ	سُبْحٰنَ	الَّذِيْ	خَلَقَ الْاَزْوَاجَ	كُلَّهَا
آيا پس دوئ شكر نۀ اوباسئ	پاكي ده	هغه ذات لره	چې پيدا ئې كړل قسمونه	ټول
نوبيا دوئ شكر ولې نه اوباسي	الله ﷻ هغه ذات دې چا چې ددې ټولو څيزونو جوړې پيدا كړي دي			
مِمَّا	تُنْبِتُ	الْاَرْضُ	وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ	وَمِمَّا
دهغې نه	چې زرغونوي ئې	زمكه	او په خپله دنفسونو ددوئ نه	او دهغې نه
هم د زمكې په زرغونه كښې	اودغه شان د دوی په نفسونو كښې هم	اوپه هغه څيزونو كښې		
لَا يَعْلَمُوْنَ				
چې دوئ ئې نۀ پيژني				
چې دوئ ته هغو معلوم نه دي				

قوله تعالى: يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ

دانبياء كرامو عليهم السلام خبره نه منونكوباندې حسرت اوافسوس:- په بنديګانو باندې حسرت او افسوس دې. بنديګان به صبا په خپل ځان باندې څنګه پښيمانه وی اوباربار به وائی ارمان افسوس مونږ خو خپل ځان پخپله خراب كړې. په بعضې قراءتونوكښې ((يحسرة العباد على انفسها)) هم دې. [1] مطلب دا دې چه د قيامت په ورځ عذابونه اووينی نو لاسونه به مروړی او چه هغوی ولې د رسولانو تكذيب كولو او ولې ئی د الله تعالى د حكم خلاف كولو.

په دنياكښې خود دوی داحال ووچه كله هم يورسول راغلې هغوی بغيرد څه ډيل نه دروغ ګنړلې او په كولاوزره سره ئی د هغه بې ادبی اوسپكاوې كړې دې. اوكه دلته ئی لږ تامل كړې وې نوسوچ به ئی كولو چه د دوی نه وړاندې كومو خلقو د پيغمبرانو نه دی منلې هغوی غرق اوتباه كړې شو اود هغوی خاوره ئی هم والوزوله. د هغوی نه خو يوهم بچ نه شو اونه د آخرت د هغه كورنه څوك واپس راغلو. په دې كښې د هغه خلقو هم رد دې كوم چه دهريه وو اود هغوی داخيال وو چه هم داسې به په دنياكښې ګرځو ژوندی به يو او مړه كيږو به په واپس كيدو به بيا دنياته راځو تول تيرشوی خلق موجود خلق او راتلونكی خلق به د قيامت په و رځ د الله تعالى په وړاندې د حساب كتاب د پاره پيش كولې شی. اوهلته په د هرې يوې بدئ اوهرې يوې نيكئی بدله ملاويږی. لكه چه بل آيت كښې ارشاد دې ﴿وَاِنْ كُلٌّ

[1] الطبري: ٥١٢/٢٠.

لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (۱) يعنى هرسړى ته به د هغه د اعمالو پوره بدله ستارب وركوى. په يوقراءت كښې ﴿لَمَا﴾ دې نود دې اثبات د پاره به وى اود ﴿لَمَّا﴾ لوستلو په وخت ان نافيه به وى اولمّا به په معنى د الا وى نود آيت مطلب به داسې وى چه نه دى ټول ولې ټول په ټول به زمونږ په وړاندې حاضريږى. په دويم قراءت باندې به ئې هم مطلب دغه وى. والله سبحانه وتعالى اعلم.

قوله تعالى:: وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ

دَ الله تعالى دَ وجود يوعظيم الشان نخښه:- الله تعالى ارشاد فرمائى چه زما په وجودباندې اوزما په زبردست قدرت باندې اود مړو په ژوندى كولوباندې يوه نښه داهم ده چه مړه زمكه اوچه او شاړه پرته وى په كومه كښې چه هيڅ شينكې تازه والې ټوك واښه وغيره نه وى زه په دې باندې د آسمان نه اوبه راوروم اوهغه مړه زمكه بيا راژوندئى شى شنه خوزيږى هرطرف ته شينكې او هم شينكې راټوكيږى اوقسم قسم ميوې اوګلونه ښكارى نوفرمائى چه مونږ دا مړه زمكه راژوندئ كړو او په دې كښې قسم قسم غلې راپيداكړو بعضې تاسو خورئ اوبعضې ستاسو څاروى خورى. مونږ په دې كښې د كهجورو انګورو باغونه تياروو نهرونه په كښې روانوو كوم چه باغونه اوپټى آبادوى اوخړوب كوى. دا ټول څكه چه د دې ونوميوې دنيااوخورى د پټواو باغونو ګټه حاصله كړى اوخپل حاجتونه پوره كړى. داهرڅه د الله تعالى په رحمت اود هغه په قدرت سره پيداكيږى د چا په وس اواختياركښې نشته. ستاسو د لاسونو پيداكړې شوى څيزونه نه دى اونه په تاسوكښې د دې د راټوكولوطاقت شته اونه په تاسو كښې د دې د بچ كولوقدرت شته اونه د دې د پخولو اوتيارولو په تاسوكښې څه اختيارشته. صرف د الله تعالى داكار دې اود هغه مهربانى ده. اود هغه د احسان سره سره دا د هغه د قدرت نمونې دى بيا په دې خلقو څه شوى دى چه شكر نه كوى؟ اود الله تعالى ډير زيات او بې شميره نعمتونه هغوى سره وى اود هغه احسان نه منى. يومطلب ئې دابيان كړې دې چه دباغونو ميوې داكوم چه خورى هغوى د خپل لاس كرلې شوى هغوى ګنړى. د ابن مسعود ﷺ په قراءت كښې ((ومماعملته ايديهم)) دى. پاك د بركت نه ډك اود ټولونقصانونونه برى هغه الله تعالى دې چاچه د زمكې پيداوار اوپخپله تاسو هم جوړه جوړه پيداكړى ئې اود مختلف قسمونو مخلوق جوړې ئې جوړې كړى دى كوم چه تاسو پيژنئى هم نه. لكه چه بل آيت كښې دى ((وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ))(۲) مونږ د هريوڅيز جوړې پيداكړى دى دې د پاره چه تاسو نصيحت حاصل كړئ.

مِنْهُ	نَسْلَخُ	الَّيْلُ ۚ	لَّهُمُ	وَآيَةٌ
دهغې نه	چې راوباسو مونږه	شپه	دپاره ددوئ	او نښه دتوحيد ده
		او د دوئ دپاره يو نښه شپه ده چې مونږ ترې نه (رڼرا)		

لِمُسْتَقَرٍّ	تَجْرِي	وَالشَّمْسُ	مُّظْلِمُونَ ۙ	هُم	فَإِذَا	النَّهَارَ
ځائې دقرار ته	چې روان دې	اونمر دې	په تياره كښى وى	هغوئ	پس يودم	ورځ
چې په خپله مقرره لاره روان دې		اويوه (نښه) نمر دې	نودوئ په تيارۀ كښې پاتې شى			ورځ راكاږو

وَالْقَمَرَ	الْعَلِيمِ ۗ	الْعَزِيزِ	تَقْدِيرُ	ذَٰلِكَ	لَهَا ۚ
او سپوږمۍ ده	عالم الله	دغالب	اندازه ده	دا	چې مقررې دې هغه لره
اومونږ د سپوږمۍ دپاره				دا د زبردست او پوهه الله ﷻ ترلې اندازه ده	

(۱) ۱۱/هود:۱۱۱.

(۲) ۵۱/الذاريات:۴۹.

قَدَّرْنٰهُ	مَنَازِلَ	حَتّٰى	عَادَ
چې مقرر كړې دي مونږه هغې لره	منزلونه	تر دې پورې	چې واپس اوګرځي
منزلونه مقرر كړې دي (وړېږي وړېږي) تردې چې دكهجورې د زړې څانګې په شان			

كَالْعُرْجُوْنِ	الْقَدِيْمِ ۝	لَا الشَّمْسُ	يَنْۢبَغِيْ لَهَآ	اَنْ تُدْرِكَ
پشان دڅانګې دكجورو	پخوانۍ (وچې)	نه دې نمر	چې مناسب وي هغه لره	چې اورسوي
وره پاتې شي .... نه نمر دپاره دا ممكن ده چې هغه (وړاندې شي او) سپوږمۍ رالاندې كړي				

الْقَمَرَ	وَلَا الَّيْلُ	سَابِقُ	النَّهَارِ ط	وَكُلٌّ	فِيْ فَلَكٍ
سپوږمۍ	اونه شپه	مخكښې كېدونكې ده	دورځې نه	او ټول	په اسمان كښې
اونه شپه دورځې نه مخكښې راتلې شي | اوهر يو پخپل خپل مدار كښې (لګيا دي)					

يَّسْبَحُوْنَ ۝
لامبو وهي
لامبو(چكر) وهي

قوله تعالى:: وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ

ډيوې بلې نخښې ذكر:- د الله تعالى د قدرت كامله يوه نبنه بيانولې شي اوهغه شپه اوورځ ده چه د رڼړا او تيارې والا دي اوبرابر يوبل پسې څي راځي. لكه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿اَلَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ؕ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝﴾ ([1]) شپه په ورځ سره پټيوى شپه ورځ زر زر لټوى راځي. دلته ئې هم اوفرمائيل چه مونږ د شپې نه ورځ راكاږو ورځ خو ختمه شوه اوشپه راغله اود څلورو وارو طرفونه تياره خوره شوه. په حديث كښې دي چه كله د تيارې نه شپه راشي او ورځ د اخوانه لاړه شي اونمر ډوب شي نو روژه دار دې روژې ماتې كړي. ([2]) ظاهرى آيت خوهم دا دې خوقتاده رحمه الله فرمائي د دې مطلب په شان د آيت ﴿يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ﴾ ([3]) دې. يعنى الله تعالى شپه په ورځ كښې او ورځ په شپه كښې داخلوى.

امام ابن جرير رحمه الله دا قول ضعيف ګڼړى اوفرمائي په دې آيت كښې چه داكوم لفظ "ايلاج" دې د دې معنى د يوكمې اود بل زياتې دې اودا مراد په دې آيت كښې نه دې. د امام صاحب رحمه الله داقول حق دې.

قوله تعالى:: وَالشَّمْسُ تَجْرِيْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا

د مستقر نه مراد خو مستقرمكانى يعنى د قرار ځائ دې اوهغه د عرش لاندې هم هغه طرف دې. بس يونمر نه بلكه ټول مخلوق د عرش لاندې دي ځكه چه عرش د ټول مخلوق د پاسه دې اوټول ئې راګيركړى دى. اوهغه كره يعنى ګول څيز نه دې لكه چه هيئت دان وائى بلكه هغه د ګنبدپه شكل كښې دې. د كوم چه پښې دى اوفرښتو هغه اوچت كړې دې. د انسانانو په سرونوباندې د پاسه پاسه عالم كښې دې. نوچه كله نمر په آسمانى ګنبد كښې ټيك د ماسپښين په وخت كښې وى هغه وخت هغه

---

[1] ٧/الاعراف:٥٤.

[2] صحيح بخارى كتاب الصوم باب متى يحل فطر الصائم:١٩٥٤، صحيح مسلم:١١٠٠، ابوداؤد: ٢٣٥١، ترمذى:٦٩٨

[3] ٣٥/فاطر:١٣.

عرش سره ډیر نیزدې وی بیاچه کله هغه راتاوشي اوپه څلورم اسمان کښې هم د دې مقام مقابل کښې راشي نودا د نیمې شپې وخت وی اوهغه د عرش نه ډیر لرې وی نوهغه سجده کوی اود راختو اجازت غواړي لکه څنګه چه په احادیثوکښې دی.

صحیح بخاری کښې د حضرت ابوذر ﷺ نه روایت دې زه د نمر د ډوبیدو په وخت کښې رسول الله ﷺ سره په جمات کښې ووم. حضورﷺ ماته اوفرمائیل معلومه ده چه دانمر چرته ډوبیږي؟ ماوئیل چه الله تعالی اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږي. حضورﷺ اوفرمائیل هغه د عرش لاندې لاړشي اوالله تعالی ته سجده کوی. بیا حضورﷺ داآیت ﴿والشمس﴾ تلاوت اوکړو.[1]

په یوبل حدیث کښې دی دحضورﷺنه حضرت ابوذر ﷺ د دې آیت مطلب تپوس اوکړو نوحضورﷺ اوفرمائیل د ده د آرام ځایٔ د عرش لاندې دې.[2] په مسنداحمدکښې د دې نه په وړاندیني حدیث کښې هم دی چه هغه د الله تعالی نه د واپس کیدو اجازت غواړي اوهغه ته اجازت ورکولې شي لکه چه ده ته وئیلې شي د کوم ځایٔ نه چه راغلې ئې هغه ځایٔ ته واپس شه نوهغه د خپل راختود ځایٔ نه راخیژي اوهم دغه د ده مستقر دې. بیا حضورﷺ د دې آیت د شروع فقره اولوستله.[3] په یوروایت کښې داهم دی چه نیزدې دې چه هغه سجده اوکړي خوقبلولې به نه شي اواجازت به غواړي خو اجازت به نه شي ورکولې بلکه ورته به وئیلې شي چه د کوم ځایٔ نه راغلې ئې هم هلته لاړشه نوهغه به هم د مغرب نه راخیژي.[4] هم داد دې آیت کریمه معنی ده. حضرت عبدالله بن عمر ﷺفرمائی چه نمر راخیژي هغه د انسانانو ګناهونه واپس کوی هغه ډوبیږي اوپه سجده کښې پریوځي او اجازت غواړي اجازت ملاویږي. یوه ورځ به دې ډوبیږي او په داسې عاجزئ به سجده کوی چه اجازت به غواړي خواجازت به نه شي ورکولې. هغه به وائی چه لار لرې ده اواجازت ملاونه شو په دې وجه به اونه رسیدې شم. بیابه لږ ساعت حصارولو نه پس هغه ته وئیلې شي په کوم ځایٔ کښې چه ډوب شوې وې هم د هغه ځایٔ نه راوخیژه. هم دغه به د قیامت ورځ وی په کومه ورځ چه به ایمان راوړل بې کاره وی اونیکئی کول به هم د هغوی د پاره چه د اول نه نیکوکارنه وو بې کاره به وی. اودا هم وئیلې شوی دی چه د مستقر نه مراد د هغه د تلو انتهاء ده. پوره اوچتوالې چه په ګرمو کښې وی اوپوره ښکته والې چه په ژمی کښې وی نودا یوقول شو.

دویم قول دادې چه په دې آیت کښې د مستقرد لفظ نه مراد د ده د چال خاتمه ده د قیامت په ورځ به د ده حرکت اودریږي دا به بې نوره شي دا عالم کل به ټول ختم شي. دامستقر زمانی دې. حضرت قتاده ﷫ فرمائی چه هغه په خپل مستقرباندې روان وی یعنی په خپل وخت اومیعاد باندې چه دهغې نه وړاندېوالې نه شي کولې.[5] په ژمی او اوړی کښې چه د هغه کومې لارې مقرر دی هم په هغه لاروباندې ځی راځی.

د ابن مسعود ﷺ قرات او د دهغه مطلب:: د ابن مسعودﷺ اوابن عباس ﷺ قراءت ﴿لامستقرلها﴾ دې یعنی د ده د پاره سکون اوقرار نشته بلکه شپه ورځ د الله تعالی په حکم سره روان وی نه اودریږي اونه ستړې

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورهٔ یسٓ باب قوله ﴿والشمس تجری لمستقرلها...﴾:۴۸۰۲، صحیح مسلم: ۱۵۹بدون الایه.
[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورهٔ یسٓ باب قوله ﴿والشمس تجری لمستقرلها﴾:۴۸۰۳،صحیح مسلم:۱۵۹، احمد:۱۵۸/۵، ابن حبان:۶۱۵۲.
[3]) احمد:۱۵۲/۵، صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفه الشمس والقمر:۳۱۹۹، صحیح مسلم: ۱۵۹، ترمذی:۲۱۸۶،السنن الکبری:۱۱۴۳۰، شرح مشکل الاثار:۲۸۱،ابن حبان: ۶۱۵۴، الاسماء والصفات ص ۳۹۲، مسندالطیالسی: ۴۶۰.
[4]) صحیح بخاری:۳۱۹۹.
[5]) الطبری:۲۰۵۱۷.

کیږي. لکه چه ارشاد دي ﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ (١) يعنې هغه ستاسود پاره نمر اوسپوږمئى مسخر کړي دى چه نه ستړي کيږي اونه اودريږي د قيامته پورې به روان وي. دا اندازه د هغه الله تعالى ده چه غالب دې. د کوم چه څوك مخالفت نه شي کولې. د چاحکم چه څوك روستوکولې نه شي. هغه عليم دې اوهغه هريوحرکت او سکون پيژني. هغه په خپل کامل حکمت سره د دې رفتار مقررکړې دې. په کوم کښې چه نه اختلاف واقع کيدې شي اونه د دې برعکس کيدې شي. لکه چه ارشاد دې ﴿ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ (٢) د سحر راويستونکې چا چه شپه د راحت وخت جوړکړو اونمر اوسپوږمئى په حساب سره مقررکړل. دا اندازه د علم د خاوند ده. د حم سجده آيت ئې هم داسې ختم کړو.

قوله تعالى:: وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ

دسپوږمۍ منزلونه او د هغې حکمتونه: بيا فرمائي چه د سپوږمئى مونږ منزلونه مقررکړي دى هغه په يو جدا چال باندې روانه ده. په کوم سره چه مياشتې معلومې شي. لکه چه د نمر په چال سره شپه ورځ معلوميدې شي. لکه چه ارشاد دې خلق تانه د سپوږمئى باره کښې تپوس کوى نوجواب ورکړه چه د حج او وختونود معلومولود پاره دى. او په دې آيت کښې ارشاد دې چه هغه نمر ضياء او سپوږمئى نورکړې دې اود دې منزلونه ئې اودرولې دى دې د پاره چه تاسو کالونه او حساب معلوم کړئ.

يوآيت کښې دى چه مونږ شپه اوورځ دوه نښې جوړې کړې دى. د شپې نښه مونږ تياره جوړه کړې اود ورځې نښانې مو رڼړا جوړه کړې ده دې د پاره چه تاسو په دې کښې د خپل رب نازل کړې شوې رزق اولټوئ اود کالونوحساب کتاب معلوم کړې شئ. مونږ هريوڅيز په ښه تفصيل سره بيان کړى دى. د نمر پړق پړوق ده سره مخصوص دې اود سپوږمئى رڼړا د دې نه ده. اود دې رفتارهم مختلف دې. نمر هره ورځ ډوبيږى اوراخيژى اوهم په دغه رڼړا سره وى. اود دې د ډوبيدو اوراختو ځايونه په ژمى اوړى کښې جدا جداوى. هم په دې وجه د شپې ورځې په اوږدوالى کښې کمې زياتې کيږى. نمردورځې ستورې دې اوسپوږمئى د شپې ستورې دې.د دې منزلونه مقرر دى.

سپوږمئى د مياشتې په ړومبنى شپه راخيژى ډيره وړه غونډې وى کمه رڼړائى وى په دويمه شپه ئې رڼړادې نه زياتيږى اومنزل ئې هم ترقي کوى. بياچه څومره څومره اوچتيږى رڼړائى زياتيږى لکه د دې رڼړاچه د نمر نه ملاوشوې وى آخر په څلوارلسمه شپه سپوږمئى پوره شي اود دې رڼړا هم پوره کيږى. بيا کميدل شروع کوى اودغه شان درجه په درجه وار په وار کميږى اوپه مثال د کهجورې د څانګې ډکى په شان کيږى. په عربوکښې دسپوږمئى د رڼړا په اعتبار سره د مياشتې د شپو نومونه کيخودلې شوى دى. مثلاً د ړومبو دريوشپونوم "غرر" دې د دې نه پس د دريو شپونوم "نفل" دې اود دې نه پس د دريوشپونوم "تسع" دې څکه چه د دې آخرى شپه نهمه وى د دې نه پس د دريوشپونوم "عشر" دې داڅکه چه د دې شروع د لسونه ده ددې نه پس د دريوشپونوم "بيض" دې څکه چه په دې شپوکښې د سپوږمئى رڼړا ترآخره پورې وى. د دې نه پس د دريو شپو نوم د هغوى په نيز "درع" ده دا لفظ د درعاجمع ده د دې دانوم څکه کيخودلې دې چه د شپاړلسمې سپوږمئى لږه روستو راخيژى نود لږ ساعت پورې تياره يعنې تורوالې وى او په عربوکښې هغه چيلئى چه د هغې سر تور وى "شاة درعا" وائى.

---

(١) ١٤/ابراهيم:٣٣.

(٢) ٦/الانعام:٩٦.

قوله تعالى: اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ

د ادراک قمر مطلب: د دې نه پس دريو شپوته "ظلم" وائي بيادريو ته "حنادس" بيا دريوته "دراري" بيا دريو ته "محاق" ځکه چه په دې کښې سپوږمئى ختمه شي اومياشت هم ختمه شي. ابوعبيده رحمه الله په دې کښې تسع اوعشر نه قبلوي اوګورئ کتاب "غريب المصنف" د نمر او سپوږمئى حدونه هغه مقررکړى دى ناممکن دى چه يود خپل حدنه اخوا ديخواشي ياوړاندې روستوشي. د هغه په وخت کښې دا پته وى اود دې په وخت کښې هغه چپ وى. حسن رحمه الله وائي چه داسپوږمئى د شپې ده. د ابن مبارک رحمه الله قول دې د هواوزر دې اوسپوږمئى د اوبود غلاف لاندې ځائ کوى. ابوصالح رحمه الله فرمائي چه د دې رڼراد هغه رڼړا نه شي رانيولې. عکرمه رحمه الله فرمائي چه د شپې نمر نه شي راختلې اونه شپه د ورځ نه وړانديوالې کولې شي يعني د شپې نه پس شپه نه شي راتلې بلکه په مينځ کښې به ورځ راځي. نود نمر بادشاهي د ورځې وى اود سپوږمئى حکومت د شپې وى. شپه د اخوانه راځي اوديخوا ځي يوبل پسې وى خوولې نه د جنګيدو ويره اونه د بې نظمئى خطره نه داچه ورځ دې لاړه شي شپه رانه شي اونه د دې خلاف يوځى اوبل راځي. هريوپه خپل خپل وخت سره غيبيږى اوحاضريږى. ټول په ټول يعني نمر سپوږمئى ورځ شپه په آسمان کښې روان دى اوګرځي راګرځي. د زيدبن عاصم رحمه الله قول دې چه د آسمان اوزمکې په مينځ کښې په فلك کښې دا ټول ګرځي راګرځي. خودا ډير غريب بلکه منکر قول دې بعضې خلق وائي چه هغه فلك د څرخ د پولئى په شان دې بعضې خلق وائي چه دا د ميچنې د پل د اوسپنې په شان دې.

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ

او بله نښه | دپاره ددوئ (داده) | چې مونږه سوارۀ کړل | اولاد ددوئ |

| اوددوئ دپاره يوه نښه داهم ده | ....چې مونږ د دوئ بچي

فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا

په کشتئ کښې | ډکه کړې شوى کښې | او پيدا کړل مونږه | دپاره ددوئ | پشان ددې | هغه څيزونه

په ډکه بيړئ کښې سواره بوځو | ....او مونږ د بيړئ غوندې د سورلئ نور څيزونه

يَرْكَبُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَّشَاْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيْخَ

چې دوئ پرسوريږى | او که اوغواړو مونږه | نو ډوب به کړو دوئ | پس نۀ به وى فرياد اوريدونکې |

هم پيدا کړې دې | اوکه مونږ اوغواړو نودوئ به غرق کړو | بيا به نه څوک ددوئ فرياد آوريدو وى

لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُوْنَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا

دوئ لره | اونۀ به دوئ بچ کړې شي | مګر | دا (ټول) رحمت دې | دطرفه زمونږ نه |

او نه به دوی خلاصولې شي | ....خودا ټوله زمونږ مهرباني ده

وَمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ﴿٤٤﴾

او پريږده دوئ دپاره دنفعې اغستلو | ديو خاص وخته پورې |

اودوئ ته تر يوې مقررې نيټې پورې فائده ورکول دى |

قوله تعالی:: وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ

کشتئی اوډ الله تعالی قدرت:- الله تعالی د خپل قدرت یوه بله نښه ښائی چه هغه سمندر مسخر کړې دې په کومې کښې چه کشتئی برابر ځی راځی. د ټولونه اول کشتئی د حضرت نوح ﷺ وه په کومه کښې چه سواره شوی وو هغه پخپله اود هغه ملګری ایماندار بندیګان چه خلاصې ئې بیاموندلې وو باقی په مخ د زمکې یو انسان هم نه وو بچ شوې. مونږ د هغه زمانې د خلقو پلاران او نیکونه په کشتئی کښې کینولې وو چه بالکل ډکه وه ځکه چه په هغې کښې د ضرورت ټول سامان هم وو اودې سره ځناور هم وو چه د الله تعالی په حکم سره په دې کښې کینولې شوی وو. د هرقسم ځناورو یوه یوه جوړه وه ډیر باوقار مضبوط اولوئی جهاز وو. داصفت هم د حضرت نوح ﷺ په کشتئی باندې صحیح راځی. دغه شان د اوچې سورلئی هم الله تعالی د هغوی د پاره پیداکړې دی. مثلاً اوښ چه په اوچه کښې هم هغه کارورکوی کوم چه کشتئی په اوبوکښې ورکوی دغه شان نور ځناور اوخاروی هم . اوداهم کیدې شی چه کشتئی د نوح ﷺ نمونه وه اوبیا هم په دې نمونه باندې نورې کشتئی اوجهازونه جوړیدل. د دې مطلب تائیدد دې آیت ﴿لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ﴾ (۱) نه هم کیږی یعنی کله چه اوبو چپې اوکړې مونږ ته په کشتئی کښې سور کړې دې د پاره چه دا ستاسو د پاره یونه هیریدونکې ځیز جوړ کړی او یاد ساتونکی غوږونه دا یاد اوساتی. زمونږ دا احسان مه هیروه مونږ د سمندر نه ته واړولې. که مونږ غوښتې نو هم په دې کښې به مو ډوب کړې وې ټوله کشتئی به کیناسته هیڅ څوك به نه وو چه ستا فریاد به ئې اوریدلې. اونه به تاته څوك داسې ملاویدلوچه ته ئې بچ کړې وې خودا صرف هم زمونږ رحمت دې چه د اوچې اولمدې اوږده سفرونه په آرام اومزه سره کوئ اومونږ تاسو د خپل مقرر کړې شوی وخت پورې په هرقسم سره سلامت ساتو.

وَاِذَا	قِيْلَ	لَهُمُ
او کله چی	اووئیلې شی	دوئ ته
اوځه وخت چې دوئ ته اووئیلې شی		

اتَّقُوْا	مَا	بَيْنَ اَيْدِيْكُمْ	وَمَا	خَلْفَكُمْ
چی خان اوساتی	دهغه انجام نه	چی په مخکښی ستاسودې	او هغه	چی مخکښی ستاسونه تیر شوې دې
چې دهغه عذاب نه اوویریږئی	کوم چې ستاسو نه وړاندې دې	اوکوم چې ستاسونه روستو هم		

لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ	وَمَا تَاْتِيْهِمْ	مِّنْ اٰيَةٍ	مِّنْ اٰيٰتِ	رَبِّهِمْ
دپاره ددې چی په تاسو رحم اوکړې شی		اونه راځی دوئ ته	یو آیت	دآیتونو	درب خپل نه
چې رحمت درباندې اوشی		(نودوئ هیڅ پرواه نه کوی) اودوئ ته ددوئ درب دطرفه داسې نخښه نه ده راغلې			

اِلَّا كَانُوْا	عَنْهَا	مُعْرِضِيْنَ	وَاِذَا	قِيْلَ	لَهُمْ	اَنْفِقُوْا
مګر وی دوئ	دهغې نه	مخ اړونکی	او کله چی	اووئیلې شی	دوئ ته	چې خرچ کړئ
چې دوئ ترې مه مخ نه وی اړولې			اوهرکله چې دوئ ته اووئیلې شی چې دهغې رزق نه خرچ کوئی			

---

(۱) ٦٩/الحاقة:١٢.

مِمَّا	رَزَقَكُمُ	اللّٰهُ	قَالَ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
دهغې رزق نه	چې درکړې دې تاسو ته	الله	نو وائي هغه کسان	چې کفر ئې کړې دې
کوم چې تاسو ته الله ﷻ درکړې دې	......................نو کافران مسلمانانو ته			

لِلَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا	اَنُطْعِمُ	مَنْ	لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ
هغه کسانو ته	چې ایمان ئې راوړې دې	آیا مونږه طعام ورکړو	هغه چاته	که غوښتلې الله
داسې وائي	چې آیا مونږ په هغه چا باندې خوراک اوکړو	که دالله ﷻ خوښه شوې وې		

اَطْعَمَهٗٓ	اِنْ اَنْتُمْ	اِلَّا	فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ
نو طعام به ئې ورکړې ووه هغه ته	نه یئ تاسو	مګر	په ګمراهئ ښکاره کښې
نو رزق به ئې ورکړې وو	.....دا تاسو خو په ښکاره ګمراهئ کښې پراته یئ		

قوله تعالیٰ:: وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّقُوْا

منکردالله دهرې خبرې نه مخ اړوی: دکافرانودسرکشئ،نادانئ،اودکبربيان شروع دې،چه هغه ته دګناهونه دبچ کیدواونیلې شی،چه څه تاسوکړی دی په هغې باندې پیښمانه شئ،اوتوبه اوکړئ، او د مخکښې دپاره احتیاط کوئ،ددې په نتیجه کښې به الله تعالی په تاسوباندې رحم اوکړی اوتاسویه دعذاب نه اوساتی.نوهغوی په دې باندې عمل کول خپوطرف ته،مخ راواچوی.قرآن مجیدداجمله نه ده بیان کړې خکه چه راروان آیت په دې باندې صفادلالت کوی،په دې کښې دی چه یوه داخبره څه ددوی خودا عادت شوې دې،چه دالله تعالی دهرې خبرې نه مخ اړوی.نه دهغه توحیدمنی،اونه رسولان رښتونې منی.اونه په هغوی کښې سوچ اوفکرکولوعادت شته اونه په دوی کښې دقبولیت خاصیت اونه دګټې حاصلولوتجربه.

قوله تعالیٰ:: وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اَنْفِقُوْا

کافردالله تعالی په لارکښې خرچ نه کوی: دوی ته چه کله دالله تعالی په لارکښې دخیرات ورکولو اونیلې شی،چه الله تاسوته څه درکړی دی په هغې کښې غریبانانو،مسکینانواومحتاجوته هم حصه ورکړئ،نودوی جواب ورکوی که دالله تعالی اراده وه نودې غریبانانوته به ئې پخپله ورکړې وه.چه کله د الله تعالی اراده نه وه نو مونږدالله تعالی دارادې خلاف ولې اوکړو؟ تاسوچه مونږته دخیرات دا نصیحت کوئ نوتاسوپه دې کښې بالکل په غلطه یئ،داهم کیدیشی چه داروستئ جمله د کافرانوپه تردید کښې دالله تعالی دطرف نه وی.یعنی الله تعالی فرمائی چه تاسوبالکل ګمراه یئ.خوددې نه دا ښه معلومیږی چه داهم دکافرانو دجواب حصه ده.والله اعلم.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى	هٰذَا الْوَعْدُ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ	مَا يَنْظُرُوْنَ	اِلَّا
او وائی دا خلق کله به وی	دا وعده	که یئ تاسو	رښتینی	انتظار نه کوی دا خلق	مګر
او دوی وائی چې (ښه نو) داوعده به آخر کله پوره کیږی (چې قیامت به راځی)	که تاسو ریښتونی یئ	داخلق خوبس دیوې			

صَيْحَةً وَّاحِدَةً	تَاْخُذُهُمْ	وَهُمْ يَخِصِّمُوْنَ
د یوې چغې	چې اوبه نیسی دوئ	او حال دا چې دوئ به جګړې کوی
درنې چغې په انتظار کښې دی	چې راوبه ئې نیسی او دوئ به لا په خپلو جګړو کښې لګیا وی	

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ	تَوْصِيَةً	وَّلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ	يَرْجِعُونَ ۝
پس طاقت به نهٔ لري دوئ |	دوصيت كولو |	اونهٔ به اهل خپل ته	| واپس لاړ شي دوئ |

نو نه به دوصيت كولو فرصت بيا اومومئ \| اونه به دكور خلقو ته واپس لاړ شي

وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ	فَإِذَا هُم	مِّنَ الْأَجْدَاثِ	إِلَىٰ رَبِّهِمْ	
او پوكي به اووهلې شي |	په صور كښې |	پس يو دم به دوئ |	دقبرونو نه	|	رب خپل ته |

اوشپيلئ به پوک وهلې شي \| نودوئ ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شي

يَنسِلُونَ ۝	قَالُوا	يَا وَيْلَنَا	مَن بَعَثَنَا	مِن مَّرْقَدِنَا
منډې وهي|	اوبه وائي دوئ |	اے افسوس دي مونږ لره |	چا راپاڅولو مونږه |	دخائي دخوبونو زمونږ نه

دابه وائي چې هائې زمونږ بدنصيبه \| دا مونږ چا د قبرونو نه راپاڅولو ؟ \| داهم هغه قيامت

هَٰذَا مَا	وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ	وَصَدَقَ	الْمُرْسَلُونَ ۝	إِن كَانَتْ
دا هغه څيز دې |	چې وعده كړې وه رحمن ددې |	او رښتيا وئيلي وو |	رسولانو |	نهٔ به وي

دې ادكوم وعده چې الله ﷻ رحمان كړې وه \| او پيغمبرانو واقعي رښتيا وئيلي وو\| دا به نور څه نه وي

إِلَّا	صَيْحَةً وَاحِدَةً	فَإِذَا هُمْ	جَمِيعٌ	لَّدَيْنَا	مُحْضَرُونَ ۝
مگر| وي به	چغه يوه	| پس يودم به دوئ |	ټول |	مونږ ته	| حاضر كړې شي |

بس يوه درنه چغه به وي \| ....او زر تر زره به دوئ ټول زمونږ په مخامخ كړې شي

فَالْيَوْمَ	لَا تُظْلَمُ	نَفْسٌ	شَيْئًا	وَلَا تُجْزَوْنَ	
پس نن ورځ به |	ظلم نهٔ شي كيدې |	په يو نفس باندې |	هيڅ قدرله |	اوبدله به نهٔ شي دركړې	تاسو له

نو نن (دقيامت په) ورځ بهٔ په هيڅا هيڅ قسم ظلم نه كيږي \| اوتاسو ته به دهغو عملونو

إِلَّا مَا	كُنتُمْ	تَعْمَلُونَ ۝	
مگر دهغې |	چې وئ تاسو |	چې كول به مو	

بدله ملاويږي \| كوم چې تاسو كول \|

قوله تعالیٰ:: وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ

دقيامت منكران: كافرانو به دقيامت راتلل نه منل، په دې وجه باندې به هغوی نبيانواومسلمانانوته وئيل چه قيامت ولې نه راولئ؟ بنه نودا اووايئ چه كله به راځي؟ الله تعالیٰ هغوی ته جواب وركوي چه دهغې راوستلودپاره به مونږته څه تياري نه وي كول پكاربس يوه شپيلئ په اووهلې شي.

ددنياخلق به په خپلو كارونوكښې مشغول وي، چه الله تعالیٰ به حضرت اسرافيل عليه السلام ته دشپيلئ وهلو حكم وركړي. هغه وخت به خلق يوخوا بل خوا غورځيدل شروع شي، په دې تيزاسمانی اوازباندې به ټول خلق په محشركښې دالله ﷻ مخكښې حاضركړې شي، ددې چغې نه پس به چاسره دومره مهلت هم نه وي چه دچانه څه واوري. څه وصيت يانصيحت اوكړي. اونه به بياخپل كوروالوته دتلوطاقت وركښې وي

ددې آیت په باره کښې ډیرحدیثونه ذکرشوی دی، کوم چه مونږبل ځای لیکلی دی. ددې ړومبۍ نفخه نه پس به دویمه نفخه وی، دې ته نفخة البعث د والنشور وائی چه په هغې باندې به میدان حشر ته غونډ کړې شی، صرف همیشه اوسیدونکې الله تعالی به ختم نشی.دهغې نه پس به دبیاژوندی کیدو نفخه وی.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَإِذَا هُمْ مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ

او پوکې به اووهلې شی | په صور کښې | پس یو دم به دوئ | دقبرونو نه | رب خپل ته |

اوشپیلۍ به پوک وهلې شی | نودوئ ټول به دقبرونو نه دخپل رب طرفته په منډه روان شی

يَنْسِلُوْنَ ۝ قَالُوْا يٰوَيْلَنَا مَنْۢ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا

منډې وهی | اوبه وائی دوئ | اے افسوس دې مونږ لره | چا راپاڅولو مونږه | دځائې دخوبونو زمونږ نه

دابه وائی چې هائې زمونږ بدنصیبه | دا مونږ چا د قبرونو نه راپاڅولو ؟ | داهم هغه قیامت

هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ ۝ إِنْ كَانَتْ

دا هغه څیز دې | چې وعده کړې وه رحمن ددې | او رښتیا وئیلی ووُ | رسولانو | نۀ به وی

دې | دکوم وعده چې الله ﷻ رحمان کړې وه | او پیغمبرانو واقعی رښتیا وئیلی وو | دا به نور څه نه وی

إِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ۝

مگر | وی به چغه یوه | پس یودم به دوئ | ټول | مونږ ته | حاضر کړې شی |

بس یوه درنه چغه به وی | ....او زر تر زره به دوئ ټول زمونږ په مخامخ کړې شی

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَّلَا تُجْزَوْنَ

پس نن ورځ به | ظلم نۀ شی کیدې | په یو نفس باندې | هیڅ قدرله |اوبدله به نۀ شی درکړې تاسو له

نو نن (دقیامت په) ورځ بۀ په هیچا هیڅ قسم ظلم نه کیږی | اوتاسو ته به دهغو عملونو

إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝

مگر دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو

بدله ملاویږی | کوم چې تاسو کول |

قوله تعالی:: وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ

ددویمې شپیلی وخت:په دې ایتونوکښې ددویم نفخه ذکردې،چه په هغې باندې به مړی ژوندی شی، د (**ینسلون**) مصدر(**نسلان**) دې،اوددې معنی تیزګرځیدل دی.څنګه په بل آیت کښې دی.﴿ **يَوْمَ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا**﴾ په کومه ورځ چه به دوی دقبرونونه راوځی اوتیزتیزبه ګرځی لکه چه هغوی څه نشان پسې روان وی.

قوله تعالی:: مِنْ مَّرْقَدِنَا

قبر ته مرقد دارام ځائې وئیل د قیامت د سختۍ نسبت دې:: اوپه دنیاکښې به دوی دقبرونونه دپاسیدو انکار کولونودوی به دې حالت کښلوسره وائی چه هاې افسوس مونږئې دخوب دځای نه راپاسولو.ددې نه دقبردعذاب نه کیدل نه ثابتیږی،ځکه چه کومې سختۍ اوتکلیف به دوی اوس وینۍ دهغې په نسبت

به دقبرعذاب ډیرزیات کم وی.لکه چه هغوی هلته په ارام کښې وو.څه بزرګانوداهم فرمائیلي دي چه ددې نه بس څه وخت مخکښې هغوی په رښتیاباندې اوده شي.حضرت قتادهؒ فرمائي چه دڅومبئ نفخې اودویمې نفخې په مینځ کښې به دوی اوده شي،په دې وجه به دوی داسې وائي[1]،ددې په جواب کښې به ایمانداره خلق وائي چه هم داداالله تعالی وعده وه اودهغه دربنتونی رسولﷺ به هم دا فرمائیل.داهم وئیلی شوی دی چه دابه فرښتې وائي،په دواړوخبروکښې داسې یوشان والې کیدې شي چه فرښتې اومومنان دواړه به دا وائي .والله اعلم.

عبدالرحمن بن زیدؒ فرمائي چه داټولې خبرې دکافرانودې،خوصحیح خبره هغه ده کومه چه مونږمخکښې ذکرکړه.څنګه چه په سوره صافات کښې دي چه دوی به وائي هاې افسوس په مونږ باندې.دادجزاورځ ده.هم دادفیصلې ورځ ده،کومه به چه مونږدروغ ګنړله اوبه آیت کښې دي:﴿وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ﴾

چه په کومه ورځ به قیامت وی ګنهګاران به قسمونه خوری چه هغوی دلږساعت دپاره پاتې شوی وو،هم دغه شان هغوی دحق نه مخ اړولې وو،هغه وخت به ایمانداره عالمان وائي چه تاسودالله تعالی دلیکلومطابق دقیامت دورځې پورې وئ.هم دادقیامت ورځ ده خوتاسوبې علمه يئ.تاسوخودانه کیدونکې ګنړله.اوداپه مونږباندې بالکل اسانه ده،دیواوازانتظاردې چه ټول مخلوق به زمونږمخکښې وی.څنګه چه په بل ایت کښې دي چه دوینا سره به هغوی په میدان کښې جمع شي.

اوبه ایت کښې فرمائیلي دي چه دقیامت راتلل خودسترګې خوزولونه هم زیات نزدې دي. اوفرمائیلي دي.﴿ يَوْمَ يَدْعُوْكُمْ فَتَسْتَجِيْبُوْنَ بِحَمْدِهٖ ﴾ په کومه ورځ چه به هغه تاسوراوغواړي،او تاسوبه دهغه تعریف کولوسره ورته جواب ورکړئ،اوتاسوبه یقین اوکړئ چه تاسوډیرلږوخت پاتې شوې يئ؛یعنی دحکم سره به تاسوټول حاضرشئ،هغه ورځ به دچایوعمل هم نشي پټیدې،هریوته به دخپل عمل بدله ورکړې شي.

	إِنَّ	أَصْحٰبَ الْجَنَّةِ	الْيَوْمَ
	بیشکه	ملګری دجنت	نن ورځ
	بیشکه جنتیان به په دغه ورځ په خپلو مشغلو کښې		

فِيْ شُغُلٍ	فٰكِهُوْنَ ۝	هُمْ	وَأَزْوَاجُهُمْ	فِيْ ظِلٰلٍ
په مشغولتیا کښې	مزې اغستونکي دي	هغوئ	او ښځې دهغوئ	په سورو کښې
مشغول وی	......دوئ او ددوئ بیبیانې به د (ونود) سیورو لاندې وی			

عَلَى الْأَرَآئِكِ	مُتَّكِئُوْنَ ۝	لَهُمْ	فِيْهَا	فَاكِهَةٌ	وَّلَهُمْ
په تختونو باندې	تکیه وهونکي دي	دی دپاره دهغوئ	په هغې کښې	میوې	اودی دپاره دهغوئ
په تختونو باندې تکیه لګولې ناست به وی	دوئ ته به میوې ورکولې شي	او چې څه غواړي			

مَّا	يَدَّعُوْنَ ۝	سَلٰمٌ	قَوْلًا	مِّنْ رَّبٍّ	رَّحِيْمٍ ۝	
هغه څیزونه	چې هغوئ یې غواړي	سلام دي	وینا	دطرفه درب	مهربان نه	
نوهغه به ورته ملاویږي	......دمهربانه رب دطرفنه به پرې سلامونه وئیلي شي					

[1] الطبری: ۵۳۲/۲۰.

قوله تعالی:: إِنَّ أَصْحٰبَ الْجَنَّةِ

په جنتیانوباندې انعامونه جنتیان خلق به دقیامت دمیدان فارغیدونه پس اکرام اوتعظیم سره جنتونوته اورسولې شي،اودهغه ځائې په نعمتونواوراحتونوکښې داسې مشغول شي چه بل طرف ته به ئې نه څه خیال کیږی اونه زړه.دوی به ددوزخ اودوزخیانونه بې فکره وی.په خپلومزواولذتونوکښې به دوی داسې خوشحاله وی چه دهریوځیزنه بې خبره شي.ډیر تروتازه به وی.دوی ته به ناواده کړې حورې ملاؤوی،دوی سره به په دې مزواوخوندونوکښې دهغوی ښځې اوحورې هم شاملې وی،دجنتی میوز والا ونوپه سوروکښې به دوی نرموتختونو باندې په بې غمئ اوبې فکرئ سره دالله تعالی دمهمانداری نه خوندونه اخلی.هرقسمه میوې به دوی ته موجودوی،اودکوم ځیزخواهش چه وی الله تعالی به ئې پوره کوی.

دجنت تعریف او دهغه خواهش:: دابن ماجه کتاب سنن اوپه ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائیلی دی چه په تاسو کښې څوك هغه جنت ته دتلوخواهش اوتیاری کولووالااوتیزی خودلو والا شته؟ چه په هغې کښې څه ویره نشته، د کعبې په رب مې دې قسم وی،هغه ټول نوردې،دهغې تازګئ بې شماره دی،دهغې شین والې خوزیږی ،د هغې کورونه مضبوط اواوچت دی،دهغې نهرونه ډك اوروان دی.دهغې میوې ذائقې والا،پخ شوې اوډیرې دی.په هغې کښې خائسته پیغلې حورې دی، د هغوی لباس ریښمی اوقیمتی دې،دهغې نعمتونه همیشه اوبې مثاله دی.هغه دسلامتیا کوردې،هغه دشنواوتازه میوؤباغ دې،دهغې نعمتونه زیات اوخائسته دی.اودهغې محلونه اوچت اوخائسته دی.دې اوریدلوسره چه څومره صحابه رضوان الله تعالی اجمعین وو،ټولواووئیل حضورامونږدې دپاره تیاریانې اوددې حاصلولودپاره کوشش کونکی یو.حضورﷺ اوفرمائیل انشاء الله اووایئ،نوهغوی ټولواووئیل انشاءالله.([1])

قوله تعالی:: سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيمٍ

جنت کښې به د هر طرفنه سلام وی و رب به پرې هم سلام کوی:: دالله تعالی دطرف نه په هغوی باندې سلام دې، پخپله الله تعالی هم دجنتیانودپاره سلام دې.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلٰمٌ ﴾ په کومه ورځ چه به هغوی الله تعالی سره ملاویږی دهغوی تحفه به سلام وی.رسول اللهﷺ فرمائی،جنتان به په خپلونعمتونوکښې مشغول وی،چه دبره طرف نه به یونوراوپرقیږی،دوی به خپل سرونه اوچت کړی نودالله تعالی دديدارشرف به ورته حاصل شی،اورب به اوفرمائی."**السلام علیکم یا أهل الجنة**" یعنی ددې ایت معنی ده.(**سلام قولا**) چه جنتیان به خاص طورباندې الله تعالی وینی اوالله تعالی به هغوی وینی.دیونعمت طرف ته به هم هغوی نه ګوری تردې چه د دوی مخونوته به پرده راشی.اونوراوبرکت به دهغوی سره پاتې شی.داحدیث په ابن ابی حاتم کښې دې خوسندئی کمزورې دې.په ابن ماجه کښې هم په کتاب السنة کښې دارروایت موجوددې.([2])

حضرت عمربن عبدالعزيزرحمه الله فرمائی چه الله تعالی کله ددوزخیانواوجنتیانونه فارغ شی، نو دا وریځ په سوری کښې به متوجه شی،فرښتې به دهغه سره وی،جنتیانوته به سلام اوکړی اوجنتیان به جواب ورکړی.

جنتیانو سره دالله تعالی کلام:: قرظی رحمه الله فرمائی دادالله تعالی په فرمان (**سلام قولا**)کښې موجوددی هغه وخت به الله تعالی فرمائی چه زمانه څه غوارې هغه اوغوارئ.دوی به وائی پروردګاراهرڅه موجود دی،

---

[1] ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة: ۴۳۳۲،

[2] ابن ماجه المقدمه باب فیما انکرت الجهمیة :۱۸۴، الشریعة للاجری:۶۱۶، صفة لابی نعیم:۸۸.

څه اوغوارۍ؟الله تعالی به فرمائي اوتهيك ده،بياهم كه څه موپه زړه كښې راځي،اوغواړئ.دوی به وائي بس دستارضاپكارده.الله تعالی به اوفرمائي هغه ماتاسوته دركړې ده،اوپه دغه وجه تاسوزماپه دې مهمان خانه كښې يئ.اوماتاسوددې مالكان كړي يئ.جنتيان به وائي نوالله بيامونږدستانه څه اوغوارو؟ تا مونږ ته دومره څه راكړي دی،چه ته حكم اوكړې نوپه مونږكښې يوكس دټولو انسانانو او پيريانو دعوت كولې شي.اوهغوی ته په مړه خيټه خوراك وركولې شي اوهغوی ته جامې اچولې شي.بلكه دهغوی ټولوضرورتونه پوره كولې شي اوبيابه هم دهغوی په ملكيت كښې څه كمې رانشي.الله به اوفرمائي ماسره نورهم شته،نوفرښتې به دالله دطرف نه نوې نوې تحفې راوړي.امام ابن جرير رحمه الله دا روايت په ډيرومسندونوكښې راوستې دې.خودا روايت ډيرغريب دې.والله اعلم.[1]

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ﴿٥٩﴾ اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ

او جدا شئ | نن ورځ | اے مجرمانو | آيا حكم نۀ ووكړې ما | تاسو ته |

(او مجرمانو ته به وئيلې شي)چې ائې مجرمانو! تاسو (ددوئ نه) جدا شئ | ائې د آدم اولاده!

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ اَنْ لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ

اے اولاد دادم | چې بندګی مۀ كوئ | دشيطان | بيشكه هغه | ستاسو دپاره | دشمن

ايا ماتاسو ته ددې خبرې وعده نه وه اخستې | چې دشيطان عبادت مه كوئی ؟| هغه ستاسو ښكاره

مُّبِيْنٌ﴿٦٠﴾ وَّاَنِ اعْبُدُوْنِيْ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ اَضَلَّ

ښكاره دې | او چې بندګی كوئ زما | دا لاره نيغه ده | او په تحقيق بې لارې كړل هغه

دښمن دې | او دا چې صرف زما عبادت كوئی | هم دا نيغه لاره ده |..............او هغه په تاسو

مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيْرًا ؕ اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ﴿٦٢﴾

ستاسو نه | خلق ډير | آيا نۀ يئ تاسو | چې دعقل نه كار واخلئ |

كښې ډير خلق ګمراه كړی دی | ....نو آيا تاسو نه پوهيږئی |

قوله تعالى:: وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ﴿٥٩﴾

قيامت كښې به مجرم او غير مجرم جداجدا شي. فرمائي چه نيك خلق به دبدكارونه چهانړ كړې شي، كافرانو ته به اووئيلې شي چه دمومنانونه لرې شئ،بيابه مونږپه دوی كښې فرق اوكړو،هغوی به بيل بيل كړو. هم دغه شان په سوره روم كښې دی.﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ﴾ په كومه ورځ چه به قيامت وی په هغه ورځ به ټول جداجدا كړې شي.يعنی دهغوی به دوه ډلې جوړې كړې شي.په سوره الصافات كښې فرمان دې چه ﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ﴾ يعنی ظالمان اودهغوی په شان اودهغوی ددروغو معبودان چاته چه به هغوی سجدې كولې،اوهغوی ته ددوزخ لاراوښايئ،په جنتيانوبه چه څه رنګه انعامونه وی هم دغه شان به په دوزخيانوباندې سختيانې وی.هغوی ته به په وينا كښې وئيلې كيږی چه دستاسونه وعده نه وه اخستلې شوې چه دشيطان مه منئ هغه دستاسو دښمن دې.خوددې نه پس هم تاسو زما رحمن نافرمانی اوكړه،اودشيطان خبره مواومنله. خالق، مالك،او رازق زه اوفرمانبرداری دې زما ددربارنه د شړلې شوی اوكړې شي.ماخووئيلی ووچه هم زمااومنئ اوماته سجدې اوكړئ. اوماته دارسيدو لاره سيده اونږدې ده،خوتاسوالټه لاړئ،دلته به هم الټه ځئ،اودنيك بختواوستاسولارې

[1] الطبری: ٢٠/٥٤١.

جداجدا دی، دوی جنتیان دی اوتاسودوزخیان یئ.

(جبلا)نه مطلب زیات خلق دی،په لغت کښی (جبل)هم وئیلې شی،اوجبل هم وئیلې شی.شیطان تاسو کښی ډیرخلق دهوکه کړل اودصحیح لارنه ئی کوزکړل اوپه تاسوکښی دومره عقل هم نه وو،چه تاسو فیصله کړې وې چه درحمن اومنواوکه دشیطان،الله تعالی ته سجده اوکړواوکه مخلوق ته؟

قوله‌تعالی:: أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ

جهنم به هم داسې اعلان اوکړي:: ابن جریرکښی دی چه دقیامت په ورځ دالله په حکم به دوزخ خپل څټ راوچت کړی چه په هغې کښی به سخته تیاره وی اوبالکل ښکاره به وی.هغه به وائی چه اې انسانانوادتاسونه الله تعالی وعده نه وه اخستلې،چه تاسودشیطان عبادت مه کوئ؟هغه ستاسوښکاره دښمن دې،اوزماعبادت کوئ داسیده لارده.هغه په تاسوکښی اکثرگمراه کړل.تاسونه پوهیدئ؟اې گنهگارانو!تاسونن جداشئ،هغه وخت به نیك اوبدخلق جداشی،هريوبه راپريوځی.هريوبه دهغه عمل نامې طرف ته رااوبللې شی.نن به هم هغه بدله اوموميئ کومه چه به موکوله.[1]

هٰذِهٖ جَهَنَّمُ
دا دوزخ دې |
داهغه دوزخ دې چې
الَّتِيْ | كُنْتُمْ | تُوْعَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ | اِصْلَوْهَا | الْيَوْمَ
هغه | چې وئ تاسو | چې وعده به ئې درسره کولې شوه | ننوزئ دې ته | اوسوزئ | نن ورځ
تاسوسره به ئې وعده کولې شوه|دهغه کفر او انکار په بدله کښې چې تاسوسره به کولې شوه نن دې ته
بِمَا | كُنْتُمْ | تَكْفُرُوْنَ ﴿٦٤﴾ | اَلْيَوْمَ | نَخْتِمُ | عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ
په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کفر به مو کولو | نن ورځ | مهراوهو مونږه | په خلو ددوئ باندې
ورننوځئ | ....نن به مونږ ددوئ په خلو باندې مهر اولگوؤ
وَتُكَلِّمُنَآ | اَيْدِيْهِمْ | وَتَشْهَدُ | اَرْجُلُهُمْ | بِمَا
او خبرې به کوی زمونږ سره | لاسونه ددوئ | او گواهی به کوی | خپې ددوئ | په هغه کارونو
اوددوئ لاسونه به مونږ سره خبرې کوی | اوددوئ پښې به ددوئ په عملونو باندې
كَانُوْا | يَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾ | وَلَوْ نَشَآءُ | لَطَمَسْنَا
چې وؤ دوئ | چې کول به ئې | او که اوغوارو مونږه | نو خامخا بندې به کړو مونږه
گواهی ورکوی | ....اوکه چرې مونږ غوښتلې نو ددوئ سترگې به مو
عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ | فَاسْتَبَقُوا | الصِّرَاطَ | فَاَنّٰى | يُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾
سترگې ددوئ | بیا به ددوئ راوړاند شی | لارې ته | پس څرنگې به | لیدل کوی دوئ |
ړندې کړې وې | نولارې طرفته به ئې منډې وهلې | ....خو لیدل به ئې څنگه کولې شو

[1] الطبری: ۲۰/۵٤۲.

وَلَوْ نَشَآءُ	لَمَسَخْنٰهُمْ	عَلٰى مَكَانَتِهِمْ	فَمَا اسْتَطَاعُوْا
اوکه اوغواړو مونږ	نوخامخا به مسخ کړو مونږ دوی	په ځایونو ددوی باندي	پس طاقت به نه لري دوی
اوکه مونږ غوښتلي	نو په دغه ځائي به موددوی شکلونه مسخ کړي وو		نو بیا به نه
مُضِيًّا	وَّلَا يَرْجِعُوْنَ		
دوړاندي تلو	اونه به واپس کیدي شي		
وړاندي تلي شول	اونه به روستو راگرزیدي شول		

قوله تعالیٰ:: هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ۝

دمجرمانوخولې به بندکړئ شی: دوزخ نه به شغلي اوخي،چغې به وهي اوغصې سره مخې ته راشي، او کافرانو ته به اوونیلي شي چه داهغه دوزخ دي چه دکوم ذکربه زمارسول کوو.ددې نه به نی تاسو ویرولي،اوتاسوبه ترې انکارکولو.نواوس دخپل کفرمزه واخلئ،پاسئ دې ته ورکوزشئ،نوپه ایت کښی دی **یوم یدعون** په کومه ورځ چه به دوی دوزخ ته وراوغورځولي شي اوبه ونیلي شی هم داهغه دوزخ دې دکومې نه به چه تاسوانکارکولو،اووایئ داجادوکه تاسوړانده شوئ؟ دقیامت په ورځ باندې به چه داکافران یامنافقان دخپلوگناهونونه انکارکوی،اوقسمونه به خوری نوالله تعالی به ددوی خولې بندکړی اوددوی دبدن اعضاء به ربښتوني گواهی ورکول شروع کړی.

قوله‌تعالی:: وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ

قیامت کښې الله ﷻ سره د انسان جګړه او د اندامونو ګواهي:: حضرت انس‌ؓ فرمائی چه مونږدرسول اللهﷺ سره وو،نوحضورﷺ یوناځاپه داسې په خنداشوچه ورئ نی ښکاره شوې،بیانی زمونږنه تپوس اوکړوچه تاسوته پته ده زه ولې په خنداشوم؟مونږاووئیل دالله رسول ته ښه پته ده ونی فرمائیل چه بنده به دخپل رب سره دقیامت په ورځ جهګړه کوی،هغه ته به وانی چه الله تعالی تازه دظلم نه نه ووم بچ کړې؟الله تعالی به فرمائی او، نوبیابه دې وائی چه زه به دخان خلاف دګواه ګواهی نه منم.اوزمابدن زما خپل دې،نورتول خلق زمادښمنان دی.الله تعالی به فرمائی هم دغه شان صحیح ده.ته په خپله ګواه شه، او زما بزرګانې فرښتې دې ګواه نه وی.نوهغه وخت به په ژبه باندې مُهراولږی،اودبدن اعضاء ته به اوونیلی شی،وایئ:اته خپله ګواهی ورکړه چه تانه دې څه څه کارونه اخستلی دی؟هغه به هره یوه خبره صفاصفااورښتیاربښتیااووائی.بیابه دهغه ژبه ازاده کړې شی نودې به دبدن جوړونواواعضاء ته اووائی چه تاسوغرق شئ،هم تاسوزمادښمنان شوئ، ماخو ستاسو د بچ کولوکوشش کوو، او د ستاسو د فائدې دپاره مې بحث کولو.(نسائی وغیره) ([1])دنسائی په یو بل حدیث کښی دی چه ته به دالله تعالی مخکښې رااوغوښتې شې.اوژبه به دې بندوی.د ټولونه مخکښې به دپندواولاسونونه تپوس اوکړې شی،([2])دقیامت په باره کښی یولوئ حدیث دې چه په دریم ځل به بیادوی ته اوونیلی شی،چه تاسوڅه کړی دی؟دوی به وائی چه دستابنده یم، تا باندې،ستاپه نبیﷺ باندې،ستاپه کتاب مې ایمان راوړلې وو،دروژې،مونځ،زکوة وغیره پابند ووم. نورې به هم نیکیانې بیان کړی.هغه وخت به ده ته اوونیلی شی چه صبراوکړه مونږګواه راغواړو.دې به سوچ کوی چه څوك به په ګواهئ کښی پیش کوی.یوناځاپه به دهغه خوله بندکړې شی،اودهغه پنډئ ته به اوونیلې شی چه ته ګواهی ورکړه!اوس به پنډئ هډوکی

---

[1] صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر : ۲۹۶۹، السنن الكبرى للنسائي :۱۶۵۳.

[2] السنن الكبرى :۱۱۴۶۹، احمد:۵/۵. وسنده حسن شعب الايمان :۹۰۵۸.

او غوښه خبرې کول شروع کړي اودهغه منافق دنفاق باره کښې اودهغه پټې خبرې به ښکاره کړي. داهرڅه به ددې دپاره وي چه بياپکښې څه بحث پاتې نشي.اودهغه عذرختم شي.الله تعالى دهغه نه به خفه وي په دې وجه باندې دومره سختئ سره ترې تپوس اوشي.(ابوداود)[1]

قيامت کښې به مؤمن د ګناهونو اعتراف کوي او کافران به انکار کوي: په يوبل حديث کښې دي چه په خوله باندې مهرلږيدونه پس به دټولونه مخکښې دانسان ښې پنډې خبرې کول شروع کړي[2].حضرت ابوموسى اشعري رضي الله عنه فرمائي چه دقيامت په ورځ به الله تعالى مومنان رااوغواړي اود هغوى ګناهونه به دهغوى مخکښې پيش کړي،اوبه فرمائي داټهيك دي؟دوى به اووائي او الله بې شکه داټول صحيح دي اومانه داغلطيانې شوې دي.الله تعالى به اوفرمائي ښه،ماټولې معاف کړې.خوداخبرې به داسې وي چه چاته به هم ددې باره کښې معلومات نه وي.دهغه يوه ګناه به هم په مخلوق کښې چاته معلومه نشي.اوس به دهغه نيکيانې راوړې شي اوهغه به ټول مخلوق ته اوخودلې شي.

کافران اومنافقان به رااوغوښتلې شي،دهغوى بدعملونه به دهغوى مخکښې کيخودلې شي،اوهغوى ته به اووئيلى شي وايئ داټهيك دي،دوى په صفاانکاراوکړي اوقسمونه به خوري اې الله د ستا فرښتو غلط ليکل کړي دي،ماداګناهونه بالکل نه دي کړې،فرښته به وائى داڅه وائي؟فلانکى ځائې کښې تا دا فلانکې کارنه ووکړې؟دې به وائى الله دستاپه عزت مې قسم چه دادروغ دي مادابالکل نه دي کړې.اوس به الله دهغه ژبه بندکړي،دټولونه مخکښې به دهغه ښې پنډې ګواهي ورکړي.هم دامضمون په دې ايت کښې بيانيږي.بيافرمائي که مونږغوښتل نوهغوى به موګمراه کړې وې،اودوى ته به بياچرې هم هدايت نه وملاوشوې،که مونږغوښتلې ددوى سترګې به موړندې کړې وې،نودوى به هم دغه شان ګرځيدل.اخوا ديخوا به ګرځيدل اوربښتوني لاربه ورته نه وه معلومه.اوکه مونږغوښتل نودوى به موپخپل کورونوکښې ختم کړې وې.ددوى شکلونه به مويدل کړي وو،دوى به موهلاك کړې وو،ددوى خپې به موماتې کړې وې،بيابه دوى ګرځيدې نه شول.يعنى نه به مخکښې تلې شول اونه به روستوراتلې شول.اودبت په شان به يوځائې ناست وو.مخکښې روستوبه نه شوتلې.

وَمَنۡ	نُّعَمِّرۡهُ				
او هغه څوك	چې اوږد عمر ورکوؤ مونږ هغه ته				
	اومونږ چې دچا عمر زيات کړو				
نُنَكِّسۡهُ	فِي الۡخَلۡقِ	اَفَلَا يَعۡقِلُوۡنَ	وَمَا عَلَّمۡنٰهُ		
نوالټا کووه مونږ هغه لره	په جوړښت کښې	آيا پس دوئ نه کوي عقل	اونۀ دي ښودلې مونږ دۀ ته		
نو (دعمر په لحاظ سره) راټيټ ئې کړو	نوآيا دوئ نه پوهيږي	او مونږ دې پيغمبر ته نه شاعري خودلې ده			
الشِّعۡرَ	وَمَا يَنۡۢبَغِيۡ لَهٗ	اِنۡ هُوَ	اِلَّا	ذِكۡرٌ	وَّقُرۡاٰنٌ مُّبِيۡنٌ
شعر	اونه ښائي دۀ لره	نۀ دې دا	مګر	يو نصيحت دې	او قران دې واضحه
اونه ددۀ شان سره مناسب ده	دا کلام خو (يوزبردست نصيحت) اوروښانه قران دې				

[1] صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر:٢٩٦٨. ابن حبان:٤٧٢٦.

[2] احمد:١٥١/٤.

لِّيُنْذِرَ	مَنْ	كَانَ	حَيًّا	وَّيَحِقَّ	الْقَوْلُ
دپاره ددې چې اویروي	هغه څوك	چې وي	ژوندي	او ثابته شي	خبره (دعذاب)
چې هغه کسان ویروی	دچا زړونه چې ژوندي دي	او چې په کافرانو باندې حجت			

عَلَى الْكٰفِرِيْنَ﴿٧٠﴾
په کافرانو باندي
پوره شي

قوله تعالى:: **وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ**

ځوانئ اوبوډه والئ: دانسان ځوانی چه روروختمیږی،پیری،ضعیفی اوکمزوری پرې راځي.څنګه چه په سوره روم کښې دی اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ الله تعالى هغه دې چه هغه تاسو دکمزورئ په حالت کښې پیدا کړې، بیائې دکمزورئ نه پس طاقت درکړو،بیاې دطاقت نه پس بوډاوالې اوکمزورې درکړه. هغه چه څه غواړي پیداکړي اوهغه ته دهرڅه پته ده اوقدرت والادې.

په دې ایت کښې دی چه په تاسوکښې څه ته زیات عمرورکړې شي چه دعلم نه پس هغوی بې علمه شي.نوددې ایت مطلب دادې چه دنیادختمیدواومړکیدوځائې دې،دا د ارام ځائې نه دې.بیاهم داخلق عقل نه لري،چه په خپل ماشوموالی،بیاځوانئ اوبیاپه بوډاوالي غوراوکړي.اونتیجه اوباسی چه ددې دنیانه پس اخرت راروان دې،اوددې دنیادژوندنه پس به بل ژوندکښې بیاپیداکیدل وی.بیائی اوفرمائیل چه نه خومونږخپل پیغمبرته شاعری خودلې ده،نه شاعری دهغه شان سره ښائي،نه ئې د شعرونو سره دهغه مینه اونه ې دشعرونوسره طبیعت لګی،ددې ثبوت دحضورﷺ په ژوندکښې ډیر واضحه ملاویږی چه حضورﷺ به دچاشعرونه وئیل نوصحیح به ئې نه شووئیلې پوره به ورته نه وویاد.

حضرت شعبی رحمه الله فرمائی چه دعبدالمطلب په اولادکښې هرکس شعرونه وئیلی شوخوحضورﷺ شعرونه بالکل نه شووئیلې.(ابن عساکر)

یوځل حضورﷺ داشعراووئیلو"کفی بالاسلام والشیب للمرء ناهیا"، په دې حضرت ابوبکرصدیقؓ اوفرمائیل ،حضورﷺ! داداسې نه دې،بلکه داسې دې."کفی الشیب والاسلام للمرء ناهیا"، بیاهم حضرت ابوبکرؓ یاحضرت عمرؓ اوفرمائیل.تاسوپه رښتیادالله تعالى رسول یې.الله تعالى صحیح فرمائیلی دی.﴿وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ﴾ (ابی حاتم)([1])

په دلائل النبوة للبیهقی کښې دی چه حضورﷺ یوځل عباس ابن مرداس سلمیؓ ته اوفرمائیل تا دا شعروئیلې دې.

"اتجعل نهبی ونهب العبید بین الاقرع وعیینه"، هغه اووئیل حضوردا په اصل کښې داسې دې."بین عیینة والاقرع"، حضورﷺ اوفرمائیل بس ټول برابردی،مطلب کښې فرق نه راځي."صلوات الله وسلامة علیه"، سهیلی رحمه الله په روض الانف کښې ددې تقدیم تاخیر یوه عجیبه وجه بیان کړې ده،هغه وائی حضورﷺ "اقرع" مخکښې او"عیینه" روستوځکه بیان کړه چه "عیینه" دصدیقؓ په خلافت کښې مرتدشوې وو،اواقرع ثابت قدم وو.([2])والله اعلم.

---

[1]) الطبقات:۱/۳۸۲،

[2]) الدلائل : ۵/۱۷۹،.

مغازي اموي کښې دي چه دبدرپه قتل کړې شوې کافرانوکښې حضورﷺ دګشت په وخت کښې دژبې نه دااوتل،"تفلق هاماً"، نورځه ئې اونه وئيلې شو.په دې باندې جناب ابوبکرصديقؓ پوره شعراوفرمائيلو.

من رجال اعزة علينا   وهم کانوا اعق واظلما(۱)

دا د چاعربي شاعرشعردې چه په حماسه کښې موجوددې.په مسنداحمدکښې دي چه رسول اللهﷺ به کله کله دطرفه شعروئيلو."ويأتيك بالاخبارمن لم تزود،(۲)ددې ړومبې مصرعه داده ."ستبدي لك الايام ماكنت جاهلا"يعنې زمانه به تاته هغه څه اوښائي چه دهغې نه ته بې خبره وې،اوتاته به داسې کس خبرونه راوړي چه هغه ته تاتوښه نه ده ورکړې.دحضرت عائشهؓ نه چاتپوس اوکړوچه حضورﷺ به شعرونه وئيل ؟هغې ورته اوونيل چه دټولونه ناخوښه دحضورﷺ شعرونه وو.اوکله کله به ئې دبنوقيس والاځه شعراووئيلو.خويه هغې به ئې هم غلطي کوله. حضرت ابوبکرؓ به فرمائيل حضوراداسې بلکه داسې،نوحضورﷺ به اوفرمائيل زه څه شاعرنه يم اونه شعرماسره ښائي.(ابن ابی حاتم) (۳)

په بل روايت کښې دشعردمخکښې روستووئيلوذکردی.يعنې **ويأتيک بالاخبارمن لم تزود ،،** حضورﷺ داسې **من لم تزودبالاخبار،،**وئيلې وو.بيهقي کښې روايت دې چه حضورﷺ پوره شعرکله هم نه دې وئيلې،زيات نه زيات يوه مصرعه به ئې اوونيله.(۴) په صحيح حديث کښې دي چه حضورﷺ دخندق کنستلوپه وخت کښې دحضرت عبدالله بن رواحهؓ شعرونه وئيلې وو.خودايادساتل پکاردي چه داوئيل صرف دصحابه کراموؓ سره وو.هغه اشعار دادي .

لاهم لولاانت مااهتدينا   ولاتصدقنا ولاصلينا
فانزلن سكينة علينا   وثبت الاقدام ان لاقينا
ان الاولى قدبغوعلينا   اذااراد وفتنة ابينا

نبي عليه السلام به دالفظ راښکلې وئيلې اودې سره سره به ئې په اوچت آواز وئيلې.(۵)
ددې شعرونه ترجمه داده.

هيڅ غم نشته که ته نه وې نوموږته به هدايت نه وو شوې،نه به موصدقه ورکوله اونه به مومونځونه کول.اوس خويه موږباندې سکون نازل کړه.اوچه کله ددښمنانانوسره جهګړه شروع شي نوموږثابت قدم اوساته.هم داخلق په موږباندې سرکشي کوي،اوچه دوی کله دڅه فتنې اراده اوکړي نوموږ انکار کوو. هم دغه شان ثابت يوځنګه چه حضورﷺ دحنين په ورځ باندې دښمنانوطرف ته خپله خچرورانډې کولو وخت کښې فرمائيلې وو.

انا النبي لاكذب   انا ابن عبدالمطلب(۱)

ددې باره کښې دايادساتل پکاردي چه اتفاقاً يوکلام دحضورﷺ دژبې مبارکې نه اداشوچه هغه دشعرپه وزن باندې پوره وو،حضورﷺ داپه قصددشعرپه شان نه ووئيلې.

حضرت جندب بن عبداللهؓ فرمائي چه موږدرسول اللهﷺ سره په يوغارکښې وو،چه دحضورﷺ ګوته مبارکه زخمي شوه.نوحضورﷺ اوفرمائيل.

هل انت الا اصبع دميت   وفي سبيل الله مالقيت

---

[1]) حافظ ابن کثیر دا روایت دتفسیر نه علاوه السيرة النبوية :۴۴۹/۲ ،البداية والنهاية:۳۵۷/۳ کښې بلاسند ذکر کړېدې.
[2]) احمد:۳۱/۶، السنن الكبرى: ۱۰۸۳۳،.
[3]) الطبری : ۵۴۹/۲۰.
[4]) بيهقي : ۴۳/۷،.
[5])صحيح بخاری كتاب المغازی باب غزوة الخندق: ۴۱۰۴، صحيح مسلم: ۱۸۰۳، احمد:۲۸۲۱۴. السنن الكبرى: ۱۰۳۶۷.
[6])صحيح بخاری كتاب المغازی :۲۵۱۱، باب قول الله تعالى(ويوم حنين اذ اعجبتكم كثرتكم)) :۴۳۱۵.

یعنی ته خویوه ګوته ي چه دالله په لارکښی زخمی شوې اوهغه په اتفاق سره قصدانه(۱).هم دغه شان دیوحدیث "الااللهم" په تفسیرکښی به راځی چه حضورﷺ فرمائیلي دی.

ان تغفراللهم تغفر جما   وای عبدلك لاالما

یعنی اې الله چه ته کله معاف کوې نوزمونږټول ګناهونه معاف کړه،ګنی داسې خودستایونده هم نشته چه هغه دوړووړوګناهونه پاك وی.نوداټول ددې ایت خلاف دی،ځکه چه دالله تعالی تعلیم حضورﷺ ته شعرونیلونه وو،بلکه الله تعالی خوحضورﷺ ته دقران کریم تعلیم ورکړو،چه دهغې خواه ته باطل نشی ورتلې.دقران کریم داپاك نظم دشاعرئ نه په میلونولرې وو،هم دغه شان دد کهانت نه اودځان نه وئیلې شوو،اودجادودخبرونه هم،څنګه چه به داکافرانومختلف خلقومختلف خبرې کولې.دحضورﷺ طبیعت خود دې صناعتونو نه معصوم وو،په ابوداؤدکښی دی چه حضورﷺ فرمائیلی دی زمادپاره دادرې خبرې برابردی،تریاق څکل،تعویذاچول،اوشعرونیل،(۲)حضرت صدیقه ﵂ فرمائی چه شعرونیلونه دحضورﷺ نفرت وو(۳)،په دعاکښی به ي مکمل الفاظ خوښ وو،اوددې نه سوابه ي پریخودل(۴).(احمد) ابوداؤدکښی دی چه دځاځیته دېیپ نه ډکیدل دهغه پاره دشعرونودډکیدونه ښې دی. (۵) (ابوداؤد) دمسنداحمد په یوغریب حدیث کښې دی،"چه چادماسخوتن دمونځ نه دشعریوه مصرعه هم جوړه کړه دهغه دشپې ټول مونځ ناقبوله شو(۶)."دایادساتل پکاردی چه دشعرونیلودیرقسمونه دی، د مشرکانو خلاف شروع وئیل په شریعت کښی شته.حضرت کعب بن مالك،حضرت عبدالله بن رواحه وغیره په شان لویوصحابه کرامو﵃ دکافرانوخلاف شعرونه وئیلې دی.

څه شعرونه دنصیحت،ادب اوحکمت دپاره وی،لکه دجاهلیت دوخت دڅه شاعرانوپه کلام کښی داسې شعرونه شته،دامیه بن صلت دشعرونوباره کښی دحضورﷺ فرمان دې،چه دهغه شعرونو خوایسان راوړې دې،خودهغه زړه کافردی.(۷)یوصحابی﵁ حضورﷺ ته امیه سل شعرونه اووئیل، دهر شعرنه پس به حضورﷺ فرمائیل نورواېه (۸).په ابوداؤدکښی دحضورﷺ ارشاددې،چه څه بیانونه د جادو په شان وی،اوڅه شعرونه بالکل حکمت وی(۹).نوفرمائیلی دی چه څه مونږهغوی ته اوخودل هغه ذکر او نصیحت اوواضح اوصفاقران دې.که یوکس لږشان هم غوراوکړی نوهغه ته به دابښکاره شی چه دزمکې دپاسه څومره خلق دی دابه هغوی ټولوته خبراوویره ورکړی.څنګه چه ارشادفرمائیلي دې.﴿ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَنۢ بَلَغَ ﴾ چه مونږتاسوپه دې سره ویروو او چه داورسی.اوپه آیت کښی دی.﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾ یعنی په په دې ټولوکښی چه څوك هم دانه منی هغه ته سزااودوزخ دې،اوددې قران اوحضورﷺ د فرمان نه هغه کس اثراخلی چه دهغه زړه ژوندې اوصفاوی،عقل اونظرلری اودعذاب قول خوپه کافرانو باندې سخت دې.نوقران په مومنانوباندې رحمت اوکافرانوباندې سخت دې.

---

(۱)صحیح بخاری کتاب الادب باب مایجوز من الشعر والرجز والحداء وما یکره منه:۶۱۴۶، صحیح مسلم: ۱۷۹۶، ترمذی: ۳۳۴۵.

(۲) ابوداود کتاب الطب باب فی التریاق : ۷۷۶، مسندابی یعلی :۱۵۳۳، ، بیهقی: ۳۵۵/۹.

(۳) احمد:۱۳۴/۶، وسنده صحیح.

(۴) ابوداود کتاب الوتر باب الدعاء :۱۴۷۲، وسنده صحیح احمد:۱۸۹/۶. ابن حبان:۸۶۴.

(۵) ابوداود کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر:۵۰۰۹، وهو صحیح.

(۶) احمد:۱۲۵/۴، مسندالبزار:۲۰۹۴.

(۷) الجامع الصغیر للسیوطی

(۸) صحیح مسلم کتاب الشعر باب فی انشادالاشعار وبیان اشعر الکلمة:۲۲۵۵.

(۹) ابوداود کتاب الادب باب ماجاء فی الشعر:۵۰۱۰، وهوعندالبخاری:۶۱۴۵.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم

| آیا نهٔ وینی دا خلق | چې بیشکه پیدا کړل مونږ | دپاره ددوئ

آیا داخلق دې ته نه ګوری | چې مونږ ورله په خپل لاس باندې د جوړ کړو

مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَٰلِكُونَ ۝

دهغې نه | چه جوړ کړی دی | لاسونو زمونږ | څاوری | پس دوی | هغې لره | مالکان دی

څیزونو نه څاروی پیدا کړی دی |......... نو دوئ دهغې مالکان شول

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا

اوتابع کړی دی مونږ دغه څاروی | دپاره ددوئ | پس ځینی دهغې نه | سورلئ ددوئ دی | او ځینی دهغې نه

او (بیا) مونږ دغه څاروی ددوئ دحکم تابع کړل | نو په بعضو باندې سورلی کوی | او د بعضو نه

يَأْكُلُونَ ۝ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۚ أَفَلَا

خوری دوئ | او دپاره ددوئ | په هغې کښې | فائدې | او د څکلو څیزونه دی | نو آیا

خوراک کوی | او په دغه څاروو کښې دوی دپاره نورې ډیرې فائدې دی | او د څکلو څیزونه دی | نو آیادوئ بیا هم

يَشْكُرُونَ ۝ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ

دوی شکر نه اوباسی | او نیولی دی دوی | ماسوا دالله نه | خدایان | دپاره ددې چه دوی سره

شکر نه اوباسی | او دوئ دالله نه بغیر ځانله معبودان په دې امید جوړ کړی دی | چې امداد بهٔ ورسره اوکړې

يُنصَرُونَ ۝ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ

امداداوکړې شی | طاقت نه لری دوئ | دامداد ددوئ | بلکه داخلق | دپاره دهغوئ | لښکردې

شی | دغه معبودان ددوئ هیڅ مدد نشی کولې | (بلکه) دغه څیزونه به ددې کافرانو په مقابله کښې

مُّحْضَرُونَ ۝ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا

حاضر اوسیدونکی: | پس غمژن دې نه کړی تا | خبرې ددوئ | بیشکه مونږ پوهیږو | په هغې

د لښکر (دشمن) په شان پیش کړې شی | نو ته ددوئ په خبرو خفګان مه کوه | مونږ ته هر څه معلوم دی

يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۝

چه دوی ئې پټوی | او په هغې | چه دوئ ئې ښکاره کوی |

کوم چې دوئ په زړونو کښې پټ ساتی | او کوم چې ښکاره کوی |

قوله تعالی:: أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم

دڅناورو پیدائش او تابع کول دالله ﷻ په بندګانو باندې انعام: الله تعالی دخپل انعام اواحسان ذکرکوی، چه هغه پخپله دادڅلوروخپووالاپیداکړی دی اودانسان په ملکیت کښی ئې ورکړی دی.یووړوکې شان ماشوم هم چه کله داوښ پیزوان اونیسی،نوداوښ په شان لوې اوطاقت ورڅناردهغه سره وی. دسلو اوښانو قطار دیو ماشوم سره سیده روان وی.دهغه په ماتحتئ کښی بعضې دمشقت والاکارونه زرزراوپه اسانتیاسره کوی.پخپله پرې سوریږی،سامان پرې اوړی،اوبوجه پرې اوړی.اودبعضوغوښې

خوري. ويښتو او څرمنو وغيره نه هم فائده اخلي. پيئ ئې څکي، اودعلاج دپاره ئې متيازې په کارراخي، اونورې فائدې ترې هم حاصلوي.نوبيادوي ته نه دي پکارچه ددې نعتمونوورکولووالا، ددې احسانونوکولووالا، ددې څيزونوپيدا کونکې، ددې دحقيقي مالك شكراداکړي؟صرف دهغه عبادت اوکړي، دهغه توحيداومني اودهغه سره څوك شريك نه کړي.

قوله‌تعالى:: وَاتَّخَذُوْامِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً

الله تعالى هر څه کوى او دوئ معبودان هيڅ نشى کولې: دمشرکانودې غلطې عقيدې انکارکيږى چه هغوى ګڼړى چه دچاهغوى دالله تعالى نه سواعبادت کوى، هغوى ددوى مددکوى.دهغوى په روزئ کښې برکت اچوى اوالله تعالى ته ئې نزدې کوى.الله تعالى فرمائى چه هغوى ددوى مددنشى کولې.ددوى مددخوڅه هغوئ خپل مددهم نشى کولې.اودابتان خوددښمن دنقصان نه خپل خان هم نشى ساتلې.که څوك راشى اومات رامات ئې کړى نودوى دهغوى څه نشى کولې.بلکه دوى خبرې هم نشى کولې، عقل پکښې نشته، دابتان به دقيامت په ورځ جمع شوى حساب په وخت دخان ته عبادت کونکوپه مخکښې په لاچارئ اوبې کسئ سره موجودوى.چه مشرکان پوره ذليله شي اوپه هغوى باندې خبرې اوشى.حضرت قتادهؒ فرمائى چه مطلب دادې چه دابتان خودهغوى هيڅ قسمه امدادنشى کولې، خوبياهم دابې عقله مشرکان دهغوى مخکښې داسې پراته وى، لکه چه څوك حاضروى، هغوى ته څه فائده نشى رسولې، اونه ترې څه نقصان لرې کولې شى.خودوى دى چه دهغوى په نوم باندې مړه کيږى.تردې چه دهغوى خلاف خبرې هم اوريدل نه غواړى.اوپه غصه کښې بې قابوشى.اې نبیﷺ ددې کافرانوپه خبروباندې تاسومه خفه کيږئ، مونږته ددوى ظاهراوباطن ښکاره دې.وخت راروان دې چه مونږبه دوى ته دهريوڅيز بدله ورکړو.

اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنٰهُ

ايا نه ګورى انسان | چه بيشکه پيدا کړومونږ دې

ايا انسان دې ته نه ګورى چې مونږ

مِنْ نُّطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ مُّبِيْنٌ ﴿۷۷﴾ وَضَرَبَ لَنَا

دنطفې نه | پس اوس دادې هغه | جګړه کوونکې دې | ښکاره | اوبيانوى هغه | دپاره زمونږ

دې ديو څاڅکې نه پيدا کړواوبيا دې په ښکاره دخپل رب په باره کښې، جګړه کوى اودې زمونږ په باره کښې

مَثَلًا وَّنَسِيَ خَلْقَهٗ ؕ قَالَ مَنْ يُّحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيْمٌ ﴿۷۸﴾

مثال | او هيروى | پيدائش خپل | وائى | څوک به ژوندې کوى | داهډوکى | اوحال دادې چه وراسته دى

مثالونه بيانوى اوخپل حقيقت ئې هير کړو وائى چې څوک به هډوکى راژوندى کړى څه وخت چې هغه به زاړه شوى وى

قُلْ يُحْيِيْهَا الَّذِيْٓ اَنْشَاَهَآ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؕ وَهُوَ

ورته اووايه | ژوندى کوى به دې لره | هغه ذات | چه پيدا کړى وو هغه | اول خل | حال دادې چه هغه

اې نبیﷺ ته جواب ورکړه | چې هغه ذات به ئې راژوندى کوى | چاچې په اول خل پيدا کړى دى

بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيْمٌ ﴿۷۹﴾ لا الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ

په هرپيدائش باندې | ښه پوهه دې | هغه ذات چه پيدائې کړو | ستاسو دپاره | د ونې شنې نه | ـ

او هغه په هر قسم پيدائش ښه پوهه دې | هغه داسې ذات دې چې تاسو دپاره ئې د شنو ونو نه اور پيدا کړې دې

نَارًا	فَإِذَآ أَنْتُمْ	مِّنْهُ	تُوقِدُونَ ۝۸۰
اوور	پس اوس تاسو	دهغې نه	اوور بلوئ

نوبيا دهغې نه تاسو نور اورونه بلوئی ا

قوله تعالى:: أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ

چاچه مخكښې پيداكړل هغه مړی هم ژوندی كولې شي: ابی بن خلف ملعون يوځل په خپل لاس كښې يوزوړاو سخا شوې دننه نه خالی هډوکې راوړاوپه لاس كښې ي هغه اومږلوچه دهغې ټكړې په هواكښې الوتلې نوحضورﷺ ته ي اووئيل چه تاسووائی چه داهډوكی به الله تعالى ژوندی كوی؟ حضورﷺ اوفرمائيل او، الله تعالى به تاهلاك كړی اوبيابه دې ژوندې كړی، بيابه تاجهنم طرف ته اوليږی.په دې موقع باندې ددې سورت اخری ايتونه نازل شول.([1])اوپه روايت كښې دي چه اعتراض كولووالاعاص بن وائل وو.اوددې ايت نه تردسورت داخرې پورې ايتونه نازل شول([2]).اوپه روايت كښې دی چه داواقعه دعبدالله بن ابی نه شوې وه. خولږشان غورغوارې.ځكه چه دامكی سورة دې،اوعبدالله بن ابی خوپه مدينه كښې وو.بهرحال كه دايتونه دابی په سوال باندې نازل شوی وی يادعاص په سوال باندې،عام دی.په لفظ انسان باندې چه الف لام دې هغه جنس دې.كوم كس چه هم ددويم ځل دژوندمنكردې،دهغه دپاره جواب دې.مطلب داچه هغه خلقوته پكاردی چه پخپل پيدائش باندې غوراوكړی.چه هغه ديوې ځخه قطرې نه انسان پيداكړاوددې نه مخكښې هغه هيڅ هم نه وو.بيادهغه قدرتونه نه منل څه معنی لری؟دامضمون په نوروډيروايتونوكښې هم بيان شوې دې.لكه په ﴿ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ۝ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴾ اولكه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ﴾

ابن ادم ته دالله ﷻ خطاب:: مسنداحمدكښې دی چه يوځل حضورﷺ په خپل لاس كښې لاړې اوتوكلې اوبيائی اوفرمائيل چه الله تعالى فرمائی چه اې د ادم اولاده، تاسوماعاجزه كولې شې؟ماتاسودداسې څيزنه پيداكړئ.چه بيامې كله جوړاوټهيك تكړه كړئ نوتاسوكښې تكبرپيداشواوتاسومال جمع كول اودغريبانانونه مولرې اوسيدل شروع كړل. او چه كله موساه وتله نوبياموونيل چه زه به اوس خپل ټول مال دالله په لاركښې صدقه كړم،خوبيا دصدقې وخت چرته دې.([3]) يعنې دنطفې نه پيداشوې انسان خبرې شروع كړې اوپه دويم ځل باندې پيدا كيدل ئې نه منل.دهغه الله تعالى دقدرت نه سترګې واړولې چه هغه زمكه اسمان اوټول مخلوق پيداكړو.خوددوی دعقل په سترګوخوچتی تاست دی.ددې په جواب كښې ورته اووايه چه ړومبی ځل داهډوكی چه اوس خراب شوی دی چه چاپيداكړی ووهغه به نی بياهم پيداكړی.كوم كوم ځائې كښې چه داهډوكی دی هغه ته ښه معلوم دی.

ديځوا زمانې د يوسړی د تعجب واقعه:: دمسندپه حديث كښې دی چه يوځل حضرت حذيفه‌رضی الله عنه ته حضرت عقبه بن عمرواووئيل چه مونږته درسول اللهﷺ نه اوريدلې حديث بيان كړه.نوهغه ورته اوفرمائيل چه حضورﷺ فرمائيلی دی چه يوكس دمرګ په حالت كښې خپل وارثانوته وصيت اوكړو چه زه كله مړشم نولرګی راټول كړئ اوما اوسيزئ ،اوبياهغه ايرې په سمندركښې لاهوكړئ،نوهغوی هم هغه شان اوكړل.الله تعالى دهغه ايرې راجمع كړې هغه ئې بياژوندې كړواوتپوس ئې ترې اوكړوتاداسې ولې اوكړل؟هغه جواب وركړوچه صرف دستادويرې.الله تعالى هغه اوبخلو.حضرت حذيفه‌رضی الله عنه فرمائی چه

---

[1] الطبری: ۲۰/۵۵۴.

[2] الطبری: ۲۰/۵۵۴.

[3] احمد:۴/۲۱۰، ابن ماجه: كتاب الوصايا باب النهی عن الامساك فی الحياة والتبذير عندالموت:۲۷۰۷، وسنده صحيح.

حضورﷺ په لارباندې په روانه داحدیث بیان کړوچه مادهغوی دژبې مبارکې نه په خپلوغوږونواوریدلې دې.(۱) داحدیث په صحیح مسلم او بخاری کښې په ډیروالفاظوسره روایت شوې دې.
په یوبل روایت کښې دي چه هغه سړی اووئیل چه زما یره دهواطرف ته والوځوئ،څه په هواکښې اوڅه په دریاب کښې لاهوکړئ.سمندرکښې چه څومره ایره وه هغه نې دالله په حکم راجمع کړه،هم دغه شان هواهم اوکړل. اوبیاهغه دالله په حکم سره ژوندې شو.الخ.(۲)

قوله تعالی:: اَلَّذِیْ جَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا

دالله تعالی دقدرت مشاهده: بیادخپل قدرت خودنې دپاره اوددې خبرې دلیل ورکولودپاره چه الله تعالی په هریوڅیزباندې قدرت لرونکې دې اومړی واپس ژوندی کولې شي جداڅیزونه په یوقالب کښې جمع کولې شي،وئې فرمائیل چه تاسوغوراوکړئ چه په اوبوماونې پیداکړې چه هغه شنې دی اومیوې کوی.بیاهغه اوچې شوې اودهغې دلرګونه مااورویستلو،چرته ددې هغه یخ والې اوچرته داګرمی.نوماته څه کول ګران نه دی.لوانده اوچول اواوچ لوندول، ژوندې مړه کول اومړو ته زندګی ورکول زماپه قدرت کښې دی.داهم وئیلی شوی چه ددې نه مطلب د مرخ اوعفار ونې دی کومې چه په حجازکښې دی،ددې شنه خانبونه یوبل سره مړلوباندې دوی ته ډیرتیزئ سره اولګی.موبه عربوکښې یومثل مشهور دې، "لکل شجر نار واستمجد المرخ والعفار"،دحکمت والوقول دې چه د انګوردونې نه علاوه په هره ونه کښې اورشته.

اَوَلَیْسَ	اَلَّذِیْ	خَلَقَ السَّمٰوٰتِ				
ایا نه دې	هغه ذات	چه پیدائی کړل اسمانونه				
ایا هغه الله ﷻ چا چې اسمانونه اوزمکه پیداکړې دی						
وَالْاَرْضَ	بِقٰدِرٍ	عَلٰۤی اَنْ یَّخْلُقَ	مِثْلَهُمْ ؕ	بَلٰی ۚ	وَهُوَ الْخَلّٰقُ	
اوزمکه	قدرت لرونکې	په دې چه پیداکړي	مثل ددوی	ولې نه لري	اوهغه خوپیداکونکې دې	
په دې کار قادر نه دې	چې هغه به ددوئ پشان نور خلق پیدا کړي	ولې نه.............هغه				
الْعَلِیْمُ ﴿۸۱﴾	اِنَّمَاۤ اَمْرُهٗۤ	اِذَاۤ اَرَادَ	شَیْئًا	اَنْ یَّقُوْلَ	لَهٗ	
پوهه ماهر	بیشکه حکم دهغه چه دې	کله چه اراده اوکړي	دیوڅیز	دادې چه اووائی	هغه څیزته	
پیداکونکې اوپوهه دې	د هغه شان دادې چې څه وخت هغه د یو څیز اراده اوکړي	انو ورته وائی				
کُنْ	فَیَكُوْنُ ﴿۸۲﴾	فَسُبْحٰنَ الَّذِیْ	بِیَدِهٖ	مَلَكُوْتُ		
شه	نو هغه شی	پس پاکی ده هغه لره	چه په لاس دهغه کښې	بادشاهی		
چې موجود شه	نوهغه موجود شي	نو دالله ﷻ دپاره پاکی دیه	دچا په لاس کښې چې دهریو څیز			
كُلِّ شَیْءٍ	وَّاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾					
دهیر څیزده	اوخاص هغه ته به واپس کیږئ تاسو					
پوره پوره اختیار دې	اوتاسوټول به هغه ته واپس ورځئ					

قوله تعالی: اَوَلَیْسَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

(۱) احمد:۵/۳۹۵، صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب مایکره عن بنی اسرائیل :۳۴۵۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب الاحادیث الانبیاء باب :۵٤حدیث رقم: ۳۴۷۹. صحیح مسلم:۲۷۵۷ عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه.

دزمکې اواسمان خالق ښځې اوسړی بیاپیداکولې شي: الله تعالى خپل زبردست قدرت بیانوی چه هغه اسمانونه اوددې هریوخیزپیداکړو.زمکه اوپکښې دننه هریوخیزئې پیداکړو.بیادومره لوې قدرتونو والا، دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې دادعقل نه خلاف خبره ده.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ زمکه اواسمان پیداکول دانسان دپیداکولونه ډیرلوې اواهم دی.دلته ئې هم فرمائیلی دی چه هغه الله تعالى چاچه زمکه اواسمان پیداکړوهغه به دانسان په شان وړوکې مخلوق نشی پیداکولې؟اوچه هغه قدرت لرونکې دې نوهغه به یقینادمړکولونه پس بیاهغوی ته ژوندورکړی،چاچه په ړومبی ځل پیداکړل،هغه ته په دویم ځل پیداکول ډیراسان دی.څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ﴾ ولې هغوی نه ګوری چه کوم الله تعالى زمکه اواسمان پیداکړواوددې پیداکولوکښې ستړې نشو،نوهغه به مړی ژوندی نه کړی؟ بې شکه قدرت لرې بلکه هغه خوپه هریوخیزباندې قدرت لرونکې دې.هغه پیداکونکې او جوړونکې دې،ایجادکولووالااوخالق دې.ددې سره هغه هوښیار،لیدونکې اودهریوخیزنه خبردې.هغه چه څه کول غواړی دهغه صرف حکم ورکول کافی دی.

هر وخت د الله ﷻ نه معافی غوښتل پکار دی::دمسندپه حدیث قدسی کښې دی چه الله تعالى فرمائی.انې زمابندګانو!خوچه زه څوك معاف کوم، تاسومانه معافی غواړئ،زماوعده ده چه زه معاف کول کوم.تاسوټول فقیران یئ،خوچه زه چاته غواړم دولت ورکړم.زه جوادیم،ماجدیم،واجدیم،زه چه څه کول غواړم کوم.زماانعام هم یوحکم دې او زما عذاب هم یوحکم دې.زه چه کوم کارکول غواړم اووایم،اوشه اوهغه اوشی([1]).دهریوعیب نه پاك حی او قیوم ذات دې.چه هغه دزمکې اواسمان بادشاه دې،چه دهغه په لاس کښې دزمکې اواسمانونوچابیانې دی.هغه دټولو خالق دې اوهغه اصلی حاکم دې.دهغه طرف ته به دقیامت په ورځ ټول واپس کیږی اوهغه عادل اومنعم دې.الله تعالى به دوی ته سزااوجزاورکوی.بل ځائې کښې فرمان دې،الله تعالى پاك دې دچاپه لاس کښې چه دهریوخیزملکیت دې،اوپه ایت کښې دی څوك دې چه دهغه په لاس کښې دهریوخیزاختیاردې.اوفرمان دې.﴿ تَبٰرَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ بس دملك او ملکوت دواړویوه معنی ده.لکه رحمت اورحموت،رهب اورهبوت اوجبر او جبروت بعضوونیلی دی د ملك نه مراد دبدنونومالك اوملکوت نه مراددروحونومالك دې.خوصحیح خبره ړومبئ ده اوهم داقول دډیرومفسرینودې.

قوله‌تعالى:: فَسُبْحٰنَ الَّذِيْ بِيَدِهٖ

دتهجدو دعاګانې: حضرت حذیفة بن یمان﷛ فرمائی چه یوه شپه زه دتهجدوپه مونځ کښې دحضورﷺ په اقتداکښې اودریدم.حضورﷺ اووه لوې لوې سورتونه(یعنی پاوکم لس سیپارې)په اوورکعتونوکښې اووئیلې.سمع الله لمن حمده وئیلواورکوع نه سراوچتولونه پس به حضورﷺ داوئیل.الحمدالله ذي الملكوت والجبروت والكبرياء والعظمة،بیادحضورﷺ رکوع دقیام هومره وه.اوسجده به ئې درکوع هومره وه.زماحالت خوداسې شوچه خپې مې په ماتیدوشوې(ابوداودوغیره) ([2])هم دغه حضرت حذیفه﷛ نه روایت دې چه حضوراکرمﷺ هغه دماسخوتن په مونځ باندې لیدلې وو،حضورﷺ دې دعاوئیلونه پس بیاقرات شروع کړو.الله اكبرالله اكبرذي الملكوت والجبروت والكبرياء والعظمة،بیائې ټول سوره بقره اووئیلونورکوع ئې اوکړه.په رکوع کښې ئې هم هغه هومره وخت واخستلواوسبحان ربی العظیم ئې وئیلو.بیائې درکوع نه سراوچت کړواوتقریباهغه هومره وخت ولاړوو.او لربی الحمد،ئې وئیل،بیا سجدې ته لاړوهغه هم تقریبادقیام

---

[1] احمد: ۵/۱۷۷. ترمذی:کتاب صفة القيامة: باب :٤٨رقم:٢٤٩٥.

[2] احمد:۵/۳۸۸،.

برابروه.اوپه سجده کښې حضورﷺ سبحان ربي الاعلى وئيل،بيائې دسجدې نه سراوچت کړو.دحضورﷺ عادت مبارك وو،چه ددواړوسجدومينځ کښې به دومره وخت کيناستو،څومره وخت چه به ئې په سجدوکښې اخستلو.اورب اغفرلي رب اغفرلي به ئې وئيل.حضورﷺ څلوررکعتونه اداکړل. سوره بقره،سوره ال عمران،سوره نساء،اوسوره مائده ئې تلاوت کړل.حضرت شعبه رحمه الله ته شك دې چه سوره مائده ئې اولوستلواوکه سوره انعام؟په نسائي و غيره کښې دی(۱) چه حضرت عوف بن مالك اشجعي رضي الله عنه نه روايت دی چه مايوه شپه دحضورﷺ سره دتهجدمونځ اوکړو.حضورﷺ دسوره بقره تلاوت اوکړو،په هرهغه ايت باندې کومې کښې چه درحمت ذکرشوې دې حضورﷺ به اودريدواودالله تعالى نه به ئې رحمت اوغوښتلو،اوپه هرهغه ايت باندې کوم کښې چه دعذاب ذکرشوې دې،حضورﷺ به اودريدواودالله نه به ئې پناه اوغوښتله.بياحضورﷺ رکوع اوکړه هغه هم دقيام نه کمه نه وه.اوپه رکوع کښې به ئې فرمائيل "سبحان ذي الجبروت والملكوت والكبرياء والعظمة"، بياحضورﷺ سجده اوکړه،هغه هم دقيام هومره وه اوپه سجده کښې ئې هم دغه فرمائيل،بيائې په دويم رکعت کښې سوره ال عمران اولوستلو،بيائې دغه شان يويوسورت ئې په يويورکعت کښې اولوستلو.(۲)

تفسيرسورة الصافات

په نسائي کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چه حضورﷺ به مونږته دسپك مونځ کولوحکم فرمائيلو،اوحضورﷺ به مونږته په سوره الصافات باندې مونځ راکولو.(۳)

رکوع ګاڼې	سورة الصّٰفّٰت مكية وهي مائة واثنتان وثمانون اٰية وخمس ركوعات		اياتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه اير مهربان زيات رحم کونکيګ ديګ		⑰

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ① فَالزّٰجِرٰتِ

قسم دې په صف جوړونکو فرښتو باندې | په صف جوړولو سره | بيا په زورنه ورکونکو فرښتو باندې

قسم دې په هغه فرشتو چې په صفونو کښې په قطار ولاړ وی | او په هغه فرشتو چې

زَجْرًا ② فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ③ اِنَّ اِلٰهَكُمْ

په زورنه ورکولوسره | بياپه لوستونکوفرښتوباندې | کلام دنصيحت لره | چې بيشکه حقيقي معبود ستاسو

(شيطانان) په کله رټي | او په هغه فرشتو چې دقران پاك تلاوت کوی | بيشکه ستاسو معبود

لَوَاحِدٌ ④ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

خامخا يو دې | چې رب داسمانونو | او دزمکې دې | او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی

يو دې | هغه داسمانونو اوزمکې اوددې په مينځ کښې چې څه دی د ټولو څيزونو رب دې

وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ⑤

او رب دټولو مشرقونو دې |

اود نمر راختلو دځايونو رب دې |

(۱) ابوداود كتاب الصلاة باب مايقول الرجل فى ركوعة وسجوده : ۸۷٤، وهوصحيح نسائى ۱۰۷۰.
(۲) ابوداود حواله سابق، وسنده صحيح.
(۳) نسائى كتاب الامامة باب الرخصة الامام فى التطويل : ۸۲۷، وسنده حسن.

قوله‌تعالى::وَالصّٰٓفّٰتِ

دفرښتوقسمونه اوددې قسمونه: حضرت عبدالله بن مسعودﷺ فرمائی چه ددې درې قسمونو نه مراد فرښتې دی[1].دنورزیاتوحضراتوهم داقول دې.حضرت قتاده‌ﷺ فرمائی چه دفرښتوصفونه په اسمان کښې دی. [2] په مسلم کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی دی.مونږته په ټولوخلقوباندې درې خبروسره فضیلت راکړې شوې دې.

① زمونږصفونه دفرښتودصفونوپه شان جوړکړی شوی دی.② زمونږدپاره ټوله زمکه جمات ګرځولې شوې دې.③ اواوبه نه ملاویدووخت کښې دزمکې خاوره زمونږدپاره داودس په ځائې کارکوی.[3] مسلم وغیره کښې دی چه یوځل حضورﷺ مونږته اوفرمائیل تاسوهغه شان صفونه نه جوړوئ څنګه چه فرښتې الله تعالى ته صفونه جوړوی.مونږعرض اوکړوهغه څنګه؟حضورﷺ اوفرمائیل مخکښې صفونه پوره کوی اوصفونه دیوبل سره ملاوساتی.[4] دزجروالونه مراددمندی‌ﷺ په نزدباندې وریخ ته د زجر حکمونه ورکول اویوخوا بل خوا ته تلووالافرښتې دی.

ربیع بن انسﷺ فرمائی قران مجیدچه دکوم څیزنه منع کوی هغه هم ددې نه بندوی.ذکردالله تعالى تلاوت کولووالافرشتې هغه دی کومې چه دالله تعالى پیغام بندګانوته راوړی.څنګه چه فرمائی ﴿فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًاۙ عُذْرًا اَوْنُذْرًاۙ﴾ یعنی دوحی وړولووالوفرښتوباندې قسم چه هغوی عذر غورځولو یا د خبرولودپاره دی.ددې قسمونونه پس چه په کوم څیزونوباندې قسمونه خوړلی شوی دی دهغې ذکر راروان دې.چه دستاسوټولومعبودالله تعالى دې.هغه داسمانونواوزمکواوددې په مینځ کښې دهرڅه مالك دې. هغه په اسمان باندې نمرسپوږمې اوستوری اوځلول.چه هغه دمشرق نه راښکاره کیږی اوپه مغرب کښې ډوبیږی.دمشرق ذکرکول اودمغرب ذکرپریخودل دهغې دموجودتیاباندې دلالت کوی.

په بل ایت کښې ذکرکړې هم دې.﴿رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ﴾ یعنی دیخنئ اوګرمئ،د راختلو او ډوبیدلو د ځائې رب هم هغه یودې.

اِنَّا زَيَّنَّا	السَّمَآءَ	الدُّنْيَا
بیشکه ښائیسته کړې دې مونږه	اسمان	ددنیا
دا مونږ یو چې د دنیا اسمان مو په یو عجیبه رونق یعنی		

بِزِيْنَةِ	الْكَوَاكِبِۙ	وَحِفْظًا	مِّنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ
په ښائیست دستورو سره		او محفوظ کړې دې (مونږه دا اسمان)	دهر شیطان
ستورو ښائسته کړې دې		اودهر یو سرکش شیطان نه مو دهغې حفاظت کړې دې	

مَّارِدٍۚ	لَا يَسَّمَّعُوْنَ	اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى	وَيُقْذَفُوْنَ
سرکش نه	دا شیطانان نشی ایښودې غوږ	ملاء اعلى ته (ټولی پورته ته)	اوویشتلې کیږی
(شیطانان) (دفرښتو) د اوچت مجلس هیڅ خبره نشی اوریدلې			اودهر طرفنه ددوی دتښتولودپاره

[1] الطبری :۲۱/۷.

[2] الطبری :۲۱/۷.

[3] صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة: ۵۲۲.

[4] صحیح مسلم: کتاب الصلاة باب الامر بالسکون فی الصلاة والنهی عن الاشارة بالید: ٤۳۰.

اِلَّا	عَذَابٌ وَّاصِبٌ ﴿٩﴾	وَّلَهُمْ	دُحُوْرًا	مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾
مګر	عذاب سخت (مسلسل)	او دې دپاره ددوئ	دپاره دشړلو	دهر طرفنه
په دوئ سروټکي غورزولې شي | اوددوئ دپاره د هميشوالى عذاب دې | ....البته				

ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾	شِهَابٌ	فَاَتْبَعَهٗ	الْخَطْفَةَ	خَطِفَ	مَنْ
رڼړا کونکې	يوه شغله	نو وريسې شي په هغه پسې	يوه خبره	چې وې تښتوله	هغه (شيطان)
که چا په کښې چرته يو نيم خبر اوتښتولو| نو يو ګرمه ځلنده شعله ورپسې وررو انه شي					

قوله‌تعالى:: اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا

ستورى داسمان ښکلاده: اسمان ته کتلووالانظرته چه کوم ښائست ورکړې شوې دې،دهغې دذکربيان دې. داداضافت سره وئيلې شوې دې،اودبدليت سره هم،په دواړوحالتونوکښې يوشان دې.دهغه د ستورو،هغه دنمررڼړازمکه اوبرقوى،څنګه چه په يوبل ايت کښې دى.﴿وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا﴾ مونږ زمکې اواسمان ته ښائست ورکړو اودامو دشيطانانو دپاره دشيطانانود ويشتلو ذريعه جوړه کړه. او مونږ دهغوى دپاره د اور دسيزلو عذاب تيارکړې دې.

قوله‌تعالى:: فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

شهاب ثاقب: اوپه ايت کښې دى چه مونږپه اسمان کښې برج جوړکړې دې،اوهغې ته کتلووالانسانانوپه سترګو کښې ننوتلووالاځيزونه جوړکړل اودشيطان رجيم نه موهغه محفوظ اوساتل.چه يوشيطان دچا خبره اوري نودهغه طرف ته يوه تيزه شعله روانه شي.اومونږدهرسرکش شيطان نه داسمانونوحفاظت اوکړو،دهغه په بس کښې نشته چه دفرښتوخبرې واوري.اوچه کله هغه داسې کوى نويوه شعله دهغه طرف ته روانه شي اوهغه اوسوزوى. دوى اسمانونو پورې نشى رارسيدې،دالله تعالى دشريعت او د تقديردکارونودچاخبرې دوى نشى اوريدې.ددې باره کښې حديثونه مونږپه ايت **﴿حتى اذافزع﴾** تفسير کښې بيان کړل.دکوم طرف نه هم چه دوى اسمان ته خيژى دهغه ځائې نه ددوى طرف ته اور وراچولې شي. دوى لرې کولوذليله کولو،اودرولو،اومخکښې نه تلودپاره داسزابيان کړې شوه،اوداخرت ټول عمرى عذاب لاپاتې دې.کوم چه ډيرالمناك،دردناك اوهميشه والى والادې.اوکه چرې يوجن څه خبره دفرښتې نه واوريده اوهغه دځان نه لاندينى کس ته اووئيله،اوهغه دځان نه لاندنى کس ته،نويوشعله دهغه پسې شى نودهغه دلاندينى ته رسولونه مخکښې هغه شعله دې اوسيزى،کله هغه دبل غوږونوته اورسى.هغه خبرې دى کومې چه دکاهنانوغوږونوته دشيطانانوپه خولې رارسى.دثاقب مطلب ډيرنوَيات تيز،زياتې رڼړاوالادې.

دشيطان اسمان ته دختلو سلسله وه بيا ختمه شوه:: دحضرت ابن عباس‏ؓ بيان دې چه شيطانان به مخکښې اسمانونوته تلل اووحى به ئې اوريدله،هغه وخت به په دوى باندې ستورى نه ماتيدل،دوى به دهغه ځائې خبرې دلته دکاهنانوپه غوږونوکښې ددروغوسره وئيله.کله چه حضورﷺ ته نبوت ملاوشو، نو بيادشيطانانواسمان ته تلل ختم شول.اوکه اوس دوى څې نودوى پسې داورشغلې غورځولې کيږى او هغوى اوسوزوى،کله چه هغوى ددې نوې پيدا شوى کارخبرابليس ملعون ته اورسولو،نوهغه اووئيل چه دڅه خاص کارپه وجه باندې دومره احتياط او حفاظت کړې شوې دې.نودخبررسانوډلو هغه په دنيا کښې خواره کړل،کوم ډله چه دحجازطرف ته لاړو،هغوى اوليدل چه حضورﷺ دنخله ددواړو غرونو په

مینځ کښې مونځ کوي. هغه ابلیس ته داخبراورسولو، هغه اوونیل هم دغه وجه ده چه ستاسو اسمان ته تلل بندشوي دي([1]). ددې پوره تفصیل که دالله خوښه وي نوپه ﴿وَاَنَّالَمَسْنَاالسَّمَآءَ﴾ کښې به راشي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَّنْ

پس تپوس اوکړه ته ددوئ نه | آیا دوئ | زیات سخت دي | په پیدا کولو کښې | یا هغه څیزونه |

نو ددوئ نه تپوس اوکړه | چې ددې خلقو پیدا کول ګران دي | یا دهغه ټولو څیزونو کوم چې

خَلَقْنَا ؕ اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ ۝ بَلْ

چې پیدا کړي دي مونږه | بیشکه پیدا کړي دي مونږ دوئ | دختې | سلیخناکې نه | بلکه

مونږ پیدا کړي دي | داخلق مونږ دیوې ښلیښناکې ختې نه پیدا کړي دي | .... بلکه ته خو

عَجِبْتَ وَيَسْخَرُوْنَ ۝ وَاِذَا ذُكِّرُوْا لَا يَذْكُرُوْنَ ۝

تعجب کوې ته | او توقې کوي دوئ | او کله چې | نصیحت کیدې شي دوئ ته | نو نصیحت نهٔ قبلوي دوئ

(ددوئ په انکار تعجب کوې | اودوئ (په تاپورې) توقې کوي | اوکله چې دوئ پوهولې شي | نودوئ نه پوهیږي

وَاِذَا رَاَوْا اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُوْنَ ۝ وَقَالُوْٓا اِنْ هٰذَآ

او کله چې | اووینې دوئ | یوه نښه | نو وربورې توقې کوي دوئ | اووائې دوئ | چې نهٔ دې دا |

اوکله چې دوئ یوهٔ معجزه اووینی | نوپه هغې پورې توقې کوي | اودا وائې چې دا خو

اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا

مګر | جادو دې | ښکاره | آیا کله چې | مړه شو مونږه | او شو | خاورې | او هډوکي |

ښکاره جادو دې | .... آیاکله چې مونږ مړه شو | او ښاورې او هډوکي شو

ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ۝ اَوَاٰبَآؤُنَا الْاَوَّلُوْنَ ۝ قُلْ نَعَمْ

آیا مونږه به ژوندي راپاسولې شو بیا | آیا او پلاران زمونږه | ړومبني (هم) | ورته اووایه | چې هو |

نولابیابه راژوندي کولې شو | اوآیا زمونږ پلار نیکه به هم راژوندي کولې شي | ته اووایه چې او

وَاَنْتُمْ دَاخِرُوْنَ ۝ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ

او تاسو | ذلیله (بې وسه) یئ | پس بیشکه | دا قیامت | جرق دې | یو | پس په هغه دم به | دوئ

تاسو به ذلیل او خوار یئ | قیامت خو به بس یوه چغه وی | نو هغه وخت کښې به دوئ ټول لیدل کتل

يَنْظُرُوْنَ ۝

ګوري (چې څه کیږي) |

شروع کړي |

قوله‌تعالى: فَاسْتَفْتِهِمْ

دانسان پیدائش او د قیامت منکر ته رټنه: الله تعالى خپل نبي ﷺ ته حکم کوي چه ددې قیامت نه منکرونه تپوس اوکړه چه دستاسو پیداکول مونږته ګران دي یازمکه اسمان فرښتې اوپیریان وغیره؟دابن

[1] الطبری: ۱۲/۲۱..

مسعودؓ دقرات ﴿ام من عددنا﴾ نه [۱] مطلب دادي، چه داخوهغوی هم منی نوبیادمرګ نه پس دژوندنه انکار ولې کوی؟نويه بل ايت کښې دی چه دانسان دپیدائش نه خوډیرلوی اودروندپیدائش دزمکې او اسمان دې،خوزیات خلق بې عمله دی.بیادانسان پیدائشی کمزوری بیانوی چه دې دمتينې خاورې نه پیدا دې،چه په هغې کښې ټینګوالې وواوهغه به لاسونوپورې اینختله.نوته حقیقت پورې اورسیدې نو په دې وجه ددوی په انکاربانديې تعجب کوی.خکه چه دالله تعالی قدرتونه اوفرمانونه دستاسوورانډې دی. خودوی هغه اوریدلوسره خاندی اوچه کله څه واضح دلیل دهغوی مخې ته راشی،نوهغوی خندا کوی اووائی چه داخوجادودې،مونږداځنګه اومنوچه دمرګ نه پس خاورې کیدلونه به بیاژوندی شو.اوزمونږپلارنیکونه به هم ژوندی شی.مونږدانه منو.

قوله تعالی:: قُلْ نَعَمْ

منکرینوته جواب:: دالله داسې ذات دې چه دهغه مخکښې څوك هم نشته.فرمائی ﴿وَكُلٌّ اَتَوْهُ دٰخِرِيْنَ﴾ هر يو کس دهغه مخکښې په عاجزئ اولاچارئ سره حاضریدونکې دې.په یوایت کښې دی.﴿اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ﴾ زما عبادت نه کولو والابه خوار او ذلیله وی اودوزخ ته به داخلیږی.بیاالله تعالی بیان فرمائی چه تاسوڅه ګران ګڼئ هغه خوماته بالکل اسان دی.صرف یواوازنه پس به هريودزمکې نه راوځی اودقیامت دهشت اوحالاتوته به ګوری.والله اعلم.

وَقَالُوْا	يٰوَيْلَنَا	هٰذَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿۲۰﴾
اووائی به دوئ | اے افسوس دې مونږ لره | دا ورځ دجزا ده |		
اودوئ به وائی چې هائې افسوس | داخو دقیامت ورځ راغله		

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ	الَّذِيْ	كُنْتُمْ	بِهٖ	تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۱﴾	اُحْشُرُوا
دا ورځ دفیصلې ده | هغه | چې وئ تاسو | په دې سره | چې دروغ به مو ګڼرله | راجع کړئ |					
داهم هغه د فیصلې ورځ ده| چې تاسو به دروغ ګڼرله | ظالمان خلق او دهغوی ظالمان					

الَّذِيْنَ	ظَلَمُوْا	وَاَزْوَاجَهُمْ	وَمَا كَانُوْا
هغه کسان | چې ظلم ئې کړې دې | او ښځې ددوئ | او هغه (معبودان) چې وو دوئ |			
ملګری او دهغوئ معبودان ټول راجمع کړئ| چې دالله ﷻ نه بغیربه ئې			

يَعْبُدُوْنَ ﴿۲۲﴾	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	فَاهْدُوْهُمْ	اِلٰى صِرَاطِ
چې عبادت به ئې کولو دهغوئ | ماسوا دالله نه | پس سیده کړئ دوئ | لارې			
دوئ عبادت کولو |.............. اوبیا دوئ دوزخ په لار روان کړئ			

الْجَحِيْمِ ﴿۲۳﴾	وَقِفُوْهُمْ	اِنَّهُمْ	مَّسْئُوْلُوْنَ ﴿۲۴﴾	مَا لَكُمْ
ددوزخ ته | او ودروی دوئ | بیشکه دوئ چې دی | تپوس کیدې شی ددوئ نه | څه اوشو تاسو لره |				
او دوئ اودروئ دودئ نه به یوه پوښتنه کیږی |................ چې تاسو باندې څه اوشو چې				

---

[۱] الطبری: ۱۹/۲۱.

مُسْتَسْلِمُوْنَ ﴿٢٦﴾	بَلْ هُمُ الْيَوْمَ	لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴿٢٥﴾
خان پخپله حواله کونکي دي	بلکه دوئ خو نن ورځ	چې نهٔ کوئ امداد دیو بل
بلکه دوئ ټول به په دغه ورځ دشرم نه ټيټ سرونه ولاړوي		دیوبل مدد نه کوئی

قوله تعالى:: وَقَالُوْا يٰوَيْلَنَا

دقيامت دوزخې چغې: دقيامت په ورځ دکافرانوپه خپلوعملونوباندې ملامته کيدلواودافسوس بيان دې.چه هغوی به پښيمانه شي اودقيامت ويره ونکی کارونوته کتلوسره به وائی چه هاې هاې دا خو د جزا ورځ ده.نومومنان اوفرښتې به ورته دغصې په حالت کښې وائی چه اوهم داخودفيصلې ورځ ده کومه چه به تاسورښتونې نه منله.په هغه ورځ به دالله تعالى دطرف نه فرښتوته حکم وی چه ظالمان،دهغوی جوړې،دهغه رونړه اودهغوی په شان خلق يوځائې ته راجمع کړئ بيادوی تولوته ددوزخ لاراوښايئ.څنګه چه فرمان دې ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ﴾ يعنی هغوی به پرمخې رانده،کانړه جمع کړو اوبيا به دهغوی ځائې دوزخ وی،چه دهغې اوربه کله روښې نومونړبه هغه بيا تيز کړو. اوهغوی ددوزخ خواه کښې لړوخت دپاره اودروئ،چه مونږدهغوی نه څه تپوسونه اوکړو. د هغوی نه حساب واخلو.

قوله تعالى:: اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ فرمائی چه يوکس څوك دکوم کارطرف ته رابلي هغه به دقيامت په ورځ دهغه سره ولاړوی.نه به بې وفائی وی اونه به جدائی وی.اګرکه چه هم يونې راغوښتې وی.بياحضورﷺ هم ددې ايت تلاوت اوفرمائيلو.([1])حضرت عثمان بن زائده‌ؒ فرمائی چه د تولونه مخکښې به انسان نه دهغه دملګروباره کښې تپوس اوشی،بيابه دهغه تپوس اوشی چه ولې نن ديوبل مددنه کوئ؟تاسوبه دنياکښې وئيل چه مونږديوبل سره يواوديوبل مددکونکی يو.دا خو څه بلکه دوی خونن اسلحې غورځولې دی.دالله تعالى فرمانبرداره جوړشوی دی.نه دالله تعالى دځه حکم خلاف کوی اونه کولې شی.نه دهغې بچ کيديشی،اونه دهغه ځائې نه تختيديشی.والله اعلم

اِنَّكُمْ	قَالُوْا	يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٢٧﴾	عَلٰى بَعْضٍ	وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
ابيشکه تاسو چې بئ	اوبهٔ وائی	چې تپوسونه به کوی دیو بل نه	خپنو ته	او مخ به کړی خينی ددوئ
چې تاسو به په مونږ	کشران به ورته وائی	او تپوسونه به شروع کړی		اويو بل ته به ګوری

بَلْ لَّمْ تَكُوْنُوْا	قَالُوْا	عَنِ الْيَمِيْنِ ﴿٢٨﴾	تَاْتُوْنَنَا	كُنْتُمْ
بلکه نهٔ وئ تاسو	اوبه وائی (جواب)	دښی طرفنه	چې راتلئ به مونږ ته	وئ تاسو
نه بلکه	مشران به ورته جواب ورکړی		ډیر په زور کښې راتلئ	باندې دښی طرف نه

بَلْ كُنْتُمْ	مِّنْ سُلْطٰنٍ	عَلَيْكُمْ	وَمَا كَانَ لَنَا	مُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٩﴾
بلکه وئ تاسو	هيڅ زور	په تاسو باندې	اونهٔ وو مونږ لره	پخپله ايمان راوړونکی
........خو تاسو		اوزمونږ خو په تاسو څه زور نه وو		تاسو خو پخپله ايمان نه راوړلو ....

[1]) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة والصافات :۳۲۲۸..

قَوْمًا طٰغِيْنَ۝ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ اِنَّا

قوم (خلق) | سرکشه | پس ثابته شوه | په مونږ باندې | خبره درب زمونږه | بیشکه مونږه

سرکشه خلق وئ |............ نو اوس په مونږ ټولو باندې دخپل رب فیصله ثابته شوه | اوس به مونږ

لَذَآئِقُوْنَ۝ فَاَغْوَيْنٰكُمْ اِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ۝

خامخا څکونکي یو دعذاب | پس بې لارې کړې مونږه تاسو | بیشکه وو مونږه | بې لارې پخپله |

ضرور (دعذاب) مزه اوڅکو | بیشکه چې مونږ تاسو ګمراهئ کړئ وئ | (خو مونږ) پخپله هم ګمراه یو

فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ۝ اِنَّا كَذٰلِكَ

پس بیشکه دوئ به | په دغه ورځ | په عذاب کښې | شریك وی | بیشکه چې مونږه همدارنګې

نو دا ټول به په دغه ورځ په عذاب کښې شریک وی | مونږ داسې مجرمانو سره هم

نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ۝ اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ

کار کوؤ | دمجرمانو سره | بیشکه چې دوئ وو | کله چې به اووئیلې شو | دوئ ته |

دغه شان کوو | دوئ داسې خلق وو چې کله به ورته اووئیلې شو | چې د الله ﷻ نه بغیر

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ۙ يَسْتَكْبِرُوْنَ۝ ۙ وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا

چې نشته دې لائق دعبادت | مګر الله دې | نو دوئ به لوئې کوله | اووئیل به ئې | آیا مونږه |

بل معبود نشته | نو دوئ به تکبر کولو | ....او دا به ئې وئیل چې آیا مونږ

لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ۝ ؕ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ

پرېښودونکي یو | دخدایانو زمونږه | دپاره دیو شاعر | لیونی | بلکه هغه راورې دې حق |

دیو لیوني شاعر په وینا خپل معبودان پرېږدو !!، بلکه دې پیغمبر یو رېښتوني دین راوړئ دې

وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ۝

او تصدیق ئې کړې دې | درسولانو |

او د ټولو پیغمبرانو تصدیق کوی |

قوله تعالى:: وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ

دکافرانو په دوزخ کښې طبقې، او یو دبل ملامته کول: کافران خلق به چه څنګه ددوزخ په طبقو کښې سوزی هم دغه شان به دقیامت په ورځ په یو بل باندې الزامونه هم لګوی. کمزوری خلق به زوراور خلقو ته وائی چه مونږ خو به دستاسو حکم منولو، نن به تاسو مونږ دلږ شان عذاب نه خلاص کړئ؟ هغوی به وائی چه مونږ خو پخپله دتاسو سره په دې دوزخ کښې سیزوو. الله تعالی پخپلو بندګانو کښې فیصلې کړی دی. او په نورو ځایونو کښې داسې نقل کړې شوی دی چه ضعیف خلق به کبر کونکوته وائی، بلکه تاسو نه وئ نو مونږ به ضرور ایماندار وو. هغوی به جواب ورکړی ولې مونږ تاسو دهدایت نه منع کړې وئ؟ که تاسو پخپله بدکاره وئ. دوی به وائی چه دشپې او ورځو مکر وو چه تاسو به مونږ ته وئیل چه دالله تعالی سره کفر اوکړئ او دهغه سره شریك جوړ کړئ. عذاب لیدلو سره به دوی ټول پښیمانه شی خو خپل شرم به پټوی، ددې ټولو کافرانو په څټونو کښې به پړی واچولې شی.

اودایقیني خبره ده چه هریوته به صرف دخپلو عملونوسزاملاویږي.نودلته داهم بیانیږي چه هغوی به خپلو مشرانواوسردارانوته وائي چه تاسوبه زمونږدښي طرف ته راتلې.یعني چه مونږه کمزوري اوکم حیثیت والاوو،اوتاسوته په مونږباندې ترجیح وه.نوتاسوبه مونږپه زورسره دحق نه واړولو.دابه د کافرانو ویناوي کومه به چه هغوی شیطان ته کوي.

قوله تعالی:: قَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ كُنتُمْ

دویم قول چې انسانان به پیریانو ته دا خبرې کوي::داهم وئیلی شوي دي چه انسان به داخبره پیریانوته کوي چه تاسومونږدښه کارونونه منع کولواوبدوکاروته به موراضي کولو.ګناه به موراته خائسته اوښه خودله.اونیکي به موراته ګرانه اوسخته خودله. دحق نه به موږمنع کولواوپه باطل باندې به موو راچولو. چه کله به دنیکۍ خیال زمونږپه زړه کښې راغې نوتاسوبه په څه ناڅه مونږدهغې نه منع کړو. اسلام، ایمان، خوبۍ،نیکۍ،اوښه کارونونه تاسومونږمنع کړي یو.دتوحیدنه مولرې کړې یو. مونږ تاسوخپل خیرخواه ګڼړلې،رازدارموجوړکړې وئ،دستاسوخبرې به مومنلې اوتاسوبه موښه کسان ګڼړلې؛ددې په جواب کښې به پیریان اوشیطانان چه دهرڅومره عزت والااولوې خلق وو،جواب به ورکوي چه په دې کښې زمونږهیڅ قصورنشته،تاسوپخپله هم داسې وې،دستاسوزړونه به دایمان نه تختیدل، اود کفر طرف ته به ورتلل،مونږچه تاسوکوم څیزته رابللې هغه څه حق څیزنه وو.نه دهغې په ښه والي باندې څه دلیل وو،خوچه دبرائي طرف ته مخکښې نه مائل وې،دستاسوپه زړونوکښې سرکشي اوبرائي وه په دې وجه باندې تاسوزمونږاومنل.اوس خوپه مونږټولوباندې دالله تعالی قول ثابت شوچه مونږیقیناًدالله تعالی عذاب خوړلووالایو.داغښ خلق به خپلوړوخلقوته،دحکم کونکي به خپلوتابعدارخلقوته وائي چه مونږخوپخپله هم خویدلي وو،مونږتاسوهم دخپل ضلالت طرف ته راوبللې،اوتاسویه منډه راغلې؛ اووایۍ په دې کښې زمونږڅه قصوردې؟مونږپه تاسوباندې څه ظلم اوسختې خونه دې کړې؟ تاسو ولې زمونږخبره اومنله؟الله تعالی فرمائي،نونن داټول خلق ددوزخ په عذاب کښې شریك دي.هریودخپل خپل عملونوسزاتیروي.دمجرمانوسره مونږهم داسې کوو.

قوله تعالی:: إِنَّهُمْ كَانُوٓا۟

ددوئ د دنیا حالت دا وو:: دوي دمومنانوپه شان دالله تعالی توحیدنه منلو،بلکه دتوحیدداوازنه به ئې کبر اونفرت کولو.رسول الله ﷺ فرمائي چه ماته حکم اوکړې شوچه دخلقوسره جهاداوکړه.ترڅوچه هغوی **لااله الاالله،،** اووائي .چا چه داووئیله هغه خپل مال اوځان بچ کړو.خواسلامي فرمان نه،دهغه دباطن حساب کتاب به الله تعالی کوي .(۱)دالله تعالی په کتاب کښې هم دغه مضمون دې،اودیوکبرکونکي قوم ذکردې.چه هغوی به دا کلمه نه وئیله.

په قیامت کښې د مختلفوډلو رابلل او د هغوئ نه سوال::ابن ابي حاتم اوابوالعلاء رحمه الله نه روایت دې،چه یهودیان به دقیامت په ورځ رااوبللي شي،اودهغوی نه به سوال اوکړې شي چه تاسوبه دنیاکښې دچا عبادت کولو؟هغوی به وائي چه دالله تعالی او عزیر علیه السلام. هغوی ته به اووئیلی شي چه ښه ګس طرف ته راشئ، بیابه دنصرانیانونه هم دغه سوال اوکړې شي. هغوی به وائي چه دالله تعالی اوحضرت مسیح علیه السلام،نوهغوی ته به هم دغه اوونیلې شي.بیابه مشرکان رااوغوښتلې شي اوهغوی ته به **لااله الاالله** اوونیلې شي نوهغوی به کبرکوي،درې خله به هم داسې اوشي.بیابه حکم اوشي چه دوی هم ګس طرف ته راولئ؛فرښتې به دوی دمرغونه هم زربوځي.بیابه مسلمانان رااوغوښتلې شي اوهغوی ته به اوونیلې شي چه تاسودچاعبادت کولو؟دوی به وائي صرف دالله تعالی.دوی نه تپوس اوشي که تاسوهغه وینئ؛نوهغه پیژندلې شئ؟دوی به وائي او؛دوی نه به تپوس اوشي چه تاسوهغه څنګه پیژندلې

---

(۱) ددې اصل صحیح بخاری کتاب الجهاد باب دعاء النبي ﷺ والنبوة: ۲۹۴۶، او صحیح مسلم: ۲۱ کښې موجوددې.

شي؛ اوهغه خوتاسوچرته ليدلي هم نه دي؟دوى به جواب وركړي چه اوداتپهيك ده مونږته پته ده چه دهغه برابرهيڅ څوك نشته.نوالله تعالى به خپل خان هغوى ته اورسوى اوهغوى به بچ كړي.دوى به دتوحيداوشرك خلاف كلمه اوريدلوسره وئيل چه ددې شاعر اومجنون په وئيلوسره مونږدخپل معبودان پريږدو؟ منل خويوطرف ته،البته به ئې حضورﷺ ته شاعر او ديوانه وئيل.نوالله تعالى هغوى ته دروغژن وائي اودهغوى په ترديدكښې فرمائي چه حضورﷺ خو بالكل رښتونې دې.رښتيانې راوړى دى ټول شريعت ئې حق دې.كه خبرونه وى اوكه حكمونه وى،دې ټول رسولان هم رښتونى منى.اورسولانوچه كوم صفتونه اوپاكيانې دحضورﷺ بيان فرمائيلى دى هغه په حضورﷺ كښى په رښتياموجودې دى.دې هم هغه حكمونه بيانوى كوم چه مخكښى نبيانو(عليهم السلام)بيان كړى دى.اوچه څنګه په ايت كښى دى.﴿مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾ چه تاته هغه وئيلى كيږي كوم چه دستانه مخكښى نبيانوته وئيلى شوى دى.

اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ

بيشكه تاسو | خامخا څكونكى يئ | دعذاب

............تاسو ټول به د دردناك عذاب مزه اوڅكئ

الْاَلِيْمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٣٩﴾

درد ناك | اونۀ دركړې كيږي بدله تاسو ته | مګر هغه | چى وئ تاسو | چى كول به مو |

اوتاسو ته زياتى نه صرف ستاسو دخپل عمل بدله به دركولې شي

اِلَّا عِبَادَ اللهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٤٠﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُوْمٌ ﴿٤١﴾

ماسوادبندګانو دالله نه | چى خالص كړې شوى دى | هغوئ چى دى | دې دهغوئ دپاره | رزق معلوم |

البته دالله مخلص بندګان به د عذاب نه بچ وى | اودوئ دپاره معلوم خوراكونه مقرردى

فَوَاكِهُ ۚ وَهُمْ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٤٢﴾ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٤٣﴾

ميوې به وى | او هغوئ به په عزت سره ساتلې كيږي | په جنتونو دنعمتونو كښى |

قسم قسم ميوې به وى | اوهغوى به د ارام په باغونو كښې ښه په عزت سره ناست وى |

عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَاْسٍ

ناست به وى په تختونو باندې | يو بل ته مخامخ | ګرزولې كيږي به | په هغوئ باندې | پيالئ دشرابو

په تختونو به يوبل ته مخامخ ناست وى | د چينې د شرابو ډك ډک جامونه بۀ پرې ګرځولې

مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَآءَ لَذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيْهَا

دچينې نه | تك سپين خليدونكى | خوند ناك به وى | دپاره دڅكونكو | نۀ به وى په هغې كښى

شي | تک سپين به وى دڅكونكو دپاره د خوند نه ډک وى | .... نه به په كښې

غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ

خه ضرر | اونۀ به هغوئ | دهغې نه | بې عقله كيږي | اووى به دهغوئ سره | ښكته كتونكې حورې

سرخوږئ وى | اونه په عقل كښې نقصان راولى | او ورسره به دحيا نه ښكته كتونكې د غټو غټو

عِينٌ ۞	كَأَنَّهُنَّ	بَيْضٌ	مَّكْنُونٌ ۞
غټوغټو سترګو والا	داسې نازکې لکه چې هګوئ	اګې دی	پټې ساتلې شوی

سترګو والا ښځې وی | ....لکه چې په پرده کښې محفوظ اګۍ پټې پرتې وی |

قوله تعالى:: إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ۞

کافران په عذاب اومومنان په نعمتونو کښې : الله تعالی ټولوخلقوته فرمائی چه تاسودپاره دردناك عذاب دې.اوصرف دهغه څیزبدله به تاسوته ملاویږی کوم چه تاسودلته کوئ.بیاخپل مخلص بندګان نې دهغې نه بیل کړی،والعصرکښی فرمائی چه ټول انسان په نقصان کښی دی خوایماندار،نیك عملونو والا نه دی،اوپه سورة والتین کښی فرمائی مونږ انسان په ډیرښه حالت کښی پیداکړو،بیاموهغه د لاندینونه هم لاندې کړو.خوچه چاایمان راوړو، اوچه چانیك عمل اوکړو.اوپه سوره مریم کښی فرمائیلی دی. ﴿وَإِنْ مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ تاسوکښی به هریودوزخ ته ځی،داخوستاسورب فیصله کړې ده،اوداضروری څیزدې،خوبیابه زه متقیان خلاص کړم،اوظالمان به پکښی پریږدم.په سوره مدثرکښی ارشاددې.**کل نفس بما کسبت رهینة** هرکس په خپلوخپلوعملونوکښی مشغول دې،خوهغوی چه دهغوی په ښی لاس کښی عملنامه راغله،دلته هم دخاص بندیانوخلاصی یادکړې شوه چه دعذابونونه،دحساب سخت تکلیفونونه بچ دی.بلکه دهغوی بدې ئې معاف کړې،اودهغوی نیکیانې ئې لس چنده زیاتې،بلکه اووسوه چنده زیاتې کړې.دهغوی دپاره مقرررزق دې،اوقسما قسم میوې دی.دهغوی به خدمت کیږی،عزت به ئې وی اواکرام به ئې وی.هغوی ته هرڅوك هرکلې وائی،ډیرعزت به ئې وی،لوې عزت ادب به ئې ساتلې کیږی،دوی به دنعمتونونه ډك جنت کښی وی.دهغه ځائې په تختونوباندې به داسې ناست وی چه دچاشابه چاته نه وی.

قوله تعالى:: مُّتَقَابِلِينَ ۞

ددې متعلق یو حدیث :: په یوغریب حدیث کښی دی چه ددې ایت دتلاوت نه پس حضورﷺ اوفرمائیل، د هر یو نظرونه به په بل باندې پریوځی،یوبل ته به مخامخ ناست وی.دهغه شرابو دوران به وی کوم چه به بهیږی.چه دهغې دختمیدو یاکمیدوبه څه ویره نه وی.چه هغه په ښکاره اودننه ځائسته دی،په هغې کښی خوبیانې دی خرابیانې پکښی نشته.درنګ نه سپین،په خوندکښی ډیرمزیدار،نه بیادهغې څکلوسره په سر درد کیږی ،نه به پرې مستی راځی اونه جنون، ددنیاپه شرابوکښی خرابی چه دخیټې درد ،دسردرد ،بې هوشی اوبدحواسی وغیره پیداکوی،خودجنت په شرابوکښی به دایوه خرابی هم نه وی.په کتلوکښی خائسته، څکلوکښی مزیدار،ډیرې فائدې،په سروراومستئ کښی اعلی،خوعقل اوپوهه ختمولو والا نه،نه خراب بوئی والااونه خراب رنګ والا،بلکه خوشبودار،خائسته رنګ،خائسته ذائقه،اوفائده ورکونکی.ددې څکلوسره به په خیټه کښی نه دردکیږی،اوزیات والې ئې نقصان ده نه دې.په طبیعت سازدی،سرنه درنوی،چکرنه راولی،ګرانی نه جوړوی،هوش اوحواس نه ورکوی،څه تکلیف نه پیدا کوی،قې اودستونه نه پیداکوی.

د شرابوڅلور خرابۍ::حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه په شرابو کښی څلورخرابۍ دی،① نشه ② دسر درد ③ قې ④ متیازې. خو دجنت شراب به ددې ټولوخرابیانونه پاك وی.اولولئ سوره الصافات . د هغوی سره به دښکته نظرونو والا ، شرمیدونکی نظرونووالاپاکدامنې حورې وی چه دهغوی نظرونه د خپل خاوندانودمخ نه بغیرپه بل څه باندې نه دی لګیدلې اونه به اوغورځیږی.غټې غټې،خائسته سترګې،حسن اوصورت،حسن اوکردار دواړه څیزونه په هغوی کښی موجوددی.څنګه چه زلیخاپه حضرت یوسفﷺ کښی دواړه څیزونه یوځائې اولیدل،ښځوهغې ته خبرې کول شروع کړل،نوهغې یوه

ورځ تولې ښځې جمع کړې او حضرت یوسفؑ ئې جوړراجوړکړواو را وئې غوښتلو تولې ښځې دهغه حسن ته کتلوباندې مدهوشه شوې اواوئې وئیل داخوفرښته ده.زلیخااووئیل،چه هم داهغه کس دې دچاباره کښې چه تاسومابلامته کوئ،والله دې ماځان ته په هره طریقه باندې مائله کړو،خوپاکدامنه دې.دبهرحسن سره دننه حسن هم لرې.ډیرپاکباز،امین،پارسا ،متقي اوپرهیزګاردې،هم دغه شان حورې هم دی،چه دښکاره حسن سره په هغوی کښې دننۍ خوبیانې هم شته.بیادهغوی نورحسن بیانیږي.چه د هغوی سپین سپین بدن، سور سپین رنګ داسې پرقیدونکې اوخانسته دې لکه محفوظ ساتلې شوې ملغلره ،چه هغې ته دچالاس نه وی رسیدلې،چه هغه دسیپې نه نه وی وتلې،چه په هغې باندې د دنیا هوانه وی لګیدلې.چه هغه په خپل حسن کښې بې مثاله وی.هم دغه شان دهغوی پنډې دی.داهم وئیلی شوی دی چه دهګۍ په شان دی دهګۍ برنې پوستکی نه لاندې پوستکی په شان دهغوی بدن دې.

یوحدیث کښې دحضرت ام سلمهؓ دسوال په جواب کښې حضورﷺ اوفرمائیل چه "حورعین" نه مراد دغټو سترګوالا،توروبانړووالاحورې دی.بیائې تپوس اوکړو"بیض مکنون"نه څه مراددی؟اوئې فرمائیل دهګۍ دننه سپین پوستکې[۱].ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اللهﷺ به فرمائیل چه کله به خلق دقبرونونه راپاسولی شی،نودټولونه مخکښې به زه راپاسولې شم،چه کله به هغوی دالله تعالی مخکښې حاضرولې شی نوزه به دهغوی خطیب یم،اوچه هغوی به کله خفه وی نوزه به هغوی ته زیری ورکوم،اودهغوی سفارشی به یم.اودوی به منع کړې شوې وی اودحمدجنډه به هغه ورځ زماپه لاس کښې وی.دحضرت ادمؑ په اولادکښې دټولونه زیات اکرام اوعزت والازه یم،زه دفخردپاره نه وایم، زمانه مخکښې روستوبه دقیامت په ورځ زرخادمان ګرځی.چه هغوی به دپټې هګویابې مثاله ملغلرو په شان وی.والله اعلم بالصواب.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ۝ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ
بیا به مخ کړی ځینی دهغوئ | ځینوته | چی تپوسونه به کوی دیو بل نه | اوبه وائی | یوویونکې | دهغوئ نه
بیا به هغوئ به یو بل ته مخامخ شی | او تپوسونه به کوی | ....یو کس به په کښې اووائی
إِنِّيْ كَانَ لِيْ قَرِيْنٌ ۝ يَّقُوْلُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ۝
بیشکه زه چې وم | اوؤ مالره | یو ملګرې | چې وئیل به ئې | ایا ته (هم) | تصدیق کونکونه ئې ددوباره ژوند)
چې زما یو ملګرې وو | هغه به ماته وئیل چې ایا ته هم دقیامت په ورځ تصدیق کوې؟
أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا أَءِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ۝
ایا کله چې | مړه شو مونږه | او شو مونږ | خاورې | او هډوکې | ایا مونږه لره به | خامخاجزا سزاورکړې کیدې شی
آیاکله چې مونږ مړه شو | اوښاورې هډوکې شو | نوآیا مونږ ته به بدله راکولې شی
قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ۝ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ
اوبه وائی هغه | آیا تاسو | الیدل غواړئ (هغه منکرلره) | بیا سراوچت کړو هغه | پس وې لیدو هغه
ورته به اووئیلې شی | چې تاسو (هغه ته) ښکته کتل غواړئ | نو هغه به اوګورئې

[۱] الطبری: ۲۱/۴۴.

فِيْ سَوَآءِ الْجَحِيْمِ ۝ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِيْنِ ۝

په منځ ددوزخ کښې | وې وئيل | قسم دې په الله | قريبه وه چې تا | خامخا تباه کړې وم زه

اوخپل ملګرې به د دوزخ په مينځ کښې بيامومئ | دې به اووائي چې قسم دې په الله تاخو زه تباه کولم

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ۝ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِيْنَ ۝

که چرې نه وې فضل | ادرب زما | نو خامخا وم به زه | احاضر کړې شوونه (دوزخ ته) | آيا پس نه يو مونږه

اوکه په ما دخپل رب فضل نه وې شوې | نوزه به (لکه ستا) راګيرشوې ووم | آيا (داسې نه ده چې) مونږ به بيانه مرو؟

اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ۝

مړه کيدونکی | مګر مرګ زمونږه | ړومبني (تير شوي) | اونه يو مونږه | عذابيدونکی

سوا (ددنيا) د ړومبی مرګ نه | اونه به راته چرې عذاب راکولې شی ؟

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ

بيشکه دا (انجام) | خامخا دا کاميابی ده لويه | دپاره دداسې کاميابئ | پکار دی چې عمل اوکړی

بيشکه دا ډيره لويه کاميابی ده | ....هم دداسې کاميابئ دپاره عمل کونکو

الْعٰمِلُوْنَ ۝

عمل کونکی

دپاره عمل کول پکار دي

قوله تعالى: فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ۝

جنتيان به ددنياذژوندذکرکوي: کله چه به دجنت خلق په مزواوبې فکروکښې اوازګارتياکښې دجنت په محلونو کښې ديويل سره په عيش اوعشرت سره تختونوباندې ناست وی، په زرګونوخائسته اوذهينې خدمت ګارې به دهغوی خدمت کوی.پاک شراب به څکلې کيږی.هلته به په خبروخبرو کښې داذکراوشی چه په دنياکښې څنګه حال تيرشوې دې،ورځې څنګه تيرې شوې دی؟په دې باندې به يوکس وائی چه زما واورئ،زمايوشيطان مشرک ملګرې وو،چه هغه به ماته اکثروئيل چه تعجب دې په تاباندې،چه نه دا خبره منې چه کله مونږ دمرګ نه پس په خاوره کښې خاوره شو،مونږبه خالی،خراب شوې هډوکی شو، بيا به دحساب کتاب اوسزاجزادپاره راپاسولې شو،هغه کس خوماته جنت کښې په نظرنه راځی،څه عجيبه به نه وی که هغه دوزخ ته تلې وی،که تاسوغواړئ نوماسره نې په دوزخ کښې حال ليدلې شئ چه دهغه سره به څه کيږی؟کله چه به هغه ته ګوری نووينی چه هغه کس دسرنه خپوپورې سوزی، پخپله هغه نه اورجوړشوې دې.ددوزخ په مينځ کښې ولاړدې،اوپه بې بسې سره يوخوا بل خوا ګوری، اودغه يوبه څه وينی بلکه هغه به ګوری چه ټول لوی لوی خلق په دوزخ کښې دی.

جنتيان چې اوغواړی نو جنت نه به جنتيان ليدې شی: کعب احبار رحمه الله فرمائی چه جنتيان خلق چه کله غواړی هغوی دوزخيان کتلې شی.هغوی به خپل دښمنان په اور کښې سوزيدوباندې ليدلوسره خوشحاليږی. جنتی به دهغه ليدلوسره هغه ته وائی چه جناب تاخو تباه کړې ووم،خودالله تعالى شکر دې چه زه هغه دستانه خلاص کړم،که دالله تعالى فضل اوکرم په ماباندې نه وې،نوزماحال به هم ډير خراب وو.اوزه به هم دستاسره دې دوزخ ته راغلې ووم.اوسوزيدم به.دالله تعالى شکردې چه زه هغه د ستا

ډېستوپېستوخبرونه اوساتلم.اودستااثرنه ئې زه محفوظ اوساتلم .تاپه غلط کارونوکښې څه کمې نه وو پرېخودې.اوس مومن يوه خبره بله کوي چه په هغې کښې دهغه دخوشحالي اوکاميابي خبردې،چه هغه يوځل خوږه دنياکښې مړشوې وو،نه اوس ده دپاره مرګ شته اونه دعذاب اووبال وېره،اوهم دابهترينه اودهميش والي کاميابي ده.دحضرت ابن عباس ﷠ فرمان دې چه جنتيانوته به اووئيلې شي چه دخپلوعملونوپه بدله کښې ښې مزې اوکړئ.په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چه جنتيان به په جنت کښې نه مري.دې اورېدلوسره به هغوی وائي چه مونږته به دلته مرګ نه راځي؟عذاب خوبه راته نه راکړې کيږي؟نوجواب به ورته ملاؤشي نه بالکل نه. هغوی وېرېدل چه چرته مرګ دهغوی نه ټولې مزې وانخلي.چه کله داوېره ختمه شوه نوهغوی په سکون ساه واخستله.شکردې داخوکاميابي ده اولوې مقصدحاصلېدل دی.ددې نه پس ئې اوفرمائيل دداسې کاميابۍ حاصلولودپاره عاملانوته عمل کول پکاردی.

قتاده رحمه الله خوفرمائي چه دادجنتيانوقول دې.امام ابن جرير رحمه الله فرمائي دالله تعالی دفرمان نه مطلب دادې چه ددې نعمتونواورحمتونوحاصلولودپاره خلقوته په دنياکښې په زياتې مينې سره عمل کول پکاردی،چه هغوی ته هم دانعمتونه حاصل شي.([1])

ددې ايت مضمون سره يوشان يوه قصې هم اولولئ:دوه کسان خپلوکښې شريك وو،هغوی سره اته زره اشرفۍ جمع شوې،يوخوپيشه ور او کسب ګر وو،اوهغه ته دڅيزونوپته وه.اوبل ناواقفه وو،په دې وجه واقف کس دې ناواقفه کس ته اووئيل،چه اوس زمونږګذاره ګرانه ده.ته خپل حق واخله اوبېل شه،ته د کارروزګارته ناواقف ئې.نودواړوخپلې حصې بېلې کړې اوجداشول.بيادهغه کسب والاکس دبادشاه دمرګ نه پس دهغه محل په زردیناره باندې واخستلو،اوخپل ملګری ته ئې اوخودلو،اوئې وئيل وايه کنه څنګه څيزمې اخستلې دې؟هغه ئې تعريف اوکړواودهغه ځائې نه بهرته لاړو.الله تعالی نه ئې دعااوکړه اواوئې وئيل:ائې الله!زمادې ملګری په زردیناره باندې ددنيامحل واخستلو،اوزه دستانه داخرت محل غواړم.زه دستاپه نوم باندې په غريبانانوکښې دازردیناره تقسيموم.نوهغه زردیناره دالله په لارکښې خرچ کړې.بياهغه دنيادارسړی څه وخت پس زردیناره خرچ کولوباندې خپله نکاح اوکړه.په دعوت کښې ئې هغه خپل زوړملګرې هم رااوغوښتلواوورته ئې اووئيل چه زردیناره باندې مادې ښځې سره واده اوکړو،هغه دهغې هم تعريف اوکړو.بهرئې دالله په لارکښې زردیناره ورکړل اوعرض ئې اوکړويا الله!زمادغه ملګری هم دغه دينارونه خرچ کړل اوپه دنياکښې ئې پرې ښځه حاصل کړه اوزه دستانه حورعين غواړم.اوبيائې هغه پيسې صدقه کړې.بياڅه وخت پس هغه دنيادارکس دې راوغوښتلو اوورته ئې اووئيل چه په دوه زره دنياره باندې مادادوه باغونه اخستلې دی.اوګوره څنګه دی؟ هغه ئې ډېرتعريف اوکړواوبهرئې دخپل عادت مطابق دالله تعالی په دربارکښې عرض اوکړو ائې الله!زمادې ملګری خوپه دوه زره دیناره باندې دلته دوه باغونه واخستل اوزه دستانه په جنت کښې دوه باغونه غواړم اودادوه زره دينارونه دستاپه نوم صدقه کوم.نوهغه پيسې په غريبانانوکښې تقسيم کړې بياچه کله هغوی دواړه وفات شول.داصدقې کولووالاکس يې دجنت محلونوته بوتلو،چه هلته ورته يوه خائسته ښځه ملاؤشوه،اودوه باغونه ورته هم ملاؤ شول،اوهغه نعمتونه ورته ملاؤشول کوم باره کښې چه هغه دالله تعالی نه علاوه څوك نه پيژني.نوهغه ته هغه وخت خپل ملګرې رايادشو فرښتې ورته اووئيل چه هغه خوپه دوزخ کښې دې.که ته غواړې نوهغه ته کتلې شې،هغه چه کله هغه په دوزخ کښې

---

[1] الطبری : ۲۱/۵۲.

په سوزيدواوليدلو،نوهغه ته ئې اووئيل چه نزدې وه چه تاماته هم دهوکه راکړې وه اوداخودالله تعالی مهرباني وه چه زه بچ شوم.(۱)

اوپه روايت کښې دي چه درې درې زره ديناره وو،يوکافروواوبل مومن وو.کله چه دې مومن خپلې پيسې دالله په لارکښې خرچ کړې نوپه سر ئې څادرواچلواوکودالله بيلچه ئې واخستله اومزدورئ ته لاړو،هغه ته يوکس ملاؤ شواوورته ئې اووئيل که ته زماځناورلشې،اودهغوی سوتې صفاکوې نوزه به تاته دځکلودپاره پېئ درکوم.هغه اومنله اودهغه سره کارته لاړو.خوداکس ډيربې رحمه اوبدګمانه وو،چه هغه يوځناوربيمارياکمزورې اوليدونو د غريب نوکربه ئې څټ ماتولواوهغه به ئې وهلو،اووئيل به ئې چه ته ددوی نه خوراك پټوې.دې مسلمان داسختئ برداشت نه کړې شوه نويوه ورځ دده په زړه کښې خيال راغې چه زه دهغه خپل شريك کافرته لاړشم،دهغه پټې اوباغونه دی.زه به هلته کارکوم اوهغه به ماته ډوډې راکوی،نورزماڅه پکاردي؟هغه چه هلته اورسيدونودهغه حالت شان شوکت ئې اوليدل نوحيران شو.يولوې محل وو،دربان اوپهره دارپه ولاړوو،څوکيداران،غلامان اووينځې ټول وو.دې ويريدواودرباريانودې اونيولو.ده ورته ډيراووئيل چه تاسوخپل مالك ته زماذکراوکړئ.هغوی اووئيل اوس وخت نه دې.ته يوطرف ته پريوځه،چه کله سحرکښې هغه راوځی نوته ورته سلام اوکړه.که ته رښتونې ئې اوهغه اوپيژندلې نوصحيح ده ګنې مونږدتاسره اوګورو.هغه مسکين هم داسې اوکړل، د کمبل کومه ټکړه چه هغه دبدن نه تاوکړې وه هغه ئې په ځان واچوله،اويوطرف ته سملاستو.دسحرپه وخت کښې دهغه په لارکښې اودريدو.چه کله هغه راووتلونوپه حيرانتياسره ئې ورته اووئيل داڅه حالت دې جوړشوې دې مال دې څه شو؟هغه اووئيل بس تپوس مه کوه!داوخت چه زماڅه کاردې هغه پوره کړه،يعنی ته ماته موقع راکړه چه زه ستاپه پټوکښې دنوروموزدورانوپه شان کارکوم اوته ماته په بدله کښې ډوډې راکوې اوچه کله مې داکمبل زوړشي نوماته يوه بله کمبل واخلې.هغه اووئيل نه نه زه به تاسره ددې نه ښه سلوك کوم.خوته مخکښې دااووايه چه هغه پيسې دې څه کړې؟جواب ئې ورکړوچه ماهغه پيسې يوکس ته قرض ورکړې،هغه تپوس اوکړوچه څنګه؟داسې کس ته چه هغه واپس کولوباندې انکارهم نه کوی اونه دورکولونه انکارکوی.هغه اووئيل چه داڅوك دې؟هغه اووئيل چه هغه الله تعالی زمااوستارب دې.دې اوريدوسره کافرمسلمان نه خپل لاس خلاص کړو،هغه ته ئې اووئيل ليونيه! داهم کيديشی چه کله مونږمړه اوخاورې شونوبيابه ژوندی شواوالله تعالی به مونږته بدله راکړې؟څه چه ته دومره ساده نې اوستاداسې عقيده ده نوبيازماتاسره هيڅ څه تعلق نشته.نوهغه کافرخومزې کولې.اودې مومن په سختئ سره ورځې تيرولې.ترڅو چه دواړه مړه شول.مسلمان ته چه په جنت کښې کوم نعمتونه اورحمتونه ملاؤشول هغه دشمار اواوندازې نه بهروو.هغه چه اوليدل چه دټولې دنيازيات باغونه دی اوونې دی اوځائې په ځائې نهرونه دی،نوتپوس ئې اوکړوداڅادپاره دی؟جواب ورته ملاؤشوچه داټول هرڅه دستادپاره دی.اوئې وئيل سبحان الله!داخودالله تعالی لويه مهرباني ده.اوس چه لږمخکښې لاړونودومره زيات غلامان اووينځې دی چه شمارلې کيدې نشی.تپوس ئې اوکړوچه داڅادپاره دی؟ورته اووئيلی شوچه ټول دستادپاره هغه نورهم حيران اوخوشحاله شو.بياچه مخکښې لاړونودسرودياقوتومحل ورته ښکاره شو.ديوملغلرې نه جوړمحل اوپه هريومحل کښې ډيرې حورعين،ورسره ورته خبراوشوچه داستادی،هغه بيانورهم خوشحاله شو.اوئې وئيل چه زماهغه کافردوست به څنګه اوچرته وی؟ الله تعالی به هغه ته اوښائی چه هغه به په دوزخ کښې سوزی.اوس به دوی کښې دوه خبرې اوشی دکوموذکرچه دلته شوې دې،بس په مومن باندې په دنيا کښې سختئ راتلې،هغه به دې يادوی نودمرګ نه غټه سختئ به هغه ته بله نه ښکاری.

(۱) الطبری : ۵٤/۲۱.

اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّوْمِ ﴿٦٢﴾

| آیا دا ځيز | بهتره دي | په لحاظ دميلمستيا سره | او كه ونه دزقوم

| آيا دا ميلمستيا بهتره ده | او كه د زقوم ونه ؟

اِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِيْنَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ

مونږه جوړه کړې ده دا ونه | يوه فتنه | دپاره دظالمانو | بيشكه داونه ده | چي راوځي

مونږ دغه دظالمانو دپاره د عذاب يوه فتنه جوړه کړې ده | دغه يوه داسې ونه ده | چې د

فِيْٓ اَصْلِ الْجَحِيْمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهٗ رُءُوْسُ الشَّيٰطِيْنِ ﴿٦٥﴾

په مينځ ددوزخ کښې | غنچې ددې داسې دی | لکه چې هغه | سرونه دی | دشیطانانو

دوزخ په ويخ کښې راټوکيږی | دهغې غونچه داسې ده لکه د مارانو ججې

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُوْنَ مِنْهَا فَمَالِئُوْنَ مِنْهَا

پس بې شكه هغوئ | خامخا خوړونکی دی | دهغې نه | پس ډکونکی دی هغوئ | دهغې نه

نودوئ به دهغې نه خوراک کونکی وی | او هم د هغې نه به خيټې ډکونکی وی

الْبُطُوْنَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا

خیټو خپلو لره | بيا | بې شكه | هغوئ لره به | په هغې دپاسه | خامخا يو خائې كيدل وی

.............بيا ورته د هغې دپاسه ويشدلې خړبوژنې اوبه ورکولې شی

مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿٦٨﴾ اِنَّهُمْ اَلْفَوْا

داوبو ګرمونه | بيا بې شكه | واپس دهغوئ به | خامخا دوزخ ته وی | بيشكه دوئ | او موندل

.............بيا به دوزخ طرف ته د دوی واپس ګرځيدل وی | بیشکه دوئ خپل مشران

اٰبَآءَهُمْ ضَآلِّيْنَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿٧٠﴾

پلاران خپل | ګمراهان | پس دوئ | په نقش قدم دهغوئ باندي | منډې وهی |

ګمراه موندلی وو | نو دوئ هم د هغوی په قدمونو باندې منډې وهلې |

قوله تعالى:: اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّوْمِ

دزقوم ونه: دجنت دنعمتونودذكرنه پس ارشادفرمائی چه اوس دې خلق په خپله فیصله اوکړی چه هغه خائې اوهغه نعمتونه ښه دی یادزقوم ونه چه هغه به ددوزخیانوخوراك وی.ممكنه ده چه ددې مطلب خاص يوه ونه وی اويه ټول دوزخ باندې خوره وی.څنګه چه دطوبی ونه ده،چه هغه دجنت يويومحل ته رسيدلې ده اوداهم ممكنه ده چه دزقوم يوه ونه نې مطلب وی.ددې تائيدپه دې آيت ﴿لَاٰكِلُوْنَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زَقُّوْمٍ﴾ نه هم كيږی.مونږ هغه دظالمانودپاره فتنه جوړه كړه.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه دزقوم دونې ذكر دګمراهانودپاره فتنه شوه.هغوی اووئيل نورهم واوره.په اوركښې ونه؟اورخوونه سيزی،دانبې وائی چه په دوزخ كښې به ونه راځيږی،نوالله تعالى اوفرمائيل،اوداونه به په اوركښې پيداكيږی اوددې خوراك به اوروی.ابوجهل ملعون به په دې خندل،اووئيل به نې چه ښه په مزې سره كهجورې اوكوچه

خوری. ددې نوم زقوم دې.نوداهم یوامتحان دې ښه خلق ددې نه ویریدل اوخراب خلقودې پورې خنداوکړه. څنګه چه فرمان دې.﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ ﴾ یعنی مونږچه تاته څه اوخودل هغه صرف ددې دپاره چه دهغوی ازمیښت اوشی،اوپه دې وجه موددې نامبارکې ونې ذکراوکړو.مونږخوهغوی ویرو، خو دوی په نافرمانۍ کښې نورهم زیاتیږی.ددې ونې اصلی جرړه دوزخ دې،ددې پاڼې،اوښاخونه غونچې خطرناکې ویرونکې،اوږدې،اولرې لرې پورې خورې دشیطانانود سرونوپه شان دی.اوشیطان هم چانه دې لیدلې،خودهغه نوم اوری دهغه دبدشکلۍ اوخباثت منظرمخې ته راځی.چه په لیدو اوڅکلو کښې دظاهراوباطن نه خراب څیزدې.داهم وئیلی شوی دی چه دمارانویوقسم دې چه خوفناك اوخراب شکل والادی.اویوقول داهم دې چه دبوټویوقسم دې چه هغه ډیرخراب خوریږی.خودادواړه خبرې صحیح نه دی.خبره هم هغه ده کومه چه مونږمخکښې بیان کړې ده.هم دې بدشکله،څخه مزې والا،اوخراب اثروالازقوم به دوی دمجبورۍ نه خوری.اوپه زوربه دوی باندې خوړلې شی چه هغه پخپله یوزبردست عذاب دې.اوپه ایت کښې دی.﴿ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴾ دهغوی خوراك به هلته صرف دازغووالازقوم وی چه هغه به نه دوی غټولې شی اونه به ددوی ولږه ختمولې شی.حضورﷺ یوځل دایت ﴿ اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ ﴾ تلاوت اوفرمائیلو،چه که دزقوم یوه قطره ددنیایه سمندرکښې واچولې شی نوددنیادټولوخلقوخوراك به خراب شی.نودهغه به څه حال وی؟چه دهغه خوراك هم دغه وی([1]).(ترمذی وغیره)

قوله‌تعالی:: ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ

د زقوم خوراک: اوبیاددې زقوم خوراك سره به دوی ته دڅکلودپاره ددوزخ ویشیدلې اوبه ورکړې کیږی، یا ددغه دوزخی ونې سره به ددوزخ اوبه ملاوکړې شی اوپه دوی باندې خوړلې اوڅکلې شی. دا ګرمې اوبه به هغه وی کومې چه به ددوزخیانودزخمونواووینې اوپیپ وغیره په شکل کښې راوتلې وی. او چه هغه به ددوی دسترګواوپتولاروباندې راوتلې وی([2]).حدیث کښې دی چه کله به دااوبه ددوی مخې ته راوړې شی نودوی ته به سخت تکلیف اورسی،اوډیره کرکه به ورته ورځی.اوچه کله به دادوی خولې ته نزدې یوړې شی نوددې لوږې به ددوی دمخ څرمن اوځیزی.اوچه کله دهغې ګوټ خولې ته لاړشی نودهغوی کولمې به کټ شی اودمتیازوپه لاربه بهرطرف ته راوځی([3]).(ابن ابی حاتم)

حضرت سعیدبن جبیررحمه‌الله فرمائی چه کله دوزخیان به دولږې شکایت اوکړی نوهغوی باندې زقوم اوخوړلې شی چه دهغې په وجه باندې به ددوی دمخ نه څرمن بالکل جداشی،داسې چه دهغه پیژندګلودهغه دمخ څرمن ته کتلونه پس وئیلی شی چه دافلانکی کس دمخ څرمن ده.بیاچه به کله تږې شی نودوی به چغې وهل شروع کړی نودویلې شوې اوسپنې په شان ګرمې اوبه دوی ته ورکړې شی،چه هغه مخ ته نزدې کولوسره به دمخ غوښه اوسیزی.اوټوله غوښه به ترې رااوغورځیږی.اوپه خیټه کښې به کولمې کټ کړی.دبره نه به دوسپنې په څټکونوباندې وهلې شی.اودبدن نه به ئې یویوعضواوغورځیږی اودوی به چغې وهی.فیصله کیدوسره به ددوی ځاني دوزخ وی.چه هلته به په دوی باندې مختلف قسمه عذابونه وی([4]).څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيْمٍ اٰنٍ ﴾ دوی په دوزخ اوداورپه شان ګرمواوبوکښې چکرونه وهی.دحضرت عبداللهؓ قراءت دې."ثم ان مقیلهم لالی الجحیم"

---

[1]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار:۲۵۸۵. وهوصحیح.

[2]) الطبری : ۵٤/۲۱.

[3]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار::۲۵۸۳. وسنده حسن.

[4]) الطبری : ۵٦/۲۱.

دحضرت عبدالله‎ؓ فرمان دی،چه په والله دنیمې ورځ نه به مخکښې دواړه خلق خپل خپل ځایونو ته لاړشی اودغرمې قیلوله یعنی ارام به هلته کوی.قرآن وائی.﴿ اَصۡحٰبُ الۡجَنَّةِ یَوۡمَئِذٍ خَیۡرٌ مُّسۡتَقَرًّا وَّاَحۡسَنُ مَقِیۡلًا ﴾ چه دجنتیانودقیام او آرام ځائې ډیرښه دې،اودقیلولې وخت به دواړه په خپل خپل ځائې کښې کوی.دنیمې ورځ نه به مخکښې مخکښې دوی خپل خپل ځایونوته اورسی.په دې وجه باندې دلته دلفظ ثم خبرباندې دخبر دعطف دپاره وی.ددې بدله ده چه دې خلقوخپل پلارنیکه گمراه لیدلې وو.خوبیاهم دهغوی په طریقه باندې روان شول.اودمجبورانواوبې وقوفانوپه شان هغوی پسې روان وو.

وَلَقَدۡ ضَلَّ
او گمراهه شوی وو |
او ددوئ نه .... |
قَبۡلَهُمۡ اَكۡثَرُ الۡاَوَّلِیۡنَ ۙ وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا فِیۡهِمۡ مُّنۡذِرِیۡنَ ۝
مخکښې دهغوئ نه | اکثر ړومبنی خلق | او لیږلی وو مونږه | په هغوئ کښې| یرونکی (خبردارونکی)
وړاندې هم زیات پخوانی خلق گمراه شوی وو | اومونږ هغوئ ته هم ویرونکی لیږلی وو
فَانۡظُرۡ كَیۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُنۡذَرِیۡنَ ۙ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ
پس اوگوره | څرنگې وؤ | انجام دیرولې شوؤ خلقو | مگر بچ شوی دی | بندگان دالله
نو ته اوگوره چې دهغه خلقو انجام څه شو ؟ | سوا دالله ﷻ د خاص
الۡمُخۡلَصِیۡنَ ۝
خالص کړې شوی |
بندگانو نه (باقی نورټول هلاک شول)

دنیکانو ښه انجام: په مخکښې امتونوکښې اکثرخلق ورکې لاړوالاوو،دالله تعالی سره به شریك پیدا کول.په هغوی کښې هم دالله تعالی رسولان راغلل،کوموچه هغوی هوښیارکړل اوویرول اوورته ئې اوښیل چه دهغوی په شرك کفراورسول اللهﷺ پسې خنداباندې الله تعالی خفه دې،اوکه تاسوټهیك نه شوئ نوبه تاسویه عذاب راشی.چه بیاهم هغوی دنبیانواونه منله اوخراب کارونه ئې پرې نه خودل. نو اوگورئ چه دهغوی انجام څه وو؟هغوی ئې تباه وبربادکړل.نیك اودالله والاخلق بچ کړی شول،اوهغوی ئې دعزت سره اوساتل.

وَلَقَدۡ نَادٰىنَا نُوۡحٌ فَلَنِعۡمَ
او په تحقیق سره | آواز اوکړو مونږ ته | نوح علیه السلام | پس خامخا ښه
او نوح علیه السلام مونږ ته آواز اوکړو | نو مونږ ډیر ښه فریاد
الۡمُجِیۡبُوۡنَ ۝ۖ وَنَجَّیۡنٰهُ وَاَهۡلَهٗ مِنَ الۡكَرۡبِ
جواب ورکونکی یو مونږه | نو بچ کړو مونږه هغه | اوکور والا دهغه | دمصیبت
رس یو | او مونږ هغه اودهغه د کور خلقو ته د لوئې غم نه نجات ورکړو

الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾	وَجَعَلْنَا	ذُرِّيَّتَهٗ	هُمُ	الْبٰقِيْنَ ﴿٧٧﴾	وَتَرَكْنَا
لوئ نه	او اوګرځول مونږه	اولاد دهغه	هم هغوئ	باقي پاتې كيدونكي دي	او پريښودومونږ صفت
اوصرف دهغه اولاد مو باقي پاتې پريخودل					اود روستو راتلونكو خلقو
عَلَيْهِ	فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿٧٨﴾	سَلٰمٌ	عَلٰى نُوْحٍ	فِي الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٩﴾	
په هغه باندې	په روستو نسلونو كښې	سلام دې	په نوح عليه السلام	ددنيا په ټولو خلقو كښې	
دپاره مو دا واقعه پاتې پريخوده	......چې په ټول مخلوق كښې دې په هغه سلام وئيلې شي				
إِنَّا كَذٰلِكَ	نَجْزِي	الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٨٠﴾	إِنَّهٗ	مِنْ عِبَادِنَا	
بيشكه مونږه همدارنګې	بدله وركوؤ	نيكانو خلقو له	بيشكه هغه	زمونږ دبندګانو	
مونږ نيكانو ته هم دغه شان بدله وركوؤ	هغه زمونږ يو ايماندار بنده وو				
الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٨١﴾	ثُمَّ أَغْرَقْنَا	الْاٰخَرِيْنَ ﴿٨٢﴾			
مومنانو نه وو	بيا ډوب كړل مونږه	هغه نور خلق			
بيامونورخلق (يعنى كافران) غرق كړل					

قوله تعالى:: وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوْحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيْبُوْنَ ﴿٧٥﴾

دنوح عليه السلام واقعه او ددهٔ قوم:: په مخكښني ايتونوكښې دګمراه خلقوسرسرى ذكروو،په دې ايتوكښې ئې تفصيلي ذكردې. حضرت نوح عليه السلام خپل قوم كښې نهه نيم سوه كاله وواوهغوى به ئې پوهه كول خوديوڅوكسانونه علاوه قوم ئې په ګمراهۍ كښې وواوچاايمان رانوړلوبلكه هغوى ته به ئې تكليفونه وركول.اخردالله تعالى رسول تنګ راغلو،اوالله تعالى ته ئې دعااوكړه اې الله!زه نورتنګ شوم ته زمامدداوكړې.دالله تعالى غضب په هغوى باندې نازل شو اوټول كافران ئې په اوبوكښې غرق كړل.نوفرمائى چه نوح چه كله تنګ شونوزماپه درباركښې ئې دعااوكړه.اومونږخودعاګانې قبلونكى يو.بس دهغه دعامې قبوله كړه.اوهغه تكليفونه كوم به چه هغوى ته روزانه دكافرانونه رسيدل، مونږ ختم كړل.اوهم دهغه داولادنه مودنيابياجوړه كړه ځكه چه هم دهغه بچې پاتې شوى وو.حضرت قتادة رحمه الله فرمائى چه ټول خلق دحضرت نوح عليه السلام داولادنه دى.([1])دترمذى په مرفوع حديث كښې ددې ايت په تفسيركښې دى چه سام،حام اويافث اولادبياخورشول اوباقي پاتې شو.([2])
مسندكښې هم دى چه سام دټولوعربوپلاردې،اوحام دټولوحبشواويافث دټولورومیانو.په دې حديث كښې روميانونه مراد ړومبې روم دې يعنې يونان،كوم چه دورمی بن ليطى بن يونان بن نوح طرف ته منسوب دې.دحضرت سعيدبن مسيب رحمه الله ارشاددې چه دحضرت نوح عليه السلام ديوځوى سام اولادعربى فارسى اوورومى دى([3]).اود يافث اولادترکی،صقالبه،اوياجوج ماجوج،اودحام اولاد قطبى، سوډانى، او بربرى دى.والله اعلم.دحضرت نوح عليه السلام دبنه والى اودهغه نه روستو خلقوكښې ذكرخير پس دالله تعالى

---

[1]) الطبرى : ۵۹/۲۱.
[2]) ترمذى كتاب التفسير القرآن باب ومن سورة الصافات:.
[3]) احمد: ۹/۵. ترمذى حواله سابق.:۳۲۳۱.

طرف نه ژوندي دي.دټولونبيانودرښتين ولي څه نتيجه وي،هروخت خلق په هغوی باندې سلام کوی،اودهغوی تعریفونه کوی(۱).په حضرت نوح عليه السلام باندې سلام،دالکه دراروانی جملې تفسيردې.
يعنى دهغوی ذکرښه والی نه روستوپاتې کیدودامطلب دې چه هرامت په هغه باندې سلام کوی.زمونږ دا سعادت چه کوم کس زمونږ عبادت اواطاعت دخلوص سره کوی نومونږ هم دهغه ښه ذکرپه روستو خلقوکښې کوو.حضرت نوح عليه السلام ایمان اویقین اودتوحیدمنلوو الاوو،اودحضرت نوح عليه السلام دخيردعوت قبلولو والوانجام ښه وو.خودنوح عليه السلام مخالف خلق غرق کړې شول.یوه ژوندې سترګه هم پاتې نه شوه. یو خبرراوړلووالاهم پاتې نه شواونښه قدرې نې پاتې نه شوه.اودهغوی بدې اوخرابیانې پاتې شوې چه د هغې په وجه باندې دمخلوق په خولې باندې دهغوی خراب ذکرهروختې وي.

وَاِنَّ	مِنْ شِيْعَتِهٖ
او بیشکه	یو دډلې دهغه نه
اودهغه په طریقه روانوخلقو کښې	

لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿۸۳﴾	اِذْ جَآءَ	رَبَّهٗ	بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۴﴾	اِذْ قَالَ
خامخا ابراهیم وو	کله چې راغې هغه	رب خپل ته	په زړه سلامت سره	کله چې اووئیل هغه
ابراهیم عليه السلام هم وو	چې رب ته په صفا روغ زړه متوجه شو	..................څه وخت چې هغه خپل پلار		

لِاَبِيْهِ	وَقَوْمِهٖ	مَاذَا	تَعْبُدُوْنَ ﴿۸۵﴾	اَئِفْكًا اٰلِهَةً
پلارا خپل ته	او قوم خپل ته	داڅه څیزونه دی	چې تاسو ئې عبادت کوئ	آیا د دروغو خدایان
اوخپل قوم ته اووئیل	چې تاسو دڅه څیزعبادت کوئی ؟	آیا د الله ﷻ نه سوا ځان دپاره د		

دُوْنَ اللّٰهِ	تُرِيْدُوْنَ ﴿۸۶﴾	فَمَا ظَنُّكُمْ	بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾
بې دالله نه	غواړئ تاسو	پس څه دې ګمان ستاسو	په رب العالمين باندې
دروغو معبودان لټوئ	نودرب العالمین په حق کښې ستاسو څه خیال دې		

قوله تعالى: وَاِنَّ مِنْ شِيْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿۸۳﴾

دحضرت ابراهيم عليه السلام ذکر: حضرت ابراهیم عليه السلام هم دنوح عليه السلام په دین باندې وو.دهغوی په طریقه اوچال ډهال باندې وو.دخپل رب خواه ته ئې سلامت زړه یعنی دتوحیدوالاکوم چه دالله تعالى رښتیاوالې منی،دقیامت راتلل منی،دمړوبیاژوندی کیدل منی،دشرك اوکفرنه بیزاره وی،په نوروخلقوباندې لعنت نه وانی،یوړلو.(۲)خلیل الله دخپل ټول قوم اوپلارنه صفاانکاراوکړو.چه تاسوداچاته سجدې کوئ؟دالله تعالى نه علاوه دنوروبندګی پریږدئ،اودخپل باطل معبودانو بندګی پریږدئ.ګنی الله تعالى به دتاسوسره څه اونه کړی،اوتاسوته به سختې سزاګانې درکړی.

فَنَظَرَ نَظْرَةً	فِى النُّجُوْمِ ﴿۸۸﴾	فَقَالَ	اِنِّىْ سَقِيْمٌ ﴿۸۹﴾	فَتَوَلَّوْا	عَنْهُ
بیا نظرهوکړو هغه یونظر	په ستورو کښې	پس وې وئیل	چې زه ناجوړه یم	پس اوګرځیدل هغوئ	دهغه نه
بیا ابراهیم عليه السلام شا طرف ته اوکتل	اودائې ئې اووئیل چې زه ناجوړه یم غرض دا چې هغوئ ترې لاړل				

۱) الطبری : ۶۰/۲۱.
۲) الطبری : ۶۳/۲۱.

مُدْبِرِيْنَ﴿٩٠﴾	فَرَاغَ	اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ	فَقَالَ	اَلَا تَاْكُلُوْنَ﴿٩١﴾
شاكونكي هغه ته | پس پټ ورغي | معبودانو دهغوئ ته | پس وې وئيل آيا تاسو نهٔ خورئ (دا طعام)				
روان شو| ابراهيم دهغوئ معبودانو ته ورغلو| نو ورته ئې اووئيل چې آيا تاسو خوراک څکاک نه کوئ				

مَا لَكُمْ	لَا تَنْطِقُوْنَ﴿٩٢﴾	فَرَاغَ عَلَيْهِمْ	ضَرْبًا	بِالْيَمِيْنِ﴿٩٣﴾
څه اوشو په تاسو | چې خبرې نهٔ کوئ | پس ورغې په هغوئ باندې | په وهلو سره | په ښي لاس				
داڅه درباندې شوي دي؟ | تاسو خبرې هم نه کوئ؟ | ابيائي په ښي لاس پوره قوت سره د هغوي ماتول شروع کړل				

فَاَقْبَلُوْٓا	اِلَيْهِ	يَزِفُّوْنَ﴿٩٤﴾	قَالَ	اَتَعْبُدُوْنَ	مَا
پس راغلل هغوئ| دهٔ ته | چې منډې ئې راوهلې | اووئيل هغه | آيا تاسو عبادت كوئ| دهغه څيزونو					
نو ورته واپس په منډو راغلل| .... ابراهيم عليه السلام اووئيل چې تاسو دهغه بتانو عبادت کوئ					

تَنْحِتُوْنَ﴿٩٥﴾	وَاللّٰهُ	خَلَقَكُمْ	وَمَا
چې تاسو ئې تراشئ (په لاسونو) | او حال دا چې الله | پيدا کړي يئ تاسو | او هغه څيزونه			
چې په خپلو لاسونو ئې تراشئ | اوحال دا دې چې الله تعالى تاسو اوستاسو جوړ کړي څيزونه هم			

تَعْمَلُوْنَ﴿٩٦﴾	قَالُوا	ابْنُوْا	لَهٗ	بُنْيَانًا	فَاَلْقُوْهُ
چې تاسو ئې جوړوئ| اووئيل هغوئ| جوړ کړئ| دپاره ددهٔ | يو غټ ځائې (دوور) | پس اوغورزوئ دهٔ لره					
پيدا کړي دي | ....هغوئ اووئيل چې دهٔ دپاره اور تيار کړئ | ....نو دي					

فِى الْجَحِيْمِ﴿٩٧﴾	فَاَرَادُوْا	بِهٖ	كَيْدًا	فَجَعَلْنٰهُمُ
دوور په سرو لمبو کښې | پس اراده اوکړه هغوئ | دهغه سره | ديو کار کولو | پس اوګرځول مونږه هغوئ				
بل اور کښې ورواوغورزوئ | ....نو هغوئ د ابراهيم عليه السلام خلاف سازش شروع کړو				

الْاَسْفَلِيْنَ﴿٩٨﴾
ښکته (ذليله) |
نو مونږ هغوئ ناکامه کړل|

قوله تعالى:: فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى النُّجُوْمِ﴿٨٨﴾

دحضرت ابراهيم بتان ماتول: حضرت ابراهيم عليه السلام خپل قوم ته دادې دپاره اووئيل چه کله دوی خپله ميله کښې شرکت دپاره لاړشي نودې په عبادت خانه کښې يواځې پاتې شي اوهغه ته به د بتانو ماتولو موقع ملاوشي.په دې وجه باندې يوه رښتونې خبره اوکړه خودهغې مطلب باندې هغوی پوهه نه شول او ابراهيم عليه السلام ترې خپل ديني مقصدواخستلو.هغوی خودخپلې عقيدې مطابق ابراهيم عليه السلام په رښتيا باندې بيمار کنړلواوهغه ئې پريخودواولاړو.حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه کوم کس په څه کار کښې غوراوفکرکولونوعربوبه وئيل چه ده په ستوروباندې نظرونه واچول.مطلب داچه دغوراوفکرسره به ئې ستوروته کتل اوسوچ به ئې کولوچه داځنګه پريږدم؟سوچ کولونه پس به ئې اوفرمائيل چه سقيم يعنې بيماريم.

دابراهیمؑ د دریو دروغو مطلب: په یوحدیث کښې راغلي دي چه حضرت ابراهیمؑ صرف دري دروغ وئیلي دی، چه په هغې کښې دوه څله دالله تعالی ددین دپاره، چه په هغې کښې ئې یوځل فرمائیلي دي. ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ اودویم ئې فرمائیلي دي ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا﴾ اودهغوی حضرت ساره ته خپله خور وئیل.([1]) خو دا یاد ساتل پکاردی، چه په دې کښې یوهم حقیقي دروغ نه دی. دې ته مجازا دورغ وئیلې کیږي. په کلام کښې داسې څه عذردشرعي مقصد حاصلولو دپاره دروغوکښې داخل نه دی. څنګه چه په حدیث کښې دی چه عذرپه دروغوکښې نه دې داخل، اوددې نه بې نیازه کونکې دې.([2]) په ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائی چه دحضرت خلیل الله په دې درې واړوکلماتوکښې یوه هم داسې نه ده چه دهغې نه دالله تعالی ددین نه والې مطلب نه وو.

حضرت سفیانؒ فرمائي: "زه بیماریم" نه مطلب ماته طاعون دې، اوهغه خلق به دداسې مرض نه تختیدل. دحضرت سعیدؒ بیان دې چه دالله تعالی ددین تبلیغ اودهغوی ددروغو معبودانو تردید کولو دپاره دالله تعالی دخلیل داحکمت عملي وه چه یوستورې راختلوسره به ئې وئیل چه زه بیماریم. نورو هم دالیکلي دی چه زه بیمارکیدونکې یم. یعنی خامخا یوځل مرض الموت راتلونکې دې. اوداهم وئیلي شوی دی چه مریض یم. یعنی زمازړه دستاسودبتانودعبادت نه بیماردې.

حضرت حسن بصریؒ فرمائي چه کله دابراهیمؑ قوم میلې ته تلونوابراهیمؑ ئې هم مجبور کولو، نوابراهیمؑ روستوشواواوئې فرمائیل چه زه بیماریم اوداسمان طرف ته ئې کتل شروع کړل. چه کله هغوی لاړل اوابراهیمؑ یواځې پاتې شونوپه یواځې والې کښې ئې دهغوی ټول بتان مات کړل. هغوی خوټول خپل اخترته لاړل اوابراهیمؑ زرزردهغوی بتان ته لاړو. اول خوئې اوفرمائیل چه ولې جناب تاسوخوراك ولې نه کوئ؟ دلته راتلوسره حضرت ابراهیمؑ اولیدل چه کوم څیزونه هغه خلقودوی باندې ایخودې ووهغه هم هغه شان پراته وو. هغه خلقوچه دتبرك دپاره کومې قربانیانې دلته کړې وې هغه هم هغه شان پرتې وې. دابت خانه ډیره زیاته لویه اومزیداره وه. ددروازې خواکښې یوډیرلوې بت وواودهغه نه ګیرچاپیره واړه اوبیادهغوی نه واړه بتان وو، ټوله بت خانه دبتانونه ډکه وه. دهغوی سره مختلف قسمه خوراکونه پراته ووچه هغه په دې مقصدسره ایخودلې شوې ووچه دلته پروت والی سره به برکت والاشي اوبیابه ئې موږاوخورو. ابراهیمؑ ته چه دخپلې خبرې جواب ملاونه شونواوئې فرمائیل داپه تاسوڅه شوی دی؟ خبرې ولې نه کوئ؟ اوس دخپل ښه لاس پوره قوت سره ئې هغوی وهل شروع کړل اوټکړې ټکړې ئې کړل، اولوې بت ئې پریخودوچه شك په هغه اوشي څنګه چه په سوره انبیاء کښې ټوله واقعه تیره شوې ده اوپه هغې کښې تفسیرهم بیان شوې دې. بت پرست چه کله دخپلې میلې نه واپس شول اوبت خانې ته داخل شول اوئې لیدل چه دهغوی ټول بتان مات اوټکړې پراته دی، دچالاس نشته، دچاخپه نشته، دچاسراودچابدن نشته. حیران شول چه داڅه شوی دی؟ اخر د سوچ اوبحث نه پس نه ئې معلومه کړه چه دابه دابراهیم کاروی. اوس ټول دخلیل الرحمن طرف ته ډیر غصه اوپه منډه لاړل. خلیل ته دتبلیغ کولواوملامته کولویوه ښه موقع ملاوشوه ورته ئې اووئیل چه ولې دداسې څیزونوعبادت کوئ، کوم چه تاسوپخپله جوړوئ، په خپل لاس ئې جوړوئ اوتراشئ، اودا ستاسواوستاسودعملونوخالق الله تعالی دې. ممکن ده چه دې ایت کښې ماصدروی، اوداهم ممکن ده چه د ،،**الذی**،، په معنی کښې وی. خوپه دواړومعنوکښې تلازم دې یعنی اول زیات ظاهردې. نوامام بخاریؒ په کتاب افعال العباد کښې یومرفوع حدیث نقل کړې دې چه الله تعالی هرصانع اود هغه د

---

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی (واتخذالله ابراهیم خلیلا) :۳۳۵۸ ، صحیح مسلم: ۲۳۷۱.

[2]) الادب المفردات للبخاری : ۸۵۷، وسنده صحیح .

صنعت پیداکوی([1]).بیا چې کله ددوئ سره حجت ختم شو او دابراهیم ﷺ دسوال صحیح جواب هغوی سره نه وو،نوهغوی په دشمنۍ اوسختۍ شروع کړه اونې ونیل یوبنیان جوړکړئ په هغې کښې اوراولړوئ،اوپه هغه اورکښې دې واچوئ.نوهم دغه شان اوشول.خوالله تعالی خپل خلیل بچ کړو.هغه ته نې غلبه ورکړه اودهغه مددئې اوکړو.اګرچه هغوی هغه ته برائی رځول غوښتل خوالله تعالی هم هغوی خواراوذلیل کړل.

وَقَالَ	اِنِّیْ	ذَاهِبٌ	اِلٰی رَبِّیْ	سَیَهْدِیْنِ۝
اواووئیل ابراهیم	بیشګه زهٔ	تلونکې یم	رب خپل ته	لاره به اوښانی ماته
اوابراهیم اووئیل چې زه خپل رب طرفته روان یم هغه به ماته نیغه لاره اوښائی				

رَبِّ	هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ۝	فَبَشَّرْنٰهُ	بِغُلٰمٍ حَلِیْمٍ۝
اے ربه زما	راکړه ماله (خوئې) دصالحانونه	پس زیرې ورکړو مونږ هغه ته	په یوهلک صبرناک سره
ائې زماربه! ماته یو نیک ځوئې راکړه	.............نو مونږ هغه ته دیو صابره هلک زیرې ورکړو		

فَلَمَّا	بَلَغَ	مَعَهُ	السَّعْیَ	قَالَ
پس هر کله چې	اورسیدو هغه ځوئې	دهغه سره	دمنډو ترړو عمر ته	نو اووئیل ابراهیم
نو څه وخت چې هغه دخپل پلار سره دګرځیدو عمر ته اورسیدو	نو ابراهیم ﷺ ورته اووئیل چې			

یٰبُنَیَّ	اِنِّیْ	اَرٰی فِی الْمَنَامِ	اَنِّیْ	اَذْبَحُكَ	فَانْظُرْ
اے ځویه زما	بیشګه زهٔ	وینم	په خوب کښې	چې زهٔ	ذبحه کوم تالره	پس تهٔ هم نظر اوکړه
ائې ځویه! زه په خوب کښې وینم چې تا ذبح کوم	نو ته هم سوچ اوکړه	(اوماته اووایه)			

مَاذَا تَرٰی ؕ	قَالَ	یٰاَبَتِ	افْعَلْ	مَا
چې څه وینې تهٔ په خیال خپل کښې	اووئیل هغه	اے پلاره زما	اوکړه تهٔ	هغه
چې ستا څه رائې ده	..........هغه (ځوئې) اووئیل چې ائې بابا! تاته چې څه حکم شوې			

تُؤْمَرُ	سَتَجِدُنِیْۤ	اِنْ شَآءَ اللّٰهُ	مِنَ الصّٰبِرِیْنَ۝
چې حکم کیدې شی دهغې	او به مومې تهٔ ماله	که اوغواړئ الله	دصبر کونکونه
دې هغه په ځائې کړه	..........انشاء الله مابه صبر کونکې بیا مومې		

فَلَمَّاۤ	اَسْلَمَا	وَتَلَّهٗ	لِلْجَبِیْنِ۝ۚ	وَنَادَیْنٰهُ
پس هر کله چې	غاړه کیښوده دواړو	اوواڼې چوڼ هغه	پړمخې په تندی	او آواز کړو مونږ هغه ته
بیا چې دې دواړو دالله ﷻ حکم اومنلو	اوهغه (ځوې) ئې په پړ مخې څملولو	اومونږ ورته اواز اوکړو		

اَنْ یّٰۤاِبْرٰهِیْمُ۝ۙ	قَدْ صَدَّقْتَ	الرُّءْیَا ۚ	اِنَّا	كَذٰلِكَ	نَجْزِی
چې اے ابراهیم	رښتیا کړو تا	خوب خپل	بیشګه مونږه	دارنګې	بدله ورکوؤ
چې ائې ابراهیم ﷺ! تاخوب واقعی رښتیا کړو	بیشګه مونږ نیکانو بندګانو ته هم دغه شان				

[1] خلق افعال العباد للبخاری :۱۱۷، السنة لابن ابی عاصم: ۳۵۸. وسنده صحیح.

وَفَدَيْنٰهُ	الْبَلٰٓؤُا الْمُبِيْنُ ۝	لَهُوَ	اِنَّ هٰذَا	الْمُحْسِنِيْنَ ۝
او فديه ورکړه مونږ هغه له	ازميښت ښکاره	خامخا دا وو	بيشکه دا (ذبحه)	نيکانو خلقو له
بدله ورکوو ...... حقيقت دا دې چې دا يو ډير لوئې امتحان وو او مونږ ددې په بدله کښې				

فِى الْاٰخِرِيْنَ ۝	عَلَيْهِ	وَتَرَكْنَا	عَظِيْمٍ ۝	بِذِبْحٍ
په روستنو نسلونو کښې	په هغه باندې صفت	او پريښودو مونږه	لويه (جنتي ګډوري)	يو قرباني
ده ته يو لويه قرباني ورکړه راتلونکو خلقو ته مو داخبره دده په تاريخ کښې باقي پريخوده				

اِنَّهٗ	الْمُحْسِنِيْنَ ۝	نَجْزِى	كَذٰلِكَ	عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ۝	سَلٰمٌ
بيشکه هغه	نيکانو خلقو له	بدله ورکوؤ مونږ	دارنګې	په ابراهيم باندې	سلام دې
بيشکه مونږ نيکانو بندګانو ته هم دغه شان بدله ورکووا .... بيشکه هغه					

نَبِيًّا	بِاِسْحٰقَ	وَبَشَّرْنٰهُ	مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ۝
يو نبي	په اسحاق سره	او زيرې ورکړو مونږ هغه ته	زمونږ مومنانونه وؤ دبندګانو
زمونږ د نيکانو بندګانو نه وو او مونږ ابراهيم ته د اسحاق ﷺ زيرې ورکړوا چې نبي اوخوش نصيبه			

وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ؕ	عَلَيْهِ	وَبٰرَكْنَا	مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝
او په اسحاق باندې	په هغه باندې	او برکت کړې وؤ مونږه	د صالحانونه
په وي .... او مونږ په هغه (ابراهيم ﷺ) او اسحاق ﷺ باندې برکتونو اوکړل			

مُبِيْنٌ ۝	لِّنَفْسِهٖ	وَظَالِمٌ	مُحْسِنٌ	وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا
ښکاره	په خان خپل باندې	او څوك ظالم دي	څوك نيکو كار دي	او داولاد ددي دواړو نه
اوددې دواړو په اولاد کښې نيکان خلق هم دی اوپخپلو ځانونو باندې ښکاره ظلم کونکي هم				

قوله تعالى: وَقَالَ اِنِّىْ ذَاهِبٌ اِلٰى رَبِّىْ سَيَهْدِيْنِ ۝

ابراهيم ﷺ اوونيل زه خودخپل پروردګارطرف ته تلونکې يم.هغه به ضرورماته صحيح لاراوښائي.اې زمارب!ماته نيك بخت اولادراکړې.نومونږهغه ته دښه بچي زيرې ورکړو.چه کله ئې خوې دومره عمرته اورسيدوچه دهغه سره دګرځيدوشونوابراهيم ﷺ ورته اوونيل خوږه ځويا زه په خوب کښې تاته پخپله حلالول وينم.اوس ته وايه دستاڅه خيال دې؟خوې جواب ورکړوچه پلاره!چه کوم حکم کيږي هغه پوره کړې.انشاء الله ته به ماصبرکونکي ويني.غرض داچه دواړواومنله اوپلاردخوې تندې ښکول کړو. مونږورته اوازاوکړوچه اې ابراهيم بالکل تا خپل خوب ربښتيا کړو.مونږنيکي کولووالوته هغه شان جزاء ورکوو.په حقيقت کښې دادهغه امتحان وو.اومونږيوه لويه قرباني دهغه په خپوکښې اوکړه.اودهغه دخيرذکرموپه روستوخلقوکښې پريخودو.په ابراهيم ﷺ دې سلام وی.مونږنيك کارونه کولووالاته هم هغه شان جزاء ورکوو.بې شکه هغه زمونږپه ايمان بندګانوکښې وو.مونږهغه ته داسحاق نبي زيرې ورکړوچه هغه د صالح خلقونه وو.اومونږپه ابراهيم اواسحاق باندې برکتونه نازل کړل.ددې دواړوپه اولاد کښې څه نيك بخت دی اوپه خپل نفس باندې ظلم کولووالادي.

قوله تعالى:: إِنِّيٓ أَرَىٰ فِي ٱلۡمَنَامِ أَنِّيٓ أَذۡبَحُكَ فَٱنظُرۡ مَاذَا تَرَىٰ

دحضرت ابراهیم علیه السلام حضرت اسماعیل علیه السلام ذبح کول: خلیل الله چه کله دخپل قوم دهدایت نه راؤړلو په وجه خفه شو. لوې لوې قدرتي نخې لیدلونه پس چه هم هغوی ایمان راونه ړو، نوابراهیم علیه السلام ترې جدا کیدل بنه اوګنړل اواعلان ئې اوکړوچه زه به اوس دستاسونه هجرت اوکړم.زمالاره خودنکې زماالله تعالی دې.اودخپل رب نه ئې داولاددعااوکړه.چه هغوی ته توحیدکښې دابراهیم علیه السلام مدداوکړي.هم هغه وخت دابراهیم علیه السلام دعاقبوله شوه اودیوفرمانبرداره ځوی زیرې ورته ورکړې شو.داحضرت اسماعیل علیه السلام وو، هم دادحضرت ابراهیم علیه السلام ړومبې ځوې وواودحضرت اسحاق علیه السلام نه مشروو.دې خواهل کتاب هم مني.اودهغوی په کتاب کښې دی چه داسماعیل علیه السلام دپیدائش په وخت کښې دحضرت ابراهیم علیه السلام عمرشپږاتیاکاله وو. اوکوم وخت چه اسحاق علیه السلام پیداشونوهغه وخت ئې عمریوکم سل کاله وو.اودهغوی په خپل کتاب کښې داهم دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام ته دخپل ځوی دذبح کولوحکم شوې وو.خوچونکه دا خلق پخپله دحضرت اسحاق علیه السلام اولاددې اونبی الله اوذبیح الله اولادچونکه عربیان دی نوهغه خلقو دا فضیلت اواسماعیل علیه السلام نه اخستلې دې اودحضرت اسحاق علیه السلام سره ئې لږولې دې اودالله تعالی کلام کښې ئې فرق راوستې دې.اووائی چه زمونږپه کتاب کښې **وحیدک** دې ددې مطلب یواځې نه دې.بلکه څوك چه ستاسره داوخت دې هغه یواځې دې.ځکه چه حضرت اسماعیل علیه السلام خوهغه وخت خپلې مورسره په مکه کښې وو.دلته دخلیل الله سره صرف اسحاق علیه السلام وو.خودابالکل غلط دی. "وحیدك" هغه ته وئیلې کیږی کوم چه یواځې وی.دهغه بل څوك رورنه وی،دلته یوه خبره بله هم ده چه یواځې اوړومبی ځوی سره څومره مینه وی اودهغه چه څومره نیازبین توب وی هغه دنور بچو کیدو باندې پاتې نشی.په دې وجه دهغه دذبح کولوحکم،یولوې امتحان اوازمیښت وو.مونږدامنو.

بعضې بزرګان هم دامني چه ذبیح الله حضرت اسحاق علیه السلام وو،تردې چه څه صحابه کرامو رضی الله عنهم نه هم دا روایت دی،خوداخبره دکتاب اوسنت نه ثابت نه ده.اوداخیال کیږی چه دبنی اسرائیلومشهوره کړې خبره دې حضراتوهم بې دلیله منلې ده.لرې تګ نه دې پکاردالله دکتاب په الفاظوباندې غور اوکړئ، چه دحضرت اسماعیل علیه السلام دزیری اعلان په غلام حلیم وئیلوسره اوشو.بیادالله تعالی په لارکښې دذبح کیدوتیاری ذکراوشو.دابیان ختمیدونه پس دحضرت اسحاق علیه السلام دپیدائش ذکرراغلې دې. اوفرښتو د اسحاق علیه السلام دپیدائش زیردغلام علیم وئیلوسره اوکړو.هم دغه شان په قران کښې داسحاق علیه السلام زیری سره ارشاد دې.﴿ وَمِن وَرَآءِ إِسۡحَٰقَ يَعۡقُوبَ ﴾ یعنی دحضرت ابراهیم علیه السلام په ژوندکښې به دحضرت اسحاق علیه السلام نه حضرت یعقوب علیه السلام پیداشي.یعنی دهغه دنسل خورولوخودمخکښې نه خبره کړې شوې ده اوس هغه څنګه ذبح کړې شی؟دامونږمخکښې هم بیان کړی دی.اودحضرت اسماعیل علیه السلام صفت ئې دلته فرمانبرداری بیان کړې دې،چه هغه دذبح کولودپاره بالکل مناسب دې.

اوس حضرت اسماعیل علیه السلام غټ شواودخپل پلارسره دټك راټك قابل وو،اسماعیل علیه السلام هغه دخپلې مورسره په فاران کښې وو.حضرت ابراهیم علیه السلام به هلته ته تلوراتلو.داهم ذکرشوی دی چه په به براق به دګرځیدواوکارکولوقابل وو.نوحضرت ابراهیم علیه السلام په خوب کښې اولیدل چه هغه خپل خوږځوې ذبح کوی دنبیانوخوبونه به وحی وو،اوددې دلیل داایت دې،په مرفوع روایت کښې داهم دی.بس دالله تعالی رسول دخپل دزړه ټکړې دازمیښت دپاره اویه دې وجه چه یوناساپه دهغه ذبح کولوپه هغه اونه ویریږی،خپله اراده او رائي په هغه باندې ظاهره کړه. هغه خوهم ددې ونې میوه وه.نبی ابن نبی وو.جواب ئې ورکړو.پلاره نوبیاناوخته کوې ولې دې خبروکښې دتپوس کولوڅه ضرورت دی؟کوم حکم چه شوې دې هغه زرپوره کړه اوکه زماباره کښې څه درته څه شك وی نوچاړه کیده معلومه به درته

شي چه زه څومره صبر کونکې يم.انشاء الله زماپه صبرباندې به دستازړه خوشحاله شي.سبحان الله چه څه ئې ونيلې ووهغه ئې اوکړل.اوپه وعده باندې قائم اوسيدلوسرتيفکېت ئې دالله تعالى نه حاصل کړو. او پلاراوخوئ دواړه دالله دحکم پوره کولوډپاره راضي شول.

قوله‌تعالى:: فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ۝

پلار اوځوئ دواړه دالله ﷻ حکم ته تيار شو:: پلاردالله په لارکښې خپل ځوئ ذبح کولوډپاره اوځوئ د الله په لارکښې خپل ځټ کټ کولوډپاره تيارېږي اوپلاردخپلوسترګونور،دزړه سرپه زمکه باندې په زمکه باندې الټه غورځوي چه دذبح کولوپه وخت کښې دهغه لاسونه سست نشي.

مسندکښې داحمدابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه کله حضرت ابراهيم عليه السلام دسترګوتوردالله تعالى په حکم باندې بوتلونوهغه وخت کښې شيطان ئې مخې ته راغې.خوحضرت ابراهيم عليه السلام سره يې دهغه نه مخکښې اووتلو.بيادحضرت جبرئيل عليه السلام سره ابراهيم عليه السلام ته عقبه ته لاړونوهغه وخت بياشيطان ئې مخې ته راغې،ابراهيم عليه السلام هغه په اووه کانړوباندې اويشتو.بيادجمره وسطى خواه کښې ورته مخې ته راغې هغه وخت ئې بيااووکانړي ويشتو.بيامخکښې شواوخپل خوږځوې ئې دالله په حکم باندې دذبح کولوډپاره راسملولو،دذبيح په بدن باندې هغه وخت يوسپين څادروو.اوونې وئيل چه پلاردارانه کوزکړه چه دابياماته کفن کړې.اهاهغه وخت ځوې بريندولووخت کښې دپلارڅه عجيبه حال وو.چه اوازراغې بس ابراهيم خوب دې ربنتياثابت کړو.شاته ئې اوکتل نودشپين رنګ غټوغټو خکرو والا يو ګډئې اوليدو.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه دغه وجه چه مونږدغه شان سنډګان قربانوو.(۱)

هم دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه په دويم روايت کښې دحضرت اسحاق عليه السلام نوم روايت شوې دې.خواولنې صحيح دې اوددې دليلونه راخي،انشاء الله تعالى.دهغې په بدله کښې لويه قرباني الله تعالى ورکړه اوپه دغه باره کښې حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه داجنتي ګډه وه.چه هغې هلته د څلويښتو کالو راسې وه.هغې ليدلوسره ابراهيم عليه السلام خپل ځوې پريخودواوهغې پسې شو.جمره اولى ته راورسيدو ،اووکانړې ئې ويشتل بيااوتختيده اوجمره وسطى ته اورسيده.اووکانړي ئې دلته ويشتل اوبياجمره کبرى سره اووکانړي ويشتل اودهغه ځائې نه ئې منحرته راوسته اوحلاله ئې کړه.دهغې خکرې دسرسره داسلام دشروع پورې خانه کعبې باندې زواړندې وې بيااوچې شوې.يوځل حضرت ابوهريره رضی الله عنه او حضرت کعب رضی الله عنه خپلوکښې ناست ووخبرې ئې کولې.حضرت ابوهريره رضی الله عنه خوحديثونه بيانول اوحضرت کعب رضی الله عنه دکتابونوقصې بيانولې.حضرت ابوهريره رضی الله عنه اوفرمائيل چه درسول الله ﷺ فرمان دې چه هرنبي دپاره يوه دعاپته ده اوماخپله دغه دعاپته ساتلې ده چه هغه به دقيامت په ورځ دامتيانودپاره وي.(۲)

حضرت کعب رضی الله عنه اوفرمائيل تاسوپخپله دحضور ﷺ نه اوريدلى دى؟اوئې فرمائيل او.حضرت کعب رضی الله عنه خوشحاله شواوئې فرمائيل په حضور ﷺ باندې زمامورپلارقربان.بياحضرت کعب رضی الله عنه دحضرت ابراهيم عليه السلام قصه شروع کړه چه کله ابراهيم عليه السلام دخپل ځوى حضرت اسحاق عليه السلام دذبح کولوډپاره تيارشونوشيطان اووئيل که مادې نن دهوکه نه کړونوبياماته دده نه ټول عمرډپاره خفه کيدل پکار دى.

اول خودې حضرت ساره ته راغې اوتپوس ئې ترې اوکړوچه ابراهيم دستاځوې کوم خواه بوتلو؟موروړته جواب ورکړوخپل څه کارته ئې بوتلې دې.هغه ورته اووئيل نابلکه هغه ئې ذبحه کولوډپاره بوتلو.مورته ئې ورته اووئيل چه هغه ذبح کوى ولې؟لعين ورته اووئيل چه هغه وائي چه دالله تعالى هم دغه حکم دې. جواب ورته ملاؤشونوبياځوهم دغه ښه ده چه هغه زرته زره دالله تعالى حکم پوره کړي.دلته نه نامراده شواودې ماشوم ته راغې اوورته ئې اووئيل چه ستاپلارتاکوم خواه ته بوځي؟هغه ورته اووئيل

---

(۱) احمد: ۱/۲۹۷، وسنده صحيح.

(۲) صحيح بخاري كتاب الدعوات باب ((ادعوني استجب لكم)): ۶۳۰۴، صحيح مسلم: ۱۹۸.

دخپل څه کاردپاره.ورته ئې اوونیل نا ابلکه دي تاذبح کولودپاره بوځي.اوئې فرمائیل ولې؟ورته ئې جواب ورکړوځکه چه هغه ګنړي چه داالله تعالى حکم دې.ورته ئې اوونیل چه بیاخوهغه ته په دې کارکښې تندي پکارده.دلته نه هم خفه دا لعین خلیل الله ته ورغلو.هغوی ته ئې اوونیل داماشوم کوم خواه بوځي؟جواب ورته ملاؤشودخپل څه کاردپاره.ملعون ورته اوونیل نا ابلکه ته دې ذبح کولودپاره بوځې.هغوی ورته اوفرمائیل داولې؟ورته ئې جواب ورکړوځکه چه ستاخیال دې چه داالله تعالى حکم دې.ابراهیمؑ اوفرمائیل چه په الله تعالې مې دې قسم وی زه به بیادا کارضرورکوم.اوس ابلیس مایوس شو.

بل روایت کښې دی چه الله تعالى حضرت اسحاقؑ ته اوفرمائیل چه ته زما نه دعااوغواړه،چه ته څه غواړې هغه به تاته ملاؤشي.حضرت اسحاقؑ اوونیل چه بیازمادادعاده،چه چاشرك نه وی کړې هغه ته ضرورجنت ته بوځه.رسول اللهﷺ فرمائی چه الله تعالى ماته په دووخبروکښې اختیارراکړې دې چه زه دې کښې یوه اختیارکړم.یاخوداچه زمانیم امتیان اوبخی یاداچه زه شفاعت اوکړم اوهغه الله تعالى قبول کړی.نوماشفاعت ته ترجیح په دې وجه باندې ورکړه چه هغه به عام وی.اویوه دعاوه چه مابه هغه کوله خودالله تعالى یونیك بنده هغه زمانه مخکښې اوکړه.واقعه داسې ده چه کله الله تعالى دحضرت اسحاقؑ نه دذبح کولوسختی لرې کړه نوورته ئې اوفرمائیل"اوغواړه چه څه غواړې درته به درکولې شی"توحضرت اسحاقؑ اوفرمائیل والله دشیطان ددهوکه کولونه مخکښې به زه هغه اوغواړم.اې الله کوم کس چه په دې حالت کښې مړشوې وی چه هغه دستاسره شرك نه وی کړې نوهغه ته اوبخه.اوهغه ته جنت ورکړه. داحدیث په ابن ابی حاتم کښې هم دې.خوسندئې غریب اومنکردې اوددې یوروایت کونکې عبدالرحمن بن زیدبن اسلمؒ ضعیف دې اوماته ویره ده چه داالفاظ"چه کله الله تعالى اسحاقؑ ته" نه داخره پورې دروایت کونکی خپل نه وی.اوداهغه په حدیث کښې داخل کړی وی.

ذبیح الله خوحضرت اسماعیلؑ دې دذبح کولوځائې په منی کښې دې اوداپه مکه دې اوحضرت اسماعیلؑ په مکه کښې ووحضرت اسحاقؑ نه،هغه خوپه کنعان ښارکښې وو،کوم چه په شام کښې دې.کله چه ابراهیمؑ خپل خوږخوې ذبح کولودپاره واچولونودالله تعالى دطرف نه اوازراغلوچه بس ابراهیم تاخپل خوب پوره کړو.

سدی نه روایت دې چه کله خلیل دذبیح الله په مرې باندې چاړه راښکله نوځټ ئې داوسپنې شواوکټ نه شواوداوازراغې چه مونږنیکوکاروته دغه شان بدله ورکوو،یعنی دسختیانوئې بچ کوو.څنګه چه الله تعالى فرمائیلی دی."دالله تعالى نه ویریدونکی خلقودپاره الله تعالى دخلاصی لار پیدا کړی، او هغوی ته داسې رزق ورکوی چه دهغوی په خیال کښې هم نه وی.په الله تعالى باندې بهروسه کولودپاره الله تعالى کافی دې.الله تعالى خپل کارونه پوره کوی اودهرکاردپاره هغه یواندازمقررکړې دې.داایت په دې خبره باندې دلیل دې چه کارکیدونه مخکښې حکم منسوخ شوې وو.

دکار کیدو په وخت کښې حکم منسوخ شو ::دلته معتزله دانه منی،داستدال وجه ښکاره ده ځکه چه خلیل الله ته دخپل خوی دذبح کولوحکم ملاؤشوې وو،اوذبح کولونه مخکښې دفدې سره منسوخ شو.ددې نه مقصدداووچه دحکم په منلوباندې ورته ثواب ملاوشي.په دغه وجه باندې ارشاداوشوچه داخوصرف یوازمیښت وو،کهلاؤامتحان وو،چه یوطرف نه حکم اوشواوبل طرف ته ورته تیاری اوشوه.په دې وجه باندې دجناب خلیل الله په تعریف کښې قران مجیدکښې دی."ابراهیم ډیرو فادارو، د لوې قربانۍ سره دهغه فدیه مونږورکړه."سپین رنګ،غټې سترګې اوغټوخکروالااویه ښه خوراك باندې غټ شوې ګډمونږدهغه په فدیه کښې ورکړوچه هغه په ثبیرکښې دبیرې ونې پورې تړلی شوې وواوهغه په جنت کښې څلویښت کاله وو.منی کښې چه دثبیرسره کوم غردې په هغې باندې دا څناور حلال کړې شوې دې.دې په چغوباندې دابره نه راغلې وو.هم داهغه ګډدې کوم چه هابیل دالله په لارکښې قربان کړې

وو،دهغې ورڼ لره شان سره وه دهغه نوم جريروو.بعضې وائي چه مقام ابراهيم کښې هغه حلال کړې شوې وواوڅوک وائي چه په منی کښې منحرياندې.

دابن عباس ﷺ فتوی::يوکس خپل ځان دالله تعالی په لاره کښې دذبح کولومنت منلې وو.نوحضرت ابن عباس ﷺ هغه دسلواوښانودحلالوفتوی ورکړه خوبيائې اوفرمائيل که ماهغه ته ديوګډحلالوئيلې وو نو هم کافی وو.ځکه چه په کتاب کښې دکتاب الله فديه يوګډسره ورکړې شوې ده.دزياتوخلقوهم دغه قول دې.بعض وائي چه داغرونوچيلې وو.څوک وائي چه اوسې وه.مسنداحمدکښې چه ابن عباس ﷺ حضور ﷺ راوغښتلواوورته ئې اوفرمائيل چه مابيت الله ته داخليدووخت کښې دګډښکرې ليدلې وې اوماته يادنه ووچه تاته مې دهغې دپټولوحکم کړې وې.لاړشه اوهغه پټې کړه.په بيت الله کښې داسې څه ځيزنه دې پکارچه هغه دمونځ کونکوخيال بل طرف ته بوځي.(١)حضرت سفيان ﷺ فرمائي ددې ګډښکرې هم په بيت الله کښې وې.تردې چه يوځل په بيت الله کښې اوراولږيدو،اوهغه پکښې اوسوزيدې .داواقعه هم ددې خبرې ګواهی ورکوی چه ذبيح الله هم حضرت اسماعيل ﷺ وو په دغه وجه باندې دهغه اولادقريش داښکرې محفوظ ساتلې وې،تردې چه الله تعالی حضرت محمد ﷺ پيداکړو.والله اعلم.

دهغه خبرويان په کومو کښې چه ذبيح الله اسحاق ﷺ دې.ابوميسره رحمه الله فرمائي چه حضرت يوسف ﷺ دمصربادشاه ته اوفرمائيل.چه ته زماسره خوراك کول غواړې؟زه يوسف بن يعقوب نبی الله بن اسحاق ذبيح الله بن ابراهيم خليل الله يم.دعبيدبن عميربه نقل دی حضرت موسی ﷺ الله تعالی ته عرض اوکړوچه اې الله!چه څه خبره ده چه خلق وائي په چه دابراهيم ﷺ،اسحاق ﷺ اويعقوب ﷺ په خدې مو قسم.نوجواب ورته ملاؤشوچه ابراهيم خوپه هريوځيزباندې ماته ترجيح راکړه اواسحاق خپل ځان زماپه درباركښې ذبح کولو له تيارکړې وو،نوبيانورڅه ورته څه مشکل وو؟اويعقوب باندې چه ماڅومره تکليفونه اچول دهغه برداشت به هم هغه هومره زياتيدو.

حضرت ابن مسعود ﷺ په مخکښې يوکس په فخرسره دخپل پلارنيکه نوم واخستلو.نوهغه ورته اوفرمائيل دفخرقابل نيکه خودحضرت يوسف ﷺ وو.چه هغه ديعقوب بن اسحاق ﷺ ذبيح الله بن ابراهيم خليل الله ﷺ وو.عکرمه رحمه الله،ابن عباس ﷺ،اوپخپله عباس ﷺ،علي ﷺ،سعيدبن جبير، مجاهد رحمه الله، شعبی رحمه الله،عبيدبن عمير رحمه الله،ابوميسره رحمه الله،زيدبن اسلم رحمه الله،عبدالله ابن شفيق، زهری رحمه الله، قاسم بن ابوبرزه،مکحول رحمه الله،عثمان بن ابی حاضر رحمه الله، سدی رحمه الله، حسن رحمه الله، قتاده رحمه الله، ابوالهذيل رحمه الله،ابن سابط رحمه الله،کعب احبار رحمه الله،ددې ټولوهم دغه قول دې اوابن جريرهم دغه وائي چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ وو.صحيح علم خوالله ته دې خوپه ظاهره داسې معلوميږی چه ددې ټولوبزرګ احباردې.دې په فاروقی خلافت کښې مسلمان شوې وو،اوکله کله به ئې حضرت عمر ﷺ ته د پخوانوکتابونوقصې اوروليې.خلقودا رخصت اوګڼرلواوبيابه ئې ترې هره خبره نقل کوله،اوبه دې کښې د صحيح اوغلط خبرې فرق ختم شو.ربښتياخوداده چه دې امت ته دزوړيوکتاب ضرورت هم نشته.بغوی رحمه الله دڅه نوروصحابه رضوان الله اجمعين اوتابعين رحمة الله عليهم نومونه خودلي دی.کوموچه وئيلې دی چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ دې.په يومرفوع حديث کښې دی که چرته هغه حديث صحيح وونودجهګړې فيصله وه. خوهغه حديث صحيح نه دې.په دې کښې دوه روايت کونکی ضعيف دی.نوپه يوسندباندې داخبره دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت ده اودادېره صحيح ده.والله اعلم.

هغه خبرې چې د اسماعيل ﷺ ذبيح الله کيدلو دليل دې::وس هغه خبرې اولولئ دکومونه چه معلوميږی چه ذبيح الله حضرت اسماعيل ﷺ وو.اوهم داټيك اوصحيح ده.ابن عباس ﷺ هم دغه فرمائي چه يهوديان

(١) ابوداود کتاب المناسك باب فی دخول الکعبة: ٢٠٣٠. وهوحسن.

دحضرت اسحاق ؑ نوم غلط اخلي.
دخليفة المسلمين حضرت عمرابن العزيز رحمه الله په مخكښې چه كله محمدبن كعب قرظي رحمه الله دا اوفرمائيل اوورسره ئې ددې دليل هم وركړوچه دذبح كولوذكرنه پس په قران مجيدكښې خليل الله ته د اسحاق ؑ دپيدائش زيرې وركړې شوې دې اوورسره هم دابيان دې چه دهغوى كره به هلك كيږي چه نوم به ئې يعقوب وى.اوچه كله دهغه كره دهلك كيدوزيرې وركړې شو،بياددې نه پس چه دهغه لاهلك پيدا كيدونه مخكښې دهغه دذبح كولوحكم څنګه اوشو؟نوحضرت عمر بن عبدالعزيز اوفرمائيل چه ډيرواضح دليل دې زماذهن دلته نه وورسيدلې يعني ماهم منل چه ذبيح الله حضرت اسماعيل ؑ وو.
بيا شاه اسلام دشام يويهودى عالم نه تپوس اوكړوكوم چه مسلمان شوې وو،چه تاته ددې باره كښې څه علم دې؟هغه ورته وئيل چه اميرالمومنين رښتياخبره داده چه دچادذبح كولوحكم شوې وو،هغه حضرت اسماعيل ؑ وو،خوچونكه عربيان دهغه اولادكښې دى نودابزرګى هغوى ته ملاويږى په دې وجه باندې يهوديانوهغه بدل كړو.اودحضرت اسحاق ؑ نوم اخلي.رښتياعلم الله سره دې خوزمونږايمان دې چه حضرت اسحاق ؑ اوحضرت اسماعيل ؑ دواړه پاك اوطيب اودالله تعالى فرمانبرداره وو.په كتاب الزهدكښې دى چه دحضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله خوې حضرت عبدالله دخپل پلارنه كله دمسئلې تپوس اوكړونوهغه.ورته جواب وركړوچه ذبح كيدونكې حضرت اسماعيل ؑ وو.دحضرت علي، حضرت ابن عمر،ابوالطفيل،سعيدبن مسيب،سعيدبن جبير، حسن، مجاهد،شعبي،محمدبن كعب،ابوهريره،ابوجعفرمحمدبن علي،ابوصالح رضي الله عنهم نه هم دغه روايت دى.
امام بغوى رحمه الله دنوروصحابه كرامو ؓ اوتابعين رحمهم الله نومونه اخستلي دى.يوغريب حديث هم ددې په تائيدكښې روايت شوې دې،په دې كښې دى چه په شام كښې داميرمعاويه مخكښې دابيان راغې چه ذبيح الله څوك دې؟نوهغه اوفرمائيل چه ښه ده چه دامعامله زماپه شان باخبركس مخې ته راغله. واورئ!مونږدحضور ﷺ سره ووچه يوكس حضور ﷺ ته راغې اواوئې وئيل،چه اې ددووالله تعالى په لاركښې د دوؤذبح كړې شوؤ والا د نسل نه رسوله!ماته هم دغنيمت دمال نه څه راكړه.په دې باندې حضور ﷺ په خنداشو،يوذبيح الله خودحضور ﷺ پلارحضرت عبدالله وودويم حضرت اسماعيل ؑ وودچادنسل چه حضور ﷺ دې.دعبدالله دذبح كيدوواقعه داسې ده چه دحضور ﷺ نيكه عبدالمطلب چه كله دزمزم كوې اوكنستلونوداخبره ئې اومنله كه داكارپه اسانتياسره اوشونودالله په لاركښې به خپل يوخوې ذبح كړم.كله چه كارپوره شواوقرعه اندازى اوكړه چه كوم څوې دالله په نوم باندې ذبح كړم؟نودحضور ﷺ دپلارعبدالله نوم راوتلو.دهغه دمورطرف نه نيكه ورته اووئيل چه دده په ځائې باندې سل اوښان حلال كړئ.نوهغه اوښان حلال كړې شول[1].اودحضرت اسماعيل ؑ واقعه خومشهورده.ابن جريركښې دا روايت موجوددې اومغازى امويه كښې هم شته.

دابن جرير دليل چې ذبيح الله اسحاق ؑ دې: ابن جريرخودحضرت اسحاق ؑ دذبيح الله دادليل پيش كوى چه دكوم حليم ماشوم دزيرې ذكردې دهغه نه مراداسحاق ؑ دې.په قران كښې بل ځائې دى.﴿ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴾ اودحضرت يعقوب دزيرى داجواب وركړوچه هغه دهغه سره دكرځيدوعمرته رسيدلې وو،اوداهم ممكن ده چه ديعقوب سره بل څه اولادهم وو.اوپه كعبة الله كښې دخكردموجودګئ باره كښې فرمائي چه داهم ممكنه ده چه دبلاد او كنعان نه ئې دادلته راوړې وى.او د څه خلقونه داسحاق ؑ دنوم صراحت هم بيان شوې دې.خوداټولې خبرې دحقيقت نه لرې دى.اودحضرت اسماعيل ؑ په ذبيح الله باندې دمحمدكعب قرظي رحمه الله خبره ډيره واضحه اومضبوط ده والله اعلم.رومبې دذبيح الله حضرت اسماعيل ؑ دپيدائش زيرې وركړې شو.دلته بيادهغه درورحضرت

---

[1] حاكم:۲/۵۵٤،

اسحاقؑ زیرې ورکړې شو.سوره هود اوسوره حجرکښې هم ددې ذکرتیرشوې دې."**نبیا**"، حال مقدره دې یعنې هغه به صالح نبي وي.

دابن عباسؓ دلیل: ابن عباسؓ فرمائي چه ذبیح حضرت اسحاقؑ وو،اودلته نبوت دحضرت اسحاقؑ زیرې دې، څنګه چه حضرت موسیؑ په باره کښې فرمان دې چه مونږهغه په خپل رحمت سره دهغه رورهارون نبي جوړکړو.حالانکه هارون دموسیؑ نه مشرووو.نودلته هم دهغه دنبوت زیرې دې.نودازیرې په دې وجه باندې ورکړې شوې دې چه هغه دذبح کولوپه امتحان کښې صبرکونکې وو.داهم روایت شوی دی چه دازیرې دوه خله ورکړې شوې دې،دپیدائش نه لږمخکښې اودنبوت نه لږمخکښې.دحضرت قتاده رحمه الله نه هم دارو‌ایت دی.په هغه باندې اواسحاق باندې دې برکتونه وي.دهغه په اولادکښې هرقسمه خلق دی،نیک بخت هم اوبدبخت هم.څنګه چه حضرت نوحؑ فرمائیلي دي چه اې نوح!چه زمونږ د سلام اوبرکت په وجه باندې ته اوستاسره خلق اوداسې خلق هم شته چه هغوی ته مونږفائدې ورسوو، بیابه هغوی ته زمونږدطرف نه دردناک عذاب وي.

وَلَقَدْ	مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱۴﴾	وَنَجَّيْنٰهُمَا	وَقَوْمَهُمَا
او احسان اوکړو مونږه	په موسی او هارون باندې	او نجات ورکړو دواړو له	او قوم ددواړو له

او مونږ په موسیؑ او هارونؑ باندې هم احسان کړې وو | او دوئ دواړه مو سره دخپله قومه

مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۱۵﴾	وَنَصَرْنٰهُمْ	فَكَانُوْا	هُمُ
دمصیبت (غم) لوئ نه	او امداد اوکړو مونږه دهغوئ	پس شو هغوئ	هم هغوئ

دلوئې مصیبت نه خلاص کړل | او مونږ ددوئ امداد اوکړو | نو دوئ (په فرعونیانو)

الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۶﴾	وَاٰتَيْنٰهُمَا	الْكِتٰبَ	الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾	وَهَدَيْنٰهُمَا
غالب	او ورکړو مونږ دواړو له	کتاب	روښانه	اولاره اوښودله مونږ دواړو ته

غالب شول | .... او مونږ دې دواړو ته روښانه کتاب ورکړو | اومونږ دې دواړو ته نیغه لار

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِمَا	فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾
لاره نیغه	او پریښودو مونږه صفت	په دواړو باندې	په روستنو نسلونو کښې

اوخودله | او مونږ دې دواړو دپاره په روستو راتلونکو خلقو کښې دا (ذکرخیر) باقي اوساتلو

سَلٰمٌ	عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾	اِنَّا	كَذٰلِكَ	نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾
سلام دې	په موسی او هارون باندې	بیشکه مونږه	هم درانګې	بدله ورکوؤ | نیکانو خلقو له

چې په موسیؑ اوهارونؑ دې سلام وي | بیشکه مونږ دغه شان نیکانو بندګانو ته بدله ورکوؤ

اِنَّهُمَا	مِنْ عِبَادِنَا	الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾ ط
بیشکه هغوئ دواړه	دبندګانو زمونږ	مومنانو نه وو

دوئ دواړه زمونږ د مومنانو بندګانو څخه وو |

قوله تعالى:: وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ

دحضرت موسیٰ ﷺ اوحضرت هارون ﷺ ذکر: الله تعالى حضرت موسى ﷺ اوهارون ﷺ ته خپل نعمتونه بيانوى چه هغوى ته ئې نبوت ورکړو. اوهغوى ته ئې دقوم سره دفرعون په شان طاقتوردښمن نه خلاصې ورکړو. چاچه هغوى ډيرزيات ذليل اوخوارکړي وو. دهغوى بچي ئې قتل کړي وواوجينکئ ئې پريخودې وې، اوهغوى نه بې ذليل خدمتونه اخستل اوبې حيثيته کړى ئې وو. داسې بدترين دښمن دهغوى په مخکښې هلاك کړو. هغوى ئې په هغه باندې غالب کړل. هغوى دخپلوزمکواومالونومالکان شول. بيانې حضرت موسى ﷺ ته واضح روښانه اوکتاب ورکړوچه هغه په حق اوباطل کښې فرق کونکې اونوراوهدايت والاوو. اودهغوى نه پس خلقوکښې ئې هم دهغوى ذکراوثناء صفت اوساتلو. چه هريوه ژبه په هغوى باندې سلام وائي. مونږ نيك خلقوته هم دغه شان بدلې ورکوو. هغوى زمونږ مومن بنديان وو.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ		لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ
او بيشکه الياس عليه السلام (هم)		درسولانو نه وو
اوالياس ﷺ هم په پيغمبرانو کښې شامل دې		

اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖٓ	اَلَا تَتَّقُوْنَ	اَتَدْعُوْنَ	بَعْلًا	وَّتَذَرُوْنَ
کله چې اووئيل هغه		قوم خپل ته	آيا نهٔ يريږئ تاسو	آيا تاسو رابلئ	بعل بت	او پريږدئ تاسو

څه وخت چې هغه خپل قوم ته اووئيل چې آيا تاسو دالله ﷻ نه نه ويريږئ | آياتاسو دبعل عبادت کوئ

اَحْسَنَ الْخَالِقِيْنَ	اللّٰهَ	رَبَّكُمْ	وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ
بهتره پيدا کونکې (الله)	(هغه) الله	چې رب ستاسو دې	او رب دپلارانو ستاسو

اوښکلې خالق مو پريخودې دې | يعنى الله ﷻ چې ستاسو او ستاسو د پخوانو پلار نيکونو رب هم

الْاَوَّلِيْنَ	فَكَذَّبُوْهُ	فَاِنَّهُمْ	لَمُحْضَرُوْنَ
ړومبنو دې	پس هغوئ دروغ اوګڼړو هغه	پس بيشکه هغوئ	خامخا به حاضر کړې کيږى سزا ته

دې | ....هغوئ الياس ﷺ دروغ اوګڼړلو | نو دا ټول به عذاب ته حاضرولې شى

اِلَّا	عِبَادَ اللّٰهِ	الْمُخْلَصِيْنَ	وَتَرَكْنَا	عَلَيْهِ
بغير	دبندګانو دالله نه	هغه چې خالص کړې شوى وو	او پريښودو مونږه (صفت)	په هغه باندې

سوا دالله تعالى د خاص بندګانو نه |............ اومونږ د هغه په باره کښې راتلونکو خلقو ته دا خبره

فِى الْاٰخِرِيْنَ	سَلٰمٌ	عَلٰٓى اِلْ يَاسِيْنَ	اِنَّا	كَذٰلِكَ	نَجْزِى
په روستو نسلونو کښى	سلام دې	په الياس باندې	بيشکه مونږه	درانګې	بدله ورکوؤ مونږه

پريخوده | ....چې په الياس ﷺ دې سلام وى | ....بيشکه مونږ هم دغه شان نيکانو

الْمُحْسِنِيْنَ	اِنَّهٗ	مِنْ عِبَادِنَا	الْمُؤْمِنِيْنَ
نيکانو خلقو له	بيشکه وؤ هغه	دبندګانو زمونږ	مومنانو نه

بندګانو ته بدله ورکووا | بيشکه زمونږ د مومنانو بندګانو څنى ووا

قوله تعالى:: وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

دحضرت الیاس ذکر: بعضې وائي چه دحضرت ادریس ﷺ نوم الیاس وو(۱).وهب رحمه الله وائي چه دهغه سلسله نسب څه داسې ده.الیاس بن نسي بن فخاضی ابن عیزاربن هارون بن عمران ﷺ.(۲)حزقیل ﷺ نه پس دوی بنی اسرائیلوته نبی اولیږلې شو.هغه خلق دبعل نومې بت سجده کونکی وو.الیاس ﷺ ورته داسلام دعوت ورکړو.دهغوی بادشاه دعوت قبول کړوخوبیامرتدشواوخلقو ئې هم سرکشۍ کوله ، او ایمان راوړلونه ئې انکاراوکړو.الیاس ﷺ هغوی دپاره بددعااوکړه.درې کالوپورې باران اونه شو دوی ډیرتنګ شول اوقسمونه ئې خوړل شروع کړل چه تاسودعااوکړئ دباران کیدلوسره به مونږایمان راوړو.نوالیاس ﷺ په دعاباندې وریځونه باران اوشو.خوداکافران دخپلې وعدې نه واوښتل،اوخپل کفرئې بیاشروع کړو.الیاس ﷺ چه کله داحالت اولیدونوالله تعالی ته ئې دعااوکړه چه دوی خپل طرف ته بوځه.دهغوی سره حضرت یسع بن اخطوب ﷺ وو،دحضرت الیاس ﷺ ددعانه پس هغه حکم ملاؤشوچه یوځائې ته لاړشه اوهلته چه ذرته کومه سورلی ملاؤشوه په هغې باندې سورشه.هلته هغوی ته یود اووراس ملاؤشوچه په هغې باندې هغه سورشو. الله تعالی هغه هم نورانی کړو او پخپلو ورځو باندې الوتل شروع کړل اویوه انسانی فرښته دزمکې اواسمان شوه.ددې دصحت علم الله تعالی ته دې. او دا خبره داهل کتاب دروایت مطابق حضرت الیاس ﷺ خپل قوم ته فرمانیلې وه چه تاسودالله تعالی نه ویریږئ؟

چه دهغه نه سوادنوروعبادت کوئ؟اهل یمن اوقبیله ازدشنوه رب ته به بعل وئیلو(۳).دبعل نومې کوم بت چه به هغوی عبادت کولوهغه یوه ښځه وه.دهغوی دښارنوم هم "بعلبك"وو.(۴)

نودالله تعالی نبی حضرت الیاس ﷺ فرمائی چه تعجب دې په تاسوباندې چه تاسوالله تعالی چه هغه دټول کائنات مالك دې اوبهترین خالق دې په څانې یوبت ته عبادت کوئ.الله تعالی د ستاسو ټولو او ستاسونه مخکښې دستاسودپلارنیکه دعبادت لائق دې.دهغه نه علاوه څوك هم دهیڅ قسمه عبادت لائق نشته.

خودې خلقودالله تعالی دپاك نبی صفااوخیروالانصیحت اونه منلونوالله تعالی په دوی باندې عذاب نازل کړو.چه دقیامت په ورځ باندې به دوی نه سخت تپوس کیږی اودوی ته به سخت عذاب ورکولې کیږی.اویه دوی کښې چه څوك په توحیدباندې ووهغه بچ شول.

مونږدحضرت الیاس ثناء اوښه ذکرپه نوروخلقوکښې هم پریخودوچه دهرمسلم ژبه په هغه باندې سلام اودرود وائی.په لفظ الیاس کښې دویم لغت الیاسین دې.څنګه چه اسماعیل اواسماعین په بنو اسد کښې دغه شان لغت دې.دیوتمیمی په شعرکښې هم دالغت دغه شان استعمال شوې دې.

میکائیل ته میکال اومیکائن هم وئیلې کیږی.ابراهیم ته ابراهام،اسرائیل ته اسرئین،طورسیناته طور سینین .یعنی دالغت په عربۍ کښې مشهوردې.

دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه په قرات کښې ﴿سَلٰمٌ عَلٰۤى اِلْ يَاسِيْنَ﴾ دې.بعضې وائی چه ددې نه مرادحضرت محمد ﷺ دې.مونږدغه شان نیك خلقوته نیکه بدله ورکوو.یقیناهغه زمونږپه نیك بندګانوکښې وو.ددې جملې تفسیرمخکښې تیرشوې دې.والله اعلم.

---

(۱) الطبری : ۹۵/۲۱.
(۲) الطبری : ۹۷/۲۱.
(۳) الطبری : ۹۶/۲۱.
(۴) الطبری : ۹۷/۲۱.

وَاِنَّ لُوْطًا	لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٣٣﴾ط	اِذْ	نَجَّيْنٰهُ	وَاَهْلَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٣٤﴾لا

او بیشکه لوط علیہ السلام | درسولانو نه وؤ | کله چی | بچ کړو مونږ هغه | او اهل دهغه ټول

او بیشکه لوط علیہ السلام هم د پیغمبرانو څنی ووا څه وخت چې مونږ هغه او دهغه متعلقین ټول بچ کړل

اِلَّا عَجُوْزًا	فِي الْغٰبِرِيْنَ ﴿١٣٥﴾	ثُمَّ دَمَّرْنَا	الْاٰخَرِيْنَ ﴿١٣٦﴾

بغیر د یوې بوډۍ نه | چی په روستو پاتې کیدونکو کښی وه | بیا هلاك کړل مونږه | باقی نور (ټول)

خو بس یوهٔ بوډۍ (هلاکه شوه) | چې په روستو پاتې کیدونکو کښې وه | بیا مونورټول خلق تباه کړل

وَاِنَّكُمْ	لَتَمُرُّوْنَ	عَلَيْهِمْ	مُّصْبِحِيْنَ ﴿١٣٧﴾لا	وَبِالَّيْلِ ط

او بیشکه تاسو | خامخا تیریږئ | په هغوئ باندې | په صبا کښی | او په شپه کښی |

اوتاسو خلق صبا بیګاه دهغوئ په علاقو تیریږئ | نوآیا تاسو نه پوهیږئ

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٣٨﴾ع	وَاِنَّ يُوْنُسَ	لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٣٩﴾ط	اِذْ

ایا پس نهٔ چلوئ عقل تاسو | او بیشکه یونس علیہ السلام | درسولانو نه وؤ | کله چی |

(چه دهغوی د تباهئ نه عبرت واخلئ) | او یونس علیہ السلام هم د پیغمبرانو څنی وو | څه وخت

اَبَقَ	اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿١٤٠﴾لا	فَسَاهَمَ	فَكَانَ

هغه اوتښتیدو | کشتئ | ډکې | ته | نوپه خسنړی کښی شریك شو | پش شو |

چې اوتښتیدو (اویوې) ډکې بیړئ ته اورسیدو | ....نو په خسنړی کښې شریک شو

مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿١٤١﴾ج	فَالْتَقَمَهُ	الْحُوْتُ	وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿١٤٢﴾

دبیلات کونکونه په قرعه اندازئ کښی | پس تېر کړو هغه لره | مهی | او هغه ملامته وؤ |

نو د بیلات کونکو څنی شو | بیا دې یومهی لواړ تیر کړو | (اوحال دا وو) چې دې (سخت) پښیمانه وو

فَلَوْلَآ	اَنَّهٗ كَانَ	مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿١٤٣﴾لا	لَلَبِثَ

پس که چری نهٔ وې دا خبره | چی وؤ هغه | دتسبیح ویونکونه | نو خامخا به ئې وخت تیرولې |

بیا که چرې دې دالله جل جلالہ تسبیح کونکې نه ووا نو ددغه مهی په خیټه ....

فِيْ بَطْنِهٖٓ	اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿١٤٤﴾ج	فَنَبَذْنٰهُ

په خیټه دمهی کښی | دهغه ورځې پورې چی راپاسولې کیږی خلق | پس اوغورزوؤ مونږ هغه

کښې به ترقیامته پروت ووا نومونږ دې په یو هوار میدان کښې واچولو | چې ډیر

بِالْعَرَآءِ	وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿١٤٥﴾ج	وَاَنْۢبَتْنَا	عَلَيْهِ	شَجَرَةً

په ډاګه | او هغه ناجوړه (کمزورې) وؤ | او راواوخیژوله مونږه | په هغه باندې | ونه |

کمزورې شوې وو |اومونږ په ده باندې یوه زیلئ داره ونه رازرغونه کړه |

مِّنْ يَّقْطِيْنٍ	وَاَرْسَلْنٰهُ	اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ	اَوْ يَزِيْدُوْنَ
زيلو والا (كدو)	او اوليږو مونږه هغه	يو لاك خلقو ته	يا زياتو ته ددې نه

او مونږ دې يو لاكهه يا ددې نه زياتو خلقو طرفته ليږلې وو |

فَاٰمَنُوْا	فَمَتَّعْنٰهُمْ	اِلٰى حِيْنٍ

پس هغوئ ايمان راوړو | پس نفع وركړه مونږ هغوئ له | دخاص وخته پورې |

نودوئ ايمان راوړو | نو مونږ دوئ ته يو مقرروخته پورې (د دنياوى ژوند) فائده وركړه

قوله تعالى:: وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

دحضرت لوط عليه السلام ذكر: الله تعالى دبنده اودهغه رسول حضرت لوط عليه السلام ذكردې چه هغه هم خپل قوم نه ومنلې چه په هغوى باندې دالله تعالى عذاب راغلو.اوالله تعالى خپل خوږنبى حضرت لوط عليه السلام ته سره دخپل كوروالوحفاظت وركړو.خودهغوى ښځه غرقه شوه،دقوم سره هلاك شوه اوټول قوم ئې هم تباه شو.قسم قسم عذابونه په هغوى باندې راغلل اوكوم خائې كښې چه به هغوى اوسيدل هغه خائې كښې بويدبوداره تالاب جوړشو.چه دهغې اوبه سخا رنګ والاوې.اوهغه دتګ راتګ په لاركښې وو،چې تاسو شپه ورځ په هغه لارباندې تلل راتلل كوئې اوداخوفناك اوخراب خائې تاسو سحرماښام ليدلو.نوددې ليدلوسره هم تاسو ته عبرت نه حاصليږي.اوتاسوسوچ نه كوئ؟چه دوى څنګه بربادكړې شول؟چرته داسې نه وى چه داعذاب په تاسوباندې هم راشي.

ديونس عليه السلام ذكر: دحضرت يونس عليه السلام قصه په سوره يونس كښې ذكرشوې ده.دبخارى اومسلم په حديث كښې دى چه يوانسان ته هم داجائزنه دى چه هغه اووائى چه زه ديونس بن متى نه افضل يم.دانوم كيدېشى چه دهغه دپلاروى [1]ياداهم ممكن ده چه دهغه دموروى.دوى په منډه باندې دمال اودولت نه ډكې كشتې كښې سورشو هغه په غرقيدو شوه.هلته قرعه اندازى اوشوه،اودوى مغلوب شول.دكشتې حركت كولوسره د څلوروطرفونه طوفان راغلو.تردې چه ټولوته دخپل مرګ اودكشتې د ډوبيدو يقين اوشو.ټولوپه خپلوكښې اووئيل چه قرعه اندازى اوكړئ اوچه دچانوم راوتلوهغه سمندرته اوغورځوئ چه ټول بچ شواوكشتې د دې طوفان نه اوځى.درې ځله قرعه اندازى اوشوله اودرې واړه ځله دالله تعالى دپيغمبرحضرت يونس عليه السلام نوم راوختلو.دكشتې والاحضرت يونس عليه السلام سمندركښې غورځول نه غوښتل خو باربار د حضرت يونس عليه السلام نوم راختلو.اوبيايونس عليه السلام پخپله باندې كپړې ويستلې اودهغه خلقودمنع كولونه پس هم ئې سمندرته ورټوپ كړل.دغه وخت دبحراخضريوغټ كب ته دالله تعالى حكم اوشوچه په دريابونوكښې لاړشى اويونس عليه السلام ژوندې تيركړى،اونه دې دهغه بدن زخمى شى اونه دې څه هډوكې مات شى.نودغه كب دالله تعالى نبى ژوندې تيركړواوپه سمندركښې ئې حركت شروع كړو.

قوله تعالى:: وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ

ديونس عليه السلام دمهى په ګېډه كښې سجده او دعا:: كله چه يونس عليه السلام پوره دكب خيټې ته لاړونودهغه خيال ووچه زه مړشوې يم.خوچه كله ئې خپولاسونوته حركت وركړوهغه خوزيدل.نودژونديقين ورته اوشواوودريدواوهلته ئې مونځ شروع كړواوالله تعالى ته ئې عرض اوكړواې پروردګاراما دستادپاره په داسې خائې كښې جمات جوړكړوكوم خائې ته به چه څوك نه وى رسيدلې.درې ورځې يااووه ورځې ياڅلويښت ورځې يايوه ورځ ياديوې ورځې نه هم څه كم يايوه شپه دكب په خيټه كښې وو.كه دې

---

[1] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى (وان يونس لمن المرسلين) : ٣٤١٦، صحيح مسلم :٢٣٨٦.

زمونږ صفت بيانولووالانه وو، يعنې ښنګه چه دامن اوفراخۍ په زمانه کښې ووکه هغه وخت دهغه نيکيانې نه وې.يوحديث هم دغه شان دې چه هغه به زربيان کړې شي.انشاء الله.
دابن عباس په حديث کښې راغلې دی چه دارام اوراحت په وخت کښې دالله تعالى عبادت کوئ نوهغه به سختۍ په وخت کښې دستامددا وکړی.داهم وئيلی شوی دی چه که دې دمونځ پابندنه وې([1]).اوداهم وئيلی شوې دی که ده دکب په خيټه کښې مونځ نه وې کړې اوداهم وئيلې شوې دی که ده ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبْحَٰنَكَ إِنِّى كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ سره زمونږ تسبيح نه وې کړې.([2])نوپه قران مجيد کښې ارشاددې چه هغه په تياروکښې هم دغه کلمې اووئيلې اومونږ دهغه دعاقبوله کړه اوهغه ته مودغم نه خلاصې ورکړو. او هم دغه شان مونږ مومنانوته خلاصې ورکوو.
د يونس ﷺ ددعا متعلق حديث::دابن ابی حاتم په يوحديث کښې دی چه حضرت يونس ﷺ چه کله دکب په خيټه کښې داکلمې اووئيلې نودادعادالله تعالى عرش سره اوختنه راوختنه نوفرښتواووئيل ياالله! دا اوازخوډيرلرې دې.خودااوازمونږ غوږونه پيژنی.الله تعالى اوفرمائيل اوس موهم اوپيژند دا د چا اوازدې؟هغوی اووئيل نه مودې پيژندلې.اوئې فرمائيل زمادبنده يونس اوازدې.فرښتواووئيل دهغه يونس چه دهغه نيك عملونه اوقبول شوې دعاګانې هروخت په اسمان کښې وی؟اې الله ته ضرورپه ده باندې رحم اوکړه.دده دعاقبول کړه هغه خوبه په اسانتياکښې هم دستانوم اخستلې دې.هغه ته دمصيبت نه خلاصې ورکړه.الله تعالى ارشاداوفرمائيلو.اوزه به ده ته خلاصې ورکوم.نوکب ته حکم اوشوچه ميدان کښې حضرت يونس ﷺ بهرته اوغورځوه.اوهغه اوغورځو اوهم هغلته الله تعالى په هغه باندې دکمزورۍ اوبيمارۍ په وجه باندې دسورې دپاره دکدوونه راويستله اويوه ځنګلی چيلې ئې پرې مقررکړه([3]) چه هغه به سحر ماښام ديونس ﷺ خواه ته راتله او هغوی به ئې پۍ څکل.
دابوهريره ﷺ په روايت باندې دا خبرې دسوره انبياء په تفسير کښې مرفوع حديث سره تيرې شوې دی.مونږ هغه په داسې زمکه کښې واچوکوم ځائې چه شين والې،اوواخه څه هم نه وو.ددجله ياديمن په زمکه باندې هغوی غورځولی شوې وو.يونس ﷺ کښې هغه وخت هيڅ څه طاقت نه ووځنګه چه د مرغو بچی وی،ياماشوم چه کوم وخت پيداشی.يعنې صرف ئې ساه اخستلې شوه اودخوځيدونه وو، **يقطين**: دکدوبوټی ته هم وئيلې کيږی ([4])اوهرهغه ونې ته وئيلې کيږی چه دکومې تنه وی.اودهغه ونې ته هم دکومې عمرچه دکال نه زيات نه وی.
دکدو د ونې فائدې::په کدوکښې ډيرې فائدې دی،داډيرزر کيږی اوغټيږی.ددې دپاڼروسورې زيات اوميوه ئې خانسته وی ښکه چه هغه غټې وی اودې ته ماشی نه راځی اوداخوراك په کارراځی، او دپوستکی اوګودې سره خوړلې کيږی.صحيح حديث کښې دی چه د حضور ﷺ کدوډيرزيات خوښ وو،اودلوخی نه به ئې صفاکولو.([5])اوبياهغه ديولاکهـ بلکه دزيات خلقو طرف ته پيغمبرجوړکړې شو.ابن عباس ﷺ فرمائی چه دټولونه مخکښې هغه پيغمبرنه وو.حضرت مجاهد ﷺ فرمائی،چه دکب خيټې ته تلونه مخکښې هغه رسول جوړکړې شوې وو.په دواړوقولوکښې تضادداسې ختميدې شی چه مخکښې هم هغوی ته دې پيغمبرليږلې شوې وواودکب خيټې ته تلونه پس هم په دويم ځل باندې هغوی ته اوليږلې شو. او علامه بغوی روايت کوی چې دمخکښې قوم نه علاوه بل قوم ته اوليږلې شو ا و

---

[1] احمد:۱/۳۰۷ وسنده حسن.
[2] الطبری :۱۱۰/۲۱.
[3] الطبری :۱۱۰/۲۱.
[4] الطبری :۱۱۳/۲۱.
[5] صحيح بخاری کتاب البيوع باب الخياط : ۲۰۹۲. صحيح مسلم: ۲۰٤۱.

يزيدون دلته اودبلکه په معنى كښى استعمال شوې دې اوديولاكه نه زيات يادديږ نه هم زيات يايولاكه ځلويښت زرونه زيات، ياداويازرونه هم زيات، يايولاكه لس زره، اوپه يوغريب مرفوع حديث كښى دى چه يولاكه شل زره وو.(١) دا مطلب هم بيان شوې دې چه دانسانانواندازه ديولاكه نه زياته وه.دابن جريرهم دغه مسلك دې اوهم دغه طريقه ددې ايت ((أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً)) اوايت ((واشد خشية))اوايت **اوادنى** كښى هم ده،يعنى ددې نه كم نه وو،ددې نه زيات دى. نو د يونس عليه السلام ټول قوم مسلمان شو،حضرت يونس عليه السلام ئې اومنولو،اوپه الله تعالى باندې ئې ايمان راوړو.اومونږهم دهغه مقرروخت يعنى دمرګ وخت پورې ورته ددنيافائدې ورکړې.اوپه بل ايت كښى دى چه دکلى ايمان هغه ته (دعذاب راتلونه پس)فائده ورنه كړه سوادیونس دقوم نه.كله چه هغوى ايمان راوړونومونږدهغوى نه عذاب لرې كړواوهغوى ته موديومقررشوې ميعادپورې فائده ورکړه.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا

پس تپوس اوكړه ددوئ نه چې ايا رب ستا لره دى | لونړه | او دوئ لره دى | خامن | ايا پيدا كړى دى مونږه

نو اوس ددوئ نه تپوس اوكړه | چې ايا ستاد رب لونړه دى | او ددوئ دپاره خامن دى | ايا مونږ فرښتې

الْمَلٰٓئِكَةَ إِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿١٥٠﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ مِّنْ إِفْكِهِمْ

فرښتې | ښځې | او دوئ حاضر وو | ښهٔ واوره | بيشكه دوئ | دروغو خپلو نه |

ښځې پيدا كړې دى | اودوئ (د پيدا كولو په وخت) موجود وو | خبر دار | يقينا دوى دروغ

لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ وَإِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى

خامخا وائى | چې ځوئې راوړې دې الله | او بيشكه دوئ | دروغژن دى | ايا غوره كړى دى الله

وائى | ....چې دالله جل جلاله اولاد دې | او دوئ بيخى دروغژن دى | ....ايا دالله جل جلاله

الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِيْنَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿١٥٤﴾

لونړه | په خامنو باندې | څه شوى دى تاسو لره | څرنګې حكمونه لګوى تاسو |

دخامنو په مقابله كښې لونړه زياتې خوښې دى | داپه تاسو څه شوى دى | داڅنګه غلطې فيصلې كوئ

أَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوْا

ايا نصيحت نهٔ قبلوئ تاسو | يا شته تاسو لره | دليل | ښكاره | پس راوړئ |

بياتاسو ولې نه پوهيږئ | ....اوكه تاسو سره په دې خبره څه ښكاره دليل وى | نو هغه

بِكِتٰبِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوْا بَيْنَهٗ

كتاب خپل | كه يئ تاسو | رښتينى | او جوړه كړى ده دوئ | په منځ دالله كښى |

خپل (زوړ) كتاب مو وړاندې كړئ | كه تاسو ريښتونى يئ | اودوئ دالله جل جلاله اودپيريانو

وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ط وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ

او په منځ دفرښتو كښى | دنسب رشته | او بيشكه معلومه ده | فرښتو ته | چې بيشكه دوئ به |

په مينځ كښې ترمينزه هم يوه خپلوى جوړه كړې ده | اوپخپله دپيريانودا عقيده ده | چې هغوئ به (الله ته)

١) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الصافات : ۳۲۲۹.

لَمُحْضَرُوْنَ	سُبْحٰنَ اللّٰهِ	عَمَّا	يَصِفُوْنَ	اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ
خامخا حاضر كړې كيږي | حاضرولې شی | (يادساتئ)	پاكي ده د الله | چې الله ﷻ	دهغې نه | دهغه خبرو نه پاك دې |	چې دوئ ئې بيانوى | كومې چې داخلق بيانوى |	سوا دبندګانو دالله نه | سوا د هغه
الْمُخْلَصِيْنَ				
چې خالص كړې شوى دى | د الله تعالى د خاص بندګانو				

قوله تعالى:: فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنٰتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ

دمشرك بې وقوفى چه فرښتې دالله تعالى لونړه دی: الله تعالى دمشركانوبيوقوفئ بيانوى چه دخپل ځان دپاره خوهلكان خوښوى اودالله تعالى دپاره لونړه مقرركوى.كه دجينئ كيدوخبرواوري نومخونه ئې تور شي، اود الله تعالى لونړه ثابتوى.نوفرمائى چه دهغوى نه تپوس اوكړئ چه داتقسيم څنګه دې چه دستاسودپاره هلكان وى اودالله تعالى دپاره جينكئ وى.بيافرمائى چه دوى فرښتوته جينكئ په څه ثبوت باندې وائى؟ددوى دپيدائش وخت كنبى دوى موجودوو؟دقران يوبل ايت ﴿وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ﴾ كنبى هم دغه بيان شوې دې.

د مشركانو درې كفرونه او درې دروغ:: دهغوى داقول صرف دروغ دى چه دالله تعالى بچى شته،هغه داولادنه پاك دې.نودهغه خلقو درې دروغ اودرې كفرونه اوشول.رومبې خوداكفرچه فرښتې دالله تعالى اولاد دې،اودويم داچه اولاد كنبى لونړه،دريم داچه دفرښتوعبادت ئې شروع كړو.بيافرمائى چه اخرالله تعالى څه څيزمجبوركړوچه هغه هلكان خووانه اخستل اودځان دپاره ئې لونړه خوښې كړې؟څنګه چه بل ايت دې چه تاسوته خوهلكان دركړى اودځان دپاره لونړه داڅومره فضول خبره ده.دلته فرمائى چه په تاسوكنبى عقل نشته چه داسې دعقل نه منلووالاخبرې كوې.تاسوته معلومه نه ده چه الله تعالى باندې دروغ وئيل څومره بدكاردې؟ اوكه څه دليل دتاسوسره وى نوهغه راوړئ.ياكه ديواسمانى كتاب نه تاسوسره څه دليل وى نوهغه راوړئ.يادادسې فضول خبره ده چه دهغې څه عقلى يانقلى دليل نشته.اوهم په دومره باندې بس نه دې بلكه دپيريانوئې دالله تعالى سره رشته جوړه كړه.دمشركانوپه دې قول سره چه فرښتې دالله تعالى لونړه دى.

حضرت صديق اكبر رضي الله عنه تپوس اوكړو،چه بيادهغوى مياندې څوك دى؟نوهغوى اووئيل د سردارنو پيريانو لونړه[1].اوپيريانوته پخپله ددې علم اويقين دې چه ددې خبروكولووالابه دقيامت په ورځ باندې په عذابوكنبى وى.په دې كنبى دالله تعالى څه دښمنان خوترديې پورې كم عقلى كوى چه شيطان ته هم دالله تعالى روروانى.نعوذبالله.

الله تعالى ددې نه بالكل پاك اولرې دې.كوم مشركان چه دا الزامونه لږوى، دروغ وائى،دهغې نه پس د ده د مثبت نه، خوپه دې صورت كنبى چه **يصفون** دضميرمرجع ټول خلق دى.نوددوى نه ئې هغه خلق بيل كړل كوم چه حق منى.اوپه ټولونبيانواورسولانوباندې ايمان راوړى.امام ابن جرير رحمه الله فرمائى چه دااستثناء **انهم لمحضرون** نه ده.يعنى دوى ټولوته به عذاب وركړې شى.خودالله هغه بنديان كوم چه داخلاص والاووداقول لږغورغوښتونكې دې.والله اعلم.

---

[1] الطبرى :۲۱/۱۲۱.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَآ أَنتُمْ

| پس بیشکه تاسو | او هغه چې تاسو ئې عبادت کوئ | نه یئ تاسو |

نو تاسو او ستاسو ټول معبودان (چې راغونډ شي نو) هیڅوک

عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ

دهغه نه (یعنی دالله نه) اړونکي هیچا لره | مګر اړونکي یئ | هغه چا لره | چې هغه | سوزیدونکي

دالله ﷻ نه اړولې نشي | ....سو دهغه کس نه چې جهنم ته تلونکې دې

الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا

ددوزخ دې | او نشته دې زمونږ نه | مګر دې هغه لره | یو مقام مقرر کړې شوې | او بیشکه مونږه |

او فرښتې وائی چې په مونږ کښې د هر یوې فرشتې دپاره یو خاص مقام دې | او دا مونږ

لَنَحْنُ الصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

خامخا مونږه | قطار کښې ولاړ خدمتګاران یو | او بیشکه مونږه | پاکي بیانونکي یو |

ټول په صف کښې په ادب ولاړې یو | ....او مونږ ټول (دهغه) پاکي بیانونکي یو

وَإِن كَانُوا۟ لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا

او بیشکه وو دوئ | چې وئیل به ئې | که چرې بیشکه وې | زمونږ سره | ذکر (یعنی یو کتاب) |

اودې خلقو (یعنی د مکې کافرانو) به وئیل | که مونږ ته دپخوانو خلقو پشان یو د نصیحت

مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾

درومبنو قومونو نه | خامخا به وو مونږه | بندګان دالله | خالص کړې شوی |

کتاب راغلې وې | ....نو مونږ به ضرور د الله ﷻ خاص بندګان وو

فَكَفَرُوا۟ بِهِۦ ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

(خوچې هغه کتاب راغې) نو انکار ئې اوکړو) | دهغې نه | پس ډیر زر به | معلومه شي دوئ ته (نتیجه ددې عمل)

بیادوئ ددې قران پاک نه انکار اوکړو | ....نو زر به (په خپل انجام) پوهه شي

قوله تعالیٰ:: إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

دمشرکانو انجام: الله تعالیٰ مشرکانو ته فرمائي چه دستاسو دکفر ګمراهۍ اوشرك تعليم به هغه څوك قبلوی کوم چه ددوزخ دپاره پیداکړې شوې دی.کوم چه دعقل نه خالی په غوږونو کاڼه اوپه سترګو ړانده وی.کوم چه دځناورو په شان بلکه دهغوی نه خوبدتروی.څنګه چه په بل ځائې کښی فرمائیلی دی چه ددې نه هم هغوی ګمراه کیدیشی چه هغوی ددماغونه خالی اودباطل خوښونکی دی.دهغې نه پس دفرښتودبرات اودهغه تسلیم اورضااوایمان اوبندګۍ ذکردې چه هغوی پخپله وائی چه په مونږ کښی دهریودپاره یوخاص ځائې اویوخاص عبادت مقرردې.چه دهغې نه مونږنه لرې کیدې شواونه په هغې کښی زیاتې کمې کولې شو.دحضور ﷺ فرمان دې چه اسمان چق چق کوی اوورته چق چق کول پکارهم دی.په دې کښی دیوقدم ځائې هم خالی نشته چه هلته یوه فرښته رکوع،یاسجده کښی مصروف نه

وی.بیاحضورﷺ دهغه درې ایتونوتلاوت اوفرمائیلو([1]).په یوروایت کښې "اسمان ددنیا"لفظ دې.ابن مسعودﷺ فرمائي چه په اسمانونو کښې یولیشت ځائې هم داسې نشته چه هلته دیوې فرښتې قدمونه یاتندې نه وی.([2])

قوله تعالی:: وَّاِنَّا لَنَحۡنُ الصَّآفُّوۡنَ ۝

زمونږ مونځونو کښې صف بندي: :حضرت قتادهؒ فرمائي چه مخکښې به سړواوښځویوځائې مونځ کولو خوددې ایت دنازلیدونه پس سړې ئې مخکښې کړل اوښځې ئې روستوکړې.اومونږتولې فرښتې په صفونوکښې دالله تعالی عبادت کوو.ایت **والصفت صفا** په تفسیرکښې ددې بیان تیرشوې دې.

ولیدبن عبداللهؒ فرمائي چه ددې ایت نازلیدووخت پورې صفونه نه ووبیاصفونه هم مقرر شول.حضرت عمرﷺ به اقامت نه پس خلقوطرف ته اوکتل اوبیائې اووئیل چه "صفونه صحیح کړئ اونېغ اودریږئ.الله تعالی دستاسونه هم دفرښتوپه شان صفونه غواړی ځنګه چه الله تعالی فرمائي((وَّاِنَّا لَنَحۡنُ الصَّآفُّوۡنَ)) ای فلانیه! مخکښې شه اواې فلانکیه روستوشه"بیابه مخکښې شواومونځ به شروع کړو.([3])ابن ابی حاتم)صحیح مسلم کښې دی چه حضورﷺ فرمائي چه مونږته درې داسې فضیلتونه راکړې شوې دی چه په هغې کښې نورڅوک زمونږسره نشته.زمونږصفونه دفرښتوپه شان جوړکړې شوې دی. زمونږدپاره ټوله زمکه جمات جوړکړې شوې ده.اوزمونږدپاره دزمکې خاوره پاکولووالاجوړه کړې شوې ده.الخ ([4]).مونږدالله تعالی صفت اوپاکی بیانولووالایو.دهغه بزرګی اولویې والې بیانولو والا یو. دټولونقصانونونه هغه پاك ګڼړو.مونږټولې فرښتې دهغه غلامان یو.دهغه محتاج یو.دهغه مخکښې دکمزورې اوعاجزې اظهارکوو.نودادرې واړه صفتونه دفرښتودی.داهم وئیلی شوی دی دتسبیح کولو والونه مطلب دمونځ کولووالادی.اوپه ایت کښې دی.﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا﴾ الخ، یعنی کافرانواووئیل چه د الله تعالی اولادشته.الله تعالی ددې نه پاك دې.البته فرښتې دهغه عزت والابندیان دی.دهغه فرمان منی. دهغه په حکمونوباندې عمل کوی.هغه دهغوی مخکښې روستوښه پیژنی.هغه چاته دسفارش اختیارهم نه ورکوی.سوادې نه چه دچادپاره الله تعالی راضي وی.هغوی خودالله تعالی دویرې نه ربیږی.په هغوی کښې چه څوك ځان ته دعبادت لائق اووائی،مونږهغوی دوزخ ته غورځوو . د ظالمانو دپاره مونږسره هم دغه سزاده.

قوله تعالی:: وَاِنۡ كَانُوۡا لَيَقُوۡلُوۡنَ ۝

د کافرانو د یوې خبرې تردید: :نبیﷺ هغوی ته ورغې اوهغې نه مخکښې به دوی وئیل که مونږته څوك راغلې وې،چه هغوی مونږته دالله تعالی لارخودلې وه اوزمونږنه دمخکوخلقوخبرې راته دنصیحت دپاره کړې وې اومونږته ئې دالله تعالی‌کتاب راوړې وې،نومونږبه دالله تعالی مخلص مسلمانان جوړشوې وې.

څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا﴾ الخ، یعنی دیرغټ غټ قسمونه خوری که دالله تعالی یونبی مونږته راغلې وې نومونږبه اطاعت قبول کړواودهدایت طرف ته به روان شوځوچه کله دالله تعالی نبی راغلونوهغوی اوتختیدل اوپه یوایت کښې دی.﴿اَنۡ تَقُوۡلُوۡۤا اِنَّمَاۤ اُنۡزِلَ الۡكِتٰبُ﴾ نودلته ئې فرمائیلی

---

[1]) کتاب الصلاة لابن نصر :۲۵۵،.

[2]) الطبری :۱۲۷/۲۱،.

[3]) الطبری :۱۲۸/۲۱.

[4]) صحیح مسلم کتاب المساجد ومواضع الصلاة : ۵۲۲، السنن الکبری :۸۰۲۲.

دی چه کله دا خواهش ئې پوره شونوهغوی کفرشروع کړو.اوس به هغوی ته زرمعلومه شی چه دالله تعالٰی کفرکولوولااودنبیﷺ نه منلوولاڅه نتیجه وی.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ۚ

او په تحقیق سره مخکښې شوی ده | خبره زمونږه | دبندګانو زمونږ | رالیږلو شوو سره |

او د وړاندې نه زمونږ پیغمبرانو بندګانو دپاره دا فیصله شوې ده |

اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُوْرُوْنَ ۠ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ

چې بیشکه دوي چې دی | هم دوئ سره | امداد کیدې شی | او بیشکه البنکر زمونږه | هم دوئ به

چې ددوئ به مدد کولې شی |.................................. او هم زمونږ لښکر به غالب راځی |

الْغٰلِبُوْنَ ۝ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ۙ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ

غالب وی | پس مخ واړوه | ددوئ نه | دڅه وخته پورې | اوګوره دوئ ته | پس ډیر زر به |

نوتریو وخته پورې ددوئ دخبرو پرواه مه ساته |.................. اولږ ددوئ حال ته ګوره

يُبْصِرُوْنَ ۝ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ۝ فَاِذَا نَزَلَ

دوئ اووینی پخپله | آیا پس عذاب زمونږ ته | تلوار کوی دوئ | پس هر کله چې | راکوز شی عذاب

دوی به پخپله هم ډیر زر خپل انجام اووینی |.......... آیادوئ زمونږ عذاب ته تلوار کوی اِنوڅه وخت

بِسَاحَتِهِمْ فَسَاۗءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ۝ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ

صحن (انګړ) ددوئ ته | پس بد دې | صبا | دیرولو شوؤ | او مخ اوګرزوه | ددوئ نه

چې دغه عذاب ددوئ میدان ته راکوز شی | نو دویرولې شوؤ خلقو دپاره به ډیر خراب سحر وی| او ته

حَتّٰى حِيْنٍ ۙ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ۝

دڅه وخته پورې | اوګوره | پس ډیر زر به | دوئ اووینی پخپله |

ترڅه مودې پورې ددوئ پرواه مه کوه | اودوئ ته ګوره |

قوله تعالٰی:: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا

دالله لشکرغالب،همیشه غالب وی: دالله تعالٰی ارشاددې چه مونږپه مخکښې کتابونوکښې هم لیکلی دی اودنبیانوپه خولوموهم داوئیلی دی چه په دنیااواخرت کښې دالله تعالٰی دنبیانواونیك خلقوانجام ښه وی.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ﴾ اوفرمائیلی دی.((اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا)) یعنی زمارسول اوایمان دارخلق په دواړوجهانونوکښې غالب وی.دلته هم وئیلې شوی دی چه رسولانوسره زمونږوعده شوې ده چه هغوی منصوردی.مونږبه پخپله دهغوی مددکوو.تاسوګورئ چه دهغوی دښمنان به څنګه په خاوروکښې ملاؤشول؟یادساتئ چه زمونږلشکربه غالبه وی.اواخرکښې به هغوی کامیاب وی.ته یومقررروخت.پورې دصبراوستقامت معامله کوره،دهغوی په تکلیفونو باندې صبراوکړه،مونږبه تاپه ټولوباندې غالبه کړو.دنیااوکتل چه هم دغه شان اوشوه.اوته هغوی ته ګوره چه الله تعالٰی هغوی څنګه نیسی.اوپه څنګه ذلت اوتوهین سره به هغوی نیسی.دوی به ټولې رسوایانې پخپله وینی.حیرانتیاده چه دوړوکوعذابوسره اود غټو عذابونو معلومیدوسره هم دوی وائی چه کله به راځی؟نوبس هغه ته

جواب ورکړې شي چه کله دعذاب په میدانونوکښې، محلونوکښې، په صحن کښې، هغه ورځ به په هغوی باندې ډیره سخته وی. هلاك اوبرباد به شي.

قوله تعالی:: أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ

کفارو ته رټنه او په دوئ باندې تعجب:: صحیح بخاری کښې دی چه دخیبرپه میدانونوکښې حضورﷺ سحروختی دکافرانوپه بې خبرتیاکښې ورغې. هغه خلقودخپل عادت مطابق دپټوسامان راخستې وواوښارنه بهرنې دربانې فوج اولیدونو اوتختیدل اوښاروالوته ئې خبراوکړوهغه وخت کښې حضورﷺ هم دغه اوفرمائیل چه الله تعالی ډیرلوې دې خیبرخراب شو. مونږچه کله دیوقوم میدانونوته لاړ شو نو هغه خراب شي.(۱) بیانې په دویم ځل درومبی حکم تاکیداوکړو. چه دځه وخت دپاره ددوی نه بې پرواه شه اودوی پریږده اودوی ته ګوره.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ
پاکی ده | رب ستالره |
رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۚ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ۚ
چې رب دعزت دې | دهغه خبرونه | چې جوړوی ئې دا خلق | او سلام دې | په رسولانو باندې |
نو ستارب چې دعزت خاوند دې | ددوئ د بیان کړوخبرو نه پاک دې |اوپه ټولو پیغمبرانو دې سلام وی
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ۚ
او ثناده | الله لره | چې رب دمخلوقاتو دې |
اوټول تعریفونه الله ﷻ دپاره دی | چې دټول مخلوق رب دې

قوله تعالی:: سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

حمدالله اوسلام په پیغمبرانو: الله تعالی ددې ټولوځیزونونه خپل خلاصې بیانوی کوم چه مشرکانودالله طرف ته منسوب کړې دی. لکه اولاد، شریك وغیره. هغه ډیرې لویئ اوبې مثاله عزت والادې هغه دې وړواود دې دروغژنو اوافتراکونکو خلقودبهتان نه پاك دې. دالله تعالی په ټولورسولانوباندې سلام دې. ځکه چه دهغوی ټولې خبرې هغه عیبونونه پاکې دی کومې چه دمشرکانوپه خبروکښې دی. بلکه دنبیانو علیهم السلام هغه خبرې اوصفتونه کوم چه هغوی دالله تعالی د ذات بیانوی هغه ټولې صحیح اوپه حق دی. دهغه دذات دپاره ټول حمداوثناسزاواردی. په دنیاکښې د ابتداء نه د انتهاء پورې تعریف د هغه ذات دپاره دې. هغه په هرحال کښې دحمداوثناقابل دې. په تسبیح باندې دهرقسمه نقصان نه دهغه ذات دلرې والی پته لږی نولازم ده چه هرقسمه کمالونه په هغه یواځې ذات کښې وی هغه په ښکاره الفاظوکښې دحمدنه ثابت کړې ده. دوی د پاره چه نقصان نفی اودکمالونو ثابت کیدل ترې اوشی .هم دغه شان دقران مجیدپه ډیروایتونوکښې دتسبیح اوحمدیوځانې ذکرشوې دې. دحضرت قتاده رحمه الله نه روایت دی.

چه حضورﷺ فرمائیلی دی چه تاسوپه ماباندې سلام وائې، اوپه نبیانوباندې هم سلام وائې، ځکه چه زه هم په هغه ټولونبیانوکښې یونبی یم.(۲)(ابن ابی حاتم) داحدیث په مسندکښې روایت شوې دې. ابویعلی کښې یوضعیف حدیث کښې دی چه حضورﷺ به کله دسلام اراده کوله نوهغه درې ایتونه به ئې

---

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة خیبر:۴۱۹۷. صحیح مسلم: ۱۳۶۵.

(۲) الطبری :۱۳۴/۲۱ .

علمي وعظونه

اوتقريرونه

مرتب: مولاناشاه فيصل فاضل وفاق المدارس،
امدادالعلوم، جامعه اسلاميه چارسده

خصوصيات

① دمختلفو تقريرى كتانونو نه د موثرو تقريرينو انتخاب
② د موضوع د وضاحت دپاره د قرآنى آياتونو نه استدلال
③ د موضوع د وضاحت دپاره د احاديثو نه استدلال
④ د موضوع د وضاحت دپاره د نيكانو خلقو د واقعات بيان
⑤ د موضوع د وضاحت دپاره د مثالونو بيان
⑥ د معاشري د غلطو لارو چارو ښودنه
⑦ د غلطو لارو چارو د اصلاح طريقه

خورونكي
فيصل كتب خانه محله جنگى پيښور
موبائيل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

اولوستل اوسلام به ئې اوکړو([1]).ابن ابی حاتم کښې دی چه کوم کس داغواړی چه په ښه پیمانه باندې هغه ته اجرملاؤشي نوچه دچاپه مجلس کښې هغه وی دهغه ځائې نه پاځیدو وخت کښې دی هغه دادرې ایتونه اولولئ.اوپه مسند کښې دارروایت دحضرت علیؓ نه موقوفاروایت شوې دې.دطبرانی په حدیث کښې دی چه کوم کس دهرفرض مونځ نه پس دادرې ایتونه اولولئ،هغه ته به پوره پیمانه باندې اجرملاویږی.دمجلس دکفارې باره کښې په ډیروحدیثونوکښې راغلی دی چه داونبل پکاردی."سبحانك اللهم وبحمدك لااله الاانت استغفرك اتوب اليك»([2]) ماپه دې مسئله باندې یومستقل کتاب لیکلې دې.

الحمدلله دسوره الصافات تفسیرختم شو.فالحمدلله.

رکوع ګانې			ایاتونه
		سورة صٓ وهي ثمان وثمانون اية وخمس رکوعات	
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۸۸

صٓ	وَالۡقُرۡاٰنِ	ذِی الذِّکۡرِ ①	بَلِ الَّذِیۡنَ	کَفَرُوۡا
ص	قسم دې په قران	چې نصیحت والا دې	بلکه هغه کسان	چې انکار ئې کړې دې
صاد	په قران پاک باندې قسم دې	چې دنصیحت نه ډک (کتاب) دې	بلکه دا کافر	صرف

فِیۡ عِزَّۃٍ	وَّشِقَاقٍ ②	کَمۡ اَهۡلَکۡنَا	مِنۡ قَبۡلِهِمۡ
په تکبر کښې دی	او په ضد کښې مبتلا دی	څومره ډیر هلاك کړی دی مونږه	مخکښې ددوئ نه
په غرور اوپه مخالفت کښې پراته دی	....	ددوئ نه وړاندې مونږ ډیر	

مِّنۡ قَرۡنٍ	فَنَادَوۡا	وَّلَاتَ	حِیۡنَ	مَنَاصٍ ③
دقومونو نه	پس هغوئ چغې وهلی دی	اونۀ دی	هغه وخت	دخلاصیدو
قومونه هلاک کړی وو	نوهغوئ ډیرې نعرې سورې وهلې	خود خلاصی وخت تیرشوې وو		

قوله تعالی: وَالۡقُرۡاٰنِ ذِی الذِّکۡرِ ①

د قران پاك په عظمت او فضیلت باندې د منکرینو ردنه او ویره: حروف مقطعات.کوم چه دسورتونوپه شروع کښې راځی ددې تول تفصیل په سوره بقره کښې تیرشوې دې.دلته دقران قسم خوړلې شوې دې او دائې دنصیحت والاکرخولې دې.ځکه چه ددې په خبروباندې دعمل کولوولادین اودنیادواړه ښه شی.اوپه ایت کښې دی ((فِیۡهِ ذِکۡرُکُمۡ)) په دې قران کښې دستاسودپاره نصیحت دې.اودامطلب هم دې چه قران شرافت بزرګی،عزت اوعظمت والا دې، او د دې قسم جواب دبعضوپه نزدخو﴿اِنۡ کُلٌّ اِلَّا کَذَّبَ الرُّسُلَ﴾ بعضې وائی ﴿اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ﴾ دې خودا ډیرمناسب نه ښکاری.حضرت قتادهؒ فرمائی چه ددې جواب ددې نه پس ایت کښې دې([3]).ابن جریرهم دابنه بیانوی.بعضې عربیان وائی چه ددې (ص)دې اوددې لفظ معنی صداقت او حقانیت ده.یوقول داهم دې چه دټول سورت خلاصه ددې قسم جواب دې.والله اعلم.

---

[1]) ابن ابي حاتم: ۱۲۵/۱۲. الدر المنثور: ۳۷۲/۸.

[2]) ابو داود كتاب الادب باب كفارة المجلس: ۴۸۵۷، وسنده صحيح، ترمذی: ۳۴۳۳، طبرانی: ۷۹/۱.

[3])الطبری: ۱۴۰/۲.

بیافرمانی چه قران خوټول عبرت اونصیحت دي،خوددي نه فانده هغه څوك اوچتوی دچاپه زړونوکښې چه ایمان وی.کافرخلق ددې فائدې نه محروم دی چه هغوی کبرکونکی اومخالف دی.دوی دې دخان نه مخکښې دخان په شان دخلقوپه انجام باندې نظراوکړی اودخپل انجام نه دې ویریږی.مخکښې امتونه مونږهم په دې جرم باندې تهس نهس کړل.عذاب راتللوسره خولوې لوې خلق په زړاشول،ډیرې زارئ اومنتونه ئې اوکړل،خودهغه وخت ټولې خبرې بې فائدې وې.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿فَلَمَّآ اَحَسُّوْا بَاْسَنَآ﴾ زمونږعذابونه معلومیدوباندې دهغه نه بچ کیدل اوتختیدل غوښتل ، خو دا څنګه کیدیشی؟ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه اوس دتختیدووخت نشته،نه دفریادوخت شته.هغه وخت هیڅ فریادنشی کیدې،چه څومره هم چغې اووهې،ټولې بې فائدې دی.اوتوحیدمنل،بې فائدې اوبې کاره دی.دابې وخته چغې دی.،،لات،، معنی ،،لاده،،،په دې کښې "ت" زیاته ده.څنګه چه ثمت کښې هم (ت) زیاته وی،اوپه ربت کښې هم،دامفضوله ده اوپه دې وقف دې.دامام ابن جریر رحمه الله قول دی چه دا (ت)حین سره ملاؤده یعنی ،،ولاتحین،، دې خومشهوررومبئ ده.زیاتو،،حین،، په زبرباندې ونیلې ده،نومطلب داچه هغه وخت دفریادکولونه دې.بعضې دلته زیرونیل هم جائزګنړلی دی.په لغت کښې (نوص) روستوتلوته وائی.(بوص) وائی مخکښې تلوته.نومقصددادې چه داوخت دتختیدونه دې.والله الموافق.

وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ | مُّنْذِرٌ | مِّنْهُمْ | وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ | هٰذَا سٰحِرٌ

اوتعجب اوکړودې خلقو چې راغې دوئ ته | یویرونکې | ددوئ نه | اواوونیل کافرانو | دا جادوګر دې

اودوئ په دې خبره ډیر تعجب اوکړو | چې دوئ ته هم په دوی کښې یو ویرونکې راغلې دې | اوکافران وائی

كَذَّابٌ ﴿۴﴾ | اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ | اِلٰهًا وَّاحِدًا ۖ | اِنَّ | هٰذَا لَشَيْءٌ

سخت دروغژن | آیا ده اوګرځول ټول خدایان | خدائې یو | بیشکه | دا خو یو څیز دې

چې داخو یو درغژن جادوګردې | آیا د ددومره ډیرو خدایانو په ځائې صرف یو خدائې معبود جوړ کړو ؟

عُجَابٌ ﴿۵﴾ | وَانْطَلَقَ | الْمَلَاُ | مِنْهُمْ | اَنِ امْشُوْا | وَاصْبِرُوْا

ډیر عجیبه | او روان شو | مشران | دهغوئ نه | چې ځئ | او ټینګ شئ |

داخو ډیره عجیبه خبره ده | او ددوئ مشرانو په تلوتلو کښې اوونیل| چې تاسو لاړشئ دخپلو معبودانو

عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ ۖ | اِنَّ | هٰذَا لَشَيْءٌ | يُّرَادُ ﴿۶﴾

په خدایانو خپلو باندې| بیشکه | دا خو یو څیز دې | اراده کړې شوې دپاره دبل غرض |

په عبادت کلک ولاړ وسیږئ| دا نوې خبره ضرور یو داسې څیز دې چه اراده ئې کړې شوې ده

مَا سَمِعْنَا | بِهٰذَا | فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۖ | اِنْ هٰذَآ | اِلَّا

نۀ ده اوریدلې مونږه| داخبره | په ملت (دین) روستنی کښې | نۀ دې دا هیڅ څیز | مګر |

مونږ خو داخبره هیچرې په پخوانی مذهب کښې نه ده اوریدلې | داخو بس دخان نه جوړه شوې

اخْتِلَاقٌ ﴿۷﴾ | ءَاُنْزِلَ | عَلَيْهِ | الذِّكْرُ | مِنْۢ بَيْنِنَا ۚ

دخانه جوړکړې شوی دروغ دی | ایا نازل کړې شو | په ده باندې | دا ذکر (قران) | دمنځ زمونږ نه

خبره ده | آیا په مونږ ټولو کښې هیله په ده باندې دالله ﷻ کلام نازل شوې دې ؟

عَذَابِ	بَلْ لَّمَّا يَذُوْقُوْا	مِّنْ ذِكْرِيْ	فِيْ شَكٍّ	بَلْ هُمْ
عذاب زما	بلكه نه دي څكلي دوئ	دذكر زمانه	په شك شك كښې دى	بلكه دوئ

(الله فرمائي) نه بلكه دوئ ته زما په نصيحت كښې شک دې|بلكه تراوسه ئې زما دعذاب مزه نه ده څكلې

اَمْ لَهُمْ	الْوَهَّابِ	الْعَزِيْزِ	رَحْمَةِ رَبِّكَ	خَزَآئِنُ	اَمْ عِنْدَهُمْ
آيا دوئ لره ده	ببښونكي دې	چې غالب دې	درحمت درب ستا	خزانې	آيا ددوئ سره دى

آيادوئ سره ستا د غالب او وركونكي رب خزانې دی ؟ | .... آيا دوئ سره

وَمَا بَيْنَهُمَا	وَالْاَرْضِ	السَّمٰوٰتِ	مُّلْكُ
او دهغې چې په منځ ددې دواړو كښې دى	او دزمكې	دآسمانونو	بادشاهى

دآسمانونو اوزمكې اوددې په مينځ كښې چې څه دى دهغې واک اختيار دې

مَّا هُنَالِكَ	جُنْدٌ	فِي الْاَسْبَابِ	فَلْيَرْتَقُوْا
چې هم دلته	دوئ خو يو وړوكې لښكر دې	په دنياوى اسبابو كښې	پس او دخيژى دوئ (آسمان ته)

كه داسې وى نوبيا دوئ ته پكار دى اچې د رسو په ذريعه (آسمان ته) اوخيژى |داهم د هغه ډلو نه يوه

مِّنَ الْاَحْزَابِ	مَهْزُوْمٌ
دډلو نه	شكست خوړونكې دې

ډله ده | چا چې ماتې (شكست) خوړلې دې

قوله تعالى:: وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ

د رسالت دمنكرينو تعجب او دهغه جواب؟ دحضورﷺ په نبوت باندې دكافرانو د خندا والا حيرانتياده، څنګه چه په دې ايت كښې دى.﴿اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا﴾ چه خلق په دې خبره باندې حيران شول چه په هغوى كښې يوانسان ته مونږوحى اوليږله چه هغه خلق هوښيارکړى اوايماندارو ته ددې خبرې خوشخبرى وركړى چه هغه خلقوډپاره دهغه سره ښه تيارى ده.كافران خوزمارسول ته جادوګروائى.نودلته دى چه په هغوى كښې هم دهغوى په شان يوانسان رسول راتلوباندې هغوى ته حيرانتياده اوهغوى به وئيل چه ته جادوګراودروزغږن ئې.درسول اللهﷺ رسالت سره دالله تعالى په توحيدباندې هم دهغوى شك وو،اووئيل چه ددې دومره زيات خدايانوپه بدله كښې ته وائې چه الله تعالى يودې،اودهغه څوك شريك نشته.دې بيوقوفانوته چه دخپلومشرانوكتلوپه وجه دكوم شرك عادت جوړشوې دې،دهغې خلاف اوازاوريدوپه وجه ددوى زړونه اودريدل شروع شول اودتوحيدناپيژندګلوځيزئې پيژندل شروع كړل.ددوى مشرانواوسردارانوپه كبرسره مخ اړولې وواواعلان ئې كړې ووچه چه پخپل زوړمذهب باندې اوسئ اوددوى خبرې مه منئ اودخپل خدايانوعبادت كوئ.دا خوصرف دخپل مطلب خبره كوى.په دې بهانه باندې خپله خبره كوى چه تاسودده خبره اومنئ اودې دستاسومشرشى اوتاسوددې خبره منونكى.

ددې ايتونو دنزول وجه:: ددې ايتونودنازليدلووجه داده چه يوځل دقريشوسرداران راجمع شول چه په هغې كښې ابوجهل بن هشام،عاص بن وائل،اسودبن المطلب،اسودبن عبد يغوث وغيره هم وو.اوټولو په دې باندې فيصله اوكړه چه نن به دابوطالب سره اخرى فيصله كوو.هغه دې په انصاف سره يوه خبره زمونږپه ذمه كړى اويوه دې دخپل وراره په ذمه.ځكه چه هغه اوس اخرى عمرته رسيدلې دې. د ژوند

آخری وخت ئې دې که چرې هغه مړشواودهغه دمرګ نه پس مونږ محمد(ﷺ)ته څه نقصان ورکړو نودعربوخلق به مونږته خبرې کوی چه دهغه بوډاپه ژوندکښې مو ورته څه نه شوونیلی اودهغه دمرګ نه پس موخپله بهادری اوخودله.نودوی لاړل یوکس ئې اولیږلوهغه دابوطالب نه اجازت اوغوښتلو ، د اجازت ملاویدونه پس دوی ټول کورته ورغلل.اوورته ئې اووئیل جناب!ته زمونږ سردارئې، بزرګ ئې، مشرئې. مونږدستادوراره نه تنګ یو،تاسودانصاف سره زمونږ فیصله اوکړئ. ګورئ مونږدستاسونه انصاف غواړوهغه دې زمونږخدایانوته بدردنه وائی،اومونږدې نه په عذابوی. هغه ته اجازت دې چه دچاعبادت کوی خوزمونږخدایانوته دې څه نه وائی.ابوطالب یوکس اولیګلو او حضرت محمدﷺ ته ئې اوازاوکړو.اوورته ئې اووئیل،چه اې وراره ګورې!داستادقوم سرداران اومشران ټول راجمع شوی دی اودستانه صرف داغواړی چه ددوی خدایانوپسې خبرې مه کوه اودهغوی بې عزتی مه کوه.دوی ټول تاته به خپل دین باندې دعمل کولوازادی درکوی.حضورﷺ اوفرمائیل. تره! زه دوی دښه اوبهترین ښه والی طرف ته نه راغواړم؟ابوطالب ورته اووئیل هغه څه دی؟اونې فرمائیل دوی دې یوه کلمه اووائی،صرف ددې وئیلوپه وجه باندې ټول عرب به ددوی دحکم لاندې شی اوپه ټولوعجمویه ددوی حکومت شی.ابوجهل ملعون تپوس اوکړوهغه اووایه هغه کلمه څه ده؟یوه نه مونږلس کلمې وئیلوته تیاریو.رسول اللهﷺ ورته اوفرمائیل چه اووائې. **لااله الاالله** دې اوریدوسره ئې اوازونه شروع کړل چه ددې نه علاوه ته څه غواړې هغه مونږدرکوو،حضورﷺ اوفرمائیل که تاسونمرهم زما په لاس کښې کیدئ نوبیابه هم زه دستاسونه ددې کلمې نه علاوه څه نه غواړم.دې خبرې اوریدو سره ټول خلق غصه شول اواودریدل اواونې وئیل چه والله مونږتاته،اوستارب ته کنځل کوو.چاچه تاته داحکم کړې دې.دوی لاړل اودهغوی سردارانوهم داوئیل چه پخپل دین قائم اوسئ اودخپل خدایانو عبادت کوئ.معلومه شوه چه ددې خواراده بل څه ده دې خوخان مشرکول غواړی.(ابن ابی حاتم وغیره)

یوروایت داهم دې چه دهغوی دتګ نه پس حضورﷺ خپل تره ته اووئیل چه تاسوداکلمه اووائې.هغه اووئیل نه! زه خودخپل پلارنیکه اومشرانوپه دین باندې یم.په دې باندې الله تعالی خپل نبیﷺ ته اوفرمائیل چه چاته ته غواړې هدایت نشې کولې.اوروایت دې چه هغه وخت ابوطالب بیماروو،اوپه هغه بیمارې کښې هغه مړشو.کوم وخت چه حضورﷺ تشریف راوړوهغه وخت دابوطالب سره دناستې دپاره دیوکس ځائې خالی وو،نورټول کوردسړونه ډک وو. نوابوجهل خبیث داسوچ اوکړوکه حضورﷺ ابوطالب سره کیناستونودیراثربه اوکړی،په دې وجه باندې هغه ملعون هلته پخپله کیناستواوحضورﷺ ددوازې خواه کښې کیناستو.حضورﷺ چه کله دیوې کلمې وئیلواووئیل نوټولو اووئیل چه یوه نه لس،مونږټول انتظارکووهغه کلمه څه ده؟اوچه کله ئې دحضورﷺ دژبې نه دتوحید کلمه واوریده نوټول اوتخښیدل.اوونې وئیل داواورئ، دې خود ټولوخدایانونه یوخداې جوړوی.په دې باندې دا آیتونه دعذاب پورې نازل شول (١).امام ترمذی دې روایت ته حسن وائی،مونږخوداخبره نه په خپل دین کښې لیدلې ده اونه دنصرانیانوپه دین کښې.بالکل غلط اودروغ خبره ده.داخومره د حیرانتیاخبره ده چه الله تعالی ته ښکاره نه شوه اوپه هغه باندې قران نازل شو.څنګه چه په نورو آیتونوکښې دی.﴿ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴾ یعنې په دې دواړو ښارونو کښې په یولوې سړی باندې قران ولې نازل نه شو؟چه دهغې په جواب کښې د الله تعالی ارشاددې،چه داخلق دالله تعالی د رحمت تقسیمولوولادی.دوی خودومره محتاج دی چه خپله روزی اودرجې هم تقسیموی."یعنی دا اعتراض هم دهغوی دحماقت انتهاء ده. الله تعالی فرمانی دې،ددوی دشك نتیجه اووجه داده چه اوسه پورې

---

(١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة صاد : ۳۲۳۲.

دوی لږه لږه خوړله.زمونږعذابونه ئې نه وولیدلې.صبابه چه دقیامت په ورځ په دیکوباندې دوزخ ته غورځولې شی نوهغه وخت به دوی ته دخپلې سرکشۍ مزه ملاوشی.

قوله‌تعالى:: اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآىِٕنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ

دالله تعالى قدرت: بیاخپله قبضه اوخپل قدرت ظاهروی،چه هغه څه غواړی کوی،چاته چه څه غواړی ورکړی، عزت اوذلت دهغه په لاس کښی دې.هدایت اوضلالت دهغه طرف نه دې.دهغه چه پخپلو بندګانو کښی په چاخوښه وی وحی نازل کړی اوچه دچاپه زړه باندې مهراولږوی.دبندګانوپه اختیار کښی څه هم نشته.هغوی بې بس،اومجبوردی.په دې وجه باندې فرمانیلې دی.چه دهغوی سره ددې لوې مرتبې والاخذې درحمتونوخزانې دی؟ یعنی نشته.څنګه چه فرمانیلی دی.﴿ اَمْ لَهُمْ نَصِیْبٌ مِّنَ الْمُلْكِ﴾ که دالله تعالى دخدایۍ څه حصه هغوی سره وې نودې شومانوبه چاباندې یوه ټکړه هم نه وه خوړلې.یاپه هغه خلقوباندې دالله تعالى فضل لیدوسره ددوی حسددې؟مونږدابراهیم اولادته حکمت اوډیرلوې سلطنت ورکړې دې.په هغوی کښی بعضوخوایمان راوړواوبعضوایمان رانوړو.چه هغوی به ددوزخ خشاك جوړیږی.هغه اوردهغوی دپاره کافی دې.اوپه ایت کښی دی.﴿ قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ خَزَآىِٕنَ رَحْمَةِ رَبِّیْۤ اِذًا لَّاَمْسَكْتُمْ خَشْیَةَ الْاِنْفَاقِ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوْرًا﴾ یعنی که زمادرب درحتمونو خزانې دستاسوپه لاس کښی وې نوتاسوبه دکمیدودویرې نه خرچ کولې،انسان ناشکره دې.

قوله‌تعالى:: ءَاُنْزِلَ عَلَیْهِ الذِّكْرُ مِنْۢ بَیْنِنَا ؕ

هم دا خبره د صالح ؑ قوم هم کړې وه:: د صالح ؑ قوم هم خپل نبی ته هم دغه ونیلی وو.﴿ءَاُلْقِیَ الذِّكْرُ عَلَیْهِ مِنْۢ بَیْنِنَا﴾ یعنی مونږټول ئې پریخودواوپه ده باندې وحی نازل شوه؟نه اودې دروغژن اوشریردې.الله تعالى ورته اوفرمائیل چه صباته ئې معلومه کړیٔ چه داسې څوك دی؟بیائې اوفرمائیل چه په زمکه اواسمان باندې اختیاردچادې؟که داسې ده نوبیاداسمانونو په لاروباندې اوخیژئ،اووم اسمان ته اورسئ.داددې ځانې لشکربه هم زرشکست اوذلت اوومومی.اومغلوب اوذلیل به شی.څنګه چه نورلوې لوې ګروپونه دحق سره اوجنګیدل او ختم شول.اوڅنګه چه په ایت کښی دی.﴿اَمْ یَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِیْعٌ مُّنْتَصِرٌ﴾ دهغوی قول دې چه مونږ ډیریو اوفتح به زمونږوی؟واورئ هغوی ته به شکست وی اوهغوی به شاته تختی اوکمزورې اوبدحواسه به وی.نودبدرپه ورځ دالله تعالى خدائې خبرې رښتیاثابتې کړې اودهغه دعذابونوورځ خودقیامت ورځ ده.چه هغه ډیره سخته اوبې انتهاوحشت اودهشت والاده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ

| دروغ ګنړلی دی | مخکښی ددوئ نه | قوم دنوح |

| د دوئ نه وړاندې د نوح ؑ قوم

وَعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ ذُو الْاَوْتَادِ ۙ وَثَمُوْدُ وَقَوْمُ لُوْطٍ

او عادیانو | او | فرعون | میخونو والا | او ثمودیان | او قوم دلوط |

اوعادیانو اوفرعون چې د میخونو ټک وهونکې وو اوثمودیانو او د لوط علیه السلام قوم

وَاَصْحٰبُ الْاَیْكَةِ ؕ اُولٰٓىِٕكَ الْاَحْزَابُ اِنْ كُلٌّ اِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ

او ایکه والو | داوې لوئې ډلې | نه وُ دا ټول | مګر | دروغ ئې ګنړل رسولان

اودبڼ اوسیدونکو هم خپل پیغمبران درغژن ګنړلی وو | هم دالوئې لوئې ډلې وې |دوئ ټولوخپل

فَحَقَّ	عِقَابِ ﴿١٤﴾	وَمَا يَنظُرُ	هَٰؤُلَاءِ	إِلَّا	صَيْحَةً وَاحِدَةً	
پس ثابت شو په هغوئ	عذاب زما	اونه كوي انتظار	دا خلق	مگر	ديوې چغې	
رسولان دروغژن گڼرلي وو نوزما دعذاب مستحق شو اوداخلق صرف ديوې درنې چغې انتظار كوي						
مَّا لَهَا	مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾	وَقَالُوا	رَبَّنَا	عَجِّل	لَّنَا	قِطَّنَا
چې نشته هغې لره	څه وقفه	اووائي دوئ	اے ربه زمونږه	زر راكړه	مونږ ته	حصه زمونږه
چې دهغې په مينځ كښې به هيڅ وقفه نه وي اوداخلق د(توقو په طوروائي) چې ائې زمونږ ربه! دحساب د ورځې						
قَبْلَ	يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾					
مخكښې	دورځې دحساب نه					
نه مخكې مونږ ته زمونږ (دعذاب) حصه راكړه						

قوله تعالى: كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ

دكافرانوپه خنداباندې صبر كوئ: ددې ټولوخبرې څوځله بيان شوې دى چه څنګه په هغوی باندې دهغوی د ګناهونوپه وجه باندې دالله تعالى عذاب راغې.هم داهغه لشكرې دى چه هغوى په مال اولاد،طاقت اوقوت،زوراوزمكه كښې دستادزمانې دهغه نوروكافرانونه ډيرزيات وو.خودالله تعالى دحكم نه پس د هغوى هيڅ څيزپه كاررانغلو.بيادهغوى دتباهئ وجه بيان كړې ده چه هغوى درسولانودښمنان وو، هغوى ته به ئې دروغژن وئيل.هغوى ته صرف شپيلې انتظاردې اوپه دې كښې هم څه ناوخته نه دې. بس هغه به يواوازوى چه دچاغوږونوته اورسيدو،بې هوشه اوبې ساه به وى.دهغه خلقونه علاوه كوم چه الله تعالى ترې نه ساتلى دى.د ،،قط،، معنى دكتاب اوحصې ده.دمشركانودبيوقوفئ اودهغوى دعذابونو نه منلوپه وجه باندې دهغه دغوښتلوذكردې.څنګه چه په بل ايت كښې دى چه هغوى اووئيل چه اې الله!كه داصحيح ده نوپه مونږباندې داسمان نه كانړې اووروه.يابل څه دردناك اسمانى عذاب راوله.اوداهم وئيلى شوى دى چه هغوى دخپل جنت حصه دلته اوغوښتله.اوچه څه ورته وئيلى شوى دى دوى به هغه دروغ ګڼړل.دابن جرير رحمه الله قول دې.چه دكوم خيراوشرهغوى په دنياكښې مستحق وو هغه هغوى زراوغوښتل.هم دغه خبره صحيح ده.[1]دضحاك اواسماعيل بن ابى خالد دتفسيرحاصل هم دغه دې. والله اعلم.نوالله تعالى دهغوى دخندااودروغ ګڼرلوپه بدله كښې خپل نبى ﷺ ته صبر كولوتلقين كړې دې.

اِصْبِرْ	عَلَىٰ مَا	يَقُولُونَ
صبر كوه (اے نبى)	په هغه خبرو باندې	چې وائى ئې دوئ
نه ددوئ په دې خبرو صبر كوه		

وَاذْكُرْ	عَبْدَنَا	دَاوُودَ	ذَا الْأَيْدِ	إِنَّهُ	أَوَّابٌ ﴿١٧﴾
اوبيان كړه (قيصه دبنده زمونږه	داؤد	چې مالك وو دلويو قوتونو	بيشكه هغه	رجوع كونكې وو
اوزمونږ بنده داؤد ياد كړه چې ډيرد طاقت خاوند وو او الله ﷻ طرف ته زيات رجوع كونكې وو					

[1] الطبرى : ۱۶۵/۲۱.

إِنَّا سَخَّرْنَا	الْجِبَالَ	مَعَهُ	يُسَبِّحْنَ	بِالْعَشِيِّ
بیشکه تابع کړي وو مونږه	غرونه	دهغه سره	اچي تسبیح به ئې وئیله	په آخر دورځې (بیګاه) کښې

مونږ غرونه تابع کړي وو| چې سحر ماښام به ئې دهغه سره تسبيح وئيل

وَالْإِشْرَاقِ﴿۱۸﴾	وَالطَّيْرَ	مَحْشُورَةً	كُلٌّ	لَّهُ	أَوَّابٌ﴿۱۹﴾
او په اول دورځې (صبا) کښې	او مارغان	جمع کړې شوي	او ټول به	هغه ته	رجوع کونکي وو

..................او مارغان به هم دهٔ سره جمع کيدل| او تسبيح به ئې وئيل| دا ټول دده دفرمان تابع وو

وَشَدَدْنَا	مُلْكَهُ	وَآتَيْنَاهُ	الْحِكْمَةَ
او مضبوط کړې وو مونږه	حکومت دهغه	او ورکړې وو مونږ هغه ته	حکمت

او مونږ دده حکومت ډير مضبوط کړې وو| او مونږ دهٔ ته نبوت او د خبرو پوهه ورکړې وه

وَفَصْلَ	الْخِطَابِ﴿۲۰﴾
او پوهه	دخبرو

قوله تعالی: وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ

حضرت داوٗد ﷺ باندې دالله تعالى احسانونه او ايد تفسير: (ذالايد) نه مرادعلمی اوعمل والاقوت دې اوصرف دقوت معنی ئې هم وی.څنګه چه فرمائيلی دی.﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ ﴾ مجاهد رحمه الله فرمائی د قوت نه مرادطاقت فی الاطاعة دې [۱]..حضرت قتاده فرمائی چې حضرت داوٗد ﷺ ته دعبادت قوت اوداسلام فقه ورکړې شوې وه [۲].داهم روايت شوی دی چه داوٗد ﷺ به شپې دريمې حصې پورې تهجدوکښې ولاړوو.اويوه ورځ پس به ئې روژه نيوله.دبخاری اومسلم په حديث کښې دی چه دالله تعالى دټولونه دحضرت داوٗد ﷺ دشپې عبادت اوورځې روژې خوښې وې.داوٗد ﷺ به نيمه شپه اوده اودريمه حصه به ئې عبادت کولواوشپږمه حصه کښې به بيااوده شو.اويوه ورځ به ئې روژه وه اويله نه.اودډين دښمنانوسره به ئې جهادکښې تيخته نه کوله.[۳]اوپه خپل هرحالت کښې دالله تعالى طرف ته رجوع کوله.هغوی غرونه هم سرکړي وو.داوٗد ﷺ به دنمراختووخت کښې دورځې په اخرې وخت کښې دالله تعالى تسبيح بيانوله.څنګه چه فرمائيلی دی.﴿ ياجبال اوبی معه ﴾ يعنی الله تعالى غرونو ته دهغه سره رجوع کولوحکم کړې وو.دغه شان به مرغودهغه اوازاوريدوسره دهغه سره سره به ئې الله تعالى پاکی بيانوله.که الوتونکې مرغې دهغه سره تيريدې اوهغه به تورات وئيلونوهغوی به هم الوتل پريخودل اوداوٗد ﷺ سره به په تلاوت کښې مشغول شوې.

د اشراق او څاښتې مونځ فضيلت: حضور ﷺ دمکې فتح کولوپه ورځ دغې اخترپه ورځ يعنی داشراق په وخت کښې حضرت ام هانی رضي الله عنها په کورکښې اته رکعته مونځ اوکړو.ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه دغه هم مونځ وخت دې.څنګه چه فرمائيلی دی.﴿ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴾

عبدالله بن حارث بن نوفل وائی چه عبدالله بن عباس رضي الله عنه به دضحی مونځ نه کولو.يوه ورځ ماهغه دام هانی رضي الله عنها کورته بوتلواوورته مې اووئيل چه ده ته هغه حديث بيان کړه کوم چه تاسوماته بيان کړې

[۱] الطبری: ۲۱/۱٦٦.
[۲] الطبری: ۲۱/۱٦۷.
[۳] صحیح بخاری کتاب التهجد باب من نام عند لسحر: ۱۱۳۱. صحیح مسلم: ۱۱۵۹.

وو،نوموږصاحبې اوفرمائيل. دمکې په وړځ باندې حضورﷺ زماکورته تشريف راوړو ، او د راتلونه پس نې راباندې يولوخى کښې اوبه واچولې،اودکپړې يوه پرده نې جوړه کړه اواونې لامبل،دهغې نه پس دکوريوطرف ته نې اوبه واړولې اواته رکعته صلوة الضحى نې اداکړل.په دې کښې قيام، رکوع، سجده،جلوس ټول تقريبابرابروو،حضرت ابن عباسؓ داحديث اوريدلوسره چه کله هغه خانې نه راواتلو،نواونې فرمائيل.ټول قران ماولوستلوخوماته پته نه وه چه دضحى مونځ هم څه څيزدې؟نن راته معلومه شوه چه ﴿يُسَبِّحۡنَ بِالۡعَشِيِّ وَالۡإِشۡرَاقِ﴾ ايت کښې داشراق نه مرادهم داضحى وو.نودهغې نه پس هغه دخپل مخکښې قول ته رجوع اوکړه (١).اومرغې به هم په هواکښې اودريدې اوحضرت داؤدؑ سره به نې دهغه په تسبيح کښې ملګرتيا کوله.

قوله‌تعالى:: وَشَدَدۡنَا مُلۡكَهُۥ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحِكۡمَةَ

دباطنى قوت سره ظاهرى قوت هم ، يوه عجيبه واقعه::اودهغه سلطنت مونږمضبوط کړې وو. بادشاهانو ته چه دکوم کوم څيزضرورت وى هغه ټول ورته مونږورکړې وو،څلورزره خودهغه محافظان وو. څلويښت زره کسان به هروخت دهغه په حفاظت کښې داسلحې سره ولاړوو.په يوروايت کښې دى چه دهغه په زمانه کښې ددووبنى اسرائيلوپه مينځ کښې جهګړه اوشوه،يووئيل چه ده زماغواه پټه کړې ده.دويم ددې جرم نه انکارکولو.حضرت داؤدؑ ددعوه کونکى نه ګواه اوغوښتله خوهغه ګواه نه رانه وستلې شوه.داؤدؑ دشپې په خوب کښې اوليدل چه دعوه کونکې قتل کړه.سحرداؤدؑ حکم اوکړو چه دعوه کونکې قتل کړئ،هغه اووئيل چه اې دالله نبى!ته هم زمادقتل کولوحکم کوې.حالانکه ده زماغوه پټه کړې ده.داؤدؑ اوفرمائيل چه دازمانه بلکه دالله تعالى حکم دې،اودامکن نه ده چه اونه منلې شى،نوته تيارشه.بياهغه اووئيل چه اې دالله نبى!زه په خپله دعوه کښې رښتونې يم چه زماغواه پټه شوې ده خوالله تعالى زمادقتل کولوحکم په دې وجه باندې نه دې کړې بلکه زمادقتل وجه بل څه ده اودهغې صرف ماته پته ده.خبره داده چه بيګاه مادغه کس دهوکې سره قتل کړې دې چه دهغې پته چاته نشته.نودهغې په بدله کښې الله تعالى تاسوته دقصاص حکم کړې دې.نوهغه قتل کړې شو.اوس دحضرت داؤدؑ ويره دهرکس په زړه کښې کيناستله.مونږهغه ته حکمت ورکړې وو.عقل اوذهن، انصاف اوفراست،دالله کتاب اودنبيانواتباع نبوت اورسالت اوجهګړوحل کول،يعنى ګواه اخستل،قسم ورکول ،ددعوه کونکى په ذمه باندې ثبوت پيداکول،دعوه شوى کس ته قسم ورکول.(٢)هم دغه طريقه دنبيانواودنيك خلقودفيصلې کولو،اودغه طريقه په دې امت کښې هم ده.نوحضرت داؤدؑ به دخبرې تل ته رسيدواودحق اوباطل،رښتيااودروغواودصحيح اوغلط پته به نې اولږوله.کلام به هم دهغه صفا وواوحکم به نې هم دانصاف مطابق وو.حضرت داؤدؑ **دامابعد** وئيل ايجادکړى وو.اودفصل الخطاب نه هم دې طرف ته اشاره ده.

إِذۡ	نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ	وَهَلۡ أَتَىٰكَ
کله چې	خبر دجګړه کونکو	او آيا راغلې دې تاته
هر کله چې	اورائې پيغمبره)آيا تا ته دهغه جګړه کونکې واقعه معلومه ده	

(١) الطبرى :٢١/١٦٩. حاكم:٤/٥٣.

(٢) الطبرى :٢١/١٧٢.

تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ دَاوُدَ

وراوختل هغوئ په ديوال | بالاخانې ته | كله چې ورننوتل هغوئ | په داود باندې |

هغوئ په ديوال راواوړيدل | او عبادت خانې ته داخل شول | څه وخت چې داؤد ته ورغلل

فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَىٰ

نو اويريدو | دهغوئ نه | نواووئيل هغوئ | مه يريږه ته | دوه جګړه كونكې يو | زياتې كړې دې |

نودې دهغوى نه اوويريدو | هغوئ ورته اووئيل چې مه ويريږه | مونږ دوه فريقه يو | په

بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

يو زمونږه | په بل باندې | پس فيصله اوكړه | په منځ زمونږ كښې | په حقه سره |

معامله كښې اختلاف راغلې دې | نوزمونږ په مينځ كښې د انصاف فيصله اوكړه

وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَٰذَا

اومۀ كوه بې انصافى | اولارښودنه اوكړه زمونږه | نيغې لارې ته | بيشكه دا

او بې انصافى مه كوه | اومونږ ته سمه لاره اوښايه | ....دا سړې زما رور دې

أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ

رور زما دې | دۀ لره | نهه | او نوى | ګډې دى | او زما | ګډه يوه ده |

دۀ سره يو كم سل ګډې دى | ....اوماسره صرف يوه ګډه ده |

فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ

پس دۀ اووئيل (ماته) | راكړه ماته دغه (يوه هم) | او غالب شو په ما | په خبرو كښې | اووئيل داود

نودې ماته وائى | چې دغه يوه هم ماته راكړه | او په خبرو كښې را باندې ډير غالب دې | داؤد عليه السلام

لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا

بيشكه ظلم اوكړو دۀ په تا | په غوښتلو سره | د ګډې ستا | ګډو خپلو ته | او بيشكه | ډير |

ورته اووئيل | چې ستا ګډه په خپله ګډو كښې يو ځائې كول غواړى | نو دا واقعى په تا زياتې

مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ

دشريكانونه | خامخا زياتې كوى | ځينى دهغوئ | په ځينو باندې | ماسوا دهغه كسانونه |

كوى | او (همدغسې) زيات شريكان په يو بل باندې زياتې كوى | ....خو كومو خلقو چې

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

چې هغوئ ايمان راوړو | او عملونه ئې اوكړل | نيك | او لږ دى دوئ (يعنى دغسې خلق) |

ايمان راوړى | او نيك عملونه كوى (هغوئ زياتې نه كوى) | او داسې خلق ډير لږ دى

وَظَنَّ دَاوٗدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ

او پوهه شو داود | چې بیشکه | دا خو په آزمیښت کښې واچوؤ مونږ هغه | پس هغه ښنانه اوغوښتله

او داوٗد ﷺ دا خیال اوکړو | چې مونږ د هغه امتحان اخستې دې | نو خپل رب ته ئې توبه

رَبَّهٗ وَخَرَّ رَاكِعًا وَّاَنَابَ۝ فَغَفَرْنَا لَهٗ

د رب خپل نه | او پریوتو | رکوع کونکې | او رجوع نې اوکړه | پس معاف کړو مونږ | هغه ته |

اوویستله | او په سجده پریوتلو | اوالله ﷻ ته یې رجوع اوکړه | نو مونږ ددغې خبرې معافی اوکړه

ذٰلِكَ ۭ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ۝

هغه (قصور) | او بیشکه | هغه لره دې | زمونږ سره | خامخا نزدې مقام | او ښه ځائې دورتلو |

او د هغه د پاره زمونږ په نیز اوچت مقام دې | ....اوانجام ئې ډیر ښه دې

قوله تعالی:: وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ

دحضرت داوٗد ﷺ مشهوره فیصله اودې کښې اسرائیلی خبرې: مفسرینو دلته یوه قصه بیان کړې ده خو ددې زیاته حصه دبنی اسرائیلو دروایتونو نه أخستلې شوې ده.دحدیث نه ثابت نه ده.ابن ابی حاتم کښې یو حدیث دې خوهغه هم ثابت نه دې ځکه چه دهغې روایت کونکې یویزید رقاشی دې.اګرچه هغه ډیر نیک کس وو خو ضعیف دې.نو ښه داده چه په قران کښې څه دی اوپه څه باندې مشتمل دې هغه حق دی.

دحضرت داوٗد ﷺ هغه لیدو سره ویریدل په دې وجه باندې ووچه هغه دخپل یواځې والی په خاص کمره کښې وو،اوپهره دارئې منع کړی ووچه نن څوك دننه رانشی،یوناساپه ئې چه دوی دواړه اولیدل نو ویریدو.

(عزتی) نه مطلب په خبرو کښې غالب راتلل دی،په بل باندې حاوی کیدل حضرت داوٗد ﷺ پوه شوچه داد الله تعالی ازمیښت دې،نوهغه په رکوع اوسجده کښې الله تعالی نه ښکته شو.ذکرشوی دی چه څلویښت ورځې هغه دسجدې نه سرنه وواوچت کړې.نومونږ هغه اوبخلو.داخبره یادساتل پکاردی چه کوم کارونه دعوامو دپاره دنیکووی هغه کارونه دخاص خلقو دپاره کله ناکله دبدو جوړشی.داایت د سجدې دې اوکه نه دې؟

ددې باره کښې دامام شافعی رحمه الله مذهب خو داوائی چه دلته سجده ضروری نه ده. دا خو د شکر سجده ده.دابن عباس رضی الله عنه قول دې چه (ص) سجده په ضروری سجدو کښې نه ده.اومارسول الله ﷺ دلته په سجده کولو باندې لیدلې دې([1]).(بخاری وغیره)

نسائی کښې دی چه حضور ﷺ سجده کولونه پس اوفرمائیل چه داسجده دداوٗد ﷺ دتوبې سجده وه اوزمونږ دپاره دشکر سجده ده([2]).ترمذی کښې دی چه یوکس اووئیل یارسول الله ﷺ ماخوب کښې اولیدل چه دیوې ونې شاته مونځ کوم،اوپه مونځ کښې ما دسجدې دایت تلاوت اوکړواوسجده مې اوکړه نوزماسره هغه ونې هم سجده اوکړه اوماواوریدل چه هغه دادعاغواړی.(اللهم اكتب لی بهاعندك اجراواجعلهالی عندك ذخراوضع بهاعنی وزراواقبلهامنی كماقبلتهامن عبدك داود)یعنی اې الله! زما سجده دخان سره زما دپاره داجراوخزانې سبب جوړه کړه اوپه دې باندې زمابوجه کم کړه،اودازمانه قبوله کړه.څنګه چه تادخپل بنده داوٗد ﷺ نه دې قبوله کړې وه.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی بیاما اولیدل چه حضور ﷺ په ولاړه باندې مونځ

---

[1] صحیح بخاری کتاب سجود القرآن باب سجدة صاد: ۱۰۶۹. ابن حبان : ۲۷٦٦.

[2] نسائی کتاب الافتتاح باب سجود القرآن السجود: ۱۱ فی صاد: ۹۵۸. وسنده صحیح.

اوکړواودسجدې ایت نه پس ئې سجده اوکړه اوپه دې سجده کښې ئې هم هغه دعااوکړه کومه دعاچه هغه کس دونې نه نقل کړې وه.(١)ابن عباس رضي الله عنه په دې ایت باندې دسجدې دادلیل ورکوی چه قرآن حکیم وئیلی دی،دهغه په اولادکښې داوٗد عليه السلام اوسلیمان عليه السلام دی چه هغوی ته مونږ هدایت اوکړو.نوته اې نبی!دهغوی هدایت اومنه.نوحضور ﷺ دهغوی په اقتداباندې مامور وو، او دا ښکاره ثابت ده چه حضرت داوٗد عليه السلام سجده کړې وه اوحضور ﷺ هم داسجده کړې ده.(٢)

دحضرت ابوسعیدخدری رضي الله عنه بیان دې چه ماپه خوب کښې اولیدل چه لکه سوره (ص)لیکم.چه کله دسجدې ایت ته اورسیدم نوماولیدل چه قلم اودوات اوزماسره خوا کښې هریوشیزسجده اوکړه.هغوی داخپل خوب حضور ﷺ ته بیان کړو.دهغې نه پس به حضور ﷺ ددې ایت دتلاوت په وخت کښې سجده کوله (٣).(احمد)

ابوداوٗدکښې دی چه حضور ﷺ په منبرباندې سوره ص اولوستلو،اودسجدې ایت ته رسیدلوسره دمنبرنه کوزشواوسجده ئې اوکړه،اودحضور ﷺ سره نوروخلقوهم سجده اوکړه.یوبل ځل حضور ﷺ هم ددې سورت تلاوت اوکړو،چه کله دسجدې ایت ته اورسیدونوخلقودسجدې تیاری اوکړه، حضور ﷺ اوفرمائیل چه داخودیونبی دتوبې سجده وه.اوزه وینم چه تاسودسجدې دپاره تیارشوې ئې.نوحضور ﷺ راکوز شو او سجده ئې اوکړه.(٤)

قوله تعالی:: وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا

قیامت کښې د داوٗد عليه السلام مرتبهٔ:: الله تعالی فرمائی مونږهغه اوبخلو.دقیامت په ورځ به دهغه ډیر قدر او لوې مقام وی اوهغه به دنبیانواوعادلانودرجه مونده کړې.حدیث کښې دی چه عادل خلق به دنورپه منبر باندې رحمن سره ښې طرف ته وی.دالله تعالی دواړه لاسونه ښې دی.داعادل خلق هغوی دی چه دچاخپل خپلوان چه دهغوی دوی مالکان وی عدل اوانصاف کوی،(٥)اوپه حدیث کښې دی چه دټولونه زیات دالله تعالی دوستان اودهغه سره نزدې به هغه بادشاهان وی کوم چه انصاف کونکی وی اودټولونه سخت دښمن اوعذاب به ئې په هغه وی څوك چه ظالم حکمران وی.(ترمذی وغیره)

حضرت مالك بن دینار رحمه الله فرمائی چه دقیامت په ورځ باندې به حضرت داوٗد عليه السلام دعرش ښې سره اودرولې شی اوالله تعالی به حکم اوکړی اې داوٗد!چه په کوم خوږدردناك،خائسته اوازسره به تا زما تعریفونه په دنیاکښې کول،اوس هم اوکړه.داوٗد عليه السلام به اوفرمائی اې الله تعالی!اوس هغه اوازکوم دې؟ الله تعالی به اوفرمائی ماتاته هغه اوازدرکړو.اوس به داوٗد عليه السلام په خپل خائسته اوازسره دوجدپه حالت کښې دالله تعالی حمداوثناء بیان کړی.چه هغه اوریدوسره به جنتیان نورنعمتونه هیرکړی اوداخائسته اوازاونورانی مرئ به دهغوی توجه دنورونعمتونونه لرې کړی اوخپل ځان طرف ته به ئې متوجه کړی.

يَٰدَاوُۥدُ	إِنَّا جَعَلْنَٰكَ	خَلِيفَةً	فِى ٱلْأَرْضِ	فَٱحْكُم	بَيْنَ ٱلنَّاسِ
اے داود	بیشکه جوړ کړې مونږ ته	خلیفه	په زمکه کښې	پس حکومت کوه	په منځ دخلقو کښې

اثې داوده ! مونږ ته په زمکه کښې حاکم جوړکړې یې ! نود خلقو په مینځ کښې په انصاف سره

---

(١) ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول فی سجود القرآن : ٣٤٢٤. وسنده حسن.

(٢) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة صاد: ٤٨٠٧.

(٣) احمد:٧٨/٣..

(٤) ابوداود کتاب سجود القرآن باب السجود فی صاد: ١٤١٠. وهوحسن .

(٥) ترمذی کتاب الاحکام باب ماجاء فی الامام العادل : ١٣٢٩.

بِالْحَقِّ	وَلَا تَتَّبِعِ	الْهَوٰى	فَيُضِلَّكَ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
په حقه سره	او مه كوه پيروى	دخواهشاتو	پس بې لارې به كړي تا	دلارې دالله نه

فيصلې كوه او دخپلو خواهشاتو تابعدارى مكوه ځكه دالله ﷻ دلارې نه به دې بې لارې كړي

إِنَّ الَّذِيْنَ	يَضِلُّوْنَ	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	لَهُمْ	عَذَابٌ شَدِيْدٌ
بيشكه هغه كسان	چې بې لارې كيږي	دلارې دالله نه	دپاره دهغوئ	عذاب سخت دې

ځوك چې دالله ﷻ دلارې نه بې لارې شي نو هغه دپاره سخت عذاب مقرر دې

بِمَا	نَسُوْا	يَوْمَ الْحِسَابِ
په سبب دهغې	چې هيره كړه هغوي	ورځ دحساب

ځكه چې د حساب ورځ ئې هيره كړې ده

قوله تعالى:: فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ

بادشاهان دالله تعالى دحكم پابندي: دې ايت كښې بادشاهانو او اختيارمندو خلقوته حكم شوې دې چه هغوى دې دعدل او انصاف سره دحديث او قران مطابق فيصلې كوى ګنې هغوى به دالله تعالى دلارې نه ورك شي.او چه ځوك ورك شي او دحساب ورځ ترې هيره شي هغه به په سخت عذابونو كښې اخته كړې شي.دحضرت ابوزرعه رحمه الله نه دوخت بادشاه وليدبن عبدالملك يوځل تپوس اوكړو چه دوخت خليفه نه به هم الله تعالى حساب اخلي؟هغه ورته اوفرمائيل رښتيا او وايم اخليفه ورته او وئيل بالكل رښتيا او وايه،او تاسو ته هرقسمه امن دې.اونې فرمائيل اې اميرالمومنين الله تعالى ته دټولونه نزدې درجه دحضرت داؤد ؈ وه او هغه ته دخلافت سره سره الله تعالى نبوت وركړې وو،ددې نه پس هم دالله تعالى كتاب هغه ته وائي (يٰدَاوٗدُ اِنَّا) عكرمه ؒ فرمائي مطلب دادې چه دهغه دپاره دهغه د هيرېدو په وجه باندې دحساب په ورځ سخت عذاب دې.[1] سدى رحمه الله وائي چه دهغه دپاره دحساب په ورځ سخت عذاب په دې وجه باندې دې چه هغه دحساب دورځ دپاره عملونه نه دى جمع كړې.[2]دايت دالفاظونه داقول ډير صحيح ښكاري. والله اعلم.

وَمَا خَلَقْنَا	السَّمَآءَ
اونه دي پيدا كړي مونږه	اسمان

او مونږ اسمان او زمكه او ددې دواړو په

وَالْاَرْضَ	وَمَا بَيْنَهُمَا	بَاطِلًا	ذٰلِكَ ظَنُّ	الَّذِيْنَ
او زمكه	او هغه چې په منځ ددې دواړو كښې دى	عبث (فضول)	دا ګمان دې	دهغه كسانو

مينځ كښې چې څه دى بې مقصده نه دي پيدا كړي | ....دا خو د كافرانو خلقو ګمان دى

كَفَرُوْا	فَوَيْلٌ	لِّلَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	مِنَ النَّارِ
چې كفر ئې كړې دې	پس تباهي ده	دپاره دهغه كسانو	چې كفر ئې اوكړو	داور نه

.... | نو كافرانو دپاره لوئې هلاكت دې | چې ددوزخ اور دې

[1] الطبرى : ۱۸۹/۲۱.
[2] الطبرى : ۱۸۹/۲۱.

اَمْ نَجْعَلُ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	كَالْمُفْسِدِيْنَ
يا اوګرځوؤ مونږ ه	هغه كسان	چې ايمان راوړي	او عمل اوكړي نيك	پشان دفساد كونكو
آيا مونږ به د ايمان خاوندان او نيک عمله خلق د هغه چاسره برابر ګرځوو؟ چې په زمكه كښې				
فِي الْاَرْضِ	اَمْ نَجْعَلُ	الْمُتَّقِيْنَ	كَالْفُجَّارِ ﴿۲۸﴾	كِتٰبٌ
په زمكه كښې	يا اوګوځوؤ مونږه	پرهيزګاران خلق	پشان دفاجرانو (بدكارانو)	كتاب
فسادونه خوروي؟ آيا مونږ به پرهيزګاران دبدكارونو پشان كوو؟ .... دا (قرآن يو) بركتي				
اَنْزَلْنٰهُ	اِلَيْكَ	مُبٰرَكٌ	لِيَدَّبَّرُوْٓا	اٰيٰتِهٖ
چې نازل كړي دې مونږ هغه	تاته	بركتناك دې	دپاره ددې چې غور اوكړي خلق	په آيتونو ددې
بركتي كتاب دې چې مونږ تاته د دې دپاره نازل كړې دې چې دوئ ددې په آيتونو كښې فكر اوكړي				
وَلِيَتَذَكَّرَ	اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۲۹﴾			
او دپاره ددې چې نصيحت قبول كړي	خاوندان دعقل			
اوعقل مند ترې نصيحت قبول كړي				

قوله تعالى:: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ

الله تعالى يوځيزهم بې كاره نه دې جوړ كړې دې: ددې چه دانسان پيداكول عبث اوبې كاره نه دی،دوی ټول د الله تعالى دعبادت دپاره پيداكړې شوی دی. بيايو وخت راتلونكې چه منونكوته به اوچت والې وركړې شی اونه منلووالاته به سخت سزاوركړې شی. دكافرانو خيال دې چه مونږدوی هم دغه شان پيداكړې دی اوداخرت اوبل ژوندځه ځيزنه دې.دوی غلط دی.دې كافرانوته به دقيامت په ورځ ډيرسختې وی.ځكه چه په هغه اوركښې به دوی سوزی كوم چه ددوی الله په فرښتوباندې بل كړې دې. داناممكن اونه كيدووالاخبره ده چه مومن اومفسداوپرهيزګاراوبدكاريوشان كړی.اوكه قيامت نه راځی نوبيا دوی دواړه دانجام په لحاظ باندې يوشان دی.اود انصاف خلاف ده.قيامت به ضروورراځی،نيك خلق به جنت كښې داخل شی اوګناهګاران به دوزخ ته لاړشی.نوعقل هم داخرت ثبوت غواړی .مونږ وينو چه يوظالم ګناهګاردالله تعالى ددرنه شړلې شوې په دنياكښې خوشحاله،مال اولاداوصحت هرځه دهغه سره شته او يومومن متقی پاكدامن ديوپيسې دپاره تنګ اويويوارام نه لرې دې.نودحكمت اوعلم اوانصاف والابادشاه نه هم دغه طمع پكارده چه يووخت داسې هم راشی چه ددغه نمك حرام نه دغه ټول مال اودولت واخستلې شی اودې مومن اوصبركونكی كس ته ئې وركړی،اوهم دغه د اخرت په دار كښې كيږ ی.نوثابته شوه چه ددې جهان نه پس به يوبل جهان ضروورراځی. ځكه چه داتعليم دقران پاك نه حاصل شوې دې اوددې نيكئ خودلووالاهغه دې،په دې وجه دهغې نه پس ارشادشوې دې چه دا مبارك كتاب مونږستاسوطرف ته نازل كړې دې چه خلق دااوپيژنی اودعقل والاخلق ددې نه نصيحت حاصل كړی.حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه چادقران لفظونه حفظ كړل اوپه قران باندې ئې عمل اونه كړو.هغه په قران كښې سوچ اوفكرهم اونه كړ.خلق وائی چه مونږټول قران اوونيلو.خودقران يونصيحت يادقران دحكم يوه نمونه هم په هغه كښې نه ښكاری.داسې نه دی پكار.اصل ځيزسوچ اوفكر او نصيحت اوعبرت حاصلول دی.

وَوَهَبۡنَا لِدَاوٗدَ
او ورکړه مونږ | داود ته |
او مونږ داؤد ﷺ ته (د هغه څوئي)
سُلَيۡمٰنَ ؕ نِعۡمَ الۡعَبۡدُ ؕ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ؕ اِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ
سليمان | ښۀ بنده | بيشکه هغه رجوع کونکي دې | کله چې | پيش کړې شو | هغه ته |
سليمان ﷺ ورکړي وو| ډير ښۀ بنده وو | او (الله ﷻ) ته ډير رجوع کونکي وو| هغه وخت ياد کړه چې
بِالۡعَشِيِّ الصّٰفِنٰتُ الۡجِيَادُ ۙ فَقَالَ اِنِّيۡۤ اَحۡبَبۡتُ
په اخرد ورځ (مابنام) کښې | په درې خپو ولاړ (اصل) | اسونه | نو هغه اووئيل | بيشکه خوښ کړو ما
په مابنام کښې هغه ته اصيل ښه اسونه پيش کړې شول| نو هغه اووئيل چې زه دمال په محبت کښې
حُبَّ الۡخَيۡرِ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّيۡ ۚ حَتّٰى تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ
محبت دمال (اسونو) | په وجه دياد ولو درب زما | تر دې پورې | چې پټ شو (اسونه) | په پردو کښې
دخپل رب دياد ولو نه غافله پاتې شوم | تر دې چې نمر (د مغرب) په پرده کښې پټ شو
رُدُّوۡهَا عَلَىَّ ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ
واپس راولئ دغه اسونه | ماته | پس شروع اوکړه هغه | په وهلو دلاسونو | په پندو (باندې) |
دا (اسونه) خو لږ راواپس کړئي |او هغه د هغوئ په پنډو او څټونو وهلو شروع اوکړه
وَالۡاَعۡنَاقِ
او په څټونو (باندې) |

قوله تعالى: وَوَهَبۡنَا لِدَاوٗدَ سُلَيۡمٰنَ ؕ

دحضرت سليمان ﷺ واقعه: الله تعالى يوه پيرلوې نعمت حضرت داؤد ﷺ ته ورکړې وو، دهغه ذکرکيږي چه دهغه دنبوت وارث مودهغه خوې حضرت سليمان ﷺ کړو.په دې وجه باندې صرف دحضرت سليمان ﷺ ذکرشوې دې ګنې دهغه نور اولادهم وو.سل ښځې دهغه وينزې وې.نوپه بل ايت کښې دي.
﴿ وَوَرِثَ سُلَيۡمٰنُ دَاوٗدَ ﴾ د(حضرت) داؤد وارث (حضرت) سليمان شو،يعنى دهغه نه پس نبوت ده ته ملاوشو.دې هم ډيرښه بنده وو.يعنى پخپله عبادت کونکې اودالله طرف ته ښکته کيدو والا وو.

داؤد ﷺ نه سوالات اودهغوئ ﷺ جوابات: مکحول رحمه الله وائى چه جناب داؤد ﷺ نبى يوځل دده نه يو څو سوالونه اوکړل اودهغې صحيح جوابونه ملاويدونه پس نې اوفرمائيل چه دې دالله تعالى نبى دې. تپوس نې اوکړوچه دټولونه خانسته څيزڅه دې؟جواب نې ورکړوچه دالله تعالى دطرف نه سکون او ايمان.بيائې ترې تپوس اوکړوچه دټولونه خراب څيزڅه دې؟سليمان ﷺ عرض اوکړوچه دايمان نه پس کفر.بيائې تپوس اوکړوچه دټولونه خوږ څيزڅه دې؟عرض نې اوکړود الله تعالى رحمت.بيائې ترې تپوس اوکړودټولونه زيات يخ والى والاڅيزڅه دې؟جواب نې ورکړود الله تعالى دخلقومعاف کول،اودخلقويوبل معاف کول.(ابن ابى حاتم)حضرت سليمان ﷺ ته دهغه دبادشاهئ په زمانه کښې اسونه پيش کړې شول چه هغه ډيرزيات تيزرفتاره وو ، او په درې خپوبه ولاړوواويوه خپه به نې هسې

په زمکه باندې لړولې وه.(۱)یوداهم ده چه دا دوزرووالا اسونه وواوتعدادئې شل وو.ابراهیم تیمی داسونوتعدادشل زره خودلې دې.والله اعلم.
ابوداوُدکښې دی چه حضورﷺ دتبوک یادخیبردسفرنه واپس راغلواوپه کورکښې وو،دتیزې هواپه وجه باندې دکوردپردې یوه حصه اوخوزیده.هلته دحضرت عائشه دلوبوګوډئ پرتې وې.حضورﷺ هم اولیدلې ،تپوس ئې اوکړوداڅه دی؟حضرت عائشهؓ جواب ورکړوچه دازماګوډیانې دی.حضورﷺ اولیدل چه په مینځ کښې یواس شان جوړشوې دې،چه دهغې دکپړې نه جوړې شوې دوه وزرې هم دی. تپوس ئې اوکړوداڅه دی؟اوئې فرمائیل اس دې.اوئې فرمائیل اوددې دکپړې نه څه جوړکړې دی؟اوئې فرمائیل داددې وزرې دی،اوئې فرمائیل اس هم ځانسته دې اوددې وزرې هم.صدیقهؓ عرض اوکړوچه تاسونه دی اوریدلې چه دحضرت سلیمانؑ دوزرووالا اسونه وو؟دې اوریدوسره حضورﷺ په خنداشوتردې چه دحضورﷺ اخرې غاښونه هم ښکاره شول.(۲)

قوله تعالی:: حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

د سلیمانؑ او د نبی کریمﷺ د مازیګر مونځ قضا کیدل:: حضرت سلیمانؑ هغې په کتلوباندې داسې مشغول شوچه دهغه دمازیګرمونځ پاتې شو.بالکل هم دغه شان څنګه چه دخندق په غزوه کښې یو ځل حضورﷺ په جنګ کښې داسې مشغول ووچه دمازیګرمونځ ئې ادانه کړې شواودماښام نه پس ئې اداکړو.توبه بخاری اومسلم کښې دی چه دنمرپریوتونه پس حضرت عمرؓ کافرانوته خیرې کولې او حضورﷺ ته راغلوچه حضور!ماخودمازیګرمونځ هم نه دې کړې.حضورﷺ اوفرمائیل ماهم تراوسه پورې نه دې اداکړې.نوهغوی بطحان ته لاړل اوهلته ئې اودس اوکړو اودنمرغورځیدونه پس ئې د مازیګرمونځ اوکړواوبیائې دماښام مونځ اوکړو(۳).داهم کیدیشی چه دسلیمانؑ په دین کښې د جنګ په وجه باندې مونځ کښې ناوخته کول جائزوی اوداجنګی اسونه ووکوم چه هم دغه مقصدد پاره ساتلې شوی وو.

دجنګ په وخت کښې د مونځ حکم:: نوڅه عالمانوداهم وئیلې دی چه دصلوة خوف دشروع کیدونه مخکښې هم دغه حالت وو.بعضې وائی چه کله تورې راویستلې شوې وی اولشکررامخکښې شوې وی اودمونځ دپاره دسجدې اورکوع امکان نه وی نوبیادغه حکم دې.کوم چه صحابه کرامو دتستر دفتح کولوپه وخت کښې کړې وو(۴). خو زمونږ رومبې قول صحیح دې ځکه چه دحضرت سلیمانؑ بیا اسونو غوښتلو بیان هم دې.دهغوی دوژلوحکم ئې اوکړواوئې فرمائیل چه زه دخپل رب دعبادت نه دې ځیزغافل کړې یم،زه داسې ځیزنه شم ساتلې.نودهغوی خپې کټ کړې شوې (۵)،اودهغوی څټونه پرې کړې شول.(۶)خودحضرت ابن عباسؓ بیان دې چه حضورﷺ داسونوپه تندی باندې لاس اووهلو.(۷)
امام ابن جریرؒ هم دغه قول اختیاروی چه په ځناوروباندې ظلم کول نه دی پکار.دهغه ځناوروڅه قصورنه ووچه دهغوی سرونه ئې کټ کړې وې.خوزه داوایم چه کیدیشی داخبره دهغوی په شریعت کښې جائزوه.اوخاص طورباندې هغه وخت کښې چه هغوی نه دالله تعالی یاد پاتې شواودمونځ وخت تیرشونوداغصه هم دالله تعالی دپاره وه.نوددغه اسونونه هم تیزاوسپک ځیزالله تعالی خپل نبیﷺ ته

(۱) الطبری :۲۱/۱۹۲.
(۲) ابوداود کتاب الادب باب اللعب بالبنات:۴۹۳۲، وسنده حسن. ابن حبان: ۵۸۶۴.
(۳) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاة باب من صلی بالناس جماعة بعد ذهاب الوقت : ۵۹۶.
(۴) صحیح بخاری کتاب الخوف باب الصلاة عند مناهضة الحصون...... قبل حدیث: ۹۴۵.
(۵) الطبری :۲۱/۱۹۵.
(۶) الطبری :۲۱/۱۹۵.
(۷) الطبری :۲۱/۱۹۶.

ورکړو.یعنې هوادهغه تابع شوه حضرت ابوقتادهﷺ اوحضرت ابودهما ﷺبه اکثرحج کولو.دهغوی بیان دې چه یوځل یوکلي کښې زمونږملاقات یوکلي وال سره اوشونوهغه اووئیل چه رسول اللهﷺ زمالاس اونیولواوماته ئې څه تعلیم راکړو.په هغې کښې داهم اوفرمائیل چه دالله تعالى دویرې نه ته کوم څیزپریدې الله تعالى به تاته دهغې نه ښه څیزدرکړي.(۱)

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا

او بې شکه په آزمیښت کښې واچوو مونږه | سلیمان | او غورزوله مونږه |

او مونږ سلیمان ﷺ په یو امتحان کښې واچولو | اودهغه په تخت مو یو

عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ۝ قَالَ رَبِّ اغْفِرْلِىْ

په کرسۍ دهغه باندې | یوه جوثه | بیا رجوع اوکړه هغه | وې وئیل | اے ربه زما | معافي اوکړه ماته

نیمګړې بدن واچولو|نو بیا هغه (الله ته) رجوع اوکړه |دۀ دعا اوکړه |چې ائې زماربه! ماته معافي اوکړه

وَهَبْ لِىْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِىْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِىْ ۚ اِنَّكَ

او راکړه ماله | داسې بادشاهي | چې نۀ ښائي | هیچا لره | روستو زمانه | بیشکه تۀ |

اوداسې بادشاهي راته راکړې | چې زما نه بغیر(په دې زمانه کښې) بل هیچا ته حاصله نشي

اَنْتَ الْوَهَّابُ ۝ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيْحَ تَجْرِىْ بِاَمْرِهٖ

هم ته ورکونکې ئې | پس تابع کړه مونږه | هغه لره | هوا | چې چلیده به | په حکم دهغه |

بیشکه ته ډیر زیات ورکونکې یې | نو مونږ بادونه د هغه تابع کړل | چې دهغه په حکم به

رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ۝ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ

په نرمۍ سره| هر ځائې ته | چې خوښه وه دهغه | او تابع مو کړل شیطانان | هر قسم مانړۍ جوړونکی

دهغه په اختیارکښې الوتل | کم خوا چې به دهغه خوښه وه |اوټول عمارت جوړونکي او غوپه وهونکي پیریان

وَّغَوَّاصٍ ۝ وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِى الْاَصْفَادِ ۝ هٰذَا عَطَآؤُنَا

او غوپې وهونکي | او نور | ترلي | شوی | په زنځیرونو کښې | دا بخشش زمونږ دې

مودهغه تابع کړل | اونور پیریان هم چې په زنځیرونو کښې ترلي پراته وو| دا زمونږ ورکړه ده -

فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝ وَاِنَّ لَهٗ

پس احسان کوه په ورکړه سره | یا مۀ ورکوه | بې | حسابه | او بیشکه | هغه لره دې

نو ورکړه کوه یا ئې مکوه | ....ستا نه به ددې هیڅ تپوس نه کیږي | اوهغه مونږ ته

عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ۝ ع

زمونږ سره | نزدې مقام | او ښۀ ځائې دورتلو |

ډیر نزدې دې | اوډیر ښه انجام ئې دې |

---

(۱) احمد:۵/۷۸ وسنده صحیح.

قوله تعالى:: وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ

دحضرت سليمان ؑ ازميښت اواختيار او اسرائيلي بې بنياده روايات: مونږ د (حضرت) سليمان امتحان واخستلو اودهغه په كرسۍ باندې مويوبدن واچولويعنى شيطان.بياهغه خپل تخت اوتاج طرف ته واپس راغې. دهغه شيطان نوم صخروويا اصروويا حقيق وو.داواقعه اكثرمفسرينوبيان كړې ده.چادتفصيل سره اوچالږه.داواقعه داشان بيانوى چه سليمان ؑ ته دبيت المقدس دجوړولوحكم اوشوچه داسې ئې جوړ كړه چه داوسپنې اوازترې هم نشى اوريدې كيدلې.سليمان ؑ ډيركوششونه اوكړل خوكامياب نه شول .بياسليمان ؑ واوريدل چه په سمندركښې يوشيطان دې چه دهغه نوم صخردې هغه ته داسې يوه طريقه معلومه ده.سليمان ؑ حكم اوكړو چه هغه په څه شان راولئ:يوه سيند اوسمندرته غورځيده.په هره اوومه ورځ به هغې كښې دسرپورې اوبه راتلې.اوهغه شيطان به داڅكلې.دهغې اوبه ئې ويستلې اوهغه ئې بالكل خالى كړو. اوبالكل خالى كولونه پس ئې دهغه شيطان دراتلوپه ورځ ئې هغه دشرابونه ډك كړو.هغه چه كله راغې اوداحالت ئې اوليدونووئيل چه دمزې څيزخودې خودعقل دشمن دې،جهالت زياتولووالاڅيزدې.نوهغه ترې لاړو.چه كله ډيرزيات ترې شونودمجبورې دلاسه ئې اوڅكلې.اوس دهغه عقل ختميدو او د سليمان ؑ هغه كوته ئې ورته اوخودله ياداوړوبه مينځ كښې هغه باندې مهراولږولو.دې بې بسه شو. د حضرت سليمان ؑ حكومت دهغې گوتې په وجه وو.كله چه هغه حضرت سليمان ؑ ته راغې نوهغه ورته ددغه كاركولوحكم وركړو،هغه لاړواودملاچرگك هگئ ئې راوړې اودهغې دپاسه ئې شيشه كيخوده.ملاچرگك راغې اوخپلې هگئ ئې اوليدلې هغه څلوروطرفونه كوشش اوكړوخوهگئ په لاس ورنغلې،هغه لاړواوالماس ئې راوړه اوپه هغه شيشه باندې ئې كينولوهغه شيشه كټ كول شروع كړل.اخركښې شيشه كټ شوه اوخپلې هگئ ئې يوړلې.هغه الماس ئې راواخستلو اوپه هغه باندې كانړى ماتولو اوكارئې شروع كړو.حضرت سليمان ؑ چه به كله بيت الخلاء ياحمام ته تلونوهغه گوته به ئې ويستله.يوه ورځ حمام ته تلواوهغه شيطان ورسره وو،هغه وخت حضرت سليمان ؑ فرضى غسل دپاره تلو.گوته ئې هغه ته حواله كړه اولاړوهغه گوته سمندرته اوغورځوله اوپه شيطان باندې دحضرت سليمان ؑ شكل واچولې شواودحضرت سليمان ؑ نه تخت .اوتاج واخستلې شو.په ټولوڅيزونوباندې شيطان قبضه اوكړه سوادحضرت سليمان ؑ دبيانونه اوس په دې سره ډيرې غيرمعروف خبرې هم ښكاره شوې.په هغه زمانه كښې يوسړې ووچه داسې وولكه دحضور ﷺ په زمانه حضرت عمر فاروق ؓ.هغه هم اووئيل چه ازميښت كول پكاردى ماته خوداكس حضرت سليمان ؑ نه ښكارى .نو هغه ترې يوه ورځ تپوس اوكړو،جناب كه په يوكس باندې دشپې غسل واوړى اوديځنې په وجه باندې هغه دسحرنمرختلوپورې غسل اونه كړى نوڅه گناه شته؟هغه ورته جواب ورنه كړو.څلويښت ورځو پورې هغه دسليمان ؑ په تخت باندې وو.بياسليمان ؑ ته دكب دخيټې نه هغه گوته ملاوشوه.په لاس كښې اچولوسره ټول څيزونه دسليمان ؑ تابع شول.ددې بيان په دې ايت كښې دې.سدى رحمه الله فرمائى چه حضرت سليمان ؑ سل ښځې وې،سليمان ؑ ته په ټولوكښې زيات اعتباربه هغې كښې جراده نومې بى بى باندې وو.كله چه به غسل ته يابيت الخلاء ته تلونوهغه گوته به ئې هغې ته وركوله.يوځل حضرت سليمان ؑ بيت الخلاء ته لاړواويوشيطان دسليمان ؑ په شكل كښې ئې بى بى ته ورغې اوگوته ئې ترې اوغوښتله هغې ورته وركړه.دهغې اخستلوسره په تخت كيناستو.اوس چه سليمان ؑ راغې اوگوته ئې ترې اوغوښتله نوښځې ورته اووئيل چه تاسوخوگوته يوړله.هغوى پوه شوچه دادالله تعالى ازميښت دې ډيرپريشانى كښې دمحل نه اووتلو.هغه شيطان څلويښت ورځې حكومت اوكړو، خود حكمونودبدلولوسره عالمان پوه شول چه داحضرت سليمان ؑ نه دې.نودهغه عالمانويوجماعت د سليمان ؑ ښځوته راغې اوهغوى ته ئې اووئيل داڅه معامله ده؟زمونږ په سليمان ؑ باندې شك دې چه واقعى دسليمان ؑ عقل لاړويادې سليمان ؑ نه دې؟ګنى

داسې دشریعت خلاف کارونه به هغه نه کول .ښځوچه داواورېدل نوپه ژړاشوې،اوداخلق دهغه ځائې نه واپس شول اودتخت نه ګیرچاپېره کیناستل اوتورات ئې کهلاوکړاودهغې تلاوت ئې شروع کړو.دخبیث شیطان دالله تعالی دکلام نه اوتختیدو اوګوته ئې سمندرته اوغورځوله،هغه یوکب تیره کړه.حضرت سلیمانؑ هم داسې خپلې ورځې تیرولې.

یوځل بهر ته اووتلوډیرزیات وږې وو،خلقوکبان نیول.دهغوی خواه ته ورغې اویوکب ئې ترې اوغوښتلو اوخپل نوم ئې هم ورته اوخودلو.په هغې باندې یوکس ته ډیرقهرورغلوچه داواګورئ خیرمارهم ځان ته سلیمانؑ وائی.هغوی سلیمانؑ وهل شروع کړل.سلیمانؑ زخمی شواویوخواه ته کیناستواوخپلې وینې ئې وینځلې.څه کسان پرې خفه شول خیرمارنې هسې اووهلو،ورشئ اوورته دوه کبان ورکړئ وږې دې ځان ته به ئې وراته کړی اوبه ئې خوری.نوهغوې ورته کبان ورکړل.په لوږې په وجه باندې سلیمانؑ خپل زخمونه اووینه پریخودله اوزرزرئې دکب خیټه اوسیرله.دالله تعالی په قدرت باندې دکب دخیټې نه هغه ګوته رااوتله.سلیمانؑ دالله تعالی تعریف اوکړاوهغه ګوته ئې واچوله،هغه وخت مرغې راغلې اوپه سلیمانؑ باندې ئې سورې جوړکړو،اوهغه اوپیژندواودهغه نه ئې معافی اوغوښتله.سلیمانؑ اوفرمائیل داټول دالله تعالی حکمونه وو،دالله تعالی دطرف نه یوامتحان وو.سلیمانؑ تشریف راوړواوپه خپل تخت باندې کیناستواوحکم ئې اوکړوچه دغه شیطان که دهرځائې نه وی ګرفتارئې کړئ،نوهغه قیدکړې شو.سلیمانؑ هغه دوسپنې په یوبکس کښې بندکړواوپه هغې باندې خپل مهراولږولواوسمندرکښې ئې اوغورځولوچه هغه به دقیامت ورځ پورې هلته پروت وی.دهغه نوم حقیق وو.دسلیمانؑ دعاچه ماته دې داسې بادشاهی راکړې شی چه هغه زمانه پس دچاهم دکارنه وی،هم پوره شوه اوهوادحضرت سلیمانؑ تابع کړې شوه.دمجاهدؒ نه روایت دی چه دیوشیطان چه دهغه نوم اصف وویوځل حضرت سلیمانؑ ترې تپوس اوکړوچه ته خلق فتنې کښې څنګه اچوئ؟هغه عرض اوکړوچه ماته لږه خپله ګوته اوښائې زه تاسو(ؑ)ته اوس ښایم. سلیمانؑ ورته ګوته ورکړه هغه ګوته سمندرته اوغورځوله اوپخپله د تخت اوتاج مالك شو او د سلیمانؑ په شکل اوصورت باندې خلق دالله دلارې نه لرې کول.دایادساتئ چه داټولې خبرې بنی اسرائیلوبیان کړی دی.اوپه دې کښې دټولونه زیاته منکره خبره هغه ده کومه چه په ابن ابی حاتم کښې ده اومخکښې بیان کړې شوه.چه په هغې کښې دسلیمانؑ دبی بی جراده ؓ ذکردې.په دې کښې دا هم دی چه دې پورې حالت رسیدلې ووچه هلکانوبه سلیمانؑ په کانړوباندې ویشتلو.دسلیمانؑ دښځونه چه کله عالمانوتپوس اوکړونوهغوی اووئیل چه اوموږته هم دده په سلیمانؑ کیدوباندې شك دی ځکه چه هغه دحیض په حالت کښې هم موږته راځی.شیطان ته چه کله معلومه شوه چه دهغه رازښکاره شوې دی،نوهغه جادواوکړواودکفرکتابونه ئې اولیکل اودکرسې لاندې ئې خښ کړل، او بیائې دخلقوپه مخکښې هغه راویستل اوخلقوته ئې اووئیل چه اوګورئ ددې کتابونوپه وجه باندې سلیمانؑ په تاسوباندې حکومت کولو.نوخلقوسلیمانؑته کافروئیل شروع کړل.حضرت سلیمانؑ به سمندرپه غاړه باندې مزدوری کوله.یوځل یوکس ډیرکبان اخستلی وو،مزدورته ئې اوازاوکړو ،سلیمانؑ ورغې،هغه ورته اووئیل چه دایوسه،حضرت سلیمانؑ اووئیل مزدوری به څه راکوې؟ هغه ورته اووئیل چه ددې کبانونه به درته یوکب درکړم.سلیمانؑ دکبانوټوکرې په سرکړه اوهغه کره ئې یوړله.هغه ورته یوکب ورکړو،سلیمانؑ چه دهغه خیټه اوسیرله نودهغې نه ګوته راووتله. د اچولو سره ټول شیطانان،پیریان اوانسان ئې بیاتابع شول.اوپه صفونوکښې حاضرشول.سلیمانؑ په ملك باندې قبضه اوکړه اوهغه شیطان ته ئې سخته سزاورکړه.نو((ثُمَّ أَنَابَ)) نه مطلب مسلط کړې شوی شیطان واپسی ده.ددې سندونه دحضرت ابن عباسؓ پورې دی.دا سندقوی خودې خوظاهره ده چه دا

سندحضرت ابن عباس﷛ داهل کتاب والانه اخستلې دې.داهم هغه وخت چه کله مونږ دابن عباس﷛ قول صحیح اوګڼړو.داهل کتابویوجمات سلیمان﷤ نبی نه منی نوداهم کیدیشی چه هغوی دخان نه داقصه جوړه کړې وی.په دې کښی خوهغه څیزونه هم دی کوم چه بالکل منکردی.خاص طورباندې دهغه شیطان دسلیمان﷤ ښځوته ورتلل.اوملایانوهم دغه شان قصې بیان کړی دی خوددې خبرې نه تولوانکارکړې دې چه شیطان به دسلیمان﷤ ښځوته ورتلو،اووئیلی دی چه هغه به دسلیمان﷤ ښځوته نه شرتلې اودنبی دکوراودهغه دښځودشرافت هم دغه تقاضاوه.نوروخلقوهم داواقعه ډیره په تفصیل سره بیان کړې ده خودټولواصل هم دغه دې چه دبنی اسرائیلواواهل کتابونه نی اخستلې ده.والله اعلم.

شیباني﷤ فرمائی چه سلیمان﷤ خپله ګوته په عسقلان کښی موندلې وه اودبیت المقدس پورې تواضعا پیدل تلې وو.امام ابن ابی حاتم په صفت سلیمان﷤ کښی دکعب احبارنه یوعجیبه روایت نقل کړې دې.ابواسحاق مصری وائی چه کله د﴿ اِرَمَ ذَاتِ الۡعِمَادِ﴾ دقصې نه حضرت کعب﷫ فارغ شونو حضرت معاویه﷛ اووئیل،ابواسحاق اتاسودسلیمان﷤ دکرسې ذکراوکړئ،نواونې فرمائیل چه هغه د هاتهی دغاښ وه.یاقوت،زبرجد اوملغلرو باندې پیللې شوې وو اوڅلوروطرفوته دهغې نه د سرو زرو د کهجوروونې جوړې شوې وې.کومې چه ښی طرف ته وې دهغې په سرباندې دسروزروطاوسونه وو،اوبه ګس طرف والاباندې ګنجې (داهم یوه لویه مرغنی ده) وې،اوهغه هم د سرو زرو وو.ددې کرسې ښی طرف ته دصنوبردوه ونې دسروې اوګس طرف ته ئې دسرونه زمرې جوړشوې وو.دهغوی په سرونو باندې دزبرجددوه ستې وې.اودکرسې دواړوطرفونو ته دسرودانګورو زیلې وې چه هغې کرسې پټه کړې وه دهغې غونچې هم دسروملغلرو وې،بیادکرسې په اعلی درجه باندې دسرودوه زمری جوړشوی روچه دهغوی مینځ خالی وواوپه هغې کښی به مشك اوعنبرووو.حضرت سلیمان﷤ چه به کله کرسې ته راتللونودې زمروبه حرکت کولواودهغوی دحرکت په وجه باندې به دمشك اوعنبربوئی څلوروطرفوته خور شو.بیابه دسرو منبرونه خواره کړې شول په هغې کښی به یودسلیمان﷤ دوزیرووااویوبه دهغه وخت دټولونه دلوې عالم وو.بیابه دکرسې مخې ته اویامنبرونه دسرو زروخواره کړې شول چه په هغې باندې به دبنی اسرائیلو قاضیان اودهغوی سرداران کیناستل.دهغوی نه شاته به پنځه دیرش د سرو منبرونه نوروو،چه هغه به خالی وو،حضرت سلیمان﷤ به چه کله تشریف راوړونوبه ړومبئ پوړئ باندې خپه ایخویدوسره به دې ټولوڅیزونوخپل طرف بدل کړوشیربه خپله ښئ خپه مخکښی کړه اوګنجې به خپل ګس لاس مخکښی کړوچه کله به په دویمه پوړئ باندې خپه کیخودله نوشیربه خپل ګس لاس خورکړواوګنجې به ښې.چه کله به سلیمان﷤ دریمه پوړئ باندې خپه کیخوده اوبه کرسې باندې به کینا.ستونوېوې غټې ګنجې به دسلیمان﷤ په سرباندې دهغه تاج کیخودواوبیابه کرسې تیزئ سره واپس شوه.حضرت معاویه﷛ تپوس اوکړواخرددې وجه څه وه؟او وې فرمائیل هغه دسرو په یولاټ باندې ووکوم چه صخرنومې جن جوړکړې وو،دهغې تاویدوسره به لاندېنی طاوس او ګنجې ټول به راوچت شول اوسرونه به ئې ښکته کړل،اووزرې به ئې خوزولې.چه دهغې سره به دسلیمان﷤ په بدن باندې مشك اوعنبرراپریوتل.بیابه دسرویوې کونترې دسلیمان﷤ په لاس کښی تورات کیخودوچه دهغې به سلیمان﷤ تلاوت اوکړو.خودا روایت بالکل غریب دې.

قوله تعالی:: وَهَبۡ لِیۡ مُلۡکًا لَّا یَنۡۢبَغِیۡ لِاَحَدٍ مِّنۡۢ بَعۡدِیۡ ۚ

ددې صحیح مطلب او ددې متعلق احادیث: دحضرت سلیمان﷤ ددعامطلب دادې چه ماته یوداسې ملك راکړې شی چه زمانه هغه څوك نشی اخستلې،څنګه چه دهغه بدن واقعه ده چه هغه په کرسې باندې واچولې شو.داسې نه وه چه سلیمان﷤ دنوروخلقودپاره دداسې ملك نه ملاویدودعاکوله.خو څه خلقو

چه ترې داسې معنى اخستلې ده هغه صحيح نه ده.بلكه صحيح مطلب دادې چه دسليمانؑ ددعا مطلب داوو چه ماته يوداسې ملك اوسلطنت راكړه چه زمانه پس بل كس ته داسې سلطنت ملاؤنشي.هم دا دايت دالفاظونه معلوميږي .صحيح بخارى كښې دى چه حضورﷺ يوځل اوفرمائيل،چه يوسركش جن هغه بله شپه زماسره زياتې كول غوښتل اوزمامونځ ئې خرابول غوښتل خوالله تعالى په هغه باندې ماته قابوراكړه.اومااوغوښتل چه زه هغه دجمات ستن پورې اوتړم چه دسحرتاسوهغه وينئ،خوهغه وخت ماته دخپل رور (سليمان) دعايادشوه.

دحديث روايت كونكې حضرت روحؒ فرمائي،بياحضورﷺ هغه ذليل اوخواركړو([1]).اوپه روايت كښې دى چه حضورﷺ كله مونځ ته اودريدونوموږواوريدل چه حضورﷺ فرمائي ((اعوذبالله منك)) بياحضورﷺ درې ځله اوفرمائيل العنك بلعنة الله بياحضورﷺ هم دغه شان خپل لاس ورمخكښې كړولكه چه څه څيزراخلي.چه كله فارغ شونوموږترې ددې خبروچه معلومه كړه.حضورﷺ اوفرمائيل دالله تعالى دښمن ابليس اوررااوړواوزماپه خولې كښې اچول غوښتل نومادرې ځله اعوذبالله اووئيل.بيامې درې ځله په هغه باندې لعنت اووئيلو،خوهغه بياهم روستونه شو.بيامااوغوښتل چه هغه اونيسم اودمدينې ماشومان په هغه باندې لوبې اوكړي.كه زمونږدرور(سليمان)دعانه وې نومابه هم دغه شان كړې وې.([2])

حضرت عطاء بن يزيدليثيؒ مونځ كولوچه ابوعبيددهغوى مخې ته تيريدل اوغوښتل هغوى دخپل لاس په اشاره باندې منع كړو.بيائې اوفرمائيل ماته حضرت ابوسعيدخدريؓ داحديث بيان كړې دې چه حضورﷺ دسحرمونځ كولواوزه هم دحضورﷺ روستوولاړووم.قرات په حضورﷺ باندې ګډوډكړې شونودفارغيدونه پس حضورﷺ اوفرمائيل چه كاش تاسوليدلې وې چه ماابليس نيولې وواوداسې زورسره مې دهغه مرئ نيولې وه چه دهغه دخولې لاړې زمادمينځنئ اودشهادت په ګوتوباندې راغلې.كه زمادرور(سليمان)دعانه وې نوسحربه هغه دجمات ستن سره تړلې شوې ملاويداواودمدينې ماشومانوبه هغه تنګولو.دستاسونه چه ترڅوكومې كيدېشي نوددې خبرې خيال ساتئ چه دمونځ په دوران كښې ستاسومخكښې څوك تيرنشي([3]).(مسنداحمد)

په حديث كښې دى چه ربيعه بن يزيدبن عبدالله رملىؒ فرمائي چه زه حضرت عبدالله بن عمروبن عاصؓ ته طائف كښې دهغه باغ ته لاړم چه دهغې نوم بط وو.هغه وخت هغه ديوقريشى لاس نيولې وو چه هغه زناكاراوشرابى وو.ماورته اووئيل چه ماته پته لږيدلې ده چه تاسوداحديث بيانوئ چه څوك يوګوټ شراب اوڅكي الله تعالى به دهغه څلويښت ورځې توبه نه قبلوى.اوخراب كس هغه دې څوك چه دموريه خيټه كښې خراب شوې وى.كوم كس چه صرف دمونځ په نيت باندې بيت المقدس ته لاړشي نوهغه دګناهونونه داسې پاك شى لكه چه هم نن پيداشوې وى.هغه شرابى كس دچانه چه حضرت عبداللهؓ لاس نيولې ووهغه دشرابوذكراوريدوسره لاس خلاص كړواو اوتختيدو. بياحضرت عبدالله اوفرمائيل چه چاپاره دا حلال نه دى چه هغه زماباره كښې داسې خبره اوكړى كومه چه مانه وى كړې. ماخودحضورﷺ نه اوريدلى دى چه څوك يوګوټ شراب اوڅكي څلويښت ورځوپورې الله تعالى دهغه مونځ نه قبلوى اوكه هغه توبه اوكړى نوالله تعالى دهغه توبه قبلوى.اوكه بياشراب اوڅكي نوبيائې څلويښتوورځوپورې مونځ نه قبلوى اوكه بياتوبه اوكړى نوبيائې توبه قبوله كړى.ماته صحيح يادنه دى

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة ص باب قوله ((وهب لى ملكا لا ينبغى لاحد من بعدى انك انت الوهاب)) :۴۸۰۸، صحيح مسلم: ۵۴۱.

[2]) صحيح مسلم كتاب المساجد باب جواز لعن الشيطان فى اثناء الصلاة........:۵۴۲. ابن حبان:۱۹۷۹.

[3]) احمد: ۸۲/۳، ابوداود كتاب الصلاة باب مايومر المصلى ان يدرا عن المارين يديه: ۶۹۹. مختصرا وسنده حسن.

چه په دریم یاڅلورم ځل ئې اوفرمائیل چه که هغه بیاهم شراب اوڅکی نویقینا الله تعالی به په هغه باندې ددوزخیانودبدن پیپ اووینه دقیامت په ورځ اوڅکوی.اودحضورﷺ نه ماوریدلی دی چه الله تعالی خپل مخلوق په تیاره کښې پیداکړل،بیائې په هغوی باندې خپل نورواچولو.په چاباندې چه هغه ورځ دانورپریوتوهغه هدایت والاشواوچاته چه هغه نوراونه رسیدوهغه دصحیح لارنه ورك شو.په دې وجه باندې زه وایم چه دالله تعالی دعلم مطابق قلم چلیدلې دې.

د سلیمان ﷺ درې دعاګانې: اومادرسول اللهﷺ نه اوریدلی دی چه سلیمانﷺ دالله تعالی نه درې دعاګانې غوښتلې وې،چه په هغې کښې دوه خوهغه ته ملاؤشوې اوزمونږامیددې چه دریمه زمونږدپاره وی.①ماته داسې حکم راکړه چه هغه دستادحکم برابروی.② ماته داسې ملك راکړه چه هغه زمانه پس دچالائق نه وی.③کوم کس چه دخپل کورنه دې جمات کښې مونځ کولوپه اراده باندې راوځی نوچه کله هغه واپس کیږی نوهغه دې داسې وی لکه چه هم نن پیداشوې وی.نوزمونږامیددې چه داورته الله تعالی زمونږدپاره ورکړې وی ([1]).طبراني کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی حضرت داؤدﷺ ته دځان دپاره دکورجوړولوحکم اوکړو.حضرت داؤدﷺ اول دخپل ځان دپاره کورجوړکړو،په هغه باندې وحی راغله چه تاځان دپاره زمانه مخکښې کورجوړکړو؟داؤدﷺ عرض اوکړوای پروردګاراهم دغه فیصله شوې وه.بیائې جمات جوړول شروع کړل.دیوالونه پوره شول نواتفاقادریمه حصه ئې راوغورځیده.داؤدﷺ الله تعالی ته دعااوکړه نوجواب ورته ملاؤشوچه ته زماکورنشې جوړولې،عرض ئې اوکړوولې؟اوئې فرمائیل ځکه چه دستادلاسونونه وینه توې شوې ده.عرض ئې اوکړوای الله!هغه خوهم دستاپه محبت کښې توې شوې ده.اوفرمائیل اوخوهغه زمابندګان وو.زه په هغوی باندې رحم کوم.په داؤدﷺ باندې داخبرې سختې تیرې شوې.بیاوحی راغله چه مه خفه کیږه.زه به داستادخوی سلیمان په لاس باندې پوره کوم.نودداؤدﷺ دوفات نه پس حضرت سلیمانﷺ هغه جوړول شروع کړل.کله چه پوره شونوډیرې قربانیانې ئې اوکړې اوبنی اسرائیل ئې راوغوښتل اوپه هغوی باندې ئې اوخوړلې.نووحی په راغله چه تادا هرڅه زمادحکم دپوره کیدوپه خوشحالئ کښې اوکړل نوچه ته څه غواړې هغه اوغواړه تاته به ملاؤشی.عرض ئې اوکړوای الله!زمادرې سوالونه دی.ماته داسې فیصله اوښایه چه هغه دستادمرضئ مطابق وی.اوداسې ملك راکړه چه هغه زمانه پس دچالائق نه وی.اوڅوك چه دې کورته صرف دمونځ په اراده باندې راشی نوهغه دخپل ګناهونونه داسې ازادکړه لکه چه هم نن پیداشوی وی.په دې کښې دوه څیزونه خوهغه وخت هغه ته الله تعالی ورکړل اوزماامیددې چه دادریم څیزبه هم ورکړې شوې وی ([2]).رسول اللهﷺ به خپله هره دعاددې لفظونونه شروع کوله.سبحان الله رب العلی الاعلی الوهاب([3]) (مسنداحمد)

یوبل روایت کښې دی چه سلیمانﷺ عرض اوکړوچه ای الله ماته داسې زړه راکړه کوم چه دستانه ویریږی ځنګه چه زمادپلارزړه به دستانه ویریدو.اوزماپه زړه کښې خپله مینه واچوه.ځنګه چه زمادپلارپه زړه کښې دستامینه وه.په دې باندې الله تعالی ډیرخوشحاله شوچه زمابنده زمادورکړې په وخت کښې هم صرف زمامینه اوزمانه ویره غواړی.زمادې په خپل عزت قسم وی زه به دومره لوې حکومت درکړم چه هغه به ستانه پس چاته ملاؤنشی.بیاالله تعالی دهغه په ماتحتئ کښې هواګانې کړې اوپیریان ئې هم دهغه ماتحت کړل اودومره مال اودولت نه پس ئې هم هغه دقیامت په ورځ باندې دحساب کتاب نه ازادکړو.

---

[1]) احمد:۱۷۶/۲، نسائی کتاب المساجدباب فضل المسجد الاقصیٰ والصلاة فیه:۶۹۴. وسنده صحیح.

[2]) طبرانی :۴۴۷۷، مجمع الزوائد:۸/۴.

[3]) احمد:۵۴/۴..

د داوٗد ﷺ د سلیمان ﷺ په حق کښې دعا: ابن عساکرکښې دی چه حضرت داوٗدﷺ دعااوکړه چه ائې الله تعالیٰ ادسلیمان سره هم په هغه لطف اوکرم سره پیش شه کوم لطف اوکرم چه تاپه مابأندې اوکړو.نووحی اوشوه چه سلیمان ته اووایه،چه هغه دې هم دغه شان زمااوسی څنګه چه ته زماوې.نوزه به هم ورسره هغه شان شم څنګه چه دستاسره ووم.بیابیان کیږی چه کله سلیمانﷺ دالله تعالی په مینه کښې خانسته اووفاداراسونه حلال کړل نوالله تعالی هغه ته دهغې په ځائې باندې ښه څیزونه ورکړل.یعنی هوائې دهغه تابع کړه چه هغه دیوې میاشتې سفردسحرپه یوه ګهنټه کښې ختموی.اودغه شان دماښام هم.دکوم ځائې چه اراده اوکړی په لږساعت کښې هلته اورسی.پیریان ئې هم دسلیمانﷺ تابع کړل،چه په هغوی کښې به چاغټ غټ اوباخه کورونه جوړول چه هغه دانسان دطاقت نه بهروو، او څه غوطه خورووچه هغوی به سمندردویخ نه لوٗلوٗاوهیرې اوقسم قسم قیمتی څیزونه راویستل.اوبیاڅه نور هم ووچه هغوی په بیړوکښې تړلی شوی وو،داخوهغه ووچه هغوی یادحکومت خبره نه منله اوپه کار کښې به ئې شرارت اوکمی کوله یاخلق به ئې په عذابول. دازمونږمهربانی،زمونږانعام او زمونږ عطیه ده.اوتاسره اختیاردې چه څه کوئ کوه هریوڅیزبې حسابه دې په څه باندې هم حساب نشته.چه څه به دستادژبې نه وځی هغه به حق وی.

رسول کریمﷺ ته اختیار او د نبی کریم ﷺ جواب: په صحیح حدیث کښې دی چه رسول اللهﷺ ته اختیار ورکړې شوکه غواړې نوبنده اورسول اوسه یعنی چه څه حکم اوشی هغه منه اوکه غواړې نونبی او بادشاه شه،چه چاته غواړې ورکوه اوچه چاته نه غواړې مه ورکوه اوددې به څه حساب درنه الله تعالی نه غواړی.نوحضورﷺ دجبرائیلﷺ نه مشوره واخستله اودهغه په مشوره باندې ئې رومبئ خبره اومنله.ځکه چه دفضیلت په لحاظ سره هغه اعلی ده.اګرچه نبوت اوسلطنت لوې څیزدې.په دې وچه باندې دسلیمانﷺ ددنیاعزت اوبادشاهت بیانولوسره فرمائی چه په اخرت کښې هم زمونږسره لوئې مرتبې اوبهترین بزرګی اواعلی نزدې والې شته.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَیُّوْبَ

او یاد کړه | بنده زمونږه | ایوب علیه السلام |

| ....اوزمونږ بنده ایوب یاد کړه

اِذْ نَادٰی رَبَّهٗٓ اَنِّیْ مَسَّنِیَ الشَّیْطٰنُ

کله چې | هغه اواز اوکړو | رب خپل ته | چې بیشکه زهٔ چې یم | مسه کړې یم زهٔ | شیطان |

څه وخت چې هغه خپل رب ته آوازاوکړو | چې شیطان زهٔ په بیمارئ او په مشقت کښې

بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ۝ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۚ هٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ

په تکلیف سره | او په عذاب سره | اووهه | په پښه خپله (زمکه) | داوبهٔ دی دلمبولو | یخې |

اچولې یم | (جواب ورته اوشو) چې ته خپله پښه په زمکه اووهه | اود لامبلو اوڅکلو دپاره دا یوه یخه

وَّشَرَابٌ ۝ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً

اواوبه دی دڅکلو | او ورکړو مونږ | هغه ته | اهل دهغه | او نور هغومره | دهغوئ سره | په طور درحمت

چینه (راوتلې) ده | اومونږ ورته ټول اهل وعیال واپس ورکړه | اودهغوئ هومره ورسره نور هم

مِّنَّا | وَذِكْرٰى | لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ | وَخُذْ | بِيَدِكَ

دطرفه زمونږ نه | او په طور دنصيحت | دپاره دخاوندانو دعقلونو | او واخله | په لاس خپل كښې

دازمونږ مهرباني ده| اودعقل مندو دپاره د عبرت سبق وو | .او ائي ايوب ﷺ ته په خپل لاس كښې يو

ضِغْثًا | فَاضْرِبْ | بِّهٖ | وَلَا تَحْنَثْ ؕ | إِنَّا | وَجَدْنٰهُ

دنرو لختو يو موټې | پس اووهه هغه | په هغې سره | او قسم مه ماتوه | بيشكه مونږه | اوموندو هغه

موټئ ډكې راواخله |اوپه دې (خپله بي بي) اووهه | اوقسم مه ماتوه |...... مونږ هغه په حقيقت كښې ډير صابره

صَابِرًا ؕ | نِعْمَ الْعَبْدُ ؕ | إِنَّهٗ | أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

صبر ناك | ډير ښه بنده | بيشكه هغه | رجوع كونكې دې |

بيا مونده| هغه ډير ښه بنده وو | اومونږ ته ډير رجوع كونكې ووا

قوله تعالى:: وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ

دحضرت ايوب ﷺ ذكراودهغه بيمارى: دحضرت ايوب ﷺ ذكركيږى اودهغه دصبرپه امتحان كښې دپاس كيدوتعريف كيږى چه مال ئې بربادشو،بچې ئې مړه شول،په بدن ئې مرض راغې. تر دې چه د ستن دسورى په مقدارئې په بدن كښې دبيمارې نه خالى ځائې پاتې نه شو.صرف زړه يې سلامت وو .اوبيادغريبئ اومفلسې داحال ووچه ديووخت خوراك ورسره نه وواوپه حال كښې ئې هم داسې څوك نه ووچه د هغوى ئې خبراخستلې وودیوې بى بى صاحبې نه علاوه چه دهغې په زړه كښې دالله تعالى ويره اودخاوندسره مينه وه.دخلقوكارونه به ئې كول اوخپله اودخاوندخېټه به ئې مړوله. اتو كالوپورې هم دغه حال وو.حالانكه ددې نه مخكښې دهغې نه څوك مالدارنه وو.اولادئې هم ډيرووااود دنيا هر يو خوشحالى ورته ملاؤوه.اوس ترې هريوځيزواخستلې شو،اوكوم ځائې به چه دښاركند غورځيدلوهغلته ايوب ﷺ راوستلې شو.په دې حال كښې يوه ورځ دوه نه،كال دوه نه بلكه پوره اتلس كاله تير شول. خپلواوپردوټولوترې مخ واړولو،اودتپوس كولووالائې څوك پاتې نه شو.صرف دغه يوه ښځه ئې وه چه هغه به هروخت شپه اوورځ دهغه په خدمت كښې وه.اودكاركولوپه وخت كښې به دمجبورې په وجه دايوب ﷺ نه جداكيدله.اواخركاردازميښت وخت ختم شواودالله تعالى دې بزرګ بنده الله تعالى ته منت اوزارى اوكړه اوپه رپيدونكوشونډوباندې،دزړه داخلاص نه دعااوكړه،چه ائې الله!زه غم اودردولم،اوته ارحم الرحمين ئې.دلته چه كومه دعاده په هغې كښې دبدن دتكليف اودمال او اولاد درد ذكردې.هغه وخت رحيم اوكريم الله تعالى دهغه دعاقبوله كړه،اوحكم اوشوچه په زمكه باندې خپله خپه اووهه. خپه وهلوسره هلته يوه چينه رااووتله حكم اوشوچه په دې اوبوباندې غسل اوكړه،اغسل كولوسره دبدن ټولې بيمارياني داسې لاړې چه لكه هغه بالكل نه وې.بياحكم اوشوچه خپله پونده اووهه. هلته خپه وهلوسره يوه بله چينه شروع شوه.حكم اوشوچه ددې اوبه اوڅكه،اددغه اوبوڅكلوسره دبدن دننئ بيماريانې ختمې شوې اودظاهراوباطن تندرستى ورته ملاؤشوه.

دايوب ﷺ متعلق يو روايت:: ابن جريراوابن ابى حاتم كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمائى چه اتلس كاله دالله تعالى داپيغمبرپه درد او تكليف كښې وو.خپلواوپردوټولوپريخودو.اودايوب ﷺ دوه مخلص دوستان به سحرماښام دهغه تپوس دپاره راتلل،يوخل هغه يوبل ته اووئيل چه داسې ښكارى چه ايوب ﷺ دالله تعالى څه لويه نافرمانى كړې ده چه دهغې په وجه باندې دې اتلس كالونه په دې تكليف كښې اخته دې اوالله تعالى په دې باندې رحم نه كوى.هغه دويم كس ماښام دحضرت ايوب ﷺ ته ددې خبرې ذكراوكړو.پهٔ دې باندې ايوب ﷺ ډيرسخت خفه شواواوئې فرمائيل چه ماته پته نه لږى چه هغه داسې

ولې ونيلی دی؟الله تعالى ته ښه پته ده چه مابه دوه کسان په جهګړه باندې اوليدل اوهغوی به مينځ ته الله تعالى راوستونوزمابه دانه وه خوښه چه دالله تعالى نوم دې داسې يادکړې شی،ځکه چه په دواړوکښې به يوضرورمجرم وی اودواړه دالله تعالى نوم اخلی.مابه دخپل ځان نه هغوی ته څه ورکړل اودهغوی جهګړه به مې ختمه کړه چه دالله تعالى دنوم بې ادبی اونشی.ايوب﵇ به هغه وخت ګرځيدې بلکه پاسيدې هم نه شو.دمتيازونه پس به خپلې بی بی واپس راوستلو.يوځل هغه نه وه اوايوب﵇ ته سخت تکليف وو،هغوی په دغه ورځ باندې الله تعالى دخپل صحت دپاره دعااوکړه.دالله تعالى دطرف نه وحی اوشوه چه خپله خپه په زمکه باندې اووهه. ډيروخت پس چه دهغوی بی بی صاحبه ﵂ راغله نوڅه وينی چه بيمارخاوندخوئې نشته اوځوك تندرست نورانی شکل والاسړې ناست دې.اوئی نه پيژندلواوتپوس ئې ترې اوکړو،چه انې دالله نيك بنده ادلته دالله تعالى يونبی چه هغه په درداوتکليف کښې اخته وو،هغه موليدلې دې؟والله چه هغه کله جوړوونولړدستاپه شان وو.ايوب﵇ اوفرمائيل هغه هم زه يم.روايت کونکې فرمائی چه دايوب﵇ دوه کورونه وو،يودغنمودپاره اويودجواردپاره.الله تعالى دوه وريځې راوليږلې يوې نه سره راوريدل يوکوردهغې نه دغلې ډك شواوپه بل کښې هم سره اووريدل اودويم هم ډك شو([1]).(ابن جرير)

صحيح بخاری کښې دی چه رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه حضرت ايوب﵇ بربنډلامبل چه داسمان نه دسرو ملخانو باران شروع شو،ايوب﵇ هغه زرزرپه خپلوکپړوکښې راټولول شروع کړل،نوالله تعالى ورته اوازورکړوچه ائې ايوب!اماته دټولونه غنی نه ئې پيداکړې اوته مې بې پرواه نه ئې ساتلې.ايوب﵇ جواب ورکړوچه بالکل تاماته ډيرڅه راکړی دی.زه دټولونه غنی اوبې نيازه يم،خودستادرحمت نه بې نيازه نه يم.بلکه ددې پوره محتاج يم([2]).نوالله تعالى دې صبرکونکی پيغمبرته نيکې بدلې اوبهترينه جزاورکړه.اولادئې هم ورکړواودهغوی په شان ئې نورهم ورکړل. بلکه دحضرت قتاده﵀ نه روايت دې چه مړه شوی اولادئې بيارا ژوندی شول اودهغوی نه ئې نورهم زيات ورکړل.داوودالله تعالى رحم کوم چه هغه ته دهغه په صبر،اوالله تعالى طرف ته رجوع کولو او د عجز او انکسارئ په بدله کښې ملاوشو.اودعقل لرونکودپاره عبرت اونصيحت دې چه هغوی پوهه شی چه دصبرانجام ښه،ارام اوسکون وی.

دايوب﵇ د قسم متعلق احاديث:: دبعضې خلقوبيان دې چه حضرت ايوب﵇ دخپلې ښځې دڅه کار په وجه باندې دهغې نه خفه شو.بعضې وائی چه هغې به دخپلوويختويوه حصه خرڅوله اودهغه دپاره به ئې ډوډئ راوړله په دې خبره باندې خفه شواوقسم ئې اوخوړلوچه دتندرستئ نه پس به ئې سل کوړې وهم.خوداسې نيکه ښځه ددې سزاقابله نه وه کومه چه ورته حضرت ايوب﵇ ورکول غوښتل.چه کومې ښځې دهغه خدمت اوکړوکله چه بل ځوك ملګرې نه وو،په دې وجه باندې رب العالمين اوارحم الراحمين په هغې باندې رحم اوکړواوخپل نبی ته ئې حکم اوکړوچه خپل حکم پوره کولودپاره دکهجورې يوښاخ واخله چه په هغې کښې سل پانړې وی اوهغې باندې ئې يوځل اووهه. داسې کولوسره به دې قسم پوره شی اوداسې صبرکونکې اوشکرکونکې ښځې ته سزاهم ورنه کړې شی.هم دغه دالله تعالى دستوردې چه هغه خپل نيك بنديان کوم چه دهغه نه ويريږی،دبدونه محفوظ ساتی.بيا الله تعالى دحضرت ايوب﵇ ثناء اوصفت بيانوی چه هغه مونږډيرصبرکونکې اوضبط کونکې اوموندو،اوهغه ډيرنيك اوښه بنده وو.دهغه په زړه کښې زمونږرښتونې مينه وه.هغه زمونږ طرف ته ښکته کيدواوزمونږسره ئې مينه وه.په دې وجه باندې دالله تعالى فرمان دې،چه ځوك دالله

---

[1] الطبری :۲۱/۲۱۱.

[2] صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى((وايوب اذ نادی ربه انی مسنی......)) :۳۳۹۱. احمد:۲/۳۱۴.

تعالی نه ویرېږي الله تعالی دهغه دپاره دخلاصی لارپیداکړی اوهغه ته داسې ځائي نه رزق ورکوی چه هغه دهغه په خیال کښې هم نه وی.په الله تعالی باندې توکل کولودپاره الله تعالی کافي دې.الله تعالی خپل کارپوره کوی.الله تعالی دهریوڅیزدپاره یواندازمقررکړې دې.پوهه عالمانوددې ایت نه ډیرې ایمانی مسئلې وغیره ویستلی دی.والله اعلم.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ
اویادکړه | بندګان زمونږ
او زمونږ بندګان |
اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِي الْاَيْدِيْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾ اِنَّآ
ابراهیم او اسحاق او یعقوب | خاوندان دلاسونو | او دسترګو | بیشکه مونږه
ابراهیم عليه السلام او اسحاق عليه السلام اویعقوب عليه السلام یاد کړه | چې د(مضبوطو)لاسونو اود (سترګو) خاوندان وو
اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾ وَاِنَّهُمْ
خالص کړی وو هغوئ | په خالص صفت سره | یعنی یادول دکور دآخرت | او بیشکه هغوئ
مونږ هغوئ په یو خاص فضیلت سره مخصوص کړی وو | چې هغه دآخرت یادساتنه ده | دغه خلق
عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ
زمونږ سره | دغوره کړې شوو | نیکانو خلقو نه وو | او یاد کړه | اسماعیل | او الیسع
مونږ منتخب شوې او نیکان خلق دی | ....اواسماعیل عليه السلام او یسع عليه السلام
وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾ هٰذَا ذِكْرٌ وَاِنَّ
او ذوالکفل | او دا ټول | دنیکانو خلقو نه وو | دا یو ذکر وو | او بیشکه |
اوذوالکفل عليه السلام هم یاد کړه | اودوئ ټول په نیکانو خلقو کښې شامل وو | داد نصیحت یو بیان اوشو
لِلْمُتَّقِيْنَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۹﴾ جَنّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً
دپاره دمتقیانو | خامخا ښه ځائي دروتلو دې | جنتونه دی | دهمیشه استوګنې | پرانستې شوی به وی
اوپرهیزګانو دپاره ډیر ښه ځائې د ورتلو دې | ....د همیشه اوسیدو باغونه دی
لَّهُمُ الْاَبْوَابُ ﴿۵۰﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا يَدْعُوْنَ فِيْهَا
دپاره دهغوئ | دروازې (دهغې) | ډډې وهونکی به وی | په هغې کښې | راغواړی به په هغې کښې
دکومو دروازې چې به دوئ دپاره پرانستې پرتې وی | دوئ به په دغه باغونو کښې ډډې وهلې وی
بِفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ وَّشَرَابٍ ﴿۵۱﴾ وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ
میوې ډیرې | او شربتونه | اووی به دهغوئ سره | ښکته کتونکې (شرمنده) |
اوډیرې میوې اوشربتونه به راغواړی | ....اوورسره به (دحیا نه) سترګې ټیټې

الطَّرۡفِ اَتۡرَابٌ	هٰذَا مَا	تُوۡعَدُوۡنَ	لِيَوۡمِ الۡحِسَابِ
همزولي بنځې	دا هغه څیزونه دي	چې وعده نې کیږي له تاسو سره	دپاره دورځي دحساب
سانونکي همزولي ځینکئ ناستي وي؛داهغه نعمتونه دي؛چې تاسوسره دحساب دورځي دپاره دهغې وعده کیږي			
اِنَّ هٰذَا	لَرِزۡقُنَا	مَا لَهٗ	مِنۡ نَّفَادٍ
بیشکه دا	رزق زمونږ دې	چې نشته دې لره	ختمیدل
دا زمونږ هغه ورکړه ده؛ چې د هغې هیڅکله خلاصي نشته			

قوله تعالى:: وَاذۡكُرۡ عِبٰدَنَاۤ اِبۡرٰهِيۡمَ وَاِسۡحٰقَ وَيَعۡقُوۡبَ

دحضرت ابراهیمؑ اودحضرت اسحاقؑ ذکر: الله تعالی دخپل عبادت ګذارو او رسولانو د فضیلتونو ذکرکوی،دهغوی نومونه اخلی.ابراهیم،اسحاق، اویعقوب علیهم الصلوة والسلام.اوفرمانی چه دهغوی عملونه ډیربنه وواوصحیح علم ئې هم لرلو.اودالله تعالی عبادت کونکی اودالله تعالی دطرف نه هغوی ته بصیرت هم ورکړې شوې وو.په دین کښې پوهه وو.دالله تعالی په بندګئ کښې بې انتهااستقامت والاوو.حق لیدونکی وو.دهغوی په نزددنیاڅه اهمیت نه وو،اوصرف داخرت خیال به ورسره هروخت وو.هریوعمل نې داخرت دپاره وو.ددنیادمحبت نه هغوی لرې اوداخرت په ذکرکښې مشغول وو.هغه عملونه به ئې کول کوم چه جنت ته بوتلووالاوو.خلقوته به ئې هم دنیك عملونوترغیب ورکولو.هغوی ته به الله تعالی هم دقیامت په ورځ ښه بدله اولوې مقام ورکړې.دا د دین بزرګان دالله تعالی مخلص اوخاص بندیان وو.اسماعیل،الیسع،اوذوالکفل صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین هم خوښ اوخاص بندیان وو.دهغوی حالات په سوره انبیاء کښې تیرشوی دی ځکه ئې مونږدلته نه بیانوو.په فضلیتونو کښې دهغوی دپاره نصیحت دې ځوك چه نصیحت حاصلولواودقبلولوعادت وی.اوداهم مطلب دې چه قران عظیم ذکریعنی نصیحت دې.

قوله تعالى:: جَنّٰتِ عَدۡنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الۡاَبۡوَابُ

دجنت نعمتونه: دنیك،اوتقوی والاخلقودپاره په اخرت کښې خومره پاك اوخائسته خانې دې.دهمیشه والی جنت دی چه دهغې دروازې به دوی دپاره نه بندیږی بلکه هروخت به کهلاووی دکهلاوولوزحمت به هم نه وی پکار.رسول اللهﷺ فرمائی چه په جنت کښې یومحل عدن دې چه دهغې اخوا دیخوا برجونه دی.اودهغې پنځه زره دروازې دی اوپه هریودروازه باندې پنځه زره څادرونه دی.په دې کښې به صرف نبیﷺ،یاصدیقؓ،یاشهید یاانصاف کونکې بادشاه وی. (ابن ابی حاتم)

د جنت اته دروازې دی ::اوداخوبالکل دواضح حدیث نه ثابت دی چه دجنت اته دروازې دی.په خپلو تختونو باندې به ئې پرلتونه وهلی وی اوپه ارام سره به ناست وی اوچه کومې میوې یاکوم قسم شرابو ته ئې زړه اوشی حکم سره به ئې ورته خدمت کونکی په ادب سره پیش کړی.هغوی سره به دهغوی ښځې وی چه هغوی عفیفه ،صفا اوښکته نظرونووالاوی اودهغوی سره به مینه اوعشق کوی.چه د هغوی سترګویه چرې هم بل چاته نه وی کتلې.دهغوی هم عمره اودهغوی دعمرلاتقې به وی.ددې صفتونووالاجنت وعده الله تعالی نه د ویریدنکو بندیانوسره الله تعالی کړې ده.دقیامت په ورځ به دوی دهغې وارثان اومالکان وی. او د قبرونو نه پاسیدوسره،داورنه خلاصی موندلو،دحساب نه فارغ کیدوسره به دلته لاړشی اوارام سره به اوسیږی.دادې زمونږانعام چه په هغې کښې به کله هم کمې نه راځی اونه به داختمیږی.ځنګه چه فرمائیلی دی.﴿مَا عِنۡدَكُمۡ يَنۡفَدُ وَمَا عِنۡدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ تاسوسره چه څه دی هغه ختمیږی اودالله تعالی سره چه څه دی هغه باقی پاتې کیدووالادی.اوپه ایت کښې غیر مجذوذ دی

اوبل ځائې کښې (غَيْرُ مَمْنُوْنٍ) هم دی.مطلب داچه نه به په هغې کښې کمې اونقصان راځی اونه به هغه ختمیږی.څنگه چه ارشادشوې دې. (اُكُلُهَادَآىِٕمٌ وَّظِلُّهَا) دهغې میوې اوخوراکونه اوسوری همیشه دپاره دی. د پرهیزګارانو انجام هم دغه شان وی اودکافرانو انجام دوزخ دې.ددې مضمون نورهم ډیرایتونه دی.

هٰذَا ۚ وَاِنَّ

| دادې (متقیانولره) | او بیشکه

| داخبره خو اوشوه | ....او

لِلطّٰغِيْنَ لَشَرَّ مَاٰبٍ ﴿۵۵﴾ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ

دپاره دسرکشو خلقو | ډېر بد ځائې دې داوسیدو | دوزخ | چې سوزی به په هغې کښې |

د سرکشو خلقو دپاره ډیر خراب ځائې دې یعنی دوزخ | چې دوئ په ورته ننوځی

فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۵۶﴾ هٰذَا ۙ فَلْيَذُوْقُوْهُ حَمِيْمٌ وَّغَسَّاقٌ ﴿۵۷﴾

پس ډیر بد دې | ځائې دقرار | دا (عذاب) دې | پس اوڅکی دوئ دا | یشیدلې اوبهٔ | اووینې زوې |

نوهغه ډیر خراب ځائې دې | داویشدلې اوبه او زوې (نو) دی | نودوئ دې اوس ددې مزه اوڅکی

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖٓ اَزْوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ

او نور | دقسمه ددې نه | ډېر قسمونه دعذاب | دا یو لښکر دې | چې ننوتونکې دې استاسو سره

اودغسې نور ډیر څیزونه دی | دایوه بله ډله تاسو سره داخلیږی | دوئ دې هیڅکله هم

لَا مَرْحَبًاۢ بِهِمْ ۚ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوْا

نشته پخیر راغلې | دپاره ددوئ | بیشکه دوئ | سوزیدونکې دی په اور کښې | او به وائی هغوئ |

خوشحاله نه وی | ....دوئ په دوزخ کښې پریوتونکې دی | ....هغوئ به وائی چې

بَلْ اَنْتُمْ ۖ لَا مَرْحَبًاۢ بِكُمْ ۚ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ

بلکه تاسو سوزئ | هیڅ پخیر راغلې نشته دپاره ستاسو | هم تاسو راوړاندې کړې دی دا عذاب

نه بلکه هم ستاسو دې هیڅکله خوشحالی نصیب نشی | هم تاسو خوراته دا (دوزخ) رامخکښې کړې وو

لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۶۰﴾ قَالُوْا رَبَّنَا

مونږ ته | پس ډیر بد دې | ځائې دقرار | اوبه وائی هغوئ | اے ربه زمونږه |

دا ډیره د استوګنې ډیر خرابه ځائې دې | ....هغوئ به اووائې چې ائې زمونږ ربه

مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا

چاچې مخکښې تیار کړې دې دپاره زمونږ | دا انجام | پس زیات ورکړه هغه ته | عذاب دوچند |

دامصیبت چې مونږ ته چا راوړاندې کړې دې | هغه ته په دوزخ کښې دوچنده عذاب ورکړه

فِي النَّارِ ﴿۶۱﴾ وَقَالُوْا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا

په وور کښې | اوبه وائی په خپل منځ کښې | څه شوی دی مونږ لره | چې نهٔ وینو | هغه سړی |

..........او وائی به چې څه خبره ده | ....چې مونږ هغه خلق دلته نه وینو

كُنَّا	نَعُدُّهُمْ	مِّنَ الْاَشْرَارِ ؕ	اَتَّخَذْنٰهُمْ	سِخْرِيًّا

چې وو مونږ | چې شمارل به مونږ هغوئ | دناكاره خلقو نه | آيا نيولي وو مونږ هغوئ | په ټوقو سره

کوم چې به مونږ په شريرو خلقو کښې شميرل | دا مونږ ور پورې هسې ټوقې کولې که نه

اَمْ زَاغَتْ	عَنْهُمُ	الْاَبْصَارُ ۞	اِنَّ	ذٰلِكَ	لَحَقٌّ

او که کږې شوې | دهغوئ نه | سترګې زمونږ | بيشکه | دا خبره | خامخا حقه ده |

زمونږ نظرونه هغوئ نه اوړيدلي رااوړيدلي دی | بيشکه ددوزخيانو مينځ کښې

تَخَاصُمُ	اَهْلِ النَّارِ ۞	قُلْ	اِنَّمَآ	اَنَا مُنْذِرٌ ۖ

ديو بل سره جګړه | ددوزخ والو | ورته اووايه | بيشکه | زه يرونکې يم |

داجګړه بالکل حقه خبره ده | ته اعلان اوکړه چې زه خو صرف يو ويرونکې يم |

قوله تعالى:: اِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهٗ مِنْ نَّفَادٍ ۞

ددوزخ سختياني: په تيرشوی ايت کښې دنيکانوذکرشوې دې نوپه دې ايت کښې دبدکاروبيان فرمائی ځوك چه دالله تعالى حکم نه مني، چه دهغوی دواپسئ ځائې ډيرخراب دې اوهغه دوزخ دې چه په هغې کښې به داخلق داخليږی اودځلوروطرفونه به دوی ددوزخ اورګيرکړی.داډيرسخت ځائې دې.(«حميم») هغه اوبوته وائی چه دهغې ګرم والې اوحرارت بې انتهاوی.نويوطرف ته داورسخت عذاب اوبل طرف ته ديخنئ عذاب اودغه شان مختلف عذابونه،چه هغه ديوبل الټه وی.

غساق څه څيز دې :: مسنداحمدکښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائی که دغساق يوبالټې په دنياکښې توئ کړې شی نوټوله دنيابه دخراب بوئی والاشی. ([1])حضرت کعب احبار‌رحمه‌الله فرمائی چه دوزخ کښې غساق نومې يونهردې چه په هغې کښې دمارانو او لړمانانو زهروغيره جمع کيږی بياهغه ګرم والی په وجه باندې پاخه شی.په دې کښې دوزخيانوته غوټې ورکولې کيږی اوپه هغې کښې به دهغوی ټوله غوښه وئيلی شی اوپنډوپورې به وينځلی.چه هغه به هغوی داسې راکاګی لکه يوکس چه خپلې جامې شلوی.(ابن ابی حاتم)

قوله تعالى:: لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ؕ

د دوزخيان يو بل سره جنګ:: يعنی ديخنئ عذاب به بيل وی اودګرمئ عذاب بيل.دڅکلودپاره حميم اوخوړلو دپاره زقم.کله به داورپه غرونوباندې خيژولې شی نوکله به داورکندوته غورځولې شی الله تعالى دې مونږټول دعذاب نه بچ کړی.اوس ددوزخيانودجهګړې اودهغوی دخبروبيان کيږی څنګه چه په يوبل ايت کښې دی.(كُلَّمَا دَخَلَتْ) چه هره يوه ډله به په بل باندې دسلام په ځائې لعنت کوی،يوبل به دروغژن ثابتوی اوپه يوبل باندې به الزامونه لږوی.يوه ډله کومه چه به مخکښې دوزخ ته تلې وی هغه به بله ډله ددوزخ داروغه ته راتلوسره وينی نووائی به چه تاسوسره کومه ډله ده دوی ته مرحبامه وائې خکه چه داهم دوزخی ډله ده.هغه راتلونکی به دوی ته وائی چه دستاسودپاره دې مرحبانه وی هم تاسوخوبه خرابوکارونوته خلق رابلل،چه دادهغې انجام دې.نوخراب منزل دې.بيابه وائی چه ائې الله تعالى اچاچه زمونږدپاره دځائې جوړکړوته دهغوی عذابونه يوپه دوه کړه.څنګه چه فرمان دې.﴿قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا﴾ يعنی روستوبدکاره خلق به ړومبی بدکاره خلقوپه باره کښې عرض کوی

---

[1]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار: ۲۵۸٤.

چه انې الله تعالی! مونږهم دوی ګمراه کړی یو،نوته ددوی عذابونه زیات کړه.الله تعالی به فرمائي دهریودپاره زیات دی.خو تاسوته پته نشته.یعنی دهریودپاره داسې عذاب دې چه هغه دهغه دپاره کافي دې.اوکافران به هلته مومنان نه وینی چه هغوی به دهغوی په خیال کښې دهوکه شوی وو.نوپخپلو کښې به ذکرکوی چه ددې څه وجه ده چه مونږته مسلمانان په دوزخ کښې نه ښکاری؟ حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه ابوجهل به وائی چه بلال،عماراوصهیب وغیره کوم ځائې دی؟هغوی خونه ښکاری.(۱)غرض داچه دهرکافربه هم داوائی چه هغه خلق چاته به چه مونږپه دنیاکښې وران خلق وئیل هغه نن په نظرنه راځی.دازمونږغلطی وه چه هغوی به مونږپه دنیاکښې صحیح نه ګڼړل اوهغوی پسې به موټوقې کولې؟زمونږدامعامله هغوی سره صحیح وه اوهغوی به په دوزخ کښې وی خوداسې ځائې کښې به وی چه مونږته نه ښکاری.دغه وخت کښې به دجنتیانودطرف نه اوازراشی چه انې دوزخیانو! دیخوا اوګورئ،مونږخودخپل رب وعده رښتیاکیدل اولیدل.تاسوخپله وائې.دالله تعالی وعدې رښتیاشوې؟دوی به جواب ورکړی هوبالکل رښتیاشوې.دغه وخت کښې به یواوازکونکې اووائی چه په ظالمانودې دالله تعالی لعنت وی.هم ددې بیان دقران په ایت کښې د﴿وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ﴾ نه دآیت﴿وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ﴾ پورې دې.بیافرمائی چه اې نبی(ﷺ)چه کوم خبرزه تاته درکوم چه دوزخیان به په دې خبروباندې جهګړې کوی اوپه خپلوکښې به یوبل ته خبرې کوی،دابالکل صحیح اوټهیک خبردې. چه په دې کښې څه شك نشته.

قُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٞۖ وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ

| ورته اووایه | بیشکه | زهٔ یرونکې یم | او نشته څوك معبود |

| ته اعلان اوکړه چې زه خو صرف یو ویرونکې یم | او د یو غالب

إِلَّا ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ

سوا دالله نه | چې یو دې | په ټولو غالب دې | چې رب دآسمانونو| او دزمکې دې |

الله ﷻ نه سوا بل هیڅوک معبود نشته | ....هغه دآسمانونو او دزمکې اود دې دواړو

وَمَا بَيۡنَهُمَا ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفَّٰرُ قُلۡ

او دهغه څه چې په منځ ددې دواړو کښې دی | چې غالب دې | ښښونکې دې | ورته اووایه |

په مینځ کښې چې څه دی دټولو څیزونو رب دې | زبردست دې ډیرښښونکې دې | ته ورته اووایه

هُوَ نَبَؤٌاْ عَظِيمٌ أَنتُمۡ عَنۡهُ مُعۡرِضُونَ مَا كَانَ لِيَ مِنۡ عِلۡمِۭ

دا یو خبر دې | لوئ | . تاسو | ددې نه | مخ اړونکې یئ | نهٔ وو ماته | هیڅ علم |

هغه (قیامت) یولوئې خبر دې | دکوم نه چې تاسو مخ اړوئ | ماته د برنئ دنیا د فرښتو هیڅ څیز

بِٱلۡمَلَإِ ٱلۡأَعۡلَىٰٓ إِذۡ يَخۡتَصِمُونَ إِن يُوحَىٰٓ إِلَيَّ إِلَّآ

په ډله لویه (دفرښتو) باندې | کله چې | هغوئ جګړه کوله | نهٔ کیږی وحی | ماته | مګر په دې وجه

خبر نه وو | هرکله چې هغوئ په خپل مینځ کښې (په پیدا ونښت دادم عليه السلام) بحث کولو | ماته خودوحی په ذریعه

(۱) الطبری: ۲۳۲/۲۱.

اِنَّمَآ	اَنَا	نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝
چې بیشکه	زه	یرونکی یم ښکاره
صرف داخودلې شی اچې زه ښکاره ویرونکې یم		

قوله تعالى:: قُلْ اِنَّمَآ اَنَا مُنْذِرٌ

دنبی کریم ﷺ باره کښې دکافرانو غلط خیال او دهغه جواب::الله تعالى نبی ﷺ ته حکم کوی چه کافرانوته اووایه چه زما باره کښې دستاسو خیالونه غلط دی،زه خوتاسوته دویرې خبر رارسولو والا یم. او الله تعالى یواځې دې اودهغه شریك څوك نشته اودهغه نه علاوه څوك دعبادت لائق هم نشته.هغه یواځې دی اوپه هرڅیزباندې غالب دې،هریوڅیزدهغه ماتحت دې.هغه دزمکې اسمان اودهرڅیزمالك دی او دې کښې هرڅه دهغه په قبضه کښې دی.هغه دعزتونووالادې اوددې عزتونوسره هغه بخښلو والا دې.

قوله تعالى:: قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيْمٌ ۝

دنبی ﷺ پوځائسته خوب::داډېرلوې څیزدې یعنی زمادرسول په حیثیت باندې تاسوته راتلل.خوتاسوائې غافلانوازمابیان کړی حقیقتونونه انکار کوئ ،داهم ونیلی شوی دی چه داډېرلوې څیزدې،یعنی قران.دحضرت ادم ﷺ باره کښې د فرښتو مینځ کښې څه اختلاف ووکه دالله تعالى وحی ماته نه وې راغلې نوماته به دهغې باره کښې څه علم وې؟ د ابلیس ادم ﷺ ته سجده نه کول اودالله تعالى مخکښې دهغې مخالفت کول اودخپل ځان لوې والی بیانول وغیره.داتولې خبرې به ماته څنګه معلومې شوې وې؟

مسنداحمدکښې دی چه یوه ورځ دسحرپه مونځ کښې حضور ﷺ ډېرناوخته کړو،تردې چه د نمر راختلو وخت شو.بیائې زرزرتشریف راوړاوتکبیرئې اووئیلواوحضور ﷺ سپك مونځ اوکړو.دهغې نه پس ئې مونږته اوفرمائیل،چه لږساعت صبراوکړئ.بیائې مونږته اوفرمائیل،بیګاه ماتهجدمونځ کولوچه ماته خوب راغې،تردې چه زه راویخ شوم اوماوئیل که زه دخپل رب سره یم.ماخپل رب په ډېرځائسته حالت کښې اولیدو.ماته الله تعالى اوفرمائیل، تاته پته لږې داسمانونوفرښتې اوس دڅه باره کښې تپوسونه کوی؟ ماعرض اوکړوائې زمارب! ماته څه پته ده؟درې ځله دسوال اوجواب نه پس مااولیدل چه زما ددواړو اوږو مینځ کښې الله تعالى خپل لاس کیخودو،تردې چه دګوتویخوالې ماپه سینه کښې محسوس کړو.اوبه ماباندې هریوڅیزښکاره شو.بیائې ماته اوفرمائیل اوس وایه ملااعلی کښې څه خبرې کیږې؟ماآووئیل دګناهونودکفارې باره کښې.اوئې فرمائیل اووایه کفاره څه څه ده؟ماآووئیل د جمع مونځ دپاره قدمونه اخستل،دمونځ نه پس په جماتونوکښې کیناستل اودزړه نه غوښتلوسره هم پوره اودس کول.بیامانه زمارب تپوس اوکړو.درجې څه دی؟ماآووئیل په چاودوډئ خوړل،په خبروکښې نرمی اختیارول.اودشپې چه کله خلق اوده وی مونځ کول.اوس ماته خپل رب اووئیل چه اوغواړه څه غواړې؟ماآوونیل،چه زه غواړم،نیکئ کول،دخرابئ پریخودل،دغریبانانوسره مینه کول،اوستابخښنه او رحم اوچه کله ستاراده په یوقوم باندې دفتنې وی نوپه هغه فتنه کښې داخته کیدونه مخکښې مرګ او ستامینه اوتاسره دمینه کونکومینه اودهغې کارونومینه کوم چه تاته نزدې کولووالائې.ددې نه پس حضور ﷺ اوفرمائیل چه دابالکل رښتیادی،داوایئ اوخلقوته ئې هم ښایئ.(١)داحدیث دخوب دې او مشهورهم دې.بعضې وائې چه دویخې دحالت واقعه ده،خوداغلطه ده اوصحیح داده چه داخوب دې او دا خیال هم دې چه دفرښتوپه قران کښې ردوبدل کومه خبره دې ایت کښې شوې ده هغه دانه ده،کومه

---

١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة صاد: ٣٢٣٥. وسنده حسن.

چه دي حديث كښې بيان شوې ده.اوداسوال اوجواب هغه دى چه دكومې ذكريه ددې نه پس وې راتلونكى ايتونه اولولئ.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي

| كله چي اووئيل | رب ستا | فرښتو ته | بيشكه زهٔ |

| هركله چې ستارب فرښتو ته اووئيل | چې زه د

خَالِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ۝ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ

جوړونكې يم | ديو بشر | دختې نه | پس هر كله چى | زهٔ پوره جوړ كړم هغه | او پوك وهم زهٔ |

ختې نه انسان جوړول غواړم | بياهركله چې زه هغه پوره كړم | اود خپل طرف نه په كښې روح

فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ۝ فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ

په هغه كښې | دروح خپل نه | نوپريوزئ | هغه ته | سجده كونكى | پس سجده اوكړه فرښتو |

پوک وهم | نو تاسو ټول هغه ته په سجده پريوځئ | نوټولو فرښتو په جمع

كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ۝ إِلَّآ إِبْلِيسَ ٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ۝

ټولو په جمع سره | مګر اونهٔ كړه ابليس | لوئي ني اوكړه | او وؤ دي | دكافرانو نه |

سجده اوكړه | خو يو ابليس اونه كړه |.......... ځان ئې لوئي اوګڼړلو | اود كافران څنو شو

قَالَ يَٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ

اووئيل الله | اے ابليسه | څه څيز منع كړې تهٔ | چى تا سجده كړې وې | هغه چاته | چى جوړ كړې دي ما

(الله جل جلاله) تپوس كوى چې ائې ابليس ته څه څيز هغه ته دسجدې كولو نه منع كړې | څوک چې

بِيَدَىَّ ۖ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ ٱلْعَالِينَ ۝ قَالَ

په لاسونو خپلو سره | آيا تكبر اوكړو تا | يا نې تهٔ | دلويو خلقو نه | اووئيل ابليس |

ما په خپلو لاسونو جوړكړې دي | آيا ته په تكبر كښې راغلې ايا ته دمرتبې خاوند يې | ابليس اووئيل

أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْهُ ۖ خَلَقْتَنِى مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ۝ قَالَ

زهٔ بهتريم ددهٔ نه | تاپيدا كړې يم زهٔ | دوور نه | او پيدا كړې د دې هغه | د ختې نه | اووئيل الله

زه ده نه بهتر يم | تا زه د اور نه پيدا كړې يم | او دې دې د ختو نه پيدا كړې دي | حكم اوشو

فَٱخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ۝ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىٓ

پس اوزه | ددې خانې نه | پس بيشكه تهٔ | رټلې شوې نې | او بيشكه | په تاباندي | لعنت زما دي

ددې دربار نه بهرته اوزه | ته رټلې شوې يې | او په تا باندې به تر ورځې دقيامت پورې

إِلَىٰ يَوْمِ ٱلدِّينِ ۝ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ

دورځې دجزا پورې | اووئيل ابليس | اے ربه زما | پس مهلت راكړه ماته | دهغه ورځې پورې |

زما لعنت وريږي | هغه اووئيل چې ائې زما ربه ! ماته ترهغې ورځې پورې مهلت راكړه

يُبْعَثُوْنَ۝ قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ۝

چي دوباره به راپاسولي كيږي خلق | اووئيل الله | پس بې شكه ته | دمهلت وركړي شوؤ نه ئې |

چي مړي به دوباره راپاڅولې شی | الله ﷻ اووئيل څه تاته مهلت دې

اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ۝ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ

دورځي دوخت معلوم پورې | اووئيل ابليس | پس قسم دې په عزت ستا |

ديو ټاكلي ورځې پورې | ....(ابليس) اووئيل چي ستا په عزت مې دې قسم وی

لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝

خامخا زهٔ به دوكه كوم دا خلق | ټول

زهٔ به دوئ ټول گمراه كوم |

كله چه ستارب فرښتوته اوفرمائيل چه دخاورې نه انسان پيداكوم،اوچه كله زه هغه جوړكړم اوپه هغې كښې خپل روح واچوم نوتاسوهغه ته سجده اوكړئ.نوټولوفرښتوسجده اوكړه اوابليس اونه كړه،هغه كبراوكړواوهغه خوپه كافرانوكښې وو.الله تعالى ابليس ته اوفرمائيل ابليس!تاولې ده ته سجده اونه كړه څوك چه ماپخپلو لاسونوپيداكړو.ولې تاته خان اوچت ښكارى؟ياته دلو يو د رجو والاتې؟هغه جواب وركړوچه زه دده نه ډيرښه يم،تازه داورنه پيداكړې يم،اودې ئې دخاورې نه پيدا كړو. ارشاد اوشوچه ته ددې ځائې نه اوځه ته مردودشوې. اوپه تاباندې دې دقيامت پورې زمالعنت وی.اونې وئيل انې زما رب!ماته دخلقودبياپاسيدوورځې پورې مهلت راكړه،الله تعالى ورته اوفرمائيل ته دمهلت والا خلقوكښې ئې.دمقررشوی تاريخ پورې.نواوئې وئيل چه دستاپه عزت مې قسم زه به دوی ټول دهوكه كړم سوادهغه خلقونه كوم چه خاص بندګان دی.اونې فرمائيل چه ته رښتياوائې اوزه رښتياكوم،زه به ستااوستامنلووالونه دوزخ ډك كړم.

قوله تعالى: اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِيْنٍ۝

دادم ؑ دپيدائش ذكر: داقصې په سوره اعراف،سوره حجر،سوره سبحان،سوره كهف اوپه سوره (ص) كښې بيان شوې ده.دحضرت ادم ؑ دپيدائش نه مخكښې الله تعالى فرښتوته خپله اراده بيان كړه چه زه دخاورې نه انسان پيداكوم.چه كله زه هغه پيداكړم نوتاسوبه هغه ته سجده اوكړئ چه زما د فرمانبردارئ سره د(حضرت)ادم دشرافت اوبزرګئ اظهارهم اوشي.نوټولوفرښتوحكم اومنلو اوابليس اونه منل چه دې دفرښتودجنس نه نه وو،بلكه په جناتو كښې وو.فطرتى خباثت اوسركشي ئې ښكاره شوه.سوال ترې اوشوچه دومره عزت داره مخلوق چه هغه ماپه خپل لاسونوباندې جوړكړو،تازمادحكم نه پس هم سجده ولې اونه كړه؟داكبراوداسركشي؟نواونې وئيل چه زه افضل اواعلى يم،چرته دخاورې جوړاوچرته داور؟دې خطاكونكى ددې په پوهيدوكښې غلطي اوكړه اودالله تعالى دحكم دمخالفت په وجه باندې غرق شو.حكم اوشوچه زما د مخې نه لرې شه زمادربارته ستا په شان نافرمانوراتلل نشته،اوس ته زمادرحمت نه لرې شوې اوپه تاباندې به داخرپورې لعنت وی اوته دخيرنه مايوس شه.هغه دالله تعالى نه دعااوكړه چه ماته دقيامت پورې مهلت راكړه هغه حليم الله تعالى چه كوم دخپل مخلوق په ګناهونوباندې هغوی هغه وخت نه نيسي اودهغوی سوال پوره كوی اودقيامت پورې ئې هغه ته مهلت وركړو.اوس ئې اووئيل چه زه به دده ټول اولاددهوكه كوم.صرف مخلص خلق به بچ شي.الله تعالى ته داهم منظوروه.څنګه چه دقران كريم په نوروايتونوكښې دی.﴿قَالَ اَرَءَيْتَكَ هٰذَا الَّذِيْ كَرَّمْتَ عَلَيَّ﴾ الخ، او﴿ اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ﴾ الخ،﴿ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ۝﴾ الخ، لرهمجاهد دپيش سره وئيلې دې

معنی داده چه زه خپله حق یم اوزماخبره حق پکارده.په یوبل روایت کښې دهغه نه هم داسې روایت شوی دی چه حق زمادطرف نه دې اوزه هم حق وایم (۱).نورودواړه لفظونه په زبربانديې وئیلی دی. سدی رحمه الله وائی داقسم دې.(۲) زه وایم چه دایت دهغه ایت په شان دې. ﴿وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ یعنی زماقول اخری دې چه خا مخا به دوزخ دهغه قسمه انسانانواوپیریانونه ډک کړم.اوڅنګه چه فرمان دې. ﴿اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ﴾ کوم کس چه به ستااومنی هغه ته به پوره سزاورکړم.

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ
| ماسوا دبندګانو ستا نه | ددوئ نه |
| ستا د هغه بندګانو نه سوا کوم چې

الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ
چې خالص کړې شوی وی|اووئیل الله| پس حقه خبره داده | او حق خبره وایم زۀ |خامخا به زۀ ډک کړم
ستا مخلص دی| الله ﷻ اوفرمائیل چې زه درته رښتیا وایم | اوزه خو تل رښتیا وایم | چې

جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ
دوزخ |ستانه | او دهغه چانه | چې پیروی ئې اوکړه ستا | ددوئ نه | ټول | ورته اووایه
زه به ستا نه اوستاد ټولو منونکو نه دوزخ ډک کړم | (ائې پیغمبره) ته ورته اووایه چې

مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾
زۀ نۀ غواړم ستاسو نه | په دې کار باندې| څه اجر | اونۀ یم زۀ | دتکلیف کونکو (بناوټیانو) نه
زه ستاسونه په دې قران باندې هیڅ اجر نه غواړم | اونه زه تکلف کونکې یم

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾
نۀ دې دا | مګر | یو نصیحت دې | دپاره دخلقو|اوخامخا به معلوم شی تاسو ته |خبر ددې|پس دڅه مودې نه
دا خوددنیا خلقو دپاره یو نصیحت دې | اویقینی طور زر به دې خلقو ته ددې حقیت معلوم شی

قوله تعالی:: قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ

د نبی کریم ﷺ دصداقت او حقانیت بیان: الله تعالی خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه په خلقوکښې ته اعلان اوکړه چه ددین په تبلیغ اودقران په حکمونوباندې دستاسونه څه مزدوری یابدله نه غواړم.ددې نه زمامقصدڅه د دنیا فائده حاصلول نه دی اونه زه تکلف کولووالایم چه الله تعالی نازل کړې نه وی اوزه نې اولیکلم.بلکه ماته چه څه رارسولې شی هغه زه تاسوته دررسوم،نه پکښې کمې کوم اونه زیاتې.اوزمادې نه مقصد صرف دالله تعالی رضااومرضی ده.حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی خلقواچاته چه دیوې مسئلې علم وی هغه خلقوته بیان کړئ چه هغوی ته نه وی معلومه،اوالله تعالی ته هرڅه معلوم دی.اوګورئ الله تعالی خپل نبی ﷺ ته هم په دې ایت کښې دغه وئیلی دی چه تکلف نه

---

(۱) الطبری: ۲۴۲/۲۱.
(۲) الطبری: ۲۴۲/۲۱.

کوم[۱] داقران دټولو انساتلنو اوپيريانو دپاره نصيحت دې.اوځکه چه په ايت کښې دی.﴿ لِأُنۡذِرَكُمۡ بِهٖ وَمَنۡۢ بَلَغَ ﴾ چه تاسو او کومو خلقو ته به چه دارسی هوښيارکړم.اوپه ايت کښې دی چه ﴿وَمَنۡ يَّكۡفُرۡ بِهٖ﴾ کوم کس چه به دې باندې کفر اوکړی هغه دوزخی دې.زمادخبروحقيقت.اوزمادکلام دتصديق زمادبيان رښتيا والې ،زما د ژبې رښتياوالې تاسوته به زرمعلوم شي،يعنی دمرګ نه پس،اود قيامت شروع کيدوسره.دمرګ په وخت کښې به مويقين اوشی اوزماوئيلې شوې خبرې به مومخې ته راځی،والله اعلم بالصواب.

الحمدلله دالله تعالی په فضل اوکرم سره دسوره ص تفسيرختم شودالله تعالی په انعام اواحسان باندې دهغه شکردې.

دتفسيرابن کثيرداتم جلدترجمه ختمه شوه.اوس دنهم جلدترجمه شروع کيږی.الله تعالی دې مونږته دخپل پاک کلام وئيلو،پوهيدلواوپه دې باندې دعمل کولوتوفيق راکړی.آمين.

تفسيرسورة زمر

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه حضورﷺ به نفل روژې يوبل پسې داسې نيولې چه زمونږبه خيال ووچه اوس به حضورﷺ دانيول نه پريدی.

اوداسې به هم ووچه حضورﷺ به روژې نه نيولې تردې چه زمونږبه داخيال ووچه اوس به نې بالکل نه نيسی،اوهره شپه به حضورﷺ دسوره بقره اوسوره زمرتلاوت کولو[۲].

رکوع ګاڼي		آياتونه
	سورة الزمر مكية وهي خمس وسبعون اية وثماني ركوعات	
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	۷۵

تَنۡزِيۡلُ	الۡكِتٰبِ	مِنَ اللّٰهِ	الۡعَزِيۡزِ	الۡحَكِيۡمِ ۝۱
نازليدل	ددې کتاب	دطرفه دالله نه دی	چې غالب دې	دحکمت خاوند دې

داکتاب دالله ﷻ د طرفنه نازل شوې دې اچې غالب دې صاحب د حکمت دې

اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنَاۤ	اِلَيۡكَ	الۡكِتٰبَ	بِالۡحَقِّ	فَاعۡبُدِ اللّٰهَ
بيشکه نازلې کړې دې مونږه	تاته	دا کتاب	دحق سره	پس بندګی کوه دالله

مونږ دا کتاب په حق مضامينو مشتمل ستا طرفته نازل کړې دې | نوته په اخلاص سره دالله ﷻ

مُخۡلِصًا	لَّهُ	الدِّيۡنَ ۝۲	اَلَا	لِلّٰهِ	الدِّيۡنُ الۡخَالِصُ
حال دا چې خالص کونکې نې	هغه لره	ددين (خپل)	خبردار	الله لره حق دی	دين خالص

عبادت کوه | ....يادساته! خالصه بندګی هم دالله دپاره ده

وَالَّذِيۡنَ	اتَّخَذُوۡا	مِنۡ دُوۡنِهٖۤ	اَوۡلِيَآءَ	مَا نَعۡبُدُهُمۡ
اوهغه کسان اچې نيولی دی هغوئ	غير دالله نه	ادوستان نور	وائی چې نه کوومونږعبادت ددوئ	

اوچاچې دالله ﷻ نه سوا نور شريکان نيولی دی | ....(اوداوائی) چې

[۱] صحيح بخاری کتاب التفسير صورة صاد باب قوله تعالی ((وما انا من المتكلفين)) :۴۸۰۹. صحيح مسلم:۲۷۹۸.

[۲] احمد:۱۸۹/٦، ترمذی : کتاب فضائل القرآن باب قرءة سورة بنی اسرائيل والزمر:۲۹۲۰. وسنده حسن.

اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ	اِلَى اللّٰهِ	زُلْفٰى	اِنَّ اللّٰهَ
مگر دپاره ددې چې نزدې کړی دوئ مونږه	الله ته	په نزدیکت سره	بیشکه الله

مونږ خو صرف الله تعالی د نزدیکت دپاره د دوی عبادت کوو | ....بیشکه الله

يَحْكُمُ	بَيْنَهُمْ	فِيْمَا	هُمْ فِيْهِ
به فیصله کوی	په منځ ددوئ کښې	په هغه کارونو کښې	چې دوئ په هغې کښې

به د دوی په مینځ کښې په هغې خبرو کښې فیصله اوکړی په کومو کښې چې دوی اختلاف کولو |

يَخْتَلِفُوْنَ	اِنَّ اللّٰهَ	لَا يَهْدِيْ	مَنْ	هُوَ كٰذِبٌ	كَفَّارٌ
اختلاف کوی	بیشکه الله	نه ښائی لار	هغه چاته	چې هغه دروغژن وی	ناشکره وی

.... | الله ﷻ هغه چاته هدایت نه کوی | چې دروغژن او انکار کونکې وی

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ	اَنْ يَّتَّخِذَ	وَلَدًا	لَّاصْطَفٰى	مِمَّا
که اراده لرله الله	چې اونیسی	خوئې	نو خامخا به ئې غوره کولې	:هغې نه

که الله ﷻ خانله اولاد نیول غوښتل | نو پخپل مخلوق کښې څوک چې ئې خوښ وو

يَخْلُقُ	مَا يَشَآءُ	سُبْحٰنَهٗ	هُوَ اللّٰهُ	الْوَاحِدُ
چې پیدا کوی ئې هغه	هغه چې ئې غوښتلې	پاکی ده هغه لره (ددې نه)	هغه الله	یو دې

هغه به ئې منتخب کړې وو | هغه (الله) دپاره پاکی ده |....... هغه الله ﷻ یو ذات دې

الْقَهَّارُ

غالب دې |

زبردست دې |

قوله تعالی:: تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ

د قران پاک د حقانیت بیان: الله تعالی خبرورکوی چه داقران عظیم هم زماکلام دې اوهم ما نازل کړې دې. ددې په رښتیاوالی کښې څه شك اوشبه نشته.څنګه چه یوبل ځائې کښې ایت دې. ﴿ وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾دادرب العالمین دطرف نه نازل شوې دې.اودا روح الامین راوړلې دې.دستا په زړه باندې نازل کړې دې چه ته خلقوته رسولو والا جوړ شې. په صفااوځانسته عربئ ژبه کښې دې. اوایتونوکښې دې.دادعزت والاکتاب دې چه ددې دروستویامخې نه باطل راتلې نشی.داحکمت او تعریفونووالاالله تعالی دطرف نه نازل شوې دې.دلته ئې فرمائیلی دی چه داکتاب دډیرزیات عزت اوحکمت والاالله تعالی دطرف نه نازل شوې دې.چه هغه په خپلوقولونواوکارونو ،شریعت اوتقدیرکښې دټولو حکمتونو والادې.

قوله تعالی:: اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

الله تعالی مالک اودعبادت لائق دې مونږدستاطرف ته داکتاب دحق سره نازل کړو.تاته پکاردی چه پخپله دالله تعالی په توحید کښې مشغول اوسې اونورخلق هم دې طرف ته رابلې.ځکه چه دالله تعالی نه علاوه چاته عبادت کول نه دی پکار.هغه لاشریك دې اوبې مثال دې دهغه څوک شریك نشته.دخالص دین

یعنی دتوحیدلائق هم هغه دي.بیانې دمشرکانوناپاکه عقیده هم بیان کړې ده چه هغوی فرښتې دالله تعالی نزدې ګڼړلوېه وجه دهغوی خیالي تصویرونه جوړوی اوهغوی ته سجدې کوی.په دې ګڼړلوسره چه دوی دالله تعالی نیازبین دی اومونږبه دالله تعالی نیازبین کړی.اوزمونږپه رزق اوپه هریوڅیزکښې به برکت وی.اودامطلب ئې نه وی چه دقیامت په ورځ باندې به مونږته اوچته اوالله سره نزدې درجه راکړی ځکه چه قیامت خوهغوی نه منی.داهم وئیلی شوی دی چه دوی هغوی خپل سفارشیان ګڼړی،دجاهلیت په زمانه کښې چه به حج ته لاړل نوهلته به ئې لبیك وئیلوکښې وئیل.«لبيك لاشريك لك الا شريكا هولك تملكه وماملك»یعنی ائې اللہامونږخوتاته حاضریو،ستاڅوك شریك نشته،خوداسې شریکان چه دهغوی مالك هم ته خپله ئې اوکوم څیزونه چه دهغوی ماتحت دی دهغې مالك هم ته ئې.داشك دمخکښنو او روستنوټولومشرکانوته وواوټولونبیانوددې دلرې کولوکوشش کولواوصرف دیواللہ تعالی عبادت طرف ته ئې رابلل. داعقیده مشرکانوبې دلیله جوړه کړې وه اوالله تعالی ددې نه بیزار وو.فرمائی. ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا﴾ یعنی هریوامت ته مونږرسول اولیږلوچه هغوی دیواللہ عبادت ته رااوبلی اودالله نه سوا دهرڅا دعبادت نه ئې لرې کړی.﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِيٓ إِلَيْهِمْ﴾ یعنی ستانه مخکښې چه څومره رسولان مونږلیږلی دی،ټولوته موهم دغه وحی لیږلې ده چه دعبادت لائق صرف الله تعالی دې.بس تاسوزماعبادت کوئ.ورسره داهم بیان فرمائیلی دې چه په اسمان کښې څومره فرښتې دی که هغه څومره لوې مرتبې اوعظمت والاولې نه وی ټولې دالله تعالی مخکښې عاجزه او غلامې دی.دومره ورسره هم اختیارنشته چه دچاپه سفارش کښې شونډې اوخوزوی.

د یوې غلطې عقیدې وضاحت: داعقیده غلطه ده چه هغوی دالله تعالی سره داسې دی لکه بادشاهانوسره چه وزیران اومالدارخلق وی چه هغوی دچاسفارش کوی دهغه کار اوشی .ددې باطلې اوغلطې عقیدې نه په دې سره منع شوې ده چه ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ دالله تعالی مخکښې مثالونه مه بیانوه.الله تعالی ددې نه اوچت دې.دقیامت په ورځ به الله تعالی دخپل مخلوق رښتونې فیصله اوکړی.اوهریوته به دهغه دعملونوبدله ورکړی.دوی ټول به جمع کړی اوفرښتونه به تپوس اوکړی چه دې خلقوبه تاسوته سجدې کولې؟هغوی به جواب ورکړی چه ته پاك ئې،بلکه زمونږ پیداکونکې خوهم ته ئې،دې خلقوخوبه پیریانوته عبادت کولواوپه دې کښې دزیاتوخلقوعقیده اوایمان نه وو.الله تعالی هغوی ته صحیح لارنه ښائی دچامقصدچه په الله تعالی باندې غلط الزام لږول وی اود چاپه زړونوکښې چه دالله تعالی د ایتونواودهغه دنخواودهغه دلیلونوباره کښې کفروی.بیاالله تعالی ددغه خلقودعقیدې نه انکار اوکړو څوك ئې چه دالله تعالی اولادګڼړلی دی.لکه دمکې مشرکانوبه وئیل چه فرښتې دالله تعالی لونړه دی

دمشرکانو پشان د دیهودیانو او نصرانیانو عقیده: یهودوائی چه عزیزدالله تعالی خوې دې. د عیسایانو خیال دې چه عیسی عليه السلام دالله تعالی خوې دې. نوارنې فرمائیل چه ځنګه دهغوی خیال دې که داسې وې نو ددې حکم خلاف به وو.نودلته شرط نه دکیدودپاره دې اونه دامکان دپاره.بلکه دمحال دپاره دې او مقصدصرف دهغه خلقوجهالت بیانول دی.ځنګه چه ئې فرمائیلی دی ﴿لَّوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا﴾ که مونږ دې بې هوده خبرواراده لره نودخپل خان نه به موکړې وې،اوکه مونږکولووالاوو،اوپه ایت کښې دی، ﴿قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَٰبِدِينَ﴾ یعنی ورته اووایه چه که درحمن اولادوونومابه دټولونه مخکښې منل.نوداټول ایتونه دشرط دمحال دپاره دی دامکان یاکیدلودپاره نه دی.بلکه مطلب ئې نه داکیدیشې اونه هغه.الله تعالی ددې ټولو خبرونه صفادې.هغه یوکس،صمداویواځې دې.هریوڅیزدهغه ماتحت، فرمانبردار، عاجزاو محتاج ، فقیربې کس اوبې بس دې.هغه دهریوڅیزنه غنی دې.دهرڅه نه بې پرواه،په ټولوباندې دهغه حکومت اوغلبه ده.دظالمانوددې عقیدواودجاهلانوددې خبرونه هغه پاك اوصفادې.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ

| هغه پيدا کړي دي | آسمانونه | او زمکه | په حقه | نغاړي شپه

|هغه (الله) آسمانونه اوزمکه په يو مقصد سره پيدا کړي دي| هغه شپه په ورځ باندې

عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ

په ورځ باندې| او نغاړي ورځ | په شپه باندې| او تابع کړي دي هغه | نمر اوسپوږمۍ |

رانغاړي | او ورځ په شپه باندې رانغاړي| او نمر اوسپوږمۍ (ستاسو دپاره) تابع کړي دي.

كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ اَلَا هُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ۝

هر يو | روان دي (ګرزي) | دوخت مقرر پورې | واورئ | هم هغه | غالب دې | بښونکې دې

هر يو تريومقررې نيټې پورې روان دې | يادساته چې هغه غالب دې | ډير بښونکې دې

خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

هغه پيدا کړئ تاسو | دنفس (بدن) يو نه | بيا ئې جوړه کړه | ددغه بدن نه | جوړئ دهغه |

هغه تاسوديوکس (سړي) نه پيدا کړئ | بيائې هم د هغه نه دهغه جوړه (بی بی حوا) پيدا کړه

وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۗ يَخْلُقُكُمْ

او نازل ئې کړل | ستاسو دپاره | دځاروؤ نه | اته نر ښځې | هغه پيدا کوي تاسو |

اوستاسودپاره ئې په ځاروؤ کښې اته جوړې پيداکړې دي| هغه تاسو د مياندو په

فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ۗ

په خيټو دميندو ستاسو کښې | په يو پيداوښت کښې | روستو دپيداوښت نه | په تيرو دريو کښې |

خيټو کښې پيدا کوي | اودا پيدائش په مختلفو مرحلو کښې په دريو تياور کښې دننه کيږي

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ

دا ستاسو الله دې | رب ستاسو | هغه لره بادشاهي ده | نشته لائق دعبادت | مګر هم هغه دې

همدا الله ﷻ ستاسورب دې | بادشاهي هم د هغه ده | ....د هغه نه سوا بل لائق د عبادت نشته

فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝

پس کوم خواته | تاسو روان کړې شوی يئ |

نوبياتاسو (دحق نه) کوم خوا اړولې شئ

قوله تعالى:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

دالله تعالى قدرتونه: هريوځيزخالق،دټولومالك،دټولوحکمران اويه هرچاباندې قبضه لرونکې الله تعالى دې.شپه ورځ دهغه په لاس کښې دي.دهغه دحکم په وجه باندې شپه اوورځ ديوبل پسې مسلسل روان دي هغه مخکښې تلې شي اونه روستو.نمراوسپوږمۍ هغه تابع کړي دي،هغوی خپلې دورې پوره کوي ،د قيامت پورې به په دې نظام کښې څه فرق رانشي.هغه دعزت اوعظمت والااورفعت والادې دګناهګارانو بخښونکې اويه ګناه ګارومهربانه دې.تاسوټول هغه ديوکس يعنی ادمؑ نه پيداکړي ئې.

بیا اوګورئ چه تاسو دیوبل نه څومره بدل یئ: رنګ، شکل، اواز، خبرې، ژبه اواندازتول بدل بدل دی. د حضرت ادم علیه السلام نه دهغه بی بی حواهم پیداکړه.

څنګه چه بل ځائې کښې دی چه اَئې خلقو! دالله تعالی نه ویرېږئ هغه دستاسورب دې چه هغه تاسودیونفس نه پیداکړې اوهم دهغه نه ئې دهغه ښځه پیداکړه. بیائې دیرسړي اوښځې پیداکړې. هغه ستاسودپاره اته نراوښځې څناورپیداکړل. چه دهغوی بیان دسوره مانده په ﴿ مِّنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ ﴾ کښې دې. یعني ګډ، چیلې، غوا، اوښ. هغه تاسودستاسو میاندویه خیتوکښې پیداکړي، کوم ځائې چه ستاسو پیدانش کیږي.

اول نطفه، بیاوینه، بیاغوښه، هډوکي، رګونه، متې، بیاروح. غوراوکړئ چه هغه څومره ښه خالق دې. په درې تیروکښې دستاسودپیدانش دتبدیلیانې کیږي. درحم تیاره، په هغې باندې دپوستکي تیاره او د خیټې تیاره. [1] اوهغه چه دازمکه اواسمان اوپخپله تاسواوستاسو مشران اوکشران پیداکړي دی. هغه دټولورب دې. دهغه اختیاردې، هغه په ټولوکښې اعلی دې، هغه دعبادت لائق دې، دهغه نه سواڅوک دعبادت لائق نشته. افسوس! چه دستاسوسوچ اوعقل څه شوچه تاسودهغه نه سوادبل چاعبادت کوئ.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ

| که تاسو کفر اوکړئ | پس بیشکه الله | بې پروا دې |

| که چرې تاسو ناشکري کوئې | نو (یادساتئ) چې الله ﷻ

عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا

ستاسو نه | اونهٔ خوښوي | دپاره دبندګانو خپلو | کفر | او که تاسو شکر اوکړئ

ستاسونه بې پرواه دې | اوهغه خپلو بندګانو دپاره کفر نه خوښوي | اوکه تاسو شکراوباسئ

يَرْضَهُ لَكُمْ ۗ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ

نو خوښوي هغه دا | ستاسو دپاره | اونهٔ باروي | یو بارونکې | بار دبل چا |

نوهغه ئې ستاسو دپاره خوښوي | (اوواورئې) هیڅوک بوج اوچتونکې به دبل بوج اوچت نکړې سی

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا

بیا رب ستاسو | واپس ورتلل دی ستاسو | پس خبر به درکړي تاسو ته | په هغه څه |

بیا به تاسو خپل رب ته واپس کیږئ | نو هغه به تاسو ته ستاسو د ټولو عملونو

كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝ وَإِذَا

چې وئ تاسو | چې کول به مو | بیشکه هغه | عالم دې | په خبرو دسینو باندې | او کله چې

خبر درکړي | .... هغه ته د زړونو پټ رازونه ښه معلوم دی | .... او کله چې

مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ

اورسیږي انسان ته | تکلیف (سختي) | نو رابلي | رب خپل | حال دا چې رجوع کونکې وي | هغه ته

انسان ته څهٔ تکلیف اورسیږي | نو د خپل رب نه سوال کوي | .... اوهغه ته رجوع کوي

[1] الطبری: ۲۱/۲۵۸.

ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعۡمَةً مِّنۡهُ نَسِيَ مَا كَانَ

پیا چې کله | ورکړي هغه ته | نعمت | د طرفه خپل نه | نو هیره کړي | هغه سختي | چې وُو دي |

بیا چې هغه ورته د خپل طرفنه څه نعمت ورکړي | نو هغه د مصیبت حالت هیر کړي | د کوم د پاره چې

يَدۡعُوۡۤا اِلَيۡهِ مِنۡ قَبۡلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنۡدَادًا

چې رابلو ئې الله | هغې ته | مخکښې ددې نه | او جوړوي | الله لره | شریکان |

ئې وراندې الله نه سوال کولو | او الله ﷻ سره شریکان جوړول شروع کړي | نتیجه ئې دا شي چې نور

لِّيُضِلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ ؕ قُلۡ تَمَتَّعۡ بِكُفۡرِكَ

د پاره ددې چې بې لارې کړي خلق | د لارې د هغه نه | ورته اووایه | چې نفع واخله | په کفر خپل

خلق د هغه د لارې نه ګمراه کړي | ته ورته اووایه چې د خپل کفرنه یو څو ورځې فائده اوچته کړه

قَلِيۡلًا ۖ اِنَّكَ مِنۡ اَصۡحٰبِ النَّارِ ⑧

لږه | بیشکه ته | د ملګرو دوور نه ئې

قوله تعالى:: اِنۡ تَكۡفُرُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنۡكُمۡ

الله ﷻ بې احتیاجه او مخلوق محتاج دې::::فرمائي چه ټول مخلوق الله تعالى ته محتاج دې،اوالله تعالى دټولونه بې نیازه دې.دحضرت موسى ﷺ فرمان دې په قران کریم کښې نقل شوې دې که تاسواوپه زمکه باندې ټول ساه لرونکي دالله تعالى نه کفراختیار کړي، نوالله تعالى ته څه نقصان نشي ورکولې هغه دټول مخلوق نه بې نیازه اوبې پرواه دې اودتعریفونو والا دې. دصحیح مسلم حدیث کښې دی چه"انې زما بندګانو! که تاسومخکښې روستوانسانان اوپیریان ټول دیوخراب انسان زړه شي،نوزماپه بادشاهت کښې څه فرق نه راځي.([1])اوالله تعالى دستاسوپه ناشکرئ باندې خوشحاله نه دې اوهغه تاسوته ددې حکم درکوي که تاسودهغه شکراداکوئ نوهغه به په دې باندې ستاسونه راضي شي اوتاسوته به خپل نورنعمتونه درکړي.هربوکس ته به هغه ملاویږي څه چه هغه کړي وي،دیوپه بدل کښې به بل نه نیولې کیږي اودالله تعالى نه یوڅیزهم نه دې پټ.انسان ته اوګورئ چه دخپل حاجت په وخت کښې خوالله تعالى ته په ډیرې عاجزئ سره اوازکوي اوهغه ته فریادکوي.څنګه چه په بل ایت کښې دی.﴿ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الۡبَحۡرِ ﴾ یعنی چه کله په دریاب اوسمندرکښې وی اوهلته په هغوی باندې څه افت راشي نوچه چاچاته دالله تعالى نه علاوه اوازکوي هغوی ترې ټول هیرشي اوصرف الله تعالى ته اوازونه شروع کړي.خودخلاصي موندلوسره مخ واړوي.انسان ناشکره دې! نو فرمائي چه کله ترې مصیبت لاړشي نوداسې شي چه لکه هغه دمصیبت په وخت کښې ورته اوازنه دې کړې. اودادعااوزاری بالکل هیره کړي.څنګه چه په ایت کښې دی.﴿ فَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ﴾

قوله تعالى:: وَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ

دانسان د ناشکرئ بیان:: یعنی دتکلیف په وخت کښې خوانسان په ناسته،ولاړه،اوملاسته باندې دزړه د اخلاص نه الله تعالى یادوي.خودهغه تکلیف لرې کیدوسره هغه زمونږنه لرې شي لکه چه هغه ددرد او تکلیف په وخت کښې هډوبالکل مونږته اوازنه وي کړې.بلکه دسکون په وخت کښې دالله تعالى سره شریك جوړوي. نوالله تعالى فرمائي چه داسې خلق به دخپل کفرنه لږه شان فائده واخلي.په دې کښې

---

[1] صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب تحریم الظلم: ۲۵۷۷.

وینا اوسختی ده. څنګه چه فرمائیلی دی.﴿ قُلْ تَمَتَّعُوْا فَاِنَّ مَصِيْرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴾ ورته اووایه چه فائده حاصل کړئ،اخری ځانې خودستاسودوزخ دې.اوفرمان دې.﴿ نُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلٰى عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴾ مونږبه هغوی ته څه لږه شان فائده ورکړواوبیابه هغوی دسخت عذابونودپاره بې بسه کړو.

أَمَّنْ	هُوَ قَانِتٌ
آیا هغه څوك	چې هغه حکم منونکې دې
آیا د اسې سړې غوره دې،یا هغه چې دشپې په وختونو کښې په	

آنَاءَ الَّيْلِ	سَاجِدًا	وَّقَائِمًا	يَّحْذَرُ الْاٰخِرَةَ	وَيَرْجُوْا
په وختونو دشپې کښې	سجده کونکې	او ودریدونکې	چې یریږی دآخرت نه	او امید لری
سجده پروت اوپه قیام ولاړ وی		..................دآخرت نه ویریږی		اودخپل رب د

رَحْمَةَ	رَبِّهٖ ط	قُلْ	هَلْ يَسْتَوِي	الَّذِيْنَ	يَعْلَمُوْنَ	وَالَّذِيْنَ
درحمت	دربٍ خپل	ورته اووایه	آیا برابر کیدې شی	هغه کسان	چې پوهیږی	او هغه کسان
رحمت امید ساتی		نو ته اووایه چې آیا پوهه اوناپوهه خلق برابریدې شی				اونصیحت خو بس

لَا يَعْلَمُوْنَ ط	اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ	اُولُوا الْاَلْبَابِ ع
چې نه پوهیږی	بیشکه چې نصیحت قبلوی	خاوندان دعقلونو
عقل مند خلق قبلوی		

قوله تعالی:: اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَآءَ الَّيْلِ سَاجِدًا

دعلم والااوبې علمه برابرنه دی: مطلب داچه دچاحالت داوی هغه دمشرك برابرنه دې،څنګه چه فرمان دې.((لَيْسُوْا سَوَآءً)) یعنی ټول برابرنه دی.په اهل کتاب کښی هغه خلق هم دی چه هغوی دشپې دقیام په حالت کښی دالله تعالی دکلام تلاوت کوی.اوسجدو کښی پراته وی.دقنوت نه دلته مرادپه مونځ کښی خشوع اوخضوع ده صرف قیام مطلب نه دې.ابن مسعود﷛ نه دقانت معنی مطیع اوفرمانبردار روایت ده.دابن عباس﷛ وغیره نه روایت دی چه ((اٰنَآءَ الَّيْلِ)) نه مرادنیمه شپه ده.منصور﷫ فرمائی ددې نه مراددمانبام اوماسخوتن په مینځ کښی وخت دې.قتاده﷫ وغیره فرمائی اول مینځنې اواخری شپه مرادده.داعبادت کونکی خلق یوطرف ته د ویرې نه په لړزان دی،بل طرف ته امیدواراوطمع لرونکی دی.په نیك خلقوباندې په ژوندکښی دالله تعالی ویره غالبه وی اودمرګ په وخت کښی په ویرې باندې امیدغالب شی.رسول الله ﷺ یوکس ته دمرګ په وخت کښی ځی اوتپوس ترې کوی چه ته خپل ځان په څه حالت کښی وینې؟هغه عرض اوکړو د ویرې اوامیدپه حالت کښی.حضور ﷺ اوفرمائیل دکوم کس په زړه کښی داسې حالت کښی دادواړه یوځائې شی نوالله تعالی دهغه امیدپوره کړی اودهغه دویرې نه هغه خلاص کړی([1]).(ترمذی ابن ماجه وغیره)

ابن عمر﷛ ددې ایت تلاوت اوکړواونې فرمائیل داصفت خوپه (حضرت)عثمان﷛ کښی وو،هغوی به اکثردشپې تهجدکول اوپه هغې کښی به نې دقران کریم لوی لوی سورتونه وئیل تردې چه کله کله به نې په یورکعت کښی ټول قران ختم کړو،څنګه چه دابوعبیده﷫ نه روایت دی.شاعروائی،چه دسحرپه

[1]) ترمذی کتاب الجنائز باب الرجاء بالله والخوف بالذنب عند الموت: ۹۸۳.

وخت کښې به دهغوی خوله دنورپه وجه باندې پړقیده ځکه چه هغوی به په تسبیح اودقران په تلاوت کښې ټوله شپه تیره کړې وه.نسائي وغیره کښې حدیث کښې دی چه چاپوه شپه کښې سل ایتونه اولوستل،دهغه په عمل نامه کښې به دټولې شپې قنوت اولیکلې شي(۱). (مسندوغیره) نوداسې خلق اومشرکان څوك چه دالله تعالى سره خلق شريك كوى په هيڅ حالت كښې يوشان نشي كيدې.دعالم اوبې علمه درجه يوشان نشي كيدې.په هريوعقل لرونكي باندې ددوى فرق ظاهردې.

قُلْ يٰعِبَادِ

| ورته اووايه | اے بندګانو زما

اووايه چې ائې مومنانو

الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا

هغه | چې ايمان مو راوړې دې | او يريږئ | درب خپل نه | دپاره دهغه كسانو | چې نيك عمل كوي

بندګانو | دخپل رب نه ويريږئ| څوک چې په دې دنيا کښې نيكي اوكړي | هغوی دپاره نيكه

فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ؕ وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ ؕ اِنَّمَا يُوَفَّى

په دې دنيا كښې | نيكي ده | او زمكه دالله | فراخه ده | بيشكه | چې پوره به وركيدې شي

بدله مقرر ده | ....اود الله ﷻ زمكه فراخه ده | .... (ياد ساتئ) كوم خلق

الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝۱۰ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ

صبر ناكو خلقو ته | اجر دهغوئ | بې حسابه | ورته اووايه | بيشكه حكم شوې دې ماته

چې صبر كوي | هغوئ دپاره بې حسابه اجر اوثواب مقرردې | ....ته اووايه چې ماته د الله

اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۝۱۱ وَاُمِرْتُ

چې بندګي اوكړم دالله | چې خالص كونكې يم زهٔ | هغه لره ددين | او حكم شوې دې ماته |

دعبادت حكم شوې دې | اوعبادت صرف د هغه كوم| .... اوماته دا حكم (هم) شوې دې

لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ ۝۱۲ قُلْ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ

چې شم زهٔ | اول دمسلمانانو نه | ورته اووايه | بيشكه زهٔ | يريږم | كه نافرمانئ اوكړم

چې په مسلمانانو كښې دې اول(نمبر) مسلمان يم | ته اووايه كه زه دخپل رب نافرمانى اوكړم

رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝۱۳ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا

درب خپل | دعذاب دورځې لوئې نه | اووايه | چې الله لره به | بندګي كوم زهٔ | خالص كونكې

نودقيامت دلوئې ورځې دعذاب نه ويريږم | ته اووايه چې زه خو دالله ﷻ عبادت په داسې

لَّهٗ دِيْنِيْ ۝۱۴ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ ؕ قُلْ

هغه لره | ددين زما | پس بندګي كوئ تاسو | دهغې | چې غواړئ تاسو | بې دهغه نه | ورته اووايه

طريقه كوم| .... چې خپل عبادت خالص دهغه په نوم ساتم | نوتاسو دهغه نه سوا چې څوک مو

---

(۱) احمد: ۱۰۳/٤. وسنده ضعيف وللحديث شاهد عند ابى داود: ۱۳۹۸. وسنده حديث.

اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ	الَّذِيْنَ	خَسِرُوْٓا	اَنْفُسَهُمْ	وَاَهْلِيْهِمْ
بيشكه تاوانيان خلق ا هغه خلق دي	اچې په تاوان كښې ني واچول	خانونه خپل	او اهل وعيال خپل	

خوبن وى دهغه عبادت كوئى ا او وايه چې تاوانيان هغه كسان دى اچې خپل ځانونه او خپله خيلخانه ئي

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ	اَلَا	ذٰلِكَ	هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ۝	لَهُمْ
په ورځ دقيامت	خبردار (واورئ)	هم دا	تاوان ښكاره دې	وى به دهغوئ دپاره

دقيامت په ورځ تاوانى كړى دى ا ياد ساته ! چې هم دغه ښكاره تاوان دې ا ....په هغوئ باندې به

مِّنْ فَوْقِهِمْ	ظُلَلٌ	مِّنَ النَّارِ	وَمِنْ تَحْتِهِمْ	ظُلَلٌ ؕ	ذٰلِكَ
دپاسه دهغوئ نه	چترونه	دوور نه	او لاندې دهغوئ نه	چترونه	دا هغه انجام دې

د پورته نه هم د اور شغلې وى ا اودلاندې نه به هم د اور شغلې وى ا ....دا هغه

يُخَوِّفُ اللّٰهُ	بِهٖ	عِبَادَهٗ ؕ	يٰعِبَادِ	فَاتَّقُوْنِ ۝
چې يروى الله	په دې سره	بندګان خپل	اے بندګانو زما	پس اويريږئ زما نه

خبرې دى ا چې الله ﷻ پرې خپل بندګان ويروى ا نو ائې زما بندګانو زما نه اويريږئ ا

قوله تعالى:: اِنَّمَا يُوَفَّى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

د صبر اجر به بې حسابه وى: الله تعالى خپل ايماندار بندګانو ته دخپل رب په بندګئ باندې قايم اوسيدو او په هركار كښې دهغه دپاك ذات خيال ساتلو حكم وركوى چه چاپه دې دنياكښې نيكى اوكړه، هغه ته به دې دنياكښې اوراتلونكى اخرت كښې نيكيانې ملاويږى.كه تاسو په يوځائې كښې دالله تعالى عبادت په ښه طريقې سره اونه كړې شې نوبل ځائې ته لاړشئ،دالله تعالى زمكه ډيره زياته ده. د مصيبت نه تختئ،شرك مه منئ.صبر كونكوته بې ناپ اوتوله اوبې حسابه اجرملاويږى،جنت هم دهغوى ځائې دې اوماته دصرف دالله تعالى دعبادت كولوحكم شوې دې،اوماته داهم فرمائيلى شوى دى چه د خپل ټول امت نه مخكښې اول زه پخپله مسلمان شم اوخپل ځان دخپل رب فرمانبرداركړم اودهغه په حكمونو باندې عمل اوكړم.

قوله تعالى:: قُلْ اِنِّىْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۝

د الله ﷻ د وحدانيت اعلان او د شرك نه بيزارى؟ حكم كيږى چه په خلقوكښې اعلان اوكړه چه ددې سره چه زه دالله تعالى رسول يم، خو د الله تعالى دعذاب نه بې خوف نه يم،كه زه دخپل رب نافرمانى كوم نودقيامت په ورځ به زه هم دعذاب نه بچ نه شم.نونوروخلقوته دالله تعالى دنافرمانئ نه ډيرزيات خپل ځان ساتل پكاردى.ته دخپل دين اعلان هم اوكړه چه زه دپوخ اويووالى والا موحد يم.تاسوچه دچاغواړئ عبادت كوئ،په دې كښې هم وينا ده اجازت نه دې.په پوره نقصان كښې دى هغوى چاچه خپل ځان اوخپلوان په نقصان كښې ګير كړو.دقيامت په ورځ به هغوى كښې جدائى وى.
يعنى ددوئ رشته داران جنت ته لاړل نودوى به په دوزخ كښې سوزى،اودهغوى نه به جداوى اوكه ټول دوزخ ته لاړل نوهلته به دبدوپه وجه باندې ديوبل نه جداوى اوپريشانه اوغمژن به وى.اوبياچه به دوزخ كښې دهغوى كوم حال وى دهغې بيان دې چه لاندې بره به ټول پوشان اوروى.
څنګه چه فرمائيلى دى. «لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِيْنَ ۝» يعنى دهغوى جامې اوسامان هرڅه به ددوزخ اوروى.دظالمانو دغه بدله ده. «يَوْمَ يَغْشٰىهُمُ الْعَذَابُ»

دقیامت په ورځ باندې به دوی ته دلاندې بره نه عذاب ورکړې کیږي اوورته به ویلې کیږي چه دخپل عملونومزه واخلئ.داپه دې وجه باندې ښکاره اوظاهرکړې شوه چه ددې ربښتوني عذاب نه کوم چه ضرورراروان دې زمابندیان ترې خبرشي اوګناهونه اونافرمانئ پریدی.زمابندیانوزماد نیولو اوزما عذاب اوغضب اوانتقام اوحساب نه اوویریږئ.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا	الطَّاغُوتَ	أَنْ يَعْبُدُوهَا	وَأَنَابُوا	إِلَى اللَّهِ
او هغه کسان چې ځان اوساتو	دطاغوت (بتانو)نه	چې عبادت اوکړي دهغې	او رجوع ئې اوکړه	الله ته
اوڅوک چې دشیطان عبادت نه ځان بچ ساتي	او الله ﷻ ته رجوع کوي	هغوئ د زیری لائق دی		
لَهُمُ	الْبُشْرَىٰ	فَبَشِّرْ	عِبَادِ	الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ
دپاره دهغوئ دي	زیري	پس زیري ورکړه	زما بندګانونه	هغه بندګانو ته چې اوري
نو زما بندګانو ته زیري ورکړه	څوک چې خبري ته غوږ ایږدي	.........او د ټولو نه په ښه		
الْقَوْلَ	فَيَتَّبِعُونَ	أَحْسَنَهُ	أُولَٰئِكَ الَّذِينَ	هَدَاهُمُ اللَّهُ
خبره	بیا پیروی کوي	دښه اړخ دهغې	دا هغه خلق دی	چې هدایت کړې دي دوئ ته الله
خبرو عمل کوي	...........هم دغه کسان دی چې الله ﷻ ورته هدایت کړې دي			
وَأُولَٰئِكَ	هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ			
او هم دا کسان	خاوندان دعقلونو دی	آي		
اوهم دغه کسان دعقل خاوندان دی				

قوله تعالی: وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ

د ایت مبارک شان نزول خاص دی او حکم یې عام دې: روایت دی چه داایت دزیدبن عمروبن نفیل او ابو ذرسلمان فارسی ﷺ باره کښې نازل شوې دې.[1]خوصحیح داده چه داایت څنګه دهغه بزرګانو دپاره دې دغه شان داټولوخلقودپاره دې،چه په هغوی کښې داپاك صفتونه وی،یعنی دالله تعالی نه علاوه دټولونه بیزاره وی اودالله تعالی فرمانبرداری کوی.داهغه دی چه دهغوی دپاره ددوارو جهانونو خوشحالي دی.خبره واوری ځان پوه کړی.که هغه ښه وی نوپه هغې باندې عمل کولو والا د مبارکئ لائق دی.الله تعالی خپل کلیم پیغمبرحضرت موسی ﷺ ته تورات ورکولووخت کښی فرمائیلی وو، دا مضبوط اونیسه اوخپل قوم ته حکم اوکړه چه ددې ښه خبرې مضبوط اونیسئ.عقل لرونکواونیك خلقو کښی دښه خبروقبلولوجذبه ضرور وی.

أَفَمَنْ		حَقَّ
آیا نو (بچ کولې شي څوک) هغه سړې		چې ثابته شوی وی
ایا د چا په حق کښې چې دعذاب فیصله شوې		
عَلَيْهِ	كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ	مَنْ فِي النَّارِ
په هغه باندې	خبره دعذاب	ایا نو ته بچ کولې شې	هغه څوک	چې غورزیدلې وی په وور کښې
وی (نو هغه دوزخیان دی)	..........نو ایا ته دوزخیان دعذاب نه خلاصولې شې ؟!	

[1] الطبری : ۲۷۳/۲۱.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا

البته هغه كسان | چې اويريدل | ادرب خپل نه | دی دپاره دهغوئ | مانړئ | چې دپاسه دهغې به

البته څوك چې د خپل رب نه ويريږي | هغوئ دپاره بالاخانې تيارې دی | چې دهغې نه پورته

غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ وَعْدَ اللّٰهِ

نورې مانړئ وی | جوړې كړې شوی | چې بهيږی به | لاند دهغې نه | نهرونه | دا وعده ده دالله

نورې بالاخانې تيارې دی | چې لاندې ترې نه ولې بهيږی | ....دا دالله ﷻ وعده ده

لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيْعَادَ۝

خلاف نۀ كوی الله | دوعدې |

الله ﷻ هيڅرې د وعدې خلاف نه كوی

قوله تعالى:: اَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ

نبی ﷺ هم كافران د جهنم نه نشی خلاصولې : فرمائی چه دچابدبختی ليكلې شوې ده ته هغه ته صحيح لارنه شې خودلې.څوك دی چه هغه دالله تعالى گمراه كړې كس په صحيح لارباندې روان كړی.ستانه دانشی كيدې چه ته هغوی ته صحيح لاراوښائې اوهغوی دالله تعالى دعذاب نه بچ كړې.اونيك بخته،اونيكې عقيدې والاخلق به د قيامت په ورځ دجنت په محلونوكښی مزې كوی.په هغه محلونوكښی چه هغه څوڅومنزله دی،دارام ټول سامان به پكښی موجودوی.دااوچت اوغټ،خانسته اومزيداردی.حضورﷺ فرمائی،په جنت كښی داسې محلونه دی چه دهغې دننئ حصه دبهراوبهرنئ حصه ددننه نه صفاښكاری.يواعرابی تپوس اوكړويارسول اللهﷺ!دادكوموخلقودپاره دی؟اوئې فرمائيل دهغه خلقودپاره كوم چه په نرمې سره خبرې كوی ،په خلقوخوراك كوئ،اودشپې چه كله خلق په خانسته خوب اوده وی نودوی دالله تعالى مخكښی اودريږی اواوژاړی،اومونځونه اوكړی (1).(ترمذی وغيره)

مسنداحمدكښی درسول اللهﷺ فرمان دې په جنت كښی داسې محلونه دی چه دهغې دننه دبهرنه او بهر د دننه نه صفا ښكاری،هغه الله تعالى ددداسې خلقودپاره جوړكړی دی چه هغوی په خلقوباندې خوراك كوی، خبرې په نرمې سره كوی،نفلی روژې زياتې نيسی اوشپې په اخری حصه كښی تهجدكوی.(2)

مسندپه يوبل حديث كښی دی چه جنتيان به دجنت محلونوته داسې گوری څنگه چه تاسوداسمان ستوروته گورې.اوروايت كښی دی دمشرقی اومغربی طرفونوستوری،چه څنگه تاسوته ښكاری،دغه شان به درته دجنت هغه محلونه هم ښكاری(3).اوپه حديث كښی دی دمحلونودغه تعريفونه اوريدلو سره خلقواونيل،حضورﷺ داخوبه دنبيانودپاره وی؟حضورﷺ اوفرمائيل ،اود نورو خلقو دپاره هم چاچه په الله تعالى باندې ايمان راوړواورسولان ئې رښتيااوگنړل (4).(ترمذی وغيره)

مسنداحمدكښی دی چه رسول اللهﷺ ته صحابه ﷺ عرض اوكړوچه يارسول اللهﷺ!دكوم وخت پورې چه مونږدستاسوپه خدمت كښی حاضريواودستاسونورانی مخ ته گورو،هغه وخت پورې زمونږزړونه نرم

---

(1) ترمذی كتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة غرف الجنة:۲۵۲۷. وهو حسن.

(2) احمد:۳۴۳/۵. وهو حديث حسن .

(3) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:۶۵۵۵، صحيح مسلم: ۲۸۳۰.

(4) ترمذی كتاب صفة الجنة باب فی ترائی اهل الجنة فی الغرف: ۲۵۵۶. وسنده حسن.

وی اومونږداخرت طرف ته متوجه یوخوچه کله دستاسودمجلس نه پاڅواوددنیاپه کاروبارکښې مشغول شواوپه بچو اوکوروالاکښې مشغول شونوهغه وخت زمونږدغه حالت نه وی.نوحضورﷺ اوفرمائیل چه تاسوهروخت په هغه حالت کښې وئ کوم وخت چه تاسوزمامخکښې ئې نوفرښتې به تاسوسره خپل لاس ملاووی اوستاسوکورونوکښې به ئې دستاسوسره ملاقات کولې.واورئ اکه تاسوګناهونه نه کوئ نو الله تعالی به داسې خلق راولی چه هغوی به ګناهونه کوی چه الله تعالی هغوی اوبخښی.مونږاووئیل حضورﷺ جنت جوړشوې دڅه دڅیزنه دې؟حضورﷺ اوفرمائیل یوه خښته دسروده اویوه د سپینو زرو. د هغې چونه خالص مشك دی دهغې کانړی لوُلوُاویاقوت دی.دهغې خاوره زعفران ده،چه هغې ته څوك داخل شول هغه کامیاب شول،چه بیادبې ماله کیدوڅه ویره نشته.هغه به همیشه په دې کښې اوسیږی دهغه ځائې نه دویستلوڅه امکان نشته.دهغوی کپړې به شلیږی اوزړیږی نه ،دهغوی ځوانی به همیشه دپاره وی.واورئ اددرې کسانودعانه ردکیږی.انصاف کونکې بادشاه،روژې نیولو والا او مظلوم .ددوی دعاهروخت بره روانه وی اوددې دپاره دآسمان دروازې کهلاؤکړې شی اوالله تعالی فرمائی،زمادې پخپل عزت باندې قسم چه زه به ضروردستامددکوم اګرکه څه وخت پس وی (۱).

ددې محلونوپه مینځ کښې چشمې بهیږی اوهغه هم داسې چه کوم ځائې ته غواړی اوبه اورسوی څومره چه غواړی هغه روانې کړی. داده دالله تعالی خپل مومن بندګانوسره وعده.یقینا الله تعالی دخپلې وعدې خلاف نه کوی.

اَلَمْ تَرَ | اَنَّ اللّٰهَ | اَنْزَلَ | مِنَ السَّمَآءِ
| آیا نۀ ګورې ته | چې بیشکه الله | نازلې کړې | دآسمان نه |
| آیا تا دې خبرې ته نه دی کتلی | چې الله ﷻ پورته نه

مَآءً | فَسَلَكَهٗ | يَنَابِيْعَ | فِي الْاَرْضِ | ثُمَّ | يُخْرِجُ | بِهٖ
اوبۀ | پس ننئیستلی ئې دا اوبه | په چینو کښې | په زمکه کښې | بیا | راوباسی | په دې سره |
اوبه نازلې کړې | بیا ئې د زمکې دپاسه په لارو کښې اوبیولې | بیا ترې نه فصلونه پیدا

زَرْعًا | مُّخْتَلِفًا | اَلْوَانُهٗ | ثُمَّ | يَهِيْجُ | فَتَرٰىهُ | مُصْفَرًّا
فصلونه | چې مختلف وی | رنګونه دهغې | بیا | وچ شی | پس تۀ وینې هغه | زیړ |
کوی | چې د هغې رنګونه مختلف وی | .....بیا هغه اوچ شی | نو ته ئې تک زیړ وینې

ثُمَّ يَجْعَلُهٗ | حُطَامًا ؕ | اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ | لَذِكْرٰى
بیا جوړوی هغه | ذره ذره مات شوی | بیشکه په دې کښې | خامخا نصیحت دې |
بیا ئې تکړې تکړې کړی | ....په دې کښې یقیناً د عقل مندو دپاره نصیحت

لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۲۱﴾ | اَفَمَنْ | شَرَحَ اللّٰهُ | صَدْرَهٗ | لِلْاِسْلَامِ | فَهُوَ
دپاره دعقلمندو خلقو | آیا اوس هغه سړې | چې پرانستله الله | سینه دهغه | دپاره داسلام | او هغه |
پروت دې | ....آیا الله ﷻ چې دچا سینه اسلام ته پرانستې ده | نوهغه د خپل رب د طرفه

(۱) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة الجنة ونعیمها: ۲۵۲۶.

عَلٰى نُوْرٍ مِّنْ	رَّبِّهٖ ط	فَوَيْلٌ	لِّلْقٰسِيَةِ
روان دي په نور باندي |	دطرفه درب خپل نه |	پس تباهي ده |	دپاره دهغو چي سخت شو |
په رنړا کښي روان دي (هغه اوگمراهان برابر کيديشي) | نود هغه خلقو دپاره هلاکت دي | د کومو			

قُلُوْبُهُمْ	مِّنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ط	اُولٰٓئِكَ	فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۲﴾
زړونه دهغوئ | په ذکر (نصيحت) دالله سره | دا کسان | په گمراهئ ښکاره کښي پراته دي |			
زړونه چي دالله ﷻ دياد نه اثر نه اخلي | ....دغه خلق په ښکاره گمراهئ کښي پراته دي			

قوله تعالى:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً

اوبه دالله تعالى د قدرت نخښه ده: په زمکه چه کومي اوبه دي په حقيقت کښي داداسمان نه راغلي دي.څنگه چه فرمان دي چه مونږ داسمان نه اوبه وروو.دااوبه زمکه اوڅکي اودننه پکښي خوري شي.اودحاجت مطابق دادسوړي نه راوباسي اوچشمي شروع شي.کومي اوبه چه دزمکي دخراب والي په وجه باندي خرابي شي،هغه خرابي وي.دغه شان داسمان اوبه دواوړي په شکل په غرونوباندي جمع کيږي،هغه په غرونوکښي دننه ننوځي اوبيادهغي نه ابشارونه بهيږي. ددي چينو او دريابونو او به پټوته رسي چه په هغي باندي پټي شنه شي.چه دمختلف رنگونو،بويونومزواوخائسته شکل او صورت والاوي.بياپه اخري وخت کښي دهغي ځواني اوشين رنگ په زيړرنگ بدل شي.بياوچ شي اوکټ کړي شي.نودعقل لرونکودپاره په دي کښي نصيحت نشته؟هغوی دانه گوري چه هم دغه شان دنياده چه نن ځوان اوخائسته ښکاري،صبابه بوډا اوبدرنگه وي.نن چه يوکس ځوان اوطاقتوردي صبابه هغه بوډابدشکله اوکمزوري وي،اوبيابه اخرمړشي.نوعقل لرونکي دي په انجام باندي نظراوساتي.ښه هغه دي چه دهغه انجام ښه وي.زيات ځايونوکښي ددنيادژوندمثال دباران په وجه باندي دشين شوي پټي سره ورکړي دي.څنگه چه په ﴿وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ کښي.

قوله تعالى:: اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ

بيافرمائي چه دچاسينه داسلام دپاره کهلاؤشوه اوچاچه دخپل رب نوراومونډلواودسختي سيني اوتنگ زړه والابرابرکيديشي؟ په حق باندي قائم اودحق نه لري يوشان کيديشي؟څنگه چه فرمائيلي دي.﴿ اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا ﴾ هغه کس څوك چه مړووهغه مونږروښانه کړلواوهغه ته مونوروركړو،چه هغه دځان سره په خلقوکښي گرځوي.اوهغه چه تياروکښي وواودهغي نه خلاصي گران دي،دواړه برابر کيديشي؟ نودلته ئي هم نتيجه بيان کړي ده چه دچازړونه دالله تعالى په ذکرباندي نه نرم کيږي،دالله تعالى حکمونه نه مني،دالله تعالى مخکښي عاجزي نه کوي،اوسخت زړه والاوي دهغوی دپاره ويل (هلاکت دي، خرابي اوافسوس اوحسرت دي.دوی بالکل گمراه دي.

اَللّٰهُ نَزَّلَ	اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ	كِتٰبًا	مُّتَشَابِهًا
الله نازل کړي دي |	دټولونه بهتر کلام |	داسي کتاب | چه ټولي حصي ئي يو شان دي |	
الله ﷻ ډير ښکلي کتاب نازل کړي دي | داسي کتاب چي مضامين ئي يو بل سره			

مَّثَانِيَ قف	تَقْشَعِرُّ	مِنْهُ	جُلُوْدُ	الَّذِيْنَ	يَخْشَوْنَ
بار بار ذکر شوي دي |	چي زږيږي |	(داوريدو) ددي نه |	څرمني |	دهغه کسانو |	چي يريږي |
سم برابردي | بيا بيا لوستلي شي | ....کوم کسان چي دخپل رب نه ويريږي نو د هغوی					

رَبَّهُمْ	ثُمَّ تَلِينُ	جُلُودُهُمْ	وَقُلُوبُهُمْ	إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ
درب خپل نه	بیا نرمې شي	ځرمنې دهغوئ	او زړونه دهغوئ	یادولو دالله ته

زړونه ترې ریږدي | نو بیا د هغوئ وجودونه او زړونه دالله ﷻ یاد ته متوجه شي

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ	يَهْدِي	بِهِ	مَنْ	يَشَاءُ
دا هدایت دې دالله	لار ښائي	په دې سره	هغه چاته	چې غواړي ئې هغه

دادالله ﷻ هدایت دې | او دچا په حق کښې چې اوغواړي نو ددې په ذریعه ورته هدایت کوي

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ	فَمَا لَهُ	مِنْ	هَادٍ
او هغه څوک چې بې لارې ئې کړي الله	پس نشته	هغه لره	څوک لارښودونکې

اوالله چې څوک بې لارې کړي | نو هغه ته هیڅوک لارخودونکې نشته|

قوله تعالی:: تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

د مشابه او مثانٰ تفسیر: الله تعالی دخپل قران کریم په تعریف کښې فرمائي چه دا بهترین کتاب هغه نازل کړې دې،چه هغه ټول یوشان دې اوددې ایتونه بیابیاراغلي دي چه په اسانه باندې په دې خلق پوهه شي.یوایت دبل ایت په شان دې اوحرف دبل حرف سره ملاویږي.ددې سورت ایتونه دبل سورت ایتونوسره یوشان دي،یوه خبره اویو ذکر ځوځوځایونوکښې بې اختلافه شوې دې . بعضې ایتونه هم په یوبیان کښې. په بعضوکښې چه څه ذکردي دهغې الټه هم شته.لکه د مومنانو د ذکر سره دکافرانوذکر،دجنت سره ددوزخ ذکروغیره.اوکوم ځای دابرارذکرسره دفجارذکردې.دسجین سره دعلیین بیان دې.متقینوسره دطاغین ذکردې،دجنت ذکرسره ددوزخ ذکردې.یعني دامعنی ده دمثاني .اویوشانوالې د ایتونوته وائي چه هغه دیوشان ذکرباره کښې مسلسل راروان دی.دلته دې لفظ چه کومه معنی ده هغه داده او﴿وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾ کښې بله معنی ده.

دالله تعالی په ایتونوباندې دمومنانو زړونه ریږي ::ددې پاك او اثر کونکو ایتونو د مومنانو په زړوباندې نور پریوځي،دوی ددې اوریدلو سره ویریږي.د سزاګانو اودهمکیانو اوریدلوسره دهغوی سینې درزیږي. د هغوی ویخته اودریږي،اوپه عاجزې اوژړاوفریادسره الله تعالی ته ښکته شي. دهغه په رحمت اولطف باندې نظرکړي اوامیدساتي.نو دهغوی حال به دتورو زړونووالا نه بالکل جداوي دوي دالله تعالی کلام دنیکوسره اوري،هغوی په غزلوباندې سرونه خوزوي.داخلق په قراني ایتونوباندې خپل ایمان نورهم مضبوطوي،خوچه دچاپه زړونوکښې بیماري ده هغوی دقران ایتونه اوریدلوسره نورهم کفرکښې مخکښې ځي.دوی په ژړاباندې سجدوکښې اوغورځیږي،اوهغوی په خنداګانوسره او په ځان خودلوسره ګرځي.دقران فرمان دې. ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ﴾

یعني دالله تعالی یاددمومنانوزړونه ریږوي.هغوی په ایمان اوتوکل کښې مخکښې شي.د مونځ، زکوة، اوخیرات خیال ساتي،رښتوني اوایماندارد‌غه دي.درجې،مغفرت اوښه رزق به هم دغه خلقوته ملاویږي.اوپه ایت کښې دي﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا﴾ یعني ښه خلق قران کریم دکڼرواوړندوپه شان نه لولئ چه ددې طرف ته خونه صحیح خیال کوي اونه ئې دعمل کولواراده وي،بلکه دوی ته غوږاوزړه ایخودلې وي،په غوراوفکرسره معنی مطلب باندې ځان پوهوي.دوی ته توفیق ملاوشي اوپه سجده کښې اوغورځیږي اودعمل کولوداره تیار شي.دوی په خپل عقل باندې کارکونکي دي.نوروته کتلواوجهالت پسې ګرځیدلووالاته دي.دریم صفت د نورونه جداپه دوی کښې

دادې چه دوی دقران اوریدووخت کښې په ادب سره ناست وی.دحضورﷺ تلاوت اوریدلوسره به دصحابه کرامؓ بدن اوروح دالله تعالى طرف ته ښکته شو،اوپه هغوی کښې به خشوع اوخضوع پیداشوه خودانه وه چه چغې به ئې وهلې اوځان به ئې خودلوبلکه په ارام سکون اوخشوع سره به ئې دالله تعالى کلام اوریدلو،اودزړه قراراوسکون به ئې حاصلولواودې وجه باندې دتعریف اوصفت قابل شول.رضى الله تعالى عنهم اجمعين.

د اولياء الله صفات: عبدالرزاق نه روايت دې چه حضرت قتاده رحمه الله فرمائی داولياء الله داصفت دې،چه قران اوریدوسره د هغوی زړونه موم شی اودالله تعالى دذکرطرف ته متوجه شی.دهغوی زړونه اوویریږی، دهغوی دسترګونه اوښکې بهیږی اوپه طبیعت کښې سکون پیداشی دانه وی چه عقل ئې خی.عجیبه شان حالت ئې شی.دنیك اوبدهوش ورته نه وی،داهاهوکول دبدعت کارونه دی اوټوپونه وهل اوخپلې کپړې شلول داشیطانی حرکتونه دی.دالله تعالى دذکرنه مراد وعده د الله تعالى هم بیان کړې شوې ده. بیا فرمائی چه دادی صفتونه دهغه خلقوچاته چه الله تعالى هدایت کړې دې.که ددې خلاف تاسوځوك وینئ نوپوهه شئ چه دوی ګمراه دی.اویقین اوساتئ چه الله تعالى کوموخلقوته هدایت ورکول نه غواړی هغوی ځوك صحیح لارته نشی راوستلې.

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ

آیا پس هغه ځوك چې بچ کوی ځا|په مخ خپل سره|دسخت عذاب نه |په ورځ دقیامت| اواوبه ونیلې شی

آیا ځوك چې دقیامت په ورځ دخپل مخ په ذریعه خان دسخت عذاب نه بچ کوی | او داسې ظالمانو ته

لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۲۴﴾ كَذَّبَ

ظالمانوته | اوڅکئ مزه | دهغه عمل | چې وئ تاسو | چې کولو به مو | دروغ ګنړلی وو |

به حکم اوشی|چې دخپل عمل سزا اوڅکئ| ....د دوی نه وړاندې

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ

هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه ووُ | پس راغې هغوئ ته عذاب | دداسې طرفنه |

هم خلقو(پیغمبران) دروغژن ګنړلی وو | نو د هغه طرفه ورته ناګهانی عذاب راغلو | چې د هغوئ

لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۵﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

چې نه راتلو په خیال دهغوئ کښې | پس وراوڅکوله هغوئ ته الله | شرمندګی | په ژوند ددنیا کښې

پرې ګمان هم نه وو|.............نو الله تعالى په باندې ددې دنیا په ژوند کښې دذلت مزه اوڅکوله

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

او خامخا عذاب داخرت | زیات سخت دې | کاش چې وې دوئ | چې پوهیدلې |

اوداخرت عذاب خو ډیر لوئې دې| ....کاش که دوئ پوهیدلې

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ

او بیشکه بیان کړی دی مونږه |دپاره دخلقو|په دې قران کښې | هر قسم مثالونه |دپاره ددې چې دوئ

اومونږ په دې قران کښې خلقو ته هرقسم ښه ښه مضمونونه بیان کړی دی| .... د دې دپاره چې

يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ

نصیحت قبول کړي | داسې قران | چې په عربۍ ژبه کښې دې | چې نۀ دې خاوند دکوږ والي |

نصیحت ترې واخلي | دا عربي قران دې | چې د ذرې هومره کږ لیچ په کښې نشته دې

لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا

دپاره ددې چې دوئ | ځان اوساتي دخراب انجام نه | بیانوي الله | یو مثال | دیو سړي |

دې دپاره نازل شوې دې چې دوئ پرهیزګار جوړ شي | الله ﷻ یو مثال بیانوي چې یو سړې (غلام)

فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ

چې وي په هغې کښې | شریکان | ټول بد خویه | او بل سړې وي | سالم دیو سړي (مالك) |

دې چې څو کسان په کښې شریک وي | او دیو بل سره ضد ساتي | او بل سړې دې | چې ټول دیو مالک مال دې

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

آیا برابریدې شي دا دواړه مثالونه | ټوله ثناده الله لره | بلکه زیات ددوئ نه | نۀ پوهیږي |

آیا ددې دواړو حال برابریدې شي | ټول تعریفونه الله دپاره دی | بلکه په دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږي

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ

بیشکه ته هم | مړکیدونکې ئې | او بیشکه دوئ هم | مړکیدونکې دی | بیا به بیشکه تاسو |

بیشکه ته به هم مرې | .... اودوئ به هم مری | .... بیا به یقیناً تاسو ټول دقیامت

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

په ورځ دقیامت | په نز درب ستاسو | جګړه کوی (مقدمه به پیش کړئ خپله خپله) |

په ورځ د الله ﷻ په دربار کښې جګړې کوئ |

قوله تعالی:: أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

دمنکرانو دپاره سخت عذاب: یوهغه چه هغه ته دهنګاموپه ورځ باندې امان ملاوُوی، اویوهغه چه هغه ته دعذاب سپیرې ملاویږی، برابرکیدیشی؟ څنګه چه فرمائیلی دی. ﴿أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ﴾ پړمخې په مخ باندې ګرخیدووالا، اوپه خپلو خپوباندې په صحیح لارباندې تلووالا برابرنشي کیدلې. دا کافران به دقیامت په ورځ باندې الټه رابنکلی شي اورته به ونیلی کیږی چه داورمزه واخلئ. اوپه ایت کښې دی. ﴿أَفَمَنْ يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَّنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ﴾ دوزخ ته به داخل کیدو والا بدنصیبه ښه دې یاپه امن سره دقیامت ورځ تیرولووالا ښه دې؟ دلته ددې ایت مطلب هم دا دې، خودیوقسم ذکرنې کړې دې اودبل قسم ذکرنې پریخودې دې. څکه چه په دې باندې هغوی هم پوهیږی. داخبره دشاعرانوپه کلام کښې هم موندلې کیږی. مخکښې خلقوهم دالله تعالی خبره نه وه منلې اورسولانوته ئې دروغژن ونیلی وو. بیاوګورئ په هغوی باندې په خپله بې خبرې کښې څنګه عذابونه راغلل. دالله تعالی عذاب هغوی په دنیاکښې ذلیل اوخوارکړل اوداخرت سخت عذاب دهغوی دپاره پاتې دې. نوتاسوته ویریدل پکاردی چه شریف رسول چیرلو اونه منلوپه وجه باندې به په تاسوباندې دهغوی نه هم زیات عذاب راشی. که تاسوعلم لرونکی ئې نودهغوی دحالاتوذکراونصیحت ستاسو دپاره کافی دې.

قوله تعالی:: وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ
قران کښې مثالونه په مثالونوباندې خبره په اسانه سره په پوهه کښې راځی په دې وجه باندې قران مجید کښې هرقسمه مثال ورکړې شوې دې چه خلقوته ښه یادشی.نوارشادشوې دې﴿ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ﴾ الله تعالی دستاسودپاره هغه مثالونه ارشادفرمائیلی دی کوم چه تاسوپخپلوکښې ښه پیژنئ،اوپه ایت کښې دی.﴿ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴾دا مثالونه مونږدخلقومخکښې بیانوو. عالمان په دې ښه طریقې سره پوهیږی اودقران په ساده عربئ ژبه
کښې دې چه په هغې کښې څه کمې نشته.واضح دلیلونه اوښکاره مثالونه دی.څکه چه ددې لوستلو او اوریدلوسره خلق خپل ځان بچ اوساتی ددې عذاب دایتونوپه وجه باندې خپل ځان دخرابونه اوساتی اوددې دثواب دایتونوپه وجه باندې دنیك عملونودپاره محنت اوکړی.

قوله تعالی:: ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ
د مؤمن او مشرک مثال:: ددې نه پس الله تعالی دتوحید منونکی اودمشرك داسې مثال پیش کوی،چه یو خوهغه غلام دې چه دهغه ډیرزیات مالکان وی اودهغوی پخپلوکښې دیوبل سره نه لږی.دویم هغه غلام چه هغه خالص دیوسړی ملکیت وی.دهغه نه علاوه په هغه باندې دبل چاځه اختیارنه وی. نو د ستاسوپه نزدباندې دادواړه برابردی؟بالکل نا،دغه شان توحیدمننوکې چه هغه صرف دیوالله تعالی (وحده لاشریک له) عبادت کوی اومشرك چه هغه دځان دپاره ډیرمعبودان پیداکړی دی،په دې دواړوکښې څه نسبت نشته.چرته دامخلص توحید منونکې؟ اوچرته هغه گمراه مشرك؟ددې ښکاره اوصفامثال بیانولوسره هم دالله تعالی حمداوثناء وئیل پکاردی چه هغه خپل بندیان داسې پوهه کړل چه حقیقت پرې بالکل ښکاره شو.دشرك بدی اودتوحیدښه والې ورته بالکل یادشو.اوس به دالله تعالی سره هغه خلق شرك کوی څوك چه بالکل بې علمه وی.چه په هغوی کښې سوچ اوفکرصلاحیت بالکل نه وی.

قوله تعالی:: إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ
دې ایت مبارک سره د رسول کریم ﷺ په مرګ باندې د ابوبکر صدیق ؓ استدلا:: ددې نه پس حضرت ابوبکر صدیق ؓ ددې ایت تلاوت د حضور ﷺ د وفات نه پس اوکړواوبیابل ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ ﴾ دآخرې پورې تلاوت اوکړواوخلقوته ئې اووئیل چه حضور ﷺ وفات شو.دهغه کلام اوریدلوسره ټولوته یقین شوې وو.ددې ایت مطلب دادې چه ټول خلق ددې دنیانه تلووالادی اوپه اخرت کښې به دخپل رب سره جمع کیږی هلته به الله تعالی په مشرکانو او توحیدمنلووالوکښې صفافیصله اوکړی اوحق به ښکاره شی.دهغه نه ښه فیصله کولو او زیات علم والابه څوك وی؟ ایمان،اخلاص اوتوحیداوسنت والابه خلاص شی.شرك، کفر، انکاراونه منلو والوته به سخت عذاب ملاویږی.دغه شان چه کومودووکسانوپه دنیاکښې یوبل سره جهګړه وه هغوی به دقیامت په ورځ انصاف کونکی الله تعالی مخکښې کړې شی اوفیصله به شی.ددې ایت نازلیدوباندې دحضور ﷺ نه تپوس اوشوچه دقیامت په ورځ باندې به بیاجهګړې وی؟حضور ﷺ اوفرمائیل اویقینا انوحضرت عبدالله ؓ اوفرمائیل چه بیاخوډیره ګرانه ده.(ابن ابی حاتم)

قوله تعالی:: ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ
قیامت کښې به ټولې جګړې فیصله کیږی:: دمسنداحمدپه حدیث کښې داهم دی چه ایت﴿ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴾یعنی هغه ورځ به ستاسونه دالله تعالی دنعمتونوتپوس اوشی،دنازلیدوپه وخت کښې د حضور ﷺ نه چاسوال اوکړوچه هغه کوم نعمتونه دی چه دهغې باره کښې به زمونږنه تپوس کیږی؟ مونږ خوپه کهجورو خوړلو او اوبو څکلوباندې ګذاره کوو.حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوس نشته نوځه چل

اوشو؟ زربه تاسوته ډيرنعمتونه حاصل شي.داحديث په ترمذی اوابن ماجه کښې هم دې اوامام ترمذی دې ته حسن وائی.([1])دمسندهم دې حديث کښې دی چه حضرت زبيربن عوامؓ دايت((اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ)) په نازليدوباندې تپوس اوکړوچه يارسول اللهﷺ ازمونږکومې جهګړې چه په دنياکښې د يوبل سره وې هغه به هلته دقيامت په ورځ باندې بياکيږی؟اودګناهونوتپوسونه به هم کيږی؟حضورﷺ اوفرمائيل هو،هغه به بياضرورکيږی اوهريوکس ته به خپل پوره پوره حق ملاويږی.دااوريدوسره هغه عرض اوکړوچه داخوبياډيرګران کاردې.([2]) مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ فرمائيلی دی چه د ټولونه مخکښې به دګاونډيانوديوبل سره جهګړې به پيش کړې شی ([3]).اوپه حديث کښې دی چه په هغه پاك ذات مې دې قسم وی.دچاپه قبضه کښې چه زماساه ده چه دټولوجهګړوفيصله به دقيامت په ورځ کيږی.تردې چه هغه چيلې کوموچه پخپلوکښې جهګړې کړې وی اويوه بلې لره په ښکروهلې وی،دهغې بدله به ترې هم اخستلې شی.([4])(مسنداحمد)

د مسنديوبل حديث کښې دی چه دوه چيلې په جهګړه باندې ليدلوسره حضورﷺ دحضرت ابوذرؓ نه تپوس اوکړوچه تاته پته ده دوی ولې جهګړه کوی؟حضرت ابوذرؓ جواب ورکړوچه حضورﷺ ماته څه پته ده؟حضورﷺ اوفرمائيل چه ټهيك ده،خوالله تعالی ته ددې پته ده اودقيامت په ورځ به ددوی داوړوانصاف کوی.([5])

بزارکښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائيلی دی چه ظالم اوخيانت کونکې بادشاه اودهغه رعايابه دقيامت په ورځ باندې جهګړه کوی اورعايابه په هغه باندې غالبه شی،نوالله تعالی به حکم اوکړی چه دې دوزخ ته اوغورځوئ.([6])ددې حديث يوروايت کونکې اغلب بن تميم چه څنګه حافظ پکاروی هغه شان نه دې.حضرت عبدالله بن عباسؓ فرمائی چه هرربښتونې به دروغژن نه،هرظالم دمظلوم نه،هرهدايت موندلووالابه دګمراه نه،هرکمزورې به دزوراورسره هغه ورځ جهګړه کوی.تردې چه دروح اوبدن په مينځ کښې به هم هغه ورځ جهګړه وی.روح به بدن باندې الزام لږوی چه ټولې بدئ تاکړی دی اوبدن به روح ته وائی چه ټول خواهش اوشرارت دستاوو.يوفرښته به په هغوی کښې فيصله اوکړی.اوبه فرمائی چه داوورئ!يوانسان دې دهغه سترګې شته،خوبالکل شل اوګوډدې،ګرځيدې نشی.دويم کس ړوندې ډك دې خوزماخپې نشته چه لاړشم اودميوې رااوشکوم.ړوندورته جواب ورکوی چه راشه زماخپې شته زه به تاپه خپله ملاسورکړم اوبوبه دې خم.نودوی دواړه لاړشی اودخپلې خوښې ميوې اوشکوی .اووايئ په دوی دواړوکښې مجرم څوك دې؟بدن اوروح به جواب ورکړی چه دواړه مجرمان دی. فرښته به جواب ورکړی چه بس فيصله تاسواوکړه. بدن لکه سورلې ده اوروح په دې باندې سوردې.ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمرؓ فرمائی چه ددې ايت نازليدو باندې مونږحيران شوچه زمونږاواهل کتاب خوخپلوکښې جهګړه نشته،بيابه دقيامت په ورځ څنګه جګړې کوو؟ددې نه پس چه په خپلوکښې فتنې شروع شوې نومونږته پته اولږيده هم داهغه جهګړې دی کومې چه به دالله تعالی په درباركښې پيش کيږی.ابوالعاليهؒ فرمائی چه دقبلې والابه دې قبلې والاسره جهګړه کوی.اوابن

---

[1]) احمد: ۱۶٤/۱، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة زمر:۳۲۳۶. س

[2]) احمد: ۱٦٧/۱. وسنده حسن.

[3]) احمد: ۱٥۱/۱، وهوحدیث حسن المعجم الکبیر للطبرانی: ۳۰۳/۱٧ ح/۸۳٦. وسنده حسن.

[4]) احمد: ۲۹/۱ ،. وحدیث مسلم: : ۲۵۸۲. یغنی عنه.

[5]) احمد: ۱٦۲/۱.

[6]) مسند البزار:۱٦٤٤ .

زیدنه روایت دی چه مراد داسلام والواو کافرانوجهګړه ده. خومونږمخکښې بیان کړې دې چه د ایت د
ټولوډپاره عام دې.والله سبحانه وتعالی اعلم.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ

پس څوک دي ډیر ظالم | دهغه چانه | چي دروغ ئې اوتړل | په الله پورې | او دروغ ئې اوګڼړو |

نو دهغه چانه زیات ظالم څوک کیدې شي، چي په الله ﷻ باندې دروغ اوتړي | او کله چي

بِالصِّدْقِ اِذْ جَآءَهٗ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

صداقت لره | کله چي راغې هغه ته | آیا نشته | په دوزخ کښې | ځائې داوسیدو دپاره دکافرانو |

ورته رښتینی خبره راشي نو هغه دروغ اوګڼړي؟ | آیا د (داسې) کافرانو استوګنه په دوزخ کښې نه ده

وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ

او هغه کس | چي رائې ورو صدق | او هغه چاچي رښتیني اومنو هغه | دغه کسان چي دی | هم دوئ

اوڅوک چې رښتینی خبره راوړي | او هغه رښتیا اومنی | ....نو هم دغه کسان

الْمُتَّقُوْنَ ﴿۳۳﴾ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ

دعذاب نه بچکیدونکې دی | دپاره ددوئ | هغه څه دی | چي غواړي ئې دوئ | په نز درب خپل

پرهیزګاران دی | هغوئ دپاره به د خپل رب سره هغه ټیز وی کوم چې هغوی اوغواړي |

ذٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۴﴾ ۚ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِيْ

دا بدله ده | دنیکانو خلقو | دپاره ددې چې لرې کړي الله | ددوئ نه | ډیره بده هغه ګناه

دا د نیکانو خلقو بدله ده |.......................ددې دپاره چې الله ﷻ د هغوئ هغه ګناهونه کوم چې هغوی

عَمِلُوْا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِيْ

چي کړي وه دوئ | او چي ورکړي دوئ له | اجر ددوئ | په سبب د ډیر ښه عمل | هغه

کړي دی هغه ورته معاف کړي | اودنیکو اعمالو ورته پوره پوره بدله ورکړي

كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۳۵﴾

چي وو دوئ | چي کوو به ئې |

قوله تعالی:: فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ

دټولونه غټ ظالم څوک؟:-مشرکانوپه الله ﷻ به ډیرغټ دروغ وئیلی وواوالزامونه ئې پرې لږولې وو.کله به ئې دهغه سره نورمعبودان خودل،کله به ئې فرښتې دالله ﷻ لونړه خودلې،کله به ئې په مخلوق کښې څوك دهغه ځوي یادولوچه ددې ټولوکارونونه دالله ﷻ ذات پاك اوصفاوو،ددې سره په هغوی کښې دویم خراب عادت داووچه کومې خبرې به الله ﷻ په نبیانو علیهم السلام باندې نازلولې هغه به ئې نه منلې،نواونې فرمائیل چه دې دټولوغټ ظالم دې اوکومه سزاچه هغوی ته پکارده هغې نه ئې خبره کړل چه دداسې خلقوځائې دوزخ دې څوك چه دمرګ پورې په انکاراودروغوباندې وو.

قوله تعالی:: وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ

د هغوی دخراب عادتونواوسزاذکرکولونه پس بیادمومنانودښه عادتونوذکرکوی چه رښتیانې راوستل اورښتیانې اومنل یعنی حضورﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام اوهرهغه کس کوم چه دتوحیداقرارکوی او د نبیانو علیهم السلام مسلمان امت.دوی به دقیامت په ورځ وانی چه تاسومونږته څه راکړل اوڅه مواوونیل

په هغې مونږ عمل اوکړو. پخپله رسول اللهﷺ هم دې ایت کښې داخل دې حضورﷺ هم رښتیا راوړلو والا اود نورو رسولانو تصدیق کونکې اوپه هغوی باندې چه څه نازل شوی دی دهغې منلووالاووددې سره داصفت دټولو ایماندارودې چه هغوی الله ﷻ باندې، فرښتو باندې، کتابونو باندې، اورسولانوباندې ایمان لرې.

دربیع بن انس په قرات کښې دی ﴿وَالَّذِیْ جَآءَ بِالصِّدْقِ﴾ دی. حضرت عبدالرحمن بن زیدبن اسلم فرمائی رښتیا راوړلو والاحضورﷺ دې اوهغه رښتیامنلووالامسلمان دې هم هغه متقی، بزرګ او پرهیزګاردې ځوک چه دالله ﷻ نه ویرېږی اودشرك اوكفرنه ځان ساتی دهغوی دپاره جنت دې هغوی به چه څه غواړی ورنه به ملاوېږی. ددې پاك خلقودپاره هم دغه بدله ده دهغوی بدئ خومعاف كړی او نیکیانې ئې قبولې کړی. ځنګه چه په بل روایت کښې دی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا﴾ دا هغه خلق دی چه ددوی نیکیانې مونږ قبولې کړو. اوبدئ ئې معاف کړودوی به په جنتونوکښې اوسیږی دوی سره بالکل رښتیااوصحیح وعده ده.

أَلَيْسَ اللَّهُ	بِكَافٍ	عَبْدَهُ ۖ	وَيُخَوِّفُونَكَ
آیا نه دې الله	کافی	بنده خپل لره	او یروی دا خلق تالره

..آیا صرف الله ﷻ دخپل (نیک) بنده دپاره کافی نه دې ؟! او دوئ تا دالله ﷻ ....

بِالَّذِينَ	مِنْ دُونِهِ ۚ	وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ	فَمَا لَهُ
په هغه معبودانو سره	چی بې دالله نه دی	او هغه ځوك چی ګمراهه ئې کړی الله	پس نشته هغه لره

نه سوا د نورو ځیزونو نه ویروی | اوځوک چې الله ﷻ بې لارې کړی | نوهیڅوک ئې په لار کولې نشی

مِنْ هَادٍ	وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ	فَمَا لَهُ	مِنْ مُضِلٍّ ۗ
ځوك لار ښودونكې	او چاته چې هدایت اوکړی الله	پس نشته هغه لره	ځوك ګمراهه كونكې

اوچا ته چې الله ﷻ هدایت اوکړی | نو هغه هیڅوک ګمراه کولې نشی

أَلَيْسَ اللَّهُ	بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ	وَلَئِنْ	سَأَلْتَهُمْ	مَنْ
آیا نه دې الله	غالب او خاوند دبدلې اغستلو	او كه چرې	تپوس اوکړې ته ددوئ نه	چی چا

آیا الله ﷻ زبردست اوانتقام اخستونکې نه دې ؟ | او که ته ددوئ نه تپوس اوکړې چې

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضَ	لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ	قُلْ	أَفَرَأَيْتُمْ
پیدا کړی دی اسمانونه	او زمکه	نو ضرور به وائی دوئ چی الله	ورته اووایه	آیا پس وینئ تاسو

اسمانونه اوزمکه چا پیدا کړی دی؟ | نو دوئ به وائی چې الله (پیدا کړی دی) | ته ورته اووایه چې ښه ده

مَا	تَدْعُونَ	مِنْ دُونِ اللَّهِ	إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ	بِضُرٍّ
هغه معبودان	چی رابللې ئې تاسو	بې دالله نه	كه اراده اوکړی ماته الله	دضرر رسولو

نو داراته اوښائې| چې تاسو دالله نه بغیر دچا عبادت کوئ| که چرې الله ماته څه تکلیف رارسول اوغواړی

هَلْ هُنَّ	كٰشِفٰتُ	ضُرِّهٖٓ	اَوْ اَرَادَنِيْ	بِرَحْمَةٍ
آيا دا معبودان (بتان)	لرې کونکی دی	دضرر دهغه (زمانه)	يا اراده اوكړى ماته	په رحمت سره

نو آيا هغوئ دهغه (راکړې شوې) تکليف لرې کولې شي | يا که الله ﷻ ماسره څه مهرباني کول

هَلْ هُنَّ	مُمْسِكٰتُ	رَحْمَتِهٖ ط	قُلْ	حَسْبِيَ اللّٰهُ ط	عَلَيْهِ
آيا دى دا بتان	بندونكى	درحمت دهغه	ورته اووايه	كافى دې مالره الله	هم په هغه باندې

اوغواړی | نو هغوئ دغه مهرباني منع کولې شی | ته اووايه چې زما دپاره صرف الله ﷻ کافی دې

يَتَوَكَّلُ	الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝	قُلْ	يٰقَوْمِ	اعْمَلُوْا	عَلٰى مَكَانَتِكُمْ
بروسه کوی	بروسه کونکی	ورته اووايه	اے قومه زما	کار کوئ تاسو	په ځائې خپل

بهروسه کونکی هميشه په هغه بهروسه کوی | ته ورته اووايه چې ائې زماقومه ! تاسو په خپلو اعمالو کښې

اِنِّيْ عَامِلٌ ج	فَسَوْفَ	تَعْلَمُوْنَ ۝ لا	مَنْ يَّاْتِيْهِ
بيشکه زۀ خپل کار کونکې يم	پس زر به	پته اولږی تاسو ته	چې څوك دې چې راځي هغه ته

مشغول اوسئ | زۀ هم پخپل عمل کښې مشغول يم | نو ډير زر به تاسو ته معلومه شي چې په چا باندې

عَذَابٌ	يُّخْزِيْهِ	وَيَحِلُّ	عَلَيْهِ	عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۝
عذاب	چې رسوا به کړی هغه	او نازليږی	په هغه باندې	عذاب هميشه

رسوا کونکې عذاب راتلونکې دې | او په چا باندې هميشه عذاب واقع کيدونکې دې |

قوله تعالى:: اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ط

دمومن دپاره الله ﷻ کافی دې:-په يوقرات کښې ﴿اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عِبَادَهٗ ط﴾دى.يعنى الله ﷻ دخپل هريوبنده دپاره کافی دې په هغه باندې هريوکس ته بهروسه ساتل پکاردى.رسول اللهﷺ فرمائی چه هغه ته خلاصې ملاؤشوچاته چه داسلام هدايت اودضرورت په لحاظ باندې روزى ورکړې شوه اوصبرورته هم نصيب شو.(ترمذى وغيره) (۱) اې نبی! داخلق تادالله ﷻ نه علاوه دنوروخلقونه ويروى.داددوى جهالت او ضلالت دې اوالله ﷻ چه څوك ګمراه کړی هغه ته څوك لارنشی خودلې.څنګه چه چاته الله ﷻ لارخودلې وی هغه څوك بې لارې کولې نشی.الله ﷻ دلوې مرتبې والادې.په هغه باندې بهروسه کولو والا ته څوك څه نشی وئيلې،دهغه طرف ته ښکته کيدووالاکله هم محروم نه پاتې کيږی.دهغه نه زيات عزت والا څوك نشته،دغه شان دهغه نه زيات انتقام باندې قادرهم بل څوك نشته،څوك چه دهغه سره کفراوشرك کوی دهغه درسولانوسره جهګړې کوی هغه به هغوی ته ضرور سزا ورکوی .

قوله تعالى:: وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ط

د ناشکرئی انتها:-دمشرکانو نور جهالت بيانيږی چه ددې سره چه الله ﷻ دهرڅه خالق ګڼرى بياهم د داسې معبودانوعبادت کوی چه هغوی چاته څه ګټه تاوان نشی رسولې هغوی ته څه حکم اختيار نشته. حديث کښې دی الله ﷻ ياد ساتئ هغه به دستاسوحفاظت کوی،الله ﷻيادساته نوهغه به هروخت خپل ځان سره موجود وينې. د اسانتيا وخت کښې دالله ﷻ په نعمتونوباندې شکراداکوه دسختئ په وخت

---

(۱) ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى الكفاف والصبر عليه:۲۳۴۹ ، وسنده حسن ؛ حاكم: ۱۲۲/۴، احمد: ۱۹/۶.

کښې په هغه ستا پکار راشی. که څه غواړې نودالله ﷻ نه اوغواړه اوکه مددغواړې نودالله ﷻ نه مدد اوغواړه. یقین ساته که ټوله دنیاتاته څه نقصان رسول غواړی اودالله ﷻ اراده نه وی نوهغوی تاته هیڅ نقصان نشی رسولې .اوکه ټول راجمع شی اوتاته څه فائده درکول غواړی چه هغه الله ﷻ په مقدرکښې نه وی لیکلې نو هغوی تاته بالکل نشی درکولې،صحیفې اوچې شوی دی قلمونه اوچت کړې شوې دی.یقین اوشکرسره په نیکیانوکښې مشغول اوسه.په تکلیفونوباندې صبرکولوسره ډیرې نیکیانې ملاویږی. مدد دصبرسره دې.دغم اوخفګان سره خوشحالی اوراحت دې.هره سختی دځان سره اسانی لری.(1)(ابن ابی حاتم) نو اووایۍ چه زمادپاره الله ﷻ کافی دې.دبهروسه کولووالادهغه په پاک ذات باندې بهروسه کوی.څنګه چه حضرت هود ﷺ خپل قوم ته جواب ورکړې وو ،کله چه هغوی وئیلی ووزمونږپه خیال تاته زمونږ یومعبودڅه نقصان دررسولې دې.نوهود ﷺ اوفرمائیل چه زه الله ﷻ ګواه کوم او تاسو هم ګواه اوسئ چه زه دستاسوټولومعبودانونه بیزاره یم.تاسوټول که ماسره څه اخوه دیخوه کولې شئ نواوکړئ اوماته بالکل مهلت مه راکوئ.واوړئ زماتوکل زماپه رب باندې دې چه هغه دستاسوټولورب دې. د دنیا په مخ چه څومره حرکت کولووالادی دټولواختیاردهغه سره دې.زمارب په صحیح لارباندې دې.

د طاقت سرچشمه ، توکل علی الله ::رسول الله حضرت محمد ﷺ فرمائی چه کوم دټولونه زیات طاقتور کیدل غواړی هغه دې په الله باندې بهروسه ساتی اوچه څوک دټولونه زیات مالداره کیدل غواړی هغه دې په دې څیزباندې کوم چه دالله ﷻ په لاس کښې زیات اعتمادکوی ددې په ځانې کوم چه دهغه په خپل لاس کښې دې.اوڅوك چه دټولونه زیات بزرګ کیدل غواړی هغه دې دالله ﷻ نه ویریږی(ابن ابی حاتم) بیائې مشرکانوته ویناکښې فرمائیلی دی چه تاسوپخپله طریقه باندې عمل کوئ،زه په خپله طریقه باندې عمل کونکې یم.تاسوته به زرمعلومه شی چه په دنیاکښې څوك ذلیل اوخواریږی؟ او د اخرت په عذابونوکښې څوك ګیریږی؟الله تعالې دې مونږمحفوظ اوساتی.

إِنَّا أَنزَلْنَا	عَلَيْكَ	الْكِتَابَ		لِلنَّاسِ	بِالْحَقِّ	فَمَنِ
بیشکه مونږه نازل کړې دې	په تاباندې	دا	کتاب	دپاره دخلقو	په حقه سره	پس هغه څوك
بیشکه مونږ په باندې داکتاب دخلقو دهدایت دپاره په حق مضامینو مشتمل نازل کړې دې انو څوك چې						

اهْتَدَىٰ	فَلِنَفْسِهِ	وَمَن ضَلَّ	فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
چې په نیغه لارلاړ واپس فائیده ئې دپاره دځان ده		اوڅوك چې بې لارې شو	اپس بې لارې کیږي په ځان خپل
په سمه لار روان شی	نو فائده ئې ځان دپاره ده	اوڅوك چې بې لارې شی نو ځان ته نقصان رسوی	

وَمَا أَنتَ	عَلَيْهِم	بِوَكِيلٍ	اللَّهُ يَتَوَفَّى	الْأَنفُسَ	حِينَ
اونۀ ئې ته	په هغوئ باندې	ساتونکې ذمه وار	الله قبض کوی	روحونه	په وخت
اوته په دوئ باندې څه ذمه وار خو نه یې	هم الله ﷻ روحونه دمرګ په وخت کښې قبض کوی				

مَوْتِهَا	وَالَّتِي	لَمْ تَمُتْ	فِي مَنَامِهَا
دمرګ ددغې نفسونو کښې	او هغه نفس	چې نۀ وی مړ	قبض کوی هغه په خوب دهغه کښې
او چې د چا مرګ نه وی راغلې نو دخوب په وخت کښې ئې روح قبض کوی			

(1) احمد: ۳۰۷/۱ ترمذی کتاب صفة القیامة باب حدیث حنظلة:۲۵۱۶، وسنده حسن شعب الایمان : ۱۰۷۴.

فَيُمْسِكُ الَّتِيْ قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰى
پس منع کوی | هغه روح | چې فیصله کوی | په هغه باندي | دمرګ | او رالیږی نور روحونه
بیا هغه (روحونه) ایسار کړی | چې دمرګ حکم پرې لګولی شی | اوباقی روحونه ترې

اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ۝
نیټې مقررې ته | بیشکه په دې کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه خلقو | چې فکر کوی
تریو مقررې نیټې پورې راپرېږدی | بیشکه په دې کښې هغه خلقو دپاره نښې دی | چې سوچ فکر کوی

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا
آیا نیولی دی دې خلقو | بې د الله نه | نور سفارشیان | ورته اووایه | آیا سفارش به کوی اګر که وی هغوئ
او دوئ د الله ﷻ نه سوا نور خلق (ځان له سفارشیان) جوړ کړی دی | ته ورته اووایه چې

لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْئًا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ۝ قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ
چې نۀ لری اختیار | دهیڅ څیز | اونۀ پوهیږی په هیڅ څیز | ورته اووایه | چې الله لره دې | اختیار دسفارش
سفارش خو هم ټول د الله ﷻ په اختیار کښې دې | ....دآسمانونو او دزمکې

جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝
ټول | هغه لره | بادشاهي دآسمانونو | او دزمکې ده | بیا به هغه ته | واپس کړې شئ تاسو
بادشاهي یوازې د هغه ده | ....اوبیا به ټول هغه ته واپس پیش کیږئ |

وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
او هر کله چې | یادکړې شی الله | یوازې | نو دننه سوزی | زړونه | دهغه کسانو | چې ایمان نۀ لری
او کله چې (دمعبود په حیثیت) یوازې د یو الله نوم واخستې شی | نو د هغه خلقو زړونه سوزی شی | چې په

بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِذَا هُمْ
په آخرت باندي | او هر کله چې | ذکر کیږی | دهغه معبودانو | چې بې د الله نه دی | نو یودم هغوئ
آخرت باندې ایمان نه راوړی | اوهر کله چې د الله ﷻ نه سوا د نورو (معبودانو) ذکر اوکړې شی

يَسْتَبْشِرُوْنَ ۝
خوشحالیږی |
نو هغه وخت دوئ خوشحالیږی |

قوله تعالٰی: اِنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۚ

ګمراه کیدونکې خپل نقصان کوی:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته خطاب کښې فرمائی چه مونږ په تاباندې قران د رښتیا یو اوصحیح والی سره دټولوانسانانو او پیریانو د هدایت دپاره نازل کړو. دا فرمان منلو والا به صحیح لار حاصلولوسره خپله فائده کوی اوددې لارې سره نور خلق په غلطه لارباندې تلوسره خپل ځان

ته نقصان ورکوی.ته ددې ذمه وارنه ئې چه خواه مخوه دې هریوکس دااومنی.ستاپه ذمه صرف هغوی ته رسول دی حساب کولوواالامونږیومونږپه هرموجودڅیزکښی چه څه غواړووړکوو.

قوله تعالی:: اَللّٰهُ یَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِیْنَ مَوْتِهَا

وفات کبری او صغری دواړه دالله ﷻ په قبضه کښې دی.:وفات کبرې چه په هغې کښې زمونږلیږلې شوې فرښتې روح قبض کوی اووفات صغرې کوم چه دخوب په وخت کښې وی زمونږپه قبضه کښې دی ځنګه چه ایت کښې دی. ﴿وَهُوَ الَّذِیْ یَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّیْلِ وَیَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ﴾ الخ،یعنی هغه ذات څوك چه تاسو دشپې وفات کړی اودورځې چه تاسوڅه کوې هغه ته معلوم دی بیاتاسودورځې پاسوی چه مقررکړې شوې وخت پوره کړی،بیابه ټول خلق هم دهغه طرف ته ځی او هغه به تاسوته د ستاسو د عملونو خبر درکړی هغه په خپل بندګانوغالب دې هغه تاسوباندې نظرکونکې فرښتې رالیږی تردې چه تاسوته مرګ نه وی راغلې نوزمونږلیږلې شوې فرښتې دستاسوروح قبض کړی اوهغوی اوکمې نه کوی.نوپه دې دواړوایتونوکښی هم داذکرشوې دی مخکښی وړوکې مرګ بیا د لوې مرګ ذکرشوې دی.دلته مخکښی غټ مرګ اوبیادوړوکی مرګ بیان شوې دی.ددې نه داهم پته لږی چه په ملاء اعلی کښی روحونه جمع کیږی ځنګه چه دبخاری اومسلم په حدیثونوکښی دی.رسول اللهﷺ فرمائی چه په تاسو کښی څوك په خپل کټ کښې اوده کیدوته لاړشی نودخپل لنګ لاندنی طرف باندې دې هغه صفاکړی پته نه لږی چه په هغه باندې څه څیز وی؟ بیادې دادعااووائی.**باسمك ربی وضعت جنبی ارفعه ان امسکت نفسی فارحمها وان ارسلتها فاحفظها بما تحفظ به عبادك الصالحین** یعنی زما پالونکی ربه!دستادپاك نوم په برکت سره اوده کیږم اودستاپه رحمت به پاسم،که ته زماروح واخلې نوپه هغه باندې رحم اوکړه اوکه ته هغه اولیږې نو د هغه داسې حفاظت اوکړه ځنګه چه دخپل نیك بندیانو کوې. دا بعضې بزرګانوقول دې چه د مړو روحونه کله چه هغوی مړه اوډژوندوروحونه کله چه هغوی اوده شی قبض کړې شی اوپه خپلوکښی پیژندګلوکوی ترڅوچه الله ﷻ غواړی بیادمړورحونه خوهغلته پاتې کړې شی اونورروحونه په مقرروخت باندې پریخودې شی،اوپه دې کښی کله هم غلطی نه کیږی. د غور او فکر کولوچه څوك عادت دی هغوی دالله ﷻ په دې یوه خبره کښی ډیردلیلونه اوموندی.

قُلِ	اَللّٰهُمَّ	فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
ورته اووایه	اے خدایه	پیدا کونکیه داسمانونو	او دزمکې

ته ورته اووایه چې ائې الله ﷻ! داسمانونو او زمکې پیدا کونکیه

عٰلِمَ الْغَیْبِ	وَالشَّهَادَةِ	اَنْتَ تَحْكُمُ	بَیْنَ عِبَادِكَ
پوهیدونکیه په پټو	او په ښکاره	ته به فیصله کوې	په منځ دبندګانو خپلو کښی

په پټو او په ښکاره پوهیدونکیه هم ته به دخپلوبندګانو په هغه خبرو کښې په

فِیْمَا	كَانُوْا	فِیْهِ	یَخْتَلِفُوْنَ ۞	وَلَوْ
په هغه کارونو کښی	چې وو دوئ	په هغې کښی	چې اختلاف به ئې کولو	او که چرې وی

کومو کښې چې دوئ جګړې کولې فیصله کوې ......اوکه د ظالمانو

اِنَّ لِلَّذِیْنَ	ظَلَمُوْا	مَا	فِی الْاَرْضِ	جَمِیْعًا
دپاره دهغه کسانو	چې ظلم ئې کړې دې	هغه څه	چې په زمکه کښی دی	ټول

(مشرکانو) سره ددنیا ټول مالونه موجود شی | اودومره ورسره نور هم نودقیامت د ورځې

وَّمِثْلَهٗ	مَعَهٗ	لَافْتَدَوْا	بِهٖ	مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ
اوپه مثال دهغې نور	دهغه سره	نوخامخابه په فديه كښې وركړي	هغه هرڅه	دپاره دبچكيدو دسخت عذاب نه

دسخت عذاب نه دخلاصيدو دپاره به هغه ټول وركول اوغواړي ا

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ط	وَبَدَا	لَهُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	مَا	لَمْ يَكُوْنُوْا
په ورځ دقيامت	او ښكاره به شي	دوئ ته	دطرفه دالله نه	هغه څه	چې نۀ وۀ دوئ

اوپه دوئ باندې به دالله ﷻ دطرفنه (عذاب) ښكاره شي ا دكوم چې به دوئ ګمان

يَحْتَسِبُوْنَ ﴿۴۷﴾	وَبَدَا	لَهُمْ	سَيِّاٰتُ	مَا	كَسَبُوْا
چې ګمان به ئې كولو دهغې	او ښكاره به شي	دوئ ته	بدانجامونه	دهغې	چې كړي وې دوئ

هم نه كولو ا ....اوخپل ټول بدكارونه به ورته ښكاره شي ا اوپه كوم عذاب

وَحَاقَ	بِهِمْ	مَّا	كَانُوْا	بِهٖ	يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۴۸﴾
او چاپيره به شي	په دوئ	هغه (عذاب)	چې وۀ دوئ	چې په هغې پورې به	ئې ټوقې كولې

پورې چې به ئې ټوقې مسخرې كولې هغه بۀ ترې نه راتاؤ شي (او دوی به راګير كړي)

قوله تعالىٰ: قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دعقل اوشعورنه خلاص خلق دالله ﷻ سره شرك كوي:-الله ﷻ دمشركانومذمت كوي چه هغوی بوتانوته خپل معبودان اوخپل سفارشيان اودوستان ګڼړي چه دهغې نه څه دليل شته اونه څه ضرورت.اوهغوی سره څه اختيارشته اونه څه عقل اوشعور،نه دهغوی سترګې شته اونه غوږونه.هغه خوكانړي دي چه هغوی دحيوانانونه هم خراب دی،په دې وجه باندې خپل نبي ته حكم اوكړوچه دوی ته اووايه چه څوك هم نشته چه هغه دالله په مخكښې شوندې اوخوزوی.ترڅوچه دهغه مرضي اواجازت حاصل نه كړي. د ټولوشفاعتونومالك هغه دې.دزمكې اواسمان يواځې بادشاه هغه دې،دقيامت په ورځ به تاسوټول د هغه طرف ته ځئ،هغه وخت به هغه دانصاف سره دستاسوفيصلې كوی اوهغه به هريوته دهغه دعمل مطابق پوره پوره بدله وركوی.ددې كافرانوداسې حالت دې چه دتوحيد كلمه اوريدل نه غواړي.دالله ﷻ د وحدانيت ذكراوريدلوسره دهغوی زړه تنګ شي اوددې اوريدل هم دهغوی خوښ نه وی.ددوی زړۀ په دې كښې نه لږي.كفراوكبرهغوی اونيسي.څنګه چه په بل ايت كښې دی.﴿اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ﴾يعنی هغوی ته چه كله اووئيلی شي چه دالله ﷻ نه سوادعبادت لائق څوك نشته نودوی كبر كوی اونه ئې مني.ځكه چه دهغوی زړه دحق نه منكردې په دې وجه باطل زرقبلوی.كوم ځائې چه د بتانو او نورو خدايانو ذكرراشي نوهغوی خوشحاله شي.

قوله تعالىٰ: اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ

دقيامت په ورځې به اختلافاتوفيصله اوشي:دمشركانوچه دتوحيدنه كوم نفرت اوشرك سره كوم محبت دې دهغې بيان كولونه پس واحدلاشريك الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته فرمائی چه ته صرف يوالله ته اوازكوه چه هغه دزمكې اواسمان خالق دې اودائې هغه وخت پيداكړي دی كله چه داڅه نه ووانه ددې څه نمونه وه.هغه ته دپټ اوښكاره دهرڅه علم دې.داخلق چه په خپلوكښې څه اختلافات ساتي دټولوفيصله به هغه ورځ اوشي كله به چه دوی دقبرونونه راوځي اودقيامت ميدان ته به راځي.حضرت ابوسلمه بن عبدالرحمن دحضرت عائشه نه تپوس اوكړوچه حضورﷺ به دتهجدمونځ په كومه دعاسره شروع

کولو ؟حضرت عائشه فرمائی چه ددې دعا نه. اللهم رب جبريل وميكائيل واسرافيل فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة انت تحكم بين عبادك فيما كانوفيه يختلفون اهدني لما اختلف فيه من الحق باذنك انك تهدي من تشاء الى صراط مستقيم يعنى اې دجبرئيل ميکائيل اواسرافيل ربه اې دزمکې اواسمان بې نمونې جوړونکيه ،اې دحاضر او غائب علم والاته به دخپلوبندګانودا ختلافاتوفيصله اوکړې په کوم څيزونو کښې چه اختلاف شوې دې ته ماته په خپل فضل باندې هغې کښې حق لاراوښايې.ته چه چاته غواړې صحيح لاروړته اوښائې.(مسلم)حضورﷺ فرمائی چه کوم بنده دادعالولی؛ نودقيامت په ورځ به الله ﷻ خپلو فرښتوته وائی چه زمادې بنده زمانه وعده اخستلې ده،داوعده پوره کړئ،نوهغه به جنت ته بوتلې شی.هغه دعا دا ده. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة انى اعهد اليك فى هذه الدنيا اشهد ان لا اله الا انت وحدك لاشريك لك وان محمدا عبدك ورسولك فانك ان تكلنى الى نفسى تقربني من الشروتباعدنى من الخيروانى لااثق الا برحمتك فاجعل لى عندك عهدا توفينيه يوم القيمة انك لاتخلف الميعاد.اې الله،اې اسمان اوزمکه بې نمونې پيداکولووالا ،اې دپټ اوښکاره علم لرلووالا،زه دستاسره پدې دنياکښې عهدکوم چه زماپه ګواهئ کښې دستانه علاوه څوك د عبادت لائق نشته ته يواځې ئې دستاڅوك شريك نشته اوزماداهم ګواهی ده چه محمدﷺ دستابنده اورسول دې ته که ماته خپل ځان حواله کړې نوزه به شر ته نزدې اوښه والی نه لرې شم.انې الله ماته صرف دستار حمت اوبهروسه پکارده.نوته زمانه هم عهدواخله کوم به چه ته دقيامت په ورځ پوره کوې اوبې شکه ته وعده خلاف نه ئې.ددې حديث روايت کونکې سهيلرحمة الله عليه فرمائی چه ماقاسم بن عبدالرحمنرحمة الله عليه ته کله اووئيل چه عون داشان داحديث بيانوی نواووئې فرمائيل سبحان الله زمونږپرده کونکی ماشومانو جينکو ته هم داحديث ياددې.(مسنداحمد)

حضرت عبدالله بن عمروؓ يوکاغذراويستواوئې فرمائيل چه دادعامونږته ر سول الله ﷺ خودلې ده. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة انت رب كل شئ واله كل شئ اشهد ان لا اله الا انت وحدك لاشريك لك وان محمدا عبدك ورسولك والملائكة يشهدون اعوذبك من الشيطان وشركه واعوذبك ان اقترف على نفسى اثما اواجره الى مسلم. يعنی اې الله زمکه اواسمان بې نمونې پيداکولووالادپټ اوښکاره علم لرلووالاته دهرڅيزمالك ئې او د هر يو څيزمعبودئې زه ګواهی ورکوم چه دستانه علاوه څوك دعبادت لائق نشته ته يواځې ئې دستاڅوك شريك نشته اومحمدﷺ دستابنده اورسول دې اوفرښتې هم داګواهی ورکوی.زه دشيطان نه اودهغه د شرك نه ستاپناه ته راځم زه ستانه پناه غواړم چه زه پخپله څه ګناه اوکړم يابل مسلمان طرفته راښکم. ابوعبدالرحمنرحمة الله عليه فرمائی چه دادعاحضورﷺ عبدالله بن عمروؓ ته خودلې وه دابه هغه داوده کيدوپه وخت کښی لوستله.(مسندامام احمد)اوروايت کښی دی چه ابوراشدجبرانیرحمة الله عليه دعبدالله بن عمرونه د يو حديث اوريدوخواهش اوکړونو عبدالله يوکتاب دهغه مخې ته کيخودو اواوئې فرمائيل دادې کوم چه ماته رسول اللهﷺ ليکلې وو ما اوکتل نوپه هغې کښی ليکلی شوی ووچه ابوبکرؓ اوئيل يا رسول الله! زه سحراوماښام څه وايم؟ حضورﷺ اوفرمائيل داوايه. اللهم فاطر السموت والارض عالم الغيب والشهادة لا اله الا انت رب كل شئ ومليكه اعوذبك من شر نفسى وشر الشيطان وشركه او اقترف على نفسى سوء اواجره الى مسلم.(ترمذی وغيره) د مسند احمد په حديث کښې دی چه حضرت ابوبکرصديقؓ فرمائی چه ماته دالله ﷺ رسولﷺ سحراوماښام ددې دعاوئيلو حکم کړې وو.

قوله تعالى:: وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

قيامت کښې به مشرکانو ته هيڅ هم پکار نه ورځی:بل روايت کښی دظالمانونه مرادمشرکان دی. فرمائی که هغوی سره هم دومره زمکې د مخ د خزانې نورې وی نودوی به دقيامت دوزخې دعذاب په بدله کښی ورکولودپاره تيارشی خوپه هغه ورځ به څه بدله اوفديه نه قبليږی. اګرکه ټوله زمکه سرو زروکړی شنګه چه په بل ايت کښی بيان دې.نن به دالله هغه عذابونه دهغوی مخې ته راشی چه چرته به دهغوی

په خیال کښې هم نه وو.کوم کوم حرام کارونه، بدکارونه ،اوګناهونه اوخرابیانې هغوی په دنیا کښې کړې وودهغې ټولوسزابه نن خپلې مخې ته وینې. په دنیا کښې به ئې چه دکوموسزاګانوباره کښې اوریدلوسره خندل نن به هغې ګناهونو د څلورو طرفونه ګیرکړی وی.

فَاِذَا	مَسَّ الْاِنْسَانَ	ضُرٌّ	دَعَانَا ز	ثُمَّ اِذَا	خَوَّلْنٰهُ	
پس هر کله چې	انسان ته	اورسیږی	ځه تکلیف	نو رابلئ مونږ	بیا چې کله	ورکړومونږ هغه ته

اوڅه وخت چې انسان ته تکلیف اورسیږی نومونږ رابلي | بیا چې مونږ ورته دخپل طرفنه

نِعْمَةً	مِّنَّا لا	قَالَ	اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ	عَلٰى عِلْمٍ ط	بَلْ
نعمت	دطرفه زمونږ	نه	نو وائي	بیشکه راکړې شوې دې ماته دا	په وجه دعلم	(نه) بلکه

څه نعمت ورکړو | نو وائی چې داخو ماته پخپل علم اوعقل سره ملاؤ شوې دی| .... (نه) بلکه

هِيَ فِتْنَةٌ	وَّلٰكِنَّ	اَكْثَرَهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۹﴾	قَدْ قَالَهَا
دا ازمیښت دې	ولیکن	زیات ددوئ	نهٔ پوهیږی	بیشکه وئیلې ده دا خبره

دا یو امتحان دې | خو زیات خلق (په دې خبره) نه پوهیږی | .... دا خبرې هغه خلقو

الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَمَآ اَغْنٰى	عَنْهُمْ	مَّا كَانُوْا
هغه کسانو	چې مخکښې ددوئ نه وو	پس هیڅ پکار رانغلل دهغوئ	هغه څه	چې وو هغوئ

هم کړې وې | کوم چې د دوی نه وړاندې ووا خو هغوی چې څه کړی وو هغې ورته هیڅ فائده اونه

يَكْسِبُوْنَ ﴿۵۰﴾	فَاَصَابَهُمْ	سَيِّاٰتُ	مَا	كَسَبُوْا ط	وَالَّذِيْنَ
چې کول به ئې	پس اورسیدل هغوئ ته	بدانجامونه	دهغې	چې کړی وو هغوې	او هغه کسان

رسوله | .... بلکه دخپلو بدو عملونه سزا ورته ملاو شوه | ....او په دوئ کښې چې

ظَلَمُوْا	مِنْ هٰٓؤُلَآءِ	سَيُصِيْبُهُمْ	سَيِّاٰتُ	مَا
چې ظلم ئې اوکړو	ددې خلقو نه	ډیر زر به اورسیږی هغوئ ته	بدانجامونه	دهغې

څوک ظالمان دی | هغوی ته به هم دخپلو بدو عملونه سزا ملاویږی

كَسَبُوْا لا	وَمَا هُمْ	بِمُعْجِزِيْنَ ﴿۵۱﴾	اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا
چې کړی وو هغوئ	اونهٔ دی دوئ	عاجزه کونکی مونږ لره	آیا اونهٔ ده معلومه دوئ ته

...............او دوئ (الله ﷻ په خپلو تدبیرونو سره) عاجزه کولې نشي | آیادوئ ته دا معلومه نه ده

اَنَّ اللّٰهَ	يَبْسُطُ الرِّزْقَ	لِمَنْ	يَّشَآءُ	وَيَقْدِرُ ط
چې بیشکه الله	فراخه کوی رزق	دپاره دهغه چا	چې غواړی هغه	او په اندازه کوی(رزق)

چې الله ﷻ دچاپه حق کښې اوغواړی|نو هغه دپاره روزی فراخه یا لنډه تنګه کړی

إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۞ قُلْ يٰعِبَادِيَ

بیشکه په دې کښې | خامخا نښې دي | دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړي | اووایه | اے بندګانو زما

په دې کښې د مومنانو دپاره ډيرې نخښې پرتې دي | ته (زما د طرفنه خلقو ته) اووایه چې

الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ

هغه کسانو | چې زیاتې مو کړې دي | په نفسونو خپلو باندې | مه نا امیده کیږئ | د رحمت د الله نه

اې زما هغه بندګانو چې په خپلو ځانونو مو زیاتې کړې دي | د الله ﷻ د رحمت نه مه نا امیده کیږئ

اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۞

بیشکه الله | معاف کوي ګناهونه | ټول | بیشکه هغه | هم هغه بښونکې مهربانه دې

بیشکه الله ﷻ به ستاسو ټول ګناهونه معاف کړي | بیشکه الله ﷻ بخښونکې زیات رحم کونکې دې

وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ

اوواپس راشئ | خپل رب ته | او غاړه کیدئ | حکمونو دهغه ته | مخکښې د دې نه |

او تاسو خپل رب ته رجوع اوکړئ | او د هغه تابعدار جوړ شئ | د دې نه مخکښې چې په تاسو

اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ۞ وَاتَّبِعُوْٓا اَحْسَنَ

چې راشي تاسو ته | عذاب | بیا به ستاسو سره هیڅ امداد نه کیږي | او پیروي کوئ | د ښه طرف

باندې عذاب راشي | بیا به (هغه وخت) ستاسو مدد نشي کولې | او (اې خلقو)؛ تاسو ته چه د خپل رب

مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ

دهغې چې نازل کړې شوي دي تاسو ته | د طرفه د رب ستاسو نه | مخکښې د دې نه | چې راشي تاسو ته

د طرفه کوم حکمونه نازل شوي دي | په هغې کښې په افضل عمل اوکړئ | د دې نه وړاندې چې په تاسو

الْعَذَابُ بَغْتَةً وَّاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ۞ اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ

عذاب | ناساپه | او بې تاسو | ناخبره | هسې نه چې بیا اووائي | یو نفس |

ناڅاپه عذاب راشي | او تاسو پرې خبر هم نه یئ | .... د دې دپاره چې یو نفس دا اونه وائي چې

يّٰحَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُّ فِيْ جَنْۢبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ

اے افسوس دې | په هغه ګناه چې کړې ده ما | په طرف یعني په حق د الله کښې | او بیشکه چې ومه زه

افسوس دې په هغه کوتاهئ چې ما د الله ﷻ په حق کښې کړې وه | .... او ما صرف

لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ۞ اَوْ تَقُوْلَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰىنِيْ لَكُنْتُ

د ټوقو کونکونه | یاد اووائي | چې ارمان دې که الله | هدایت کړې وې ماته | نو خامخا به ومه زه

توقې کولې | ....یادا اووائي چې که الله ﷻ راته هدایت کړې وې | نو زه به په پرهیزګارانو

لَوْ أَنَّ لِي	الْعَذَابَ	تَرَى	حِينَ	أَوْ تَقُولَ	مِنَ الْمُتَّقِينَ
افسوس كه وي ماله	عذاب	چي اووينى	په كوم وخت كښى	يادا اووا ئى	دمتقيانو نه
كښي شامل ووم | يا چي عذاب اووينى نو دابه اووائى كه چرته زه (دنياته) واپس لاړم |					

آيَاتِي	قَدْ جَاءَتْكَ	بَلَى	مِنَ الْمُحْسِنِينَ	فَأَكُونَ	كَرَّةً
آيتونه زما	بيشكه راغلى وو تاته	ولې نه	دنيكانو خلقو نه	پس شم به زه	تلل بيا
..........نو نيكانو كښې به شامل شم | (الله ﷻ به اوفرمائى ولې نه) زما آيتونه تاته درغلى وو					

مِنَ الْكَافِرِينَ	وَكُنْتَ	وَاسْتَكْبَرْتَ	بِهَا	فَكَذَّبْتَ
دكافرانو نه	اووې تهٔ	او تكبر اوكړو تا	هغې لره	نو دروغ اوګڼړل تا
خو تا هغه دروغ اوګڼړل | اوتكبردې اوكړو | اوپه كافرانو كښې شامل پاتې شوې				

قوله تعالى:: فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا

تنګى اواسانى دازميښت دپاره دى:-الله ﷻ دانسان حالت بيانوى چه دتكليف په وخت كښى خوهغه ژړا او فريادشروع كړى دالله ﷻ طرف ته پوره رجوع اوكړى خوچه كله ترې تكليف لرې شى اوراحت او سكون ورته ملاوشى نودې سركش اوكبركونكې شى اووائى چه داخودالله ﷻ په ذمه باندې زماحق دې. زه دالله په نزددې حقداروم.مادخپل عقل اوفيصلوپه وجه باندې دانعمت حاصل كړو.الله ﷻ فرمائى خبره داسې نه ده بلكه دازمونږدطرف نه ازميښت دې اګرچه مونږته دمخكښى نه علم دې خودامونږ ظاهرول غواړواوكتل غواړوچه دوى دنعمت شكراداكوى اوكه نه؟خودوى بې علمه خلق دى.دعوى كوى دخولې نه خبره اوباسى خوداصل نه ناخبره وى.هم دغه دعوى اوخبره ددوى نه مخكښى خلقو هم كړې ده خودهغوى خبره صحيح نشوه اودې نعمتونويابل څه څيزاودهغوى عملونوهغوى ته څه فائده ورنه كړه.څنګه چه په هغوى باندې تكليف راغې دغه شان به هغوى باندې يوځل دهغوى د بد عملونو تكليف راشى اودوى به الله ﷻ عاجزياسترې نه كړې شې.څنګه چه قارون ته دهغه قوم وئيلى ووچه دومره ځان مه ښايه.الله ﷻ ځان خوښونكى نه خوښوى.دالله ﷻ دركړې شوى نعمتونه خرچ كړه اواخرت اوګټه.په دې دنياكښى هم فائده حاصل كړه اوچه څنګه الله ﷻ دتاسره سلوك كوى ته هم دخلقوسره احسان كوه.په زمكه باندې فسادمه خوروه الله ﷻ مفسدخلق نه خوښوى.په دې باندې قارون اووئيل چه داټول نعتمونه دولت اوعزت هغه په خپل علم اوهنرباندې حاصل كړى دى.الله ﷻ فرمائى چه هغه ته معلومه نه وه چه دهغه نه مخكښى مال جمع كولووالامونږهلاك اوبربادكړل.مجرمانونه به دهغوى د ګناهونوباره كښى تپوس نه كيږى؟الغرض زيات مال جمع كول اوالله ﷻ هيرول دكفرخاصيت دې. د كافرانوقول دې چه مونږسره مال زيات دې مونږته به څنګه عذاب ملاوشى اوس هغوى ته داهم معلومه نه ده چه درزق مالك الله ﷻ دې چه چاته غواړى زيات وركړى اوچاته غواړى كم وركړى.په دې كښى د ايمان والودپاره دعبرت نخې دى.

قوله تعالى:: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ

دالله ﷻ دطرف نه دتوبې عام دعوت:-پدې ايت كښى ټولونافرمانوته كه هغوى مشركان او كافران هم دى ته دتوبې دعوت وركړې شوې دې اوورته وئيلى شوى دى چه دالله ﷻ ذات غفورارحيم دې اوهغه د هر

بوتوبه کونکی توبه قبلوی. دهرښکته کیدونکی طرفته متوجه کیږی. دتوبه کونکی زاړه ګناهونه معاف کوی که هغه هرڅنګه وی اوهرڅومره وی اوکه هروخت وی.

شرک بې د توبې نه نه معاف کیږی:: داایت بغیردتوبې نه دګناهونودمعاف کولوباره کښې ګنړل صحیح نه دی.ځکه چه شرک خوبې توبې نه معاف کیږی.صحیح بخاری کښې دی چه څه مشرکان چه هغوی به قتل اوزناهم کړې وه دحضورﷺ مخکښې به حاضرشول چه دستاسودادین اوخبرې زمونږپه هرلحاظ باندې خوښوې دی خوداغې غټ ګناهونه کوم چه زمونږنه شوی دی ددې کفاره به څه وی؟په دې باندې آیت ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ﴾ اوداآیت نازل شو.دمسند احمدپه حدیث کښې دی چه حضورﷺ فرمائی چه ماته ټوله دنیااوپه دې کښې دټول څیزملاویدوباندې دومره خوشحالی نه ده ملاوشوې څومره چه دې ایت په نازلیدوباندې ملاوشوه.یوکس تپوس اوکړوچه چاشرك کړې وی؟حضورﷺ د لږ ساعت دخاموشۍ نه پس اوفرمائیل.خبردارچه چاهم شرك کړې وی،درې ځله ئې دا اوفرمائیل. مسند احمد په یوحدیث کښې دی چه یوبوډاکس د کونتې په مددباندې حضورﷺ ته حاضر شو اوحضورﷺ ته ئې اوونیل چه زماغټ واړه ګناهونه ډیرزیات دی ماته به معافی ملاوشی؟حضورﷺ اوفرمائیل چه ته د اللهﷻ دتوحید ګواهی نه ورکوې؟هغه اوونیل چه او،اودستادنبوت ګواهی هم ورکوم.حضورﷺ اوفرمائیل چه دغه ګناهونه معاف دی.ابوداؤدترمذی کښې دی حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائی مادرسول اللهﷺ نه اوریدلی دی هغوی ددې ایت تلاوت داسې کولو ﴿إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ اودا آیت مې ترې داسې واوریدلو. ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ نوددې ټولو حدیثونونه ثابت شوه چه په توبه باندې ډیرګناهونه معاف کیږی.انسان ته درب درحمتونونه مایوسه کیدل نه دی پکارکه ګناهونه هرڅومره وی.دتوبې اورحمت دروازه هروخت کهلاؤوی اوډیر فراخه دې. د اللهﷻ ارشاددې.﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾ چه خلقوته معلومه نه ده چه اللهﷻ د خپلو بندیانوتوبه قبلوی. اوفرمائی﴿ وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ﴾ څوك چه خراب کاراوکړی اوپخپل ځان باندې ظلم اوکړی بیااللهﷻ ته توبه اوکړی نوهغه به اللهﷻ بخښونکې اومهربانه ذات اومومی. د منافقانو سزاچه هغه به ددوزخ په لاندینۍ طبقه کښې وی دهغې باره کښې فرمائی.﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا﴾ یعنی ددې نه هغوی خلاص دی څوك چه توبه اوکړی اوځان صحیح کړی.دانصاراؤ دا شرك چه هغوی به اللهﷻ په دریوکښې دریم ګنړلوذکرکولوسره دهغوی دسزاګانونه مخکښې فرمائی.﴿ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ﴾ که دوی خپلې خبرې پرې نه خودلې.نوبیااللهﷻ دلوې شان اوجلال والافرمائی چه دوی اللهﷻ ته توبه ولې نه کوی اوولې دهغه نه استغفارنه غواړی؟هغه خوډیررحم کونکې اوغفارذات دې.هغه خلقو کوموچه خندقونه کړی وواومسلمانان ئې په اورکښې اچولی ووذکرکولوسره فرمائی چه څوك مسلمانانوته تکلیف ورکوی اوبیاهم توبه نه کوی نودهغوی دپاره ددوزخ اواورعذاب دې.امام حسن بصری رحمه الله فرمائی چه داللهﷻ کرم ته اوګورئ چه دخپل دوستانوقاتلان هم دتوبې طرف ته راغواړی. ددې مضمون نورهم ډیرایتونه دی.

دیو کم سلو کسانو د قاتل قصه:: دبخاری اومسلم په حدیث کښې دهغه کس واقعه هم شته چه هغه یوکم سل کسان قتل کړی وو بیائې دبنی اسرائیلو یوعبادت ګذارنه تپوس اوکړوچه ماته دپاره دتوبه کول شته؟هغه انکاراوکړو،هغه هغه هم قتل کړو.بیائې دیوعالم نه تپوس اوکړوهغه ورته اوونیل چه ستا او توبې مینځ کښې څه روکاوټ نشته،اوحکم ئې ورته اوکړوچه دتوحیدمنونکوخلقوکلی ته لاړشه.نوهغه کس دهغه کلی طرف ته روان شوخوپه لارکښې مړشو.درحمت اوعذاب فرښتوپه خپلو کښې اختلاف پیدا شو.اللهﷻ ورته دزمکې دناپ کولوحکم اوکړونوپولیشت دنیك خلقوکلی ته نزدې ووکوم طرف ته چه هغه هجرت کولواودې ئې دهغوی سره ملاؤکړواودرحمت فرښتودهغه روح واخستلو.داهم ذکرشوی

دی چه هغه دمرګ په وخت کښې په سینه باندې هغه طرف ته روان شو.اوداهم ذکرشوی دی. چه دنیک خلقوکلی ته دنزدې کیدواودخراب خلقوکلی ته دلرې کیدوورته الله ﷻ حکم کړې وو.ددې حدیث د اخلاصه ده اوټول حدیث پخپل ځائې بیان شوی دې.حضرت ابن عباس رضی الله عنه ددې ایت په تفسیر کښې فرمائی چه الله ﷻ ټول بندیان دتوبې طرف ته رابللی دی.هغوی هم چاچه به حضرت مسیح علیه السلام ته الله ونیل،هغوی هم چاچه به ورته دالله ﷻ ځوې ونیل،هغوی هم چاچه به حضرت عزیر علیه السلام ته دالله ﷻ ځوې ونیل،هغوی هم څوک چه الله ﷻ ته فقیروائی هغوی هم څوک چه دالله ﷻ لاسونه بندیادوی او هغوی هم څوک چه الله ﷻ ته په دریوکښې دریم وائی.الله تعالی دې ټولوته فرمائی چه دوی دالله ﷻ طرف ته ولې نه ښکته کیږی.اوولې دخپلوګناهونومعافی نه غواړی؟الله ﷻ خوبخونکې دې اوډیررحم اوکرم کولو والادې.بیادتوبې دعوت الله ﷻ هغه ته ورکړودچادعوی چه دټولونه غټه وه هغه دعوه کړې وه چه د اوچتې مرتبې والارب زه یم.چاچه ونیلی ووچه ماته پته نشته چه ستاسوبل څوک معبودزمانه علاوه هم شته.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه ددې نه پس هم چه څوک هم دالله بندیان دتوبې نه مایوسه کوی هغه دالله ﷻ دکتاب نه انکاردی.خوداهم اوپیژنئ چه ترڅوالله ﷻ په یوکس باندې خپله مهربانی اونه کړی هغه ته توبه نه نصیب کیږی.

دقران څوجامع ایتونه: طبرانی کښې دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه قول دې چه په کتاب الله قران کریم کښې دټولونه عظمت والاایت ایت الکرسی ده اودخیراوشردټولونه جامع آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ دې اوپه ټول قران کښې دټولونه زیات خوشحالې والاایت دسوره زمر﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ﴾ دې.او ټولونه زیات ویرونکې ایت دادې.﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾یعنی دالله ﷻ نه ویریدونکو خلاصی پخپله باندې الله ﷻ کوی اوهغوی ته دداسې ځائې نه رزق ورکړی چه دهغوی په خیال کښې هم نه وی.مسروق رحمه الله ددې اوریدلوسره اوفرمائیل چه بې شکه تاسوربښتونې ئې.حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه چرته تلوچه قصه خوان ئې اولیدلوچه هغه چاته نصیحت کولو.هغه ورته اوفرمائیل چه ته ولې خلق مایوسه کوې؟بیائې ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو.

قوله‌تعالی:: لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ

دخفګان اوناامیدئ نه منع:- دهغه حدیثونوپه کوموکښې چه دخفګان اوناامیدې منع شوې ده بیان دې. رسول الله ﷺ فرمائی چه په هغه مې دې قسم وی دچاپه قبضه کښې چه زماساده که تاسوخطاګانې کوې اوپه دې باندې زمکه اواسمان ډک کړې اوبیاالله ﷻ ته توبه اوکړې نوهغه به تاسواوبخی.په هغه ذات مې قسم دچاپه قبضه کښې چه دمحمد ﷺ ساده که تاسوخطاګانې بالکل نه کوې نوالله ﷻ به تاسوختم کړی اوهغه خلق به راولی چه کوم به خطاګانې کوی اواستغفاربه کوی اوبیابه الله ﷻ هغوی اوبخی. (مسندامام احمد)حضرت ایوب انصاری رضی الله عنه دخپل انتقال په وخت کښې فرمائی،یوحدیث تاسوته مادننن پورې نه دې بیان کړې نن ئې درته بیانوم مادرسول الله ﷺ نه اوریدلی دی که تاسوګناه نه کوله نوالله ﷻ به داسې یوقوم پیداکړې ووچه هغوی به ګناه کوله اوبیابه الله ﷻ هغوی بخل.(صحیح مسلم وغیره)

حضور ﷺ فرمائی دګناه کفاره شرم اوخفګان ده.حضرت عبیدالله بن عمیر رحمه الله فرمائی چه ابلیس ملعون اوونیل چه ائې الله تازه دادم علیه السلام په وجه باندې دجنت نه اوویستلم اوزه په هغه باندې ددې نه بغیرچه ته پرې ماته غلبه راکړې زه غالب نشم راتلې.الله ﷻ ورته اوفرمائیل چه ته په هغوی باندې مسلط ئې ابلیس اوونیل چه یاالله ماته څه نورهم راکړه.الله ﷻ ورته اوفرمائیل چه په بنی ادم کښې څومره اولاد پیداکیږی دهغه هومره به دستاهم پیداکیږی.هغه بیادرخواست اوکړوچه یاالله څه نورزیات هم راکړه. الله ﷻ ورته اوفرمائیل دبنی ادم په زړه کښې مې دستادپاره کورجوړکړو.ته به دهغوی په بدن کښې د وینې په ځائې ګرځې هغه بیااوونیل یاالله څه نورهم،څه ته په هغوی باندې خپل سواره اوپیدل اولړوه.

اودهغوی په مال اواولادکښې خپل كاراوكړه هغوی ته امیدونه ورکړه،اوپه حقیقت کښې ستاوعدې او امیدونه بالکل دروغ دی.هغه وخت ادم ﷺ دعااوکړه ائي زماپروردګاره دې دې په ماباندې مسلط کړواوزه دستانه بغیردده نه نشم بچ كيدې.الله ﷻ اوفرمائيل واوره‌ادستاچه به څومره اولاد کیږی دهغه سره به یومحافظ مقررکړم چه هغه به دشیطان دپنجې نه محفوظ وی.حضرت ادم ﷺ اوفرمائيل نور زیات،الله ﷻ اوفرمائیل یوه نیکی به په لس چنده ورکوم.اویوه ګناه به ئې هم یوه حسابیږی یابه ئې معاف کړم.ادم ﷺ بیاهم خپله دعاجاری اوساتله،الله رب العزت اوفرمائیل چه د توبې دروازه به د ستا دپاره هغه وخت پورې کهلاؤوی ترڅوچه دې بدن کښې روح وی.حضرت ادم ﷺ دعا اوکړه ياالله ماته نورهم څه راکړه.الله ﷻ ورته داایت اولوستلوچه زماګناه ګاروته اووایه چه زمادرحمت نه دې نه مایوسه کیږی.(ابن ابی حاتم)

دحضرت عمرفاروق رضی الله عنه په حدیث کښې دی چه کوم خلق دکمزورۍ په وجه باندې دکافرانو تکلیفونه نه برداشت کولوپه وجه دخپل دین په فتنه کښې پریوتلومونږ دهغه باره کښې خپلوکښې وایو چه الله ﷻ د هغه څه نیکی اوتوبه نه قبلوی.دې خلقوالله ﷻ اوپیژندلواوبیائې کفراو کړو او د کافرانو سختئ ئې برداشت نه کړه.کله چه حضور ﷺ مدینې ته راغې نوالله ﷻ ددغه خلقوباره کښې ددې قول تردید اوکړو ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا﴾نه ترد ﴿لَا تَشْعُرُوْنَ﴾ پورې ایتونه ئې نازل کړل.

عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی ما پخپل لاس باندې داایتونه اولیکل اوهشام بن عمرو رضی الله عنه ته لاړم. هشام بن عمرو رضی الله عنه فرمائی چه هغه وخت په ذی طوی کښې ووم.مادابارباراولوستل اوښه غور اوفکرمې اوکړو. خو اصلی مطلب پورې مې ذهن اونه رسیدواخرمې دعااوکړه چه ياالله ددې ایتونو مطلب اوددې زما طرف ته رالیږلوصحیح مقصدپه ما باندې واضح کړه.نودالله ﷻ دطرف نه زماپه زړه کښې واچولې شو چه ددې ایتونونه مرادهم مونږ یو دا زمونږ باره کښې دی اوزمونږچه داخیال دې چه اوس زمونږتوبه نشی قبلیدې هم دې باره کښې نازل شوی دی.هم هغه وخت زه واپس شوم اوخپل اوښ باندې سورشوم اونیغ لاړم درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم.(سیرت ابن اسحاق)

قوله تعالى:: وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ

د مایوسۍ ختمولو نه پس ترغیب:دبندګانومایوسی ختمول اوهغوی ته دبخنې طمع ورکولونه پس حکم اوکړو اورغبت ئې ورکړوچه هغوی توبې اونیك عملونوطرف ته راشی اومخکښې شی داسې نه وی چه د الله ﷻ عذاب راشی چه هغه وخت به دهغوی دمدد څوك نه وی.اودهغوی ته پكاردی چه دعظمت والا قران کریم تابعداری اوکړی اوددې په ماتحتې کښې مشغول شی ددې نه مخکښې چه یوناساپه عذاب راشی.اودوی په بې خبرئ کښې وی.هغه وخت به دقیامت په ورځ بې توبې مړه شوی اودالله ﷻ په عبادت کښې کمی کولوولابه ډیرافسوس کوی اوخواهش به کوی چه کاش مونږدخلوص سره دالله ﷻ حکمونه منلې وې،افسوس!چه مونږته یقین نه وو.دالله ﷻ د خبرو تصدیق مواونه کړوبلکه هغه به مو هسې ګپ شپ ګنړلو.اووائی به که مونږهم هدایت موندلې وو نو یقینا په دنیاکښې دالله ﷻ د نافرمانو اوپه اخرت کښې به دهغه دعذاب نه بچ شوی وو.اوعذاب لیدلو سره به وائی که اوس بیادنیاته تلل ملاؤشی نودزړه داخلاص سره به نیکیانې کوو.

قوله تعالى:: اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه بندیان څه عمل اوکړی اوهغوی څه وائی؟دهغوی دعمل اوقول نه مخکښې الله ﷻ هغوی ته خبرورکړې دې اودهغه نه زیات خبروالا څوك کیدیشی؟اونه دهغه نه زیات رښتیاخبرڅوك ورکولې شی.دبدکارانودادرې خبرې بیان شوې اوبل ځائې کښې داخبرورکړې دې که دوی واپس دنیاته اولیږلې شی نوبیابه هم هدایت اختیارنه کړی بلکه دکوم کارونونه چه منع کړی شی

هغه به کوی اودلته چه څه وائی ټول به دروغ شی.مسنداحمدپه حدیث کښې دی چه هردوزخی ته به د هغه جنت اوخودلې شی هغه وخت کښې به هغه وائی کاش چه الله ﷻ ماته هدایت راکړې وې.داځکه چه هغه ته حسرت اوافسوس به وی اوهم دغه شان به هرجنتی ته په دوزخ کښې دهغه ځائې اوخودلې شی.هغه وخت به هغه وائی که الله ﷻ ماته هدایت نه وې کړې نوزه جنت ته نه شوم راتلې ځکه چه هغه په شکراواحسان منلوکښې نورهم مخکښې شی.چه کله به ګناه ګارخلق دنیاته دواپس راتلوخواهش کوی اود الله ﷻ دایتونونه منلوحسرت به کوی اودالله ﷻ درسولانونه منلوباندې به خفګان کوی نوالله ﷻ سبحانه ﷻ به فرمائی چه اوس خفګان اوشرمیدل بې کاره دی په دنیاکښې مې درته خپل ایتونه رالیږلی دی.خپل دلیلونه مې درته قایم کړی ووخوتاسوبه هغه دروغ ګنړل اودهغوی دتابعدارۍ نه به موکبرکولواودهغې نه منکروې.کفرمواختیارکړواوس څه هم نشی کیدې.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	تَرَى	الَّذِيْنَ	كَذَبُوْا	عَلَى اللّٰهِ	وُجُوْهُهُمْ
اوپه ورځ دقیامت به	ته اووینې	هغه کسان	چې دروغ ئې تړلې دی	په الله پورې	مخونه دهغوئ به
اودقیامت په ورځ به ته دهغه کسانو مخونه تک تور اووینې | چې په الله ﷻ ئې دروغ تړل					
مُّسْوَدَّةٌ	اَلَيْسَ	فِيْ جَهَنَّمَ	مَثْوًى	لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝	وَيُنَجِّي اللّٰهُ
تور وی	آیا نشته	په دوزخ کښې	ځائې	دپاره دتکبر کونکو خلقو	او خلاصې به ورکړی الله
آیا د متکبرو خلقو ځائې په دوزخ کښې نه دې | .... او (چا چې د کفر او دګناه نه)					
الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	بِمَفَازَتِهِمْ	لَا يَمَسُّهُمُ	السُّوْٓءُ	
هغه کسانوله	چې پرهیزګاران وی	په سبب دکامیابئ دهغوئ	نۀ به رسی هغوئ ته	تکلیف (سختی)	
ځان بچ اوساتلو | الله ﷻ به هغوئ ته په کامیابئ سره (ددوزخ) نه نجات ورکړی | (هلته) به هغوئ ته					
وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝					
او نۀ به هغوئ غمژن کیږی					
هیڅ تکلیف نه رسی | اونه به غمژن شی					

قوله تعالی:: وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ

کبرکونکی په دوزخ کښې او ددوئ بد حالت ::دقیامت په ورځ به دوه قسمه خلق وی.دتورمخ والااونورانی مخ والا.دفرقت اواختلافاتو والا مخونه خوبه توروی اوداهل سنت والجماعت شکلونه به خائسته نورانی وی دالله ﷻسره شریک جوړولووالااودهغه دپاره اولاد پیدا کولووالاخوبه وینی چه دهغوی د دروغواوالزامونوپه وجه باندې دهغوی مخونه توروی اوحق نه قبلولواوکبراوځان خودنې په وجه باندې به هغوی دوزخ ته اوغورځولې شی.چه هلته به ډیرذلت سره هغوی ته سختې سزاګانې ورکولې شی.

دابن ابی حاتم مرفوع حدیث کښې دی چه دکبرکولووالاحشربه قیامت کښې دمیږوپه شان وی د وړوکی نه وړوکې مخلوق به هم هغوی باندې خپې ایږدی تردې چه ددوزخ په جیل خانه کښې به قید کړې شی چه دهغې نوم بولس دې چه دهغې اوږډیرتیزاومصیبت والادې ددوزخیانووینې اوپیپ به په هغوی باندې اوڅکلې شی.اودالله نه ویریدونکی خلق به خپلې کامیابۍ اوفرمانبردارۍ په وجه ددې عذابونو نه اودې ذلت اووهلونه بالکل بچ وی هیڅ بدی به دهغوی خواه ته نشی ورتلې.ویره اوغم به د قیامت په ورځ عام وی هغه به ددوی نه لرې وی.دهرغم نه بې غمه اوهریوې ویرې نه بې ویرې اوهرې

سړانه خلاص او دهردردنه به لرې وي. هغوی ته به څوك وينانه كوي په امن اوراحت اوسكون سره به ورته د الله ﷻ ټول نعمتونه حاصل وي.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۡ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

| الله پيدا كونكې دې | دهر څيز | او هغه په هر څيز باندي

| .... هم الله ﷻ دهر څيز پيداكونكې دې

وَّكِيْلٌ ۝ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

نظرساتونكې دې | هغه لره دی | كنجياني د آسمانونو | او دزمكې | اوهغه كسان | چې كفر ئې او كړو

اوهم هغه په هر څيز باندې نګران دې | د آسمانونو او زمكې كنجياني هم دهغه په اختيار كښې دی

بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝ قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ

د آيتونو دالله سره | دغه كسان چې دی | هم دوئ په نقصان كښې دی | ورته اووايه | آيا نو بې دالله نه

اوڅوك چې دالله ﷻ د آيتونونه انكار كوی | هم هغوئ په تاوان كښې دی | (ائې پيغمبره) ته ورته اووايه

تَاْمُرُوْۗنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ۝ وَلَقَدْ اُوْحِيَ

تاسو حكم كوئ ماته | چې بندګی اوكړم دبل چا | اے نا پوهانو | او بې شكه وحی كړې شوی ده

ائې جاهلانو آيا تاسو بيا هم ماته د نورچا دعبادت فرمائشونه كوئ ؟ | او بيشكه چې تاته

اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَىِٕنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ

تاته | او هغه كسانو ته | چې مخكښې ستا نه ووځ | كه چرې شرك اوكړو تا | نو خامخا به ضائع شي

ستا نه وړاندې نور پيغمبرانو ته هم وحی ليږلې شوې وه | (ائې بنيادمه) كه تاشرک اوكړو نوټول عملونه به دې

عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ

عمل ستا | او خامخا به شې ته | دتاوانيانو نه | بلكه دالله | پس بندګی كوه ته |

برباد شي | او په تاوان كښې به اوغورزيږې | ....ته خو بس صرف د يو الله ﷻ عبادت كوه

وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ۝

او شه دشكرايستونكو نه |

اودهغه شكرګزارو كښې شامل شه |

قوله تعالى:: اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

دهرقدرت مالک الله ﷻ: - دټولوژوندواومړوڅيزونومالك خالق اواختيارمندصرف الله ﷻ دې. هر يو څيز دهغه ماتحت اودهغه په قبضه كښې دې. دهرچاكارساز او وكيل دې دټولوكارونوپوره كول دهغه په لاس كښې دی. دزمكې اسمان دخزانوچابيانوهغه يواځې مالك دې. دحمداوثناء لائق اوپه هريوڅيزباندې هغه قدرت لرونكې دې. كفراوانكاركولووالاپه سخت تاوان كښې دی. امام ابن ابی حاتم دلته يوحديث بيان كړې دې، اګرچه دسندپه لحاظ باندې غريب دې بلكه په صحت كښې هم كلام شته خوهغه دلته ذكر كوو. په دې كښې دی چه حضرت عثمان رضی الله عنه رسول الله ﷺ نه ددې ايت دمطلب تپوس اوكړونورسول الله ﷺ اوفرمائيل اې عثمان دستانه مخكښې زمانه ددې ايت دمطلب تپوس چانه ووكړې.

ددې ایت تفسیر دادې. لااله الاالله والله اکبر سبحان الله وبحمده واستغفرالله ولاقوة الابالله الاول والاخر والظاهر والباطن بیده الخیر یحی ویمیت وهوعلی کل شیئ قدیر اې عثمان کوم کس چه دسحر دا لس خله اولولئ نوالله ﷻ هغه ته شپږ فضیلتونه ورکړي.اول خوهغه دشیطان اودهغه دلشکرنه بچ شي.دویم هغه ته یوقنطاراجرملاوشي.دریم په جنت کښې دهغه یوه درجه اوچته شي.څلورم دهغه حورعین سره نکاح اوشي.پنځم هغه ته دولس فرښتې راشي.شپږم هغه ته دومره ثواب ملاوشي لکه چه څوك قران تورات انجیل اوزبور اولولئ.بیا د دې سره هغه ته دیوقبول شوې حج اویوقبولې شوې عمرې ثواب هم ملاویږي اوکه په هغه ورځ دې مړ شي نودشهادت درجه ورته ملاویږي.داحدیث ډیرزیات غریب دې اوپه دې کښې ډیرې لوې خبرې دی.

قوله تعالی:: قُلۡ اَفَغَيۡرَ اللّٰهِ تَاۡمُرُوۡٓنِّىۡۤ اَعۡبُدُ اَيُّهَا الۡجٰهِلُوۡنَ۝

د مشرکانو د رسول کریم ﷺ نه مطالبه او نبی کریم ﷺ جواب: ابن عباس﷛ فرمائي مشرکانو حضورﷺ ته اووئیل چه راځه ته زمونږمعبودانوته عبادت کوه او مونږ به ستارب ته سجدې کوو.په دې باندې آیت ﴿قُلۡ اَفَغَيۡرَ اللّٰهِ﴾ نه ترد ﴿مِنَ الۡخٰسِرِيۡنَ۝﴾ پورې نازل شو هم دامضمون په دې ایت کښې هم دې.﴿وَلَوۡ اَشۡرَكُوۡا لَحَبِطَ عَنۡهُمۡ مَّا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ۝﴾مخکښې دنبیانو علیهم السلام ذکردې بیافرمائیلې دی.که بالفرض دا نبیان هم شرك اوکړي نوددوی ټول عملونه به ضائع شي دلته ئې هم فرمائیلې دی چه ستاطرف ته اوستانه مخکښې ټولونبیانوته مونږوحی لیږلې وه چه څوك شرك کوي نودهغه عملونه غرق شول اوهغه دنقصان والا او ریاکارشو.نوتاته پکاردی چه ته دخلوص سره دالله ﷻ واحدلاشریك رب عبادت کوه اودهغه شکر ادا کوه.ته هم اودستامنولوو الامسلمانان هم.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ			حَقَّ قَدۡرِهٖ ۖ	
اوونه کړو قدر(تعظیم)دوئ دالله			لکه څنګه چې حق دې دقدرکولو دهغه	
اخو دې خلقو د الله ﷻ هغسې قدر اونه کړلو څنګه چې پکار وو				
وَالۡاَرۡضُ	جَمِيۡعًا	قَبۡضَتُهٗ	يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ	وَالسَّمٰوٰتُ
او زمکه	ټوله	به په موټې دهغه کښې وی	په ورځ دقیامت	آسمانونه به
ددې باوجود چې دقیامت په ورځ به ټوله زمکه دهغه په موټې کښې وی او ټول آسمانونه به				
مَطۡوِيّٰتٌۢ	بِيَمِيۡنِهٖ ؕ	سُبۡحٰنَهٗ	وَتَعٰلٰى	عَمَّا
نغښتلې شوې وی	په ښی لاس دهغه کښې	پاکی ده هغه لره	او اوچت دې	دهغې نه
دهغه په ښی لاس کښې رانغښتې وی	............هغه دپاره پاکی ده	اوددوئ جوړ کړې		
يُشۡرِكُوۡنَ۝				
چې دوئ ئې ورسره شریکوي				
شرک نه ډیر اوچت دې				

قوله تعالی:: وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدۡرِهٖ ۖ

مشرکانودالله ﷻ مقام نه پیژندلې:-مشرکانوته په اصل کښې دالله ﷻ مقام اوعظمت معلوم نه دې په دغه وجه به هغوی دالله ﷻ سره نورخلق شریك کوی دهغه نه زیات عزت اوزیات بادشاهت والااودهغه نه زیات غلبې اوقدرت والابل څوك نشته.نه دهغه څوك برابرشته.داایت دقریش دکافرانوباره کښې نازل شوې دې که هغوی سره قدروې نوهغوی به دهغه هریوه خبره غلط نه ګڼړله کوم کس چه الله ﷻ په

هرڅیزباندې قدرت لرونکې اومنی چاچه دالله عظمت اوکړواودچاچه داعقیده نه وی نوهغه دالله ﷻ قدرنه کوی.ددې ایت باره کښې ډیرحدیثونه دی.ددې قسمه ایتونوباره کښې دبزرګانومسلك دادې چه څنګه اوپه کوموالفاظوکښې داایت راغلې دې هم هغه الفاظوکښې دامنل اوپه دې باندې ایمان راوړل ،نه چه ددې وجه معلومول اوپه دې کښې تبدیلې کول.صحیح بخاری کښې ددې ایت په تفسیرکښې دی چه دیهودیانویوډیرلوی عالم حضورﷺ ته حاضرشواواوئې وئیل چه مونږته لیکلی راغلی دی چه الله ﷻ به ټول اسمانونه په یوه ګوته باندې کیدی اوټولې زمکې به په یوه ګوته باندې کیدی اوټولې ونې به یوه ګوته باندې کیدی اوبه او خاوره په یوه ګوته باندې اونورټول مخلوق به یوه ګوته باندې کیدی. بیا به اوفرمائی چه زه دټول مخلوق مالك یم اوربښتونې بادشاه یم.حضورﷺ ددې خبرې په رښتیاوالی باندې په خنداشوتردې چه دحضورﷺ اورئ ښکاره شوې.بیاحضورﷺ ددې ایت تلاوت اوفرمائیل. د مسندپه حدیث کښې هم دغه شان دی.په هغې کښې دی چه رسول اللهﷺ په خنداشواوالله ﷻ په داایت نازل کړو.اوروایت کښې دی چه هغه په خپلوګوتوباندې وئیل اول هغه دکلمې ګوته اوخودله .په دې روایت کښې دڅلوروګوتوذکردې.

صحیح بخاری کښې دی چه الله ﷻ به زمکه په قبضه کښې کړی اواسمان به پخپل ښی لاس کښې واړی اوبیابه فرمائی زه بادشاه یم،کوم ځائې دی دزمکې بادشاهان؟دمسلم په حدیث کښې دی چه زمکې به دالله ﷻ په ګوته وی اواسمان به ئې په ښی لاس کښې،بیابه فرمائی زه بادشاه یم.

یوروایت کښې دی چه ابن عمرؓ ددې پوره حالت خودلې دې چه څنګه حضورﷺ هغه ته حکایت کړې وو،چه الله ﷻ به زمکې اواسمانونه په لاس کښې واخلی اواوبه فرمائی چه زه بادشاه یم خپلې ګوتې به نې کله کولاووی،کله به ئې بندوی اوحضورﷺ هغه وخت حرکت کولوتردې چه دحضورﷺ حرکت سره ټول منبراوخوزیدواوزه ویریدم چه حضورﷺ دهغې نه اونه غورځیږی.دبزارپه روایت کښې دی چه حضورﷺ داایت اولوستلواومنبرپه خوزیدوشواوحضورﷺ درې ځله لاړوراغلو.والله اعلم.دمعجم کبیر طبرانی یوغریب حدیث دې چه حضورﷺ دصحابیانویوجمات ته اوفرمائیل نن تاسوته دسوره زمراخری ایتونه واوروم چه په هغې باندې چاته ژړاراشی.هغه جنتی شو.اوس حضورﷺ ددې ایت نه دسورت اخره پوره تلاوت اوفرمائیلوبعض په ژړاشوئ اوبعضوته ژړاورنغله هغوی اووئیل یارسول اللهﷺ مونږ ډیر کوشش اوکړوچه اوژاړوخومونږته ژړارانغله حضورﷺ اوفرمائیل څئ زه به لولم چاته چه ژړانه ورځی هغوی دې د ژړاشکل جوړکړی اوپه زوردې اوژاړی.یوددې نه زیات غریب حدیث کښې دی چه الله ﷻ فرمائی مادرې څیزونه دخپل بندګانونه پټ کړی دی که دوی هغه لیدلې وې نوڅه بدی به ئې هم نه وه کړې.(١)که ماپرده لرې کړې وې اودوی زه لیدلې وې نودایقین به ئې کړې ووچه زه خپل مخلوق سره څه کوم چه کله دهغوی خواه ته راشم اواسمانونه په خپل لاس کښې واخلم اوزمکې پخپل متی کښې بندکړم بیااووایم چه زه بادشاه یم زمانه علاوه څوك مالك شته؟(٢)بیازه هغوی ته جنت اوښایم اوپه هغې کښې چه څه څیزونه دی هغه ددوی مخې ته کړم اوهغوی دیقین سره داوینی.(٣)زه دوی ته دوزخ اوښایم اودهغې عذابونه ورته اوښایم تردې چه هغوی ته یقین اوشی.خوماداڅیزونه په قصدباندې پټ ساتلی دی چه ماته پته اولږی چه.هغوی ماڅنګه پیژنی ځکه چه ماداټولې خبرې بیان کړی دی.ددې سندمتقارب دې اوددې نسخې نه ډیرحدیثونه روایت کیږی.والله اعلم.

فَصَعِقَ	فِي الصُّوْرِ	وَنُفِخَ
اوپوکې به اوکړې شی اپه صور(شپیلۍ) کښې اپس دبې هوشئ سره به مړه راپریوزی		
او شپیلۍ به پوک وهلې شی ا ....نو د اسمان او زمکې		

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ

هغه څوک | چې په اسمانونو کښې دي | او هغه څوک | چې په زمکه کښې دي | ماسوا | د هغه چانه |

په مینځ کښې چې څومره مخلوق دې ټول به بې هوشه شي | خو څوک چې الله ﷻ (بچ ساتل) اوغواړي

شَآءَ اللّٰهُ ۗ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ

چې اوغواړي الله | بیا به پوکې اوکړې شي | په هغې کښې | بل خل | پس یودم به هغوئ | ولاړ وي

بیا به په دویم ځل شپیلئ پوک وهلې شي |......... نو ټول به راپاڅي |......................او کتل به کوي |

يَّنْظُرُوْنَ ﴿۶۸﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ

اوګوري به | اوروښانه به شي | زمکه | په نور درب خپل سره | او کیښودې به شي کتاب |

.... |اوزمکه به دخپل رب په نور باندې روښانه شي|او عملنامه بهٔ (مخامخ) کیخودلې شي

وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او رابه ویستې شي | پیغمبران | او ګواهان | او فیصله به اوکړې شي | په منځ دهغوئ کښې |

اوپیغمبران او (نور) ګواهان به حاضر کړې شي | اودخلقو په مینځ کښې به په انصاف سره فیصله

بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۶۹﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا

په حقه سره | او دهغوئ سره په ظلم نهٔ کیږي | او پوره به ورکړې شي | هر نفس ته | هغه |

اوکړې شي| اود ذرې بر ظلم به پرې اونکړې شي| اوهر یو کس ته به د خپلو عملونو پوره پوره

عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۷۰﴾

چې کړې وي هغه | او هغه ښه پوهیږي | په هغه څه | چې کوي ئې دا خلق |

بدله ملاو شي| اودوی چې څه کوي الله ﷻ ته ټول په ښه شان معلوم دي |

قوله تعالی:: وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ

دقیامت سختئ:-دقیامت دسختواودهغې ددهشت اوویرې ذکرکیږی چه شپیلې به اووهلې شی.دابه دویم شپیلې وی چه په هغې به ټول راژوندی شی که هغه په زمکوکښی دی اوکه په اسمانونو کښی.خو چه څوك الله ﷻ غواړی.دشپلی مشهورحدیث دې چه بیابه دنورو روحونه واخستلې شی تردې چه د ټولو نه اخره کښی پخپله دملك الموت روح هم واخستلې شی.اوصرف الله ﷻ به باقی پاتې شی چه هغه حی وقیوم دې اوداول نه وواوداخره پورې به پاتې شی.بیابه اوفرمائی چه نن دچابادشاهت دې؟درې ځله به هم دااوفرمائی.بیابه پخپله ورکړی چه دواحدقهارالله.زه یواځې یم چه ماهر یو څیز پخپله ماتحتې کښی ساتلې دې.نن ماټول ختم کړل.

دټولو نه اول به اسرفیل ﷺ ژوندې کیږی: بیابه الله ﷻ خپل مخلوق دبیاژوندی کیدلو حکم اوکړو. د ټولونه مخکښی به اسرافیل ﷺ ژوندې کړې شی اوهغه ته به حکم اوکړی چه شپیلې اووه.دابه دریم شپیلې وی چه په هغې باندې په ټول مخلوق کوم چه مړهه ووژوندی شی چه دهغې بیان په دې ایت کښی دې چه شپیلې به اووهلې شی نوټول خلق به راپاسی اونظرونه به کوی یعنی دقیامت زړه خوزونکی حالت ته به ګوری.څنګه چه فرمائیلی دی ﴿فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ ۙ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴾یعنی هغه

خو به يوسخت اوازوى چه دهغې په وجه باندې به ټول خلق زرميدان ته راشي.اوپه ايت كښې دى.﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ﴾ يعنى په كومه ورځ چه به الله ﷻ تاسو راوغواړي.نوتاسوټول به دهغه حمداوثناء سره دهغه اوازاومنئ اوددنياژوندبه كم اوګنړئ.دالله ﷻ په يوبل ځائې كښې ارشاد دې.﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ دهغه په نښوكښې د زمكې اواسمان دهغه په حكم باندې قائم اوسيدل دى،اوبيابه چه كله هغه تاسوته دزمكې نه اواز اوكړى نوتاسوټول به يوځل باندې راوځئ.مسنداحمدكښې دى چه يو كس حضرت عبدالله بن عمروته اووئيل چه تاسوفرمايئ چه دومره دومره وخت پورې به قيامت راځي.

هغه ترې خفه شواوئې وئيل چه زړه مې غواړي چه تاسره هيڅ خبرې هم نه كوم.ماخووئيلي ووچه په لږ وخت كښې به تاسوحكم وينئ.بيا ئې اوفرمائيل چه مادرسول اللهﷺ نه اوريدلي دى چه زماپه امت كښې به دجال راځي اوهغه به څلويښتوپورې وى.ماته پته نشته چه څلويښت ورځې كه څلويښت مياشتې كه څلويښت كاله اوكه څلويښت شپې،بيابه الله ﷻ عيسى ابن مريم عليهماالسلام راوليږى. هغه به په شكل اوصورت كښې بالكل دعروه بن مسعودثقفيؓ په شان وى.الله ﷻ به هغه غالب كړى اودجال به دحضرت عيسىؑ په لاس باندې قتل كړې شي بيابه اووه كاله خلق دهغه سره ملاوْوى او په ټوله دنياكښې به ديوبل سره څه خفګان نه وى.بيابه الله ﷻ دشام دطرف نه يوه يخه هواراوالوخوى چه په هغې باندې به دټولوايماندارونه روح واخستلې شي تردې چه دچاپه زړه كښې دورى هومره ايمان هم وى هغه به هم وفات شي.دوى كه هرځائې كښې وى تردې كه دغره په لمن كښې هم څوك مسلمان وى نوداهوابه هلته هم اورسى.مادادرسول اللهﷺ نه اوريدلي دى بيابه بدترين خلق پاتې شي،چه هغوى به په خپل رذالت كښې دمرغوبه شان سپك اوپه بې وقوفې كښې دځناورپه شان بې وقوف وى.نه به ښه والې ښه ګنړى اونه به خرابې خراب ګنړى.هغوى ته به شيطان ښكاره شي اووائى به چه شرميږئ نه چه تاسوبتانوته سجدې پريخودې،نوهغوى به دهغه په دهوكه كښې راشي اوبتانوته به سجدې شروع كړى په دې حالت كښې به الله ﷻ دهغوى په رزق كښې زياتوالې راولى.بيابه شپيلئ اووهلې شي چه د چا غوږونوته دااوازرسى هغه به هم هلته اودريږى اوبيابه اوغورځيږى.دټولونه مخكښې چه به دااوازدكوم كس غوږونوته رسى هغه به خپل حوض جوړوى هغه ساعت به بې هوشه شي اوپه زمكه به رااوغورځيږى اوخان به ترې هيرشي.بيابه الله ﷻ باران شروع كړى چه هغه به دپرخې په شان وى،دهغې په وجه باندې دخلقوبدنونه راوخيژى.بيابه دويم شپيلئ اووهلې شي بيابه ژوندى كړې شي اوكتل به كوى.بيابه اووئيلې شي چه انې خلقوادخپل رب طرف ته راشئ،دوى اودروئ دوى نه به سوالونه كيږى.بيابه اوفرمائيلې شي چه دوزخ حصه ترې بهركړئ.تپوس به اوشي څومره؟دزرونه نهه سوه اونهه نوى.داورځ به وى چه ماشومان به بوډاګان شي اوهم دغه ورځ به وى چه په كومه ورځ به پنډئ كولاويږى.(صحيح مسلم) صحيح بخارى كښې دى ددواړوشپيلومينځ كښې به څلويښت وى دحديث روايت كونكي ابوهريرهؓ نه تپوس اوشوچه څلويښت ورځې؟اوئې فرمائيل چه زه جواب نه شم دركولې.تپوس ترې اوشوچه څلويښت كاله اوئې فرمائيل زه ددې جواب نه دركوم تپوس اوشوڅلويښت مياشتې؟اوئې فرمائيل زه د دې جواب هم نه شم دركولې.دانسان هريوځائې به خراب شي خودملاهډوكې،ددې نه د انسان تركيب كولې شي.

د﴿إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ نه څوك مراد دى؟:ابويعلى كښې دى درسول اللهﷺ دجبرائيلؑ نه تپوس اوكړو چه پدې ايت كښې كومه استثناء ده يعنى چه څوك الله ﷻ غواړى دهغه خلقونه څوك مراددى؟اوې فرمائيل شهيدان دوى به خپلې تورې نيولى وى اودالله ﷻ عرش نه به ګيرچاپيره وى.فرښتې به دوى په خپل حصاركښې دوى دمحشرطرف ته بوځي.دياقوت په اوښانوبه سواره وى چه دهغې ګدې به دريښمونه هم زياتې نرمې وى.دانسان نظرچه دكوم ځائې پورې كاركوى،دهغې به يوقدم وى په جنت كښې به

دوی خوشحاله وی،هلته به په ارام سره وی دهغوی په زړونوکښې به راځي چه اوګوروالله ﷻ دخپل مخلوق فيصلې کوی.نودهغوی طرف ته کتلوسره به اله العالمين په خنداشی،اوکوم ځائې کښې به چه الله ﷻ په خنداشی هلته به حساب کتاب نه وی.ددې ټول روايت کونکی اعتبار والادی. خود اسماعيل بن عياش استاذمشهورنه دې.والله اعلم.دقيامت په ورځ چه به کله الله ﷻ دخپل مخلوق فيصلودپاره راشی نوهغه وخت به دهغه دنورپه وجه باندې ټوله زمکه اوپړقيږی،عمل نامې به راوړلې شی.نبيان به پيش کړې شی چه هغوی ګواهی ورکړی چه هغوی خپلوامتونوته تبليغ کړې دې، او د بنديانودنيك اوبدعملونومحافظې فرښتې به راوستلې شی،اوپه عدل اوانصاف سره به د مخلوق فيصلې اوشی.اوپه چاباندې به هيڅ قسمه ظلم نه کيږی.څنګه چه فرمائيلی دی.﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ﴾ يعنی د قيامت په ورځ به مونږ.دانصاف تله قائم کړواوپه چاباندې به ظلم نه کوو، اګرکه ووری ددانې هومره عمل وی مونږبه هغه هم موجودکړواومونږ.دحساب اخستلو والا کافی يو.اوپه ايت کښې دی چه الله ﷻ ديوې ذرې هومره ظلم هم نه کوی هغه نيکيانې زياتوی اودخپل طرف نه لوې اجرورکوی.په دې وجه دلته هم ارشادشوې دې چه هريوکس ته به دهغه دخراب اوښه عمل پوره پوره بدله ورکړې شی.هغه ته هريوکس دعملونوپته ده.

وَسِيقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا ؕ حَتّٰٓى اِذَا

اواوبه شړلې شی هغه کسان | چی کفر ئې کړې وؤ | دوزخ ته | ډلې ډلې | اتر دې پورې | چی کله

او کافران به ټول دوزخ طرفته اوشړلی شی | ....څه وخت چې دوزخ ته ورنږدې شی |

جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ

راشی هغوئ دوزخ ته | نو بيرته به کړې شی | دروازې دهغې | اووائی به | هغوئ ته |

نودهغې دروازې به ورته پرانستې شی | اود دوزخ محافظان به اووائی | چې

خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ

کارندګان ددوزخ | ايا نۀ وؤ درغلی تاسو ته | رسولان | ستاسو نه | چی لوستل به ئې | په تاسو باندې

ايا تاسو ته د خپل قوم نه پيغمبران نه وو راغلی | چې د خپل رب ايتونه ئې درته اورولی وې

اٰيٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوْا

ايتونه درب ستاسو | اويرولې به ئې تاسو | دملاقات | ددې ورځې ستاسو نه | اوبه وائی هغوئ

اوتاسو ئې ددې ورځې د راتلو نه ويروولی وئ| .... هغوئ به اووائی چې

بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ۝

هو راغلی وؤ | وليکن | ثابته شوه | خبره د عذاب | په کافرانو باندې|

ولې نه ، | ....خود عذاب وعده اخر په کافرانو باندې پوره شوه |

قِيْلَ ادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ

اوبه ونيلې شی ورته | ننوزئ دروازو | د دوزخ ته | هميشه به يئ | په هغې کښې | پس ډير بد دې

ورته به اووئيلې شی چې (څئ اوس) ددوزخ په دروازو ورداخل شئ | هميشه به په کښې پراته يئ

مَثْوَى	الْمُتَكَبِّرِينَ
ځائي داوسیدو	دتکبر کونکو
د متکبرو خلقو د استوګنې ځائې ډیر خراب دی	

قوله تعالى:: وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا

ددوزخیانو بدل حالت او ددوئ نه دجهنم د څوکیدارانو سوال. دبدنصیبوکافرانواوحق نه منکروخلقودحالت بیان دې چه هغوی به دخناوروپه شان رسوااووینا خوری اوددوزخ طرف ته به اولیږلې شي.څنګه چه په بل ایت کښې دی.**یدعون** لفظ دې دیکې به ورکولې شي اوسخت تړی به وی،څنګه چه الله ﷻ فرمائیلی دی ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ﴾الخ، په کومه ورځ چه مونږپرهیزګاران دالله ﷻ میلمانه راجمع کړواوګناهګاران به د دوزخ طرف ته تږې اولیږلې شي.ددې نه علاوه به ګونګیان،کاڼړه اوړانده وی اومونږبه ئې التیه دوزخ ته راکاږو.څنګه چه فرمائیلی دی.﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ﴾دقیامت په ورځ به مونږدوی التیه دوزخ ته راکاږو دوی به ګونګیان اوکاڼړه او ړانده وی. ددوی ځائې دوزخ دې چه دهغې اورکله یخیږی نومونږبه هغه نورهم تیزکړو.دوی چه نزدې ورشي نودروازې به کهلاؤکړې شي.چه زرورته داورعذاب شروع شي. بیابه هلته محافظې فرښتې دشرمولودپاره به ورته په غصه کښې وائي،ځکه چه په هغوی کښې رحم کول نشته اوسختې کولووالااوهروخت غصه کښې وی اوډیرزیات وهل کولووالادی،چه تاسوته هم ستاسوپه شان دالله ﷻرسولان نه ووراغلی؟چه دهغوی نه تاسوتپوسونه کړی وو.خپل اطمینان او تسلی موکړې وه دهغوی خبروباندې پوه شوې وئ.دهغوی په محفل کښې کیناستې شوئ.هغوی تاسوته دالله ﷻ ایتونه اولوستل،په خپل راوړلی رښتونی دین باندې تاسوته دلیلونه درکړل.تاسوته ئې ددې ورځې دخرابونه خبرکړې،اوددې عذابونوته ئې ویرولې؛

قوله تعالى:: قَالُوا بَلَى

د کافرانو جواب او اقرار:: کافربه اقرارکوی چه اودارښتیادی بې شکه دالله ﷻ پیغمبران مونږته راغلی وو اودلیلونه ئې هم قائم کړی وواومونږته ئې ډیرڅه وئیلی دی اوویرولې هم ووخومونږدهغوی یوخبره هم اونه منله اودهغوی مقابله موکوله،ځکه چه زمونږپه قسمت کښې بدبختیا وه مونږ ازلی بدبخت یو.دحق نه مومخ واړولو اود باطل طرفدارشو څنګه چه دسوره تبارك په ایت کښې دی چه کله به دوزخ ته یوه ډله لاړه شي نوهلته به دهغوی نه محافظان تپوس کوی چه تاسوته څوك ویرولووالاته وو د رغلې؟ هغوی به جواب ورکوی چه راغلې خووخومونږهغه دروغ ګنړلواوورته مواووئیل چه الله ﷻ څه هم نه دی نازل کړې ته په غلطه ئې.که مونږاوریدل یاپوهیدونونن به په دوزخ کښې نه وې.یعنی په خپله به خپل ځان ملامته کوی دخپلې ګناه اقراربه پخپله کوی.الله ﷻ به اوفرمائی لرې والې اونقصان او لعنت دې وی په دوزخیانو باندې.اوبه وئیلی شي چه کوم کس هم دوی وینی اوددوی داحالت ورته معلوم شي نوهغوی به وائي چه بې شکه دوی هم ددې قابل وو.په دې وجه باندې دویونکی نوم ندې اخستلې اوهغه ئې هم داسې پریخودلې دې چه عام باقی پاتی شي اودالله ﷻ دانصاف ګواهي ورکړی. هغوی ته به اوئیلې شي چه اوس تاسودوزخ ته لاړشئ اودلته دهمیشه دپاره سوزئ ددې ځائې نه به تاسوته خلاصې ملاؤنشي اونه به مړه شې.اوداځومره خراب ځائې دې چه پدې کښې به شپه ورځ سوزیدل وی.داده دستاسو د کبر او حق نه منلوبدله چه هغې تاسودې ځائې ته راورسولې اوهم ددې ځائې ئې کړې.څه خراب حالت دې اوڅه عبرتناك نتیجه ده. الله ﷻ دې مونږمحفوظ اوساتی.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا

او روان به کړې شي | هغه کسان | چې ځان به ئې ساتلو دنافرمانۍ:

| اوڅوک چې دخپل رب د نیولو نه اوویریدو

رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا

درب خپل نه | جنت ته | ډلې ډلې | تر دې پورې | چې کله | راشي هغوئ دغه جنت ته |

هغوئ به ټولې ټولې جنت ته روان کړې شي | څه وخت چې هغې ته نزدې شي |

وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا

او بیرته کړې شوې به وی | دروازې دهغې | اواوبه وائی | هغوئ ته | انتظام کونکې فرښتې دهغې |

او دروازې به ورته پرانستلې شوې وی | اودهغې محافظان به ورته اووائی

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ۝

سلام دې | په تاسو باندې | ډیر ښۀ شوئ تاسو | پس ننوزئ دې ته | دهمیشه دپاره |

چې په تاسو دې سلام وی | تاسو ښۀ خلق یئ | نو دې جنت ته د همیشه اوسیدو دپاره ورداخل شئ

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

اواوبه وائی هغوئ | ثنا ده | الله لره | هغه الله | چې رښتینې ئې کړه زمونږ سره | وعده خپله |

هغوئ به اووائی چې ډیر شکر دې | چې الله تعالی مونږ سره خپله وعده په رښتیاپوره کړه |او

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ

او په میراث ئې راکړه مونږ ته | زمکه | چې ځائې جوړولې شو مونږه | دزمکې دجنت نه |

مونږ ئې ددې زمکې مالکان کړو | چې په جنت کښې کوم ځائې غواړو | نو هلته به

حَيْثُ نَشَاءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ۝

هر ځائې کښې | چې غواړو مونږه | پس ډیر ښه دې | اجر دعمل کونکو |

ډیره شو | غرض دا چې د ښه عمل کونکو بدله هم ښه ده |

قوله تعالی:: وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

دجنتیانو هر کلې اودجنت درجات: مخکښې دبدبختو اودهغوی انجام بیان شوې دې اودلته د فرمانبردارو نتیجه بیانیږی چه په خانسته اوښانو باندې به سواره وی اودجنت طرفته به ځی. ددوی به هم مسجدونه وی، دخاص مقربو مسجد، بیابه دابرارا وبیادهغوی نه دکمې درجې والا، بیادهغوی نه دکمې درجې والا. هریو جمات به دخپل مناسب خلقو سره وی. نبیان به نبیانو علیهم السلام سره وی، صدیق به د خپل ځان په شان سره، شهیدان به دخپل ځان په شان سره عالمان به دعالمانو سره، غرض هریو کس د خپل ځان په شان خلقو سره وی. دوی چه به کله جنت ته اورسی دپل صراط نه واوړی هلته به په یوپل باندې اودرولې شی اوپه خپلو کښې چه کوم ظلمونه شوی وی دهغې قصاص اوبدله به اوشی. چه کله به پاک اوصفا شی نوجنت ته به ورته دتلو اجازت ملاوشی. دصورپه مطول حدیث کښې دی چه دجنت دروازو ته رسیدلو سره

به دوی خپلوکښې مشوره کوی چه ګورې دټولونه مخکښې چاته اجازت ورکولې شي.بیابه دوی د ادمﷺ قصداوکړی.بیابه دنوحﷺاوبیادابراهیمﷺ،بیابه دموسی ﷺبیادعیسیﷺاوبیاد محمدﷺ. څنګه چه دحشرپه میدان کښې شفاعت په موقع باندې کړې وه.ددې نه مقصد دمحمدﷺ فضیلت ښائې په ښائې بیانول دی.دصحیح مسلم په حدیث کښې دی چه زه رومبې سفارشي یم په جنت کښې.او روایت کښې دی چه هغه رومبې کس یم چه هغه به دجنت دوازه ټکوی.مسنداحمدکښې دی.چه د قیامت په ورځ باندې به زه دجنت دروازه کهلاوم نوهغه ښائې څوکیداربه مانه تپوس اوکړی چه ته څوك ئې؟ زه به ورته اووایم زه محمدیم،هغه به وائی چه ماته هم دغه حکم ووچه دستاسوپه راتلوباندې دټولونه مخکښې دجنت دروازه تاسوته کهلاوکړم.

دجنتیانودښائست یومنظر:-مسنداحمدکښې دی چه دټولومخکښې کومه ډله به جنت ته ځی دهغوی مخونه به د څوارلسمې سپوږمۍ په شان وی.لاړې،ټوکې،متیازې وغیره هلته به هیڅ هم نه وی.دهغوی لوښې او سامانونه به د سرو اوسپینو زرو وی.دهغوی په انګیټوکښې به خانسته خوشبووی اودهغوی خوله به دمشکووی.دهغوی ټولوبه دوه دوه ښځې وی چه دهغوی دپنډې مازغه به دهغوی دښائست او نزاکت اوصفایۍ په وجه باندې دغوښې شاته هم ښکاری.په دواړوکښې به هیڅ څه اختلاف اوبغض یا حسدنه وی،دټولوزړونه به داسې وی لکه دیوکس.سحراوماښام به دالله ﷻ تسبیح کښې تیریږی.ابو یعلی کښې دی رومبۍ ډله کومه به چه جنت ته ځی دهغوی مخونه به دڅوارلسمې شپې دسپوږمې په بړقیږی اودهغې نه روستوډلې مخونه به داسې وی لکه پړقیدونکی ستوری،دامخکښې بیان شوې حدیث په شان دې اوداهم پکښې دی چه دهغوی قدبه شپیته ګزه وی څنګه چه دادمﷺ قدوو.اوحدیث کښې دی چه زمادامت یوه ډله چه هغې تعداداویازره دې،مخکښې به جنت ته داخل شي دهغوی مخونه به دڅوارلسمې سپوږمې په شان پړقیږی.دې اوریدلوسره عکاشه بن محصنﷺ درخواست اوکړو چه یارسول اللهﷺ دعااوکړه چه الله ﷻ ماهم په هغوی کښې کړی.رسول اللهﷺ دعااوکړه چه الله دې هم د هغوی سره کړه.بیایوانصاری هم دغه عرض اوکړو،رسول اللهﷺ اوفرمائیل عکاشه دستانه مخکښې شو

داویا زرو بې حسابه جنت ته داخلیدو والا حدیث:-ددې اویازره بې حسابه په جنت کښې داخلیدل په ډیرو کتابونو کښې دسندسره دډیرصحابیانونه روایت شوې دې.بخاری اومسلم کښې دی چه زمامت نه به اویازره یااووه سوه کسان جنت کښې یوځائې داخل شي دیوبل لاسونه به ئې نیولې وی.ټول به په یوقدم سره جنت داخل شي.دهغوی مخونه به څوارلسمې سپوږمې په شان وی.ابن ابی شیبه کښې دی ماسره زمادرب وعده ده چه زمادامت نه به اویازره کسان جنت ته ځی اوهرزرکسانوسره به اویازره کسان نور وی نه به دهغوی سره حساب کیږی اونه به عذاب وی.دهغوی نه علاوه به نورې درې لپې الله ﷻ پخپل لاس باندې ډکې کړې اوجنت ته به ئې اورسوی،هلته به دهغوی عزت اوتعظیم وی.دهغه ښائې محافظې فرښتې به هغوی ته زیری کوی اودهغوی تعریفونه به کوی هغوی ته به سلام کوی.ددې نه پس حصه په قران کښې پټه ساتلې شوې ده چه عمومیت باقی پاتې شي،مطلب داچه هغه وخت به دوی پوره خوشحاله شي،بې اندازې به سروراوسکون اوارام ورته حاصل شي هرقسمه طمع به دهغوی پوره شي.

فتحت کښې واو کوم یو واو دې؟:-اودابیانول ضروری دی چه څه خلقوونیلی دی چه **وفتحت** کښې واواتم دې اوددې نه څه مطلب دې چه دجنت اته دروازې دی هغوی ډیرتکلف کړې دې اوبې ضرورته مشقت ئې کړې دې،دجنت داته دروازوثبوت خوپه صحیح حدیثونوکښې موجوددې.مسنداحمدکښې دی چه کوم کس پخپل مال کښې دالله ﷻ په لارکښې مختلف قسمونه خرچ کړی هغه به دجنت د ټولو دروازو نه دننه غوښتلې شي.دجنت ډیرې دروازې دی.مونځ کونکې به په باب الصلوة باندې،سخی به په باب الصدقه باندې،مجاهدبه باب جهادباندې،روژه نیونکې به باب الريان باندې جنت ته غوښتلې شي.

دې اوريدلوسره حضرت ابوبکرصديقؓ تپوس اوکړوچه يارسول الله اګرچه ددې څه ضرورت نشته چه هريوې دروازې نه دې اوغوښتلې شي چه په کومه دروازه ورشي مطلب جنت ته تلل دی،خوداسې هم څوك شته چه به په ټولودروازوباندې غوښتلې شي.حضورﷺ اوفرمائيل چه او،اوزماامیدې چه ته به هم په هغوی کښې ئې.داحديث په بخاري اومسلم وغيره کښې هم دې.دبخاری اومسلم يوبل حديث کښې دی چه په تاسوکښې څوك پوره اوښه طريقې سره اودس اوکړي بياأشهدان لااله الاالله وان محمدعبده ورسوله اووائی دهغه دپاره دجنت اته واړه دروازې کهلاوشی چه په کومې غواړی لاړدې شی.اوپه حديث کښې دی چه دجنت چابی لااله الاالله ده.

دجنت د دروازو او د جنت د وسعت بيان:- الله ﷻ دې مونږته هم نصيب کړی.دشفاعت په مطول حديث کښې دی.چه بيابه الله ﷻ اوفرمائی اې محمدﷺ په خپل امت کښې دې په کومويانديې چه حساب نشته هغوی دجنت ښی طرف ته دروازې باندې جنت ته بوځه خويه نورودروازوباندې هم دوی دنوروسره شريك دی.هم په هغه مې دې قسم وی دچاپه قبضه کښې دمحمدﷺ ساه ده چه دجنت دورشل دومره کهلاؤده څومره فاصله چه په مکه اوهجرکښې ده يائې اوفرمائيل په هجراومکه کښې ده.يوروايت کښې دی مکه اوبصری کښې ده.(بخاري ومسلم)عتبه بن غزوانؓ په خپله خطبه کښې اوفرمائيل چه مونږته داذکرشوې دې چه دجنت ددروازوکهلاؤوالې څلويښت کاله دمزل هومره دې.يوه داسې ورځ به هم راځی چه جنت ته دزياتوخلقوته تلويه وجه باندې داکهلاؤدروازې به هم ډکې شی.(مسلم) مسند کښې دی رسول اللهﷺ فرمائی دجنت دورشل باندې څلويښت کاله مزل دې.دوی چه به کله جنت ته اورسی نو فرښتې به هغوی ته سلام کوی اومبارکی به ورکوی چه ستاسوعملونه،خبرې ستاسو کوششونه او ستاسوبدله هر يو څيز د خوشحالې اوخائسته والې دې.څنګه چه حضورﷺ ديوې غزوې په وخت کښې فرمائيلې وو،لاړشئ اوازاوکړئ چه جنت ته به صرف مسلمانان خلق ځی،يائې فرمائيلی ووچه صرف مومن خلق.فرښتې به هغوی ته وائی چه تاسوبه اوس ددې ځائې نه څوك نه اوباسی بلکه تاسويه دلته هميشه دپاره ئې.خپل داحالت ليدلوسره به هغوی خوشحاله شي اوالله ﷻ شکربه اداکوی،اووائی به الحمدلله مونږسره چه کومه وعده الله ﷻ دخپل رسولانوپه خولوباندې کړې وه هغه ئې پوره کړه.هم دغه دعاهغوی په دنياکښې هم وه.﴿ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾يعنی ائې الله ﷻ مونږته هغه راکړه دکومې وعده چه تامونږسره دخپلورسولانوپه خولوباندې کړې ده اومونږ دقيامت په ورځ باندې رسوامه کړې،اوستاذات وعده خلافی نه کوی.اوپه ايت کښې دی چه دغه وخت به جنتيان داهم وائی چه دالله ﷻ شکردې چه هغه مونږته هدايت اوکړوکه هغه مونږته هدايت نه وې کړې نومونږهدايت نه شوموندلې.يقيناًدالله ﷻ رسولانومونږته حق راوړې وو.هغوی به داهم وائی چه ټول تعريفونه دالله دپاره دی.چه هغه زمونږنه غم لرې کړو.اوزمونږرب بخونکې اوقدرکولووالادې.چه هغه په خپل فضل اوکرم سره مونږته داپاك ځائې نصيب کړوچه دلته مونږته نه څه تکليف شته اونه څه درداوغم.دلته دادی چه دوی به وائی هغه مونږدجنت دزمکې مالکان جوړکړو.څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ﴾مونږپه زبورکښې دذکرنه پس ليکلی ووچه دزمکې وارثان به زمانيك خلق وی.هم دغه شان به نن جنتيان وائی چه پدې جنت کښې مونږکوم ځائې کورجوړوڅوك مونږته څه نشی وئيلې دا زمونږدعملونوبهترين بدله ده.

جنتيانوباندې دانعامونوباران دمعراج واقعه کښې په صحيح مسلم اوبخاری کښې دی چه دجنت کورونه دلوء لوء دی اودهغې خاوره دخالص مشك ده.ابن صائدنه چه کله حضورﷺ دجنت دخاورې تپوس اوکړونوهغه اووئيل چه سپينه ميده لکه خالص مشك.حضورﷺ اوفرمائيل دې رښتياوائی.(مسلم)

هم په مسلم کښې روایت کښې دی چه ابن صائد دحضورﷺ نه تپوس کړې وو.ابن ابی حاتم کښې د حضرت علیؓ قول روایت شوې دې چه دجنت دروازوته رسیدوسره به دوی یوه ونه اوګوری چه دهغې دجرونه دوه نهرونه وتلی دی په یوکښې به دوی غسل اوکړی چه دهغې سره به دوی دومره پاك شی چه ددوی مخ بدن به اوپړقیږی.دهغوی ویښته به ګمنزشوې اوتیل به په اولږی اوبیابه چرته د ګمنزولو ضرورت ورته نه وی.اودهغې نه به دبونی تول څیزونه ختم شی.دجنت فرښتې به هغوی ته سلام کوی او مبارکی به ورکوی اوجنت ته تلوسره به هغوی ته وائی چه هریوکس ته به دهغه غلمان راځی اوپه خوشحالئ سره به په دوی باندې قربانیږی اووائی به تاسوخوشحاله شئ الله ﷻ تاسودپاره بې شماره نعمتونه پیداکړی دی.په هغوی کښې به څه په منډومنډولاړشی اوکومې حورې چه دهغوی دپاره په جنت کښې مخصوص شوی دی هغوی به وائی چه مبارك شئ فلانکې راغې.نوم اوریدوسره به په خوشحالې باندې تپوس کوی چه تاپخپله لیدلې دې؟هغوی به وائی اومونږپخپلوسترګو لیدلې دې. دوی به دخوشحالې نه په دروازه کښې اودریږی.جنتي چه به کله محل ته راشی نواوبه اوګوری چه ځائې په ځائې ګدیانې یعنی بالښتونه لږیدلې دی اوآبخورې (کوزې) ایخودلې شوې دی اوقالینونه خواره شوی دی. دغه فرشونوته کتلونه پس به بیادیوالونه ته اوګوری نوسرو اوشنو اوزیړو سپینو او د مختلف قسمه ملغلرونه به جوړشوی وی.بیابه دچهت طرف ته اوګوری نوهغه به دومره صفاوی چه د نوریه شان به پړقیږی. دهغې رڼړا به دسترګورڼړا ختمه کړی که الله ﷻ هغه اونه ساتی.بیابه خپلوښځو باندې یعنی دجنت باندې دمینې نظراوکړی اوبیابه پخپل تختونوکښې په کوم چه دهغه خوښه وی کینی.اووائی به دالله ﷻ شکردې چه هغه مونږته هدایت راکړو.

که الله ﷻ مونږته دالارنه وه خودلې نومونږدانه شوه موندلې.اوحدیث کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی دی چه په هغې مې دې قسم وی دچاپه قبضه کښې چه زماساه ده کله چه به دوی دقبرونونه راوځی ، هغوی ته به هرکلې ونیلې شی.هغوی دپاره به دوزروالااوښانې راوستلې شی چه په هغې باندې به د سروکیجاوې وی.دهغوی دبوټانوتسمې به هم په نورباندې پړقیږی دااوښانې یوقدم دومره لرې ایږدی چه کوم ځائې پورې دانسان نظر رسی.دوی به دیوونې خواه ته اورسی،چه دهغې لاندې به دوه نهرونه روان وی.دیوې اوبه به دوی اوڅکی ددهغې په وجه به ددوی دخیټې نه ټول فضول څیزونه اوکندباهرته وځی. په دویم نهرکښې به دوی غسل اوکړی بیابه دهمیشه دپاره ددوی په بدن باندې ګندنه وی ددوی ویښته به نه خرابیږی اوددوی دبدن اومخ ځائست به همیشه وی.اوس به دوی دجنت دروازوته را اورسی اوبه وینی چه دسرویاقوتویوه کنډه یعنی زنځیر ده چه هغه دسروزروتختې ته اویزان ده دوی به هغه اوخوزې نویوډیرځائسته اودسازاوازبه ترې پیداشی دهغې اوریدلوسره به دهرې یوې حورې ته پته اولږی چه دهغوی خاوندان راغلل دوی به داروغه ته حکم اوکړی چه لاړشه اودروازه کولاؤکړه هغه به دروازه کهلاؤکړی.دې به دننه ننوتلوسره ددداروغه نورانی مخ لیدلوسره په سجده کښې پریوځی خوهغه به نې منع کړی اواوبه وائی چه تاسوخپل سراوچت کړئ زه خوستاسوماتحت یم.اودخپل ځان سره به ئې بوځی چه کله هغه به دیاقوتوخیمې دروازې ته اورسی نوهلته به دهغه حورې دخیمې نه بهرته راشی اوورغاړه به وځی اوورته به وائی چه ته زمامحبوب ئې اوته زماخوښ ئې زه به همیشه دلته اوسم زه به نه مرم.زه دنعمتونووالایم اوغریبئ اومحتاجې نه زه لرې یم.زه به همیشه دستانه راضی اوخوشحاله یم کله به هم نه خفه کیږم.زه به همیشه دستاپه خدمت کښې حاضره یم اواخوا دیخوا به نه ځم.دوی به بیا کورته ځی چه دهغې چت به دفرش نه یولاکه لاسه اوچت وی.دهغې ټول دیوالونه به دقسماقسم اورنګا رنګ ملغلرووی،دهغه په کورکښې به اویاتختونه وی اوپه هرتخت باندې اویا کټونه اوپه هغې کښې به په هریوه بستره کښې اویاحورې وی اوپه هرې یوې حورې باندې به اویاجوړې وی اوددې ټولوپردونه

به لاندې دهغې په پنډوکښې مازغه ښکارى.دهغوى دجماع يواندازبه يوه ټوله شپه وى.دهغوى د باغونواوكورونونه لاندې به نهرونه بهيږى چه دهغې اوبه به كله هم خراب بوئى نه كوى دموتيانوپه شان به صفاوى.اودپيونهرونه به وى چه دهغې خوندبه كله هم نه خرابيږى.هغه پئ به دځناوردبدن نه وى حاصل شوې.دمختلف قسمه ميوونه ډكې ونې به څلوروطرفوته وى چه دهغې ميوې به ددوى طرف ته راښكته شوې وى.كه په ولاړه ترې ميوې شكول غواړى خوصحيح ده اوكه په ناسته ترې شكول غواړى نوداخابنونه به دومره ښكته شى چه دوى به ترې اوشكوى.كه دوى په ملاسته باندې ترې ميوې غواړى نوخاښونه به ورته نورهم ښكته شى.بيا حضورﷺ ددې ايت تلاوت اوفرمائيلو﴿ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا﴾ يعنى دهغه جنتي ونوسورى به په هغوى باندې پراته وى اودهغې ميوې به دوى ته نزدې كړې شى.چه دوى كله دخوراك خواهش اوكړى نودشين ياسپين رنګ مرغې به ددوى خواه ته راشى اوخپلې وزرې اوچتې كړى چه دوى دكوم ځائې نه دهغې غوښه خوړل غواړى اوبه خورى بيا به هغه مرغې چه څنګه ژوندې وه هم هغه شان به شى اووابه لوځى.فرښتې به هغوى ته راځى او سلام به كوى اووائى به چه دا جنتونه دى اوتاسوددې دخپل عملونوپه وجه باندې ددې وارثان جوړ شوې يئ.كه ديوې حورې ويخته په زمكه پريوتل نوهغه به دخپل چمك اوخپل توروالى په وجه نور روښانه كړى اوتوروالې به زيات شى. دا حديث مرسل دې خوغريب دې.والله اعلم.

وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ	حَآفِّيْنَ	مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ	يُسَبِّحُوْنَ	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
اوابه وينې تهٔ فرښتې	حلقه جوړونكي	چاپيره دعرش نه	او تسبيح به وائى	اسره دثنا درب خپل
اوته به فرښتې اووينې چې دعرش نه ګير چاپيره به ئې حلقه جوړه كړې وى او دخپل رب تسبيح اوحمد بهٔ وائى				

وَقُضِيَ	بَيْنَهُمْ	بِالْحَقِّ	وَقِيْلَ	الْحَمْدُ لِلّٰهِ
او فيصله به اوكړې شى	په منځ دهغوئ كښې	په حقه سره	او اوبه وئيلې شى	چې ثنا
او (په دغه ورځ) به دخلقو په مينځ كښې په انصاف سره فيصله اوكړې شى | او اوبه وئيلې شى				

رَبِّ	الْعٰلَمِيْنَ
الله لره ده	چې پالونكي دمخلوقاتو دې
چې ټول تعريفونه الله ﷻ دپاره دى | چې دټول مخلوق رب دې	

قوله تعالى:: وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ

د الله ﷻ د عظمت او لويئ بيان: چه الله ﷻ دجنتيانواودوزخيانوفيصله اوكړه،اوهغوى خپل ځايونوته د رسولو بيان هم اوشواوپه هغې كښې دخپل انصاف ثبوت هم وركړونوپه دې ايت كښې فرمائيلى دى چه دقيامت په ورځ به تاسووينئ چه فرښتې به دالله ﷻ دعرش نه څلوروطرفوته ولاړې وى اودالله ﷻ حمد اوثناء اوبزرګى به بيانوى،په ټول مخلوق كښې به دعدل اوحق فيصلې شوې وى ددې انصاف اورحم والا فيصلوباندې به دكائنات يوه يوه زره دالله ﷻ تعريف كوى اوژوندى لومړه ځيزونه به اوازكوى چه ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ چه هغه وخت به هريومړاوژوندې ځيزبه دالله ﷻ صفت بيانوى په دې وجه باندې دلته دمجهول صيغه استعمالوپه وجه باندې فاعل عام كړې دې.قتادهؒ فرمائى چه د مخلوق د پيدائش شروع هم دحمدسره كوى.فرمائى﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ﴾اودمخلوق ختميدل هم د حمد سره كوى.فرمائى.﴿ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾

الحمد لله دسورة زمرتفسيرختم شو.

اياتونه	سورة المومن مكية وهي خمس وثمانون اية وسبع ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۸۵	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	۹

حٰمٓ ۞ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ۞

ح . م | نازليدل | ددي كتاب | دطرفه دالله نه دى | چې غالب دي | په هر څه پوهه دي |

حم داكتاب (يعنى قران پاک) دالله دطرفنه نازل شوي دي | هغه الله چې زبردست په هرڅيز پوهه دي

غَافِرِ الذَّنْۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ

بښونكي دګناه دي | او قبلونكي دتوبې دي | سخت عذاب وركونكي دي | خاوند دفضل دي |

ګناه بښونكي اوتوبه قبلونكي دي | په سزا كښې سخت اود ډير لوئي فضل خاوند دي

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۞

نشته لائق دعبادت | مګر هغه دي | خاص هم هغه ته | واپس ورتلل دی |

د هغه نه سوا بل معبود نشته | هم هغه ته (دټولو) واپس كيدل دی |

دالم او حم والا سورتونه او د سلفو اقوال:: دبعضې مشرانوقول دي چه كوم سورتونه د**حم** نه شروع شوى دی هغې ته حواميم وئيل مكروه دی.**ال حم** وئيل پكاردی.حضرت محمدبن سيرين‌رحمه الله هم داسې وائی. حضرت عبدالله بن مسعود فرمائی **حم** دقران ديباچه ده.حضرت ابن عباس‌رضي الله عنه فرمائی چه د هر يو څيز دروازه وی اودقران كريم دروازه حم ده يائې اوفرمائيل حواميم ده.حضرت مسعرين كدام‌رحمه الله فرمائی دې سورتونوته عرائس ونيلې شی.عروس ناوې ته وائی حضرت عبدالله‌رضي الله عنه فرمائی چه دقران مثال دهغه كس په شان دې چه هغه دخپل كوروالودپاره دڅه ښه منزل په تلاش كښې وتلې وی اويوداسې ځائې چه هلته تازه باران شوې وی دې لړشان مخكښې تلې وی اواوګوری چه شنه چمنونه دی.دې لمده زمكه ليدلوباندې مخكښې نه حيران ووخودهغه حيرانتيانوره هم زياته شوه.هغه ته اووئيلی شوچه مخكښې مثال خودقران كريم دعظمت مثال دې.اوددې باغيچومثال داسې دې لكه چه قران كښې دحم والا سورتونه(بغوی).ابن عباس‌رضي الله عنه فرمائی چه دهرڅيزڅه دروازه وی اودقران دروازه هم داحم والا سورتونوته دی.ابن مسعود‌رضي الله عنه فرمائی چه زه كله تلاوت كوم اودحم والاسورتوته اورسم نوماته داسې ښكاری لكه چه زه دشنوباغونو سيل كوم.يوكس ابودرداء‌رضي الله عنه په جمات جوړولوباندې اوليدو.اوتپوس يې ترې اوكړو چه داڅه دی.ورته ئې اوفرمائيل چه دازه دحم والاسورتونودپاره جوړوم.ممكن ده چه داهغه جمات وی كوم چه ددمشق په قلعه كښې دننه دې دابودرداء نوم سره منسوب دې اوداهم كيديشی چه دهغې حفاظت دابودرداء دنيك نيتې اوپه څه وجه چه داجمات جوړشوې وو.دهغې دبركت په وجه وی.په دې كلام كښې ددشمنانوباندې دفتح اوكاميابې دليل هم دې.څنګه چه حضور‌صلى الله عليه وسلم په څه جهادونوكښې خپل لښكرته فرمائيلی وو كه تاسودشپې يوناساپه حمله اوكړئ نوستاسوپيژند ګلوپه خاص لفظونوكښې **حم لاينصرون** سره ده.په يوروايت كښې تنصرون دی.مسندبزاركښې دی چه چادايت الكرسی اوسوره المؤمن ړومبې حصه اووئيله هغه به دټولې ورځ دګناهونونه محفوظ وی.داحديث په ترمذی كښې هم دې او د دې په يوروايت كونكی باندې څه جرح ده.

قوله‌تعالی:: غَافِرِ الذَّنْبِ

دعذاب اوثواب مالک الله ﷻ دي.-دسورتونوپه شروع کښې چه دحم په شان حرفونه راځي دهغې پوره تفصیل مونږدسوره بقره دتفسیرپه شروع کښې کړې دې اودهغې دواپس بیانولوڅه ضرورت نشته. بعضې وائي چه حم دالله ﷻ یونوم دې اوددې په ثبوت کښې هغوی داشعرپیش کوی.

یذکرنی حم والرمح شاجر فهلا تلا حم قبل التقدم

یعنی داماته حم یادوی چه کله نیزه تیاره وی بیادهغې نه مخکښې هغه حم ولې اونه ونیلو . د ابوداؤد اوترمذی په حدیث کښې دی که په تاسوباندې دشپې حمله اوشی نوحم لاینصرون وائی د دې صحیح سند دې.ابوعبیده وائی زماداخوښه ده چه داحدیث داسې بیان شی چه حضورﷺ فرمائیلی دی.چه تاسو اووایې:حم لاینصرون یعنی دنون نه بغیر.یعنی دهغوی په نزدباندې لاینصرو،دحم اجزاء دی یعنی چه کله به تاسوداوایې:نوتاسوبه مغلوب کیږې نه نوقول صرف حم پاتې شوداکتاب یعنی قران مجیددالله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې چه هغه دعزت اوعلم والادې چه دهغه شان دهرقسمه بې ادبې نه پاك دې اوچه د هغه نه یوه ذره هم پټه نه ده که هغه په څومره پردوکښې ولې نه وی.هغه ګناهونه بخلوونکې دې اوچه څوك دهغه طرف ته ښکته کیږی دهغه طرف ته متوجه کیدووالادې.اوڅوك چه دهغه نه بې پروائی کوی اودهغه مخکښې سرکشی اوکبرکوی اودنیاخوښه کړی اوداخرت نه مخ واړوی الله ﷻ دهغه فرمانبر داری پرې دی اوهغه ته سخت عذاب اوسختې سزاګانې ورکولووالادې.څنګه چه فرمان دې﴿نَبِّئْ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾یعنی زمابندیان خبرکړه چه زه بخښلووالااورحم کولووالا اومهربان یم اوزماعذاب دردناك دې.نورهم داسې ایتونه په قران کریم کښې ډیرزیات دی چه په هغې کښې درحم اوکرم سره د عذاب اوسزابیان هم شته چه بنده دویرې اوامیدپه حالت کښې وی. هغه دلوې شان والاغنی دې اوډیر به والی والادې.ډیراحسانونواوزیات نعمتونواورحمتونووالادې.په بندیانوباندې د هغه نعمتونه او رحمتونه دومره دی چه هغه شمارلې هم نه شی چه له دهغې شکر اداکړی.بلکه حقیقت دادې چه د یو نعمت هم شکرپوره نشی اداکولې.دهغه په شان څوك نشته اودهغه یوصفت هم په چاکښې نشته دهغه نه علاوه څوك دعبادت لائق نشته اونه دهغه نه علاوه څوك د پرورش والا شته. دهغه طرف ته به ټول خی.هغه وخت به هغه هرعمل کونکی ته دهغه دعمل مطابق بدله ورکوی.اوډیر زر به دحساب نه فارغ شی.دامیرالمومنین حضرت عمربن خطاب نه یوکس دیوې مسئلې تپوس اوکړو چه ماڅوك قتل کړو نوزماتوبه قبلیدې شی.هغوی ورته دایت دشروع دوه ایتونه تلاوت اوفرمائیل اواوئې فرمائیل چه نا امیده کیږه مه اونیك عمل کوه.(ابن ابی حاتم)

حضرت عمرؓ ته به یوشامی کله کله راتلواوهغه لړدغه شان سړې وو.یوځل هغه ډیروخت دپاره رانه غې نوحضرت عمرؓ دخلقونه دهغه تپوس اوکړونوهغوی ورته اوونیل چه زیات شراب ئې څکل شروع کړی دی. حضرت عمرؓ خپل کاتب راغوښتو.اوورته ئې اوونیل لیکه داخط دې دعمربن خطاب د طرف نه فلان بن فلان ته.دسلام نه پس عرض دادې چه تابه دهغه الله تعریف کوم چه دهغه نه علاوه څوك دعبادت لائق نشته چه هغه ګناهونه بخلووالاسخت عذاب والااولوې احسان والادې اوچه ټول خلق به د هغه طرف ته خی.داخط هغه ته لیږلوسره حضرت عمرؓ خپل ملګروته اوونیل دخپل رور دپاره دعاکوئ چه الله ﷻ دهغه زړه متوجه کړی اودهغه توبه قبول کړی.کله چه هغه کس ته دحضرت عمرؓ خط اورسیدونوهغه دغه خط باربار اولوستلواوداني ونیل شروع کړل چه زه الله ﷻ دخپل عذاب نه ویرولې یم اودخپل رحمت امیدسره ئې دګناهونودمعاف کولووعده هم کړې ده.څوځله ئې هغه اوونیلو او په ژړاشواوبیاني ربښتوني توبه اوکړه.کله چه فاروق اعظمؓ ته داپته اولږیده نوډیرزیات خوشحاله شواواوئې فرمائیل هم داسې کوئ چه کله تاسویومسلمان رورپه ګناه کښې اووینې نوهغه

نيغ اومضبوط كړې اوددې سره دالله ﷻ نه دعاكوئ،دشيطان مددګارمه جوړيږئ.حضرت ثابت بناني رحمه الله فرماني چه حضرت مصعب، بن زبير ﷺ سره كوفه ته نزدې ووم چه مايه يوباغ كښي دوه ركعت مونځ شروع كړواوپه هغې كښې مې دسورت مومن تلاوت شروع كړو زه لاد ﴿إِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ ته رسيدلې ووم چه يوكس چه هغه زماشاته په يوسپين خچرباندې سوروواوپه هغې باندې ديمن څادرونه وو.ماته نې اوونيل چه كله ﴿غَافِرِ الذَّنْبِ﴾ اووائې نو"ياغافرالذنب اغفرلي ذنبي"،وايه اوچه كله ﴿وَقَابِلِ التَّوْبِ﴾ اووائې او وايه قابل التواب اقبل توبتي اوچه كله ﴿شَدِيدِ الْعِقَابِ﴾ اووائې نووايه ياشديدالعقاب لاتعاقبني. حضرت مصعب رحمه الله فرماني چه ماورته كوږنظراوكتل نوڅوك نه وو،چه كله فارغ شوم نودروازې ته لاړم چه كوم كسان ناست وودهغوى نه مې تپوس اوكړوچه تاسوسره څوك كس تيرشوې دې چه په هغه باندې ديمن څادرونه وو.هغوى اوونيل نه مونږڅوك په راتلوباندې اوتلوباندې نه دې ليدلې.بس خلقوداخيال كولو چه داحضرت الياس ﷺ وو.دارروايت په بل سندسره هم روايت شوې دې.اوپه هغې كښې دحضرت الياس ﷺ ذكرنشته.والله سبحانه ﷻ اعلم.

مَا يُجَادِلُ

| نهٔ كوي جګړه |

| دالله ﷻ دآيتونو په باره كښې

فِيْ آيٰتِ اللهِ — اِلَّا الَّذِيْنَ — كَفَرُوْا — فَلَا يَغْرُرْكَ

په ايتونو دالله كښې | مګر هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې | پس په دوكه كښې وانچوى تالره |

هغه خلق جګړې كوى | چې كفرئې اختيار كړې دى | نو ته په دې غلط مه شې

تَقَلُّبُهُمْ — فِي الْبِلَادِ ۝ — كَذَّبَتْ — قَبْلَهُمْ — قَوْمُ نُوْحٍ

ګرځيدل دهغوئ | په ملكونو كښې | دروغ ګنړلې دې (رسول خپل) | مخكښې ددوئ نه | قوم دنوح

چې دوئ په ښارونو كښې (خوشحاله) اوړي راوړي | ددوئ نه مخكښې دنوح قوم اود هغوئ نه پس نورو

وَالْاَحْزَابُ — مِنْۢ بَعْدِهِمْ — وَهَمَّتْ — كُلُّ اُمَّةٍ — بِرَسُوْلِهِمْ

او نورو ډيرو ډلو هم | روستو دهغوئ نه | او قصد اوكړو | هر امت (قوم) | په رسول خپل |

ډلو (پيغمبران) دروغ اوګنړل | اوهرې يوې ډلې دخپل پيغمبر دبندى كولو اراده اوكړه

لِيَاْخُذُوْهُ — وَجٰدَلُوْا — بِالْبَاطِلِ — لِيُدْحِضُوْا — بِهِ

چې اونيسى هغه | او كوشش اوكړو هغوئ | په باطل سره چې ختم كړېى ، ښكته كړې | په هغې سره

او په ناحقه جګړې يئ ورسره شروع كړې | چې پدې سره حق دين ناكامه كړي

الْحَقَّ — فَاَخَذْتُهُمْ — فَكَيْفَ — كَانَ — عِقَابِ ۝ — وَكَذٰلِكَ — حَقَّتْ

حق | پس اونيول ما هغوئ | پس څرنګې | ووه | عذاب زما | او همدارنګې | حقه (ثابته) ده |

نو ما هغوئ (په عذاب سره) راونيول | نو اوګوره زما سزا څنګه وه | اودغه شان ستا

كَلِمَةُ رَبِّكَ — عَلَى الَّذِيْنَ — كَفَرُوْا — اَنَّهُمْ — اَصْحٰبُ

خبره درب ستا | په هغه كسانو باندې | چې كفر ئې كړې دې | چې بيشكه هغوئ | خاوندان

درب فيصله په كافرانو باندې ثابته شوې ده | چې هغوئ دوزخيان دى

النَّارِ ﴿٦﴾
دوور دی |
او هغه فرښتې چې عرش ئې اوچت کړې دې |

قوله تعالى:: مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ

پحق خبره کښې شکونه پیداکول دکافرانوکاردې:- الله ﷻ فرمائی چه دحق دښکاره کیدونه پس دانه منل اوپه دې کښې دنقصان پیداکولو کوشش دکافرانوکار دې.که داخلق مالداراوعزت والاوی نوپه دې باندې تاسومه دهوکه کیږئ که دوی دالله ﷻ خوښ نه وونودوی ته به نې خپل نعمتونه نه ورکول؟څنګه چه په بل ځائې کښې فرمائیلې دی،چه دکافرانوپه ښارونوکښې تګ راتګ دې تاسوته دهوکه درنه کړې،داخوهسې دلږه شان فائده ده اخری انجام خوددوی دوزخ دې چه هغه بدځائې دې.اوپه ایت کښې ارشاددې چه مونږهغوی ته ډیره لږه فائده ورکوواوپه اخرکښې به هغوی ته سخت عذاب ورکولې شی. بیاالله ﷻ خپل نبیﷺ ته تسلی ورکوی چه دخلقوددروغژن ونیلوباندې خفه کیږه مه دځان نه دمخکښې نبیانوحالت اوګوره چه هغوی ته هم دروغژن ونیلې شوی دی اوپه هغوی باندې دایمان راوړلو والا تعدادډیرکم وو.حضرت نوحؑ چه هغه دادم په اولادکښې دټولونه رومبې رسول دې چه کله په خلقو کښې په اول ځل بت پرستی شروع شوې وه نوهغه خلقودهغه هم اونه منل اودهغه نه پس چه څومره نبیان راغلل دهغوی امت دهغوی اونه منل بلکه په هرزمانه کښې دهغوی امت هغوی قیدکول اووهل غوښتل.اوپه بعضوکښې هغوی کامیاب هم شول.اوپه خپل شکونوباندې اوپه باطل باندې حق کم هم اوګنړلو.

قوله تعالى:: لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ

طبرانی کښې درسول اللهﷺ فرمان دې چه چادباطل مدداوکړوچه حق کمزورې کړی ددې نه الله ﷻ او د هغه رسول بری دې.الله ﷻ فرمائی چه مادغه باطل خلق اونیول اوهغوی مې دهغوی دګناهونو او د هغوی دسرکشې په وجه باندې هلاك کړل.اوس تاسواووائې چه زماعذاب په هغوی باندې څنګه شو؟ یعنی ډیرسخت تکلیف اوردناك.څنګه په هغوی باندې دهغوی دناپاك کارونوپه وجه باندې عذابونه نازل شول اګرکه دوی نورنبیان رښتونې اوګنړی خوچه ترڅودستادنبوت قائل نه وی دهغوی رښتیاوالې مردوددې.والله اعلم.

حَوْلَهٗ	وَمَنْ	الْعَرْشَ	يَحْمِلُوْنَ	اَلَّذِيْنَ
چاپیره دی دعرش نه |	او هغه فرښتې |	عرش |	چی اوچتوی |	هغه فرښتې |

او هغه فرښتې چې عرش ئې اوچت کړې دې \| اوکومې چې ترې نه ګیر چاپیره دی

وَيَسْتَغْفِرُوْنَ	وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ	بِحَمْدِ رَبِّهِمْ	يُسَبِّحُوْنَ
او دبښنائې دعا غواړی |	او ایمان راوړی په هغه باندې|	دثنا درب خپل سره |	هغوئ تسبیح وائی |

هغوئ ټولې دخپل رب تسبیح اوتعریف بیانوی \| اوپه هغه ایمان راوړی \| اودمومنانو

كُلَّ شَيْءٍ	وَسِعْتَ	رَبَّنَا	اٰمَنُوْا	لِلَّذِيْنَ
هر څیز ته	رسیدلې ئې ته |	اے ربه زمونږه |	چی ایمان ئې راوړې دې |	دپاره دهغه کسانو |

دپاره داسې ښښنه غواړی \| چې ائې زمونږ ربه ! ستا رحمت او ستا علم په

رَّحۡمَةً وَّعِلۡمًا فَاغۡفِرۡ لِلَّذِيۡنَ تَابُوۡا

په لحاظ درحمت سره | او دعلم سره | پس اوبښه | هغه کسانو لره | چې توبه ئې ايستلې ده |

هر څه باندې راخور شوې دې | نو هغه کسان اوبښه چا چې توبه اوويستله

وَاتَّبَعُوۡا سَبِيۡلَكَ وَقِهِمۡ عَذَابَ الۡجَحِيۡمِ ۝ رَبَّنَا

او پيروي ئې کړې ده | دلارې ستا | او بچ کړې هغوئ | دعذاب | ددوزخ نه | اے ربه زمونږه

اوستاپه لار روان دي | اوددوزخ دعذاب نه ئې بچ کړه |...... اے زمونږ ربه!

وَاَدۡخِلۡهُمۡ جَنّٰتِ عَدۡنِ ۨالَّتِىۡ وَعَدْتَّهُمۡ

او داخل کړې دوئ | جنتونو | دهميشه اوسيدو ته | هغه | چې وعده کړې ده تا ددوئ سره |

ته هغوئ دهميشه اوسيدلو باغونو کښې داخل کړه | دکوموچې ورسره تا وعده کړې وه

وَمَنۡ صَلَحَ مِنۡ اٰبَآئِهِمۡ وَاَزۡوَاجِهِمۡ وَذُرِّيّٰتِهِمۡ ؕ

او هغه څوک | چې نيکان دي | دپلارانو ددوئ نه | او دښځو ددوئ نه | او داولاد ددوئ نه |

او هغوی هم داخل کړه کوم چې د هغوئ پلارانو ، بيبيانو او اولاد کښې نيکان دي

اِنَّكَ اَنۡتَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۝ۙ وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ؕ وَمَنۡ

بيشکه ته | هم ته | غالب ئې دحکمت خاوند ئې | او اوساته هغوئ | دبدونه | او هغه څوک

بيشکه چې ته زبردست دحکمت خاوند يې | اوهغوئ دهرقسم تکليفونو نه محفوظ اوساته

تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوۡمَئِذٍ فَقَدۡ رَحِمۡتَهٗ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ

چې تا اوساتو دبدونه | په دغه ورځ | نو بيشکه رحم اوکړو تا په هغه | او دا | هغه کاميابي ده |

اوتا چې په دغه ورځ څوک دتکليف نه محفوظ کړو | نو هغه سره دې لويه مهرباني اوکړه

الۡعَظِيۡمُ ۝ ع

لويه |

اودا ډيره لويه کاميابي ده |

قوله تعالى:: اَلَّذِيۡنَ يَحۡمِلُوۡنَ الۡعَرۡشَ

دعرش اوچتونکي فرښتې دمومنانودپاره دعاکوی:- عرش نيولو والاڅلور فرښتې دهغوی سره خواه کښې ټولې بزرګې فرښتې يوطرف ته دالله ﷻ بزرګي بيانوی اوټولوعيبونواوکمو نه هغه پاکي بيانوی،دويم طرف ته هغه د ټولوتعريفونو قابل ګڼړي اودهغه حمداوثناء بيانوی.يعنې څه په الله کښې نشته د هغې انکارکوی اوکوم صفتونه چه په هغه کښې زی هغه ثابتوی اوپه هغې باندې ايمان اويقين لری. د هغه نه عاجزی کوی اوټول ايماندارسړی،او ښځو دپاره استغفارکوی.دزمکې والوپه الله ﷻ باندې بې ليدلو ايمان دې په دې وجه باندې الله ﷻ خپل مقرب فرښتې دهغوی دګناهونودمعافي غوښتلودپاره مقررکړی دی اوچه څوك بې ليدلوهروخت دهغوی دګناهونو معافي غواړی.صحيح مسلم کښې دی چه کله مسلمان دخپل مسلمان روردپاره دهغه په غيرموجودګئ کښې دعاکوی نوفرښتې دهغه په دعا باندې امين وائي اودهغه دپاره دعاکوی چه الله ﷻ دې تاته هم دغه درکړی چه ته دهغه مسلمان دپاره

دعاکوي. مسنداحمدکښې دی چه امیه بن ابی الصلت دځه شعرونورسول الله ﷺ تصدیق کړې دې ځنګه چه داشعردې.

زحل وثورتحت رجل یمینه　　والنسرللاخري ولیث مرصد

یعنی دعرش والاخلورفرښتې دی دوه یوطرف ته اودوه بل طرف ته.حضور ﷺ اوفرمائیل رښتیا دی، بیاهغه اووئیل.

والشمس تطلع کل اخرلیلة　　حمراءیصبح لونهایتورد

تأبی فماتطلع لنافی رسلها　　الامعذبة والا تجلد

یعنی نمرپه سوررنګ کښې راوځی،هغه به ګلابی شی،په خپل شکل کله هم صفانه ښکاری بلکه تت وی.حضور ﷺ اوفرمائیل رښتیادی.ددې سندډیرپوخ دې.اوددې نه صفاظاهریږی چه هغه وخت دعرش ځلورفرښتې دی،اودقیامت په ورځ به اته فرښتوعرش نیولې وی ځنګه چه په قران مجیدکښې دی. ﴿وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ﴾اوددې ایت نه مطلب اوددې حدیث په استدلال کښې یوسوال باتې کیږی چه دابوداؤدپه یومشهورحدیث کښې دی چه بطحاکښې رسول الله ﷺ خپلو صحابیانو ﷺ ته یو وریځ اوخودله اوتپوس ئې ترې اوکړوچه ددې نوم څه دې؟ هغوی اووئیل سحاب .حضور ﷺ اوفرمائیل دې ته مزن هم وئیلې کیږی.هغوی اوئیل او،اوئې فرمائیل عنان هم؟عرض ئې اوکړواو.تپوس ئې اوکړو تاسوته پته ده په اسمان اوزمکه کښې څومره فاصله ده؟صحابه ﷺ اووئیل نه.اوئې فرمائیل د یو اویا، یا دوه یادرې اویاکاله مزل دې.بیادهغې دپاسه اسمان هم په دومره فاصله باندې دې،هم دغه شان اووم اسمان،په اووم اسمان باندې یوسمندردې چه دهغې ډوب والې هم دغه هومره دې بیاپه هغې باندې اته فرښتې دغریځوچیلوپه شان دی چه دهغوی دخکرنه خپوپورې فاصله هم دغه هومره ده،ددې نه شاته د الله ﷻ عرش دې.چه دهغې اوچت والې هم دغه هومره دې.بیادهغې دپاسه الله ﷻ دې. ترمذی کښې هم داحدیث دی اوامام ترمذی دې ته غریب وائی.ددې نه معلومیږی چه عرش الهی اوس داوخت د اتو فرښتودپاسه دې.شهربن حوشب ﷺ فرمائی چه دعرش نیونکی اته دی.چه په هغې کښې د ځلورو خو دا تسبیح ده. سبحانك اللهم وبحمدك لك الحمدعلی حلمك بعدعلمك یعنی ائې الله ﷻ دستاپاك ذات دپاره ټول حمد او ثناء دی چه سره دعلمه ته معاف کول کوې.اودنوروځلوروتسبیح داده. سبحانك اللهم وبحمدك لك الحمدعلی عفوك بعدقدرتك یعنې ائې الله د قدرت سره چه ته کومه معافی کوې،په هغې باندې مونږدستاپاکی او ستاتعریف بیانوو.په دې وجه دمومنانوپه استغفارکښې هغوی داهم وائی چه ائې الله ستارحمت اوعلم هر یوځیزپه لوې والی کښې اخستلې دې.

دادم داولادپه ټولوګناهونواوخطاګانوباندې ستارحمت دې.دغه شان ستاعلم کښې هغه ټول کارونه او قولونه دی.دهغوی دټولوکارونواوحرکاتونه ته خبرئې.نوته هغه خراب خلق کوم چه توبه اوکړی ستا طرف ته ښکته شی اوګناهونه پریدی اوستاحکمونه اومنی اونیکیانی کوی اوبدیانې پریدی اوهغوی ته ددوزخ دردناك عذاب نه خلاصې ورکړه اوهغوی سره دخپل موریلاراوښځواوبچوجنت ته بوځې چه د هغوی سترګې یخې وی،اګرکه دهغوی عملونه دومره نه وی خودهغوی درجې اوچتې کړه.ځنګه چه دباری تعالی عزاسمه،فرمان دې. ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ﴾یعنی کوم خلقوچه ایمان راوړواودهغوی د ایمان اتباع دهغوی اولادهم اوکړه مونږبه هغه اولادهم دهغوی سره ملاؤ کړو او د هغوی څه عمل به نه کموو.په درجوکښې به ټولوته برابری ورکړوچه دواړه طرفوته سترګې یخې وی. اوبیابه دانه کوی چه د اوچتو درجووالابه ښکته کړی بلکه په خپل رحمت اواحسان سره به دښکته درجووالا اوچت کړی. سعیدبن جبیر ﷺ فرمائی مومن به په جنت کښې تپوس کوی چه زماپلارزمارور اوزما اولاد چرته دی؟ جواب به ورته ملاؤشی چه دهغوی نیکیانې دومره نه وې چه هغوی دې درجې ته رارسیدلې وې. دې به

وانی چه ماخودخپل ځان دپاره اودهغوی دپاره داټول عملونه کړي وو.نوالله ﷻ به هغوی هم ددې درجوته اورسوی.بیاهغه هم ددې ایت تلاوت اوفرمائیلو﴿رَبَّنَا وَاَدۡخِلۡهُمۡ﴾ مطرف بن عبدالله فرمائیلی دی چه ایماندارو خیرخواهی فربښتې هم کوی.بیائې هم داایت تلاوت کړو اود شیطانانو بد خواهی کوی. نو هغه داسې غالب دې چه په هغه بل څوك غالب نشته اوچه هغه څوك منع کولې نشی.ته چه څه غواړې هغه کیږی اوچه څه نه غواړې هغه نه کیږی.ته په خپل اقوالواوکارونو اوشریعت اوتقدیرکښې حکمت والائې.ته هغوی په دنیاکښې دخرابونه اودهغې د نقصان نه په دواړو جهانونوکښې محفوظ اوساته. د قیامت په ورځ به هغه رحمت والاکنړلې شی چه کوم ته دخپلې سزا اوعذاب نه بچ کړې.په حقیقت کښې لویه کامیابی اوپوره مقصداوفتح هم په دې کښې ده.

اِنَّ الَّذِيۡنَ | كَفَرُوۡا | يُنَادَوۡنَ | لَمَقۡتُ اللّٰهِ

| بیشکه هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | آواز به اوشي هغوئ ته | خامخا غصه دالله

ابیشکه کومو خلقو چې کفر کړې دې|هغوئ ته به دا آواز ورکولې شي چې لکه څنګه

اَكۡبَرُ | مِنۡ مَّقۡتِكُمۡ | اَنۡفُسَكُمۡ | اِذۡ | تُدۡعَوۡنَ | اِلَى الۡاِيۡمَانِ

ډیره زیاته ده | دغصې ستاسو نه | ځانونو خپلو ته | کله چې | به اوبللې شوئ تاسو | ایمان ته |

(نن)ستاسو دځان نه نفرت دې |ددې نه زیات نفرت به درنه الله ﷻ کولوا چې تاسوبه ایمان ته رابللې شوئ

فَتَكۡفُرُوۡنَ۝۱۰ | قَالُوۡا | رَبَّنَاۤ | اَمَتَّنَا | اثۡنَتَيۡنِ

نو تاسو به انکار کولو | اوبه وائی هغوئ | اے ربه زمونږه | مړه کړو تا مونږه | دوه ځله |

اوتاسو بۀ انکار کولو | ....هغوئ به وائی چې ائې زمونږه ربه ! مونږ دې دوه ځله مړه کړو

وَاَحۡيَيۡتَنَا | اثۡنَتَيۡنِ | فَاعۡتَرَفۡنَا | بِذُنُوۡبِنَا | فَهَلۡ اِلٰى خُرُوۡجٍ

او ژوندی کړو تامونږه | دوه ځله | پس اقرار کوو مونږه |دګناهونوخپلو|نوآیا شته ددې ځائې نه وتلو ته

اودوه ځله دې راژوندی کړو|نو اوس مونږ دخپلو ګناهونو اقرار اوکړو | نوآیا اوس

مِّنۡ سَبِيۡلٍ۝۱۱ | ذٰلِكُمۡ | بِاَنَّهٗۤ | اِذَا دُعِىَ | اللّٰهُ | وَحۡدَهٗ

څه لار | دا حالت ستاسو | په سبب ددې دې | چې کله به غوښتلې کیدل خلق | الله ته | یوازې

(ددې عذاب نه دبچ) وتلو څه لار شته ؟ |داځکه(سزادرکولې شی) چې که صرف دالله نوم بۀ اخستې شو

كَفَرۡتُمۡ‌ۚ | وَاِنۡ يُّشۡرَكۡ | بِهٖ | تُؤۡمِنُوۡا‌ ؕ | فَالۡحُكۡمُ

نوانکار به کوئ تاسو|اوکه شریك به کړې شوڅوك |دهغه سره|نوتاسوبه منلو|نواوس اختیاریا فیصله

نوتاسو بۀ ترې انکار کولو|اوکه څوک به ورسره شریکولې شو|نوبیا به مومنله |نو اوس داداالله فیصله ده

لِلّٰهِ | الۡعَلِىِّ الۡكَبِيۡرِ۝۱۲ | هُوَ الَّذِىۡ | يُرِيۡكُمۡ | اٰيٰتِهٖ

الله لره ده | چې اوچت دې لوئ دې | هغه هغه ذات دې | چې ښائې تاسو ته | نښې خپلې

چې ډیر د اوچتې مرتبې خاوند دې | الله هغه ذات دې چې تاسو ته خپلې نښې ښائی

وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ رِزْقًا ؕ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ

| او نازلوي | ستاسو دپاره | داسمان نه | رزق | اونۀ قبلوي نصيحت | مگر هغه څوك

او پورته نه درته روزي راليږي | او نصيحت خو بس هغه څوك قبلوي چې الله ﷻ ته

يُّنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

چې رجوع كوي الله ته | نو را اوبلئ | الله | حال دا چې خالص كونكي يئ | هغه لره | ددين خپل

رجوع كوي | نو تاسو په خالصه عقيده باندې الله ﷻ ته دعا كوئ | ....اګر كه هغه په

وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

اګر كه نۀ خوښوي | كافران |

كافرانو بده لګي |

قوله تعالى:: يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ

دګناه‌ګارانو ددوزخ په خواه كښې خراب حالت: دقيامت په ورځ چه كله به كافران داورد كويانو په خواه كښې وي او دالله ﷻ عذابونه به په وي او ټول كيدونكي عذابونه به دهغوي مخكښې وي هغه وخت به پخپله دخپل نفس دښمنان شي. او ډير سخت دښمنان به شي. ځكه چه د خپل خراب عملونو په وجه باندې هغه دوزخ ته ځي. دغه وخت به فرښتې هغوي ته په اوچت اوازسره وائي چه نن تاسو ځومره دخپل ځان نه خفه يې او ځومره دښمني چه دستاسو نن دخپل ځان سره ده اونن چه ځومره تاسو خپل ځان ملامته كوئ د هغې نه زيات خراب تاسو دالله ﷻ په نزد په دنيا كښې وې چه تاسو ته داسلام دايمان دعوت دركړې كيدو او تاسو هغه نه منلو.

د (أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ) مطلب:: ددې نه پس ايت د ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ﴾ په شان دې. سدي رحمه الله فرمائي دوي په دنيا كښې مړه كړې شول بيائې په قبرونو كښې ژوندي كړل اودسوال جواب نه پس مړې كړې شول او بيا د قيامت په ورځ ژوندي كړې شو. ابن زيد رحمه الله فرمائي چه دادم عليه السلام دشانه دوعدې په ورځ ژوندي كړې شول بيا دمور خيټه كښې وركښې روح واچولې شو بيا مړه شول اودقيامت په ورځ به بيا ژوندي شي. خو دا دواړه قولونه صحيح نه دي ځكه چه درې مرګونه اودرې ژوندونه لازم راځي او په ايت كښې ددوو مرګونو اودوو ژوندونو ذكر راغلې دې. صحيح قول دابن مسعود رضي الله عنه ابن عباس رضي الله عنه اودهغوي دملګرو دې. (يعني دمور دخيټې نه پيدا كيدل يو ژوند او دقيامت په ورځ دويم ژوند ددينا د پيدا كيدونه مخكښې ړومبې مرګ اودنيا نه درخصتيدو مرګ، دادوه مرګونه اودوه ژوندونه مطلب دی.

قوله تعالى:: فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾

دنياته د راتلو ناكامه غوښتنه: مقصد دا دې چه په دغه ورځ به كافران د الله ﷻ نه د قيامت په ميدان كښې داطلب او خواهش كوي اوس مونږ دې دنياته يوځل بيا اوليګه لكه چه ارشاد دې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ [1] نو ته به ګورې چه ګناهګاران خلق به خپل رب ته سرښكته وي او وائي به چه اې الله ﷻ مونږ اوليدل او مونږ واوريدل. اوس ته مونږ بيا دنياته اوليږه نونيكئې به كوو او ايمان به راوړو خود دوي دا تمنا به نه شي قبلولې. بيا چه كله عذاب اوسزا دوزخ او د دې اور اووينې اود دوزخ غاړې له اورسولې شي نو بيا به دغه درخواست كوي اود اول ځل نه به نې زيات په زور سره كوي لكه چه د الله ﷻ ارشاد مبارك دې ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ

---

[1]) ۳۲/السجدة: ۱۲.

رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾([1])افسوس چه تالیدل کله چه هغوی د دوزخ خواکې اودرولې شوی وی اووائی چه ارمان مونږ یوځل بیا دنیاته واپس کړې شونود خپل رب خبرې به دروغ نه ګڼړو اوایماندار به شو بلکه دهغوی دپاره خوهغه ښکاره کړې شو چه دوې اول پټ کړې شوی وو.اوکه بالفرض دوی واپس هم اوګرځولې شی نودوی به بیا هم هغه کوی د کوم نه چه منع کړې دی. داخودی دروغژن. دې نه پس چه کله هغوی په دوزخ کښې واچولې شی اوعذاب شروع شی هغه وخت به نور هم په زوردار اوکلك انداز اوالفاظوکښې دغه آرزوګانې کوی هلته به په چغوصورو سره وائی ﴿رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ ۚ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ﴾([2])اې زمونږ پروردګاره مونږ د دې ځائ نه اوباسه مونږ به نیك عملونه کوو د هغې خلاف به کوو تراوسه پورې چه موکړی دی.جواب به ورکولې شی چه ولې مونږ تاسو ته دومره عمر اومهلت نه وو درکړې که چرې دوی نصیحت حاصلونکی وو نویقین به پرې ګولې شوبلکه مونږ خوتاسو له خبردرکونکې هم درلیګلې وو اوس دخپلو کړو مزه واخلئی د ظالمان هیڅ څوك امدادی نشته. وائی به چه اې الله مونږ د دې ځائ نه اوباسه که مونږ بیاهم هغه شان اوکړه نو مونږ به ظالمان یو. الله ﷻ به فرمائی لرې شئی هم په دې کښې پراته اوسئی ماسره خبرې مه کوئی. په دې آیت کښې دې خلقو د خپل سوال نه وړاندې یوه مقدمه قایمولوسره په سوال کښې یوه مزیداره خبره کړې. اې الله ﷻ مونږ مړه ووتامونږ راژوندی کړوبیادې مړه کړوبیادې راژوندی کړو ته په هرهغه څیز باندې قادرئی کوم چه ته غواړې زمونږ د خپلو ګناهونواقرار دې. یقینًا مونږ په خپلوځانونو باندې ظلم اوزیاتې کړې اوس د خلاصی څه صورت جوړکړې یعنی مونږ دنیاته بیا واپس کړه چه یقینًا ستا په طاقت کښې دی. مونږ چه هلته لاړشونود خپلو اولنوعملونو خلاف به کوو اوس که دې ځل بیا مونږ هم هغه کار اوکړو نو مونږبه ظالمان یو. هغوی ته به جواب ورکولې شی چه اوس بیا دنیاته د تلو هیڅ لار نشته. د دې د پاره که بیا لاړهم شئی نو هم هغه کارونه به کوئی د کوم نه چه منع کولې شئی. تاسو خپل زړونه کاڼه کړی دی. تاسو اوس هم حق نه قبلوئی بلکه د دې به خلاف کوئی. ستاسو خوداحال وو چه کله هم د رب واحد ذکر راغلې ستاسو په زړه کښې کفر راغلې دې. او که ده سره څوك شریك کولې شو نوستاسو یقین اوایمان راتلو.ستاسو به بیا هم هغه حالت شی.که دنیا ته بیا لاړئی نو هم دغه به کوئی نوحاکم حقیقی د چا په حکم کښې چه هیڅ ظلم نه وی سراسر عدل اوانصاف وی هغه هم الله ﷻ دې. چاله چه غواړی هدایت ورکړی اوچاله چه غواړی نه ورکوی. په چاباندې چه غواړی رحم اوکړی څوك چه غواړی عذاب ورکړی. د هغه په حکم او انصاف کښې څوك هم د هغه شریك نشته.

قوله تعالى:: هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ

دالله ﷻ د قدرت دلائل هغه الله ﷻ په خلقو باندې خپل قدرت ښکاره کوی په زمکه اوآسمان کښې د هغه دتوحید بې شمیره نښې دی د کوم نه چه صفا ښکاره معلومیږی چه د ټولوخالق دټولومالك د ټولو پالونکې اود ټولو حفاظت کونکې هم هغه دې هم هغه د آسمان نه رزق یعنی باران راوروی په کوم سره چه د هرقسم غلې فصلونه قسم قسم عجیبه عجیبه خوند اومختلف رنګ شکل اوصورت میوې دانې اوګلونه پیداکیږی.سره د دې چه اوبه یو اوزمکه هم یوه. په دې سره هم د هغه شان ښکاره دې او رښتیا خودا دی چه عبرت نصیحت فکر اوغور خو هم هغوی ته نصیب کیږی چه د الله ﷻ طرف ته رغبت او رجوع کونکی وی.اوس تاسو دعاعبادت په خلوص صرف د یوالله ﷻ د پاره کوئی د مشرکانو د مذهب

---

[1] ٦/الانعام:٢٧.

[2] ٣٥/فاطر:٣٧.الخ.

اومسلك نه جداشني. حضرت عبدالله بن زبير﷛ به د هر فرض مانځه د سلام ګرځولونه پس دا لوستل ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير لاحول ولاقوة الابالله لااله الاالله لانعبد الااياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لااله الاالله مخلصين له الدين ولوكره الكفرون﴾ اوفرمائيل ئې چه رسول الله ﷺ به هم دا د هر مانځه نه پس لوستل (مسنداحمد) داحديث په مسلم او ابوداؤدوغيره كښې هم شته[1] ابن ابى حاتم كښې دي د الله ﷻ نه دعااوكړئ اود قبليدو پوره يقين ساتئ اويادساتئ چه الله ﷻ بې پرواه دې اود بل طرف ته دمشغول زړه نه اورى. ([2])

ذُو الْعَرْشِ	رَفِيعُ الدَّرَجٰتِ	
مالك دعرش دې	هغه داوچتو درجو مالك دې	
دعرش مالک دې	هغه دمرتبو اوچتونكي دې	

مِنْ عِبَادِهٖ	يَّشَآءُ	عَلٰى مَنْ	مِنْ اَمْرِهٖ	يُلْقِى الرُّوْحَ
دبندګانو خپلو نه	چې غواړي ئې هغه	په هغه چا	په حكم خپل سره	نازلوى روح

هغه په خپلو بندګانو كښې چې په چا اوغواړي په هغه باندې خپله وحى راوليږى | چې (

هُمْ بٰرِزُوْنَ	يَوْمَ	يَوْمَ التَّلَاقِ	لِيُنْذِرَ
چې ټول خلق به بې ير دې وى	هغه ورځ	دورځې دملاقات نه	دپاره ددې چې اوبروى خلق

خلق) دملاقات (دحشر) د ورځې نه اوويريږى | په كومه ورځ چې به ټول خلق (دقبرونونه) بهر راوځي

الْيَوْمَ	لِمَنِ الْمُلْكُ	شَىْءٌ	مِنْهُمْ	عَلَى اللّٰهِ	لَا يَخْفٰى
نن ورځ | الله لره ده	چالره ده بادشاهى	هيڅ څيز	ددوئ نه	په الله باندې	نۀ به وى پټ

دالله ﷻ نه به ددوئ هيڅ خبره پټه نه وى | (تپوس به كولې شى) چې نن ورځ د چا بادشاهى ده؟

كُلُّ نَفْسٍ	تُجْزٰى	اَلْيَوْمَ	الْقَهَّارِ	لِلّٰهِ الْوَاحِدِ
هر نفس ته	بدله وركړې كيږى	نن ورځ به	قهار يعنى زبردست دې	چې يو دې

بس صرف دالله ﷻ بادشاهى ده | چې يو او غالب دې اِنن به هر سړى ته دخپل عمل بدله وركولې شي

سَرِيْعُ الْحِسَابِ	اِنَّ اللّٰهَ	لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ	بِمَا كَسَبَتْ
زراغستونكې دې دحساب	بيشكه الله	نشته ظلم نن ورځ	دهغه عمل چې كړې وى هغه

(اوپه چاباندې به) نن هيڅ زياتې نشى كولې | يقينا الله ﷻ ډير زر حساب اخستونكې دې

قوله تعالىٰ: رَفِيعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ

د قيامت په ورځ به د الله ﷻ بادشاهى وى:- الله ﷻ خپله لوئى عظمت اود خپل عرش لوئى او وسعت بيان فرمائي چه په ټول مخلوق باندې لكه د چت خور دې. ارشاد بارى ﷻ دې ﴿مِّنَ اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ﴾ ([3]) يعنى

---

[1] احمد:٤/٤، صحيح مسلم كتاب المساجد باب استحباب الذكر بعد الصلاة وبيان صفته:٥٩٤، ابوداؤد:١٥٠٦، ابن حبان:٢٠٠٨.

[2] ترمذى كتاب الدعوات باب نمبر ٦٥، حديث:٣٤٧٩.

[3] ٧٠/المعارج:٣.

هغه عذاب به د الله ﷻ د طرف نه وی چه د پاوروځینو والا دې فرښتې او روح هغه له ورخیژی ورخی به داسې ورځ کښې چه د هغې اندازه د پنځوسوزروکالوده اود دې خبرې بیان به ان شاء الله وړاندې راځي چه فاصله د اوومې زمکې نه واخله ترعرش پورې ده(۱)لکه چه د سلفو اوخلفو د جماعت یو قول دې او هم دا راجح هم دې ان شاء الله. د ډیرو مفسرینو نه روایت دې چه عرش د سرو یاقوتودې. دکومو د دوو غاړو فاصله چه د پنځوسوکالوده اودکوم اوچتوالې چه داوومې زمکې نه پنځوس زره کاله دې اود دې نه په وړومبی حدیث کښې چه د فرښتو د عرش اوچتول ذکر دی داهم تیرشوې دې چه داووه واړوآسمانونونه هغه ډیر اوچت اوبره دې هغه چه به چاباندې غواړی وحی رالیګی.لکه چه ارشاد دې ﴿يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوْحِ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اَنْ اَنْذِرُوْٓا اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاتَّقُوْنِ﴾ (۲)هغه فرښتو ته وحی ورکوی اوځاله چه غواړی لیګی چه ته خلق خبرکړه زما نه بغیربل معبودنشته مانه ویریږئی. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ (۳)یعنی داقرآن پاك د ټول جهان درب نازل کړې شوې دې کوم چه معتبر فرښتې ستاپه زړه کښې راکوزکړې دې دې د پاره چه ته ویرونکې جوړشې. دلته هم هغه بیان اوشو چه هغوی د ملاقات د ورځې نه اوویروه(۴)حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه داهم د قیامت یونوم دې په کوم سره چه الله ﷻ خپل بندیګان اوویرول. په کوم کښې چه به حضرت آدم ﷺ پخپله اودهغه د اولاد نه د ټولو نه آخری ماشوم یوبل سره ملاویږی. ابن زید رحمه الله فرمائی بندیګان به الله ﷻ سره ملاویږی. قتاده رحمه الله فرمائی آسمانونووالا اوزمکې والا به یوبل سره ملاویږی. خالق اومخلوق ظالم اومظلوم به ملاویږی. مقصددا چه هریوبه بل سره ملاقات کوی بلکه عامل اودهغه عمل به هم ملاویږی. نن به ټول د الله ﷻ په وړاندې وی په هغه ورځ به الله ﷻ پخپله فرمائی نن د چابادشاهی ده؟ څوك به چه صرف جواب ورکړی؟ پخپله به الله ﷻ جواب ورکړی چه د هغه الله ﷻ چه د همیشه نه واحد اواحددې او په ټولو باندې غالب حکمران دې. اول حدیث تیر شوې دې چه الله ﷻ به آسمان اوزمکه راغونډکړی او په خپل لاس کښې به نی واخلی اوفرمائی به زه بادشاه یم زه جباریم زه متکبریم د زمکې بادشاهان جبار او متکبران نن چرته دی؟ (۵)د صور په حدیث کښې دی چه الله ﷻ عزوجل کله د ټولومخلوق روح قبض کړی اود هغه وحده لاشریك له نه بغیربل څوك پاتې نه شی. هغه وخت به درې ځل فرمائی نن ملك د چا دې؟بیابه هم پخپله جواب ورکړی دالله ﷻ یوازې غالب یعنی دهغه چه واحددې.دهغه چه په هر یو څیز باندې غالب دې د چا په ملکیت کښې چه هریوڅیزدې. ابن ابی حاتم کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې د قیامت د قایمیدوپه وخت کښې به یوآواز کونکې آوازکوی خلقو قیامت راغلوکوم چه به مړی اوژوندی ټول اوری.الله ﷻ به د دنیاپه آسمان باندې په خپل شان سره نزول کوی اووائی په چه نن د چا بادشاهی ده؟ صرف د الله ﷻ چه یودې اوغالب دې. بیا د الله ﷻ د عدل اوانصاف بیان کولې شی. په هغه ورځ به لږشان هم ظلم نه شی کولې بلکه نیکئی به لس لس چنده زیاتې ملاویږی اوبدئی به هم دومره وی دصحیح مسلم شریف حدیث دې رسول الله ﷺ د الله ﷻ ارشاد نقل کوی اې زما بندیګانوما په خپل ځان باندې هم ظلم حرام کړې دې اوپه تاسو باندې مې هم حرام کړې دې نوپه تاسوکښې دې څوك هم په بل باندې ظلم نه کوی. په آخره کښې دی اې زما بندیګانو داخوستاسو خپل اعمال دی کوم

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة النبی صلی الله علیه وسلم ودعائه باللیل:۷۷۰، ابوداود : ۷٦۷، ابن ماجة: ۱۳۵۷، احمد:٦/١٥٦، ابن حبان : ٢٦٠٠، نسائی: ١٦٢٦،

(۲) ١٦/النحل:٢.

(۳) ٢٦/الشعراء:١٩٢.

(۴) الطبری:٢١/٣٦٤.

(۵) صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب صفة القیامة والجنة والنار:٢٧٨٨.

ته چه زه ګورم اوتاسوله به پوره بدله درکوم. څوك چه نېکي اوکړي نو د الله ﷻ حمد دې بيانوي اوچه څوك دې نه علاوه وي نوهم خپل ځان دې ملامته کړي([1])بيانئ خپل حساب اخستل بيان کړه چه د ټول مخلوق نه حساب اخستل هغه ته داسې دی لکه چه د يوکس نه حساب اخلي. لکه چه ارشاد باري ﷻ دې ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾([2])يعني د ټولوپيداکول اوتاسو ټول مړه کولونه پس ژوندي کول زماپه نيز هم ديوکس پيداکول اوديوکس مړکولوبرابراويو شان دی.بل آيت کښې د الله ﷻ فرمان دې﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾([3])يعني زمونږ حکم سره کار کيږي په دومره ساعت کښې لکه چه چا سترګه بند کړه اوکولاوني کړه.

وَأَنذِرْهُمْ	يَوْمَ الْآزِفَةِ	إِذِ الْقُلُوبُ	لَدَى الْحَنَاجِرِ	كَاظِمِينَ ۚ
اواويروه دوئ	دورځې نزدې نه	کله چې به زړونه	راختلي وی مرئ ته	غمژن به وی

او(ائې پيغمبره) دوئ د نزدې راتلونکې ورځې دمصيبت نه اوويروه | چې زړونه بهٔ ترخولې شي

مَا لِلظَّالِمِينَ	مِنْ حَمِيمٍ	وَلَا شَفِيعٍ	يُطَاعُ ۚ
نهٔ به وی دپاره دظالمانو	څوك خوږدوست	اونهٔ شفاعت کونکې	چې خبره اومنلې شي دهغه

اوساګانې به لنډې شي|اوپه دغه ورځ به دظالمانو دپاره هيڅ دوست نه وی |اونه څوک سفارشي چې دهغه خبره

يَعْلَمُ	خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ	وَمَا	تُخْفِي الصُّدُورُ	وَاللَّهُ
پوهيږی الله تعالی	په خيانت د سترګو	او په هغه	چې پټوی يې سينې	او الله تعالی

واوری| الله ﷻ د سترګو په غلا اود زړونو په پټو رازونو ښه پوهيږی | ....اوالله ﷻ به

يَقْضِي	بِالْحَقِّ ۖ	وَالَّذِينَ	يَدْعُونَ	مِن دُونِهِ	لَا يَقْضُونَ
حکم (فيصله)کوی	په حقه سره	او هغه	چې رابلې ئې دوئ	اېې دالله نه	هغوئ فيصله نهٔ شی کولې

په انصاف سره فيصله اوکړی|اودوئ چې دهغه نه سوا د نور چا بلنه کوی| نوهغوئ هيڅ فيصله نه

بِشَيْءٍ ۗ	إِنَّ اللَّهَ	هُوَ السَّمِيعُ	الْبَصِيرُ
دهيڅ څيز	بيشکه الله چی دې	هغه اوريدونکې دې	اليدونکې دې

شی کولې | بيشکه الله ﷻ هر څه وينی او ګوری|

قوله تعالی:: وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ

د قيامت د سختو بيان او د ازفه مطلب:- ﴿الْآزِفَةِ﴾ د قيامت يونوم دې. ځکه چه هغه ډيرنيزدې دې لکه چه ارشاددې﴿ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴾([4])الخ يعنی نيزدې راتلونکې رانيزدې شوې دې د کوم ښکاره کونکې چه

---

[1] صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب تحريم الظلم:٢٥٧٧، ترمذی:٢٤٩٥،ابن ماجه:٤٢٥٧، احمد:٥/١٦٠، ابن حبان:٦١٩.

[2] ٣١/لقمان:٢٨.

[3] ٥٤/القمر:٥٠.

[4] ٥٣/النجم:٥٧.

بغیرد الله ﷻ نه بل څوك نشته. بل ځاي ارشاد دي ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ (۱). قیامت نیزدې راغلو او سپوږمئی اوشلیدله. بل ارشاد دي ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۲) د خلقو د حساب وخت نیزدې راغلو. بل ارشاد دي ﴿أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (۳) د الله ﷻ امر راغلې دی تاسو پدې کښې تندی مه کوئی. یوبل آیت کښې دی ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ﴾ (۴) کله چه دا نیزدې اوګوری نود کافرانو مخونه به تك تور شي.

غرض دا چه هم د دې نیزدیوالی په وجه دقیامت نوم ﴿أَزِفَةُ﴾ دې. هغه وخت به اینې څلې له راشی هغه ویره به وی چه د چا زړه به په ځائ نه اودریږی په تولو به د غضب خاموشی وی. د چا د څلې نه به یوه خبره هم نه اوځی دچاځه مجال چه بغیر اجازت شونډې اوخوزوی. تول به ژاړی اوحیران اوپریشان به وی. کوموخلقو چه الله ﷻ سره شرك کړې هغوی په خپل ځان ظلم کړې دې د هغوی به نن هیڅ غم خوار او دوست نه وی چه د هغوی په کارراشی. نه به شفاعت کونکې اونه سفارش کونکې به وی چه د هغوی د شفاعت د پاره ژبه اوخوزوی بلکه د هرې ښیګړې اسباب به پرې کړې شوې وی.

قوله تعالی:: يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ

د ستر ګوخیانت اود سینې راز :: دهغه الله ﷻ علم محیط دې تولې لوئې ورې پټې ښکاره نرې اوغټې خبرې به یوشان ښکاره دی. د دومره لوئی علم د مالك چه د هغه نه هیڅ یو څیز پټ نه وی هریوسړی له ویریدل پکاردی اوپه یووخت کښې هم دا خیال نه دی کول پکار چه دې وخت کښې هغه زما نه پټ دې اوزمادحال هغه ته خبر نشته بلکه هروخت دې دا یقین کوی چه هغه ما ته ګوری دهغه علم ماسره دې د دې لحاظ دې کوی اودهغه دمنع کړې شوی کارونونه دې منع شی. ستر ګې چه دخیانت دپاره اوچتیږی که په ظاهره باندې هغه امانت ښکاره کوی خود علیم رب نه هغه پټ نه دی. د سینې په کوم ګوټ کښې چه کوم یوخیال پټ وی اوپه زړه کښې چه کومه خبره په پټه سره راوچتیږی د هغې هغه ته علم دې.

ابن عباس ﷺ فرمائی په دې آیت کښې مرادهغه سړې دې مثلاً چه یوکورته لاړو هلته یوه ښائسته ښځه ده یاهغه ځی راځی اودې دستر ګې په ګوټ کښې هغې ته ګوری راګوری کوم ځائ چه دچا نظر پریوځی نودې نظر اوګرځوی اوچه کله ئې موقع اوموندله نوستر ګې اوچتوی اوګوری نودخیانت کونکې ستر ګې خیانت اود هغه د زړه راز الله ﷻ ته چه علیم رب دې ښه معلوم دې چه د هغه په زړه کښې خو دادی که ممکن وی نوچه پټ اندام ئې هم اوګوری. حضرت ضحاك رحمه الله فرمائی دې نه مراد ستر ګه وهل اواشارې کول بغیرد کتونکی څیز کتل یا لیدلې څیز لیدونکې یا لیدونکې نالیدلې جوړوی. (۵)

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی نظرچه په کوم یونیت سره واچولې شی الله ﷻ ته ښکاره دې (۶) بیا په سینه کښې پټ خیال چه که موقعه ملاوشی اوطاقت ئې وی نودې به د بدکارئی نه هم منع نه شی نو دا هم هغه پیژنی. سدی رحمه الله فرمائی چه د زړونود وسوسو نه هغه خبردې. هغه په انصاف سره حکم کوی قادردې چه د نیکئی بدله نیکه ورکړی اود بدئی سزا خرابه ورکړی. هغه اوریدونکې او لیدونکې دې لکه چه ارشاد دې هغه بدی کونکوته د هغوی د کولوسزا اونیکانوته به دهغوی دنیکئی بدله

(۱) ٥٤/القمر:۱
(۲) ۲۱/الانبیاء:۱.
(۳) ۱٦/النحل:۱.
(۴) ٦٧/الملك:۲۷.
(۵) الطبری:۳٦۹/۲۱.
(۶) الطبری:۳٦۹/۲۱.

ورکوي. کوم خلق چه دهغه نه بغیربل څوك رابلي که هغه بتان اوتصویرونه وي یاکه څه بل څه وي هغه دهیڅ څیز مالکان نه دي دهغوي حکومت نشته نوحکم اوفیصلې به څنګه کوي؟ الله ﷻ د خپل مخلوق اقوال اوري د هغوي احوال ته ګوري. چاله چه غواړي لار ښائي چاله چه غواړي ګمراه کوي د هغه په دې کښې هم سراسر عدل اوانصاف دې.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا
آیا اوګرزیدلي نۀ دي دوي
آیا دا خلق په زمکه کښې ګرځیدلي نه دي
فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا
په زمکه کښې | چې اوګوري | څرنګې وۀ | انجام | دهغه کسانو | چې ووه هغوئ |
چې اوګوري چې ددوئ نه وړاندې خلقو (چې دحق نه منکر وو) انجام څۀ شو
مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا
مخکښې دوئ نه | وۀ هغوئ | زیات سخت | ددوئ نه | په قوت کښې | او په نښو پریښودو کښې
هغه ددوئ نه په قوت کښې او د زمکې په مخ په نښو پریښودو کښې زیات وو |
فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم
په زمکه کښې | پس اونیول هغوئ لره الله | په سبب دګناهونو دهغوئ | او نۀ وۀ | هغوئ لره |
نو الله ﷻ هغوي د خپلو ګناهونو په سبب راونیول | اوهیچا دالله ﷻ د عذاب
مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ
دالله نه | هیڅوك بچ کونکې | دا انجام شو | په سبب ددې چې هغوئ وۀ | چې راتلل به هغوئ ته |
نه بچ نه کړل | ....دا خکه چې هغه ته به خپلو پیغمبرانو ښکاره نښې راوړلې
رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ
رسولان دهغوئ | د واضحه حکمونو سره | پس هغوئ انکار اوکړو | پس راونیول هغوئ الله |
خو هغوئ بۀ ترې انکار کولو .... نو الله ﷻ راونیول
إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ
بیشکه هغه | زور رور دې | سخت عذاب ورکونکې دې | او بیشکه اولیږو مونږه | موسی |
یقینا هغه ډیر د طاقت خاوند دې | سخت عذاب ورکونکې دي | اومونږ موسی
بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
دنښو زمونږ سره | او دلیل ښکاره سره | فرعون ته | او هامان ته | او قارون ته |
دخپلو نښو او ښکاره دلیل سره اولیږلو (یعنی مونږدوئ) فرعون اوهامان او قارون ته (پیغام دحق سره اولیږل)
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ
پس اووئیل هغوئ | جادوګر دې | دروغژن دې | پس هر کله چې | راغې هغه | هغوئ ته | دحق سره
نوهغوئ اووئیل چې دا جادو ګردې غټ دروغژن دې انوڅه وخت چې موسی زمونږ دطرفنه حق راوړو

مِنْ عِنْدِنَا | قَالُوا | اقْتُلُوٓا | اَبْنَآءَ الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا

د طرفه زمونږ نه | نو اووئیل هغوئ | چې اووژنئ | خامن دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړي دي |

نو هغوئ اووئیل چا چې دده سره (په الله ﷻ باندې) ایمان راوړي دي | د هغوئ خامن قتل کړئ

مَعَهٗ | وَاسْتَحْيُوْا | نِسَآءَهُمْ ط | وَمَا كَيْدُ | الْكٰفِرِيْنَ | اِلَّا

دهغه سره | او ژوندئ پریږدئ | ښځې دهغوئ | اونه دې تدبیر | دکافرانو | مګر

اولونړه ئې ژوندئ پریږدئ | ....اود کافرانو تدبیر بې اثره لاړو

فِيْ ضَلٰلٍ۝ | وَقَالَ فِرْعَوْنُ | ذَرُوْنِيْٓ | اَقْتُلْ مُوْسٰى

په ګمراهۍ کښې (یعني بې اثره) | اووئیل فرعون | چې پریږدئ ما | چې اووژنم موسی |

او فرعون اووئیل چې ماپریږدئ چې موسی ؑ قتل کړم او بیا دې هغه خپل رب (مدد د پاره)

وَلْيَدْعُ | رَبَّهٗ ج | اِنِّيْٓ اَخَافُ | اَنْ يُّبَدِّلَ | دِيْنَكُمْ

او دې د رااوغواړي | رب خپل | بیشکه زۀ یریږم | چې بدل به کړي دې | دین ستاسو |

راوغواړي | زه په دې ویریږم چې ستاسو دین به بدل کړي |

اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ | فِي الْاَرْضِ | الْفَسَادَ۝ | وَقَالَ | مُوْسٰٓى | اِنِّيْ عُذْتُ

یا به راپورته کړي | په زمکه کښې | فساد | اواووئیل | موسی | بیشکه ما پناه اغستلې ده

اویا به په ملک کښې (بل څه) فساد پیدا کړي | موسی ؑ اووئیل چې زه دخپل رب

بِرَبِّيْ | وَرَبِّكُمْ | مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ | لَّا يُؤْمِنُ | بِيَوْمِ الْحِسَابِ۝

درب خپل سره | او درب ستاسو سره | دهر تکبر کونکي نه | چې ایمان نه لري | په ورځ دحساب

اوستاسو درب پناه غواړم دهر متکبر نه | چې د حساب په ورځ یقین نه ساتي

قوله تعالی:: اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ

د نافرمانه قوم انجام: الله ﷻ فرمائي اې نبي ﷺ آیا ستاد رسالت تکذیب کونکو کافرانو ستا نه د وړاندې رسولانو تکذیب کونکو کافرانو دحالت کتنه اخوادیخواپه ګرځیدو سره نه ده کړې؟ چه د هغوی نه زیات طاقتور قوي اوجثه دار وو. دچادمکانونواوعمارتونو کنډرې چه تراوسه پورې موجود دي چه هغوی سره دیرغرور کښې وود هغوی نه په لوئ عمر کښې وو کله چه د هغوی دکفر او ګناهونو په وجه په هغوی باندې د الله ﷻ عذاب راغلو نونه چاهغه اخواکړې شواونه په چاکښې د مقابله طاقت وواونه د دې نه د بچ کیدوڅه صورت راووتلو. په هغوی باندې د الله ﷻ د غضب راپریوتلو وجه دا شوه چه هغوی له هم د هغوی رسولانوواضحه اوصفا دلیلونه اوروښانه حجتونه راوړلې راغلې ووسره د دې هغوی کفر اوکړود څه په وجه چه الله ﷻ هغوی هلاك کړل اود کافرانود پاره ئې د عبرت ذریعه جوړ کړل. الله ﷻ د پوره طاقت والاسخت نیولووالااوسخت عذاب والا دې.زمونږ دعاده چه هغه دې مونږله دخپلوټولو عذابونو نه خلاصې راکړي. (آمین)

قوله تعالی:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا

د موسی ؑ د قتل فرعوني منصوبه:- الله ﷻ خپل آخری رسول ﷺ ته د تسلئ ورکولود پاره د وړاندینو رسولانو قصې بیانوی لکه څنګه چه آخر کار فتح اوکامیابی هم د هغوی سره وه دغه شان ته هم د دې

کافرانو نه هیڅ اندیښنه مه کوه. زما امداد تاسره دي. اخرکاربه هم ستا بهتري اواوچتوالي وي کله چه حضرت موسی بن عمران ﷺ واقعه ستا په وړاندې ده چه مونږ هغه په دلائلواوثبوتونوسره د قبطیانو بادشاه فرعون طرف ته چه د مصر بادشاه وو اولیګلو اود هامان طرف ته چه د هغه وزیراعظم وو. اود قارون طرف ته چه په هغه زمانه کښې د ټولونه زیات دولت مندوو اود سوداګرو بادشاه به ګڼړلې شو. دې بدنصیبود الله ﷻ دا زبردست رسول دروغ اوګڼړلو د هغه سپکاوې اوکړواوصفاتي اوونیل چه دا خوجادوګراودروغژن دې. هم دغه جواب د کافرانود طرف نه د وړاندینو امتونوانبیاء کرامو علیهم السلام ته ملاویدلو.

لکه ارشاددې ﴿ كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴾[1] الخ.یعنی دغه شان د دوی نه وړاندې هم چه څومره رسولان راغلي دي ټولوته د هغوی قوم هم داوئیلي چه جادوګرياليوني. آيا هغوی په دې باندې څه په غونډه کښې اتفاق کړې وو؟ په اصل کښې دا ټول په ټول سرکش خلق دي. کله چه زمونږ رسول موسی ﷺ هغوی له حق راوړو اوپه خپل رسالت باندې ئې زبردست دلیلونه قایم کړل نو هغه خلق رسولان تنګول اوهغوی ته تکلیفونه ورکول شروع کړه. فرعون حکم اوکړو چه په دې رسول باندې څوك ایمان راوړی اوهغوی کره چه کوم هلکان وی هغه قتل کړئ اوکومې جینکئ وی هغه پریږدئ.دې نه وړاندې هم هغه داحکم جاری کړې ووځکه چه د هغه دا ویره وه چه چرته موسی ﷺ پیدانه شي. د دې د پاره چه د بنی اسرائیلو تعدادکم کړی اوهغوی کمزورې کړی او بې طاقته ئې کړي. اوممکن دی چه دواړه مصلحتونه ئې مخې ته وو اواوس د بیاحکم کولو توجوئي هم دې طرف ته وه چه دا ډله مغلوب وی اود هغوی شمیرزیات نه شي خوار اوذلیل وی بلکه د هغوی خیال وی چه زمونږ د دې مصیبت ذریعه حضرت موسی ﷺ دې. بنی اسرائیلو حضرت موسی ﷺ ته وئیلې هم ووچه ستاد راتلونه وړاندې هم مونږ ته تکلیفونه راکولې شو اوستاسو د راتلونه پس هم مونږ تنګولې شو. هغوی جواب ورکړو تاسو تندی مه کوئ ممکن دی چه الله ﷻ ستاسو دښمن تباه کړی اوتاسو د زمکې خلیفه ګان جوړکړي بیابه ګورو چه تاسو څنګه عمل کوئ؟

قوله تعالی: قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

د حضرت قتاده رحمه الله قول دې چه د فرعون داحکم په دويم ځل وو.[2] الله ﷻ فرمائی چه د کافرانودا دهوکه اودهغوی دا پالیسی چه بنی اسرائیل فناشی بې فائدې اوفضول وه. د فرعون یوډیر خراب قصد بیانولې شي چه هغه دموسی ﷺ دقتل کولواراده اوکړه اوخپل قوم ته ئې اوونیل چه زه موسی ﷺ قتل کوم ستاسوعادتونه اورسمونه به تاسونه هیرکړی اوپه زمکه کښې به یوفساد خورکړي. د دې د پاره په عربوکښې دامتل مشهور شو ﴿صارفرعون مذكرا﴾یعنی فرعون هم وعظ کونکې جوړشو. بعضې قراءتونو کښې په ځای د ﴿ان يظهر﴾ ﴿ يظهر﴾ دې.موسی ﷺ ته چه کله د فرعون دابده اراده معلومه شوه نو هغوی اوفرمائیل چه زه د هغه نه اود هغه په شان بدوخلقو نه دالله ﷻ پناه کښې راځم.اې زما مخاطب خلقو زه د خپل اوستاسو د رب په پناه کښې راځم د هریوهغه سړی نه د تکلیف رسولونه چه د حق نه کبرکونکې اود قیامت په ورځ باندې ایمان نه لرونکې وي. په حدیث شریف کښې دي کله چه به رسول الله ﷺ ته د یوقوم نه خوف وو نودا دعا به ئې فرمائیله ﴿اللهم انانعوذبك من شرورهم ونذرابك فی نحورهم﴾ اې الله د هغوی د بدئ نه مونږ ستا په پناه کښې راځو اومونږ تا د هغوی په مقابله کښې کوو.[3]

---

[1]) ۵۱/الذریت:۵۲.

[2]) الطبری:۲۱/۳۷۳.

[3]) ابوداؤد کتاب الوتر باب مایقول الرجل اذاخاف قوما:۱۵۳۷ حاکم:۲/۱۴۲ ،احمد:۴/۴۱۴، ابن حبان:۴۷۶۵.

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ ۖ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ

او اوونیل | یو سړی مومن | دال فرعون نه | چې پټوۀ نې | ایمان خپل | آیا تاسو وژنئ |

او د فرعون د قوم نه یو مومن اووئیل | چې خپل ایمان به ئې پټ ساتلو | آیاتاسو یو داسې

رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

یو سړې | چې وائی هغه | رب زما الله دې | او بیشکه راغلې دې تاسو ته | دواضحه نښو سره |

سړې وژنئ | چې هغه وائی چې زما رب الله ﷻ دې | او تاسو ته ستاسو د رب د طرفه په ښکاره دلائلو

مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ

د طرفه د رب ستاسو نه | او که وی هغه | دروغژن | نو په هغه دی | دروغ دهغه | او که وی هغه |

سره راغلې دې | نو که دې دروغژن وی | نو د دهٔ د دروغو وبال به هم په دهٔ پریوځی | او که رښتینې

صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

رښتینې | نو رسیږی به تاسو ته | خینی دهغه عذاب نه | چې یروی دې تاسو دهغې نه | بیشکه الله |

وی | نو د هغه عذاب نه به دربانديې راشی | چې تاسو ترې یروی | بیشکه الله تعالی هغه چاته نیغه لار نه

لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾ يٰقَوْمِ لَكُمُ

نهٔ ښائی لار | هغه چاته | چې هغه دحدنه اوړیدونکې وی | دروغژن وی | اے قومه زما | تاسو لره ده

ښائی څوک چې د حدنه تیریدونکې اوغټ دروغژن وی |............... ائې زما قومه

الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۫ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا

بادشاهی | نن ورځ | چې غالب یئ | په زمکه کښې | پس څوك به امداد اوکړی زمونږ سره |

نن خو بادشاهی ستاسو ده | چې په دې ملک کښې حاکمان یئ | نو که دالله ﷻ عذاب

مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ؕ قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ اُرِيْكُمْ اِلَّا مَآ

دعذاب دالله نه | که راغې مونږ ته | اوونیل فرعون | نهٔ درکوم رائې زهٔ تاسو ته | مگر هغه

راشی څوک به مونږ دالله ﷻ د عذاب نه بچ کړی ؟ | فرعون اووئیل زه خوبس تاسو ته هغه رائې

اَرٰى وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿۲۹﴾

چې ښکاری ماته (مناسب) | اونهٔ کوم ښودنه تاسو ته | مگر دلارې صحیح |

درکوم | کومه چې ماته رښتیا ښکاری | او بله دا چې زه تاسو ته د مصلحت نه ډکه لار ښایم

قوله تعالی:: اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ

د یونالیدلی مؤمن مجاهدانه اقدام:-مشهوره خو هم دا ده چه هغه مؤمن قبطی وو اود فرعون د خاندان نه وو بلکه سدی رحمه الله خوفرمائی چه د فرعون د تره خوئ وو اوداهم وئیلې شوی دی چه هغه هم حضرت موسی علیه السلام سره خلاصې بیاموندلې وو. امام ابن جریر رحمه الله هم داقول خوښوی. بلکه د کومو خلقو چه دا وینا ده چه دامؤمن هم اسرائیلی ووهغوی د دوی تردید کړې اوفرمائیلې دی که اسرائیلی وو نو نه به فرعون د هغه دومره په صبرسره نصیحت اوریدلو اونه به د حضرت موسی علیه السلام د قتل د ارادې نه منع

کیدلو بلکه هغه ته به ئې تکلیف رسولو. د حضرت ابن عباس ؓ نه روایت دې چه د آل فرعون خو یو دا سړې ایماندار وو اوبل د فرعون ښځې ایمان راوړې وو دریم هغه سړی کوم چه حضرت موسی ؑ ته خبرورکړې وو چه د سردارانو مشوره ستاسود قتل کولوروانه ده. ده به خپل ایمان پټولوخود موسی ؑ د قتل اوریدوسره چپ پاتې نه شو اوهم دغه په حقیقت کښې د ټولونه بهتر او غوره جهاد دې چه د ظالم بادشاه په وړاندې د حق کلمه اووائی لکه چه حدیث(^۱)کښې دی اود فرعون په وړاندې د دې نه لویه کلمه بله هیڅ نه وه. نوداسړې د ډیرې لوئ مرتبې مجاهدوو د چاد مقابله چه هیڅ مثال نه وو. البته په صحیح بخاری شریف کښې وغیره کښې یوه واقعه په څوروایتونوسره نقل ده د کومې محاصل چه دادې حضرت عروه بن زبیر رحمه الله د حضرت عبدالله بن عمروبن عاص ؓ نه یوځل تپوس اوکړوچه د ټولونه لوئ تکلیف رسول الله ﷺ ته دمشرکانونه څه رسیدلې دې؟هغوی اوفرمائیل واوره یوځل حضور ﷺ په کعبه شریفه کښې مونځ کولو چه عقبه بن ابی معیط راغلو حضور ﷺ ئې اونیولو اوپه خپل څادرکښې ئې ول واچولودحضور ﷺ په سټ مبارك کښې واچولو اوراښکلونې په څه سره چه د حضور ﷺ مرئی مبارکه خفه شوه. هم هغه وخت حضرت صدیق اکبر ؓ راغلو اوهغه له ئې دیکه ورکړه اواخوائی اوغورزولو اوونې فرمائیل چه آیا ته داسې سړې قتل کول غواړې چه وائی زمارب الله ﷻ دې اوهغه تاسو له دلیلونه راوړلی دی راغلې دې(^۲)یوبل روایت کښې دی چه دقریشوګنړه راجمع وه کله چه حضور ﷺ په هغه ځائ تیریدلو نو دوئ تپوس اوکړو چې هم ته ئې چه مونږ د خپل پلارانونیکونود معبودانود عبادت نه منع کوې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او او هم زه یم. په دې باندې هغه ټول حضور ﷺ پورې اونختل اوکېږې ترې راښکلې حضرت ابوبکر ؓ راغلو حضور ﷺ ئې خلاص کړو اود سترګونه ئې اوښکې بهیدلې او په اوچت آواز سره ئې دا اوفرمائیل اود پوره آیت ﴿أَتَقْتُلُونَ﴾ تلاوت ئې اوکړو(^۳)

نودې مؤمن هم دااووئیل چه دده قصور صرف هم دومره دې چه دې خپل رب الله ﷻ ښائی اوداځه چه وائی په دې باندې سنداودلیل پیش کوی. ښه ده اومنئی چه فرض کړه دې دروغژن دې نود ده د دروغو نقصان به هم په ده وی الله سبحانه وتعالى به ده ته په دنیا اوآخرت کښې سزا ورکوی اوکه چرې دې رښتونې وی اوتاسو دې په تکلیف کړې وی نویقیناً په تاسوبه د الله ﷻ عذاب راځی لکه څنګه چه هغه وائی. نود عقل تقاضا دا ده چه تاسو دې پریږدئی څوك چه د هغه منی نومنی دې تاسو ولې د هغه ازار اخلئی. حضرت موسی ؑ هم د فرعون اوفرعونیانونه هم دغه غوښتل.

لکه چه آیت ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ۝ أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝ وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ۝ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ۝﴾(^۴)دې یعنی مونږ د دوی نه اول د فرعون قوم ازمیښت کړو هغوی له مو عزت مندرسول راولیګلو هغه ونیل د الله ﷻ بندیګان ماته حواله کړه زه ستاسو طرف ته د رب نه رسول امین یم تاسود الله ﷻ نه بغاوت مه کوئی ګورئی ما تاسو له کولاودلیلونه اوزبردست معجزې راوړی دی راغلې یم.تاسو به ماسنګسارکرئی نودې نه زه د الله ﷻ پناه غواړم.که تاسو په ماباندې ایمان نه راوړئی نوماپریږدئی. هم دارسول الله آخرزمان ﷺ خپل قوم ته فرمئیلې وودالله ﷻ بندیګانوته د الله ﷻ د طرف نه مارابللوته پریږدئی. تاسو زما دتکلیف رسولونه منع شئی اوزمادخپلولئی خیال کولوسره ماته تکلیف مه راکوئی.صلح حدیبیه په اصل کښې هم داځیز ووچه ښکاره فتح ورته وائی هغه مؤمن وائی چه واورئی اسراف کونکی اودروغژن سړی لارنه بیامومی.

(^۱) ابوداود کتاب الملاحم باب الامر والنهي:٤٣٤٤ وهوحسن، ترمذی:٢١٧٤، ابن ماجه:٤٠١١.

(^۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المؤمن:٤٨١٥، احمد:٢/٢٠٤، ابن حبان:٦٥٦٧.

(^۳) السنن الکبری:١١٤٦٢ وسنده صحیح.

(^۴) ٤٤/الدخان:١٧-٢١.

هغوی سره د الله ﷻ امداد نه وي. د هغه اقوال او افعال ډیر زر د هغه خباثت ښکاره کوي. په خلاف د ده چه دانبي الله ﷺ داختلاف اواضطراب نه پاك دي په صحيح ربښتوني او ښه لارباندي دي.د ژبي ربښتوني او دعمل کلك دي. که دي د حد نه تيريدونکي او دروغژن وو نو په ده کښي به دا صداقت او دا ښکلي والي چرې هم نه وو. بياقوم ته نصيحت کوي اوهغوی دالله ﷻ دعذاب نه ويروی. رونړو تاسو ته الله ﷻ د دې ملك بادشاهی درکړې ده ډير عزت ئې درکړې ستاسو حکم ئې جاري کړې دې د الله ﷻ په دې نعمت باندې تاسوله د هغه شکر کول پکاردي اود هغه رسولان ربښتوني ګنړل پکاردي. يادساتئي که تاسو ناشکري اوکړه اود رسول طرف ته مو خراب نظر اوکړو نويقينا به د الله ﷻ عذاب په تاسو راځي.اوښائې هغه وخت به څوك راولئي چه ستاسو په امداد باندې اودريږي اود الله ﷻ عذابونه رامنع کړي يائي روستو کړي؟ دالښکرې سامانونه به هيڅ په کاررانه شي د فرعون نه خو بل څه معقول جواب جوړنه شو غلي شو او په قوم کښي خپله خيرخواهي خودل شروع کړه چه زه تاسو ته دهوکه نه درکوم کوم چه زماخيال دې اوزما په ذهن کښي دی هم هغه تاسو ته ښايم په حقيقت کښې داهم د هغه خيانت وو هغه ښه پوهيدلو چه موسی ؑ د الله ﷻ ربښتوني رسول دې. لکه چه ارشاددي﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا﴾[1] يعنی حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چه اې فرعونه ته ښه پوهيږې چه داخاص عجائبات دآسمان اوزمکې پروردګار راليکلي دی کوم چه د بصيرت ذرائع دی. يوبل آيت کښي دی ﴿وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ﴾[2] يعنی هغوئ سره دزړه د يقين د ظلم اوزياتی په وجه سره انکاراوکړو.دغه شان د هغه دا وينا هم سراسر غلطه وه چه زه تاسو ته دحق د ربښتون ولئي او ښيګړې لارښايم.پدې کښي هغه خلقوته دهوکه ورکوله او رعاياسره ئې خيانت کولو.خودهغه قوم د هغه په دهوکه کښي راغلو اودفرعون خبره ئې اومنله. فرعون هغوی څه د ښيګړې په لار وانچول ځکه چه دهغه کار خوتيك وونه. بل ځائې دالله ﷻ ارشاد دي فرعون خپل قوم دهوکه کړو اوهغوی ئې صحيح لارته رسيدو ته پرينخودل اونه ئې اورسول. رسول الله ﷺ فرمائي چه کوم يوامام خپل رعايا سره د خيانت لويه کوي هغه چه مړشي نود جنت بوئې به هم نه بيا مومی سره د دې چه هغه خوشبو د پنځوسو کالو په فاصله باندې راځي. ([3])

والله سبحانه وتعالى الموفق للصواب.

وَقَالَ الَّذِيْٓ	اٰمَنَ	يٰقَوْمِ	اِنِّيْٓ اَخَافُ	عَلَيْكُمْ
اواووئيل هغه سړي	چې ايمان ئې راوړې وو	اے قومه زما	بيشکه زه يريږم	په تاسو باندې
اوکوم سړي چې ايمان راوړې وو اوهغه اووئيل چې ائې زما قومه ماسره ويره ده چې د نورو				

مِّثْلَ	يَوْمِ الْاَحْزَابِ	مِثْلَ دَاْبِ	قَوْمِ نُوْحٍ	وَّعَادٍ	وَّثَمُوْدَ
په مثل دعذاب	دورځې دډلو	په مثل دحال	دقوم دنوح	او دعاديانو	او ثموديانو
قومونو پشان به درباندې بده ورځ راشي پشان د نوح د قوم .... اود عاديانو اود ثموديانو اود					

وَالَّذِيْنَ	مِنْۢ بَعْدِهِمْ	وَمَا اللّٰهُ	يُرِيْدُ	ظُلْمًا
او دهغه کسانو	چې روستو دهغوئ نه وو	اونه دې الله	چې اراده لري	دظلم کولو
هغو خلقو پشان چې د هغوی نه روسته وو اوالله ﷻ خپلو بندګانو باندې د ذرې هومره ظلم				

[1] ۱۷/الاسراء: ۱۰۲.

[2] ۲۷/النمل: ۱٤.

[3] صحيح بخاری کتاب الاحکام باب من استرعی رعية فلم ينصح: ۷۱۵۰، صحيح مسلم: ۱٤۲.

لِلْعِبَادِ	وَيٰقَوْمِ	اِنِّيْٓ اَخَافُ	عَلَيْكُمْ	يَوْمَ التَّنَادِ

دپاره دبندګانو خپلو | او اے قومه زما | بیشکه زهٔ یریږم | په تاسو باندې | دورځې دچغونه |

کول نه غواړی | ....اۓ زما قومه زه په تاسو باندې د چغو د ورځې نه ویریږم

يَوْمَ تُوَلُّوْنَ	مُدْبِرِيْنَ	مَا لَكُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	مِنْ عَاصِمٍ

هغه ورځ چی اوبه ګرځی تاسو | شاکونکی | نهٔ به وی تاسو لره | دالله نه | څوک بچ کونکی |

په هغه ورځ چې تاسو به شا طرف ته تښتئ | دالله ﷻ د عذاب نه به مو څوک بچ کونکې نه وی

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ	فَمَا لَهٗ	مِنْ هَادٍ	وَلَقَدْ جَآءَكُمْ

او هغه څوک چې بې لارې ئې کړی الله | پس نهٔ وی | هغه لره څوک لاربښودونکې | اوراغلې ووه تاسو ته

او څوک چې الله ﷻ بې لارې کړی | نو هغه څوک په لاره کولې نشی | ....اود دې نه وړاندې

يُوْسُفُ	مِنْ قَبْلُ	بِالْبَيِّنٰتِ	فَمَا زِلْتُمْ	فِيْ شَكٍّ

یوسف | مخکښی ددې نه | دواضحه نښو سره | پس همیشه به وئ | تاسو په شك کښی |

تاسو ته یوسف ؑ په ښکاره نښو سره راغلې وو | نو تاسو ته چې هغه څه راوړی وو | تاسو همیش د

مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ	حَتّٰٓى	اِذَا	هَلَكَ	قُلْتُمْ

دهغې نه چی هغه راوړې وؤ تاسو ته | تر دې پورې | کله چی | وفات شو هغه | نو اووئیل تاسو |

هغې نه په شك کښې وئ | ....تر دې چې هغه وفات شو | نو تاسو اووئیل

لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ	مِنْۢ بَعْدِهٖ	رَسُوْلًا	كَذٰلِكَ	يُضِلُّ اللّٰهُ	مَنْ

هر ګز به نهٔ رالیږی الله | روستو دهغه نه | بل رسول | همدارنګې | بې لارې کوی الله | هغه څوک

چې هیڅ کله به الله ﷻ بل پیغمبر راونه لیږی | دغه شان الله ﷻ د حد نه تیریدونکی

هُوَ مُسْرِفٌ	مُّرْتَابُ	اِلَّذِيْنَ	يُجَادِلُوْنَ	فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ

چی دحدنه اوړیدونکې وی | شك کونکې وی | بیشکه هغه کسان | چی جګړه کوی | په آیتونو دالله کښی

شک کونکی خلق دهدایت نه محروم ساتی | کوم خلق چې دالله ﷻ په آیتونو کښې د څه دلیل نه بغیر

بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ	اَتٰهُمْ	كَبُرَ	مَقْتًا	عِنْدَ اللّٰهِ

بغیر دڅه دلیل نه | چی راغلې وی هغوئ ته | دا طریقه ډیره دغصې ده | په نز دالله |

کوم چې هغوی ته راغلی وی جګړې کوی | ....دا دالله ﷻ اودمومنانو

وَعِنْدَ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	كَذٰلِكَ	يَطْبَعُ اللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ قَلْبِ

او په نزد دهغه کسانو | چی ایمان ئې راوړې دې | درانګې | مهروهی الله | په هر زړهٔ باندې

په نیز ډیره دغصې خبره ده | دغه شان الله ﷻ د هر متکبر ظالم په زړه باندې مهر

مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝

دمتکبر سرې |

لګوی |

قوله تعالى:: وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

د کامل مؤمن خبرې اترې :د دې مؤمن د نصیحت آخری حصه بیانولې شی هغه اوفرمائیل ګوره که تاد الله ﷻ درسول اونه منل اوپخپله سرکشنی باندې کلك ولاړوې نوزه ویرېږم چه د وړاندینو قومونو په شان دالله ﷻ عذاب په تاباندې راپرېنوځی.د نوح ﷺ قوم عادیانوثمودیانو ته اوګوره چه د پیغمبرانو د نه منلوپه نقصان کښې په هغوی باندې څنګه عذابونه راغله؟ اوهیڅ څوك هم نه وو چه هغه ئې اخوا کړې وې یانی منع کړې وې. په دې کښې دالله ﷻ هیڅ ظلم نه وو اودهغه ذات په بندګانو باندې د ظلم نه پاك دې. دهغوی خپل کړه ووچه د هغوی د خان دپاره وبال اونقصان جوړشو. ماته د قیامت په ورځ د عذابونوهم ویره ده چه د شړلو رابللوورځ ده. دصور په حدیث کښې دی چه کله په زمکه کښې زلزله راشی اوبه شلیږی نوخلق به اخوادیخوا په ویره او پریشانئی کښې وارخطا منډې وهی اویوبل ته به آوازونه کوی.دحضرت ضحاك ﷫ قول دې چه داد هغه وخت ذکر دې چه کله دوزخ راوستلې شی او خلق دا اووینی ویرېږی به او منډې به وهی اوفرښتې به هغوی د محشر میدان ته واپس راولی. لکه چه د باری ﷻ فرمان دې ﴿وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا ۭ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَىِٕذٍ ثَمٰنِيَةٌ ۝﴾([1])یعنی فرښتې به دهغې په غاړوباندې وی بل ارشاددې ﴿يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ۭ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۝﴾([2])یعنی اې انسانانواوپیریانوکه تاسو دآسمان اوزمکې د غاړونه د وتلو طاقت لرئی نو اوځئی تختئی خوداستاسود وس خبره نه ده. دحسن او ضحاك ﷭ په قراءت کښې ﴿يَوْمَ التَّنَادِّ﴾ په شدسره دې. اوداماخوذ دې (نَدَّالبعير)نه. کله چه اوښ لاړشی او سرکشی کوی نودا لفظ ورته وئیلې شی. وئیلې شوی دی چه په کومه تله کښې به وزن تللې شی هلته به یوه فرښته وی د چا نیکئی چه زیاتې شی نو هغه به په اوچت آوازسره چغه وهی وائی به فلانکې دفلانکی ځوئ نیك بخت شو اود نن نه پس به په هغه باندې بدبختی نه راځی. اوکه د هغه نیکئی کمې شی نوهغه فرښته آواز لګوی چه فلانکې د فلانکی ځوئ بدنصیب شو اوتباه بربادشو.قتاده ﷫ فرمائی قیامت ته ﴿ يَوْمَ التَّنَادِ﴾ ځکه وئیلې شوې دی چه جنتیان به جنتیانوته اودوزخیان به دوزخیانوته آوازونه کوی اوپه اعمالوسره به ئې رابلی اودا هم وئیلې شوی دی چه وجه دا ده چه جنتیان به دوزخیانوته وائی زمونږ رب چه مونږ سره کومه وعده کړې وه مونږ هغه رښتونې اوموندله. تاسو اوښائې تاسوهم د خپل رب وعده رښتونې اولیده؟ هغوی به جواب ورکړی چه او.دغه شان به دوزخیان جنتیانوته وائی چه مونږ له لږې شان اوبه راکړئی څه خومونږ ته راکړئی چه الله ﷻ تاسو ته درکړی دی. جنتیان به ورته جواب ورکړی چه د دې ځائ خوراك څښاك په کافرانوباندې الله ﷻ حرام کړی دی. دغه شان په سورت اعراف کښې هم دابیان دې چه د اعراف والا به دوزخیانواوجنتیانوته وائی بغوی ﷫ وغیره فرمائی چه داټولې خبرې دی اوهم ددې په وجه د قیامت د ورځې نوم ﴿التَّنَادِ﴾ دې. هم دا قول ډیر ښکلې دې. والله اعلم.

([1]) ۶۹/الحاقة: ۷۰.

([2]) ۵۵/الرحمن: ۳۳.

قوله تعالى:: يَوْمَ تُوَلُّوْنَ مُدْبِرِيْنَ مَا

قيامت كښې به خلق د تيښتې كوشش كوى: په هغه ورځ به خلق شاكړى منډې وهى خود تيختې څه ځائ به نه وى اوورته به وئيلې شى چه نن د اودريدو ځائ هم دغه دې. په دغه ورځ به څوك نه وى چه بچ ئې كړې شى اود الله ﷻ د عذابونه ئې خلاص كړى. خبره دا ده چه دالله ﷻ نه بغيربل څوك قادرمطلق نشته چه هغه څوك گمراه كړى نوهغه څوك په هدايت كولې نشى.دې نه وړاندې داهل مصردپاره يوسف ﷺ پيغمبر جوړشوې راغلې وو. د هغوى بعثت دموسى ﷺ نه اول شوې وو. عزيز مصر هم هغوى پخپله وو اوخپل امت به ئې الله ﷻ طرف ته رابللو خو قوم د هغه تابعدارى نه كوله اود دنياوى شان اوشوكت او وزارت په وجه به په ماتحتنى كښې پراته وو. نوفرمانى چه تاسو د هغه د طرف نه د نبوت په شك كښې ئې آخرچه كله د هغه وفات اوشو نوتاسوبالكل نااميده شوئى او په طمع كولوسره مو وئيل چه اوس خوبه الله ﷻ څوك نبى نه جوړوى چه راونى ليگى.داوود هغوى كفر اودهغوى تكذيب. دغه شان الله ﷻ هغوى گمراه كوى چه بې ځايه كارونه كونكى د حدنه تيريدونكى او په شك شبه كښې اخته شوې وى.كوم خلق چه حق د باطل نه اخواكوى اوبغيرددليل نه دليلونه اخواكوى په دې باندې الله ﷻ دهغوى نه خفه دې او سخت ناراض دې. دهغوى داكارونه چه يوطرف ته دالله ﷻ دخفگان وجه ده نوبل طرف ته د ايماندارود پاره هم د ناخوښئى ذريعه ده. په كوموخلقو چه داسې بې هوده صفتونه وى د هغوى په زړه باندې الله ﷻ مهرلگوى.د څه نه پس چه نه هغوى ته نيكى ښه ښكارى اونه بدى بده ښكارى. هرهغه سړې چه د حق نه سركشى كونكې وى كبرژن اوغرور كونكې وى. حضرت شعبى رحمه الله فرمانى جبارهغه سړې دې چه دوه انسانان قتل كړى. د ابوعمران جونى او قتاده رحمهما الله فرمان دې كه چا بغيرد حق نه څوك قتل كړوهغه جباردې. والله اعلم.

وَقَالَ	فِرْعَوْنُ	يٰهَامٰنُ	ابْنِ لِيْ	صَرْحًا
او اووئيل	فرعون	اے هامانه	جوړه كړه مالره	يوه ماڼئ

اوفرعون اووئيل چې ائې هامانه ! مادپاره يوه اوچته ماڼئ جوړه كړه | شايد چې زه

لَعَلِّيْٓ اَبْلُغُ	الْاَسْبَابَ	اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ	فَاَطَّلِعَ
دپاره ددې چې اورسيږم زهٔ	لارو ته	لارو د آسمانونو ته	پس چې اووينم زهٔ

په دې باندې په ختلو سره هغه لاروته اورسم | چې دآسمان دلارو سره (ملاويږى) | بيا د

اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى	وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ	كَاذِبًا	وَكَذٰلِكَ	زُيِّنَ
خدائې دموسى	او بيشكه زهٔ گمان كوم په هغه	دروغژن	او درانگې	ښائيسته ښكاره كړې شوه

موسى ﷺ الله ﷻ لړ اووينم | اوزه خو موسى ﷺ دروغژن گنړم | اودغه شان فرعون ته خپل

لِفِرْعَوْنَ	سُوْٓءُ عَمَلِهٖ	وَصُدَّ	عَنِ السَّبِيْلِ	وَمَا كَيْدُ	فِرْعَوْنَ
فرعون ته	بدى دعمل دهغه	او منع كړې شو	دنيغې لارې نه	اونهٔ وؤ تدبيرونه	دفرعون

بدكارونه ښائسته ښكاريدل | اودنيغې لارې نه محرومه وو | ...... اود فرعون هر يو تدبيرناكامه شو

اِلَّا	فِيْ تَبَابٍ
مگر وؤ	په لار دتباهئ دهغه كښى

قوله تعالى:: وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا

دفرعون مکر اوفریب:-دفرعون سرکشی اوتکبربیانولې شی چه هغه خپل وزیرهامان ته اووئیل زما د پاره یوډیراوچت محل جوړکړه. دخښتو چونې یوپوخ او ډیراوچت محل جوړکړه.لکه چه بل ځائ دی هغه اووئیل اې هامان خښتې پخې کړه اوزماد پاره یواوچت محل جوړکړه. دابراهیم نخعی رحمه الله قول دې قبر پوخ جوړول او په هغې باندې چونې کول به سلفو صالحینو مکروه ګڼړل (ابن ابی حاتم) فرعون به وئیل چه دامحل زه خکه جوړوم چه دآسمان دروازو اود آسمان لاروته زه اورسم اود موسی علیه السلام رب اووینم سره د دې چه ماته پته ده موسی علیه السلام دروغژن دې (نعوذبالله) اوداځه چه وائی چه دا رب رالیګلې دی دابالکل غلط دی.

په اصل کښې دا د فرعون یومکر او دهوکه وه اوهغه په خپل رعایاباندې دا ښکاره کوله چه ګورئی زه به داسې کار اوکړم چه په هغې سره به د موسی علیه السلام دروغ ښکاره شی. اوزما په شان به تاسو ته هم یقین پیداشی چه موسی غلطه ویناکونکې د ځان نه خبرې کونکې اوکذاب دې فرعون د الله ﷻ د لارې نه رامنع کړې شو د هغه هریوتدبیراولتیه شو اوچه کوم یوکار هغه کوی هغه د ده د پاره د نقصان جوړیږی اوپه خساره کښې زیاتیږی.

وَقَالَ الَّذِيْٓ | اٰمَنَ | يٰقَوْمِ

او اووئیل هغه سړی | چی ایمان ئې راوړې وو | اے قومه زما |

...... اوکوم سړی چې ایمان راوړې وو | هغه اووئیل چې ائې زما قومه!

اتَّبِعُوْنِ | اَهْدِكُمْ | سَبِيْلَ | الرَّشَادِ | يٰقَوْمِ | اِنَّمَا

پیروی اوکړئ زما | زه ښایم تاسو ته | لاره | دهدایت (نیکئ) | اے قومه زما | بیشکه |

تاسو زما په لار روان شئ | زه به تاسوته دنیکئ لاره اوښایم | ....ائې زما قومه!

هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا | مَتَاعٌ | وَّاِنَّ الْاٰخِرَةَ | هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

دا ژوند ددنیا | لږه نفعه ده | او بیشکه آخرت | هم هغه دې کور دقرارئ |

دادنیا ژوند خو صرف د یو څو ورځو فائدې دی | اود اوسیدو اصلی ځائې خو آخرت دې

مَنْ عَمِلَ | سَيِّئَةً | فَلَا يُجْزٰٓى | اِلَّا | مِثْلَهَا

چاچی چی عمل اوکړو | بد | پس بدله به نهٔ ورکړې کیږی هغه ته | مګر | برابرئ دهغې |

چا چې ګناه اوکړه | نو هغه ته به دهغه د عمل پوره سزا ورکولې شی

وَمَنْ عَمِلَ | صَالِحًا | مِّنْ ذَكَرٍ | اَوْ اُنْثٰى | وَهُوَ مُؤْمِنٌ

او چاچی عمل اوکړو | نیک | دنارینو نه | یا دزنانونه | حال دا چی هغه مومن وی |

اوچا چې نیک عمل اوکړو | که سړې وی اوکه ښځه | او هغه مومن هم وی ....

فَاُولٰٓئِكَ | يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ | يُرْزَقُوْنَ | فِيْهَا | بِغَيْرِ حِسَابٍ

پس دغه کسان | به داخلیږی جنت ته | رزق به ورکړې کیږی | په هغې کښې | بې حسابه

نوهغه کسان به جنت ته داخلیږی | او هلته به هغوئ ته بې حسابه رزق ورکولې شی

وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ

او اے قومه زما | څه دي مالره | چي زهٔ رابلم تاسو | خلاصي ته | او تاسو رابلئ ما |

او وې وئيل چې ائې زما قومه دا څه چل دې چې زه خو تاسو دنجات طرفته رابلم | او تاسو مې

اِلَى النَّارِ ۝ تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ

وور ته | تاسو رابلئ ما | چي زهٔ کفر اوکړم | دالله سره | او شريك جوړ کړم | دهغه سره |

دوزخ ته رابلئ |تاسوخومادې خبرې ته رابلئ |چې دالله ﷻ نه انکاراوکړم|اوداسې څيزورسره شريک کړم

مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ۝

چي نشته مالره | په هغې | هيڅ علم | او زهٔ رابلم تاسو | غالب ببنونکی خدائې ته |

چې ماسره د هغې په باره کښې هيڅ دليل نشته | او زه تاسو دغالب او ببنونکی الله ﷻ طرفته رابلم

لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا

حقه خبره داده | چي بيشکه | چه تاسو رابلئ ما | دچا طرفته | نو نشته | هغه لره | بلنه | په دنيا کښې

دامنلې خبره ده | چې تاسوما کوم څيز ته رابلئ | هغه نه په دنيا کښې د بلنې لائق دې | اونه په آخرت

وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ

اونهٔ په آخرت کښې | او بيشکه واپس تلل زمونږه | الله ته دی | او بيشکه دحدنه اوړيدونکی خلق |

کښې د بلنې لائق دې |اومونږ ټول به الله ﷻ طرف ته واپس کيږو | او د حد نه وړاندې تيريدونکی ټول

هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ۝ فَسَتَذْكُرُوْنَ مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ۚ وَاُفَوِّضُ

هغوئ خاوندان دوور دی | پس زر ده چی ياد کړئ تاسو | هغه چی زهٔ وايم تاسو ته | او حواله کوم زهٔ

دوزخيان دی | ....نو هغه وخت لرې نه دې چې زما خبرې به رايادوئ | او زه خپله معامله

اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌ ۢ بِالْعِبَادِ ۝ فَوَقٰىهُ اللّٰهُ

کارخپل | الله ته | بيشکه الله|نظر ساتونکې دې |په بندګانو خپلو باندې|پس بچ کړو هغه لره الله

الله ﷻ ته سپارم | بيشکه الله ﷻ خپل بندګان وينې ګورې | ....نو الله ﷻ هغه(مومن)

سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ

دخرابو تدبيرونونه | هغه | چی کړی وو هغوئ | او چاپيره شوه | دال فرعون نه |

ددوئ دمکرونو فريبونو نه بچ اوساتلو | ....اوپه فرعونيانو باندې خراب عذاب

سُوْٓءُ الْعَذَابِ ۝ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا

سختې دعذاب يعنې سخت عذاب | وور دې | چې وړاند کړې کيږی به | هغې ته | صبا

راغلو | ....هغه صبا او ماښام دوزخ ته وړاندې کولې شی |

وَعَشِيًّا	وَيَوْمَ تَقُوْمُ	السَّاعَةُ	اَدْخِلُوْٓا	اٰلَ فِرْعَوْنَ
او بیگاه	او په کومه ورځ	چې قائم شي قیامت	(حکم به اوشي) چې ننباسئ	ال دفرعون
او په کومه ورځ چې قیامت قائم شي (نوحکم به اوشي چې) دفرعون ملګري				
اَشَدَّ الْعَذَابِ ۝				
سخت عذاب ته				
سخت عذاب ته داخل کړئ				

قوله تعالى:: وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ

دَ ناپېژندګلومن دويم نصيحت:- د فرعون د قوم مؤمن سړي د کوم ذکر چه اول تيرشوې دې د خپل قوم سرکشه خان ته خوښو کبرژنوته نصيحت کولوسره وائي تاسو زما اومنئ زما په لار روان شئ تاسو به په نيغه لار واچوم. دې په خپله وينا کښې لکه دفرعون دروغژن نه وو.هغه خو خپل قوم ته دهوکه ورکوله اوده خود هغوی حقيقي ښيګړه کوله.بياهغوی ددنيانه بې رغبت کولواوآخرت طرف ته متوجه کولوداره وائي دنياد يوختميدونکې سورې په شان اوفناکيدونکې يوه فائده ده.نه ختميدونکې اود هميشه والي ځائ خودې نه پس راتلونکې آخرت دې د کوم ځائ راحت اوزحمت چه د هميشه د پاره او غيرفاني دې. کوم ځائ چه د بدو بدله هم د هغې برابره ورکولې شي اود نيکو بدله بې حسابه ورکولې شي د نيکوکونکې که سړې وی که ښځه اوشرط دا دې چه ايماندار وی هغه ته به د دغه نيکئی ثواب دومره ورکولې شي چه بې حده اوبې حسابه به وی.والله اعلم.

قوله تعالى:: وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ

مشرکانوته د توحيد دعوت:- د فرعون د قوم مؤمن سړی خپل وعظ جاری ساتلوسره اووئيل چه داڅه خبره ده چه زه تاسو دتوحيد طرف ته يعنی د يوالله وحده لاشريك له د عبادت طرف ته راغوارم اوزه تاسوته دالله ﷻ دړسول دتصديق دعوت درکوم تاسو مادکفر اوشرك طرف ته راغوارئ.تاسووائې چه زه جاهل جوړشم اوبغيرد دليل نه د الله ﷻ اودهغه د رسول خلاف اوکړم. غوراوکړئ چه ستاسو اوزما په دعوت کښې څومره فرق دې. زه تاسو د هغه الله ﷻ طرف ته بوځم چه د ډير عزت او لوئي خاونددې. سره د دې هغه د هرهغه سړي توبه قبلوی چه د هغه طرف ته تيټ شي اواستغفاراوکړی ﴿لاجرم﴾ معنی دحق اوصداقت ده يعنی دا يقين حق اوربښتيادې د کوم طرف ته چه تاسو مارابلئ يعنی د بتانو او بغير د الله ﷻ نه د نورو عبادت ته هغه دی چه هغوی ته د دين او دنياهيڅ اختيارنشته. د کومو چه په نفع اونقصان باندې هيڅ طاقت نشته چه د خپل آواز کونکی آواز نه شي اوريدې نه ئې قبلولې شي نه دلته اونه هلته. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝ ﴾([1]) يعنی ددې نه لوئ څوك ګمراه نشته چه دالله ﷻ نه بغيرنوروته چغې وهی اودهغه چغې ترقيامته پورې نه شي اوريدې. چاته چه دسرنه پته هم نه وی چه څوك مونږ ته چغې وهی اود قيامت په ورځ به دخپل چغې وهونکی دښمنان جوړيږی اود هغوی د عبادت نه به بالکل انکارکوی. سره د دې که ته هغوی ته چغې وهه هغوی نه اوری اوفرض کړه که واوری هم نو قبلولې نه شي. د آل فرعون مؤمن سړې وائی چه مونږ ټول به واپس الله ﷻ له خو هلته به هريوته د خپل عمل بدله ملاويږی. هلته د حدنه تيريدونکی الله ﷻ سره نور شريکان پيداکونکی هميشه په دوزخ کښې داخليږی. تاسو په دې وخت کښې زما د خبرو قدر مه کوئ خو هم اوس اوس به تاسو ته معلومه شي اوزما د خبرو

[1]) ٤٦/الاحقاف:٥.

صداقت اوحقيقت به په تاسو واضحه شي. هغه وخت به پښيمانتيا ارمان او افسوس کوئي خوهغه به صرف بې فائدې وي. زه خو خپل کارد الله ﷻ په حواله کوم زما توکل هم په هغه دې. زه په خپل هر کار کښې هم د هغه نه امدادغواړم. زماتاسو سره هيڅ واسطه نشته زه تاسو نه جدايم اوستاسو د کارونونه نفرت کوم زما اوستاسو هيڅ تعلق نشته. الله ﷻ د خپلو بنديګانو په ټولوحالات باندې خبر او پوهه دې.دهدايت چه څوك مستحق دې هغه ته لارخودنه کوی اود ضلالت اوګمراهئ مستحق د دغه لار خودنې نه محروم پاتې کيږي. د هغه هريوکار د حکمت دې د هغه هريوتدبيرد ښيګړې دې. دامؤمن الله ﷻ دفرعونيانود مکر اودهوکې نه بچ کړو اوپه دنياکښې هم په حفاظت سره پاتې شو يعنې موسی ﷺ سره هغه خلاصې بيامونډلو اودآخرت دعذابونونه هم محفوظ پاتې شو.باقي ټول فرعونيان په سخت خراب عذاب کښې راګير کړې شو. ټول په درياب کښې ډوب کړې شو اوبياد هغه ځائ نه دوزخ ته اورسولې شو.

د برزخ اوقبرعذاب:- هرسحر اوماښام د هغوی روحونه د دوزخ مخې ته راوستې شي د قيامته پورې به داعذاب هغوی ته ورکولې شي اود قيامت په ورځ به دهغوی بدونونه دروح سره په دوزخ کښې غورزولې شي اوپه هغه ورځ به هغوی ته وئيلې شي چه اې آل فرعون سخت دردناك او ډير زيات تکليف ورکونکی عذابونو له ځئ.داآيت د اهل سنت دهغه مذهب چه عالم برزخ کښې يعنې قبر کښې عذاب کيږي ډيرلوئ دليل دې. اودلته داخبره يادساتل پکاردی چه په بعضې احاديثوکښې څه دا مضمونونه هم نقل شوی دی چه دهغې نه معلوميږي چه دقبر عذاب رسول الله ﷺ ته د مدينې د هجرت نه پس معلوم شوې دې اودا آيت په مکه معظمه کښې نازل شوې دې نود دې جواب دا دې چه د آيت نه صرف دومره معلوميږي چه دمشرکانو روحونه به سحر او ماښام دوزخ ته مخې ته پيش کولې شي باقي پاتې شوه داخبره چه دا عذاب به هروخت جاری اوباقي وی که نه؟ او داهم چه داعذاب به صرف روح ته ورکولې شي که بدن ته هم؟ د دې علم الله ﷻ رسول الله ﷺ ته د مدينې تشريف راوړلو سره ورکړې شو اوحضورﷺ دا بيان اوفرمائيلو. نود حديث اوقرآن په ملاوولوسره مسئله داشوه چه عذاب اوثواب د قبر روح اوبدن دواړوته کيږي اوهم دغه حق دې. اوس هغه احاديث اوګورئ. مسند احمد کښې دی چه يوه يهودنړه ښځه د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها خدمت کولو. حضرت عائشه رضي الله عنها چه به کله هم هغې سره څه ښه سلوك کولو نوهغې به دعاکوله چه الله ﷻ دې تاد قبر دعذاب نه بچ کړي. يوه ورځ حضرت عائشه رضي الله عنها درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړويارسول الله ﷺ دقيامت نه وړاندې په قبرکښې عذاب کيږي؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه تاته دا چا اووئيل؟ حضرت عائشه رضي الله عنها دهغه يهودنړې ښځې واقعه بيان کړه نوحضورﷺ اوفرمائيل يهوديان دروغژن دی اوهغوی خوپه الله ﷻ باندې د دې نه زيات دروغ تړي. د قيامت نه وړاندې هيڅ عذاب نشته. لږې ورځې تيرې نه وې چه رسول الله يوځل دماسپښين په وخت کښې څادر اچولې تشريف راوړو سترګې مبارکې ئې سرې وې په اوچت آواز ئې فرمائيل قبر په شان د تورې شپې دتيارو د ټکړو دې.خلقو که تاسو ته هغه معلوم شي کوم چه زه پيژنم نوډير زيات به مو ژړل اوډيرکم به موخندل. خلقو د قبردعذاب نه دالله ﷻ پناه غواړئ يقين اومنئ چه د قبر عذاب حق دې.

(۱) يوبل روايت کښې دی يوې يهودنړې ښځې دعائشه رضي الله عنها نه څه اوغوښتل دې ورکړه او هغې ورته هغه دعااوکړه د دې په آخره کښې دی چه د دې نه يوڅو ورځې پس حضورﷺ اوفرمائيل چه ماته وحی اوکړې شوه چه ستاسو ازميښت په قبرونوکښې کيږي. (۲)نوپه دې آياتونواودې حديث کښې يوتطبيق خو هغه دې کوم چه پورته بيان شوې دې اودويم تطبيق داهم کيدې شي چه آيت ﴿يعرضون﴾ نه صرف

---

(۱) احمد:٦/٨١وسنده صحيح.

(۲) احمد:٦/٢٣٨.

دومره ثابت وی چه کافرانوته په عالم برزخ کښې عذاب کیږي خو په دې سره دانه لازمیږي چه مؤمن ته هم دهغه دبعضې ګناهونو په وجه د هغه په قبر کښې عذاب کولې شي. داصرف په حدیث سره ثابته ده. مسنداحمد کښې دی یوه ورځ رسول الله ﷺ عائشه رضي الله عنها کره تشریف راوړو هغه وخت یوه یهودنړه ښځه مور بی بی سره ناسته وه اوونیلې چه تاته معلومه ده تاسو خلق به په خپلو قبرونوکښې ازمیښت کولې شئ؟ دې اوریدو سره حضور ﷺ اورچیدلو او وئې فرمائیل هم یهودیان ازمیښت کولې شي بیا یوڅو ورځې پس حضور ﷺ اوفرمائیل خلقو تاسو ټول به د قبرونو په امتحان کښې اچولې شئ. دې نه پس به حضور ﷺ دقبر دامتحان نه پناه غوښتله.(۱)داهم کیدې شي چه د آیات نه صرف د روح د عذاب ثبوت کیدلواودې نه بدن پورې د عذاب رسیدلو ثبوت نه وو. روستو د وحی په ذریعه حضور ﷺ ته دا معلومه کړې شوه چه عذاب قبر بدن اوروح ته کیږي.حضور ﷺ بیادې نه دبچ کیدودعاشروع کړه. والله سبحانه و ﷻ اعلم.

صحیح بخاری شریف کښې دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها سره یوه یهودنړه ښځه وه هغې وئیل د قبرد عذاب نه مونږ د الله ﷻ پناه غواړو. په دې باندې عائشه بی بی رضي الله عنها د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه په قبرکښې عذاب کیږي؟ حضور ﷺ اوفرمائیل اوعذاب قبر حق دې. فرمائی چه دې نه پس ما اوکتل چه حضور ﷺ به دهرمانځه نه پس دقبرد عذاب نه پناه غوښتله(۲)د دې حدیث نه څوثابتیږي چه د حضور ﷺ په دې اوریدوباندې د یهودنړې ښځې تصدیق اوکړو اود پورته احادیثونه معلومیږي چه حضور ﷺ انکاراوفرمائیلونو په دواړو کښې تطبیق دادې چه دادوه واقعې دی. د اولې واقعې په وخت کښې حضور ﷺ ته د وحی په ذریعه نه وه معلومه شوې نوانکارئې اوفرمائیلو بیا معلومه شوه نوحضور ﷺ اقراراوکړ.والله سبحانه ﷻ اعلم. د قبر د عذاب ذکر په ډیرو احادیثوکښې راغلې دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی د ټول عمر دپاره هرسحراوماښام د فرعونیانو روحونه د دوزخ مخې ته راوړې شی اوهغوی ته وئیلې شي بدکارانوستاسو اصلي ځائ هم دادې.دې دپاره چه د هغوی په غم دردکښې زیاتوالې وی اود هغوی ذلت او سپکاوې وی. (۳)نو نن هم هغوی په عذاب کښې دی اوهمیشه به وی.

ابن ابی حاتم کښې دی عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائی د شهیدانوروحونه د شین رنګ د مرغوپه قالب کښې دی اوهغوی په جنت کښې چه کوم ځائ غواړي ګرځي راګرځي اود مؤمنانوروحونه د چرچڼړو په قالبونو کښې دی هغوی چه کوم ځائ غواړي په جنت ګرځي. اود عرش لاندې په فانوسونوکښې ارام کوی.د آل فرعون روحونه د توررنګ د مرغوپه قالبونوکښې دی سحر هم دوزخ له ځی اوماښام هم هم دا د هغوی پیش کیدل دی.

د معراج والا په اورده واقعه کښې دی چه زه نی د یوډیر لوئ مخلوق طرف ته بوتلم په کوموکښې چه د هریوخیټه دیولوئ کور په شان وه چه هم آل فرعون سره قیدووا وآل فرعون به سحرماښام اور له راوستې شو او په کومه ورځ چه قیامت قایمیږي الله ﷻ به فرمائی دا فرعونیان سختوعذابونونه له بوځئ. اودا فرعونیان به د پیخوان والا د اوښانو په شان سرونه ښکته کړې کانړو او ونوکښې به څرن کوی اوبالکل بې عقل اوبې شعوردی. ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك احسان اوکړی که هغه مسلمان وی که کافر الله ﷻ هغه ته ضرور بدله ورکوی. مونږ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ کافرته څه بدله ملاویږي؟ وئې فرمائیل چه هغه صله رحمي کړې وی یاصدقه نی ورکړې وی یاڅه بل څه ښه کار نی کړې وی نوالله ﷻ د هغې بدله د هغه په مال کښې د هغه په اولاد کښې اود هغه په صحت کښې او

---

(۱) صحیح مسلم کتاب المساجد باب استحباب التعوذ من عذاب القبر....:٥٨٤، احمد:٦/٢٣٨.

(۲) صحیح بخاری کتاب الدعوات باب التعوذ من عذاب القبر:٦٣٦٦.

(۳) الطبری:٢١/٣٩٦.

هم په داسې ځيزونوکښې ورکوی. مونږ بیاتپوس اوکړو په اخرت کښې څه ملاویږی؟ وئی فرمائیل د لونې درجې نه د کمې درجې عذاب. اوس بیا حضورﷺ ﴿اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ﴾ ([1]) اولوستلو. ابن جریر کښې دی چه اوزاعی رحمه الله نه یوسړی تپوس اوکړولږ شان داخو مونږ ته اوښایه چه مونږ ګوروچه د ډیرو سپینو مرغو سیلونه سیلونه د سمندر نه راوځی اود هغې په مغربی غاړه کښې د سحر په وخت کښې ځی او دومره په زیات تعدادکښې چه څوك ئی شمیرلې هم نه شی. د ماښام په وخت کښې هم داسې سیلونه سیلونه واپس راځی خودې وخت کښې د هغوی رنګ بالکل توروی. هغوی اوفرمائیل تا داښه معلوم کړی دی د دې مرغوپه قالبونوکښې د فرعونیانو روحونه دی چه سحر ماښام اورته پیش کولې شی. بیا د خپلو جالوطرف ته واپس کولې شی د هغوی وزرې سوزیدلې وی اودا توریږی. بیاد شپې هغه واپس راتوکیږی اوتورې ترې رژی. بیا هغه د خپلو جالو طرف ته واپس کیږی. دغه حال د هغوی په دنیاکښې دې اود قیامت په ورځ به الله ﷻ هغوی ته فرمائی دافرعونیان په سخت عذابونوکښې داخل کړئی. وائی چه د دوی شمیرشپږ لاکهه دې کوم چه فرعونی فوځ وو.

مسنداحمدکښې دی حضورﷺ فرمائی په تاسوکښې چه کله هم څوك مری هرسحر ماښام هغه ځائ د هغوی په وړاندې پیش کولې شی. که هغه جنتی وی نوجنت اوکه دوزخی وی نو دوزخ اوورته وئیلې شی دا ستا اصلی ځائ دې چرته چه به الله ﷻ تاد قیامت په ورځ لیګی. داحدیث په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دې. ([2])

وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ

| او کله چی به | جګړې کوی دا خلق | په وور کښی | پس اوبه وائی

|اوڅه وخت چی دوئ په دوزخ کښې دیوبل سره جګړې کوی| نو کمزوری

الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا

کمزوری خلق | هغه کسانو ته | چی خان ئې غټ ګڼړلې وو | بیشکه وو مونږه | تاسو لره | تابع

خلق به دمرتبو خاوندانو ته اووائی | چې مونږ خو ستاسو تابعداری کوله | ....نوایا

فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿۴۷﴾ قَالَ الَّذِيْنَ

پس ایا یئ تاسو | دفع کونکی | زمونږ نه | څه حصه | دوور نه | اوبه وائی هغه کسان

اوس مونږ نه څه لږ ډیرعذاب کمولې شئ | ....غټان خلق به اووائی چې اوس

اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ ۙ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ

چی خانونه غټ ګڼړل هغوئ | بیشکه مونږه ټول | په دې کښی یو | بیشکه الله | فیصله کړی ده

خو په کښې ټول دسیملې پراته یو | .... الله ﷻ دخپلو بندګانو په مینځ کښې

بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ

په منځ دبندګانو کښی | اواوبه وائی هغه کسان | چی په وور کښی دی | نوکرانو ددوزخ ته

قطعی فیصله کړې ده|اوڅوک چې په دوزخ کښې پراته وی|هغوئ به ددوزخ څوکیداران فرښتوته اووائی

[1]) البزار:۹٤٥، حاکم:۲/۲٥۳.

[2]) احمد:۲/۱۱۳، صحیح بخاری کتاب الجنائزباب المیت یعرض علیه مقعده بالغدة والعشی:۱۳۷۹، صحیح مسلم:۲۸۸٦

اُدْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا

چې دعا اوغواړئ | درب خپل نه | چې سپك (يعني كم) كړي | زمونږ نه | يوه ورځ

چې تاسو خپل رب نه سوال اوكړئ | چې زمونږ نه يوورځ نيمه خو څه عذاب كم كړي

مِّنَ الْعَذَابِ۝ قَالُوْٓا اَوَلَمْ تَكُ تَاْتِيْكُمْ رُسُلُكُمْ

دعذاب نه | اوبه وائي ورته هغوئ | آيا نه وئ تاسو | چې راتلل به تاسو ته | رسولان ستاسو

فرښتې به به ورته اووائي | چې آيا تاسو ته پيغمبرانو ښكاره نښې نه وې راوړې |

بِالْبَيِّنٰتِ ؕ قَالُوْا بَلٰى ؕ قَالُوْا فَادْعُوْا ۚ

دواضحه حكمونوسره|اوبه وايي هغوئ|هوراتلل به|اوبه وائي نوكران ددوزخ|نوبياخوپه خپله دعا اوغواړئ

......هغوئ به اقرار اوكړي چې هو راوړې ئې وې | (فرښتې)به اووائي چې بياهم تاسودعااوكړئ

وَمَا دُعٰٓؤُا الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ۝

اونه ده دعا | د كافرانو | مگر | په گمراهئ كښې ده(بې فائدې ده)|

(اويادساتئ چې) دكافرانو دعا هميشه بې اثره پاتې كيږي |

قوله تعالى:: وَاِذْ يَتَحَاجُّوْنَ فِي النَّارِ

دوزخ كښې د دوزخيانو جنګ جګړې :- دوزخيان به د دوزخ نور عذابونه برداشت كولوسره د يويل عذاب هم ښكاروي دكوم بيان چه دلته كولې شي.داعذاب به فرعونيانوته هم وي او نورودوزخيانوته هم يعني دخپل مينځ بحثونه مباحثې اوجنګ جګړې.واړه به لويوته يعني تابعداري كونكي اوحكم احكام منونكي دچاد لوئې اوبزرګئې چه قائل وواود چا خبرې به ئې منلې اود چا په وينا چه عمل كولو هغوی ته به وائي چه په دنيا كښې خو مونږ ستاسو تابعدار وو څه چه تاسو وئيل مونږ په ځائ راوړل د كفر او ګمراهئې خبرې چه كومې تاسو مونږ ته كولې ستاسود بزرګئې علم اوفضل سردارئې اوحكومت په وجه مونږه ټولې منلې اوس دلته خو تاسو زمونږ هم په څه كار راشئ.زمونږ د عذابونو څه حصه په خپل ځان واچوئ.دارئيسان مشران بزرګان او سرداران به جواب وركوي چه مونږ خو هم تاسوسره سوزيږو اولولپه كيږو.مونږ له چه كوم عذاب كيږي ولې داڅه كم دې چه مونږ ستاسو عذاب په ځان واچوو؟ د الله ﷻ حكم جاري شوې دې رب ﷻ فيصلې كړي دي هر يوته ئې دهغه د بدعمل مطابق سزا وركړې ده په دې كښې كمې ناممكن دې. لكه چه بل آيت كښې دي د هر يود پاره ښه لوئ اوزيات عذاب دې كه تاسو پوهيږئ.

قوله تعالى:: قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا

كله چه دوزخيان پوهه شي چه الله ﷻ د هغوی دعا نه قبلوی بلكه اوري هم نه اوهغوی له ربټه وركوی اوفرمائيلې دي چه هم دلته پراته اوسئ اوماسره خبرې مه كوئ.نوهغوی به ددوزخ داروغه ګانو ته وائي چه دهغه ځائ څوكيداران دي لكه څنګه چه په دنيا كښې جيل خانوكښې ساتندونكي داروغه اوسپاهيان وي.هغوی ته به وائي لږ شان تاسو الله ﷻ ته دعا اوكړئ چه يوه ورځ خو زمونږ عذابونه لږ شان سپك كړي. هغوی به دوی ته وائي چه ولې په دنياكښې رسولانوتاسو ته دالله ﷻ احكام نه وو رسولي؟دوی به وائي چه اورسيدلې وو نوفرښتې به بيا وائي چه ښه ده پخپله الله ﷻ ته فرياد واوروئ. مونږ خود هغه په درباركښې ستاسود پاره هيڅ هم نه شو عرض كولې. بلكه اوس خو مونږ ستاسو د

چغو صورو هم خیال نه شوساتلی اومونږ پخپله تاسو نه ویزاره اوستاسو دښمنان یو. واورنی مونږ تاسو ته وایوکه تاسو پخپله دعاکونی که نورڅوك تاسو له دعاکوی ناممکن دی چه ستاسو په عذابونو کښې کمي وی. د کافرانودعا نامنظوره او مردود ده.

اِنَّا لَنَنۡصُرُ

بیشکه خامخا مونږه امداد کوؤ(

| ....مونږ دخپلو

رُسُلَنَا وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا فِي الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَيَوۡمَ

درسولانو خپلو | او دهغه کسانو | چی ایمان ئې راوړې دې | په ژوند ددنیا | او په هغه ورځ

پیغمبرانو اود دایماندارو کسانو مدد کوؤ | .... په دنیا کښې هم او په هغه ورځ

يَقُوۡمُ الۡاَشۡهَادُ ۙ يَوۡمَ لَا يَنۡفَعُ الظّٰلِمِيۡنَ مَعۡذِرَتُهُمۡ

چې ودریږی به ګواهان | هغه ورځ | چې فائیده به نهٔ ورکوی | ظالمانوته | عذرونه دهغوئ

چې خلق به ګواهان راپاڅی | په کومه ورځ چې ظالمانوته به عذر معذرت هیڅ فائده نه ورکوی

وَلَهُمُ اللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوۡٓءُ الدَّارِ ۝ وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا مُوۡسَى

او دهغوئ دپاره لعنت دې | او دهغوئ دپاره | ډیر بدکور دې | او ورکړې وؤ مونږ | موسی ته

اوپه لعنت به ګرفتار وی | او هغوئ دپاره به (ددوزخ) ډیرخراب کور وی | اوبیشکه مونږ موسی عليه السلام

الۡهُدٰى وَاَوۡرَثۡنَا بَنِيۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ الۡكِتٰبَ ۙ هُدًى

هدایت | او وارثان کړل مونږه | بنی | اسرائیل | دکتاب | چی هغه هدایت وؤ |

ته (کتاب د) هدایت ورکړو | او بنی اسرائیل مو د دې کتاب وارثان جوړ کړل | چې عقل مندو

وَّذِكۡرٰى لِاُولِي الۡاَلۡبَابِ ۝ فَاصۡبِرۡ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ

او نصیحت وؤ | دپاره دخاوندانو دعقلونو | پس صبر کوه | بیشکه وعده دالله | حقه ده |

دپاره هدایت او نصیحت وو | نوته صبر کوه | بیشکه د الله ﷻ وعده رښتینې ده | او دخپلې

وَّاسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۡۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِالۡعَشِيِّ

او بښنه اوغواړه | دپاره دګناهونو خپلو | او تسبیح وایه | دثنا درب خپل سره | په ماښام

کوتاهئ (دالله ﷻ) نه معافی غواړه | او صبا ماښام دخپل رب پاکی بیانوه | اودهغه

وَالۡاِبۡكَارِ ۝ اِنَّ الَّذِيۡنَ يُجَادِلُوۡنَ فِيۡۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيۡرِ سُلۡطٰنٍ

او په سحر کښی | هغه کسان | چې جګړې کوی | په ایتونو د الله کښی | بغیر د دلیل نه

تعریفونه کوه | څوک چې بغیر د څه سند نه د الله ﷻ د ایتونو په حق کښې جګړې کوی | کوم چې

اَتٰهُمۡ ۙ اِنۡ فِيۡ صُدُوۡرِهِمۡ اِلَّا كِبۡرٌ مَّا هُمۡ

چې راغلې وی هغوئ ته | نهٔ ده په سینو د هغوئ کښې | مګر لوئی ده | چې نهٔ دی هغوئ

دوئ ته (د الله ﷻ د طرفنه) رارسیدلی وی | د هغوئ په زړونو کښې د تکبر نه سوا بل څه نشته

بِبَالِغِيْهِ	فَاسْتَعِذْ	بِاللّٰهِ	اِنَّهٗ هُوَ	السَّمِيْعُ	
رسیدونکي هغې ته ا	پس پناه غواړه	په الله سره	بیشکه هغه	هم هغه اوریدونکي دي	
اخو هغوئ دغې لوئې ته (په رښتیا) هیچري رسیدلي نه شي انوته دالله پناه غواړه اهغه هرڅه آوری					
الْبَصِيْرُ ۝					
لیدونکي دي ا					
هرڅه وینی کوری ا					

قوله‌تعالی: اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا

د رسولانو امدادکونکي هم الله ﷻ دي او ديوې شبهې جواب :-په آيت کښې د رسولانود امداد د الله ﷻ وعده ده.بیامونږ ګورو چه بعضې رسولان دهغوی قومونو قتل کړی دی لکه يحيی ؑ زکريا ؑ او ح شعیب ؑ اوبعضوانبیاء کرامو خپل وطن هم پریخودو لکه حضرت حضرت ابراهیم ؑ او عیسی ؑ چه هغه ته الله ﷻ د آسمان طرف ته هجرت اوکړو. بیاولې څوك نه شی ونیلې چه دا وعده ولې پوره نه شوه؟ ددې دوه جوابونه دی يوخودا چه لکه عام خبردې خومراددبعضو نه دې اوداعموماً په لغت کښې موندلې شی چه مطلق ذکر وی او مراد ترې خاص وی. دويم داچه د امداد کولو نه مراد بدله اخستل وی. نويونبی هم داسې نه دې تيرشوې چاته چه تکليف رسونکونه قدرت زبردسته بدله نه وی اخستې ديحيی ؑ زکريا ؑ اوشعیب ؑ په قاتلانو باندې الله ﷻ دښمنان اخته کړل اوهغوی ئی تباه برباد کړل دهغوی د وينوولې ئی اوبهيولې اوهغوی ئی ډير په ذلت سره مرګ ته حواله کړل.دنمرود مشهوره واقعه دنياته معلومه ده چه قدرت هغه په څنګه نيولو سره راګيرکړو. عیسی ؑ ته چه کومو يهوديانو په سولئی کولو کوشش کړې وو په هغوی باندې الله ﷻ روميان غالب کړل اود هغوی د لاسه د هغوی سخت ذلت او سپکاوې اوشو اواوس چه کله قيامت سره نيزدې هغوی راکوز شی نو بيا به دجال سره هغه يهوديان کوم چه د هغه لښکريان وی قتل کوی. او امام عادل اوحاکم به منصف جوړيدوسره تشريف راوړی صليب به مات کړی خنزير به قتل کړی اوجزيه به باطل کړی د اسلام نه بغيربه هيڅ نه قبلوی.هم دادې د الله ﷻ عظيم الشان امداد اوهم دا د قدرت دستور دې کوم چه د اول نه دې اوتراوسه پورې جاری دې چه هغه د خپلو مؤمنانوبنديګانودنياوی امداد هم کوی. اود هغوی د دښمنانونه پخپله بدله اوانتقام اخلی اود هغوی سترګې په يخوی. په صحيح بخاری شريف کښې دحضرت ابو هريره ؓ نه روايت دې رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمائی څوك چه زما دوستانو سره جنګ کوی هغه زه د جنګ د پاره اوغوښتم.([1])په دويم حديث کښې دی چه زه د خپلو دوستانود طرف نه بدله ضرور اخلم لکه چه زمرې بدله اخلی. ([2])هم په دې وجه هغه مالك الملك د قوم نوح نه د عاديانو ثموديانو نه د اصحاب الرس نه، قوم لوط نه، اهل مدين نه اود دوی په شان د هغه ټولوخلقو نه کومو چه دالله ﷻ رسولان دروغ ګنړلې وو اود حق خلاف ئی کړې ووبدله واخستله. يويوئی په راغونډولوسره تباه اوبربادکړل اوپه هغوی کښې چه څومره مؤمنان وو هغه ټول ئی بچ کړل. امام سدی رحمه الله فرمائی په کوم قوم کښې چه دالله ﷻ رسول راغلو ياد الله ﷻ ايماندار بنديګانو هغوی ته دالله تعالی پيغام رسولو دپاره اودريدل اوهغه قوم دهغه نبيانواويادهغه مؤمنانو بې عزتی اوکړه اوهغوی ئی وهلې ټکولې يا قتل کړی خامخا هم په هغه زمانه کښې دالله تعالی عذاب په هغه قوم باندې رانازل شوې دې. د انبياؤ

[1] صحيح بخاری کتاب الرقاق باب التواضع:۶۵۰۲.
[2] شرح السنة:۱۲۴۲.

کرامود قتل بدله اخستونکی راپاسیدل اود اوبو په شان ئی دهغوی په وینه تګې زمکه خړوب کړه. نو مؤمنان اوانبیاء کرام دلته قتل کړې شو خود هغوی وینې رنګک راوړو اود هغوی د دښمنان نی هم لکه د بوسووالوزول. ناممکن دی چه د داسې خاص بندیګانو امداد نه وی شوې اود هغوی د دښمنانونه بدله نه وی اخستې شوې.

دحضرت مصطفی ﷺ دعوت په ټوله دنیاکښې خورشو:-اشرف الانبیاء حبیب الکبریاحضرت مصطفی ﷺدژوند حالات ددنیااود دنیاد خلقو په وړاندې دی چه الله تعالی حضور ﷺ ته اودهغوی صحابه کرامو ﷢ ته غلبه ورکړه اود دښمنانوټول کوششونه ئی بې نتیجې کړل. په هغه ټولوباندې ئی حضور ﷺ ته ښکاره غلبه ورکړه. دهغوی کلمه ئی اوچته کړه.دهغوی ﷺ دین ددنیاټول دینونه راګیرکړل.دقوم د زبردست مخالفت په وخت کښې ئی خپل نبی ﷺ مدینې ته اورسولو اودمدینې والا ئی ربښتونې ځانونه قربانی کونکې جوړکړل اود مشرکانو ټول زور اوطاقت ئی په جنګ بدرکښې ختم کړو. د هغوی د کفر ټولې وزنی ستنې ئی په دې جنګ کښې د بیخ نه اوویستلې. دمشرکانوسرداران خو یاټکړې ټکړې کړې شواویاد مسلمانانوپه لاس کښې قیدیان شو اود نامرادئی سره ستونه ښکته کړی ښکاریدل. په قیداوبندکښې تړلې شوی په ذلت اوسپکاوی سره د مدینې په کوڅوکښې لاس په لاس اوګریوان په ګریوان شو.دالله تعالی حکمت بیا په هغوی باندې احسان اوکړو اویوځل ئی بیا موقعه ورکړه اوفدیه اخستوسره ئی آزادکړل خوچه کله بیاهم د رسول الله ﷺ د مخالفت نه منع نه شو اوپه خپلو کړو باندې کلك ولاړوو نوهغه وخت هم راغلو د کوم ځائ نه چه د الله تعالی نبی ﷺ پټ پټ د شپې په تیاره کښې پیدل هجرت کړې وو هلته د فاتح په حیثیت سره داخل شو اوپه ستونوباندې لاسونه تړلی د رسول الله ﷺ دښمنان راوستلې شو اود حرم د ښارحرمت اوعظمت رسول الله په وجه پوره کړې شو اوټول کفر او شرك اود هرقسم بې ادبونه بیت الله پاك اوصفاکړې شو. آخر یمن هم فتح شو اوټول جزیره عرب د رسول الله ﷺ په قبضه کښې راغلو اوډلې ډلې خلق دالله تعالی په دین کښې داخل شو. بیا رب العالمین خپل رسول رحمت للعالمین خپل ځان له راوبللو اودهغه ځای په کرامت اوعظمت سره خپله میلمستیاکښې اوساتلو او پیرخونې ئی پرې اوکړې. بیا د حضور ﷺ نه پس د هغوی نیکان ملګری صحابه کرام ﷢ دهغوی په ځائ کینول چه محمدی ﷺ جهنډا په لاس اودریدل اود رب توحیدطرف ته ئی د الله تعالی مخلوق راوغوښتلو اوکوم بندیز چه په لارکښې راغلوهغه ئی لرې کړو. د چمن کوم ازغې چه ښکاره شو هغه ئی پرې کړو. کلی کلی ښاریې په ښاریې اوملك په ملك ئی د اسلام دعوت اورسولو. څوك چه منع کونکی وو هغوی ته د منع مزه ورکړه په دې ضمن کښې د اسلام حکومت مشرق اومغرب کښې خورشو. په زمکه اود زمکې د خلقو په بدنونوباندې صحابه کرامو ﷢ فتح حاصله نه کړه بلکه د هغوی په زړونوباندې ئی هم فتح حاصله کړه. په زړونوکښې اسلامی طریقې راوستلې اوټول ئی د کلمه ئی توحیدد لاندې راجمع کړل.محمدی ﷺ دین د زمکې حصه حصه او ګوټ ګوټ په خپله قبضه کښې واخستلو. د دین دعوت کنړو غوږونوته هم اورسیدلو. صراط محمدی ﷺ ړندو هم اولیدله. الله تعالی دې دې پاکې ډلې ته د خپلو اولوالعزمیانو بهترینه بدله ورکړی .آمین الحمدلله ترننه پورې د الله تعالی دین غالب اوکامیاب دې. ترننه پورې په مسلمانانو کښې حکومت او سلطنت موجود دې. ترننه پورې دهغوی په لاس کښې د الله تعالی اود هغه د رسول الله ﷺ کتاب او کلام موجود دې اوترننه پورې د هغوی په سرونود خپل رب لاس دې. د قیامته پورې به دادین کامیاب او آباد وی څوك چه دې سره ورانیږی د خپلې خلې هغه به واپس خوری اوبیابه چرې هم مخ اونه ښائی هم دا مطلب دې د دې مبارك آیت.

قوله تعالی:: وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ

قيامت كښې به هم نصرت وي:: د قيامت په ورځ به هم د ديندارانو امداد اونصرت په ډيره لويه او په اوچته پيمانه سره كولې شي. د ګواهانونه مراد فرښتې دی. بل آيت كښې ﴿يومَ﴾ بدل دې د ړومبی آيت په دې لفظ سره. په بعضې قراءتونوكښې ﴿يومٌ﴾ دې نودا لكه د اولنی ﴿يومَ﴾ تفسيردې. د ظالمانونه مراد مشركان دی. د هغوی عذر او فديه به د قيامت په ورځ نه شي قبلولې. هغوی به د رب د رحمت نه په هغه ورځ لرې ديكه كولې شي. د هغوی د پاره به خراب كور يعني دوزخ وی. دهغوی عاقبت به خراب وی. موسیٰ ﷺ ته مونږ هدايت او نور وراوبښلو دبنی اسرائيلو انجام مونږ ښه كړو. د فرعون د مال اوملك مونږ هغوی وارثان جوړكړل ځكه چه هغوی دخپل الله تعالى په اطاعت كښې اود نبی په تابعدارئی كښې په تېنګتياسره سختئی برداشت كولې. دكوم كتاب چه دوی وارثان شو هغه دعقل مندو دپاره د سر نه واخله ترپښو پورې هدايت اوعبرت وو. اې نبی ﷺ ته صبر كوه د الله تعالى وعده رښتونې ده هم ستا نوم به اوچتيږی.د انجام په لحاظ سره به ته اوستا ملګری غالبيږی. رب د خپلې وعدې خلاف هيڅ كله هم نه كوی. بغيرد څه شك اوشبه به د الله تعالى دين اوچتيږی. ته د خپل رب استغفاركوه.حضورﷺ ته حكم وركولوسره په اصل كښې دحضورﷺ امت پدې استغفار باندې تيارولې شي. د ورځې په آخری اود شپې د شروع وخت كښې اود ورځې د شروع اود شپې په آخری وخت كښې په خصوصيت سره د خپل رب پاكی اوتعريف بيانوه. كوم خلق چه په باطل باندې كلك وی اوحق اخوا كوی دلائل بغيرحجت سره روستوكوی د هغوی په زړونوكښې بغيرد كبر نه بل هيڅ نه شته. په هغوی كښې دحق د تابعدارئی نه سركشی ده. دوی د رب د خبرو عزت نه پيژنی اوچه كوم تكبر كوم ځان خودل اوكوم خپل اوچتوالې دوی غواړی هغه به دوی ته هيڅ كله هم حاصليدونكې نه دې. دهغوی مقصود باطل دې د هغوی مطلوب لاحاصل دې د الله تعالى پناه غواړه د هغوی په شان حال دې د ښه سړی نه وی اود دې كبرژنوخلقو شيطانونه هم د الله تعالى پناه غواړه. داآيت د يهوديانوباره كښې نازل شوې دې. دوی به وئيل چه دجال به هم د دوی نه وی اود هغه په زمانه كښې به دوی د وخت بادشاهان وی. الله تعالى خپل نبی ﷺ ته اوفرمائيل چه د دجال د فتنه نه د الله تعالى پناه غواړه هغه اوريدونكې اوليدونكې دې خوآيت د يهوديانو باره كښې نازليدل خودل اود دجال بادشاهی اود هغه د فتنه نه د پناه حكم دا ټول څيزونه د تكلف نه ډك دی. اومنلې شوچه دا تفسير د ابن ابی حاتم دې ولې داقول د ندرت نه خالی نه دې تيك هم دا دی چه كوم عام دی. والله سبحانه وتعالى اعلم.

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ | اَكْبَرُ | مِنْ خَلْقِ النَّاسِ
| خامخا پيدا كول دآسمانونو | او دزمكې | ډير لوئ كار دې | دپيدا كولو دخلقو نه
|دابښكاره خبره ده چې دآسمانونو اودزمكې پيداكول د بنيادمو پيداكولو نه زيات غټ كار

وَلٰكِنَّ | اَكْثَرَ النَّاسِ | لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ | وَمَا يَسْتَوِي | الْاَعْمٰى
وليكن | اكثر دخلقو نه | نۀ پوهيږی | اونۀ برابريږی | ړوند |
دې|............خو زيات خلق پدې نه پوهيږی | ....او ړوند او بينا

وَالْبَصِيْرُ ۙ | وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا | وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ | وَلَا الْمُسِيْٓءُ ؕ
او بينا | او هغه كسان چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوكړل نيك | اونۀ بدكار (برابريږی)
يو برابر كيدې نشی | اونه صاحب ايمان نيكو كار اوبدكار (برابر كيديشی)

قَلِيْلًا	مَّا	تَتَذَكَّرُوْنَ ۝٥٨	اِنَّ السَّاعَةَ	لَاٰتِيَةٌ	
ډیر لږ دي	هغه	چې کوم نصیحت قبلوئ تاسو	بیشکه وقت دقیامت	خامخا راتلونکې دي	
خوتاسو خلق ډیر کم نصیحت قبلوئی .... قیامت خو خامخا راتلونکې دي					
لَّا رَيْبَ	فِيْهَا	وَلٰكِنَّ	اَكْثَرَ النَّاسِ		لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٥٩
نشته شك	په هغې کښې	ولیکن	زیات	خلق	نه راوړي ایمان
په دې کښې هیڅ شک نشته | خو زیات خلق داخبره نه مني |					
وَقَالَ رَبُّكُمُ	ادْعُوْنِيْٓ	اَسْتَجِبْ لَكُمْ ؕ	اِنَّ الَّذِيْنَ		
اووائی رب ستاسو	اوغواړئ دعا زمانه	زۀ به قبلوم دعا ستاسو	بیشکه هغه کسان		
او ستاسورب فرمائیلی دی | چې زمانه دعاغواړئ| زه به ستاسو دعاقبلوم | بیشکه کوم خلق چې					
يَسْتَكْبِرُوْنَ	عَنْ عِبَادَتِيْ	سَيَدْخُلُوْنَ	جَهَنَّمَ	دٰخِرِيْنَ ۝٦٠	
چې په غرور کښې مخ اړوي	دعبادت زمانه	ننوځی به هغوئ	دوزخ ته	ذلیله	
زما دعبادت (دعا) نه تکبر کوی | هغوئ به دډیر ذلت سره په دوزخ کښې داخلیږي					

قوله‌تعالى:: لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

د قیامت نه انکار آخر ولې ؟:- الله تعالی قادرمطلق فرمائی مخلوق به هغه د قیامت په ورځ د نوی سر نه بیاضرور راژوندی کوی. هغه د آسمان اوزمکې په شان یوزبردست مخلوق پیداکړونود انسان پیداکول یادهغه ورانول اوبیا جوړول هغه ته څه ګران دی؟یوېل آیت کښې دی چه آیاداسې خبره اودومره واضحه حقیقت هم د دروغ ګنړلو قابل دې چه کوم الله تعالی آسمان اوزمکه پیداکړل اود دومره لوئ څیز په پیداکولو سره هغه ستړې نه شو یاعاجزنه شو نوهغه ته د مړو سوزول څه ګران دی. دومره صفا دلیل چه هم د چا په وړاندې د دروغو څیزوی نو د هغه په معلومات یقیناً د ژړا قابل دی. دهغه په جهالت کښې څه شك دې؟چه داسې غټه خبره باندې هم نه پوهیږي. حیرانتیاده چه د لوئ نه لوئ څیز مني اود هغې نه ډیرزیات وړوکې څیز کیدل نه منی. ړوند او بینا فرق خو ښکاره دې هم دغه شان ټیك د مسلمان اومجرم فرق دې. اکثر خلق څنګه کم نصیحت قبلوی یقین اوکړئی چه دقیامت راتلل حتمی دی بیا هم ددې تکذیب کول اوېدې باندې یقین نه کول نه ډیرخلق نه منع کیږي.یویمنی شیخ خپل اوریدلې روایت بیانوی چه د قیامت سره نیزدې به په خلقو باندې بلاګانې راځی اود نمر ګرموالې به ډیر سخت شي. والله اعلم.

قوله‌تعالى:: وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ ؕ

ددعا اهمت او دعاڅوک قبلوی:-چه دالله تعالی سبحانه وتعالی ددې احسان تصدیق اوشی چه هغه مونږ ته ددعا هدایت کوی اودقبلیدو وعده کوی.امام سفیان ثوری رحمه الله به پخپلودعاګانوکښې فرمائیل اې هغه الله تعالی چه تاته هغه بنده ډیر ښکلې ښکاری چه په کثرت سره د هغه نه دعاکوی اوهغه بنده هغه ته ډیر سخت بدلګی چه هغه نه دعااونه کړی.اې زماربه داصفت خوصرف هم ستا دې.شاعر وائی:

الله يغضب ان تركت سواله وابنوآدم حين يسال يغضب

یعنی د الله تعالی شان دادې چه کله ته دهغه نه نه غواړې نوخفه کیږي اودانسان داحالت دې که د هغه نه غواړې نو هغه خفه کیږي.کعب احبار رحمه الله فرمائی دې امت ته درې څیزونه داسې ورکړې شوی دی د دوی نه وړاندې یوامت ته هم نه دی ورکړې شوی بغیرد نبی نه ① ګوره چه هریو نبی ته دالله تعالی د

طرف نه دا فرمان شوې دې چه ته په خپل امت باندې ګواه ئې ولې په ټولوخلقو باندې الله تعالی ته ګواه کړې ئې ② وړاندې نبيانوته به ونيلې شو چه په تاباندې په دين کښې حرج نشته خودې امت ته اوفرمائيلې شو چه ستاسو په دين کښې په تاسو باندې هيڅ نشته. ③ هريونبی ته به ونيلې شو مارابله زه به ستاړابلل قبلوم خودې امت ته اوونيلې شو تاسو ما ته آوازکوئی زه به ستاسو آواز قبلوم. (ابن ابی حاتم) ابويعلی کښې دی الله تعالی حضور ﷺ ته اوفرمائيل څلورخصلتونه دی په کوم کښې چه يوزماد پاره دې يوستاد پاره يوستا اوزما په مينځ کښې اويوستااوزماد نورو بنديګانو په مينځ. کوم چه خاص زماد اره دې نوهغه خودادې چه صرف زماعبادت کوه او ما سره څوك شريك کوه مه. اوکوم چه ستا حق په ماباندې دې هغه دا چه ستا د هريود خير د کار بدله به زه تاله درکوم. اوکوم چه زما اوستا په مينځ کښې دې هغه دا چه ته دعاکوه او زه به ئې قبلوم اوڅلورم خصلت کوم چه زما اوستا د نورو بنديګانو په مينځ کښې دې هغه داچه ته دهغوی دپاره هغه غواړه کوم چه دځان د پاره خوښوې([1])مسند احمد کښې د حضورﷺ فرمان دې چه دعا عين عبادت دې بيا حضور ﷺ هم دا آيت تلاوت کړو.داحديث په سنن کښې هم دې([2])امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحيح وائی ابن حبان اوحاکم رحمهما الله هم دا په خپل صحيح کښې راوړلې دې.

مسندکښې دی کوم سړې چه د الله تعالی نه دعانه کوی الله تعالی په هغه باندې غضب ناك وی. ([3]) محمدبن مسلمه انصاری رضي الله عنه د مرګ نه پس د هغه د تورې د تيکی نه يوه پرچه راووتله په کوم کښې چه ليك ووته د خپل رب درحمت موقعې لټوه.ډيرممکن دی چه ته په يوداسې وخت کښې دخيردعا اوکړې چه هغه وخت د رب رحمت په جوش کښې وی اوتاته هغه نيك بختی ملاوشی د کوم نه پس چه کله هم ارمان او افسوس کول نه پريوځی. په آيت کښې د عبادت نه مراد دعااو توحيد دې. مسنداحمد کښې دی دقيامت په ورځ به کبرژن خلق لکه دميږو راجمع کولې شی. د وړوکی نه وړوکې څيز به هم د هغوی دپاسه وی. هغوی د بولس نومې دوزخ جيل خانه کښې اچولې شی اوشغلې وهونکې اور به د هغوی په سرونوباندې لمبې وهی. هغوی باندې به د دوزخيانو وينې خه وې متيازې وغيره څکولې شی. ([4])

ابن ابی حاتم کښې دی يوبزرګ فرمائی زه د روم په ملك کښې د کافرانوپه لاس راګيرکړې شوې ووم يوه ورځ ما واوريده چه يوغيبی آواز کونکې د غرد څوکې نه په اوچت آواز باندې وائی: اې الله په ده باندې حيرانتيا ده چه تاپيژنی اودې سره ستانه بغير د نورو د ذات نه ئې اميدونه تړلی دی. اې الله په ده باندې هم حيرانتيا ده چه ستاد پيژندګلوسره خپل حاجتونه د نوروخواته اوړی.بيالږ شان اودريدو او بيا يه زوره آواز ئې اوکړو وئې ونيل چه پوره تعجب دې په هغه چه تاپيژنی اود نورو د رضامندئی د پاره هغه کارونه کوی د کوم نه چه ته خفه شې. دې اوريدوسره ما په اوچت آواز سره تپوس اوکړو چه ته پيرې ئې که انسان؟ جواب راغلو انسان يم. ته د خپلوهغه کارونونه توجه اخوا کړه چه تاله فائده نه درکوی اوپه هغه کارونوکښې مشغول شه کوم چه ستاد فائدې دی.

---

[1]) مسندابی يعلی:۲۷۵۷

[2]) احمد:۲۷۱/٤، ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة المؤمن:۳۲٤۷وهوصحيح، ابوداوُد:۱٤۷۹ ،ابن ماجه:۳۸۲۸، ابن حبان:۸۹۰.

[3]) احمد:٤٤۳/۲ ،ترمذی: ۳۳۷۳، ابن ماجه: ۳۸۲۷

[4]) احمد:۱۷۹/۲ ومسندالحميدی ۵۹۷ وسنده حسن.

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الَّیْلَ لِتَسْكُنُوْا فِیْهِ
الله هغه ذات دې | چې جوړه ئې کړه ستاسو دپاره | شپه | چې تاسو ارام اوکړئ | په هغې کښې |
الله تعالی هغه ذات دې | چې ستاسو دپاره ئې شپه جوړه کړه | چې ارام په کښې کوئ

وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ
او ورځ | روښانه | بیشکه الله | خاوند دفضل دې | په خلقو باندې | ولیکن |
او ورځ ئې درله روښانه جوړه کړه | بیشکه چې الله ﷻ په خلقو ډیرې مهربانئ کړې دی

اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ۞ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ
زیات دخلقو نه | نۀ اوباسی شکر | دغه الله | رب ستاسو دې | پیدا کونکې |
خو زیات خلق شکر نه کوی | ....هم دا الله ﷻ دې چې ستاسو رب دې | دهر څیز پیدا کونکې دې

كُلِّ شَیْءٍ ۘ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ۞
دهر څیز | نشته لائق دعبادت | مګر خاص هم هغه دې | نو کوم طرفته | دوکه کړې کیږئ تاسو |
د هغه نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دې | نو دا تاسو کوم خوا اړولی روان یئ

كَذٰلِكَ یُؤْفَكُ الَّذِیْنَ كَانُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ
دارنګې | دوکه کړې شوی دی | هغه کسان | چې وو هغوئ | په ایتونو دالله سره |
دغه شان هغه خلق هم اړولی روان وو | چې دالله ﷻ د ایتونو نه به ئې انکار کولو

یَجْحَدُوْنَ ۞ اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا
چې انکار به ئې کولو | الله هغه ذات دې | چې جوړه ئې کړه | ستاسو دپاره | زمکه | ځائې دقرار |
..............الله ﷻ هغه ذات دې | چې زمکه ئې ستاسو د استوګنې ځائې جوړ کړې دې

وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ
او اسمان | چت | او شکل ئې جوړ کړو ستاسو | پس ډیر ښائیسته ئې جوړ کړو شکل ستاسو |
او اسمان ئې درباندې چت جوړ کړې دې | او ستاسو صورتونه ئې جوړ کړی دی | نو څه ښه صورتونه دی

وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ
او رزق ئې درکړو تاسو له | دپاکو څیزونو نه | دغه الله | رب ستاسو دې |
او ښه ښه پاکیزه خوراکونه ئې درته روزی کړی دی | هم دا الله ﷻ ستاسو رب دې

فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۞ هُوَ الْحَیُّ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
پس برکت ورکونکې دې الله | چې پالونکې دمخلوقاتو دې | هغه ژوندې دې | نشته لائق دعبادت | مګر هغه دې
نو الله ﷻ ډیر دبرکتونو ذات دې | چې د ټول مخلوق پالونکې دې | دې همیشه ژوندې دې | دده نه سوا

فَادْعُوْهُ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
پس اواز کوئ هغه ته | حال دا چې خالص کونکی یئ | هغه لره | ددین | ثنا الله لره ده |
بل څوک معبود نشته دې | نو تاسو په اخلاص سره دده بلنه کوئ | ټول تعریفونه الله ﷻ لره دی

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴿۶۵﴾
چې پالونکې دمخلوقاتو دې ۔
چې دټولو مخلوقاتو رب دې ۔

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ

دالله تعالى د بې شميره نعمتونوتذكره:- الله تعالى خپل احسان بيانوي فرمائي هغه شپه د سكون اوآرام ځيزجوړكړې دې اوورځ ئې روښانه او ړڼيندنه كړه دې د پاره چه هرسړې په كارروزګاركښې سفر كښې د رزق په لټون كښې آساني وي اود ټولې ورځې تكليف او ستومانتياد شپې په سكون او آرام سره كوزه شي. په مخلوق باندې الله ﷻ ډير لوئ فضل اورحم كونكې دې خواكثر خلق د خپل رب ناشكري كوي. دا ځيزونه پيداكونكې اودآرام اوراحت سامانونه وركونكې هم هغه الله واحددې چه دټولو ځيزونو خالق دې دهغه نه بغيرڅوك د عبادت لائق نشته اونه دهغه نه بغيربل څوك د مخلوق پالونكې شته بيا تاسو ولې دهغه نه بغيرد نورو عبادت كوئ؟ څوك چه پخپله مخلوق دى اوهغوى هيڅ ځيز هم نه دې پيدا كړې بلكه د كوموبتانوچه تاسو عبادت كوئ هغه خوپخپله ستاسو پخپلو لاسونوجوړكړي دي.د دوى نه وړاندې مشركانوهم دغه شان بې دليل اوبې حجته دغيرالله عبادت كولو خپل نفساني خواهشات ئې مخې ته كيخودل اوربانى دلائل ئې دروغ اوګڼړل اوجهالت ئې مخې ته كړو اودهوكه شو. الله تعالى زمكه ستاسو د پاره د آرام ځائ جوړكړو يعني ولاړه اود فرش په شان خوره چه په دې باندې تاسو خپل ژوندتيركړئ لاړشئ راشئ تګ راتګ اوكړئ. غرونه ئې په دې كښې ورخښ كړل وئې دروله چه اوس اونه خوزيدې شي.هغه آسمان چت جوړكړودهرقسم نه محفوظ دې هم هغه تاسوپه ښكلې شكلونو كښې پيداكړئ. هريوجوړئ ټيك ټاك او ښكلې ښكاريدونكې جوړكړو.مناسب قامت، مناسب اندامونه ښكلې بدن اوښكلې مخ ئې دركړو.ښائسته اومزيدار ځيزونه ئې دخوراك څښاك دركړل. پيدا هغه كړئ آبادهغه كړئ هغه درباندې خوراك څښاك اوكړو هغه لباس درواغوستلې نويه صحيح معنى كښې خالق اورازق هم هغه رب العلمين دې.لكه چه په سورت بقره كښې ارشاددې ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ﴾([1])يعني خلقودخپل هغه رب عبادت كوئ چا چه تاسو او تاسو نه وړاندې خلق پيداكړي دې د پاره چه تاسوبچ شئ. ستاسو د پاره ئې زمكه فرش او آسمان چت جوړكړو اودآسمان نه ئې باران نازل كړو اوددې په ذريعه ئې دزمكې نه ميوې راوويستلې تاسو ته رزق دركړونوتاسوسره د دې خبرو د پيژندلو د الله تعالى نورڅوك شريكان مه جوړوئ. دلته ئې هم خپل دا صفت بيانولوسره اوفرمائيل چه هم دغه الله تعالى ستاسو رب دې اود ټول جهان رب هم هغه دې. هغه دبركت مالك دې هغه اوچت پاك لوئ اوبزرګ دې هغه د ازل نه دې اوترابده پورې به وي.هغه ژوندې دې په هغه كله هم مرګ نه راځي هم هغه اول آخر ظاهر اوباطن دې. د هغه يوصفت هم په چاكښې نشته.دهغه نظير اوعديل هيڅ څوك نشته. تاسو له پكاردي چه د هغه توحيدمنلوسره د هغه نه دعا كوئ اود هغه په عبادت كښې مشغول اوسيږئ. د ټولوتعريفونو مالك هم الله تعالى رب العلمين دې. امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه د اهل علم د يوجماعت نه نقل دي چه لااله الاالله لوستونكى له ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾([2])هم لو ستل پكاردي. دې دپاره چه په دې آيت باندې عمل اوشي.دابن عباس رضي الله عنه نه هم دا روايت دې([3]) سعيدبن جبير رحمه الله فرمائي كله چه ته﴿فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ﴾ ([1])لولې نو لااله

---

[1] ۲/البقرة:۲۱.
[2] ۱/الفاتحة:۱.
[3] حاكم:۲/۴۳۸

الاالله وايه اودې سره ﴿ اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴾ (۲) هم وايه. عبدالله بن زبير ﷺ دهر مانځه دسلام نه پس ﴿لااله الا الله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير. لاحول ولاقوة الا بالله. لااله الا الله ولا نعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لااله الاالله مخلصين له الدين ولوكره الكفرون﴾ لوستلو اوفرمائيل به نبي رسول الله ﷺ به هم داكلمې د هر مانځه نه پس لوستلې. (مسلم ابوداؤد اونسائي)

قُلۡ	إِنِّيۡ نُهِيۡتُ	اَنۡ اَعۡبُدَ
اووايه	چې زه منع كړې شوې يم	چې زه عبادت اوكړم

(ائې پيغمبره) ته ورته اووايه چې زه خوددې نه منع كړې شوې يم | چې دالله ﷻ نه

الَّذِيۡنَ	تَدۡعُوۡنَ	مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ	لَمَّا	جَآءَنِيَ	الۡبَيِّنٰتُ
دهغه هستيانو	چې تاسو ئې رابلئ	بې دالله نه	هر كله چې	راغلل ماته	واضحه دليلو نه

سوا ستاسو دنورو معبودانو عبادت اوكړم | ددې باوجود چې ماته دخپل رب دطرفنه ښكاره نښې

مِنۡ رَّبِّيۡ	وَاُمِرۡتُ	اَنۡ اُسۡلِمَ	لِرَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٦٦﴾	هُوَ الَّذِيۡ
دطرفه درب زما نه	او حكم شوې دې ماته	چې زه غاړه كيږدم	رب العالمين ته	هغه هغه ذات دې

رارسيدلې دي | اوماته خو بس دا حكم دې اچې درب العالمين وړاندې سرټيټوم | الله ﷻ هغه ذات دې

خَلَقَكُمۡ	مِّنۡ تُرَابٍ	ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ	ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٍ
چې پيدا ئې كړئ تاسو	دخاورې نه	بيا دنطفې نه	بيا دوينې دټوټې نه

چې تاسو ئې دښاورې نه پيدا كړې يئ | بيائې دڅاڅكي اوبو نه | بيا ئې د وينې له ټوټې نه

ثُمَّ يُخۡرِجُكُمۡ	طِفۡلًا	ثُمَّ لِتَبۡلُغُوۡۤا	اَشُدَّكُمۡ
بيا هغه رااوباسي تاسو	په شكل دبچي	بيا لوئيوئ تاسو چې اورسيږئ	پوره قوت خپل ته

بيا ئې ماشوم (دمور دخيټې نه) رااوويستلئ | بيا تر دې چې د كې ځوانئ ته اورسيدئ

ثُمَّ لِتَكُوۡنُوۡا	شُيُوۡخًا ۚ	وَمِنۡكُمۡ	مَّنۡ	يُّتَوَفّٰى
بيا چې شئ تاسو	بوډاګان	او ځينې ستاسو نه	هغه څوك دي	چې وفات كړې شي

بيا تر دې چې بوډاګان شوئ | اوڅوك در كښې وړاندې مړ شي اودپاره ددې چې تاسو ټول

مِنۡ قَبۡلُ	وَلِتَبۡلُغُوۡۤا	اَجَلًا مُّسَمًّى	وَّلَعَلَّكُمۡ	تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٦٧﴾
مخكښې ددې نه	اوچې اورسئ تاسو	انيتې مقررې ته	اودپاره ددې چې تاسو	دعقل نه كار واخلئ

خپلې مقررې نيټې ته اورسيږئ | اوچې دپوهې نه كار واخلئ

هُوَ الَّذِيۡ	يُحۡيٖ	وَيُمِيۡتُ ۚ	فَاِذَا قَضٰۤى
هغه هغه ذات دې	چې ژوندي كول كوي	او مړه كول كوي	پس هر كله چې فيصله اوكړي هغه

الله ﷻ هغه ذات دې | چې ژوندي كول او مړه كول كوي | كله چې د يو كار د كولو اراده اوكړي

---

(۱) ٤٠/غافر:١٤.
(۲) ١/الفاتحة:١.

أَمۡرًا	فَإِنَّمَا	يَقُولُ	لَهُۥ	كُن	فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾	
دیو کار	پس بیشکه	چي وائي	هغه کار ته	شه	پس شي هغه	
.... نوهغې ته اووائي موجود شه | نو هغه موجود شي						

قوله تعالى:: قُلۡ إِنِّي نُهِيتُ أَنۡ أَعۡبُدَ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ

مشركانو اعلان د غير الله نه براءت او په دې باندې دليل:- الله تعالى فرمائي اې نبي ﷺ دې مشركانوته اووايه چه الله تعالى دهرچادعبادت نه بغيرد هغه نه خپل مخلوق منع كړې دې د هغه نه بغيربل څوك د عبادت لائق نشته. ددې د ټولونه لوئ دليل د دې نه روستوراتلونكې آيت دې كوم كښې چه فرمائيلى الله ﷻ وحده لاشريك له تاسو د خاورې نه بيا دنطفې نه بيا دويني د چكې نه پيداكړې ئې.هم هغه د موردخيټې نه دماشوم په شكل كښې راوويستلې.دا ټول حالات هم هغه بدلول. بيا هم هغه د وړوكوالي نه ترځوانئي پورې رارسولې. هم هغه به دې د ځوانئي نه تربوډاوالي پورې رسوي. دا ټول كارونه صرف په يوحكم تقدير او تدبيرسره كيږي. بياڅومره بده خبره ده چه هغه سره د نورو هم عبادت اوكړې شي. بعضې ددې نه وړاندې وفات كيږي يعني په كچه پرده كښې پريوځي حمل ساقط شي.بعضې په وړوكوالي كښې بعضې په ځوانئي كښې اوبعضې په ډير عمر كښې د بوډاوالي نه وړاندې مره كيږي. قرآن پاك كښې يوبل ځائ كښې ارشاد دې ﴿وَنُقِرُّ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى ثُمَّ نُخۡرِجُكُمۡ طِفۡلٗا ثُمَّ لِتَبۡلُغُوٓاْ أَشُدَّكُمۡۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرۡذَلِ ٱلۡعُمُرِ لِكَيۡلَا يَعۡلَمَ مِنۢ بَعۡدِ عِلۡمٖ شَيۡـٔٗاۚ وَتَرَى ٱلۡأَرۡضَ هَامِدَةٗ فَإِذَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡهَا ٱلۡمَآءَ ٱهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ وَأَنۢبَتَتۡ مِن كُلِّ زَوۡجِۭ بَهِيجٖ﴾[1] يعني مونږ ئې دموريه خيټه كښې راحصاروونركومې چه غواړو.دلته بل ارشاددې چه تاسو خپل مقرروخت ته اورسئي اوتاسو سوچ اوفكراوكړئي.يعني دخپل ځان د دې حالانو په بدلون سره تاسو ايمان راوړئي چه د دې دنيا نه پس هم تاسو ته په نوي ژوند كښې يوه ورځ اودريدل دي. هم هغه ژوندې كونكې اومړكونكې دې. د هغه نه بغيرڅوك هم په مرګ اوژوندباندې قادرنه دي. دهغه يوحكم يوه فيصله نه څه مقررول اونه اراده ماتونكې څوك شته. څه چه هغه غواړي هم هغه كيږي اوڅه چه هغه نه غواړي ناممكن دي چه هغه اوشي.

			أَلَمۡ تَرَ	إِلَى ٱلَّذِينَ
			آيا تا اونۀ كتل	هغه كسانوته
			آيا ته هغې خلقو ته نه ګورې	
يُجَٰدِلُونَ	فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ	أَنَّىٰ يُصۡرَفُونَ ﴿٦٩﴾	ٱلَّذِينَ	
چي جګړې كوي	په آيتونو دالله كښې	دكوم ځائې نه دوكه كولې كيږي	هغه كسان	
چي دالله ﷻ دآيتونو په باره كښې جګړې كوي | دوئ كوم طرف ته اړولې شي | هغه څوك چې				
كَذَّبُواْ	بِٱلۡكِتَٰبِ	وَبِمَآ	أَرۡسَلۡنَا	بِهِۦ رُسُلَنَاۖ
چي دروغ ئې اوګڼړو	كتاب	او هغه	چي ليږلي دي مونږه	په هغې سره | رسولان خپل
داكتاب ئې اوكوم (كتابونه او حكمونه) چې مونږ دنورو پيغمبرانو په لاس راليږلي دي ئې دروغ اوګڼړل				

[1] ۲۲/الحج:٥.

فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ۝ إِذِ الۡأَغۡلَٰلُ فِيٓ أَعۡنَٰقِهِمۡ وَالسَّلَٰسِلُ

پس زر به پته اولږي دوئ ته | كله چې به پټئ | په څټونو ددوئ كښې وي | او زنځيرونه |

نو ډير زر به په پوهه شي | چې څټونو كښې ورته تيزندئ اوزنځيرونه واچولي شي

يُسۡحَبُونَ ۝ فِي الۡحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسۡجَرُونَ ۝

چې راښكلې كيږي به | په ګرمو اوبو كښې | بيا به په وور كښې | ورغورزولي كيږي |

ويشيدلو اوبو ته به راښكلي شي | .... بيا به اور ته ورغورزولي شي

ثُمَّ قِيلَ لَهُمۡ أَيۡنَ مَا كُنتُمۡ تُشۡرِكُونَ ۝

بيا به اوونيلې شي | دوئ ته | كوم ځائې دي هغه | چې وئ تاسو | چې شريكول به تاسو |

بيا به ترې تپوس اوشي | چې (نن) د الله تعالى نه سوا ستاسو شريكان څۀ شول (كوم چې موجوړول)

مِن دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمۡ نَكُن نَّدۡعُوا

ماسوا دالله نه | اوبه وائي دوئ | ورك شول زمونږ نه | بلكه نۀ وو مونږ | چې بللو به مو |

| .... هغوئ به وائي چې ټول رانه ورك شول| بلكه مونږ خوبه ددې نه وړاندې

مِن قَبۡلُ شَيۡـًٔا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الۡكَٰفِرِينَ ۝ ذَٰلِكُم

مخكښې ددې نه | څه څيز | درانګې به | ګمراهه كوي الله | كافران | دا انجام ستاسو |

دبل هيچا عبادت نه كولو | دغه شان الله ﷻ كافران په ګمراهئ كښې ساتي | دا د دې

بِمَا كُنتُمۡ تَفۡرَحُونَ فِي الۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ الۡحَقِّ

په سبب دهغې شو | چې وئ تاسو | چې خوشحالى به مو كوله | په زمكه كښې | په ناحقه سره |

خبرې بدله ده | چې تاسو به په دنيا كښې په ناحقه خوشحالئ كولې | اودا دهغې بدله ده

وَبِمَا كُنتُمۡ تَمۡرَحُونَ ۝ ادۡخُلُوٓا أَبۡوَٰبَ جَهَنَّمَ

او په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې غرور به مو كولو | (اوس) ننوزئ | دروازو | ددوزخ ته |

چې تاسو به ځان ته خوښ وي | .... اوس د جهنم دروازې ته ورننوځئ |

خَٰلِدِينَ فِيهَا فَبِئۡسَ مَثۡوَى الۡمُتَكَبِّرِينَ ۝

هميشه به يئ په هغې كښې | پس ډير خراب دې | ځائې | دتكبر كونكو خلقو |

هميشه به په كښې پراته ئې | دغه متكبرو خلقو د استوګنې ځائې ډير خراب دې |

قوله تعالى: أَلَمۡ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ

د انبياءكرامو دتكذيب كونكو عبرتناك انجام: الله تعالى فرمائي اې محمد ﷺ تاته په دې خلقو تعجب نه ښكاري كوم چه دالله تعالى خبرې دروغ ګڼړي اودخپل باطل په وجه دحق نه اوړي. ته نه ګورې چه د دوي عقلونه څنګه وهلې شوي دي اونيكى پريږدي اوبدئى پورې څنګه كلك اينختې دي. بيا دا بد كرداره كافران ويروي چه هدايت اوښيګړه دروغ ګڼړونكى دكلام الله اوكلام الرسول منكران به خپل انجام هم اووينى. لكه چه اوفرمائيلې شو دتكذيب كونكود پاره ويل دې په ستونوكښې به ئې طوقونه

اوزنځیرونه پراته وي اود دوزخ داروغه به ئې په راښکلوراښکلو ګرځوي کله په حمیم کښې اوکله په جحیم کښې. په ګرمو خوټکیدلو اوبوکښې به راښکلې کیږي اود دوزخ په اُورکښې به سوزولې کیږي. لکه چه بل ځائې ارشاد دې هغه دوزخ کوم چه به ګناهګارانوخلقو دروغ ګنړلو اوس دې دوی په دې کښې اود اُور په شان ګرمو اوبوکښې وهلې وهلې پریشانه ګرځي. په نوروآیاتونوکښې دهغوی د زقوم خوړلو اوګرمې اوبه څکل بیان شوي دي. فرمائي ﴿ ثُمَّ اِنَّ مَرۡجِعَهُمۡ لَاِلَى الۡجَحِيۡمِ۝ ﴾([1])بیا دهغوی تګ خو هم د دوزخ طرف ته دې.په سورت واقعه کښې د اصحاب شمال ذکر کولو سره فرمائي دګس لاس والا څومره خراب دي اوهغوی په اُورکښې دي اوګرمې اوبه او د تور لوګې په سوری کښې به وي چه نه یخ دې اونه فائده منډ. وړاندې فرمائي: اې دهوکه شوی دروغ ویونکو ترخه ونه به خوړنې هم په دې سره به خپله خیټه ډکوئې بیا به په پدې باندې سوزیدلې سوزیدلې ګرمې اوبه څکئې اوداسې لکه چه تنده وهلې اوښ ئې څکي.نن به دانصاف په ورځ دهغوی دغه میلمستیاکیږي.بل ځائې ارشاددې ﴿اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوۡمِ﴾ ([2]) یقیناً دګناهګارانوخوراك دزقوم ونه ده چه دویلې شوې تانبې په شان ده چه په خیټوکښې به خوټکیږي لکه د تیزوګرمو اوبو. دا اونیسئې اود دوزخ مینځ ته ئې په ډیکو ډیکواورسوئې. بیا د دوی په سرونو باندې د تیزګرمو سرو کړو اوبوعذاب راواړوئې. واخله اوڅکه ته ډیر عزت منډ اوډیر د تعظیم اوتکریم والا سړې وې. هم دا هغه دي کوم سره چه ستا شك اوشبه وه. مطلب داچه یوطرف ته به ته داتکلیفونه برداشت کوې د کوم بیان چه اوشو اوبل طرف ته به هغوی ذلیل خوارول توررولود پاره د ټوقومسخرو په توګه غصې اوریتې په توګه د سپکاوی اوذلت په توګه هغوی ته خبرې کولې شی لکه چه بیان شوې.

په جهنم کښې تورې ورېځې او دهغې باران::د ابن ابی حاتم په یوغریب مرفوع حدیث کښې دی چه د یو طرف نه به توره اوریځ راوچته شی کومه چه به دوزخیان اووینې نودهغوی نه به تپوس اوکړې تاسو څه غواړئې؟ هغوی چه اوریځې اووینې نود دنیاپه انداز باندې به وائې چه دا اووریږي نود دې نه به طوق زنځیرونه اود اور سروټکې راووریږي.([3])د کوم شغلې چه به هغوی سوزوی اولولپه کوی اوهغه طوق او زنځیرونه به دهغوی په طوق اوزنځیرونوکښې نور هم زیاتوالې اوکړي.بیا به هغوی ته وئیلې شی چه وائې کنه په دنیاکښې چه مود کوم خلقو عبادتونه کول هغه ټول نن کوم ځائې دي؟ هغوی ستاسوامداد ته ولې نه راځي؟هغوی ولې تاسو د بې وسئې اوخراب حالت کښې پریخودئې؟هغوی به جواب ورکړي چه اوهغوی خونن نه ښکاری هغوی خو وو بې فائدې. بیا به دوی ته څه خیال راشی او وائی به نه مونږ خودهغوی عبادت چرې هم نه وو کړې.لکه چه بل آیت کښې دی کله چه دوی څه جوړول کوی اوجوړ ترې نه شی نو صفا انکار به اوکړي اودروغ به اووائي چه ﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشۡرِكِيۡنَ۝﴾([4])اې الله زمونږ دې ستاقسم وی مونږمشرکان نه وو. داکافران به داسې په فضولیاتوکښې ورك وی دوی ته به فرښتې وائی دابدله ده دهغې چه په دنیاکښې به بغیرد څه وجه تاویدئې اوګرځیدئې اوتکبرلوئې باندې مو ملا تړلې وه اوس راشئې د دوزخ په دې دروازوکښې ورداخل شئې اوس همیشه هم دلته پراته اوسئې. ستاسو غونډې د مغروره کسانود پاره هم دابدمنزل اوخراب ځائې د اوسیدو دې. څومره کبر چه موکولوهم دومره به نن ذلیل اوخوار جوړیږئې چه څومره بره ختئې اوهم دومره به ښکته راپریوځئې. والله اعلم.

[1] ۳۷/الصافات:٦٧.
[2] ٤٤/الدخان:٤٣. الخ.
[3] ابن ابی حاتم
[4] ٦/الانعام:۲۳.

فَاصْبِرْ
| پس صبر کوه
| نو (اې نبي ﷺ) ته صبر کوه

إِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ
بیشکه وعده دالله | حقه ده | پس که اوښايو مونږ تاته | بعضې هغه عذاب | د کوم نه چې یرووُمونږ هغوئ
بیشکه دالله وعده ریښتوني ده | نو مونږ چې دوئ سره د کومې وعده کووا | که دهغې څه لږه

أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۝ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
یا وفات کړو مونږ تالره | پس مونږ ته به | واپس کړې کیږي هغوئ | او لیږلي دي مونږه |
حصه تاته اوښایو | یاتا (دهغې دښکاره کیدونه وړاندې) وفات کړو | نو (په هرصورت) ټول به مونږ ته واپس کیږي

رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا
ډیر رسولان | مخکښې ستا نه | دهغوئ نه څیني هغه څوك دي | چې حالات ئې بیان کړي دي مونږه
اومونږ ستا نه وړاندې ډیر پیغمبران لیږلي وو | چې دبعضو قصې مونږ تاته بیان کړي دي

عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ
په تاباندې | او څیني دهغوئ نه هغه څوك دي | چې بیان نهٔ کړل مونږه حالات دهغوئ | په تاباندې
.... | او د بعضو قصې مونږ تاته نه دي بیان کړې |

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ فَإِذَا جَاءَ
اونهٔ وو طاقت | يو رسول لره | چې راوړي يوه نښه | مگر | په اجازت دالله | پس هر کله چې | راغلي
اوهر پيغمبر چې يوه نښه خودلې ده | نو بس دالله ﷻ په اذن ئې خودلې ده | نو څه چې دالله ﷻ

أَمْرُ اللهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ
حکم دالله | نو فیصله اوکړې شوه | په حقه | او په نقصان کښې پریوتل | په هغه وخت کښې
حکم راشي | نوسمه فیصله به اوشي | اوهلته به باطل پرست به تاوانيان پاتې شي

الْمُبْطِلُونَ ۝ اللهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ
| غلط کاره خلق | الله هغه ذات دې | چې جوړ ئې کړل ستاسو دپاره | ګرځیدونکي څناور
.... | الله ﷻ هغه ذات دې چې ستاسو دپاره ئې (قسم قسم) څاروي پیدا کړي دي

لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝ وَلَكُمْ
چې سورلي اوکړئ | په بعضو دهغې نه | او بعضې دهغې نه | خورئ تاسو | او دي ستاسو دپاره
په هغې کښې په بعضو باندې سورلي کوئ | او د بعضو نه خوراکونه کوئ | او ستاسو دپاره

فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ
په هغې کښې | فائيدې ډیرې | اوچې اورسئ تاسوا په هغې باندې | داسې حاجت ته | چې په سینوس ستاسو کښې وي
په کښې نورې هم ډیرې فائدې شته | او د دې دپاره ئې پیدا کړي دي چې دخپلو زړونو مرادونه پرې ترسره کړئ

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ۝ وَيُرِيْكُمْ

اوپه هغوئ باندي | او په کشتئ باندي | تاسو سوارهٔ ګرزولي کیږي او هغه ښائي تاسو ته |

اوپه دغه خاروو او بیړو باندې تاسو سورلی کوئ | اوهغه (الله تعالی) درته دخپل وحدانیت نور قدرتونه

اٰيٰتِهٖ ۖ فَاَيَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ ۝

نښې خپلې | نو دکومو نښو دالله نه | به تاسو انکار کوئ |

هم ښائي | نوتاسو به دالله د وحدانیت دکوموکومو نښونه انکار کوئ|

قوله تعالی:: فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

صبراوکړئ فتح به هم ستاسو وي:- الله تعالی خپل رسول ﷺ ته دصبر حکم ورکوی څوك چه ستا نه منی تادروغ ګنړی ته دهغوی په تکلیفونوباندې صبر اوبرداشت کوه په دې ټولو باندې به فتح اونصرت هم تاته ملاویږی. آخر انجام به هم ستا په حق کښې بهتروی. ته اوستا منونکی به په ټوله دنیاباندې غالب راځئی اوآخرت خو صرف هم ستاسودې نویاخوبه مونږ د خپلې وعدې څه څیزونه تاته په دنیا کښې ستاپه ژوند کښې دراوښایو اوهم داسې شوی هم دې. د بدر په ورځ باندې د کفر زورختم شو اوسرئی ورله مات کړو. دقریشو لوئ لوئ سرداران مړه کړې شو. آخر مکه فتح شوه اوهغوی د دنیانه رخصت نه ووترکومې چه ټول جزیره عرب دهغوی دحکم لاندې شوې نه وو. دحضورﷺ دښمنان د هغوی دسترګو په وړاندې خواراوذلیل شوی نه وو اودحضورﷺ سترګې الله تعالی یخې کړې نه وې. اوکه چرې مونږ تا واخلو هم نودهغوی واپس کیدل خو هم زمونږ طرف ته دی مونږ به هغوی د آخرت په دردناك عذاب کښې راګیرکړو. بیا د نورې تسلئی په توګه فرمائیلې شی تانه وړاندې هم مونږ ډیر رسولان لیګلې دی په کوموکښې چه د بعضو حالات مونږ تاته بیان کړل اودبعضو قصې مونږ بیان کړی هم نه دی لکه چه په سورت نساء کښې هم فرمائیلی شوی دی نوچه د کومو قصې ذکردی هغه ګوره چه د هغوی قوم سره څه اوشو.اودبعضو واقعات مونږ بیان کړی هم نه دی هغه ددې په نسبت سره ډیر زیات دی. کوم چه مونږ دسورت نساء دتفسیرپه موقعه بیان کړی دی.ولله الحمدوالمنة. بیا فرمائی چه ناممکن دی چه یو رسول دخپلې مرضئی معجزې اودعادت نه خلاف خبرې اوښائی مګردالله ﷻ د حکم کیدونه پس څکه چه درسول سره خو هیڅ هم په قبضه کښې نشته.اوچه کله دالله ﷻ عذاب راشی بیا تکذیب کونکی او تردیدکونکی کافران نه شی بچ کیدې. مؤمنان خلاصې بیاموموی اوباطل پرست اوباطل کار تباه کیږی.

قوله تعالی:: جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ

(انعام) یعنی اوښ غوا چیلئی الله تعالی د انسان د پاره قسم قسم د نفع د پاره پیداکړی دی د سورلئی په کارراځی خوړلې کیږی. اوښ دسورلئی په کارهم راځی اود خوړلوپه کارهم، پئی هم ورکوی بوج هم اوچتوی اود لرې لرې سفرې په آسانئی سره کوی. غواد غوښې خوړلوپه کارهم ارځی اوپئی هم ورکوی یوه هم کوی. د چیلئی پئی هم څکئی او غوښه ئی هم خورئی. بیا د دې ویښته په شلو کارونوکښې په کار راځی لکه چه په سورت انعام او سورت نحل کښې بیان تیرشوې دې. دلته هم دا منافع د انعام په توګه شمیرلې شوې دی. په دنیا کښې اود دې په ګوټ ګوټ کښې اود کائناتوپه یوه یوه ذره کښې او پخپله ستاسوپه ځانونوکښې دالله ﷻ نښې موجود دی. رښتیاخودادی چه دهغه په بې شمیره نښو کښې دیوې نه هم په صحیح معنوکښې انکارنه شی کیدلې اوبلکه دایوه خبره ده چه په غړیدلو سترګو باندې پټئی کیږدی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

آیا نو اونهٔ گرزیدل دوئ | په زمکه کښې

آیادوئ په زمکه کښې گرځیدلی نه دي

فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا

چې کتلی ئې وې | چې څرنګې وهٔ | انجام دهغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وهٔ | وهٔ هغوئ |

چې دائې کتلی وې | چې ددوئ نه دوړاندینو خلقو انجام څه شو ؟| هغوئ خوددوئ نه

أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا

زیات په شماره کښې | ددوئ نه | او زیات سخت وهٔ | په قوت کښې | او په اثراتو پریښودلو کښې |

ډیر وو | اوپه طاقت کښې ترې نه زیات وو | .... او دزمکې په مخ ئې ډیرې

فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

په زمکه کښې | پس هیڅ دفع نهٔ کړل | ددوئ نه | هغې چې وهٔ دوئ | چې کول به ئې |

نخښې پریښودې وې | نود هغوئ دا ګټه هیڅ په کار رانغله

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا

پس هر کله چې راغلل هغوئ ته | رسولان دهغوئ | دواضحه نښو سره | نو خوشحاله شو | په هغې |

کله چې ورته پیغمبرانو (زما په وحدانیت اوخپل رسالت) ښکاره نخښې راوړې نو هغوئ په خپل

عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا

چې دهغوئ سره وهٔ | دعلم نه | او چاپیره شو | په هغوئ | هغه عذاب | چې وهٔ هغوئ |

علم باندې خوشحالی شروع کړه | اوپه کوم عذاب پورې چې ئې ټوقې کولې

بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا

په هغوئ پورې | چې ټوقې به ئې کولې | پس هر کله چې | اولیدوهغوئ | عذاب زمونږ |

هغه ترې نه راتاؤ شو | .... نو کله چې دغه خلقو زمونږ عذاب اولیدو

قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا

نو اوونیل هغوئ | ایمان راوړو مونږه | په الله باندې | یوازې | او انکار کوؤ مونږه | په هغې |

نودائې اوونیل چې مونږ په یو الله ﷻ باندې ایمان راوړې دې | او کوم شریکان

كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ

چې وهٔ مونږ | دهغه سره شریک کونکی | پس نهٔ وهٔ | چې نفع اورسوی دوئ ته | ایمان ددوئ |

چې مونږ جوړول د هغوئ نه ویزاره یو | خو څه وخت چې هغوی زمونږ عذاب اولیدلو نو دغه ایمان

لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ

هر کله چې اولیدو هغوئ | عذاب زمونږ | دا طریقه دالله ده | هغه | چې تیره شوی ده |

ورته هیڅ فائده ورنکړه | دا د الله ﷻ عام قانون دې چې دبندګانو په

فِيْ عِبَادِهٖ	وَخَسِرَ	هُنَالِكَ	الْكٰفِرُوْنَ
په بندګانو دهغه کښې	او په تاوان کښې راغلل	په دغه وخت کښې	کافران

باره کښې د پخوا راروان دي | اوپه هغه وخت کښې کافران تاوانيان پاتې شول

قوله تعالى:: اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ

موجوده مشرکانوته خبرداري:- الله ﷻ دهغه وړاندينوخلقو خبرورکوی کومو چه دې نه وړاندې رسولان دروغ ګڼرلي وو. دې سره ښائي چه هغوی د دې نتيجه څه اوموندله. سره ددې چه هغوی طاقتور وو ډير وو په زمکه کښې ښښې ښباني اوعمارتونه ئې هم ډير لرل اوډير مالداره وو خوهيڅ څيز دهغوی په کاررانغلوچاهم دالله ﷻ عذاب لرې نه کړو نه ئې کم کړو نه ئې اخواکړو.اودوی خووهم دغرقيدو قابل. ځکه چه کله دالله ﷻ قاصد هغوی له صفاصفا دليلونه اوحجتونه اوښکاره معجزې پاك تعليمات راوړل نوهغوی پرنظرهم اونه کتل. دخپل ځان په علومو باندې مغروره شو اود رسولانودتعليم ئې سپکاوې اوکړو.وئيل ئې هم مونږډيرعالمان يوحساب کتاب عذاب اوثواب هيڅ څيز نشته. خپل جهالت ئې علم اوګڼرلوبياخود الله تعالى هغه عذاب راغلو چه دهغوی نه هيڅ هم جوړنه شو اوچه کوم څيز ئې دروغ ګڼرلوبه څه به ئې مخ پوزه چوڼرله اوکوموپورې چه به ئې ټوقې مسخرې کولې هم هغې هغوی تباه بربادکړل ختم ئې کړل لاندې باندې ئې کړل د مالوچوپه شان ئې اوويشنل اود بوسويه شان ئې والوزول.

قوله تعالى:: فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا

عذاب کتلوسره د ايمان راوړو څه فائده؟:: د الله ﷻ عذابونه ئې راتلونکې بلکه راغلې ليدلوسره د ايمان اقرار اوکړو اوتوحيدئې هم اومنلو اود غيرالله نه ئې صفا انکارهم اوکړو خودهغه وخت نه توبه قبوله ده اونه دهغوی اسلام مسلم. فرعون هم په غرقيدوکښې وئيلي ووچه زه اسلام قبلوم. دالله تعالى دطرف نه جواب ملاوړی چه اوس ايمان راوړل بې فائدې دی ډير نافرمانئي او شيطانئي دې کړې دی. موسی ﷺ هم د دې سرکش دپاره هم دادعاکړې وه چه اې الله د فرعونيانو زړونه دومره سخت کړې چه د دردناك عذاب د ليدلوپورې هغوی ته ايمان نصيب مه کړې. نودلته هم د الله تعالى فرمان دې چه عذابونه ليدلوسره دهغوی د ايمان قبلولوهغوی ته هيڅ فائده اونه رسوله. داحکم د الله تعالى عام دې. ځوك هم چه عذابونه اوګوري اوتوبه اوکړی د هغه توبه قبوله نه ده. حديث شريف کښې دی د غرغرې نه اول پورې توبه قبوله ده[1] کله چه سا په سينه کښې اونخته روح حلق ته اورسيده فرښتې دې اوکتلې نودې وخت کښې هيڅ توبه نشته. د دې د پاره په آخره کښې ارشاد اوفرمائيلو چه کافران په تاوان او نقصان کښې دی.

﴿الحمدلله﴾ دسورت مؤمن تفسير ختم شو.

اياتونه		سورة حٰمٓ السجدة مکيه وهي اربع وخمسون اٰية وست رکوعات		رکوع ګاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۵۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۶

حٰمٓ	تَنْزِيْلٌ	مِّنَ الرَّحْمٰنِ	الرَّحِيْمِ	كِتٰبٌ
ح م	نازل کړې شوې دې	دطرفه دبښونکې	مهربانه خدائې نه	يو داسې کتاب دې

حم داکتاب درحم کونکی مهربان (الله ﷻ) د طرفه نازل شوې دې | دا يو داسې کتاب دې

[1] ترمذی کتاب الدعوات باب ان الله يقبل توبة....: ۳۵۳۷ وهو حسن، ابن ماجه: ٤٢٥٣

فُصِّلَتْ آيٰتُهٗ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ

چي واضحه بيان كړې شوي دي | آيتونه ددې | قرآن دې | دعربئ ژبې | دپاره دهغه قوم |

چي اياتونه ئې واضحه بيان شوي دي | داقران پاک په عربئ ژبه كښې دې | هغه خلقو

يَّعْلَمُوْنَ ۝ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا ۚ فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ

چي هغوئ علم لري | زيرې وركونكې دې | او يرونكې دې | پس مخ واړوو | زياتو ددوئ | پس دوئ

دپاره چې پوهيږي|(دقران پاک) زيرې وركونكې دې|او(دعذاب نه)ويرنكې دې|خو پدوئ كښې زياتو خلقو تري

لَا يَسْمَعُوْنَ ۝ وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِيْٓ اَكِنَّةٍ مِّمَّا

غوږ نه ږدي خبرې ته | اووائي | چې زړونه مونږه | په پردو كښې دي | دهغې نه |

مخ اوګرځولو| اودوئ نه اورې| او(كافرانو) اووئيل چې زمونږ زړونه د هغه خبرې نه په پردو كښې

تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ وَفِيْٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَّمِنْۢ بَيْنِنَا

چې تاسو رابلئ مونږه | هغې ته | او په غوږونو زمونږ كښې | درونډوالې دې | او په منځ زمونږ |

دي كوم طرف ته چې تاسو مونږ رابلئ| اوزمونږ په غوږونو كښې كوڼوالي دې

وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ۝

او په منځ ستاسو كښې | يوه پرده ده | نو ته خپل كار كوه | بېشكه مونږه خپل كار كونكې يو |

اوستا او زمونږ په مېنځ كښې د زړونوپرده ده |نو ته خپل كار كوه| اومونږبه خپل كارونه كوو

قوله تعالیٰ: تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

د قران پاک منكرينو ته رټونه:- فرمائي چه دا عربي قرآن پاك د رب رحمن نازل كړې شوې دې لكه چه بل آيت كښې ارشاد دې ستادرب په حكم سره روح الامين په حق سره نازل كړې دې.بل آيت كښې دی روح الامين ستاپه زړه باندې دا ځكه نازل كړې دې چه ته خلقوته خبرور كونكې جوړشي.د دې آياتونه په تفصيل سره دی د دې معنې ښكاره دی احكام ئې مضبوط دی اوالفاظ ئې واضح اوآسان دی. بل آيت كښې دی ﴿كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ﴾ [1] دا كتاب دې چه د دې آياتونه محكم او مفصل دی داكلام دې دخبيراوحكيم الله تعالیٰ د لفظ په اعتبارسره معجز اود معنې په اعتبارسره هم معجز. باطل نه د دې وړاندې راتلې شي اونه روستونه.دحكيم اوحميدرب د طرف نه نازل كړې شوې دې. د دې بيان وضاحت باندې دعلم والا پوهيږي.دايوطرف ته مؤمنانوته زيرې وركوي بل طرف ته مجرمان ويروي اوكافران ويروي.سره ددې دومره خوبيانوبياهم اكثروقريشو مخ اړولې ګرځي او په غوږونوكښې ئې بوجې وركړې دی. بيا د هغوی نوركبر ته اوګوره چه پخپله وائي ستا په رابللوسره زمونږ زړونه په پردوكښې دی اودا تاچه څه راوړی دی دهغې نه خومونږ كاڼره يو.اوستا اوزمونږ په مېنځ كښې يوه فاصله ده. ستاخبرې نه زمونږ په پوهه كښې راځي اونه زمونږ په عقل كښې ځای كيدې شي. څه ته په خپله طريقه باندې عمل كوه اومونږخپل طريقه كارهيڅ كله هم نه پرېږدو.نامكن دی چه مونږ ستاسو اومنو.مسندعبدبن حميد كښې دجابربن عبدالله نه روايت دې يوه ورځ قريش راجمع شو اوپه خپلو

[1] ۱۱/هود:۱.

کښې نې غونډه اوکړه چه په جادو کهانت شعراوشاعرئې کښې څوك وړاندې وی هغه راولئې چه دې سړی له لاړشو (یعنې حضورﷺ) چاچه زمونږ په ډله کښې جدائې اچولې ده اوزمونږ په کارکښې خرابې اچولې دې او زمونږ په دین کښې عیبونه لټول شروع کړی دی چه هغه ده سره مناظره اوکړی اوده ته ماتې ورکړی اوبې جوابه ئې کړی. ټولوونیل چه داسې سړې خو په مونږ کښې دعتبه بن ربیعه نه بغیر بل څوك نشته. دا ټول یوځائ شو اوعتبه له راغلل اوخپل خواهش ئې ښکاره کړو. هغه د قوم خبره اومنله اوتیارشو اوحضورﷺ له راغلو. وئې ونیل اې محمدﷺ دا اوښایه چه ته ښه ئې که عبدالله؟ (یعنې دحضورﷺ پلار) حضورﷺ هیڅ جواب ورنه کړو.ښه د دویم سوال تپوس ئې اوکړو چه ښه ده جواب راکړه چه ته ښه ئې که ستا نیکه عبدالمطلب؟حضورﷺ په دې باندې هم خاموش پاتې شو هغه ونیل واوره که ته خپل پلار نیکه ښه ګنړې نو تاته خو معلومه ده چه هغوی هم د دې معبودانو عبادت کولو دکوموچه مونږ عبادت کوو اود چا چه ته عیبونه لټوې. اوکه ته خپل ځان د هغوی نه ښه ګنړې نو خبرې کوه مونږ هم ستا خبرې اورو. د الله تعالی قسم چه په دنیاکښې یوانسان هم د خپل قوم د پاره ستانه نقصان رسونکې نه دې پیداشوې. تازمونږ ډله ماته کړه تازمونږ اتفاق په بې اتفاقئ سره بدل کړو.تا زمونږدین عیب دار جوړکړو اوپه هغې کښې دې بدی راویستله. تا په ټولوعربوکښې مونږ رسوا او بدنام کړو.نن په هر ځائ کښې هم دا تذکره ده چه په قریشوکښې یوجادوګر دې په قریشوکښې یو کاهن دې.اوس خوصرف هم دا یوه خبره باقی پاتې ده چه په مونږ اوتاسوکښې مقابله وی اووسلې را واخلواوهم داسې جنګ اوجدل شروع کړو اوته مونږ ټول فناکول غواړې. واوره که ستا د مال تمناوی نو واخله مونږ ټول به تا دومره مالدار جوړکړو چه په عربو کښې به بل ستا په شان مالدار نه وی. اوکه ستا دښځو شوق وی نوپه مونږ کښې چه دکوم یولورستاسو خوښه وی نواوښایه مونږ به یونه لس لس ودونه تاله اوکړو.دې ټولوخبروکولونه پس هغه لږه شان ساه واخسته نوحضورﷺ اوفرمائیل چه اوس دې بس اوونیل که نه؟هغه ونیل اوحضورﷺاوفرمائیل اوس زما واوره ﴿بسم الله﴾ئې اولوستله اوهم ددې سورت تلاوت ئې شروع کړواوتقریبا یوه نیمه رکوع﴿صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ﴾[1]پورې تلاوت ئې اوفرمائیلو. دومره اوریدو سره عتبه چغې کړې بس که بس که تاسره د دې نه سوا هیڅ نشته؟ حضورﷺ اوفرمائیل نه. اوس هغه ددې ځائ نه لاړو پاسیدو.دقریشو ګنړه دهغه په انتظاروه.هغوی کتو سره اوونیل وایه څه خبره اوشوه؟عتبه وئیل واورئې تاسو ټولوچه په یوځل هغه ته څه ونیل ماخان له هغه ته هرڅه اوونیل.

هغوی ونیل چه بیا هغه څه جواب هم درکړو؟ ونیل اوجواب خوئې راکړو خو په خدائې چه زه د هغه په یوټکی هم پوهه نه شوم. خودومره پوهه شوم چه هغه مونږ ټول د آسمانی عذاب نه اوویرولو کوم عذاب چه په عادیانو اوثمودیانو راغلې وو.هغوی وئیل خدائې دې تا اووهی یوسړې په عربی ژبه کښې کومه چه ستا خپله ژبه ده تاسره خبرې کوی اوته وائې چه زه هډو پوهه نه شوم چه هغه څه اووئیل. عتبه وئیل زه رښتیاوایم بغیردعذاب نه زه په بل هیڅ هم پوهه نه شوم([2])بغوی هم داروایت راوړې دې په دې کښې دا هم دی چه کله حضورﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو نوعتبه دحضورﷺپه خُله مبارکه باندې لاس کیخودواوحضورﷺ ته ئې قسمونه ورکړه اورشته داری وریاده کړه.ددې ځائ نه اولته پښې لاړو کور کښې کیناستو اود قریشو سره ئې ناسته پاسته پریخوده. په دې باندې ابوجهل وئیل قریشو زما خیال دې چه عتبه هم د محمدﷺ طرف ته ښکته شو اود هغه ځائ په خوراك څښاك کښې اخته شو هغه وو هم حاجت مند.ښه ده تاسو ماسره شئی زه هغه له ورځم هغه به زه ټیك کړم. هلته لاړو وئې ونیل چه

---

[1] ٤١/حم السجدة: ١١٣.

[2] ابن ابی شیبه:٢٩٥/١٤ وسنده حسن، مسندابی یعلی:١٨١٨، حاکم:٢/٢٥٣-٢٥٤، دلائل النبوة:٢/٢٠٢، مجمع الزوائد:٦/٢٠.

عتبه تادامونږ سره تګ راتګ اوناسته پاسته پريخوده د دې وجه خوصرف هم يوه معلوميږي چه ستا د هغه دسترخوان خوښ شو اوته هم د هغه طرف ته تيټ شوې. حاجت مندی خراب څيز دې. زما خيال دې چه مونږ په خپل مينځ کښې چنده کوو اوستا حالت به ټيك کړو دې د پاره چه د دغه مصيبت اوذلت نه ته خلاص شې. د دې نوی کور اوددې نوی مذهب تاته هيڅ ضرورت نشته. پدې باندې عتبه ډير غصه شو اوونی وئيل زماد محمد ﷺ نه څه غرض دې؟ په الله تعالی قسم اوس خوبه هغه سره بياخبره هم اونه کړم اوتاسو زما متعلق داسې ذليل خيالات ښکاره کوئی سره د دې چه تاسو ته معلومه ده چه په قريشوکښې زما نه زيات مالدار هيڅ څوك نشته. خبره صرف دا ده چه زه ستاسو په وينا هغه له لاړم ټوله قصه ئی واوروله او ډيرې خبرې ئی اوکړې. زما په جواب کښې چه هغه کوم کلام اولوستلو والله نه خو هغه شعروو نه د کهانت کلام وو اونه جادو وغيره وو. هغه چه کله دې سورت لوستلو سره دې آيت ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾[1] ته اورسيدلونومادهغه په خُله باندې لاس کيخودو او هغه ته مې رشتې اوخپلولئی وريادې کړې چه لله منع شه زه خوويريدلې ووم چه چرته هم په دې وخت په مونږ عذاب رانه شی اودا خو تاسو ټولوته معلومه ده چه محمد ﷺ دروغژن نه دې.

په سيرت ابن اسحاق کښې داواقعه په بله طريقه سره ده.پدې کښې دی چه د قريشو ګڼره يوځل په مجنس کښې ناسته وه اوحضور ﷺ د خانه کعبه په يوګوټ کښې ناست وو. عتبه قريشو ته اووئيل که ستاسود ټولو مشوره وی نو زه به محمد ﷺ له لاړشم اوهغه به لږ شان پوهه کړم اوڅه لالچ به ورکړم. که هغه څه خبره قبوله کړی نومونږ به ئی ورکړو اوهغه به د خپل کارنه بند کړو.داواقعه د هغه وخت ده چه حضرت حمزه ﷺ مسلمان شوې وو اودمسلمانانو شمير معقول شوې وو اوهره ورځ به ئی ترقی کوله. ټول قريش په دې باندې رضاشو.دې حضور ﷺ له راغلو اوونی وئيل وراره ته د اوچت نسب نه ئی ته زمونږ نه ئی اوزمونږ د سترګوتور اود زړه ټکړه ئی. افسوس تاخپل قوم له يوعجيبه او حيرانونکې څيز راوړوتاپه هغوی کښې بې اتفاقی واچوله.تادهغوی عقل مند بې وقوفان اوګڼړل. تاد هغوی د معبودانو عيبونه بيان کړل. تادهغوی دين ته خراب وئيل شروع کړل.تادهغوی مشرانواوبوډاګانوته کافران اووئيل.اوس واوره زه نن تاله يوې آخری او ډيرې اهمې فيصلې له راغلې يم. زه ډير صورتونه پيش کوم په هغې کښې چه کوم ستا خوښ وی هغه قبول کړه اود الله تعالی د پاره دافتنه راغونډه کړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته څه وائې وايه زه ئی اورم. هغه وئيل واوره که ستا د دې چال نه مطلب مال جمع کول وی نومونږ ټول به راجمع شو اوتاله به دومره مال درکړو چه تانه به ډير مالدار په قريشوکښې هيڅ څوك هم نه وی.اوکه ستا اراده ددې نه دخپلې سردارئی وی نومونږ ټول په شريکه تا سردارمنو.اوکه ته بادشاه جوړيدل غواړې نومونږ به تاله ملك درکړو اومونږ دې رعايا جوړيدو ته تياريواوکه په تاباندې څه د پيری وغيره اثر وی نو مونږ به خپل مال خرچ کړو اود ښه نه ښه طبيب او دم کونکی به راپيداکړو اوستا علاج به اوکړو. داسې کيږی چه بعضې وخت کښې تابع پيرې په خپل عامل باندې غالب کيږی نودغه شان د ده نه خلاصې حاصلولې شی. اوس عتبه لږ شان چپ شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل خپل هر څه دې اووئيل؟وئيل او.حضور ﷺ اوفرمائيل اوس زماواوره.هغه متوجه شو.حضور ﷺ بسم الله اولوستله اود دې سورت تلاوت ئی شروع کړو. عتبه ښه په ادب سره واوريده تردې چه حضور ﷺ د سجدې آيت اولوستلو اوسجده ئی اوکړه بيائی اوفرمائيل ابووليد ما اووئيل اوس تاته اختياردې. عتبه د دې ځای نه پاسيدو اوخپلو ملګروله لاړو. د هغه مخ ته په کتو هر يووئيل چه د عتبه حال بدل شوې دې ده نه ئی تپوس اوکړو وايه څه خبره ده؟ هغه وئيل چه ماخوداسې کلام واوريدو چه والله د دې نه وړاندې مې نه دې اوريدلې.قريشو زما اومنئی اوزما دا تللې شوې خبره اومنئی هغه په خپلو خيالونوباندې پريږدئی

[1] ٤١/حم السجدة:١٣.

مه موافقت کوئی اومه مخالفت. کومه دعوی چه د هغه ده په هغې کښې څه چه وائی په هغې کښې ټول عرب د هغه مخالف دی هغوی خپل ټول طاقت د هغه په مقابله کښې خرچ کوی یاخو به هغه په دوی باندې غالب راشی نوتاسو به په آسانئی سره خلاص شئی یا به دوی په هغه غالب شی نود هغه ملك ته په ستاسو ملك وئیلې شی اود هغه عزت به ستاسو عزت وی اود ټولونه زیات به د هغه په نیز تاسو ډیر مقبول نی.دې اوریدوسره قریشو وئیل ابوالولید په الله تعالی قسم چه محمد ﷺ په تاباندې جادو اوکړو. هغه جواب ورکړو چه کومه زما رائې وه هغه ما په آزادئی سره بیان کړه اوس تاسو ته دخپل فعل اختیاردې. [1]

قُلْ	اِنَّمَآ اَنَا	بَشَرٌ	مِّثْلُكُمْ	يُوْحٰٓى	اِلَيَّ	اَنَّمَآ
ورته اووایه	بیشکه زهٔ	یو بشرم یم	په مثل ستاسو	وحی کیږی	ماته	چی بیشکه
(ائی نبی ﷺ) ته ورته اووایه چې زه خو هم ستا په شان بشر یم | خو ماته دا وحی شوې ده						

اِلٰهُكُمْ	اِلٰهٌ وَّاحِدٌ	فَاسْتَقِيْمُوْٓا	اِلَيْهِ	وَاسْتَغْفِرُوْهُ ط
معبود ستاسو	معبود یو دې	پس نیغ مخ اوګرزوئ	هغه ته	او بښنه اوغواړئ دهغه نه
چې ستاسو معبود یو دې | نو دهغه حکم منلو ته تابعدار اوسئ | اوبښنه ترې غواړئ				

وَوَيْلٌ	لِّلْمُشْرِكِيْنَ ﴿٦﴾	الَّذِيْنَ	لَا يُؤْتُوْنَ	الزَّكٰوةَ	وَهُمْ
اوهلاکت دې	دپاره دمشرکانو	هغه	چی نهٔ ورکوی	زکاة	او هغوئ
اودمشرکانودپاره هلاکت دې | ....ځوک چې زکوة نه ورکوی | اود آخرت نه					

بِالْاٰخِرَةِ	هُمْ	كٰفِرُوْنَ ﴿٧﴾	اِنَّ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا
په آخرت باندې	هغوئ	منکر دی	بیشکه هغه کسان	چی ایمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل
منکروی | بیشکه کومو خلقو چې ایمان راوړو | اونیک عمل ئې اوکړو |					

الصّٰلِحٰتِ	لَهُمْ	اَجْرٌ	غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ﴿٨﴾ ع
نیک	دپاره دهغوئ	اجر دې	چی نهٔ دې بندیدونکې
هغوئ دپاره داسې بدله مقرر ده | چې هیڅ کله به ختمه نشی |			

قوله تعالی:: قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى

دتوحیداورسالت بیان:: د الله ﷻ حکم کیږی چه د دې تکذیب کونکو مشرکانو په وړاندې اعلان اوکړه چه زه هم ستاسو په شان انسان یم ماته د الله تعالی د وحی په ذریعه حکم راکړې شوې دې چه ستاسو ټولومعبودیوالله ﷻ دې تاسوچه داګڼړاوډیرمعبودان جوړکړی ناست ئی داطریقه سراسردګمراهئی ده. تاسوټول عبادتونه صرف هم د هغه یوالله تعالی دپاره په ځائ راوړئی اوتیك هم هغه شان څنګه چه د هغه درسول ﷺ په ذریعه تاسو ته معلومه شی اود خپلو وړاندینوګناهونونه توبه اوکړئی دهغې معافی غواړئی یقین اوکړئی چه الله تعالی سره شرك کونکی هلاکیدونکې دی څوك چه زکوة نه ورکوی. یعنی د ابن عباس ؓ د قول مطابق د لااله الا الله ګواهی نه ورکوی. [2] عکرمه رحمه الله هم دا فرمائی [1] قرآن

---

[1] بیهقی فی دلائل النبوة: ۲/۲۰۴ دلائل النبوة لابی نعیم: ۱۸۵.
[2] الطبری: ۲۱/۴۳۰.

كريم كښې يوبل ځاۍ كښې دى ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكّٰهَا ۝ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰهَا ۝ ﴾([2])يعنى هغه خلاصي بيامونډلوچا چه خپل نفس پاك كړو اوهغه هلاك شو چاچه دا دباؤكړو.بل آيت كښې ارشاد دې ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ۝ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ۝ ﴾([3])يعنى هغه خلاصي بيامونډلو چاچه پاكوالي حاصل كړو اود خپل رب د نوم ذكر ئې اوكړوبيائې مونځ اداكړو. بل ځاۍ ارشاد دې ﴿ فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلٰٓى أَنْ تَزَكّٰى ۝ ﴾ ([4])آياستاد پاكيدو خيال شته؟ په دې آياتونوكښې د زكوة نه مطلب نفس دبې هوده اخلاقو نه لرې كول دى.اود ټولونه لوئ او اول قسم د دې شرك نه پاكيدل دى.دغه شان په پورتنوآياتونوكښې د زكوة نه وركولونه توحيد نه منل مراد دى. د مال زكوة ته زكوة په دې وجه وئيلې شى چه داد حرمت نه پاكوالي كوى اود زياتوالى اود بركت اود مال دكثرت ذريعه جوړيږى.اودالله تعالى په لاركښې هغه ته د خرچ كولوتوفيق كيږى. خوامام سدى معاويه بن قره، قتاده اواكثرو مفسرينو ﷫ د دې معنى داكړې ده چه د مال زكوة نه اداكوى اوپه ظاهره هم دا معلوميږى.امام ابن جرير ﷫ هم دې ته مختار وائى([5])خودا قول تامل غواړى ځكه چه زكوة فرض كيږى په مدينه منوره كښې تلوسره په دويم كال دهجرت اودا آيت نازل شوې دې په مكه مكرمه كښې. د زيات نه زيات د دې تفسيرمنلوسره مونږ وئيلې شو چه د صدقې او زكوة د اصل حكم خود نبوت په شروع كښې وو لكه چه دالله تعالى فرمان دې﴿ وَاٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ ۖ وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ إِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ۝ ﴾([6]) په كومه ورځ چه فصل كټ كوې نود هغې حق وركوه.اوهغه زكوة د كوم نصاب اودكوم مقدار چه دالله تعالى نه مقرردې هغه په مدينه كښې مقررشوې دې.داقول داسې دې په كوم سره چه په دواړو خبروكښې تطبيق هم كيږى.پخپله مونځ ته اوګوره چه دنمر د راختلو اود نمرډوبيدلو نه اول دنبوت په شروع كښې فرض شوې وو خود معراج په شپه د هجرته نه دوه نيم كاله وړاندې اولنى پنځه مونځونه په باقاعدګئ سره د شرطونو اواركانوسره مقررشو اوپه مزه مزه د دې ټول متعلقات پوره كړې شو.والله اعلم. دې نه پس الله تعالى ﷻ فرمائى چه د الله تعالى منونكو اود نبى د تابعدارانود پاره اجر اوثواب دې چه د هميشه دپاره دې اونه ختميدونكې دې.لكه چه بل ځاۍ ارشاددې ﴿ مَّاكِثِيْنَ فِيْهِ أَبَدًا ۝ ﴾([7])چه په دې كښې د هميشه هميشه دپاره اوسيدونكى دى. نور فرمائى﴿ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ۝ ﴾([8])هغوى ته چه كوم انعام وركولې شى هغه نه پريكيدونكې اويوشان دې. سدى ﷫ فرمائى چه هغه د هغوى حق دې چه دوى ته وركړې شو اونه د احسان په توګه.خوبعضې آئمه حضراتوددې ترديدكړې دې ځكه چه په جنتيانوباندې هم دالله ﷻ احسان يقينًا دې.پخپله په قرآن پاك كښې دى ﴿ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدٰىكُمْ لِلْإِيْمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝ ﴾([9])بلكه د الله ﷻ په تاسوباندې احسان دې چه هغه تاسو ته دايمان هدايت كوى.دجنتيانوقول دې﴿ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَوَقٰىنَا عَذَابَ السَّمُوْمِ ۝ ﴾ ([10])نوالله تعالى په مونږ باندې احسان اوكړو اود أورد عذاب نه ئې بچ كړو.رسول الله ﷺ فرمائى مګر دا چه الله تعالى ما په خپل رحمت كښې واخلى اوپه خپل فضل اواحسان كښې. ([11])

---

[1] الطبرى:٢١/٤٣٠.
[2] ٩١/الشمس:٩-١٠.
[3] ٨٧/الاعلى:١٤-١٥.
[4] ٧٩/النازعات:١٨.
[5] الطبرى:٢١/٤٣١
[6] ٦/الانعام:١٤١.
[7] ١٨/الكهف:٣.
[8] ١١ /هود:١٥٨.
[9] ٤٩/الحجرات:١٧.
[10] ٥٢/الطور:٢٧.
[11] صحيح بخارى كتاب المرضى باب تمنى المريض الموت:٥٦٧٣.

قُلْ أَئِنَّكُمْ

| ورته ووايه | آيا بيشكه تاسو |

| ته تپوس اوكړه چي آيا تاسو خلق

لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ

خامخا كفر كوئ | دهغه الله سره | چي هغه پيدا كړه زمكه | په دوؤ ورځو كښي | او جوړوئ تاسو |

د هغه ذات نه انكار كوئ | چاچي په دوؤ ورځو كښي زمكه پيدا كړي ده ؟ | او هغه سره

لَهُ أَنْدَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ

هغه لره | شريكان | هم دغه | رب د مخلوق دي | او هغه ودرول | په هغي كښي | غرونه |

شريكان جوړوئ | هم دا (الله ﷻ) د ټول جهان رب دي | او د دې زمكي د پاسه ئي

مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا

د پاسه د هغي | او بركتونه ئي كيښودل | په هغي كښي | او په اندازه ئي كړل | په هغي كښي |

درانه غرونه پيدا كړل | او په زمكه كښي ئي بركتونه كيخودو | او قسم قسم غلې ئي

أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوَىٰ

خوراكونه د هغي | په څلورو ورځو كښي | برابر برابر د پاره د غوښتونكو | بيا هغه توجه اوكړه |

په كښي په څلورو ورځو كښي په اندازه كړل | دغه خيزونه د تپوس كونكو د پاره پوره دي | بيا (الله ﷻ)

إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا

آسمان ته | او هغه لوګي وو | پس وي وئيل | دغه آسمان ته | او زمكي ته | چي راشئ دواړه |

آسمان طرفته متوجه شو | او هغه لوګي ڼغوندي وو | نو آسمان او زمكي ته ئي اووئيل

طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَقَضَاهُنَّ

پخپله خوښه سره | يا په زور سره | اووئيل دواړو | راغلو مونږه | پخپله خوښه سره | پس جوړ ئي كړل

چي تاسو دواړه په رضا راشئ يا په زور | دواړو اووئيل چي مونږ درته په رضا حاضر يو

سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

اووه آسمانونه | په دوه ورځو كښي | اووي ليږلو | په هر آسمان كښي | (كار) قانون د هغي |

نو په دوه ورځو كښي ئي اووه آسمانونه پيدا كړل | او هر آسمان ته ئي د هغه مناسب حكم وراوليږلو

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ

او ښائيسته كړو مونږه | آسمان نزدې (د دنيا) | په ډيوؤ سره | او په ساتني سره | دا اندازه (منصوبه) ده

او مونږ (د ټولو نه نزدې) د دنيا آسمان په ډيوؤ (يعنى په ستورو) ښائسته كړې دې | او د هغه حفاظت مو كړې دې

الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

د غالب او د پوهه خدائي |

داد زبردست (او) علم والا (پروردګار) انتظام دې

قوله تعالى:: ﴿قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ﴾

زمکه اوآسمان په کوم ترتيب سره پيدا کړې شو:-دهرڅيز خالق د هرڅيز مالك اوپه هرڅيز حاکم په هر څيز قادر صرف هم الله ﷻ دې نوعبادتونه هم د هغه کول پکاردی. هغه د زمکې په شان وسيع مخلوق د خپل قدرت په کمال سره صرف په دوو ورځوکښې پيداکړې ده.تاسو له نه دهغه سره کفرکول پکاردی اونه شرك.څنګه چه دټولوپيداکونکې هم صرف هغه يودې ټيك دټولوپالونکې هم هغه يودې. دا تفصيل يادساتئی چه نورو آياتونوکښې د زمکې او آسمان پيداکول په شپږو ورځوکښې بيان شوی دی اودلته د هغې د پيداکولو جدا وخت بيانولې شي نومعلومه شوه چه اول زمکه جوړه کړې شوې ده. د عمارت جوړولوقاعده هم دا ده چه اول بنيادونه اولاندينئ حصه تيارولې شي بياپورتنئ حصه اوچت جوړولې شي. د کلام الله مبارك په يو بل آيت کښې دی الله تعالى هغه ذات دې چاچه ستاسو د پاره په زمکه کښې څه هم دی پيداکولوسره بياد آسمان طرف ته توجه اوفرمائيله اوهغه ئې ټيك اووه آسمانونه جوړکړل. اوپه سورت نازعات کښې﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا﴾([1])دی اول دآسمان دپيداکولوذکردې بيا فرمائی چه زمکه ئې ددې نه پس خوره کړه.ددې نه مراد د زمکې نه اوبه ګياه راويستل اود غرونو اودرولی دی لکه چه ددې نه پس بيان دې. يعنی اول زمکه پيداکړې شوه بيا آسمان اوبيائی زمکه ټيك ټاك کړه. نو دغه شان په دواړو آياتونوکښې څه فرق نشته. په صحيح بخاری شريف کښې دی يوسړی د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ نه تپوس اوکړو د قرآن پاك په بعضې آياتونوکښې ماته څه اختلاف شان ښکاری. په يوآيت کښې دی ﴿فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾([2])يعنی د قيامت په ورځ به نه د يوبل نسب وی اونه به د يوبل نه سوال کولې شی. په دويم آيت کښې دی ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾([3]) په خپل مينځ کښې به د يوبل نه تپوس پوښتنه کوی. يوبل آيت کښې دی﴿وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا﴾([4]) يعنی د الله ﷻ نه به څه خبره نه پټوی. په دويم آيت کښې دی چه مشرکان به وائی﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾([5])په الله ﷻ قسم چه مونږ شرك نه دی کړې.يوآيت کښې دی زمکه ئې دآسمان نه پس خوره کړه. ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا﴾([6])بل آيت کښې ﴿قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ۚ ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ([7])اول د زمکې پيداکول اوبياد آسمان د پيدائش ذکر دې. يوخود دې آياتونوصحيح مطلب راته اوښايه په کوم سره چه اختلاف ختم شی. بل دا چه کوم فرمائيلې دی ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾ ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ ﴿وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾نوڅه مطلب دې چه اللهﷻ داسې وو؟ددې په جواب کښې ابن عباس ﷺ اوفرمائيل په کومودوو آياتونوکښې پخپل مينځ کښې سوال جواب دې اوپه يوکښې ددې انکاردې دا دوه وختونه دی. په شپيلئی کښې به دوه پوکې وهلې شی په يوکښې دخپل مينځ تپوس پوښتنه نه شی کيدې اود يو نه پس به د خپل مينځ تپوس پوښتنه کولې شی. په کومو نوروآياتونوکښې چه په يوکښې د خبرې نه پټولو او په دويم کښې د پټولوذکر دې داهم دوه موقعې دی. کله چه مشرکان اوګوری چه دمؤحدينو ګناهونه اوبښلې شو نووائی به چه مونږ خومشرکان نه وو خوچه کله ئې په خُله باندې مهراولګی اود

---

[1]) ۷۹/النازعات: ۳۰.
[2]) ۲۳/المؤمنون: ۱۰۱.
[3]) ۵۲/الطور: ۲۵.
[4]) ٤/النساء : ٤۲.
[5]) ٦/الانعام: ۲۳.
[6]) ۷۹/النازعات: ۳۰.
[7]) ٤۱/حم السجدة: ۹.

بدن اندامونه ئې ګواهي ورکول شروع کړي نواوس به هيڅ هم نه پټيږي اوهم پخپله به د خپلو کړو اقراري شي.اووئيلې به شي چه افسوس مونږ دزمکې برابرکړې شوې وې.د آسمان اوزمکې دپيداکولو په ترتيب کښې هم څه اختلاف نشته. اول په دوو ورځوکښې زمکه جوړه کړې شوه بيا په دوو ورځوکښې آسمان جوړکړې شو بيادزمکې څيزونه اوبه ګياه غرونه قوتکانړي شګه کانړي غونډئې وغيره په دوو ورځوکښې پيداکړې. هم دا معنی د لفظ ﴿دحها﴾ده.نود زمکې پوره پيداکيدل په څلورو ورځوکښې اوشو او په دوو ورځوکښې آسمان. اوکوم نومونه چه الله ﷻ مقررکړي دی د هغې بيان ئې فرمائيلې دې. هغه به د هميشه هميشه د پاره هم داسې وی.دالله ﷻ هيڅ يوه اراده بغيرد پوره کيدونه نه پاتې کيږي. په قرآن پاك کښې هيڅ کله هم اختلاف نشته.ددې يويولفظ د الله ﷻ د طرف نه دې. ([1])
زمکه الله ﷻ په دوو ورځوکښې پيداکړې ده يعنی د اتوار اوپيرپه ورځ. په زمکه کښې هم د زمکې د پاسه غرونه جوړکړې شو اوزمکه هغه د برکت نه ډکه پيداکړه. تاسو په دې کښې تخم کرئی ونې ميوې وغيره د هغې نه پيداکيږي. اود زمکې مخلوق ته چه د کومو څيزونو ضرورت دې هغه هم د دې نه پيداکيږي. دفصلونو اوباغونو ځايونه په دې کښې هم هغه جوړکړي دی.دزمکې دا صحيحوالې د نهې اوچارشنبې په ورځ شوې دې. په څلوروورځوکښې دزمکې پيدائش ختم شوې دې.کوموخلقو چه ددې معلومات حاصلول غوښتل هغوی ته پوره جواب ملاوشو. په هره حصه کښې هغه هغه څيزونه ورکړي دی چه د هغه ځائ د پاره لائق وو مثلاً عصب په يمن کښې، سابوری سابور کښې طيالسه رے کښې.
([2])هم دا مطلب د آيت د آخری جملې دې. دا هم وئيلې شوی دی چه د چا کوم ضرورت وو الله تعالی د هغوی د پاره راپيداکړو. هم د دې معنې تائيدد الله تعالی د دې فرمان نه کيږي. ﴿وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ ۚ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ۚ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ﴾ ([3])تاسو چه څه اوغوښتل الله ﷻ هغه درکړل. والله اعلم.

قوله تعالی:: فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا

اسمان او زمکې ته د ارتلو حکم او ددې مطلب:: بيا الله ﷻ د آسمان طرف ته توجه اوفرمائيله هغه د لوګی په شکل کښې وو دزمکې دپيداکولوپه وخت کښې داوبوکوم بخارات اوچت شوی وو.دواړو ته ئې اوفرمائيل چه ياخوزماحکم اومنئ اوچه زه څه وايم هغه شئ په خوشحالئ سره يا په ناخوشحالئ.
ابن عباس ﷺ فرمائي مثلاً آسمانونوته اوفرمائيلې شو چه نمر سپوږمئ اوستوري راوخيژوئ. زمکې ته ئې اوفرمائيل خپل نهرونه روان کړه خپلې ميوې راوټوکوه وغيره. دواړه دحکم منلود پاره په خوشحالئ سره په رضا تيارشو اوعرض ئې اوکړو چه مونږ سره دهغه ټول مخلوق کوم چه ته راپيدا کول غواړې حکم منونکي يو.اووئيلې شوی دی چه هغوی ئې دقايم مقام کلام کونکو په شان کړل او دا هم وئيلې شوی دی چه د زمکې دې حصې کلام اوکړو کوم ځائ چه کعبه جوړه کړې شوې ده اود آسمان هغه حصې کلام اوکړو چه بالکل د دې د پاسه دې. والله اعلم.
امام حسن بصری رحمه الله فرمائي که چرې آسمان اوزمکې د تابعدارئ اظهارنه کولو نودوی ته به سزا کيدله دکوم چه احساس هم نه کيږي. په دوو ورځوکښې اووه آسمانونه هغه جوړکړل يعنی د زيارت او جمعه په ورځ او په هريوآسمان کښې چه هغه کوم کوم څيزونه اوڅنګه فرښتې مقررول غوښتل مقررئې کړې اوددنيا آسمان ئې په ستوروښائسته کړو چه دزمکې نه پرقيږي. اودهغه شيطانانو خيال ساتې چه دملاء اعلی خبرې اوريدو دپاره پاس ختل غواړي. دا تدبيراواندازه د هغه الله تعالی ده چه په هر څه باندې غالب دې اود کائنات په يوه يوه حصه کښې د هريوپټ څيز حرکت پيژنی. د ابن جرير رحمه الله په روايت کښې دی يهوديانودرسول الله ﷺ نه دزمکې اوآسمان باره کښې سوال اوکړو نوحضور ﷺ

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة حم السجدة قبل حديث:٤٨١٦.
[2]) الطبری:٤٣٦/٣١.
[3]) ١٤/ابراهيم:٣٤.

اوفرمائیل چه الله تعالی د اتوار اوپیر په ورځ زمکه پیداکړه اوغرونه ئی د نهې په ورځ پیداکړل اوچه ځومره فائدې په دې کښې دی. دچارشنبې په ورځ اوبه ونې ښارونه آبادئی او شاړې ئی پیداکړې نودا څلور ورځې شوې. ددې بیانولونه پس بیا حضور ﷺ د دې آیاتونو تلاوت اوفرمائیلو اوونی فرمائیل چه د زیارت په ورځ ئی آسمان پیداکړو اود جمعه په ورځ نمر سپوږمئی ستوری او فرښتې پیداکړې د دریوساعتوباقی کیدو پورې. بیائی په دویم ساعت کښې په هریوځیز کښې آفت واچولو د کوم نه چه خلق فائدې اوچتوی. اوپه دریم ساعت کښې آدم ﷺ پیداکړو هغه ئی په جنت کښې آبادکړو ابلیس ته ئی د هغه د سجدې حکم اوکړو اوپه آخری ساعت کښې ئی د هغه ځائ نه اوویستلو. یهودیانوونیل ښه ده حضور ﷺ دې نه پس څه اوشو؟ ونی فرمائیل بیا په عرش باندې مستوی شو. هغوی ونیل چه هرڅه دې ټیك اووئیل خوآخری خبره دې اونه کړه چه بیائی آرام اوکړو. په دې باندې حضور ﷺ سخت خفه شو اوبیادا آیت نازل شو ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ۝ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۚ﴾ [1] یعنی مونږ آسمان اوزمکه کښې هرڅه چه ددې په مینځ کښې دی ټول په شپږو ورځوکښې پیداکړل اومونږ ته هیڅ قسم ستړې والې اونه شو ته د دوی په خبرو صبرکوه. داحدیث غریب دې. بل روایت کښې دی ابوهریره ﷺ فرمائی زما لاس په نیولوسره رسول الله ﷺ اوفرمائیل الله تعالی خاوره د هفتې په ورځ پیداکړه په دې کښې غرونه د اتوار په ورځ کیخودل ونې ئی د پیر په ورځ پیداکړې مکروه څیزونه ئی د نهې په ورځ پیداکړل نور ئی د چارشنبې په ورځ پیداکړو اوځناور ئی په زمکه کښې د زیارت په ورځ خواره کړه اود جمعه په ورځ د مازیګرنه پس د جمعه په آخری ساعت کښې حضرت آدم ﷺ پیداکړو اوپیدائش پوره شو. [2] امام بخاری رحمه الله په تاریخ کښې دا معلل خودلې دې او فرمائیلی دی چه دا بعضې راویانو د حضرت ابوهریره ﷺ نه اوحضرت ابوهریره ﷺ د کعب احبار رحمه الله نه روایت کړې دې اوهم دا ډیر صحیح دی.

فَاِنْ اَعْرَضُوْا	فَقُلْ	اَنْذَرْتُكُمْ			
پس که چرې مخ واړو دوئ	انو ورته اووایه		ازۀ یروم تاسو		
انوکه اوس هم دوئ (دحق نه) مخ اوګرځوی انوته ورته اووایه					
صٰعِقَةً	مِّثْلَ	صٰعِقَةِ	عَادٍ	وَّثَمُوْدَ	اِذْ جَآءَتْهُمُ
دسخت عذاب نه	په مثل	دسخت عذاب	دعادیانو	او ثمودیانو	کله چې راغلل هغوئ ته
چې زه مو د داسې آفت نه ویروم الکه څنګه چې په عادیانو اوثمودیانو راغلې وو ا څه وخت چې هغوئ ته					
الرُّسُلُ	مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ	وَمِنْ خَلْفِهِمْ	اَلَّا تَعْبُدُوْٓا	اِلَّا	
رسولان	مخکښې دهغوئ نه	او دروستو د هغوئ نه	چې تاسو بندګی مه کوئ	مګر	
د وړاندې روستو نه پیغمبران راغلل (او وې وئیل) چې د الله ﷻ نه بغیر (دبل چا) عبادت مه کوئ					
اللّٰهَ ۭ	قَالُوْا	لَوْ شَآءَ	رَبُّنَا	لَاَنْزَلَ	مَلٰٓئِكَةً
خاص دالله کوئ	اووئیل هغوئ	که غوښتلې	رب زمونږه	انو خامخا به نې رالیږلې وې	فرښتې
نو هغوئ اووئیل که چرې زمونږ رب غوښتلې نو زمونږ دهدا ایت دپاره به ئې فرښتې رالیږلې وې					

---

[1] ۵۰/ق: ۳۸-۳۹.

[2] صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب ابتداء الخلق وخلق آدم ﷺ: ۲۷۸۹.

فَاِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿١٤﴾

پس بیشکه مونږه | په هغه څیز | چې رالیږلي شوي یئ تاسو | په هغې سره | انکار کونکي یو |

نو مونږ د هغه پیغام نه انکار کوو د کوم د رسولو دپاره چې تاسو رالیږلي شوي یئ |

فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوْا

هر چې عادیان وو | پس تکبر اوکړو هغوئ | په زمکه کښې | په ناحقه سره | او وې وئیل |

نو هر چې عادیان وو ....نو هغوئ د زمکې په مخ په ناجائزه تکبر شروع کړو | او دائې او وئیل

مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ؕ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ

چې څوك دي زیات سخت | زمونږ نه | په لحاظ دقوت سره | ایا هغوئ اونهٔ کتل دې ته | چې بیشکه الله

چې زمونږ نه به زیات څوك طاقتور وي؟! | ....هغوئ دې ته اونه کتل | چې کوم الله ﷻ

الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ؕ

هغه (الله) دی | چې پیدا ئې کړل دوئ | هغه زیات سخت دې | ددوئ نه | په لحاظ دقوت سره |

دوئ پیدا کړي دي | ....هغه ددوئ نه زیات طاقتور دې ....

وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿١٥﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ

او وو هغوئ | په ایتونو زمونږ | چې انکار ئې کولو تر | پس اولیږله مونږه په هغوئ باندې |

او زمونږ د ایتونو نه ئې انکار کولو | نو مونږ پرې په سپیرو ورځو کښې یوه تیزه سیلئ

رِيْحًا صَرْصَرًا فِيْٓ اَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيْقَهُمْ

هوا | تیزه | په ورځو سپیرو کښې | دپاره ددې چې ورا وڅکوؤ مونږ هغوئ ته |

رالیږله | ....چې په دنیا کښې ورباندې د رسوا کونکي عذاب خوند اوڅکوو |

عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى

عذاب د شرمندګئ | په ژوند ددنیا کښې | او خامخا عذاب د اخرت | زیات د شرمندګئ دې |

............او د اخرت عذاب به ئې د نور زیات رسوائې سبب شي

وَهُمْ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿١٦﴾ وَاَمَّا ثَمُوْدُ فَهَدَيْنٰهُمْ

او د هغوئ سره به | هیڅ امداد نهٔ کیږي | او هر چې ثمودیان دي | پس نیغه لار مونږ اوښودله هغوئ ته

او د هغوئ مدد به نشي کولي | ....او ثمودیانو ته مونږ نیغه لار اوخودله

فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ

پس غوره کړل هغوئ | بندول دسترګو | په ځائ د کتلو لارې ته | پس اونیول هغوئ لره | یوې چغې

خو هغوئ د هدایت په مقابله کښې ګمراهي غوره کړه | نو د خپلو عملونو په سبب د یو رسوا کونکي

الْعَذَابِ الْهُوْنِ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٧﴾ ج وَنَجَّيْنَا

د عذاب | سپکونکي | په سبب د هغې عملونو | چې وو هغوئ | چې کول به ئې | او بچ کړل مونږه

عذاب افت راګیر کړل | ....او کومو کسانو چې ایمان راوړي وو

الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ

هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې وۀ | او وۀ هغوئ | چې ځان به ئې ساتلو دبدعملئ نه | او هغه ورځ

هغوی ته مو نجات ورکړو | اوهغوی زمونږ نه ویریدل | .... اوپه کومه ورځ

يُحْشَرُ أَعْدَآءُ اللّٰهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٩﴾ حَتّٰى

چې راجمع کړې کیږی به | دشمنان دالله | ووړ ته | پس هغوئ به | حصار ولې کیږی | تر دې پورې

چې دالله ﷻ دښمنان دوزخ ته راجمع کړې شی | نو بیا به په ډلو کښې تقسیم کړې شی | تردې چې

إِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ

کله چې | راشی هغوئ دغه دوزخ ته | ګواهی به اوکړئ | په هغوئ باندې | غوږونه دهغوئ |

دوزخ ته نزدې ورشی | نو د دوی غوږونه اوسترګې اوڅرمنې به پرې د هغه اعمالو ګواهی

وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوْا

اوسترګې دهغوئ | او څرمنې دهغوئ | په هغې | چې وۀ هغوئ | چې کول به ئې | اواوبۀ وائی هغوئ

ورکوی کوم چې دوی (په دنیا کښې) کول | .... او دوئ به خپلو

لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ط قَالُوْا أَنْطَقَنَا

څرمنو خپلو ته | ولې ګواهی اوکړه تاسو | زمونږ خلاف | اوبه وائی هغوئ | چې ګویا نه کړو مونږه

څرمنو ته وائی | چې تاسو ولې په مونږ باندې ګواهی ورکړه ؟ هغوئ به اووائی چې مونږ هغه

اللّٰهُ الَّذِيْٓ أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ

الله | هغه | چې ګویا نه کړې ئې دې | هر څیز | او خاص هغه | پیدا کړئ تاسو | اول ځل |

الله ﷻ ګویا کړی یو | چا چې هر یو څیزته د وئیلو طاقت ورکړې دې | اوهغه تاسو اول ځل پیدا کړی وئ

وَّإِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ أَنْ يَّشْهَدَ

هغه ته به | واپس بوتللې کیږئ | اونۀ وئ تاسو | چې پټیدلی به په وخت دګناه کښې | چې ګنی ګواهی به کوی

اوهغه ته به ټول واپس کولې شئ | اوتاسو (دګناه کولو په وخت د دې خبرې نه) نه پټیدلئ | چې

عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُوْدُكُمْ وَلٰكِنْ

په تاسو باندې | غوږونه ستاسو | اونۀ سترګې ستاسو | اونۀ څرمنې ستاسو | الیکن

ستاسو غوږونه ، سترګې اوڅرمنې به ستاسو خلاف ګواهی ورکړی | بلکه تاسو

ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٢﴾

ګمان کړې وۀ تاسو | چې بیشکه الله | نۀ پوهیږی | په ډیرو کارونو | دهغې نه | چې کوئ ئې تاسو

ګمان کولو | .... چې الله ﷻ ستاسو په کارونو کښې ډیر کارونه نه پیژنی |

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ	الَّذِىْ	ظَنَنْتُمْ	بِرَبِّكُمْ
او دغه گمان ستاسو	هغه گمان دي	چې گمان به كوئ تاسو	په رب خپل
اودا ستاسو گمان وو	كوم چې تاسو په خپل رب باندې كولو	نو هغه گمان تاسو	
اَرْدٰىكُمْ	فَاَصْبَحْتُمْ	مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ﴿۲۳﴾	فَاِنْ يَّصْبِرُوْا
(دغه گمان) هلاك كړئ تاسو	پس شوئ تاسو	دنقصان موندونكونه	پس كه چرې صبراوكړو دوئ
هلاک كړئى	اوتاسو په تاوانيانو كښې شامل شوئ	..............نو كه اوس دوئ صبر(هم) كوي	
فَالنَّارُ مَثْوًى	لَّهُمْ	وَاِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا	فَمَا هُمْ
پس وور خائي دې	دپاره ددوئ	او كه واپس كيدل غواړي دوئ	پس نۀ به وي ذوئ
خوهم دوزخ ددوئ ټيكانړه ده	اوكه چرې دوئ توبه اوكړي	نو ددوئ توبه به	
مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ﴿۲۴﴾			
دواپس كړې شوؤ نه			
نشى قبلولې			

قوله تعالىٰ:: فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ

دحق نه دمخ اړولو انجام: حكم كولې شى چه څوك ستا تكذيب كوى اوالله تعالى سره كفركوى ته هغوى ته اوفرمايه چه زما دتعليم نه مخ اړول تاسو څه فائده مندې نتيجې ته نه شى رسولې. ياد ساتئى څنګه چه دانبياء كرامو مخالف امتونه تاسو نه وړاندې تباه بربادكړې دى چرته ستاسود اعمالوبدتاسوهم د هغوى په شان نه كړى. دعاديانواوثموديانواودهغوى په شان د نورو حالات ستاسوپه وړاندې دى هغوى له پړله پسې رسولان راغله په هغه كلى كښې په دې كلى كښې په هغه علاقه كښې او دې علاقه كښې د الله ﷻ پيغمبرانو د الله تعالى آواز كړې كرځيدلى خودهغوى په سترګو هغه وازګه خوره شوې وه اوپه دماغوكښې ئې هغه ګند ډك شوې وو چه د يوئى هم اونه منل. خپلې مخې ته به نى د الله تعالى والا بهترى اودرسول د دښمنانو ابترى كتله خوبيا هم د تكذيب نه منع نه شو.دحجت بازئى نه اخوا نه شو وئيل به ئى كه الله ﷻ خامخا رسول راليګلو نويوه فرښته به ئى راليګلې وه. ته انسان كيدو سره څنګه رسول جوړشوې؟ مونږ خو به دې باندې هيڅ كله هم يقين اونه كړو.

قوله تعالىٰ:: فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ

د عاديانو سركشى او غرور:: دې عاديانوپه زمكه كښې فسادخوركړو دهغوى سركشئى اود هغوى غرور حدتد اورسيدو د هغوى بدنئى او بې پرواهئى ترډې راورسيدې چه آواز ئى اوكړو چه زمونږ نه زيات زوراور نورڅوك نشته. مونږ طاقتور مضبوط اوكلك يو.دالله تعالى عذاب به زمونږ څه اوكړى؟ دومره خواره اوپلن شوچه الله تعالى هم ترې هيرشو. دائى هم خيال اونه كړو چه زمونږ پيداكونكې خو دومره طاقتوردې چه دهغه دطاقت مونږ اندازه هم نه شو كولې.لكه چه ارشاددې﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ﴾ [۱] مونږ په خپلو لاسونو باندې آسمان پيداكړو اومونږ ډير طاقتور او زوراوريو.نود هغې په دې كبر او دالله ﷻ درسولانو په دروغ ګڼړلو سره اود الله ﷻ نافرمانى كولوباندې اودرب د آياتونو په انكار باندې

[۱] ۵۱/الذّريت:۴۷.

په هغوی باندې عذاب راغلو. تنده تیزه یخه ویرونکې او کړنګیدلې سخته سیلئی راغله دې د پاره چه دهغوی دکبرنشه ختمه شي اوهغوی په هواسره تباه کړی﴿صرصر﴾ وائی هوا د آواز والا. د مشرق طرف ته یونهر دې چه په ډیر زورآواز سره بهیږی. په دې وجه دې ته هم عرب صرصر وائی﴿نحسات﴾ نه مراد یو بل پسې. یودم یوشان اووه شپې اواته ورځې دغه هواګانې وې. هغه مصیبت کوم چه په هغوی باندې د مصیبت په ورځ راغلو هغه بیا د اتو ورځو پورې نه اخوا شو نو ختم شو. ترکومې چه ئی یویو فنانه کړو اودهغوی تخم ئی اوکنستلو. اودې سره دآخرت د عذابونوهم نورئی جوړشو د کوم نه چه زیات د توهین او ذلت نه بله هیڅ سزا نشته. نه په دنیاکښې څوك د هغوی د امدادد پاره راورسیدل اونه په آخرت کښې د هغوی د امداد د پاره راپاسیدل. بې یارو اومددګار پاتې شو.

قوله تعالی:: وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَٰهُمْ

د ثمودیانو هم مونږ لارخودنه اوکړه هدایت مو ورته اوکړو په هغوی باندې وضاحت اوکړو هغوی نه مو د نیکئی دعوت ورکړو. دالله ﷻ نبی حضرت صالح ﷺ هغوی ته د الله ﷻ حق ښکاره کړو خوهغوی مخالفت اوتکذیب اوکړو اودنبی الله په صداقت باندې کومه اوښه چه الله ﷻ علامت جوړکړې وو د هغې پنډئی پرې کړې. بیا په هغوی باندې هم د الله ﷻ عذاب راغلو. یوزبردست ینه شلونکې چغه او زړه ذره کونکې زلزلې په ذلت او خوارئی سره د هغوی د کړو بدله واخسته. په هغوی کښې چه څومره هغه خلق وو چه په الله تعالی باندې یقین وو د انبیاؤکرامو تصدیق ئی کولو په زړونوکښې ئی د الله تعالی ویره وه هغوی مونږ بچ کړل لږ شان هم ورته ضرر اوتکلیف ملاونه شو اود خپل نبی سره ئی د ذلت سپکاوی اوعذاب نه خلاصې بیاموندو.

قوله تعالی:: وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ ٱللَّهِ

دَ قیامت په ورځ دَ بدن دَ اندامونو ګواهی:- یعنی دې مشرکانوته اووایه چه د قیامت په ورځ به د هغوی حشر دوزخ طرف ته وی اود دوزخ داروغه به دا ټول راجمع کوی. لکه چه ارشاد دې ﴿ وَنَسُوقُ ٱلْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴾([1])یعنی ګناهګاران به د سختې تندې په حالت کښې مونږ ددوزخ طرف ته ورشړو. هغوی به د دوزخ په غاړه اودرولې شي اودهغوی دبدن اندامونه غوږونه سترګې اوڅرمن به د هغوی د اعمالو ګواهي ورکوی. ټول وړاندې روستو عیبونه به راښکاره شي. د بدن هریو اندام به وائی چه په ما باندې ده دا ګناه کړې ده. هغه وخت به دې خپلو اندامونو ته متوجه شي اوهغوی به ملامته کوی چه تاسو زما خلاف ولې ګواهي ورکړه؟ هغوی به دا وائی چه د الله تعالی د حکم پوره کولو لاندې هغه مونږ ته د وینا طاقت راکړو اومونږ رښتیارښتیا اوونیل هم هغه خو ستاسو د شروع نه پیداکونکې دې. هم هغه هریوڅیز ته ژبه ورکړې ده. د خالق مخالفت اود هغه دحکم خلاف څوك کولې شي؟ بزارکښې دی حضورﷺ یوځل مسکې شویانی اوخندل. بیانی اوفرمائیل چه تاسو زماد خندا د وجه تپوس نه کونې؟ صحابه کرامورضی الله عنهم ونیل اوفرمائی څه وجه ده؟ حضورﷺ اوفرمائیل د قیامت په ورځ به بنده خپل رب سره جګړه کوی چه یاالله ولې ستا وعده نه ده چه ته به ظلم نه کوې؟ الله تعالی به اقرار کوی نوبنده به وائی چه زه خو په خپلو بدعملوباندې د چا ګواهي نه قبلوم. الله تعالی به وائی چه زما اوزماد بزرګو فرښتو ګواهي کافي نه ده؟خوبیابه هم هغه بارباروائی نودحجت د تماملودپاره به د هغه ژبه بنده کړی اودهغه د بدن اندامونوته به وائی چه هغوی څه څه کړی وو دهغې تاسو ګواهي ورکړئی. کله چه هغوی صفا صفا اورښتونې ګواهي ورکړی نو دې به هغوی ملامته کوی او ورته به وائی چه زه خو هم ستاسو د بچ کولو دپاره جنګیدلم ([2])مسلم نسائی وغیره)ابو موسی اشعری رضی الله عنه فرمائی کافراومنافق به د

---

[1]) ١٩/مریم:٨٦.

[2]) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمؤمن وجنة للکافر:٢٩٦٩.(

حساب دپاره راوغوښتلې شي دهغه اعمال به دهغه په وړاندې پيش کولې شي.نويه قسمونو خوړلو خوړلو سره به انکارکوي اووائي به اې الله ستا فرښتې هغه ليکلي دي کوم چه ما هيڅ کله هم نه دي کړي. اوس به ورله په خله مهر اووهلې شي اود بدن اندامونه به ئې ګواهي ورکوي. د ټولو نه اول به د هغه ښې پندئې خبرې کوي. (ابن ابي حاتم).

ابويعلي کښې دي حضورﷺ فرمائي د قيامت په ورځ به د کافرانويه وړاندې د هغوی بداعمال راوړلې شي نو هغه به انکارکوي اوجګړه به کوي الله تعالی به وائي چه دادی ستا ګاونډيان کوم چه ګواهان دي دې به ټول دروغژن کړي. فرمائي چه دادی ستا د خاندان والا چه ګواه دي وائي به داهم ټول دروغژن دي الله تعالی به هغوی له قسم ورکړي هغوی به قسم اوخوري خودې به هم انکارکوي. الله تعالی به ټول چپ کړي اوپخپله به د هغه اندامونه ژبې شي اوګواهي به ورکړي بيا به دې دوزخ ته واستولې شي([1])ابن ابي حاتم کښې دي ابن عباس ﷺ فرمائي د قيامت په ورځ به يووخت داسې هم وي چه نه به چاته د ويناکولواجازت وي اونه دعذمعذرت. بياچه کله اجازت ورکړې شي نو وينا به کوي او جنګ به کوي اوانکاربه کوي اود دروغوقسمونه به خوري. بيابه ګواهان راوړلې شي اوآخربه ژبې بندې کړې شي اوپخپله د بدن اندامونه لاسونه پښې وغيره به ګواهي ورکوي. بياچه ژبې کولاو کړې شي نود بدن اندامونه به ملامت کولې شي هغوی به جواب ورکوي چه الله تعالی مونږ ته د خبرو طاقت راکړو نومونږ صحيح صحيح اووئيل نود ژبې اقرار به هم اوشي. ابن ابي حاتم کښې درافع ابوالحسن رحمه الله نه روايت دې د خپلو کړو په وجه به ژبه دومره پيړه شي چه خبرې به نه شي کولې. بيا به د بدن اندامونه ته حکم اوشي تاسو وائې نوهريوبل خپل خپل عمل ښائي غوږ سترګه څرمن شرم ګاه لاس پښې وغيره. نورهم د دې قسم آياتونه د سورت يسٓ کښې آيت ﴿ٱلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ﴾ ([2])تفسيرکښې تيرشوی دی د کوم چه بيا د دوباره ذکر کولوضرورت نشته.

ابن ابي حاتم کښې دي جابربن عبدالله ﷺ فرمائي کله چه مونږ د سمندر د هجرت نه واپس راغلو نود الله ﷺ رسول ﷺ اوفرمائيل تاسوکه دحبشه په زمکه باندې څه حيرانونکې خبره ليدلې وی نوبيان کړئ.پدې کښې يوځوان اووئيل چه يوځل مونږ هلته ناست وو دهغوی د علماؤ نه يوه بوډئی ښځې د اوبومنګې په سر کړې راروانه وه.هم په هغوی کښې يوځوان هغې له ديکه ورکړه په دې سره هغه راپريوتله اومنګې مات شو. هغه پاسيده اود دغه سړي طرف ته ئې اوکتل اوونې وئيل مکاره تاته به د دې حال هغه وخت معلوم شي کله چه الله تعالی خپله کرسئی اولګوی اوټول وړاندې روستوراجمع کړي اوپښې لاسونه به ګواهي ورکړي اويويوعمل به ښکاره شي هغه وخت به ستا اوزما فيصله هم اوشي. دې اوريدو سره حضورﷺ اوفرمائيل هغې رښتياوئيلې هغې رښتياوئيلې. هغه قوم به الله تعالی څنګه پاک کړي په کوم کښې چه زورآور د کمزوری نه بدله وانخستې شي. داحديث په دې سندسره غريب دې. ابن ابي الدنياکښې هم دا روايت په بل سند سره هم روايت دې. کله چه دې خپل اندامونه ملامت کوي نواندامونه به جواب ورکولوسره داهم وائي چه ستا عملونه خوڅه پټ نه وو. د الله تعالی په وړاندې ته په کفر اوګناه کښې ډوب اوسيدې اوهيڅ پرواه دې نه کوله څکه چه ستا خيال وو چه زمونږ ډير اعمال د هغه نه پټ دی. هم دې خراب خيال ته تباه اوبربادکړې اوهم په نن ورځ ته غرق شوی. مسلم ترمذي وغيره کښې د حضرت عبدالله ﷺ نه روايت دې زه د بيت الله په پرده کښې پټ ووم درې کسان راغله. غټې خيټې اوکم عقل. يووئيل ولې جې مونږ چه خبرې کووالله تعالی دااوري؟ بل وئيل که په اوچت آواز سره وينا اوکړو نواوري اوکه په مزه آواز سره خبرې کوو نو نه اوري. دريم وئيل چه څه اوري

---

[1]) ابويعلي.
[2]) ۳۶/يسٓ:۶۵.

نو تېولې به اوري. ما حضورﷺ ته داواقعه بيان کړه په دې باندې دا آيت ﴿وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ [1] نازل شو[2] عبدالرزاق کښې د خلې بنديدونه پس به د تېولونه اول پښې لاسونه خبرې کوي[3] حضورﷺ فرمائي دالله رب العزت ارشاد دې چه ماسره زما بنده کوم يوګمان کوي زه هغه سره هم هغه شان معامله کوم اوکله چه هغه ماته آواز کوي زه هغه سره يم. حضرت حسن بصري رحمه الله دومره وينا کولوسره لږ شان تامل اوکړو بيائي اوفرمائيل د چا چه ښنګه ګمان الله تعالى سره وي هم هغه شان دهغه عمل هم وي. مؤمن د الله تعالى سره په نيک ګمان باندې وي نوهغه عمل هم ښه کوي اوکافر اومنافق په الله تعالى باندې بدګمان وي نود هغه هم هغه شان عمل هم وي. بيا هغوي هم دا آيت تلاوت کړو. د مسنداحمد په يومرفوع حديث کښې دي په تاسو کښې دې يوکس نه مري خو په داسې حالت کښې چه د هغه ګمان د الله تعالى سره ښه وي. کومو خلقو چه اللهﷻ سره خراب خيالات ساتلي الله تعالى هغه نيست اونابود کړل. بيا هغوي هم دا آيت اولوستلو. د دوزخ په اورکښې په صبر سره اوسيدل او بې صبري کول دهغوي د پاره يو شان دي. نه د هغوي عذرمعذرت قبول دې اونه دهغوي ګناه معاف کېږي. که دوي د دنياطرف ته واپس کيدل غواړي هم نو هغه لارهم بندده.لکه چه بل ځائ دي دوزخيان به وائي اې اللهﷻ په مونږ باندې زمونږ بدبختي راخوره شوه يقيناً مونږ بې لارې وو. اې الله اوس خوته د دې ځائ نه خلاصې راکړې. که بيامونږ داسې اوکړه نومونږ له دخپل ظلم سزا راکړه.داللهﷻ د طرفنه به جواب راشي چه اوس دامنصوبې بيکاره دي. رټلې شوې هم دلته پراته ئې خبردار که ماسره مو خبره اوکړه.

وَقَيَّضْنَا	لَهُمْ	قُرَنَاءَ	فَزَيَّنُوا
اومقرر کړي وؤمونږ	هغوئ لره	داسې ملګري	چې ښائيسته به ئې ښکاره کولو
اومونږ دوئ سره (په دنيا کښې) څه (بد) ملګري مقرر کړي وو			

لَهُم	مَّا	بَيْنَ أَيْدِيهِمْ	وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَحَقَّ	
هغوئ ته	هغه	چې مخکښې دهغوئ نه وؤ	او هغه	چې روستو دهغوئ نه وؤ	او ثابته شوه	
نو هغوئ به ورته خپل وړاندې روستو عملونه ښائسته ښکاره کول				اود دوئ په حق کښې هم		

عَلَيْهِمُ	الْقَوْلُ	فِي أُمَمٍ	قَدْ خَلَتْ	مِن قَبْلِهِم	
په هغوئ باندې	خبره دعذاب	په هغه ډلو کښې	چې تيرې شوې وې	مخکښې دهغوئ نه	
د پخوانو امتونو پشان داللهﷻ (دهلاکت) فيصله ثابته شوه					

مِّنَ الْجِنِّ	وَالْإِنسِ ۖ	إِنَّهُمْ	كَانُوا	خَاسِرِينَ ۞	وَقَالَ	الَّذِينَ
دپيريانو نه	او دانسانانو نه	بيشکه هغوئ	وؤ	نقصان موندونکي	او وائي	هغه کسان
که پيريان وو اوکه انسانان... بيشکه دوئ تاوانيان دي					......او (دائي نبيﷺ)	

كَفَرُوا	لَا تَسْمَعُوا	لِهَٰذَا الْقُرْآنِ	وَالْغَوْا	
چې دحق نه ئې انکار کړې دې	غوږ مه ږدئ	دې قران ته	او شور جوړوئ	
کافران وائي چې دا قران پاک مه اورئ او (د دې د تلاوت په دوران کښې) چغې وهئ				

[1] ٤١/حم السجدة:٢٢،الخ
[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة حم السجدة باب قوله تعالى ﴿وماكنتم تستترون ان يشهدعليكم...﴾:
[3] مصنف عبدالرزاق:٢٠١٢٥وسنده حسن، السنن الکبری:٤٣٩/٦، حاکم:٤٣٩/٢، احمد:٤/٥وسنده حسن.

فِيۡهِ لَعَلَّكُمۡ تَغۡلِبُوۡنَ۝۲۶ فَلَنُذِيۡقَنَّ

په وخت دلوستلو دهغې كښې | دپاره ددې چې تاسو | غالب شئ | پس خامخا به مونږ مزه ورڅكوو

كيدې شي چې غلبه بيا مومئ | .... نو مونږ به په دې كافرانو

الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا عَذَابًا شَدِيۡدًا ۙ وَّلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ

هغه كسانو ته | چې انكار ئې كړې دې | دعذاب سخت | او خامخا به بدله وركوو مونږ هغوئ ته |

باندې د سخت عذاب خوند اوڅكووا | .... او دخپلو بنكاره بدو كارونو

اَسۡوَاَ الَّذِيۡ كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ۝۲۷ ذٰلِكَ جَزَآءُ اَعۡدَآءِ اللّٰهِ

دبدترين عمل | هغه | چې وو هغوئ | چې كوو به ئې | دغه | بدله ده | ددشمنانو دالله |

سزاگانې به ورته وركړو | .... دالله ﷻ د دښمنانو هم دغه سزا ده | (يعنې) دوزخ

النَّارُ ۚ لَهُمۡ فِيۡهَا دَارُ الۡخُلۡدِ ؕ جَزَآءًۢ بِمَا

چې وور دې | دهغوئ دپاره | په هغې كښې | كور هميشه دې | دا سزا (دهغوئ) | په سبب دهغې |

همدغه د هغوئ د هميشه اوسيدلو كور دې | دا د ددې (خبرې) سزا ده

كَانُوۡا بِاٰيٰتِنَا يَجۡحَدُوۡنَ۝۲۸ وَقَالَ الَّذِيۡنَ

چې وو هغوئ | دآيتونو زمونږ نه | چې انكار به ئې كولو | اواوبه وائی | هغه كسان |

چې هغوئ به زمونږ دآيتونو نه بنكاره انكار كولو | .... او كافران

كَفَرُوۡا رَبَّنَاۤ اَرِنَا الَّذَيۡنِ اَضَلّٰنَا

چې كفر ئې كړې دې | اے ربه زمونږه | اوښايه مونږ ته | هغه دوه | چې گمراهه كړی ئې وو مونږه |

به وائی | چې اۓ زمونږ ربه ! مونږ ته هغوئ دواړه ډلې يعنې پيريان او انسانان

مِنَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ نَجۡعَلۡهُمَا تَحۡتَ اَقۡدَامِنَا لِيَكُوۡنَا

دپيريانونه | او دانسانانونه | چې كړو مونږه هغوئ دواړه | لاندې دقدمونو زمونږ نه | چې شي دواړه |

چې مونږ ئې گمراه كړی وو اوښايه | چې ئې د پښو لاندې چيخنړې كړو | د دې دپاره چې دواړه ډلې

مِنَ الۡاَسۡفَلِيۡنَ۝۲۹

دذليلانونه |

په ذليلو خلقو كښې شامل شی |

قوله تعالىٰ: وَقَيَّضۡنَا لَهُمۡ قُرَنَآءَ

د مشركانو ملگري:- الله تعالى بيان فرمائی چه مشركان هغه گمراه كړی دی اوداد هغه په رضااوقدرت سره دی. هغه په خپلوټولو كارونوكښې دحكمت خاونددې. هغه څه پيريان اوانسانان هغوی سره داسې كړې وو كومو چه دهغوی بدعملونه هغوی ته په ښه شكل كښې اوخودل چه دتيرشوی وخت په لحاظ او دراتلونكی وخت په لحاظ دهغوی عملونه ښه دی لكه چه بل ايت كښې دی (وَمَنۡ يَّعۡشُ عَنۡ ذِكۡرِ الرَّحۡمٰنِ نُقَيِّضۡ

لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ﴾ ([1])په دوی دعذاب کلمه رښتیاراغله لکه په هغه خلقوکوم چه ددوی نه وړاندې د دوی په شان وو. په تاوان اونقصان کښې دوی اوهغوی یوشان شو. کافرانو په خپل مینځ کښې مشوره اوکړه او په دې خبره ئې اتفاق اوکړو چه هغوی به کلام الله نه منی اونه به د دې په احکامو باندې راتګ کوی بلکه یوبل ته ئې ونیلی دی چه کله قرآن پاك لوستلې شی نوشورزوګ کوئی اودا مه اورئی لاسونه پړقوئی شپیلی وهئی او آوازونه اوباسئی.نوقریشو به هم دا کول عیبونه به ئې لټول اوانکاربه ئې کولودښمنی به ئې کوله اودا به ئې دخپلې غلبه ذریعه ګڼړله. هم دغه حال دهریوجاهل کافردې چه په ده دقرآن پاك اوریدل ښه نه لګی. ددې دپاره الله تعالی مؤمنانوته ددې په خلاف حکم ورکړې دې ﴿وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ﴾([2])کله چه قرآن پاك لوستلې شی نوتاسو چپ اوسئی او دا اورئی دې دپاره چه په تاسو باندې رحم اوکړې شی.

قوله تعالی::وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ

قرآن پاك په خاموشئی سره اوریدل پکاردی ::دې کافرانوله دهمکی ورکولې شی چه د قرآن کریم سره د مخالفت کولو په وجه به دوی ته سخته سزا ورکولې شی اود هغوی دبدوعملونو خوندبه هغوی ته ضرور ورڅکلې شی. دالله تعالی د دې دښمنانو بدله د دوزخ اُوردې. په کوم کښې چه د هغوی د پاره د همیشه والئ کوردې. دا دهغې بدله ده چه دوی د الله تعالی د آیاتونوانکارکولو. د دې نه پس والا آیت مطلب د علی ﷺ نه روایت دې دپیری نه مراد ابلیس اود انس نه مراد د آدم ﷺهغه ځوئ دې کوم چه خپل رور وژلې وو([3])بل روایت کښې دی چه ابلیس خو هریومشرك ته آواز کوی اود آدم ﷺ دا ځوئی په دهرې کبیره ګناه کونکی ته آواز کوی. نوابلیس د شرك طرف ته اود ټولوګناهونو طرف ته د خلقو دعوت کونکې دې اود اول رسول آدم ﷺ دا ځوئ چه د خپل رور قاتل دې ([4])په حدیث کښې دی چه په مخ د زمکې کوم یو ناحقه قتل کیږی د هغې ګناه د حضرت آدم ﷺ هغه ړومبی ځوئ ته هم کیږی ([5]) ځکه چه دبې ځایه قتل کولوشروع هم ده کړې وه.نوکافران به دقیامت په ورځ پیریان او انسانان کومو چه دوی ګمراه کړې وو هغوی به په لاندې درجه کښې رسول غواړی دې دپاره چه په هغوی باندې سخت عذاب وی اوچه هغوی درك اسفل ته لاړشی او د هغوی نه ډیره سزا اوخوری. په سورت اعراف کښې دا هم بیان تیرشوې دې چه دا منونکی چه د چابه ئې منل د هغوی د پاره به د قیامت په ورځ د ډبل عذاب درخواست وی په کوم چه به ونیلې شی چه هریو په ډبل عذاب کښې دې خوتاسو بې شعوره ئې. هریوته دهغه داعمالوسزاورکړې کیدې شی. لکه چه بل آیت کښې دی ﴿وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا يُفْسِدُوْنَ﴾ ([6])یعنی کوموخلقو چه کفر کړې اود الله تعالی د لارې نه منع شوی دی هغوی به مونږ د هغوی د فساد په وجه د عذاب دپاسه عذاب کوو.

اِنَّ الَّذِيْنَ	قَالُوْا	رَبُّنَا اللّٰهُ	ثُمَّ اسْتَقَامُوْا
بیشکه هغه کسان	چی وئې ونیل	رب زمونږه الله دې	بیا مضبوط پاتې شو په هغې
بیشکه کومو خلقو چې اقرار اوکړواچې زمونږ رب الله دې بیا په دې قائم پاتې			

[1] ٤٣/الزخرف:٣٦.

[2] ١٧/الاعراف:٢٠٤.

[3] الطبری:٤٦٢/٢١.

[4] الطبری:٤٦٢/٢١.

[5] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته:٣٣٣٥، صحیح مسلم:١٦٧٧.

[6] ١٦/النحل:٨٨.

تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا

نازلیږي | په هغوئ باندي | فرښتې | (او ورته وائي) چې مه یریږئ | او غم مه کوئ |

شو انو په هغوئ به (د رحمت) فرښتې نازلیږي | (او وائي به) چې تاسو مه ویریږئ | او مه غمژن کیږئ |

وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ۝ نَحْنُ اَوْلِيٰٓؤُكُمْ

او خوشحاله شئ | په هغه جنت سره | چې ستاسو سره به ئې وعدې کیدلې | مونږه | دوستان یو ستاسو

او د جنت زیرې واورئ | د کوم چې تاسو سره وعده کولې شوه | ....مونږ د دنیا

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ

په ژوند د دنیا کښې | او په آخرت کښې | او دی ستاسو دپاره | په هغې کښې | هغه چې غواړي ئې

په ژوند کښې هم ستاسو ملګري وو | او په آخرت کښې هم | او څه چې مو زړه غواړي هغه به درته

اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۝ؕ نُزُلًا

نفسونه ستاسو | او دی ستاسو دپاره | په هغې کښې | هغه چې آرزوئې کوئ تاسو | دا میلمستیا ده

په جنت کښې موجود وي | او تاسو دپاره به هغه هرڅه موجود وي | چې تاسو ئې غواړئ

مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ۝ ؑ

د طرفه د ښښونکي | مهربانه الله نه |

د ا د بخښونکي مهربان الله د طرفه میلمستیا ده |

قوله تعالى: ثُمَّ اسْتَقَامُوْا

د استقامت معنى او مفهوم: - کوم خلقو چه د الله ﷻ د رب کیدو یعني د هغه د توحید اقرار اوکړو بیا په هغې باندې کلك ولاړ وو یعني د الله تعالی د حکم لاندې ئې خپل ژوند تیر کړو. حضور ﷺ د دې آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل ډیرو خلقو د الله تعالی د رب کیدو اقرار کړې بیائې کفر اوکړو. کوم چه تر مرګه پورې دا وائي هم هغه دې خوك چه په دې باندې استقامت اوکړي([1]) (نسائي وغیره) د ابوبکر صدیق رضی الله عنه په وړاندې به کله د دې آیت تلاوت کیدلو نو هغوی به فرمائیل چه د دې نه مراد د کلمې لوستلو سره بیا کله هم د شرك نه کونکي دي. یو روایت کښې دي چه خلیفة المسلمین د خلقو نه د دې آیت د تفسیر تپوس اوکړو نو هغوی وئیل د استقامت نه مراد ګناه نه کول دي. د ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس اوکړې شو چه په قرآن پاك کښې د حکم او جزا په لحاظ سره د ټولو نه آسان آیت کوم یو دې؟ هغوی د دې آیت تلاوت اوکړو چه د الله ﷻ په توحید باندې ټول عمر قایم پاتې کیدل. فاروق اعظم رضی الله عنه په منبر باندې د دې آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل والله دا هغه خلق دي چه د الله تعالی په اطاعت باندې کلك ولاړ دي او د لومبړي په تګ باندې نه ځي چه کله اخوا کله دیخوا. ابن عباس رضی الله عنه فرمائي د الله ﷻ د فرائضو ادا کول کوي. قتاده رحمه الله به دا دعا لوستله ﴿اللهم انت ربنا فارزقنا الاستقامة﴾ اې الله تعالی ته زمونږه رب ئې مونږ له استقامت او ښوخوالې را نصیب کړه. د استقامت نه مراد د دین عمل او خلوص دې. حضرت ابوالعالیه رحمه الله فرمائي چه یو سړي د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه ماته د اسلام یو داسې کار اوښایه چه بیا د بل چا نه د تپوس ضرورت پاتې نه شي. حضور ﷺ اوفرمائیل په ژبه باندې اقرار اوکړه چه ما په الله تعالی باندې ایمان راوړې بیا

[1]) ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة حم السجدة: ۳۲۵۰، مسند ابي يعلى: ۳۴۹۵.

په دې کلك شه. هغه بیاپیوس اوکړو چه ښه ده داخو عمل شو نو بچ کیږم به د څه نه؟ نو حضورﷺ د ژبې طرف ته اشاره اوفرمائیله. (۱)

قوله تعالی:: أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا

د مرګ په وخت کښې فرښتې مؤمن ته دَ جنت زیرې اوروی:- هغوی له د هغوی د مرګ په وخت کښې فرښتې راځی اوهغوی ته زیری اوروی چه ته اوس د آخرت د منزل طرف ته روان نې بې ویرې اوسیږه په تاباندې هلته هیڅ غم نشته ته چه خپل شاته کومه دنیاپریږدې په هغې باندې هم هیڅ غم اوخفګان مه کوه.ستادبال بچ ستا دمال ومتاع دین اودیانت حفاظت زمونږپه ذمه دې. مونږ ستا خلیفه ګان یو. مونږ تاته زیرې اوروو چه ته جنتی نې تاته رښتونې اوصحیح وعده درکړې شوې وه هغه به پوره کیږی. نو هغوی د خپل مرګ په وخت کښې خوشحالیږی چه د ټولو بدو نه بچ شو اوټولې ښیګړې ورته حاصلې شوې.حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن روح ته فرښتې وائی اې پاکه روحه چه په پاك بدن کښې وې راځه د الله تعالی دښښنې انعام اونعمت طرف ته راروان شه هغه الله تعالی له چه په تاباندې ناراض نه دې(۲)دا هم روایت دې چه کله مسلمان د خپل قبرنه اوچت شی هم هغه وخت به فرښتې هغه له راځی اوهغه ته به زیری اوروی. حضرت ثابت ﷺ چه به کله د دې سورت په لوستلو سره دې آیت ته راورسیدونواودریدوبه او فرمائیل نې مونږ ته دا خبرملاوشوې دې چه کله مؤمن بنده دقبر نه اوچتیږی نوهغه دوه فرښتې کومې چه به دنیاکښې ده سره وې هغه له به راشی اوورته به وائی ویریږه مه څفه کیږه مه ته جنتی نې خوشحاله شه تاسره چه د الله تعالی کومې وعدې وې هغه به پوره کیږی. غرض ویره به په امن سره بدله شی سترګې به ئې یخې شی اوزړه به نې مطمئن شی د قیامت ټوله ویره ترهه اودهشت به ترې لرې شی.دنیك عمل بدله به په خپلو سترګو سره اووینی اوخوشحاله به شی.لنډه دا چه د مرګ په وخت کښې د قبرنه د راپاسیدو په وخت د رحمت ملائکې به هغه سره وی اوهروخت به ورته زیری اوروی. هغوی ته به فرښتې داهم وائی چه په ژوند کښې مونږ ستادوستان اوولیان وو تاته به مو د نیکنی لارخودله دخیرطرف ته به موبوتلې ستا حفاظت به مو کولو هم دغه شان به مونږ په آخرت کښې هم تاسره یو.ستا ویره ترهه به لرې کوو.په قبرکښې حشر کښې دقیامت په میدان کښې په پل صراط باندې غرض په هریوځائ کښې به مونږ ستا ملګری اودوستان یو.دنعمتونود جنتونود رسولوپورې به مونږ تانه نه جداکیږو. هلته چه ته څه غواړې تاته به ملاویږی کومه آرزو چه دې وی پوره کیږی به. دا میلمستیا داورکړه دا انعام اوضیافت د هغه الله ﷺ د طرف نه دې چه ښونکې او مهربانی کونکې دې د هغه لطف اورحم د هغه ښښنه اوکرم ډیر وسیع دې.

قوله تعالی:: وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ

دَ جنت بازار اودَ الله تعالی دیدار:- سعیدبن مسیب اوابوهریره ﷺ ملاقات اوشونوابوهریره ﷺ اوفرمائیل الله تعالی دې مونږ دواړه د جنت په بازارکښې یوځائ کړی په دې باندې حضرت سعید رحمه الله اوفرمائیل چه په جنت کښې به هم بازاروی؟ ونی فرمائیل ماته رسول الله ﷺ خبر راکړې دې چه کله جنتیان جنت ته ځی اود خپلو خپلو مرتبوبرابر درجې ته رسی نود دنیاد اندازې برابر د جمعه په ورځ یوځائ کښې د راجمع کیدواجازت به ملاویږی. کله چه ټول راجمع شی نوالله تعالی به په هغوی باندې تجلی اوفرمائی د هغه عرش به ښکاره شی هغوی ټول به د جنت په باغیچه کښې د نور لوء لوء یاقوتو زبرجدو اوسرو سپینوزرو په منبرونوباندې کینی. بعضې نورچه کوم په نیکوکښې د کمې درجې وی خود جنتی کیدو په اعتبارسره هیڅ څوك به د بل نه کمترنه وی هغوی به د مشکو او کافورو په غونډو باندې وی خو په

---

(۱) احمد:۴۱۳/۳ وسنده صحیح، دارمی:۲۹۶/۲، ابن حبان:۵۶۹۸.
(۲) احمد:۲۸۷/۴وهو حدیث حسن.

خپل ځایْ باندې به دومره خوشحاله وی چه د کرسئی والا به د خپل ځان نه په مجلس کښې غوره نه گنړی. ابوهریره ﷛ فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه آیا مونږ به خپل رب وینو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اووینئی به. د نیمې ورځ نمر او د څوارلسمې سپوږمئی چه څنگه صفا وینئی دغه شان به خپل الله تعالی هم وینئی. په دې مجلس کښې به یو یو الله تعالی سره خبرې کوی. تردې پورې چه فرمائی به یاددی فلانکې ورځ باندې تافلانکې خلاف کارکړې ووهغه به وائی چه ولې نه زمارب تاخو زانه هغه خطا معاف کړې وه بیا د هغې څنگه ذکر دې؟ وائی به ټیك ده هم د دغه مغفرت په وجه خو ته دې درجې ته رارسیدلې ئې. دوی به په دې حالت کښې وی چه یوه اُوریځ به دوی راپټ کړی اود هغې نه به داسې خوشبوئی راووریږی چه هیڅ کله به هم چا بوئی کړې نه وی. بیا به رب العالمین اوفرمائی پاسئی اوما چه کوم انعام اواکرام تاسوله تیارکړې دې هغه واخلئی. بیا به دوی یوبازار ته اورسی کوم چه به د هرطرف نه فرښتو راگیرکړې وی هلته به داسې څیزونه وینی چه نه به ئې کتلې وی نه به ئې اوریدلی وی اونه به ئې چرته په خیال کښې تیرشوی وی. کوم سړې چه کوم څیز غواړی اخلی به ئې. هلته به اخستل اوخرڅول نه وی بلکه انعام به وی. هلته به ټول جنتیان یوبل سره ملاقات کوی؟ د یوې کمې درجې جنتی به د اوچتې درجې جنتی سره ملاقات کوی نود هغه لباس وغیره ته چه اوگوری نو په زړه کښې به خیال کوی اوهم هلته به خپل بدن ته په کتوکښې خیال کوی د ده نه د هغه کپړې ډیر ښې دی ځکه چه هلته به چاته هیڅ غم اوخفگان نه وی. بیا به مونږ ټول واپس خپلو خپلو منزلوته لاړ شو. هلته به زمونږ بیبیانې مونږ ته پخیرراغلې وائی اووائی به چه د کوم وخت نه تاسو د دې ځایْ نه تلې وئی نوهغه وخت خو دا تازه والې اودا نورانیت نه وو خوولې دې وخت کښې خو ښائست خوبی خوشبوئی نوره هم ډیره زیاته شوې ده. دوی به جواب ورکوی چه اوټیك ده مونږ نن د الله تعالی په مجلس کښې وو اویقینًا مونږ ډیر اوچت اوزیات شو. ([1]) (ترمذی)

څوک چې دالله تعالی ملاقات غواړی نو الله دهغه ملاقات غواړی: مسند احمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی څوك چه د الله تعالی ملاقات خوښوی الله تعالی به هم هغه سره ملاویدل غواړی او څوك چه د الله تعالی ملاقات خراب گنړی الله تعالی هم د هغه ملاقات نه خوښوی. صحابه کرام ﷡ اوونیل یارسول الله ﷺ مونږ خود مرگ نه کرکه کوو حضور ﷺ اوفرمائیل دې نه مراد د مرگ نه کرکه نه ده بلکه د مؤمن د زنکدن په وخت کښې د الله تعالی د طرف نه هغه له زیرې راځی دکوم په اوریدو چه هغه له د الله ﷻ د ملاقات نه زیات خوښ بل څیز نه وی نو الله تعالی هم د هغه ملاقات خوښوی. اود فاجر اوکافر د زنکدن په وخت کښې کله چه هغه ته د دې بدئې خبرورکولې شی کومه چه هغه ته اوس رسیدونکې ده نوهغه د الله تعالی د ملاقات نه کرکه کوی نو الله تعالی هم د هغه ملاقات مکروه گنړی. ([2]) دا حدیث بالکل صحیح دې اود دې ډیر اسناد دی.

وَمَنْ	اَحْسَنُ	قَوْلًا	مِّمَّنْ
او څوك دي	ډير ښائيسته	په لحاظ دخبرې سره	دهغه چانه
او دهغې بنده نه ښه خبره د چا كيدې شی			چې

دَعَآ	اِلَى اللّٰهِ	وَعَمِلَ صَالِحًا	وَّقَالَ	اِنَّنِيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ۝
چې رابلي خلق	الله ته	او عمل كوی نيك	اووني وئيل	چې بيشكه زهٔ دمسلمانانو نه يم
دالله ﷻ طرفته بلنه كوی		او نيک عمل كوی	او دا وائی چې زه له تابعدارو څني يم	

[1] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی سوق الجنة: ٢٥٤٩ ابن ماجه: ٤٣٣٦، السنة: ٧٨٥.
[2] احمد: ١٠٧/٣ وسنده ضعیف ولکنه صحیح بالشواهد صحیح مسلم: ٢٦٨٣، احمد: ٩٥/٤.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ط ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ

اونهٔ یو شان کیږی | نیکی اونهٔ بدیٔ | دفع کړه (بدی) | په هغه نیکیٔ سره |

او نیکی اوبدی هیڅ کله برابریدې نشی | ....ته په ښه (خوږه) طریقه (دښمن) د ځان نه

أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ

چې هغه ډیره ښائیسته وی | پس بیا به وی | هغه سړی چې په منځ ستا | او په منځ دهغه کښې

لرې کړه | نوستا اود چا ترمینځه چې دشمنی وی

عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ

دشمنی وی | داسې لکه چې هغه | دوست دې | مهربانه | اونهٔ نصیب کیږی داصفت | مګر هغه کسانو ته

هغه به داسې (نرم) شی لکه مهربان دوست | اودا نصیحت دهغه چا نصیب کیږی چې

صَبَرُوا ج وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا

چې صبر اوکړو هغویٔ | اونهٔ ورکړې کیږی دا مقام | مګر خاوند دحصې لوئې ته | او که چرې

صبر کولې شی | اودا سبق هغه څوک اخستې شی چې د لوئې نصیب خاوندوو | او که چرې

يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ط إِنَّهُ

اورسیږ ی تاته | دطرفه دشیطان نه | څه وسوسه | نو پناه اوغواړه په الله پورې | بیشکه هغه

ستا په زړه کښې د شیطان د طرفه څه وسوسه پیدا شی | نو د الله ﷻ نه پناه غواړه | بیشکه هغه

هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

خاص هغه اوریدونکې دې | او ډیر پوهه دې

هرڅه اوری | په هر څه پوهه دې |

قوله تعالیٰ:: وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ

دټولونه ښه دعوت د چا دې ؟:-فرمائی چه څوک د الله ﷻ بندیګان د الله ﷻ طرف ته رابلی او پخپله هم نیکی کوی اسلام قبول کړی د هغه نه به ډیره ښه خبره د بل چا وی؟ دا دی چاچه خپل ځان ته پخپله نفع اورسوله اود الله ﷻ مخلوق ته ئی هم نفع اورسوله.دا هغوی نه نه دی چه صرف دخُلې دخبرو پړانګان دی. نورو ته وائی خو پخپله نه کوی. دوی خو پخپله هم کوی اونوروته هم وائی. دا آیت عام دې. رسول الله ﷺ د ټولونه زیات په دې باندې پوره دې. بعضو وئیلی دی چه د دې مصداق اذان کونکی دی کوم چه نیکان هم دی.

د مؤذن د فضیلت احادیث:: په صحیح مسلم کښې دی د قیامت په ورځ به مؤذن خلق د ټولونه د اوږدو غړانګو والا وی[1] سنن کښې دی امام ضامن دې اومؤذن امانت دار.الله تعالی دې امامانوته نیغه لار اوښائی اومؤذنان دې اوبښی[2] ابن ابی حاتم کښې دی چه سعدبن ابی وقاص ؓ فرمائی د آذان کونکو

---

[1] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب فضل الاذان وهرب الشیطان عند سماعه: ۳۸۷، ابن ماجه: ۷۲۵، احمد:۴/۹۵.

[2] ابوداؤد کتاب الصلاة باب مایجب علی المؤذن من تعاهدالوقت: ۵۱۷وهوحسن، ترمذی: ۲۰۷، مسند الطیالسی:۲۴۰۴، احمد:۲/۴۱۹، ابن حبان: ۱۶۷۲، مصنف عبدالرزاق: ۱۸۳۹، صحیح ابن ماجه۱۵۳۱.

حصه د قیامت په ورځ د الله ﷻ په نیز په شان د جهاد کونکی د حصې ده. داذان اواقامت په مینځ کښې دا هغه حالت دې لکه څوك چه په جهاد کښې د الله تعالی په لارکښې په خپلو وینوکښې لړپړکیږی. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی که چرې زه مؤذن ووم نوبیابه ماته د حج عمرې اوجهاد دومره پرواه نه وه. دحضرت عمر رضی الله عنه نه نقل دی که چرې زه مؤذن ووم نوزما ارمان به پوره شوې وو اوما به د شپې د نفلی مونځونو او د ورځې د نفلی روژو دومره زیات کوشش نه کولو.ما اوریدلی دی چه د الله ﷻ رسول ﷺ درې خل د مؤذنانو باره کښې دبښنې دعاکړې ده. په دې باندې ماااوونیل چه حضور ﷺ تاسو مونږ په دعاکښې یادنه کړو سره ددې چه مونږ په اذان کولو باندې تورې نیسو.حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوخوای عمر رضی الله عنه داسې زمانه هم راتلونکې ده چه مؤذنی به دغریبانانو مسکینانوپورې پاتې شی.واورهعمره رضی الله عنه د کومو خلقوغوښه اوپوستکې چه په دوزخ باندې حرام دې په هغوی کښې اذان کونکی هم دی. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه په دې آیت کښې هم دمؤذن تعریف دې. دهغه حی علی الصلوة ونیل د الله تعالی طرف ته رابلل دی. ابن عمر رضی الله عنه اوعکرمه رحمه الله فرمائی داآیت د مؤذنانوباره کښې نازل شوې دې. اوداچه کوم نی اوفرمائیل هغوی نیك عمل کوی د دې نه مراد د اذان اوتکبیر په مینځ کښې دوه رکعته مونځ کوی.لکه څنګه چه دحضور ﷺ ارشاد دې د دوو اذانونوپه مینځ کښې مونځ دې د دوو اذانونو په مینځ کښې مونځ دې چه څوك غواړی(۱)په یوحدیث کښې دی چه د اذان اواقامت په مینځ کښې دعاکول نه ردکیږی(۲)صحیح خبره دا ده چه آیت د خپل عموم په لحاظ سره د مؤذن اوغیرمؤذن هرسړی ته شامل دې څوك چه د الله تعالی طرف ته دعوت ورکړی. دا یادساتنی چه د دې آیت د نازلیدو په وخت د سرنه اذان شروع شوې هم نه وو. څکه چه دا آیت په مکه کښې نازل شوې دې اواذان مدینې ته د رسیدونه پس مقررشوې دې. کله چه عبدالله بن زید بن عبدربه رضی الله عنه په خپل خوب کښې اذان ورکول اوکتل او واوریدلواوحضور ﷺ ته ئی د دې ذکر اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل بلال رضی الله عنه ته ئی اوښایه د هغه آواز اوچت دې(۳)نوصحیح خبره دا ده چه دا آیت عام دې په دې کښې اذان کونکی هم شامل دی.

حضرت حسن بصری رحمه الله د دې آیت په اوریدوسره فرمائیل هم دغه خلق دی د الله تعالی دوستان، هم دغه دی د الله تعالی ولیان هم دا د الله تعالی د ټولونه زیات خوښ دی اودغه د ټولونه زیات الله تعالی ته ګران دی چه هغوی دالله ﷻ خبرې اومنلې اوپخپلومنلوکښې نیکئی اوکړې اودخپل خان د مسلمان کیدو اعلان ئی اوکړو هم دغه د الله تعالی خلیفه ګان دی. ښیګړه اوبدی نیکی اوبدی برابر برابر نه شی کیدې بلکه په دې کښې ډیر فرق دې. څوك چه تاسره بدی کوی ته هغه سره نیکی کوه اود هغه بدی دغه شان لرې کړه. دحضرت عمر رضی الله عنه فرمان دې ستاباره کښې چه کوم سړې د الله تعالی نافرمانی اوکړی نو ته دهغه باره کښې دالله ﷻ فرمانبرداری اوکړه د دې نه زیات هیڅ څیز نشته. الله ﷻ فرمائی چه داسې کولوسره ستاد خان دښمن هم ستا دوست جوړیږی. په دې وصیت به د هغه نه عمل کیږی چه صبرکونکې وی په نفس باندې اختیارلری اووی هم نصیب والا چه د دین اودنیا بهتری د هغه په تقدیر کښې وی.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه ایماندارو ته دالله ﷻ حکم دې چه هغوی دې دغصې په وخت کښې صبرکوی اود بل په جهالت باندې دې د خپل برداشت ثبوت پیش کوی اود نورو بدنی دې معاف کوی. داسې خلق دشیطانی چالونونه په حفاظت کښې وی اودهغوی دښمنان هم بیادهغوی دوستان جوړیږی.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التهجد باب الصلاة قبل المغرب: ۱۱۸۳، صحیح مسلم:۸۳۸، ابوداؤد: ۱۲۸۳، ترمذی:۱۸۵، ابن ماجه: ۱۱۶۲، ابن حبان:۱۵۸۹، احمد: ۸۶/٤.

(۲) ابوداؤد کتاب الصلاة باب فی الدعاء بین الاذان والاقامة: ۵۲۱وهوصحیح، ترمذی:۲۱۲، عمل الیوم واللیلة للنسائی:۶۸، مصنف عبدالرزاق:۱۹۰۹، ابن ابی شیبه: ۲۲۵/۱۰، احمد: ۱۱۹/۳.

(۳) ابوداؤد: ٤۹۹ وسنده حسن.

دا خوشوه د انساني شرنه د بچ کیدو طریقه اوس د شیطاني شر نه د بچ کیدو طریقه ښائي چه د الله تعالی طرف ته تیتیږه اوهم هغه ده ته دا طاقت ورکړې دې چه هغه په زړونوکښې وسوسې پیداکړي اوهم د هغه په اختیارکښې دی چه د هغه د شر نه ئې محفوظ اوساتي. نبی کریم ﷺ به په خپل مانځه کښې فرمائیل ﴿اعوذ بالله السميع العليم من الشيطن الرجيم من همزه ونفخه ونفثه﴾[1] اول مونږ بیان کړي دي چه د دې مقام په شان مقام صرف په سورت اعراف کښې دې چرته چه ارشاد دې ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ﴾[2] اود سورت مؤمنون آیت ﴿اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُوْنَ﴾[3] کښې حکم شوې دې چه دمعاف کولوعادت خان کښې واچوئی اودالله تعالی په پناه کښې راځئی دبدو بدله په نیکوسره ورکوئی. وغیره.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ
او دنښو دهغه نه دی | دا شپه | او ورځ |
او ددهٔ (دقدرت) په نښو کښې شپه ، ورځ
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا
او نمر | او سپوږمۍ | سجده مهٔ کوئ تاسو | نمر ته | او نهٔ سپوږمۍ ته | او سجده کوئ
نمر ، او سپوږمۍ دی| نو تاسو مه نمر ته سجدې کوئ | او مه سپوږمۍ ته | اوصرف
لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ
هغه الله ته | چې پیدا کړی ئې دی دا | که یئ تاسو | خاص هغه لره | چې عبادت کوئ
الله ﷻ ته سجدې کوئ |چاچې دا ټول خیزونه پیدا کړی دی| که تاسو صرف د الله ﷻ عبادت کول غواړئ
فَاِنِ اسْتَكْبَرُوْا فَالَّذِيْنَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُوْنَ لَهٗ
پس که چرې لوئي اوکړه دوئ | نو هغه څوك (فرښتې) | چې په نز درب ستا دی |تسبیح وائی هغه لره
نوکه دوئ تکبر اوکړو| نو کومې (فرښتې) چې ستا درب سره دی | هغه شپه ورځ
بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْئَمُوْنَ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ
په شپه او ورځ کښې | او هغوئ نهٔ ستړی کیږی | او دنښو دهغه نه داده | چې بیشکه ته
دده تسبیح وائی | او هیڅرې نه ستړی کیږی | اودالله ﷻ یوه نښه داده | ......چې ته زمکه
تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ
وینې زمکه | او دهٔ (یعنی وچه) | پس کله چې | نازلې کړې مونږه | په هغې باندې | اوبهٔ
اوچه (خشکه) وینی | خو کله چې پرې مونږ اوبه نازلې کړوا | نو هغه راپورته شی

[1] ابوداوٗد کتاب الصلاة باب من رای الاستفتاح بسبحانك....:۷۷۵وسنده حسن

[2] ۷/الاعراف:۱۹۹.

[3] آیت:۹۶.

اهْتَزَّتْ	وَرَبَتْ ط	اِنَّ الَّذِیٓ	اَحْیَاهَا
نو اوخوزیده (تازه شوه)	اواوپړسیدله	بیشکه هغه ذات	چي ژوندئ ئې کړه دا زمکه
اوتازه شي او اوپړسيږي	......بيشکه کوم ذات چي زمکه ژوندئ کړه	هغه د مړو	

لَمُحۡیِ الۡمَوۡتٰی ط	اِنَّهٗ	عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ	قَدِیۡرٌ ۝
خامخا ژوندي کونکي دي دمړو	بيشکه هغه	په هر څيز باندي	قادر دي
ژوندي کونکي هم دي	په دي کښي شک نشته چي هغه په هر څه قادر دي		

قوله تعالی:: وَمِنۡ اٰیٰتِهِ الَّیۡلُ وَالنَّهَارُ

ورځ شپه نمر سپوامئی هغه جوړ کړي دي:- الله تعالی خپل مخلوق ته خپل عظيم الشان قدرت اوبې مثال طاقت ښائي چه هغه څه کول غواړي نوکوي. نمرسپوږمئی ورځ شپه د هغه د کامل قدرت نښي دي. شپه د هغې دتيارو سره ورځ د هغې درڼاګانوسره هغه جوړکړي دي.څنګه يوبل پسي راځي.نمر او دهغې رڼاته اوسپوږمئی اودهغې پرق ته ګوره اودهغې نورانيت ته اوګوره د هغې هم منزلونه او آسمان مقرردي.دهغوی په راختواوډوبيدوسره دورځې اوشپې فرق دي.دمياشتواوکالونوشمير معلوميږي. د کوم نه چه عبادتونومعاملاتو اودحقوقو ادائيګي کيږي.په آسمان اوزمکه کښي دټولو نه زيات ښائسته نمر اوسپوږمئی وو په دې وجه ئې دا په خاص توګه باندې، په خپل مخلوق کښي اوخودل اوئې فرمائيل چه که دالله تعالی بنديګان ئې نودنمراوسپوږمئی په وړاندې تندې مه.لګوه ځکه چه دامخلوق دي. مخلوق دسجدې کولوقابل نه وي دسجدې کولو لائق هغه ذات دي چه دټولو خالق دي.تاسودالله تعالی عبادت کوئی خوکه تاسو د هغه نه بغيرد هغه دمخلوق هم عبادت اوکړو نوتاسو به د هغه په نظر کښي پريوځئی اوبيابه هغه کله هم تاسواونه ښښي.کوم خلق چه صرف دهغه عبادت نه کوي بلکه د نورو هم عبادت کوي هغوی دي دا نه ګڼړي چه د الله تعالی عبادت کونکي هم دوی دی که هغه د دوی عبادت پريږدی نوبل څوک به د هغه عبادت کونکي پاتې نه شي. نه نه الله تعالی خود هغوی د عبادتونونه بې پرواه دي. دهغه فرښتي شپه ورځ دهغه په ذکرکښي اودهغه په خالص عبادتونوکښي بې ستومانتيا اوبې ستړي کيدوهر وخت مشغول دی. لکه چه په بل آيت کښي دی چه که دوی کفر اوکړی نوموږ يوقوم داسې هم مقررکړي دي چه کفر به نه کوی. حضورﷺ فرمائي چه شپې ته ورځې ته نمر سپوږمئی ته اوهوا ته بد مه وائې دا څيزونه د بعضې خلقو د پاره رحمت اود بعضو د پاره زحمت وی. ([1])د هغه دومره نښې چه هغه مړې ژوندی کولې شی که کتل غواړئی نود مړې زمکې په باران سره راژوندی کيدل اوګورئی چه هغه اوچه شاړه بې واښووی. باران وريدوسره فصلونه ميوې شينکي واښه اوګلونه وغيره راټوکيږي. اوهغه په يوعجيبه انداز کښي د خپل شينکي سره خوزيږي. دا راژوندئی کونکې به تاسو هم راژوندی کړی يقين اوکړئی که هغه غواړی نود هغه په قدرت کښې شته.

اِنَّ الَّذِیۡنَ	یُلۡحِدُوۡنَ	فِیۡۤ اٰیٰتِنَا	لَا یَخۡفَوۡنَ	عَلَیۡنَا ط	اَفَمَنۡ
بيشکه هغه کسان چي اوړي دحق نه باطل ته	په آيتونوزموږ کښي	نه دي پټ	په موږ باندي		آياپس هغه څوک
کوم خلق چي زموږ په آيتونو کښي ګمراهي اختياروي	هغوئ زموږ نه پټ نه دي	نو آيا څوک چي اورته			

[1]) مسندابي يعلى: ۲۱۹۴ المعجم الاوسط: ۶۷۹۱، مجمع الزوائد: ۷۱/۸،

يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا

چې غورزولې کيږي به | په وور کښې | هغه بهتر دې | يا هغه څوک | چې راځي به | په حالت دامن کښې

او غورځولی شي | ....هغه ښه شو يا څوک چې د قيامت په ورځ په امن او امان

يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

په ورځ د قيامت | عمل کوئ | هغه چې غواړئ تاسو | بيشکه هغه | په هغه څه | چې تاسو ئې کوئ

(الله ﷻ ته مخامخ) پيش شی | ستاسو چې څه زړه غواړي هغه کوئ | بيشکه الله تعالی ستاسو د کړو

بَصِيْرٌ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا

ليدونکې دې | بيشکه هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو | د ذکر (نصيحت) نه | هر کله چې

ليدونکې دې | کوم خلق چې ددې قران نه څه وخت چې دوئ ته راغلو

جَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ۝ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ

راغې هغوئ ته | او بيشکه هغه | خامخا کتاب دې | قوی | چې نۀ شی راتلې هغه ته | باطل

انکار او کړو (برباد شول) او دا قران ډير دعزت کتاب دې | چې غلطه خبره ورته نه د وړاندې

مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ

د مخکښې طرف ددې نه | او نۀ د روستو طرف ددې نه | نازل کړې شوې دې | د طرفه ديو حکيم |

نه راتلې شي | او نه د روستو نه | داد حکمت والا او ستائيلی شوې (الله ﷻ) نازل شوې (کتاب) دې

حَمِيْدٍ ۝ مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ

ستائيلې شوی الله نه | نۀ ونيلې کيږي | تاته | مگر هغه څه | چې ونيلې شوی دی | رسولانو ته |

............تاته هم هغه شان خبرې کولې شي | څنګه چې ستانه وړاندې پيغمبرانو ته ونيلې شوې وې

مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ ۝

مخکښې ستانه | بيشکه رب ستا | خاوند دبښنې دې | او ورکونکې دعذاب دردناک دې |

.... | بيشکه ستا رب بښونکې دې | ....او د دردناک عذاب خاوند هم دې

قوله تعالی:: اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا

ملحدينو ته رټنه او دعذاب نه ويره :- د **(الحاد)** معنی د ابن عباس رضی الله عنه نه د کلام د هغه ځای نه اخواکول او بل ځای کښې کيخودل مراد دی. او د قتاده رحمه الله وغيره نه معنی کفر او عناد دې. فرمائي چه ملحدان خلق زمونږ نه پټ نه دی. زمونږ اسماء او صفات ديو ځای نه بل ځای ته کونکی زمونږ په نظر کښې دی. هغوی ته به مونږ ډيره خرابه سزا ورکړو. پوهه شئي چه دوزخ ته حواله کيدونکی او د ټولو خطرونه بچ کيدونکی برابر دی؟ هيڅ کله نه. بدکارو کافرانو چه څنګه عمل کول غواړنی کوئی زمانه ستاسو هيڅ يو عمل پټ نه دی. د باريك نه باريك څيز هم زما د نظرنه پټ نه دې. د **(ذکر)** نه مراد د ضحاك سدی او قتاده رحمهم الله په نيز قرآن پاك دې هغه په عزت او په درناوی دې. ددې په شان د هيڅ چا کلام نشته. ددې نه وړاندې روستو يعنی ديو طرف نه هم دې کښې باطل نه شی ملاويدلې. دا د رب العالمين د طرفنه نازل کړې شوې دې.

چه په خپلو اقوالواوافعالو کښې حکیم دې.دهغه ټول حکم احکام د بهترین انجام والادی. تاته چه ستا د زمانې کافران څه وائی هم دغه تانه وړاندې پیغمبرانوته هم د هغوی امتونوونیلی وو نوچه څنګه دې پیغمبرانوصبراوکړوته هم صبرکوه.ځوك هم چه ستا درب طرف ته رجوع اوکړی هغه د ده د پاره د ډیرې ښښې والادې اوځوك چه پخپل کفراوضد باندې کلك وی دحق د مخالفت اود رسول دتکذیب نه نه منع کیږی په هغه باندې الله تعالی ډیر سختې سزاګانې کونکې دې.رسول الله ﷺ فرمائی که دالله تعالی معافئی اوبښښې نه وې نوپه دنیاکښې به یوکس هم ژوندې نه وو پاتې شوې اوکه دهغه رانیول راګیرول عذابونه اوسزاګانې نه وې نوهرسړې به ښه په تسلئی سره ډډه لګولې بې ویرې ناست وو.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ | قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا | لَّقَالُوْا

او که جوړ کړې وې مونږه دا کتاب | قران عجمی | نو خامخا به وئیلې دې خلقو |

او که مونږ دا قران پاك په عجمی (ژبه کښې) رالیږلې وې | نو دوئ به وئیل چې

لَوْلَا فُصِّلَتْ | اٰيٰتُهٗ ط | ءَاَعْجَمِيٌّ | وَّعَرَبِيٌّ ط

ولې واضحه بیان نه کړې شو | ایتونه ددهٔ | ایا کتاب عجمی دې | او مخاطب عربی دې |

ددې ایتونو ولې صفا صفا نه دی بیان شوی|دالا څنګه خبره ده چې(کتاب)عجمی او (پیغمبر) عربی دې

قُلْ | هُوَ | لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | هُدًى | وَّشِفَآءٌ ط

ورته اووایه | دا قرآن | دپاره دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | هدایت دې | او شفا ده |

(ائې نبی ﷺ ته ورته اووایه | چې دا کتاب ایماندارو دپاره هدایت او شفاء ده

وَالَّذِيْنَ | لَا يُؤْمِنُوْنَ | فِيْٓ اٰذَانِهِمْ | وَقْرٌ | وَّهُوَ

او هغه کسان | چې ایمان نهٔ راوړی | په غوږونو دهغوئ کښې | درونوالې دې | او دا |

اوځوك چې ایمان نه راوړی | د هغوئ په غوږونو کښې کونړوالې دې | ....او

عَلَيْهِمْ | عَمًى ط | اُولٰٓئِكَ | يُنَادَوْنَ | مِنْ مَّكَانٍۢ

په هغوئ باندې | پټئ ده | دا کسان چې دی | لکه چې اواز کیدې شی دوئ ته | دځائې

قران پاك دهغوئ په حق کښې روندوالې دې | داهغه کسان دی چې د ډیرې لرې ځائې نه

بَعِيْدٍ ع | وَلَقَدْ اٰتَيْنَا | مُوْسَى الْكِتٰبَ | فَاخْتُلِفَ | فِيْهِ ط

لرې نه | او ورکړې وو مونږه | موسی ته کتاب | پس اختلاف اوکړې شو | په هغې کښې

ورته اوازکولې شی |اومونږ موسی عليه السلام ته کتاب ورکړې وو | بیا په هغې کښې هم اختلاف اوکړې شو

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ | سَبَقَتْ | مِنْ رَّبِّكَ | لَقُضِيَ

اوکه نهٔ وې خبره | رومبې مقرر شوی | دطرفه درب ستانه | نو خامخا به فیصله شوی وه |

اوکه چرې ستا درب د طرفه یوه خبره د وړاندې نه فیصله شوې نه وه | نوددوئ معامله به

بَيْنَهُمْ ط | وَاِنَّهُمْ | لَفِيْ شَكٍّ | مِّنْهُ | مُرِيْبٍ

په منځ ددوئ کښې|اوبیشکه دوئ |خامخا په شك دی |دطرفه دهغه نه|په شك پریشانه کونکی کښې

خلاصه شوې وه | اودوئ ددې کتاب په حق کښې په شک کښې پریشانه پراته دی

قوله تعالى:: وَلَوْجَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا

د قرآن پاک ژبه عربي ولې ده؟:-دقرآن کریم فصاحت اوبلاغت ددې حکم احکام ددې لفظ اومعنوی فوائد بیانولې شي پدې باندې ایمان نه لرونکوسرکشي ضداودښمني بیانولې شي.لکه چه بل آیت کښې ارشاددي ﴿وَلَوْنَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ۝ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ۝﴾ ([1])مطلب دادې چه دنه منلوشل بهانې دي نه یوچینګ اونه بل چینګ.که قرآن پاک چرته په عجمي ژبه کښې نازل شوې وو نو بهانې به ئې کولې چه مونږ خو په دې باندې صفاصفا نه پوهيږو. مخاطب چه کله د عربي ژبې دي نو په دوی باندې په غیرعربي ژبه کښې کتاب ولې نازليږي؟ اوکه څه په عربي کښې وو اوڅه په بل ژبه کښې نو بيابه هم د دوی هم دغه اعتراض وو چه د دې څه وجه ده؟دحسن بصري رحمه الله قراءت ﴿ءَاَعْجَمِيٌّ﴾ دې. سعيدبن جبير رحمه الله هم دغه مطلب بيانوي. د دې نه د هغوی سرکشي معلوميږي. بياارشاد دې چه دا قرآن پاک د ايماندارو د زړه هدايت اود هغوی دسينو شفا ده.دهغوی ټول شکونه په دې سره ختميږي. دچاچه په دې باندې ايمان نشته نوهغوی خو په دې باندې پوهيدې نه شي لکه چه څوك کونړوي. اونه د دې د بيان طرف ته د هغوی هدايت وی لکه ړوند. بل آيت کښې دی ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ۝﴾ ([2])زمونږ نازل کړې شوې داقرآن پاك د ايماندارو د پاره شفا اورحمت دې اوظالمانو خودې سره نقصان زياتيږي. ددې مثال داسې دې لکه چه څوك د لرې نه چاته څه وائي چه نه دهغوی غوږونوته صحيح الفاظ اورسي اونه هغوی په صحيح توګه په مطلب باندې پوهيدې شي.لکه چه بل آيت کښې دی ﴿وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً ۭ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ۝﴾ ([3])يعني دکافرانومثال دهغوی په شان دې چه آوازکوی او وازنه بغيربل څه دهغوی په غوږ کښې نه پريوځي.کانړه ګونګيان اوړانده دی بيابه څنګه پوهه شي؟ضحاك رحمه الله دامطلب بيان کړې دې چه د قيامت په ورځ به دوی د هغوی په خرابو نامو سره رابللې شي.عمر بن خطاب رضي الله عنه يو مسلمان سره ناست ووچه هغه فيصلې کولې.هغه ناڅاپي لبيك لبيك چغې کړې.هغوی اوفرمائيل تاته څه ښکاري ياتاته څوك آوازکوی؟ هغه وئيل اودسمندرد اخواغاړې نه څوك رابلل کوی نوهغوی هم دا جمله اولوستله ﴿اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۝﴾ ([4]) (ابن ابي حاتم)

بيا فرمائي چه مونږ موسى عليه السلام ته کتاب ورکړو خو په دې کښې هم اختلاف اوکړې شو هغه ئې هم دروغ اوګڼړلو او په تکليف ئې کړو.نوچه څنګه هغه صبراوکړو دغه شان تاته هم صبرکول پکاردي. ستا رب د دې د اول نه فيصله کړې ده چه د يومقرروخت پورې يعني د قيامته پورې به عذاب اځواوي. د ځنباك دې کولې چه هم اوس هلاك کړې شوې وې. دوی ښخپل تکذيب کښې هم په څه يقين باندې نه دی بلکه په شك کښې پراته دی اوګډوډ کيږي. والله اعلم.

مَنْ عَمِلَ	صَالِحًا	فَلِنَفْسِهٖ	وَمَنْ اَسَآءَ
چاچی عمل اوکړو ا	نيك	ا پس وې کره دپاره دځان خپل	ا او چاچی بدعملی اوکړه ا

چاچې نيک عمل اوکړو ا نو فائده هم هغه ته ملاويږي ا ....اوچاچې ګناه اوکړه ا

([1]) ٢٦/الشعراء: ١٩٨-١٩٩.

([2]) ١٧/الاسراء:٨٢.

([3]) ٢/البقرة:١٧١.

([4]) ٤١/حم السجدة:٤٤.

فَعَلَيْهَا	وَمَا رَبُّكَ	بِظَلَّامٍ	لِّلْعَبِيْدِ
نو سزا ئې په هغه باندې ده | اونه دې رب ستا |	ظلم کونکې |	بندګانو لره |	
نقصان ئې هم هغه ته رسيږي| او ستارب په خپلو بندګانو زياتي کونکې نه دې |			

کافر ته د خپل عمل بدله او مسلمان ته دخپل عمل بدله: د دې آيت مطلب ډيرښکاره دې د نيکو کونکو اعمالوفائده هم هغوی ته وی اود بدئی کونکی د بدئی نقصان هم د هغه طرف ته ورګرځی. د پروردګار ذات د ظلم نه پاك دې. د يوپه ګناه باندې هغه بل نه رانيسی. د نه کړې شوې ګناه سزا هغه نه ورکوی. اول خپل رسول ليګی بيا کتاب نازلوی خپل حجت ختموی خپلې خبرې وورسوی نو چه اوس هم څوك اونه منی نوهغه د عذاب اوسزا مستحق دې.

﴿الحمدلله﴾ د څليريشتمي سپارې تفسير ختم شو.

إِلَيْهِ | يُرَدُّ | عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ | وَمَا تَخْرُجُ | مِنْ ثَمَرَٰتٍ
خاص هغه ته | واپس كړې كيږي | علم دقيامت | اونه | راووځي | دميوو نه |

دقيامت علم صرف الله ﷻ سره خاص دي (بل چاته د دې علم نشته) | او كومه ميوه چې

مِّنْ أَكْمَامِهَا | وَمَا تَحْمِلُ | مِنْ أُنثَىٰ | وَلَا تَضَعُ | إِلَّا
دغلا فونو(قوځلو)خپلو ته | اونه حامله كيږي | يوه ښځه | اونه زيږوي يو بچې | مګر |

دخپلو غلافونو نه راوځي | يا كومه يوه ښځه چې حامله كيږي| يا بچې راوړي | نودا ټول

بِعِلْمِهِ ۚ | وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ | أَيْنَ | شُرَكَاءِي
په علم دهغه كښې دي | او په كومه ورځ چې آواز اوكړي دوئ ته | چې كوم ځائې دي | شريكان زما |

هغه ته معلوم دي|اوپه كومه ورځ چې به الله ﷻ دوى ته آواز اوكړي| چې زما شريكان څه شول؟

قَالُوا | آذَنَّاكَ | مَا مِنَّا | مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾
اوبه وائي دوئ| خبر دركړو مونږ تاته اوس | چې نشته زمونږ نه | هيڅوك ګواه ددې خبرى |

هغوى به اووائى چې مونږ تاته خبر دركووا چې په مونږ كښې هيڅ څوک د دې ګواه نشته ؟؟

وَضَلَّ | عَنْهُمْ | مَا | كَانُوا | يَدْعُونَ | مِنْ قَبْلُ
او ورك به شي | ددوئ نه | هغه ټول | چې وو دوئ | چې رابلل به دوئ | مخكښې ددې نه |

اودوى چې به وړاندې دكومو معبودانو عبادت كولو هغه ټول به ترې ورک شى |

وَظَنُّوا | مَا لَهُمْ | مِّنْ مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾
او پوهه به شي | چې نشته دوئ لره | ځائې دتيښتې |

اوپوهه به شى چې اوس د خلاصى هيڅ لار نشته

قوله‌تعالى: إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ

د قيامت او د هر څيز علم الله ﷻ سره دي: الله رب العزت فرما ئى چه قيامت به كله راځى؟ ددې علم د هغه نه سوا بل چا ته نشته دټولو انسانانو سردار حضرت محمد مصطفى ﷺ نه د فرشتو په سردارانو كښې يو سردار حضرت جبرائيل عليه السلام د قيامت د راتلو په باره كښې تپوس اوكړو نو نبى ﷺ اوفرمائيل چه دچا نه تپوس كولې شى هغه ته هم د تپوس كولو والا نه زيات نه دى معلوم ([1]) د قرآن كريم يو بل آيت كښې دى ﴿إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا﴾ يعنى قيامت به كله راځي؟ددې د علم دارومدار هم ستاد رب طرف ته دې دغه شان الله ﷻ يو بل ځائې فرمائى ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ﴾ مطلب هم دا دې چه د قيامت وخت الله ﷻ نه سوا بل څوك نه پيژنى بيا فرمائى چه هر څيز دالله علم په احاطه كښې اخستې دې تردې پورې چه كومه ميوه د غوټو نه راوخى كومې ښځې ته به حمل وى كوم بچے به ددې نه وى دا ټول د هغه په علم كښې دى د زمكې او د اسمان يوه ذره هم د هغه د علم د وسعت نه باهر نه ده . بل آيت كښې دى ﴿لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ﴾ هر ماده ښځې ته چه كوم حمل وى او رحم چه كوم كمې زياتې كوى الله ﷻ ته ډير ښه معلوم دى .هغه سره د هر څيز اندازه ده عمرونه چه كميږى او زياتيږى هغه هم په كتاب كښې ليكلې

[1]) صحيح بخارى كتاب الايمان باب سوال جبريل النبى ﷺ عن الايمان والاسلام : ٥٠ ، صحيح مسلم: ٩.

شوی دی داسي هيڅ نشته چه الله ﷻ باندې مشکل وی . د قيامت په ورځ به مشرکانو نه د ټول خلقو په مخکښې الله ﷻ سوال کوی چه څوك تاسو ماسره په عبادت کښې شريك کول هغه نن چرته دی؟هغوی به جواب ورکوی چه مونږ خو تاسو ته اوخودله چه نن مونږ کښې به څوك هم ددې اقرار نه کوی چه څوك ستا شريك هم شته . نن ددوی ټول باطل خدايان ورك شوی دی څوك به هم په نظر نه راځی چه دوی ته فائده اورسوی او دوی پخپله پوهه شی چه نن د الله د عذاب نه د خلاصی هيڅ صورت نشته .دلته ظن د يقين په معنی کښې دې.

د قرآن کريم يو بل آيت کښې دا مضمون دا شان بيان شوې دې ﴿وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا﴾ دانسان مايوسی او طمع . الله ﷻ بيان فرمائي چه مال صحت وغيره د خير دعاګانو نه خو سړې نه ستړې کيږی او که چرې په ده باندې څه مصيبت راشی يا د لوږې څه موقعه راشی نو دومره زيات پريشانه او مايوسه شی چه اډو خير به بيا مومی نه.او که چرې څه تنګنی يا سختې نه پس ده ته څه راحت ملاو شی نو دا وائی چه دا خو الله ﷻ باندې زما حق وو زه هم ددې قابل وم .اوس په دې نعمت خوشاليږی الله رب العزت هيروی او صفا منکر جوړ شی د قيامت د راتلو صفا انکار کوی مال او دولت آرام او راحت دده د کفر سبب جوړ شی.

لَا يَسْئَمُ | الْاِنْسَانُ
| نهٔ ستړې کيږی | انسان |
| .... انسان د خير په دعا غوښتلو نه

مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ | وَاِنْ مَّسَّهُ | الشَّرُّ | فَيَئُوْسٌ | قَنُوْطٌ ۝
دغوښتلو دخير نه | او که اورسيږی هغه ته | مصيبت | نو هغه نا اميده وی | ډير نا اميده |
ستړې کيږی|او که چرې څه تکليف ورته اورسی | نو بيا مايوسه او نااميده شی

وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ | رَحْمَةً | مِّنَّا | مِنْۢ بَعْدِ | ضَرَّآءَ | مَسَّتْهُ
او که اوخکوؤمونږ هغه ته | رحمت | دطرفه زمونږ نه | روستودهغې |سختې نه | چې رسيدلې وی هغه ته
او که چرته مونږ پرې د خپل رحمت نه څه اوکړو | د يو داسې مصيبت نه پس چې رسيدلې وورته| نو

لَيَقُوْلَنَّ | هٰذَا لِيْ ۙ | وَمَآ اَظُنُّ | السَّاعَةَ | قَآئِمَةً ۙ | وَّلَئِنْ
نو خامخا اوبه وائی | دا لائق دې مالره | اونهٔ کوم زهٔ ګمان | په قيامت | چې رابه شی | او که
بيا وائی چې داخو زما خپل کمال وو| اوزهٔ دا نه ګنړم چې قيامت راتلونکې دې | او که چرته زهٔ

رُّجِعْتُ | اِلٰى رَبِّيْٓ | اِنَّ لِيْ | عِنْدَهٗ | لَلْحُسْنٰى ۚ
واپس کړې شوم زهٔ | رب خپل ته | بيشکه مالره دی | دهغه سره | خامخا ښې مزې |
هلدو الله ﷻ ته واپس کړې شم|................نو هلته به هم زما ښه حالت وی |

فَلَنُنَبِّئَنَّ | الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | بِمَا عَمِلُوْا
پس خامخابه خبر ورکوؤ مونږه |هغه کسانو ته|چې کفر ئې کړې دې |په هغه عمل چې کړې دې هغوئ
مونږ به کافرانو ته دهغوئ د هر يو عمل خبر ورکړو (چې تاسو په دنيا کښې دا دا کارونه کړی وو)

وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ	مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ	وَاِذَآ	اَنْعَمْنَا	
اوخامخا به مونږ څکوو هغوئ ته	دعذاب ګنده نه	او کله چې	انعمت اوکړومونږه	
اودسخت عذاب مزه ورباندې اوڅکووا .... اوکله چې مونږ په يو انسان باندې				
عَلَى الْاِنْسَانِ	اَعْرَضَ	وَنَاٰبِجَانِبِهٖ	وَاِذَا	مَسَّهُ
په انسان باندې	نو مخ واړوؤ هغه	او لرې ئې کړو اړخ خپل	او کله چې	اورسی هغه ته
نعمتونه اوکړوا .نودې مخ واړوی	او ډډه اوکړی .... اوڅه وخت چې (لږډیر) تکلیف			
الشَّرُّ	فَذُوْ	دُعَآءٍ	عَرِيْضٍ	
تکليف	نو دې خاوند	ددعا	اوږدې وی	
ورته اورسيږی	نوبيا دې اوږدې دعاګانې کونکې وی			

قوله تعالى: لَا يَسْئَمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ

دانسان خودغرضی:- څنګه چه يو بل آيت کښې دی ﴿كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰٓى اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى﴾ بيا فرمائی چه په دې هم بس نه بلکه دې بدعملونو باندې د خير اميد هم ساتی او وائی که چرې قيامت هم راغللو او څه هلته اودرولې شوم نو چه څنګه دلته په آرام سره يم هلته به هم په آرام سره يم غرض د قيامت انکار هم کوی د مرګ نه پس ژوند هم نه منی او بيا غټ غټ اميدونه هم ساتی او وائی چه څنګه دلته يم دغه شان به هلته هم يم.بيا دې خلقو لره يروی چه د چا دا اعمال او عقيدې وی هغوی ته به مونږ سخته سزا ورکوو. بيا فرمائی چه انسان هر کله د الله نعمتونه بيا مومی نو اطاعت پريږدی او د منلو نه انکار کوی څنګه يئ چه اوفرمايئل ﴿فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ﴾اوهر کله چه ده ته څه نقصان اورسی نو لوی لوی دعاګانې غواړی .عريض کلام هغه وی چه الفاظ ئې ډير وی او معنی ئې ډيره کمه وی او چه کوم کلام ددې خلاف وی يعنی الفاظ ئې کم وی اومعنی ډيرې نو هغې ته وجيز کلام وائی هغه ډير کم او ښه کافی وی.هم دامضمون يو بل ځائې داسې بيان کړې شوې دې ﴿وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْۢبِهٖٓ﴾هر کله چه انسان ته څه مصيبت اورسی نو په ملاسته ناسته او په ولاړه غرض هر وخت مونږ نه دعاګانې غواړی اوهر کله چه هغه تکليف مونږ لرې کړو نو داسې بې پرواه شی چه ده اډو د مصيبت په وخت کښې مونږ نه دعا غوستې نه وی.

قُلْ	اَرَءَيْتُمْ			
ورته اووايه	ايا کتل کړی دی تاسو په سوچ سره			
(ائې نبی ﷺ) ته ورته اووايه چې په دې				
اِنْ كَانَ	مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ	كَفَرْتُمْ	بِهٖ	مَنْ اَضَلُّ
که وی(دا قران)	دطرفه دالله نه	بيا	انکار اوکړئ تاسو	په هغې سره	څوک به وی ډير بې لارې
مې پوهه کړئ که داکتاب دالله ﷻ دطرفه راغلې وی	اوتاسو ترې نه انکار اوکړئ	نودهغه سړی نه غټ		
مِمَّنْ	هُوَ فِيْ شِقَاقٍ	بَعِيْدٍ	سَنُرِيْهِمْ	اٰيٰتِنَا
دهغه چانه	چې هغه په مخالفت	لرې کښې وی	زر به مونږ اوښايو دوئ ته	نښې خپلې
ګمراه به څوک وی	چې دومره لرې مخالفت کښې پروت وی	مونږ به دوئ ته په چارچاپير کښې		

فِي الْاٰفَاقِ	وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ	حَتّٰى	يَتَبَيَّنَ	لَهُمْ
په خواوشا دنيا كښې	او په نفسونو ددوي كښې	تر دې پورې	چې ښكاره شي	دوئ ته

خپلې نښې اوښايو او ددوئ په خپل ذات كښې به ورته هم اوښايو تردې چې دا به ورته ثابته شي

اَنَّهُ	الْحَقُّ ط	اَوَلَمْ يَكْفِ	بِرَبِّكَ	اَنَّهٗ
چې بيشكه دا قرآن	حق دې	آيا كافي نه ده	رب ستالره دا خبره	چې بيشكه هغه

چې داكتاب حق دې آيا ستا د رب دا خبره كافي نه ده چې هغه پخپله په هر څيز

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	شَهِيْدٌ	اَلَآ	اِنَّهُمْ	فِيْ مِرْيَةٍ	مِّنْ لِّقَآءِ
په هر څيز باندې	شاهد(ليدونكې) دې	خبردار	بيشكه دوئ	په شك كښې دي	دملاقات

باندې گواه دې ....ياد ساته چې داخلق خپل رب ته دمخامخ كيدو په حق كښې

رَبِّهِمْ ط	اَلَآ	اِنَّهٗ	بِكُلِّ شَيْءٍ	مُّحِيْطٌ ع
درب خپل نه	خبردار	بيشكه هغه	په هر څيز باندې	چاپيره دې

په شك كښې پراته دي (خو) ياد ساته چې هغه دهرڅيز نه راچاپيره دې

قوله تعالى: قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

د قرآن د حقانيت نه انكار:- الله ﷻ خپل نبي ته فرمائي چه قرآن دروغژن گنړلو والا مشركانو ته اووايه چه دا اومنې كه دا قرآن په ربښتيا هم د الله ﷻ د طرف نه وي او تاسو دا دروغ گنړې نو د الله ﷻ مخكښې به ستاسو څه حال وي؟ددې نه لوې گمراه به بل څوك وي چه دخپل كفر اومخالفت په وجه د حق اود هدايت لارې نه ډير لرې غورزيدلې وي.

قوله تعالى: سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ

ددې ايت مبارك نه څوك مراد دي؟: بيا الله رب العزت فرمائي چه د قرآن كريم د حقانيت نښې اودليلونه به دوى ته ددنيا په څلور وانړه طرف ته اوښائي مسلمانانو ته به فتوحات اوشي هغوى به د ملكونو بادشاهان جوړشي تولو دينونو باندے به د دين اسلام غلبه وي .د فتح بدر اوفتح مكه نښې به هم دوى په خانونو كښې وي چه دا خلق به په تعداد او شان وشوكت كښې ډير زيات وي بيا به هم يو موټې اهل حق دوى ته ماتې وركړي.او كيدې شي دا مطلب وي چه د حكمت الهى زرگونو نښې پخپله د انسان په خپل وجود كښې موجود دى ددې بناوټ ددې جوړخت او طبيعت ددې بيل بيل اخلاق او مختلف صورتونه اورنگونه وغيره ددې خالق او صانع بهترين يادگارونه هروخت ددوى مخښې ته دى بلكه د دوى په ذات كښې موجود دى .ددې بدليدل را بدليدل كله وړكوالې كله ځوانى كله بوډاتوب كله بيمارى كله تندرستى كله غم كله خوشالى وغيره دا ټول اوصاف چه ده باندې راځي.

شيخ ابو جعفر قرشي هم خپلو اشعارو كښې هم دا مضمون ادا كړې دې .غرض د قدرت دنښې چه څه باهراوڅه دننه دى دومره زياتې دى چه انسان د الله خبرې حق منلو باندې مجبوره شي .هم د الله ﷻ گواهي بس ده او ښه كافي ده هغه د خپل بندگانو د اقوالو او افعالو نه ښه خبرداره دې هر كله چه هغه فرمائي چه پيغمبررشتونې دې بيا تاسو ته څه اوشو لكه څنگه چه ارشاد دې ﴿لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ﴾ خو الله ﷻ ددې كتاب په ذريعه كوم چه ئې تا ته درليږلې دې او خپل علم سره ئې نازل كړې دې پخپله ددې گواهي وركوى او فرښتے ددې تصديق كوى او د الله ﷻ گواهي كافي ده .بيا

فرمائي چه اصل كښې دې خلقو ته د قيامت د قانميدو هڅو يقين نشته ددې وجې بې فكره دى نيكو نه غافله دى د غلط كارونو نه خان نه ساتى حالانكه د قيامت راتلل يقيني دى.
ابن ابى دنيا كښې دى چه خليفة المسلمين حضرت عمر بن عبد العزيز په ممبر باندې اوختلو او د الله ﷻ حمد و ثنا نه پس يې اوفرمائيل چه اې خلقو ما تاسوڅه نوې خبرې د پاره نه يې جمع كړې صرف د دې دپاره مي جمع كړې يې چه تاسو ته دا واوروم چه د قيامت د ورځ په باره كښې ما ښه غوراوكړو او څه په دې نتيجې باندې اورسيدم چه دا رشتيا ګڼړلو والا احمق دې او دا دروغ ګڼړلو والا هلاك كيدو والا دې بيا هغوى د ممبر نه راكوز شو دهغوى ددې وينا چه قيامت رشتيا ګڼړلو والا احمق دې ددې دا مطلب دې چه رشتيا يې ګڼړى بيا هم تيارى نه كوى او ددې زړه درزولو والا هيبتناك حالاتو نه غافل دې چه ددې نه يريدو په وجه هغه اعمال نه كوى چه ده ته ددې د ورځې نه امن وركړى . بيا ځان ته ددې رشتيا ګڼړلو والا هم وائى او لوبو تړقو ګناه شهوت او حماقت كښې اختـه دې او قيامت ته نزدې ورروان دې . والله اعلم.
بيا رب العالمين خپل قدرت كامله بيان فرمائى چه هر څيز د هغه په احاطه كښې دې د قيامت راوستل هغه ته ډيراسان دى ټول مخلوق د هغه په قبضه كښې دې چه څه غواړى هغه كوى څوك هم دهغه لاس رانيوې نشى .څه چه هغه اوغوستل هغه اوشو څه چه به غواړى هغه به كيـږى .دهغه نه سوا حقيقى حاكم هيڅ څوك نشته او نه د هغه نه سوا بل ذات د عبادت لائق شته دې.

آياتونه		سورة الشورى ومكية وهى ثلاث وخمسون اٰية وخمس ركوعات		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۵۳		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		۷

حٰمٓ ﴿۱﴾ عٓسٓقٓ ﴿۲﴾ كَذٰلِكَ يُوْحِيْٓ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۙ

ح . م | ع . س . ق | همدارنګې | وحى كوى | تاته | او هغه رسولانو ته | چې مخكښې ستا نه وو

ح م ع س ق ، دغه شان تاته او ستا نه وړاندې پيغمبرانو ته هغه الله ﷻ چې غالب

اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۳﴾ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ

الله | چې غالب دې | چې دحكمت خاوند دې | هغه لره دى | هغه څه | چې په آسمانونو كښې دى |

دحكمتونو خاوند دې وحى كړې ده | په زمكه او آسمانونو كښې چه هرڅه دى ټول هرڅه د هغه

وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ﴿۴﴾ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ

او هغه څه | چې په زمكه كښې دى | او هغه | اوچت دې او لوى دې | نزدې ده | چې آسمانونه

ملكيت دې| .... او هغه ډير اوچت اوډير لوئې دې | نزدې ده چې آسمانونه پورته نه

يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

اوشليږى | دپاسه دهغوى | او فرښتې | تسبيح وائى | دحمد درب خپل سره |

اوشليږى | او فرښتې دخپل رب تسبيح دحمد سره وائى

وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ اللهَ

او ببننه غواړي | دپاره دهغه چا | چې په زمکه کښې دی | خبردار شه | بیشکه الله |

او څوک (مومنان) چې په زمکه کښې دی د هغوی دپاره ببننه غواړي | یادساته چې الله ﷻ

هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ

خاص هم هغه ببنونکې | مهربانه دې | او هغه کسان | چې نیولی دی هغوئ | بې دالله نه |

ببنونکې او رحم کونکئ دې | ....او چا چې دالله ﷻ نه سوا د ځان دپاره نور

أَوْلِيَاءَ اللهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ

نور دوستان | الله | نظر ساتونکې دې | په هغوئ باندې | اونهٔ ئې ته | په هغوئ باندې |

کارسازان نیولی دی | .... الله ﷻ هغوئ وینی ګوری | ....اوته د هغوئ ذمه وار

بِوَكِيلٍ ۝

مقرر کړې شوې حوالدار |

نه یئ |

قوله تعالى:: حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ ۝

دحروف مقطعات بحث او د (حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ ۝) متعلق عجیبه روایت:- د حروف مقطعات بحث مخکښې تیر شوې دې.ابن جریردلته یو عجیبه اثر وارد کړې دې په هغې کښې دی چه یوکس ابن عباس له راغلو دغه وخت هغوی سره حضرت حذیفه بن یمان هم وو هغه ددې حروفو تفسیر د هغوی نه تپوس اوکړو هغوی لږ شان سر لاندې کړو بیا یې مخ واړو . دې کس په دویم ځل هم دغه سوال اوکړو هغوی تړې بیا مخ واړو او دهغه سوال یې بد اوګنړلو .هغه بیا په دریم ځل تپوس اوکړو هغوی بیا هم څه جواب ورنکړو.دې باندې حضرت حذیفه اوونیل څه تا ته وایم او ما ته دا هم معلومه ده چه حضرت ابن عباس د دې باره کښې سوال کول ولې نا خوښوی ددوی په اهل بیت کښې یو کس باره کښې دا نازل شوی دی چه هغه ته به عبدالا له او عبدالله وئیلے شی .هغه به د نمر خاته نهرونو کښې یو نهر سره راکوزیږی اوهلته به دود ښارونه ابادوی.نهر به کټ کړی او دوانړو ښارونو ته به یې بوزی.هرکله چه الله ﷻ ددوی ملك او ددوی دولت د ختمولو اراده اوکړی اود هغې وخت ختمیدو والا وی نو دوانړو ښارونو کښې به په یو ښار باندې به د شپې اور راشی چه هغه به اوسوزوی او ایره به یې کړی .د هغه ځائې خلق به یې چه صباواوینی نو حیران به شی داسې به معلومیږی چه دلته اډو څه وو نه سحر سحر به هلته سرکشه او متکبره خلق را جمع شی او هم دغه وخت به الله ﷻدا ټول سره دهغه ښاره تباه او برباد کړی.همدا معنی ده د حم یعنی د الله د طرف نه دا فتنه فیصله شوې ده .دعین نه مراد عدل دې د سین نه مراد سیکون یعنی دا به ډیر زر کیږی د ق نه مراد واقع کیدل .دې دوانړو ښارونو کښې ددې نه هم زیات عجیبه یو بل روایت د مسند حافظ ابو یعلی په دویم جلد کښې مسند ابن عباس کښې دی چه مرفوع هم دې خو ددې سند بالکل ضعیف دې او منقطع هم دې په هغې کښې دی چه حضرت عمر بن خطاب ممبر باندې اوختو او د خلقو نه یې تپوس اوکړو چه تاسو کښې چا ددې حروف تفسیر د حضورﷺ نه اوریدلې دې .حضرت ابن عباس زر اودریدو او وې فرمائیل او ما اوریدلې دې حم د الله ﷻ په نومونو کښې یو نوم دې د عین نه مراد عاین الی بدردې د سین نه مراد ﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾

دي د ق نه مراد څه مراد دي دا هغوی اونه ونيلې شو نو حضرت ابو ذر اودريدو او د حضرت ابن عباس د تفسير مطابق يې تفسير اوکړو او وې فرمائيل د ق نه مراد د اسمان قارعه ده چه ټول خلق به راګيروي.ترجمه دا شوه چه د بدر په ورځ تختيدونکو کافرانو د عذاب مزه اوڅکله دې ظالمانو ته به ډيرزر معلوم شي چه ددوی به څومره خراب انجام وی ؟دوی باندې به اسمانی عذاب راشي چه دوی به تباه او برباد کړي .

بيا فرمائي چه اې نبي څنګه چه تاسو باندې ددې قرآن وحي نازل شوې ده دغه تاسو نه مخکښې نورو پيغمبرانو باندې کتابونه او صحيفې نازل شوې دی دا ټول دهغه الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دی چه خپل انتقام اخستو کښې غالب او زبردست دې چه خپل افعالو او اقوالو کښې حکمت والا دې .

قوله تعالى::كَذٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ

په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې وحي كيفيت:: حارث بن هشام درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسوباندې وحي څنګه نازليږی ؟رسول الله ﷺ ورته اوفرمائيل چه کله خو دجرس د مسلسل آواز په شان چه ما باندې ډير درون وی کله چه هغه ختم شي نو ما ته چه څه ونيلې شوې وی هغه ټول ياد شي اوکله فرښته د انسان په صورت کښې ما له راشي ماسره خبرې کوی اوهغه چه څه وائي څه هغه ياد اوساتم.حضرت صديقه ﵂ فرمائي چه سخت د ژمي په ورځو کښې هم کله چه نبي ﷺ باندې به وحي راتلله نود وحي د سختئ دوجې به نبي ﷺ به اوبه اوبه شو تردې پورې چه د تندی نه به يې دخولو قطرې راڅڅيدلې([1]) بخاری ومسلم)د مسند احمد په حديث کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر﵁ دحضور ﷺ نه د وحي د کيفيت تپوس اوکړو نو نبي ﷺ اوفرمائيل د زنځير دآواز په شان يو آواز اورم بيا زه هغې ته غوږ کيږدم په دې وحي کښې ما باندې دومره سختي وی چه هر ځل ما ته د روح د وتلو ګمان وی([2])

قوله تعالى::لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

د الله تعالى د عظمت دشان بيان: بيا فرمائي چه د زمکې اود اسمان ټول مخلوق دهغه غلام دې دهغه ملکيت دې دهغه د دباو د لاندې او دهغه وړاندې عاجزاومجبور دې هغه ډيراوچت او عظمت والا ذات دې هغه بلند او برتر دې د هغه د عظمت او د جلال دا حال دې چه نزدې ده چه اسمان اوشليږی فرښتې دهغه دعظمت نه ريږی اودهغه پاکي او حمد بيانوی او زمکې والو دپاره مغفرت غواړی لکه څنګه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ﴾ يعني حاملان عرش او د عرش نزدې نورې فرښتې دخپل رب تسبيح او حمد بيانوی او په هغه باندې ايمان ساتي او ايمان والو دپاره استغفار کوی چه اې زمونږه ربه تا د خپل رحمت او علم سره د هر څيز احاطه کړې ده ته هغوی اوبخښې چا چه توبه ويستې ده او ستا د لارې تابع دی هغوی د دوزخ د عذاب نه هم اوساتې . بيا يې اوفرمائيل چه پوهه شې چه الله غفور او رحيم دې .بيا يې اوفرمائيل چه دمشرکانو د عملونو نګراني څه پخپله کوم څه به پخپله هغوی له پورا پورا بدله ورکومه ستا کار هغوی صرف خبرول دی ته څه په هغوی باندې داروغه نه يې .

وَكَذٰلِكَ	أَوْحَيْنَآ	إِلَيْكَ	قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا
او همدارنګې	وحي کړې دې مونږ	تاته	دا قرآن په عربۍ ژبه کښې
اودغه شان مونږ تاته دا قران پاک په عربۍ ژبه کښې نازل کړې دې			

[1]) صحيح مسلم كتاب بدء الوحي باب كيف بدء الوحي الى رسول الله ﷺ : ٢، صحيح مسلم : ٣٣٣٣، موطا: ٢٠٢/١.

[2]) احمد: ٢٢٢/٢.

لِّتُنْذِرَ	أُمَّ الْقُرٰى	وَمَنْ	حَوْلَهَا	وَتُنْذِرَ
دپاره ددې چې اويروې	مركز دكلو (مكه)	او هغه څوك	چې چاپيره دهغې نه دى	او اويروې خلق

چې ته د كلو د اصل (مكې مكرمې) اوددې ګېرچاپېره خلق اوويروې ۔..........اود قيامت

يَوْمَ الْجَمْعِ	لَا رَيْبَ	فِيهِ ۚ	فَرِيقٌ	فِي الْجَنَّةِ	وَفَرِيقٌ
د ورځ دجمع كيدونه	چې نشته شك	په هغې كښې	يوه ډله به	په جنت كښې وى	او بله ډله به

د ورځې نه ئې اوويروې۔چې دهغې په راتلو كښې هيڅ شك نشته ۔يوډله به په جنت كښې او بله ډله به

فِي السَّعِيرِ ⑦	وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ	لَجَعَلَهُمْ	أُمَّةً وَّاحِدَةً	وَّلٰكِنْ
په دوزخ كښې وى	اوكه غوښتلې الله	نو جوړ كړى به ئې وې دوئ	ډله يوه	وليكن

په دوزخ كښې وى ۔اوكه الله ﷻ ته منظوره وې نو دوئ ټول به ئې (په زور) په يو لاره روان كړى وو

يُّدْخِلُ	مَنْ	يَّشَاءُ	فِي رَحْمَتِهٖ ۚ	وَالظّٰلِمُوْنَ
هغه دا خلوى	هغه څوك	چې غواړى ئې هغه	په رحمت خپل كښې	او ظالمان چې دى ۔

خو هغه چې د چا په حق كښې اوغواړى۔نو دخپل رحمت (دسيورى) لاندې ئې راولى ۔اود ظالمانو

مَا لَهُمْ	مِّنْ وَّلِيٍّ	وَّلَا نَصِيرٍ ⑧
نشته هغوئ لره	څوك دوست	اونۀ مددګار

هيڅوک ملګري اومددګار نشته ۔

قوله‌تعالى:: لِّتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى

دمكې معظمې فضيلت او د قيامت اجتماع :-يعنى څنګه چه اې نبى آخرالزمان تاسو نه مخكښې انبياء باندې وحى راتلله تاسو باندې هم دا قرآن د وحى په ذريعه نازل شوى دې دا په عربئ ژبه كښې ډير واضحه بالكل كولاو ښه انداز بيان والا دې ددې د پاره چه ته دمكې اوسيدونكو ته دالله احكام اورسوې اود الله د عذابونو نه يې خبر كړې. نيز دې ټول اطراف عالم ته ګير چاپيره نه مراد د مشرق او مغرب هرسمت باندې مكې معظمې ته يې ام القرى ددې وجې ونيلې دى چه دا دټولو ښارونو نه افضل اوغوره ده ددې دلائل ډير زيات دى چه خپل خپل ځائې كښې مذكور دى .دلته يو دليل چه مختصر هم دې او صفا هم دې واورې ترمذى نسائى ابن ماجه مسند احمد وغيره كښې دى چه حضرت عبدالله بن عدى بن حمراء زهرى فرمائى چه ما پخپله د رسول الله ﷺ نه واوريدل هغوى د مكې مكرمې بازار خزوره كښې ولاړ وو او فرمائيل يې چه اې مكې قسم په الله ته د الله د ټولې زمكې نه د الله په نزد زيات محبوب او زيات افضل يې كه چرې زه ستا نه استلې شوې نه وې نو قسم د الله په ذات هيڅ چرې به مې نه وې پريخودې .([1])

امام ترمذى دې حديث ته حسن صحيح فرمائى او ددې د پاره چه ته د قيامت ده ورځې نه ټول اويروې چه په كومه ورځ به ټول اولنى او آخرنى خلق يو ميدان كښې جمع كيږى د كومې ورځ په راتلو كښې چه هيڅ شك و شبه نشته .په دغه ورځ به څه خلق جنتيان وى او څه خلق به دوزخيان وى دا به هغه ورځ وى چه جنتيان به په ګټه كښې وى او دوزخيان په تاوان كښې.

[1]) ترمذى كتاب المناقب باب فى فصل مكة : ٣٩٢٥، و هو صحيح ابن ماجه:٣١٠٨، احمد: ٣٠٥/٤، ابن حبان: ٣٧٠٨.

په دویم آیت کښې فرمائیلې شوې دي ﴿ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾ په دې واقعاتو کښې هغه کس د پاره ډیر لوئې عبرت دې چه د آخرت د عذاب نه یریږي .د آخرت هغه ورځ ده چه په هغې کښې به ټول خلق راجمع کیږي او هغه د ټولو د حاضرې ورځ ده مونږه هغه یو معلومې مودې پورې موخر کړې ده په دغه ورځ به څوك هم د الله ﷻ د اجازت نه بغیر هیڅ خبره نشی کولې بیا به په دوی کښې بعضې بدقسمته وی او بعضې خوش قسمته .

مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ خپل صحابو له یو ځل دوه کتابونه په لاس کښې اخستې راوړل اوزمونږ نه یې تپوس اوکړو تاسو ته پته ده دا څه دی؟ مونږ عرض اوکړو مونږ ته خو پته نشته تاسو اوفرمائې.هغوی خپل ښی لاس والا کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائیل چه د اد رب العالمین کتاب دې چه په کښې د جنتیانو نومونه دی سره د هغوی دپلارانو او دهغوی د قبیلې او په آخره کښې حساب شوې دې او تعداد پوره شوې دې اوس به په دې کښې نه یو کس زیات شی او نه کم. بیا یې خپل ګس لاس کتاب طرف ته اشاره اوکړه او وې فرمائیل دا د دوزخیانو د نومونو رجسټر دې د هغوی نومونه دهغوی ولدیت او د هغوی قوم ټول په دې کښې لیکلې شوې دی بیا په آخره کښې میزان لګولې شوې دې په دې کښې هم کمی بیشی ناممکنه ده .صحابو تپوس اوکړو چه مونږ ته د عمل څه ضرورت دې ؟ځکه چه هر څه لیکلې شوی دی .نبی ﷺ اوفرمائیل ټیک ټاك اوسې د خیر کارونو سره نزدې اوسې د جنتیانو خاتمه به په نیکو او ښه حالاتو باندې وی که هغوی هر څنګه اعمال کوی او د دوزخیانو خاتمه به په جهنمی اعمالو باندې وی که هغوی دهر څنګه کارونو مرتکب وی.بیا هغوی خپل موټی بند کړلو او وې فرمائیل ستاسو رب د بندګانو د فیصلو نه فراغت حاصل کړې دې یوه فرقه به جنت کښې ده او بله به دوزخ کښې دې سره هغوی خپل ښی او ګس لاسونو طرف ته اشاره اوکړه لکه چه څه څیز غورزوی (۱).دا حدیث په ترمذی او نسائی کښې دې.د حضرت امام ترمذی بقول دا حدیث حسن صحیح غریب دې . دا حدیث نورو کتابونو کښې هم دې .

حضرت عبدالله بن عمر ﷛ فرمائی الله ﷻ چه کله آدم ﷤ پیدا کړو نو هغه یې اوڅنډلو لکه څوك چې تیلی څنډی او دهغوی ټول اولاد یې د هغوی نه راوویستل او د میږو په شان هغې خواره شو دوې یې خپل دواړو لاسونو کښې واخستو او وې فرمائیل چه یو حصه د نیکانو او بله د بدو خلقو .بیا یې هغه خواره کړل دوباره یې هغه راغونډ کړل او هغه شان یې خپل موټو کښې واخستل او وې فرمائیل چه یوه حصه جنتیان او بله دوزخیان .دا روایت هم موقوف صحیح دې. والله اعلم.

دمسند احمد په حدیث کښې دی چه حضرت ابو عبد الله نومې یو صحابی بیمار شو مونږ د هغه تپوس له لاړو څه ګورو چه هغه ژاړی مونږ اووې تاسو ولې ژاړې ؟ تا ته خو نبی ﷺ فرمائیلې دی چه خپل بریت کم ساته تردې چه ما سره ملاو شې.په دې باندې صحابی اوفرمائیل دا خو ټیك ده لیکن ما خودا حدیث ژړوی چه ما د نبی ﷺ نه اوریدلې دی چه الله ﷻ په خپل ښی موټی کښې مخلوق واخستل اودغه شان د دویم لاس موټی کښې هم او وې فرمائیل چه دا خلق ددې دپاره دی یعنی د جنت د پاره او دا خلق ددې د پاره یعنی د دوزخ د پاره او ما ته هیڅ پرواه نشته .

او ما ته ددې پته نشته چه زه د الله په کوم موټی کښې وم (۲).دغه شان د تقدیر د اثبات نور هم ډیر حدیثونه دی .

---

(۱) ترمذی کتاب القدر باب ما جاء ان الله کتب کتابا لاهل الجنة واهل النار: ۲۱۴، وسنده حسن السنن الکبری :۱۱۴۷۳. احمد: ۲/ ۱۶۷.

(۲) احمد:۵/ ۶۸ ، کشف الاستار :۲۱۴۲.

قوله تعالى: وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً
بیافرمانی که الله ﷻ ته منظور وې نو ټول به يې په يو طريقه کړې وې يعنی ياخو په هدايت باندې او يا په ګمراهۍ باندې خو الله ﷻ په دوی کښې فرق اوساتلو بعضو ته يې د حق لاره اوښودله اوبعضو نه يې دا هيره کړله په خپل حکمت هم هغه پوهيږي هغه چه چاته اوغواړي د خپل رحمت لاندې ي اودروی د ظالمانو حمايتي او مدد ګار هيڅ څوک نشته دې .په ابن جرير کښې دی چه الله ﷻ ته حضرت موسی ﷺ عرض اوکړو چه اې زما ربه تا خپل مخلوق پيدا کړلو بيا به ته په دې کښې څه جنت ته ليږې او څه دوزخ ته څنګه شه به وه چه ټول جنتيان وې . الله رب العزت ورته اوفرمائيل اې موسی خپلې کپړې اوچتې کړه هغه اوچتې کړې بيا يې اوفرمائيل نورې اوچتې کړه هغه نورې اوچتې کړې وې فرمائيل نورې يې اوچتې کړه جواب يې ورکړو چه اې الله اوس خو مې د ټول بدن نه اوچت کړلې سوا دهغه ځائې نه چه دهغې نه بره په اوچتولو کښې خير نشته. وې فرمائيل هم دغه شان څه به هم ټول مخلوق په جنت کښې داخلوم سوا د هغوی نه چه بالکل د خير نه خالي وی .

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
آيا نيولي دي دوئ | بې دالله نه | نور دوستان
آيا دوئ د ځان دپاره دالله ﷻ نه سوا نور کارسازان نيولي دی |
فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
پس الله چې دې | هم هغه ولي دې | او هغه ژوندي کوی | مړی | او هغه | په هر څيز باندې |
نو دهرچا کارساز (الله ﷻ) دې | اوهغه مړی ژوندی کوی | اوهغه په هر څيز قادر دې |
قَدِيرٌ ⑨ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ
قادر دې | او هغه | چه اختلاف کوئ تاسو | په هغې کښې | دڅه څيز نه | نو فيصله دهغې |
.... | اوتاسو چې په کومه خبره کښې اختلاف کوئ | نو دهغې فيصله صرف الله ﷻ
إِلَى اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ
(حواله ده) الله ته | دغه الله | رب زما دې | په هغه باندې | بروسه اوکړه ما | او خاص هغه ته
ته حواله ده | اوهم دغه زما رب دې | زه په دهٔ توکل کوم | اوهم دهٔ ته رجوع کوم
أُنِيبُ ⑩ فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ جَعَلَ لَكُمْ
رجوع کوم زهٔ | پيدا کونکې دې د اسمانونو | او دزمکې | جوړې ئې کړې | ستاسو دپاره |
..........داسمانونو اودزمکې پيدا کونکې دې | هغه تاسو دپاره ستاسو د خپل جنس نه
مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا ۖ يَذْرَؤُكُمْ
دنفسونو ستاسو نه | جوړې | او دڅاروؤ نه | جوړې | زياتوی (خوروی) تاسو
جوړې پيدا کړې دی | اودغه شان په څاروؤ کښې ئې جوړې پيدا کړې دی | چې ددې په ذريعه
فِيهِ ۚ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ⑪
په دې طريقې سره | نشته | په مثل دهغه | هيڅ څيز | او هغه هر څه اوريدونکې | ليدونکې دې |
ستاسو نسل خوروی | ددهٔ په شان هيڅوک نشته | او دې هرڅه اوری هرڅه وينی ګوری

لَهٗ	مَقَالِيْدُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	يَبْسُطُ الرِّزْقَ	لِمَنْ
هغه لره دي	كنجياني	دخزانو داسمانونو	او دزمكې	فراخه كوي رزق	دپاره دهغه چا

د اسمانونو اود زمكې چابياني دهغه په اختيار كښې دي | هم هغه چې د چا رزق اوغواړي فراخ ئې

يَّشَاءُ	وَيَقْدِرُ	اِنَّهٗ	بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيْمٌ
چه غواړي هغه	او په اندازه كوي رزق	بيشكه هغه	په هر څيز باندې	عالم دي

كړي | اودچا رزق تنګوي | .... اوبيشكه هغه په هرڅه ښه پوهه دې |

قوله تعالى: فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ

خالق او معبود هم هغه دې : الله ﷻ دمشركانو ددې مشركانه فعل خرابې بيانوي چه هغوی به الله ﷻ سره شرك كولو او د نورو عبادت به يې كولو او بيان فرمائي چه ريښتوني مددګاراوكارونه جوړولو والا خو خه يم.مړي ژوندي كول زما صفت دې هر څيز باندې قابو او قدرت لرل زما وصف دې بيا زما نه سوا د بل چا عبادت څنګه ؟ بيافرمائي چه په كومه معامله كښې په تاسو كښې څه اختلاف پيدا شي دهغې فيصله الله طرف ته اوړې.يعنی د ټولو ديني اودنياوي اختلافاتو د فيصلې د الله كتاب اودرسول الله ﷺ سنت اومنې.څنګه چه فرمان عالي شان دې ﴿فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ﴾ كه چرې په تاسو كښې څه جګړه وی نوهغه الله ته او د هغه رسول ﷺ ته ګرځوئ . بيا فرمائي چه هغه الله په هر څيز حاكم دې هم هغه زما رب دې زما توكل هم په هغه دې او زه خپل ټول كارونه هم هغه ته سپارم او هر وخت هم هغه ته رجوع كوم .

هغه اسمان او زمكه او څه چه دد ې په مينځ كښې دي دټول مخلوق خالق دې.دهغه احسان ته اوګوره چه هغه هم ستاسودجنس اوهم ستاسو په شكل كښې ستاسو جوړې يې جوړې كړې يعنی سړی او ښځې او د ځناورو يې هم جوړې پيدا كړې چه اته دی .هغه هم په دې پيدايش تاسو پيدا كوی يعنی هم په دې صفت باندې يعنی جوړه جوړه يې پيدا كړلې او ستاسو نسلونه يې خواره كړل.ډيره زمانه تيره شوه او هم دا سلسله راروانه ده يو خوا د انسانانو اوبل خوا د ځناورو .بغوی فرمائی مراد په رحم كښې پيداكول دی او بعض فرمائي چه په خيټه كښې .بعض فرمائي هم په دې طريقه باندې خوروی. حضرت مجاهد فرمائي نسلونه خوررول مراد دی .

بعض فرمائي دلته د فيه په معنی د به ده يعنی د نراود ښځې دجوړې نه هغه نسل انساني خوروی او پيدا كوی.حق دا ده چه دخالق په شان بل څوك نشته.هغه يواځې اوصمد دې هغه بې مثاله دې.هغه سميع اوبصير دې.د اسمانونو اود زمكو كنجياني دهغه په لاس كښې دی.سورة زمر كښې ددې تفسير تير شوې دې.مقصد دا دې چه د ټول عالم متصرف مالك حاكم هغه يواځې دی هيڅ څوك ورسره شريك نشته .چا ته چه اوغواړي ډير رزق وركوی او چا باندې تنګی راولی دهغه يو كارهم د حكمت نه خالی نه دې .هيڅ حالت كښې هم هغه په چا ظلم كولو والا نه دې .د هغه وسيع علم ټول مخلوق په احاطه كښې اخستې دې .

شَرَعَ لَكُمْ	مِّنَ الدِّيْنِ	مَا	وَصّٰى	بِهٖ	نُوْحًا
مقرر كړې ده ستاسو دپاره	ددين نه	هغه طريقه	چه وصيت كړې وو	په هغې سره	نوح عليه السلام

او الله تعالى ستاسو دپاره هغه دين مقرر كړې دې | د كوم چې ئې نوح عليه السلام ته كړې وو

وَالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا

او هغه طريقه | چې وحي كړې ده مونږه | تاته | اوهغه طريقه | چه هدايت كړې وو مونږه |

اودكوم حكم چې مونږ تاته كړې دې | اودكوم حكم چې مونږ

بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ

په هغې سره | ابراهيم عليه السلام ته | او موسى عليه السلام | او عيسى عليه السلام ته | چه قائم كړئ | دا دين |

ابراهيم عليه السلام ته او موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام ته كړې وو (هغه دادې) چې تاسو په دين باندې قائم اوسيږئ

وَلَا تَتَفَرَّقُوْا فِيْهِ ؕ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا

او ډلې ډلې كيږئ مه | په هغې كښې | ډېر گران دې | په مشركانو باندې | هغه څيز |

او اختلاف په كښې مه كوئ | مشركانو ته دا خبره ډېره گرانه ښكاري اكومې ته چې ته

تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ ؕ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَآءُ

چه ته رابلې هغوئ | هغې ته | الله راكاږي (غوره كوي) | خان خپل ته | هغه څوك | چې غواړي هغه

هغوئ رابلې | الله ﷻ د خپل ځان دپاره دهغه چا انتخاب كوي چې خوښ ئې شي |

وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ ۝ وَمَا تَفَرَّقُوْٓا

اولار ښائي | طرف دځان خپل ته | هغه چاته | چې رجوع كوي (الله ته) | اونه دي مختلف شوي خلق

اوخپل طرفته هغه چا ته هدايت كوي څوك چې (الله تعالى ته) رجوع كوي |

اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ

مگر | روستو دهغې نه | چه راغلو هغوئ ته | علم | دوجې دزياتي كولو نه | په منځ خپل كښې

خلقو د علم راتلو نه وروستو په خپل مينځ كښې صرف د بغض په وجه اختلاف كړې دې |

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى

اوكه چرې نه وې خبره | هغه چې مخكښې شوې ده | د طرفه درب ستا نه | د نيټې مقررې پورې

اوكه ستا د رب د طرفه (دمهلت) يوه خبره ترمقررې نيټې پورې فيصله شوې نه وې |

لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا

نوخامخا فيصله به شوې وه | په منځ ددوئ كښې | اوبيشكه هغه كسان | چه په ميراث كښې وركړې شو ورته

نو دوئ په مينځ كښې به فيصله شوې وه | او چاته چې ددغې امتونو نه

الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ۝

كتاب | روستو دهغوئ نه | خامخا په شك كښې دى | ددغه كتاب نه | په شك پريشانه كښې

پس كتاب وركړې شوې دې | نو هغوئ ددغې كتاب په حق كښې په شك كښې پريشانه دى

قوله تعالى: شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّيْنِ

د ټولو نبيانو عليهم السلام مشترکه دتوحيد دعوت الله ﷻ چه کوم انعام په دې امت باندې کړې دې د هغې ذکردلته فرمائي چه تاسو دپاره چه کوم شريعت مقرر کړې دې هغه هغه دې چه ددنياد ټولونه اولني پيغمبرد حضرت آدم ؑ اوددنيا د ټولو نه آخرى پيغمبرد حضرت محمد او ددوى په مينځ کښې د اوچتواوچتو پيغمبرانو وو.

پس دلته چه د کوم پنځو پيغمبرانو ذکرشوې دې ددغې پنځو ذکر په سوره احزاب کښې هم شوې دې ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ﴾ هغه دين چه د ټولوانبياءو په مشترکه دې هغه ديو الله عبادت دې څنګه چه د الله رب العزت فرمان دې ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ يعني ستاسو نه مخکښې چه څومره هم پيغمبران راغلې دى هغې ټولو ته مونږه هم داوحى کړې ده چه معبود زما نه سوابل نشته .پس تاسو ټول هم زما عبادت کوئ .حديث کښې دى چه انبياء عليهم السلام خپلو کښې د علاتى رونړو په شان دى .زمونږ د ټولو دين هم يو دې څنګه چه د علاتى رونړو پلار يو وى[1]

د ټولو انبياء کرامو عقيده يوه او شريعت جدا جدا وو: غرض دشريعت په احکامونو کښې اګر چه جزوى اختلاف وى خوپه اصولى طور دين هم يو دې اوهغه توحيد بارى تعالى عز اسمه دې.فرمان الهى دې ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ تاسو کښې هر يو د پاره مونږ شريعت جوړ کړې دې .دلته ددې وحى تفصيل داسې بيانيږى چه دين قائم ساتې په يو جماعت کښې په اتفاق سره اوسې اختلاف مه کوئ. بيافرمائى هم دا توحيد آوازونه په مشرکانو ګران پريوزى .حق خبره دا ده چه هدايت دالله ﷻ په لاس کښې دې څوك چه د هدايت مستحق وى هغه رب طرف ته رجوع کوى او الله د هغه لاس نيسى او د هدايت په لاره يې اودروى .او څوك چه پخپله خرابه لار اختيار کړى او صفا لاره پريږدى الله ﷻ هم د هغه په تندى باندې ضلالت اوليکى .کله چه دې له حق راغلو په دوى باندې حجت قائم شو .دا وخت ددې په خپلو کښې دضدد وجې اختلاف پيدا شو.که د قيامت ورځ دحساب کتاب د پاره مقرر شوې نه وه نو ددې دهر بدعمل سزا به دې ته په دې وخت ملاويده .بيا فرمائى چه دا مخکنى چه د رومبو نه يې کتابونه مونډې دى داصرف د تقليد په طور منى.او ظاهر ده چه دمقلد ايمان د شك اوشبې نه خالى نه وى هغوى ته پخپله يقين نشته د دليل او حجت په بنياد ددوى ايمان نه دې بلکه د رومبو خلقو چه حق منلو والا نه وو د هغې مقلد دى .

فَلِذَٰلِكَ	فَادْعُ	وَاسْتَقِمْ	كَمَا	أُمِرْتَ
پس هم دغه دين ته	رااوبله خلق	او محکم اودريږه	لکه څنګه چې	حکم شوې دې تاته
نو ته دوئ هم دې (حق دين) طرفته رابله		اولکه څنګه چې درته حکم شوې دې دهغه (په سمه لار) قائم		

وَلَا تَتَّبِعْ	أَهْوَاءَهُمْ	وَقُلْ	آمَنْتُ	بِمَا	أَنْزَلَ اللَّهُ
اومهٔ کوه تهٔ پيروى	دخواهشاتو دهغوئ	اواووايه	ايمان راوړې دې ما	په هغه	چې نازل کړې دې الله
اوسيرئ اود دوئ د خواهشاتوتابعدارى مکوه		اواووايه چې الله ﷻ څومره کتابونه نازل کړى دى			

مِنْ كِتَابٍ	وَأُمِرْتُ	لِأَعْدِلَ	بَيْنَكُمْ	اللَّهُ رَبُّنَا
دکتاب نه	او حکم شوې دې ماته	چې زهٔ انصاف اوکړم	په منځ ستاسو کښې	الله رب زمونږ دې
ما په هغې ايمان راوړې دې	اوماته حکم شوې دې چې ستاسو ترمينځه (هميشه) انصاف کوم			الله ﷻ

---

[1] صحيح بخارى کتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ((واذكر في الكتاب مريم.....)) : ٣٤٤٣، صحيح مسلم: ٢٣٦٥.

وَرَبُّكُمْ ؕ	لَنَآ أَعْمَالُنَا	وَلَكُمْ	أَعْمَالُكُمْ ؕ	لَا حُجَّةَ
او رب ستاسو دي	زمونږ لره عملونه زمونږ دي	او تاسو لره	عملونه ستاسو دي	نشته هيڅ جګړه
زمونږ او ستاسو د ټولو رب دي او زمونږ د پاره زمونږ عملونه او ستاسو د پاره ستاسو عملونه دي				
بَيْنَنَا	وَبَيْنَكُمْ ؕ	اَللّٰهُ يَجْمَعُ	بَيْنَنَا ۚ	وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ؕ ۝١٥
په منځ زمونږ او په منځ ستاسو كښې الله به راجمع كوي مونږ ټولو لره او خاص هغه ته واپس ورتلل دي				
زمونږ او ستاسو په مينځ كښې هيڅ جګړه نشته الله ﷻ به مونږ ټول جمع كړي او هم د هغه طرفته واپس تلل دي				

قوله تعالى: فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ

لس مستقل كلمې: په دې آيت كښې يو نكته ده چه د قرآن كريم صرف يو بل آيت كښې موندې شي باقي په بل آيت كښې نشته هغه دا چه په دې كښې لس كلمې دي چه هغه ټولې مستقل دي بيله بيله يو يو كلمه په خپل ذات كښې يو مستقل حكم دې هم دا خبره په بل آيت يعنى په آيت الكرسي كښې هم ده.پس ① (فَادْعُ) رومبې خو دا دې چه كومه وحي په تاسو نازليږي هم دا وحي تاسو نه مخكښې ټولو انبياء باندې به راتلله او كوم شريعت چه ستا د پاره مقررشوې دې هم هغه ستا نه مخكښې انبياء كرام دپاره هم مقرر شوې وو.نو ټولو خلقو ته ددې دعوت وركړه هر يو هم دې طرف ته رابله او د دې اومنلو اوخورولو په كوشش كښې لګيا اوسه .

② (اسْتَقِمْ) او د الله ﷻ په عبادت او وحدانيت پخپله هم استقامت كوه او خپل منونكو باندې هم پرې استقامت كوه.

③ (وَلَا تَتَّبِعْ) مشركين چه كوم اختلاف كوي او كوم تكذيب او افترا چه كوي دا ددئى عادت دې او د غير الله ﷻ عبادت ددوى عادت دې خبردار ته هرګز هرګز ددوى په خواهشاتو كښې مه راځه ددوى يوه خبره هم مه منه .

④ (وَقُلْ اٰمَنْتُ) او على الاعلان د خپلې دې عقيدې تبليغ كوه چه د الله نازل كړې په ټولو كتابونو باندې زما يقين دې.زما دا كار نه دې چه يو اومنم او د نورو نه انكار اوكړم چه يو واخلم او نور پريږدم.

⑤ (وَأُمِرْتُ) زه په تاسو كښې هم هغه احكامات جاري كول غواړم كوم چه د الله طرف نه ما ته رارسيدلې دي او كوم چه سراسر په انصاف باندې مبنى دي .

⑥ (اللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ؕ) معبود برحق صرف الله ﷻ دې. زمونږ او ستاسو معبود هم هغه دې اوهم هغه د ټولو پروردګار دې اګرچه څوك په خپله خوشالې هغه ته ټيټ نه شي خو په اصل كښې هر كس بلكه هر څيز هغه ته ټيټ شوې دې او په سجده كښې پروت دې .

⑦ (لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ؕ) زما عمل زمونږ سره او ستاسو عمل تاسو سره .مونږ ه او تاسو كښې هيڅ تعلق نشته.څنګه چه يو بل آيت كښې الله رب العزت فرمائيلې دى كه تا دروغژن ګڼړى نو ته ورته اووايه زما دپاره زما اعمال دى او ستاسو د پاره ستاسو اعمال دى.تاسو زما د اعمال نه برى او زه ستاسو د اعمال نه برى يم او زه ستاسو اعمال نه بيزاره يم.

⑧ (لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ؕ) مونږه او تاسو كښې هيڅ خصومت اوجګړه نشته دخه بحث اومباحثې ضرورت نشته.حضرت سدى فرمائي دا حكم خو په مكه كښې وو خو په مدينه كښې د جهاد احكام نازل شو ممكنه ده چه داسې وى څكه چه دا آيت مكى دې او د جهاد آيتونه د هجرت نه پس دى .

⑨ (اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا) دقيامت په ورځ به الله رب العزت مونږه ټول راجمع كوى څنګه چه بل آيت كښې دى قل ربنا يعنى ته اووايه چه مونږ به زمونږه رب جمع كوى بيا به په مونږ حق سره فيصله كوى او هم هغه فيصله كولو والا او علم والا دې .

⑩ (وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ) بيا فرمانى هم الله طرف ته واپس تلل دى .

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ

او هغه خلق | چې جګړې كوى | په دين دالله كښې | روستو دهغې نه | چې قبولوالې شوې دې |

او هغه خلق چې د الله ﷻ په باره كښې جګړه كوى| ددې نه پس چې هغه منلې شوې دې

لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ

هغه لره | دليل دهغوئ | باطل دې | په نز درب دهغوئ | او په هغوئ باندې | غضب دې |

دهغوئ دليل درب په نيز باطل دې | ....او په هغوى باندې غضب دې

وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ⑯ اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

او هغوئ لره دې | عذاب سخت | الله هغه ذات دې | چې نازل ئې كړو كتاب | دحق سره |

اودهغوى دپاره سخت عذاب مقرر دې |الله ﷻ هغه ذات دې چې كتاب او (دانصاف) تله ئې په حقه نازل

وَالْمِيْزَانَ ؕ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ⑰ يَسْتَعْجِلُ

او ميزان (تله) هم | او څه پته ده تاته | كيدې شي چې قيامت | نزدې وى | تلوار كوى |

كړې ده| اوتاته څۀ معلومه ده| كيدې شي قيامت نزدې وى | ....كوم خلق چې په دې

بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په راتلودهغې |هغه كسان |چې هغوئ ايمان نۀ لرى |په هغې |اوهغه كسان |چې ايمان يې راوړې دې

ايمان نه راوړى | هغې ته تلوار كوى |.......... ....اوڅوک چې ايمان دار دى|نو هغوئ ترې نه

مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ؕ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ

يريدونكى دى | دهغې نه | او پوهيږى | چې بيشكه هغه حق دې | ښۀ واورئ | بيشكه هغه كسان

ويره كوى | او دا عقيده ساتى چې قيامت حق دې | ....ياد ساته ا چې څوک د قيامت

يُمَارُوْنَ فِي السَّاعَةِ لَفِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ⑱

چې دشك بحثونه كوى | په راتلو دقيامت كښى | خامخا هغوئ په ګمراهي لرې كښى دى

په حق كښې جګړې كوى | هغوئ په ډيره غټه ګمراهئ كښې پراته دى

قوله تعالى: : وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِي اللّٰهِ

بيان د بطلان د دليل دمنكرينو : الله ﷻ هغه خلق يروى چه ايمان والوسره فضول بحثونه كوى هغوى د نيغې لارې نه اړول غواړى اود الله په دين كښې جګړې راوباسى دهغوى دليل باطل دې هغوى باندې الله ﷻ ډير زيات غصه دې اوهغوى ته به د قيامت په ورځ سخت ناقابل برداشت سزا وركولې شى د هغوى طمع پوره كيدل يعنى په مسلمانانو كښې بيادجاهليت عادتونه راوستل محال دى ټيک دغه شان ديهوديانو اونصارو جادو به هم نه چليږى .ممكنه ده دوى موجوده دين ته خپل رشتونى او اصلى

دين باندې ترجيح ورکړې اوهغه دين واخلې چه په هغې کښې دروغ ملاو شوی دی اوتحريف پکښې شوې دی او بدل شوې دې .

بيا فرمائي چه الله رب العزت حق سره کتاب نازل کړې دې او عدل او انصاف يې رالیږلي دې.لکه څنګه د الله فرمان دې ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ﴾ يعني مونږه رسولان ظاهر دليلونو سره راوليږلو او هغوی سره مو کتاب اوميزان راوليږل چه خلق په انصاف باندې قائم شي.يو بل آيت کښې دی ﴿وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا﴾ يعني اسمان هم هغه اوچت کړې دې او تله هم هغه ايخودې ده چه تاسو په تلو کښې کمې زياتې اونکړې او انصاف سره وزن ټيک ساتې او تول مه کموې . بيا فرمائي تا ته پته نشته چه قيامت ډير نزدې دې .په دې يره او لالچ دوانړه دی او په دې کښې دنيا نه بې رغبته کول هم مقصود دی .

قوله تعالىٰ:: ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا﴾

کافران د قيامت نه نه يريږي: بيا يې اوفرمائيل چه ددې انکار کونکې خو تادی کوی چه قيامت ولې نه راځي؟هغوئ وائي که تاسو په حقه يې نو قيامت قائم کړې څکه چه د هغوئ په نزد د قيامت راتلل محال دی خو ددې برخلاف ايمان والا ددې نه يريږي څکه چه ددوی عقيده ده چه د قيامت راتلل ضروری او يقيني دی د دې نه يريږی او هغه اعمال کوی چه په هغه ورځ ددوی په کار راشي .يو صحيح حديث کښې دی چه تقريبا د تواتر درجې ته رسيدلې دې چه يو کس په اوچت آواز د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه يا رسول الله قيامت به کله وی ؟داواقعه د سفر ده هغه دنبی ﷺ نه لرې لرې وو . نبی ﷺ ورته اوفرمائيل او هغه يقينا راتلو والا دې ته اووايه چه تا ددې دپاره څه تياری کړې ده ؟ هغه عرض اوکړو د الله او دهغه د رسول محبت .ته به هغوی سره يې چا سره چه ستا محبت دې[1].يو بل حديث کښې د نبی ﷺ فرمان دې هر يو کس به هغه سره وی چا سره چه د هغه محبت وی [2]. دا حديث يقينا متواتر دې .غرض حضورﷺ ددې سوال په جواب کښې د قيامت د وخت تعيين اونکړو بلکه سائل ته يې ددغې ورځې د تيارې اوفرمائيل .پس د قيامت د راتللو د وخت علم د الله نه سوا بل چا ته نشته دې . بيا فرمائي چه د قيامت په راتلو کښې چه کوم خلق جګړې کوی هغه ددې منکر دی دا محال ګڼړې هغه خالص جاهلان دی .صحيح عقل اوپوهه نه ډير لرې پراته دی.د نيغې لارې نه ورک شوی دی او ډير لرې غورزيدلي دی .تعجب دې د زمکې او د اسمانونو ابتدائي خالق الله ﷻ منی او د انسان د مرګ نه پس دوباره ژوندی کولو باندې هغه قادر نه ګڼړي چا چه بغير د څه نمونې ابتداء هغه پيدا کړلو نو دوباره چه دده اجزاء هم څه نه څه موجود دی دې پيدا کول هغه باندې څه ګران دی بلکه عقل سليم هم داتسليموی چه دا خو نور هم آسان دې .

اَللّٰهُ لَطِيفٌ	بِعِبَادِهٖ	يَرْزُقُ	مَنْ	يَّشَآءُ	وَهُوَ الْقَوِيُّ
الله مهربانه دي	په بندګانو خپلو	اروزي ورکوي	هغه چاته	چي څه ورکول غواړي	اوهغه طاقتور دي
الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربان دي	چې چاته اوغواړي نو فراخه رزق ورکوي				اوهغه قوي دي

الْعَزِيزُ	مَنْ	كَانَ	يُرِيدُ	حَرْثَ الْاٰخِرَةِ	نَزِدْ
او غالب دي	هغه څوک	چي وی	چي غواړي	فصل داخرت	زيات والي کوؤ مونږه
او زبردست دي	څوک چي د اخرت فصلونه غواړي				......مونږ به ورته

[1] صحيح بخاری کتاب الادب باب علامة الحب فی الله ۶۱۷۱، صحيح مسلم:۲۶۳۹. ترمذی : ۳۵۳۶ مسند الطيالسی: ۱۱۶۷.

[2] صحيح بخاری حواله سابق ، : ۶۱۷۰، صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب المرء مع من احب : ۲۶۴۱.

لَهٗ فِیْ حَرْثِهٖ ۚ وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ

هغه لره | په فصل دهغه کښې | او هغه څوک چې وي | چې غواړي | فصل د دنيا | ورکوؤ مونږ هغه ته

د آخرت فصلونه ډيرورکړوا او څوک چې د دنيا فصلونه غواړي انو مونږ به ورته څه قدري

مِنْهَا وَمَا لَهٗ فِی الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ ۝ اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا

دهغې نه | او نشته هغه لره | په آخرت کښې | هيڅ حصه | يا دوئ لره دي | داسې شريکان

ګټه ورکړوا او داسې سړی د پاره په آخرت کښې هيڅ حصه نشته | آيا د دوئ شريکان دي

شَرَعُوْا لَهُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا لَمْ يَاْذَنْۢ

چې مقرر کړي ئې ده يوه طريقه | د پاره د دوئ | د دين نه | هغه | چې اجازت نۀ دې ورکړې

چې داسې دين ئې ورته جوړ کړې دې د کوم چې الله ﷻ اجازت نه دې ورکړې

بِهِ اللّٰهُ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِیَ بَيْنَهُمْ ؕ

په هغې سره | الله | او که چرې نۀ وې خبره د فيصلې | نو خامخا فيصله به شوې وه | په منځ د دوئ کښې

او که (د مهلت) فيصله نه وې شوې انو د دوئ په مينځ کښې به خبره خلاصه شوې وه (او هلاک شوې به وې)

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ تَرَى الظّٰلِمِيْنَ

او بيشکه ظالمان چې دي | مقرر دې هغوئ لره | عذاب دردناک | ته به اووينې | دا ظالمان خلق

او ظالمانو د پاره دردناک عذاب مقرر دې | ته به دا ظالمان اووينې | چې د خپلو عملونو د انجام نه به

مُشْفِقِيْنَ مِمَّا كَسَبُوْا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ؕ

يريدونکي | د هغې عمل نه | چې کړې وي دوئ | او هغه به واقع کيدونکې وي | په دوئ باندې

(پخپله) او ويريږي | حال دا چې هغه عذاب به پرې واقع شي |

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِیْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ

او هغه کسان | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نيک | وي به په باغيچو | د جنت کښې

او کومو کسانو چې ايمان راوړې دی او نيک عملونه کوي | هغوئ به د جنتونو په باغيچو کښې اوسيږي

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ

وي به هغوئ لره | هغه | چې غواړي ئې هغوئ | په نز د رب د هغوئ | دا هم هغه | فضل

د دوی د پاره به د خپل رب سره هر هغه څه وي کوم چې دوی غواړي | هم دغه لوئې فضل دې

الْكَبِيْرُ ۝

لوئ دې |

قوله تعالى: مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ

د آخرت طالب او د دنيا طالب: الله ﷻ خبر ورکوي چه هغه خپل بندګانو باندې ډير مهربانه دې. يوته د بل په ذريعه روزي وررسوي څوک هم نشته چه الله يې هير کړي نيک او بد هر يو د هغه روزي خوري لکه

ځنګه یې چه اوفرمائیل ﴿وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا﴾ په زمکه باندې ګرزیدونکی د ټولو ځناورو د رزق ذمه دار الله ﷻ دې.هغه دهر چاد اوسیدو ځائې ډیرښه پیژنی او ټول څه په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې هم دی هغه چه چا له اوغواړی زیات رزق ورکوی هغه طاقتوراوغالب دې چه هغه څوك هم مغلوبو لې نه شی .

بیا فرمائی څوك چه د آخرت اعمالو ته توجه کوی مونږ پخپله د هغه مددکوو هغه ته طاقت او قوت ورکوؤدهغه نیکې زیاتو بعضې نیکې لس چند ه بعضې اووه سوه چنده او بعضې ددې نه هم زیاتو . غرض د آخرت آرزو چه په کوم زړه کښې وی هغه کس ته د نیکې توفیق د الله ﷻ دطرف نه عطا کیږی اوچه دچا ټول کوشش ددنیا دحاصلولو د پاره وی آخرت طرف ته دده توجه نه وی نو هغه د دوانړو جهانونو نه محرومه وی.د دنیا ملاویدل د الله ﷻ په اراده باندې موقوف دی ممکنه ده چه هغه ډیر زور اولګوی اوددنیا نه هم محروم شی.د بد نیتې په وجه خو یې آخرت مخکښې نه خراب کړې وودنیا ورته هم ملاو نه شوه نودوانړو جهانونو نه محرومه شو.او که لږه شان دنیا ورته ملاو هم شی نو په نیش حساب ده.

دغه شان یو بل آیت کښې دا مضمون مقید بیان کړې شوې دې فرمان دې ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾ یعنی کوم کس چه ددنیا طالب وی تاسو کښې چه مونږ چا ته اوغواړو او څومره اوغواړو ورکوو بیابه هغه د پاره دوزخ خوښنو چه دوزخ کښې بد حال او ذلیله داخلیږی . او څوك چه د آخرت طالب وی اودهغې دپاره چه څومره کوشش پکار وی هغه کوی او وی هم هغه ایمان والا نو نامکمنه ده چه د داسې خلقو د کوششونو قدر دانی او نه شی دنیاوی ورکړه خو عامه ده دې سره سره مونږ دهغه پوره امداد کوواوستا د رب دا دنیاوی ورکړه په چا بنده نه ده.پخپله اوګوره چه مونږ یو ته په بل باندې ځنګه فوقیت ورکړې دې . یقین ساتې چه د درجو اعتبار سره هم او د فضیلت حیثیت سره هم آخرت ډیرلوئی دې.د رسول الله ﷺ فرمان دې چه دې امت ته داوچتوالی او د برترۍ د نصرت او د بادشاهت زیرې واوروه.په دوی کښې څوك دینی عمل د دنیا دپاره کوی هغه ته به په آخرت کښې هیڅ حصه نه ملاویږی (۱).

قوله تعالى: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ﴾

مشرکان د خپل غټانو ایجاد کړې شوې شریعت منی :بیا فرمائی چه دا مشرکان د الله ﷻ ددین اتباع خو نه کوی بلکه چه کوم شیطانان او انسانان یې خپل لوې درجې والا (غټان) ګنړلی دی دوی چه ورته کوم حکمونه بنائی دوی هم هغه حکمونو ته دین وائی.حلال او حرام دې خپل غټانو په وینا پیژنی ؛ د عبادت طریقې هم دوی ایجاد کړې دی کوم چه دوی کوی.دغه شان د مال احکام ئې هم پخپله راویستې دی کوم چه دوی شرعی ګنړی چنانچه په جاهلیت کښې بعضې ځناور هغوی پخپله حرام کړی وو مثلا هغه ځناور چه د هغه غوږونه به یې سوری کړل او دخپل خدایانو په نوم به یې پریخودل اوبچی به ئې دحمل په صورت کښې دهغوی په نوم کول.کومې اوښې نه چه به ئې لس بچی اوشول هغه به ئې دهغوئې په نوم پریخودل . بیا به ئې د هغوئې د تعظیم په خیال هغه په خپل ځان حرام ګنړل او بعضې څیزونه به ئې حلال ګنړل لکه مرداره ،وینه او جواری . صحیح حدیث کښې دی نبی ﷺ فرمائی ما عمرو بن لحی بن قمعه اولیدلو چه هغه دوزخ کښې خپلې کولمې راکارلې . دا هغه کس دې چا چه د ټولو نه مخکښې د غیر الله په نوم د ځناورو پریخودل ونیلې وو(۲) دا کس د خزاعه په

---

(۱) احمد: ۱۳۴/۵، ح/۲۱۲۲۳، وسنده حسن ، ابن حبان: ۴۰۵، حاکم : ۳۱۱/۴،شعب الایمان : ۶۸۳۴.

(۲) صحیح بخار کتاب المناقب باب قصة خزاعة: ۳۵۲۱، صحیح مسلم: ۲۸۵۶.

بادشاهانو کښې وو هم ده ددې کارونو د تولو نه مخکښې ایجاد کړې ووچه د جاهلیت په عربو کښې مروج وو.هم قریش والا په بت پرستې اچولی وو الله ﷻ دې په هغه باندې خپل غضب نازل کړی .

قوله تعالی: وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

قیامت دپاره یو وخت مقرر دې:.فرمائی که زما داخبره مخکښې نه مقرر شوې نه وه چه څه به گنهگارانوله دقیامت راتلو پورې مهلت ورکوم نو مابه نن داکافران په خپل عذاب کښې راگیر کړې وو هغوی ته به د قیامت په ورځ د دوزخ دردناك او ډیرسخت عذاب ورکړې کیږی.د قیامت په میدان کښې به تاسو گورې چه دا ظالمان خلق به د خپل کړو نه په لړزان او په یره کښې به وی خو نن به هیڅ یوڅیز نه وی چه دوی به بچ کړی.نن خو به دوی د خپلو عملونو سزا ضرور څکی.ددوی بالکل برعکس د ایمان والو نیکانو خلقو حال به دا وی چه هغوی به امن اوسکون سره د جنت په باغونو کښې مزې کوی.د دوزخیانو د ذلت رسوائې او د یرې اود جنتیانو دعزت لوې والی آرام اوسکون خیال اوکړې. هغوی په قسما قسم مصیبتونو او تکلیفونو کښې وی اودوی په قسما قسم لذتونو اوراحتونو کښې وی عمده ښه خوراکونه بهترین لباس ښه کورونه بهترین او ښکلې ښځې او ډیر ښه ساز و سامان به دوی ته ملاویږی چه دهغې لیدل او اوریدل خو پریږده د یو انسان په ذهن او په تصور کښې هم دا څیزونه نه شی راتللی .حضرت ابو طیبه فرمائې چه د جنتیانو په سر باندې یو وریځ راشی او دوی ته به آواز اوشی چه اووائې د څه څیز وریدل غواړې ؟ پس څوك چه د څه وریدل غواړی هم هغه څیز به پرې ددې وریځو نه وریږی تردې پورې چه وائی به چه په مونږ دې ولاړې سینو والا هم عمر ښځې دې اووریږی چنانچه هم دغه پرې اووریږی.ددې وجې نې اوفرمائیل چه فضل کبیر یعنی زبردسته کامیابی کامل نعمت هم دا دې.

ذٰلِكَ الَّذِيْ	يُبَشِّرُ اللّٰهُ	عِبَادَهُ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
دا هغه څیز دې اچی زیرې ورکوی الله	بندگانو خپلو لره		هغه	اچی ایمان نې راوړو
دا هغه فضل دې چې الله ﷻ خپلو ایماندارو بندگانو باندې کړې دې چا چې				
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ	قُلْ	لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ	عَلَيْهِ	
او عملونه نې اوکړل نیك	ورته اووایه	نهٔ غواړم زهٔ ستاسو نه	په دې کار ددین باندې	
نیك اعمال کړی دی |.. (ائې پیغمبره)ته ورته اووایه چې زه ستاسونه (نوره) هیڅ بدله نه غواړم|خو				
اَجْرًا	اِلَّا الْمَوَدَّةَ	فِي الْقُرْبٰى ؕ	وَمَنْ يَّقْتَرِفْ	حَسَنَةً
څه بدله	مگر غواړم محبت دوستی	په خپلولئ کښې	او هغه څوك چې اوکړی	نیکی
د خپلولئ مینه محبت درنه غواړم	اوڅوک چې دنیکئ کارونه کوی	نو مونږ به ورته		
نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾	
زیات به کړو مونږ	هغه لره	په هغې کښې	ښهٔ والی	بیشکه الله	ښنونکې	قدردان دې				
په کښې نوره نیکی زیاته کړو| بیشکه الله ﷻ ښنونکې (د نیکانو د نیکئ) قدردان دې				
اَمْ يَقُوْلُوْنَ	افْتَرٰى	عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۚ	فَاِنْ يَّشَاِ اللّٰهُ	يَخْتِمْ
ایا وائی دا خلق	چی دهٔ تړلی دی	په الله باندې	دروغ	پس که چری اوغواړی الله	مهر به اولگوی
ایا دوئ وائی چې دې پیغمبر په الله ﷻ دروغ جوړ کړی دی	که الله ﷻ اوغواړی نو ستا				

عَلٰى قَلْبِكَ ؕ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ ؕ

په زړه ستا باندې | او ختموی الله | باطل | او حق ثابتوی | حق لره | په فرمانونو خپلو سره

په زړه به مهر اولګوی | او الله ﷻ باطلې خبرې ختموی | او حقې خبرې په خپل حکم ثابتې ساتی

اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۲۴﴾

بیشکه هغه | خبردار دې | په پټو خبرو دسینو باندې |

هغه ته د زړونو پټ رازونه ښه معلوم دی |

قوله تعالى:: اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ

د مودة فی القربی مفهوم: پورتنی آیتونو کښې دجنت دنعمتونو دذکر بیان دې چه ایمان دارنیکانو خلقو ته دې د دې زیرې وی . بیا خپل نبی ته فرمائی چه د قریشو دې مشرکانو ته اووایه چه په دې تبلیغ او ستاسو په دې خیر خواهې باندې خو څه تاسو نه څه نه غواړم .ستاسو خیر خواهی یو طرف ته که تاسو چرې ددې نه منع شې چه مادخپل رب رسالت رسولو ته پرېږدې اودخپلولې دا رشته مخې ته کیږدې او ما ته د تکلیف رسولو نه منع شې نو دا هم لویه خبره ده .

صحیح بخاری کښې دی چه دحضرت ابن عباس نه ددې آیت دتفسیر په باره کښې تپوس اوشونو حضرت سعید بن جبیراووې د آل محمدﷺ قرابت دې .دا ئې چه واوریدل نو هغه اوفرمائیل چه تا تادی اوکړه.واوره د قریشو چه څومره قبیلې وې ټولوسره دحضور اکرم خپلولی وه نو مطلب دا دې چه تاسو د دغې خپلولې لحاظ اوساتې چه زما ستاسو سره ده (۱).

حضرت مجاهد حضرت عکرمه حضرت قتاده حضرت سدی حضرت ابو مالك حضرت عبدالرحمن بن عوف وغیره هم ددې آیت هم داتفسیر کوی .طبرانی کښې دی چه رسول اللهﷺ قریش کافرانو ته اوفرمائیل چه څه تاسو نه ددې څه اجرت نه غواړم مګر دا چه تاسو دهغې خپلولې خیال اوساتې چه زما تاسو سره ده . زما ددې رشته دارې حق چه په تاسو باندې دې هغه ادا کړې (۲).

مسند احمد کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائیل چه ما تاسو ته کوم دلیلونه درکړې دی دکوم هدایت لاره مې درته ښودلې ده په هغې باندې تاسو نه څه بدله نه غواړم سوا ددې نه چه تاسو الله ﷻ غوښتو والا شې اودهغه د اطاعت په وجه قرب او نزدیکت حاصل کړې (۳)دحسن بصری نه هم دغه شان تفسیر منقول دې.نودا دویم قول شو.ړومبې قول دحضورخپله رشته داری وریادول.دویم قول د هغوی دا طلب چه خلق دې د الله ﷻ قرب حاصل کړی . دریم قول چه د حضرت سعید بن جبیر په روایت کښې تیر شو چه تاسوزما خپلوانو سره احسان او نیکی کوئ.د ابو الدیلم بیان دې هرکله چه حضرت علی بن حسین قید شو او د دمشق په بالاخانه کښې واچولې شو نویو شامی اووې چه دالله ﷻ شکر دې چه هغه تاسو قتل کړې او تاسو ئې ختم کړې او د فتنې ترقی ئې رامنع کړه.دائې چه واوریدل نو وې فرمائیل چه آیا تا قرآن هم وئیلې دې ؟هغه اووې ولې نه .وې فرمائیل په دې کښې دې د حم سورتونه نه دی لوستی؟هغه اووې ډیر ښه ټول قرآن به مې لوستو اود حم سورتونه به مې نه لوستل؟هغه ورته اوفرمائیل بیا ولې په دې کښې تا ددې آیت تلاوت نه دې کړې قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ یعنی زه تاسونه څه بدله نه غواړم مګر دقرابت محبت.هغه اووې ولې تاسوهغه ئې؟هغوی اوفرمائیل او جی.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشوری باب قوله ((الاالمودة فی القربی...)):۴۸۱۸.

(۲) المعجم الاوسط .

(۳) احمد:۱/۲۶۸،.

د حضرت عمرو بن شعيب نه چه كله ددې ايت تفسير باره كښې تپوس اوشو نو هغوى اوفرمائيل مراد د رسول الله ﷺ قرابت دې .

قوله تعالى: قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًا

ددې ايت مبارک شان نزول څه دې؟: ابن جرير كښې دى چه انصارو خپل د اسلام خدمتونه د فخر په طوراوشميرل په دې باندې ابن عباس يا حضرت عباس اوفرمائيل مونږ تاسو نه افضل يو.كله چه دا خبر حضور ﷺ ته اورسيدو نو دئې مجلس ته راغلو او وې فرمائيل اې انصاروآيا تاسوذلت په حالت كښې نه وې؟بيا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته عزت دركړو.هغوئې عرض اوكړو چه بې شك تاسو رشتيا وائې.وې فرمائيل آيا تاسو ګمراه نه وې بيا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته هدايت دركړو.هغوى عرض اوكړو بې شكه تاسو رښتيا اوفرمائيل .بيا ئې اوفرمائيل اوس تاسو ماته ولې نه وايئ ؟هغوئې عرض اوكړو څه اووايو ؟ وې فرمائيل ولې نه وائې چه آيا ستا قوم ته نه وې ويستلې ؟ هغه وخت مونږه تا ته پناه دركړه.آيا هغئې ته دروغژن نه وې ګنړلې هغه وخت مونږه ستا تصديق اوكړو.آيا هغوئې ذليله كول نه غوښتل هغه وخت مونږه ستا مدد اوكړو.دغه شان نبى ﷺ نورې هم ډيرې خبرې اوكړې تردې پورې چه انصار خپلو كونډو باندې تيټ شول هغوئې عرض اوكړو حضورزمونږ اولاد او څه چه مونږ سره دى دا ټول دالله او د هغه د رسول ﷺ د پاره دى.

بيادا آيت قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ نازل شو.ابن ابى حاتم كښې هم ددې نزدې ضعيف سند سره مروى دى . په بخارى او مسلم كښې دا حديث شته دې په هغې كښې دى چه دا واقعه د حنين د غنيمت د تقسيم په وخت پيښه شوې وه او په دې كښې د آيت د نازليدو هم ذكر نشته او ددې آيت په مدينه كښې د نازليدلو منلو كښې هم لږ شان تامل دې ځكه چه دا سورت مكى دې . بيا چه كومه واقعه په حديث كښې مذكور ده په هغه واقعه او په دې آيت كښې څه داسې زيات ظاهرى مناسبت هم نشته . په يو روايت كښې دى چه خلقو تپوس اوكړو چه د آيت نه كوم خلق مراد دى؟ چه هغوئې سره د محبت كولو مونږ ته د الله ﷻ حكم دې.رسول الله ﷺ اوفرمائيل حضرت فاطمه اودهغې اولاد[1]خوددې سند ضعيف دې اوددې راوى مبهم دې چه مشهور نه دې .بيا د هغه استاديو شيعه دې چه دثقاهت نه بالكل غورزيدلې دې دهغه نوم حسين اشقر دې داشان حديث دهغه روايت سره به څنګه منلې شي؟بيا په مدينه كښې د آيت نازليدل ډيره لرې خبره ده . حق خبره داده چه دا آيت مكى دې اوپه مكه كښې د حضرت فاطمه نكاح هم نه وه شوې نو اولاد څنګه ؟ د هغې نكاح خو حضرت على سره د بدر د غزا نه پس په ۲ هجرى كښې شوې ده.ددې صحيح تفسير هم هغه دې چه حبر الأمة ترجمان القرآن حضرت عبد الله بن عباس ﷺ كړې دې چه د بخارى په حواله سره مخكښې تير شوې دې.مونږ اهل بيت سره د خير خواهې كولو نه منكر نه يو .مونږ منو چه هغوئې سره احسان او سلوك او د هغوئې اكرام او احترام ضرورى څيز دې .په مخ د زمكه د هغوئې نه زيات پاك او صفا بنه كورنئې بله نشته.حسب او نسب او فخر كښې بې شكه دا د ټولونه اعلى ده خاص كر په دې كښې هغه چه د نبى دستتو ا تباع كوونكي دى لكه څنګه چه د اسلافو طريقه وه .يعنى د حضرت ابن عباس او د آل عباس او د حضرت على او آل على.رسول الله ﷺ پخپله خطبه كښې فرمائيلې دى زه په تاسو كښې دوه څيزونه پريږدم كتاب الله او زما خاندان اودا دوانړه به جدا نه شى ترڅو چه په حوض باندې ما له رانشى ([2]). په مسند احمد كښې دى چه يو ځل حضرت عباس بن عبد المطلب رسول الله ﷺ ته شكايت اوكړو چه قريش والا كله په خپلو كښې ملاويږى نو ډير په رونړ تندى ملاويږى خو مونږ سره په خوشالې نه ملاويږى.دا ني چه واوريدل

[1]) طبرانى : ۱۲۳۸٤،.

[2]) صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة باب فضائل على بن ابى طالب ﷺ : ۲٤۰۸، بتصر يسير ترمذى: ۳۷۸۸.

نوحضور ﷺ ډير خفه شو او وې فرمائيل په الله قسم دچا په قبضه کښې چه زما ساه ده دهيچا په زړه کښې ايمان ترهغه وخت پورې نشي داخليدې ترسو چه هغه الله ﷻ دپاره اودهغه د رسول په وجه تاسو سره محبت نه ساتی (١) .
اوپه روايت کښې دی چه حضرت عباس اووئيل چه قريشي خپلو کښې خبرې کوی خو چه مونږه اووينی نوچپ شی دا ئې چه واوريدل نو د غصې دوجې دنبی ﷺ په تندی باندې لګيرې جوړې شوې او وې فرمائيل والله د چا مسلمان په زړه کښې ايمان تر هغه وخته پورې نشی داخليدې ترسو چه هغه الله د پاره او زما د رشته دارۍ په وجه محبت نه ساتی (٢). صحيح بخاری کښې دی چه حضرت صديق اکبر اوفرمائيل اې خلقو! د حضور ﷺ لحاظ د حضور ﷺ په اهل بيت کښې ساتئ (٣)يو بل صحيح روايت کښې دی هغوئې حضرت علی ﷺ ته اوفرمائيل په الله قسم د رسول الله خپلوانو سره خپلولی کول ما ته د خپلو رشته دارو سره خپلولی کولو نه زيات ښه لګی (٤) . ځکه چه ستا اسلام حضور ﷺ ته د خطاب داسلام نه زيات محبوب وو(٥) پس د اسلام ددې دووپړقيدونکوستورودمسلمانانودې دوانړو سردارانو چه کومه معامله د آل رسول اود پيغمبر ﷺ د خپلوانو سره وه هم هغه د عزت او محبت معامله نورو مسلمانانو له د رسول الله ﷺ د اهل بيت او رشته دارو سره ساتل پکار دی.ځکه چه د پيغمبرانو نه پس د ټولې دنيا نه افضل هم دا دوانړه د رسول خليفه ګان دی پس مسلمانانو له د دوی اتباع کول پکار دی او د رسول الله د اهل بيت او خاندان او قبيلې سره ډير عقيدت سره پيش راتلل پکار دی . الله ﷻ دې دوانړو خلفاو نه او اهل بيت نه او د حضور ﷺ د ټولو صحابو نه خوشاله شی او ټول دې په خپله رضامندۍ کښې واخلی .
صحيح مسلم وغيره کښې حديث دې چه زيد بن حيان او حصين بن ميسره او عمر بن مسلم حضرت زيد بن ارقم له لاړل .حضرت حصين اووې اې حضرت ! تاسو نه خولوې لوې خير او برکت ملاو شو تاسود الله نبی ﷺ په خپلو سترګو ليدلې دې تاسو د الله د نبی خبرې په خپل غوږونو اوريدلې دی هغوئ سره مو جهاد کړې دې هغوئ سره مو مونځونه کړې دی حق خبره دا ده چه لوې لوې فضيلتونه تاسو ته حاصل دی .اوس تاسو يو حديث مونږ ته هم واوروې .په دې باندې حضرت زيد اوفرمائيل اې زما وراره واوره زما عمر ډير زيات شوې دې .دحضور ﷺ د رحلت هم زمانه اوشوه بعض څيزونه په دماغ کښې محفوظ هم نه دی پاتې شوې اوس خوهم هغه ځان سره ساتې چه څه درته څه پخپله واوروم هغه منې او ما ته تکليف مه راکوې چه زه په تکلف سره بيان کړم .
داهل بيت په شان کښې خطبه :بيا هغوئ اوفرمائيل چه د مکې او دمدينې په مينځ کښې د اوبو خائې سره نزدې چه خم ورته وائې په اودريدو سره د الله رسول ﷺ مونږ ته ئې داخطبه واوروله.د الله ﷻ دحمد او ثنا نه پس ئې اوفرمائيل چه اې خلقو زه يو انسان يم څه عجيبه ده چه اوس ما له دالله يو قاصد راشی اوځه دهغه خبره اومنم .واورې څه په تاسوکښې دوه څيزونه پريږدم يوخو دالله کتاب چه په کښې نوراوهدايت دی.تاسو د الله کتاب په مضبوطې سره اونيسې اوپدې باندې منګولې اولګوی .پس ددې نې ډير رغبت راکړو او ددې ئې ډير تاکيد اوکړو.بيا ئې اوفرمائيل چه زه تاسو ته خپل اهل بيت باره کښې الله ﷻ دريادوم .دا ئې چه واوريدل نو حصين د حضرت زيد نه تپوس اوکړو اې زيد د حضور ﷺ

(١) ترمذی كتاب المناقب باب مناقب ابي فضل عم النبي ﷺ : ٣٧٥٨.
(٢) احمد: ٦٣٩/٢ ، دلائل النبوة : ١٦٧/١،
(٣) صحيح بخاری كتاب فضائل اصحاب النبي ﷺ : باب مناقب قرابة رسول الله ﷺ : ٣٧١٣.
(٤) صحيح بخاری حواله سابق : ٣٧١٢.
(٥) ابن اسحاق: في السيرة (سيرة ابن هشام : ٤٥/٤) .

اهل بيت څوك دى؟ايا د هغوئي بيبيانې په اهل بيت كښې نه دى؟وې فرمائيل بيشكه دهغوئ بيبيانې هم په اهل بيت كښې دى خود نبى ﷺ اهل بيت هغه دى چا باندې چه د هغوئ نه پس صدقه حرامه ده تپوس ئې اوكړو هغه څوك دى ؟ وې فرمائيل آل على آل عقيل آل جعفر آل عباس .تپوس ئې اوكړو په دې ټولو صدقه حرامه ده؟وې فرمائيل او جى(١)په ترمذى كښې دى حضورﷺ اوفرمائيل زه په تاسو كښې يوداسې څيز پريږدم كه تاسو هغه مضبوط اونيسه نوبې لارې كيږئې به نه.يو بل زيات عظمت والا دې .كتاب الله چه د الله د طرف نه يوه زوړنده رسې ده چه داسمان نه زمكې ته راغلې ده او دويم څيز زما خاندان زما اهل بيت دى او دا دوانړه به جدا كيږى نه ترسو چه ما له حوض كوثر باندې راشى.پس ګورې چه زمانه پس څنګه په دوى كښې زما اتباع كوې ؟(٢) امام صاحب فرمائ چه دا حديث حسن غريب دې .صرف په ترمذى كښې هم دا روايت دې .دحضرت جابر بن عبد الله ﷺ په روايت سره په ترمذى كښې دى د عرفې په ورځ رسول الله ﷺ په خپلې اوښې باندې سور شوې وو چه ورته قصواء وئيلې شى اوخطبه ئې وركړه .چه په هغې كښې اوفرمائيل چه اې خلقو زه په تاسو كښې يو داسې څيز پريږدم كه چرې هغه تاسو واخستو نو چرې به هم ګمراه نه شې.كتاب الله او زما عترت اهل بيت (٣)د ترمذى په يو بل روايت كښې دى چه دالله نعمتونه مخښې ته ايږدې اود الله سره محبت ساتې او الله د محبت په وجه ما سره محبت ساتې.او زمادمحبت په وجه زما اهل بيت سره محبت ساتې(٤)دا حديث او پورتنې حديث حسن غريب دى.ددې مضمون نو ر حديثونه مونږ د ﴿انمايريدالله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت﴾ په تفسير كښې وارد كړى دى.دلته د هغې دوباره راوړلو ضرورت نشته.فالحمد لله .يو ضعيف حديث په مسندابو يعلى كښې دې چه ابو ذرد بيت الله د دروازې كنډه نيولې وه او وې فرمائيل اې خلقوڅوك چه ما پيژنى نو هغه ما هسې هم پيژنى او څوك چه نه پيژنى نوهغه دې اوس ما اوپيژنى چه زما نوم ابو ذر دې . واورې ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې دى چه په تاسو كښې زماد اهل بيت مثال د نوح ﷺ دكشتې دې څوك چه هغې ته لاړل هغوئ نجات اوموندو او څوك چه داخل نه شو هغه هلاك شول (٥) .

قوله تعالى:: وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً

دنكيئ هومره بدله ::بيا ئې اوفرمائيل چا چه نيك عمل اوكړو مونږ د هغه ثواب نور هم زياتو لكه څنګه چې ئې يو بل آيت كښې اوفرمائيل چه الله ﷻ ديوې ذرې برابر هم ظلم نه كوى.كه نيكى وى نو نوره ئې هم زياتوى اودخپل طرف نه اجر عظيم وركوى.د بعضې اسلافو قول دې چه دنيكې ثواب ددې نه پس نيكى ده اود برائې بدله ددې نه پس برائى ده.بيا فرمان اوشو چه الله ﷻ د ګناهونو بخښونكې دې او دنيكو قدر دانى كولو والا دې هغه زياتوى .

بيا ئې اوفرمائيل چه دا جاهلان كافران څه وائ چه داقرآن تا د خپل طرف نه جوړ كړې دې د الله ﷻ په نوم كړې دې داسې نه ده كه چرې وې نو الله به ستا په خوله مهر وهلې وو او تا ته به څه هم ياد نه وو . لكه څنګه چه فرمان دې ﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴾يعنى كه چرې رسول زمونږ په ذمه څه خبرې لګولې وې نو مونږ به د هغه ښې لاس نيولې وو او د هغه د زړه رګ به مو كټ كړې وې او تاسو كښې به چا هم هغه ددې سزانه نه ووبچ كړې.يعنى د دوئ زمونږپه كلام كښې لږ شان هم زياتې كړې وې نو داسې

---

١)احمد : ٤/٤٦٦، صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابة ، باب من فضائل على بن ابى طالب ﷺ : ٢٤٠٨.

٢) ترمذى كتاب المناقب باب فى مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ٣٧٨٨ وهو صحيح.

٣) ترمذى كتاب المناقب باب فى مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ٣٧٨٦ وهو صحيح

٤) ترمذى كتاب المناقب باب فى مناقب اهل بيت النبى ﷺ: ٣٧٨٩ وهو حسن.

٥) حاكم : ٢/٣٤٣، وسنده حسن .

انتقام به مواخستې وو چه د دنيا يوې هستې به هم دئ نه وو بچ کړې .
احنفي اددې نه پس جمله يمح الله يختم باندې معطوف نه ده بلکه دا مبتداده او د مبتدا په وجه مرفوع ده يختم باندې عطف نه دې چه مجزوم وي.د واو په کتابت کښې نه راتلل دا صرف د امام د رسم خط د موافقت د وجې نه دې لکه ﴿سَنَدۡعُ الزَّبَانِيَةَ﴾ کښې واو په ليکلو کښې نه دې راغلې.او ﴿وَيَدۡعُ الۡإِنسَانُ بِالشَّرِّ﴾ کښې واو نه دې ليکلې شوې.او ددې نه پس د جملې و يحق الحق عطف په يمح الله باندې دې يعنې الله ﷻ حق واضح او بيان کړې دې خپلو کلماتو سره يعنې دلائل ئې بيان کړل او حجت ئې پيش کړو اوهغه ښه دانا اوبينا دې . د زړونو رازونه او د سينو پټې خبرې هغه باندې کو لاو شوې دي .

وَهُوَ الَّذِي يَقۡبَلُ
او هغه هغه ذات دې | چې قبلوي
او هغه (الله ﷻ) هغه ذات دې

التَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَعۡفُواْ عَنِ السَّيِّـَٔاتِ وَيَعۡلَمُ مَا
توبه | د بندګانو خپلو نه | او عفوه کوي | دګناهونو نه | او پوهيږي | په هغې |
چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي | اوګناهونه ورته معاف کوي | او تاسو چې څه کارونه کوئ

تَفۡعَلُونَ ۝ وَيَسۡتَجِيبُ الَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ
چې کوئ ئې تاسو | او دعا قبلوي | دهغه کسانو | چې ايمان ئې راوړو | او وې کړل عملونه |
په هغې باندې خبر وي | او دهغو خلقو دعا قبلوي چې ايمان ئې راوړې دې | اونيک کارونه کوي

الصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۚ وَالۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ
نيک | او زيات ورکوي هغوئ ته | دفضل خپل نه | او کافران چې دي | هغوئ لره دې |
او د خپل فضل نه ورته نور زيادت کوي | ....او څوک چې کافران دي هغوئ دپاره

عَذَابٞ شَدِيدٞ ۝ وَلَوۡ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزۡقَ لِعِبَادِهِۦ
عذاب | سخت | او که فراخه کړې وې الله | رزق | دپاره دبندګانو خپلو
سخت عذاب مقرر دې | اوکه الله ﷻ خپلو بندګانو ته روزي فراخه کولې

لَبَغَوۡاْ فِي الۡأَرۡضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٖ
نو خامخا به سرکشي کړې وه هغوئ | په زمکه کښې | وليکن نازلوي هغه | په اندازه سره (رزق)
نو هغوئ به په دنيا کښې شرارتونه کول | خو الله ﷻ چې څومره غواړي په يو اندازه رزق نازلوي

مَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٞ ۝
هغه | چې غواړي هغه | بيشکه هغه | په بندګانو خپلو باندې | خبردار دې | نظر لرونکې دې
|............بيشکه هغه (الله) دخپلو بندګانو نه خبردې | اوهر څه ويني ګوري

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الۡغَيۡثَ مِنۢ بَعۡدِ مَا قَنَطُواْ وَيَنشُرُ
او هغه هغه ذات دې | چې نازلوي باران | پس دهغې نه | چې نااميده شو هغوئ | او راخوروي
اوالله ﷻ هغه ذات دې | چې دخلقو دنااميدئ نه پس باران راوروي | اوخپل رحمت

رَحۡمَتَهٗ ط	وَهُوَ الۡوَلِيُّ	الۡحَمِيۡدُ ۞
رحمت خپل	او هغه ولی (ذمه وار) دی	ستائیلی شوی دی
خوروی	او هغه دهرچا کار ساز ستائیلی شوی دی	

قوله تعالی::

ربښتونی توبه ګناهونه ختموی: الله ﷻ خپل احسان او خپله مهربانی بیانوی چه هغه په خپل غلامانو باندی دومره مهربانه دی چه د بد نه بد ګنهګار هم د خپلی د بدکاریٔ نه منع شی او په اخلاص سره هغه ته تیښ شی په ربښتونی زړه توبه اوباسی نو هغه په خپل کرم او رحم سره د هغه پرده پوشی کوی . د هغه ګناه معاف کوی او خپل فضل د هغه شامل حا ل کوی لکه څنګه چه بل آیت کښی دی ﴿وَمَنۡ يَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا اَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهٗ﴾ څوك چه څه بد كار اوكړی يا په خپل ځان باندی ظلم اوكړی بيا د الله ﷻ نه بخښنه او غواړی نو هغه به الله رب العزت غفور او رحيم بيا مومی .

الله تعالى د خپل بنده په توبه ډير خوشحاليږی: په صحيح مسلم كښی دی الله ﷻ د خپل بنده د توبی نه د دی نه زيات خوشاليږی چه د چا اوښه په ځنګل كښی وركه شوی وی چه په هغی باندی دهغه خوراك او څښاك هم وی چه هغه د هغی ډير تلاش اوكړی او عاجز راشی او ديوی ونی لاندی راشی پريوزی او دخپل ځان نه هم لاس اوينځی او اوښی نه بالكل نا اميده شی چه يكدم هغه اوګوری چه اوښه هغه سره نزدی ولاړه ده دی فورا پاسی كينی د هغی واګی اونيسی او دومره زيات خوشاله شی چه بی تحاشه د هغه د خولی نه او ځی چه بی شكه ته زما غلام يی اوزه ستا رب يم.هغه د خپلی خوشالی په وجه دا غلطی اوكړی[1]يو مختصر حديث كښی دی چه الله ﷻ دخپل بند ه د توبی نه دومره زيات خوشاليږی چه دومره خوشالی هغه كس ته هم نه وی چه په داسی ځائی كښی وی چه هلته د تندی د وجی هلاك كيږی اوهلته د هغه د سورلی ځناور ورك شی چه هغه ته يكدم ملاو شی.حضرت ابن مسعود نه چه كله دامسئله او پښتلی شوه چه يو كس ديوی ښځی سره غلط كار كوی بيا هغی سره نكاح كولی شی ؟ هغوئ اوفرمائيل په نكاح كښی هيڅ حرج نشته دی بيا هغوئ هم دا آيت اولوستلو[2] توبه خود مستقبل دپاره قبوله شی او ګناهونه تير شوی معاف شی.ستا د هر فعل اودهرعمل هغه ته علم دی . باوجود ددی چه تيښيدونكو ته متوجه كيږی او قبلوی ئی.هغه دايمان والو او د نيكانو دعاګانی قبلوی هغوی كه ځان له دعا كوی او كه نو رو له .

دمعاذ ﷺ خطبه: حضرت معاذ په ملك شام كښی د خطبی په دوران خپل مجاهد ملګرو ته فرمائ تاسو ايمان والا يئ او جنتيان يئ او زه اميد لرم چه دا روميان او فارسيان چه تاسو هغه قيدوی او راولی يئ . څه عجيبه ده چه دوئ هم جنت ته لاړ شی.ځكه چه په دوئ كښی څوك ستاسو څه كار اوكړی نو تاسو هغه ته وايئ چه الله دی په تا رحم اوكړی تا ډير ښه كار اوكړو الله د تا ته بركت در كړی تا ډير ښه اوكړه وغيره او د قرآن وعده ده چه الله د ايمان والو او د نيك خلقو دعاګانی قبلوی.بيا هغوی هم د دی آيت ترجمه اوكړله.د دی معنی دا ده الله ﷻ دهغوی اوری.د ﴿الَّذِيۡنَ يَسۡتَمِعُوۡنَ الۡقَوۡلَ﴾ دا تفسير شوی دی چه څوك خبره منی او د هغه اتباع كوی.او لكه څنګه چه ئی اوفرمائيل ﴿اِنَّمَا يَسۡتَجِيۡبُ الَّذِيۡنَ يَسۡمَعُوۡنَ﴾ ابن ابی حاتم كښی دی چه د خپل فضل نه زيات وركول دادی چه د دی په حق كښی دداسی خلقو سفارش قبلوی چا سره چه هغوئ څه ښه كړی وی .

[1])صحيح بخاری الدعوات باب التوبة : ۶۳۰۹، مختصرا .

[2]) الطبری : ۵۳۳/۲۱.

حضرت ابراهيم نخعي رحمه الله ددې آيت په تفسير كښې فرمانيلي دي چه هغه به د خپل رونړو سفارش كوي اوهغه ته به زيات فضيلت ملاويږي يعنې د رونړو د رونړو د سفارش اجازت به ورته هم اوشي[1] دمومنانو ددې عزت او شان د بيانولو نه پس ئې د كافرانو د بد حالې بيان فرمائ چه هغوئ ته به ډير دردناك او د ويرې عذاب وركړې كيږي .

بيا يې اوفرمائيل كه دې بنديانو ته د دې د روزۍ وسعت ملاو شوې وو د دوى د ضرورت نه زيات دوى ته ملاو شوې وه نو دويئ به مستئ او عياشئ كښې اخته شوي وو او دنيا كښې به يئ فساد جوړ كړې وو.او د دنيا امن ته به يئ اور ورته كړې وو يو بل پوكل او خوړل او سركشي اوتكبر او بې پرواهي به د حد نه زياته شوې وه.ددې وجې د حضرت قتاده فلسفيانه مقوله ده ژوند سامان دومره ښه دې خومره كښې چه سركشي او بې پرواهي نه راځي.ددې مضمون پوره حديث ما ته په تاسو باندې د ټولو نه زياته يره د دنيا د نمائش ددې مخكښې بيان شوې دې .بيا فرمائي هغه په يو اندازه روزي رسوى د بنده د صلاحيت هغه ته علم دې د غنا او د فقيرې مستحق هغه ډير ښه پيژني .

د حديث قدسي كښې دي زما داسې بندګان هم شته چه د هغوئ صلاحيت په مالدارې كښې دې . كه زه هغوئ فقيران جوړ كړم نو هغئ به د ديندارې هم لاس اوينځي . او زما بندګان داسې هم دي چه د هغئ مناسب هم فقيري ده . كه هغئ مال حاصل كو او مالداران شول نو په دې حالت كښې لكه زه به د هغوئ دين خراب كړم [2]. بيا ارشاد كيږي چه خلق د رحمت د باران په انتظار انتظار كښې مايوسه شي په داسې پوره حاجت او د ضرورت په وخت كښې زه باران وروم .دهغوئ نا اميدي او خشك سالي ختمه شي او زما رحمت په عام توګه خور شي .

امير المومنين حضرت عمر بن خطاب ته يو كس وائ چه قحط سالي شوه او اوس خو خلق د باران نه بالكل نا اميده شول . نوهغوئ اوفرمائيل چه لاړ شه اوس به باران انشاء الله ضرور كيږي[3] بيا ئې ددې آيت تلاوت اوكړو.هغه ولي او حميد دې يعنې دمخلوقاتو تصرفات هم د هغه په قبضه كښې دي د هغه كارونه د تعريف قابل دي د مخلوق په خير باندې هغه خبردار دې اودهغئ د نفعې هغه ته علم دې اودهغه كارونه د ګټې نه خالي نه دي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ
او دنښو دهغه نه | پيدا كول
او دالله ﷻ د (وحدانيت) په نښو كښې
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيْهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ ط
د آسمانونو | او دزمكې دي | او هغه | چې خواره كړې ئې دي | په دې دواړو كښې | دساه مخلوق
دآسمانونواو د زمكې پيدا كول دي | اود ساه كوم څيزونه چې ئې په دې دواړو كښې خواره كړې دي
وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَآ اَصَابَكُمْ
اوهغه | په راغونډولو ددوئ | كله چې اوغواړي | قادر دې | او هغه چې اورسيدو تاسو ته |
اوهغه (الله) چې كله اوغواړي نوددوئ په راجمع كولو قادر دې | اوتاسوته چې كوم مصيبت

[1] الطبري: ۵۳۴/۲۱.
[2] تفسير البغوي: ۱۸۷۷،
[3] الطبري: ۵۳۷/۲۱.

مِّنْ مُّصِيبَةٍ	فَبِمَا	كَسَبَتْ	أَيْدِيكُمْ	وَيَعْفُوا
څه مصيبت	نو په سبب دهغې عمل دي	چې کسب کړې دي	لاسونو ستاسو	او عفوه کوي هغه

رسي | نودخپل عمل دلاسه در رسي | اوډيرداسې ګناهونه دي کوم چې درته الله ﷻ

عَنْ كَثِيرٍ ۝	وَمَا أَنْتُمْ	بِمُعْجِزِينَ	فِي الْأَرْضِ ۚ	وَمَا لَكُمْ
ډيرو ګناهونو نه	او نه يئ تاسو	عاجزه کونکي (الله لره)	په زمکه کښې	او نشته تاسو لره

معاف کوي | او تاسو هغه د زمکې په مخ باندې عاجزه کولې نشئ | اوداالله ﷻ نه سوا

مِّنْ دُونِ اللَّهِ	مِنْ وَلِيٍّ	وَلَا نَصِيرٍ ۝
بې دالله نه	څوك دوست		ونه مدد ګار

ستاسو هيڅوک ملګرې يا مددګار نشته |

قوله تعالى: وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ د الله ﷻ د قدرتونو بيان:- دالله ﷻ دعظمت قدرت او دسلطنت بيان روان دې چه اسمان او زمکې هم هغه پيداکړې دی او په دې کښې ټول مخلوق هم هغه الله خور کړې دې .فرښتې او انسانان او پيريان اومختلف قسمه ځناور کوم چه په ګوټ ګوټ کښې خواره شوي دی د قيامت په ورځ به هغه دا ټول په يو ميدان کښې جمع کوی چه ددئ حواس به قائم نه وی او په دوی کښې به عدل او انصاف کيږی .

قوله تعالى: وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ

بيا فرمائ اې خلقو!تاسو ته چه کوم مصيبتونه در رسی هغه ټول په اصل کښې ستاسو دګناهونو بدله ده او اوس خوهغه غفور و رحيم الله ستاسو ډير بدکارو باندې پرده اچوی او هغه معاف کوی که په هره ګناه تاسواونيسی نو تاسو به بيا په زمکه هم نه ګرزې .په صحيح حديث کښې دی چه مومن ته چه کوم تکليف سختی او غم او پريشانی رسی د هغې په وجه الله ﷻ دهغه خطاګانې معاف کوی تردې چه د يو ازغی د ننوتو په بدله کښې هم (١) کله چه آيت ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ الخ نازل شو نوهغه وخت صديق اکبر روټې خوړله هغه چه دا واوريدل نو د روټې نه يئ لاس اوچت کړو او وې وئيل يارسول الله ﷺ !آيا دهرهر بدې او نيکې بدله به ورکړې کيږی؟ نبی ﷺ اوفرمائيل واوره دطبيعت خلاف چه کوم څيزونه وی داټول د بدو اعمالو په بدله کښې دی اونيکې ټولې الله ﷻ سره جمع شوې دی.حضرت ابو ادريس فرمائی هم دا مضمون په دې آيت کښې بيان شوې دې(٢)امير المومنين حضرت علی ﷺ فرمائ راشئ چه څه تاسوته د کتاب الله د ټولو نه غوره آيت واوروم او ورسره حديث هم .

حضور ﷺ مونږ ته د دې آيت تلاوت اوکړو او څما نوم يئ واخستو او وې فرمائيل واوره چه ددې تفسير هم تاسو ته اوښايم تا ته چه څه بيمارئ سختئ اومصيبتونه در رسی هغه ټول بدله ده ستاسو د اعمالو. د الله ﷻ حلم ددې نه ډيرزيات دې چه بيا په دې په آخرت کښې هم سزا ورکړی اواکثر بدې معاف کوی نودهغه دکرم نه دا نامسکنه ده چه دنيا کښې په معاف شوو خطا ګانو باندې يئ په آخرت کښې اونيسی(٣) (مسند احمد)

---

١)صحيح بخاری المرضی باب ماجاء فی کفارة المرض:٥٦٤٢، صحيح مسلم:٢٥٧٣.

٢)الطبری :

٣) احمد:١\٨٥، مسند ابی يعلی : ٤٥٣. مجمع الزوائد:١٠٤/٧.

په ابن ابی حاتم کښې هم دارروایت دحضرت علي ﷺ په قول سره مروي دې په هغې کښې دی چه ابو جحیفه چه کله حضرت علي ﷺ له لاړو نو هغوئ اوفرمائیل زه تاسو ته یو داسې حدیث اوروم چه هغه یادساتل دهرمسلمان فرض دی .بیا ئې دا تفسیر دخپل طرف نه ددې آیت واورو. په مسند کښې دی چه دمسلمان په جسم کښې چه کوم تکلیف وی د هغې په وجه الله ﷻ د هغه ګناه معاف فرمائ(١) هم د مسند په یو بل حدیث کښې دی چه کله د ایماندار بنده ګناهونه زیات شی اودهغه د کفارې څه څیز هغه سره نه وی نوالله ﷻ هغه په څه رنج اوغم کښې مبتلا کړی اوهغه دهغه دګناهونوکفاره جوړ شی.

(٢) په ابن ابی حاتم کښې د حضرت حسن بصری روایت دې چه ددې آیت په نازلیدو حضور ﷺ اوفرمائیل په هغه الله قسم د چا په قبضه کښې چه د محمد ساه ده چه ددې لرګی لږ شان ګریدل درګ ګروړ کیدې شی تردې چه د خپې خوږېدل هم د څه نه څه ګناه په وجه وی حالانکه د الله ﷻ ډیرې معاف شوې ګناهونه هم داسې لاړې شی. هم په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله حضرت عمران بن حصین په بدن کښې تکلیف وو او خلق د هغه عیادت له لاړل نو حضرت حسن اووې چه ستاسو دا حالت خو د کتو نه دې مونږ ته ډیره صدمه اوشوه هغه اوفرمائیل داسې مه کوه دا چه تاسو څه وینئ دا ټول د ګناهونو کفاره ده او ډیرګناهونه خو الله ﷻ معاف کړې دی بیا ئې ددې آیت تلاوت اوفرمائیلو(٣).

ابو البلادوائ چه ما حضرت علاء بن بدر ته اووې چه په قرآن کښې خو دا آیت دې او زه لا نابالغه یم او ړوند شوې یم.هغوئ اوفرمائیل د ستا د موراو پلارد ګناهونو بدله ده.حضرت ضحاك فرمائی چه قرآن ویئلونه پس هیرولو والا به یقینا په خپله ګناه کښې نیولې شوې وی.د دې څه بله وجه نشته دې . بیا هغوئ ددې آیت تلاوت اوکړو او وې فرمائیل اووائ ددې نه لوې مصیبت به څه وی چه انسان د یادولو نه پس کلام الله هیر کړی .

			وَمِنْ اٰيٰتِهِ	الْجَوَارِ
			او دنښو دقدرت دهغه نه	کشتئ (جهازونه) دی
			..............او دهغه په نښو کښې	(یوه نښه ستاسو)
فِي الْبَحْرِ	كَالْاَعْلَامِ	اِنْ يَّشَاْ	يُسْكِنِ الرِّيْحَ	فَيَظْلَلْنَ
په دریاب کښې	پشان دغرونو	که اوغواړی هغه	نو اوبه دروی هوا	پس شی به هغه کشتئ
جهازونه دی	اچې دغرونو په شان په سمندر کښې روان دی		که هغه اوغواړی	نو بادونه به اودروی انو
رَوَاكِدَ	عَلٰى ظَهْرِهٖ	اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	لِّكُلِّ صَبَّارٍ
ولاړې	په شا دهغې (دریاب)	بیشکه په دې کار کښې	خامخا نښې دی	دپاره دهر صبر کونکی
سمندر به په خائې ولاړپاتې شی		په دې کښې دهرصابر شکرګذار بنده دپاره		
شَكُوْرٍ	اَوْ يُوْبِقْهُنَّ	بِمَا	كَسَبُوْا	
شکرایستونکی	یا هلاکې (ډوبې) کړی دغه کشتئ	په سبب دهغه بدعمل چې کړې وی هغوئ		
نښې پرتې دی	یا (که اوغواړی نو) ددوئ دعملونو په سبب به دغه جهازونه			

---

١) احمد: ٤/ ٩٨ وسنده حسن .

٢) احمد: ٦/ ١٥٧، البزار: ٣٢٦٠.

٣) حاکم: ٢/ ٤٤٥.

وَيَعْفُ	عَنْ كَثِيْرٍ	وَّيَعْلَمَ الَّذِيْنَ	يُجَادِلُوْنَ
او معافي کوي	دډيرو ګناهونو	او چي پته اولږي هغه کسانو ته	چي جګړي کوي

تباه کړي او ډيرو ته بيا هم معافي کوي او دي دپاره چي کوم خلق زمونږ په ايتونو کښي

فِيْ اٰيٰتِنَا	مَا لَهُمْ	مِّنْ مَّحِيْصٍ
په ايتونو زمونږ کښي	چه نشته هغوئ لره	هيڅ ځاۓ دپناه

جګړې کوي هغوی په دې پوهه شي چې هيڅ خلاصې ورله نشته

قوله تعالى: وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ

په دريابونو کښې دکشتو آمدورفت :الله ﷻ دخپل قدرت نښې دخپل مخلوق مخښې ته ايږدي چه هغه سمندرونه مسخر کړي دي دپاره ددې چه کشتي په کښې برابرې ځي راځي. لوې لوې کشتې په سمندر کښې داسې معلوميږي لکه په زمکه اوچت غرونه.دا کشتي د اخوادیخوا بوتلو والا هواګانې دهغه په قبضه کښې دي که هغه اوغواړي نوداهواګانې به بندې کړي نو بيا خو به بادبانونه بيکاره شي او کشتې به اودريږي.هرهغه کس چه په سختو کښې دصبر او په آسانو کښې دشکرعادي وی نو هغه دپاره خوډيرد عبرت ځا ئې دې هغه رب لوې قدرت او لوې سلطنت د هغه د.دې نښو نه پيژندې شی او څنګه چه هواګانې بندول او اودرول د هغه په لاس کښې دی دغه شان د ا د غرونو په شان لوې کشتئ په يو ساعت کښې ډبول هم د هغه په لاس کښې دی .که هغه اوغواړي نو د کشتي والو دګناهونو په وجه به هغوئ غرق کړي،اوس خو هغه د ډيرو ګناهونونه درګزر کوی.او که په ټولو ګناهونو ئې اونيول نو چه څوك هم که په کشتئ کښي کيناستل نيغ به په سمندر کښي ډوب شي خو دهغه د حد نه زيات رحمت هغوئ يوطرف نه بل طرف ته بوزی.د تفسير علماء دا هم فرمائ که هغه اوغواړي نوهم دا هوا به نا موافقه کړي اوډيره تيزه سيلئ به اوچلوی چه کشتې به په نيغه لاره نه ځي اخوا ديخوا بـه شي او نه به سنباليږي اوکوم خوا چه تلل غواړي لاړه به نه شي اودغه شان حيرانه پريشانه بـه کشتې والا تباه شي . غرض داچه که بند ئې کړي نو په ولاړه ولاړه به ناکام شي او که تيزه ئې کړي نو هم ناکاره .خو دا صرف دهغه لطف وکرم دې چه خوشګوارموافق هواګانې چلوی او لوې لوې سفرونه ددې کشتو په وجه خلق کوی اوخپل مقصدونه پوره کوی.هم داحال د اوبو دې که چرې بالکل نـه وروی خشك سالي شي نو دنيابه تباه شي اوکه ډير زيات اووروی نو ترسالي به يو څيزهم پيدا کيدو ته پريږ نه دی او ټوله دنيا به هلاکه شي.ورسره ورسره د باران د زيات والي په وجه د کورونو دغورزيدلو اوډپوره بربادئ سبب به جوړشي.ترديې پورې چه د الله په مهر بانئ سره چه په کوم کوم ښارونو او زمکو باندې زيات باران پکار دې هلته زيات باران کيږي او چه چرته کم پکار وی هلته کم .

بيا فرمائ چه زمونږ په نښو کښي جګړو والا په داسې موقعو باندې خو منی چه هغوئ زمونږ د قدرت نه بهر نه دی که مونږ چرې انتقام اخستل اوغواړو مونږ عذاب ورکول اوغواړو نو هغئ بچ کيدې نه شی ټول زمونږ د قدرت او خوښې لاندې دی.

فَمَآ اُوْتِيْتُمْ	
پس هغه چي درکړي شوي دي تاسو ته	
غرض دا چي څه تاسو ته	

مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ

څه څیز | پس هغه سامان دی | دژوند ددنیا | او هغه چي دالله سره دی | هغه بهتر دی |

دركړي شي اهغه تش ددنيا ساز وسامان دې او الله ﷻ سره چي كوم نعمتونه دی هغه غوره او باقي پاتي كيدونكي

وَّاَبْقٰى لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ

او باقي پاتي كيدونكي دى | دپاره دهغه كسانو | چي ايمان ئې راوړې وي | او په رب خپل باندې |

نعمتونه دى | هغه نعمتونه دهغه چا دپاره دى | چي ايمان راوړي او په خپل رب

يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ

بروسه كوي | او دپاره دهغه كسانو | چي ځان ساتي هغوئ | دغټو ګناهونو نه |

باندې بهروسه كوي | اوځوک چې د لويو لويو ګناهونو او دبې شرمئ د خبرونه

وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ يَغْفِرُوْنَ ﴿٣٧﴾

او دبې حيايئ دكارونو نه | او هر كله چي | غصه شي هغوئ | نو هغوئ معاف كول كوي |

ځان بچ ساتي | اوكله چې هغوئ غصه شي نو معافي كوي

وَالَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ

او دپاره دهغه كسانو | چي حكم مني | درب خپل | او قائيموي مونځ | اوكار(معاملات) دهغوئ

او ځوک چې دخپل رب حكم مني | اودمونځ پابندي كوي | اوهركار پخپلو كښې

شُوْرٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ

په مشوره سره وي | په منځ دهغوئ كښې | او ځيني دهغه رزق نه | چي وركړي دې مونږ هغوئ ته |

په مشورې سره كوي | اومونږ چې څۀ وركړي دى دهغې نه (دالله په لار كښې) خرڅ

يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ

خرڅ كوي | او دپاره دهغه كسانو | كله چي | اورسي هغوئ ته | ظلم زياتي | نو هغوئ |

كوي | اوداسي خلق چي ظلم زياتي پرې اوكړې شي نوپه برابر بدله اخلي (ظلم نه كوي)

يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٣٩﴾

مقابله كوي دهغې |

قوله تعالى:: فَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

ددنيا مذمت: الله ﷻ ددنيا بې قدري او ددې دحقارت بيان اوفرمائيلو چه ددې جمع كولو سره چا له پرسيدل نه دى پكار ځكه چه دايو ختميدونكې څيز دې بلكه د آخرت طرف ته رغبت پكاردې په نيكو اعمالو سره ثواب جمع كول پكار دى چه هميشه او باقي پاتې كيدونكې څيز دې . پس باقي له په فاني باندې اوكم له زيات باندې ترجيح وركول عقلمندي نه ده . اوس ددې ثواب د حاصلولو طريقې خودلې شي چه ايمان مضبوط وى چه دنياوى مزې پريخودو باندې صبر آسان وى په الله ﷻ كامل بهروسه وى چه په صبر باندې دهغه امداد ملاوشي او دالله ﷻ احكام پوره كول اود نافرمانو نه بچ كيدل آسان شي. لويو ګناهونونه او فحش كارونو نه پرهيز پكاردې ددې جملې تفسير په سوره اعراف كښې تيرشوې.

دي . په غصه قابو مونډل پکار دي چه عين دغصې اودغضب حالت کښې هم دښه اخلاقو اودمعافۍ عادت پرې نه دی څکه چه په صحيح حديث کښې دی چه رسول اللهﷺ چرې هم دخپل نفس بدله د چا نه نه ده اخستې.او که داللهﷻ د احکامو بې عزتی او بې ادبی کیدې نو هغه بله خبره ده([1])او په حديث کښې دی چه ډيرې زياتې غصې په حالت کښې هم د رسول اللهﷺ په ژبه مبارك ددې نه سوا نور الفاظ نه وتل چه فرمائيل به ئې چه ده ته څه شوې دی . دده لاسونه دې د خورو ډك شی([2])حضرت ابراهيم فرمائی چه د مسلمان ذليله کيدل خو به ئې نه ښوخول خو که غالب به شو نو انتقام به ئې نه اخستلو اومعاف به ئې کړو.د دوئ بل صفت دا دې چه دوئ د اللهﷻ حکم منی اودرسولﷺ اتباع کوی د څه چه هغه حکم کوی دوئې هغه پوره کوی د څه نه چه هغه منع کوی د هغې نه منع کيږی.دمونځ پابندی کوی چه د ټولو نه اعلی عبادت دې .

اهل علم سره مشوره کول :په لوې لوې کارونو به ئې بغير خپلو کښې دمشورې نه نه شروع کولو پخپله رسول اللهﷺ ته د الله حکم کيږی چه ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾[4]يعنی دوی سره مشوره کوه ددې وجې د حضورﷺ عادت مبارکه وو چه دجهاد وغيره په موقع باندې به ئې خلقو سره مشوره کوله چه د دوی زړونه خوشاله شی او په دې بنياد باندې حضرت عمر کله چه هغه زخمی کړې شو او د مرګ وخت ئې رانزدې شو شپږ کسان مقرر کړل چه دوئ دې په خپله مشوره څوك زما جانشين مقرر کړی ددې شپږو بزرګانو نومونه دادی عثمانﷺ ،علیﷺ، طلحهﷺ ، زبيرﷺ، سعدﷺ او عبد الرحمن بن عوفﷺ. پس ټولو په اتفاق رائې حضرت عثمان خپل امير مقرر کړلو . بيا دهغوئ چه د هغوئ د پاره دآخرت تيارى او د هغه ځائې ثوابونه دی يو بل وصف ئې بيان کړو چه چرته د احق اللهﷻ ادا کوی هلته دخلقو د حقونو په ادا کولوکښې کمی هم نه کوی .په خپل مال کښې دغريبانانو حصه هم ساتی او درجه په درجه دخپل طاقت مطابق هر چه سره ښه سلوك او احسان هم کوی.او دوی داسې بې همته او ذليله هم نه وی چه ظالم دظلم نه نه منع کوی بلکه دومره طاقت خپل ځان کښې ساتی چه د ظالمانو نه انتقام واخلی او مظلوم ته د هغه د پنجې نه نجات ورکړی .

قوله تعالى:: يَنْتَصِرُوْنَ۞

ليکن که دخپل ښه سرې توب په وجه غالب راشی او بيا ئې پريږدی.لکه څنګه چه د الله نبی حضرت يوسفﷺخپل رونړو باندې قابو اوموندو او وې فرمائيل چه څنې زه تاسو ته هيڅ بد رد نه وايم بلکه زما خواهش دې اودعا ده چه اللهﷻ د ې هم تاسو معاف کړی.او لکه څنګه چه رسول الله په حديبيه کښې کړی وو چه اتيا کافرانو چه دغفلت موقعه ئې اوموندله او چپ چاپ د مسلمانانو په لښکر کښې رانوتل او او نيولې شول کله چه د نبیﷺ په خدمت کښې پيش کړې شو نو هغوئ دې ټولو له معافی ورکړله او پرې ئې خودل.

او لکه چه څنګه رسول الله غورث بن حارث معاف کړلو . دا هغه کس وو چه د رسول اللهﷺ د خوب په حالت کښې ده درسول اللهﷺ په توره قبضه کړې وه کله چه هغوئ راپاسيدل او دې ئې اورټلو او توره دده د لاسه اوغورزيدله او نبیﷺ توره راواخستله او هغه مجرم سر خکته کړې د رسول اللهﷺ مخښې ته اودريدو رسول اللهﷺ صحابه راووغوستل دامنظر ئې ورته هم اوخودلو او قصه يئ هم ورته واوروله بيا ئې هغه معاف کړو او پرينښخودو([3])دغه شان لبيد بن اعصم چه کله په رسول اللهﷺ

[1])صحيح بخاری کتاب المناقب صفة النبیﷺ : ۳۵۶۰. صحيح مسلم: ۲۳۲۷.
[2])صحيح بخاری کتاب الادب باب لم يکن النبیﷺ فاحشاولا متحشا:۶۰۳۱.
[3]) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوات ذات الرقاع : ۴۱۳۵، صحيح مسلم:۸۴۳.

جادو اوکړو نو باوجود د علم او قدرته رسول الله ﷺ هغه معاف کړلو(۱) او دغه شان چه کومې يهودنړې ښځې رسول الله ته زهر ورکړی وو رسول الله ﷺ د هغې نه هم بدله وانه خستله.په هغې باندې د قابو موندلو او د علم باوجود رسول الله ﷺ دا لويه واقعه معمولي اوګنړله.د دغې ښځې نوم زينب وو دا د مرحب يهودی خور وه چه په غزوه خيبر کښې دحضرت محمود بن سلمه په لاس قتل شوې وو.دې د چيلې؛ د مخکنی پتون په غوښه کښې زهر ملاو کړی وو او پخپله ئې رسول الله ﷺ ته راوړی وو پخپله پتون رسول الله ﷺ ته د زهرو خبر ورکړې وو هر کله چه رسول الله ﷺ هغه راوغوسته او تپوس ئې ترې اوکړو نوهغې اقرار اوکړو او وجه ئې دا بيان کړې وه که تاسو رښتنې نبی وې نو تاسو ته به ئې هيڅ نقصان نه رسوو اوکه تاسو پخپله دعوی کښې دروغژن وې نو مونږ ته به تاسو نه آرام ملاو شوی وې د دې د معلوميدو او د هغې دجرم اقرار کولو باوجود د الله رسول هغه پريخودله او معاف ئې کړله. اګر چه بيا هغه قتل کړې شوه (۲) ځکه چه د دغې زهرو په خوړلو حضرت بشر بن براء ﷺ وفات اوشو نو قصاصادا يهودنړه ښځه قتل کړې شوه.نورهم دحضور ﷺ داسې ډير واقعات دی.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ

او بدله | دبدئ | بدی ده | په مثل دهغې | پس چاچې |

اودبدئ بدله هم هغه شان په بدئ سره ورکول دی | ....خوڅوک چې

عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ

معافي اوکړه | او اصلاح ئې اوکړه | پس اجر دهغې | په الله باندې دې | بيشکه هغه | نهٔ خوښوی

معافي اوکړی | او اصلاح اوکړی | نود هغه اجر دالله ﷻ سره دې | بيشکه الله تعالی ظالمان نه

الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ

ظالمان | او خامخا هغه څوك چې بدل ئې واغستو | روستو دظلم کيدونه په هغه باندې |

خوښوی | ....اوچا چې د مظلوم کيدو نه پس دهغې

فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ۭ اِنَّمَا السَّبِيْلُ

نو دغه کسان چې دی | نشته په هغوئ باندې | څه لار دملامتيا | بيشکه | لار دملامتيا |

هومره بدله واخسته | نو په هغه کسانو هيڅ الزام ملامتيا نشته | ملامتيا خو بس په هغه چا راځی

عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ وَيَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ

په هغه کسانو باندې ده | چې ظلم کوی په خلقو باندې | او زياتي کوی | په زمکه کښې |

چې په خلقو باندې زياتي کوی | اوناحقه په زمکه کښې فساد خوروی

بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ وَلَمَنْ

په ناحقه سره | دا کسان چې دی | دهغوئ دپاره دې | عذاب دردناك | او خامخا هغه څوك |

داسې خلقو دپاره دردناک عذاب مقرر دې | ....اوڅوک چې

(۱) صحيح بخاری کتاب الطب باب السحر : ۵۷۶۳، صحيح مسلم:۲۱۸۹.
(۲) صحيح بخاری کتاب الجزية باب اذا غدالمشرکين بالمسلمين: ۳۱۶۹، ابوداود: ۴۵۱۰.

صَبَرَ	وَغَفَرَ	اِنَّ ذٰلِكَ	لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ۝
چې صبر ئې اوکړو	او معافي ئې اوکړه	بیشکه دا کار	خامخا دغوره کارونو نه دې
صبر اوکړي	اومعافي اوکړي	نودا ډېر د اوچتو کارونو څخې دي	اوکوم سرې

قوله تعالى:: وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا

د چا تکلیف رسولو بانـدې بدلـه او معـافي : ارشـاد دې چـه د بـدې بدلـه اخستل جـائز دی . لکـه چـه ئـې اوفرمائيل ﴿فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ﴾ يو بل آيت کښې دی ﴿وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوْا بِمِثْلِ مَا عُوْقِبْتُمْ بِهٖ﴾ ددې ټولو آيتونو مطلب هم دا دې .خو افضليت هم په دې کښې دې چه معاف دې کړی . لکه څنګه چه فرمان دې ﴿ وَالْجُرُوْحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهٗ ﴾ يعنـي د خاص ز خمونو هم بدلـه ده بيا څوك چه هغه معاف كړي نو هغه به هغه د پاره كفاره جوړه شي . دلتـه ئې هم اوفرمائيل چه څوك معاف كړي اوصلح صفائي اوكړي د هغه اجر په الله ﷻ دې . په حديث كښې دی د درګزر كولو په وجه الله ﷻ د بنده عزت نور هم زياتوی [1] خو چه څوك په بدله كښې د اصل جرم زيات شي نو هغه د الله دشمن دې بيا به د بدې ابتدا د ده د طرف نه ګنړلې شي

قوله تعالى:: وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ

دظلم بدله اخستل جائز دی ::بيا فرمائي چه په چا باندې ظلم اوشو هغه باندې په بدلـه اخستو كښې هيڅ ګناه نشته.ابن عون فرمائي زه ددې لفظ انتصر د تفسيرپه تكل كښې ووم چه ما ته علي بن زيد بن جدعان دخپل مور ام محمد په روايت چه حضرت عائشې ﵂ له به ډيره تله راتله هغې بيان كړلو چه يو ځل حضور ﷺ حضرت عائشې له تشريف بوړو دغه وخت حضرت زينب هلته موجود وه رسول الله ﷺ ته معلوم نه وه كله چه هغوئ عائشې ته لاس ورنزدې كړو نو هغې په اشارې سره اوښودل.دغه وخت حضور ﷺ خپل لاس روستو كړو.حضرت زينب حضرت عائشې ته بد رد شروع كړل دحضور ﷺ په منع كولوهم منع نه شوه نو حضور ﷺ حضرت عائشې ته اجازت وركړو چه جواب وركړه . بيا خو چه كم جواب هغې وركړو نو حضرت زينب عاجزه شوه او نيغه حضرت علي ﵁ له لاړه او وې وئيل چه حضرت عائشه تاسو ته داسې داسې وائي اوداسې داسې كوی [2].

دا ئې چه واوريدل حضرت فاطمه دحضور ﷺ په خدمت كښې حاضره شوه . نبي ﷺ هغې ته اوفرمائيل د كعبې په رب قسم زه عائشې سره محبت كوم هغه خو هغه وخت واپس لاړه او حضرت علي ﵁ ته يې ټوله قصه واوروله بيا حضرت علي﵁ راغې او نبي ﷺ سره يې خبرې اوشوې .

دا روايت په ابن جرير كښې دغه شان دې خو ددې راوی په خپل روايتونو كښې عموما منكر حديثونه راوړي اودا روايت هم منكر دې. نسائي او په ابن ماجه كښې داشان دی چه حضرت زينب د غصې نه ډكه بغير اطلاع د حضرت عائشې كور ته لاړله او حضور ﷺ ته يې د حضرت عائشې په باره كښې څه اووې بياحضرت عائشې سره په جنګ شوه خو حضرت عائشې خاموشي اختيار كړه.كله چه هغې اووې نو نبي ﷺ حضرت عائشې ته اوفرمائيل ته خپله بدلـه واخله.بيا خو چه حضرت عائشې كوم جوابونه وركول شرو ع كړل هغې سره د حضرت زينب لاړې اوچې شوې هيڅ جواب يې ورنكړې شو . او د حضور ﷺ د مخ مبارك نه هغه صدمه لرې شوه[3] غرض مختصر دا چه مظلوم دې ظالم له جواب وركړي او بدله دې ترې واخلي. په بزاز كښې دی چه د ظالم دپاره چا بد دعا اوكړه هغه بدله واخستله

---

[1]) ددې په شان روايت صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب استحباب العفو والتواضع : ۲۵۸۸ كښې دې .

[2]) ابوداود كتاب الادب باب في الانتصار :۴۷۹۸، .

[3]) ابن ماجه كتاب النكاح باب حسن معاشرة النساء:۱۹۸۱، وهو حسن. ۹۷/۶، الادب المفرد:۵۵۸.

هم دا حديث په ترمذی کښې دې (۱) خو ددې په راوی کښې کلام دې

بيافرمائي چه حرج او گناه په هغه خلقو ده چه په خلقو ظلم کوی اوپه زمکه بغير دځه وجې شر او فساد خوروی.ځکه په صحيح حديث کښې دی دوه کسان چه يو بل ته بد رد وائي د هغې تولو بوج شروع کولو والا باندې دې ترسو چه مظلوم د بدلې د حد نه ورتير نه شي(۲)داشان فساد يان به د قيامت په ورځ دردناك عذابونو کښې اخته کيږی.حضرت محمد بن واسع فرمائي زه مکې ته لاړم نو اومې ليدل چه په خندق باندې پل جوړ شوی دې زه لا هلته وم چه گرفتار کړې شوم او امير بصره مروان بن مهلب له يې اورسولم هغه ما ته اووې ابو عبد الله ته څه غواړې ما ورته اووې دا چه که تا نه کيدې شي نو د بنو عدی د رور په شان جوړ شه.تپوس يې اوکړو دا څوك دې؟ ما اووې علاء بن زياد چه خپل يو دوست يې يو خل په څه کار باندې عامل جوړ کړو نوهغه ته يې او ليکل چه د حمد وصلوة نه پس چه که تا نه کيدېشي نو دا کوه چه ستا ملا د بوج نه خالي وی ستا خيټه دې د حرام نه بچ وی ستا لاسونه د مسلمانانو دويني اومال نه آلوده نه وی.کله چه ته دا کوې نوتاباندې به دهيڅ يو گناه لاره پاتې نه شي. دا لاره خوهغه خلقو باندې ده چه په خلقو ظلم کوی او بغيردڅه وجې په زمکه کښې فساد خوروی . مروان اووې الله ته پته ده ده رشتيا اووې او دخير خواهې خبره يې اوکړه ښه اوس څه غواړې ؟ وې فرمائيل دا چه ته ما خپل کور ته اورسې.مروان اووې ډيره ښه ده.پس د ظلم اود ظلم والو دمذمت بيانولوسره د بدلې اجازت او اوس افضليت طرف ته رغبت ورکولو د پاره فرمائي چه څوك تکليف برداشت کړی او بدې معاف کړی ده ډير د بهادرئ کار اوکړو چه په هغې باندې هغه د ډير ثواب او د پوره بدلې مستحق دې .د حضرت فضيل بن عياض فرمان دې چه تا ته يو کس د بل کس شکايت اوکړی نوهغه ته نصيحت اوکه چه روره دې معاف که په معافې کښې بهتری ده او دا دپرهيز گارې ثبوت دې که چرې هغه اونه منی او دخپل زړه د کمزورې اظهار اوکړی نو بيا ورته وئيلې شي چه لاړ شه او بدله ترې واخله خو په دې صورت کښې چه داسې نه وی چه ته زيات شې ورنه مونږ خو اوس هم دا وايو چه معاف يې کړه د ا درواز ه ډيره وسعت والا ده او د بدلـه لاره ډيره تنگه ده . واوره معاف کولو والا خو په آرام خوږ خوب کښې اوده شي او بدلې اخستو والا شپه ورځ په سوچ کښې وی او کری ربې چه څه به کوم. په مسند احمد کښې دی چه يو کس حضرت ابو بکر ﷺ ته بد رد وئيل شروع کړل حضور ﷺ هم هلته تشريف فرما وو هغوئ مسکې شول حضرت صديق ﷺ خاموش وو خو چه کله هغه ډيرې کنځلې اوکړې نو هغوئ هم د بعضو جواب ورکړو په دې باندې حضورﷺ خفه شو او دهلته نه لاړو.حضرت ابوبکرﷺ دنبی ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او عرض يې او کړو چه يا رسول الله ﷺ هغه ما ته بد رد وئيل او تاسو ناست وې اوريدل مو او کله چه ما دهغه يو دوو خبرو جواب ورکړو نو تاسو په ناراضتيا سره پاسيدې؟ حضورﷺ اوفرمائيل واوره هر کله چه ته خاموش وې نو يوې فرښتې ستا د طرف نه جواب ورکولو کله چه تا په خپله جواب ورکړو نو فرښته اخوا شوه او شيطان مينځ کښې راغلو نو بيا دشيطان په موجودگې کښې زه څنگه پاتې کيدې شوم . بيا يې اوفرمائيل واوره ابو بکرﷺ درې څيزونه بالکل برحق دی ① چا باندې چه څه ظلم اوشي او هغه يې معاف کړی ضرور به الله هغه له عزت ورکوی او د هغه مدد به کوی ② کوم کس چه د سلوك اود احسان درواز ه کولاو کړی او د صله رحمې په اراده خلقوله ورکوی الله ﷻ به ورله برکت ورکړی او زيات به ورکړی ③ او څوك چه د زياتوالی د پاره د سوال دروازه کولاو کړی ددې دپاره هغه خلقو نه غواړی الله ﷻ به هغه لره بې برکتي ورکړی

(۱) ترمذی کتاب الدعوات باب من دعا علی من ظلمه فقد انتصر: ۳۵۵۲..

(۲) صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب النهی عن السباب : ۲۵۸۷، ابوداود:۴۸۹۴.

او په کمی کښې به ئې مبتلا ساتی.(۱) دا روایت په ابو داود کښې هم دې او د مضمون په اعتبار ډېر ښکلې حدیث دې.

وَمَنۡ يُّضۡلِلِ اللّٰهُ	فَمَا لَهٗ	مِنۡ وَّلِيٍّ	مِّنۡۢ بَعۡدِهٖ ؕ
او هغه څوك چې ګمراهه کړي هغه لره الله	پس نشته هغه لره	څوك دوست کارساز	روستو د هغه نه

چې الله ﷻ ئې ګمراه کړي نو د هغهٔ نه پس د هغه دپاره بل هيڅوک کارساز نشته

وَتَرَى الظّٰلِمِيۡنَ	لَمَّا رَاَوُا	الۡعَذَابَ	يَقُوۡلُوۡنَ	هَلۡ اِلٰى مَرَدٍّ
او ته به اووينې دا ظالمان	هر كله چې اووينى هغوئ	عذاب	چې وائى به	آيا شته واپس تلو ته

او ته به ظالمان اووينى کله چې هغوی عذاب اووينى نو دا به وائي چې آيا (دنيا) ته د واپس

مِّنۡ سَبِيۡلٍ ۚ	وَتَرٰٮهُمۡ	يُعۡرَضُوۡنَ	عَلَيۡهَا
څه لار	اوته به اووينې هغوئ	چې وړاند به کړې شى	په دغه وور باندې

تلو هم څه صورت شته ؟ اوته به هغوی اووينې چه جهنم ته به وړاندې کولې شى

خٰشِعِيۡنَ	مِنَ الذُّلِّ	يَنۡظُرُوۡنَ	مِنۡ طَرۡفٍ خَفِيٍّ ؕ
حال دا چې يريدونکى به وى	ادوجې دذلت نه	اوګورى به (دوزخ ته)	په کتلو پټو سره

د ذلت په وجه به سر ټيټ ولاړ وى| .... او پټ پټ به جهنم ته ګورى

وَقَالَ الَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡۤا	اِنَّ الۡخٰسِرِيۡنَ	الَّذِيۡنَ
اووائى به هغه کسان	چې ايمان ئې راوړې دې	بيشکه تاونيان دى	هغه کسان

اومومنان به وائی | چې حقيقت کښې هغه څوک تاوانيان شول| چې خپل ځانونه

خَسِرُوۡۤا	اَنۡفُسَهُمۡ	وَاَهۡلِيۡهِمۡ	يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ	اَلَاۤ
چې په خساره کښې ئې واچول	ځانونه خپل	او اهل خپل	په ورځ دقيامت	خبردار

اوخپل بال بچ ئې دقيامت په ورځ په تاوان کښې واچول | ....ياد ساته !

اِنَّ الظّٰلِمِيۡنَ	فِىۡ عَذَابٍ مُّقِيۡمٍ	وَمَا كَانَ لَهُمۡ	مِّنۡ اَوۡلِيَآءَ
بيشکه ظالمان خلق	به په عذاب هميشه کښې وى	اونهٔ به وى هغوئ لره	څوك سرپرستان

چې بيشکه ظالمان به هميشه په عذاب کښې پراته وى | اود هغوئ به د الله ﷻ نه

يَنۡصُرُوۡنَهُمۡ	مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ	وَمَنۡ	يُّضۡلِلِ اللّٰهُ
چې امداد اوکړى دهغوئ	په مقابله دالله کښې	او هغه څوك	چې ګمراهه ئې کړى الله

سوا هيڅوک مددګار نه وى | چې دهغوئ مدد اوکړى | اوڅوک چې الله ﷻ ګمراه کړى

فَمَا لَهٗ	مِنۡ سَبِيۡلٍ ؕ
پس نشته هغه لره	څه لار د بچګيدو

نوهغه دپاره (دهدايت) هيڅ لار نشته |

(۱) احمد: ۲/۴۳۶، ابوداود كتاب الادب باب فى الانتصار: ۴۸۹۴، وهو حسن.

قوله تعالى: ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ﴾

الله ﷻ چې څوک گمراه کړي نو هغه څوک نشی په لار کولې: الله ﷻ بیان فرمائي چه هغه څه غواړي هغه کیږي هغه څوک منع کولې نه شي اوڅه چه نه غواړي هغه نه کیږي اونه هغه څوک کولې شي.هغه چه چا ته اوغواړي نیغه لاره ورته ښائي هغه څوک گمراه کولې نه شي او چا نه چه هغه نیغه لاره ورکه کړي هغه ته څوک لار نه شي ښودلې.یو بل ځائي فرمان دې ﴿وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا﴾ څوک چه هغه گمراه کړي دهغه څوک مدد گار اولار ښودونکې نشته.

قوله تعالى: ﴿وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ﴾

دجهنم په لیدو د مشرکانو ارمان: بیا فرمائي چه د ا مشرکان د قیامت عذابونه چه اووینی نو دوباره به دنیانه دراتلو ارمان کوی لکه چه بل ځائي دی ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ﴾ کاش چه تا هغوئ لیدلې وې چه دوزخ سره به اودرولې شي او افسوس به کوی چه څومره ښه به وه چه مونږه دوباره واپس لیږلې شوې وې نومونږ به هیڅ چرې دخپل رب آیتونه دروغ نه گڼړو بلکه ایمان به راوړو.حق خو دا ده چه کوم څیز دې خلقو پټ کړې ووهغه د دې مخښې ته راغلو.خبره دا ده که دوئ دوباره هم اولیږلې شول نو بیا به هم هغه کوی د څه نه چه به منع کولې شو یقینا دا دروغژن دی.

قوله تعالى: ﴿وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا﴾

ظالمان به دوزخ سره حیرانه اوپریشانه وی: بیا نبي اوفرمائیل چه دوی به جهنم ته نزدې راوستلې شي اودالله ﷻ دنافرمانو په وجه به په دوی ذلت خور شوې وی دعاجزې نه ټیټ وی اوغلې غوندې به دوزخ ته گوری خو چهس د څه نه یریږی د هغې نه به بچ نه شي.نه صرف دومره بلکه د هغوئ د وهم و گمان نه به هم زیات عذاب دوی ته ورکړې ورکیږی الله دې ترې مونږ محفوظ اوساتی . هغه وخت به ایمان والا خلق وائي چه حقیقي نقصان والا هغه خلق دی چا چه ځان سره خپل منونکی هم دوزخ ته بوتلل . چه نن د همیشنی نعمتونه نه محروم شول او هغوئ یې هم محروم کړل . نن به هغه تړول بیل بیل عذاب کښې مبتلا وی دائمی ابدی او همیشنی سزاگانې زغمی . او دوی به نا امیده وی نن به څوک هم دوئ ددې عذابونو نه خلاصولو والا یا کمولو والا نه وی دا گمراهان به خلاصولو والا څوک هم نه وی.

			اِسْتَجِيبُوا	لِرَبِّكُمْ	مِّنْ قَبْلِ
			قبوله کړئ بلنه	درب خپل	مخکښې ددې نه
تاسو دخپل رب د حکمونو قبولوالې کوئ اددې نه وړاندې					
اَنْ يَّاْتِيَ	يَوْمٌ	لَّا مَرَدَّ	لَهُ	مِنَ اللّٰهِ	مَا لَكُمْ
چې راشي	هغه ورځ	چې نشته واپس کیدل	هغې لره	دطرفه دالله نه	نه به وی تاسو لره
چې هغه ورځ راشي | دالله ﷻ دطرف نه به دهغې واپس کیدل نه وی | په هغه ورځ به ستاسو دپاره چرته					
مِّنْ مَّلْجَاٍ	يَّوْمَئِذٍ	وَّمَا لَكُمْ	مِّنْ نَّكِيْرٍ	فَاِنْ اَعْرَضُوا	
هیڅ ځائ دپناه	په دغه ورځ	اونه به وی تاسو لره	هیڅ انکار	اوس که چرې مخ واړوؤ دوئ	
د پناه ځائي نه وی | اونه به (دفیصلې منلونه) انکار کولې شئ | که اوس هم دوئ (دقرآن نه) مخ واړوی					
فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ	عَلَيْهِمْ	حَفِيْظًا	اِنْ عَلَيْكَ	اِلَّا الْبَلٰغُ	
پس نه ئي لیږلې مونږ ته	په دوئ باندې	په حیثیت دنگران	نشته په تا باندې	مگر رسونه	
نو مونږ ته په دوئ څه نگران نه ئي مقرر کړې | ستاسو په ذمه خو صرف پیغام رسول دی					

وَاِنَّآ	اِذَآ	اَذَقْنَا	الْاِنْسَانَ	مِنَّا	رَحْمَةً	فَرِحَ
او بیشکه مونږه	کله چې	اوڅکوؤ مونږه	انسان ته	دطرفه زمونږ نه	رحمت	نو خوشحاله شي

اومونږ چې یو انسان باندې څه نعمت اوکړو | نو هغه په هغې باندې ځان ته غاوره شي

بِهَا	وَاِنْ تُصِبْهُمْ	سَيِّئَةٌ	بِمَا	قَدَّمَتْ
په هغې سره	او که اورسیږي دوئ ته	څه مصیبت	په سبب دهغې عمل	چې مخکښې لیږلې وي

.... | اوکه چرې خلقو ته د هغه ګناهونو په وجه کوم چې هغوی کړې وي څه تکلیف اورسیږي

اَيْدِيْهِمْ	فَاِنَّ الْاِنْسَانَ	كَفُوْرٌ
لاسونو ددوئ	نو بیشکه انسان دې	ناشکره

نو هم دغه انسان ناشکري شروع کړي |

قوله تعالىٰ:: اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ

د دوزخ نه د بچکیدو تدبیر: لکه څنګه چه اول ذکراوشو چه د قیامت په ورځ به لوې لوې هیبتناک واقعات وی هغه به سخته د مصیبت ورځ وی نو اوس دهغې نه یرولې شی او دهغې ورځې دتیارې د پاره فرمائی دهغه ورځې دراتلو نه مخکښې مخکښې دالله ﷻ په فرمان پوره پوره عمل اوکې. کله چه هغه ورځ راشی نوتاسوته به نه د پناه څه ځائې ملاویږی او نه داسې ځائې چه هلته تاسو نانجانړه داسې پټ شې چه نه مو څوک پیژنی او نه مو څوک اووینی.

قوله تعالىٰ:: فَاِنْ اَعْرَضُوْا فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا

د نبی کریم ﷺ په ذمه صرف رسونه ده: بیا فرمائی که دامشرکان نه منی نو ته په ذوی باندې نګران نه یې جوړشوې هغوئ په هدایت باندې راوستل ستاپه ذمه نه دی داکاردالله ﷻ دې تاباندې صرف تبلیغ دې حساب به مونږ پخپله اخلو. د انسان حالت دادې چه په راحت کښې په مستې کښې شی او په تکلیف کښې ناشکره شی هغه وخت مخکښنی نعمتونو نه هم منکر شی. په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ ښځو ته اوفرمائیل چه صدقه ورکوې ما تاسو په دوزخ کښې په زیات تعداد کښې لیدلې یئ چا تپوس اوکه دا په څه وجه؟ نبی ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو د شکایت د زیاتې او د خاوندانو د ناشکرې په وجه. که چرې ته دوی سره یوې زمانې پورې د احسان معامله اوکې او بیا یو ورځ پریږدې نو دا ښځې وائی چه ما خو تا نه چرې هم څه راحت او آرام نه دې موندلې[1] په حقیقت کښې د اکثرو ښځو دا حال دې خو چه په چا باندې الله رحم اوکړی او د نیکۍ توفیق ورکړی او حقیقی ایمان ورته نصیب کړی بیا خو د هغه دا حال وی چه هر راحت باندې شکر او هر تکلیف باندې صبر. پس په هر حالت کښې نیکی حاصلیږی او د وصف سوا د مومنانو نه بل چا کښې نه وی.

لِلّٰهِ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
الله لره ده	بادشاهی دآسمانونو	او دزمکې

| داسمانونو اودزمکې بادشاهی صرف دالله ﷻ ده

[1] صحیح بخاری کتاب النکاح باب کفران العشیر: ۵۱۹۷ صحیح مسلم: ۷۹.

يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۖ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ إِنَاثًا وَّيَهَبُ

پیدا کوی هغه | هغه | چی غواړی | ورکوی | چاله چی غواړی | لونړه | او ورکوی |

هغه چې څه اوغواړی نو پیدا کوی ئې | چې چاته اوغواړی لونړه ورکړی | اوچا ته چې اوغواړی نو

لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ۝ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّإِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ

چاله چی غواړی | ځامن | یا ورکوی هغوئ ته | ځامن | او لونړه ګډوډ | او ګرزوی |

ځامن ورته ورکړی | اویا ورته ځامن اولونړه دواړه ورکړی | او چې چاته اوغواړی نو

مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ۖ إِنَّهُ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۝ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ

هغه خوك چی غواړی | شنډ | بیشکه هغه | عالم دې | قادر دې | اونۀ دې دا مقام | د یوبشر |

شنډ ئې کړی | هغه په هر څۀ پوهه دې | او په هرڅه قادر دې | ....اود هیڅ بشر دا قدرت نشته

أَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ

چی خبری اوکړی دهغه سره الله | مګر په وحی سره | یا شاته | دپردې | نه | یا رالیږی هغه |

چی الله تعالی دې ورسره خبرې اوکړی | البته دا چې وحی ورته اوکړی | یا ورسره د پردې نه اخوا خبرې اوکړی

رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَآءُ ۖ إِنَّهُ

پیغام رسانه فرښته | پس هغه وحی کوی | په حکم دهغه سره | هغه چی غواړی هغه | بیشکه هغه |

یا یوه فرشته راولیږی | نوهغه ورته دالله ﷻ په حکم هغه وحی راوړی کومه چې دالله ﷻ خوښه وی

عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۝ وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوْحًا

اوچت دې | دحکمت خاوند دې | او همدارنګې | وحی کړې دې مونړه | تاته | یو ورح |

الله ﷻ ډیر اوچت دې صاحب دحکمت دې | اودغسې مونږ تاته دا وحی یعنی خپل حکم

مِّنْ أَمْرِنَا ۖ مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْإِيْمَانُ

دحکم خپل نه | نۀ وې تۀ | چی پوهیدلې | چی څه څیز دی کتاب | اونۀ ایمان |

درلیږلې دې | تا خو نه پیژندل چې کتاب څه څیز دې اونه دې ایمان پیژندل چې ایمان څه څیزدې

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ

ولیکن | جوړ کړو مونړنه دغه روح | یوه رنړا | چی لار ښایو مونړ | په هغې سره | هغه چاته

لیکن مونړ دا (کتاب) رنړا جوړه کړه | او د دې په ذریعه مونړ پخپلو بندګانو کښې

نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِيْ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝

چی غواړو مونړ | ادبندګانوز مونړنه | اوبیشکه تۀ | خامخا هدایت کوې | لارې | نیغې ته |

چاته چې اوغواړونو هدایت کوو | او ته نیغې لارې طرفته خودنه کوې

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِىْ	لَهٗ	مَا فِى السَّمٰوٰتِ	وَمَا
لاره دهغه الله	چې هغه لره دی	هغه څه چې په آسمانونو کښې دی	او هغه څه
(يعنی) دهغه الله ﷻ لاره چې دآسمانونواو زمکې د ټولو څيزونو مالک دې			

فِى الْاَرْضِ	اَلَآ	اِلَى اللّٰهِ	تَصِيْرُ	الْاُمُوْرُ
چې په زمکه کښې دی	خبردار شئ	چې خاص الله ته	واپس ورځی	ټول معاملات
ياد ساتئ چې ټولې معاملې (جګړې او مقدمې) به الله ﷻ ته پيش کيږی (اوهغه به ئې فيصله کوی)				

قوله تعالى:: لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

هر قسمه پيدائش د الله په اختيار کښې دې: فرمائي چه خالق مالك او متصرف د زمکې اود آسمان صرف يو الله ﷻ دې هغه چه څه غواړی هغه کيږی چه څه نه غواړی هغه نه کيږی چا ته چه اوغواړی ورکوی اوچا ته چه اوغواړی نه ورکوی چه څه اوغواړی پيدا يې کړی اوجوړ يې کړی چا ته چه اوغواړی صرف جينکې ورکوی لکه حضرت لوط ﷺ ته او چا ته چه اوغواړی صرف هلکان ورکوی لکه حضرت ابراهيم ﷺ ته او چا ته چه اوغواړی هلکان اوجينکې دواړه ورکوی لکه حضرت محمد ﷺ او څوك چه اوغواړی لاولد يې ساتی لکه حضرت يحيی او حضرت عيسی عليهما السلام .

دمخلقو څلور قسمه پيدائش: بس دا څلور قسمه شو جينکو والا هلکانو والا دواړو والا او د دواړو نه خالی. هغه عليم دې هرمستحق پيژنی.قادر دې څنګه چه غواړی فرق ساتی.بس دا مقام دالله ﷻ د هغه فرمان په مثل دې کوم چه دحضرت عيسی ﷺ په باره کښې دې چه ددې وجې مونږ هغه دخلقو دپاره نمونه جوړکو يعنی دقدرت دليل ئې جوړکو اواوښايو چه مونږ مخلوق په څلورقسمه جوړ کړيدې . حضرت آدم ﷺ صرف د خاورې نه پيدا شو نه مور نه پلار.حضرت حوا صرف د نارينه نه پيدا شو. باقی ټول انسانان د سړی اوښځې نه سوا دحضرت عيسی ﷺ نه چه صرف هغه د ښځې نه بغير د سړی نه پيدا شوه . پس د رسول الله ﷺ په پيدائش دا څلور واړه قسمونه پوره شو لهذا دا مقام د مور پلار په باره کښې ووا و هغه مقام د اولاد په باره کښې ددې هم څلور قسمه او دهغې هم څلور قسمه . سبحان الله دا دې د هغه الله د علم او د قدرت نښې .

قوله تعالى:: اِلَّا وَحْيًا

د وحی مختلف صورتونه: د وحی د مقامات،مراتب او کيفياتو باره کښې بيان دې چه کله خو به د رسول الله ﷺ په زړه کښې وحی واچولې شوه چه د هغې په وحی الهی کښې به هغوئ ته هيڅ شك نه وو لکه چه د صحيح ابن حبان په حديث کښې دی چه روح القدس زما په زړه کښې دا خبره راپوکلې ده چه هيڅ يو کس هم ترسو چه خپل رزق او وخت پورا نه کړی هيڅ چرې نه مری.ددې وجې د الله نه يريږی او د رزق په طلب کښې ښه لاره اختياروئ[1] ياپردې په شا لکه چه حضرت موسی ﷺ سره کلام اوشو خکه چه هغوئ کلام واوريدو نو جمال کتل يې اوغوښتل خو الله رب العزت په پرده کښې وو.رسول الله ﷺ حضرت جابربن عبد الله ﷺ ته فرمائيلې وو چه الله ﷻ چاسره هم کلام نه دې کړې خود پردې شاته خو ستا پلارسره يې مخامخ کلام کړې دې[2] دې احد په غزا کښې د کافرانو په لاس شهيد شوې وو.خو دا دې يادساتلوخبره ده چه دا کلام د عالم برزخ دې اوچه دکوم کلام ذکردې د هغې نه ددنيا کلام مراددې .

[1] حاکم : ۲/ ٤ لم اجده عند ابن حبان ورواه البغوی فی شرح السنة: : ٤١١٢، والقضاعی فی مسند الشهاب: ١١٥١.

[2] ترمذی کتاب تفسير القران باب و من سورة آل عمران : ٣٠١٠، وسنده حسن ابن ماجه: ١٩٠.

یاقاصد رالیږی اوخپله خبره هغه ته اورسوی لکه حضرت جبرئیل ﷺ وغیره فرښتې به د الله نبیانو له راتللې.هغه بلندې او بزرګې والا دې ورسره حکیم او حکمت والا هم دې.د روح نه مراد قرآن دې فرمائی چه دا قرآن مونږه ستا طرف ته د وحی په ذریعه رالیږلې دې.کتاب او ایمان تفصیل سره چه کوم مونږ په کتاب کښې کړې دې ته ددې نه مخکښې نه پوهیدې خو مونږه د قرآن نور جوړ کړې دې چه ددې په ذریعه مونږ خپل ایمان والا بندګانو ته نیغه لاره ښایو لکه چه بل آیت کښې دی ﴿قل للذین امنوا﴾ الخ اووایه چه دا د ایمان والو د پاره هدایت او شفا ده. او د بې ایمانو غوږونه کاڼه او سترګې ړندې دی .بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ا ته د الله لارې او حق طرف ته رهنمائی کوه او بیا ئې د صراط مستقیم تشریح اوکړه او وې فرمائیل د شرع مقررولو والا پخپله الله ﷻ دې چه دهغه شان دادې چه داسمانونو اود زمکو مالك دې اوالله ﷻ هغه دې په دې کښې تصرف کولو والا او حکم چلولو والا هم هغه دې څوك هم د هغه یو حکم منع کولې نه شی.ټول کارونه هم هغه طرف ته واپس کیږی هم هغه د ټولو کارونو فیصلې کوی او حکم کوی.هغه پاك او برتردې هر هغه څیز نه چه د هغه نسبت دا ظالمان اومنکران وائی . هغه اوچت او بلندې والا دې .

آیاتونه		سورة الزخرف مکیة وهی تسع وثمانون اٰیة وسبع رکوات		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ		
۸۹		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۷

حٰمٓ ۝١ وَالۡكِتٰبِ الۡمُبِیۡنِ ۝٢ اِنَّا جَعَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا

ح م |قسم دې په کتاب | واضحه باندې | بیشکه مونږه | جوړ کړې دې دا کتاب | قرآن |

حم په دې واضحه کتاب باندې قسم دې | مونږ دا د عربئ ژبې قران(په دې غرض جوړ کړې دې

عَرَبِیًّا لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ۝٣ وَاِنَّهٗ فِیۡۤ اُمِّ الۡكِتٰبِ

دعربئ ژبې | دپاره ددې چی تاسو | پوهه شئ | او بیشکه دا قران | په اصل دکتاب کښی |

چې تاسو پرې پوهه شئ |او بیشکه دا قران پاک مونږ سره په لوح محفوظ کښې موجود دې

لَدَیۡنَا لَعَلِیٌّ حَكِیۡمٌ ۝٤ اَفَنَضۡرِبُ عَنۡكُمُ

زمونږ سره | داوچتې مرتبې | او دحکمت نه ډك کتاب دې | ایا پس مونږه اوګرځوؤ | ستاسو نه |

داوچتې مرتبې کتاب دې او حکمت نه ډک دې |ایا مونږ به ستاسو نه دا د نصیحت (کتاب)

الذِّكۡرَ صَفۡحًا اَنۡ كُنۡتُمۡ قَوۡمًا مُّسۡرِفِیۡنَ ۝٥

دا نصیحت | په ګرځولو سره | صرف په دې وجه چی یئ تاسو | یو قوم | دحد نه اوړیدونکی |

د دې وجې واړوو | چې تاسو داسې خلق یې چه د مناسب حد نه تیریدونکی یئ

وَكَمۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ نَّبِیٍّ فِی الۡاَوَّلِیۡنَ ۝٦ وَمَا یَاۡتِیۡهِمۡ مِّنۡ نَّبِیٍّ

او ډیر لیږلی دی مونږه | پیغمبران | په مخکینو خلقو کښی | اونه به راتلو هغوئ ته | یو پیغمبر |

اومونږ پخوانو خلقو ته څومره ډیر پیغمبران لیږلی وو ؟| او دغې خلقو ته یو پیغمبر هم داسې نه وو

إِلَّا	كَانُوْا	بِهٖ	يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝	فَأَهْلَكْنَا
مګر	وو هغوئ	چې په هغه پورې به نې	توقي کولې	پس هلاک کړل مونږه هغه خلق
راغلې چې هغوئ ورپورې ټوقې نه وې کړې	نو مونږ هغه ټول خلق هلاک کړل	کوم چې		
أَشَدَّ	مِنْهُمْ	بَطْشًا	وَّمَضٰى	مَثَلُ الْأَوَّلِيْنَ ۝
چې زیات سخت وو	ددوئ نه	په قوت کښې	او تیر شوی دی	مثالونه دمخکینو خلقو
ددې خلقو نه طاقتور وو	اودغه شان سلوک د پخوانو ډیرو خلقو سره شوې دې			

قوله تعالى:: وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ۝

د قرآن نورانیت اوعظمت :د قرآن قسم يې اوخوړلوچه واضح دې اوددې معنې ښکاره دی چه الفاظ يې نوراني دی چه د ټولو نه زیاته فصیح اوبلیغ ژبه عربې کښې نازل شوې دې دا ددې د پاره چه خلق سوچ اوکړی اونصیحت او عبرت حاصل کړی.مونږ دا قرآن په عربې ژبه کښې نازل کړې دې .
څنګه چه بل ځائې کښې دی عربې واضح ژبه کښې مو دا نازل کړې دی.ددې شرافت او لویه مرتبه کومه چه عالم بالا کښې ده هغه بیان فرمائی چه زمکې والو ته د هغه منزلت او قدر معلوم شی . وې فرمائیل چه دا په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې دې . لدینا نه مراد مونږ سره د لعلی نه مراد مرتبې والا عزت والا شرافت او فضیلت والا دې د حکیم نه مراد محکم او مضبوط چه د باطل د ملاویدو نه اوناحق سره د خلط ملط کیدو نه پاك دې یو بل آیت کښې د دې کلام پاك د بزرګې بیان په دې الفاظو سره دې ﴿انه لقران کریم﴾ یو بل ځائې دی ﴿كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ﴾ یعنی دقرآن کریم په لوح محفوظ کښې درج دې دې ته سوا د پاك فرشتو نه څوك لاس هم نه شی لګولې.دا درب العالمین د طرف نه نازل شوې دې.
او وې فرمائیل چه قرآن د نصیحت څیز دې د چا چه زړه غواړی قبول دې کړی . هغه په داسې صحیفو کښې دې چه معززې دی او اوچت درجې والا دی او مقدس دی چه د داسې لیکلو والا په لاس کښې دی چه عزت والا او پاکې دی.د دې دواړو آیتونو نه علماء استنباط کړېدې چه بې اودسه قرآن له لاس اوړل نه دی پکار لکه څنګه چه په یو حدیث کښې هم راغلې دی (۱) په شرط ددې چه هغه صحیح ثابت شی . څکه چه په عالم بالا کښې فرښتې د دې کتاب ډیر عزت او تعظیم کوی په څه کښې چه دا قرآن لیکلې شوې دې د دې وجې په دې عالم کښې مونږ له بدرجه اولی د دې قرآن ډیر عزت او اکرام پکار دې څکه چه دا زمکې والو د پاره رالیږلې شوې دې او د دې خطاب هم دوی ته دی نو دوی له د قرآن ډیر زیات ادب او تعظیم پکار دې او ورسره ورسره د دې احکام منل او په هغې عامل جوړېدل پکار دی.څکه چه دالله ﷻ فرمان دې چه دا مونږ سره په ام الکتاب کښې دې او ډیر اوچت او حکمت والا دې.ددې نه پس د آیت څو یو معنی دا شوې ده آیا تاسو د ګڼړلې ده چه د اطاعت او فرمان بردارې نه کولو باوجود به مونږه تاسو پرېږدو او تاسو ته به عذاب نه درکوو .
دویمه معنی داده چه ددې امت مخښکنو خلقو کله چه قرآن دروغ اوګڼړل که هغه وخت دا قرآن اوچت کړې شوې وې نو ټوله دنیا به هلاك کړې شوې وه.خو د الله ﷻ وسیع رحمت دا خوښه نه کړله او برابر د شلو کالو نه زیاته مودې پورې دا قرآن نازلیدلو.ددې قول مطلب دادې چه داد الله ﷻ لطف او رحمت دې چه هغه د نه منونکو د انکار اود بد باطن خلقو د شرارت په وجه هغوئ ته نصیحت او وعظ کول نه

۱) حدیث لا یمس القران ، طرفته اشاره ده . دارروایت موطا امام مالک :۱۹۹/۱. وهو حدیث حسن کښې موجود دې .

پریږدی ددې وجې چه په دوی کښې چه کوم نیکې والا دی هغه درست شی او چه کوم درست کیږی نه په هغوئ باندې حجت تمام شی .

قوله تعالى: وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِيْنَ ۞

نبی کریم ﷺ ته تسلی: بیا الله تبارك و تعالى خپل نبی محمد ﷺ ته تسلی ورکوی او فرمائ چه ته د خپل قوم په تکذیب مه یریږه صبر او تسلی ساته د دوی نه مخکښې چه کوم قومونه وو هغوئ له هم مونږ رسولان او نبیان لیږلې وو او دوی ټولو خپل خپل نبیانو سره تمسخر کړې وو بیا مونږه هغوئ هلاك کړل هغوئ ستاسو د زمانې والا خلقو نه زیات زور والا او طاقت والا وو لکه چه په بل آیت کښې دی آیا هغوئ په زمکه باندې او نه ګرځیدل او وې نه لیدل ؟ چه د دوی نه د مخکښنو خلقو څه انجام اوشو؟ چه د دوی نه په تعداد او په طاقت کښې ډیر وړاندې وو.د دې مضمون نور هم ډیر آیتونه دی .
بیافرمائی چه د مخکښینو خلقو مثالونه تیر شول یعنی د هغوئ عادتونه سزاګانې اوعبرتونه.لکه چه د دې سورت په آخر کښې یې اوفرمائیل چه مونږ هغوئ تیر شوی خلق او د راتلونکو د پاره عبرت جوړ کړل . او لکه چه فرمان دې سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ یعنی د الله ﷻ طریقه چه د هغه په بندګانو کښې دمخکښې نه راروانه ده اوته به دا بدلیدو والا بیا نه مومې .

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

او که چری | تپوس اوکړې ته ددوئ نه | چی چا | پیدا کړی دی | آسمانونه | او زمکه |

او(ائې نبی ﷺ) که ته د دوی نه تپوس اوکړې | چې آسمانونه او زمکه چا پیدا کړی دی

لَيَقُوْلُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ۞ الَّذِيْ جَعَلَ

نو خامخا به اووائی | چی پیدا کړی دی دا | غالب | او عالم الله | هغه (الله) | چی جوړه ئې کړه

نودوئ به خامخا اووائی | چې دازبردست او پوهه الله ﷻ پیدا کړی دی | هغه الله ﷻ

لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّجَعَلَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا

ستاسو دپاره زمکه | زانګو | او جوړ ئې کړې | ستاسو دپاره | په هغې کښې لارې |

چې زمکه ئې فرش جوړه کړې ده | ....او ستاسو دپاره یې په دې کښې لارې جوړې کړې دی

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ۞ وَالَّذِيْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ

دپاره ددې چی تاسو | دخپل منزل لار بیا مومئ | او هغه (الله) | چی نازلې ئې کړې | داسمان نه |

چې تاسو خپل منزل مقصود ته اورسیږئی | او الله ﷻ هغه ذات دې چې د پورته نه ئې په اندازه اوبه

مَآءًۢ بِقَدَرٍ ۚ فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذٰلِكَ

اوبه | په خاص مقدار سره | پس ژوندئ کړه مونږه | په دې سره | زمکه مړه | همدارنګې به |

راووړلې | ....نو بیا مونږ په هغې سره مړه زمکه راژوندئ کړه | هم دغه شان به تاسو

تُخْرَجُوْنَ ۞ وَالَّذِيْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ

تاسو راوویستې شئ | او هغه (الله) | چی پیدا ئې کړې جوړئ | ټولې | او جوړه ئې کړه |

(دقبرونونه) راویستلئ شئ | او الله ﷻ هغه ذات دې | چې ټول څیزونه ئې جوړې پیدا کړی دی

لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُوْنَ ﴿١٢﴾

ستاسو دپاره | دکشتئ نه | او دځناورو نه | هغه ذریعه | چې تاسو پر سورلی کوئ |

اوستاسو دپاره ئې بیړۍ او څاروی پیدا کړی دی | ...چې تاسو پرې سورلۍ کوئ

لِتَسْتَوٗا عَلٰى ظُهُوْرِهٖ ثُمَّ تَذْكُرُوْا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ

دپاره ددې چې تاسو برابر سواره شئ | په شاګانو دهغې | بیا تاسو یاد کړئ | نعمت د رب ستاسو |

دپاره ددې چې تاسو دهغې په شا برابر کینئ | اوکله چې پرې سوارۀ شئ | نو د الله ﷻ نعمت یاد کړئ

اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُوْلُوْا سُبْحٰنَ الَّذِيْ سَخَّرَ

کله چې برابر کینئ تاسو | په هغې باندې | او اووایئ | پاك دې هغه ذات | چې تابع ئې کړل |

اودا اووائې چې هغه ذات پاک دې | چې داسې (لوئې لوئې) مخلوق ئې زمونږ تابع کړی دی

لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِيْنَ ﴿١٣﴾ وَاِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا

دپاره زمونږه | دا څیزونه | اونۀ وۀ مونږه | دې لره | تابع کونکي | او بیشکه مونږه | رپ خپل ته |

.... | ګنې مونږ خو (په خپل طاقت) دا قابو کولې نه شو | او مونږ بۀ ټول خپل

لَمُنْقَلِبُوْنَ ﴿١٤﴾

خامخاواپس ورتلونکی یو |

رب ته واپس ورځو |

قوله تعالیٰ:: وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

خالق کل بس یو الله دې: الله ﷻ فرمائی چه اې نبی! که ته د دې مشرکانو نه تپوس اوکړې نو دوی ددې خبرې اقرارکوی چه د زمکې اود آسمان خالق الله ﷻ دې بیا هم دهغه وحدانیت پیژنی او منی خو د هغه په عبادت کښې نور شریك جوړوی چا چه زمکه فرش، دقرار ځائې، ولاړه اومضبوطه جوړه کړله چه تاسو پرې ګرځې راګرځې کینې پاسې او اوسیږې. حالانکه دازمکه پخپله په اوبو باندې ده خو مضبوط غرونه سره یې دخوزیدو راخوزیدو نه رامنع کړې ده اوپه دې کښې یې لارې جوړې کړې دی چه تاسو د یو ښارنه بل ښار ته او یو ملك نه بل ملك ته اورسیږې.هم هغه د اسمان نه په دې انداز باران وروی چه کافی وی او پټی اوباغونه شنه شی او دا اوبه ستاسو اوستاسود ځناورو په څکلو کښې هم راځی.بیا بیٔ ددې باران په ذریعه مړه زمکه راژوندې کړه اوچه زمکه لامده شوه ځنګلونه شنه شولو میوې او ګلونه راوټوکیدل او قسما قسم ښکلې میوې پیدا شوې .

بیایې دا دلیل جوړ کړو د مړو انسانانو د ژوندی کیدو او وې فرمائیل هم دغه شان به تاسو د قبرونو نه رااوباسلې شې.هغه هر قسمه جوړې پیدا کړلې فصلونه ګلونه سبزیانې او میوې وغیره قسما قسم څیزونه هغه پیداکړل.مختلف قسم ځناور ئې ستاسو د فائدې دپاره پیدا کړل.کشتې ئې دسمندرد سفر دپاره اود اوچې د سفر د پاره ئې دڅاروو انتظام اوکړلو چه په هغې کښې دډیرو ځناورو غوښه تاسو خورې اوډیر تاسو ته پې شوده درکوی او ډیرستاسو دسورلې په کار راځی تاسو دپاره دبوج اوړلو کار هم کوی.تاسو په دې باندې سورلی کوې او ډیر په خوند په دې سوریږې.اوس تاسو له پکاردی چه کله تاسو په سورلې ښه په قلار کینې نو د خپل رب تعالی نعمتونه یاد کړې چه هغه څومره طاقت ور وجودونه ستاسو په قابو کښې کړل او داسې اووایې چه هغه الله ﷻ پاك ذات والا دې چا چه دا زمونږ په

قابو كښې كړله كه هغه دا زمونږه مطيع كړې نه وه نو مونږ ددې قابل نه وو اونه مونږ كښې دومره طاقت وو او مونږ خپل مرګ نه پس هم هغه طرف ته تلو والا يو .په دې آمدورفت او په دې مختصر سفرباندې د آخرت سفر رایاد كړې لكه څنګه چه الله د دنيا دتوښې د ذكر كولو نه پس دآخرت د توښې طرف ته توجه وركړله او وې فرمائيل چه توښه تياروې خو غوره توښه د آخرت توښه ده او دنيوى لباس په موقعه يې: د آخرت لباس طرف ته متوجې كړل او وې فرمائيل چه دتقوى لباس افضل اوبهتر دې .

قوله تعالى: ﴿سُبْحٰنَ الَّذِيْ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا﴾

په سورلئ باندې د سوريدو دعاګانې: په سورلۍ دسوريدو په وخت د دعاګانو حديثونه ، حضرت على بن ربيعه فرمائي چه حضرت على ﷺ چه كله په سورلۍ سوريدو نوخپه به په ركاب كيښودو سره اووې بسم الله كله چه ښه كيناستو نووې وئيل ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِيْنَ ۝ وَاِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُوْنَ ۝﴾ بيا ئې درې ځله الحمد لله اووې او درې ځله الله اكبر اووې بيا ئې اووئيل ﴿سبحانك لااله الاانت قد ظلمت نفسى فاغفرلى﴾ بيا مسكې شو.ما تپوس اوكړوامير المومنين تاسو ولې اوخندل؟وې فرمائيل مادرسول الله ﷺ نه دا تپوس كړې وو نو هغوې جواب راكړو كله چه دبنده د خلې نه الله ﷻ واورى چه هغه رب اغفرلى وائى يعنى اې زما ربه ما اوبخښې نو هغه ډير زيات خوشاليږى او فرمائى چه زما بنده ته پته ده چه زما نه سوا څوك د ګناهونو بخونكې نشته دې .دا حديث ابو داود ،ترمذى،نسائى،اومسند احمد كښې هم شته دې .امام ترمذى دې حديث ته حسن صحيح وائى .

بل حديث كښې دى چه رسول الله ﷺ حضرت ابن عباس ﷺ په خپلې سورلۍ باندې ځان سره شاته كينوو چه ښه كيناسته نوهغوى ﷺ درې ځله اووې الله اكبر او درې ځله ئې الحمد لله اووې او درې ځله ئې سبحان الله اووې او يو ځل ئې لا اله الا الله اووې بيا په سورلۍ باندې نيغ د ناستې د حالت په شان شو او وې خندل او حضرت عبد الله ﷺ طرف ته متوجه شو او وې فرمائيل كوم كس چه په يو ځناور سور شى اوداسې اوكړى څنګه چه ما اوكړل نوالله ﷻ دهغه طرف ته متوجه شى اوهم دغه شان خاندى څنګه چه ما تا ته اوكتل او اومې خندل .([1]) مسند احمد

حضرت عبد الله بن عمر ﷺ فرمائى چه رسول الله ﷺ به كله په خپله سورلۍ سوريدلو نو درې ځله به ئې تكبيراووې اوددواړو آيتونو تلاوت به ئې اوكړو بيا به ئې دادعا اوغوښتله ﴿اللهم انى اسئلك فى سفرى هذا البروالتقوى ومن عمل ما ترضى اللهم هون علينا السفرواطولنا البعد اللهم انت الصاحب فى السفروالخليفه فى الاهل اللهم اصحبنافى سفرناواخلفنافى اهلنا﴾.ياالله زه ستا نه په دې خپل سفر كښې دنيكۍ او د تقوى طالب يم اودهغه اعمالو چه ته پرې خوشاليږې اې الله مونږ ته داسفر آسان كړې او زمونږ دا مسافت رالنډ كړې .اې ربه هم ته د سفر ملګرې اوداهل وعيالو نګهبان يې اې زما معبوده زما په سفر كښې زما مدد اوكه او په كورونو كښې زمونږ جانشين جوړ شه . اوكله چه هغوى ﷺ د سفرنه واپس كورطرف ته راتلل نو فرمائيل به ئې ﴿ آئبون تائبون ان شآء الله عابدون لربنا حامدون﴾ يعنى واپس راتلو والا توبه كولو والا ان شاء الله عبادت كولو والا د خپل رب تعريف كولو والا([2]).مسلم ابوداود نسائى وغيره .

ابولاس خزاغى ﷺ فرمائى چه دصدقې په اوښانو كښې يو اوښ رسول الله ﷺ مونږ د سورلۍ د پاره راكو چه مونږه پرې حج له لاړشو.مونږ عرض اوكړو چه مونږ نه وينو چه تاسومونږه په دې باندې سوروې . هغوى ﷺ اوفرمائيل دهر اوښ په كوهان كښې يوشيطان وى ته چه كله په دې سورشې نو څنګه چه خه حكم دركوم چه د الله نوم ياد كړې بيا دا سورلى دخان دپاره خادمه جوړه كړې يادساتې چه هم الله ﷻ

---

[1]) احمد:۱/ ۳۳۰ .

[2]) صحيح مسلم كتاب الحج باب استحباب الذكر اذا ركب دابته......:۱۳۴۲، ابوداود:۲۵۹۹، ابن حبان: ۲۶۹۶.

سورروی([1])(مسند احمد)دحضرت ابو لاس نوم محمد بن اسود بن خلف دي ﷺ .د مسند په یو بل حدیث کښې دی چه نبی ﷺ فرمائی چه د هر اوښ په شا یو شیطان وی نو چه تاسو کله په اوښ سورلی کوئ نو د الله ﷻ نوم اخلئ بیا په خپل حاجتونو کښې کمې مه کوئ([2]).

وَجَعَلُوا لَهُۥ مِنْ عِبَادِهِۦ جُزْءًا

او جوړ کړو دې کافرانو | هغه لره | دبندګانو دهغه نه | یوه حصه یعنی اولاد

| اودوئ د الله ﷻ په بندګانو کښې هغه دپاره یوه حصه مقرر کړې ده

إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿۱۵﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا

بیشکه انسان | خامخا ناشکره دې | ښکاره | آیا اونیولې (خوښې کړې) الله | هغې نه

حقیقت دا دې چې انسان ښکاره ناشکره دې | .... ایا هغه دخپل مخلوق نه

يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ﴿۱۶﴾ وَإِذَا

چې پیدا کوی ئې هغه | لونړه | او غوره ئې کړئ تاسو | په ځامنو سره | او هر کله چې

ځان دپاره (هیله)لونړه خوښې کړې دی|اوتاسو ئې په ځامنو سره غوره کړئ | او حال دادې

بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ

زیرې ورکړې شی | یو ددوئ ته | په هغې اولاد سره | چې بیان کړې دې دوئ | دپاره درحمان

چې څه وخت دوئ په هغه څیز خبر کړې شی | کوم چې دوئ د رحمن (الله ﷻ) دپاره

مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۱۷﴾ أَوَمَن

په مثال کښې | نوشی | مخ دهغه | تور | او هغه | ډك وی دغم نه | آیا هغه څوك |

بیان کړې دی| نو(د غم اوغصې د وجې) مخ ئې تور شی | اودیر زیات غمژن شی| آیا هغه څوک چې په دول

يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿۱۸﴾

چې لویوې کیږی | په کالو کښې | او هغه | په جګړه کښې | نه شی بیانولې مدعا خپله |

کښې ساتلې شی|اوپه جګړه کښې په وضاحت سره دلیل نشی بیانولې | (هغه دناربنه سره برابر کیدیشی)

وَجَعَلُوا الْمَلَٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَٰدُ الرَّحْمَٰنِ إِنَٰثًا أَشَهِدُوا

اووې ګڼړلې | فرښتې | هغه | چې هغوئ | بندګانې دخدائې دی | ښځې | آیا حاضر وؤ دوئ

اودوئ فرښتې چې دالله ﷻ بندګانې دی زنانه ګڼړلې دی | نو آیا دوئ په هغه وخت کښې موجود وو

خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَٰدَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿۱۹﴾

په وخت دجوړښت دهغوئ کښی ازر به لیکلې کیږی ګواهی ددوئ |او تپوس به اوکړې شی ددوئ نه

څه وخت چې هغوی الله پیدا کولې| ددوئ دا دعوې لیکلې شی | اوتپوس به ترې کیږی

---

[1] احمد: ۲۲۱/٤، وسنده حسن ، مجمع الزوائد: ۱۳۱/۱۰.

[2] احمد : ٤۹٤/۳، وسنده حسن ، دارمی :۲۸۵/۲.

مَالَهُمْ	مَا عَبَدْنٰهُمْ ؕ	الرَّحْمٰنُ	لَوْشَآءَ	وَقَالُوْا
نشته دوی لره	نونه به کولي مونږ عبادت ددوی	رحمان خدائې	که غوښتلي	او وائي دوی

او دوی وائي چې که الله ﷻ غوښتلي نو مونږ به ددي (فرښتو) عبادت نه کولو | دوی د

	اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ؕ	اِنْ هُمْ	مِنْ عِلْمٍ	بِذٰلِكَ
	مګر اټکل چلوی	نه دی دوی	څه علم	په دي خبره

حقیقت نه هیڅ خبر نه دی | خو په اټکل پسي روان دی |

قوله تعالى: وَجَعَلُوْا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا ؕ

د مشرکانو خود ساخته تقسیم: الله ﷻ د مشرکانو د دې افترا او دروغو باره کښې فرمائي کوم چه هغوی دالله ﷻ باره کښې وائي چه د هغې ذکر دسورة انعام آیت وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ الخ کښې دې یعنی الله ﷻ چه کوم نصلونه او څناور پیدا کړی دی دې مشرکانو په دې کښې خو څه حصه د الله ﷻ دپاره مقرر کړې ده او د خپل ځان نه ئې اووې چه دا خو د الله ﷻ ده او دا زمونږ د معبودانو ده.اوس چه کوم د دوی د معبودانو د نوم ده هغه الله ﷻ طرف ته نه رسي او کوم څيز چه د الله ﷻ وی هغه دې معبودانو ته رسي څنګه خراب او بد د دوی دا تجویز دې ؟هغه مشرکانو هلکان او جینکې تقسیم کړل او جینکې ئې خو د الله ﷻ دپاره ثابتې کړې چه کومې د دوی په خیال ذلیله او خوارې وی او هلکان ئې خپل ځان له خوښ کړل. لکه څنګه چه دباری تعالی فرمان دې ﴿اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ۝ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ۝﴾ آیا ستاسو د پاره خو دې هلکان وی اود الله ﷻ دپاره جینکې؟ داخو ډیر بې خونده تقسیم دې.د دې وجې دلته هم فرمائي چه د مشرکانو دالله ﷻ بندګان د الله جز ګنړلي دي .

بیا فرمائي چه د دوی دې بد تمیزې ته اوګورې چه پخپله ځان له نه خوښوی بیا الله ﷻ له ئې څنګه خوښوی؟د دوی دا حالت دې چه کله دوی کښې چا ته د دې خبر او رسی چه تا کره جینې پیدا شوې ده نود ده خوله ورانه شی لکه چه یو شرمناك او د غم خبر ئې واوریدو چا ته د دې ذکر هم نه کوی دننه دننه خوټکیږی تندې ترې یو رازورند وی خو بیا د خپل حماقت اظهار په دې شان اوکړی چه د الله ﷻ هم لونړه دی . دا ډیره د مزې خبره ده چه پخپله د کوم څیز نه یریږی الله ﷻ لره هم هغه ثابتوی

قوله تعالى: اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ

ښځې فطری کمزوری: بیا فرمائي ښځې چه ناقص ګنړلي شی چه دهغوئ د نقصاناتو تلافی په کالو اوځان ښائسته کولو سره کیږی او وړوکوالی نه واخلې ترمرګه پورې هغه د بناو سنګار حاجتمنه ګنړلې شی بیا د بحث مباحثې او د جګړو په وخت کښې ددې ژبه نه چلیږی او څه ښه دلیلونه نه شی ورکولې عاجزه پاتې شی او مغلوبه شی یو داسې څیز دوی الله طرف ته منسوب کوی چه ظاهری اوباطنی کمیانې خپل دننه ساتی دچا چه ظاهری کمې د کالو او دزینت اختیارولو سره د لرې کولو کوششونه کیږی لکه څنګه چه د بعضو عرب شاعرانو اشعار دی .

وما الحلي الازينه من نقيصه يتمم من حسن اذا الحسن قصرا
واما اذا كان الجمال موفرا كحسنك لم يحتج الى ان يزورا

یعنی کالی دحسن کمې پوره کولو دپاره وی د ډیر زیات حسن دپاره دکالو څه ضرورت؟ (مترجم د طرف نه) لکه څنګه چه د یو اردو شاعر شعر دې .

تیرے حسن و جمال کی خاطر تل بھی کافی ہے زیورات ہے کیا

ترجمه: ستا د حسن د پاره ستا دا یو تور خال کافی دې د کالو هیڅ ضرورت نشته

اوباطنی کمیانې هم پکښې دی لکه بدله نشی اخستلې نه په ژبه او نه په همت دامضمون هم عربو ادا کړې دې اوچه دوی صرف په چغو او په ژړا مدد کولې شی او په پټه څه نه څه ښیګړه کولې شی .بیا فرمائی چه دوی فرښتې ښځې ګڼړلې دی ده دوی نه تپوس اوکړه چه کله دا فرښتې پیدا کیدې نو آیا تاسو هلته موجود وې ؟ تاسو دا مه ګڼړې چه مونږ ستاسو د دې خبرو نه نا خبره یو دا ټول مونږ سره لیکلې شوې دی او د قیامت په ورځ به د دې باره کښې سوال هم کیږی د څه نه چه تاسو له یره پکار ده او هوښیاریدل پکار دی .

قوله تعالی: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا﴾

بیاددوی نورحماقت بیان فرمائی چه دوی وائی چه مونږ فرښتې ښځې اوګڼړلې بیا مودهغوئ بتان جوړ کړل او بیا مونږ د هغوئ عبادت کوو که الله ﷻ غوستل نو مونږ اود دوی په مینځ کښې به حائل شوې وې او مونږ به د دوی عبادت نه شو کولې.ددې وجې چه مونږ د دوی عبادت کوو او الله زمونږ او د دوی په مینځ کښې نه حائله کیږی نو دا خبره ظاهره ده چه زمونږ دا عبادت صحیح دې غلط نه دې.

پس ړومبې غلطی خو د دوی دا ده چه دوی الله ﷻ لره اولاد ثابتوی او دویمه غلطی دا چه فرښتو ته د الله ﷻ لونړه وائی او دریمه غلطی دا ده چه دهغوئ ئې عبادت شروع کړې دې چه په هغې باندې هیڅ څه دلیل نشته دې صرف د خپل مشرانو او مخکښنو پلارانو یو ړوند تقلید دې .څلورمه غلطی ئې دا ده چه دا ئې دالله ﷻ د طرف نه مقرر اومنل او د دې نه دا نتیجه رااویستله که چرې الله ﷻ په دې ناراضه وې نو مونږ ته به ئې دومره طاقت نه وو راکړې چه مونږ د دوی عبادت کړې وې او دا د دوی صفا جهالت او بې وقوف توب دې.الله ﷻ په دې باندې ډیر زیات نا راضه دې یو یو پیغمبر ددې خبره تردید کړې دې یو یو کتاب د دې بد بیان کړی دی .لکه چه فرمان دې ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ﴾ یعنی په هر امت کښې مونږه رسولان علیهم السلام رالیږلې دی چه د الله ﷻ عبادت کوې اودهغه نه علاوه د بل چادعبادت نه ځان ساتې بیا بعض خوداسې اوختل چا ته چه الله ﷻ هدایت اوکړو او بعضې داسې هم اوختل چا باندې چه دګمراهې خبره ثابته شوه .تاسو په زمکه کښې ښه اوګرځې اوګورې چه د دروغ ګڼړلو څنګه خراب حشر اوشو؟ بل آیت کښې دی ﴿وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ﴾ الخ یعنی ته د دې رسولانو نه تپوس اوکه کوم چه مونږ تا نه مخکښې لیږلې وو آیا مونږه د خپل ځان نه علاوه د بل چا د عباد ت اجازت ورکړې وو؟ بیا فرمائی چه دا دلیل خو د دوی ډیر عجیبه او خراب دې او عجیبه په دې چه دا بې علمه دی خپل ځان نه خبرې جوړوی او دروغ وائی یعنی دوی د الله هغه قدرت چه په دوی باندې ئې دې هغه نه پیژنی.

اَمْ اٰتَيْنٰهُمْ					
آیا ورکړې وو مونږ دوئ ته					
آیا مونږ دې خلقو ته					
كِتٰبًا	مِّنْ قَبْلِهٖ	فَهُمْ	بِهٖ	مُسْتَمْسِكُوْنَ ﴿٢١﴾	بَلْ قَالُوْٓا
کتاب	مخکښې ددې نه	چې ګنی دوئ	په هغې سره	منګولې لګونکې دی	بلکه وائی دوئ
ددې نه وړاندې څه کتاب ورکړې دې	چې دوئ بې بنیاده په شرک باندې ټینګ دی ؟	بلکه دوئ وائی			
اِنَّا	وَجَدْنَآ	اٰبَآءَنَا	عَلٰٓى اُمَّةٍ	وَّاِنَّا	عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ
بیشکه	موندلی دی مونږه	پلاران زمونږه	په یوه طریقه باندې	او بیشکه مونږه	په قدمونو دهغوئ باندې
چې مونږ خپل پلار نیکه په یوه لار موندلی وو	اوس مونږ په هغوئ پسې روان یو				

مُّهْتَدُوْنَ۝ وَكَذٰلِكَ مَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ

تلونکي يو | او دارنګې | نهٔ وؤ ليږلې مونږه | مخکښې ستا نه | په يو کلي کښې

اودغه شان مونږ ستانه وړاندې چې کوم يو کلي ته هم څوک

مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا وَجَدْنَآ

يو برونکي پيغمبر | مګر اووئيل | مالدارو خلقو دهغه کلي | بيشکه موندلې دي مونږه

ويرونکي ليږلې دي | نو د هغې کلي خوشحاله خلقو ورته دا وئيلي وو | چې مونږ خپل پلار نيکه

اٰبَآءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَّاِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ۝

پلاران زمونږه | په يوه طريقه باندې | او بيشکه مونږه | په قدمونو دهغوئ باندې | روان يو

هم په دې طريقه موندلې وو | اومونږ هغوی په تابعدارئ کښې په هغوئ پسې روان يو.

قٰلَ اَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا

ورته اووئيل پيغمبر | آيا اګر که راوړې دې ماتاسو ته | زيات ښه لار ښودونکې | دهغې نه

پيغمبر ورته اووئيل | اګر که ما درته د هغې نه بهترينه طريقه راوړې وی | په کومه چې تاسو

وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ؕ قَالُوْٓا اِنَّا

چې موندلې دی تاسو | په هغې باندې | پلاران ستاسو | اووئيل هغوئ | بيشکه مونږه

خپل پلار نيکه موندلې وو (نو بيا هم تاسو زما خبره نه منئ) |...... هغوئ به ورته اووئيل | چې (بياهم)

بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ۝ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

په هغې چې ليږلې شوی يئ تاسو | په هغې | انکار کونکي يو | پس بدل واغستو مونږه | دهغوئ نه

مونږ ستاسو د پيغام قبلولو نه انکاريان يو | .... نومونږ د هغوی نه بدله واخستله

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ۝ ع

پس اوګوره | څرنګې وؤ | انجام | ددروغ ګڼرونکو |

نو ته اوګوره چې د دروغ ګڼرونکو انجام څه شو |

قوله تعالى:: بَلْ قَالُوْٓا اِنَّا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا

دپلارنيکه غلط تقليد کول کوم خلق چې د الله ﷻ نه سوا دنورو عبادت کوی دهغوئ باره کښې بيان کيږی چې هغوئ سره هيڅ دليل نشته دې او داوائی چې مونږ دوئ ته ددوئ دشرک نه مخکښې کتاب ورکړې وو اودهغوئ نه دوئ سند پيش کوی يعنی حقيقت داسې نه دې . لکه فرمائی چې ﴿اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا﴾ يعنی ولې مونږ په دوئ داسې دليل نازل کړې دې چې هغه دوئ ته د شرک وائی؟ يعنی داسې نه دی، بيا فرمائی چې داخونه بلکه دشرک سند خو دوئ سره صرف اوصرف يو دې اوهغه دپلارانو اونيکونو ړوند تقليد چې په کوم دين دهغوئ وو مونږ به هم په دې قائم يو .دامت نه دې ځائې کښې مراد دين دې لکه بل آيت مبارک کښې دی چې ﴿اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً﴾ ددې نه هم مراد دين دې . ورسره وائی چې مونږد هغوئ په لار روان يو .نودوئ بی دليله دعوې نه پس الله ﷻ فرمائی چې ددوئ مخکښې نه هم دا طريقه و . ددوئ جواب هم دنبيانو دتعليم په مقابله کښې هم دا تقلې پيش کول وو .بل ځائې کښې فرمائی چې ﴿كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ۝﴾

يعنی ددوئ نه مخکښې خلقونه چې رسول راغلې دې نو هغه امتونو هغه ته ليونې او جادوگر وئيلې دې . لکه د مخکښې او روستو په خلو کښې بس داالفظونه پراته دی حقيقت دادې چې په سر کشئ کښې دوئ يورنگ دی . بيا ارشاد کولې شی چې هر کله دوئ معلوم کړی او پوهه شی چې دانبياء عليهم السلام تعليم زمونږ د پلرونواونيکونو تقليد نه غوره دې خو بيا هم ددوئ اراده اوضد ډير زيات وی . دوئ حق نه قبلوی . نو مونږ د داسې اړی ماروخلقو نه مونږ خامخابدل اخلو او په مختلفو طريقو ئې تباه کوؤ اوبربادکوؤ . ددوئ قصه ډيره مشهوره ده اودا ذکر شوې ده . په غور او فکر ئې اولولئ اوپه دې ښه سوچ اوکړئی چې کافران څنگه بربادکړې شوی دی اومومنانو څنگه خلاصې موندلې دې .

وَاِذۡ قَالَ اِبۡرٰهِيۡمُ

او کله چې | اووئيل | ابراهيم

..........او کله چې ابراهيم عليه السلام

لِاَبِيۡهِ وَقَوۡمِهٖۤ اِنَّنِىۡ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعۡبُدُوۡنَ ۟ۙ﴿۲۶﴾

پلار خپل ته | او قوم خپل ته | بيشکه زۀ | بيزاره يم | دهغې نه | چې تاسو ئې عبادت کوئ

خپل پلار او خپل قوم ته اووئيل | ....چې زۀ ستاسو دمعبودانونه بيزاره يم

اِلَّا الَّذِىۡ فَطَرَنِىۡ فَاِنَّهٗ سَيَهۡدِيۡنِ ﴿۲۷﴾

ماسوا دهغه ذات نه | چې پيدا ئې کړم زۀ | پس بيشکه هم هغه به | لار ښائی ماته |

سوا د هغه ذات نه چې زه ئې پيدا کړې يم | نو هم هغه به راته سمه لاره اوښائی

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِىۡ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمۡ

اواوگرزوله ابراهيم دغه کلمه | باقی پاتې کيدونکې | په پشت (اولاد) خپل کښې | دپاره ددې چې هغوئ

اوهغه دا (دتوحيد) خبره په خپل اولاد کښې باقی پاتې پريښوده | ....د دې دپاره چې

يَرۡجِعُوۡنَ ﴿۲۸﴾ بَلۡ مَتَّعۡتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمۡ

واپس شی (توحيدته) | بلکه | مابه دژوند سا مانونه ورکول | دوئ له | او پلارانو ددوی له

آئنده هم خلق (دشرک) نه واپس اوگرځی | حقيقت دا دې | چې مادوئ اوددوئ پلار نيکونو ته ډيرډير

حَتّٰى جَآءَهُمُ الۡحَقُّ وَرَسُوۡلٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۲۹﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ الۡحَقُّ

تر دې پورې | چې راغې دوئ ته حق | او رسول صفا بيانونکې | او هر کله چې | راغې دوئ ته حق

سامانونه ورکړی دی | تردې چې ر ښتينې (قرآن) اوواضحه وينا کونکې پيغمبر ورته راغلو | او کله چې ورته ر ښتينې

قَالُوۡا هٰذَا سِحۡرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوۡنَ ﴿۳۰﴾ وَقَالُوۡا

نو اووييل دوئ | دا جادو دې | او بيشکه مونږه | په دې | انکار کونکې يو | اووائی دوئ

قرآن راغلو | نو دوئ اووئيل چې دا خو جادو دې | او مونږ خودا نه منو | او دا ئې اووئيل چې دا

لَوۡلَا نُزِّلَ هٰذَا الۡقُرۡاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الۡقَرۡيَتَيۡنِ عَظِيۡمٍ ﴿۳۱﴾

ولې نازل نۀ کړې شو | دا قرآن | په يو سړی باندې | ددوؤ کلونه | سړی لوئ باندې |

قرآن پاک د دوو (لويو) کلو په چا لوئې سړی باندې ولې نه نازليدلو (چې يو مکه او بل طائف دې)

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ط نَحْنُ قَسَمْنَا

آيا دا خلق | تقسيموی | رحمت درب ستا | دا خو مونږه يو | چی تقسيم کړی دی مونږه

آيادوئ ستا د رب رحمت تقسيموی؟! .... هم مونږ ددوئ روزی په دنيا

بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا

په منځ ددوی کښی | ذريعې دګذران ددوئ | په ژوند ددنيا کښی | او پورته کړی دی مونږه

کښې ددوئ په منيځ کښې تقسيم کړې ده | اومونږ بعضو ته په بعضو نورو کسانو باندې

بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ

خينی ددوئ | دپاسه | دخينو نورو | په مرتبو کښی | دپاره ددې چې اونيسی | خينی ددوئ

مرتبې اوچتې کړی دی | ....چې يو کس (افضل) د بل کس (مفضول) نه کار اخلی

بَعْضًا سُخْرِيًّا ط وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ۝

خينو نورو لره | خدمت کار | او رحمت درب ستا | ابهتر دې | دهغې دولت نه | چې دوئ ئې جمع کوی

اوستا درب رحمت د هغې مال نه ډيرغوره دې کوم چې داخلق راجمع کوی

وَلَوْلَآ أَنْ يَّكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا

او که نه وې (دا يره) | چې شی به خلق (ټول) | ډله | يوه | نو خامخا به جوړ کړی وؤ مونږه |

اوکه دا خبره نه وې چې ټول خلق به يوه ډله (کافران) شی | نو مونږ به

لِمَنْ يَّكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّنْ فِضَّةٍ

دپاره دهغه چا | چې کفر کوی | دخدائې سره | کورونو دهغوئ لره | چتونه | دسپينو زرو

د رحمان (الله ﷻ) منکرانو دپاره دکوټو چتونه دسپينو زرو جوړ کړی وو

وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ۝ لا وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَّسُرُرًا

اواندرپانې | چې په هغې | خيژی هغوئ | اوکورونو دهغوئ لره | دروازې | او تختونه

او پوړئ چې په هغې به ورختل اودهغوئ دکورونو دروازې اوتختونه

عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ۝ لا وَزُخْرُفًا ط وَإِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا

چې په هغې باندې | تکيه ګانو ته ډډې وهی هغوئ | او دسروزرو | اونه دی دا ټول | مګر

چې په هغې به ئې ډډې وهلې دا ټول هم سرو زرو نه جوړ کړی وو | اودا ټول څيزونه هيڅ نه دی | دا خو

مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ط وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ۝ ع

سامان | دې دژوند ددنيا | او آخرت | په نز درب ستا | دپاره دمتقيانو دې |

د دنيا د څو ورځو د نفعې سامان دې | اوآخرت ستا د رب په نيز پرهيزګارانو دپاره دې |

قوله تعالی: وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهٖ

شرک بالکل ختمول ابراهيم عليه السلام سنت دی :: دقريشو کفارو ددين اودنسب اعتبار سره حضرت ابراهيم عليه السلام ته منسوب وو په دې وجه الله ﷻ دهغوې مخکښې سنت ابراهيمی کيخودو او وې فرمائيل

چې اوګورئی هغه خپل خان نه پس دټولو نبیانو علیهم السلام پلار او دالله ﷻ رسول او امام الموحدین وو .هغوئ په ښکاره نه صرف د خپل قوم نه بلکه خپل څکه پلار ته ئې هم اووئیل چې ځما او ستا هیڅ تعلق نشته دې . او خپل الله ﷻ چې ځما خالق او معبود او ځما هادی دې ، څۀ ستاسو دټولو معبودانو نه بیزار یم او ددوئ سره ځما هیڅ تعلق نشته .اوالله ﷻ ددوئ د توحید او حق وینا او جوش اوجذبې دابدله ورکړه چې هغوئ په اولاد کښې ئې کلمه دتوحید باقی اوساتله . ناممکن دی چې دهغوئ په اولاد کښې ددې کلمې قائل نه وی ، هم ددوئ اولاد به ددې حق کلمې اشاعت کوی . اوسعیدا نیک روحونه به هم ددې کورنئ نه توحید زده کوی . غرض دا چې دا کورنئ د اسلام او توحید معلمه جوړه شوه.

قوله تعالی:: بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ

مشرکانو صرف د خپل ضد په وجه انکار اوګړو:: بیا فرمائی چې دې کفارو شرک کولو او ما دوئ ته دنیا ورکوله او دوئ په دهوکه کښې اخته وو او دومره لرې لاړل چې کله دوئ ته حق دین او حق وینکی رااغلل نودوئ دا اووئیل چې دالله ﷻ کلام او دنبیانو علیهم السلام معجزې جادو دې . او مونږ ددې نه منکر یو .او دسرکشئ او ضد په وجه ئې کفر شروع کړو .او د عناد او کفر په و جه دحق مقابله کولو ته تیار شو .او وې وئیل چې که دادالله ﷻ قران دې او په رښتیا دالله ﷻ کتاب دې نو بیادا ولې دمکې اوطائف په یومالدار سړی ولې نه نازلیدو . او مالدار اولوئې سړی نه ددوئ مراد ولید بن مغیره ، عروه بن مسعود ، عمیر بن عمر ، عتبه بن ربیعه ، حبیب بن عمرو ، ابن عبدیالیل ، کنانه بن عمرو وغیره وو .غرض دا وو چې ددې کلو په یو لوئې مرتبې والا سړی باندې ولې دا قران پاک نازل نشو .

قوله تعالی:: اَهُمْ یَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

ددې اعتراض په جواب کښې فرمان کیږی چې آیا دوئ دالله ﷻ درحمت مالکان دی څه ؟ چې دوئ دا تقسیموی . دالله ﷻ خیزونه دالله ﷻ ملکیت دی هغه ذات چې چاته څومره ورکوی نوهغه ورکوی او بیا چرته ستاسوعلم اوچرته د هغه ذات علم؟ هغه ذات ته ددې ښه علم دې چې دالله ﷻدرسالت صحیح حقدار څوک دی؟ دا نعمت هغه چاته ورکړې کیږی چې هغه د ټول مخلوق نه زیات پاک وی . او هغه نفس ډیر پاک وی . او ټولو نه زیات دا چې ټولو نه عزت مندې کورنئ سره دهغه تعلق وی . او ټولو نه دزیات پاک اصل والا وی ؟

بیا فرمائی چې څنګه دالله ﷻ د رحمت تقسمولو والا شو؟ ددوئ خپل رزق هم ددوئ په قبضه کښې نه دی . ددې تقسیم هم په دوئ تقسیموی .او فرق تفاوت سره چې چاته څومره ورکړه کوؤ نو هغه ورکوؤ .اودچا نه ئې چې کله اوغواړو نواخلو ئې ترې او هم دوئ ته عقل، فهم،قوت او طاقت ورکړې دې . او په دې کښې هم جدا جدا مرتبې دی . په دې کښې یو حکمت دادې چې دیو بل نه کار واخلی څکه چې ددې دوئ ته ضرورت او حاجت وی . دیو بل ماتحت وی . بیا ارشاد اوشو چې تاسو په دنیا کښې څه جمع کوئی دهغې نه دالله ﷻ رحمت ډیر بهتر او افضل دې . دې نه پس الله ﷻ فرمائی که چرې دا خبره نه وې چې خلق به مال لره ځما دفضل او ځماد رضامندئ دلیل جوړ کړی اونیسی اود مالدارو په شان به شی نو څۀ به کفارو ته دومره دنیاورکړم چې دهغوئ دکورونو چتونه بلکه د کوټو پوړئ به هم د چاندئی وې چې دهغې په ذریعه به دوئ خپلو بالا خانوته تللئ . او د هغې دروازې او دهغوئ دناستې پاستې ځایونه او تختونه به هم دچاندئ وې . اود سرو به وې . ځما په نزد ددنیا هیڅ قدروقیمت نشته .دا فانی ده او دا ختمیدو والا ده . او که چاته ټولنه ملاؤ شی نو بیا هم د آخرت مقابله کښې دا ډیره کمه ده .ددې خلقود نیکو بدله کښې دوئ ته داملاویږی .

خوراک څکاک کښې څه اسانئ ورکوی. اخرت کښې به دوئ بالکل خالي لاسونه وی. یوه نیکی به باقی پاتې نشی چې په هغې الله ﷻ نه څه واخلی.
لکه یو صحیح حدیث پاک دی که ددنیا قدر دالله ﷻ په نزد دماشی دیو وزر برابر وې نو یو کافر ته به ئې داوبو یو ګوټ هم نه وې ورکړې (١)
بیا فرمائی چې دآخرت نیکئ صرف هغه چا دپاره دی چې هغوئ په دنیا کښې ډیر په خیال قدمونه ایږدی په ویره ویره ژوند تیروی. هلته به دالله ﷻ خاص او نعمتونه اومخصوص رحمتونه به هغه چا ته ملاویږی چې هغه سره به په دې کښې څوک شریک نه وی. نو کله چې حضرت عمرفاروق ﷺ د حضرت نبی کریم ﷺ بالاخانې ته راغلو او نبی ﷺ هم په هغه وخت کښې خپلو بیبیانو سره ایلاء کړې وه نو وې کتل چې حضرت نبی کریم ﷺ په یو پوزکی باندې تکیه لګولې ده ملاست دی. اودهغې نښې د حضرت نبی کریم ﷺ په ملا مبارکه باندې دی نو په ژړا شو او وې وئیل چې یا رسول الله ! ﷺ اوګورئ قیصر وکسری څومره ښه ژوندتیروی اوتاسو دالله ﷻ برګزیده او خوږ نبی یئ اوستاسو څه حال دې ؟ حضور نبی کریم ﷺ تکیه لګولې وه او راپورته شو اوتکیه ئې پریخوده او وې فرمائیل چې ائې ابن خطاب ! آیا ته په شک کښې ئې ؟ دا خوهغه خلق دی چې دوئ ته به ددوئ نیکئ هم دلته ملاویږی (٢)
(یو بل روایت کښې دی چې آیاته په دې خوشحاله نه ئې چې هغوئ ته دنیا ملاؤشی او مونږ ته آخرت. (٣)بخاری ومسلم وغیره کښې دی چې رسول الله ﷺ فرمائی چې د سرو او سپینو په لوښو کښې خوراک څکاک مه کوئی دا دنیا کښې ددوئ دپاره دی او آخرت زمونږ دپاره دی. (٤))
او په دنیا کښې ددوئ دپاره داسې دی چې دالله ﷻ په نظر کښې دنیا ذلیل او خواره ده. دترمذی وغیره یوبل حدیث پاک دی چې حضور ﷺ اوفرمائیل چې که ددنیا وقعت دالله ﷻ په نظر د ماشی برابر وی نو کافر ته به ئې یو ګوټ اوبه هم نه وې ورکړې (٥))

وَمَنْ يَّعْشُ	عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ	نُقَيِّضْ	لَهٗ	شَيْطٰنًا	فَهُوَ
او هغه څوک چې بې پرواهی کوی	دذکر درحمان نه	مونږ مسلط کوؤ	په هغه	یو شیطان	پس هغه
اوڅوک چې د رحمان د ذکر نه غفلت اختیار کړی	نومونږ دهٔ دپاره یوشیطان مقرر کړو				

لَهٗ	قَرِيْنٌ ۝	وَاِنَّهُمْ	لَيَصُدُّوْنَهُمْ	عَنِ السَّبِيْلِ
هغهٔ لره	ملګرې شی	او بیشکه دا شیطانان	خامخا منع کوی خپل ملګری	دلارې (نیغې) نه
نو هغه د ده ملګرې وی	اوبیشکه هغوئ ئې د نیغې لارې نه منع کوی	او دوئ		

وَيَحْسَبُوْنَ	اَنَّهُمْ	مُّهْتَدُوْنَ ۝	حَتّٰٓى	اِذَا جَآءَنَا
او ګمان کوی هغوئ	چې بیشکه هغوئ	په نیغه لار دی	تر دې پورې	چې کله راشی مونږ ته
خیال کوی	چې ګنې دوی په نیغه لار روان دی	تر دې چې دا سړې مونږ ته راشی		

١) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنیا علی الله عزوجل : ٢٣٢٠، وهو حسن ابن ماجه : ٤١١٠. حاکم : ٣٠٦/٤.
٢) صحیح بخاری کتاب المظالم باب الغرفة والعلیة المشرفة......:٢٤٦٨، صحیح مسلم: ١٤٧٩.
٣) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحریم : باب ((تبتغی مرضات ازواجک...)) : ٤٩١٣، صحیح مسلم: ١٤٧٩.
٤) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب الاکل فی اناء مفضض: ٥٤٢٦، صحیح مسلم ٢٠٦٧.
٥) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی هوان الدنیا علی الله عزوجل : ٢٣٢٠، وهو حسن ابن ماجه: ٤١١٠.

قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ

نو وائي به | کاش چي | په منځ زما | او په منځ ستا کښي | لرې والي ددوؤ مشرقونو وي

نو (دې شيطان ته) به اووائی چې افسوس ! زما او ستا په مينځ کښې دمشرق او دمغرب لرې والي وې

فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ ۝ وَلَنْ يَّنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَّلَمْتُمْ

پس دې بدملګري ئې ته |اوهرګز به فائيده درنۀ کړي تاسو ته| نن ورځ|هرکله چې ظلم کړې دې تاسو

ته څومره خراب ملګري يئ | او داوس به درته هيڅ فائده درنه کړی | ځکه چې کفر مو اختيار کړې وو

اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ۝ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ

چې بيشکه تاسو | په عذاب کښې | شريك يئ | آيا پس تۀ به | اورول اوکړې | کونړ سړی ته

اوس به تاسو ټول په عذاب کښې شريک يئ |............آيا ته کنړو ته خپل آواز آورولې شې ؟

اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝ فَاِمَّا

يا به لار اوښائې | ړوند ته | او هغه چاته | چې وی | په ګمراهئ | ښکاره ګښې | پس که چرې

يا ړندو ته لار خودلې شې | او هغه چاته چې په ښکاره ګمراهئ کښې پراته دی | نو که

نَذْهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ۝ لا اَوْ نُرِيَنَّكَ

بوزو مونږ تالره | پس بيشکه مونږه | ددوئ نه | بدله اغستونکی يو | يا اوښايو مونږ تاته

مونږ تا (ددې دنيا نه) بوځو (وفات کړو) | نو بيا هم ددې کافرونه خو به بدله اخلو | او يا به تا ته

الَّذِيْ وَعَدْنٰهُمْ فَاِنَّا عَلَيْهِمْ

هغه انجام | چې وعده ئې کړې ده مونږ ددوئ سره | پس بيشکه مونږه | په دوئ باندې

هغه عذاب اوښايو | دکوم چې مونږ دوئ سره وعده کړې ده | نو مونږ په دوئ باندې هر

مُّقْتَدِرُوْنَ ۝ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِيْٓ اُوْحِيَ اِلَيْكَ ج اِنَّكَ

قدرت لرونکی يو | پس مضبوط اونيسه | هغه کتاب | چې وحی کړې شوې دې | تاته | بيشکه تۀ

څنګه قدرت لرو | نو ته په دې قران باندې قائم اوسيږه | ....چې تاته راليږلې شوې دې

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ وَاِنَّهٗ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ج

په لاره | نيغه باندې ئې | او بيشکه دا کتاب | يو نصيحت دې | تالره | او قوم ستالره

بيشکه ته په سمه لاره باندې قائم يئ |او بيشکه دا قران پاک ستا او ستادقوم دپاره ښه نصيحت دې

وَسَوْفَ تُسْئَلُوْنَ ۝ وَسْئَلْ مَنْ اَرْسَلْنَا

او ډير زر به | تپوس اوکړې شي ستاسو نه | او تپوس اوکړه | دهغه چانه | چې ليږلی دی مونږه

او ډير زر به تاسو نه تپوس کيږی | او ته د هغې پيغمبرانو نه تپوس اوکړه | چې مونږ

مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً

مخکښې ستا نه | درسولانو زمونږ نه | آيا مقرر کړې وؤ مونږه | بې درحمن نه | نور خدايان

ستانه مخکښې ليږلی وو | چې آيا مونږ د رحمان نه سوا نور معبودان مقرر کړی وو

يَعْبُدُونَ۝
چې عبادت داوکړې شی دهغوئ ا
چې دهغوئ عبادت دې کولې شی ا

قوله تعالى:: وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ

دالله ﷻ دذکر نه دغفلت نتیجه :: ارشاد دې چې کوم کس دالله ﷻ د ذکر نه غفلت اختیار کړی او بې رغبته شی نودهغه په زړه شیطان حمله کوی . اوددهٔ ملګرې شي .دسترګې دنظر کمی ته په عربئ کښې عشی فی العین وائی. هم دا مضمون دقران پاک په نورو آیتونو مبارکو کښې راغلې دې لکه فرمائی چې ﴿ وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ ﴾ یعنی کوم کس چې دهدایت ظاهریدو نه پس هم دالله درسول مخالفت اوکړی او دمومنانودلارې نه سوابله لار اختیار کړی نو مونږ به هغه هم هلته پریږدو او جهنم ته به ئې داخل کړو اوهغه ډیر خراب ځائې دې او یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿فَلَمَّا زَاغُوْۤا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ﴾ یعنی کله چې هغوئ کاږه شو نو الله ﷻ هم دهغوئ زړونه کاږه کړل . اوبل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ﴾ یعنی مونږ چې دهغوئ هم نشین مقرر کړل نوهغوئ ددوئ مخکښې اوروستو والا څیزونه زینت جوړوی او هغه خوروی. دلته ارشاد دې چې داسې غافله خلق الله ﷻ خپل قابو کښې راولی . اودوئ دالله ﷻ د لارې نه منع کوی . اوددوئ په زړه کښې دا خبره کینوی چې ددوئ دا طریقه ډیره ښه ده . دا بالکل صحیح دې . په دې قائم اوسه . اوکله چې دوئ دقیامت په ورځ دالله ﷻ مخکښې پیش شی اوهلته ورته صحیح معامله معلومه شی نو دوئ به دخپل دوست شیطان نه برات ظاهر کړی . او وائی به چې کاش څما او ستا مینځ کښې دومره فاصله وې لکه څومره چې دمشرق او مغرب ترمینځه ده . دلته د غلبې داعتبار په طور د مشرقینو یعنی د دوه مشرقو ذکر اوکړو .لکه نمر او سپوږمئ ته ئې چې قمرین یعنی دوه سپوږمئ وئیلې کیږی او مورپلار ته ابوین یعنی دوه پلاران وئیلې کیږی .

قوله تعالى:: حَتّٰۤى اِذَا جَآءَنَا

دقبر نه د راپورته کیدو په وخت کښې به کافرانو سره شیطان لګیدلې وی:: یو قرات کښې ﴿جاء نا﴾ هم دی یعنی شیطان او داغافله انسان چې کله مونږ ته راشی.حضرت جریر رحمۃاللہ علیه فرمائی چې کله کافر دخپل قبر نه پورته کیږی نو شیطان زر راشی او دهٔ سره لاس ملاؤ کړی اوبیا نه جدا کیږی . تردې چې دوئ دواړه جهنم ته هم یو ځائې اچولې شی .

بیا فرمائی چې جهنم ته ستاسو د ټولو جمع کیدل اودهغه ځائې عذاب کښې شریکیدل ستاسو د فائدې دپاره نه دی . دې نه پس خپل نبی ﷺ ته فرمائی چې دازلی کنړو په غوږونو کښې ته د هدایت آواز نشې ورټومبلې . او مورزادی ړندو ته ته لار نشې ښائیلې . کوم چې په ښکاره ګمراهئ کښې پراته دی هغوئ ستا هدایت نشی قبلولې . یعنی زمونږد طرفنه په تاباندې فرض نه دی خواه مخواه دې هر سړې دې مسلمان شی . هدایت ستا د قبضې څیز نه دې . چې څوک حق طرفته غوږ نه ایږدی،څوک چې حق طرفته سترګې نه غړوی څوک چې دهوکه شی او هم په دې کښې خوشحاله وی نوتاته دهغوئ دومره فکردې؟ په تاباندې صرف تبلیغ ضروری دې او هدایت او ضلالت زمونږ په لاس کښې دی . څه حکیم ذات یم ، مونږ چې څه کوؤ نوهغه به کوؤ ته زړه مه تنګوه . بیافرمائی اګر چې مونږ تا ددې ځائې نه بوزو نوبیابه هم مونږ ددې ظالمانونه بدله اخلو .مونږ به تاته هغه څه اوښایو چې هغې مونږ تاسره وعده کړې ده . مونږ خو ددې نه عاجز نه یو .غرض داشان او هغه شان

دوارو صورتونو کښې به په کفارو باندې عذاب وی . خو بیاهغه صورت خوښ کړې شو چې کوم کښې د پیغمبر ﷺ عزت زیات وو یعنی الله ﷻ ته وفات نه کړې ترکومې چې ئې خپل دښمنان مغلوب کړل . ستاسترګې مویخې کړې . ته به ددوئ دمالونو او ملکیتونو مالک جوړ شې . داخو دحضرت سدی رحمه الله وغیره تفسیر دې . خو حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چې دالله ﷻ نبی ﷺ ددنیا نه فوت کړې شو او ټول انتقام باقی پاتې شو .الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته ددوئ په ژوند کښې هغه معاملات اونه خودل چې کوم نبی کریم ﷺ ته خوښ نه وو .د نبی کریم ﷺ نه سوا دنورو نبیانومخکښې دهغوئ په امتونو باندې عذابونه راغلل . مونږ ته دا هم وئیلې شوی دی چې کله حضور نبی کریم ﷺ ته دا معلوم کړې شو چې ستا په امت باندې به څه څه وبال رازی نو دهغه وخت نه حضور ﷺ تر خپل دوفات وخت پورې په ډکه خوله نه دی خندلی (1) حضرت حسن رحمه الله هم دا شان روایت کړې دې . یو حدیث پاک دی چې ستوری د آسمان دبچ کیدو سبب دی . هرکله چې ستوری راپریوزی نو آسمان به مصیبت کښې راشی . څه دخپلو صحابه کرامو د امن ذریعه یم . څما نه پس به څما په صحابه کرامو باندې هغه څه راشی چې دکومې وعدې کولې شی (2)

بیا ارشاددې چې کوم قران پاک په تاباندې نازل شوې دې هغه سراسر حق او ریښتیا دې . اودا د حقانیت نیغه اوصفا لار ښائی نودا مضبوطیا سره اونیسه او همدا جنت نعیم او نیغې لارې طرفته رهنمائی کوی . څوک چې په دې باندې ځی او دا سینې سره لګوی نو هغه هیڅ کله هم نه ذهوکه کیږی .داستاو ستا دقوم دپاره ذکر دې . یعنی اشرف او بزرګی ده. بخاری کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې دا امر (یعنی خلافت او امامت) به قریشو کښې وی څوک چې دوئ سره جنګ کوی او ددوئ نه ئې اخلی نو هغه به ناکام کیږی ترکومې چې په دین باندې قائم وی . (3) په دې وجه هم ددوئ قومی شرافت په دې کښې دې چې قران کریم د نبی کریم ﷺ په ژبه کښې نازل شوې دې . دقریشو په لغت کښې نازل شوې دې . نو داظاهر ده چې ټولونه زیات به په دې باندې هغوئ ښه پوهیږی . هغوئ ته پکار دی چې هغوئ په دې باندې ټولو نه زیات عمل کوونکی جوړ شی . خاص کر په دې ډیره لویه بزرګی ده دهغه مهاجرینو چې هغوئ اول اول اسلام قبول کړې وو او په هجرت کښې هم ټولو نه وړاندې وو. او دوئ سره قدم په قدم روان وو. دذکر معنی نصیحت هم ده. په دې صورت کښې دا یاد ساتل پکار دی چې دحضور ﷺ قوم دپاره ددې نصیحت کیدل او نورو دپاره د نصیحت نه کیدو معنی کښې نه دی لکه فرمائی چې ﴿لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ﴾ یعنی بالیقین مونږ تاته قران پاک نازل کړې دې چې په دې کښې ستا دپاره نصیحت دې نو آیا ته عقل نه لرې ؟ او یو بل آیت کریمه کښې دی چې ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ یعنی خپل خاندان والا رابیدار کړه . غرض د قران پاک نصیحت کیدل او رسالت دنبی ﷺ عام دی .دا دخاندان والودپاره هم دی او ټولې دنیا والو دپاره هم دی .بیا فرمائی چې نزدې ده چې ستاسو نه سوال کیږی چې تاسو په کلام الله باندې څومره عمل کړې دې او دا مو ترکومه حده پورې اومنلو؟ ټولو رسولانو خپلو خپلو قومونو ته همدا دعوت ورکړې دې چې کوم ائې نبی آخرالزمان ته ورکوې . د ټولو نبیانو علیهم السلام د دعوت خلاصه داوه چې هغوئ توحید خور کړو او شرک ئې ختم کړو. لکه څنګه چې قران پاک کښې دی چې مونږ هر امت دپاره رسول اولیږلو چې دالله ﷻ عبادت

---

[1] الطبری .

[2] صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب بیان ان بقاء النبی ﷺ امان لاصحابة :۲۵۳۱. احمد: ۳۹۸/۴، مسند ابی یعلی : ۷۲۷۶.

[3] صحیح بخاری کتاب الاحکام باب الامر من قریش : ۷۱۳۹ احمد:۹۴/۴.

کوئی اودهغه نه سوادنور چا عبادت مه کوئی . دحضرت عبدالله ﷺ قرات دا ایت مبارک نازل شوې دې . چې ﴿وَسْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَا﴾ نودا د تفسیر په شان دې دا تلاوت نه دې [۱] والله اعلم. نو مطلب دا شو چې ته ددوئ نه تپوس اوکړه چې مونږ دوئ ته مخکښې رسولان لیږلی وو . عبدالرحمان رحمة الله علیه فرمائي چې ددې نبیانو علیهم السلام نه تپوس اوکړه . یعنی د معراج په شپه کله چې ټول نبیان علیهم السلام نبی ﷺ سره جمع شوی وو. هر نبی زمونږ طرفنه لیږلې شوې وو چې هغه دتوحید تعلیم ورکړی او شرک ختم کړی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا　مُوسٰى　بِاٰيٰتِنَآ

| اوبې شکه لیږلې وو مونږه | موسی | دنښو خپلو سره |

اومونږ موسی ﷺ په خپلو نښو سره

إِلٰى فِرْعَوْنَ　وَمَلَا۟ئِهٖ　فَقَالَ　إِنِّيْ　رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۶﴾

فرعون ته | ملګرو دهغه ته | پس اوویل هغه | بیشکه زهٔ | رسول یم درب العالمین |

فرعون اودهغه سردارانو ته لیږلې وو| نو ورته ئې اوویل چې زه د رب العالمین رسول یم

فَلَمَّا　جَآءَهُمْ　بِاٰيٰتِنَآ　إِذَا هُمْ　مِّنْهَا　يَضْحَكُوْنَ ﴿۴۷﴾

پس هر کله| چې راغې هغه هغوئ ته | دنښو زمونږ سره | نو بیا هغوئ | په هغې پورې | خندل |

بیا چې موسی ﷺ ورته زمونږ ورکړې نښې وړاندې کړې | نو هغوئ ورپورې خنداګانې شروع کړې

وَمَا نُرِيْهِمْ　مِّنْ اٰيَةٍ　إِلَّا　هِيَ أَكْبَرُ　مِنْ أُخْتِهَا　وَأَخَذْنٰهُمْ

اونهٔ به ښودله مونږ هغوئ ته | یوه نښه | مګر | هغه به لویه وه | دهغه بلې نه | اواونیول مونږ هغوئ

او مونږ چې به ورته کومه نښه خودله | نو هغه به د بلې نه غټه وه | اومونږ دغه خلق په

بِالْعَذَابِ　لَعَلَّهُمْ　يَرْجِعُوْنَ ﴿۴۸﴾　وَقَالُوْا　يٰٓأَيُّهَ السّٰحِرُ

په عذاب سره | دپاره ددې چې هغوئ | راواوخئ (دکفرنه) | او اوونیل هغوئ | اے جادوګره |

عذاب کښې راونیول | چې هغوئ (دخپلو غلطو لاروچارو) نه منع شی| اوهغوئ اوویل چې ائې جادوګره

ادْعُ لَنَا　رَبَّكَ　بِمَا　عَهِدَ　عِنْدَكَ ج

اوغواړه دپاره ځمونږه | درب خپل نه | په سبب دهغې وعدې | چې کړې ئې ده | تاسره |

ته زمونږ دپاره د خپل رب نه سوال اوکړه | چې دکومې خبرې چې هغه تاسره وعده کړې ده

إِنَّنَا　لَمُهْتَدُوْنَ ﴿۴۹﴾　فَلَمَّا　كَشَفْنَا　عَنْهُمُ الْعَذَابَ

بیشکه مونږه | خامخا هدایت موندونکی یو | پس هر کله چې | الرې کړو مونږه | دهغوئ نه عذاب |

نومونږ به ضرور په نیغه لار روان شوا ....نو بیا چې ترې مونږ عذاب لرې کړو.| نو

---

[۱] الطبری : ۲۱/۶۱۱.

إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ۝
بيا دوئ دي | چي اوړي دخبرې نه |
هغوئ(هم هغه وخت) خپله وعده ماته کړه |

قوله تعالى:: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا

حضرت موسى ﷺ دلائلو او براهينو سره فرعون طرفته ::هرکله چې الله ﷻ حضرت موسى ﷺ خپل نبي او رسول جوړ کړو او فرعون اوهغه رعايا ، قبطيانو او بني اسرائيلو طرفته ئې اوليږلو چې تـه هغوئ تـه توحيداوښايه اودشرک نه بچ کړه.حضرت موسى ﷺ تـه ئې لوئې لوئې معجزې ورکړې لکـه د لاس روښانه کيدل ، دهمسا نه اژدها جوړيدل وغيره خو فرعونيانو دخپل نبي ﷺ قدر اونـه کړو بلکـه تکذيب ئې اوکړو او هغه پسې ئې خنداګانې کولې نو په دې وجه په هغوئ باندې عذاب راغلو چې يو خو هغوئ ته عبرت حاصل شي او بل دا د حضرت موسى ﷺ په نبوت باندې دليـل هم وي. نوهغوئ باندې طوفان راغلو ، مولخان راغلل ، دسپوږو عذاب پرې راغلو ، دچيند خانوعذاب پرې راغلو ، او د پټو او مال او ځان او ميوؤ کمې وغيره پرې راغلل. کله چې به عذاب راغلو نو په چغو به شو. دحضرت موسى ﷺ خوشامندې به ئې کولې ،هغه بهٔ رضا کولو ، هغه سره به ئې وعده کوله چې تـه دالله ﷻ نه دعا اوکړه چې دا عذاب لرې شي. خو چې کله به عذاب لرې شو نو بيا به ئې سرکشي شروع کړه. بيا به پرې عذاب راغلو. ساحر يعني جادوګر نه هغوئ لوئې عالم مراد اخلي. دهغوئ دزمانې دعالمانو هم دا لقب وو. او هم په دې خلقو کښې علم وو. او په هغه زمانې کښې به ددې علم مذمت نه کيدو بلکه دې ته به ئې دقدر په نظر کتل. نو حضرت موسى ﷺ ته جادوګر دعزت په طور داعتراض به ئې نه وئيـل. ځکه چې هغوئ خو خپل کار ويستلو. هرځل به ئې اقرار کولو چې مونږ بهٔ مسلمانيږو اوبني اسرائيل به هم تاسره کړو. بيا چې به کله عذاب لرې شو نو وعده خلافي به ئې کوله او خپل قول بـه ئې مـات کړو. لکه يوآيت مبارک کښې دی چې﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ﴾ دې آيت مبارک کښې ددې واقعې پوراتفصيل دې

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ ۚ قَالَ
| او آواز اوکړو | فرعون | په قوم خپل کښې | وې وئيل |
ه| اوفرعون خپل قوم ته اعلان اوکړو| او دا يې اووئيل
يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي .
اے قومه زما | آيا نهٔ ده | مالره | بادشاهي | دمصر | او دا نهرونه | چې بهيږي |
چې ائې زما قومه آيا د مصر بادشاهي زما نه ده | اودا ټول نهرونه چې زما په حکم باندې
مِن تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ
لاند دحکم زما نه| آيا پس نهٔ وينئ تاسو | آيا زهٔ | بهتر يم | ددې سړی نه | هغه سړې | چې هغه
بهيږي | نوآيا تاسو دا نه وينئ ؟ | نو(اوس فيصله په تاسو ده چه) زه د دې سړی (موسی) نه غوره نه يم
مَهِينٌ ۙ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ۝ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ
سپك دې | اونهٔ دې داسې | چې واضحه بيا نکړې خبره خپله اپس ولې نه واچول شو | ده ته
چې ددهٔ هيڅ مقام نشته |او سمې واضحه خبرې هم نشی کولې | نودهٔ ته د سرو زرو

أَسْوِرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِيْنَ۝

بنګري | دسرو زرو | يا (ولې) رانغلي | دده سره | فرښتې | پيوست (ملګري) |

بنګري ولې نه دي اچولې شوې | يا ده سره يو ځائې فرښتې ولې نه دي راغلي (چه د ده تصديق يې کولې)

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوْهُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا

پس هغه سپک اوموندو | قوم خپل | پس هغوئ اطاعت اوکړو د هغه | بيشکه هغوئ | وو |

دغه شان دهٔ خپل قوم بې قوفه جوړ کړو | نو د هغه تابعداري يې اوکړه | بيشکه دوئ

قَوْمًا فٰسِقِيْنَ۝ فَلَمَّآ اٰسَفُوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

يو قوم | نافرمانه | پس هر کله چې | هغوئ په قهر کړو مونږه | نو بدله واغستله مونږه | دهغوئ نه

نافرمانه خلق وو | بيا کله چې هغوئ مونږ خفه کړو | نو هغه مونږ دهغوئ نه بدله واخسته

فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ۝ۙ فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَّمَثَلًا

پس ډوب کړل مونږه هغوئ | ټول | پس اوګرځول مونږه هغوئ | پيشوايان | اويوه نمونه دعبرت

بيا مونږ هغوی ټول هلاک کړل | نو د نورو (راتلونکو) خلقو دپاره مو مشران او (دعبرت)

لِّلْاٰخِرِيْنَ۝ ع

دپاره دروستنو خلقو |

نمونې جوړ کړې |

قوله تعالى:: وَنَادٰى فِرْعَوْنُ فِىْ قَوْمِهٖ

دفرعون سرکشي او تکبر:: د فرعون سرکشي او خود سرې بيانوی چې ټول قوم ئې راجمع کړو اوورته ئې اووئيل چې آيا زه ستاسو دملک مصر تنها بادشاه نه يم ؟ آيا زما باغونو کښې او محلونو کښې نهرونه جاري نه دي ؟ آيا تاسو زما عظمت او سلطنت ته نه ګورئې ؟ اوتاسو د موسى ﷺ ملګرو ته اوګورئې چې څومره فقيران او ضعيفان دي.

قران پاک کښې يو بل ځائې کښې دی چې هغه ټول راجمع کړل اوورته ئې اووئيل چې آيا زه ستاسو لوئې رب نه يم ؟ نو په دې وجه الله ﷻ هغه ددې ځائې او دهغه ځائې په عذابونو کښې راګير کړو. (ام) د (بل) په معنی دې. دځينو قاريانو قرات (اماانا) هم دې [1] امام ابن جرير رحمة الله عليه فرمائي چې دا قرات که صحيح شي نو ددې معنی به بالکل واضحه او صفا شي. خو دا قرات دټولو ښارونو دقرات نه خلاف دې. دټولو قرات (ام) د استفهام دې. [2] حاصل دا دې چې فرعون ملعون خپل ځان د حضرت کليم الله ﷺ نه بهتر ګڼړلو او دا په اصل کښې ددې ملعون دروغ وو. د (مهين) معنی حقير او ضعيف ده.

قوله تعالى:: وَلَا يَكَادُ يُبِيْنُ۝

ددوئ داعتراض څه وجه ده ؟:: بيا فرمائي چې حضرت موسى ﷺ به صفا وينا نه شوه کولې. دهغه کلام فصيح نه وو. هغه خپل غرض چاته نه شو بيانولې ځينې وائی چې هغوئ وړوکوالی کښې خپله خوله مبارکه کښې د اور سکروټهٔ اچولې وه. اوهغې اثر ددوئ په ژبه باندې اوس هم وو. داهم د فرعون مکر

[1] الطبري : ٦١٨/٢١.

[2] طبري : ٦١٨/٢١.

او فریب دې حضرت موسی علیه السلام صفا خبرې کولو والا او عزت والا او رعب والا وو. خودې ملعون دالله ﷻ نبی ته کُفر په سترګه کتل نو په دې وجه به هغه هم داخیال کولو. حقیقت کښې هغه پخپله ذلیل او غبی وو. اګرچې دحضرت موسی علیه السلام په ژبه مبارکه کښې څه لکنت وو او ددې وجه داوه چې په وړوکوالی کښې په ژبه باندې سکروټۍ ایخودې وه. خو حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ نه دعا اوغوښتله او دهغوئ د ژبې لکنت ختم شو. او خلق ددوئ په خبره په آسانئ سره پوهیدل. اوکه دا اومنلې شی چې څه فرق باقی وو څکه چې هغه په دعا دکلیم کښې دومره وو چې څما دژبې دومره لکنت ختم شی چې خلق څما په خبره په آسانئ سره پوهیږی. نودا د څه دعیب خبره نه ده. الله ﷻ چې څوک څنګه غواړی نو هغه شان ئې جوړوی. په دې کښې دعیب څه خبره ده اصل خبره دا وه چې فرعون دروغ خبره جوړوله او خپل خلق ئې ددوئ خلاف کول غوښتل.

قوله تعالی:: فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ

اوګورئی که نه مخکښې وائی چې په ده باندې دآسمان نه ولې نه وریږی. دې دومره مالدار کیدل پکار دې چې دده لاسونو کښې سرۀ زر وی خو دۀ سره خو هیڅ نشته دې او مفلس دې. اوکه داسې هم نه وی نو کم ازکم د آسمان نه چې ورسره الله ﷻ فرښتې رانازلې کړې وې چې مونږ خو پرې باور کولې چې دا دالله ﷻ نبی دې. غرض داچې هغه (فرعون) ډیرې خبرې اوکړې چې خلق بې قوف کړی اوهغوئ خپل هم خیال کړی، دې خپله فاسق او فاجر وو.

قوله تعالی:: فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ

دفسق وفجور په خبره باندې هغه ډیر اخته شو. هرکله چې دهغه فسق وفجور زیات شو اوهغه په ښکاره دالله ﷻ نافرمانی شروع کړه اوالله ﷻ ئې ښه خفه کړو نوبیا دالله ﷻ غضب په هغه باندې راغلو اود هغه ټول هرڅه ښکاره شو. یو طرفته اوبو کښې غرض کړې شو او بل طرفته به هغه په جهنم کښې په اورکښې سوزی. حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې هرکله الله ﷻ چا ته دنیا ورکوی اوهغه دالله ﷻ نافرمانئ کوی نو په دې پوهه شه چې الله ﷻ هغه ته ډیل ورکوی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ هم دا آیت مبارک تلاوت کړو. دحضرت عبدالله رضی الله عنه مخکښې چې کله د مرګ ذکر اوشو نو دوئ اوفرمائیل چې په ایماندار باندې تخفیف دې او په کافر باندې حسرت. بیا دوئ هم دا آیت مبارک اولوستلو.[1] ابن ابی حاتم حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله فرمائی چې انتقام غفلت سره دې. بیا الله ﷻ فرمائی چې بیا مونږ یو نمونه جوړ کړو چې دهغه دپاره کار کولو والا ددۀ انجام اوګوری. اودا مثال یعنی باعث عبرت جوړ شو چې په دې واقعاتو کښې غور اوکړئی او ددې نه ځان بچ کړئی.

إِذَا قَوْمُكَ	مَثَلًا	ٱبْنُ مَرْيَمَ	ضُرِبَ	وَلَمَّا
نو بیا قوم ستا	په مثال کښې	خوئې دمریم	بیانکړې شو	او هر کله چې
او کله چې د بی بی مریم دخوئې مضمون واوروې شو نو څه ګورو چې ستا قوم په				

أَمْ هُوَ	خَيْرٌ	ءَأَٰلِهَتُنَا	وَقَالُوٓا	يَصِدُّونَ ۝	مِنْهُ
او که هغه	بهتر دی	آیا معبودان زمونږه	اووې وئیل	شور جوړوی خاندی	په هغې پورې
دې باندې دخوشحالئ نه چغې وهل شروع کړل اووې وئیل چې آیا زمونږ معبودان غوره دی او که هغه (عیسی)					

[1] الدرالمنثور: ۳۸۴/۷.

مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ۭ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿۵۸﴾

نهٔ بيانوي دوئ دا مثال | تاته | مګر دپاره دجګړې | بلکه دوئ | قوم | جګړمار دي |

دوئ دا خبره صرف د جګړې په غرض کړې ده | ....بلکه دا خلق هسې هم جګړمار دی

اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ

نهٔ وو هغه (ابن مريم) | مګر | يو بنده وو | چې انعام کړې وو مونږ | په هغه باندې | او جوړ کړې وو مونږ هغه

عيسى خو زمونږ يو (نيک) بنده وو | چې مونږ پرې فضل کړې وو | او هغه مو دبني اسرائيلو دپاره

مَثَلًا لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۵۹﴾ ۭ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا

يو مثال (نمونه) | دپاره دبني اسراءيلو | او که غوښتلې مونږه | نو ګرځولې به وې مونږه

(دخپل قدرت) نمونه جوړه کړې وه | او که چرې مونږ غوښتلې نو تاسو نه به مو فرښتې

مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِى الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ﴿۶۰﴾ وَاِنَّهٗ

ستاسو نه | فرښتې | په زمکه کښې | چې اوسيدلې به په ځائې ستاسو | او بيشکه هغه |

پيدا کړې وې | چې په زمکه کښې به ستاسو په ځائې اوسيدې | .او حضرت عيسى د قيامت د راتلو

لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ۭ

خامخا نښه ده | دپاره دقيامت | پس مهٔ کوئ شك تاسو | په دې قيامت کښې | او پيروي اوکړئ زما

يوه نښه ده | نو تاسو په دې باره شک مه کوئ | ....اوزما تابعداري اوکړئ (قيامت اومنئ) |

هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۶۱﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ

دا | لاره | نيغه ده | او منع د نهٔ کړي تاسو | شيطان | بيشکه هغه | تاسو لره |

دا نيغه لاره ده | او شيطان دې تاسو د نيغې لارې دتلونه منع نکړي | ....بلکه هغه ستاسو

عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۶۲﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ

دشمن ښکاره دې | او هر کله چې | راغې عيسى عليه السلام | دښکاره نښو سره | نو اووئيل هغه |

ښکاره دښمن دې | او کله چې عيسى عليه السلام ښکاره نښې راوړې | نو خلقو ته ئې اووئيل

قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِىْ

چې راغلې يم زهٔ تاسو ته | دحکمت سره | او دپاره ددې چې بيان کړم زهٔ تاسو ته | ځينې خبرې | هغه

چې تاسو ته مې دحکمت خبرې راوړې دی | او ځکه راغلې يم چې تاسو ته بعضې هغه خبرې ښکاره کړم

تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۶۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ

چې تاسو اختلاف کوئ | په هغې کښې | پس اوويرېږئ د الله نه | او اطاعت اوکړئ زما | بيشکه الله چې دې

په کومو کښې چې تاسو اختلاف کوئ | نو د الله ﷻ نه اوويرېږئ | او زما تابعداري اوکړئ | بيشکه الله

هُوَ رَبِّىْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ۭ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۶۴﴾

هغه رب زما دې | او رب ستاسو دې | پس عبادت کوئ دهغه | دا لار نيغه ده |

زما هم رب دې | او ستاسو هم رب دې | نو صرف دهغه عبادت کوئ | هم دا سمه نيغه لاره ده

فَاخْتَلَفَ	الْاَحْزَابُ	مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ	فَوَيْلٌ	لِّلَّذِيْنَ
پس اختلاف اوکړو	ډلو	په خپل منځ کښې	پس تباهي ده	دپاره دهغه کسانو
نو بيا (په دې پسې هم) مختلفو ډلو په خپل مينځ کښې اختلاف پيدا کړو | نو ظالمانو دپاره				
ظَلَمُوْا	مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ اَلِيْمٍ ۝			
چې ظلم ئې اوکړو	دعذاب دورځې دردناکې نه			
د دردناکې ورځې دعذاب په وجه لويه تباهي ده				

قوله تعالى: وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ

دمشرکانوکوم معبودان جهنميان دي او د ايت د نزول قصه: د (يَصِدُّوْنَ) معنى ابن عباس ﷺ مجاهد رحمه الله، عکرمه رحمه الله اوضحاک رحمه الله کړې ده چې هغوئ په خندا شو يعنى هغوئ حيران شو. حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چې ډير په ويره کښې ئې اوونيل [1] ابراهيم رحمه الله فرمائي چې مخ ئې واړولو. ددې وجې چې امام محمد بن اسحاق رحمة الله عليه په خپل سيرت کښې فرمائيلي دى. هغه دا چې رسول الله ﷺ وليد بن مغيره وغيره قريشو سره ناست وو چې په دې کښې نضر بن حارث هم راغلو او حضرت نبى کريم ﷺ سره ئې څه خبرې شروع کړې چې په هغې کښې دې لاجواب شو. بيا حضرت نبى کريم ﷺ د قران پاک آيت ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ الخ څو آيتونو پورې تلاوت کړل. يعنى تاسو او ستاسو معبودان ټول به جهنم ته واچولې شى. بيا حضرت نبى کريم ﷺ دهغه ځائې نه لاړو. بيا لږ وخت پس عبدالله بن زبعرى تميمى راغلو نو وليد بن مغيره هغه ته اوونيل چې نضربن حارث خود ابن عبدالمطلب نه شکست اوخوړلو. او آخر ابن عبدالمطلب مونږ ته او زمونږ معبودانو ته ئې جهنميان اوونيل او لاړو. دۀ اوونيل که چرې څه وې نو ما به هغه لاجواب کړې وې، ورشئ او هغه ته اووائې چې هرکله مونږ اوزمونږ معبودان دوزخيان دى نو ددې نه لازميږى چې ټولې فرښتې او حضرت عيسى ﷺ اوحضرت عزيز ﷺ هم دوزخيان دى. ځکه چې مونږ خود فرښتو عبادت کوؤ. يهوديان دحضرت عزيز ﷺ عبادت کوى. نصرانيان دحضرت عيسى ﷺ عبادت کوى. پدې دکفارومجلس ډير خوشحاله شو او وې وئيل چې آؤ دا جواب صحيح دې. خو هرکله چې دا خبره نبى کريم ﷺ ته اورسيدله نو حضرت نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چې هر هغه سړې چې هغه دغيرالله عبادت کوى او هر هغه سړې چې هغه خلقوته اووائې چې ځما عبادت کوئى نو دا عابد اومعبود دواړه جهنميان دى. فرښتو خو د خپل عبادت حکم کړې او نه په دې خوشحاله دى. دوئ دهغوئ په نوم اصل کښې دشيطان عبادت کوى. اوهم هغه دوئ ته دشرک حکم کوى اودوئ ئې پوره کوى. نو پدې باندې دا ايت مبارک نازل شو چې ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ سَبَقَتْ﴾ الخ. يعنى حضرت عيسى ﷺ اوحضرت عزيز ﷺ او ددوئ نه علاوه چې داخلق دګومو احبارورهبان عبادت کوى او هغوئ پخپله دالله ﷺ عبادت کولو، شرک نه ويزاره وو، اوددې نه منع کيدو والاوو، اودهغوئ نه پس ددې ګمراهانو جاهلانو لره هغوئ خپل معبودان جوړ کړل. نودوئ بالکل بې قصوره دى اودا مشرکان چې دفرښتو عبادت کوى نو ددې په ترديد کښې فرمائى چې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا﴾ اوترڅو آيتونو پورې نازل شو. او پدې کښې ئې دهغوئ دباطلې عقيدې پوره ترديد اوکړو. اودحضرت عيسى ﷺ باره کښې چې دۀ کوم جواب ورکړې وو او په هغې مشرکان خوشحاله شوى وو داآيتونه نازل شو چې ددې خبرې په آوريدو چې د باطلو معبودانو عبادت کونکى به سره د هغوئ جهنم ته

[1] الطبرى: ۶۲۷/۲۱.

داخليږي نو دوئ زر زر دحضرت عيسى ﷺ نوم واخستو اوددې په پيش كيدو ډير خوشحاله شو. او وې وئيل چې اوس مونږ. هغه ته شكست وركړو. دو ئ ته اووايه چې حضرت عيسى ﷺ هيڅ ته هم دخپل عبادت نه وو وئيلي اوهغه خو هر وخت دالله ﷻ تابعدارو كښې وو. اومونږ هغوئ ته ښه نعمتونه وركړي وو. دهغوئ دلاسونونه مو دنيا ته معجزې اوخودلې اودا دقيامت دليل وو. حضرت ابن عباس ﷺ نه ابن جرير كښې نقل دى چې هركله مشركانو دخپلو معبودانو دجهنمي كيدو خبره د حضرت نبي كريم ﷺ نه واورېدله نو وې وئيل چې بيا دابن مريم په حقله څه وائې ؟ نو حضرت نبي كريم اوفرمائيل چې هغه دالله ﷻ بنده اورسول دې . اوس دوئ سره هيڅ جواب پاتې نشو نو وې وئيل چې والله دې غواړي چې څنګه عيسايانو حضرت عيسى ﷺ منلې دې داشان مونږ هم هغه رب اومنو. الله ﷻ فرمائي چې دا صرف بكواس دې . دوئ هسې ګډې وډې خبرې كوي . (١)

مسند احمد كښې دى چې يو ځل حضرت ابن عباس ﷺ اوفرمائيل چې په قران پاک كښې يو آيت دې څمانه ددې آيت تفسير چا نه دې پوښتلې . ما ته معلوم نه دى چې هرچاته ددې معلومات شته دې اوكه نه چاته معلومات نشته دې اوبيا هم ددې دمعلومولو كوشش نه كوي ؟ بيا ئې نورې خبرې اترې شروع كړې تر دې چې مجلس ختم شو او دوئ لاړل .اوس مونږ ته ډير افسوس اوشو چې دا آيت بيا پاتې شو. او مونږ كښې چا هم ددې متعلق هيڅا اونه پوښتل . پدې باندې دابن عقيل انصارى مولى اووئيل چې كه صبا سحر راغلو نو زۀ به ترې ددې تپوس كوم. هركله چې هغه سبا راغلو نو دهغوئ پرونئ خبرې ترې اوپوښتئ شوه چې هغه كوم آيت مبارک دې ؟ دوئ ﷺ اوفرمائيل چې واورئ ! حضرت نبي كريم ﷺ يو ځل قريشو ته اووئيل چې هيڅوک داسې نشته دې چې دالله ﷻ نه سوا دهغه عبادت كيږي او په هغې كښې خير وي . په دې قريشو اووئيل چې آيا عيسى ﷺ به دالله ﷻ عبادت نه كولو ؟ اوآيا تاسو حضرت عيسى ﷺ دالله ﷻ بنده اورسول نه منئ ؟ بيا ددې وينا مطلب داشو چې دالله ﷻ نه سوا چې د چا عبادت كيږي په هغې كښې خير نشته ؟ نو په دې داآيتونه نازل شو چې كله دحضرت عيسى بن مريم ﷺ ذكرراغلو نو وې خندل او وې فرمائيل چې هغه د قيامت علم دې يعنى عيسى بن مريم ﷺ به دقيامت نه مخكښې راوزي . (٢)

ابن ابى حاتم كښې دا روايت دروستو جملې نه علاوه ذكر دې .حضرت قتاده فرمائي چې آيا زمونږ معبودان بهتر دى اوكه ددوئ، ددې مطلب دادې چې زمونږمعبودان دحضرت محمد ﷺ نه غوره دې خو دخپل ځان دعبادت وينا كوي. دابن مسعود ﷺ په قرات كښې (امهذا) دې، الله ﷻ فرمائي چې داددوئ مناظره نه ده بلكه مجادله ده اومكابره ده. يعنى بې دليله جنګ او بې وجې حجت دې. دوئ په خپله پوهيږي چې نه خو زمونږ دامطلب دې اونه زمونږ دا اعتراض په دوئ وارد كيږي .په دې وجه خو دې آيت مبارک (ما) دې چې دغير عقل لرونكو دپاره دې .دريم داچې آيت مبارک خطاب دقريشو كافرانو ته دې چې هغوئ دبتانو اوكاڼو عبادت كولو او مسيح عبادت كوونكو ته وو چې دا اعتراض په موقع او محل اوګنړلې شي.نودا صرف جنګ دې . يعنى هغه خبره كوي چې دهغې دصحيح كيدو ددوئ په زړونو كښې هم يقين حاصل دې . ترمذى وغيره كښې درسول الله ﷺ فرمان دې چې يو قوم تر هغه وخت پورې نه هلاكيږي ترڅو چې په هغوئ بې دليله حجت بازى شروع نشي . بيا حضرت نبي كريم ﷺ ددې آيت مبارک تلاوت اوفرمائيلو . (٣)

---

(١) الطبرى : ٦٢٥/٢١.

(٢) احمد : ٣١٧/١، وهو حسن ، ابن حبان : ٦٨١٧، مختصرا.

(٣) ترمذي كتاب تفسير القران باب ومن سورة الزخرف : ٣٢٥٣، وسنده حسن ،ابن ماجه : ٤٨، احمد: ٢٥٢/٥.

د هر امت د هلاکت او ګمراهئ غټ سبب مجادله او د تقدیر نه انکار وو: ابن ابی حاتم کښې دی چې د حدیث پاک په شروع کښې هم دادی چې دهرامت دګمراهئ اوله خبره دخپل نبی ﷺ نه پس دتقدیر نه انکار کول دی.[1] ابن جریر کښې دی چې یوځل حضرت نبی کریم ﷺ دصحابه کرامو ﷺ یو ډله کښې حاضر شو، اوهغه وخت کښې هغوئ دقران پاک په آیتونو کښې بحث کولو. حضرت نبی کریم ﷺ په غصه شو او وې فرمائیل چې داسې دالله ﷻ په قران پاک کښې په آیتونو کښې تکراؤنه شته دې، یاد ساتئ ستاسو پښان دجنګ کولو دې عادت ستاسونه مخکښې خلق هم ګمراه کړی وو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ تلات اوفرمائیلو ([2]). بیا ارشاد اوشو چې حضرت عیسی ﷺ په بندګانو کښې یو بنده دې چې الله ﷻ ورته نبوت اورسالت ورکړې دې. اوهغه الله ﷻ د قدرت یوه نښه جوړه کړه او بنی اسرائیلو ته ئې لیږلې وو چې هغوئ په دې پوهه شی چې الله ﷻ څه غواړی په هغې قادر دې بیا ارشاد دې که مونږ غواړو نوستاسو جانشین به په زمکه فرښتې جوړ کړو. لکه څنګه چې تاسو دبل جانشین جوړیږئی. داخبره مو په هغوئ مقرر کړې وه. دواړو صورتونو کښې یو مطلب دې حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چې ستاسو په ځائې به مونږ هغوئ په دنیا کښې آباد کړی وې ([3]). ددې نه پس فرمائی چې هغه دقیامت نښه ده. ددې مطلب دادې چې کوم ابن اسحاق رحمه الله بیان کړې دې. خو هغه صحیح نه دې. اوددې نه زیاته واضه خبره داده چې حضرت قتاده رحمه الله، حضرت حسن رحمه الله، او حضرت سعید بن جبیر رحمه الله فرمائی چې د (ه) ضمیر مرجع عائد دې، حضرت عیسی ﷺ یعنی حضرت عیسی ﷺ د قیامت د نښو نه یو نښه دې ځکه چې دمخکښې نه دهغوئ بیان راروان دې اوداهم واضح دی چې دې نه مراد د حضرت عیسی ﷺ دقیامت نه مخکښې نازلیدل دی لکه چې الله ﷻ فرمائی چې ﴿ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ﴾ یعنی دهغوئ دمرګ نه مخکښې به اهل کتاب په هغوئ ایمان راوړی. یعنی حضرت عیسی ﷺ دمرګ نه مخکښې به دوئ دقیامت په ورځ په هغوئ ګواه وی، ددې پوره وضاحت ددې دویم آیت مبارک نه کیږی چې په هغې کښې دی چې ﴿وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ﴾ یعنی حضرت عیسی ﷺ دقیامت دقائمید ونښه او علامت دې. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چې دا نښه ده دقیامت دپاره دحضرت عیسی ﷺ دقیامت نه مخکښې نازلیدو هم داشان روایت شوې دې([4]) حضرت ابوهریره ﷺ، حضرت ابن عباس ﷺ، حضرت ابوعالیه رحمه الله، حضرت ابومالک رحمه الله، حضرت عکرمه رحمه الله، حضرت حسن رحمه الله، حضرت قتاده رحمه الله، حضرت ضحاک رحمه الله وغیره نه هم او په متواترو احادیثو کښې رسول الله ﷺ خبر ورکړې دې چې دقیامت دورځې نه مخکښې به حضرت عیسی ﷺ دعادل امام او انصاف والاحاکم په حیثیت سره نازلیږی. نو تاسو د قیامت راتلل بالکل یقینی اومنئ او په دې کښې هیڅ شک مه کوئی او څه چې تاسو ته کومې خبرې بیانوم نو په هغې کښې ځما اتباع کوئی. او هم دا نیغه لاره ده. هسې نه چې ستاسو ښکاره دښمن تاسو دنیغې لارې نه او ځما داطاعت نه منع نه کړی. حضرت عیسی ﷺ خپل قوم ته فرمائیلی وو چې څه حکمت او نبوت سره تاسو ته راغلې یم. او په دینی امورو کښې چې ستاسو کوم اختلاف دې چې هغه رابرسیره کړم. ابن جریر رحمه الله فرمائی چې دا خبره ډیره ښه او بهتره ده. بیا امام صاحب رحمه الله ددې خلقو تردید کړې دې چې کوم داخبره کوی چې د (بعض) دلته د (کل) په معنی کښې دې اوددې دلیل کښې دلبید شعرونه پیش

---

[1]) ابن ابی حاتم.

[2]) الطبری : ۶۳۰/۲۱.

[3]) الطبری : ۶۳۰/۲۱.

[4]) الطبری : ۶۳۲/۲۱.

کوی خو هلته هم دبعضې نه مراد دقائل خپل نفس مراددې ټول نفسونه نه . امام صاحب رحمه الله چې شعر کوم مطلب اخستې دې داهم ممکن دې . بیافرمائی چې څه تاسو ته حکم کوم چې په دې کښې دالله ﷻ لحاظ کوئی اودهغه نه ویریږئی .او څما اتباع کوئی،او ما چې څه راوړی دې هغه منئ او په هغې یقین ساتئ چې تاسو ټول خپله اوځه هم دهغه ذات غلام یم. هغه ته محتاج یو اودهغه د در فقیران یو ،دهغه عبادت په مونږ ټولو باندې فرض دې .هغه ذات واحد اولاشریک دې .اودا د توحید نیغه لار ده اوس خلق پخپلو کښې ډلې ډلې شوی دی . ځینې خلق حضرت عیسی علیه السلام ته دالله ﷻ بنده اورسول وائی اوداحقه ډله ده او ځینو دهغوئ باره کښې دعوی کړې ده چې نعوذبا الله هغه دالله ﷻ ځوئې دې .او ځینو وئیلی دی چې هغه په خپله الله ﷻ دې .الله ﷻ ددې دوارو دعوو نه پاک او اوچت دې.په دې و جه ارشاد دې چې ددې ظالمانو دپاره دقیامت په ورځ خرابی ده. دوئ ته به دقیامت په ورځ سخت دردناک عذاب ورکولې شی او سزاګانې به ورکولې شی .

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ

| ایا دا خلق انتظار کوی | بس دقیامت |

| ....دا خلق بس دقیامت د ورځې

اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٦٦﴾ اَلْاَخِلَّاۤءُ يَوْمَىِٕذٍۭ بَعْضُهُمْ

چې راشی دوئ ته | ناساپه | او دوئ هیڅ خبر نۀ وی | دوستان به | په دغه ورځ | ځینی دهغوئ

انتظار کوی | چې ناګهانه ورته راشی | او دوئ پرې خبر هم نه وی | د پرهیزګارانو نه سوا به ټول

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ ﴿٦٧﴾ يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ

دپاره دځینو | دشمنان وی | بغیر دمتقیانونه | اے بندګانو زما | نشته یره | په تاسو باندې

دوستان په دغه ورځ دیو بل دشمنان شی | ....اې زما بندګانو نن ورځ په تاسو هیڅ

الْيَوْمَ وَلَاۤ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٦٨﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا

نن ورځ | او نۀ به تاسو | غمژن کیږی | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | په ایتونو زمونږه

ویره نشته |اونه به درباندې څه غم راشی |دا هغه کسان دی چې زمونږ په ایتونو ئې ایمان راوړې دې

وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ

او وو هغوئ | مسلمانان | ورته به اوونیلې شی چې ننوزئ | جنت ته | تاسو |

اوزمونږ حکم ئې منلې دې | .... تاسو اوستاسو بیبیانې هم جنت ته په خوشحالئ

وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ

او ښځې ستاسو |چی خوشحاله به کړې شئ | ګرزولې کیږی به | په هغوئ باندې | تالی |

خوشحالئ داخل شئ |په هغې کښې به د سرو زرو د رکیبو اوګلاسونو دور چلیږی

مِّنْ ذَهَبٍ وَّاَكْوَابٍ ۚ وَفِيْهَا مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ

دسرو زرو | او پیالئ | اووی به په هغې کښی | هغه څه | چی غواړی هغه | نفسونه |

.... | او په هغې کښې به هغه ټول ځیزونه ورکولې شی چې څه ته ئې زړه کیږی

وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۚ وَأَنْتُمْ فِيهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ

او خوند اخلي تر | سترګي | او تاسو به | په هغې کښې | همیشه اوسئ | او دغه جنت دې |

اوسترګي پرې خوشحالیږی | اوتاسو به په کښې همیشه اوسیږئ | ....اودا هغه جنت دې

الَّتِيْٓ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ

هغه | چې په میراث کښې درکړې شوې دې هغه تاسو ته | په سبب دهغې عملونو | چې وئ تاسو |

چې تاسو ئې دهغه اعمالو په وجې وارثان جوړ کړې شوئ | کوم چې تاسو کړی وو |

تَعْمَلُوْنَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُوْنَ ﴿٧٣﴾

چې کول به مو | تاسو لره دی | په دې کښې | میوې | ډیرې | دهغې نه | خورئ تاسو |

............په دې کښې تاسو دپاره ډیرقسمه میوې دی | چې خوراکونه به ترې کوئ

قوله تعالی:: اَلْاَخِلَّاۗءُ يَوْمَىِٕذٍۢ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ

دقیامت په ورځ به دغیر الله دوستی په دښمنئ کښې بدله شي :الله ﷻ فرمائی چې دامشرکان د قیامت انتظار کوئ اودا وائی چې دا بیکاره دې او ددې دراتلو وخت مقرر نه دې . دابه په دوئ باندې په ناخبرکښې ناڅاپه په دې رازی .هغه وخت کښې به دوئ ډیر پښیمانه او ډیر شرمنده وی خوبیا دهغې هیڅ فائده نه وی.دوئ دا قیامت بالکل ناممکن ګڼړلې دې او داقیامت نه صرف ممکن بلکه یقنی طور سره راتلونکې دې.او په هغه وخت کښې به دهغې نه پس دوئ ته دهیڅ عمل فائده نه وی چې دالله ﷻ نه سوا چې دنورو سره دوستئ وې نو هغه به په دغه ورځ ټولې په دښمنئ بدلې شی . خو چې کومه دوستئ صرف دالله ﷻ دپاره وی هغه بهٔ قائمه وی .لکه څنګه چې حضرت خلیل الله ﷺ خپل قوم ته فرمائیلی ووچې تاسو بتانو سره دوستئ جوړې کړې دی خودا صرف دنیا پورې مختص دی ، قیامت کښې به تاسو دیو بل نه انکار کوئی . بلکه په یو بل به لعنت وائې.اوستاسو ځائې بهٔ جهنم وی . او ستاسوسره به دمدد کولو هیڅوک نه وی .ابن ابی حاتم کښې روایت دې امیر المومنین حضرت علی ﷺ فرمائی چې دوه مومنان خپلو کښې دوستان وی او کله چې دوئ وفات شي او دالله ﷻ د طرفنه ورته دجنت زیرې ورکړې شی نو هغه خپل دوست یادوی . او وائی چې ائې الله ﷻ فلانی سرې څما دوست دې اوهغه به ماته ستا اوستا درسول د اطاعت حکم کولو. اودنیکئ تاکید به راته کولو. اومونږ به ئې د بدئی نه منع کولو. اوماته به ئې دایقین راکولو چې مونږ ټول به یوورځ الله ﷻ سره ملاقات کوؤ. نو ائې الله ﷻ ته هغه په حق لار ثابت قدم اوساتې . او هغه ته هم هغه اوښائې چې څه دې ماته اوخودل. ته دهغه نه هم راضی شې لکه څنګه چې څما نه راضی شوې ئې.

نو دالله ﷻ طرفنه ورته جواب ورکولې شی چې ته بالکل بې فکره اوسه ، هغه لره چې ما څه تیار کړی دی که تا هغه لیدلې وې نو ته به په خندا شوې وې . اوته به نه خفه کیدې .بیا چې کله بل دوست وفات شی اوددوئ روحونه ملاقات اوکړی نو دابه اوو ئیلې شی چې ستاسو خپلو کښې څه تعلق دې. نو یو بل ته به اووائی چې دا خوڅماډیر ښه رور وو. اودې خو څما ډیر ښه ملګرې وو. او ډیر غوره دوست مې وو. هرکله چې دوه کافران خپلو کښې دوستان وی او ددوئ نه یو مړشی اودجهنم خبر ورته ورکړې شی نو دهٔ ته خپل دوست رایادشی او وائی به چې فلانی څمادوست وو ، ماته ئې ستا او ستا د رسول د اتباع نه کولو حکم کولو. بدو ته به ئې رابښکلم. اونیکو نه به ئې منع کولم. او ماته به ئې ستا دملاقات یقین نه راکولو.نو څمانه پس ته هغه ته هدایت نصیب مه کړې . چې هغه خوهغه څه اووینی چې څه ما

اولیدل. اوهغه نه دا شان خفه شي لکه څنګه ته خما نه خفه ئې .بیا کله هغه دویم مړ شی او د دواړو روحونه خپلو کښې یوځائې شی نو دواړو ته به اووئیلې شی چې تاسو دواړه خپل صفتونه بیان کړئی . نو هر یو به وائی چې دا خما مشر رور او ډیر بد ملګرې وو. اودې ډیر بدترین دوست دې .

حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت مجاهد رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چې هره دوستی به د قیامت په ورځ په دښمنئ کښې بدله شی خود پرهیزګارو خلقو دوستی به په دښمنئ کښې نه بدلیږی .

حضرت ابن عساکر رحمه الله فرمائی چې دوه کسان دالله ﷻ دپاره یو بل سره دوستی کړې وی که یو په مشرق وی او بل به په مغرب کښې وی خو الله ﷻ به دوئ د قیامت په ورځ یوځائې کړی اودوئ به وائی چې دا هغه کس دې چې خما ډیر خوښ وو.([1])

قوله تعالى: يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ

متقیان به د قیامت په ورځ د هرې ویرې او هیبت نه په امن کښې وی: بیا فرمائی چې دې متقیانو ته به دقیامت په ورځ اووئیلې شی چې تاسو د ویرې او هیبت نه لرې یئ اوتاسو په هر امن او راحت کښې یئ .اوداستاسود ایمان اواسلام بدله ده .یعنی باطن کښې یقین اواعتماد اوظاهر کښې په شریعت عمل کول.حضرت معتمر بن سلیمان دخپل پلارنه نقل کوئ چې دقیامت په ورځ کله چې خلق دقبرونونه راپورته کیږی نوټول به د هیبت اوویرې په حالت کښې وی .هغه وخت به یو آواز کوونکئ آواز لګوی چې ائې خما بندګانو ! نن ورځ ستاسو دپاره خوشحالی ده اوستاسو دپاره هیڅ ویره نشته دې .اوتاسو دا ټول په ټوله عام اوګنړی او خوشحاله به شی .هلته به یو آواز کوونکئ آواز اولګوی چې دا هغه خلق دی چې هغوئ د زړهٔ دکومی ایمان راوړې وو او ددوئ بدنونو بهٔ نیک کارونه کول. دغه وخت کښې به ټول کلک ایمان والا مسلمانانو نه سوا نور ټول مایوسه شی .بیا به دوئ ته اووئیلې شی چې تاسو د نعمت او سعادت والا خلق یئ اوتاسو جنت ته داخل شئ .سورة الروم کښې ددې تفسیر تیر شوې دې.دوئ ته بهٔ دخلورو واړو طرفونه ښکلی خوراکونه په ښکلی لوښو کښې پیش کړې شی.او غلمان بهٔ ډک جامونه ګرځوی . ﴿تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ﴾ او ﴿تَشْتَهِي الْأَنْفُسُ﴾ دواړه قراتونه شته دې .یعنی دوئ ته به خوشبو والا مزیدار ، ښکلی رنګ والا ، په ښکلی لوښو کښې ورکولې شی .

د ادني جنتي درجه او د زړهٔ خواهش پوره کيدل: حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې هغه جنتی به ټولو نه روستو جنت ته داخلیږی چې دچا درجه ټولو نه کمه وی.دهغه نظر په دومره لرې پورې لرې لکه چې یو سړې یوکال سفر اوکړی ، هغه بهٔ خپلې ډیرې او دسرو زرو محلونه وینی .اوداټول به د رنګ رنګ سامونونو نه ډک وی سحر ماښام به دهٔ ته اویا اویا زره رکیبو کښې دبیل بیل شکل اوجدا جدا خوراک ورکولې شی.او په هغې کښې به هر یو ددهٔ خوښ وی . او د اول نه بهٔ تر آخره پورې ددهٔ شهادت برابر او یو شان وی.که په زمکې ټولو خلقو ته دعوت ورکړې نو هغه به ټولو لره کافی شی اوهیڅ کمې به رانشی ([2]) .(عبدالرزاق)

ابن ابی حاتم کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ دجنت ذکر اوفرمائیلو او وې فرمائیل چې جنتی به یو نمړئی واخلی او دهٔ په زړه کښې به خیال راشی چې دا خوراک فلانې قسم وې نو ښه به وه . نو زر به دده هغه نمړئی ددهٔ د خوښې خوراک شی . بیا حضرت نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارک تلاوت اوکړو([3]).

---

[1]) ابن عساکر.

[2]) دا روایت مرسل دې.

[3]) داروایت منقطع.

مسند احمد کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې د ادنی درجې والا جنتی به هم بالاخانه کښې اوو چتونه وی . دې به په شپږم چت باندې وې او دده نه پورته به اووم چت وی . دده به ډیرش خادمان وی او هغوئ به سحر ماښام دهٔ ته دسرو زرو په لوښو کښې خوراک اوشراب پیش کوی . او هر یو کښې به قسم قسم او خوندناک خوراک وی . داول نه تر آخره به دده اشتها هم هغه شان وی . دده ته به درې سوه د سروزرو پیالو او پتیلو او ګلاسونو کښې د ښښلو څیزونه ورکولې شی . هغه به دیوبل نه ښه وی . دې به اووائی چې یاالله ﷻ ! که ستا اجازت وی نو څه به ټولو جنتیانو ته دعوت ورکړم . که ټول په ټوله راشی نو څما په خوراک کښې به څه کمې رانشی . ددوئ ښځې به بهترینې او غټو غټو سترګو والا حورې وی . اوددنیا ښځې به ئې جدا وی . په دوئ کښې به یوه یوه یو میل فاصله کښې کینی . (۱) بیا به ورته اووئیلې شی چې دا نعمتونه ستادپاره دی او دابه همیشه همیشه دپاره وی . او ته به دلته همیشه همیشه ئې . نه به درته مرګ رازی او نه به دلته په څه کښې کمې رازی . اونه به ځائې بدلیږی او نه به درته تکلیف وی . بیا دوئ ته خپل فضل او احسان یادوی چې ما په تاسو باندې کړې دې او دا ستاسو دعملونو په وجه دی . ځکه چې هیڅ یو بنده دخپلو عملونو نه بغیر جنت ته داخلیدلې نشی . البته د جنت په درجو کښې به فرق وی او هغه به د نیکو په وجه وی .

ابن ابی حاتم کښې دی چې رسول الله ﷺ اوفرمائیل جهنمیان به دجهنم نه په جنت کښې خپل ځائې وینی نو ډیر افسوس به کوی او دوئ به وائی که الله ﷻ مونږ ته هدایت کړې وې نو مونږ به هم نیک جوړشوې وې . اوهر یو جنتی به خپل ځائې جهنم کښې وینی او د الله ﷻ شکر به اداکوی . او وائی به چې مونږ دا توفیق او قدرت نه لرلو چې په نیغه لار تلې وې که چرې الله ﷻ زمونږ رهنمائی نه وې کړې . دوئ فرمائی چې هرسړی دپاره یو یو ځائې جنت او جهنم کښې جوړ کړې شوې دې . نو کافر به جهنم کښې د مومن دځائې وارث وی او مومن به جنت کښې د کافر د ځائې وارث وی . او فرمان دې چې تاسو دخپلو عملونو په وجه ددې جنت وارثان یئ . دخوراک ذکر کولو نه پس اوس دمیوؤ او ترکاریانو ذکر کیږی . دا به دوئ ته په لویه توګه ددوئ د طبیعت مطابق ورکولې شی . دوئ چې څنګه غواړی او څنګه ددوئ خواهش وی نو هغه شان به ورته ملاویږی . غرض دا چې دوئ به دالله ﷻ د رضا په کور کښې همیشه او پوره پوره نعمتونو سره اوسیږی . الله ﷻ دې زمونږ هم نصیب کړی آمین .

اِنَّ الْمُجْرِمِيْنَ	فِيْ عَذَابِ جَهَنَّمَ	خٰلِدُوْنَ ﴿٧٤﴾	لَا يُفَتَّرُ	عَنْهُمْ
بیشکه مجرمان خلق	په عذاب ددوزخ کښې	به همیشه وی	کم به نهٔ کړې شی	دهغوئ نه عذاب
نافرمانه خلق به همیشه په دوزخ کښې پراته وی	........................عذاب به ترې سپکولې نشی			

وَهُمْ	فِيْهِ	مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٥﴾	وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ	وَلٰكِنْ
او هغوئ به	په هغې کښې	ناامیده پراته وی	او اونهٔ کړو ظلم مونږ په هغوئ باندې	ولیکن
اومایوسه به په کښې پراته وی	........................اومونږ پرې هیڅ ظلم نه وو کړې	خودوئ		

كَانُوْا	هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧٦﴾	وَنَادَوْا	يٰمٰلِكُ	لِيَقْضِ	عَلَيْنَا
وه	هغوئ ظالمان	اوآوازونه به کوی هغوئ	اے مالکه	حکم داوکړی	په مونږ باندې
پخپله (په ځان باندې) ظالمان وو	او دوئ به آواز اوکړی	چې ائې مالکه ! ستا رب دې زمونږ			

---

(۱) احمد: ۵۳۷/۲، وسنده حسن ، مجمع الزوائد : ۴۰۰/۱۰.

رَبُّكَ ؕ قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ۝۷۷ لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ

رب ستا | هغه به اووائي | بیشکه تاسو به هم دغسي پراته يئ | راوړي وو مونږ تاسو ته | حق |

د مرګ فیصله اوکړي | هغه به اووائي چې تاسو به همیشه دلته پراته يئ | مونږ تاسو ته رښتيني دين درليږلي وو

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ۝۷۸ اَمْ اَبْرَمُوْٓا اَمْرًا

ولیکن | زيات خلق ستاسو | حق لره | نه خوښونکي وو | ايا فيصله كړي وه دې خلقو | ديو كار

خو په تاسو كښې زيات خلق دحق دين نه بيزاره شول | ايا دوئ دخپلو خانونو په باره كښې څه فيصله كړې ده

فَاِنَّا مُبْرِمُوْنَ ۝۷۹ اَمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّا لَا نَسْمَعُ

پس بیشکه مونږه هم | فيصله كونكي يو | ايا ګمان كوي دوئ | چې بيشكه مونږه | نه اورو |

خو مونږ هم د دوی په باره كښې فيصله كونكي يو | ايا ددوئ دا خيال دې چې مونږ

سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ ؕ بَلٰى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ

پټې خبرې ددوئ | او پټې مشورې ددوی | مونږ هر څه اورو | او فرښتې زمونږه | ددوئ سره خواته |

ددوئ پټې اود راز خبرې نه اروؤ؟ | ولې نه ؛ حالانكه زمونږليږلي (فرښتې) دوئ سره دي | ليكل

يَكْتُبُوْنَ ۝۸۰

ليكل كوي |

كوي |

قوله تعالى: اِنَّ الْمُجْرِمِيْنَ فِيْ عَذَابِ جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ ۝

دوزخ اوددوزخيانوحشر پورته دنيكانو خلقو حالات بيان شو، په دې وجه دلته د بدبختو خلقو حال بيانيږي. وائي چې دا به هميشه دپاره دجهنم په عذابونو كښې ګرفتار وي. يوساعت به ددوئ په عذابونو كښې كمې نه رازي. او دوئ به دې جهنم كښې نااميده پراته وي. دهرې نيكئ نه به مايوسه شي. مونږ په چا ظلم نه كوؤ بلكه دوئ پخپلو ځانونو پخپله ظلم كړي دې. مونږ رسولان اوليږل، كتابونه مو اوليږل، حجتونه مو قائم كړل. خودوئ خپله سركشي او خپل ضد نه پريخودونو دوئ ته دهغې په وجه دا بدله ملاؤ شوه. په دوئ باندې دالله ﷻ ظلم نشته دې او نه الله ﷻ په چا باندې ظلم كوی. دا جهنيان به دجنت داروغه ته آواز كوی. صحيح بخارى كښې دی چې حضرت نبی كريم ﷺ يو ځل په منبر ناست وو او د آيتونه ئې تلاوت كړل او وې فرمائيل چې دوئ به دمرګ ارمان كوی چې د عذاب نه خلاص شی خو د الله ﷻ فيصله شوېده، چې ﴿لايقضى عليهم فيموتوا ولا يخفف عنهم من عذابها﴾ يعنى نه به دوئ ته مرګ رازی او نه به دوئ نه عذاب كمولې شی. او د الله ﷻ فرمان دې چې ﴿وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ۝ الَّذِيْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ثُمَّ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى﴾ يعنى هغه بدبخت به ددې نصيحت نه جدا جدا كړې شى چې په ډير اور كښې به وی بيا به هلته مرګ نه رازی او دوئ به ژوندی پاتې كيږی.

كله چې دجهنم داروغه ته ډير په عاجزئی سره اووائی چې ته الله ﷻ نه زمونږ دمرګ سوال اوكړه نو هغه به جواب كښې اووائی چې تاسو به اوس دلته پراته يئ او مرګ به درته نه رازی. حضرت ابن عباس ﷛ فرمائی چې مكث زركاله ته وائی. يعنی نه به مری او نه به رغيږی او نه به تيختنه كولې شی. بيا به ددوئ غلط كارونه چې كله مونږ حق اوليږلو او هغه مونږ ښكاره كړونو ددوئ منل خولا څه كوی چې ددې نه ئې نفرت كولو، ددوئ طبيعت دې طرفته نه مائل كيدو. حق او حق والو نه به ئې نفرت كولو. او ددې نه به

نه منع کيدل.هغه خلقو ته مائل وو چې په حق نه وو .اوهغوئ سره ئې جوړ برابر وو .نو تاسوخپل نفسونه ملامته کړئې او په خپل ځان باندې أفسوس اوکړئې خوددې نني افسوس هيڅ فائده نشته دي . بيا فرمائي چې ددوئ مکر او فريب ډير زيات خراب وو. خومونږ هم دوئ سره هغه اوکړل چې څه دوئ کړي وو .دا دحضرت مجاهد رحمه الله تفسير دې او ددې شهادت په دې آيت مبارک کښې دې چې﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ يعني مکر ئې اوکړو اومونږ هم ورسره مکراوکړو او دوئ ته معلوم نه وو. مشرکانو دوئ دحق نه منع کولو دپاره رنګ په رنګ حيلې کولې او جوړولې ئې . الله ﷻ هم دوئ په دهوکه کښې اوساتل اودهغې وبال اوګناه ددوئ په سرراغله . اوددوئ سترګې بندې پاتې شوې. په دې وجه فرمائي چې ولې ددوئ ګمان دې چې مونږ ددوئ پټې خبرې نه آورو؟ ددوئ داګمان بالکل غلط دې اومونږ ددوئ دهر څه نه واقف يو ، بلکه زمونږ مقرر شوې فرښتې دوئ سره دې چې صرف ګورې بلکه هرڅه ليکي.

قُلْ	إِنْ كَانَ	لِلرَّحْمٰنِ	وَلَدٌ	فَأَنَا	أَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ ﴿٨١﴾
ورته اووايه	که چرې وي	رحمن لره	اولاد	پس زۀ به وي	اول د عبادت کونکونه
(ائې نبي) اووايه که چرې درحمان (الله) اولاد وي إنودتولو نه وړاندې به ما دهغه عبادت کولو					

سُبْحٰنَ	رَبِّ السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ	رَبِّ الْعَرْشِ	عَمَّا
پاکي ده	درب دآسمانونو	او دزمکې لره	مالك دعرش لره	دهغه خبرونه
پاک دې دآسمانونو اودزمکې رب چې دعرش مالک دې | د هغه ټولو خبرونه چې دوئ ئې				

يَصِفُوْنَ ﴿٨٢﴾	فَذَرْهُمْ	يَخُوْضُوْا	وَيَلْعَبُوْا
چې جوړوي ئې دا خلق	پس پرېږده دوئ	چې مشغوله وي په بحث کښې	اولوبې کوي
بيانوي | ....نودوئ په خپلو شغلونو او لوبو کښې پراته پرېږده			

حَتّٰى	يُلٰقُوْا	يَوْمَهُمُ	الَّذِيْ	يُوْعَدُوْنَ ﴿٨٣﴾
تر دې پورې	چې ملاقات اوکړي	دورځې خپلې سره	هغه ورځ	چې دکومې نه يرولې کيږي دوئ
تردې چې هغه ورځ راشي | دکومې چې دوئ سره وعده کولې شي				

وَهُوَ	الَّذِيْ	فِي السَّمَآءِ	إِلٰهٌ	وَّفِي الْأَرْضِ	إِلٰهٌ
او هغه	هغه ذات دې	چې په اسمان کښې	معبود دې	او په زمکه کښې	هم معبود دې
او الله ﷻ هغه ذات دې چې په آسمانونو کښې هم معبود دې | او په زمکه کښې هم معبود دې					

وَهُوَ الْحَكِيْمُ	الْعَلِيْمُ ﴿٨٤﴾	وَتَبٰرَكَ	الَّذِيْ	لَهٗ
او هغه دحکمت خاوند دې	او عالم دې	او برکتناك دې	هغه ذات	چې هغه لره ده
اوهغه د حکمت خاوند او پوهه ذات دې | ....او الله ﷻ ډير مبارک ذات دې				

مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ	وَمَا بَيْنَهُمَا	وَعِنْدَهٗ
بادشاهي داسمانونو	او دزمکې	او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی	او دهغه سره دې
چې داسمانونو اود زمکې اود دواړو په مينځ کښې چې څه دی د ټولو بادشاه دې			

عِلْمُ السَّاعَةِ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ۝ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِيْنَ

علم دقیامت | او خاص هغه ته به | تاسو واپس بوتلي کيږئ | اونۀ لري اختيار | هغه خدايان

او هغه ته دقیامت (وخت) معلوم دي | او تاسو ټول به ورته واپس کيږئ | او دوئ چې دالله ﷻ نه سوا

يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ

چې رابللي ئې دوئ | بې دهغه نه | دشفاعت | مګر | هغه څوک | چې ګواهي اوکړي | په حقه سره

دکومو معبودانو عبادت کوي | هغوئ ته دسفارش کولو هيڅ اختيار نشته | خو چا چې دحقې خبرې اقرار او کړو

وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ۝ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَهُمْ

او هغوئ | پوهه لري | او که چرې | تپوس او کړې ته ددوئ نه | چې چا پيدا کړي دي دوئ

او په هغې پوهه لري | (نو هغوئ به سفارش کولي شي) او که ته ددوئ نه تپوس او کړې چې تاسو چا پيدا کړي يئ

لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ۝ وَقِيْلِهٖ

نو او به وائي خامخا | چې الله | پس کوم طرفته | ګرځولي کيږي دوئ | او قسم دي په دې وينا د رسول

نو خامخا به وائي | چې الله ﷻ (پيدا کړي يو) | نو بيا دوئ کوم اړخ ته اړولي شي | او الله ﷻ ته د (رسول)

يٰرَبِّ اِنَّ هٰۤؤُلَاۤءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُوْنَ۝ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ

چې اے ربه | بيشکه دا خلق | داسې قوم دې | چې ايمان نۀ راوړي | پس مخ واړوه | ددوئ نه

دا وينا هم معلومه ده | چې ائي ربه دا داسې خلق دي چې په هيڅ وجه ايمان نه راوړي | (نو ائي نبي) ته ددوئ

وَقُلْ سَلٰمٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ۝

او او وايه | سلام دې تاسو ته | پس ډير زر به | پوهه شي دوئ |

نه مخ واړوه | او ورته او وايه چې زۀ درته سلام کوم | نو زر ده چې حقيقت به ورته معلوم شي

قوله تعالى: قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ انې نبي ﷺ الله اعلان اوکړه چې فرض کړه کافران دالله ﷻ اولاد وې نو **د جهالت او خباثت انتها شرک دې** ماته په سرتيټولو کښې څه ضرورت وو. نه به ما هغه دفرمان نه سر اړولو او نه به مې دهغه حکم نه انکار کولو. که چرته داسې وې نو ما به ټولو نه مخکښې منلو او اقرار به مې کولو. خود الله ﷻ شان دا نه دې. نه خو دهغه څوک هم سر شته او نه دهغه څوک برابر شته دې. يادساتئ چې کوم کلام راشي نو د هغې په واقعه کښې راتلل ضروری نه وی بلکه امکان ئې هم ضروری نه وی. لکه چې دالله ﷻ فرمان دې چې ﴿لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى﴾ يعنی که الله ﷻ داولاد خواهش لرلو نو په مخلوق کښې به ئې چې څوک خوښ وو هغه به ئې جوړ کړې وې. خو دهغه ذات ددې نه پاک او دهغه وحدانيت دشان نه خلاف دی. دهغه قهاريت او غلبه ددې نه خلاف ده. خينې مفسرينو دعابدين معنی دانکار هم کړې ده. لکه حضرت سفيان ثوری رحمه الله صحيح بخاری کښې دی چې عابدين نه مراد دې خاني کښې اول الجاحدين) دې، يعنی اول انکار کوونکی او داد عبد يعبد باب نه دې. او که د عبادت په معنی کښې وی نو هغه به د عبديعبد نه وی. ددې شهادت کښې دا واقعه هم ده چې د يوې ښځې د نکاح نه شپږ مياشتې پس بچې پيدا شو نو حضرت عثمان رضی الله عنه دهغې د رجم کولو حکم ورکړو خو حضرت علی رضی الله عنه دهغې مخالفت

اوکړواووې فرمائيل چې دالله ﷻ کتاب کښې دی چې ﴿اُمُّهٗ كُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۭ وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ۭ﴾ يعنی دحمل اود پئيو نه دماشوم شوکولو موده دوه نيم کاله ده بل ځائې کښې دی چې ﴿وَّفِصٰلُهٗ فِيْ عَامَيْنِ﴾ د دوؤکالو دننه دننه دماشوم دتې نه دشوکولو موده ده. نو حضرت عثمان ﷺ ددې نه انکار اونه کړې شو.او زرئې سرې اوليږلو چې هغه ښځه واپس کړئی .دلته هم لفظ د عبد دې يعنی انکار ئې اونه کړې شو.ابن وهب وائی چې دعبد معنی انکار کول دی .دشاعرپه شعر کښې هم عبد دانکار کولو اونه منلو په معنی کښې دې .خوپدې قول کښې نظر دې .پدې وجه د شرط جواب کښې دا صحيح نه ښکاری ددې دمنلو نه پس به مطلب داوی که درحمان اولاد وې نو اول منکر څه يم.او په دې کښې دکلام ښائست قائم نه پاتې کيږی .خو صرف دومره وئيلې شی چې (ان) دشرط دپاره نه دې بلکه دنفی دپاره دې لکه چې حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دی.نو اوس به دکلام مضمون داسې وی چې درحمان اولاد نشته او څه ددې اول ګواه يم.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چې دعربو دمحاورې مطابق دې يعنی نه درحمان اولادشته اونه څه دهغه عابد اومنکريم. ابو صخر رحمه الله فرمائی چې ددې مطلب دادې چې څه اول نه دهغه عبادت کونکې يم چې دهغه اولاد نشته اوڅه دهغه په توحيد منلو کښې هم ډير مخکښې يم .حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چې څه دهغه اولنې عبادت کونکې يم او موحد يم او ستاسو تکذيب کونکې يم .دا دواړه په لغت کښې عابداوعبد اود اول نه زيات نزدې دی په دې وجه داشرط اوجزا ده خو داناممکن او محال دی.حضرت سدی رحمه الله فرمائی که دهغه اولاد وې نو مابه اول منلې وې چې دهغه اولاد شته خو هغه ذات ددې نه پاک دې،ابن جرير رحمه الله داخبره خوښوی اوچې کوم خلق (ان) نافيه بيانوی دهغوئ دخبر ترديد کوی په دې وجه الله ﷻ فرمائی چې دآسمان او زمکې او دټولو څيزونو خالق ددې نه ډير پاک اولړې دې چې د هغه اولاد وی هغه ذات ددې نه پاک دې هغه واحد دې اوصمد دې.دهغه مثل اوهم سر نشته دې. ارشاد دې چې ائې نبی ﷺ! دوئ په خپل جهالت کښې پريږده چې اخته وی.اودوئ پريږده چې د دنيا په لوبو ټوقو کښې مشغول وی.اودې غفلت کښې به په دوئ باندې قيامت رازی.هغه وخت به دوئ ته معلوم شی

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِيْ فِي السَّمَاۗءِ اِلٰهٌ وَّفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌ ۭ

دالله ﷻ دنورو قدرتونو بيان:.بياهغه ذات دخپلې بزرګئ اوجلال بيان جاری ساتی.چې دزمکې او آسمان ټول مخلوقات دهغه عبادت کوی او دهغه نه پست او عاجز دی. هغه خبير او عليم ذات دې .څنګه چې بل آيت مبارک کښې دی چې په زمکه او آسمان کښې هغه الله ﷻ دې چې دهر پټ څيزاوستاسو دهريو عمل نه خبر دار دې .هغه ذات دټولو مالک اوخالق دې .او د ټولو پيداکولووالا اوجوړولو والا دې .او د هغه ذات په ټولو حکومت دې .اوهغه ډيربرکت والا ذات دې .هغه عالی شان ذات دټولو عيبونو او نقصانونونه پاک دې .هغه د ټولو مالک دې،هغه اوچت اوعظمت والا دې،هيڅوک داسې نشته چې دهغه حکم بدل کړی اوهيڅوک داسې نشته دې چې دهغه خوښه بدله کړی.هغه ذات په هر څه قادر اوهر يو کاردهغه په قبضه کښې دې . د قيامت دراتلو علم صرف هغه ذات ته شته دې . دهغه ذات نه سوابل هيچا ته د قيامت دراتلو علم نشته دې .ټول خلق به هغه ذات طرفته واپس کيږی.اوهغه ذات به هر يو ته دخپل خپل عمل بدله ورکوی.بياارشاددې چې ددې کافرانوباطل معبودان چې دوئ ئې خپل سفار شيان ګڼړی په دوئ کښې يوتن هم دسفارش دپاره نشی راتلئ اونه به دهغوئ شفاعت کار ورکوی. دې نه پس استثناء منقطع ده .يعنی چې کوم بنده دحق اقرارکوی او ګواه وی او خپله هم بصيرت اوبصارت يعنی علم او معرفت والا ذات دې اودالله ﷻ په حکم به دهغه شفاعت دخلقو دپاره

مفیدوی .که چرته تاسو دوئ نه تپوس اوکړئ چې ددوئ خالق څوک دې ؟نو دوئ به اقراراوکړي چې الله ﷻ،خو دافسوس خبره داده چې خالق دوئ یو منی اوعبادت دنورو کوی .دوئ بیخي مجبوره اوبې وسه دی اودعقل نه کار نه اخلی .هرکله چې هغه ذات پیدا کړو نو ولې دې موئږ دنورو عبادت اوکړو؟ جهالت اوخباثت ئې دومره سوا شوې دې چې سمه اوساده خبره تر مرګه پورې ددې په پوهه کښې رانغله .بلکه دپوهه کولو نه پس هم په دې پوهه نشو .په دې وجه په حیرانئ سره ارشاد دې چې دومره منلو نه پس هم څانونه ړندوی .بیا ارشاد دې چې حضرت محمد ﷺ خپله داوینا یعنی خپل رب ته ئې شکایت اوکړو اود خپل قوم تکذیب ئې بیان کړو چې دوئ ایمان نه قبلوی لکه چې بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَقَالَ الرَّسُوْلُ یٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا﴾ یعنی نبی کریم ﷺ به دالله ﷻ مخکښې دا شکایت کوی چې زما امت داقران پریخودلو.

امام ابن جریر رحمه الله هم دا تفسیر کوی، امام بخاری رحمه الله فرمائی چې د ابن مسعود رضی الله عنه په قرات کښې دی چې ﴿وَقَالَ الرَّسُوْلُ یٰرَبِّ اِنَّ هٰؤُلَآءِ﴾ حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چې دخپل نبی ﷺ خبره نقل کوی ، حضرت قتاده فرمائی چې دا ستاسو دنبی ﷺ خبره ده دخپل رب په مخکښې دخپل امت شکایت کوی،ابن جریر رحمه الله د(قیله) دویم قرات دلام په زیر سره هم نقل کړې دې .ددې یو توجیه خوداکیدیشی چې (نسمع سرهم ونجوهم) باندې معطوف دې ، دویم داکه مقدر فعل اوګڼرلې شی یعنی (قال) مقدر اوګڼرلې شی، دویم قرات یعنی د لام په زیر سره چې کله وی نو دا به عطف وی ﴿وَعِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ باندې نو تقدیر به داسې وی چې دقیامت علم اوددې قول علم دهغه سره دې،دسورة په ختمیدو ارشاد فرمائیلې شی چې د مشرانو نه مخ واړوه او ددوئ دبدزبانئ او بد کلامئ جواب مه ورکوئ.بلکه ددوئ د زړونو نرمو په خاطر دوئ سره په قول اوفعل کښې نرمی کوه او ورته وایه چې سلام دې .دوئ ته به هم حقیقت معلوم شی.په دې کښې درب العالمین دطرفنه دمشرکانو دپاره ډیر زبردسته درکه ده اودا هم اوشوه .په دوئ عذاب راغلې دې چې ددوئ نه اخوانشی الله ﷻ خپل دین پورته کړواوخپله کلمه ئې څلورو وارو طرفونو ته خوره کړه .خپل موحدین او مومنان ئې مضبوط کړل او قوی ئې کړل او بیا ئې دوئ سره دجهاداوجلاوطن کولو احکام ورکړول اودغه شان ئې په دنیا کښې غالب کړل،دالله ﷻ په دین کښې بې شمیره خلق داخل شواوپه مشرق اومغرب کښې اسلام خور شو،فالحمدلله ، والله اعلم

دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة زخرف تفسیر ختم شو

دسورة دخان تفسیر

ترمذی شریف کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې کوم سړې د شپې سورة حم دخان لولی دهغه دپاره اویازره فرښتې تر سحره پورې استغفار وائی [1] داحدیث پاک غریب دې اوددې یو راوی عمرو بن ابی خثعم ضعیف دې.امام بخاری رحمه الله ورته منکر الحدیث وائی.دترمذی شریف په یو بل حدیث پاک کښې دی چې چا داسورة د جمعې په شپه تلاوت کړو نودې سره دهغه ګناهونه معاف کیږي [2] دا حدیث پاک هم غریب دې او ددې یو راوی ابو المقدام هشام ضعیف دې اودویم راوی حضرت حسن دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه آوریدل ثابت نه دې، مسند بزار کښې دی چې حضرت رسول

[1] ترمذی کتاب فضائل القران باب ما جاء فی فضل حم الدخان: ۲۸۸۸، شعب الایمان: ۲۴۴۶، کتاب الموضات : ۲۴۸/۱.

[2] ترمذی حوالا سابق : ۲۸۸۹، شعب الایمان: ۲۴۷۶،

کریم ﷺ دابن صیاد په مخکښې خپل زړه کښې یو خبره پټه کړو اوهغه نه تپوس اوکړو چې زما په زړه کښې څه دی ؟ هغه اووئیل چې دخ ، رسول الله ﷺ اوفرمائیل چې بس دې لرې شه. نامراده پاتې شو ، چې څهٔ الله ﷺ کوی هغه کیږی ، بیا حضور ﷺ راواپس شو. (١)

رکوع ګانې		سورة الدخان مكية وهي تسع وخمسون اٰية وثلاث ركوعات		اياتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۳		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۵۹

حٰمٓ ۚ ① وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۙ ② اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ

ح م | قسم دې په کتاب بیانونکی باندې | بیشکه نازل کړې دې مونږه دا کتاب |

حم | په دې واضحه کتاب باندې قسم دې | مونږ داکتاب په یوه برکتی شپه کښې

فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ③ فِيْهَا يُفْرَقُ

په شپه برکتناکه کښی | بیشکه مونږه یو | خبردارونکی | په دې شپه کښی | فیصله کولې شی |

نازل کړې دې | بیشکه مونږ (د عذاب) نه ویرونکې یو | ....په دې شپه کښې هره

كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ۙ ④ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا ؕ اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ۚ ⑤

دهر کار | حکمتناك | په حکم سره | دطرفه زمونږ نه | بیشکه مونږه یو | لیږونکی دیو رسول |

دحکمت معامله زمونږ په حکم سره فیصله کیږی | اومونږ د دې حکمونو رالیږونکی یو |

رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۙ ⑥

دپاره درحمت | دطرفه درب ستا نه | بیشکه هغه | هم هغه اوریدونکې | دهر څه نه خبر دې |

دا ستا د رب مهربانی ده | ....بیشکه هغه هر څه آوری | او په هرڅه پوهه دې

رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۘ اِنْ كُنْتُمْ

چې رب داسمانونو او دزمکې دې | او دهغې چې په منځ ددې دواړو کښې دی | که یئ تاسو |

د اسمانونو او د زمکې اودې په مینځ کښې چې څه دی د ټولو رب دې | که تاسو پرې

مُّوْقِنِيْنَ ⑦ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ

یقین کونکی | نشته لائق دعبادت | مګر هم هغه دې | چې ژوندی کول کوی | او مړه کول کوی |

یقین کوئ | د هغه نه سوا بل هیڅوک دعبادت لائق نشته | هم هغه ژوندې کول کوی او مړه کول کوی

رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ⑧

رب ستاسو دې | او رب دپلارانو ستاسو | ړومبنو دې |

ستاسو او ستاسود پلار نیکه ټولو رب دې |

---

(١) البزار : ۳۳۹۹، طبرانی : ٤٦٦٦، .

قوله تعالی:: فِي لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

شب قدر په رمضان کښې دې په شعبان کښې نه: الله ﷻ بیان کوی چې دا عظیم الشان قرآن پاک په ډیره برکت والا شپه کښې یعنی دلیلة القدر په شپه کښې نازل شوې دې. لکه چې ارشاد دې چې ﴿اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ مونږ داقران پاک دلیلة القدر په شپه نازل کړې دې او داشپه په رمضان المبارک کښې ده، لکه چې یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ درمضان میاشت هغه میاشت ده چې په دې کښې قران پاک نازل شوې دې. سورة بقرة کښې ددې پوره تفسیر تیر شوې دې. په دې وجه دلته ئې د دوباره بیانولو ضرورت نشته دې. ځینې خلقو داهم وئیلی دې چې هغه مبارکه شپه چې په هغې کښې قران پاک نازل شوې دې هغه شپه د شعبان پنځلسمه شپه ده. خو ددې قول هډو دلیل نشته دې. ځکه چې دقران پاک نص نه دقران کریم په رمضان کښې نازلیدل ثابت دی او چې په کوم حدیث پاک کښې دا روایت دې چې په شعبان کښې تربل شعبان پورې ټول کارونه مقررولې شی تر دې چې نکاح او اولاد او مړۀ کیدل هم، هغه حدیث پاک مرسل دې. او داسې احادیث د قرانی نص معارضه نشی کولې. مونږ د خلقو خبرداری دپاره یو یعنی دوئ ته خیر او شر، نیکی او بدی ښایو چې په مخلوق حجت ثابت شی. او خلق شرعی علم حاصل کړی. دې شپه کښې هرمحکم کار کولې شی یعنی د لوح محفوظ نه کاتبانو فرښتو ته حواله کړې شی. داټول اهم کارونه لکه عمر، روزې، وغیره ټول په دې شپه کښې مقررولې شی. د حکیم معنی محکم او مضبوط ده چې بدلیږی نه. هغه ټول زمونږ په حکم کښې دی مونږ درسولانو لیږونکی یو چې ددې رحمت کوونکې دقران پاک نازلیدو والا او درسولانو رالیږونکې هغه الله ﷻ دې چې دآسمان او زمکې اوټولو څیزونو مالک دې او دټولو خالق دې. که تاسو چرې یقین کوئ نومونږ سره ددې باور درکولو ډیر کافی وجې موجود دی. بیا ارشاد دې چې برحق معبود صرف هغه دې چې دهغه نه سوا بل څوک دعبادت لائق نشته دې. دهریو مرګ او ژوند دهغه په لاس کښې دې. ستاسو او ستاسو نه دمخکښې ټولو پالونکې دې. ددې آیت مبارک په شان په دې آیت کښې هم دی چې ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا﴾ یعنی ته اعلان اوکړه چې ائې خلقو زۀ تاسو ټولو ته د الله ﷻ رسول یم. دهغه الله ﷻ چې دزمکې او آسمان باشاهی دهغه ده او دهغه نه سوا بل څوک معبود نشته، او هغه ژوندی کول او مړۀ کول کوی.

				بَلْ هُمْ	فِيْ شَكٍّ
				بلکه دا خلق	په شك کښې دی
خو دا خلق په شک کښې پراته دی					
يَلْعَبُوْنَ ⑨	فَارْتَقِبْ	يَوْمَ	تَأْتِي السَّمَآءُ	بِدُخَانٍ مُّبِيْنٍ ⑩	
لوبې کوی	پس انتظار کوه	دهغه ورځ	چې راشی آسمان	دلوګی ښکاره سره	
په لوبو کښې اخته دی | نو د هغې ورځې انتظار کوه | چې آسمان به په ښکاره لوګی سره راشی.					
يَّغْشَى	النَّاسَ ط	هٰذَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ⑪	رَبَّنَا	اكْشِفْ	
چې ورخوریږی به	په خلقو	دا عذاب دې دردناك	اے ربه زمونږه	لرې کړه زمونږ نه	
خلق به ټول پټ کړی |........دغه به ډیر دردناک عذاب وی (دوی به وائی) ائې زمونږ ربه! دا عذاب					

عَنَّا الْعَذَابَ	اِنَّا	مُؤْمِنُوْنَ⑫	اَنّٰى	لَهُمُ الذِّكْرٰى
عذاب	بیشکه مونږ	ایمان راوړنکي یو	څرنګ به فائده مندشي	دپاره ددوئ نصیحت
لرې کړه	مونږ یقین کونکي یو	....	دوئ به کله نصیحت قبول کړي	

وَقَدْ جَآءَهُمْ	رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ⑬	ثُمَّ تَوَلَّوْا	عَنْهُ	وَقَالُوْا
او حال دا چي راغې دوئ ته	رسول ښکاره کونکي	بیا اوګرزیدل دوئ	دهغه نه	اووې وئیل
حال دادې چي واضحه بیان کونکي پیغمبر ورته راغلې دې		نود دوئ نه يې مخ اوګرځولو		

مُعَلَّمٌ	مَّجْنُوْنٌ⑭	اِنَّا	كَاشِفُوا	الْعَذَابِ	قَلِيْلًا
ښودنه شوی ده دۀ ته	لیوني دې	بیشکه مونږه	لرې کونکي یو	دعذاب	لږه موده
اودائي اووئیل	چي دۀ ته زده کړه شوې ده	لیوني دې	مونږ به دا عذاب د لږې مودې دپاره لرې کړو		

اِنَّكُمْ	عَآئِدُوْنَ⑮	يَوْمَ	نَبْطِشُ
بیشکه تاسو	دوباره کونکي يئ دکارونو خپلو	په کومه ورځ	چي مونږ نیول کوو
خوتاسو خپل زوړ حالت ته ګرځیدونکي يئ	....	په کومه ورځ چي به مونږ	

الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى	اِنَّا	مُنْتَقِمُوْنَ⑯
نیول	لوئ	بیشکه مونږه بدل اغستونکي یو
سخت نیول اوکړو	مونږ خامخا بدله اخستونکي یو	

قوله تعالٰی: يَوْمَ تَأْتِي السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِيْنٍ⑩

لوګي په کافرانو فرمائي چي حق راغلو او دوئ په شک کښې پراته دی او په لهولعب کښې اخته دی. دوئ دهغې ورځې نه خبر کړه چي په هغې کومه ورځ به په آسمان سخت لوګي راشي. مسروق رحمه الله فرمائي چي مونږ یوځل دکوفې یو مسجد ته لاړو نو ما اولیدل چي یو سړې ناست دې قصې کوی. فرمائي چي په دې آیت مبارک کښې دکوم لوګي ذکرشوې دې دهغې نه مراد هغه لوګي دې چي دقیامت په ورځ به دمنافقانو په غوږونواوسترګو اچولې شي اود مومنانو دپاره به د زکام په شان وی. مونږ چي کله دهغه نه واپس شواوحضرت ابن مسعود ﷺ ته مو ددې ذکر اوکړو نودوئ ملاست اوبې تابه وو او بیا کیناستل اووې فرمائیل چي الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائیلي دی چي اووایه چي زه ستا نه په دې څه بدل نه اخلم اوزه تکلیف ورکونکې نه یم داهم علم دې چي کله یو انسان په یو څیز نه پوهیږی نودادې اووائي چي الله ﷻ ته علم دې ، واورئې چي زه تاسو ته ددې ایت مبارک صحیح مطلب واضح کوم. هرکله چي قریشو اسلام قبلولو کښې ډیر وخت تیر کړواوحضرت نبی کریم ﷺ ته ئې تکلیفونه ورکول شروع کړل نوحضرت نبی کریم ﷺ دوئ ته بددعا اوکړه چي دیوسف ﷺ دزمانې په شان قحط راغلو اومردارې خوړل شروع شوه. اوآسمان طرفته ئې سترګې نیولې وې. نودلوګي نه سوا ورته بل څه نه ښکاریدل. یو روایت کښې دی چي دلوګي په وجه به په دوئ سر ګرځیدو: کله چي به ئې آسمان

طرفته او کتل نو مینځ کښې به ورته یو لوګي ښکاریدو (¹) ددې بیان په دې دوه ایتونو مبارکو کښې دې بیا خلق دې نه پس دنبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو اود خپل هلاکت شکایت ئې اوکړو. نو رسول الله ﷺ ته په دوئ ترس راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ الله ﷻ ته سوال اوکړو نو باران اوشو ددې بیان راتلونکی آیت مبارک کښې راروان دې. خو کله چې عذاب لرې شو نو دوئ بیا کفر شروع کړو. ددې نه معلوم شو چې دا ددنیا عذاب دې ځکه چې دآخرت عذاب نه لرې کیږی اونه ختمیږی.

پنځه څیزونه واقع شوی دی: دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه قول دې چې پنځه څیزونه تیر شوی دی① دخان ② قمر ③ روم ④ بطشه او ⑤ لزام. (²) (صحیحین). یعنی د آسمان نه لوګي راتلل د رومیانو خپل شکست نه پس فتح موندل. د سپوږمئ دوه ټکړې کیدل. دبدر جنګ کښې دکافرانو ماتې خوړل او نیول. او دانښتونکی عذاب نه مراد دبدر په ورځ کښې جنګ دې. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه، حضرت نخعی رحمه الله، حضرت ضحاک رحمه الله، حضرت عطیه عوفی رحمه الله، وغیره داسې وائی (³) او ابن جریر هم ورته ترجیح ورکوی. دعبدالرحمان او اعرج نه روایت دې چې دا دمکې دفتح په ورځ اوشو دا خبره ډیره غریبه بلکه منکره ده.

دقیامت لوګې: اوځینې بزرګان وائی چې د انه دې تیر شوې. بلکه دا به قیامت ته نزدې رازی. اول حدیث پاک تیر شوې دې. کله چې حضرت نبی کریم ﷺ تشریف راوړو اوحضرات صحابه کرامو رضی الله عنهم د قیامت ذکر کولو. نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې ترکومې لس نښې ښکاره شوې نه وی نو قیامت به نه رازی. دنمر دمغرب نه را ختل، لوګي، یاجوج ماجوج، راوتل، د حضرت عیسی علیه السلام نازلیدل، ددجال راتلل، مشرق او مغرب کښې اوجزیره کښې خسف کیدل، دعدن نه اور راوتل چې خلق به راجمع کوی. چرته چې دوئ شپه تیروی نو هغه به ورسره وی، او چرته چې د غرمې اوده کیږی نو هغه به ورسره وی (⁴) (مسلم) بخاری شریف اومسلم شریف کښې دی چې رسول الله ﷺ خپل زړه مبارک کښې دابن صیاد نه ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ پټ کړو او ورته ئې اووئیل چې اووایه چې څما په زړه کښې څه دی؟ نو هغه اووئیل چې دخ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې برباد شې چې ددې نه مخکښې نه څې (⁵) په دې کښې هم یو اشاره ده چې دهغې لا انتظار دې اودا یو راتلونکې څیز دې. ځکه چې ابن صیاد به د کاهنانو په شان ځینې دزړونو خبرې خودلې اوددې دعوی ئې کوله نو حضرت نبی کریم ﷺ خلق ددۀ دحالت نه خبر کړل چې دۀ سره شیطان دې، کلام پټوی اودې ددې نه زیات هیڅ نشی وئیلې.

دقیامت نخښې: ابن جریر کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې دقیامت اولنۍ نخښې دادی (۱) ددجال راتلل (۲) دحضرت عیسی علیه السلام راتلل (۳) دعدن دمینځ نه اور راوتل چې خلق به محشر طرفته شړی. دغرمې د آرام کولو په وخت کښې به هم ورسره وی اودشپې په وخت کښې به هم ورسره وی او داوده کیدو په وخت کښې به هم دوئ سره وی. (۴) اولوګي راتلل. حضرت حذیفه رضی الله عنه تپوس اوکړو چې یارسول الله ﷺ لوګي څنګه؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک اولوستلو اووې فرمائیل چې د

(¹) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الدخان باب ((یغشی الناس هذا عذاب الیم ...)) : ۴۸۲۱، صحیح مسلم: ۲۷۹۸، ترمذی: ۳۲۵۴.

(²) صحیح بخاری حوالا سابق : ۴۸۲۰، صحیح مسلم: ۲۷۹۸

(³) الطبری ج ۲۲/ ۱٦

(⁴) صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الایات التی تکون قبل الساعة: ۲۹۰۱. مسند الحمید : ۸۲۷؛ احمد: ٦/۴

(⁵) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب اذا اسلم الصبی فمات هل یصلی علیه : ۱۳۵۴. صحیح مسلم: ۲۹۳۰.

الوګې به څلوېښت ورځې وی او مسلمانانو باندې به دنزلې په شان وی، اوکافران به بې هوشه او بد مست کوی، ددوئ د سپږمو او غوږونو نه به داسې لوګې راوزی.که چرې دامعنی صحیح وی نو بیاد دخان په مقررکیدو کښې هیڅ خبره پاتې نشوه او نه پاتې کیږی خوددې حدیث پاک دصحت ګواهی نشو ورکولې.ددې راوی رواد نه محمد بن خلف عسقلانی سوال اوکړو چې آیا دسفیان رحمة الله خپله داحدیث پاک آوریدلې دې ، نو وې فرمائیل چې نه .نو بیا نه څنګه دابیانوې ؟نو وی فرمائیل چې داخو ما نه دې بیان کړې .څه خلق راغلل اودا حدیث پاک ئې بیان کړواوبیا لاړل او څما په نوم ئې دا بیانول شروع کړل .هم داخبره ده چې دا حدیث پاک بالکل موضوعی دې . حضرت ابن جریر دا څلور ځایونو کښې راوړې دې ، اودې کښې ډیر منکرې خبرې دی ، خاص کر دمسجد اقصی بیان کښې چې دسورة بنی اسرائیل په شروع کښې دی ، والله اعلم.

یو بل حدیث پاک کښې دی چې ستاسو رب تاسو ددریو څیزونو ویروی . لوګې چې دمؤمنانو دپاره به د زکام پشان وی اودکافرانوټول بدن به پړسوی .اودهغوئ دهر اندام نه به لوګی راوزی . دابة الارض او دجال ددې سند ډیر ښه دې .حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې لوګې به خور شی .مومن دپاره به دا دزکام په شان وی اودکافرانو دهر اندام نه به لوګې راوزی . داحدیث مبارک دحضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه قول سره روایت شوې دې او دحضرت حسن په خپل قول سره هم روایت شوې دې . حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چې دخان تیر شوې نه دې بلکه د ابه رازی .دحضرت ابن عمر رضی الله عنه نه هم د لوګی په حقله ددې پورته حدیث پاک په شان روایت شوېدې .ابن ابی ملیکه فرمائی چې څه یو ورځ سحر حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته ورغلم ، هغوئ اوفرمائیل چې بیګاه څه بالکل نه یم اوده شوې .ماتپوس اوکړو چې ولې ؟ هغوئ اوفرمائیل چې مادخلقونه واوریدل چې د لکئ والا ستورئ راختلې دې .نو ماسره ویره شوه چې هسې نه هغه دخان نه وی نو په دې وجه مې ترسحره پورې سترګه پټه نه کړه .ددې سند صحیح دې او د حبرالامت ترجمان القران حضرت ابن عباس رضی الله عنه سره صحابه کرام اوتابعین هم دی اومرفوع احادیث هم شته دې چې په هغې کښې حسن اوهرقسم شته اوهغې نه ثابتیږی چې دخان یوعلامت دې چې راتلونکئ دې او دقران پاک ظاهری لفظونه هم ددې ظاهر تائید کوی څکه چې قران کریم دې ته واضح ښکاره لوګې وئیلې دې چې هر سړې به ئې وینی او دلوږی دلوګی سره ددې تعبیر کول ډیر صحیح نه دې .څکه چې هغه یو خیالی څیز دې. دلوږې او تندې په وجه دبنده دسترګو په وړاندې یو لوګې شان ښکاره کیږی چې په اصل کښې لوګې نه وی اودقران پاک الفاظ دادی چې(دُخَانٍ مُّبِيْنٍ). بیان فرمائی چې هغه به خلق پټ کړی وی داهم دحضرت ابن عباس رضی الله عنه دتفسیر تائید کوی څکه چې دلوږې لوګې خو صرف د مکې خلق پټ کړی وو. ټول خلق نه ، بیا فرمائی چې داغمناک عذاب دې یعنی دوئ ته به دداسې وئیلې شی ،لکه چې یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿يَوْمَ يُدَعُّوْنَ﴾ په کومه ورځ چې دوئ جهنم ته ورداخل کړې شی چې دا هغه اور دې چې تاسو به دروغ ګنړلو . یا دا مطلب دې چې هغوئ به خپله یوبل ته داسې وائی .هرکله چې کافران اووینی نو دالله ﷻ نه به دهغې دلرې کیدودعا کوی لکه یو بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿وَلَوْ تَرٰى اِذْ وُقِفُوْا عَلَى النَّارِ﴾ یعنی کاش چې تاسو دوئ لیدلې وې چې کله دوئ اور سره اودرولې شی نووائی به چې کاش مونږ دنیا ته واپس کړې شو اودخپل رب آیتونو به دروغ اونه ګنړو.اوایمان به قبول کړو. یو بل آیت مبارک کښې دی چې خلق ویروه او خبردار ئې کړه چې په کومه ورځ به په هغوئ زمونږ عذاب رازی.

قوله تعالی:: رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ

د عذاب راتلو په وخت کښې دکافرانو فريادونه: په هغه ورځ به ګناهګار وائي چې ائې زمونږ پروردګاره مونږ له مهلت راکړه مونږ به ستا په آواز لبيک اووايو اوستا رسولانو پسې به روان شو. دوئ ځائې کښې داوئيلې کيږي چې دوئ له نصيحت قبلول چرته دي؟ دوئ ته خو ځما رسولان راغلي وو اوهغوئ ورته ځما احکام واضح کړي وو. اودهغې منل خو لا څه کوي چې دي دهغې پرواه هم نه کوله. بلکه دوئ هغه دروغ ګڼړل. دهغې تعليم ته ئې غلط وئيل او صفا ئې اوئيل چې داخو تاته خودلې شوې دي ولې ته ليونې شوې وې څه؟ لکه يو بل آيت مبارک کښې دي چې په هغه ورځ به انسان نصيحت حاصلوي خو په هغه ورځ به نصيحت چرته وي؟ بل ځائې کښې ارشاد دي چې ﴿وَقَالُوٓا اٰمَنَّا بِهٖ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ﴾ يعنې په هغه ورځ چې عذاب اووينې نو بيا به ايمان راوړل بې فائدې وي.

د اِنَّكُمْ عَآئِدُوْنَ مطلب: بيا ارشاد کولې شي که مونږ عذاب لرې کړو اوتاسو دپاره دنيا ته اوليږلې شي نوتاسو به بياهم هغه شان عملونه کوئې چې کوم مو ددې نه وړاندې کول لکه چې فرمائي چې ﴿ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ﴾ يعنې که مونږ په دوئ رحم اوکړو اودا بدې ترې لرې کړو نو بيا به دوئ پخپله سرکشئ کښې مشغول شي او لکه چې فرمائي ﴿وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ﴾ يعنې که دوئ واپس کړې شي نوبيا به هم هغه نافرمانئ کوي. اوتاسو به دروغژن ګڼړلې. دويمه معنې داده که د عذابونو په وجه اود عذاب راتلو نه پس هم مونږ دوئ ته لږ ايسار شو نو بيا به هم دوئ دخپل جهالت نه او ضلالت نه منع نه شي. ددې نه دانه معلوميږي چې عذاب به دوئ ته اورسي او ګني دوئ نه به هغه لرې کړې شي. لکه چې د حضرت يونس ﷺ قوم ته الله ﷻ فرمائي چې ديونس ﷺ قوم چې کله ايمان قبول کړو نو مونږ هغوئ نه عذاب لرې کړو. ګويادوئ باندې لا عذاب نه ووشروع شوې خودهغې اسباب موجود وو. اودوئ ته د الله ﷻ عذاب رارسيدلې وو. اوددې نه دا هم معلوميږي چې هغوئ د خپل کفر نه مخ اړولې وو. اوبيا هغې طرفته لاړل. څکه چې حضرت شعيب ﷺ اوپه هغه ايمان راوړلو والا خلقو ته چې کله خپل قوم اووئيل چې يا خو تاسو زمونږ ښار پريږدئې يا زمونږ مذهب قبول کړئې. نودې جواب کښې د الله ﷻ رسول اوفرمائيل اګر چې مونږ دې ته بد ګورو چې کله الله ﷻ مونږ ته نجات راکړې دې او بيا هم که مونږ ستاسو دين ته درغلو نوزمونږ نه زيات دروغژن اوپه الله ﷻ بهتان تړلو والا به بل څوک نه وي؟ ظاهره ده چې حضرت شعيب ﷺ ددې نه مخکښې په کفر کښې قدم نه وو ايښودې. اوحضرت قتاده ﷫ فرمائي چې تاسو واپس کيدونکي يئ، ددې مطلب دادې چې د الله ﷻ عذاب طرفته واپس کيدل دي. د سختو نيولو نه مراد دبدر جنګ دې. حضرت ابن مسعود ﷺ او دوئ سره هغه ډله چې دخان تير شوې ګڼړي نوهغوئ بطشه معنې هم داکوي. او يوې ډلې حضرت ابن عباس ﷺ او حضرت ابي بن کعب ﷺ نه دا نقل کړې دي، نو دا مطلب هم کيديشي. په ظاهره خودا معلوميږي چې ددې نه مراد دقيامت په ورځ نيول دي. اګر چې د بدر په ورځ نيول دکافرانو دپاره سخته ده، ابن جرير کښې دي چې حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چې هرڅوکه حضرت ابن مسعود ﷺ دادبدر ورځ ګڼړي خو ځما په نزد ددې نه مراد دقيامت ورځ ده اوددې سندوه صحيح دي. حضرت حسن بصري ﷫ او حضرت عکرمه ﷫ نه هم په دواړو آيتونو کښې زيات صحيح روايت هم دادې، والله اعلم.

وَلَقَدْ فَتَنَّا
او په آزميښت کښې اچولې ووه مونږه
اومونږ ددې نه مخکښې د ....

قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوْٓا

مخکښې ددې نه | قوم دفرعون | او راغې هغوئ ته | يو رسول شريف | چې حواله کړئ |

فرعون په قوم امتحان کړې وو | او هغوئ ته يو عزتمند پيغمبر راغلې وو | چې دالله ﷻ

اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ ۭ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٨﴾ وَّاَنْ لَّا تَعْلُوْا

ماته | بندګان دالله | بيشکه زهٔ | ستاسو دپاره | رسول امانتدار يم | او دا چې سرکشي مهٔ کوئ |

بندګان ماته حواله کړه | زه تاسو ته راليږلې شوې امانت دار پيغمبر يم | او دا چې تاسو د

عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنِّيْٓ اٰتِيْكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٩﴾ وَاِنِّيْ

په مقابله دالله کښې | بيشکه زهٔ | راوړم تاسو ته | دليل ښکاره | او بيشکه ما

الله ﷻ په مقابله کښې سرکشي مه کوئ | زه تاسو ته يو ښکاره دليل پيش کوم | او بيشکه زه

عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُوْنِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا

پناه اغستلې ده | درب زما او درب ستاسو سره | چې تاسو سنګسار کړئ ما | او که تاسو خبره نهٔ منئ

ستاسو او خپل رب سره د دې خبرې نه پناه غواړم چې تاسو ما په ګانړو اولئ | او که چرې تاسو په ما ايمان نه راوړئ

لِيْ فَاعْتَزِلُوْنِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنَّ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ

زما | نو خان ساتئ زما نه | پس اواز اوکړو هغه | رب خپل ته | چې بيشکه دا خلق | يو قوم دې

نو زما نه لرې شئ | .... بيا موسى ؈ خپل رب ته دعا اوکړه | چې دا خو ډير لوئې

مُّجْرِمُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادِيْ لَيْلًا اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿٢٣﴾

مجرم پس روان کړه | بندګان | زما | دشپې | بيشکه په تاسو پسې به خلق درځي |

مجرمان دي | نو (اې موسى) ته زما بندګان دشپې شپې (دمصر) نه اوباسه | راالندې کولې به شئ

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۭ اِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُوْنَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوْا

او پريږده درياب | په حال خپل | بيشکه دوئ | لښکر دې | ډوبيدونکي | څومره ډير پريښودل هغوئ

او درياب غلې په قلاره پريږده | ددوئ ټول لښکر به ډوبيږي | نو دغه خلقو څومره

مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٢٥﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٢٦﴾ وَّنَعْمَةٍ

د باغونو | او چينو نه | او دفصلونو نه | او دښايونو شاندارونه | او نعمتونه |

باغونه | ...... او چينې | او فصلونه او ښائسته ښائسته محلونه | او نور ډير نعمتونه ئې پريخودل

كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ ۣ وَاَوْرَثْنٰهَا

چې وو هغوئ | په هغې کښې | مزې کونکي | داسې شو انجام دهغوئ | او په ميراث کښې ورکړل مونږه دغه څيزونه

کوم کښې چې دوئ خوشحالي کونکي وو | هم دغسې اوشوه | او مونږ يو بل قوم دهغې ټولو څيزونو

قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوْا

قوم بل ته | پس اونهٔ ژړل | په هغوئ باندې | آسمان | او زمکې | او نهٔ وو هغوئ

مالک کړو | .... نو نه خو پرې آسمان او زمکې ژړا اوکړه | او نه ورته مهلت

مُّنظَرِينَ ۝ | وَلَقَدْ نَجَّيْنَا | بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ | مِنَ الْعَذَابِ
مهلت ورکړې شوي |او بيشکه خلاصي ورکړو مونږه | بني اسرا،يلو ته | دعذاب
ورکړې شوا |او مونږ بني اسرائيل دسپکونکي عذاب نه خلاص کړل

الْمُهِينِ ۝ | مِن فِرْعَوْنَ ۚ | إِنَّهُۥ كَانَ | عَالِيًا | مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ۝
سپکونکي نه | (يعني) دفرعون نه | بيشکه هغه وو |اوچت سرکشه | دحد نه اوړيدونکي خلقو کښې
.....يعني دفرعون نه |او هغه ډير سرکشه وو | د حد نه وړاندې تيريدنکي وو

وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ | عَلَىٰ عِلْمٍ | عَلَى الْعَٰلَمِينَ ۝ | وَءَاتَيْنَٰهُم
اوبيشکه غوره کړي وو مونږه هغوئ لره | په علم سره |په خلقو دزماني باندې |او ورکړې مونږ هغوئ ته
او مونږ په خپل علم سره بني اسرائيلو ته په ټول مخلوق باندې فضيلت ورکړوا او مونږ هغوئ

مِّنَ الْآيَٰتِ | مَا فِيهِ | بَلَٰٓؤٌا مُّبِينٌ ۝
دنښو نه هغه | چې په هغې کښې | آزميښت ښکاره وو |
ته داسې نښې ورکړې | چې په کښې ښکاره امتحان وو |

قوله‌تعالى:: وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ

دقبطيانو انجام:ارشاد کيږي چې دې مشرکانو نه مخکښې دمصر قبطيان هم مونږ آزمائيلي وواودخپل بزرګ رسول موسی ؑ مونږ راليږلي وو،هغوئ ځما پيغام اورسولو چې بني اسرائيلو ماسره کړئې او دوئ ته تکليف مه ورکوئې.ځه دخپل نبوت ګواهی اومعجزې هم لرم اودهدايت منونکي به سلامتيا کښې وی،ماته الله ﷻ دوحی امانت راکړې دې اوتاسو طرفته ئې ليږلې يم اوځه تاسوته دهغه پيغام درکوم تاسو ته پکار دی چې د خپل رب دخبرونه انکار اونه کړئې.او هسې نه چې سرکشی اختيار کړئې بلکه تاسو ته پکار دی چې دهغه دلايل اواحکام ښه په زړه سره قبول کړئې دهغه عبادتونه او واضح آيتونه کيخودل زه ستاسو دبدګوئې او اتهام نه دالله ﷻ سره پناه غوارم.حضرت ابن عباس ؓ او ابوصالح خو داوائې (١)، او قتاده رحمة الله وائې چې دې نه مراد په دوئ کاڼړی ورول دی يعنی ددوئ ژبې ډيرخرابې وې.اوبدزبانئ تکليف سره دلاسونو دتکليف نه هم ځه دخپل رب چې ستاسو هم رب دې هغه سره پناه غوارم(٢)که تاسو ځما نه منئ او په ما باور نه کوئی او په الله ﷻ ايمان نه راوړئی نو کم ازکم ماته خو تکليف مه راکوئی،او په دې انتظار کښې اوسئ چې کله الله ﷻ ستاسواو ځما ترمينځه فيصله اوکړی.بيا چې کله حضرت کليم الله ؑ ددوئ مينځ کښې ډيره موده تيره کړه او ورته معلوم شو اوښه تبليغ ئې اوکړواوهر قسم خيرخواهئ ئې ورسره او کړې نو ددوئ د هدايت دپاره ئې هرقسمه هلې ځلې اوکړې او ورته معلوم شو چې هغوئ په خپل کفر کښې ورځ په ورځ ترقی کوی نو الله ﷻ نه ئې دوئ دپاره بددعا اوکړه ، څنګه چې مخکښې فرمائی چې بل آيت مبارک کښې فرمائی چې حضرت موسی ؑ اوفرمائيل چې انې زمونږ ربه ! تا فرعون او دده امیرانو ته ددنيا مال ومتاع ورکړې ده ، ياالله ﷻ دوئ په دې وجه نور خلق هم ستا دلارې نه بې لارې کوی ، ته ددوئ مالونه برباد کړې اوددوئ

(١) الطبری :٢٢/٢٦.
(٢) الطبری :٢٢/٢٧.

زړونه سخت کړي چې دوئ دردناک عذابونه اووینی او ترهغې ایمان راونړي ، دالله ﷻ دطرفنه جواب ورکړئی شو چې ائې موسی ﷺ اوائې هارون ﷺ ! ماستاسو دُعا قبوله کړه اوس تاسو ښه په استقامت سره اوسئ. حضرت موسی ﷺ ته مونږ اووئیل چې څما بندګان یعنی بنی اسرائیل دشپې دفرعون او د فرعونیانو لښکر کښې ددې ځائې نه اوباسه داکاروان بـه تاسو پسې روان وی اوتاسو هم بې ویرې روان اوسئ. او د فرعون لښکر ددوئ نیولو دپاره روان شو ، هرکله چې مخکښې ورتـه دریاب راغلو نو بنی اسرائیل خو حضرت موسی ﷺ په هغې پسې ورکوز کړل. ددریاب اوبه اوچې شوې او دې سره ملګرو په سلامتئ سره پورې وتل نو وې غوښتل چې اوس دریاب لره په همسا اووهئ او ورته اووائې چې روان شئ چې فرعون اودهغه لښکر راپورې نه شی. نوهغه وخت هلته حکم راغلو چې دې په دې حال کښې داسې پریږدئ او ددې وجه ئې هم ورته اوخودله چې دوئ ټول به دلته کښې مری. بیا تاسو ټول مطمئن اوبې ویرې شوئ. حکم شوې وو چې دریاب داسې پریږدئی او څئ ترې نه. د (رهوا) معنی ته اوچه لاره، چې په اصلی حالت کښې وی. مقصد دادې چې پورې شئ نو دریاب تـه د روانیدو حکم مه ورکوئی تر دې چې ټول دښمانان ورته داخل شی.اوس دۀ ته د روانیدو حکم سره به ټول الله ﷻ تباه کړی،الله ﷻ فرمائی چې ګورئی څنګه تباه شو،باغونه،فصلونه ، نهرونه ، محلونه ، ټول ترې پاتې شو.

حضرت عبدالله ابن عمر ﷺ فرمائی چې دمصر دریائې نیل دمشرق اومغرب ددریابونو سردار دې او ټول نهرونه ددۀ ماتحت دې کله چې ددۀ روانی الله ﷻ ته منظور شی نو ټول نهرونه دۀ ته د اوبو رسولو حکم کوی. ترڅو چې رب ته منظور وی نو ده ته اوبه رازی .بیا الله ﷻ نورنهرونه منع کوی او حکم ورته کوی چې خپل خپل ځائې ته واپس شئ.اود فرعونیانو دا باغونه د دریائې نیل په غاړه مسلسل دی. د رسوان نه واخله تر رشید پورې دا سلسله تلې ده او ددې نهه جزیرې دی ، خلیج اسکندریه ، دمیاط خلیج سر دوس،خلیج مصنف،خلیج نبوم ، خلیج منتهی،اودا ټول ددې په اوبو اوبه کیږی،او ډیر په امن کښې پتی دی چې د مصر د دریاب پورې رسیدلی دی. دا ټول ددې په اوبو اوبه خور کیږی. اوډیر په امن او راحت سره ژوند تیروی. خو غرور ئې اوکړو او آخر ټول نعمتونه ترې لاړل اوتباه شو ، مال اواولاد ، سلطنت اوعزت هرڅه په یوه شپه کښې لاړل او دبوسو په شان باد کړې شو.اود تیرو خلقو په شان بې نخښې کړې شو او داسې ډوب کړې شو چې بچ نشو ، جهنم ته اورسیولې شو او بدترین ځائې ته داخل شو. ددوئ ددا ټول ځیزونه الله ﷻ بنی اسرائیل ته ورکړل. لکه چې یو بل ایت مبارک کښې دی چې مونږ دې کمزورو ته د صبر بدله کښې د فرعونیانو ټول ځیزونه ورکړل. اوبې ایمانه خلق مونږ برباد کړل. دلته هم دوئم قوم چې کوم وارث جوړ کړې شو ، دوئ نه مراد بنی اسرائیل دی ، بیا ارشاد دې چې په دوئ نه زمکې اوژړل او نه آسمان. څکه چې ددوئ عملونه نیک نه وو چې آسمان تـه ختلې وې. او اوس دهغې دنه ختلو په هغې افسوس کوی. نه په زمکه کښې داسې ځایونه وو چې هلته دوئ ناست وې او دالله ﷻ عبادت ئې کولې. او دوئ چې نن هغه ځائې نه مومی نو په دې ماتم کوی. اودوئ ته مهلت ورنکړې شو. مسند ابویعلی موصلی کښې دی چې دهر بنده دپاره په آسمان کښې دوه دروازې دی، دیو نه ددۀ روزی راکوزیږی او دویمه باندې ددۀ عملونه بره ځیژی. هرکله چې دې مړ شی او هغوئ عملونه او رزق نه وینی نو ژاړی. بیا حضرت نبی کریم ﷺ دا آیت مبارک تلاوت کړو[1] ابن ابی حاتم کښې دی چې درسول الله ﷺ فرمان دې چې اسلام دغریبئ نه شروع شوې دې او پـه غریبئ بـه ختم شی.یادساتئ چې دمومن انجام دمسافر په شان دې. مومن چې کله سفر کوی اوهلته په هغه څوک ژړلو والا نه وی نو دده دپاره زمکه او آسمان ژاړی.بیا حضرت نبی کریم ﷺ د اآیت مبارک تلاوت کړو

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة حم الدخان: ۳۲۵۵، مسند ابی یعلی : ۴۱۳۳، .

او وي فرمائيل چې په کافرانو باندې دا دواړه نه ژاړي .(۱) حضرت علي ﷺ نه چا تپوس اوکړو چې تپوس اوکړو چې زمکه اوآسمان په چا ژاړي ؟وې فرمائيل چې نن تا دهغې خبر تپوس اوکړو چې ددې نه مخکښې هيڅا نه دې کړې .واوره هر بنده دپاره په دې زمکه باندې يو ځائې وي اودې په هغې مونځ کوي اوآسمان کښې يو ځائې وي چې په هغې ددهٔ عملونه پورته خيژي .او د فرعونيانو نيک عملونه نه وو. په دې په هغوئ نه زمکه ژاړي اونه آسمان .اونه هغوئ ته مهلت ورکړې شو.چې څه نيکي ئې کړې وې(۲) بلکه حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چې دوئ نه چاتپوس اوکړو نو هغوئ هم داشان جواب ورکړوحضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چې تر څلويښتو ورځو پورې زمکه په مومن ژاړي(۳) هرکله چې حضرت مجاهد رحمه الله دابيان اوکړو نو په دې باندې چا دحيرانتيا سوال اوکړو .نودوئ اوفرمائيل چې سبحان الله په دې کښې د حيرانتيا څه خبره ده ، کله چې مومن په زمکه باندې د خپلې رکوع او سجدې دپاره ځائې مقرر کړې وي او په هغې ئې آبادساتي .اودکوم بنده تکبيرونه اوتسبيح چې آسمان اوري نو ولې دادواړه آسمان او زمکه به ددې عبادت کونکي دوباره نه ژاړي ؟حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چې دفرعونيانو په شان خوار او ذليل باندې به ولې ژاړي ؟ حضرت ابراهيم فرمائي چې کله نه دا دنيا جوړه شوې ده ،دهغې وخت نه آسمان په دوؤ سړو ژړلي دي، ددوئ شاگردانو دوئ نه سوال اوکړو چې ولې آسمان اوزمکه په هر ايماندار نه ژاړي څه ؟ نو وې فرمائيل چې په دومره برخه چې په څومره ددهٔ عملونه پورته خيژي .واورئي د آسمان ژړل د آسمان سور کيدل او د گلاب پشان کيدل دي .نوداحال صرف د دوه سړو په مرگ باندې شوې دې .دحضرت يحيى عليه السلام دقتل په موقع آسمان سور شو اووينه ترې بهيدله .اودويم دحضرت حسين رضي الله عنه په قتل هم د آسمان رنگ سور شوې وو(ابن ابي حاتم) ديزيد بن ابوزاد قول دې چې دحسين رضي الله عنه دقتل په وجه د آسمان غاړې سرې شوې اودا سرهٔ کيدل ددهٔ ژړا وه حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چې ددهٔ د غاړو سرهٔ کيدل ددهٔ ژړا ده. دا هم وئيلې شوي دي چې د حضرت حسين رضي الله عنه د قتل په ورځ به چې کوم کانړئي اوچته کولې شونودهغې لاندې به سرهٔ وينه راوتله .په هغه ورځ تندر هم نيولې وو او ددې غاړې هم سرې شوې وې او کانړي هم راپريوتلي وو. خودا ټولې خبرې بې بنياده او دشيعه گانو جوړې کړې شوې افسانې دي. په دې کښې هيڅ شک نشته چې دحضور نبي کريم ﷺ د نمسي د قتل واقعه ډيره غمناکه او دردناکه ده او په دې کښې ډير افسوس اوحسرت دې .خو چې په دې شيعه گانو کومه حاشيه خيژولې ده اوکومې خبرې ئې کړې دي نوهغه هسې گپ شپ دې. داخيال اوکړئي چې ددې نه لوئې لوئې واقعات وارد شوي دي او په هغې په آسمان کښې انقلاب نه دې راغلې. ددوئ والد محترم هم قتل شوې وو او په دې دټولو اجماع ده چې هغوئ دحسين رضي الله عنه نه بهتر وو نه خو دکاڼړو لاندې وينه وه او نه نور څه وو. حضرت عثمان بن عفان ﷺ هم گير کړې شوې وو اوډير زيات په بې رحمئ سره اوپه ظلم سره شهيد کړې شوې وو دا هغه لوئې مصيبت ووچې ددې نه مخکښې مسلمانانو ته ددې نه زيات لوئې مصيبت نه وو رسيدلې خو په دې ټولو واقعاتو کښې يوه خبره هم اونه شوه کومې چې شيعه گانو دحضرت حسين رضي الله عنه دمرگ په حقله مشهورې کړې دي. دا پريږدئي د ټولو انسانانو ديني اودنياوي سردار سيد البشر حضرت محمد ﷺ چې په کومه ورځ وفات شوې وو نو په هغه ورځ هم څه نه وو شوي . او دا واورئي چې کله د حضرت نبي کريم ﷺ ځوئې حضرت ابراهيم وفات شو نو په هغه ورځ اتفاقي طور نمر تندر نيولې وو. او چا اووئيل

---

(۱) داروايت مرسل دې .

(۲) الطبري : ۳۴/۲۲.

(۳) حاکم : ۴۴۹/۲.

چې دابراهیم په مرګ باندې نمر تندر نیولې دې . نو حضرت ددې اوریدو نه پس صلاة کسوف اداکړو او زر زر خطبې ته اودریدو او وې فرمائیل چې نمر اوسپوږمۍ دواړه دالله ﷻ نخښې دی ، دچا په مرګ باندې او ژوندباندې ددوئ تندری نه نیسی [1].

قوله تعالی:: وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ

په بنی اسرائیلو د الله ﷻ احسانات:: ددې نه پس آیت کښې الله ﷻ په بنی اسرائیلو باندې خپل احسان وریادوی چې مونږ دوئ ته دفرعون پشان متکبراوظالم نه نجات ورکړو.هغه بنی اسرائیل خوار اوذلیله کړی وو اوخدمتونه بهٔ ئې ترې اخیستل . د بې قوفئ په وجه ئې دهیڅ حد بندئی خیال نه ساتلو. دالله ﷻ زمکه کښې ئې فساد کولو اودې بدکارونو کښې ددهٔ قوم هم سروو.بیا په بنی اسرائیلو دیوبلې مهربانئی ذکر کوی چې مونږ تاسو ته د هغه زمانې پخلقو باندې فضیلت درکړو. هرې زمانې ته عالم وئیلې شی.دامراد نه دې چې په ټولو مخکښینو اوو روستنو مونږ بزرګی ورکړې وه . دا آیت مبارک هم دهغه آیت مبارک په شان دې چې هغې کښې فرمان دې چې ﴿قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصْطَفَيْتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ﴾ ائې موسی ﷺ! مونږ تاته په خلقو بزرګی درکړېده . یعنی ددې زمانې په خلقو یا لکه دحضرت مریم علیها السلام دپاره فرمائی چې ﴿وَٱصْطَفَىٰكِ عَلَىٰ نِسَآءِ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ ددې مطلب دادې چې دهغې زمانې په ټولو ښځو مونږ تاته فضیلت درکړې دې ، ځکه چې ام المومنین حضرت خدیجه ﷺ ددوئ نه یقینی طور افضله ده . یا ئې برابر ده .داشان حضرت آسیه بنت مزاحم چې د فرعون ښځه وه اودام المومنین حضرت عائشه صدیقه ﷺ فضیلت په نورو ښځوداسې دې لکه چې د ماتې روټئ په نوره روټئ کوم فضیلت دې .بیا په بنی اسرائیلو دبل احسان ذکر کوی چې مونږدوئ ته هغه حجتونه او معجزې او کرامتونه ورکړی وو چې په هغې کښې د هدایت دلټونکو دپاره صفا صفا امتحان وو.

لَيَقُولُونَ	إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ
خامخا وائی	بیشکه دا خلق
بیشکه دا(کافرا) وائی	

بِمُنشَرِينَ	وَمَا نَحْنُ	ٱلْأُولَىٰ	مَوْتَتُنَا	إِلَّا	إِنْ هِىَ
چې دوباره به راپورته کړې شو	اونهٔ یو مونږ	رومبنې دې	مرګ زمونږ	مګر	نهٔ دې عاقبت

چې بس دغه ددنیا مرګ (زمونږ آخری انجام) دې .... اومونږ بیان راوژندی کیدونکی نه یو |

أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ	أَهُمْ خَيْرٌ	إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ	بِـَٔابَآئِنَآ	فَأْتُوا۟
او که قوم دتبع	آیا دوئ بهتر دی	که یئ تاسو رښتینی	پلاران زمونږه	پس راولئ

نوکه تاسو پیغمبران رښتینی یئ نوزمونږ پلار نیکه راواپس کړئ آیا داخلق بهتر دی یا دتبع قوم

إِنَّهُمْ كَانُوا۟	أَهْلَكْنَٰهُمْ	مِن قَبْلِهِمْ	وَٱلَّذِينَ
بیشکه چې هغوئ	هلاك كړل مونږه هغوئ	چې مخکښې دهغوئ نه وو	او هغه خلق
بیشکه هغوئ لوئې مجرمان	کوم چې مونږ هلاک کړل	چې دوئ نه وړاندې تیر شوې وو	او هغه خلق

[1] صحیح بخاری کتاب الکسوف باب الصلاة فی کسوف الشمس:۱۰۴۳، صحیح مسلم: ۹۱۵.

مُجْرِمِيْنَ ۝
وو مجرمان
وو

قوله تعالى:: إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ۝

دتبع دبادشاه قصه :دلته مشرکانو دقیامت نه انکار اودهغې دلیل بیان فرمائیلو نه پس الله ﷻ تردید کوی چې داچا داخیال وو چې قیامت راتلونکی نه دی اودمرګ نه پس ژوند نشته دی،حشراوقیامت دا ټول دروغ دی ، دوئ دادلیل پیش کوی چې زمونږ پلاران اونیکونه مړهٔ شوی دی هغوئ ولې بیا ژوندی نشو. دمرګ نه پس ژوند به دقیامت په ورځ وی دوباره به دنیا کښې نه وی . په هغه ورځ به داظالمان دجهنم خشاک جوړیږی .دغه وخت به دا امت په تیرو شوؤ امتونو ګواهی ورکوی اوپه دوئ به حضرت محمد ﷺ ګواهی ورکوی . بیا الله ﷻ دوئ لره ویروی چې هسې نه په تاسو هغه عذابونه رانشی چې کوم په مخکښې قومونو باندې راغلی وو.اوتاسو هم د هغوئ په شان تباه نه شئ .ددوئ واقعات په سورة سبا کښې تیر شوی دی . هغه خلقو هم د عربو قحطان سره تعلق لرلو لکه چې دا د عدنان عرب وو. حمیر چې دسبااوو هغوئ به خپل بادشاه ته تبع وئیل . لکه چې دفارس هر بادشاه ته کسری وئیل . اودروم هر بادشاه ته به ئې قیصر وئیلو. اود مصر هر بادشاه ته به ئې فرعون وئیلو او د حبشې هربادشاه ته به ئې نجاشی وئیلو. په دوئ کښې یو تبع دیمن نه راووتلو او زمکه کښې اوګرزیدواوسمرقند ته اورسیدو. د هر ځائې بادشاهانو ته ئې شکستونه ورکړل . او ډیر لوئې ملک ئې قبضه کړو.او ده سره یو زبردست لښکر وواو ورسره یو لوئې رعایا وو،دهٔ حیره نومې ښار جوړ کړې وو.دې خپله زمانې کښې مدینې منورې ته هم راغلې وو او ددې ځائې خلقوسره به ئې د ورځې جنګ کولو او دشپې به ئې ورته میلمستیا کوله . آخر ددهٔ هم غیرت لحاظ پیداشو اوجنګ ئې بند کړو. دهٔ سره دوه یهود عالمان وو اوهغوئ دحضرت موسی ؑ ددین پیروکار وو. هغوئ به هروخت دوئ په نیکئ اوبدئ پوهول . دوئ ورته اووئیل چې ته مدینه نشی تاراج کولې .ځکه چې دآخری زمانې د پیغمبر ؑ دهجرت ځائې هم دادې ، نو دې ددې ځائې نه واپس شو او دا دواړه عالمان ځان سره واخستل .هرکله چې دې مکې مکرمې ته اورسیدو نو ده دبیت الله ﷻ شریف راغورزول غوښتل خو دې دواړو عالمانو منع کړو.او ددې پاک کور حرمت اوعزت ئې ورته بیان کړو او ورته ئې اووئیل چې ددې جوړونکی خلیل الله ؑ دې اوددې آخری نبی حضرت نبی کریم ﷺ په لاسونو به ددې عظمت نور هم ښکاره شی.نو دې خپلې ارادې نه منع شو.بلکه دبیت الله شریف ئې ډیر زیات تعظیم اوعزت اوکړو. طواف ئې ترې اوکړواوغلاف ئې ورته واچولو او ددې ځائې نه یمن ته واپس شو ،دې وخته پورې مسیح ؑ نه وو مبعوث شوې او دغې زمانې دپاره همدغه ریښتونې دین وو.

د تبع درالحکومت کوم ځائې وو؟::دغه شان واقعات په ډیره تفصیل سره دسیرت ابن اسحاق کښې موجود دی اوحافظ ابن عساکر هم پخپل کتاب کښې په ډیرتفصیل سیره لیکلی دی .په هغې کښې دی چې ددهٔ دارلحکومت دمشق وو ،ددهٔ دلښکرو صفونه به دمشق نه یمن ته رسیدلې وو یوحدیث پاک کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې ماته علم نشته دې چې حد لګولو سره دګناه کفاره کیږی یانه ؟ اونه ماته دا معلوم دی چې تبع ملعون وو که نه ؟ اونه ماته ددې علم شته چې ذوالقرنین نبی وو که باشاه ؟[۱] بل روایت کښې دا هم دی چې حضرت عزیر ؑ پیغمبر وو که نه ؟[۱] ابن ابی حاتم

[۱]) حاکم :۲/۴۵۰، بیهقی : ۸/۳۲۹، وسنده صحیح .

›دارقطني كښې ددې راوی صرف د عبدالرازق دې .بل سند سره روایت شوې دې چې د عزیر ؑ دنبی کیدو زمانه ماته معلوم نه ده اونه ماته دا علم شته چې په تبع لعنت اوکړم اوکه نه؟ ددې ذکر کولو والا حافظ ابن عساکر هغه روایتونه درج کړی دی چې په هغې کښې تبع ته دکنځلو کولو اوپه هغوئ دلعنت کولو ممانعت شوې دې.اومونږ به پیش کړو .انشاء الله .خوداسې معلومیږی چې دوئ اول کافران وو اوبیا مسلمانان شوی وو .یعنی دحضرت موسی ؑ په دین کښې داخل شوی وو .اودهغه په لاس ئې ایمان قبول کړې وو .داد حضرت مسیح ؑ د مبعوث کیدو نه مخکښې واقعه ده .دجرهم په زمانه کښې ئې دبیت الله شریف طواف هم کړې وو او غلاف ئې ورته هم جوړ کړې وو .اوددې ئې ډیر زیات تعظیم اواحترام اوکړو .او زر اوښان ئې دالله ﷻ په نوم قربانی کړل اودا نوره هم ډیره اوږده قصه ده.اودادحضرت نبی کریم ﷺ نه حضرت ابی بن کعب ؓ حضرت عبدالله بن سلام ؓ،حضرت عبدالله بن عباس ؓ، روایت کړې ده اوداصلي قصې دارومدار په حضرت کعب بن احبار ؓ او حضرت عبدالله بن سلام باندې دې .وهب بن منبه هم دا واقعه نقل کړې ده. حافظ ابن عساکر دتبع قصې سره بله دویمه قصه هم ذکر کړې ده .اوهغه ددوئ نه ډیره روستو ده .دهغه قوم خودهغه په لاس اسلام قبول کړې وو اوبیا دهغه دمرګ نه پس هغوئ بیا واپس کافران شوی وو .اودوباره ئې داوراو بتانو عبادت شروع کړو .لکه څنګه چې په سورة سبا کښې تیر شوی دی دهغې تفسیر هم په هغه ځائې کښې تیر شوې دې . فالحمد لله .

دتبع نومونه او ددهٔ بادشاهي::حضرت سعید بن جبیر فرمائی چې دې تبع کعبې مبارکې ته غلاف جوړ کړې وو او ورته ئې اچولې وو .دوئ به خلق منع کول چې دې تبع ته بد وائې .دده نوم اسعد ابوبکر ابوکرب ملیکرب یمانی دې . ددهٔ سلطنت درې سوه شپږویشت کاله وو. ددې نه زیات وخت دې بادشاهانو کښې چا بادشاهی نه ده کړې .دې دحضرت نبی کریم ﷺ نه اووهٔ سوه کاله آګاهو وفات شوی وو. مورخینو داهم بیان کړی دی چې دې دواړو موسوی عالمانو چې دمدینې وو،دوئ چې تبع باشاه ته یقین ورکړو چې داښار د آخری نبی ﷺ دهجرت ځائې دې نودهٔ یو قصیده اووئیله او دمدینې خلقو دا دامانت په طور ایخودې وه چې دوئ سره وه او دمیراث په شکل به یوبل ته رسیدله.اوددې روایت سند سره برابر راروان دې تر دې چې حضرت نبی کریم ﷺ دهجرت په وخت ددې حافظ ابوایوب خالد بن زید ؓ وو او اتفاق سره بلکه دالله ﷻ په حکم دحضرت نبی کریم ﷺ قیام هم دلته شوې وو. ددې قصیدې څینې شعرونه دادی:

شهدت على احمد انه .... رسول من الله بارء النسم

فلومد عمري الى عمره .... لكنت وزيراله وابن عم

جاهدت بالسيف اعداءه .... وفرجت عن صدره كل غم

(ترجمه):: زه زړه ته ګواهی ورکوم چې حضرت احمد مجتبی ﷺ دالله ﷻ ریښتونئ رسول دې چې د ټولو ساه لرونکو پیدا کوونکئ دې که څه تر هغه زمانې پورې ژوندې پاتې شوم نوپه الله ﷻ مې قسم چې دهغه ملګرې به یم او دهغوئ مددګار به یم اوهغوئ سره دهغوئ ددښمنانو خلاف په توره جهاد کوم او غم به هغوئ ته نزدې نه پریږدم.

صنعاء کښې د دوؤ ښځو قبر:: ابن ابی دنیا کښې دی چې داسلام په دور کښې په صنعاء کښې اتفاق سره یو قبراوکنستلې شونوهغوئ اولیدل چې دوه ښځې یو ځائې کښې ښخې دی اودهغوئ بدنونه بالکل صحیح او مکمل دی.اوسرته ئې د سپینو زرو یو تخته لګیدلې وه اوپه هغې دسرو زرو په

---

[1] ابوداود کتاب السنة باب فی التخیر بین الانبیاء علیهم السلام: ٤٦٧٤، وسنده صحیح .

لفظونو کښې لیکل شوی وو او هغه لیکل داسې وو چې دا قبر دحیی او تمیس دې او یو روایت کښې ددوئ نوم حیبی او تماضر دې، دا دواړه دتبع خویندې وې ،دې دواړو دمرګ په وخت ددې واقعې متعلق دسبا ځینې شعرونه هم نقل کړی دی . حضرت کعب فرمائی چې دتبع تعریف دقران پاک نه معلومیږی چې الله ﷻ ددوئ د قوم غندنه کړې ده ددۀ نه. حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چې فرمائی چې تاسو تبع ته بد مه وائې ځکه چې هغه یونیک سړې وو[۱] ابن ابی حاتم کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې تبع ته بدمه وائې هغه مسلمان شوې وو. طبرانی او مسند کښې هم دا روایت شته دې[۲] عبدالرزاق کښې د حضرت نبی کریم ﷺ فرمان دې چې ماته معلوم نه دی چې تبع نبی وو که نه ؟یو بل روایت کښې دی چې ددې نه مخکښې تیر شوی دی چې ماته معلوم نه دی چې تبع ملعون وو که نه . والله اعلم. دا روایت د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه هم روایت شوې دې[۳] حضرت عطاء بن ابی رباح رحمه الله فرمائی چې تبع ته کنځل مه کوئی .حضرت نبی کریم ﷺ دوئ ته دبدو ردو وئیلو نه منع کړې ده . والله اعلم .

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا

| او نۀ دی پیدا کړی مونږه | آسمانونه | او زمکه | او هغه چې

او مونږ آسمانونه او زمکه او څۀ چې د دې دواړو په مینځ کښې دی

بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۳۸﴾ مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ

په منځ ددې دواړو کښې دی| لوبې کونکی | نۀ دی پیدا کړی مونږه دا دواړه | مګر په حقه سره

بې فائدې نه دی پیدا کړې| او مونږ دا دواړه په ډیر حکمت سره پیدا کړی دی

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيْقَاتُهُمْ

ولیکن اکثر ددوئ نه | نۀ پوهیږی | بیشکه ورځ دفیصلې | مقرر وخت ددوئ دې |

خو په دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږی | بیشکه چې ددې ټولو مقرره نیټه ده

اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۰﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِيْ مَوْلًى عَنْ مَّوْلًى شَيْئًا

دټولو | هغه ورځ | چې په کار به نۀ راځی | یو دوست | دبل دوست | هیڅ قدرله |

......په دغه ورځ به هیڅ یو دوست د بل دوست هیڅ څه په کار نشی

وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ

اونۀ به دهغوئ | امداد کیدې شی | سوا ددې نه چې په چا | رحم اوکړی الله | بیشکه هغه |

اونه به ورسره مدد اوکړې شی| مګر په چا چې الله ﷻ رحم اوکړی | ....بیشکه هغه

هُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۴۲﴾ اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ ﴿۴۳﴾ طَعَامُ الْاَثِيْمِ ﴿۴۴﴾

هم هغه غالب | مهربانه دې | بیشکه ونه د زقوم | خوراك دګنهګار دې |

ډیرزبردست مهربان دې | .... بیشکه د زقوم ونه به د ګناهګارو خوراک وی

---

[۱] حاکم :۲/ ۴۵۰ ،

[۲] احمد:۵/ ۳۴۰، طبرانی :۶۰۱۳ .

[۳] الطبرانی فی الاوسط: ۲

قوله تعالی:: وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ

د زمکي او اسمان په پيدائش کښې د حکمت بيان:: دې ځائې کښې الله ﷻ دخپل عدل وانصاف بيان کوی اوبې فائدې اوعبث کارونو نه دخپل پاکوالی اظهار کوی لکه يو بل آيت مبارک کښې ارشاد دې چې مونږ خپل مخلوق بې کاره اوباطل نه دې پيدا کړې .داشان ګمان زمونږ په حقله صرف دهغه خلقو دې چې کوم کافران دی . اودهغوئ ځائې جهنم دې او ارشاد دې چې ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ آيا تاسو داګمان کوئی چې مونږ تاسو عبث پيداکړی يئ او تاسو به مونږ ته نه واپس کيږئ؟ الله ﷻ حق مالک او بزرګئ والا دې . دهغه نه سوا بل معبود نشته دې ، هغه د کريم عرش مالک دې. د فيصلو د ورځو يعنی دقيامت په ورځ چې کله الله ﷻ دخپلو بندګانو فيصله کوی .نو کافرانو ته به سزا ورکوی . او مومنانو ته به جزا ورکوی .په هغې ورځ به ټول مخکښينی اوروستونی الله ﷻ ته جمع شی دابه هغه وخت وی چې ديوبل نه به جدا شی ، هغه وخت کښې به رشته دارنی او خپلولئ دوئ ته هيڅ فائده نه ورکوی کله چې الله ﷻ فرمائی چې ﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ کله چې شپيلئ پوک وهلې شی نو نه به نسب باقی پاتې شی او نه به تپوس پوښتنه ،يو بل آيت مبارک کښې دی چې هريودوست به په هغه ورځ دبل دوست پريشانئ وينی اوهيڅ به نشی کولې.او نه به څوک دچا مدد کولې شی.نه به ورته دبهر مدد رازی . خودالله ﷻ رحمت چې کوم مخلوق ته شامل دې،هغه ډير غالب اوفراخه رحمت والا دې .

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ۝ طَعَامُ الْأَثِيمِ ۝

|بيشکه ونه د زقوم | خوراك دګنهګار دې |

بيشکه د زقوم ونه به د ګناهنګارو خوراک وی

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ۝ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ۝

پشان دخيری دتيلو دويخ | ايشيږی به | په خيټو کښی | پشان دايشيدلو دګرمو اوبو |

لکه د تيلو د ويخ خيرې | په خيټو کښې به ويشيږی| لکه څنګه چې ګرمې اوبه ويشيږی

خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ۝ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ

اونيسئ دې | پس راکاږئ دې | منځ د دوزخ ته | بيا واړوئ | دپاسه دسر ددهٔ

(حکم به اوشی)دې راونيسئ | او ددوزخ مينځ ته ئې راکاږئ | بيا د ده په سر باندې تکليف ورکونکې

مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ۝ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ۝ إِنَّ هَٰذَا

دعذاب دګرمو اوبو نه | اوڅکه | بيشکه تهٔ | غالب او عزتمند ئې | بيشکه دا

ګرمې اوبه توئې کړئ | (اوبه وئيلې شی)ددې خوند اوڅکه | ته خو غالب عزت مند سړې وې

مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ۝

هغه څيز دې |چی وئ تاسو | په باره ددې کښی | چی شك به مو کولو |

داهغه عذاب دې چې تاسو بهٔ د دې په راتلو کښې شک کولو |

قوله تعالی:: إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ

دمنکرینودقیامت خطرناکه سزا او د شجر زقوم بیان: کوم خلق چې دقیامت نه منکر دی هغوئ ته به چې کومه سزاهلته ورکولې شی دهغې بیان کیږی .دمجرمانو خپل قول او فعل په نافرمانئ کښې اخته کړی وو.دوئ ته به نن ورځ د خوراک دپاره زقوم ورکولې شی .ځنې وائی چې دې نه مراد ابوجهل دې . اصل کښې هغه هم ددې آیت مبارک وعید کښې داخل دې خودا دې نشی وئیلې چې آیت صرف دهغه په حق کښې نازل شوې وو. حضرت ابودرداء ﷺ یوسړی ته داآیت مبارک تلاوت کړو خودهغه دژبې نه الفاظ (اثیم) نه اداکیدل .اوهغه به ددې په ځائې یتیم وئیل. نودوئ هغه ته (طعام الفاجر) اولوستلو[1] یعنی هغه ته به ددې نه سوا نور خوراک نشی ورکولې . حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی که دزقوم یو قطره د زمکې اوبو کښې پریوزی نو دزمکې د ټولو خلقو معاش به خراب شی [2]یومرفوع حدیث پاک کښې دا هم راغلی دی چې کوم اول بیان شو[3] دابه دخیرې په شان وی .دخپل حرارت،بې خوندئ او نقصان په وجه به خیټه کښې جوش وهی.الله ﷻ به دجهنم داروغه ته اووائی چې داکافراونیسئ نوهغه وخت به اویا زره فرښتې منډه کړی او دې به راځملوی او خوله کښې به ورته دا واچوی.اودجهنم مینځ ته به ئې اوغورزوی.بیا به دده په سر ویشیدلې اوبه واچولې شی.لکه څنګه چې فرمائی (یصب من فوق)یعنی ددوئ په سرونو به د جهنم ګرمې اوبه واچولې شی . چې هغې سره ددوئ څرمنې او ددوئ خیټهٔ کښې دننه چې څه دی هغه به اوسوزی .مونږ مخکښې دا هم بیان کړی دی چې فرښتې به دوئ داوسپنو په سټکونو وهی او ددوئ مازغه به دانه دانه شی . اوبیا به پرې د پورته نه حمیم واچولې شی . داچې کوم ځائې ته رسی نو څرمنې به ترې لرې کوی.تر دې چې ددوئ کولمې به پرې کړی اوپندوته بهٔ راورسی.الله ﷻ دې مونږ ددې نه محفوظ اوساتی .بیا به ددوئ دشرمولو دپاره اونور پښیمانه کولو دپاره وئیلې شی چې واخلئ مزه اوڅکئ تاسو زمونږ په نظر کښې نه عزت والایئ او نه بزرګان یئ. مغازی امویه کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ ابوجهل معلون ته اوئیل چې ماته الله ﷻ حکم کړې دې چې تاته اووایم چې ستاسودپاره ویل دې په تا افسوس دې .بیا دوباره وایم چې ستاسو دپاره خرابی ده اوافسوس دې . دې مردار خپلې جامې په لاس راښکلې او وې وئیل چې څه څه ته او ستا رب ځما څه نشی کولې . دې ټوله علاقه کښې ځما نه ځوک زیات عزت والا نشته دې نو الله ﷻ دې دبدر په ورځ قتل کړو اودې ذلیل شو. نو ده ته به اووئیلې شی چې واخله د خپلې لوئې او عزت مزه اوڅکه .[4] اودې کافرانوته به اووئیلې شی چې داهغه دی چې تاسو په دې کښې شک کولو.لکه څنګه چې نورو آیتونو مبارکو کښې دی چې دوئ ته به دیکې ورکولې شی او جهنم ته به ئې داخلولې شی .اودوئ ته به اووئیلې شی چې دا هغه دوزخ دې چې تاسو داپه دروغه ګڼړلو. داچې تاسو ئې وینئ داجادو دې څه ؟ داخبره دې ځائې کښې هم فرمائی چې دادې هغه چې تاسو په کښې شک کولو.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ
| بیشکه متقیان خلق |
............بیشکه پرهیزګار خلق

---

[1]) الطبری : ۴۳/۲۲.

[2]) الطبری : ۴۳/۲۲.

[3]) ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة شراب اهل النار : ۲۵۸۵، وهو صحیح ابن ماجه:۴۳۲۵.

[4]) المغازی للاموی.

فِيْ مَقَامٍ | اَمِيْنٍ ۝ | فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝ | يَّلْبَسُوْنَ | مِنْ سُنْدُسٍ

به وی په ځای | دامن کښی | په باغونو اوچینو کښی | چی اغوندی به جامې | د نرمو نازکو ریښمونه

به دامن په ځائې کښې اوسیږی | په باغونو او په چینو کښې به وی | د ریښمو نرئ او غټې جامې

وَّاِسْتَبْرَقٍ | مُّتَقٰبِلِيْنَ ۝ | كَذٰلِكَ | وَزَوَّجْنٰهُمْ

اودغټو ریښمونه | مخامخ به ناست وی یو بل ته | دا به دهغوئ شان وی | او ورواده به کړو مونږ هغوئ ته

به اغوندی | یو بل ته مخامخ به ناست وی | داخبره هم دغسې ده | اومونږ به ورته سرې سپینې

بِحُوْرٍ | عِيْنٍ ۝ | يَدْعُوْنَ | فِيْهَا | بِكُلِّ فَاكِهَةٍ

سرې سرې ښځې | غټې سترګې | او غواړی به هغوئ | په هغې کښی | هر قسم میوې

دغټو سترګو والا ښځې واده کړو | هرقسمه میوې به په اطمینان سره راغواړی

اٰمِنِيْنَ ۝ | لَا يَذُوْقُوْنَ | فِيْهَا | الْمَوْتَ | اِلَّا الْمَوْتَةَ | الْاُوْلٰى

په اطمینان سره | نهٔ به څکی هغوئ | په هغې کښی | مرګ | مګر مرګ | اولنی |

.... | دوی به ددنیا د اولنی (تیرشوی) مرګ نه بغیر بل مرګ نه څکی

وَوَقٰهُمْ | عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝ | فَضْلًا | مِّنْ رَّبِّكَ | ذٰلِكَ هُوَ

اواوبه ساتی هغوئ لره | دعذاب ددوزخ نه | په فضل خپل سره | دطرفه درب ستا نه | دا هغه

اوالله ﷻ بهٔ ئې ددوزخ دعذاب نه بچ کړی | ....داټول ستا د رب فضل دې | اوهم دغه

الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝ | فَاِنَّمَا | يَسَّرْنٰهُ | بِلِسَانِكَ

کامیابئ ده لویه | پس بیشکه | اسان کړې دې مونږه دا قران | په ژبه ستا سره |

لویه کامیابی ده | ....نومونږ دا قران پاک ستا په ژبه آسان کړې دې

لَعَلَّهُمْ | يَتَذَكَّرُوْنَ ۝ | فَارْتَقِبْ | اِنَّهُمْ مُّرْتَقِبُوْنَ ۝

دپاره ددې چی دا خلق | نصیحت حاصل کړی | پس انتظار کوه ته | بیشکه دوئ هم انتظار کونکی دی

چې دوئ نصیحت قبول کړی | ....نو ته انتظار کوه | اودوئ هم انتظار کوی

قوله تعالی:: اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ مَقَامٍ اَمِيْنٍ ۝

جنتی خوراک او لباس ::دبدبختو د ذکر کولو نه پس اوس دنیکو خلقو ذکر کیږی. پدې وجه قران پاک ته مثانی وئیلې شی دې دنیا کښې چې څوک دالله ﷻ نه چې قادر دې، مالک دې اوخالق دې ویریږی نو هغوئ به دقیامت په ورځ په جنت کښې ډیر په امن کښې اوسکون سره وی .هلته به دوئ د مرګ نه، دبې دخلئ نه، ویرې نه ، پریشانئ نه، غم او درد نه، مشقت اوشیطان اودهغه دمکرو فریب نه ، درب تعالی دخفګان نه ،غرض دټولو آفتونو اونقصانونونه به بې ویراو بې فکره وی .جهنمیانو ته به د زقوم ونه او داور په شان ګرمې اوبه ورکولې شی .اوجنتیانو ته به جنتی نهرونو نه اوبه ورکولې شی .دوئ ته به مختلف قسم ریښمې جامې ورکولې شی .اوپه هغې کښې به غټ او نرې ریښم هم وی .دوئ به په تختونو ډډې وهلی ناست وی او دچا به یو بل ته شا نه وی لکه د ټولو به یو بل ته مخ وی یعنی یو بل ته به مخامخ ناست وی .دې سره سره به دوئ ته حورې هم ورکړې شی . اودا به سرې سپنې او غټو سترګو

والا به وی. اودا بهٔ دومره پاکې وی چې دې ته به چا لاس نه وی لګولی .هغوئ به د یاقوت او مرجان په شان وی او ولې به نه وی هرکله چې هغوئ خپلو زړونو کښې دالله ﷻ ویره اچولې وه اودالله ﷻ په وینا ئې ددنیا د خواهشاتو نه ځان بچ کړې وو. نو الله ﷻ به دوئ سره داشان بهتر سلوک ولې نه کوی.

قیامت کښې به مرګ ذبح کړې شي::یو مرفوع حدیث پاک کښې دی که په دې حورو کښې یو حوره په یو تریخ سمندر کښې اوتوکی نو دهغوئ اوبهٔ به خوږې شی[۱] دوئ ته به هلته قسم قسم میوې چې دوئ ئې غواړی نو ملاویږی به ورته .اوچې څه غواړی نو هغه به حاضرې وی چې څه خواهش کوی نوهغه به ورته ملاویږی بیا استثنی منقطع ده او ددې تاکید کوی .بخاری اومسلم کښې دی چې مرګ به د ګډ په شکل کښې راوستې شی اودجنت او دوزخ مینځ کښې بهٔ ذبح کړې شی.او آواز بـه اوشی چې ائې جنتیانو تاسو بهٔ اوس همیشه همیشه دپاره په جنت کښې یئ .اوائې جهنمیانو تاسو به اوس همیشه همیشه دپاره دلته یئ او تاسو ته بهٔ مرګ نه رازی[۲] دسورة مریم په تفسیر کښې هم دا حدیث پاک تیرشوې دې .صحیح مسلم وغیره کښې دی چې جنتیانو ته به اووئیلې شی چې تاسوبه همیشه همیشه تندرست اوسئ او بیماری به دربانديې نه رازی .او تاسو به همیشه همیشه والا نعمتونو کښې یئ او دې کښې به هیڅ کله هم کمې نه رازی .او تاسو به همیشه ځوانان یئ اوپه تاسو به بوډاتوب نه رازی[۳]بل حدیث پاک کښې دی چې څوک دالله ﷻ نه ویریږی نو هغه بهٔ جنت ته داخلیږی .هلتـه بهٔ نعمتونه وې. دې به هیچرې نه محتاج کیږی.نه به مری او نـه بـه هلتـه جامې خیرنیږی.اونه بهٔ ځوانی فنا کیږی[۴]د حضرت نبی کریم ﷺ نه تپوس اوشوچې جنتیان بهٔ اودهٔ کیږی که نه ؟ نوحضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې خوب خودمرګ رور دې ،جنتیان به اوده کیږی نه بلکه مزو او راحتونوکښې به وی[۵]داحدیث پاک نوروسندونو سره روایت شوې دې اوددې نه مخکښې دسندونو اختلاف تیر شوې دې والله اعلم . دې راحت اونعمت سره به دا هم لوئې نعمت وی چې دوئ له به الله ﷻ دجهنم نه نجات ورکړی .نومطلوب به حاصل شی او ویره به ختمه شی .پدې وجه ورسره فرمائی چې داصرف دالله ﷻ احسان اوکرم دې . صحیح حدیث پاک کښې دی چې تاسو صحیح سلامت اوسئ او نزدې نزدې اوسئ او یقین اوکړئ چې دچاعملونه هغه جنت ته نشی رسولې .خلقو اووئیل چې ستاسو عمل به هم تاسو نه رسوی ؟ نوحضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې آؤ ځماعملونه بهٔ هم خو دالله ﷻ فضل او د هغه رحمت به راسره وی.[۶]

قوله تعالی:: فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ۞

دقران پاک صداقت::مونږ په خپل نازل کړی قران پاک کښې واضح اوصفا صفا دلیلونه ستاپه ژبه باندې نازل کړی دی .اوهغه ډیر بلیغ او فصیح او واضح او خواږه او پاخه دی.چې خلق دا اونه منی او دروغ ئې اوګنړې نو دوئ خبر کړه ورته اووایه چې ښه ده تاسو هم انتظار کوئی او زه هم منتظر یم[۲]تاسو به اووینئ چې دالله د طرفنه د چا تاکید کیږی ؟ دچا کلمه اوچتیږی ؟ چاته دنیا او آخرت ورکولې شی ؟ مطلب دادې چې ائې نبی ﷺ ته تسلی ساته چې فتح او نصرت به ستا وی . داځما عادت دې چې دخپلو

---

[۱]) ابن ابی حاتم وسنده ضعیف جدا .

[۲])صحیح مسلم کتاب التفسیر سروة کهیعص باب قول الله عزوجل (وانذرهم یوم الحسرة) : ۴۷۳۰، صحیح مسلم: ۲۷۴۹.

[۳]) صحیح مسلم کتاب الجنة باب دوام نعیم اهل الجنة: ۲۸۳۷.

[۴]) ابوبکر ابی داود سجستانی صفة الجنة لابن نعیم : ۱۰۱.

[۵]) المعجم الاوسط : ۹۳۳، جدا ، النهایة بتقیقی : ۱۴۹۴، صفة الجنة: ۸۴/۳،

[۶]) ددې پشان روایت مبارک صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومة علی العمل : ۶۴۶۷، صحیح مسلم :۲۸۱۸، کښې هم موجود دې .

نبیانو علیهم السلام اودهغوئ منونکی مددکوم .اوهغوئ لره پورته کوم. لکه چې ارشاد دې چې ﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغۡلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيۡ﴾ یعنی الله ﷻ دالیکلی دی چې زه او څما رسول به غالب کیږو. بل آیت مبارک کښې دی چې ﴿اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا﴾ مونږ به یقیني طور خپلو نبیانو اوایماندارو سره مدد کوؤ په دنیا کښې هم اوپه آخرت کښې هم .په هغه ورځ چې په کومه ورځ ګواهان اودریږی .اوظالمانو ته به دهغوئ عذر فائده نه ورکوی . پدوئ بۀ لعنت وی او ددوئ دپاره بد کور دې.

الحمد لله دسورة دخان تفسیر ختم شو.

دالله ﷻ شکر دې اودهغه احسان دې چې د هغه دطرفنه مونږ ته داتوفیق نصیب شو اوهغه دبدو نه بچ کونکې دې.

آیاتونه		سورة الجاثية مكية وهي سبع وثلاثون آية واربع ركوعات		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۳۷		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۴

حٰمٓ ① تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ②

ح م | نازلیدل ددې کتاب | دطرفه دالله نه دی | چې غالب دې | او حکمت والا دې |

حم | ددې کتاب نازلیدل دالله ﷻ دطرفه دی | چې زبردست او صاحب د حکمت دې

اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ③

بیشکه | په آسمانونو کښې | او په زمکه کښې | خامخا ډیرې نښې دی | دپاره دمومنانو |

په آسمانونو او زمکه کښې دایمان دارو خلقو دپاره (دالله د وحدانیت) ډیرې نښې دی

وَفِيۡ خَلۡقِكُمۡ وَمَا يَبُثُّ مِنۡ دَآبَّةٍ اٰيٰتٌ

او په پیدائش ستاسو کښې | او په هغې کښې چې الله خوروی | دځناورونه | ډیرې نښې دی |

او پخپله ستاسو په پیدائش کښې او څومره ساه لرونکې ځیزونه چې دی په دې ټولو کښې د یقین

لِّقَوۡمٍ يُّوۡقِنُوۡنَ ④ وَاخۡتِلَافِ الَّيۡلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ

دپاره دهغه قوم چې یقین کوی | او په اختلاف دشپې | او دورځ کښې | او په هغې کښې |

لرونکو دپاره ډیرې نښې دی | او دشپې په پرله پسې تګ راتګ کښې اوکوم رزق چې الله تعالی

اَنۡزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنۡ رِّزۡقٍ فَاَحۡيَا بِهِ الۡاَرۡضَ

چې نازل کړې دې الله | دآسمان نه | درزق (باران) نه | پس ژوندئ ئې کړه | په هغې سره | زمکه |

د آسمان د طرفه نازلوی | نو په هغې باندې د مرګ (اوچوالی) نه پس زمکه ژوندئ

بَعۡدَ مَوۡتِهَا وَتَصۡرِيۡفِ الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوۡمٍ

روستو | دمرګ دهغې نه | او په چلیدلو | دهواګانو کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه قوم |

(تازه) کوی | اود بادونو په اوړیدو را اوړیدو کښې دهوښیارانو دپاره ډیرې نښې دی

يَّعْقِلُوْنَ۝

چې دعقل نه کار اخلی |

قوله تعالى:: اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دالله تعالى د قدرتونو بيان: الله ﷻ خپل مخلوق ته هدايت کوی چې دهغه دقدرت په نخښو کښې غور او فکر کوئی. دالله ﷻ نعمتونه اوپيژنئ اوبيا دهغه شکر اداکړئ. اوګورئی چې دالله ﷻ ذات څومره قدرتونو والا دې او زمکه او آسمان هغه ذات پيداکړی دی. دسمندر بې شانه مخلوق هم هغه پيدا کړی دی، ورځې نه شپه اوشپې نه ورځ راويستل ، دشپې تيارې نه پس رڼا او ورځې رڼا نه پس تياره راوستل دهغه قبضه کښې دی. دحاجت په وخت کښې بارانونه هم وروی. درزق نه مراد باران دې. په دې وجه چې دخوراک څيزونه دهغې په وجه پيدا کيږی. اوچه زمکه دباران نه پس شنه شی او قسم قسم څيزونه راوزرغون کړی دشمال، جنوب ، مشرق او مغرب هواګانې هر وخت چليږی. څينو هواګانو سره باران هم رازی اوځينې وريځې داوبو ډکې وی. څينې د روح خوراک جوړيږی او څينې د نورو کارونو دپاره چليږ. اول فرمائی. چې په دې کښې ايماندارو دپاره نخښې دی او بيا فرمائی چې يقين کوؤنکو دپاره. بيا فرمائی چې دعقل والو دپاره. دا ديو عزت نه دبل عزت والا حال ته ترقی ورکول دی. ددې مثال دسورة بقره آيت (اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ) کښې دې. امام ابن ابی حاتم دلته يو اوږد اثرراوړی دی هغه غريب دې په هغې کښې انسان دڅلور قسمه ګډوډو څيزونو نه پيدا کول هم دی ، والله اعلم.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ج

| دا نښې دالله دي | چې مونږه بيانوؤ دا | تاته | دحق سره |

.........دا دالله ﷻ ايتونه دی | چې مونږ يې تاته په حق سره اوروؤ

فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ۝ وَيْلٌ

پس په کومه خبره باند به | روستو دالله نه | او دنښو دهغه نه ايمان راوړی دوئ | تباهي ده |

نو دا خلق به دالله ﷻ اودهغهٔ د آيتونو نه پس په کومه خبره ايمان راوړی | د هر دروغژن

لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ۝ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ

دپاره دهر دروغژن | ګنهګار سړی | چې اوری | آيتونه دالله | چې لوستلې کيږی | په هغه باند | بيا

نافرمان دپاره تباهي ده | ....چې دالله ﷻ آيتونه کوم چې ده ته آورولې شي آوری

يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ج فَبَشِّرْهُ

ټينګتيا کوی | په غرور سره | لکه چې هغه نه دی اوريدلی هغه | پس زيرې ورکړه هغه ته |

نو په خپل غرور کښې پروت وی | لکه چې هډو اوريدلی ئې نه وی | نو ته داسې کس ته

بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ۝ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا

په عذاب | دردناک سره | او هر کله چې | پوهه شی | دآيتونو زمونږ نه | په څه څيز | نو نيسی هغه

ددردناک عذاب زيرې ورکړه | او څه وخت چې زمونږ په آيتونو کښې ديو آيت نه خبر شي | نو په هغې

هُزُوًاؕ أُولَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝ مِنْ وَّرَآئِهِمْ

په ټوقو سره | دا خلق چې دي | دپاره ددوئ | عذاب سپکونکې دې | په مخکښې ددوئ |

پورې ټوقې کوي | داسې خلقو دپاره سپکونکې عذاب مقرر دې | ....د دوئ نه مخکښې

جَهَنَّمُۚ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْئًا وَّلَا

دوزخ دې | او دفع به نۀ کړي ددوئ نه | هغه عمل | چې کړې وې دوئ | هيڅ څيز | او نه

دوزخ تيار دې | دوی چې په دنيا کښې څه کړی وی هغه به ورته هيڅ فائده ورنکړي | او نه به ورته هغه

مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ أَوْلِيَآءَۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ

هغه (سرپرستان) | چې نيولی دي دوئ | ماسوا دالله نه | سرپرستان | او دپاره دهغوئ | عذاب

معبودان څه فائده ورکړي کوم چې دوی دالله ﷻ نه سوا څان دپاره دوستان نيولی وو|اوهغوئ دپاره لوئې عذاب

عَظِيمٌ ۝ هٰذَا هُدًىۚ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ

لوئ دې | دا قرآن | هدايت دې | او هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو | دآيتونو درب خپل نه |

مقرر دې | دا(قران پاک سراسر) هدايت دې | اوچا چې دخپل رب د آيتونونه انکار کړې دې

لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝

دپاره دهغوئ | عذاب دې | دعذاب دردناك نه |

هغوئ دپاره دسختئ نه ډک عذاب تيار دې

قوله تعالى:: تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّۚ

قران پاک دتوهين نه بچ کړئ .مطلب دادې چې قران کريم دحق طرفنه په ډيره صفائی او واضح طورنازل شوې دې ،ددۀ روښانه آيتونه تاته تلاوت کولې شی. چې دوئ ئې آوری اوبيا هم پرې ايمان نه راوړی. اونه په دې عمل کوی نوبيا بۀ آخر دوئ په څه خبره ايمان راوړی ؟ددوئ دپاره وئيلې کيږی او په دوئ افسوس دې چې دژبې نه دروغ ويونکی او دزړه نه کافران دی ددۀ خبرې آوری اوخپل کفر کښې او انکار کولو کښې کلک ولاړ دی. لکه چې دوئ هډو آوری نه. دوئ ته چې ددوئ دپاره دالله ﷻ سره سزا ده ، دقرآن پاک آيتونه ددوئ ټوقې شوی دی ؟ لکه څنګه چې دوئ نن خما کلام پورې ټوقې مسخرې کوی نو سبا ته بۀ څه هم دوئ ذليله او رسوا کړم اودوئ ته به سزا ورکړم.يو حديث پاک کښې دی چې ددښمنانو ملک ته داسې حالت کښې مه ځئ چې تاسو سره قران پاک وی .هسې نه چې هغوئ ددې بې قدری اوکړی او ددې بې آدبی اوکړی (١)بيا دهغه ذليله عذاب ذکر کوی چې اوفرمائی چې دا قسم خلق به جهنم ته داخلولې شی ، ددوئ مال او اولاد اوددوئ د دروغو معبودان چې دوئ ورته ټول عمر عبادت اوکړو هغه به دوئ هيڅ په کار رانشی دوئ ته په زبردست او لوئې عذابونه ورکولې شی. بيا ارشاد دی چې داقران پاک سراسر هدايت دې او ددې د آيتونو مبارکو چې څوک منکر وی هغوئ دپاره سخت او دردناک عذاب دې . والله اعلم.

---

١)صحيح بخاری كتاب الجهاد باب كراهية السفر الى ......:٢٩٩٠، صحيح مسلم:١٨٦٩، ابو داود:٢٦١٠، ابن ماجه :٢٨٧٩.

اَللّٰهُ الَّذِیْ سَخَّرَ لَكُمُ

| الله هغه ذات دی | چی تابع ئې کړو | دپاره ستاسو

| الله ﷻ هغه ذات دی چې ستاسو دپاره ئې سمندر تابع

الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْكُ فِیْهِ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا

دریاب | دپاره ددې چې اوګرځي | کشتئ | په هغې کښې | په حکم دهغه سره|اودپاره ددې چې تاسو تلاش کړئ

کړې دې| چې بیړئ په کښې دهغه په حکم سره روانې دی| او ددې دپاره چې تاسو دهغه دفضل

مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ⑫ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا

دفضل دهغه نه|اودپاره ددې چې تاسو شکر ادا کړئ | او تابع ئې کړل | دپاره ستاسو| هغه څیزونه

اولټوئ | اودې دپاره چې تاسوشکر اوباسئ |اوڅومره څیزونه چې په اسمانونو اوپه زمکه کښې

فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ ؕ اِنَّ

چې په آسمانونو کښې دی | او هغه | چې په زمکه کښې دی | ټول | دطرفه خپل نه | بیشکه

کښې پراته دی | هغه ټول ئې ستاسو دپاره د خپل طرف نه تابع کړې دی | بیشکه په دې کښې د

فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّتَفَكَّرُوْنَ ⑬ قُلْ لِّلَّذِیْنَ

په دې کتاب | ډیرې نښې دی | دپاره دهغه قوم | چې فکر کوی | اووایه | هغه کسانوته

فکرد خاوندانو دپاره نخښې پرتې دی | ....ته مومنانو ته اووایه چې هغه خلق

اٰمَنُوْا یَغْفِرُوْا لِلَّذِیْنَ لَا یَرْجُوْنَ اَیَّامَ اللّٰهِ

چې ایمان راوړو هغوئ | چې ببښنه کوئ | هغه کسانوته | چې امید نۀ لری هغوئ | دبدو ورځو دالله

........................(دخپل ارخ نه ، معاف کړی | چې دالله ﷻ په عذابونو یقین نه ساتی|

لِیَجْزِیَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ ⑭

دپاره ددې چې بدله ورکړی الله | یو قوم ته | په سبب دهغې عمل | چې وو هغوئ| چې کوو به ئې

د دې دپاره چې الله ﷻ یو قوم ته د هغه اعمالو بدله ورکړی کوم چې هغوی کوی

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَیْهَا ز

چاچې عمل اوکړوا نیک | نو دپاره دخان دهغه دې|اوچاچې عمل اوکړوبد|نو ضررئې په هغه دې

چاچې دنیکئ کار اوکړو نو خپل خان له ئې اوکړو اوڅوک چې بد کوی نو دخپل ځان سره بد کوی

ثُمَّ اِلٰی رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ⑮

بیا به | رب ستاسو ته | واپس کړې شئ تاسو |

بیا تاسوټولودپاره خپل رب ته واپس ورتک دی|

قوله تعالیٰ: اَللّٰهُ الَّذِیْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ

انسان باندې دالله ﷻ احسانات: الله ﷻ خپل نعتمونه بیانوي چې دهغه ذات حکم سره تاسو سمندر کښې دخپلې خوښې سفرونه کوئی. په لویو لویو کشتو کښې سامانونه یو ځائې نه بل ځائې ته اوړئی. تجارتونه او ګټې کوئی. داځکه چې تاسو په دې دالله ﷻ شکرادا کړئی اوګټه حاصله کړئی. اودرب احسان اومنئ بیا هغه ستاسودپاره دآسمان څیزونه لکه نمر سپوږمۍ ستوری اودزمکې څیزونه لکه غرونه، نهرونه اوستاسو دفائدې بې شماره څیزونه ئې تاسو دپاره قابو کړی دی. داټول دالله ﷻ فضل او احسان دې اوداهر څه دهغه طرفنه دی. لکه چې ارشاد دې چې ﴿ ومابکم من نعمة فمن الله ﴾ یعنی تاسو سره چې کوم نعمتونه دی ټول دالله ﷻ دطرفنه دی. اودا دهغه په نومونو کښې یو نوم دې اودا ټول هر څه دهغه دطرفنه دی. او ددې نه تاسو اخستئ شئ اونه تاسو ددې نه تښتولې شئ. هریو دا یقین لری چې هغه داسې دې (١)یو سړی حضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه تپوس اوکړوچې مخلوق د څه څیزونونه جوړ کړې شوې دې؟ نو دوئ اوفرمائیل چې دنور نه او تیارې نه او ښاورې نه او ورته ئې اوفرمائیل چې لاړشه اوکه ابن عباس ﷺ دې اولیدو نو دهغه نه هم ددې تپوس اوکړه. دې سړی دهغوئ نه هم تپوس اوکړو نو داجواب ئې ورکړوچې هغه ته ورشه او ورته اووایه چې دا ټول څیزونه د څه نه پیدا شوی دی؟ هغه واپس شو او سوال ئې اوکړو نو دوئ ﷺ ورته دا آیت مبارک تلاوت کړو(٢). داثر غریب سره سره منکر هم دی. د غور وفکر عادت ځان کښې پیداکړئی او دقیامت دمنکرانو سپورې ستغې برداشت کوئی اود اهل کتابوا ومشرکانو تکلیفونه زغمئ. داحکم داسلام په شروع کښې وو خو روستو دجهاد اوجلاوطنۍ احکامو نه پس بیانوی. بیا فرمائی چې تاسو په دوئ سترګې پټوئ ددوئ دعملونو سزا به دوئ ته مونږ ورکوؤ. په دې وجه ددې نه پس فرمائی چې تاسو ټول به مونږ ته واپس کیږئی. اوهریو ته به دنیکۍ اوبدئی بدله ورکړې شی. والله اعلم.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا	بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ
او بیشکه ورکړو مونږ	بنی اسراءیلو ته
اومونږ بنی اسرائیلوته کتاب	

الْكِتٰبَ	وَالْحُكْمَ	وَالنُّبُوَّةَ	وَرَزَقْنٰهُمْ	مِّنَ الطَّيِّبٰتِ
کتاب	او حکم	او پیغمبری	او ورکړو مونږ هغوئ ته	دپاکو سامانونه
او حکمت او نبوت ورکړې ووا		.... او ښه پاکیزه خوراکونه مو ورته ورکړی وو		

وَفَضَّلْنٰهُمْ	عَلَي الْعٰلَمِيْنَ ⑯	وَاٰتَيْنٰهُمْ
او فضیلت ورکړو مونږ هغوئ ته	په خلقو دزمانې خپلې باندې	او ورکړل مونږ هغوئ ته
اوپه ټول جهان مو ورته فضیلت ورکړې ووا		.... اوهغوئ ته مو ددین متعلق

بَيِّنٰتٍ	مِّنَ الْاَمْرِ	فَمَا اخْتَلَفُوْٓا	اِلَّا	مِنْۢ بَعْدِ	مَا
واضحه هدایات	دکار ددین نه	پس اختلاف اونه کړو هغوئ	مګر	روستو	دهغې نه
ښکاره دلیلونه ورکړی ووا		.... نودغه خلقو د علم راتلونه پس دخپل			

---

[1])الطبری : ٦٥/٢٢.

[2])حاکم : ٤٥٢/٢.

جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًا ۢ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ

چې راغې هغوئ ته علم | د وجې د زياتئ کولو نه | په منځ خپل کښې | بيشکه رب ستا به

ضد په وجه اختلاف شروع کړوا | .... بيشکه ستارب به

يَقْضِیْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا

فيصله کوی | په منځ دهغوئ کښې | په ورځ دقيامت | په هغه معاملو کښې | چې وو هغوئ

دهغوئ په مينځ کښې د قيامت په ورځ په هغه خبرو کښې فيصله اوکړی | په کومو کښې چې دوی

فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۷﴾ ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ

په هغې کښې | چې اختلاف به ئې کولو | بيا اوګرځولې مونږ ته | په غتيه لاره | دکار ددين نه

اختلاف کوی | .... بيا (ائې پيغمبره) مونږ ته ددين په يوه خاصه طريقه روان کړې

فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

پس ځه ته هم په دغه لار | او مه ځه ته | په خواهشاتو | دهغه کسانو پسې | چې علم نه لری |

نوته د دغه طريقې تابعداری کوه | او دهغه خلقو د خواهشاتو تابعداری مکوه چه نه پوهيږی|

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ

بيشکه دوئ | هر ګزبه پکار نه شی ستا | په مقابله دالله کښې | هيڅ قدرله | ابيشکه چې ظالمان خلق

دوئ دالله ﷻ په مقابله کښې ستا هيڅ په کار نشی راتلې | .... او ظالمان خلق

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِیُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹﴾ هٰذَا بَصَآئِرُ

خينی دهغوئ | دوستان | دځينو نورو دی | او الله | دوست دمتقيانو دې|دادعقلمندئ رڼرا ګانې دی

پخپل مينځ کښې ديو بل دوستان دی | او الله ﷻ د پرهيزګارانو دوست دې | دا قران پاک د عامو

لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۲۰﴾

دپاره دخلقو | او هدايت دې | او رحمت دې | دپاره دهغه قوم | چې يقين کوی

خلقو دپاره دهوښيارتيا اودهدايت ذريعه ده | اود يقين کونکو دپاره لوئې نعمت دې

قوله تعالی:: وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ

بنی اسر ائيلوباندې انعامات :بنی اسر ائيلو باندې چې الله ﷻ کوم انعامات کړی وو ،هغه ورته يادوی . فرمائی چې په هغوئ موکتابونه نازل کړل اورسولان موورته اوليږل اومونږ ورته حکومت ورکړو. غوره خوراکونه اوصفا صفا څيزونه مو ورکول او دهغې زمانې په خلقو مو فضيلت ورکړو. اودوئ ته مو ددين غوره او بهتر دليلونه ورکړل . او په دوئ دالله ﷻ حجت قائم شو. بيا دې خلقو کښې اختلاف پيدا شو اومختلفې ډلې شوې اوددې وجې نفسی خواهشات اوخودې وه ائې نبی ﷺ !ستا رب ﷻ به ددې اختلافاتو فيصله دقيامت په ورځ اوکړی دې کښې دې امت ته خبرداری دې چې خبردار تاسو دهغوئ په شان شئ اودهغوئ په پل روان شئ په دې وجه الله ﷻ فرمائی چې ته دخپل رب دوحی تابعدار اوسه اومشرکانو سره هيڅ غرض مه ساته ددوئ دوستی خو ددوئ په خپلو کښې دی . دوئ

خپلو کښې ملاوېدونکو ته نقصان ورکوي. د پرهيزګارانو ولي او ناصر او کارساز الله ﷻ دې. چې دوئ د تيارو نه راوباسي او رڼا طرفته ته ئې راولي او د کافرو دوستان شيطان دی چې هغوئ د رڼا نه تيارو طرفته بوځي. دا قرآن پاک د هغوئ خلقو د پاره دې چې يقين ساتي او دليلونو سره سره هدايت او رحمت دې.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ

آيا ګمان کوی هغه خلق | چې کوی | بدکارونه | چې اوبۀ ګرزوؤ مونږ دوئ | پشان د هغه کسانو

آيا څوک چې بدکارونه کوی | د هغوئ دا خيال دې | چې مونږ به هغوی د هغعه خلقو سره برابر کړو

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ

چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نيك | چې برابر به وی | ژوند د هغوئ | او مرګ د هغوئ

کوم چې ايماندار دی | او د نيکئ کارونه کوی | چې د دې ټولو ژوند او مرګ به يو برابر شي

سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ۝٢١ وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

ډير بد دې هغه | چې دوئ ئې حکم کوی | او پيدا کړل الله | اسمانونه | او زمکه |

دوئ ډيره خرابه فيصله کوی | .... او الله ﷻ اسمانونه او زمکه په يو مقصد سره پيدا

بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ

د حق سره | او د پاره د دې چې بدله ورکړې شي | هر نفس ته | هغه | چې ګټلی دی هغه

کړې دی | .... او دا چې هر چا ته د هغه عمل بدله ورکړې شي کوم چې هغه کړې وی |

وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ۝٢٢ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ

او په دوئ به | هيڅ ظلم نۀ کيږی | آيا پس وينې تۀ | هغه څوک چې وې نيوؤ | معبود خپل

او په هغوئ به هيڅ ظلم نه کيږی | آيا تا هغه کس نه دې ليدلې چې د خپل نفس خواهش ئې

هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ

خواهشاتو خپلو لره | او بې لارې کړو هغه لره | الله | سره د علمه | او مهر ئې اووهو |

خپل معبود جوړ کړې دې | او الله ﷻ د غه کس د پوهې باوجود ګمراه کړې دې | او د هغه

عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ

په غوږونو د هغه باندې | او په زړۀ د هغه باندې | او واچولې | په سترګو د هغه باندې | پرده

په غوږونو او په زړه ئې مهر لګولې دې | او د هغه په سترګو ئې پرده اچولې ده

فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝٢٣

پس څوک دې | چې لاراوښائی هغه ته | اروستو د الله نه | آيا پس تاسو نصيحت نۀ اخلئ |

نو د الله ﷻ (د پريښودو) نه پس ورته بل څوک لاراوښائی ؟ | نو تاسو غور نه کوئ ؟ |

قوله تعالى:: اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ

مؤمن او كافربرابرنشي كيدي :الله ﷻ فرمائي چې مومن اوكافربرابر نشي كيدلى . لكه څنګه چې بل ايت مبارك كښې دى چې دوزخي او جنتي نشي برابركيدي . جنتيان كامران اوكامياب دي . دلته داهم بيان نشي كيدې چې د كفر او ايمان والا او بدو اونيكو والامرګ او ژوند يو شان نشي كيدې . اونه ئې آخرت او دنيا يو شان كيدې شي . داخو زمونږ په دات او صفت ډيره لويه بدګماني ده.

اصل دين څلو ځيزونه دي :مسند ابو يعلى كښې حضرت ابوذر ﷺ فرمائي چې الله ﷻ په څلورو ځيزونو د خپل دين بنياداېخودې دې . څوك چې ددې نه مخ واړوى اوپه دې عمل نه كوي نو هغه به الله ﷻ سره دفاسق په حيثيت سره ملاقات كوؤنكې وى . دوئ نه تپوس اوشو چې هغه څلور ځيزونه كوم كوم دي ؟نو دوئ اوفرمائيل چې هغه دادي ①كامله عقيده لرل ② حلال ③حكم او ممانعت ④ حرام . دهغه ذات د حكمونو تعميل كول .هغه ذات چې كوم ځيزونه منع كړى دى دهغې نه منع كيدل .اود حلالو او حرامو اونهى مالك صرف هغه ذات ګڼړل . بس دا اصل دين دې .دحضرت نبى كريم ﷺ فرمان دې چې څنګه د كيكر دونې نه انګور نه پيدا اكيږى داشان بدكاره خلق دنيكانو درجه نشي موندې .[1] داحديث پاك غريب دې . سيرت ابن اسحاق كښې دى چې دكعبې په بنياد كښې يو كانړئى راووتلو چې په هغې ئې ليكلي وو چې تاسو بدئي كوئي او دنيكو اميد ساتئ دا بالكل داسې دى لكه چې ازغى دارې ونې نه څوك دانګور طمع لرى . طبراني كښې دى چې حضرت تميم دارى دشپې په تهجدو كښې بيا بيا دالوستلو تردې چې سحر شو ،بيا فرمائي چې الله ﷻ زمكه او آسمان په عدل سره پيدا كړى دى . هغه به هربنده ته بدله وركوى . اوپه چا به دهغه لوئې ذات طرفنه ظلم نه وى . بيا الله ﷻ فرمائي چې تاسو به هغوئ هم ليدلي وى چې خپل خواهشاتو نه ئې معبودان جوړ كړى دى . چې كوم كارته ئې طبيعت اوشى نو هغه اوكړى او چې دكوم نه ئې طبيعت منع كړى نو هغه نه كوى .دا آيت مبارك دمعتزله د اصولو رد كوى چې نيكى او بدى عقلي ده. حضرت امام مالك ددې تفسير كولو سره فرمائي چې ددوئ په زړونو كښې چې دچا دعبادت خيال رازى دهغه عبادت شروع كوى . ددې نه پس جملې دوه معنى لرى . يو دا چې الله ﷻ دوئ دخپل علم په وجه دګمراهئ لائق ګڼړل .دويمه معنى دا چې هغه لره حكم دليل اوحجت راورسيدو بيا ئې دوئ ګمراه كړل . دادويمه خبره داولې دپاره مستلزم ده او اوله دويمې دپاره لازم ده . ددوئ په غوږونو مهر دې ، دفائدې او ګټې خبر نه آورى . ددوئ په زړونو مهر دې چې دهدايت خبر نه قبلوى . ددوئ په زړونو پړدې دى چې حجت نه وينى.نو دالله ﷻ نه پس دوئ ته څوك لاره خودلې نشى ، ولې تاسو عبرت نه حاصلوئى ، لكه يو ځائې كښې فرمائي چې ﴿مَنۡ يُّضۡلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِىَ لَهٗ ؕ وَ يَذَرُهُمۡ فِىۡ طُغۡيَانِهِمۡ يَعۡمَهُوۡنَ﴾ څوك چې الله ﷻ ګمراه كړى دهغه هادى نشته دې او هغه دوئ پريږدى چې پخپله سركشئ ، اخته وى .

وَقَالُوۡا مَا هِىَ	اِلَّا	حَيَاتُنَا	الدُّنۡيَا	نَمُوۡتُ	وَنَحۡيَا
اوواني دا خلق نة دې دا ژوند	مګر	ژوند زمونږ دې	دادنيا	مونږه مرو (هم دلته)	اومونږه ژوندى كيږو(هم دلته)

او دوى وائي چې زمونږ(ژوند)خوبس هم دادنياوى ژوند دې|چې مونږ مرو او پيد اكيږو|اوداسلسله روانه ده)

وَمَا يُهۡلِكُنَاۤ	اِلَّا الدَّهۡرُ	وَمَا لَهُمۡ	بِذٰلِكَ	مِنۡ عِلۡمٍ
او نة هلاكوى مونږ	مګر زمانه	او نشته دوئ لره	په دې خبره باندې	هيڅ علم

اوبس دغه زمانه ده چې مونږ وژني | ...... اودوئ سره په دې خبره هيڅ دليل نشته

[1]) ابو يعلى.

إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ۝ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

نۀ دی دوئ | مګر | ګمان کوی | او هر کله چی | لوستلي کیږی | په دوئ باندي | ایتونه زمونږ |

دوئ خو صرف ګمان کوی| او کله چې ورته زمونږ ښکاره ایتونه اولوستي شی

بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ

واضحه| نو نۀ وی | دلیل ددوئ | مګر | دا چی وائی | راولئ | پلاران زمونږه | که یئ تاسو

نو دوئ سره ددي نه سوا بل هیڅ جواب نه وی| چې دا اووائی که تاسو رښتینی یئ انوزمونږ (مړه) پلاران

صَادِقِينَ ۝ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ

رښتینی | اووایه چی الله | ژوند درکوی تاسو ته | بیا به مړه کوی تاسو | بیا به راجمع کوی تاسو

نیکونه راولئ| ورته اووایه چې هغه الله دي چې تاسوژوندی کوی| بیا تاسو مړه کوی | بیا به تاسو ژوندی کړی

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

ورځې دقیامت ته | چی نشته شك په هغې کښی | ولیکن | زیات خلق |

بیابه هم هغه تاسو دقیامت په ورځ راجمع کړی | چې په هغې کښې هیڅ شک نشته || خو زیات خلق

لَا يَعْلَمُونَ ۝

نۀ پوهیږی |

(په دې هم) نه پوهیږی |

قوله تعالی:: وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

د فلاسفرانو د نظریې رد ::ددهری کافرانو اوهغوئ پشان عقیدې والوحال بیانیږی چې دوئ دقیامت دورځې نه منکر دی .اودا وائی چې دا ددنیا انتهاء اوابتداء ده. څوک ژوندی کوی او څوک مړۀ کوی . اوقیامت بالکل هیڅ څیز نه دی فلاسفرانو کښې چې علم کلام ئې منلو هغوئ بۀ هم داسې وئیل او داخلق دابتداء اوانتها قائل نه وو.او په فلاسفرانو کښې چې کوم دهریه او دوه مخیز خلق وو هغوئ دخالق نه هم منکر وو. ددوئ خیال وو چې هر شپږ دیرش کاله پس د زمانې یودور ختمیږی او هر څیز خپل اصلی حالت ته رازی اودداسې څو دورونو هغوئ قائل وو. اصل کښې دوئ دمعقول سره هم بې کاره جګړې کولې او دمنقول نه ئې هم مخ واړولو. او وئیل ئې چې دزمانې ګردش هلاکونکئ دې اوالله ﷻ نه دې . الله ﷻ فرمائی چې ددې خبرې دوئ سره هیڅ دلیل نشته دې،او سوا د خیال او وهم نه دوئ سره هیڅ نشته دې.

زمانې ته کنځل مه کوئی ::دابوداود وغیره یو صحیح حدیث پاک کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چې الله ﷻ فرمائی چې بنده ماته تکلیف راکوی او هغه زمانې ته کنځل کوی او اصل زمانه څۀ یم ، ټول کارونه او د ورځې شپې راوستل ځما کار دې[1] یوروایت کښې دی چې د جاهلیت زمانې دخلقو خیال وو چې مونږ ورځ او شپه هلاکوی [2] او هغه موژوندی کوی نو الله ﷻ په خپل کتاب کښې دانقل کړل ، وې فرمائیل چې هغوئ به زمانې ته بد وئیل نو الله ﷻ اوفرمائیل چې ماته بنیادم تکلیف راکوی او هغه زمانې ته کنځل کوی اوزمانه څۀ یم. ټول کارونه ماسره دی او ورځ أوشپه څه راولم . ابن

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الجاثیة :۴۸۲٦، صحیح مسلم:۲۲۴٦.
[2]) صحیح بخاری کتاب الادب لاتسبو الدهر : ٦۱۱۸، صحیح مسلم: ۲۲۴٦، ابن حبان: ۵۷۱۴.

ابی حاتم کښې دی چې بنیادم زمانې ته کنځل کوی څه زمانه یم شپه اوورځ څما لاس کښې دی یو بل حدیث پاک کښې دی چې ما دخپل بنده نه قرض طلب کړو خوهغه راته رانکړو ، هغه زمانې ته کنځل کوی او وائی چې هائې هائې زمانه اوزمانه څه یم ،[۱] امام شافعي رحمه الله او ابوعبیده وغیره امامان دلغت او تفسیر ددې حدیث پاک په شرح کښې وائی چې د جاهلیت عربو کښې چې به څه آفت او مصیبت اوتکلیف راغلو نو هغوئ به دهغې نسبت زمانې ته کولو او زمانې ته کنځل کول اصل کښې الله ﷻ ته کنځل کول دی . چې دچا په لاس او وس کښې زمانه ده اود راحت او مصیبت مالک دې اوهغه دالله ﷻ کریم ذات دې ، نوهغه کنځل حقیقی فاعل یعنی الله ﷻ تـه کولې شی . پدې وجه حضرت نبی کریم ﷺ دې حدیث پاک کښې دافرمائی او خلق ددې نه منع کوی داتصریح ډیره صحیح او درست ده ، امام ابن حزم وغیره چې ددې حدیث پاک نه کوم مطلب اخذ کړې دې چې د هر دالله ﷻ نومونو کښې یو نوم دې ، دابالکل غلط دې ، والله اعلم.

قوله تعالی:: وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

بیا ددې بې عملو دفضول بحث بیان کیږی چې د قیامت قائمیدو او دوباره ژوندی کیدل بالکل صفا دلیلونه چې کله دوئ ته ورکولې شی اوقائل کولې شی نو دوئ سره بالکل څۀ جواب نه وی . نودوئ وائی چې ښه ده بیا مونږ پلاران او نیکونه ژوندی کړئی او زمونږ ته اوښائې چې مونږ هغه اومنو. نو الله ﷻ فرمائی چې ستاسو پیدا اکول او ستاسو مړۀ کیدل تاسو په خپلو سترګو وینئ چې تاسو هیڅ نه وې . هغه ذات تاسوپیدا کړئی اوهغه طرفته به تاسو ورځئ . نو چې څوک په اول ځل پیدا کولو باندې قادر دې نو هغه په دوباره پیدا اکولو به ولې قادر نه وی ؟ لکه عقلی لحاظ سره د هدایت سره دا خبره په واضح طور ثابته ده چې څوک په اول سر کښې یو څیز جوړوی نو دهغې دوباره جوړول د اولنی ځل نه آسان دی . نودلته تاسولره دنیا ته دوباره نه راولی لکه څنګه چې تاسو وائی چې زمونږ پلاران او نیکونه ژوندی کړئی. داځو دعمل کور دې . دجزا ورځ قیامت ده. دلته خو هریو ته مهلت ورکولې شی که په هغې کښې هغه غواړی نو ددویم کور دپاره تیاری کولې شی . نودخپلې بې عملئ په وجه تاسو ته انکار کول نه دی پکار . تاسو دالرې ګنړی خو په اصل کښې هغه ډیر نزدې دې تاسودهغې راتلل ګران ګنړئی خو په حقیقت کښې هغه راتلونکئ دې ،مومنان دعلم اوعقل خاوندان دی هغوئ په دې کامل یقین ساتی اوپه عمل کښې اخته دی .

وَلِلَّهِ	مُلْكُ	السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ ۚ	وَيَوْمَ
او خاص الله لره ده	بادشاهی	داسمانونو	او دزمکې	او په کومه ورځ
او د اسمانونو اودزمکې سلطنت صرف دالله ﷻ دپاره دې				

تَقُومُ	السَّاعَةُ	يَوْمَئِذٍ	يَخْسَرُ	الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾	وَتَرَىٰ
چې قائم شی	قیامت	په هغه ورځ به	په خساره کښې پریوزی	باطل پرست خلق	اوبۀ وینې ته
اوپه کومه ورځ چې قیامت را شی	اُو په دغه ورځ به باطل پرست لوئې تاوان اوکړی				اوته به

كُلَّ أُمَّةٍ	جَاثِيَةً ۚ	كُلُّ أُمَّةٍ	تُدْعَىٰ	إِلَىٰ كِتَابِهَا ۖ	الْيَوْمَ
هره ډله	پرمخې پراته	هره ډله به	رابللې کیږی	عملنامې خپلې ته	نن ورځ
هره یوه ډله اووینې	چې په ګونډو به پریوتی وی	هره ډله به خپلې عمل نامې ته رابللې شی			

[۱] الطبری : ۲۲: ۷۹ ،

تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝ هٰذَا كِتٰبُنَا

به بدله درکړې کیږې تاسو ته | دهغه عملونو | چې وئ تاسو | چې کول به مو | دا زمونږه کتاب دې

(اودا به ورته وئیلی شي) نن به تاسو ته دخپلو کارونو بدله درکولې شي| دا زمونږ جوړ کړې دفتر دې

يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ

چې (خبرې) گواهي کوي | په تاسو باندې | په حقه سره | بیشکه وو مونږه | چې مونږ به لیکل په چا

چې ستاسو خلاف رښتیا رښتیا وینا کوي| ....مونږ خو به ستاسو ټول کارونه (په

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝

هغه څه | چې وئ تاسو | چې کول به مو |

فرښتوباندې) لیکل |

قوله تعالی:: يَوْمَئِذٍ يَّخْسَرُ الْمُبْطِلُوْنَ۝

قیامت کښې به باطل په نقصان کښې وی:: داوس نه واخله ترهمیشه پورې او دنن نه مخکښې هم د ټولو آسمانونو او ټولو زمکو مالک او بادشاه الله ﷻ دې .څوک چې د الله ﷻ او دهغه درسولانو او کتابونو نه منکروی نو دقیامت په ورځ بهٔ هغه لره ډیره لویه سزا وی .حضرت سفیان ثوری m چې کله مدینې منورې ته تشریف راوړو نو دوئ واوریدل چې معافری یو ټوقې کونکئ سړې دې او هغه خلق په خپلو خبرو باندې خندوی . نو دوئ ورته نصیحت اوکړو چې ورته ئې اوفرمائیل چې ولې تاته معلوم نه دی څه چې یوه ورځ به رازی چې هغې کښې به باطل والا ټول نقصان کښې وی ؟ نو ددې خبرې په هغه ډیر اثر اوشو او معافرې تر مرګه پورې دا نصیحت هیر نه کړو؟ ابن ابی حاتم.

قوله تعالی:: وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً

په هغه ورځ به هر کس په زنګون پروت وی:هغه ورځ بهٔ داشان درناکه او عذابناکه او سخته وی چې هر سړې به په ګوډو پروت وی .دا بهٔ هغه وخت وی چې کله جهنم ددوئ مخامخ کړې شی او جهنم به یو ساه واخلی او دهغې نه بهٔ هر بنده ویریږی او په ګوډو په پریوزی تر دې حضرت خلیل الله ؑ او حضرت عیسی روح الله ؑ هم ددوئ دخلو مبارکو نه به صرف په هغه وخت کښې نفسی نفسی او څی صفا صفا بهٔ وائی چې یا الله ﷻ مونږ ستا نه نور هیڅ نه غواړو صرف خپله سلامتیا غواړو. حضرت عیسی ؑ به اوفرمائی چې نن څه دخپلې مور دپاره هم ستانه څه نه غواړم بس ما بچ کړه. ځینې مفسرینو لیکلی دی ، مراد دهغې نه دادې چې هره ډله به جدا جدا وی . خو ددې نه بهتر او غوره تفسیر دې چې مونږ اوکړو یعنی هر یو به په ګوډو پروت وی . ابن ابی حاتم کښې دی چې حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی لکه چې څه تاسو په جهنم کښې په ګوډو پراته وینم [1].

بل مرفوع حدیث پاک کښې دی چې په هغې کښې دشپیلئ بیان دې په هغې کښې داهم دی چې خلق به جدا جدا کړې شی او ټول امتونه به په ګوډو پراته وی دا دالله ﷻ فرمان دې چې (وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً) په دې کښې دواړو حالتونه جمع کړې شوی دی.نو اصل کښې دواړه تفسیرونه دیو بل خلاف نه دی والله اعلم.

قوله تعالی:: كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰى اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ

قیامت کښې به هره ډله هر کس خپلې عمل نا مې ته رابللې شی:: بیا فرمائی چې هره ډله به خپلو عمل نامو ته

---

[1] دا روایت مرسل

راوبللي شي چې ارشاد دې چې ﴿وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِاۡىٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ﴾ عمل نامه بهٔ کیخودلې شي او نبيان اوګواهان به راوستلې شي، نن به تاسو ته ستاسو دعمل نامو بدله درکولې شي لکه چې فرمان دې چې ﴿يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ﴾ انسان به دهریو ځائې نه خبر کړې شي چې کوم ددهٔ مخکښې لیږلي وو اوکوم ئې رو ستو پریخودی وو. ددوئ مخکښيني او روستني ټول عملونه به وی بلکه خپله به انسان دخپل حال نه خبر شي. ټولې حیلې اوبهانې اوکړی، داعمل نامه چې زمونږ په حکم زمونږ امانتدار او ریښتونې فرښتو لیکلې ده هغوئ به ستاسو عملونه ستاسو مخې ته کیږدی نو ته به اووینې چې ګناهګار به دد ې نه ویریږی. او وائی به چې افسوس مونږ لره ډیره بدبختی ده او دعمل نامې مو دا حال دې چې په دې کښې خو هیڅ لوئې واړه عملونه نه دی پریخودی. هر څه په کښې لیکلې شوی دی چې څه دوئ کړی دی هغه به ورته ټول حاضر کړې شي، ستا رب په هیچا ظلم نه کوی. بیا فرمائی چې مونږ محافظو فرښتو ته حکم ورکړې دې چې دا آسمان ته وړی او آسماني عملنامو د دیوان دلیکلو سره مقابله کولې شي کوم چې هره شپه دهغې دمقدار مطابق دوئ ته ظاهریږی کوم چې الله ﷻ دخپل مخلوق دپیدائش نه اول لیکلی دی. نو دیو حرف کمې زیاتې به په کښې نه وی. بیا دوئ ددې جملې تلاوت اوکړو.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا

| پس هر چې هغه کسان دی | چې ایمان ئې راوړو

نو کومو کسانو چې ایمان راوړې وو

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ | فَيُدْخِلُهُمْ | رَبُّهُمْ | فِيْ رَحْمَتِهٖ

او عملونه ئې کړی ووه نیک | پس داخل به کړی هغوی لره | رب دهغوئ | په رحمت خپل کښې

اونیک عملونه ئې کول | نو دهغوئ رب به هغوئ په خپل رحمت کښې داخل کړی

ذٰلِكَ هُوَ | الْفَوْزُ | الْمُبِيْنُ ۝ | وَاَمَّا الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا

دا | هغه | کامیابی | ښکاره ده | او هر چې هغه کسان دی | چې کفر ئې کړې وو

اوښکاره کامیابی هم دغه ده | ....اوڅوک چې کافران وو (نو هغوئ ته بهٔ اوونیلې شي چې)

اَفَلَمْ تَكُنْ | اٰيٰتِيْ | تُتْلٰى | عَلَيْكُمْ | فَاسْتَكْبَرْتُمْ

(ورته به اوونیلې شي) ایا نهٔ ووه | ایتونه زما | چې لوستلې کیدل به | په تاسو باند | پس تکبرا وکړو تاسو

ولې تاسو ته به زما ایتونه نهٔ لوستلې کیدل ؟ (ولې نه) | خو تاسو (دهغې د منلونه) تکبر اوکړو

وَكُنْتُمْ | قَوْمًا | مُّجْرِمِيْنَ ۝ | وَاِذَا | قِيْلَ | اِنَّ | وَعْدَ اللّٰهِ

اووئ تاسو | قوم | مجرمان | او هر کله چې | به اوونیلې شو | چې بیشکه | وعده دالله

اوتاسو نافرمانه خلق وئ | اوکله چې به دا اوونیلې شو چې دالله ﷻ وعده حقه ده | او دقیامت

حَقٌّ | وَّالسَّاعَةُ | لَا رَيْبَ | فِيْهَا | قُلْتُمْ

حقه ده | او قیامت چې دې | نشته هیڅ شک | په راتلو دهغې کښې | نو اوبه وئیل تاسو

(په راتلو) کښې هیڅ شک نشته | ....نو تاسو بهٔ وئیل چې مونږ نه پوهیږو چې

مَّا نَدْرِیْ مَا السَّاعَةُ إِنْ نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَّمَا نَحْنُ

چي نهٔ پيژنو مونږ | چي څه دي قيامت | نهٔ کوؤ مونږ گمان | مگر گمان لږ | اونهٔ يو مونږه

قيامت لاڅه څيز دي | ....مونږ خو دا صرف يو خيالي څيز گڼرو | او زمونږ (په دي)

بِمُسْتَيْقِنِيْنَ ۝ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا

يقين کونکي | او ښکاره به شي | هغوئ ته | ناکاروالي | دهغې عمل | چي کړي وی هغوئ

هيڅ يقين نشته | ......اودوئ چي کوم عملونه کړي وی هغه ټول به ورته ښکاره شي

وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝

او چاپيره به شي دهغوئ نه | هغه څه | چي وؤ هغوئ | په هغې پورې | چي ټوقې به ئې کولې

او په کوم څيزپورې چي به دوئ ټوقې کولې هغه به وربانديې واقع شي

وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ

اواوبهٔ وئيلي شي | چي نن ورځ به | مونږه هير کړو تاسو | لکه څنگه چي هير کړې وؤ تاسو

اودابه ورته اووئيلي شی | چي نن ورځ به مونږ تاسو داسې هير کړو | لکه څنگه چي تاسو

لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ

ملاقات | دورځې ستاسو | چی داده | او ځائې داوسيدو ستاسو | وور دي | او نشته تاسو لره

دا ورځ هيره کړې وه |..اوستاسو د استوگنې ځائې دوزخ دي | اوستاسو دپاره هيڅوک مددگار نشته

مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ۝ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ

دمددگارانو نه (هيڅوك) | دا انجام ستاسو | په دي وجه شو چي بيشکه تاسو | انيولی وؤاايتونه دالله

.... | دا ځکه چي تاسو دالله ﷻ په ايتونو پورې ټوقې کولې | او

هُزُوًا وَّغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُوْنَ

په ټوقو سره | او په دوكه كنبې اچولی وئ تاسو | ژوند ددنيا | پس نن ورځ | به نهٔ ايستلي كيږى دا خلق

ددنيا ژوند په دهوکه کښې اچولې وئ ا .... نو نن ورځ به نه دوئ د دوزخ نه بهر راويستې

مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ۝ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ

ددې دوزخ نه | اونهٔ به دهغوئ عذر قبليږی | پس الله لره ثنا ده | چی رب داسمانونو |

شی | او نه به ددوئ توبه قبلولې شی | نوټول تعريفونه دالله ﷻ دپاره دی | چي داسمانونو

وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ وَلَهُ الْكِبْرِيَآءُ فِي السَّمٰوٰتِ

او رب دزمکې دي | رب دمخلوقاتو دي | او هغه لره لوئی ده | په اسمانونو کښی |

او زمکې اود ټول مخلوق رب دي | ....او په اسمانونو او زمکه کښې ټوله لوئی صرف دهغه

وَالْاَرْضِ ص وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

او په زمکه کښی | او هغه غالب | او حکيم دي |

دپاره ده | اوهغه غالب دي صاحب دحکمت دي

قوله‌تعالى:: فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دقیامت په ورځ به ربښتوني فیصلې کیږي:: دې آیتونو کښې الله ﷻ دخپلو فیصلو خبر ورکوی چې کومې به هغه په آخرت کښې دخپلو بندګانو مینځ کښې کوی.کومو خلقو چې په زړه سره ایمان قبول کړواو په ښه زړه سره نیک عملونه اوکړل نوهغوئ ته به الله رب العزت په خپل کرم جنت ورکوی .درحمت نه مراد جنت دې.لکه څنګه چې صحیح حدیث پاک کښې دی چې الله رب العزت جنت ته اوفرمائیل چې ته څما رحمت ئې اوځه چې تاکښې څوک غوارم نو هغه به تا کښې داخلوم [1] ښکاره کامیابی اوحقیقی مراد حاصلول هم دا دی .اوچې کوم خلق ایمان نه روستو شواوکفر ئې اختیار کړو نو هغوئ ته به د قیامت په ورځ دغصې په طور اووئیلې شی چې آیا ستاسو په وړاندې دالله ﷻ آیتونه نه وو وئیلې شوی.بلکه یقینی طور وئیلې کیدل به او تاسو ته به آوریدلې کیدل خوتاسو غروراوکبر اوکړواودهغې اتباع مو اونه کړه دهغې نه مو مخ واړولوتاسو پخپل د الله ﷻ نافرمانئ سره سره په ښکاره هم دالله رب العزت نافرمانی اوکړه . ښه په بهادرئ سره به مو ګناهونه کول.اوچې تاسو ته به کله ایمان والواووئیل چې دالله رب العزت وعده ربښتوني ده او قیامت به ضرور رازی او ددې په راتلو کښې هیڅ شک نشته نو تاسو به التبه جواب ورکولو چې مونږ ته ددې معلومات نشته چې قیامت لا څه ته وائی ؟هسې خو مونږ داسې څه وهم شان کیږی خو بیا هم زمونږ یقین نه رازی چې ګنی قیامت په ضرور رازی.اوس هغوئ ته دهغوئ د بدوعملونو سزا ورکړېشوې د ه.پخپلو سترګو ئې د خپلو کړو سزا اولیدله او چې دکوم عذاب نه انکاری وو،کوم عذاب پورې به ئې خندګانې کولې اوچې کوم عذاب ئې ممکن نه ګنړلو نو نن هم هغه عذاب راګیر کړی دی.اودوئ دهر قسمه نیکئ نه مایوسه کړی شو او ورته اووئیلې شو چې مونږ به تاسو سره هغه معامله اوکړو لکه چې څنګه څوک هیروی یعنی تاسو به جهنم ته داخل کړو. بیا تاسوهیڅکله په ښه شان سره نه یاد وؤ.دهغه کار بدله چې تاسو ددې ورځې ملاقات هیر کړې وو. تاسو په دې وجه هیڅ عمل اونه کړو څکه چې تاسو ددې ورځې د صداقت قائل نه وې. اوس ستاسو ځائې جهنم دې او اوس هیڅوک نشته چې ستاسو سره مدد اوکړی .

قوله‌تعالى:: وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ

قیامت کښې دالله ﷻ بنده ته انعامات وریادول: صحیح حدیث پاک کښې دی چې آیا ما تاسو ته بچی نه وو درکړی ،آیا ما تاسو دنیا کښې انعام واکرام نه وو درکړې ؟ آیا ما اوښان او آسونه ستاسو تابع کړی نه وو؟اوتاسو مې پریخودی وې چې تاسو ښه په سکون اواطمینان سره په خپلو کورونو کښې ژوند تیروې.دې به جواب کښې اووائی چې ائې الله ﷻبیشکه داټول ربښتیادی اوتاپه ماداټول احسانات کړی وو. الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې نن به تا هغه شان هیر کړم لکه څنګه چې دې څه هیر کړې اوم [2]

قوله‌تعالى:: ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ

د قیامت سزا به په څه وجه وی؟:: بیا فرمائی چې تاسو دا سزاګانې په دې وجه درکولې شی چې تاسو دالله رب العزت آیتونو پورې ټوقې کولې . او تاسو ددنیا ژوند په دهوکه کښې اچولی وې اوتاسو په دې باندې مطمینن وې .اودومره بې غمه وې چې آخر نن تاسو په نقصان اوخساره کښې یئ.اوس به تاسو ددوزخ نه شئ ویستلې اونه به ستاسو نه زمونږ د خفګان څه وجه پوښتلې شی .یعنی ددې عذاب نه

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ق باب قوله ((تقول هل من مزید) : ۴۸۵۰، صحیح مسلم: ۲۸۴۶، ترمذی : ۲۵۶۱، احمد:۲/۴۵۰.

[2] صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمومن وجنة للکافر: : ۲۹۶۸

ستاسو بچ کیدل ممکن نه دی اوتاسو لره خمارضا هم ممکن نه ده .لکه څنګه چې یو مومن بې حسابه جنت ته داخلیږی نو داشان به تاسو ته عذاب درکولې شی اوستاسو توبه به سودمنده نه وی .

قوله تعالی: فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ

اخر کښې دالله ﷻ تعریفونه او لوئی: مومنانو او کافرانو ته خپلې فیصلې آورولونه پس اوس الله ﷻ فرمان کوی چې ټول حمدونه ، زمکې ، آسمانونه الله رب العزت دپاره دی ،د هرڅیز مالک الله ﷻ دې ، اوهغه ذات دټول جهان پاللو والا دې،آسمانونو او زمکې کښې هم دهغه ذات لوئی او کبریائی ده .هغه ډیر عظمت اوبزرګئ والا دې.دهر یوڅیز دهغه په مخکښې پست دې اودهغه ذات محتاج دې.صحیح مسلم کښې حدیث قدسی دې چې الله رب العزت فرمائی چې عظمت څما تهبند دې او کبریائی څما څادر دې چې کوم سړې دې کښې یو هم څما نه اخلی نو څه به هغه جهنم ته داخل کړم[۱] یعنی څوک چې کبر او لوئی کوی نوهغه جهنمی دې .هغه ذات عزیز دې یعنی غالب دې اوهغه هیڅکله نه مغلوب کیږی . هیڅوک داسې نشته چې دهغه په مخکښې څه وائی .هغه حکیم ذات دې دهغه هیڅ یو قول ، هیڅ یو فعل ، د هغه دشریعت هیڅ یو مسئله ، دهغه د تقدیر لیکلې شوې یو حرف هم دحکمت نه خالی نه دې .هغه ډیر اوچت او لوئې دې .دهغه نه سوا هیڅوک معبود نشته دې.دهغه نه سوا هیڅوک مسجود نشته دې.

الحمد لله د پنځویشتمې پارې تفسیر ختم شو .

....

[۱] صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب تحریم الکبر: ۲۶۲۰، ابوداود : ۴۰۹۰، ابن ماجه: ۴۱۷۴، احمد: ۲/۴۱۴.